

pp. 2-3 pagini fisiere CDR

DANTE

În traducerea lui George Coșbuc

Ediție îngrijită și comentată de Ramiro Ortiz

POLIROM

2000

Dante, Divina Commedia

© 2000 by Editura POLIROM, pentru prezenta ediție

Editura POLIROM

Iași, B-dul Copou nr. 4, P.O. BOX 266, 6600

București, B-dul I.C. Brătianu nr. 7

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale :

DANTE ALIGHIERI

Divina Comedie / Dante ; trad. de : George Coșbuc ;

ed. îngrijită și comentată de Ramiro Ortiz. – Iași : Polirom, 2000.

736 p. ; 23 cm – (Biblioteca Polirom).

Tit. orig. (ita) : Divina Commedia.

ISBN : 973-683-491-3

I. Coșbuc, George (trad.)

II. Ortiz, Ramiro (ed.)

821.131.1-1=135.1

Printed in ROMANIA

Notă asupra ediției

Volumul de față reproduce textul Divinei Comedii în traducerea lui George Coșbuc, apărut între anii 1924 și 1932 la Editura „Cartea Românească”.

În această ediție textul inițial a fost actualizat, în conformitate cu normele limbii române literare. Au fost aplicate normele ortografice în vigoare, mai puțin regula redării unui singur fonem – [i] – prin două grafeme diferite, în funcție de poziția în cuvânt – â, respectiv î –, și aceea a notării cu u a formelor sunt, suntem, sunteți, sunt ale verbului a fi.

Textul lui Ramiro Ortiz a fost actualizat atât la nivel fonetic, cât și la nivel morfologic.

În cazul textului lui Coșbuc s-au efectuat următoarele modificări :

– u final, nepronunțat, nu a fost transcris. Astfel, temei, întâiu, spuiu, plaiu,

Raiu, vaiu au fost redatemei, întâi, spui, plai, Rai, vai ;

– e la început de silabă a fost notat ie. Astfel, șovăelnic, aevea, voesc, încue, nevoe, cetățue au fost redatेशovăielnic, aievea, voiesc, încue, nevoie, cetățuie ;

– s intervocalic sau înaintea consoanelor b, d, f, g, m, n, v a fost notat z. Astfel, ambrosie, pismă, glesne, sbor, isbit, desbinat, sbate, svîrcolește, asvîrle au fost redatembrosie, pizmă, glezne, zbor, izbit, dezbinat, zbate, zvîrcolește, azvîrle ;

– ia după ch, gh a fost transcris ea. Astfel, aghiasmă, ghiare, veghiați, chiamă au fost redatēagheasmă, gheare, vegheați, cheamă ;

– ortografierea cu grupul de litere ea în cazul sufixului de imperfect al unor verbe, ca simția, sosiam, venia – redatēsimțea, soseam, venea;

– î etimologic în cuvintele mâni, cîne a fost înlocuit cu forma diftongată modernă: mâini, cîini ;

– inițiala majusculă s-a transformat în inițială minusculă în cazul substantivelor ce denumesc lunile anului, precum și în cazul celor care denumesc popoare.

Astfel, Ianuarie, Februarie, Martie, Lombarzi, Nemți, Romani au fost redatēianuarie, februarie, martie, lombarzi, nemți, romani ;

– s-a modificat grafia unor construcții ca : nici decum, ori ce, ori și care, redatēnicidecum, orice, orișicare, sau de-apururi, de-avalma, dupăce, niciun, redatēde-a pururi, de-a valma, după ce, nici un.

Pentru a păstra farmecul traducerii lui Coșbuc, au fost menținute unele forme arhaice sau regionale (o parte din ele fiind justificate etimologic), ca desperat, coloare, împiedecare, încunjurat, învălește, mulțămîit, flacări, blăstem, părete, cetit, rumpe,

nărod, vrun, vrodată.

Variantele lui Coșbuc, notate în subsolul textului propriu-zis, nu au suferit nici o modificare.

Introducere

Dacă n-aș fi avut fericirea, într-o vacanță de vară de odinioară, să fac cunoștință cu Coșbuc, anevoie m-aș fi încărcat cu marea sarcină a acestei ediții și a acestui comentariu. Sînt lucruri care, ca să le faci bine și conștiincios, cer o trudă nici bănuită cumva de cine nu le-a săvîrșit și care, pe de altă parte, nu dau decît o mică sau nici o satisfacție morală. Și zic morală, pentru că de una materială corespunzătoare nici că se poate vorbi, mai cu seamă în împrejurările de azi ale pieței cărții, cînd publicarea unei lucrări ca aceea pe care o înfățișăm cu bunăvoie cititorilor înseamnă ea singură o faptă de vitejie din partea unei case editoare. De altminteri, chiar cînd ediții și comentarii de școală mi-ar fi putut aduce mici venituri, am respins totdeauna ofertele editorilor. Dar... era primejdie ca Divina Commedia, tălmăcită de Coșbuc, să vadă lumina fără comentariul minim trebuincios, iar Dante fără comentariu e inaccesibil pînă și italienilor !

Din iubire, așadar, pentru Dante și Coșbuc, care a cheltuit atîția ani ca să dea României traducerea întregă a Commediei, mi-am luat asupra-mi o lucrare pe care nici eu nu mi-o închipuisem atît de aspră și de ostenitoare.

Era vorba, într-adevăr, de stabilit textul, care în manuscris era pe alocuri cu lipsuri, de hotărît ce era de făcut cu feluritele variante care se întîlnesc pe marginea lui, de întregit golurile și de înzestrat ediția cu un comentariu nu prea întins, dar nici prea restrîns, de vreme ce multe lucruri limpezi pentru italieni, cel puțin întrucît sînt catolici, trebuiau lămurite românilor.

Între manuscrisele lăsate de Coșbuc, principale sînt două : unul scris foarte deslușit cu creionul în 19 caiete (7 pentru Infern, 7 pentru Purgatoriu și 5 pentru Paradis, cuprinzînd fiecare de la 4 la 5 cîntece), autograf unic și complet, pe care l-am numit (A) și l-am pus la temelie prezentei ediții, însemnînd cu (a) notele marginale scrise în dreapta foilor unde se găsește manuscrisul și cu (b) cele de pe pagina albă de la stînga cui are caietul deschis înainte.

Un al doilea manuscris complet (dar nu autograf), scris cu tocul, cu o caligrafie groasă și neînchegată de adolescent, e plin de greșeli de transcriere datorită faptului că acel copist nu înțelegea nimic din ce transcria și nu l-am folosit decît pentru notele marginale autografe ale lui Coșbuc, pe care le-am însemnat cu (c).

Numeroase alte manuscrise cuprind : a) cîteva cîntece într-o redactare anterioară (cum se recunoaște din hîrtia îngălbenită), și nu de mîna autorului și b) nenumărate încercări de versificare a unor terține rîzlețe (autografe anterioare traducerii definitive) aflate într-un carton și arătate mie, pe cînd lucrarea de față era sub tipar, de regretatul C. Sfetea.

Ediția noastră nu este, nu putea fi o ediție critică. Pentru una cu acest nume ar fi trebuit să introducem în text variantele scrise de Coșbuc mai tîrziu pe marginea manuscrisului. Dar ținînd socoteală :

- 1) că manuscrisul e scris cu creionul și că, dacă Coșbuc s-ar fi hotărît pentru una din variante, ușor ar fi putut s-o introducă în text, ștergînd, cum a făcut-o uneori, cu guma cuvintele corespunzătoare ;
- 2) că dacă n-a făcut-o e un semn că el însuși era încă nesigur pe care s-o prefera ;

7

INTRODUCERE

3) că adesea introducerea în text a variantei tulbură ordinea rimelor sau face așa că versul nu se mai leagă sintetic de cel ce premerge sau urmează ;

4) că între două sau mai multe variante e cu neputință să se ghicească aceea pe care ar fi preferat-o poetul,

am hotărît să dăm textul întocmai cum îl avem în unicul manuscris complet și autograf, cu înșirarea însă și a tuturor variantelor, pentru ca fiecare să vadă cu cîtă grijă Coșbuc s-a întors neconținut la traducere, după ce a dus-o la capăt,

lustruind și îndreptînd, și pentru ca cititorul, mai liber decît criticul, întrucît nu e legat de metoda științifică și e, la urma urmei, domn în preferință față de una sau cealaltă variantă, să poată alege singur.

În ce ne privește pe noi, nu ne-am crezut îndreptățiți să alegem acolo unde autorul n-a ales și să ne substituim gustul personal aceluia al unui așa de mare poet, glorie a literaturii noastre și vrednic să-și aibă locul de cinste în cea universală. Golurile au fost acoperite cu versuri (închise în paranteză și cu aceeași literă, în corpul textului), ținînd seamă de sugestiile cuprinse în variante și de stilul autorului, de Emanoil Bucuța și, după ce acesta a plecat din țară, de Panaitescu-Perpessicius (cîntecele XXVII-XXXIV), căroră le mulțumesc pentru osteneala cu iubire cheltuită, pentru ca ediția să iasă și din acest punct de vedere cît mai desăvîrșită.

De altminteri, lipsurile se mărginesc la cîte un vers sau fragment de vers și merg descrescînd ca număr și întindere pe măsură ce înaintează opera, așa că în Purgatoriu și Paradis ele se mai arată destul de rar. O singură excepție o constituie marele gol de 78 de versuri (64-142) de la sfîrșitul cîntecului II, pe care prietenul Emanoil Bucuța l-a întregit cu acea scrupulozitate pe care o pune în toate lucrurile date în seama priceperii și corectitudinii sale. Din manuscris lipsește, de asemenea, întregul episod al Francescăi da Rimini, poate pentru că fusese publicat și pe care l-am redat cu textul reprodus în Neamul românesc de la 25 decembrie 1918. Textul, copiat de dr. Vlădescu, asistent universitar, a fost revăzut minuțios de noi după manuscrisul autograf, înțîia oară înainte să procedăm la redactarea comentariului și a doua oară cu corecturile de tipar înainte.

În ce privește notele, am ținut seamă de cele mai bune comentarii moderne : ale lui Scartazzini, Brunone Bianchi, Tommaseo, Casini, Vandelli, Torraca, Del Lungo și Steiner. N-am putut să folosesc pe acela al lui Rossi, ieșit prea tîrziu, cînd mare parte din acest volum era tipărit. Îl voi pune la contribuție însă în comentariul Purgatoriului și al Paradisului, dacă volumele respective vor ieși la timp potrivit ca să-l pot întrebuița. Dintre comentariile vechi am citat ici și colo L'Ottimo, Buti și cîteva altele, ca să dau o părere despre felul cum Commedia a fost studiată și adnotată de contemporani ; am reprodus chiar și crîmpeie de vechi cronicari, de cîte ori am crezut că citatul putea înlesni cititorului viziunea timpurilor și a obiceiurilor la care se referă Dante. De mine, pe lîngă nu puține analize estetice, cititorul va găsi indicii de comparație cu alte literaturi medievale (îndeosebi franceza veche și provensala), datorită faptului că m-am îndeletnicit în repetate rînduri cu astfel de cercetări, care mi se par necesare pentru acea medievalizare a lui Dante despre care am tratat într-un articol din Zeitschrift, unde am încercat să mă împotrivesc tendinței de a considera pe Dante independent de epoca sa, studiindu-i opera ca și cum ar fi în afară de timp și spațiu.

Nu am nimic de zis în legătură cu valoarea traducerii. Pe ea vor judeca-o alții, mai competenți decît mine. Vreau numai să observ că Dante, chiar în textul italian, are ciudățeniile, obscuritățile, răsuciturile de stil, îndrăznelile lui verbale și sintactice, așa încît mi se pare Coșbuc vrednic de laudă, și nu de dojană că le-a menținut. Dante nu putea să fie tradus în româneasca în care s-ar traduce un roman francez, italian, german sau englez contemporan.

Mie, căruia textul original îmi e prezent, traducerea mi se pare prețioasă nespun și de așa fel că puține popoare în Europa se pot fâli cu alta mai bună. În frumoasa

8

INTRODUCERE

comparație, de pildă, din cîntecul XXI (versurile 67-68) găsim în traducerea lui Coșbuc un verb (se-nfîge) de o putere curat dantescă, fără corespondent în text, unde se spune numai :

67. Con quel furore e con quella tempesta
ch'escono i cani a dosso al poverello
che di subito chiede ove s'arresta,
pe cînd terțina română dă :

67. Cum sar și furioși și iuți dulăii
pe-un biet sărac ce-oprindu-se se-nfige
cerșind unde s-opri de-o parte-a căii,

în legătură cu care reproduc nota ce am crezut potrivit să pun :

68. Se-nfige : frumos cuvânt care lipsește în Dante, unde nu avem decît „se oprește”. Totuși, cuvîntul întrebuițat de Coșbuc este de o frumusețe și de o plasticitate sculptorie cît se poate de dantescă, așa încît aparenta îndepărtare de text se rezolvă într-o fină traducere. A traduce pe Dante cuvînt cu cuvînt, neținînd seamă de însușirile speciale de vigoare, de originalitate și nu arareori de ciudățenii ale stilului dantesc, nu este a traduce, ci a trăda pe Dante. Coșbuc și-a făcut un suflet dantesc, mulțumită căruia frumusețea traducerii lui nu rezultă din fidelitatea cu care a interpretat fiecare cuvînt în parte, ci din tonul general și aproape aș zice de „suflarea dantescă” pe care a știut să i-o dea. A se vedea, de pildă, cît de minunat a tradus numele așa de caracteristice ale dracilor din cîntul acesta.

O veche dorință a mea era aceea să văd reproduse într-o ediție modernă a Comediei minunatele xilografii cu care e împodobită editio princeps a poemei dantești. Mulțumită bunăvoinței deplînsului C. Sfetea, care n-a lăsat nimic nefăcut pentru ca tiparul să fie vrednic de autor și traducător, pot azi să-mi văd împlinită vechea dorință.

Închinînd un cuvînt recunoscător amintirii iscusitului editor așa de vremelnic răpit iubirii alor săi și stimei cîtor au putut să-l cunoască, îmi împlinesc o plăcută datorie să mulțumesc tuturor celor ce au avut o parte la bunul sfîrșit al acestei opere, fără să uit pe lucrătorul de ispravă, Constantin Păunescu-Pîrcălabu, care a lucrat ca în alte timpuri, cu pricepere, băgare de seamă și dragoste, colaborînd și el în felu-i la frumoasa înfățișare a volumului.

Ramiro Ortiz

Napoli, septembrie 1924

9

DANTE ȘI EPOCA SA

Dante și epoca sa

1. Către cititor

Ai cumpărat, prietene cititor, astă carte și, de ai cumpărat-o, e semn că ai de gînd să o citești. Ea e rezultatul multor puteri și multor voințe ce se întîlnesc într-o singură țintă, foarte nobilă și înaltă : aceea de a face cunoscută în România una dintre cele mai mari capodopere ale omenirii, într-un veșmînt literar și tipografic vrednic de Dante și de valoarea universală a operei sale. Coșbuc a lucrat la ea neîntrerupt cincisprezece ani, jertfînd acestui ideal opera sa individuală de poet. Casa editoare, chiar și după moartea regretatului C. Sfetea, ce a fost fericitu-i promotor, nu a ținut seamă de jertfele bănești, pentru ca volumul pe care-l ai în mînă să iasă măreț și sever împodobit. Cel ce l-a adnotat a jertfit timp de un an întreg ceasurile-i de odihnă, pentru ca Dante să-ți fie lesne de înțeles din istoria, din știința și din arta vremii sale. Două suflete nobile de poeți contemporani au dăruit munca lor, pentru ca puținele cărămizi ce lipseau uriașei clădiri să fie puse la locul lor, așa fel încît să nu fie nepotrivite cu formele și culoarea străveche a celor originale. Pînă și muncitorul tipograf a simțit lucrînd la astă mare operă suflul Duhului și, pe deplin pătruns de neobișnuita-i răspundere, a pus în munca mîinilor pușin din sufletul său.

Acum tu ai cumpărat volumul și te pregătești să-l citești.

Dar tu ești, ca și noi toți, un cititor modern : nu ai prea mult timp la îndemînă și nici măcar prea multă răbdare. Ia seama ! Cartea asta nu e ca toate celelalte. Spre a fi gustată, cere o anume stare de spirit. Se cuvine să nu te grăbești, sufletul tău să fie senin, să te poți smulge, cîteva ore pe zi, din lupta brutală pentru viață. De nu te afli în starea aceasta, închide cartea și așteaptă ceasul prielnic. Noi, modernii, nu mai știm, nu mai putem citi în singurul înțeles adevărat și

înalt al cuvîntului. Viața noastră zorită, nenumăratele nevoi materiale și morale, pentru a căror mulțumire ne străduim neîncetat, numeroasele și adesea obositoarele îndeletniciri ce ne răpesc ziua întreagă și parte din ceasurile hărăzite odihnei fac în așa fel încît nu mai citim nici măcar ziarul, ci-l răsfoim în grabă, oprindu-ne la veștile ce ne privesc mai de aproape. De am citi cu adevărat ziarul de la un cap la altul, am ști o grămadă de lucruri pe care nu le cunoaștem, am fi la curent cu o mulțime de fapte și de curente spirituale ce, dimpotrivă, ne scapă fiindcă nu le învrednicim nici cu o privire, vâzînd și socotind că, pentru scopurile vieții noastre practice, ele sînt, sau ne par, nefolositoare. Vorbesc, firește, de ziarele bine scrise, de tip apusean. Cu acest prilej trebuie să vă spun că știu un om cumsecade, care, după ce a muncit (și încă foarte bine) în cîmpul criticii istorice și literare, de cînd a ajuns bibliotecar, înspăimîntat poate de uriașa mulțime de cărți cu care zilnic vine în atingere, nu mai citește decît ziare, și anume un singur ziar : Il Corriere della Sera ; dar pe acesta nu-l răsfoiește numai, ci îl citește, îl citește de la un cap la altul, de la articolul de fond pînă la mica publicitate. Ei bine, e uimitor cîte lucruri știe acel om cumsecade, de cîte lucruri felurite poate vorbi cu oricine, cu destulă pricepere, cîte îndoieli știe să-ți spulbere, pe cîți specialiști (cărora de obicei le scapă un articol de ziar) poate să-i înștiințeze despre propășirea disciplinelor lor !

13

DANTE ȘI EPOCA SA

Noi deci nu mai citim : răsfoim în grabă și întotdeauna cu scopuri practice.

Răsfoim cărți și reviste, manuale și cataloage, răsfoim pînă și ziarul !

Acum, Divina Comedie e un poem de o sută de cînturi și fiecare cînt cuprinde cam 150 de versuri : un total de 14.233 de versuri !

Noi am avut grijă, ce-i drept, să împărțim această operă uriașă în trei volume, dar și cinci mii de versuri (și mai cu seamă versuri de-ale lui Dante, adică vîrtos concise, substanțiale, numai prescurtări și aluzii, adesea ciudate și întortocheate !) sînt prea multe pentru un cititor modern. Doar n-am vîzut și auzit chiar eu, cu ochii și urechile-mi de muritor, pe unele persoane culte și învățate, cărora le vorbeam de Jean Christophe al lui Romain Rolland, atît de modern, atît de actual, atît de mult al timpului nostru, atît de folositor țintei vieții noastre practice, pe ale cărei legi – pe toate – le cunoaște, luîndu-se cu mîinile de pînă și strigînd : Doamne sfinte ! Un roman în zece volume ?

Acum, Divina Comedie e, fără îndoială, în realitate, poemul tragediei omenești din toate timpurile, toate locurile și toate sufletele ; dar omul ce a trăit, a suferit, a cîntat această tragedie e totuși un om medieval și, de voim să pătrundem înlăuntrul sufletului său individual, atît de adînc încît să regăsim sufletul universal (lucru pe care el, dinspre partea sa, l-a făcut și pe care trebuie deci să-l facem și noi, la rîndul nostru, de voim să-l înțelegem !) ; de voim – zic – să pătrundem în sufletul lui Dante, se cuvine să cunoaștem vremea sa : idealurile, luptele, patimile, curentele politice, sociale, filosofice, științifice, literare și artistice din Evul Mediu catolic, italian și florentin.

Fiindcă arta este floarea unei culturi și orice plăcere (chiar și cea estetică !) are la temelie sa obișnuința și repetarea și, prin urmare, cunoștința. Orice mîncare cu desăvîrșire nouă nu ne place și doar prin deprindere ajungem nu numai să o gustăm, ci adesea chiar să o mîncăm cu lăcomie. Așa se întîmplă, de pildă, cu stilul lui Marcel Proust. Așa mi s-a întîmplat mie, care acum sînt un iubitor înfocat al muzicii populare române, dar care, atunci cînd am auzit-o înția oară, mi-am astupat urechile, căci mi se părea o singură, neîntreruptă și nesuferită disonanță !

Nu e adevărat că arta și frumosul sînt niște valori absolute. Ele sînt în funcție de cunoașterea civilizației ce le-a produs. Luați un chinez hrănit numai cu Confucius și duceți-l în fața Partenonului sau printre ruinele mărețe ale forului roman ! Luați un parizian cu desăvîrșire neprinceput în religia și legendele japoneze și puneți-l în fața unui covor numai balauri și jivine îngrozitoare ! Va rîde cum rîdea acel ostaș anamit, care, lîngă o vitrină de telal parizian, se prăpădea de rîs în fața unei

minunate Victorii neoclasice de bronz aurit ! O femeie cu aripi ? Ce rătăcire ! Și totuși eu nu m-am minunat de acel rîs ; ce putea să-i spună unui om cu desăvîrșire lipsit de cultură clasică și franceză o Victorie contemporană cu Racine ?

Acum, Divina Comedie e un poem medieval și catolic, după cum Odiseea e un poem clasic și păgîn.

Ce minune că vreun biet anamit cultural de-ai noștri, cu totul lipsit de cultura necesară pentru a putea să le aprecieze nobilele străduințe, a aruncat asupra talmăcitorilor vina de a nu fi înțeleș el pe Dante și pe Homer ?

2. Italia și Florența în vremea

lui Dante

Pentru a înlătura deci neînțelegeri sau, încă și mai rău, confuzii de epoci istorice (mulți stăruie să susțină greșit că Dante face parte din Renaștere, lucru ce e adevărat numai întrucît el e un premergător și un prevestitor al Renașterii), se cuvine să ne oprim puțin spre a cerceta starea politică, socială și culturală a Italiei, și mai cu seamă a Florenței, în vremea lui Dante.

14

DANTE ȘI EPOCA SA

Două puteri mari erau de mult timp în luptă : Împărăția și Papalitatea. Două puteri mari ce înfățișau două principii mari : dreptul și autoritatea (politică și socială) a acestei lumi pămîntești a noastre, și dreptul și autoritatea (și ea cu pretenții îndreptățite de activitate politică și socială) de obîrșie dumnezeiască a religiei și, prin urmare, a spiritului. După spusa partizanilor papei (guelfi), autoritatea împărătească trebuia să se supună celei pontificale, din pricina superiorității celui ce înfățișează pe Dumnezeu și a drepturilor sufletului asupra celui ce întrupează numai trecătoarea autoritate a lumii ; după spusa partizanilor împăratului (ghibelini), Împărăția, adică Monarhia universală, era socotită ca înaintașa papalității prin voința lui Dumnezeu, ce o făcuse să se ridice la Roma, pentru a pregăti calea învătăturii Mîntuitorului și fiindcă era trebuincioasă la asigurarea acelei păci pe care creștinismul o făgăduia oamenilor.

Lupta măreață a stăpînit întreg Evul Mediu și a sfîrșit cu izbînda (cel puțin în Italia) autorității papale, ce era la urma urmei și o autoritate națională (ținînd seamă de faptul că papii au fost mai întotdeauna italieni) și de aceea mai puțin nesuferită decît cea împărătească, străină și străină de altă rasă.

Feudalismul, prea puternică alcătuire socială ieșită din mintea unei rase în-deobște asociative și organizatoare de puteri, ce nu înțelege putința unei vieți individuale ce n-ar fi legată și orînduită într-un Verein, era un sistem prea țeapăn pentru puternica individualitate latină și mai ales italiană.

De aceea el n-a prins niciodată rădăcini adînci în Italia. Împăratul a fost veșnic în luptă cu comunele italiene libere, gata uneori să-i recunoască în teorie drepturile și autoritatea și chiar să-l ajute ori de cîte ori puterea papală, ajungînd prea mare, le amenința libertatea și mai cu seamă negoțul, dar încă și mai gata să se răzvrătească și să se unească în ligi între ele (ca, de pildă, în vremurile epice ale ligii lombarde împotriva lui Frederic Barbarossa) ori să se pună sub scutul papei ori de cîte ori împăratul voia să se amestece în politica lor internă și în cea externă, hotărîtă de nevoia de a apăra propășirea industriilor și negoțului lor. În orice oraș sau comună italiană erau deci partizani de-ai papei (guelfi) și de-ai împăratului (ghibelini) și în orice oraș italian partidele se perindau la putere după cum o cereau nevoile comunei, căreia de fapt îi păsă prea puțin de papă sau de împărat, dar în schimb foarte mult de propria sa libertate și neatîrnare și, poate încă și mai mult, de înflorirea propriilor sale industrii și a propriului său negoț.

Sîntem pe vremea vestitelor republici maritime din Genua, Veneția, Pisa și Amalfi, învrăjbite între ele de nevoia de stăpînire a mării și de precumpănire comercială. Sîntem pe vremea cînd fondachi1 genovezi, venețieni, pisani, florentini etc. acoperă țărmurile Mediteranei, pe vremea cînd papa Bonifaciu al VIII-lea putea socoti pe bancherul florentin drept al cincilea element, nu mai puțin trebuincios decît aerul, focul, apa și pămîntul ; sîntem pe vremea cînd, pentru a ne

sluji de expresia lui Dante, soțiile florentine „eran per Francia nel letto diserte”² de către soții lor, negustori (de stofe de lână mai cu seamă) și când Giovanni Boccaccio se năștea în Franța dintr-o mamă pariziană și un tată neguțator. Un popor de neguțatori și de meseriași era deci cel florentin din vremea lui Dante, însă de neguțatori ce pe foile goale din catastiful lor de credit și debit însemnau întâmplările din orașul lor și de aici ies acele minuni de frățezime și de stil, nu arareori de poezie, ce sînt povestirile lui Giovanni Villani ; de meseriași cu gustul așa dumnezeiesc de fericit, încît să-și făurească (asemenea dărcitorilor de lână din Florența) un giuvaer de lăcaș cum e Casa dell’Arte della Lana (Casa Breslei Lînarilor) și de biserică, precum e Or San Michele (adică : grădina Sfîntului Mihai), în care Sfîntul Gheorghe al lui Donatello nu înseamnă nimic alt decît o statuie decorativă, pusă pentru împodobirea uneia din nenumăratele firide ale fațadei ; de

1. Magazii.

2. „Erau părăsite în pat, de dragul Franței”.

15

DANTE ȘI EPOCA SA

neguțatori și de meșteșugari în stare să ticluiască o hotărîre ca aceea, puternic și senin de mărăta, pentru ridicarea clopotniței de la Santa Maria del Fiore, ce a fost apoi clopotnița lui Giotto : „Să se înalțe în piață și în așa fel, încît să fie vrednică de strămoșii noștri romani” !

Fără îndoială că zidirea bisericii Or San Michele n-a fost sfîrșită în amănuntele sale decorative decît în veacul al XV-lea, și Dante n-a putut admira formele dumnezeiești ale Sfîntului Gheorghe de Donatello ! Dar sufletul meșteșugarilor contemporani cu el era de pe atunci la înălțimea celui al lînarilor care în 1337 au început zidirea minunatei lor biserici, dacă au putut să dicteze un decret ca acel pentru înălțarea clopotniței de la Santa Maria del Fiore – și nici nu erau mai puțin norocoși în alegere, de au știut să-i încredințeze lui Giotto zidirea.

Popor deci de meșteșugari, zarafi și negustori, la care trebuie să adăugăm pe notarii ce scriau actele de cumpărare, de vînzare, scriptele privitoare la cununii, inventariile de mobile și foile de zestre, testamentele și alte documente juridice, și un oarecare număr nobili, din nobilimea feudală (foarte puțini) sau cavaleriească (ceva mai numeroși), veniți la oraș aproape toți din împrejurimi – și aproape veșnic în luptă cu poporul. Notarii înfățișau nu numai elementul intelectual. Împreună cu judecătorii, medicii, muzicanții, pictorii și arhitecții, făceau și ei parte din bresle, împărțite în bresle mai mari (Medici și Farmaciști, ce cuprindea și pe pictori, sculptori, arhitecți, librari, literați, fiindcă în dughenile lor se vindeau vopselele, creta, dălțile și celelalte scule pentru îndeplinirea acestor meșteșuguri, pergamentul, cărțile etc. ; Juriști și Notari ; breasla „di Calamala”, adică a lucrării postavurilor străine ; aceia a Lînei ; a Mătăsii ; Blănari și Boiangii) și bresle mărunte (zidari, lăcătuși, tîmplari, zugravi etc.). Cînd zicem notari, zicem aproape întotdeauna, fără să voim, poeți. Niciodată, ca în Evul Mediu, dreptul și literatura n-au fost atît de unite ! „Precum neguțatorii florentini, în caietele lor de socoteli, amestecau adeseori între rubricile de debit și credit amintirea unei răzmerițe orășenești și chiar a întâmplărilor însemnate din Italia și din Europa, tot astfel se pare că notarii alinau plictiseala compilațiilor greu de mistuit, transcriind din cînd în cînd pe acele grave pergamente versurile înaripate ale ușurelei balade de iubire. Cînd mă gîndesc iar la acei notari și judecători din veacul al XIII-lea, aproape toți poeți, cînd aud versul italian înălțîndu-și vocea argintie «printre mugetele latinei barbare» îmi aduc veșnic aminte de acel chip de femeie care, în mausoleul lui Cino da Pistoia, se ivește pe ușă, cu trupul pînă la brîu în sala unde dascălul șade pe catedră, între școlarii ce scriu, ascultînd cu luare-aminte vocea sa. Datina poporului vrea să recunoască în acel chip femeiesc pe Selvaggia, femeia iubită de poetul-jurist : pentru mine e arta cinstită a Evului Mediu, ce vine să salute pe prietenul lui Dante, printre ostenele glossei și durerile surghiunului.”

Astfel scrie cu măiestrie Carducci (Opere, XVIII, 94-95) și, de bună seamă, cea mai mare parte dintre poeziile (mai ales dintre poeziile cîntate) din veacurile

al XIII-lea și al XIV-lea ne-au fost păstrate în locurile goale și în paginile albe (de rezervă) ale catastifurilor de notari. Erau cîntece pe care le auzeau cîntate și ale căror cuvinte ei le însemnau în caietele lor ; adesea erau poeziile lor originale. Singurii care nu făceau parte din bresle erau nobilii, care, din această pricină, în Florența democratică de pe vremea lui Dante, nu erau tocmai bine văzuți – și apoi și fiindcă erau adesea în luptă cu poporul gras și se sprijineau pe poporul mărunt, ce era de partea lor din motive de clientelă și din nevoia de apărare. Pe vremea lui Dante (nobil și el, deși din nobilimea cavalierească) ei au fost totuși siliți, de voiau să ia parte la cîrmuirea comunei, să se înscrie, cel puțin de formă, într-una din bresle.

Dante, ca un literat ce era, s-a înscris în aceea a Medicilor și Spițerilor.

În fruntea comunei era un podestà, ce trebuia să fie străin și de aceea era chemat din alt oraș unde se bucura de faima de persoană nu numai dreaptă și învățată, dar și bogată și de neam bun – și apoi pricepută în meșteșugurile ostășești și cavalierești (scrimă, călărie, vînătoare), însărcinarea cerînd cheltuieli de reprezentare,

16

DANTE ȘI EPOCA SA

pentru care nu putea ajunge răsplata dată de comună. Trebuia să fie străin, întrucît numai un străin putea da destulă cheazășie de dreptate în niște orașe împărțite în partide și clientele și în care luptele politice erau nespuse de violente.

Acest podestà era ajutat de șase priori numiți de bresle și de două Sfaturi :

al Celor o Sută, alcătuit din reprezentanții breslelor mai mari și din Întelepți, și al Căpeteniilor tuturor breslelor. Era apoi un căpitan al poporului pentru expedițiile militare, ajutat și el de două Sfaturi (unul special și altul general) și un gonfaloniere di giustizia sau bargello, ce întrunea în sine toate însărcinările privitoare la administrația justiției și la păstrarea liniștei. Într-un Sfat nu se putea rămîne mai mult de șase luni și nici nu se putea să faci parte, în același timp, din mai multe Sfaturi. Se vota cu bob, alb și negru.

În vremea lui Dante orașul era împărțit nu numai în guelfi și ghibelini, ci și în albi și negri, adică în guelfi moderați și guelfi intransigenți. Dante a fost guelf, și anume guelf alb. Firește, cei albi, întrucît erau moderați, erau învinuiți de cei negri de ghibelinism. Cînd – în urma cruntelor lupte interne ce însîngerau ulițele și piețele – un partid era răsturnat de la putere, nu mai era scăpare pentru cei învinși. Lumea alerga la casele lor, la turnurile lor (căci orice casă a unei familii înstărite avea pe atunci măcar un turn) și le dădea foc. Cei învinși trebuiau să apuce căile triste ale surghiunului și bunurile lor erau confiscate în folosul biruitorilor. Pe vremea lui Dante erau surghiuniți din Florența nu numai ghibelini care, după izbînzile guelfe de la Benevento (1266), Scurcola (1268) și Montaperti (1260), nu mai aveau de acum nici o nădejde de a se reîntoarce în oraș, ci și guelfii negri, ce au intrat din nou numai cînd albi au ieșit – și cu cei albi, Dante. O miniatură foarte interesantă ne arată stilizată, într-un desen de o putere neînchipuită în sincronismul-i primitiv, pe negrii ce intră pe o poartă, pe cînd pe cealaltă ies albi. Soarta nu se arată prielnică ghibelinilor și nici albilor. Papa izbutise să alunge din Sicilia și din regatul Neapolelui (Abruzzi, Molise, Campania, Terra di Lavoro, Basilicata, Puglia, Calabria și Sicilia) dinastia șvabă a Hohenstaufenilor, chemînd în Italia pe Carol I de Anjou, care la Benevento (1266) îl înfrînsese pe Manfred și la Scurcola (1268) pe Corradino de Hohenstaufen. Acum, regatul Neapolelui, pe care papa îl socotea drept un feud al său și care prin întinderea, bogăția și puterea sa exercita o acțiune precumpănitoare asupra întregii politici italiene, era în mîinile unui principe guelf, unei făpturi de-a papei, ce numai papei îi datora tronul său. Florența – care, de altfel, avea puternice tradiții guelfe, fiindcă mai totdeauna fusese guelfă, ba chiar în fruntea ligii (taglia) guelfe din Toscana – fusese nevoită să se căiască amar de scurtu-i intermediu ghibelin, după sîngeroasele înfrîngeri de la Montaperti (1260), suferite din partea guelfei Siene. Nici un ghibelin nu mai rămăsese în Florența, spre care se îndreptau dorințele de cuceriri ale ambițiosului Bonifaciu al VIII-lea, marele papă dușman (și vrednic dușman) al lui Dante.

Sprrijinindu-se pe negri și cu ajutorul ostașilor lui Carol de Valois, chemat din Franța, de unde, cu același scop de a întări guelfinismul, fusese chemat mai înainte în Italia Carol de Anjou, el nădăjduia să-și întindă influența-i precumpănitoare asupra frumosului, bogatului și înfloritorului oraș toscan, ce presimțea primejdia și stătea de veghe.

3. Copilăria lui Dante

Am ajuns la 1265 și, prin urmare, la anul nașterii lui Dante.

Căsuța de străveche piatră aspră ce e arătată astăzi (pe Via Dante) străinului doritor de a vedea acea „cămăruță a lacrimilor” unde, ne povestește el în *Vita Nuova*, se retrăgea să plîngă fiindcă nu fusese salutat de prea gingașa doamnă a gândurilor sale, nu era, pe vremea cînd poetul s-a născut în ea, așa de modestă cum pare astăzi. Era casă de nobili din nobilimea cavaleriească (un străbun al poetului

17

DANTE ȘI EPOCA SA

fusese răsplătit cu „pintenii de aur” de către împăratul Conrad) și era înzestrată cu pridvoare, turnuri, grădină. Se înălța în piața San Martino del Vescovo în sesto sau sestiere (Florența era împărțită în șase regiuni) de la „Porta a San Piero”.

Alighierii (nu Aldighieri și, prin urmare, cîtuși de puțin de obîrșie germanică, ci întru început Aghilieri de la aghila, aquila), a căror stemă de nobili erau trei pui de vultur (iar nu aripa unui manuscris tîrziu, al Renașterii, derivat dintr-o greșită etimologie a numelui de familie), veniseră să locuiască în ea cînd familia lor se despărțise de cele înrudite : Cacciaguida (strămoșul cavaler și cruciat), Elisei și Del Bello. În această casă s-a născut Dante (Durante), într-o zi necunoscută din mai 1265. Tatăl său, Alighiero al II-lea, luase de soție pe o donna Bella, mama poetului, și, mai tîrziu, după moartea celei dintîi soții, pe o monna Lapa a lui Chiarissimo Cialuffi, ce a fost mama vitregă a lui Dante.

Florența nu era încă orașul frumoaselor piețe înflorite, „veselă de marmore albe și de soare”, cum o cîntă Carducci într-una din cele mai frumoase poezii ale sale. Casele erau în cea mai mare parte de lemn (afară de turnurile nobililor), străzile nepavate, lumina neîndestulătoare, mulțimea care se înghesuia cenușie și monotonă, cu totul deosebită de aceea multicoloră pe care decoratorii de teatre ne-o pun înaintea cînd asistăm la drame istorice ce au ca fond Evul Mediu. „Înfățișarea orașului” – zice Ezio Levi („Vita fiorentina nella Vita Nuova”, în *Marzocco* din mai 1921) – grămădit între casele foarte înalte și turnuri, cu străzi înguste și întortocheate, aproape totdeauna lipsite de soare și lumină, era tristă și era tragică. Acele forme și acea culoare se vor potrivi foarte bine cu drama de iubire și de moarte care a fost întîia operă a tînărului Alighieri (*Vita Nuova*) și căreia toate acestea îi vor constitui fondul și scena. La locul lor vor răsuna între acele ziduri deznădăjduite invocări biblice ale poetului izgonit din cetatea lui înaintea izgonirii și izgonit din viață înainte de a-i fi încercat amărăciunile. Chiar mulțimea care se strîngea pe străzile ulicioare ale bătrînei Florențe avea o înfățișare monotonă și tristă. Numai doctorii, foarte puțini, se îmbrăcau în stacojiu ; în verde numai cavalerii ; toți ceilalți se îmbrăcau în chip uniform în cenușiu, și cenușii și negre erau lungile mantii care dădeau astfel adunărilor, sfaturilor, ca și mulțimii din piață o înfățișare severă. Între mantiile lungi, cenușii și severe ale cetățenilor și abaua cenușie a pelerinilor se desprindea uneori albeața hainelor femeiești. Dar asta numai în zile de sărbătoare, cînd și tinerii nobili, mîndrii donzelli ai Toscanei, le îmbrăcau în calcadele lor. Îmbrăcămîntea femeiască obișnuită era „sîngerie” (sanguigna), care nu e, cum s-a crezut pînă acum, un roșu viu și vesel, ci o culoare severă, fiindcă era și culoarea de doliu ; și îmbrăcată într-o astfel de culoare a apărut Beatrice lui Dante pentru întîia dată.

Cînd Dante a intrat în viață, evenimentele nu se desfășurau nici ele vesele pentru Florența. Grozava înfrîngere de la Montaperti (1260) umpluse Florența de doliu și amintirea era încă proaspătă. Copilăria poetului – copilărie gînditoare, petrecută la început (pînă la 14 ani) în tihna unei case boierești, înveselită de zîmbetul matern, apoi în strămtorări casnice sub stăpînirea unei mame vitrege –

a fost deci tristă. Vorbele pe care a trebuit să le asculte nu vor fi fost dintre cele mai plăcute. Mare impresie trebuie să fi făcut asupra-i bătălia de la Montaperti, din care luă naștere splendidul episod al lui Farinata. Isprăvile acestui mare dușman politic al neamului său a trebuit să-l impresioneze foarte tare. Ai săi îl urau, el îl admiră. Puternică impresie trebuie să fi făcut asupra-i și povestirile luptei de la Benevento (1264), despre care va fi auzit vorbindu-se în tot timpul copilăriei sale. Mult trebuie să-l fi făcut să sufere puțina trecere a tatălui său, om fără caracter, un adevărat nimic, pe care chiar dușmanii săi nu s-au ostenit să-l surghiunească după înfrîngerea de la Montaperti.

Poate că o soră (femeia legată de el prin înrudire foarte apropiată ce se ivește o clipă, ca o vedenie ușoară, într-un capitol din Vita Nuova, pentru a se destrăma

18

DANTE ȘI EPOCA SA

curînd după aceea în aer, ca un abur), poate că o soră i-a mîngîiat melancoliile de copil mistic, cu sufletul nespus de gingaș, crescut într-un mediu de misticism franciscan în școlile alăturate mînăstirii Santa Croce, unde învăța, de bună seamă, științele triviului.

Învățămîntul medieval, predat de obicei în școlile alipite de mînăstirile franciscane și dominicane, dar nu numai în ele, era alcătuit dintr-un curs inferior de trei ani în care se învățau științele triviului (gramatica, adică latina, retorica și dialectica) și dintr-unul superior, cuprinzînd științele quadriviului (aritmetica, muzica, geometria și astronomia). Filosofia și teologia, împreună cu dreptul și medicina, erau păstrate pentru învățămîntul superior și se predau în acele celebre Studi (străvechi erau cele din Bologna, Padova, Pavia, Salerno și Napoli !), nu încă Universități, mai mult sau mai puțin complete, dar poate mai mult decît universități în înțelesul modern, pe care comunele le susțineau pe cheltuiala lor sau cel puțin le ajutau cu bani din belșug și le apărau prin tot felul de privilegii.

Ca unul ce făcea parte dintr-o familie nobilă și înstărită, Dante fu, fără îndoială, inițiat de tînăr în toate nobilele îndeletniciri cavalerești : călăria, mînuirea armelor, dansul, vînătoarea cu șoim. După cum reiese dintr-un crîmpei din Vita Nuova, cunoștea de bună seamă desenul ; știm că îi plăcea tovărășia muzicanților și că unul dintre ei, Casella (de care atît de gingaș vorbește într-un cînt din Purgatoriu) înveșmînta cu note cîntecele sale. A învățat singur să compună versuri italiene. Știa provensala și franceza și acum e aproape sigur că a transpus într-o serie de sonete (Il fiore), în care se și simte gheara leului, le Roman de la Rose. Curînd a fost în stare să citească – în afară de obișnuitele Disticha Catonis și alte opere de același fel, ce se citeau în trivium – pe marii clasici ai literaturii latine : Ovidiu în primul rînd și apoi Virgil, Horațiu, Lucan, Seneca, Cicero și pe cei din decadentă, dintre care mai cu seamă pe Boețiu.

Întîia sa cultură a fost totuși mai degrabă modernă : italiană, provensală și franceză. Era pe vremea cînd acei joglars provensali și jongleurs francezi, în ospețele cavalerești (corti bandite) și în piețele romanice surori, încă foarte apropiate de punctul lor de plecare comun, latina, nu cereau multă învățătură și nici prea multă sforțare pentru a fi înțelese chiar și de cei ce nu le vorbeau ; și Florența, fiind pe drumul cel mare al pelerinilor (romeri) ce se duceau la Roma spre a se închina statuii marelui apostol, găzduia foarte adesea pe giullari – și pe cei provensali, și pe cei francezi – ce urmau pe pelerini. Firește, giullari-i făceau de toate : dănuiau pe funie și făceau scamatorii, arătau animale dresate și jucau unele comedioare picante, dar cîntau și poezii lirice și recitau crîmpeie de poeme cavalerești – și apoi era deosebire de la giullare la giullare. Mulți dintre ei erau oameni culți, cea mai mare parte preoți ce, din pricina sărăciei sau a deprinderilor rele, lepădaseră sutana și căutaseră un cîștig mai lesnicios. Acești din urmă giullari erau poeți ei singuri și cîntau și recitau poezii făcute de ei, inspirîndu-se adesea din izvoarele clasice, ca niște desăvîrșiți cunoscători ai latinei ce erau, în calitatea lor de clerici.

Apoi erau și manuscrisele ! Manuscrisele copiate cu frumoase litere gotice pe

albe pergamente durabile, cu inițialele pictate în culori vii pe fond de aur, manuscritele care, desigur, erau scumpe, dar pe care le posedau cei mai bogați și le împrumutau și celor mai puțin bogați. Prima idee de a explica, în Viața Nouă, cu bucăți de proză poeziile sale de dragoste pare să fi venit lui Dante de la un manuscris provensal al poeziilor lui Bertran de Born, în care acele razos (adică explicările în proză pe care jongleur-ul le punea înaintea cântonelor) erau neobișnuit de dezvoltate !

Și apoi, la Florența, în timpul adolescenței lui Dante se cântau de câtăva vreme poeziile dulci ale stilului nou bolognez, care luaseră și locul vechilor cântone ale Școlii siciliene (totuși nu numai în dialect sicilian, nici toate de autori sicilieni),

19

DANTE ȘI EPOCA SA

prea reci în imitația lor provensală prea fățișă ! În acele cîntece femeia nu mai era considerată ca la sicilieni, o rece și mîndră castelană feudală, ci un înger venit din cer pentru a arăta calea către perfecțiune și a înălța pînă la Dumnezeu sufletul poetului îndrăgostit.

4. Viața Nouă

Sîntem pe pragul Vieții Noi. În timpurile acelea era obiceiul așa-ziselor tenzoni sau întreceri poetice. Un poet propunea într-un sonet pe care-l trimitea celor ce-i socotea reprezentanți mai cu trecere și mai experți în serviciul zeului Iubirii (servizio d'Amore), adică în teoriile cele mai încurcate și mai rafinate ale dragostei cavaleresti (codificată în timpurile acelea în numeroasele traduceri romanice din Ars amatoria ovidiană și mai ales în tratatul De amore a lui André le Chapelain) ; deci, un poet propunea într-un sonet una din acele subtile probleme (de exemplu, ce trebuie considerat mai demn de îndrăgostiții subtili : a iubi ca să fii iubit sau a iubi fără speranță de răsplată) care au fost la modă în tot timpul Evului Mediu ; și poeții întrebați răspundeau, arătîndu-și fiecare părerea sa. Dante, copilandru (avea atunci 18 ani), propune interpretarea unui vis ciudat. Povestește că a visat pe Beatrice goală (înfășurată numai cu un vâl foarte subțire de culoare sîngerie) în brațele zeului Amor care îi dădea să mînînce inima lui Dante și din care ea mîncea nesigură și gînditoare. Deodată zeul dragostei dădu semne de durere și zbură la cer cu Beatrice în brațe.

Sonetul se resimte, mai ales în motivul poetic al inimii mîncate, de lecturile provensale ale lui Dante (biografia romanescă a trubadurului Guilhem de Cabenstanh) și de cele franceze (legenda Castelanei de Vergy). Numai că ceea ce în acele povestiri nu era altceva decît răzbunări grosolane și crude ale unui soț gelos ajunge la Dante simbolul rafinat al primelor tulburări de dragoste ale Beatricei, care începea să observe dragostea lui și să-i răspundă, fie chiar cu oarecare nehotărîre și tulburare.

Acesta trebuie să fi fost primul înțeles al sonetului care, după moartea Beatricei, urmă să fie retușat pentru a-i adăuga acea presimțire funebră care acum se vede în ultima terțină. Nu e deci ciudat că nimeni (după cum ne spune Dante) nu l-a interpretat atunci adevărat. Cineva (Dante da Maiano) răspunse cu grosolanie, batjocoritor și ironic, că avea puțin de interpretat. Visul acela voia numai să spună că cel care-l visase era bolnav și avea nevoie să se îngrijească. Recomanda, la nevoie, chiar oarecare spălături pe care nu le voi mai preciza !

Dar cel mai cunoscut, cel mai mare și mai renumit poet contemporan, Guido Cavalcanti, răspunse serios ; și, dacă nici el – după Dante – n-a prins adevărata explicație, arată, cel puțin, că prețuiește mult pe tînărul poet care-i trimisese sonetul. Astfel a început acea prietenie între Dante și Guido Cavalcanti, care trebuia să aibă o însemnătate așa de mare în dezvoltarea intelectuală a tînărului nostru poet.

În acest timp al vieții sale, mai mult monden și cavaleresc, Dante n-a iubit numai pe Beatrice, ci și pe alte femei cam ușurele și cochete, pentru care a scris prețioase poezii ocazionale și galante, lăudînd coronițele de flori pe care le purtau în dansurile din mai și deasupra căroră vedea zburînd amorași ; numindu-le cu

pseudonime (în provensală senhals) florale ca Violetta, Fioretta etc. ; arătînd plăcerile vînătorii și încheind că totuși acestora trebuie să se prefere serviciul și tovarășia femeilor nobile ; enumerînd într-un sirventes, care n-a ajuns pînă la noi, 60 dintre cele mai frumoase femei din Florența ; visînd o barcă fermecată, în care să poată călători, fără lopeți și fără pînze, împreună cu prietenii și iubitele lor într-o lume ireală și fantastică, departe de întîmplările brutale ale lumii noastre

20

DANTE ȘI EPOCA SA

adevărata ; plîngîndu-se de plecarea din Florența a uneia din ele ; visînd pe zeul Amor care-i porunca să înlocuiască serviciul cavaleresc al femeii îndepărtate cu acela al unei femei nu mai puțin frumoase și aproape.

Poeziile acestea scrise pentru alte femei nu vor intra toate să facă parte din Viața Nouă ; doar cîteva ; atît numai cît Dante, pregătindu-se, după moartea Beatricii, să compună cîntecul sa delicat, a povestit lucrurile puțin schimbate de cum se întîmplaseră într-adevăr ; s-a prefăcut a fi făcut curte acelor femei și de a le fi lăudat în versurile sale pentru a ascunde ochilor celor profani adevărata sa dragoste, după teoria provensală a celamen-ului (în italiană schermo) și mărturisind chiar de a fi atribuit dragostei pentru Beatrice cîteva din poeziile scrise pentru alte femei, întrucît păreau că vorbesc de ea.

Nu trebuie deci să se considere Viața Nouă ca o operă cu totul și cu totul autobiografică, ci în mare parte fantastică, întrucît realitatea e schimbată după o intenție mistică și artistică.

Nu e îngăduit, de exemplu, a socoti întemeiat pe date istorice faptul că Dante a văzut pentru prima dată pe Beatrice la nouă ani și s-a îndrăgostit de ea, cu toate că astfel de exemple de precocitate nu sînt tocmai rare la naturile excepționale de sensibile ; nici că, după alți nouă ani, a revăzut-o, nici – cu atît mai puțin chiar – că în sirventes-ul pierdut numele său, din cauza ritmului și a rimelor, nu putuse ocupa decît locul al nouălea. Dante avea motivele sale mistice de a fixa pentru Beatrice acest număr nouă, a cărui rădăcină e numărul Sfintei Treimi, deci al perfecțiunii ! Și încă ceva trebuie să mai amintim : că proza acestei mici opere este posterioară versurilor pe care le comentează și că acestea din urmă au fost probabil retușate pentru a le adapta noului scop. Așa trebuie să se fi petrecut lucrurile în realitate. Să vedem acum cum le povestește Dante în Vita Nuova.

Așadar, el avea nouă ani cînd pentru prima dată i-a apărut Beatrice, fetiță aproape de aceeași vîrstă, „îmbrăcată cu nobila culoare roșie ca sîngele, modestă și cinstită, încinsă și împodobită așa cum se cuvenea la vîrsta ei așa de fragedă”. Această apariție îl tulbură atît de mult, încît se îngălbeni și începu să tremure, presimțind că din acel moment Amorul va fi stăpînul despot al sufletului său. Și, într-adevăr, de atunci „începu să-i poruncească, în orice chip să încerce a vedea pe acel înger foarte tînăr ; așa că de multe ori în copilărie se duse s-o caute și de fiecare dată o vedea cu o înfățișare așa de nobilă și de demnă de laudă”, încît îi inspira cele mai înalte sentimente.

După nouă ani o întîlni din nou, „îmbrăcată în haină albă de sărbătoare, între două femei nobile care erau mai în vîrstă ca ea, și, trecînd pe stradă, își îndreptă privirea spre locul unde era el plin de teamă și printr-o atenție deosebită îl salută cu atîta noblețe, încît i se păru că atinge limitele supremei fericiri”.

Atunci, „ca amețit se îndepărtă de lume și se refugie în singurătatea camerei sale”, unde începu să se gîndească la Beatrice și avu visul povestit în sonetul amintit mai sus. În acest timp, tînărul poet se făcea tot mai palid, iubea singurătatea ; ori de cîte ori o întîlnea începea să tremure și se tulbura, și asta-i făcea curioși pe prieteni și pe nobilele doamne.

Într-o zi, cînd în biserică o privea pe Beatrice, o tînără femeie crezu că Dante o privește pe ea și se întorcea mereu spre el, mirîndu-se de privirea aceea care i se părea că se ațintise asupra ei. Și-atunci Dante auzi spunîndu-se în spatele lui : „Iată femeia care-l face să sufere atît de mult !”. Se gîndi atunci să se poarte în așa fel încît să creadă toți că într-adevăr așa e, și astfel să scape de întrebările stăru-

toare ale prietenilor. Începu să scrie pentru ea sonete și balade, ca să ascundă ochilor profani dragostea sa adevărată pentru Beatrice. Atunci el scrise în lauda celor mai frumoase femei din Florența acel sirventes în care numele falsei iubite ocupa primul loc și acela al Beatricei pe al nouălea.

În acest timp, femeia care-i servea drept adăpost dragostei pentru Beatrice fu nevoită să plece din Florența. Dante crezu că e necesar să se arate îndurerat și

21

DANTE ȘI EPOCA SA

scrise un sonet în care se plîngea de îndepărtare. Se întîmplă apoi să moară o prietenă a Beatricei (prima notă funebră din acest suav roman mistic, urmată imediat de altele) și Dante compune pentru ea două sonete, plîngîndu-se de moartea care a răpit din viață o floare atît de frumoasă și de curată. Prietenii însă urmară a se interesa de faptele sale și el se teme ca ei să reușească a-i descoperi secretul care-i era atît de drag. Și atunci, din porunca zeului Amor, își alege o a doua donna dello schermo. De data aceasta însă îi făcu curte așa de indiscret (călcînd chiar regula secretului, principală în codul dragostei medievale), încît lumea începu să-i vorbească de rău pe amîndoi și însăși Beatrice, revoltată de această lipsă de discreție din partea lui Dante (și poate și puțin geloasă !), termină prin a-l lipsi de salutarea aceea în care era toată fericirea lui.

În zadar compune Dante canțone și balade minunate de suave și de dulci pentru a explica neînțelegerea și a cere cu umilință iertare, Beatrice nu-i mai dădu salutarea și chiar, odată, la o petrecere, văzîndu-l așa de plin de teamă și așa de pierdut, fixînd-o cu ochi care implorau iertare, vederea lui i se păru atît de comică, încît rîse de el împreună cu celelalte femei care o întovărășeau.

Dante se gîndește atunci să nu-și mai clădească fericirea pe ceea ce depindea de o voință străină lui, ci pe ceva pe care nimeni vreodată să nu-i poată lua, adică pe cuvintele care cuprind laudele pentru iubita lui. Poeziei salutului îi urmează aceea a laudei extatice, care formează un al doilea episod al liricii dantești : acela al rimelor noi.

Se mai întîmplă moartea tatălui Beatricei (a doua notă lugubră, prezicătoare a dureroasei catastrofe din această delicată povestire de dragoste și moarte), căreia îi urmă, după puțin timp, un vis înfricoșător, în care îi apare lui Dante, bolnav și înfrigurat, viziunea Beatricei moartă, pe care femeii pioase o acoperă cu un văl, în timp ce sufletul ei, ca un nouaș alb, se înalță spre cer într-un zbor de înger care cîntă.

Nu a fost decît un vis înfricoșător și totuși sufletul nostru presimte de pe acum moartea adevărată a femeii iubite (și așa de suav iubită) de poetul nobleței și nevinovăției feminine.

Beatrice mai trece o dată îmbrăcată în alb, în tovărășia Monnei Vanna (Primăvara), iubita prietenului său, Guido Cavalcanti, în toată strălucirea frumuseții sale delicate, a tinereții sale, a cerului albastru al Toscanei acoperit de nori albi și ușori, într-un sonet în care ne apare sub senhal-ul de Amore ; încă inspiră poetului său cel mai delicat sonet (Tanto gentile e tanto onesta pare) din toată Viața Nouă și la urmă moare (la 9 iunie 1290) nu – spune Dante – din cauză că ne-a fost răpită de puterea focului sau a gheții, ca în orice boală, dar numai pentru că prin calitățile sale atrăgea asupra ei atenția îngerilor și a sfinților, care voiră să împodobească Paradisul cu sufletul ei îngeresc.

Dante e nemîngîiat. Durerea îi inspiră canțone, balade și sonete de o profundă, delicată și totuși senină tristețe. După un an, în ziua și ora întîmplării, pe cînd desena pe cîteva cartoane un înger îndreptîndu-și zborul către cer, băgă de seamă că lîngă el erau persoane demne de respect, pe care, adîncit în amintirile lui, nu le salutase. Scrise atunci un sonet, explicînd că în acel moment mai era cineva cu el și de aceea nu a observat prezența lor.

Dar însăși puterea durerii produce o reacție în naturile tinere și sănătoase.

Într-o zi, pe cînd se afla într-un loc care-i aducea aminte de Beatrice și suspina de dureroasă amintire, apoi ridicînd ochii pentru a vedea dacă din întîmplare nu l-a

zărit cineva, văzu la o fereastră o tânără femeie foarte frumoasă, care, palidă de emoție, îl privea cu milă și părea că cu tot sufletul lua parte la durerea sa. Și atunci – după cum se întâmplă tuturor celor nenorociți, cărora, văzându-se compătimiți, li se pare durerea lor și mai mare, ca și cum i-ar fi milă de el însuși – Dante nu mai putu să-și stăpânească lacrimile, izbucni în hohote și fugi să se închidă acasă. Dar a doua zi se reîntoarse sub acea fereastră și în puțin timp un sentiment nou făcu să-i palpite inima, pe care o crezuse moartă pentru totdeauna.

22

DANTE ȘI EPOCA SA

După o lungă luptă întru amintirea dulce a celei moarte și dragostea pentru cea care trăia, Beatrice termină prin a învinge și Dante are o minunată viziune în care vede pe iubita lui înconjurată de îngeri și sfinți și se hotărăște să nu mai vorbească de ea pînă cînd nu va putea-o face cu demnitate, spunînd despre ea ceea ce nici-odată nu s-a mai spus despre cineva.

Prin această prevestire a ceea ce a fost apoi Divina Commedia se termină Viața Nouă.

A fost adevărată această dragoste a lui Dante ? Documentele istorice și cele mai vechi mărturii ale biografilor și comentatorilor Comediei ne răspund că da. Numai că Bice Portinari, fiica acelui om de bine care a fost Folco di Ricovero Portinari, fondatorul spitalului Santa Maria la Nova, Bice Portinari, măritată cu Simone di Geri dei Bardi, nu devine Beatrice (adică dătătoare de fericire) decît în poezia lui Dante !

5. Ospățul

Același lucru se spune despre Donna gentile. Fie că trebuie sau nu identificată cu Alisetta cea isteață dintr-un sonet din Canzoniere și cu tînăra Pietra cu părul aurit și creț, care, înveșmîntată în verde, ne e înfățișată în alte poezii, pe cînd dănuiește pe pajiști primăvăratice smălțate de flori ; sigur e că în Convivio acest chip simbolizează Filosofia. Filosofia ce, ea însăși îndurătoare față de mîhnirea poetului, îi mîngîia rațiunea și inteligența cu cărțile lui Boețiu (*De consolatione philosophiae*) și cu ale lui Cicero (*De amicitia*) în același răstimp în care dragostea pentru Donna gentile îi acoperea întru cîtva golul ce-l simțea în inimă.

Asemenea sincretisme nu erau cîtuși de puțin rare în Evul Mediu și ar însemna să voim să judecăm după măsura sufletului nostru modern un suflet din veacul al XIV-lea, de am voi a priori să înlăturăm această puțință, singura ce izbutește să împace povestirea din Vita Nuova cu cea din Convivio.

Care poveste e următoarea : „Steaua Venerei de două ori se învîrtise în cercul său ce o face să pară de seară și de zi (era deci, făcînd calculele astronomice, în august 1293 și, prin urmare, cu trei ani și două luni după moartea Beatricei) după răposarea acelei Beatrice fericite, ce trăiește în cer cu îngerii și pe pămînt cu sufletul meu, cînd acea gingașă domniță de care am pomenit la sfîrșitul Vieții Noi se ivi pentru întîia oară, însoțită de Iubire, înaintea ochilor mei și cîștigă mare loc în gîndul meu. Dar fiindcă iubirea nu se naște și crește dintr-o dată, ci e nevoie de mult timp și hrană a gîndurilor, mai cu seamă acolo unde se află gînduri potrivnice care o stînjenesc, mai înainte ca această nouă iubire să fie desăvîrșită, trebui multă luptă între ăst gînd nou și cel ce-i era vrăjmaș, adică gîndul strălucitei Beatrice, care stăpînea încă cetățuia minții mele”. Compuse atunci, pentru a se dezvinovăți de necredința aparentă, canțona *Voi che intendendo il terzo ciel movete*, cea dintîi a fi comentată filosoficește în Convivio. De aceea Dante, abătut de durerea adîncă ce-i pricinuisese moartea aceleia pe care el o numește „cea dintîi desfătare a sufletului său” și simțind nevoia de a ieși din dureroasa stare de suflet în care se afla, gîndi să se slujească de mijlocul pe care alți nenorociți îl întrebuințaseră înaintea lui spre a se mîngîia : „Și mă apucați – zice – să citesc acea carte a lui Boețiu, ce nu e cunoscută de mulți, prin care, nenorocit și surghiunit, se mîngîiase. Și mai întîmplîndu-se că Tullius (Cicero) scrisese o altă carte, în care, vorbind despre prietenie, aducea vorba despre mîngîierea lui Laelius, om foarte ales, la moartea lui Scipio, prietenul său, mă apucați să o citesc. Și cum

se întâmplă de obicei, că omul merge cătînd argint și, fără voia sa, găsește aur, eu, ce cătam mîngîiere, găsii nu numai leac lacrimilor mele, ci și cuvinte ce dovedeau cît de însemnat lucru era filosofia, stăpîna acestor autori. Și mi-o închipuiam pe ea asemenea unei doamne milostive. Și, din pricina acestei închipuiri, începui să

23

DANTE ȘI EPOCA SA

merg acolo unde se arăta ea, adică la școlile călugărilor și la discuțiile celor ce se îndeletniceau cu filosofia, astfel că în puțină vreme, poate în treizeci de luni, începui să-i simt farmecul așa de mult, încît iubirea sa alunga și nimica orice alt gînd”.

Atunci scrise cîntece în care, prefăcîndu-se că laudă pe doamna milostivă pe care prinsese a o iubi după moartea Beatricei, aducea de fapt laude Filosofiei. Firește, lucru foarte cu putință în vremurile acelea, dar care oricum nu înlătură iubirea pentru femeia adevărată.

Dar ce este il Convivio ?

„Omul – ne răspunde Dante – din firea lui dorește să știe, fiindcă în desăvîrșirea sufletului său stă fericirea-i cea mai mare. Dar felurite pricini, ca de pildă cusururi trupești, lăcomie de plăceri lumești, viață păcătoasă, trîndăvie, îndeletniciri practice familiale și civile, vina locului unde s-a născut și a crescut omul, fiind adică lipsit de orice mijloc de învățatură ; toate aceste pricini fac pe mulți să fie lipsiți de astă prea vrednică și desăvîrșită hrană și, în loc de a se așeza la mesele unde se mănîncă pîinea îngerilor, sînt siliți să se hrănească, asemenea dobitoacelor, cu iarbă și cu ghindă. Din care pricină, împins de milă, eu am de gînd să dau un Ospăț obștesc, la care să împărtășesc pe nenorociții aceștia din firimiturile pe care, după ce am fugit de pășunea norodului de rînd, le-am putut aduna stînd la picioarele celor ce sînt la masa fericită.

Mîncările acestui Ospăț vor fi paisprezece cîntece alcătuite din iubire și virtute, iar pîinea un comentariu în proză, trebuincios pentru ca acele cîntece să fie tîlcuite în adevăratul lor înțeles”, anume ca unele ce cuprind laudele Filosofiei, iar nu ale unei femei pămîntești oarecare.

Ospățul deci ar trebui să fie alcătuit din paisprezece tratate, unul pentru fiecare din canțonele comentate, și încă unul drept introducere. De fapt, Dante, dîndu-și seama la timp că a greșit calea și recunoscînd hotarele rațiunii omenești, nu a scris decît patru din ele, folosindu-se de prilejul canțonelor (două pentru Donna gentile, una spre lauda vredniciei, înțeleasă ca vrednicie a sufletului și a obiceiurilor) pentru a se îndeletnici cu subiecte nu numai filosofice, ci și teologice, astronomice și morale. Într-adevăr, a treia dintre canțonele comentate, Le dolci rime d’amor ch’io solia, vorbește de gesturi disprețuitoare și trufașe, ivite pe neașteptate la doamna sa ce, din milostivă, sfîrșise prin a ajunge atît de aspră și nepăsătoare, încît să merite, într-un grup de poezii ce fac parte acum din Canzoniere, porecla (în provensală : senhal) de Pietra. Lucru ce trebuie luat în înțelesul că Filosofia nu și-a ținut toate făgăduielile față de el.

Dacă Donna gentile, Pietra (aiurea pomenită cu porecla de Pargoletta) și o isteată Lisetta ce, într-un sonet din Canzoniere, înaintează încredințată că va cuceri inima și mintea poetului trebuie socotite drept una și aceeași femeie, mai întîi blîndă și milostivă, apoi pe neașteptate devenită nepăsătoare și crudă (toate femeile încep ca doamne gingașe și sfîrșesc pietre !) e chestie prea întinsă pentru a fi cu putință să o tratăm în aste pagini. Ceea ce e sigur e că aceste două femei (fiindcă de fapt Lisetta e identificată de cei mai mulți cu Donna gentile și Pargoletta cu Pietra) ajunseră în Ospățul lui Dante una singură, mai întîi îndurătoare, apoi crudă, precum mîngîietoare la început și pline de nădejdea naivă de a dezvălui chipul veșnicului Sfinx, apoi anevoioase și sterpe i se înfățișaseră studiile filosofice. Sigur e că în vremea compunerii Ospățului Dante străbătu un răstimp tulbure de întreită rătăcire : morală, intelectuală și artistică. Și întreită fu și rătăcirea-i morală : în dragoste, în viața lumească și în politică. Dante iubește senzual, ia parte la petreceri, face politică – și cu greu se poate face politică fără a se ajunge

la tocmeli cu propriul său cuget, ca atunci cînd se înduplecã să se înscrie, el, nobil, în breasla Medicilor și Spițerilor, numai pentru a lua parte la ocîrmuirea orașului său. Rătăcirea intelectuală e mai cu seamă filosofică : Dante străbate un răs timp de copleșitoare încredere în puterile rațiunii omenești deosebite de credință. Cît

24

DANTE ȘI EPOCA SA

despre rătăcirea artistică, ea e cuprinsă mai ales într-o recădere sub jugul imitației provenșale, iar apoi în forma încurcată, nefirească, voit aspră și țeapănă a rimelor ce țin de acest răs timp al iubirii pentru Pietra.

6. Cîteva date

În acest punct faptele din viața exterioară a lui Dante au precumpănire și sîntem nevoiți a îndrepta din nou luarea-aminte a binevoitorului cititor asupra unor date fără de care cuvîntarea noastră nu mai poate înainta cu limpezimea cuvenită. Am văzut că 1290 este anul morții Beatricei. În același răs timp de vreme Dante ia parte la două expediții militare, slujind (în călărimea ușoară, în calitatea sa de nobil) sub steagurile căpitanului poporului din orașul său : la Campaldino (11 iunie 1290), unde oștile guelfei Florențe se bătură cu cele ale ghibelinei Arezzo, și, cu un an mai înainte (1289), la expediția luhezilor, ajutați de florentini, împotriva Pisei, în timpul căreia fu de față la predarea castelului Caprona. În 1294 merse – de bună seamă, pentru cîteva zile – la Bologna, unde scrise sonetul în care se dojenește că n-a luat în seamă pe o femeie tînără și frumoasă ce trecea, pe cînd el era cufundat în privirea Garisendei. În 1295, vremea probabilă a alcătuirii părții în proză din Vita Nuova, se înscrie în breasla Medicilor și Spițerilor și în cursul anilor 1296 și 1297 vorbi de mai multe ori în Sfatul Celor o Sută. În 1295 moare Forese Donati, tovarășul său de viață neregulată și de ospete voioase, și, prin urmare, cearta vestită, pe temeiul unui vulgar schimb de ocări plebee, trebuie să fie socotită în răs timpul ce ține de la 1290 (vremea morții Beatricei) pînă la 1296. În 1297 veniturile sale trebuie să fi fost tare zdruncinate, de vreme ce unele documente indiscrete ne arată că el și cu fratele său Francesco fură siliți să facă datorii pe la mai multe persoane. Din acest an, 1297, e, poate, și căsătoria lui Dante cu Gemma a lui Manetto Donati. Urmează trei ani de tăcere, în care hrisoavele nu ne dau numele lui Dante. Sînt cei dintîi ani din viața sa casnică, în care pare absorbit de afacerile casnice și de simțămintele familiale, mai cu seamă de paternitate, și se ține departe de politică.

În 1300 se duce ca sol al comunei din Florența la aceea din San Gimignano (7 mai) și de la 15 iunie la 15 august face parte din ocîrmuirea orașului, ca prior. În aprilie 1301 e numit căpetenie și supraveghetor al lucrărilor pentru lărgirea și îndreptarea căii San Proculo ; la 14 aprilie vorbește în Sfatul Căpeteniilor și la 19 iunie, discutînd în Sfatul Celor o Sută de trebuiau sau nu plătiți o sută de oameni în slujba papei Bonifaciu al VIII-lea, susține că nu trebuie făcut nimic (quod de servitio faciendo domino Papae nihil fiat).

Venind Carol de Valois la Florența, pe față ca împăciuitoare, dar cu tainica însărcinare, primită de la papă, de a-i ocroti pe negri și de a-i doborî pe albi de la cîrmuire, pe cînd Dante se afla, de bună seamă, la Roma, ca sol al comunei, pentru a încerca să împiedice venirea acelui principe la Florența ; la 27 ianuarie 1302 noul podestà din partidul negru, Cante de' Gabrielli da Gubbio, ridicat de Carol de Valois, condamnă pe Dante și pe alți trei în contumacia să plătească de fiecare cîte cinci mii de lire, în florini mici ; să înapoieze lucrurile răpite pe nedrept și, de nu vor fi plătit în trei zile, să le fie confiscate bunurile ; să rămînă, chiar de vor fi plătit, doi ani afară din Toscana ; și să nu mai poată avea niciodată slujbe și răsplată de la comuna Florenței. Cei patru osîndiți erau declarați vinovați, toți laolaltă sau fiecare în parte, prin sine sau prin mijlocirea altora, de baratteria (întrebuințare rea a puterii și a banilor comunei), adică de a fi dat și cheltuit împotriva înaltului Pontifice și a trimisului său, Carol de Valois, „pentru împotrivire la venirea sa”. La 10 martie următor (1302) fu întărită condamnarea lui Dante și a celorlalți osîndiți împreună cu el și fu hotărît ca, de ar fi fost prins vreunul dintre ei, trebuia să fie

ars de viu (igne comburator, ita ut moriatur).

25

DANTE ȘI EPOCA SA

La 8 iunie 1302, la San Godenzo, mulți surghiuniți florentini din partidul „alb” se îndatorară a despăgubi pe un oarecare Ugolino di Feliccione degli Ubaldini de toate daunele pe care le-ar fi suferit luptând împotriva Florenței, pentru întoarcerea albilor. Dante fu la San Godenzo și se îndatoră împreună cu ceilalți. Probabil că în 1303 se opri cîtăva vreme în Romagna (la Forlì) și apoi la Verona, la curtea lui Cangrande della Scala. În 1304 merse pentru a doua oară la Bologna, unde, după ultimele cercetări ale lui Santangelo (Dante e i trovatori provenzali, Catania, Giannotta, 1921), compuse cântecurile morale spre lauda virtuților cavalești (ce fac parte acum din Canzoniere și trebuiau să fie comentate și ele în Convivio), primele trei tratate din Convivio și, de la 1305 la 1306, primele două cărți De vulgari eloquentia. La 6 octombrie 1306 îl găsim în Lunigiana, lângă marchizul Franceschino Malaspina, de care fu numit însărcinatul său spre a trata pacea, în numele său și al fraților săi, cu Antonio, episcopul de Luni, pace care fu încheiată chiar în acea zi.

De la 1306 la 1312 îl găsim în Casentino, unde, tot după Santangelo, compuse de la 1306 la 1307 al patrulea tratat din Convivio și rimele pentru acea enigmatică femeie pe care el o pomeni cu numele de Pietra.

În acest răstimp casentinez din viața lui Dante se întîmplară fapte foarte însemnate pentru istoria Italiei. În septembrie 1310, împăratul Henric al VII-lea de Luxemburg se hotărî în sfîrșit – ascultînd chemările ghibelinilor și redeșteptînd nădejțile guelfilor „albi” (moderați) de a putea în sfîrșit să se reîntoarcă la Florența – să coboare în Italia. Dante trimise o scrisoare tuturor principilor și cîrmuitorilor de popoare din Italia, îndemnîndu-i să nădăjduiască în împărat și să-l întîmpine cu respect. La 31 martie 1311, de la izvoarele Arnului (Casentino) scrise florentinilor răsculați, dojenindu-i și amenințîndu-i cu pedeapsa – și la 18 aprilie din același an, o altă scrisoare latinească lui Henric, îndemnîndu-l să nu piardă vremea în Lombardia și să se grăbească a pedepsi Florența. În acest timp (fără îndoială, ca urmare a acestor fapte ale sale ce puteau fi înțelese ca ale unui ghibelin și care, oricum, îl făceau să pară dușman al orașului său), la 2 septembrie 1311 fu înlăturat, împreună cu mulți alții, de la amnistia dată de comuna florentină celorlalți surghiuniți. În 1312 trebuie să fi fost la Pisa, urmînd pe Henric, fiindcă numai acolo putu să-l vadă, copil fiind, Petrarca, după cum spune că l-a văzut în persoană, în copilăria sa. În 1313 moare Henric de Luxemburg, mai înainte de a-și fi putut duce la bun sfîrșit întreprinderea – și cu moartea sa se năruie pentru totdeauna nădejțile lui Dante de a-și revedea orașul. După o scurtă ședere în Toscana, el încercă să se întoarcă la Verona. În 1314, murind papa Clement al V-lea, Dante scrise cardinalilor adunați în conclave la Carpentras, îndemnîndu-i, după cum zice cronicarul Giovanni Villani, „să aleagă un papă italian”. În 1315 era, de bună seamă, la Lucca, unde cunoscuse pe acea enigmatică Gentucca, de a cărei plăcută întîmpinare pune pe poetul lucheș Bonagiunta Orbicciani să-i amintească în Purgatoriu (c. XXIV). Dante avea atunci cincizeci de ani împliniți și nu e deci cu puțință să ne gîndim tocmai la o adevărată iubire. Cade, prin urmare, ipoteza că Gentucca ar trebui identificată cu Pietra, după cum propun unii comentatori vechi, fără să se gîndească prea mult. La 6 noiembrie 1315, Dante și copiii săi sînt din nou izgoșiți din Florența și osîndiți, de vor fi prinși, să li se taie capul. În 1316 refuză cu dispreț să se întoarcă la Florența, deoarece condițiile iertării (de a se înfățișa cu ștreangul de gît și cu capul presărat cu cenușă, spre a se oferi Sfîntului Ion) erau prea umilitoare. De la 1313 la 1320 unii vor să-l socotească la Ravenna, alții la Verona. Oricum, la Verona trebuie să facă o călătorie scurtă pentru a susține discuția despre Quaestio de aqua et terra. De la 1320 pînă pe 14 septembrie 1321 (data morții) fu, fără îndoială, la Ravenna, pe lângă Guido Novello da Polenta, ce-l primi bine, îl cinsti în viață și-i făcu, după moarte, o înmormîntare strălucită. Infernul și Purgatoriul văzuseră lumina – pare-se – cam pe la 1318. Paradisul

fu publicat postum.

26

DANTE ȘI EPOCA SA

7. Rătăcirea morală a lui Dante

Să ne întoarcem acum la vremea de rătăcire morală a lui Dante. În afară de plebeul schimb de sonete (1294 ?) cu Forese Donati și un sonet minunat (I' vengo a te il giorno infinite volte) de dojană, al celui dintîi prieten al său, Guido Cavalcanti, în care îl mustră că s-a apucat să caute tovărășii nevrednice de el, ce-i înjosesc sufletul, odinioară atît de curat, avem, în această privință, spovedaniile lui Dante însuși. În cercul celor lacomi (Purgatoriul) el revede pe Forese Donati, ce-i zice : „De-ți amintești cum te-ai purtat cu mine și eu cu tine, chiar azi cînd totul a trecut, amintirea trebuie să ne fie dureroasă !”. Tot astfel, în Paradisul pămîntesc (Purgatoriul) pune pe Beatrice să dojenească rătăcirea sa morală și mai cu seamă o anume patimă trupească a sa pentru o Pargoletta nevrednică de cel ce, odinioară, din iubire își făcuse o scară pînă la cer.

Dar pe această Pargoletta noi o cunoaștem. Ea ni se înfățișează ca o copilă foarte tînără, cu părul aurit și creț, înveșmîntată în verde și încununată cu flori, dănuind pe pajiști primăvăratice, printre dealuri împădurite. Scena e aceea din Casentino. În Casentino Dante fu în vîrsta coaptă (de la 32 pînă la 37 de ani) și aceasta se potrivește cu aluziile ironice ale Beatricei la vîrsta sa, ce nu mai era de om tînăr și care ar fi trebuit să-l pună la adăpost de amăgirile unei copile – aproape ; o scrisoare latinească și o canționă a lui Dante ne descriu amănunțit ivirea fulgerătoare, aproape înspăimîntătoare, a unei frumuseți ce, punînd stăpînire pe sufletul lui cu violența „unui stăpîn ce, izgonit din patrie, după îndelungat surghiun înturnîndu-se la moșia sa, tot ceea ce găsește ucide, alungă și întemnițează”, nimici „acea hotărîre vrednică de laudă, pentru care se ferea de femei și de cîntecele de iubire și alungă fără milă, ca suspecte, acele cugetări sîrguincioase prin care contempla lucrurile atît cerești, cît și pămîntești”.

O cunoaștem pe această femeie : e Pietra. Cunoaștem astă patimă violentă : e aceea ce respiră în înflăcăratele și senzualele canțone dantești dintr-o parte bine cunoscută din Canzoniere. Cunoaștem starea aceasta de suflet : e aceea a lui Dante, surprins tocmai în mijlocul cugetărilor filosofice din Convivio de vijelia patimii ! De prisos să încercăm a identifica pe aceste două femei. Trebuie să le fi cunoscut bine Moroello Malaspina, căruia îi erau închinat și scrisoarea latinească, și canțona. Dante le pomenește cînd cu numele de Pargoletta, cînd de Pietra, după cum nădăjduiește sau deznădăjduiește.

Ceea ce ne interesează e tonul acestor poezii : puternic, pătimaș și senzual, ce ne arată o față nebănuită a liricii dantești. Deosebite, nu mai puțin frumoase, în complicația lor de metru și de strofe, decît cele din Vita Nuova, aceste poezii pietroase, dinadins aspre și nemlădioase, în care Dante își impune o schemă, stăruie asupra imaginilor, repetă ca un răsunset crud și dureros unele cuvinte aspre ca sunet și ca înțeles : piatră, ger, umbră, crudă, smalt și care ne fac să ne gîndim la anume disonanțe voite ale muzicanților moderni, sînt totuși pline de atîta adevăr, sinceritate și putere de patimă, cum numai un suflet uriaș putea arăta și a arătat. Cîtă durere, cît zbucium, ce accent de rugă fierbinte și de mustrare în această baladă :

Fiindcă te vezi atît de tînără și frumoasă,
încît deștepți în minte Iubire,
ai adunat în inimă trufie și asprime !
Trufașă te-ai făcut cu mine și aspră
de vreme ce te-ncerci să mă ucizi, vai mie ;
cred că faci astfel spre a te încredința
dacă tăria iubirii spre moarte duce ;

27

DANTE ȘI EPOCA SA

dar fiindcă mă găsești robit mai mult ca alții,

nu ai nici o îndurare pentru a mea durere :

de ai putea tu să îi simți tăria !

și aiurea, cu un strigăt deznădăjduit :

Vai mie, de ce nu urlă

pentru mine, cum fac eu pentru ea, în văgăuna arzătoare ?

Pe când în rimele din Vita Nuova găsim adorația estetică mulțumită cu sine, în rimele Pietrei găsim „dorința răzvrătită împotriva rațiunii, dorința arzătoare ce dogorește sufletul și a cărei flacără, ca pe un perete năruit, se încolăcește și șuieră prin spărturile stilului și prin rupturile versificației. Iubirea nesăturată ajunge crudă, înveșmintă aproape înfățișarea urii sau cel puțin îi împrumută cuvintele.

Femeia rîvnită și îndărătnică ajunge o răufăcătoare ucigașă și hoață, pe care Iubirea e rugată să o străpungă cu o săgeată prin mijlocul inimii – și poetul ar voi să-i pună mâna în pletele bălaie ce s-au făcut pentru el șfichi și bici, și atunci eu n-aș fi milos și nici curtenitor, ci aș face ca ursul când se joacă.

În vreme ce în Vita Nuova suspinul e duios și supus, aici îndrăgostitul geme, se zbuțumă și strigă :

Blestem ziua în care întâia oară am văzut

lumina ochilor tăi trădători,

și clipa când ajuns-ai pe culmea

inimii, spre a-mi scoate afară suflul.

E patima tinereții după iubirea adolescenței, e asemeni arșiței mari a soarelui de vară ce ne face să simțim mai puternic existența, atunci când totul e prea plin de viață. E asemeni furtunii de la amiază, după o dimineață blîndă de primăvară, când cerul – ce, plin încă de-acum de toate armoniile de aprilie, se topea zîmbitor în albastrul nesfîrșit – ne face să simțim că mai are încă nourii săi grei de electricitate, și tunetele, și fulgerele. Era nevoie și de acest curent de poezie pentru a desăvîrși în extaticul îndrăgostit de Beatrice pe poetul viitor”.

Astfel scrie Carducci (Opere, VIII, 90) într-una din judecățile-i estetice, adevărate minuni de agerime critică și de simțire poetică.

Noi nu vom adăuga decît două observații scurte. Anume că această sinceritate de expresie e cuprinsă în caracteristicile școlii poetice a stilului nou, de nu prin cuprins, ce nu mai e dulce defel, cel puțin prin formă, sincer aspră ca simțirile pe care le arată (canțona Astfel voiesc în vorba-mi să fiu aspru,/ Precum în fapt e astă frumoasă Piatră...) și că, după cum socoate, cu drept cuvînt, Salvadori („Nuove rime di Dante”, în Nuova Antologia, 1 dec. 1904), această piatră „ce în bărbăția lui îl tulbură și îl înfrînse, întunecîndu-i mintea de la lumina adevărului veșnic și împietrindu-i inima”, e simbolizată în Divina Commedia prin Medusa, pe care diavoli o cheamă (Infernul, IX, 55-63) spre a-i împiedica intrarea în cetatea Ditei, strigînd :

„Meduso hai, să-l facem piatră !”

din care pricină Virgil (rațiunea omenească supusă credinței) îi strigă :

– „Întoarce-te și-nchide-ți ochii bine –
mi-a zis Virgil – că n-ai să mai vezi stele
de-apuci să vezi pe Gorgo dacă vine”.

28

DANTE ȘI EPOCA SA

Vorbind m-a-ntors chiar el de către ele,

și nepărîndu-i palmele-mi de-ajuns

și-a-ntins podiș și-a lui peste-ale mele.

Din care pricină poetul strigă (și se gîndește, poate, la sine, ce atîta vreme nu avu mintea sănătoasă) :

Voi cei cu spirit ager de pătruns,

cătați aci-n cîntarea mea ciudată,

sub vâlul ei, ce-nvăț îmi zace-ascuns !

(Infernul, IX, 55-63)

Și învățul e că ispășirea e cu neputință pentru cel ce are sufletul împietrit de patima trupească și că privirea unei Pargoletta (Pietra) poate prea bine să te împietrească, întocmai ca și aceea a Medusei !

8. Iter animae Dantis in Deum

Întorcându-ne la Convivio : e lucru lămurit că Dante, după cum singur ne mărturisește, trudindu-se să scape de „josnicia de a fi simțit atîta patimă, cîtă își dă seama că a domnit în el cine citește canțonele pomenite mai sus” arătîndu-ne că „nu patima, ci virtutea a fost pricina și îndemnul” nu numai a celor scrise pentru Donna gentile, dar și a celor scrise pentru Pargoletta-Pietra, se hotărî să le cuprindă și pe acestea din urmă în Convivio, înfățișîndu-ni-le ca scrise pentru aceeași femeie (care trebuie înțeleasă alegoric ca Filosofia) ce, din îndurătoare și mîngîioasă la început, se prefăcu apoi dintr-o dată în crudă și îndărătnică.

Într-adevăr, cea din urmă dintre canțonele din Convivio începe astfel :

Duioasele rime de iubire pe care de obicei
le căutam în gîndurile mele,
se cuvine să le părăsesc ; nu fiindcă n-aș nădăjdui
să mă reîntorc la ele,
dar fiindcă gesturile disprețuitoare și trufașe
ce la domnița mea
ivitu-s-au mi-au închis calea
vorbirii obișnuite.

Prin urmare : greutăți în studiile filosofice și piedici în iubire, atribuite și acestea din urmă acelei Donna gentile, pe cînd – într-adevăr – alcătuiesc caracteristica patimii adînci și trupești a poetului pentru Pargoletta cea nespuse de tînără și de crudă, pe care el cîntă sub acel senhal de Pietra. Și aceste greutăți în studiile filosofice trebuie mai cu seamă înțelese ca scrupule religioase, adică teama de a nu se rătăci întru erezie ca prietenul său Guido Cavalcanti, ce nu voi să-l urmeze pe Virgil (rațiunea omenească supusă credinței) și de aceea nu putu să facă, asemenea cu el (cf. Infernul, X), călătoria de mîntuire de-a lungul celor trei împărății de dincolo de mormînt. Zice, într-adevăr, Dante în Convivio (II, 1) că, „întîmplîndu-se ca astă doamnă a mea (Donna gentile, simbol al Filosofiei) să-și schimbe pentru mine gingașa-i înfățișare, mai cu seamă în acele părți în care eu căutam și cercetam dacă cea dintîi materie a elementelor era creată de Dumnezeu, mă oprii întru cîțva de a-i vedea adesea înfățișarea” și nu întîrzie să adauge : „prin doamna mea înțeleg tot mereu acea lumină foarte puternică a Filosofiei, ale cărei raze fac să se înveșmînte din nou florile și să rodească adevărata vrednicie a oamenilor, despre care canțona de mai înainte (Duoasele rime de iubire pe care de obicei) voiește să trateze pe deplin”.

29

DANTE ȘI EPOCA SA

Înțelegem deci lămurit de ce Ospățul rămîne întrerupt la al patrulea tratat, cînd ar fi trebuit să cuprindă cincisprezece, și de ce într-o altă canționă vorbește despre Filosofie ca de „acea frumoasă doamnă, întru care greșii”.

Periodul filosofic-raționalist trecuse de acum : iubirea pentru Beatrice înfrîngea în sfîrșit pe aceea pentru Donna gentile și el se pregătea să spună despre ea în Commedia „ceea ce niciodată nu s-a spus de vreuna”.

De la Beatrice (simbolul credinței mistice) din Vita Nuova, Dante trece la Donna gentile (simbol al filosofiei) din Convivio, pentru a se întoarce iar, în Commedia, la Beatrice (de astă dată tot simbol al credinței, dar al credinței teologice).

Acesta este iter animae Dantis in Deum pe care se cuvinea oricum să-l înfățișăm binevoitorului cititor, pentru ca evoluția spirituală și artistică a lui Dante să-i fie îndeajuns lămurită.

9. Analiza estetică a Ospățului

Încă vreo cîteva observații asupra valorii artistice a operei și vom fi sfîrșit cu Convivio.

Ca tot ce a ieșit din pana lui Dante, această operă e foarte sinceră și, ca atare,

puternic poetică. Filosofia puternic simțită și – așa zice – aproape suferită ajunge la el simțire și, de aceea, poezie. Paginile privitoare la noblețea limbii vulgare italiene, disprețuită numai de cei ce, neștiind să se slujească de ea, o socotesc nepotrivită pentru subiectele alese și scriu în franțuzește sau în provensală, după cum chitaristul prost dă vina pe chitară, iar fierarul prost pe fier ; acele autobiografice în care ne vorbește de dureroasa-i pribegire de la curte la curte, aproape cerșind, ca o „barcă fără pânze și fără cârmă, purtată spre felurite porturi și strâmtori și țârmuri de vântul uscat ce flutură dureroasa sârâcie” și „arătînd împotriva voinței sale rana făcută de soartă, de care de obicei pe nedrept e adeseori învinuit cel rănit” ; mărețele imagini de care se folosește spre a face să fie înțelese gândirile sale filosofice ne fac să ne gândim la unele pagini minunate de Bergson, în care artistul nu e mai prejos decît filosoful ; accentul de blîndețe înduioșată cu care împărtășește (și de aceea scrie în italienește) întreaga omenire din floarea roșie a sfîșierii sale ; toate acestea fac ca Ospățul să ni se înfățișeze străbătut de o undă de atît de proaspătă și înfiorată poezie, încît să poată înfrunta alăturarea de cele mai frumoase pagini din Commedia. În capitolul IX al tratatului II, o întreagă judecată filosofico-teologică (75-90) sfîrșește cu o nădejde de iubire : de a revedea în cer „pe acea strălucită doamnă pe care sufletu-mi o îndrăgi” ; aiurea (IV, 17), vorbind despre datoria pe care omul virtuos o are, de a se lumina nu numai pe sine, ci și pe ceilalți oameni, rătăciți adesea din neștiință, asemuiește această prea aleasă nevoie de apostolat cu „trandafirul ce nu mai poate sta închis și trebuie să răspîndească mireasma ce s-a născut înlăuntrul său”. „Tot astfel omul virtuos nu trebuie să aștepte să i se ceară sfaturi, ci să preîntîmpine cererea asemeni trandafirului, care nu numai cui vine la el pentru mireasma sa i-o dă, ci chiar și oricui trece pe lîngă el”, imagine ce amintește pe aceea prea frumoasă de care se slujește un mistic spaniol contemporan (Juan Maragall) în al său Elogio de la palabra, pentru ca să dovedească nevoia de a vorbi doar din trebuința de a împărtăși altora emoția noastră : Cuando una rama no puede ya más de la primavera que tiene adentro, entre las hojas abundantes brota una flor como expresión maravillosa. Măreța și senina viziune morală prin care a ajuns în culmea desăvîrșirii sale spirituale nu se leapădă de nimic din viața sa trecută, de nici una dintre adesea dureroasele și umilitoarele-i experiențe omenești, socotindu-le ca îndreptate de soartă înspre o singură țintă de pace și virtute ; ne mișcă puternic : „Ajuns la cea

30

DANTE ȘI EPOCA SA

din urmă vîrstă, sufletul ales binecuvîntează drumul pe care l-a făcut, fiindcă a fost drept și bun și lipsit de amărăciunea furtunii, și iar binecuvîntează vremile trecute : și pe drept le poate binecuvînta, fiindcă, înturnîndu-și gîndul spre acestea, își amintește de faptele sale chibzuite, fără de care nu se putea ajunge, cu atîta bogăție (de experiență), nici cu atîta cîștig, în portul de care se apropie. Și face ca și bunul neguțător care, cînd ajunge aproape de port, își cercetează cîștigul și zice : De n-aș fi pornit pe așa fel de drum, n-aș avea comoara aceasta și n-aș avea de ce să mă bucur în orașul meu, de care mă apropii, și de aceea binecuvîntează calea pe care a străbătut-o” (IV, 38).

Încă o pildă pentru a arăta cum simte el, pătimaș (și, prin urmare, poetic)

Filosofia – și am isprăvit.

Vorbește (III, 1) despre blîndețea cu care dintru început Doamna gingașă îl mîngîia, adică despre plăcerea pe care o găsea în primele sale citiri filosofice : „O, cîte nopți au trecut, în care ochii celorlalți oameni se odihneau dormind închiși, în care ai mei priveau țintă spre lăcașul iubirii mele ! Și precum focul întins voiește mereu să izbucnească în afară, căci nu e cu puțință să stea ascuns, mă cuprinse dorința de a vorbi despre iubirea pe care să o păstrez cu totul în mine nu puteam... Am prins dară a lăuda pe această doamnă (Filosofia), dacă nu cum i se cuvenea, cel puțin cît puteam eu”.

Încheind și recapitulînd : Dante nu a fost un filosof cum se ajunge astăzi cu cîteva semestre de frecvență la o universitate nemțescă, fiindcă e vreo catedră de

ocupat sau vreun renume de cucerit. Dante ajuns la Filosofie pe căi întortocheate și îngreunate de durere. Criza sa începe după moartea Beatricei, când lumea se întunecă pentru ochii săi și durerea-i e atât de mare, încât nu mai poate trăi fără să cunoască prețul vieții. Caută, pentru a se mîngîia, cărțile lui Boețiu și ale lui Cicero și-și odihnește într-însele sufletul obosit. Apoi aceste cărți îi deschid mintea către prea plăcutele cercetări ale Filosofiei. Aceasta în vremea când iubirea ome-nească a Doamnei gingașe îl mîngîia de pierderea suferită, ce nu se mai putea îndrepta. Printr-un sincretism cîtuși de puțin ciudat pentru acele vremuri și în deplină înțelegere cu procedeele misticismului, chiar ale celui contemporan (al lui Novalis, de pildă, care, din iubirea sa pentru Sofia, blînda fată moartă aproape copilă, a făcut și el un simbol), mila mîngîietoare a frumoasei femei se contopește în gîndul și simțirea lui Dante cu plăcuta încredințare și cu seninătatea pe care, în aceeași vreme, o dobîndea din studiile filosofice, începute cu înflăcărare de neofit ; lupta lăuntrică dintre iubirea cerească pentru moartă și aceea pămîntească pentru femeia vie, ce atât de blînd îi zîmbea, părea că-l cheamă iar să privească viața cu interes nou, scuturîndu-l din toropeala în care căzuse și din pricina căreia lumea i se înfățișa printr-un palid vâl de lacrimi ; se contopește cu lupta dintre nălucile aeriene înconjurată de aur ale credinței sale nevinovate și visătoare (Vita Nuova) și adevărurile noi pe care de pe acum puternica sa inteligență crede că le întrezărește neatîrnate de destăinuirile Credinței ; chinurile iubirii pentru femeia (Pargoletta-Pietra) ce acum părea că-l respinge, acum îl atrăgea la sine cu blîndă înfățișare se identificau cu alternativele de nădejdi și mîhniri, pe care oricine s-a ocupat cu filosofia le cunoaște din experiența sa proprie și prin care se trece de la plăcerea supraomenească a cuceririi intelectuale la descurajarea cea mai dure-roasă a celui mai adînc scepticism.

Astfel, Iubirea și Filosofia se contopesc în Dante într-un singur lucru și alegoria rece a lui Boețiu se preschimbă la suflul îndrăgostit al artei dantești, în Donna gentile din Ospăț, în Pargoletta înveșmîntată în verde, în Pietra cea crudă, cu pletele bălaie și crețe.

Dante le-a iubit pe aceste femei aproape în aceeași vreme și, cu toate că-i părea rău de rătăcirea morală a aceluia răstimp din viața sa, nu s-a lepădat de ele, ci, dimpotrivă, le-a fost recunoscător pentru belșugul de experiență ce a dobîndit din iubirea lor.

31

DANTE ȘI EPOCA SA

Dante nu se leapădă de nimic : nici de viața-i visătoare de copilandru, nici de aceea trîndavă de după moartea Beatricei, când s-a înjosit în tovărășia unor cheflii grosolani și de rînd, nici de aiurările arzătoare de patimă pentru Pietra crudă și îndrăzneată, nici de clipele de slăbiciune pentru Alisetta cea isteață ; nici de poezia din Vita Nuova, nici de sonetele împotriva lui Forese Donati, nici de proza științifică a Ospățului, nici de cîntecele voluptuoase ale maturității sale. Convertit la studiul teologiei, nu se leapădă de studiile filosofice din vremea iubirii pentru Donna gentile ; știe prea bine că astfel trebuia să fie drumul ursit spiritului său. Asemeni cu Goethe, ce prin gura lui Faust cheamă tinerețea cu toate rătăcirile, cu toate greșelile sale, „cu totul” (Gib meine Jugend mir zurück !), el e conștient de ceea ce era sortit și activ în aceste experiențe. Erau iadul său. Ar putea oare să se bucure acum de ochii Beatricei sale fericite fără să fi trecut prin împărăția păcatului ?

10. Geneza și cronologia Divinei Comedii

Am ajuns în pragul templului nemuririi și slavei lui Dante.

Cea dintîi aluzie nelămurită, dacă nu tocmai la Divina Comedie, așa cum o avem astăzi, la ceva ce ține de o închipuită călătorie a sa dincolo de mormînt, o avem în Vita Nuova (capitolul XIX) și anume în versurile 40-42 din canțona Donne ch'avete intelletto d'amore, în care sfinților și îngerilor ce o cer pe Beatrice pentru a împodobi cu ea Raiul Dumnezeu le răspunde să mai aibă încă răbdare și să îngăduie ca ea să mai rămînă puțin pe pămînt, „unde e cineva care se teme să n-o piardă și care, în Iad, va spune osîndiților : «Eu am văzut nădejdea Fericitorilor !»”. Tălmă-

cirea acestor versuri e cel mai mare chin pentru critica dantescă, dar un lucru e sigur : anume că pînă atunci „el avea de gînd să închipuie într-un poem că a avut de la Dumnezeu o însărcinare pe care numai Luca și Sfîntul Pavel (cf. Infernul, II, 10-36) o căpătaseră înaintea lui” (Flamini, *Le opere minori di Dante Alighieri*, Livorno, Giusti, 1910, p. 45, notă). Scena de care pomenește Dante nu o găsim acum în *Commedia* și poate nu și-a găsit locul nici măcar în vreuna din numeroasele schițe pe care trebuie să le fi făcut el măcar pentru *Infern*, mai înainte de a găsi forma desăvîrșită. Oricum, nu e greu să o reclădim cu ajutorul unor scene asemănătoare din *Comedie* (cf., de pildă, *Infernul*, VIII, 33-44), în care osîndiții, crezînd că Dante e unul ce vine să sporească rîndurile lor, îl întîmpină cu cuvinte de batjocură și de mulțumire răutăcioasă. Și atunci Dante răspunde, ca în episodul lui Filippo Argenti (loc.cit.), că, de vine el, vine nu spre a rămîne, sau ca în scena pomeneită în greu de înțelesele versuri ale canțonei *Donne ch'avete intelletto d'amore*, că el, ce a văzut pe pămînt nădejdea Fericîților, nu poate fi ca ei osîndit, și de aceea, dacă străbate Iadul, o face numai fiindcă vederea pedepselor veșnice e trebuincioasă pentru mîntuirea sufletului său ! Avem deci aici întîia schiță a *Infernului*, așa precum găsim un embrion al *Paradisului* în scena cerească, cu care isprăvește *Vita Nuova*, a Beatricei șezînd în Rai la dreapta Fecioarei Maria, în slava îngerilor și a sfinților.

Măreața operă fu scrisă între 1300 și 1321. Se pare că atunci cînd Dante fu surghiunit din Florența, cele dintîi șapte cînturi ale *Infernului* erau compuse. Ne povestește într-adevăr Boccaccio că, după izgonirea poetului, una din rudele sale, căuțînd printre lucrurile lui Dante, în niște sîpete ascunse în grabă în locuri sfinte, pe vremea tulburărilor ce se iscară la Florența cu prilejul venirii negrilor la ocîrmuire, a găsit pomenețele șapte cînturi și le-a dus unui oarecare Dino al jupînului Lambertuccio Frescobaldi, pentru a afla de la el, ce era poet și om cu multă învățătură, despre ce era vorba. Dino Frescobaldi a rămas minunat de frumusețea și însemnătatea operei și s-a hotărît să trimită acele pagini marchizului Moroello Malaspina, la curtea căruia Dante se afla pe vremea aceea. Marchizul le-a citit, le-a găsit pe placul său și le-a arătat lui Dante, rugîndu-l stăruitor să-și urmeze marea

32

DANTE ȘI EPOCA SA

operă. Ceea ce Dante a făcut, începînd cîntecul VIII cu acele cuvinte : *Io dico seguitando*, ce ar înfățișa formula de trecere de la cea dintîi schiță la restul operei. Lucrul nu e cu neputință, deși povești asemănătoare de manuscrise găsite se află și în alte opere medievale (de pildă, în *Roman de Troie*) și de aceea trebuie foarte multă chibzuință înainte de a da crezare povestirii lui Boccaccio. La urma urmei (cf. studiul meu „*Per la medievalizzazione di Dante*”, în *Zeitschrift*, XLIII, 314 și urm.) s-ar putea prea bine să fie vorba de o simplă formulă de trecere de la cîntul VII la al optulea, dar unele cercetări ale mele, de mai tîrziu, asupra altor crîmpeie din poem, ce fac să se bănuiască o primă schiță a *Infernului* pusă cît cu putință în legătură cu restul și ale cărei îndreptări și încheieturi se pot vedea și astăzi (se pare că în această primă schiță pădurea se prelungea și în *Infern*) mă fac acum mai închinat să primesc teza lui Hauvette, care, în foarte interesantul său studiu intitulat tocmai *Io dico seguitando* (cf. *Etudes italiennes*, I, fasc. 1-2), susține că cele dintîi șapte cînturi din *Infern* erau gata alcătuite mai înainte de surghiunul lui Dante. Neîndoielnic e că spre 1308 *Infernul* circula și că în 1313 încă *Purgatoriul* era compus. *Paradisul* văzu lumina după moartea poetului, și anume după 1321, ca urmare a regăsirii minunate a cînturilor de la sfîrșit. Se povestește, într-adevăr, că o rudă a poetului l-a visat într-o noapte pe Dante, care ridică un covor ce acoperea peretele odăii pe care o locuia la Ravenna, în palatul lui Guido Novello da Polenta, și că, deșteptîndu-se, a dat fuga în acea odaie, unde, ridicînd covorul, într-o scobitură din perete a găsit niște foi, care începuseră să se mucegăiască de umezeală, ce cuprindeau tocmai cele din urmă cînturi din *Paradis*, pe care el în zadar le căutase printre hîrțiile lui Dante.

Adevărat sau neadevărat cum va trebui să fie socotit acest lucru, sigur e că

Paradisul nu a fost răspîndit decît după 1321.

Cît despre titlu, e bine sã se știe cã opera nu are un nume al sãu propriu. Dante o numește poem sfințit (Paradisul, XXIII, 62), poem sfînt (Paradisul, XXV, 1) și de douã ori *Commedia* (Infernul, XVI, 128 ; XXI, 2), printr-o sfioasã antitezã la poemul virgilian pe care îl numește tragedie (Infernul, XX, 113), deoarece, în limbajul lui Dante, per tragediam superiorem stilum inducimus, per comediam inferiorem (De vulgari eloquentia, II, 4). Acel nume dar nu înseamnã nimic dramatic, deși o mare parte dramaticã e cuprinsã în poem (cf. Scherillo, op. cit., p. 143). *Commedia* fu numitã de biografii vechi (Giovanni Villani și Boccaccio) și de vechii comentatori, ca autorul necunoscut al aceluia Ottimo Commento și Benvenuto da Imola, ce ne înștiințeazã cã ea se numește astfel non tam ratione materiae, quam ratione styli vulgaris humilis, adicã fiind scrisã în italienește, iar nu în latinește. Florentinii au numit poemul el Dante, ediția aldinã din 1502 *La terze rime di Dante*. În 1613 ediția din Vicenza intituleazã încã poemul *La Visione*, ceea ce dovedește cã la începutul veacului al XVII-lea numele de *Commedia* nu era încã primit peste tot. Numirea de *Divina* a fost datã operei pentru înția oarã de Boccaccio. Înția datã cînd gãsим titlul fericit de *Divina Commedia* e în ediția venețianã din 1529 cu comentariul lui Cristoforo Landino, din care am luat frumoasele xilografii ce împodobesc ediția de față.

11. Argumentul poemului

Divina Commedia nu se rezumã. Evlavia (în înțelesul de pietsa latineascã, adicã : amor erga parentes, erga patriam, erga Deum) și respectul față de opera mãreață „cui han posto mano e cielo e terra” mã împiedicã – pe mine, ce șovãiesc mișcat, pe pragul mării catedrale romanice ale cãrei turle se înalță spre cer într-un avînt de iubire, nespuse de puternic – de a sãvîrși astfel de pîngãrire.

Fie-mi îngãduit deci sã o fac cu vorbele altora.

33

DANTE ȘI EPOCA SA

„*Divina Commedia*, zice Brognoligo (Sommaro di storia della letteratura italiana, Napoli, Perrella, 1915, pp. 51 și urm.) e descrierea cãlãtoriei lui Dante prin Infern, Purgatoriu și Paradis. Ea înfãțișeazã alegoric, în Infern și în Purgatoriu, lupta lãuntricã purtatã de el pentru a se mîntui de rãu, pentru a învinge patimile și a fi în stare sã recunoascã adevãrul cel mai de seamã și, în Paradis, treptata sa pãtrundere în înțelegerea acestui adevãr. Dar caracterul personal al operei nu împiedicã sã-i fie universalã ținta eticã : Dante, fãrã sã rãpeascã nimic personalitãții sale, întrupã în sine întreaga omenire, cãreia el îi ura acea reînnoire sufleteascã ce se înfãptuise cu adevãrat în el. Pînã la douãzeci și cinci ani de ani, Dante urmase calea cea adevãratã ; murind Beatrice, se dedã”, precum am vãzut, „vieții lumești, pierzîndu-se în pãdurea rãtãcitã a acestei vieți (Convivio, IV, 24). Nici nu i-a folosit la nimic faptul cã femeia iubitã, înãlțatã de la trup la suflet, a izbutit sã-i trimitã inspirații sfînte, dobîndite pentru el de la Dumnezeu, spre a-l face sã-și dea seama de starea sa nenorocitã, într-atît era de întunecatã de ceața greșelii mințea lui (Purgatoriul, XXX, 133-135). Dar Fecioara se îndurã de nenorocit și se îndreaptã cãtre Sfînta Lucia (harul ce lumineazã), care roagã pe Beatrice (știința dezvãluitã, prin urmare credința teologicã) sã ajute pe cel ce o iubise atît de mult și care pentru ea ieșise din rîndurile norodului – și Beatrice coboarã în Limbo (partea din Infern unde copiii morți înainte de botez și mării poeți și înțelepți ai Antichitãții nu au altã pedeapsã decît cã sînt lipsiți de vederea lui Dumnezeu) pentru a îndupleca pe Virgil (rațiunea omeneascã supusã credinței) sã porneascã întru mîntuirea lui Dante (Infernul, II, 92-114). Astfel, cugetul rãtãcitului începe sã se trezeascã ; el își dã seama de propria-i înjosire și încearcã sã apuce iar pe calea cea dreaptã (Infernul, I, 1-30) ; dar patimile omenești (cele trei fiare, și anume pantera, simbolul desfrîului, leul, simbolul trufiei, și lupoaica, simbolul zgîrceniei) se împotrivesc voinței încã slabe a pãcãtosului (Infernul, I, 31-54). În clipa aceea, Virgil, ieșind din Limbo dupã rugãciunile Beatricei, aleargã în ajutorul nenorocitului rãtãcit în pãdure, îl incurajeazã, îi întãrește voința șovãielnicã și cum,

pentru a învinge patimile omenești ce-l prigonesc, e nevoie de cercetarea grozavelor urmări ale greșelii – neputînd deci Dante să ajungă dintr-o dată pe culmea muntelui desfătător ce este început și pricină a oricărei bucurii (munte ce înfățișează starea fericită a omului virtuos), Virgil îl face să apuce altro viaggio, adică o cale mai lungă prin împărăția pierzaniei (Infern), a ispășirii (Purgatoriu), pînă cînd, pe vîrfurile unui munte înalt, Purgatoriul, ajunge în codrul des și viu al Raiului pămîntesc. De aici Dante, preschimbat ca o plantă nouă, adică reîntors la starea de nevinovăție și neprihănire în care se afla Adam înainte de păcat, poate să urce, împreună cu Beatrice, prin sferele cerești pînă la cerul Empireu, adică se poate înălța la cunoașterea lucrurilor dumnezeiești, înseninîndu-și mintea de orice greșală ; deci cunoscînd adevărul nu-i rămîne decît să admire și să slăvească pe Dumnezeu în taina îndoită a unității și tremii sale și a întrupării lui Cristos ; și la această contemplare, în care stă cea mai de seamă fericire, e ajutat de San Bernardo di Chiaravalle.

Această pribegire mistică o închipuie el ca întîmplată în 1300, cînd el era nel mezzo del cammin di nostra vita, adică avea treizeci și cinci de ani, și cînd păcătoșilor din întreaga creștinătate li se îmbia prilejul de a se mîntui, fiind hotărît în acel an, de către Bonifaciu al VIII-lea, cel dintîi jubileu, ce fu întîmplare de o deosebită însemnătate religioasă”.

34

DANTE ȘI EPOCA SA

12. Premergătorii lui Dante

S-a vorbit mult într-o vreme de așa-zișii premergători ai lui Dante. Acum toți deopotrivă socotesc că nu se cuvine să se vorbească de adevărați și propriu-ziși premergători. Firește, descrierea împărățiilor subpămîntene nu era nouă în istoria marii poezii. Fără să vorbim de cartea a IX-a (Neciuva) din Odiseea pe care Dante, ce nu știa grecește, nu a putut să o cunoască, de cartea a IV-a din Eneida (ce a fost de fapt adevăratul izvor al Infernului), de descrierea cerurilor, făcută de Cicero în cartea a VI-a a Republicii, care, trunchiată de rest și cu comentariul lui Macrobius, a fost cunoscută Evului Mediu sub titlul de Somnium Scipionis ; în afară de păgînism, înflăcărările închipuiri călugărești, îngrozite de icoanele întunecate din Apocalipsă (alt izvor însemnat al lui Dante), doriseră să înspăimînte noroadele cu groteștile povestiri de viziuni din lumea de apoi. Visio Pauli, Navigatio Sancti Brendani, Purgatoriul Sfîntului Patriciu, Revelationes ale fericitei fecioare Mectilde de Hackeborn, De Hierusalem coelesti et de Babylonia infernali a lui Giacomino da Verona, Anticlaudianus a lui Alan de Insulis, La voie du Paradis a lui Raoul d’Houdan și pînă și legenda orientală a înălțării lui Mahomet la Rai, readusă în discuție, în zilele noastre, de Asín Palacios în opera sa De la escatología musulmana en la Divina Comedia, despre care s-a făcut atîta vîlvă, toate aceste opere au, fără îndoială, în subiectul lor ceva comun cu Divina Commedia. Însă acum Torraca („I Precursori della Divina Commedia”, în Lectura Dantis, Firenze, Sansoni, 1905) a dovedit în chipul cel mai lămurit că astfel de opere fură prea puțin răspîndite în Evul Mediu și că în afară de izvoarele clasice (cartea a IV-a din Eneida, Somnium Scipionis etc.) și de Apocalipsă, din care Comedia păstrează urme vădite (ce se pierd totuși în întregul prea originalei concepții a lui Dante), cea mai mare parte din viziunile medievale trebuie să-i fi rămas, fără îndoială, necunoscute. Și apoi, chiar de le-a cunoscut, prea puțin sau deloc au putut să-i slujească, din pricina neînchipuitei primitivității și neciopliri a formei. Cu totul altceva e Divina Commedia ! Oricum, e cu desăvîrșire neadevărat că și ea ar fi o viziune, de vreme ce „Dante și-a închipuit că vizitează lumea de apoi treaz și cu ochii deschiși” (Torraca, op. cit., p. 8). Și apoi, să ne înțelegem ! „Toți știm că Dante a luat din belșug idei, fraze, vești, scene, asemănări, icoane din Biblie, de la filosofii și poeții din Antichitate, din tratatele Evului Mediu, din lirica provensală și italiană. Apele acestor pîrîiașe se deosebesc fără prea mare greutate în fluviul întins și măreț al poeziei lui Dante : cîteodată însuși poetul le arată obîrșia. Dar, pentru a afirma că fluviul își are izvoarele cele mai de seamă în ciclul viziunilor, au fost nesocotite mai întîi izvoarele

cele mai sigure și mai directe și a trebuit să i se sape cu închipuirea o matcă subpământeană, nevăzută în prima parte a cursului său. E de necrezut ușurința cu care unii critici, de obicei chibzuiți și cumpătați, au crezut că au descoperit legături ascunse între Dante și unii scriitori de care Dante, poate, sau chiar fără îndoială, nu a auzit niciodată pomenindu-se” (Torraca, op. cit., p. 18).

Încheind : în vremea noastră nu mai e îngăduit să vorbim de premergătorii lui Dante, ca pe vremea când Alessandro D’Ancona scrisese altminteri frumoasa și interesanta sa monografie (I precursori di Dante, Firenze, Sansoni, 1874). Dante nu a avut premergători sau cel mult a avut un singur premergător : Virgil, învățătorul și făuritorul lui, cel de la care luă nu numai lo bello stile, dar și parte din inspirație și din material (cf. D’Ovidio, „Non soltanto «lo bello» stile tolse da lui !”, în Studi sulla Divina Commedia, Palermo, Sandron, 1900).

35

DANTE ȘI EPOCA SA

13. Topografia morală a poemului

Începem acum să informăm pe cititor de ceea ce D’Ovidio (op. cit.) a numit foarte nimerit topografia morală a Divinei Comedii : Dante își închipuie că prăpastia Iadului fusese pricinuită de pământul ce, îngrozit, se trase înapoi din fața lui Lucifer, când el a căzut din cer, înfrînt de legiunile îngerești rămase credincioase lui Dumnezeu și călăuzite de Arhanghelul Mihail. Acest pământ a ieșit pe emisfera cealaltă, alcătuiind muntele sfînt al Purgatoriului, ce se înalță într-o insulă (singurul pământ din emisfera apelor) la antipodul Ierusalimului unde a căzut Lucifer și s-a deschis prăpastia Iadului. Astfel, printr-o închipuire măreață, împărăția ispișirii își găsește rostul și obîrșia în aceea a păcatului.

Infernul deci se adîncește ca o genune pînă la mijlocul pământului. El se deschide în emisfera boreală (cf. planșa I) și a căpătat aproape forma unei pîlnii. Îl acoperă o parte din scoarța pământului, o căciulă sferică, în mijlocul suprafeței din afară a căreia se află Ierusalimul și muntele (Golgota) pe care Isus a ispășit vina lui Adam. Unde să fie poarta Iadului, poetul nu spune, dar spre ea duce un drum înalt și împădurit. Prăpastia Iadului se împarte în trei despărțăminte mari : vestibulul, unde sînt pedepsiți cei care au trăit fără rușine și fără laudă : Iadul de sus, ce ține de la fluviul Aheron pînă la zidurile cetății Ditei, îmbrățișînd cinci cercuri, dintre care cel dintîi (Limbo) e al nebotezaților, al doilea e al păcătoșilor cu trupul, al treilea al necumpătaților, al patrulea al zgîrciților și risipitorilor, al cincilea al mînioșilor și al nepăsătorilor (în italiană accidiosi, adică păcătoși prin mînhire sufletească, ce împiedică munca bună, care trebuie să fie voioasă, după porunca lui Dumnezeu : servite Domino in laetitia) ; Iadul de jos, ce ține de la zidurile cetății Ditei pînă la mijlocul pământului și cuprinde al șaselea cerc, al ereticilor, al șaptelea (împărțit în trei cercuri mici) al pîngăritorilor (față de Dumnezeu, față de Fire și față de Artă, socotită ca fiică a Firii și, ca atare, nepoată a lui Dumnezeu), al optulea (împărțit în zece bolge, adică pungi sau văi : ademenitori, lingușitori, simoniaci, adică vînzători ai darurilor sfinte, ghicitori, slujbași necinstiți, hoți, sftetnici, înșelători, semănători de dezbinări, falsificatori) al înșelătorilor, al nouălea (deosebit în patru despărțăminte : trădători ai rudelor, trădători ai patriei, trădători ai prietenilor, trădători ai binefăcătorilor) al trădătorilor.

Înfipt în mijlocul pământului, în punctul cel mai depărtat de Dumnezeu, stă Lucifer, cu jumătatea de sus a trupului ieșind în prăpastia Iadului și cu picioarele întinse către o scobitură strîmtă ce se deschide în emisfera australă.

Muntele curățirii de păcate se împarte și el în trei părți : Ante-Purgatoriul (partea de jos a muntelui), Purgatoriul propriu-zis și Raiul pămîntesc. Dante își închipuie că sufletele hărăzite Purgatoriului se adună toate la gura Tibrului, de unde vine să le ia – spre locul curățirii – un înger ce le îmbarcă pe o corăbiuță sprintenă și ușoară, căreia aripile îngerului îi slujesc drept pînze. În Ante-Purgatoriu stau cei ce nu s-au căit decît la sfrîșitul vieții (blestemați, trîndavi, morți de moarte năpraznică, principii nepăsători). Purgatoriul propriu-zis are trei părți deosebite : cea dintîi e a celor ce au iubit răul (trufași, pizmătăreți și mînioși), ce umplu

primele trei cercuri ; a doua e a celor ce au iubit prea puțin binele veșnic, care stau în al patrulea cerc ; a treia e a celor ce au iubit prea mult bunurile pămîntești (zgîrciți și risipitori, lacomi și desfrînați), împărțiți în cele din urmă trei cercuri. Pe culmea Purgatoriului e Raiul pămîntesc, un codru des și viu, înflorit tot, vîdită antiteză la pădurea sălbatică din Infern. Ajuns aici, Dante întâlnește pe Matelda (simbolul harului alegerii), înfățișată ca o femeie nespuse de frumoasă și tînără (poate o amintire a Pietrei) ce cîntă culegînd flori pentru a-și face o cunună. Ea cufundă pe Dante în cele două rîuri sfinte : Lete, ce îl face să uite păcatul, și Eunoe, 36

DANTE ȘI EPOCA SA

care îl face să dobîndească harul dumnezeiesc ; după aceea, sufletul său, nemaiaivînd greutatea păcatului, care e singura piedică ce ne ține pe toți pe pămînt, se înalță ușor spre cer.

Din Raiul pămîntesc (unde, în acest timp, Beatrice i-a răsărit înainte într-un nor de flori ce cad de pretutindeni din mîinile îngerilor care-i împletesc cununi și, dojenindu-l pentru rătăcirea sa, l-a pregătit, prin cîință, pentru cele două băi primenitoare), Dante urcă împreună cu Beatrice de-a lungul celor nouă cercuri (Luna, Mercur, Venus, Soarele, Jupiter, Saturn, Cerul înstelat, Cel dintîi mișcător, Empireu) care, după sistemul ptolemaic, încing Pămîntul, mijloc nemișcat al Universului, și se învîrtesc în jurul lui – împinse de dorința pe care o are fiecare punct al lor de a se apropia de Dumnezeu – cu repeziciune cu atît mai mare cu cît sînt mai aproape de Empireu, singurul nemișcat fiindcă e lăcașul lui Dumnezeu. Fiecare cer e cîrmuit de inteligențe îngerești sau suflete motoare ; nouă sînt dar ordinele sau corurile spiritelor motoare și se împart în trei ierarhii : cea dintîi, începînd de la cerul Lunii, cuprinde pe îngeri, arhangheli, domnitori ; a doua, începînd de la cerul Soarelui, cuprinde puterile, virtuțile, stăpînirile ; a treia, începînd de la cerul lui Saturn, cuprinde tronurile, heruvimii și serafimii. Lăcașul adevărat al fericiților e Empireul ; dar spre a arăta lui Dante deosebitele trepte de fericire sufletească, în cerul Lunii se ivesc cei ce nu și-au ținut fîgăduielile, în Mercur sufletele harnice, în Venus sufletele iubitoare, în Soare înțelepții, în Marte cei ce au murit luptînd pentru credință, în Jupiter cei ce iubiră dreptatea, între care Traian, pe temeiul dreptății făcute văduvei – legendă foarte răsîndită în Evul Mediu, în Saturn sufletele contemplative. În Empireu, nemișcat, este trandafirul fericiților și Dumnezeu, înconjurat de cele două ordine ale celor trei ierarhii îngerești.

Și acum, drept comentariu, să citim puțin împreună, prietene cititor, aceste minunate pagini ale lui Torraca (op. cit., pp. 4-12), cărora le vor urma altele ale lui De Sanctis, pentru ca tu să ai și o idee de critica dantescă, istorică și estetică, la doi dintre cei mai mari reprezentanți ai ei.

37

DANTE ȘI EPOCA SA

38

DANTE ȘI EPOCA SA

39

DANTE ȘI EPOCA SA

40

DANTE ȘI EPOCA SA

41

DANTE ȘI EPOCA SA

42

DANTE ȘI EPOCA SA

14. Divina Comedie și mediul social

care a produs-o

„Subiectul Divinei Comedii, zice Torraca, luat în înțeles literar, e starea sufletelor după moarte ; luat în înțeles alegoric, e omul, întrucît, vrednic sau nevrednic, primește răsplată sau pedepse de la dreptatea dumnezeiască. Acest subiect se desfășoară într-o povestire poetică. Ținta pe care și-o propuse autorul fu aceea de

a depărta din starea de nenorocire pe cei ce trăiesc în viața aceasta și de a-i călăuzi spre fericire.

Dante – trebuie să o spunem dintru început – nu avu ocazia să zăbovească în piață spre a auzi de la vreun giullare descrierea Paradisului sau a Infernului, nici să-și coboare ochii și să-și ațintească luarea-aminte asupra unui mozaic de catedrală, pentru a găsi subiectul pe neașteptate și ca din întâmplare. Creștin, ba chiar catolic sincer, îl purta în suflet din copilărie. Fericirea veșnică și osînda veșnică, Dumnezeu și Satana, îngerii și dracii, fericiții și blestemații erau credințe și icoane foarte familiare și pentru el, ca și pentru toți credincioșii ; stăruiau – și stăruie – în fundul cugetului tuturor. Dar, peste acel fund, ereticii, grijile zilnice, interesele, patimile, atîtea alte încercări ale vieții răsplineau nepăsarea, îngrămădeau uitarea. Ochiul norodului «ținea numai spre pămînt». Societatea ajunsese din nou materialistă, cum era cu un veac înainte, ba chiar mai rău ; fiindcă, cel puțin, cu un veac mai înainte, ereziile, ce mișunau cotropitoare, arătau înclinări și nevoi spirituale ; voiau prefacerea Bisericii și a societății, dar începuseră prin schimbarea lor însele. Cine se mai gîndea la sârăcie, afară de cei prea puțini, ce ispășeau, în temnițe și pe rug, vina de a fi rămas credincioși lui Francesco d'Assisi ? Cine mai simțea înflăcărarea milei ? Cine mai dorea pacea – afară de cei umiliți, suferinzi, asupriți, lipsiți de voință, lipsiți de putere – pe pămîntul războaielor necurmute între comună și comună, între partid și partid în aceeași comună, între familie și familie în același partid ? Și cine se gîndea la moartea și la pierzania sufletului sau cînd ? Cămătarul, ucigașul, hoțul își amintesc că e un Dumnezeu numai cînd ajung pe pragul veșniciei : numai atunci însârcinează pe moștenitori să înapoieze il mal tolto sau din mal tolto fac dani bogate mînăstirilor și bisericilor. Anii tulburărilor religioase obștești și adînci – anii de alleluia și ai celor ce se biciuiesc –, cînd spadele cădeau din mîna oștilor gata de luptă și urile încetau în îmbrățișări frățești, trecuseră de multă vreme. Dacă, în mijlocul acelei societăți, acelei vieți, izvorăște un poem adînc, sincer religios, aceasta se întîmplă nu atît din asemănare de credințe, cît din deosebire de simțăminte. Ceea ce cred toți și Dante crede ; dar la ceilalți e materie rece, primitivă mecanic, neînsuflețită ; la el e izvor veșnic de lumină și de înfocare, ce poate părea uneori întunecat sau răcit, dar nu se stinge niciodată. Lucru rar și, poate, neluat în seamă îndeajuns e acesta : că icoanele și credințele pe care le învățase de pe buzele mamei adesea i se înfățișau din nou, chiar și cînd Iubirea i-a stăpînit sufletul. Atunci auzea pe Dumnezeu, în cer, spunînd preaiubiților săi : să îndure în pace ca Beatrice să se mai coboare puțin pe pămînt ; și vedea pe îngeri însoțind spre cer sufletul Beatricei.

Și cînd «acea prea gingașă» fu chemată să «strălucească sub steagul binecuvîntatei regine, Maria», suspinul ce ieșea din inima sa se înălța să o admire, scînteietoare de noua strălucire, în Paradis.

Mai tîrziu, întorcîndu-se la studiul filosofiei morale și al teologiei, cugetă multă vreme asupra ursitei omului și asupra vieții viitoare și scrise despre acestea în Ospăț. Nobila dorință de a împărtăși pîinea științei nenorociților împiedicați de griji familiale sau civile, ori de trîndăvie, «îl împinse plin de milă» să înceapă Ospățul. Știința morală mai cu seamă, fiindcă Ospățul, ca și Comedia, și mai înainte de ea, ținea întîi și întîi nu la cugetare, ci la faptă, făcîndu-i pe nenorociți

43

DANTE ȘI EPOCA SA

nu mai învățați, ci mai buni ; călăuzindu-i și îndemnîndu-i la practicarea virtuților, la iubire, la buna înțelegere, la fericire.

Dante nu desăvîrși Ospățul. Veni o vreme cînd Dante înțelese restrînsa putere a mijlocului întrebuițat. Pentru ca lumea stricată, oamenii răi din Italia, mai ales prea nelegiuții florentini, să-și schimbe calea, să se întoarcă la practicarea virtuților, era nevoie de altceva în loc de raționamente ! Și-și schimbă nu ținta, ci mijlocul – și înlocui silogismul aspru și rece cu povestirea poetică, zugrăvirea fantastică a păcătoșilor pedepsiți și a virtușilor răsplătiți. Mulțimea nu poate pricepe desfătarea și durerea sufletească, de aceea trebuia să le-o înfățișeze închipuit,

slujindu-se de bucurii și dureri trupești, pentru ca oamenii să înceapă să le dorească și să se teamă de ele.

Mijlocul cel nou era mai potrivit, ba chiar singurul cu adevărat potrivit pentru el, ce era un poet, iar nu un filosof. Fără îndoială, el căpătase cunoștință deplină a adevăratelor sale înclinări și puteri tocmai când pricepu neajunsurile operei, începută totuși cu atîta înflăcărare și cu nădejdi atît de vii. Și, într-adevăr, în cele din urmă pagini, melancolice, din *Ospăț*, pline de gîndul morții și al veșniciei, se și ivesc drumul și pădurea rătăcită a acestei vieți și se înalță măreț chipul lui Cato, simbol al lui Dumnezeu – și cetățenii cerului vin întru întîmpinarea sufletului ales, ce stă să-i ajungă.

Nu e destul deci să încuviințăm că subiectul era în cugetul tuturor. Trebuie să adăugăm că în cugetul lui Dante avea o viață și o tărie neobișnuită ; că o credință arzătoare, idealuri foarte înalte, studii adînci și însăși încercarea *Ospățului* nu numai că pregătiseră sufletul poetului, dar îl și îndrumară și aproape îl siliră să-l trateze. Cînd ? Nu știm încă neîndoios : dar în ce stare de suflet, putem prea bine înțelege, de ne întoarcem de la rezultate la pricină.

15. Alegoria în *Evul Mediu*

De obicei, *Comedia* este definită astfel : o viziune în formă alegorică. Am văzut că viziune nu e, fiindcă Dante își închipui că vizitează lumea de apoi, treaz și cu ochii deschiși. De a doua parte a definiției el n-ar fi mulțumit. Pentru el alegoria era miez, nu formă ; era Alegoria, una din fețele sau, mai bine, unul din caracterele subiectului. Care din două îi fulgerase întîi prin minte, nu trebuie să cercetăm acum. E mai însemnat acum să ne gîndim că el se obișnuise foarte repede cu închipuirile alegorice și cu tîlmăcirea alegoriilor, fiindcă, după cum se spune de obicei, mediul intelectual al vremurilor sale era încărcat de ele. Nu ne vom întoarce de-a lungul veacurilor pentru a iscodi urma alegoriei literare sau poetice în moștenirea pe care *Evul Mediu* o primi de la lumea antică, de la cultura greco-romană, și a tîlmăcirii alegorice din *Biblie*, printre doctrinele pe care Europa creștină le aduse din Răsărit. E de ajuns să ne amintim că acest fel de tîlcuire nu se mărgini numai la *Biblie* ; se întinse la literatura clasică, la mitologie, la istorie, la fabule, la cele trei împărății ale Firii. Pentru a da cîteva pilde, unicornul – despre care se zvonea că nu putea fi prins de vînători decît cînd își odihnea capul uriaș în poala unei fecioare – simboliza pe Isus născut dintr-o fecioară ; și chiar viermele, fiind născut din pămînt fără sămînță, simboliza pe Mîntuitor. Diamantul fu simbolul veșniciei, cleștarul al îndărătniciei și broasca ce orăcăie în bălți al filosofilor ce țin cuvîntări nesfîrșite sau al poezilor ce, cufundați în glodul desfrîului, cîntă de obicei faptele josnice ale înaintașilor. Să spui un lucru și să înțelegi altceva ar fi azi o pată grozavă pentru o persoană cumsecade, cusur de neiertat pentru un scriitor ; în acele vremuri fu cea mai mare problemă pe care trebuia să o dezlege arta.

Personificările concepțiilor filosofice și ale abstracțiilor păreau rodul cel mai desăvîrșit și cel mai ales al poeziei. Își purtau numele scrise în frunte sau se grăbeau să și-l spună. Mai totdeauna se înfățișau în straie femeiești ; dar de la femeie

44

DANTE ȘI EPOCA SA

numai fusta o aveau. Trecuseră de la poezia latină la cea franceză și rămaseră acolo și după veacul al XIII-lea – și după *Roman de la Rose*, ce e un adevărat *du-te-vino* de astfel de vedenii nebuloase. Ființe netrupești, nu au limbă, dar flecăresc și predică fără încetare. În *Roman de la Rose* rațiunea are o dată curajul să pâlăvrăgească în nu mai puțin de trei mii de versuri ! Rimate două cîte două, pășesc unul după altul, uniforme, monotone, dar îndesate, cutezătoare, neîndurate, spre învățarea prăpăditului de cititor : nu e meritul lor dacă acesta nu cade sleit, înfrînt de plictiseală și de oboseală.

16. Alegoria în *Divina Comedie*

Dante capătă obiceiul și gustul alegoriei din frageda tinerețe. Primul său sonet fu o mică alegorie. Nimeni nu-l înțelese și el se opri aici. După moartea Beatriciei, una din cărțile în care căuta «puțină mîngîiere» fu *De consolatione philosophiae*, în care

Filosofia era înfățișată ca o femeie măreață și frumoasă – numai că din când în când ridica așa de tare capul, de ajungea pînă la cer ; foarte bogat îmbrăcată, doar că veșmîntul era sfîșiat în mai multe locuri. În *Ospăț* se încercă, se sili să facă să se creadă că nu se lăsase cuprins de iubire pentru o doamnă gingașă, cum povestise el însuși în *Vita Nuova* ; nu de o femeie în carne și oase se îndrăgostise el după moartea Beatricei, ci de Filosofie. Și chinui textul celor două cântone de dragoste pentru a-l face să pară prefăcut și pentru a storce din el acest «tîlc adevărat». În frumoasa cântonă *Tre donne intorno al cor mi son venute*, compusă în primele timpuri ale surghiunului, trei femei îi vin în jurul inimii și una îi vorbește. Ca și personificările din literatura înaintașă, ea se recomandă singură : «Eu sînt Dreptatea», zice ; dar după gesturi, după mișcări, după graiul trist și măreț, ai crede-o o regină frumoasă și nenorocită.

Se simte de pe acum că nu mai e depărtată compunerea poemului în care, schimbîndu-și metoda, el nu se va mai sluji de personificări, ci, spre a-și întrupa înaltele-i gândiri, va întrebuința persoane care au trăit pe pămînt și care păstrează încă în viața cealaltă nu numai caracterele omenești generale, ci fiecare caracterul său deosebit, așa cum îl știa el că fusese sau cum își închipuia că trebuie să fi fost. Înțelesul lor alegoric se dezvoltă nu în ceea ce vorbesc despre ele însele, ci în ceea ce spun și făptuiesc față de el, pentru el. Beatrice nu arată niciodată ce înfățișează ea ; așa încît criticii nu se înțeleg încă, și unul zice că e Teologia, altul Harul dumnezeiesc, altul Biserica catolică. Dar cînd, în *Raiul pămîntesc*, dojenește pe iubitul necredincios pentru părăsirea și uitarea-i, ea nu e altceva decît femeia jignită și mîniată și totuși veșnic iubitoare. Virgil înfățișează Rațiunea ; dar are o personalitate morală atît de bogată și felurită, încît aproape că nu mai putem să ni-l închipuim pe Virgil adevărat din istorie, autorul *Eneidei*, altminteri decît sub înfățișarea pe care Dante a dat-o «învățătorului» său. Și trebuie să simți nespuse de tare dorința «adevărului sterp» pentru a îndrăzni să întrebî „cine ești ?” pe Matelda, dumnezeiasca Matelda cu ochi scînteietori, înaltă și zîmbitoare în mijlocul florilor, ce cîntă ca o femeie îndrăgostită și pășește cu atîta grație femeiască și vorbește cu atîta femeiască gingașie și blîndețe. Dar noutatea cea mai neobișnuită, ce pricinuieste efecte uluitoare, e că nu omul alegoric, omul-simbol – care prin merit ajunge la răsplata, la viziunea lui Dumnezeu – străbate cele trei lumi, ci el, poetul, cu întreaga sa viață lăuntrică, adevărată credință și cultură, amintiri îndepărtate și amăgiri de curînd, dureri și nădejdi, iubiri și uri – cel mai mare personaj poetic între atîte multe și așa fel de creații ale fanteziei sale. E un laic, un cercetător al filosofiei, un cetățean al Florenței, un om politic, din care pricină izvorăște ciudățenia unui poem adînc religios, dar antipapal ; care zugrăvește cu cele mai alese și mai gingașe culori viața contemplativă, dar îmbie și îmboldește spre viața activă”.

45

DANTE ȘI EPOCA SA

Era necesar de știut aceasta, pentru a pricepe ce importanță are în poemul lui Dante vîlul alegoric și în ce alegoria lui Dante se deosebește de aceea a predecesorilor și contemporanilor săi.

17. Analiza estetică a *Divinei Comedii*

Trecînd acum la analiza estetică a nemuritorului poem, iată paginile lui *De Sanctis* (*Storia della letteratura italiana*, Milano, Treves, 1917, 1, pp. 140 și urm.), pe care cu puțin înainte le promisesem cititorului :

„Dante ia din mistere această comedie a sufletului și face din această istorie centrul viziunii sale a lumii de apoi. Toată această reprezentare e numai cu înțeles literal ; viziunea este alegorică, personajele sînt figuri, iar nu persoane ; ceea ce e însă activ în spiritul său îl îndreaptă către figurație, nu către ceea ce e figurat. Firea-i poetică, tîrîită fără voie în abstracții teologice și scolastice, protestează și umple mintea-i cu năluci ; îl silește să concretizeze, să materializeze, să dea formă chiar celor mai spirituale și impalpabile lucruri, chiar lui Dumnezeu. Acea lume literară îl înlănțuiește, îl urmărește, îl împresoară și nu-i dă răgaz pînă ce n-a

primit forma-i definitivă ; nu mai e literă, e spirit ; nu mai e figurare, e realitate : e o lume în ea însăși întregită și înțeleasă, perfect concretizată. Viziunea și alegoria, tratatele și legenda, cronicile, istoria, laudele, imnurile, misticismul și soclastica, toate formele literare și toată cultura epocii sînt aici în poem, învăluite și înviorate în această mare taină a sufletului și a omenirii ; e un poem universal, unde se oglindesc toate popoarele și toate veacurile care alcătuiesc Evul Mediu.

Dar această lume artistică, ieșită dintr-o contradicție între intenția poetului și opera sa, nu e perfect armonizată, nu e poezie curată. Falsa conștiință poetică tulbură opera acelei geniale spontaneități și aruncă o oarecare șovăire, o notă de nesiguranță și de imperfecție, o învălmășeală și o violență de culori. Ideea, cînd în brutalitatea ei scolastică, cînd înfrumusețată de imagini, care totuși nu ajung să acopere abstracția sa, are în poem o importanță prea mare. Figurile alegorice amintesc uneori mai mult monștrii orientali, decît curata frumusețe greacă ; personificări abstracte, mai mult decît persoane conștiente și libere. Preocupat de înțelesul secundar pe care-l are în minte, adesea dă amănunte ciudate unei figuri, care tulbură și nimicesc pe cititor și îi spulberă închipuirea. Prezența veșnică a unui alt înțeles care plutește deasupra reprezentării și pătrunde din cînd în cînd în ea îi tulbură claritatea și armonia. Și stilul, învăluit cîteodată în raporturi îndepărtate și subtile, își pierde din limpezimea sa și devine încîlcit și întunecos. Nu e un templu grec : e un templu gotic plin de umbre mari, unde se luptă elemente potrivnice, care nu sînt bine armonizate. Cînd brutal, cînd delicat ; cînd poet nobil, cînd popular, cînd pierde din vedere adevărul și se pierde în subtilități, cînd îl găsește cu ușurință și-l exprimă cu simplitate. Cînd e un cronicar fără finețe, cînd e un pictor desăvîrșit. Cînd se pierde în abstracții, cînd face să-ncolțească viața în mijlocul lor. Aici cade în naivitate copilărească, aici ia zborul către înălțimi supraomenești. În timp ce urmărește un silogism, strălucește lumina unei imagini, și în timp ce face teologie, izbucnește flacăra unui sentiment. Cîteodată, te găsești înaintea unei alegorii reci, cînd dintr-o dată simți palpîtînd în ea carnea. Cîteodată credulitatea sa te face să surzi, dar cîteodată îndrăzneala sa te uimește. A fost o mică lume unde se oglindea viața cum era atunci. Elementele contrare, care fermentau în acea societate încă în formare, se luptau în el fără ca să-și dea seama. Dacă privim la aspirațiile sale, totul e armonie. Ca filosof, el închipuie lumea științei și a virtuții ; creștin, el contemplă împărăția Domnului ; patriot, el suspină după domnia dreptății și păcii ; poet, el visează o formă plină de lumină, de proporție și de armonie, visează «stilul frumos», iar autorul său era Virgil. Cu cît era

46

DANTE ȘI EPOCA SA

mai mare barbarie și brutalitate, cu atît se dorea mai mult o lume armonizată și unită. Dar însuși poetul e prins în acea grosolană realitate și în acele forme discordante ; simte asperitatea, dar îi lipsește seninătatea artistului. Îi iese astfel din imaginație o lume artistică în mare parte devenită realitate, unde totuși găsești colțurile și asperitățile unei materii nu îndeajuns de stăpînite.

Această lume astfel concepută era lumea misterelor și a legendelor, devenită lume teologică și scolastică în mîna învățaților. Dante a făcut-o realitate, i-a dat viața artei ; a creat acea natură și acel om. Dacă lumea sa nu e perfect artistică, vina nu este a sa, ci a acelei lumi în care omul e natură, natura e știință și din care sînt prigonite întîmplarea și libertatea, cei doi mari factori ai vieții reale și ai artei. Dacă Dante ar fi fost călugăr și filosof, departe de viața reală s-ar fi închis și n-ar fi ieșit din acele forme și din acea alegorie. Însă Dante, intrînd în ținutul morților, ia cu sine patimile celor vii, tîrăște după el tot pămîntul ; uită că e un simbol sau o figură alegorică și e Dante, cea mai viguroasă personalitate a timpului său, în care e întregită toată viața cum era atunci, cu abstracțiile sale, cu extazul său, cu patimile sale năvalnice, cu civilizația și cu barbaria sa. La vederea și la cuvintele unui om viu, sufletele renasc pentru o clipă, se resimt de viața antică, se transformă din nou în oameni ; în eternitate apare timpul ; în mijlocul vremii viitoare trăiește și se mișcă Italia, ba chiar Europa aceluia veac. Astfel poezia

îmbrățișează viața, cerul, pământul, timpul și eternitatea, ceea ce e omenesc și ceea ce e divin, și poemul supranatural devine omenesc și pământesc, cu pecetea personală a omului și a epocii.

Astfel viața se întregește ; lumea de apoi iese din abstracția-i doctrinală și mistică, cerul și pământul se îmbină ; sinteză vie a acestei admirabile înțelegeri, Dante însuși e spectator, actor și judecător. Viața privită din lumea de apoi capătă noi înfățișări, noi senzații, noi impresii. Lumea de apoi, privită de pe pământ, capătă patimile sale și interesele sale. Și a ieșit astfel o concepție foarte originală, o natură nouă și un om nou. Sînt două lumi coexistente în reciprocitate de acțiune, care se urmează, se alternează, se încrucișează, se pătrund una pe alta, se lămuresc și se luminează reciproc, într-o veșnică întoarcere a uneia către cealaltă. Unitatea lor nu e într-un protagonist sau în vreo acțiune, nici într-un scop abstract și străin materiei, dar e în materia însăși ; unitate interioară și impersonală, unitate organică vie și indivizibilă, în care momentele se succedă în spiritul poetului, nu ca un conglomerat artificial de părți separabile, ci contopindu-se unele cu altele, identificîndu-se cum e și viața.

Tocmai fiindcă cele două lumi sînt însăși viața sub cele două aspecte ale sale, în mijlocul acestei unități se dezvoltă cel mai pronunțat dualism, ba chiar antagonism : lumea de apoi transformă corpurile în umbre ; umbrele sînt sentimentele, mărirea și pompele, dar în acele umbre carnea freamătă încă, tremură dorința, răsună de implorări pămîntești pînă și bolțile cerului. Oamenii, și cu ei patimile lor, viciile și virtuțile lor rămîn veșnice ca niște statui în acele atitudini, în acea expresie de ură, de mînie, de dragoste cu care au fost culese de artist ; dar în timp ce vremea de apoi nemurește pământul, transportîndu-l în sînul ei și punîndu-i în față imaginea nesfîrșitului, îi descoperă vanitatea și nimicnicia, oamenii sînt aceiași într-un teatru deosebit, care e ironia lor. Această unitate și acest dualism, ieșit chiar din adîncul situației, scînteie în afară în formele cele mai variate, cînd e o apostrofă, cînd un discurs, cînd un gest, cînd o acțiune, cînd în natură, cînd în om ; în această unitate pătrunde cea mai mare varietate și cu greu s-ar putea găsi o operă artistică în care limita să fie atît de deslușită și de largă. În subiect nu e nimic care să constrîngă pe autor a prefera un anumit personaj, o anumită epocă, o anumită acțiune ; întreaga istorie, toate aspectele sub care s-a înfățișat omenirea sînt după alegerea sa ; el se poate lăsa pradă talentului său, mîniilor sau convingerilor sale ; poate interpune în scopul general intenții particulare fără să scadă

47

DANTE ȘI EPOCA SA

unitatea. Acest fapt dă universului creat de poet o desăvîrșită realitate poetică, vîzîndu-se în veșnică unitate tot ceea ce răsare din libertatea ființei omenești sau din întîmplare – și, mișcîndu-se cu un joc variat, toate contrastele, ceea ce e necesar unit cu liberul arbitru, destinul cu întîmplarea.

Infernul e sediul materiei, ținutul cărnii și al păcatului ; ceea ce e pământesc nu numai că e amintire, dar chiar prezent ; osînda nu schimbă caracterele și pasiunile ; păcatul și elementul pământesc se continuă în lumea de apoi și se înobilează în acele suflete ce nu cunosc pocăința ; păcat veșnic, osîndă veșnică. În Purgatoriu încetează întunericul, reapar soarele, lumina inteligenței, spiritul ; lucrurile pămîntești sînt o amintire dureroasă pe care penitentul se silește să o alunge ; și spiritul, desprinzîndu-se de trup, se îndreaptă către desăvîrșita stăpînire de sine, către mîntuire. În Rai, ființa omenească dispăre, și toate formele dispar și se înalță în lumină ; cu cît mergem mai sus, cu atît această glorioasă transfigurare se idealizează, astfel încît în contemplarea Dumnezeuirii, a Sfîntului Spirit, forma dispăre și nu rămîne decît sentimentul.

18. Analiza estetică a Infernului

Dacă Infernul ca lume etică este înrăutățirea succesivă a spiritului, așa încît violenței comune omului și animalelor îi urmează răutatea, răul propriu oamenilor, și răutății, recea premeditare, această concepție e inutilă din punct de vedere poetic și nu servește decît la o simplă clasificare. Ca natură vie sau ca formă, Infernul e

moartea progresivă a naturii, viața și mișcarea care încetul cu încetul dispar pînă ce ajung la o desăvîrșită imobilitate, la materia în care împreună cu arta moare și poezia. De aici rezultă povestea Infernului.

La început situația e tragică : cauza e patima în care viața se manifestă cu toată brutalitatea ei ; deoarece patima concentrează toate forțele interioare risipite și împrăștiate în viață în jurul unui singur punct, astfel încît spiritul capătă conștiința nemăsuratei sale libertăți. Luat în el însuși și izolat de fapt, spiritul are o putere nemăsurată, ce nu poate fi înfrîntă nici de Dumnezeu, neputînd Dumnezeu să-l facă să nu creadă, să nu simtă, să nu voiască ceea ce crede, simte și voiește. Nu e femeie atît de josnică, care să nu simtă o forță nemăsurată cînd e cuprinsă de patimă. «Eu te iubesc și te voi iubi de-a pururi ; și, dacă se iubește și după moarte, eu te voi iubi : mai curînd cu tine în Infern decît fără tine în Paradis.» Acestea sînt elocventele vorbe nelegiuite care izbucnesc dintr-un suflet pătimaș și care transformă în eroine pe sfoasa Julieta și pe nobila Francesca.

Iar cînd patima vrea să se realizeze, se ciocnește de un alt infinit în ordinea generală a lucrurilor din care simte că face parte și înaintea căreia e o ființă plăpîndă. Rezultă de aici tragica ciocnire între patimă și destin, între om și Dumnezeu : păcatul. În viață nici patima, nici destinul nu sînt în puritatea lor : patima are scăderile și șovăielile ei ; destinul cîteodată e împlinirea sau expresia colectivă a tuturor obstacolelor naturale și omenești de care se lovește protagonistul. Însă în Infern sufletul e izolat de fapt și e curată patimă și curat caracter, de aceea inviolabil și atotputernic ; destinul e Dumnezeu, în loc de dreptate divină e legea morală ; de aici prima parte a Infernului, unde necumpătații și violenții, ființele tragice și pătimașe păstrează patima lor în fața lui Dumnezeu, e tragedia tragediilor, veșnica ciocnire în proporțiile sale epice.

Toată această lume tragică e pătrunsă de aceeași concepție. Natura din Infern nu e încă hidoasă și urîtă ; se profilează chiar toate caracterele, care o fac o sublimă negație ; veșnicia, deznădejdea, întunericul. Veșnicia e sublimă pentru că-ți arată o lume viitoare de-a pururi în același punct oricît te-ai apropia de ea ; deznădejdea e sublimă pentru că îți arată o țintă ce nu se poate ajunge oricît te-ai strădui ;

48

DANTE ȘI EPOCA SA

Întunericul e sublim ca nimicire a formei și moarte a imaginației pentru același motiv pentru care sînt sublime moartea, răul, neantul.

Această natură sublimă la început e nedeterminată, fără contururi, un cerc, un lac, nimic mai mult ; ai crede-o o natură pustie, dacă n-ar umple-o veșnicia, întunericul, moartea și disperarea. Despuiată de viață, de cer, de lumină și de speranțele sale, ea are ceva sublim care îți aruncă în suflet groaza ; natura despuiată de frumusețe e un frumos negativ, plin de chin și de melancolie.

E o natură denaturată, depravată, după chipul și asemănarea păcatului ; cu virtutea s-a dus și frumusețea, înfățișarea ei.

Această natură denaturată iese la iveală cu mai mare vioiciune în pedepse.

Deoarece concepția naturii stă neclintită ca în arhitectură și sculptură, capătă în pedepse toate varietățile de atitudini și de mișcări. Pedepsele sînt conștiința devenită materie și care exprimă violența patimii. În acea natură veșnică și întunecoasă auzi un muget, ca marea-ntăritată (Infernul, V, 29) e răsturnarea grindinii, e întețirea mulțimilor : mișcări dezordonate, violente ca mișcările sufletului.

Vezi morminte arzătoare, lacuri de sînge, pomi care vorbesc și se tînguiesc ; natura violată și denaturată de păcătos. Ciudatele îmbinări produc efectul unor lucruri miraculoase și fantastice ; dar elementul fantastic e în curînd distrus și te cuprind groaza și înfiorarea. Poetul ia în chip prea serios lumea sa, pentru a-și face din ea o desfătare de artist și a ne surprinde cu lovituri de teatru : atinge și trece și nu vrea să facă impresie asupra imaginației noastre, vrea să ne izbească conștiința.

În acest fond tragic se ridică liberă ființa omenească și se dezvoltă în toată plinătatea facultăților sale. Aici ieșim din abstracțiile mistice și scolastice și punem

stăpînire pe realitate. Femeia nu mai e Beatrice, tipul reprezentat de trubaduri, plutind încă între idee și realitate ; aici capătă caracter, are istoria ei, e o personalitate bogată și vie ; e Francesca din Rimini, cea dintîi femeie a lumii moderne ; omul nu mai e un sfînt cu extazuri și viziuni ; aici își are patria sa, funcția, partidul, familia, patimile, caracterul său ; e Farinata, Cavalcanti, Brunetto, Pier della Vigna, e Dante Alighieri a cărui natură mîndră o cîntă Virgil :

...Suflet bune,

ferice-acea ce-n sînul ei te-ncinse !

(Infernul, VIII, 44-45)

Infernul le dă o realitate mai energică, creînd noi imagini și noi culori. Pier della Vigna (Infernul, XIII, 43) jură «pe noile rădăcini ale pomului» său. Farinata zice : mai mare-amar îmi e decît ăst pat.

(Infernul, X, 78)

La vestea morții fiului, Cavalcante căzu-ndărăt și nu s-a mai ivit.

(Infernul, X, 72)

Brunetto recomandă Tesoro al său în care se simte trăind încă. Capaneo poate spune : «Cum fusei viu, astfel și mort !». Francesca amintește «timpul fericit în mizerie». Infernul e pedestalul lor, pe care se înalță «cu pieptul și cu fruntea», afirmînd umanitatea lor. Rezultă situații și forme noi, care dau relief figurilor și sentimentelor.

În ținutul morților, se simte pentru prima dată viața în lumea modernă. Ce frumoasă e lumina, «dulcea lumină», pentru Cavalcanti ! Ce mișcător e Brunetto, care încredințează lui Dante Tesoro al său, Pier della Vigna, care-i recomandă memoria sa ! Cum surîde acea grădină a păcatului înaintea Francescâi ! Cu

49

DANTE ȘI EPOCA SA

sentimentul viu al dulcii vieți (Infernul, X, 69, 82 ; XXVI, 26), al naturii frumoase e însoțit sentimentul familiei. Acel tată care cade pe spate, aflînd moartea fiului său ; și Ugolino, care, osîndit a muri de foame, privește în ochii fiilor săi ; și Anselmuccio, care-l întrebă «ce ai ?»... și Gaddo, care-i zice «de ce nu mă ajuți ?...» sînt scene unice în poezia italiană. Fiecare e într-o situație pătimașă. Sentimentele, împinse la punctul culminant, idealizează și măresc obiectele. Totul e colosal și totul e natural. Și în mijlocul tuturor personajelor tronează Dante ; cel mai infernal, cel mai viu dintre toți ; milostiv, mînios, gingaș, crud, sarcastic, răzbunător, sălbatic ; cu puternicul său sentiment moral, cu un cult al mării și al științei chiar în păcat, cu disprețul său pentru tot ce e josnic și rușinos, înălțat deasupra unei atît de mari mulțimi, atît de ingenios în răzbunările sale, atît de elocvent în invectivele sale.

19. Analiza estetică a Purgatoriului

Omul din Purgatoriu are sentimentele potrivite cu ceea ce Dante își închipuie a fi starea sufletească în ținutul purificării. Caracterul său e calmul interior destul de asemănător cu liniștita bucurie a omului virtuos, care în mizeria pămîntească, pe aripile credinței și ale speranței, își înalță spiritul către Rai. Umbrele sînt mulțumite în foc ; sentimentele sînt dulci și cumpătate, dorința lipsită de neliniște și de nerăbdare. Rezultă de aici o lume idilică, care amintește vîrsta de aur, unde totul e pace și iubire și unde se manifestă pe deplin curatele bucurii ale artei, dulcile sentimente ale prieteniei. În această lume de picturi și de sculpturi, Dante s-a înconjurat cu artiști : Casella, Sordello, Guido Guinicelli, Buonagiunta da Lucca, Arnaut Daniel, Oderisi, Stațiu ; a scos episoade mișcătoare, care fac să vibreze fibrele cele mai delicate ale sufletului omenesc. Voi aminti întîlnirea sa cu Casella, portretul lui Sordello, plăcutele convorbiri asupra artei cu Guinicelli și Buonagiunta, întîlnirea cu Stațiu și Virgil. E o latură a Vieții Noi și tot atît de adevărată în timpurile cînd viața intimă de familie, de artă și de prietenie era un refugiu și aproape un azil în furtunile vieții publice. Cum mișcă sufletul prietenia lui Dante și a lui Forese, fratele lui Corso Donati, dușmanul de căpetenie al lui Dante și acea

întrebare ce o face asupra Piccardei ! Mișcările neașteptate de iubire și de admirație sînt prinse atît de reușit, încît rămîn astăzi încă vii înaintea poporului, cum e acel «O» lung și întunecat al sufletelor care vîd umbra lui Dante ; sau comparația cu oile, și calmul lui Sordel cum face un leu cînd stă-n odihna sa, schimbată cu repeziciune într-un atît de viu avînt de iubire ; și Stațiu care aleargă în întîmpinarea lui Virgil pentru a-l îmbrățișa, uitînd că e o umbră, și ceata sufletelor în jurul lui Dante aproape uitînd că merg să spele-a lor păcate (Purgatoriul, VI, 66 ; II, 75) și Casella care se desprinde și se aruncă în brațele lui Dante :

Năluci ce numai par că au o viață !
de trei ori vrînd să-l am la piept, bătui
de trei ori pieptu-mi, gol avînd în față.

(Purgatoriul, II, 79)

Această intimitate, această păstrare în suflet a unui colțișor ascuns pentru lume, rezervat familiei, prietenilor, artei, naturii, aproape un templu familiar, de nepătruns pentru profani, este lumea reprezentată în Purgatoriu. Amintirea întîmplărilor celor mai triste este lipsită de amărăciune, îndulcită de speranțele ultimei zile. Manfred nu are nici o insultă pentru dușmanii săi : cere iertare cînd el a și iertat : plîngînd mă detei rob Celui ce vrea cu drag să ierte-oricui orice greșale.

(Purgatoriul, III, 119-120)

50

DANTE ȘI EPOCA SA

Buonconte de Montefeltro povestește împrejurările cele mai sfișietoare ale morții sale cu un sînge rece și cu o seninătate pe care ai putea-o socoti nepăsare, dacă nu ți-ar dezvălui taina, sentimentul exprimat în aceste versuri :

Aci-mi pierdui vederea, iar cuvîntul
din urm-al Maicii nume-mi fu, și-apoi
acolo gol lăsatu-mi-am vestmîntul.

(Purgatoriul, V, 100-102)

Fiecare a păstrat în acel colțișor templul său familiar. Ce drag ne e acel Forese cu acele vorbe :

Iubita-mi văduvioară, Nella...

(Purgatoriul, XXIII, 92)

Și Buonoconte amintește pe Giovanna sa și pe ceilalți care l-au uitat ; Manfred vrea să fie amintit Constanței ; Iacopo, concetățenilor săi, ca să se roage pentru el ; singuratica Pia nu are nici un nume în acel sanctuar familiar și nu e decît Dante care-și poate aminti de ea :

vorbește și de mine-atunci ! Sînt Pia

(Purgatoriul, V, 133)

Această lume atît de iubitoare e pătrunsă de melancolie, sentiment nou, care va avea o atît de mare precădere în poezia modernă și produs aici în Purgatoriu. Acest sentiment te cuprinde ascultînd pe Pia, atît de delicată în singurătatea sufletului său ; și totuși, era măritată, amintește giuvaerul, gajul dragostei. Duișia și gingășia sentimentelor dispune sufletul la melancolie, deoarece melancolia nu e decît o durere blîndă, durere îndulcită de imagini scumpe și duioase. Ea cere deci sufletele reculese, care să trăiască în închipuire, să fie îngîndurate, nu tulburate de lume, în intimitatea lor. Melancolia e fructul cel mai delicat al acestei lumi intime. Cum te pătrunde în suflet ceasul acela în care rîndunica începe tristele-i tînguiuri, aproape de zorii dimineții, și acel clopot din depărtare :

ce-a zilei moarte-acolo parc-o plînge

(Purgatoriul, VIII, 6)

și acea oră a serii în care marinarii pleacă și se-nduioșează gîndindu-se la
...ziua cînd le-au zis «drum bun» ai lor

(Purgatoriul, VIII, 3)

20. Analiza estetică a Paradisului

Vine Paradisul : altă concepție, altă viață, altă formă. Raiul este ținutul spiritului,

ajuns în libertate, eliberat de trup și de simțuri ; de-aici rezultă suprasensibilul sau, cum zice Dante, trecerea «dincolo de umanitate», dincolo de ceea ce e omenească. E acel ținut al filosofiei pe care Dante voia să-l facă realitate pe pământ ; ținutul păcii, unde inteligența, dragostea și acțiunea sînt același lucru. Amorul conduce spiritul la suprema inteligență și suprema inteligență e în același timp suprema voință. Triada e în același timp unitate. Cînd omul e înălțat de dragoste pînă la Dumnezeu, se obține îmbinarea elementului uman cu cel divin, binele suprem : Raiul.

Acest ascetism și acest misticism nu sînt o doctrină abstractă ; sînt o formă a vieții omenești. Există în spiritul nostru ceva transcendental, ceea ce se numește sentimentul nemărginirii, a cărui existență se observă mai clar la naturile alese.

51

DANTE ȘI EPOCA SA

Această lume de apoi întrezărită în extaz, în vis, în viziuni, în alegorii ca în Purgatoriu e aici în esență cea mai curată : e Raiul, care, întrezărit în viață, are o formă și poate fi artă ; nu se pricepe însă cum, văzut acum în puritatea sa, ca ținut al spiritului, poate avea o reprezentare. Raiul poate fi un poem liric, care să cuprindă nu descrierea lucrurilor care sînt deasupra limitelor formei, ci nelămurita năzuință a sufletului către nu știu ce dumnezeiesc (Paradisul, III, 59) și chiar atunci obiectul dorinței își capătă frumusețea din imagini pămîntești.

Pentru a face artistic Raiul, Dante a închipuit un Rai pămîntesc, accesibil simțurilor și imaginației. În Raiul teologic nu e cîntec, nu e lumină, nu e zîmbet. Dante însă, fiind spectatorul pămîntesc al Raiului, îl vede numai cu forme pămîntești. Astfel poetul a putut împăca teologia cu arta. Raiul teologic e spiritul în afară de simțuri, de imaginație și de inteligență ; Dante îi dă înfățișare omenească și îl face accesibil simțurilor și inteligenței. Sufletele rîd, cîntă, vorbesc ca oamenii. Aceasta face ca Raiul să fie accesibil artei.

Iubirea, fericirea, contemplarea iau o formă luminoasă, spiritele se scaldă în raze de iubire ; fericire și veselie scilipesc în ochi și lucesc în zîmbet ; adevărul e redat ca într-o oglindă, în înfățișarea divină.

Sentimentele de iubire și gîndurile sufletelor se arată cu lumină ; mînia Sfîntului Petru face să roșească întreg Raiul.

Pentru exprimarea acestor gradații, unica formă e lumina. Din această cauză nu se găsesc în Rai, ca în Infern și Purgatoriu, diferențe calitative, ci numai cantitative ; un mai mult și un mai puțin. La început lumina nu e atît de vie pentru a ascunde figura omenească ; cu cît urci însă, cu atît lumina ascunde formele ca într-un sanctuar. Cum e lumina, tot astfel e și rîsul Beatricei, un crescendo superior oricărei determinări ; imaginația, creînd, nu poate urmări inteligența care distinge. Poetul întrebuițează toate forțele geniului său, conștient de greutatea încercării. La început, înfierbîntat de această lume, făptura sa ; atras de noutatea și minunăția fenomenelor ce i se înfățișează ; imaginile ies vii, alese, rare ; apoi, aproape obosit, poetul devine arid și cade în subtilități, dar îl vezi ridicîndu-se și urcînd din ce în ce mai mult către o înălțime ce nu se poate ajunge, senin, în extaz ; s-ar zice că greutatea îl atrage, noutatea îl îmbărbătează, nemărginirea îl transportă. Împărțirea morală a Raiului după diferitele grade de fericire are forma sa în diferitele grade de lumină.

Lumina, haină și vâl al sufletelor, e singura rămășiță din toate formele pămîntești și nu e formă curată, ci simplă amăgire și închipuire a ochiului omenească. Ea însăși e fericirea și bucuria sufletelor, care capătă acea înfățișare în ochii lui Dante. Aceste aparențe ale unei bucurii interioare se modelează, se determină, se profilează în chipurile cele mai variate și nu sînt altceva decît sentimentele sau gîndurile sufletelor care se manifestă în acele forme. De aici rezultă natura Raiului în diferite feluri modelată și reprezentată, care capătă o înfățișare cînd de vultur, cînd de cruce, cînd de cerc, cînd de constelație, cînd de scară, cu forme noi și minunate. Aceste îmbinări de lumină nu sînt decît grupuri de suflete care exprimă gîndirea lor cu mișcările și gesturile lor. Pentru a putea fi înțelese aparențele

acestei lumi de lumină, poetul trage după sine natura pământeană, culege din ea fenomenele cele mai trecătoare, mai delicate și face din ele oglinda naturii cerești. Astfel pământul reintră în Rai nu ca un element substanțial, ci ca imagine : aparentă a aparențelor cerești. Pământul face plăcut acest Rai al lui Dante ; sentimentul naturii e acela care răspîndește viața în aceste îmbinări ingenioase și simbolice. Pământul își are și partea sa de Rai și e în acele fenomene care îmbată, înalță sufletul și îl predispun la duioșie și iubire ; găsești aici tot ce e pe pământ mai vaporos, mai șters, mai gingaș. Și cum impresia estetică naște tocmai din acest adînc sentiment al naturii pămîntești, se întîmplă ca cititorul să-și amintească comparația, aproape fără a-și mai da socoteală la ce se referă.

Dar lumina e nepotrivită cu fericirea. Îți dă aparența, dar nu sentimentul și ideea. Răsar deci două alte forme : cîntul și viziunea intelectuală. Ceea ce în

52

DANTE ȘI EPOCA SA

Purgatoriu e prietenie, în Rai e dragoste, înflăcărare de dorință potolită întotdeauna, niciodată satisfăcută, nesfîrșită ca și spiritul. Stare lirică și muzicală, care își are expresia în melodie și cînt. Identitatea sentimentului dus pînă la entuziasm face să se nască afinitatea sufletelor ; persoana nu e individ, ci grupare cum e mulțimea în zilele mari ale vieții publice. Grupurile aici nu sînt coruri, care însoțesc și completează acțiunea individuală, dar sînt individualitatea însăși, împrăștiată în toate sufletele, și, dacă vrem să le numim coruri, sînt corurile unor ființe nevăzute și unite, ale lui Cristos, ale Fecioarei Maria și ale lui Dumnezeu.

În Infern domnește natura anarhică : formele sale capătă deosebiri de tot felul, evidente, deosebite, masive și personale. În Purgatoriu materia nu mai e substanță, ci un moment ; spiritul capătă conștiința forțelor sale și, luptînd și suferind, își recapătă libertatea ; realitatea e în imaginație, amintire a trecutului de care se eliberează, avînt către viitorul de care se apropie ; din această cauză formele sale sînt mai mult năluci și produse ale imaginației decît lucruri reale : picturi, visuri, viziuni de extaz, simboluri și cînturi. În Rai spiritul liber de acum se apropie din treaptă în treaptă de Dumnezeire ; diferențele calitative dispar și toate formele plutesc în simplitatea luminii, în melodia muzicală fără nuanță, în ideea pură.

Acel ținut al păcii, cîntat de toți, acel ținut al lui Dumnezeu, acel ținut al filosofiei, acea lume de apoi, zbcium și dragoste a atîtor spirite, e transformat aici în realitate. Concepția noii civilizații din care se găseau ici și colo urme întunecoase și risipite se găsește aici într-o nesfîrșită unitate, care cuprinde în adîncul său tot ceea ce se poate ști, toată cultura și toată istoria. Și cel ce construiește un material atît de vast pune toată seriozitatea artistului, a poetului, a filosofului, a creștinului. Conștient de înaltele sale sentimente morale și de puterea sa intelectuală, îi stau înainte, ca un viu imbold la muncă, patria, posteritatea, îndeplinirea acelei sfinte misiuni pe care Dumnezeu o încredințează geniului : imbolduri vii, în care sînt purificate acele elemente mai puțin nobile : iubirea de partid, răzbunarea, patimile exilatului. Găsim aici, în toată sinceritatea, omul întreg, acela al lui Adam și acela al lui Dumnezeu. Încetul cu încetul, acea lume a imaginației devine parte din ființa sa, tovarășul său pînă-n ceasul de pe urmă și poetul pune în ea, ca și-n cartea aducerii-aminte, răsunetul durerilor sale, al speranțelor și blestemelor sale. Născută după asemănarea lumii care-l înconjură, simbolică, mistică și scolastică, acea lume se transformă, se colorează și se încarnează din substanța sa, devine fiica sa, portretul său. Mîntea poetului disprețuiește ce e superficial, privește în adîncul lucrurilor ; imaginația sa nu suferă abstracția, dă formă tuturor lucrurilor. De aici rezultă acea intuiție clară și adîncă, care e caracterul geniului său. Nu numai obiectul i se prezintă cu forma sa, dar și cu impresiile și sentimentele sale. Rezultă o formă care e în același timp imagine și sentiment : imagine caldă și vie, sub care se vede culoarea sîngelui, mișcarea patimii. Și cu imaginea s-a spus totul ; el nu mai întîrzie asupra ei, nu o dezvoltă, trece ușor de la un lucru la altul și disprețuiește elementele accesorii. Pentru a obține efectul, adesea îi ajunge o singură vorbă înțelegătoare, care-ți oferă un grup de imagini și sentimente și adesea,

în timp ce cuvântul zugrăvește fie numai cu cadența sa, armonia versului exprimă sentimentul. Totul e fond, totul e lucruri ; lucruri încheiate în animata lor unitate, nedescompuse de reflexie și analiză. Pentru a spune cu Dante, lumea sa e un volum răsfoit. E o lume muncită, retrasă în sine, puțin comunicativă, ca o frunte posomorâtă de un gând ce o muncește. În acele adâncimi sapă secolele și găsesc de-a pururi noi inspirații și noi idei. Acolo trăiește învăluită, încă spinoasă și plină de taine, acea lume care, supusă analizei, umanizată și făcută realitate, se numește în zilele noastre literatură modernă !”.

Aceste pagini ale lui De Sanctis am voit să le citez – în locul unor pagini ale mele, în mare parte scrise, pe care le-aș fi putut ușor completa – pentru a da o idee cititorului de una din cele mai minunate reconstruiri critice ale artei lui Dante pe care o are literatura italiană și universală. E mult însă de când nu mai scriu pentru

53

DANTE ȘI EPOCA SA

mine, ci pentru alții și, scriind, încerc să uit persoana mea și modestul renume ce i-ar putea veni de la o atitudine personală. Am și eu ideile mele asupra Comediei și poate cândva le voi expune. Aceasta nu mă împiedică însă ca, înaintea unei atît de mari forțe de analiză și sinteză, de gust desăvîrșit și de ageră și foarte limpede viziune de ansamblu, cum se desprinde din paginile citate, să nu-mi plec fruntea cu modestie și să-mi amintesc unele cuvinte ale marelui meu maestru Bonaventura Zumbini, al căror adevăr eu însumi l-am putut controla de atîtea ori : „Ori de cîte ori credem a spune ceva nou cu privire la un autor de care s-a ocupat și De Sanctis, și curiozitatea ne îndeamnă a controla aprecierea noastră cu a sa, rămînem uimiți a constata că, cel puțin în germen, ideea noastră se găsește la dînsul, astfel încît în cazurile cele mai fericite trebuie să ne convingem că nu am făcut altceva decît să dezvoltăm acea idee, scoțînd din ea concluziile logice”. Și apoi aici trebuia spusă aprecierea cea mai definitivă și mai cumpănită de timp asupra artei lui Dante ; o apreciere care astăzi încă este de acord cu sensibilitatea noastră, încît ne face să uităm că a fost scrisă în 1869-1871, și poate într-o epocă mai îndepărtată încă, atunci cînd, exilat din patrie, marele critic italian făcea cursuri de literatură la Institutul politehnic federal din Zürich în admirația și uimirea elevilor și colegilor, printre care Jakob Burckhardt și Friederich Theodor Vischer.

21. Operele minore : tratatul

De vulgari eloquentia

Dante a mai scris și alte opere în latinește, în afară de cele trei în italienește (Vita Nuova, Convivio și Divina Commedia), atît de strîns legate între ele și despre care ne-am ocupat pînă acum. Operele latine sînt : De vulgari eloquentia, De Monarchia, treisprezece Epistolae nu toate autentice, patru Eclogae, un tratat De forma et situ duorum elementorum, aquae videlicet et terrae, cunoscut mai mult sub numele de Quaestio de aqua et terra ; în afară de aceasta, o culegere de poezii lirice, cunoscute sub numele de Canzoniere.

De vulgari eloquentia e prețios pentru noi, întrucît ne păstrează ideile lui Dante asupra limbii, înțeleasă ca știința a vorbirii, și poate fi socotită ca un adevărat tratat medieval de lingvistică. El pleacă de la nevoia de a fixa și pentru limba italiană acele legi care există în limba latină, care, tocmai din acest punct de vedere, fu numită de oamenii Evului Mediu gramatică. În acest tratat Dante abordează cum poate problema originii limbii, a cărei monogeneză o admite, bazîndu-se pe povestirea biblică a Turnului lui Babel ; încearcă mai întîi o clasificare a diverselor limbi și una a dialectelor italiene, pe care le examinează unul cîte unul, pentru a dovedi că nici unul din ele (nici măcar cel florentin) nu e vrednic să fie ridicat la demnitatea de limbă literară. După Dante, acel volgare illustre, cardinal, aulic, curial, trebuie să vină de la o alegere făcută de persoane culte din părțile cele mai bune ale tuturor dialectelor italiene. În cartea a doua tratează despre deosebitele feluri de stil și de aici expune regulile după care trebuie compusă o canționă, formă poetică exclusivă a stilului nobil, pe care el îl numește tragic. Opera rămîne aici întreruptă, dar, desigur, ar fi tratat și despre baladă și sonet ca forme poetice

potrivite stilului popular, adică comic, și altor subiecte privitoare la retorica și stilistica medievală. De vulgari eloquentia trebuie considerată ca făcând parte din același fel de opere didactice cărora îi aparțin numeroasele arte poetice medievale, de care s-a ocupat de curînd atît de bine Faral (Les arts poétiques du XII-ème et XIII-ème siècle, Paris, Champion, 1923), cu deosebirea că Dante se ocupă de legile stilistice ale limbii italiene, și nu ale limbii latine, ceva în felul acelor Las leys d'Amor privind limba provensală. Importanța unor astfel de teorii a fost destul de bine văzută de Faral, care scrie (p. XVI) : Elles n'ont pas été des élucubrations

DANTE ȘI EPOCA SA

stériles ; les écrivains s'en sont nourris ; et quand on aura démêlé les répercussions sur leurs œuvres (ceea ce Faral însuși a încercat în reușitul său studiu asupra Pastorelei în Romania, XLIV, 204-259), l'histoire littéraire aura fait un gain appréciable, on aura saisi un des ressorts importants de la création artistique : le métier à côté du génie, métier qui, au moyen âge a eu une importance aussi grande qu'à n'importe quelle époque.

În aceasta consistă importanța operei De vulgari eloquentia. Păcat că tratatul a fost întrerupt tocmai la punctul cînd ar fi putut să ne dea date importante asupra ideilor stilistice ale autorului.

22. De Monarchia

De Monarchia ne păstrează ideile politice și sociale ale lui Dante și ne face să ne dăm seama de toată importanța acelor lupte de supremație între papă și împărat, despre care am pomenit la începutul acestor pagini. Pentru a susține supremația papei s-au ridicat încă din secolul al XIII-lea decretaliștii ; pentru a susține pe aceea a împăratului au fost giuriștii. „Aceștia din urmă, încă din timpul lui Barbarossa, prin gura doctorilor bolognezi au afirmat că singura autoritate e aceea a împăratului, și Bartolo din Sassoferrato ajungea pînă a socoti eretic pe acela care nu o recunoștea. În schimb, decretaliștii, fondîndu-se pe argumente scoase din Biblie și pe așa-zisa Donațiune a lui Constantin, susțineau că pontificele era suveranul suprem și autoritatea lui era singura nemuritoare și «atotstăpînitoare»” (Bertoni, Dante, Genova, Formiggini, 1913, pp. 41-42). Dante însă, tot susținînd (în cartea I) că monarhia e necesară pentru binele omenirii ; că (în cartea a II-a) pe drept poporul roman își atribuise stăpînirea asupra lumii ; că (în cartea a III-a) autoritatea imperiului nu depinde de papă, ci de-a dreptul de Dumnezeu, recunoaște totuși că împăratul trebuie să aibă față de papă acel respect de care primogenitus filius debet uti ad patrem : ut luce parternae gratiae illustratus, virtuosius orbem terrae irradiet cui ab Illo solo prefectus est, qui est omnium spiritualium et temporalium Gubernator (III, XVI, 18).

23. Epistolele, Quaestio de aqua et terra și Eglogele

Epistolele au fost socotite multă vreme apocrife și considerate ca niște exercitări retorice ale lui Boccaccio și ale altora. Astăzi se procedează cu mai multă precauțiune cînd se neagă că ar fi ale lui Dante, și ediția critică a Societății Dantești Italiene îi atribuie chiar treisprezece, pentru a nu mai vorbi de multe altele rătăcite. Printre cele mai de frunte sînt acelea adresate lui Henric al VII-lea de Luxemburg cardinalilor adunați în conclav la Carpentras pentru a-i îndemna să aleagă un papă italian, unui prieten florentin, în care refuză de a se întoarce în patrie în condiții umilitoare, și, mai ales, aceea adresată lui Cangrande della Scala, în care, oferindu-i Paradisul, vorbește pe larg de înțelesurile adînci ale operei sale nemuritoare. Pentru a da o pildă de stilul lui Dante în aceste Epistolae și în același timp a scoate în evidență noblețea morală și demnitatea caracterului său, să transcriem aici ultimele cuvinte ale epistolei Ad amicum florentinum : Non est haec via redeundi ad patriam, pater mi ; sed si alia per vos ante aut deinde per alios invenitur que famae Dantisque honori non deroget, illam non lentis passibus acceptabo ; quod si per nullam talem Florentia introitur, numquam Florentiam introibo. Quidne ? nonne solis astrorumque specula ubique conspiciam, nonne dulcissimas veritates

DANTE ȘI EPOCA SA

potero speculari ubique sub caelo, ni prius inglorium imo ignominiosum populo Florentinaeque civitati me reddam ? Quippe nec panis deficiet (XII, 8-9).

În tratatul Quaestio de aqua et terra e dovedit fals că apa, în sfericitatea ei, poate fi în vreo parte mai înaltă decât pământul ce iese din suprafața ei. Acest tratat e răsunetul discuției susținute la Verona de Dante, înaintea întregului cler veronez („în afară de unii, care, înflăcărați de un amor propriu excesiv, nu admit postulatele altora și, săraci cu duhul, pentru a nu părea că aprobă excelența altora, se abțin să intervină în discuțiile lor”), în ziua de 20 ianuarie 1320.

Eglogele aparțin unui moment din viața poetului în care, pentru a face pe placul profesorului de gramatică bolognez Giovanni del Virgilio, care-l îndeamnă să scrie ceva și pentru literați (adică poezii în latinește) și împins de dorința de a obține încununarea poetică (laurea poetica), care se obișnuia a se acorda cu mare pompă și era într-o oarecare măsură o recunoaștere oficială, se lasă convins a scrie două Egloge de imitație și inspirație virgiliană, în care își ia numele de Tityrus, și Ser Dino Perini (un concetățean, tovarăș de exil) pe acela de Melibeus, iar Giovanni del Virgilio pe acela de Mopsus. La sfârșitul celei dintâi, el afirmă că pentru a se face plăcut lui Mopsus, adică lui Giovanni del Virgilio, care îi imputase de a fi „aruncat perlele porcilor și a fi împovărat pe Muze cu haine nedemne de ele”, el va „mulge cu propriile-i mâini acea drăgălașă oiță (poezia bucolică) atât de bogată în lapte, pe care Melibeus o cunoaște foarte bine, și va umple zece donițe pe care i le va da în dar”.

Zece deci ar fi trebuit să fie Eglogele pe care Dante își propunea să le scrie, dar nu scrise decât două, din care ultima, Dante dându-și sfârșitul, nu putu fi trimisă lui Giovanni del Virgilio. Opere de bătrînețe ale marelui poet, ele sînt pline de o tristețe resemnată, printre care se strecoară ici și colo speranța de a obține cununa de laur, nu la Bologna, unde prietenul profesor de gramatică îl invitase, dar la Florența, în frumosul său baptister San Giovanni, printre concetățenii săi, ale căror cruzimi și ofense e gata să le uite. „O, Melibeu – răspunsei –, gloria poezilor și numele însuși e de acum înainte împrăștiat de vînturi ! Mai bine să pregătesc pentru triumf (cu alte cuvinte : pentru moarte, socotită ca victoria spiritului asupra materiei) părul sur, dacă vreodată mă voi întoarce să-l ascund sub ghirlandele de frunze pe țărnul Arnului din locul meu natal, acolo unde cîndva era auriu !”

E, după cum se vede, o speranță nedeslușită, inconsistentă, literară și poetică, mai mult decât reală. Acel „dacă mă voi întoarce vreodată” ne dovedește că poetul însuși nu mai crede în ea, că e bătrîn și obosit, schimbat de cum fusese odinioară.

24. Dante și Coșbuc

Nu ne mai rămîne decât să spunem cîteva cuvinte referitoare la Dante și Coșbuc și apoi a ne lua rămas-bun de la aceste pagini ale noastre (ale lui Dante, de bună seamă și ale lui Coșbuc, dar și întru cîțva ale mele, cel puțin pentru marea dragoste care m-a călăuzit și pentru marea muncă ce mi-au cerut), cu dorința ca publicul românesc să păstreze acestei noi ediții, mai elegantă și mai completă decât cea dintîi, aceeași bunăvoință ce a arătat-o primei ediții, epuizată în așa de scurtă vreme.

L-am cunoscut pe Coșbuc în vara anului 1915 la Tismana.

Comunicațiile cu Italia erau întrerupte din pricina războiului și eu eram în căutarea unui loc de vilegiatură, liniștit, departe de zgomotul oamenilor, unde să mă fi putut odihni și unde să fi putut pregăti pentru anul următor cursul despre Umanitatea și modernitatea lui Dante, cînd, vorbind cu librarul Sfetea în librăria lui din Calea Victoriei, unde mă dusesem să arunc ochii pe la noutăți, acesta-mi spuse : „Veniți la Tismana : liniște, tăcere, dumbrăvi minunate și ape

DANTE ȘI EPOCA SA

curgătoare care țîșnesc de pretutindeni. Puțini călători și aleși pe sprînceană. Spre sfârșitul lui iulie are să vină și Coșbuc”.

Auzisem vorbindu-se prea bine de Tismana, dar ceea ce mă hotărî mai mult să

mă duc fu posibilitatea de a-l cunoaște personal pe Coșbuc, care, după Eminescu, era poetul meu de predilecție și despre a cărui traducere din Divina Commedia mi se spusese lucruri minunate.

Plecai așadar la Tismana (pe care o găsii încântătoare și mai presus de așteptările mele !) și începui să pregătesc cursul, în chioșcul din fața cascadei, avînd dinaintea ochilor o inscripție foarte amenințătoare în ortografia bătrîneasă a autorului ei (prof. Gîrbea) : Nu strică ce n'ai făcutú !

Spre sfîrșitul lui iulie a venit și Coșbuc, căruia i-am fost pe dată prezentat, dar pînă în seara aceea nu avusesem niciodată prilejul de-a rămîne mai multă vreme în tovărășia lui.

Mi-amintesc ca și cum ar fi acum ! După ce o domnișoară anonimă se ridicase de la pian, unde asasinase o noctură de-a lui Chopin, rămăseserăm singuri în „salon” cîteșitrei : Coșbuc, Castaldi și cu mine.

Castaldi începu să se jeluiască de asasinarea lui Chopin, la care asistaserăm cu puțin mai înainte îngroziți ; și cum caietul rămăsese deschis la pian, se ridică și execută dînsul așa de magistral bucata aceea, fără tours de force, dar cu tot sufletul și cu acea fină intuiție a stilului autorilor celor mai deosebiți, ce învederează într-însul nu numai compozitorul, criticul muzical, dar și maestrul minunat de compoziție și armonie.

După aceea (lucru straniu la acest artist, atît de contrar a se produce !) dînsul începu o improvizație furtunoasă, plină de pasiune, care ne răscolise ca un uragan și care ne lăsă înmărmuriți și gînditori.

Coșbuc, mai cu seamă, era fericit. Ochii îi străluceau de emoție. Voi să îmbrățișeze pe maestru și porunci să se aducă cîteva sticle.

Petrecurăm toată noaptea discutînd despre artă, literatură și sorbind călugărește (teologaliter !) băutura dionisiacă. Beam cîte puțin și la răs timpuri ; discutam liniștiți, senini, cu lungi pauze de tăcere și reculegere.

Din cînd în cînd îmi părea că aș fi asistat la un symposion platonice.

Cam pe la trei după miezul nopții, Castaldi se duse la culcare și rămăserăm numai noi doi, ca să discutăm despre Dante.

Din seara aceea furăm nedespărțiți, și nedespărțită de noi fu umbra severă a lui Dante.

În fiecare zi, pe la cinci după prînz, plecam pe jos spre sat. Pe drum, mergînd pe lîngă malul pîrîului cu apă limpede și șopotitoare, Coșbuc își scotea ghetele din picioare, își sumeca pantalonii și intra cu picioarele goale în apă. Făcea – cum spunea dînsul – cura lui Kneipp ! Eu rămîneam să mă plimb pe mal și mă gîndeam la Socrate care, răcorindu-și picioarele în apa Ilisului, discuta cu Fedru la umbra agnocastului. Ajunși în sat, intram la cîrciumă (o cîrciumă frumoasă și tare curată, cu ferestrele împodobite cu mușcate roșii ca focul !), ceream o oca de vin, pîne și brînză și țărănește și românește continuam să vorbim despre Dante.

„Măi, mare șarlatan e acest Dante al dumneavoastră ! Mare șarlatan ! A pus stăpînire pe mine și nu mă lasă ! Ce am eu cu el ? Și totuși îmi place, îmi place mai ales pentru obscuritățile lui ! Cîte lucruri nu sînt în Divina Comedie ! Dar trebuie să știi cum s-o citești ! Comori sînt, nu altceva, dar ascunse ! Și apoi cum ! Și lumea crede că se poate citi așa, ca un fleac oarecare.”

Și-mi povestea cum din întîmplare a venit în contact cu Dante.

„Tată-meu era popă. Dumnezeu știe cum a ajuns la urechea lui că Dante ăsta ar fi scris ceva în care se vorbea de Iad, Purgatoriu și Rai.

«Măi, Gheorghe – îmi zise el într-o zi – tu care ai învățat și știi atîtea și atîtea, de ce nu-mi cauți ceva despre Dante ăsta !»

57

DANTE ȘI EPOCA SA

«Da, tată, am să caut !» – i-am răspuns fără multă hotărîre, convins că ar fi vorba numai de o toană a bătrîneții.

Însă bătrînul stăruia, și eu sfîrșii cu cumpărarea unei traduceri nemțești a Comediei și cu traducerea ei în românește (numai ca să-l mulțumesc !) a celor dintîi

trei cîntece ale Infernului. Din clipa aceea Dante a pus stăpînire pe mine. Măi, mare șarlatan !”

Trebuia să-l fi auzit cu cîta patimă și ce zîmbet șiret și ce sclipire a pupilelor fixate în depărtare, urmărind un gînd ascuns, și cu cîta îngăduitoare și minunată dare din cap repeta vorbele acelea, care exprimau pentru dînsul cea mai înaltă formă de admirație : „Măi, mare șarlatan !”.

La întoarcere vorbeam de altceva. Un buhai fioros la înfățișare pe care îl întâlneam regulat în mijlocul drumului, dar care, foarte cuminte, la apropierea noastră se dădea la o parte, aproape să cadă în șanțul care mărginea drumul, îi da prilejul să spună că mulți oameni sînt la fel, se-ncruntă, voiesc să pară posaci și râi și sînt cele mai blajine ființe de pe lumea aceasta ; incapabili să smulgă cuiva un fir de păr, pașnici, buni la inimă, uneori chiar fricoși ! Apoi îmi vorbea de dragostea țăranului transilvănean pentru vite, de grija pe care o pune în creșterea lor, de poezia vieții de la țară, de creșterea zdravănă, sănătoasă și severă ce a primit-o în casa părintească. Apoi se apleca să ia de jos o rămurică și rîdea de frica mea de a intra cu picioarele goale în apă ; aducea laude curei Kneipp și încerca pentru a suta oară să mă convertească la aceasta. Povestea cîte o anecdotă care ne făcea pe amîndoi să rîdem pe spinarea lui Ițic Ștrul sau a Rașelei ; și ne întorceam la vila Sfetea pe la ora prînzului.

Dumbrăvile răsunau la sunetul răgușit al cornului de vînătoare, care chema la masă pe vilegiaturiști ; iar eu citam versurile lui Tasso :

Chiama gli abitator dell'ombre eterne
il rauco suon della tartarea tromba.

Apoi rîdeam și ne duceam la masă. Dar seara, cînd mesele erau golite și vilegiaturii erau duși cu toții la culcare, rămîneam singuri numai noi doi, înaintea unei sticle (o oca la doi inși !) de cel mai bun vin de Odobești și... vorbeam de Dante... În tăcerea solemnă a nopților de vară, adîncurile de umbră care se deschideau în pădure (acolo unde raza lunii călătoare printre vîrfurile copacilor nu izbutea să pătrundă prin desul frunziș) lua înaintea ochilor noștri înfățișarea prăpastiei infernale ; muntele din față lua forma sfîntului munte al Purgatoriului și stelele, sclipind deasupra capetelor noastre, ni se păreau a se învîrți cu cereasca melodie de care Dante pomenește în Paradis.

Ce mi-a spus Coșbuc în nopțile acelea de vară ? E greu de spus, și niciodată n-am să-mi iert greșeala de a nu le fi scris a doua zi. Coșbuc însă era foarte gelos de sistemul lui personal de interpretare a Divinei Comedii și mai mult făcea aluzii decît spunea. Mi-a spus că a început a traduce Divina Comedie după o traducere germană ; că ceea ce a publicat la început în Convorbiri literare nu reprezintă decît această dintîi traducere ; că pe urmă a învățat italienește și s-a dus la Florența pentru a învăța limba mai bine și pentru a face cercetări în bibliotecile de pe acolo ; că pe urmă, după ce a tradus direct de pe originalul italian Purgatoriul și Paradisul, a revenit asupra traducerii Infernului, refăcînd-o de la capăt ; că la Florența ar fi dat de acel sirventese (pe care toată lumea îl crede pierdut) în care Dante pomenește numele celor 60 de femei mai frumoase din vremea tinereții sale, „dar care – adăuga cu un surîs malițios – e cu totul altceva decît ceea ce credeți dumneavoastră dantologii !” ; că a lucrat timp de cincisprezece ani la traducerea sa și că nu s-a hotărît pentru terțină decît după ce a încercat toate celelalte strofe : octava, versul alb și așa mai departe ; că are despre Dante o operă pe care o va publica în italienește cu ajutorul unui canonic transilvănean și din care cele dintîi douăsprezece coli sînt chiar tipărite. Mai tîrziu – cînd, după tragicul sfîrșit al unicului său copil,

58

DANTE ȘI EPOCA SA

ne-am văzut la București, cel puțin o dată pe săptămînă acasă la el sau la mine – mi-a arătat o foaie mare, în care episodul Francescâi de la Rimini era tradus în mai multe metruri (foaie pe care pe urmă n-am mai văzut-o printre manuscrisele ce mi le-a arătat deplînsul editor C. Sfetea) și mi-a dat cele douăsprezece coli tipărite din opera sa, din care rezultă că în ea (sau cel puțin la început) se ocupa

de mai multe chestii astronomice și de călindar relative la datarea compunerii Divinei Comedii. Din citirea acestei părți tipărite (dar nepublicate) a operei sale rezultă că el nu credea în realitatea istorică a Beatricei, pe care, precum de altfel și alți dantologi italieni și străini, o socotea numai ca un simbol. Forma e cât se poate de personală. Beatricei istorice a dantologilor care văd în ea o femeie reală îi dăduse porecla caraghioasă de Berta Sparafucci și născocise chiar un verb italian : sparafucciare, cu înțelesul de a interpreta pe Beatrice ca femeie reală. Mai aflu acum de la prietenul E. Lovinescu că manuscrisul complet al operei lui Coșbuc ar fi fost cumpărat în Ardeal, de la un preot de pe acolo, de către domnul Octav Minar, în posesia căruia se găsește.

Sistemul lui de interpretare, fiind prea personal, are o importanță relativă.

Ceea ce ne interesează e că, în traducerea lui, Coșbuc a fost cât se poate de precis și obiectiv. De altfel, Coșbuc știa toată Divina Comedie pe dinafară în italienește. Era destul să-i citezi câteva versuri, chiar de la sfârșitul Paradisului, ca el să continue să spună pe de rost în italienește sute și sute de versuri. Ceva uimitor ! Despre seriozitatea studiilor lui despre Dante e dovadă articolul din Flacăra (28 aprilie 1912) în care tratează en maître chestii foarte grele de amănunt.

Literatura mai recentă despre Dante nu prea o cunoștea, dar nici nu era nevoie s-o cunoască, sistemul său de interpretare fiind izvorât din sufletul său și întemeindu-se numai și numai pe operele lui Dante. Totuși, am reușit să-i strecor câteva cărți recente, ca, de pildă, acelea fundamentale ale lui Vossler și Flamini.

Reproduc aici ceea ce în această privință am scris în Comemorarea lui Dante la Un bilet de tramvai florentin (nr. 00153) din linia Piazza del Duomo – Settignano (din perforarea căruia se vede că poetul s-a urcat la stația Ponte sull' Affrico) îmi pune în mișcare imaginația și parcă-l văd pe traducătorul român al Divinei Comedii plimbându-se gânditor pe lângă ceea ce se spune că a fost odinioară casa lui Dante. Dinspre înălțimile Fiesolui și din grădinile din împrejurimi vine mireasmă îmbătătoare a portocalilor în floare. În pervazul obscur a unei ferestre, un chip bălai se ivește și dispăre. Acum apare o femeie, acum un înger.

George Coșbuc o privește halucinat, clatină din cap iertător și plin de admirație : „Mare șarlatan acest Dante ! A cântat pe o femeie ori un simbol ?”.

25. Rămas-bun de la cititor

Și acum vorbele triste și senine de rămas-bun. Triste, pentru că mă despart cu durere de la un studiu care-mi devenise o scumpă obișnuită ; senine, deoarece am conștiința de a fi îndeplinit o operă bună punând modesta mea știință și marea dragoste în serviciul studiului lui Dante și al lui Coșbuc.

Într-o dare de seamă asupra primei ediții a acestei opere, domnul Ovid Densusianu afirmă (Viața Nouă, dec. 1924) că Dante nu poate fi tradus în întregime și că o ediție limitată la cânturile mai cunoscute, legate între ele printr-un rezumat al poemului, ar fi fost mai nimerită și ar fi avut, pe deasupra, avantajul de a-mi ușura sarcina. Să-mi fie îngăduit a nu fi de părerea ilustrului meu coleg. Nu ! Publicul român merita să i se dea Dante în întregime, Dante, care nu se poate reduce la

60

DANTE ȘI EPOCA SA

câteva cânturi, cum socotea Bettinelli și în genere critica secolului al XVIII-lea, dar care iese în întregime în măreția lui, numai din întregul conținut al poemului nemuritor. Întrucât privește munca, desigur, a fost lungă și grea ; dar acum când am depus-o mi-a devenit nespuse de plăcută și prețioasă în amintire ; atât de plăcută și prețioasă, încât am voit să adaug această Introducere, pe care aș fi putut-o reduce la puține pagini, dar pe care am dorit s-o fac cât mai dezvoltată, pentru ca să nu lipsească nimic cititorului român, pentru a-și face o idee exactă despre Dante, despre epoca sa și să poată astfel gusta nemuritoarea-i poezie. Și publicul, bunul public, străin de meschinele certuri ale aceluiași genus iritabile care sînt literații, sînt sigur că-mi va da dreptate. Prima ediție a acestei opere a fost epuizată în câteva zile ; nu văd motivul pentru care această a doua, cu mult mai bună, să nu se bucure de aceeași soartă fericită. Dante trăiește de-a pururi ; vorbele sale se adresează

tuturor. Ele sînt nu numai acelea ale unui erudit și ale unui poet, dar și ale unui om care a iubit și a suferit, care, trecînd printr-o dureroasă criză spirituală, a trecut de la visările nevinovate ale primei tinereți la rătăcirile și la patimile maturității ; de la viața de dragoste și de sentimente la aceea politică ; de la acțiunea socială la studiile de filosofie și de morală ; și de la acestea la contemplarea și la viziunea lucrurilor eterne. Cine nu va dori să admire pe filosof, cine nu va putea să-l admire pe artist va iubi pe om, va plînge la lacrimile sale, va fi mișcat la auzul nenorocirilor sale, va admira adîncimea, sinceritatea, neliniștea dureroasă a unui spirit care s-a odihnit de-acum întru Domnul, dar care suspină la amintirea trecutului și plînge, și strigă, și imploră, și-ntinde mîinile deznădăjduit către orașul său, chemîndu-l cu cele mai dragi nume, cînd, rupînd vîlul viziunii, sufletul îi arată în zări îndepărtate cupolele și turnurile Florenței sale, „dulcele culcuș” de unde „lupii care-l urmăresc” l-au alungat, pribeag prin pămîntul Italiei, să suspine în zadar, fără ca „poemul sacru” la care au pus mîna „cerul și pămîntul” să obțină pentru el ca să revadă marmorele albe și negre ale „frumosului său San Giovanni”, „cristelnița botezului său”, unde spera să primească cununa poezilor și a cîntăreților. Arta lui Dante nu e deloc o artă zadarnică, care să ne umple de răceală, nici lectura poemului său nu e o plăcere egoistă și senină, cum e a aceluia care contemplă formele pure și liniile armonioase ale artei eline. Nu, Dante fu om de luptă și de bătălie, spirit în care se luptau tendințele cele mai opuse, sentimentele cele mai neîmpăcate ; și opera sa nu ne odihnește, ci ne frămîntă. Citind poemul său, noi suferim și ne îndurerăm cu el ; cu el ne odihnim în seninele și etericele figuri ale Purgatoriului, cu el ne urcăm din stea în stea cu ochii ațintiți în privirea sclipitoare a Beatricei, îmbătați de muzică, de strălucirea și ardoarea de caritate a ființelor fericite pe care le-ntîlnim în timpul călătoriei către regiunile senine și sclipitoare ale Empireului ; cu el tremurăm în Viața Nouă la apariția Beatricei ; cu el plîngem în „cămăruța lacrimilor” cînd plăcu prea gingașei Beatrice să nu-i dea gingașul ei salut ; cu el desenăm îngerii în „aniversarea” morții ei și plîngem la plînsul „Doamnei gentile”, mișcată de paliditatea și de tristețea poetului ; cu el suferim și ne zbatem cînd mila femeii care îl compătimește va deștepta în el o dragoste care va lupta împotriva amintirii primei femei iubite ; cu el ne vom înflăcăra de dragoste senzuală pentru Pargoletta, blonda îmbrăcată în verde, pentru Pietra rece și Alisetta provocatoare ; cu el ne retragem în studiile filosofice, cu el alungăm pe Alisetta din cetățuia minții, unde de acum s-a instalat victorioasă „Doamna gentilă” devenită simbolul Filosofiei ; cu el ne vom reîntoarce la Beatrice și vom face din nou în ținutul morților același drum străbătut de Dante pe pămînt, înălțîndu-ne de la materialismul Infernului (rătăcirea morală a vieții active) la cuprinsul etic al Purgatoriului (rătăcirea filosofică și dragostea pentru „Doamna gentilă”), pentru a ne urca de aici la contemplarea teologică a Raiului (reîntoarcerea la Beatrice). Cu el urîm, cu el iubim. Cu el ne îngrozim la cele mai groaznice scene din Infern, cu el tremurăm de emoție înaintea floricelei care, abătută de gerul nopții, se

61

DANTE ȘI EPOCA SA

îndreaptă și se deschide pe tulpină la primele raze ale soarelui, cu el scoatem din această imagine prilej pentru a întrema curajul nostru slăbit. Ceea ce ne interesează mai mult la Dante nu e filosoful, nu e teologul, nu e omul de știință al Evului Mediu, cunoscător desăvîrșit al științei contemporane : ceea ce ne interesează mai mult la el e omul. Omul ca artist și, poate și mai mult încă, artistul ca om. Din acest punct de vedere foarte modern și în armonie cu cele mai recente curente ale misticismului contemporan, întrevăzut ici-colo de acel spirit adînc de creștin și de artist care fu Niccolò Tommaseo și neobservat de ceilalți critici, am încercat să interpretez în cursurile mele universitare opera lui Dante, al cărei subiectivism a fost, ce-i drept, studiat (îndeosebi de Gorra), dar nu în înțelesul modern despre care vorbesc.

Există astăzi o teorie critică care se preocupă a stabili în artă valori absolute.

Nouă ni se pare mai interesant a pune în relief cît din opera lui Dante (și e mult)

apare în armonie cu sensibilitatea noastră estetică de oameni moderni ; dar, obișnuiți cum sîntem a respecta pînă-n ciudățeniile sale personalitatea unui poet, nu e ciudat că ajungem să punem totul în armonie. Giuliani voia să explice pe Dante cu Dante. Și noi de asemenea, într-un chip însă cu totul deosebit. Noi avem în minte figura umană a lui Dante și de ea ne servim pentru a explica acele asprimi și acea extravagantă și acele asperități doctrinale, acele dispute astronomice și teologice care, la prima vedere, pot fi luate drept zgura Divinei Comedii. Nu. Adîncă unitate a unei opere de artă ca aceea a lui Dante, cu un contur atît de matematic de precis, o concepție atît de puternică, de adîncă și de sinceră, o gestație atît de lungă, nu se poate știrbi fără pierdere. Acea știință nu va mai fi știința noastră, acele discuții scolastice vor putea părea oricît de pedante, acea asperitate de limbă vă va putea părea inoportună, acele imagini ciudate vă vor putea jigni. Ele nu se pot scoate fără pierdere din Comedie ! Ele servesc, dacă nu la altceva, cel puțin la scoaterea în evidență a operei dantești, a originalității uneori barbare a geniului, a îndemînării artistului în modelarea materiei răzvrătite cu dalta artei sale. Discuția teologică va putea fi plicticoasă, fără concluzie pentru noi ; dar ici un cuvînt foarte expresiv, din acelea care par create de Dante, pentru prima dată ; colo o imagine foarte poetică ; ici o rimă, colo un accent vor lumina cu mănunchiuri de raze întunericul. Și mai ales acel sentiment de sinceritate, acel suflu de viață trăită, de gîndire pătimită vor face ca fiecare din acele convorbiri să trăiască o viață a ei personală, care e viața artei, întrucît știința la Dante e pasională și pasiunea găsește răsunset într-un puternic suflet de artist.

Iată, o, prietene cititor, cele ce trebuia să știi mai înainte de a urca treptele măreței catedrale romanice, care-ți răsare înainte severă, tainică și solemnă în misterul simbolurilor sale și totuși minunat de armonioasă în proporțiile sale desăvîrșite, în admirabila concordanță a celor mai mici amănunte cu planul general al edificiului ; mistic de fermecătoare în recea adîncime a navelor întunecoase, luminată ici-colo de viile culori ale frescelor, ale vitraliilor, ale auriturilor discrete ; înveselită de albul de marmoră al grupurilor demne de Michelangelo, risipite prin capelele împodobite de basoreliefuri foarte delicate, care amintesc de arta rafinată a lui Donatello. Intră : ești inițiat și marele spirit dantesc, marea artă severă, creștină și catolică a Evului Mediu italian se vor arăta în întregime sufletului tău latin și creștin, nobilului tău suflet de străjer latin la hotarele lumii slave și bizantine. Dar intră cu fruntea nobil de îngîndurată și creștinește cucernică, ca toate sufletele mari înaintea misterului lumii de-apoi ! Ești demn să intri. Veacuri de suferință te-au purificat. Sub vreun amănunt slav sau bizantin al veșmîntului tău, inima ți-a rămas adînc latină și nu poate fi nepăsătoare înaintea celui mai mare poet al latinității. Nu a rămas nepăsătoare inima lui Coșbuc, cel mai român dintre poeții români, care a simțit tot farmecul artei lui Dante și a lucrat timp de 15 ani la opera uriașă ! Intră ; mulțumită lui, tu intri acasă la tine ; primește cu

62

DANTE ȘI EPOCA SA

recunoștință darul pe care cu mărinimie regească a voit să ți-l facă din această capodoperă a omenirii ! În curînd, prin munca aceluia ce te iubește, o, cititor simbolic, o, cititor care întruchipezi întregul suflet eroic și nobil al României, al trecutului, ca și al prezentului, în curînd, prin munca aceluia ce te iubește (și te iubește fiindcă te cunoaște), cel mai mare poet al tău, Eminescu, va apărea în veșmînt italian și va cînta gloria ta mai mult decît orice articol de trecătoare propagandă politică. Cu acest dar reciproc al poeților lor celor mai mari și mai reprezentativi, poporul italian și cel român se îndreaptă către o epocă de mai mare înțelegere și mai strînsă colaborare spirituală. Către acest scop foarte nobil mi-am îndreptat de acum de șaisprezece ani toate forțele mele. Către același scop tinde și munca de față. Quod bonum, felix, faustum que sit !

Ramiro Ortiz

București, 10 martie, 1925

63

INFERNUL

INFERNUL

Cîntul I

Prolog la Divina Comedie

Dante, rătăcit într-o pădure, sosește la poalele unui deal (1-27) Cele trei fiare (28-60)

Apariția lui Virgil și convorbirea lui cu Dante (61-136)

1 Pe cînd e omu-n miezul vieții lui
m-aflam într-o pădure-ntunecată,
câci dreapta mea cărare mi-o pierdii.

4 Amar mi-e să vorbesc cît de-ntunecată
pădure-a fost, încît de-a ei cumplire
gîndind la ea mi-e mintea-ncrîncenată !

7 Un strop mai mult de-amar și m-ar răpune !
dar pînă să v-arăt a mea scăpare,
eu de-alte stări văzute-n ea voi spune.

1. Sale (c). 4. Amar de spus, ce sterp și întunecată. 5. În (A) versul lipsește. Am trecut deci în text nota marginală a. cale (c). 6. înfiorară (a). 8-9. Voiu spune întîi deci de-alte stări pe care/ Le-aflai în ea și-apoi de mîntuire (a).

1. În miezul : la 35 de ani, fiind „în al treizeci și cincilea an, culmea arcului vieții noastre”, dacă se compară viața cu un arc (Convivio, IV, 24). 2. M-aflam : Dante bagă de seamă că este departe de drumul drept. El profesa doctrina expusă în Etica lui Aristotel, potrivit-o, cum făcuseră înainte de el Părinții Bisericii și mai ales Sfîntul Toma de Aquino, cu dogmele religiei.

Providența a propus omului două ținte : fericirea vieții pămîntești, figurată în Raiul pămîntesc, și fericirea vieții veșnice, în Raiul ceresc. La cea dintîi, care e bună, se poate ajunge prin viața activă, lucrînd în societate, după virtuțile morale și intelectuale, conform rațiunii omenești, luminată de filosofie ; la a doua, care e cea mai bună, nu se poate ajunge decît prin viața contemplativă, cu ajutorul luminii dumnezeiești, lucrînd conform învățăturilor Duhului Sfînt, care întrece rațiunea omenească, și după cele trei virtuți teologale : credința, speranța și milostenia. Cele două drumuri deosebite, cel bun și cel foarte bun, care se pot considera ca un singur drum foarte adevărat, se pierd prin greșeală, mai ales prin pofta omenească.

Pentru a scoate pe om din greșeală nu mai ajung învățătura și convingerea, ci e necesară frica pedepselor (Convivio, II, 12, 17 ; De Monarchia, III, 15 ; Etica, I, X, 14 ; Sfîntul Toma, Summa theologica, I-II). 3. -ntunecată : alegoric, valea păduroasă reprezintă nefericirea vieții păcătoase, care este întunecată și tristă, contrar celei curate, care este luminoasă și senină.

67

DIVINA COMEDIE

10 Intrai în ea, și nu știi felu-n care,
atît de mult eram de somn pătruns,
pe cînd ieșeam din dreapta mea cărare.

13 Dar cînd sub o colină fui ajuns,
sub care se-ntunde și-această vale,
de-a cărei groază mă simții străpuns,

16 privind văzut-am creșetele sale
scăldate-n focu-acelei dragi planete
ce mîna sigur pe-orișicare cale.

19 Și-atunci scăzu și spaima care-mi stete
o baltă-n suflet cît putu să-ncapă
prin noaptea care-atîtea spaima-mi dete.

22 Și ca și-acela ce din valuri scapă
și-abia răsuflă [de la mal cîtînd,
se-ntoarce spre primejdioasa apă] ;

25 așa și sufletu-mi, și-acum fugînd,

s-a-ntors spre-acel ponor [în ochi prinzându-l],
ce n-a lăsat om viu prin el nicicînd.

28 Și-astfel, truditul trup mai întremîndu-l,
plecai din nou pe coasta neumblată,
dar ferm picior tot cel de jos avîndu-l.

15. Atît fui de (a). 18. pe om (a) ; drept pe-ori cine, pe-orice cale (c). 23. Și stînd pe
mal se-ntoarce-abia suflînd (a). 28. Truditul trup puţin (a).

11. De somn pătruns : deci nu ştia bine ce făcea. Alegoric, arată că fusese împins de păcat
(somnia sufletului), de care scapă numai cine ascultă chemările dojenitoare ale conştiinţei.
Dante, care bagă de seamă că se află în pădure, arată deşteptarea lui din somnul greşelii.

13. Colină : simbolizează, în opoziţie cu pădurea întunecoasă, fericirea care este răsplata
omului ce duce o viaţă simplă și curată. 17. Dragi planete : soarele, care simbolizează pe
Dumnezeu, „soare sufletesc și inteligibil” (Convivio, II, 14). 20. Baltă-n suflet : frica face ca
sîngele să se strîngă tot la inimă. În text : „s-a cam liniştit frica ce stătuse în lacul inimii în
noaptea ce o petrecui așa de îndurerat”. Cît despre „balta inimii” sau „lacul inimii”, ea este
scobitura inimii unde sîngele se varsă și se adună. În Vita Nuova, II, 4 : „sufletul vieţii care
locuieşte în odaia cea mai secretă a inimii”. 21. Prin noaptea : noaptea de Joi spre Vinerea
mare (7-8 aprilie 1300). Călătoria simbolică se împlineşte în şapte zile. Alegoric, noaptea e
timpul rătăcirii în pădure și în viaţa păcătoasă. 29. Coasta : corespunde vechiului italian
piaggia și e discutabil dacă arată cîmpia sau o înclinare ușoară. Dante o numeşte o dată
„pustiul mare” (Infernul, I, 64). Bine traduce Coşbuc cu „coastă”. Vechiul umanist italian
Gelli explică : „prin piaggia înţelegem noi în limba noastră acele locuri care sînt între sfîrşitul
cîmpiei și urcuşul repede al muntelui”. Alegoric, reprezintă starea sufletului omenesc, care,
între rău și bine, tinde să obţină binele și să ajungă urcuşul și apoi culmea dealului, adică
fericirea pămîntească și desăvîrşita mîntuire cerească, la care va ajunge, dacă nu-i va lipsi
bunavoinţa și va fi ajutat și de harul lui Dumnezeu. 30. Ferm picior : mergînd pe coastă,
piciorul care rămînea totdeauna țeapăn era mai jos decît celălalt, care se ridica spre a îna-
inta. Despre acest vers s-a scris foarte mult și formează una din acele „ghicitori dantești”, cu
care se pierde mult timp. Una din cele mai plauzibile interpretări, a lui Torraca, spune :
„Dante face aici aluzie la mersul lui în același timp pripit și șovăitor la urcarea dealului,
fiindcă în urcuşurile grele piciorul de jos stă mai tare sprijinit, ca acela pe care se sprijină
tot corpul, față de cel mai înalt, nesigur și șovăitor, pe cînd încearcă terenul”. Fireşte că în
acest caz piaggia trebuie interpretată ca urcuş.

68

INFERNUL

31 Și-abia-ncepui să urc pe ea, și iată,
săltînd o sprintenă panteră-n drum
și-avînd o blană mîndru-mpestrițată

34 nu vrea să-mi lase cale nicidecum,
și-astfel de mult mă-mpiedeca-n suire,
că stetei să mă-ntorc acum-acum.

37 Era-ntr-a zilei cea dintîi ivire,
iar soarele ieșea cu-aceleași stele
ce-au fost cu el, cînd veșnica iubire

40 a pus mișcarea primă-n el și-n ele ;
și-astfel făceau să sper de multe ori
la blana fiarei cu pestriță piele

43 și dulcele-anotimp și-ai zilei zori.
Nu îns-atît ca frică să nu-mi fie
de-un leu care-apărînd îmi da fiori.

46 Părea că el asupra-mi vrea să vie
cu botu-n vînt, și-n foamea lui cea mare
părea și zării-o spaimă ca și mie.

49 Și iată și-o lupoaic-apoi că pare,
cu mii de pofte-n slabu-i trup răpus,
căci multei lumi îi face zile-amare,

52 prin multă piedică ce-n drum mi-a pus
cu groaza ce-o sârnea a ei vedere
pierdui speranța de-a mai merge-n sus.

55 Și ca și-acel ce vesel strânge-avere,
când vine-un timp care și-a pierde-l face,
e-n toate trist și-și plânge-a lui durere ;

34. Nu vrea din ochi să-mi plece nici (a). 35. Atît și astfel (a). 46. Credeam c-ar (a).

47. turbată (a). 49-50. Cu tot ce-i poftă (a). 51. multor inși (a). Și multă lume-o
face-a fi întristată (b). 54. Mi-a șters (a). 56. și-i plin de-a sa (a).

32. Panteră : și aici s-a discutat și se discută foarte mult dacă e vorba de o panteră, de un leopard sau de un rîs (linx) sau, după cum spun „bestiariile” medievale, o corcitură de leu și leopard. Cuvîntul lui Dante lonza corespunde cuvîntului francez once și în acest caz ar fi linxul. Alegoric, simbolizează, se pare, păcatul trupesc, după unii comentatori, iar alții cred că „invidia”, fiindcă Dante nu pomenește între cele trei păcate, pe care le socotește cauza rătăcirii, și pe cel trupesc, ci numai mîndria, invidia și avariția (pofța). Interpretarea politică după care pantera, cu părul ei alb și negru, ar face aluzie la Florența dezbinată în luptele dintre „albi” și „negri” astăzi nu mai e luată în serios. 38. Cu-aceleași stele : e vorba de zodia Berbecului, în care a creat Dumnezeu lumea, după cum credeau cei vechi. 43. Și dulcele-anotimp și-ai zilei zori : primăvara și dimineața, înviorînd sufletul și dîndu-i o încredere mai mare în puterile sale, îl făceau să spera că va putea scăpa de această piedică. 45. Leu : simbolizează mîndria sau răutatea bestială. S-a văzut aici și personificarea curții franceze, și mai ales a lui Carol de Valois, care e și numit leu de către Dante (Paradisul, VI, 108).

49. O lupoaică : simbolizează avariția sau mai bine zis pofța pentru bunurile lumesti. S-a văzut aici și personificarea curții papale de la Roma.

69

DIVINA COMEDIE

58 așa-mi făcu și bestia făr' de pace,
ce-ncet-încet venindu-mi mă-mpingea
acolo unde-orice lumină tace.

61 Pe cînd mă ruinam în noaptea grea,
deodată-mi apăruse unul, care,
de lung ce-a fost tăcut, ca mut părea.

64 Văzîndu-l deci aci-n pustiul mare :

– „Oricine-ai fi, ori umbr-adevărată,
ori om – am zis –, te rog, ai îndurare”.

67 – „Nu-s om – a zis – ci-atare fui odată.

Strămoși – răspunse el – lombarzi avui :
din Mantua și mam-avui și tată.

70 Deși tîrziu, subt Iuliu mă născui,
și Roma subt August, pe cînd domnise
mințiții zei ce mint, eu o văzui.

73 Poet fiind cîntai pe-a lui Anhise
cucernic fiu care cu-ai Troiei fii
cînd Ileon fu ars, la noi venise.

76 Dar tu-ntr-acest amar de ce revii ?

De ce nu sui pe dealul desfătării,
câ-i scop și cauz-oricărei bucurii ?”

79 – „Virgil ești tu ? Fîntîna ești, al cărui

torent – îi zisei cu rușine-acum –
bogat pornit-a fluviul cuvîntării ?

59-60. Ce-ncet venind m-a-mpins pîn-am căzut./ În locul (a). În valea unde-ori
ce (b). 62. Acela (b). Văzui deodată-n drum pe unul care (b). 63. glas (a). 64. ori
cine-am zis (a). 67. iar el (a). 70. Născut tîrziu în Iuliu, eu văzui (a). 71. Sub August
împăratul (b). 72. Mințiții zei cari mințeau și fui Poet (a). Cu zei mințiți ce mint eu
o văzui (b). 73. Poet (a). Poet fiind cîntai pe nepătutul (b). 74. și-ai Troiei (b).

75. Pribegi de cînd (b). Regatul (b).

60. Orice lumină tace : adică în pădurea viciilor, unde nu pătrunde lumina harului dumnezeiesc. 61. Ruinam : se vede de aici că nu e vorba de cîmpie, ci de un urcuș. 63. De lung ce-a fost tăcut : literar vorbind : fiindcă Virgil nu a mai vorbit. În sens alegoric, vrea să arate cum glasul rațiunii omenești, care tăcuse în Dante căzut în păcat, acum începe de-abia să-i șoptească. 68. Lombarzi : e un anacronism destul de obișnuit în Evul Mediu. Regiunea aceasta numai la cinci veacuri în urma nașterii lui Virgil a fost ocupată de longobarzi, după care s-a numit Lombardia toată Italia nordică. 69. Mantua : Virgil s-a născut la Andes, azi Pietole, sat în apropiere de Mantua. Virgil nu-și spune singur numele, ci lasă lui Dante satisfacția de a-l ghici. 70. Deși târziu : la moartea lui Cezar, Virgil avea numai 26 de ani, așa că nu se putea numi contemporan. 72. Mințiții : adică falși. În acest vers, Virgil arată un fel de regret că nu s-a născut în timpul cînd ar fi putut privi adevărata credință. El a murit cu 19 ani înainte de nașterea lui Cristos. 74. Cucernic fiu : este vorba de Enea, eroul poemului lui Virgil. 79-84. Traducerea literală ar fi : „Deci tu ești acel Virgil și acel izvor care răspîndește un fluviu așa de larg de cuvîntare ? I-am răspuns cu fruntea rușinată : «O, tu, cinstea și lumina celorlalți poeți, să-mi fie de folos (pe lîngă tine) studiul îndelungat și marea iubire care m-a îndemnat să caut volumul tău»”. Se vede marea admirație și iubire pe care Dante o avea pentru Virgil, al cărui poem spune (Infernul, XX, 114) că-l știe pe dinafară. Virgilul lui Dante nu e tocmai Virgilul clasic, ci mai păstrează ceva din Virgilul medieval, devenit un fel de vrăjitor.

70

INFERNUL

82 Tu marea faclă-n veci pe-al artei drum !

deci fie-mi de-ajutor iubirea vie
și studiul lung în dulcele-ți volum.

85 Părinte-mi ești, maestru-mi ești tu mie,
tu singur ești acel ce-a dat o viață
frumosului meu stil ce-mi e mîndrie.

88 Vezi fiara m-a întors și-mi șade-n față,
ajută-mă-nțeleptule vestit,
căci inima de spaimă-n mine-ngheață”.

91 – „Pe-alt drum ți se cădea să fi pornit –
mi-a zis, vîzînd ce plînset mă doboară –
de vrei să scapi de locul ăst cumplit.

94 Căci bestia care-asupra ta scoboară
nu lasă-n drum pe nime făr’ de-osîndă,
ci-i stă de cap astfel, pînă-l omoară.

97 E rea din fire și mereu la pîndă
și-n veci fără de saț cumplita-i vrere,
căci după ce-a mîncat, e mai flămîndă.

100 Sînt multe fiare cari și-o fac muiere
și și mai multe-or fi pîn-o să vie
să-i dea copoiul moarte-ntru durere.

103 El nu averi căta-va, nu moșie,
ci mintea și virtuțile și mila
și țara sa-ntre Feltre o să-i fie.

106 Prin el vom mîntui de-amar umila
Italie, de-al cărei drag, tu, Nise,
muriși, și Turn și-Evrial și Camilla.

86. Ce dateși (a). 99. Și-i dup... și mai (a).

Legenda făcuse din el un prevestitor al lui Cristos, fiindcă în egloga IV din Bucolice vorbise de un copil care s-a născut (fiul lui Asinius Pollio) și care va aduce pe pămînt dreptatea (Astrea) și va întemeia o nouă stare de lucruri. 98. Fără de saț : de aici se vede bine că lupoaica înseamnă pofta omenească. 100. Sînt multe fiare : adică sînt multe păcatele cu care avariția se întovărășește. 105. Feltre : ce a vrut Dante să spună cu această expresie enigmatică e foarte nesigur. Unii au văzut aici pe Ugucione della Faggiuola, căpitan general al ghibelinilor și stăpînitor al Pisei și Luccei, alții pe Cangrande della Scala, mare protector al partidului ghibelin și stăpînitor al Veronei, alții pe împăratul Henric al VII-lea de Luxemburg,

alții pe papa Benedict al XI-lea și, în sfârșit, alții pe Cristos, la a doua sa venire. Azi se socotește că Dante face aluzie la un împărat nelămurit chiar în mintea lui, care să împreune în el orice perfecție ideală și care să aibă puterea de a readuce lumea pe drumul cel drept. Cît privește locul unde se va naște, unii comentatori, gândindu-se mai ales la Cangrande della Scala, cred că e vorba de Verona, între Feltre, oraș nu departe de Veneția, și Monte Feltro. Cum textul spune „și nașterea lui va fi între feltru și feltru”, alți comentatori, cu mai multă dreptate, cred că se face aluzie la originea nobilă, bogată, a misteriosului personaj prevestit. 106-107. Umila Italie : Italia de jos și mai ales Apulia, care e denumită așa în Eneida (III ; 509), dar aici trebuie să credem că Dante face aluzie la toată Italia, și mai ales la partea mai nobilă a ei, adică Lațiu, pentru care au murit fecioara Camilla și celelalte personaje ale Eneidei, de care pomenește.

71

DIVINA COMEDIE

109 Gonindu-ne-o de prin cetăți închise
din loc în loc, va-mpinge-o-n Iad de veci,
de unde-ntîi invidia ne-o trimise.

112 Spre-a ta scăpare cred și judec deci
să-ți fiu conducător, și te voi scoate
de-aici, făcînd prin loc etern să treci,
115 s-auzi cum urlă desperate gloate,
să vezi și-antice duhuri osîndite,
ce-a doua moarte-a lor și-o strigă toate.

118 Și-apoi să vezi și duhuri mulțămite
în foc, căci [speră să ajung-așa],
oricînd va fi, la neamuri fericite ;

121 la cari de-ai vrea și tu a te urca,
mai bun ca mine-un suflet e ce vine
și lui am să te las cînd voi pleca.

124 Acel Stăpîn ce-acel imperiu-l ține,
fiindcă fui rebel la sfînta-i lege,
nu vrea să-i intri-n țara Sa prin mine.

127 Tutindeni este domn, ci-aici e rege,
aici cetatea Sa și tronu-l are,
ferice-acei pe care-aci-i alege !”

130 Iar eu : – „Oh, fă, pe Dumnezeuul care
tu nu-l știai, poete,-n lume sus
să fug și de-acest rău și-alt rău mai mare ;

133 și du-mă ca să văd, unde mi-ai spus,
și poarta lui Sîn-Pietru, ca și plînsul
celor ce zici că-n veci e neam răpus”.

136 Porni atunci, și-urmînd, eu după dînsul.

110. Infern (a). 112. discern. 114. etern (a). 116. antice (a). 120. ferice (a). 121. sui (c).

122. sînt eu... vine (a). 127. Domnește (a). 128. orice o (a). 135. Acelora ce-i faci un
neam răpus (a).

117. A doua moarte : adică moartea sufletului. Strigă : adică „arată” sau „amenință”, după cum propune Parodi, fiindcă fiecare suflet din „disperata gloată” este o grozavă amenințare a morții. 120. Neamuri fericite : adică în Paradis. 122. Un suflet : Beatrice. 134. Poarta lui Sîn-Pietru : adică poarta Purgatoriului, prin care se merge în Rai. Această poartă este păzită de un înger, locțiitor al Sfîntului Petru (Purgatoriul, XXI, 54), și se deschide tocmai cu cheile pe care îngerul le are la el. Cf. Purgatoriul, IX, 127 : „De la Petru le țin (cheile) și el mi-a spus să greșesc mai degrabă în a deschide decît în a închide, numai dacă sufletele se arată pocăite și mi se închină”.

72

INFERNUL

Cîntul II

Pădurea : începutul

călătoriei

Invocația către muze (1-6)

Descurajarea lui Dante, dojana și imboldurile lui Virgil (7-57)

Rugămintea Beatricei (58-74)

Înspre poarta Infernului (75-142)

1 Era-n amurg, și-ntunecata zare scâpa de truda sa pe tot ce-i viu

pe-acest pământ ; eu singur fost-am care

4 făceam gătire ca-ntrarmat să fiu

și grelei căi și milei petrecute,

pe care-acum din minte le descriu.

7 Înaltul geniu, Muze,-aci mi-ajute :

și-a ta noblețe-aci să ți s-arate,

tu, minte-a mea, ce-ai scris cele văzute !

10 Și-am zis : – „Tu, cel [ce] mă conduci, poete,

să-mi vezi puterea de e-n stare-ori nu-i

să intre-n căi atîta de secrete.

13 Părintele lui Silviu-a mers, cum spui,

la cei nemuritori [nu doar în minte,

ci el aieva, cu-ntreg trupul lui].

1-5. Al serii-apus cu-amurgul său acuma/ Scâpa tot ce este viu în fire/ De truda

sa de peste zi și numa/ Eu singur unul mă gătiam să fiu/ Cu greul căii și cu-amara

jale (b). 6. exact din (a). Pe cari cu mintea făr' de greș (c). 7. Tu Muza (b). 8. Și-aici

s-arați noblețea firii tale. 9. Minte care (a). 12. etern nemîngăete (a).

5. Milei : adică pentru priveliștea dureroasă a pedepselor la care sînt osîndite sufletele

păcătoșilor, pe care poetul le va vedea. 7. Înaltul geniu : geniul lui Dante, nu geniu în

general, cum socotesc unii comentatori. Dante era foarte conștient de valoarea sa și atît

cronicarii, cît și legenda ce s-a format despre el ni-l arată astfel. E celebru răspunsul pe care

l-ar fi dat concețâtenilor săi, care voiau să-l trimită ambasador către papa Bonifaciu : „Dacă

mă duc eu, cine rămîne ? Și dacă eu rămîn, cine se duce ?”. 9. Ce-ai scris : adică ce ai păstrat

în tine. 13. Părintele lui Silviu : Enea, tatăl lui Silviu. Se povestește în Eneida (VI, 236 și

urm.) că Enea a cercetat regatul sufletelor, fiind încă în viață, deci cu corp cu tot.

73

DIVINA COMEDIE

16 Dar dacă-i fu propice-al lumii Tată,

și-l ai și-efectul 'nalt din el aminte

și ce și cum avea să ias-odată,

19 nu e nedemn să creadă cel cuminte

ce-a fost ales, din cerul cel mai sus,

imperiului și Romei ca părinte :

22 iar ea și el, și-i drept să fie spus,

urzite-au fost cetății sfinte-a tale,

urmașule-a lui Petru-ntîiul pus.

25 În mult de tine-a sa cîntată cale

el lucruri auzi ce-au fost temei

și-nvingerii și mantiei papale.

28 Apoi, cătînd dovezi credinții-acei

din care-al mîntuirii drum purcede,

s-a dus și-Alesul Vas în cer la ei.

31 Dar eu ? Eu cum să merg ? Cine-mi concede ?

Nici Paul, nici Enea nu-s : pe mine

nici eu că-s demn, nici nimeni nu mă crede.

34 De-aceea dac-aș merge-acum cu tine,

mă tem c-ar fi nebun, un drum pierdut :

eu zic ; iar tu pricepi și știi mai bine”.

37 Și ca și-acel ce nu mai vrea ce-a vrut,
schimbînd prin noul gînd pe cele-avute,
așa că lasă totul ce-a-nceput,
40 așa și eu sub poala coastei mute
gîndind îmi mistuii întreaga vrere
ce-ntîi, spre-a-ncepe,-atît mi-a fost de iute.
43 – „De-ți prind din vorbe bine-a ta durere –
răspunse umbra cea mărinimoasă –

ți-e sufletul cuprins de-acea scădere,
16. De-i fu prielnic îns-al lumii Tată (a). 23. ca loc tronării (a). 24. Tu cel ce-urmezi
lui (a). 25. În mult cîntata lui de tine cale (b). 26. Iar el apoi în (a). 35. e nebun (a).
45. Cuprins ți-e strîmtul suflet de scăderea (a).

16. Al lumii tată : Dumnezeu. În text e : „dușmanul oricărui rău”. 17. Efectul : Imperiul roman,
care a urmat venirii lui Enea în Lațiu. 18. Ce și cum : ce, adică Imperiul roman ; și cum, adică
atît de glorios. 20. Ce-a fost ales : Enea. Din cerul... : cerul Empireu, în care șade Dumnezeu,
după concepția ptolemaică, urmată de Dante. 22. Ea și el : ea, Roma, și el, imperiul. 24. Urmaș
al lui Petru : se adresează papei și-i arată că Roma și Imperiul roman au fost întemeiate de
Dumnezeu, ca autoritatea lor să fie apoi înlocuită de papi. Traducerea literară : „Iar ea (Roma)
și el (imperiul), ca să spunem adevărat, au fost întemeiați în vederea locului sfînt, unde șade
moștenitorul celui mai mare Petru”. 27. Învingerii : învingerea rutulilor conduși de Turnus.
Mantiei papale : puterea papală care, în urma acestei victorii și a nașterii imperiului, trebuia
să aibă în urmă reședința sa la Roma. 30. Alesul Vas : Sfîntul Pavel, după cum e numit în
Faptele Apostolilor, IX, 15. În cer la ei : aluzie la extazul Sfîntului Pavel. Dante cunoștea
textul medieval Visio Pauli, după care Apostolul Pavel ar fi mers și în cer, și în Infern. 35. Ar
fi nebun : adică ar fi o nebunie din parte-mi, deci un drum degeaba. 41. Mistui întreaga
vrere : adică hotărîrea călătoriei s-a nimicit în gîndire. Atît de mult s-a gîndit la ea, încît a
74

INFERNUL

46 ce-abate-ades de ținta sa frumoasă
pe om, astfel [oprind], ca năzărirea
nălucii lui pe-o bestie fricoasă.
49 Să-ți spui, spre-a stinge-n tine deci orbirea,
de ce-am venit și ce-auzii atunci
cînd mil-avui de-ntîi că-ți știu pierirea.
52 Eu stam la cei ce sufăr făr' de munci,
și-o Doamnă mă chemă, frumoas-atare,
încît cerui chiar eu să-mi dea porunci.
55 Cu ochi lucind ca steaua, și mai tare,
și blînd și dulce-al gingașei copile
angelic glas fu-n propria-i cuvîntare :
58 «Poete mantuan – a zis – gentile
al cărui nume-n via lume-i viu
și viu va fi-ntru toate-ale ei zile,
61 pe-al meu, dar nu și-al sorții-amic, îl știu
atît de-oprit pe coasta cea pustie,
că-ntors de groază orbecă-n pustiu :
64 [Și teamă mi-e-ntr-atît pierdut să fie
că prea tîrziu în sprijin sînt venită,
din cîte-n cer de el fui mărturie.
67 Dar du-te, și cu vorba ta gătită
și ce-i venit să-l mîntuie de-aice
ajută-l, ca să nu mai fiu mîhnită.
70 Eu, care-ți spun să mergi, sînt Beatrice
și viu de unde să mă-ntorc mi-e sete :
m-a-mpins iubirea-ndemn și-aceste-a-ți zice.
49. șovăirea (a).

ajuns să nu mai aibă voința de a o face. 51. Că-ți știu pierirea : adică primejdia în care era în pădurea cu cele trei fiare și de care a aflat de la Beatrice. 52. Făr' de munci : după religia catolică, copiii morți înainte de botez nu merg nici în Rai, nici în Purgatoriu, ci în Limb, unde nici nu suferă, nici nu se bucură. Dante introduce o modificare în limbul catolic, punând acolo și sufletele mari ale Antichității care n-au avut nici o vină fiindcă nu crezuseră în Cristos, deoarece nu-l cunoscuseră. Iubirea lui pentru aceștia ajunge pînă acolo încît pe unii din ei (Stațiu) îi pune în Purgatoriu, iar pe alții (Traian) în Paradis, pe motiv că au crezut în Cristos care va veni. 53. O Doamnă : Beatrice. 59. În via lume-i viu : adică celebru în lumea celor vii, pe pămînt. 60. Ale ei zile : adică atît cît va fi lumea. 61. Nu și-al sorții-amic : e Dante, persecutat de soarta nedreaptă. 67. Cu vorba ta gătită : din punct de vedere literar : „cu cuvintele tale frumoase de poet” ; alegoric : „cu cuvintele tale care dispun bine și întăresc sufletul”. Aici Dante ne arată puterea de atracție și de convingere pe care o recunoștea artei poetului așa de mult admirat și iubit de el. 70. Beatrice : fiica lui Folco Portinari, pe care, după cum povestește în Vita Nuova, Dante o întâlnește în tînia oară pe cînd n-avea decît 9 ani, la 1274, și a doua oară la 1283, la 18 ani. Pentru Beatrice, Dante a scris sonete, balade și canțone, cărora mai pe urmă le adăugă un comentariu în proză, unde povestește începutul și evoluarea iubirii lui mistice pentru dînsa. Comentariul formează proza acelei suave cărți care se intitulează Vita Nuova, în care nu tot ce se povestește se poate socoti real, ci mai mult o interpretare mistică a realității. S-a căsătorit la 1286 cu Simone de' Bardi și a murit la 8 iunie 1290. Vita Nuova se încheie cu o viziune, în urma căreia Dante își propune să nu mai

75

DIVINA COMEDIE

73 Cînd voi fi iar la Domnul, îndelete
vorbi-te-voi de bine, suflet mare !».

Tăcu atunci și-ncepui eu cînd stete :

76 – «O, Doamnă a virtuții, tu prin care
întrece omul tot ce s-ar afla

în cerul ce mai strîmte cercuri are :

79 Mă bucură-ntr-afît porunca ta,
că orice grabă, s-o-mplinesc, mi-e-nceată,
și n-ai de ce-mi mai spune și-altceva.

82 Dar cum nu pregeți, pricina mi-arată,
să te cobori în negrul nostru fund
din largul plai unde te vrei plecată ?».

85 – «De ceri ce-i mai adînc să nu îți-ascund
ți-oi spune scurt, răspunse zisei mele,
cum nu mă tem aicea să pătrund.

88 Te teme doar de lucrurile-acele
ce pot să vatăme-n vrun fel pe-aproape :
de celelalte nu, că nu sînt rele.

91 Pe mine Domnu-așa vru-n lut să sape,
că jalea voastră nu mă poate strînge,
nici foc din focul vostru a mă-ncape.

94 E-n cer o Doamnă bună ce se plînge
de piedica unde te mîn cu teamă,
și ea județul aspru-l poate frînge.

97 Pe Lucia cu-acest cuvînt o cheamă :
– ‘Nevoie are omu-ți cu credință,
de ajutorul tău ; și-l dau în seamă !’.

100 Urînd dar Lucia orice suferință,
veni unde știa c-o să ne vadă,
pe mine și-a Rahirei vechi ființă.

vorbească de Beatrice pînă cînd nu va fi în stare să o laude așa cum n-a fost slăvită niciodată vreo femeie. În Divina Comedie, Dante își ține făgăduiala și Beatrice devine, fără a înceta de a fi femeia iubită, și simbolul teologiei sau, mai bine, al adevărului revelat. 78. Mai strîmte : Dante pune, după sistemul ptolemaic, Pămîntul în centrul Universului, după care urmează

Luna și celelalte planete în cercuri concentrice. Cercul Lunii fiind cel mai aproape de Pământ, este mai mic decât celelalte. 80. Mi-e-nceată : „chiar de aș fi și plecat în ajutorul lui Dante, tot mi s-ar părea că am întârziat să mă supun voinței tale, fiindcă atât de desăvârșită !”. 83. În negrul... fund : e fundul pământului, unde se termină Infernul. 84. Din largul plai : e Raiul. 88. Te teme : raționamentul urmează toate regulile unei demonstrații scolastice, cu toate distincțiile și silogismele sale. 91. Așa : în text : „Eu sînt făcută de Dumnezeu astfel”. 94. Doamnă bună : Maica Domnului, care, și după credința ortodoxă, intervine pe lângă Dumnezeu pentru iertarea păcatelor noastre. Aici simbolizează harul și milostenia dumnezeiască și, împreună cu celelalte „două Doamne binecuvîntate”, Beatrice și Lucia, se opune celor trei păcate simbolizate în panteră, leu și lupoaică. Dante nu-i spune pe nume, fiindcă niciodată în Infern nu îndrăznește, din respect, să pronunțe numele sfinte. 97. Lucia : sfântă fecioară din Siracuza martirizată de Dioclețian în anul 304. Simbolizează harul care luminează mintea. 98. Omu-ți cu credință : se vede de aici că Dante a avut o venerație deosebită pentru Lucia. 100. Urînd... orice suferință : în text : „...orice cruzime”. Unii

76 INFERNUL

103 – ‘O, Beatrice,-a Domnului plămadă,
de ce n-ajută pe cine-atît de dragă
te-avu, încît se rupse de grămadă ?

106 N-auzi cum geme jalea lui întregă,
nu vezi cum moartea-l strînge mai cu zor
la rîul care mării nu-i dă vlagă ?’

109 N-au fost pe lume oameni mai cu dor
de-al lor folos, la păgubi mai cu pază,
ca mine la cuvîntul muștrător.

112 Și coborîi din jețul meu de rază
încrezătoare-n vorba ta cuminte,
și ție vază și la ceilalți vază.»

115 Și după ce-mi pică acestea-n minte
întoarse ochii-aprinși de plîns la mine,
ca mai grăbit să umblu înainte.

118 Și-alerg atunci, cum a vrut ea, la tine,
te scap de fiar-aceea cu noroc,
ce-n drumul scurt spre dalba culme-ți vine.

121 Dar ce-i ? De ce, de ce rămîi pe loc ?
de ce în piept atîta mișelie

Și nici o-ncredere și nici un foc ?

124 Atunci cînd trei femei prea sfinte, ție
de grijă-ți poartă sus la curte-n cer
și vorba-mi de-atît bine-i cheazășie ?”

127 Cum floricelele de-al nopții ger
tînjind și-nchise, dînd de caldul soare,
se-ndreaptă toate-nvoalte pe luger ;

(Tommaseo) explică : „fiindcă a fost martirizată”, alții, pare-se, mai bine : „fiindcă, după Solomon (Proverbe, VI, 8), ea dă harul său numai celor blînzi”.

106. Jalea lui întregă : adică plînsul lui care naște milă în cei ce-l aud. 107. Moartea : adică moartea sufletească. Păcatul este pierderea sufletului, a doua moarte a lui. 108. Rîul : după unii comentatori (mai vechi) ar fi rîul Aheron, care nu se varsă în mare ca toate rîurile pămîntești, așa că marea nu se poate mîndri ; după alții (mai moderni), e numai o imagine vie, în loc de „pădurea” sau „valea păcatelor”, față de care nici marea cu toate furtunile sale nu e mai primejdioasă. 113. Vorba ta cuminte : vezi nota 67, Infernul, II. 114. Vază : foarte bine spune Tommaseo că această laudă se potrivește de minune lui Virgil, fie că face aluzie la poetul așa de pudic încît fusese poreclit de contemporani „fecioară”, fie la rațiunea omenească supusă adevărului revelat, pe care o simbolizează. 115-117 : de observat aici și umanitatea Beatricei, care plînge de primejdia iubitului ei, și a lui Virgil care se înduioșează de acel plîns de femeie curată și frumoasă. Nu e aici vorba numai de „adevărul revelat” care trimite „rațiunea omenească”, supusă lui, să

scape din pãdurea viciilor pe „omul pãcãtos”, ci de Beatrice, femeie iubitã și iubitoare care plînge, de Virgil, poet iubit de Dante, și de Dante om. Toate aceste trei figuri trăiesc o viață omenească și artistică, așa că s-au putut face studii asupra caracterului Virgilului dantesc, care nu este numai cel istoric și simbolic. Aici este secretul veșnicului interes al Divinei Comedii, care altfel n-ar fi decît ceva între Roman de la Rose și o plicticoasă Mesiadă din secolul al XIV-lea. 125. Curte-n cer : Raiul. De multe ori Dante obișnuiește aceste imagini medievale. Altă dată, în loc să spună Raiul, zice : „unde Crist este starețul mînăstirii”. 127. Cum... : foarte frumoasă comparație, care ne arată pe Dante înzestrat și cu sentimente

77

DIVINA COMEDIE

130 Așa și eu cu voia temătoare :

și-atîta bărbăție-n piept îmi puse

că începui ca o ființă tare :

133 – „O, buna, care ajutor mi-aduse,

și tu, curtean, ce te-ai supus curînd

adevăratelor ei vorbe spuse !

136 Îndupleci sufletu-mi așa flămînd

să vie, cu al graiului și voi,

că iată-mă-s întors la-nfiul gînd.

139 Poți merge,-o vrere sîntem amîndoi,

tu călăuz, tu domn și tu maestru”.

Așa-i grăii, și cînd porni apoi,

142 intrai pe drumul aspru și silvestru.]

foarte delicate și gingașe, nu totdeauna încruntat și cu ochii spre cer, dar care știe să

se bucure de tot ce e frumos și gingaș pe acest pămînt și însuflețește cu bogata sa viață

interioară toate aspectele naturii. 138. La-nfiul : adică să facă călătoria, de care se cam speriase la început.

78

INFERNUL

Cîntul III

Pre-Infernul

Cuvintele în culoare întunecată (1-10)

Poarta Infernului (11-21) Pe-

deapsa celor șovăielnici (22-81)

Demonul Caron (82-129) Trecerea

Aheronului și somnul lui Dante

(130-136)

1 „Prin mine mergi la cuibul întristării,

prin mine mergi la veșnic plîns fierbinte,

prin mine mergi la neamul dat pierzării.

4 Justiția mișca pe-al meu Părinte ;

puterea cea divină m-a durat,

iubirea primă și suprema minte.

7 Cînd eu n-am fost, nimic n-a fost creat,

ci veșnic tot și-n veci voi fi durată,

să lase-orice speranță cine-a-ntrat.”

10 Așa scria-n culoare-ntunecată

deasupra unei porți. Și-am zis : – „Ce scrie,

maestre,-aici e vorbă-nfricoșată”.

13 Iar el atunci ca unul care știe :

– „Se cade-aici să stingi orice prepus,

și-oricare spaimă moart-aici să fie.

1. jalnica-ncăpere (a). 3. Veșnica durere (A). 4. Dreptate-a vrut înaltul meu Părinte (b).

5. Atotputernicia (a). 7. Pe cînd nu fui, nimic nu fu creiat (a). Nimic nu fu 'naintea

mea creiat (b). Nimic nu fu 'naintea mea creiat (c). Nimic creiat nu fu 'naintea mea (d).

8. Ci tot etern și-etern (b). 9. Deci (a). Să lase cine (a). Intratul lase-ori ce spe-

ranță (a). 14. Ură (c). 15. Și moart-orice speranță-a ta (a).

1. Prin mine : aici vorbește poarta Infernului. 5-6. Puterea, iubirea și mintea : adică : Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, cele trei persoane ale Sfintei Treimi. 7. Nimic n-a fost creat : înaintea ei nu fuseseră create decât lucruri veșnice, adică cerurile și sufletele îngerești. Pământul, după Dante, a fost creat imediat după îngerii, și Lucifer, căzând din cer, a deschis în el prăpastia în formă de pîlnie cu vârful în jos, care a format Infernul. Pământul care, îngrozit de păcatul lui Lucifer, a fugit dinaintea lui a ieșit în cealaltă emisferă și a format Purgatoriul. 10. Coloare-ntunecată : după unii comentatori, culoarea întunecată se referă mai mult la sensul lugubru al inscripției de pe poarta Infernului.

79

DIVINA COMEDIE

16 Sosit tu ești în locul unde-am spus
că duhuri ai să vezi, aici aduse
fiindc-al minții bun și l-au răpus”.

19 Și mâna sa-ntr-a mea apoi o puse
zîmbind voios, iar d-asta mă-ntrămai,
și-n stări secrete-astfel el mă-ntroduse.

22 Suspine-aici și plîns și groaznic vai
urlau prin aerul lipsit de stele,
așa că la-nceput eu lăcrimai.

25 Diverse limbi, cumplite vorbe grele,
voci groase-ori iuți de furia durerii,
scrișniri de dinți, loviri de mâini cu ele

28 [făceau o larmă care-n fundul serii
se tot rotește-n acel aer stins
ca pulberea-n vârtejurile verii].

31 Iar eu, ce-aveam de spaimă capu-ncins :
– „Ce-i, Doamne,-am zis, ce-aud ? Ce neam să fie
de-a sa durere-atît de mare-nvins ?”.

34 – „Aceasta este-acea ticăloșie,
în care plîng nefericiții-acei
ce nici onoare n-au, nici infamie.

37 De-a valma stau cu îngerii mișei
cari nici fideli Puterii creatoare,
dar nici rebeli n-au fost, ci-nchiși în ei.

40 Respinși de Cer, spre-a nu-l știrbi-n lucoare,
sînt și de Iad respinși, căci ar putea
cei răi din Iad cu ei să-și fac-onoare.”

43 Și iarăși eu : – „Ce cazn-atît de grea
le smulge-urlare atît de desperată ?”.

Iar el : – „Un scurt răspuns tu vei avea.

46 Nu pot spera să moară niciodată
și-n josnica-le-orbie-atît de seci
privesc cu pizmă-oricare soartă dată.

17. Nemîngîiete (a). 18. Cari bunul minții lor (a). 19. dete (a). 21. secrete (a).

25. Cumplite-n multe limbi cuvinte (a). 26. urlări de... nebuni. 27. scrișniri și sunete
de mâini... (a). Voci groase-ori tari și pleosc de mâini (b). 29. Roteau deavalma-n
largul încăperii (b). 30. Ca... timp (b). 41. avea (a). 42. Cei răi prin ei ceva... (a).

45. Și-orbie atît de josnică... apasă (b).

18. Al minții bun : viziunea lui Dumnezeu. 35. Nefericiții-acei : care n-au avut un drum
drept în mersul vieții și n-au urmat nici un partid. Dante, om de luptă și de partid, își arată,
față de acești „nenorociți care niciodată n-au fost vii”, tot disprețul său. 42. Să-și fac-onoare :
față de lașitatea lor, ceilalți condamnați din Infern s-ar fi putut mîndri. 46. Să moară
niciodată : desigur, nu moartea trupească, ci aceea a sufletului, ei nefiind primiți nici măcar
în Infern.

80

INFERNUL

49 Nici Drept, nici milă pentru ei în veci,
nici unu-n lume nici o faimă n-are.
Prea mult vorbim de ei ; tu-i vezi și treci”.

52 Privind apoi, văzui un steag cu-atare
rotire-n jur că-n graba-i negrăită
părea-n etern nedemn de-orice-alinare.

55 Și-atît de-adînc-o gloată-ngrămădită
pe urma lui, că n-am crezut vrodată
că moartea poate-atît de mult să-nghită.

58 Și-aici pe mulți îi cunoscu și iată
privind văzut-am bine... umbra cui
fugi, de laș, de marea slujbă dată.

61 Și-atunci am înțeleș și sigur fui
că-s răii-acei pe cari-i are-n ură
și Cel Etern și și dușmanii Lui.

64 Acești ce viață nici trăind n-avură
sînt goi de tot, ai lumii ticăloși,
iar viespi și mari tăuni [cu-nțepătură],

67 le scurg pe-obraji de sînge valuri roși
pe care-amestecat cu plîns fierbinte
li-l sug de sub picioare viermi scîrboși.

70 Văzui apoi privind și mai 'nainte
pe malul unui mare rîu popor,
și-am zis atunci : – „O, fă, te rog, părinte,

49. Nici dr. nu-i pentru ei, nici milă-n veci (a). 50. Ei nici o faimă-n lumea lor nu lasă (b). 51. Nu-s demni de. 52-55. Privii atunci și un steag văzut-am care/ Rotind atît de iute se-nvîrtea/ că pare-n veci. Și-n urma lui de lung/ venea, un șir, încît cu felul (a). 58. C-duce atît de mulți cu ea (a). 62. Că asta... secta de mișei (a). 63. Și Ceru-i are și adversarii (a). 64-65. Și goi erau (a). Și goi de tot aceștia ce n-avură/ Nici vii o viață (a). Acești ce nici trăind n-avură viață (b). 67. Și scurg pe-obraz de-atîta (a). De viespi și de tăuni pîrae (a). 71. Pe-un mal de rîu, cumplit (a).

54. Nedemn : adică părea că e imposibil ca să se poată opri vreodată. 55. O gloată : lumea celor morți e, firește, neînchipuit mai mare decît a celor vii. La începutul călătoriei sale, Dante se miră de multe lucruri, cu care pe urmă se obișnuiește. Față de unele pedepse la început plînge, se îngrozește, leșină ; după ce s-a obișnuit însă ajunge pînă să mărească chinurile păcătoșilor pe care-i urăște mai mult, cum face, de exemplu, cu trădătorul Bocca degli Abati, căruia îi smulge părul din cap, pînă cînd e silit să-și spună numele. 59. Umbra : după cea mai mare parte din comentatori, e vorba aici de papa Celestin al V-lea, smeritul sihastru Pietro di Morrone, care, după cîteva luni, muncit de dorul sihăstriei lui și probabil și de dezgustul curții papale, renunță la pontificat și se întoarce la viața de dinainte, făcînd astfel loc lui Bonifaciu al VIII-lea, marele dușman al lui Dante. 60. De laș : de laș ce a fost. 63. Și dușmanii : a se observa adîncul dispreț pe care-l exprimă acest vers. I-a fost destul să-l recunoască pe Celestin, ca să înțeleagă că e vorba de lași. 69. Viermi scîrboși : numai pedeapsa talionului, de a alerga în veci după un steag, ar fi prea nobilă pentru astfel de păcătoși. Viespile, tăunii și viermii se potrivesc mai bine josniciei lor. Ei, care în toată viața n-au mers în nici o parte, n-au fost mînați de nici o idee, sînt împinși acum, ca niște vite, de viespi și tăuni, iar sîngele lor nu e demn decît de viermi.

81

DIVINA COMEDIE

73 să știu de-aceștia cine-s ? Ce zor
de-a trece-i face-așa de iuți să pară,
cum vād prin negru-amurg, din graba lor ?”.

76 Răspunse el : – „De cei ce s-adunară
vei ști la Aheron [în vremea cînd]

vei sta și tu pe marginea-i amară”.

79 [Și iată ochii rușinat plecând,
de teamă să nu-ntreb și neplăcute
[cercai pînă la rîu să merg tăcînd.]

82 Și-atunci spre noi în luntrea lui cea iute
văzui venind cărunț un corăbier,
strigînd : – „Vai vouă, suflete pierdute ;
85 și-n veci de-acum lipsiților de cer !
eu vin ca să vă trec de ceea parte
în noaptea cea de veci și-n foc și-n ger !

88 Dar tu, cel viu, ce vrei ? Tu te desparte
de-acești ce-s morți !”.

Și-apoi de-a doua oară
mi-a zis, vîzînd că stau și mai departe :

91 – „Printr-alte porți, pe-alt drum tu te scoboară
la alt liman ! Nu poți pe-aici intra,
căci ai să treci c-o luntre mai ușoară”.

94 Virgil atunci : – „O, Caron, nu zbiera !
în cerul cel ce bate păcătoșii
așa se vrea, și curmă vorba ta”.

97 Cu-acest cuvînt și-a potolit bîrboșii
obraji luntrașul bălții-acei cumplite,
ai cărui ochi au cerc de flacări roșii.

77. Vei ști cînd (a). Vei ști, a zis, de cei ce s-adunară/ La rîul Aheron... cînd cel din urmă pas/ Opri ți-l vei pe rîpa lui amară (b). 79-80. Plecîndu-mi ochii atunci rușine avui./ Și pînă-n rîu tot drumul îl tăcui (b). 80. Temîndu-mă că (a).

77. Aheron : cel dintîi din rîurile Infernului pe care Dante le întîlnește în călătoria sa imaginară. 83. Un corăbier : Caron, care, după cum e și în Eneida, are însărcinarea de a trece sufletele dincolo de Aheron. Descrierea lui Caron este admirabil imitată de Dante, după Virgil. 84. Vai nouă : se adresează osîndiților care așteaptă pe țîrm, spre a fi trecuți.

87. Ger : în Infernul lui Dante, printre celelalte pedepse, este și a gerului în care sînt băgați trădătorii, adică cei ce au păcătuit fiind cu mintea rece. 91. Pe alt drum : Caron vrea să spună că Dante, cînd va muri, nu va merge în Infern și sufletul lui va fi transportat cu celelalte de vasul acela ușor și condus de un înger, care pleacă de la gura Tibrului, unde, după închipuirea lui Dante, se adună sufletele ce ajung apoi în insula Purgatoriului. 93. Luntre mai ușoară : aluzie la vasul de mai sus. 95. În cerul : un fel de formulă magică, pe care Virgil o repetă, cu mici variante, de cîte ori întîlnește o piedică mai mare. 98. Bălții : Dante descrie Aheronul ca un rîu cu unda întunecată și plină de nămol, asemănător cu o baltă.

82

INFERNUL

100 Dar sufletele goale și trudite
schimbară fețe, clănțănind cu dinții,
cînd vorbe-atît de-amare-au fost rostite.

103 Și-umanul neam și cerul și părinții
și locu-l blăstemau și ceasu-n care
născuți au fost, [sămînță a săminții].

106 Și toate-un stol s-au strîns cu plîns mare
pe-amarul mal ce-așteaptă cu răsplata
pe cîți în ura Celui Veșnic stau.

109 Iar Caron cel cu ochi de foc stă gata
de drum, dă semn și-n luntre-i bag-apoi,
pe cei tîrzii lovindu-i cu lopata.

112 Și-așa cum toamna veștedele foi
cad rînd pe rînd și toat-a sa mîndrie
și-o dă țîrîinii pomul înapoi ;

115 cad rînd pe rînd din reaua-ți săminție,
Adame,-astfel, la singur semnul dat

ca pasărea la glasul care-l știe.

118 Astfel se duc pe rîu-ntunecat,
și-abia dincolo-apucă să scoboare,
și-n mal dincoace-alt stol e adunat.

121 Și-a zis maestrul meu : – „Oricine moare
respins de cer și făr’ de pocăință,
toți vin aici, de-oriunde de subt soare ;

124 Și cer să treacă-n trista locuință,
câci bold Justiția-ntr-înșii-atîta pune,
câ frica lor se schimbă-ntr-o dorință.

127 Nicicînd pe-aici nu pasă duhuri bune,
deci bine vezi pe-acest luntraș ce vru :
tu poate-acum să știi ce-a vrut a spune”.

104. blăstemau (a). Le-a dat și vieții și... (a). Și-n veci de veci sămînțele sămînții (b).

109. Da semn. 110. ... ? (a). 111. îi strînge (a). 115. Astfel, Adame, tot cade răul.

119. Ce-ajung dincolo (b). 125. Încît le schimbă (a). 127. Cînd vorbe-atît de
tari... (a).

102. Amare : cuvintele amenințătoare pe care Caron le rostise mai sus. 108. Celui Veșnic :
adică Dumnezeu. Stau : lipsește o rimă. Din varianta însă la versul 104 (blăstemau) se vede
câ traducătorul intenționa să schimbe toate aceste rime în -are cu altele în -au. 128. Ce vru :
Virgil îi explică lui Dante motivul pentru care Caron i-a adresat cuvintele acelea cam aspre.
El, știind că pe acolo n-au trecut niciodată suflete bune, vede cu oarecare ciudă călcîndu-se
pentru întîia oară legile Infernului.

83

DIVINA COMEDIE

130 De-abia sfîrși și-un tremur se făcu
pe tristul cîmp, astfel că-nspăimîntată
mă scaldă mintea-n reci sudori și-acu.

133 Un vînt stîrnit-a țara-nlăcrimată,
urmat de-un fulger ca de sînge-aprins,
și, stins avînd oricare simț, deodată

136 căzui cum cade-un om de somn învins.

134. Purtînd un fulger roșu pe urmă (a). 135. Că-mi stinse-n mine (a). 134-135. furios...
sommoros (b).

130. Un tremur : Dante trece rîul Aheron în mod misterios. Caron nu l-a primit în luntrea
lui. Se face un cutremur, ochii îi sînt orbiți de o lumină roșie, care izbucnește din pămînt, și
Dante cade ca adormit. Cînd deschide ochii, se găsește pe celălalt țarm. 133. Un vînt : se
credea pe atunci că razele soarelui, pătrunzînd în pămînt și venind în contact cu umezeala,
produc vînt, care împinge scoarța pămîntului, producînd cutremure. 134. Un fulger : fulgerul
se credea că e produs de sfortărea făcută de aburii de foc ca să se desfacă de aburii de apă,
care-i înconjoară în sînul pămîntului.

84

INFERNUL

Cîntul IV

Cercul întîi : Limbul

Limbul (1-45) Amintirea coborîrii
lui Cristos în Infern (46-66) Poeții
antici și Dante (67-105) Castelul
înțelepților (106-151)

1 Mi-a rupt din cap adîncă-mi adormire
un tunet greu, încît sării pe cum
un om trezit din somn prin zguduire.

4 Și-acu-n picioare sfînd, eu detei drum
privirii odihnite-n jur, să-mi spună
ce loc e-n care mă găsesc acum.

7 Pe-un mal eram, al tristei vâi ce-adună

în jalnica-i prăpastie-un infinit
ehou de vaiuri ce de-a pururi tună.

10 Adînc și negru-n neguri învălit
e fundu-ncît privind în el în vale
nimic în el eu n-am deosebit.

13 – „Să-ntrăm acum la nesfîrșita jale –
vorbi Virgil cu fața-ngălbenită –
voi merge-ntîi și-al doilea-i fi pe cale.”

2. în sus (a). 3. Tresari din somn (a). 10. Iar fundu-i negru (a).

1. Mi-a rupt : formă energică ce pare că-l trezește și pe cititor. 2. Tunet greu : e vorba de tunetul care urmă fulgerului. Alți comentatori înțeleg larva asurzitoare a plîsetelor și țipetelor din Infern. 13. Nesfîrșita jale : versuri de armonie tristă și deznădăjduită. Aici parcă Virgil și-ar da seama pentru întîia oară de locul în care și el e pus, și-i este milă de ceilalți, dar și de el. 15. Voi merge-ntîi : Virgil mergea înainte ca să deschidă drumul și să încurajeze pe Dante. În Eneida, Enea și Sibila merg alături, dar aici „rațiunea omenească”, simbolizată în Virgil, trebuie să meargă înaintea omului, ieșit prin ea din pădurea păcatului, simbolizat în Dante.

85

DIVINA COMEDIE

16 Dar eu, văzînd coloarea sa pierită :
– „Vai, cum să merg, cînd însuși te-nspăimezi,
tu, cel ce-mi ții puterea mea-ntărită ?”

19 Iar el : – „Durerea celor morți ce-i vezi
în ce loc stau, pe față-mi zugrăvește
această milă ce tu team-o crezi.

22 Să-ntrăm, căci lunga cale ne-mboldește”.

Și-astfel intră, și-ntrai cu el deodată
în primul cerc ce-abisu-l îngrădește.

25 Pe cît mi-a fost s-aud puțința dată,
nu plîns aici, ci-oftări sunau, și-atari
că fac eternul aer să se zbată.

28 Din chin fără dureri pornind, pe cari
le scoate-o nesfîrșit de multă ginte
de mici copii, femei și oameni mari.

31 Și-mi zice-atunci preabunul meu părinte :

– „Nu-ntrebi ce duhuri scot aici suspine ?
deci vreau să știi de-aici de mai 'nainte

34 că n-au păcat, dar chiar de au vrun bine,
nu e de-ajuns, căci n-au botezul care
e poarta voastr-a legii cei creștine.

37 N-au stat deplin cu ceru-n conlucrare,
căci Crist veni-nvâțînd pe urma lor,
deci însumi eu suspin într-astă stare.

40 Pierdut prin ăst defect acest popor
nu prin păcat, atît ni-e osîndire
că fără de-a spera trăim în dor”.

43 Iar cînd știui, cuprins fui de mîhnire,
căci mulți văzut-am oameni de valoare
ce-n limbu-acela stau așa-n plutire.

25. Nu plîns pecît avui puțința (a). 30. Deavalma prunci (a). 35. El nu-i (a).

39. Iar starea lor, ce-o vezi, e propria (a). 41. Că nu pot (a).

21. Milă : de observat și aici umanitatea lui Virgil, care, deși personifică rațiunea omenească, nu e numai o alegorie rece, ca personificările din Roman de la Rose, ci o persoană vie, cu un caracter bine pronunțat, de maestru iubitor și călăuză prevăzătoare. E om căruia-i e milă de omenirea chinuită în Infern, unde e și el. 22. Lunga cale ne-mboldește : vers devenit proverbial în italienește. 28. Fără dureri : adică numai chinuri morale, deoarece ei n-au

greșit cu nimic, numai n-au crezut în Cristos. 32. Nu-ntrebi : de observat interesul ce-l arată Virgil pentru acest cerc, care-l privește de aproape. În cântul precedent l-a certat pe Dante, pentru că întreba prea mult ; acum se miră că nu-l întreabă. 36. Poarta voastră : fiindcă Virgil e păgîn. Botezul fiind cea dintîi dintre tainele prin care omul intră în comunitatea creștină, e considerat ca o poartă a credinței. 42. În dor : adică în dorul în veci neîmplinit, de a se putea bucura vreodată de vederea lui Dumnezeu. 43. Mîhnire : se vede aici marele entuziasm al lui Dante pentru sufletele mari ale Antichității. Dante, după cum am mai spus (nota la Infernul, II, 52), face o inovație, introducînd în Limb și sufletele mari ale Antichității.

86

INFERNUL

46 – „Dar spune, maistre,-o spune-mi, doamne, oare ieși – i-am zis, dorind să am deplin credința cea ce-nvinge-orice eroare – 49 cîndva prin merit propriu sau străin vrun duh de-aici, spre-a trece-n mîntuință ?”

Iar el care-a-nțeleas ascunsu-mi chin :

52 – „De-abia sosii în noua-mi locuință

și-un duh puternic a venit de sus,
cunun-avînd ca semn de biruință,

55 și-a tras de-aici pe primul om, și-a dus

pe Noe și-Avel, și cu el porniră

și Moise-al legii dătător supus,

58 și pe Avram, și-acel cu dulce liră ;

cu fii și tată-a dus pe Israel

și-atît de mult iubita sa Rahiră,

61 și pe-alții mulți îi scoase-n acest fel ;

dar vreau să știi că duhuri mîntuite

n-au fost de-aici nicicînd pînă la el”.

64 Iar noi cît timp aceste-au fost vorbite

mergeam mereu, trecînd pădurea mare,

pădure, zic, de umbre-ndesuite.

67 Și n-am făcut drum lung pe-acea cărare

dincoa' de culme, cînd un foc văzui

ce-n semicerc albea-ntr-o dulce zare.

70 Deși-mi era departe-n fund, putui

distinge-atît încît să văd în parte

ce neam ales era-n lumina lui.

69. Negrită (a).

49. Cîndva prin merit propriu : de observat cum Dante, cu o șiretenie școlărească aproape, o ia de departe cu întrebările, dar Virgil îi răspunde pe față. Străin : adică al lui Cristos, care,

între moartea sa trupească și înviere, se coborî în Limb, ca să scoată de acolo sufletele

patriarhilor și să le ducă în cer. 53. Duh puternic : Cristos. 54. Biruință : fiindcă învinsese

rezistența dracilor și sfărîmase porțile Iadului. 55. Primul om : Adam. 58. Cel cu dulce

liră : David. 59. Israel : fiul lui Isac și al Rebecăi, cunoscut sub numele de Iacob, cu cei

doisprezece copii ai lui Isac, care fură șefii celor douăsprezece seminții ale lui Israel. 60. Atît

de mult : fiindcă sluji lui Laban șapte ani ca să i-o dea de soție „și anii aceștia i s-au părut

ca vreo cîteva zile, pentru că o iubea” (Geneza, XXIX, 20), însă, constrîns să se căsătorească

înainte cu Lia, sluji încă șapte ani. 63. Pînă la el : înainte de coborîrea lui Cristos în Infern

nimeni nu fusese scos de acolo, fiindcă poarta Iadului fusese închisă încă de la păcatul lui

Adam. 65. Pădurea mare : se înțelege : gloata sufletelor dese ca pădurea. 68. Culme : adică

dincoace de marginea cercului. 69. Semicerc : cum Iadul are formă circulară, focul, luminînd

numai jumătatea cercului întunecat, făcea astfel un semicerc. 71. Să văd : trebuie admis că

încalinarea era destul de pronunțată, încît Dante, stînd mai sus, a putut vedea pe deasupra

zidurilor castelului pe cei care îl locuiau.

87

DIVINA COMEDIE

73 – „O, tu ce ’nalți orice științe și-arte,
ei cine sînt ? Ce-onoare-i încunună,
cã starea lor de-a altor o desparte ?”
76 Iar el : – „Faimosul nume ce rãsunã
în lume sus de ei, le-a dobîndit
o grație-n cer de-o stare-aci mai bunã”.
79 Și-un glas spre noi acestea le-a rostit :
– „Onoare ție, vrednice poete,
a cãrui umbrã dusã ne-a venit”.
82 Vãzui cînd glasul s-alinã și stete
cã patru umbre-au dor spre noi s-apuce,
nici triste-n ochi, dar nici nemîngîiete.
85 – „Privește-acum – a zis iubitul duce –
pe cel ce-ntîiul, ca și-un cãpitan,
cu spada-n mînã, stolul și-l conduce :
88 Omer e el, poetul suveran,
satiricul Horațiu-n urmã vine,
Ovidiu-apoi, iar ultimul-i Lucan.
91 Deși cuvîntul drag rostit de mine
cuvine-se-a fi spus la fel și lor,
onoare-mi fac, și fac cu-aceasta bine.”
94 Și-așa vãzui aici frumosul cor
al Prințului cîntãrii dulci de lirã,
ce stã vultur deasupra tuturor,

77. De dînșii-n (a). 80. înaltule (a). 82. Iar cînd strigarea (A). 84. chip (a).

73. Ce ’nalți : adicã cel ce face cinste oricãrei arte și științe. 80. Poete : Virgil, care se îndepãrtase, și, întorcîndu-se, e primit cu bucurie de ceilalți. Torraca aici adaugã : „Acea invitație de a cinsti pe poetul care se reîntoarce și toatã scena urmãtoare sînt ceva mai mult ca un expedient... pentru a preamãri pe maestru. Se vãd admirația și respectul pe care orice om cult le datorește marilor genii și operelor lor”. 88. Omer : cel mai mare poet epic grec, cãruia i se atribuie Iliada și Odiseea (cca secolul al IX-lea î.Cr.). Cu toate cã Dante nu știa grecește, nu îl ignorã pe Homer, ale cãrui laude le citise în Poetica lui Horațiu și în Epistolele lui Seneca. 89. Horațiu : cel mai mare poet liric latin, nãscut la Venosa la 8 decembrie 68 î.Cr. și mort la 27 noiembrie 8 î.Cr. A scris Ode, Epistole, Arta poeticã și Satire. În Evul Mediu, Satirele și Epistolele au fost citite mai mult decît Odele, și în Arta poeticã (v. 235) Dante putea citi niște cuvinte din care se deducea cã Horațiu însuși se numea satiric. 90. Ovidiu : celebrul poet latin (nãscut la Sulmona la 20 martie 43 î.Cr.) a murit la Tomis (Constanța), lîngã Marea Neagrã (17 d.Cr.), unde fusese exilat de August pentru o vinã necunoscutã bine. Opera lui principalã sînt Metamorfozele, dar în Evul Mediu au fost prețuite mai mult Ars amandi, Remedia amoris și Heroides. Este unul dintre autorii mai cunoscuți lui Dante, cu care vrea sã se ia la întrecere. În cîntecul hoților (Infernul, XXV), el se laudã cã l-ar fi întrecut cu metamorfoza închipuitã de el, a oamenilor care devin șerpi. Lucan : nãscut la Córdoba, în Spania, la 33 î.Cr., a murit la 65 d.Cr. E autorul Farsalei, poem epic despre rãzboiul civil dintre Cezar și Pompei. A inspirat pe Dante mai ales în cîntecul amintit mai sus, al hoților. 91. Cuvîntul drag : e cuvîntul de „poet”. 93. Onoare : adicã motivul cinstei constã în faptul cã Virgil e poet. Cu mare modestie Virgil insistã asupra acestui lucru, cã și ceilalți îl cinstesc numai și numai ca poet. 95. Prințului : este Homer.

88

INFERNUL

97 Iar dupã ce-ntre ei puțin vorbirã,
spre mine-ntorși c-un semn m-au salutat,
iar de-asta ochii lui Virgil zîmbirã.
100 Dar și mai mare-onoare-apoi mi-au dat
primindu-mã-ntr-a lor tovãrãșie
și-al șaselea-ntre-asemeni genii-am stat.
103 Și-am mers așa spre-acea luminã vie,

vorbind ce-i bine-aici să tac, astfel
cum bine-a fost vorbite-n Iad să fie.

106 Și-ajunși apoi sub un frumos castel
de șapte ori încins c-un zid pe-afară
și-n jur scutit de-un mîndru rîurel.

109 Trecînd ca pe uscat pe el, intrară
prin șapte porți cu mine-acești poeți
pe-un cîmp frumos cu verde primăvară.

112 Acolo oameni, cu ochi lini și-nceți,
vorbeau încet și rar [cu-autoritate],
cu vorba rar-a nobilei blîndeți.

115 Iar noi spre-un fund al văii luminate
ne-am dus pe-un loc deschis, frumos și 'nalt,
ca-ntregul cîmp cu toți să ni s-arate.

118 Și-aci-n picioare pe-acel verde smalt
mari spirite văzui, că de mîndrie
și-acum, că le-am văzut, cînd spui, tresalt.

121 Electra-ntîi cu multa-i sămînție,
cu Hector printre ei și cu Enea,

Cezar ce-avea de șoim privirea-i vie,

109. Trecură ca pe-uscat și-ntrară (a). 112. Și-ntr-însul oameni (a).

97. Vorbind : vers foarte discutat. Cei mai mulți dintre comentatori interpretează că ar fi
vorba de lucruri pe care ar fi inutil să le refere aici, așa după cum era util și potrivit acolo.

99. Zîmbiră : de satisfacție că elevul lui cel mai drag a primit de la tovarășii lui din nobilul
castel acest semn de cinste. 103. Lumină vie : e simbolul științei omenești, care răspîndește

de jur împrejur razele sale binefăcătoare. 107. De șapte ori : cele șapte ziduri sînt simbolul
virtuților morale (prudența, dreptatea, tăria și cumpătarea) și al celor speculative (inteli-
gența, știința și înțelepciunea) sau, după alții, al celor șapte părți ale filosofiei (fizica, meta-
fizica, etica, politica, economia, matematica și logica). 108. Rîurel : simbolizează elocința
sau, după alții, buna dispoziție pentru bine. 110. Șapte porți : simbolizează, după cum
se pare, cele șapte arte liberale în care consta învățătura medievală : gramatica, dialectica
și retorica (artes trivii) și : aritmetica, geometria, muzica și astrologia (artes quadrivii).

113. Încet și rar : idealul învățatului în Evul Mediu, care trebuia să vorbească rar, dulce și
cu autoritate. 117. Cu toți : adică toți cei care erau în el. 118. Smalt : cîmpul era împodobit
cu flori. 120. Tresalt : adică și acum, cînd își aduce aminte, se mîndrește că le-a văzut.

121. Electra : fiica lui Atlas și mama lui Dardanus, fondatorul Troiei. Multa-i sămînție :
copiii lui Dardanus, printre care Dante recunoaște pe Hector, cel dintîi născut al lui Priam,
regele Troiei, și al Hecubei, și pe Enea, fiul lui Anchise și al Venerei. 123. Cezar : întemeietorul
Imperiului roman (născut la 12 iulie 100 î.Cr., omorît la 15 martie 44 î.Cr.). Ochi de șoim :

89

DIVINA COMEDIE

124 Camilla sta și sta Pentesilea
într-altă grupă, și ședea Latin
cu fiică-sa Lavinia printre-aceia.

127 Și Brut ce-a scos din Roma pe Tarchin,
Cornelia, Marcia, Iulia, și deoparte
și singur sta deoparte Saladin.

130 Văzui apoi, privind și mai departe,
pe maistrul celora ce știu, avîndu-l
la mijloc mării-adîncitori de carte

133 cari stau tăcuți, cucernici ascultîndu-l.
Socrat era-ntre ei și Plato, cel

ce-n primul rînd ședea și-ncepe rîndul,

136 Democrit cel ce nu dă lumii țel,
Empedocle, Anaxagora și Tale,
Diogene și Heraclit, cu el

129. Retras stetea și singur (a).

felul cum îl descrie Dante aici arată că a fost influențat de o tendință puțin favorabilă lui Cezar și care a dăinuit în tot Evul Mediu. Altă dată (Paradisul, XI, 69) îl numește „cel ce-ntreaga lume-nspăimântase”. 124. Camilla : războinica eroină, fiică a lui Metabus, regele volscilor și amintită de Virgil în Eneida. A luptat de partea lui Turnus împotriva lui Enea și fu omorâtă de Aronta. Penthesilea : regina amazoanelor, care, în timpul războiului troian, se luptă împotriva grecilor și fu omorâtă de Ahile. 125. Latin : regele Lațului, fiul lui Faunus și al nimfei Marica. 126. Lavinia : fiica lui Latin și a Amatei. A fost logodită de mamă-sa cu Turnus, regele rutulilor, dar Enea se îndrăgosti de ea și o luă în căsătorie, de unde războiul între Enea și Turnus, în care acesta muri. 127. Brut : primul consul, care a scăpat Roma de tirania lui Tarchin și a întemeiat republica. Tarchin : zis Superbul, ultimul rege al Romei, izgonit de Brutus. 128. Cornelia : fiica lui Scipio Africanus Maior, soția lui Tiberius Sempronius Gracchus, mama Gracchilor Tiberius, Caius și Sempronia. Marcia : fiica lui Marcus Filippus, soția lui Cato Uticensis, apoi a oratorului Quintus Hortensius. Iulia : fiica lui Cezar și soția lui Pompei. 129. Saladin : Selah-Eddijn (1137-1193), sultan al Egiptului. S-a bucurat printre creștini de renumele de mărinimos și înțelept. În Evul Mediu fu socotit ca tipul omului drept, cu toate că era de credință mahomedană. 131 : Maistrul : Aristotel (384-322 î.Cr.), unul din cei mai mari filosofi ai Antichității, foarte prețuit de Dante, care-l laudă în diferite rînduri și în Convivio, ca și de toată lumea medievală. Dante cunoștea opera lui din traducerea Sfântului Toma de Aquino. 134. Socrat : (470-399 î.Cr.) inițiatorul adevăratei morale, perfecționată apoi de Aristotel, după cum însuși Dante spune în Convivio (IV, 6). Cea mai frumoasă figură de filosof și de cetățean din toată Antichitatea. Pentru el, virtutea consta în a ști, și ținta științei era cercetarea adevărului, cu care el se îndeletnicea întrebînd discipolii și îndreptînd răspunsurile lor neexacte. Metoda aceasta se și numește, de la el, socratică. Înviuit că ar fi corupător al tineretului și că ar disprețui pe zei, fu condamnat la moarte, pe care o înfruntă cu mare seninătate, refuzînd să fugă, atunci cînd i s-a oferit prilejul, pe motivul că legile trebuie respectate, chiar cînd sînt nedrepte. N-a lăsat nimic scris. Gîndirea lui o cunoaștem din operele lui Platon, Xenofon și chiar din ale lui Aristotel. Plato : născut la Atena în 429 î.Cr., moare în 348, unul din cei mai mari filosofi ai Antichității, urmaș al lui Socrate și șef al Academicienilor, numiți așa după locul unde ei se întruneau, adică Academia, după cum și Dante spune în Convivio (II, 15). Dante cunoștea doctrina platonice din citații ale altora, poate a citit chiar traducerea latină a dialogului Timaeus pe care îl citează în Paradis (IV, 49). 136. Democrit : Dante știa din De natura deorum a lui Cicero (I, 24) că, după Democrit, atomii alcătuiesc cerul și pămîntul printr-un concurs aproape întîmplător. S-a născut la Abdera (465 ?-361 î.Cr.). 137. Empedocle : născut la Agrigent (490-430 î.Cr.), a scris o lungă poemă despre natură în care susține că elementele care compun universul se combină și se descompun de mai multe ori, așa încît am avea niște haosuri nesfîrșite. La

90 INFERNUL

139 și-Orfeu și-adînc observatoru-n quale

aici era, eu zic Dioscoride

și Tului, Tit, și cel cu legi morale

142 Seneca, Gallian și Euclide,

Hipocrate, Avicenna, Ptolomeu

și-Averoe ce-ntinse zări deschide.

145 Să-i spui pe toți de-aici mi-ar fi și greu,

și-astfel mă-mpinge teama-ndelungată

c-ades la fapte-i scurt cuvîntul meu.

148 Din șase, doi ne-am rupt apoi îndată,

căci dusu-m-a p-alt drum iubitul duce

din lina zare-n noapte frămîntată

151 și-ajunsei unde-n veci nimic nu luce.

145. Pe toți cîți sînt (a). C-ades prin fapte-i grabnic mersul (b). C-ades pentru

fapte-am scurt cuvînt (b).

această teorie Dante face aluzie în Infern (XII, 42). Anaxagora : din Clazomene (500-428 î.Cr.), maestrul lui Pericle, care i-a scăpat viața cînd a fost acuzat de ateism, din cauza operei sale

despre natură. A fugit atunci la Lampsac, unde a murit. Are meritul de a fi introdus în Atena filosofia școlii ionice. Tale : din Milet, unul din cei șapte învățați ai lumii vechi (639-546 î.Cr.). 138. Diogene : cinicul, născut la Sinope (404-323 î.Cr.), a fost disprețuitorul neînvins al oricărei străluciri pămîntești. Este acela care, locuind într-un butoi și ducîndu-se Alexandru cel Mare la el și întrebîndu-l ce dorea, i-a răspuns să nu-i ia ce nu-i poate da, fiindcă se așezase în dreptul soarelui. Eraclit : din Efes (500 î.Cr.), a fost celebru în filosofie și științe naturale, dar și-a exprimat gîndul într-o formă așa de abstractă că a fost poreclit „Obscurul”. 139. Orfeu : poet trac „care făcea cu chitara blînde fiarele și arborii și pietrele să se miște către sine” (Convivio, II, 1). După Dante, e „omul înțelept care cu instrumentul vocii sale îmblînzește și potolește însușirile crude și aduce la voința sa pe acei care nu au viață pentru știință și artă” (Convivio, II, 1). Quale : adică în calitățile ierburilor. 140. Dioscoride : Pedanius Dioscoride, grec din Anazarba în Cilicia. A înflorit în timpurile lui Nero și a scris un tratat unde se vorbește despre calitățile medicinale ale ierburilor. Tului : M.T. Cicero, marele orator roman (106-43 î.Cr.). Dialogul De amicitia a fost una din cele două cărți care i-au inspirat lui Dante iubirea de filosofie. 141. Tit : Titus Livius, considerat aici ca filosof. Despre scrierile lui filosofice Dante aflase dintr-o scrisoare a lui Seneca către Lucilius, în care ele sînt lăudate împreună cu ale lui Cicero. Altă dată, adresîndu-se istoricului, îl numește „cel care nu greșește”. Născut la 60 î.Cr., a murit la 16 d.Cr. Cel mai mare istoric al Romei, autor al operei Rerum Romanorum ab urbe condita libri, ajunsă la noi incompletă. 142. Seneca : Dante a cunoscut din Seneca Scrisorile către Lucilius, pe care le interpretează în Convivio (IV, 2) și unde Seneca vorbește de mai multe ori de tratatele sale de filosofie morală, pierdute pentru noi. Dante și contemporanii lui credeau că el ar fi autorul tratatului despre Cele patru virtuți al lui Martinus Damienensis, pe care îl citează în De Monarchia (II, 5). Gallian : Claudiu Gallian, medic din Pergam (131-201 d.Cr.), autorul unui tratat de medicină, citat în Convivio (I, 8). Euclid : matematician alexandrin și platonian, autor al celebrelor Elemente de geometrie. A trăit pe la 300 î.Cr. și e citat de Dante în Convivio (II, 14) și în De Monarchia (I, 1). 143. Hipocrate : medic din Cos în secolul al V-lea î.Cr. Citat în Convivio (I, 8) și Purgatoriu (XXIX, 137). Avicenna : Ibn-Sina, medic arab (980-1030), autor al unui comentariu aristotelic citat în Convivio (II, 14 și 15). Ptolemeu : matematician și geograf din secolul al II-lea d.Cr. Citat în Vita Nuova (XXIX, 2) și Convivio (II, 13). 144. Averoe : Ibn-Roschd, filosof arab din Córdoba (1116-1198), zis și „Comentatorul” pentru marele său comentariu asupra operelor lui Aristotel. Citat în Vita Nuova (I, 4) și în Purgatoriu (XXV, 63). 147. Cuvîntul meu : Dante vrea să arate că nu întotdeauna ajung cuvintele și bunăvoința pentru a putea reda ceea ce el a văzut. 151. Nimic nu luce : Limbul este o excepție luminoasă în Infernul lui Dante, care e tot întunecat.

91

amor și moarte (97-138)

Dante (139-142)

1 Din starea-ntîi așa-ntr-a doua stare
venim, în cerc ce loc mai strîmt rotește,

ci cazne-atît mai mari, stîrnind urlare.

4 Grozav aici stă Minos și rînjește,

județ el ține-acolea-n poartă stînd
și-azvîrle-n Iad precum se-ncolăcește.

7 Eu zic că rău-născutul duh intrînd,

silit e culpa-ntreagă să și-o spuie,

iar el, cunoscător de rău, vîzînd

10 ce loc din Iad e vrednic să-l încuie,

cu număru-nvîrtitei cozi pe spate

arată gradu-n care vrea să-l puie.

13 Mereu stau multe-n față-i adunate,

și una după alta vin cu rîndul

și spun și-aud și-n Iad sînt aruncate.

3. cari nasc (a). 5. Și ține-aici județ (a).

INFERNUL

16 Cînd el văzu că vin și-a-ntra mi-e gîndul :

– „Tu, cel ce vii în lumea celor morți –
a zis și-a stat, oficiu-nterupându-l –,
19 știi unde ești ? Te-ncrezi tu vrunei sorți ?
Să nu te-nșele-această largă-ntrare !”.

Virgil atunci spre el : – „Ce grijă porți ?

22 Să nu-i oprești fatala lui cărare.

Așa se vrea-ntr-un loc unde se poate
orice se vrea, și curm-a ta întrebare”.

25 Acu-ncepui s-aud acele toate
urlări de-aici și-amar fui străbătut
de multul plîns ce tristul neam îl scoate.

28 Era-ntr-un loc de-orice lumină mut,
ce muge-așa ca marea-ntârîtă
cînd largul ei de volbură-i bătut.

31 Vîrtej drăcesc ce nu mai stă vrodată,
ia morți de-a valma-n furia lui cu sine,
să-i zguduie-nvîrtindu-i și să-i zbată.

34 Iar cînd simt furia volburii ce vine
cum plîng atunci, cum urlă toți în vale,
și-azvîrl blăstem puterilor divine !

37 Știui că āstor chinuri infernale
supuși sînt cei ce-avînd plăcerea țel
fac mintea roabă poftelor carnale.

17. Tu, cel ce vii : ca și Caron, și Minos este surprins (și cam scandalizat) de faptul că un om încă în viață străbate ținuturile supuse stăpînirii lui și încearcă să-l sperie pe îndrăznețul care s-a încumetat să întreprindă o astfel de călătorie. 18. A stat : oprindu-se din funcția sa de judecător. 19. Te-ncrezi : literar : „bagă de seamă în cine te încrezi”. Minos caută a strecura în sufletul lui Dante neîncrederea față de Virgil (rațiunea omenească). 23. Așa se vrea : formula obișnuită, de culoare cam magică, pe care Virgil (care în Evul Mediu a fost socotit ca vrăjitor) o repetă de cîte ori găsește o piedică în atitudinea îndîrjită a demonilor păzitori ai cercurilor din Infern. 24. Curmă : cu Minos Virgil nu întrebuițează multe cuvinte ca să-l convingă, ci, scurt, îi spune că așa e voința cerească și deci să tacă. În alte rînduri, ca om fin ce este, se ia cu binele pe lîngă demonii care-l împiedică. Acest oportunism al lui Virgil a fost studiat într-o frumoasă lucrare, *L'opportunismo di Virgilio*, de către un tînăr elev al dlui Francesco D'Ovidio. 28. Mut : lipsit de lumină. Dante, ca și Shakespeare și ca mai toate geniile mari, are adesea expresii lapidare care nouă de multe ori ni se par ciudate. În cîntecul I (vezi 60), Dante spune, spre exemplu, că lupoaica îl împinge înapoi unde „soarele tace”, adică în adîncul întunecos al pădurii. 30. Volbură : peisajul acesta de furtună se potrivește de minune cu furia patimii care i-a răpit în viață. 31. Vrodată : printr-o excepție miraculoasă, furtuna stă numai timpul necesar Francescāi ca să-și povestească tragica întîmplare de iubire și moarte. După cum foarte bine observă Henri Havette, într-o foarte recentă lucrare a sa (*Etudes italiennes*, I, nr. 2-3, 1918) despre cele șapte dintîi cîntece ale Infernului, acestea par a reprezenta o primă încercare a lui Dante, reluată apoi mai tîrziu. Dante, în urmă, nu va întrebuița mijloace așa ieftine ca intervenția unei minuni. De altfel, mai observasem și eu (*Ricordi di letture provenzali e francesi nella „Commedia” di Dante*, Napoli, 1913) că Dante, ca să facă posibilă convorbirea lui cu Brunetto Latini, născocoște o întregă meteorologie a Infernului, așa că ploaia de foc ce-i chinuiește pe acești păcătoși se stinge în contact cu aburii ce se ridică din rîul Flegeton, de pe malul căruia Dante vorbește fostului său maestru, ceea ce ar fi dovadă a unui progres în arta lui Dante și că ar fi trecut multă vreme pînă ce a reluat poema începută.

93

DIVINA COMEDIE

40 Cum grauri ia și-al toamnei vînt cu el
pe mii de-aripi mulțimea lor zbătută,
pe-acești mișei, cumplitul vînt astfel

43 și-n jos și-n sus și-aici și-acolo-i mută,

și nu mai pot să spere-n veci încai
nu stare-n loc, ci caznă mai scăzută !
46 Și cum își plîng cocorii tristul lai
cînd fac pe drum coloane-ndelungate,
așa vedeam că vin cu mare vai
49 și-aceste umbre de vîrtej purtate ;
și-am zis : – „Maestre, cine-au fost acei
pe care-astfel âst negru-amurg îi bate ?”.

52 – „Înfîia-n stolul despre care vrei
să știi a fost împărăteas-odată
și neamuri multe-avu sub sceptrul ei,
55 ci-atît fu-n viciu-acesta de 'necată,
că-n legi sancțiune unei crime-aduse,
spre-a fi și-a ei legal astfel scuzată.

58 Ea e Semiramis, ce din cetite
o știm c-a fost urmașa și femeia
lui Nin în țări de turci acum domnite.
61 Se-ucise-a doua din amor și-i ceea
ce spuzei lui Sicheu perfidă-i fuse :
perversa Cleopatră este-a treia.”

40. duce-al (a). 46. Cum gruii-n sbor își cîntă-amarul laiu (a). jalnicul (a). 47. din
colo linii (b). 48. Așa-și trăgeau venind cumplitul (a). Așa veniau trăgîndu-și lungul
vaiu (b). 55. înfundată (a). 56. Că voe-a dat prin legi plăcerii-oprite (a). 57. spălată (a).
43. Și-n jos și-n sus : „cu sunetele întrerupte ale acestor adverbe, care parcă se fugăresc
unul pe altul, Dante descrie «vîrtejul infernal ce nu mai stă», de care acele suflete sînt răpite
și zbătute în toate părțile” (Venturi). 46. Lai : lais-urile erau niște scurte compuneri poetice,
de origine bretonă, uneori narrative, altele lirice, întovărășite de o muzică tristă și melan-
colică. Cuvîntul lai, întrebuițat de provensali spre a arăta cîntecul păsărilor, a trecut pe
urmă cu însemnarea de plîngere. 54. Neamuri multe : adică sirienii, etiopienii, parte din
indieni și babilonieni. 57. Legal scuzată : Orosius (I, 4) povestește : „această regină (Semiramida)
arzînd de pofță... se pătă de desfrîu... și păcatul ei particular voind să-l acopere cu o aparență
de legalitate porunci că tatăl și fiica s-ar putea împreuna, după placul fiecăruia, fără a se
păstra vreun respect firesc”. 58. Semiramis : frumoasa și frumoasa regină a asirienilor, care
domni de la 1356 î.Cr. pînă la 1314 și a avut renumele de a fi fost cea mai destrăbălată femeie
din lume. Cetite : Dante face aluzie mai ales la istoria lui Orosius, pe care o pomenește în
De Monarchia (II, 9). 59-60. Urmașa și femeia lui Nin : după moartea lui Nin, îi urmă la
domnie soția lui, Semiramida, îndepărtînd pe fiul său Ninia. 60. Turci : adică Babilonia, care,
în timpul lui Dante, era stăpînită de turci. Nu e necesar deci a crede că Dante face confuzie
între Babilonia din Asia și cea din Egipt, unde era reședința sultanului. 61. A doua : Dido,
fiica lui Belo, întemeietoarea și regina Cartaginei, iubi pe Enea, dar, părăsită de el, se omorî
(Eneida, I, 4). Astfel nu-și ținu promisiunea solemnă făcută cenușei bărbatului său, de a-i fi
totdeauna credincioasă. 63. Cleopatra : regina Egiptului (69-30 î.Cr.) și, după cum ne spun
istoricii cei vechi, femeie foarte destrăbălată. A iubit între alții pe Cezar și Antoniu, care
pentru ea se despărțise de soția sa Octavia. Învinsă de armatele lui Octavian, ca să nu cadă
prizonieră în mâinile dușmanului, puse s-o muște o aspidă.

94

INFERNUL

64 Văzui și pe Elena care-aduse
cumplitul timp ; pe-Ahil cel mare-al cui
război cu-amorul trist sfîrșit îi puse.

67 Pe Paris și Tristan, și mii văzui
goniți din viața lor de-amor, pe care
Virgil mi-i arăta cu mîna lui.

70 După ce [dat-am maestrului ascultare
de vechi femei și cavalerii mii,
a fost mai să leșin de milă mare].

73 Și-așa-ncepui : – „Cu drag eu le-aș vorbi
acelor doi ce-aduși de vijelie
așa de-ușor pãreche par a fi”.

76 Iar el : – „Tu-i vei vedea cînd au sã fie
aproape-aici și-atunci pe-acea putere
ce-i leag-astfel, sã-i chemi și au sã vie”.

79 Cînd vîntul deci le dete-apropiere,
strigai spre dînșii : – „O, suflete-ntristate,
vorbiți de nu v-oprește-a altui vrere”.

82 Precum prin aer pe-aripi nemișcate,
iau douã turturele-alături zbor

de-același dor spre cuibul drag purtate,

85 așa și ei, dintr-al Didonei cor

veneau prin noaptea ce-o frãmîntã vîntul ;

atît cu ruga-nvinsei vrerea lor.

64. Elena : fiicã a lui Jupiter și a Ledei, soție a lui Menelau, care fu rãpitã de Paris, fiul lui Priam, regele Troiei, și care fu cauza rãzboiului dintre greci și troieni. Oamenii din Evul Mediu și-o închipuiau „mai albã decît lebãda”. 65. Cumplitul timp : e vorba de rãzboiul troian. 66. Ahil : regele mirmidonilor, fiul lui Peleu și al zeiței Tetis, e cel mai însemnat erou grec în rãzboiul troian. Dante îl pune printre cei destrãbãlați, aducîndu-și aminte cã a murit din cauza iubirii. Într-adevãr, dupã o lege post-homericã, Ahile, din iubire pentru Polixena, fiica lui Priam și a Hecubei, ar fi voit sã treacã de partea troienilor, dar Paris îl ucise. În Roman de Troie și într-o traducere italieneascã, datoratã unui Binduccio dello Scelto, contemporan al lui Dante, se spune : „amor a arãtat cazna și puterea sa, împotriva cãrora nimeni nu se poate apãra”. 67. Paris : cf. nota 64. Tristan : vestit cavaler al „mesei rotunde”, fiul regelui Meliadus, care iubi pe Isolda, soția unchiului sãu, regele Marc din Cornivalia. Legenda spune cã Tristan s-a dus în Irlanda pentru a cere mîna Isoldei pentru unchiul sãu, regele Marc, dar în cãlãtorie, bînd din greșealã din licoarea fermecatã datã de mama Isoldei pentru a-și pãstra veșnic iubirea bãrbatului, s-au îndrãgostit fatal unul de altul. Dupã multe întîmplãri, regele Marc, descoperind adulterul soției sale, a rãnit pe Tristan cu o sãgeatã înveninatã și acesta, simțindu-se murind, a îmbrãțișat atît de tare pe Isolda, încît amîndurora le-a plesnit inima și au murit împreunã. Legenda, de origine bretonã, a fost rãspînditã în toatã Europa de truverii francezi și era foarte cunoscutã în Italia, unde gãsим o prefãcere în proza toscanã a romanului francez (așa-zisul Tristano Riccardiano), și pãtrunsese chiar în lyricã. Ahile și Paris erau socotiți în poezia medievalã la fel cu cavalerii medievali. Toate aceste personaje, asupra cãrora a înflorit o întregã literaturã de romane, mai ales în limba francezã, erau foarte familiare tuturor oamenilor culți din Evul Mediu, dupã cum ne sînt nouã personajele romanelor contemporane mai celebre. 74. Acelor doi : Paul și Francesca. 75. Așa de-ușor : vîntul îi rãpește cu atîta violență, încît parcã au pierdut orice greutate, ca niște biete frunze în furtunã. 77. Pe-acea putere : amorul care nu-i desparte nici în chinurile Iadului. 79. Apropiere : adicã de Virgil și Dante. 81. Altui : voința lui Dumnezeu. Dupã cum am mai observat, numele lui Dumnezeu nu e niciodatã pomenit în Infern decît printr-o perifrazã. 85. Didonei cor : adicã din ceata desfrînaților, în care se gãsește și Dido.

95

DIVINA COMEDIE

88 – „O, suflet bun și nobil ce-n mormîntul
cumplitei noți te-oprești la noi, ce-odatã

cu-al nostru sînge-am înroșit pãmîntul,

91 amic de L-am avea pe-al lumii Tatã,

noi rugi I-am face pentru pacea ta,

cãci milã simți de-amara-ne rãsplatã.

94 De vrei sã ne vorbești, vom asculta

și vom vorbi, de-ai dorul de-ascultare,

cît timp stã vîntu-ntr-astã pace-a sa.

97 Nãscutã fost-am în cetatea care

stã-n malul mării unde Po de-acum,

trudit, cu-ai săi, își cat-odihnă-n mare.

100 Amor, ce-n inimi iute-și face drum,
l-a prins cu-a mea frumsețe, ce răpită
mi-a fost astfel, că și-azi mă doare cum.

103 Amor, ce-a sa iubire-o vrea iubită,
plăceri de el atare-n mine-a pus,
că sînt de el cum vezi și-acum robită.

106 Amor spre-o moarte pe-amîndoi ne-a dus,
Caina pe-ucigaș va fi avîndu-l.”

Atît și-aceste vorbe ei ne-au spus.

109 Și-astfel truditul suflet ascultîndu-l,
plecîndu-mi fața mi-o ținui plecată,
pîn-a-ntrebat Virgil : – „La ce ți-e gîndul ?”.

90. Cu-al nostru sînge : fiindcă mai toți muriseră de moarte violentă. 91. Amic : cu această dorință plină de regret și de deznădejde, pentru care Francesca, deși condamnată, aproape s-ar ruga lui Dumnezeu pentru pacea lui, Dante începe să ne arate toată gingășia acestui blînd suflet de femeie, care pare ca o lumină în peisajul furtunos și întunecat al Infernului dantesc. Dante își dă seama de monotonia în care ar putea să cadă, dînd Infernului numai întunecime, Purgatoriului numai pocăință și Paradisului numai lumină. De aceea „introduce ici și colo în Infern cîte o rază de lumină și, prin vijelie și noapte, prin vaiete și blesteme, deschide o porțiță prin care putem privi marea întindere a mării scînteind sub soare (malul mării unde Po își caută odihnă) și să ascultăm duioasa poveste de iubire a Francescâi și Paul” (Chiappelli). 96. Pace : după cum am spus, Dante, ca să facă cu puțință convorbirea lui cu Francesca, imaginează că vîntul se oprește cît timp ține convorbirea. 97. Cetatea : Ravenna, ultimul adăpost al lui Dante și unde este astăzi mormîntul poetului. Probabil acolo, la curtea lui Guido Novello da Polenta, Dante a auzit această tragică poveste de iubire. 98. Malul mării : Marea Adriatică, unde se varsă Padul. 99. Ai săi : afluenții Padului. 102. Astfel : în mod violent. Ceea ce îndurerează mai mult pe Francesca nu este moartea, ci felul violent, brutal în care a fost omorîta. 103. Amor, ce-a sa iubire : avem aici concepția aceea fatală a amorului, pentru care oricine e iubit nu poate să nu iubească la rîndul lui. Pentru întîia oară apare în romanele de aventură ale „mesei rotunde” (licoarea băută de Tristan și Isolda, în corabia ce-i ducea în Cornivalia) și de acolo trece în lirica italiană a Școlii „dulcelui stil nou”, al cărei urmaș era și Dante. 106. Amor : de observat repetiția amor..., amor..., amor... (100, 103, 106) ca un laitmotiv ce revine mereu în această muzică delicată ce e povestea Francescâi. 107. Caina : o parte din groapa trădătorilor, în care sînt osîndiți cei ce au trădat pe rudele lor. De la Cain, trădătorul fratelui său Abel. 108. Ne-au spus : unii interpreți cred că ultimul vers e spus de Paul. După rezultatele criticii mai moderne însă această interpretare nu e primită, pîrîndu-se a fi în contradicție cu versurile 139-140, în care se zice : „Și-n timp ce unul povestea, văzui/ Plîngînd pe-al doilea...”, din care reiese că numai Francesca vorbește, iar Paul numai plînge. 110. Plecîndu-mi fața : fiindcă se știa și el pătat

96

INFERNUL

112 Tîrziu, cînd am răspuns, am zis : – „Vai, tată,
ce visuri dulci, ce dor nepotolit
a-mpins pe-aceștia către-amara plată !”.

115 Spre dînșii-apoi mă-ntoarsei și-am vorbit :
– „Francesco, vai, a voastră suferință
cu plîns îmi umple sufletul mîhnit.

118 Dar spune-mi tu-n ce chip găsi puțință
să-și dea pe față-ascunsul dor al său
acea de mult nesigură dorință ?”.

121 Iar ea : „Nimic nu doare-atît de rău
decît de-un timp ferice-a-ți fi aminte
în timp de-amar, și-o știe domnul tău.

124 Dar vrerea ta de-ți este-așa fierbinte
să știi al nostru-amor din focu-i prim

voi spune-amestecînd cu plîns cuvinte.

127 Spre-a pierde timpul stam ca să cetim
de Lancelot, cum l-a-ncurcat iubirea,
noi singuri doi și făr' să bănuim.

130 Făcu să ne privim ades, cetirea,
și ne-am surprins cu-obraz descolorat,
ci-un punct făcut-a să ne pierdem firea.

133 Cînd am cetit cum zîmbetu-așteptat
de mult, amantul și-l sărută-n fine,
atunci, în tremur tot, m-a sărutat

de același păcat ; de aceea și mila și simpatia neobișnuite ce le arată față de Francesca. În cercul desfrînaților din Purgatoriu, Dante mărturisește direct acest păcat al lui, supunîndu-se, ca și în cercul mîndrilor, pedepsei curățitoare, care consistă în a trece un zid de flăcări.

112. Vai, tată : de aici se vede umanitatea lui Dante, care, ascultînd povestea Francescâi, se gîndește la iubirile lui pămîntești, la perioada aceea de rătăcire morală, se mărturisește om slab, plin de păcate și simte o solidaritate omenească cu aceste suflete rătăcite. Din punct de vedere teologic, el ar fi trebuit să se arate scandalizat, neînduplecat față de un păcat așa de urît de Biserică, dar Dante e om înainte de toate, și poet, și de aceea Divina Comedie nu a murit o dată cu epoca în care s-a născut. Foarte frumos spune în această privință Carducci : „Moare Joe, dar imnul poetului rămîne”. 116. Francesca : din Ravenna, fiica lui Guido Novello da Polenta, mort în 1310. A fost dată de soție cam pe la 1275 lui Gian Ciotto (Ion Șchiopul) de Malatesti, senior de Rimini. Ea iubi însă pe cumnatul său Paul, al doilea fiu al lui Malatesta da Verrucchio și bărbat al Orabilei Beatrice di Ghiaggiolo. Cei doi îndrăgostiți fiind găsiți împreună de Gian Ciotto, fură omorîți amîndoi. Comentatorii mai spun că Gian Ciotto, ca să obțină mîna Francescâi, știindu-se foarte urît și șchiop, a înșelat-o, trimițînd la ea pețitor pe fratele lui, Paul, foarte frumos, așa că Francesca a crezut că bărbatul ei va fi Paul, și numai cînd a ajuns la Rimini și s-a văzut lîngă Gian Ciotto a băgat de seamă amara înșelăciune. Nici un cronicar nu ne vorbește de această tragedie de la curtea Malatestilor, și în ce adaugă comentatorii se vede influența romanului lui Tristan. 123. Domnul tău : după unii, Virgil, care pune pe Enea să spună Didonei, care-l roagă să-i povestească întîmplările sale după căderea Troiei : „Infandum regina iubes renovare dolorem” (Eneida, II, 3) ; după alții, Boetiu, care spune (De consolatione philosophiae, III) : „Ceea ce e mai chinuitor e să-ți amintești că ai fost vreodată fericit”. 128. Lancelot : episodul din romanul lui Lancelot, la care Dante face aluzie, este următorul : „Doamnă – spuse Gallehault –, acuma se cuvine să faceți începutul : să-l sărutați înaintea mea ca început de adevărată iubire. Atunci se dau la o parte surîzînd și se fac că se sfătuiesc ; și regina vede că el nu îndrăznește, și-l ia de bărbie și-l sărută foarte lung”.

97

DIVINA COMEDIE

136 acest ce-acum în veci va fi cu mine.

Galeot fu basmul și-autorul lui
și-aici am pus cetirii pe-astăzi fine”.

139 Și-n timp ce unul povestea, văzui
plîngînd pe-al doilea-ncît de-nduioșare
păream c-aș fi murit, și-apoi căzui

142 cum cade-un corp ce viață-ntr-însul n-are.

136. Acest : Galeot, cavalier și prietenul lui Lancelot. Vrea să arate că, după cum Galeot fu acela care îndemnă pe regina Ginevra să sărute pe Lancelot, tot așa și romanul și autorul lui fură mijlocitori de iubire între Francesca și Paul. De aici Galeot a devenit pe urmă în italiește sinonim cu „mijlocitor”. Decameronul lui Boccaccio, în unele manuscrise, arată ca subtitlu : „sau Prințul Galeot”. 141. Căzui : de observat din nou cît de mult Dante ia parte la durerea Francescâi.

98

INFERNUL

Cîntul VI

Cercul al treilea : lacomii

Cerber. Ciacco (1-36) Ciacco
(37-57) Profețiile lui Ciacco cu
privire la Dante (58-93) Digresie
despre reînvierea trupului (94-115)
1 Venindu-mi iar în firea ce-o pierdii
de mila celor doi cumnați, de care
cu totul tulburat în suflet fui,
4 văzui căzniți de-alt soi și o nouă stare
de cazne-oriunde mi-am întors privirea
și-oriunde-am mers și-oricum făceam mișcare.
7 Era-ntr-al treilea cerc aci-n izbirea
eternei ploii, ce rece, grea și iute,
nu-și schimbă-n veci nici cursul ei, nici firea.
10 Și ning zăpezi și ape cad stătute
și grindini bat prin zarea-ntunecată ;
pământul ce le-nghite-ntr-însul pute.
13 Iar Cerber, fiara crudă și ciudată,
cîinește latr-aici la ticăloșii
plouați etern, trei guri căscînd deodată.
16 Băloasa barbă neagră și-ochii roșii,
și-un pîntec larg și gheare-avînd, jupoaie
și sfișie și mușcă păcătoșii.

5. Aci... am dus (a). 12. Ce primește. De-atîtea pl. (a). 13. Acestea (a).

4. Alt soi : lacomii. 9. Nu-și schimbă : tot chinul acestei pedepse este în monotonia ei. Cine a încercat plictiseala adîncă, chinuitoare și starea sufletească de adîncă deprimare într-un timp de ploaie îndelungată e în stare, gîndindu-se la veșnicia unui astfel de chin, să măsoare toată grozăvia lui. E o pedeapsă josnică, după cum unul din cele mai josnice este păcatul lăcomiei. 13. Cerber : un monstru fabulos în formă de cîine cu trei guri, păzitorul Infernului pîgîn, descris de Virgil în Eneida (VI, 417) : „Cerberus haec ingens latratu regna trifauci, Personat, adverso recubans immanis in antro”. În Dante are sarcina de a păzi cercul lacomilor și de a chinui, mușcîndu-i și zgîriindu-i, pe osîndiții de acolo. 16. Băloasă : în text : unsuroasă, și se potrivește foarte bine cu păcatul lăcomiei.

99

DIVINA COMEDIE

19 Cîinește urlă toți, pătrunși de ploaie
și-o coast-o fac a celeilalte scut
și-astfel se-ntoarce-ades sârmana droaie.
22 Cînd marea fiară Cerber ne-a văzut
rînjindu-și colții-a prins din ei să bată
de furie-n trupu-ntreg fiind zbătut.
25 Dar palmele-ntinzîndu-le-al meu tată
pământ luă și-n gura cea-ntreită
cu pumnul plin i-o repezi deodată.
28 Și ca și-un cîine ce rîvnind s-agită
și tace-apoi, mîncarea cînd și-o ia
și n-are-alt gînd și-alt zor decît să-nghită,
31 cu fălcile scîrboase-așa făcea
ăst demon crud ce urlă-ncît mai bine
căzniții-aceștia surzi să fie-ar vrea.
34 Iar noi treceam pe umbre ce le ține
zăcînd ăst loc cumplit, și-această stradă
ne-a fost pe-a lor golimi ce par ca pline.
37 Zăceau cu toții răsturnați grămadă,
dar unul singur cînd de veste prinse
c-am da spre el, s-a ridicat să șadă.

19. Urlări de cîni (a). 20. Și scut o coast-a altei coaste-o fac (a). 22. Cînd monstrul

verme (a). 24. Și n-avea fir de păr (a). 26. Lacomie gîtlejuri (a). 33. Să fie surzi acei mișei (a). 37. Ei toți zăceau pe gol pămînt (a).

19. Cîinește urlă toți : povestește Annie Vivanti într-una din ultimele cărți ale ei (Zingaresca) că păstorii din America, care stau ani de zile singuri numai cu turmele lor, în singurătățile depărtate de orice viață omenească și cu neputință să poată vorbi cu vreo ființă omenească, după cîtva timp înnebunesc, și primul semn este că încep a răspunde behăind behăitului turmelor lor. Tot așa și aici aceste suflete, prostite în pedeapsa lor josnică și depri-mantă, urlă cîinește, imitînd aproape pe Cerber care-i asurzește cu lătratul lui. 20. Scut : cînd nu mai pot rezista chinului ploii care-i lovește, se întorc pe partea cealaltă. 23. Din ei : din colți, ca și prins de febră. Cum, de altfel, fac cîinii cînd sînt uzi de ploaie. În acest clătănîit de dinți și tremur trebuie văzut însă și un semn de lăcomie. De observat și la fiarele sălba-tice, și mai ales la păsările răpitoare, cum înainte să se apuce de mîncat din prada lor sînt apucate de o tremurare nervoasă, care le împiedică cîtva timp să se poată atinge de hrană. 26. Pămînt : în Eneida lui Virgil, Sibila dăruiește lui Enea o turtă cu ierburi medicinale, cu puterea de a potoli furia lui Cerber. Dante, cu o variantă genială, arată tot disprețul ce-l are pentru păcatul lăcomiei, care în forma lui mai grosolană și bestială constă în a mîncă cît mai mult, fără a se preocupa de calitatea mîncării, punînd pe Virgil să arunce în gurile lui Cerber pămînt cu pumnii plini, ca și cum ar zice : „Dacă e vorba să-ți umpli numai pîntecele larg, e destul și pămînt”. 28. Rîvnind s-agită : vezi nota de mai sus (v. 23). 33. Surzi : la chinul ploii veșnice, al noroiului, al apei stătute care miroase rău, la mușcăturile și zgîrierile Cerberului se adaugă și chinul auzirii acestui lătrat nesuferit al Cerberului, care face sufletele să do-rească a fi surde ca să nu-l mai audă. 34. Pe umbre : adică călcînd pe ele. 36. Pe-a lor golimi : Dante spune că, prin inconsistența lor (golimi), par persoane reale (plini). Unii au vrut să vadă o inconsecvență a lui, care în alte părți ne arată aceste suflete ca avînd un trup consistent, pe care îl poate chiar chinui, ca de pildă al trădătorului Bocca degli Abati.

100

INFERNUL

40 Și-apoi : – „De poți cunoaște-mă, tu, inse, ce treci prin acest Iad – fu vorba lui –, căci nu fui stîns cînd viața [ta] s-aprinse”.

43 Iar eu : – „A ta căznire,-așa-ncepui, din minte-mi vād c-atîta mi te scoase că-mi pare-așa că nu te mai văzui.

46 Dar cine ești, ce-atît de ticăloase pedepse iai, încît de ia vro vină mai mari în Iad, nu ia și mai scîrboase?”.

49 Iar el atunci : – „Cetatea ta cea plină de pizm-așa, că dă din vas afară, m-avu cu dînsa-n lumea cea senină.

52 Ai voștri numele de Porc mi-l dară, și-a gurii poftă fără saț făcu să plîng cum vezi în ploi ce mă culcară.

55 Dar suflet trist nu singur sînt, o, nu. Căci toți aceștia pentru-aceeași vină au tot aceeași caznă”. Și tăcu.

58 Iar eu : – „Mi-e inima, tu, Ciacco, plină de plîns cînd vād amarul ce te bate ; dar spune-mi dacă știi la ce-o să vină

61 sârmanii fii ai urbei dezbinat. Mai e vrun bun în ea ? Și de-unde-ar fi c-a-ntrat astfel discordia-n cetate”.

53. Mereu (a). 55. Eu (a). 57. Acelaș chin. Și-apoi tăcu. (a). 58. Iar eu. Și-al meu răspuns (a). 63. De ce atîta desunire-o bate (a).

Comentatorii mai recentî cred că Dante vorbește de golime (inconsistență) numai în comparație cu trupurile celor vii. Sfîntul Toma de Aquino spune despre trupurile osîndiților după Judecata Universală că „nu vor fi subțiri și nesimțitoare, dar vor rămîne în consistența și

simțirea lor”. Aceasta numai întrucât privește suferința, căci, de pildă, în Purgatoriu (II, 79), Dante spune foarte clar că voind să îmbrățișeze pe prietenul lui, muzicantul Casella, „de trei ori a aruncat brațele după gâtul lui și de trei ori s-a întors cu ele la piept”. 40. De poți : fiindcă are conștiința că este schimbat cu totul și în chip, cum se întâmplă oamenilor care au pierdut orice demnitate omenească și care s-au înfundat în viciile cele mai josnice, când vorbesc cuiva care i-a cunoscut pe când erau oameni întregi. 51. M-avu cu dînsa : adică m-am născut la Florența. Sufletele, de câte ori vorbesc de pămînt, vorbesc de el cu regret ca de „lumea cea senină, cerul cel dulce care este înveselit de soare” etc. 52. Porc : în italienește Ciacco este și nume de persoană (cf. fr. Jacques), și numele popular toscan al porcului, luat din vorbele cu care se strigă porcii : ciac, ciac, ca și în românește : ciuc, ciuc. 54. Culcară : arată violența ploii care-i bate, după cum doboară ploaia grîul. Dante întrebuițează, într-adevăr, aceleași vorbe care înseamnă a culca grîul. 58. Ciacco : foarte probabil Ciacco dell’Anguillaia, poet florentin, care ne-a lăsat două poezii drăguțe, dar ușuratece, după cum de altfel era și caracterul lui. Boccaccio ni-l descrie (Decameron, IX, 8) : „Om foarte lacom, cum n-a mai fost nimeni vreodată, de altfel om foarte subțire și plin de frumoase și plăcute glume, nu tocmai om de curte, dar înțepător” și povestește o întâmplare a lui cu Filippo Argenti, pe care-l vom întâlni în cercul mînioșilor. 61. Urbei dezbinat : Florența.

101

DIVINA COMEDIE

64 – „O lungă ceart-avea-vor și-or veni
la sînge-apoi, și cu rușine mare
partidul Alb pe Negri-i va goni.

67 Dar scris îi e și lui să paț-atare,
trecînd trei ani, căci Negrii-l vor înfrînge
prin sila cui amic azi li se pare.

70 Mult timp ținîndu-și fruntea sus, vor strînge
amar [pe ceilalți, și dări mari le iau],
oricît s-or indigna și-oricît s-or plînge.

73 Iar buni sînt doi, dar nici o vază n-au.
Trufia, pizma, pofta de avere
sînt trei schintei cari foc cetății dau.”

76 Așa-și vorbi gemuta lui durere.

Iar eu atunci : – „Dorinții mele-i pune
sfîrșit, te rog, să-mi spui ce-ți voi mai cere.

79 De Mosca și-altii demni, de-Arigo spune,
de Farinata, Rusticuci, Teghiai,
și toți acei ce-au tins spre fapte bune,

64. Răspunse el după-ncordare lungă (a).

64. O lungă ceartă : face aluzie la urile care despărțeau cele două neamuri : Cerchi și Donati. Fiecare din ele își avea în oraș un mare număr de partizani, care apoi, cu nume luate de la partidele din Pistoia, și-au zis bianchi și neri (albi și negri). Aceasta s-a întîmplat în sărbătoarea Armindenului (Calendimaggio) a anului 1300, când, călărind prin oraș amîndouă părțile, o ceată de tineri Donateschi se întîlni, lîngă biserica Santa Trinità (Sfînta Treime), cu o ceată de tineri Cercheschi ; s-a stîrnit o ceartă, așa încît, în învălmășeală, unii au fost răniți, și lui Ricoverino de’ Cerchi i-a fost retezat nasul. Lovitura aceasta, după cum spune în Cronica sa Dino Compagni (I, 22), „a fost nenorocirea Florenței”, fiindcă de acolo s-a înrăutățit dezbinarea orașului. 67. Lui : adică partidului „alb”. Să paț-atare : să fie izgonit de „negri”.

69. Prin sila cui : papa Bonifaciu al VIII-lea, marele dușman al lui Dante, urmașul în scaunul papal al lui Celestin al V-lea. Amic : Coșbuc interpretează aici verbul vechi italianesc piaggiare, al cărui înțeles nu este tocmai clar, ca a face pe prieten, a linguși. După ultimele studii însă, comentatorii moderni ai poemului, întemeindu-se pe o notă a lui Boccaccio, care a fost unul din cei dintîi comentatori și expozitori ai lui Dante, interpretează : a arăta de a voi și ceea ce în realitate nu se vrea ; într-adevăr, Bonifaciu al VIII-lea trimise la Florența ca „împăciuator” pe Carol de Valois, care dădu sprijinul său numai la „negri”, guelfi mai îndrîjiți, ceea ce Bonifaciu dorea. 73. Buni sînt doi : nu s-a putut explica pînă acum această aluzie. Comentatorii vechi credeau că ar fi vorba de Dante însuși și de prietenul său Guido

Cavalcanti (sau Dino Compagni care era podestà al Florenței când Dante a fost ales printre priori). Acum se înclină a crede că acel doi nu face aluzie la anumite persoane și numai vrea să arate cât era de mic numărul oamenilor cinstiți în Florența. Nici o vază : n-au trecut. În text : nu sînt ascultați. 74. Trufia... : după acest pasaj, care ar corespunde celor trei fiare pe care Dante le întilnește la ieșirea sa din pădure, unii comentatori interpretează pantera ca simbolul pizmei, în loc de al păcatului trupesc. 79. De Mosca : Mosca dei Lamberti, pe care Dante îl va regăsi în cercul VIII din Infern printre pizmașii semănători de zizanii. Arigo : singurul printre cei numiți de Ciacco, pe care nu-l mai întilnim. Unii din vechii interpreți spun că ar fi un Arrigo dei Giandonati, alții – dei Fifanti, alții în fine – degli Avvocati. 80. Farinata : Farinata degli Uberti, pe care-l vom regăsi în cîntul X printre eretici. Rusticuci : îl vom întilni printre sodomiți (XVI, 43). Teghiai : Tegghiaio degli Adimari, pe care îl vom regăsi tot printre sodomiți (XVI, 40). 81. Spre fapte bune : în general ; dar mai cu seamă în folosul obștesc.

102

INFERNUL

82 ei unde sînt ? Răspuns te rog să-mi dai,
că-i mare flacăra dorinții mele

să știi de plîng în Iad ori sînt în Rai ?”.

85 Iar el : – „Ei sînt la duhuri mult mai rele,
căci alte crime mai spre fund i-au dus ;
de mergi și-atît de jos, vei da de ele.

88 Iar când vei fi în dulcea lume sus
de mine-aminte lumii tu-i mai adă !

Nu-ți spun mai mult și-ajungă-ți cîte-am spus !”.

91 Chiorîș el ochii-a-ntors să mă mai vadă
puțin, și capu-apoi văzui că-i pică,
căzînd cu el la orbii săi grămadă.

94 Virgil atunci : – „El nu se mai ridică
de-aici decît cînd îngerii-o[r] să sune,
vestind pe nori puterea inimică :

97 găsindu-și toți mormîntul trist, vor pune
pe ei avutul trup și chip și-apoi
suna-le-va ce-n veci o să le tune !”.

100 Vorbind puțin de viața cea de-apoi
treceam încet prin plin de-nfiorare
amestec orb de duhuri și de ploi.

103 Și-am zis : – „Va fi pedeapsa lor mai mare,
maestre,-n urmă, dup-a lor sentință ?

Mai blînd-o fi ? Ori stînd cum e și-atare ?”.

106 Iar el : – „Să ai aminte-a ta știință :
pe cît e mai perfectă, simte chin
ca și plăceri, pe-atît orice ființă.

109 Deși nu merge-acest popor meschin
nicicînd spre-adevărata perfecțiune,
ce-aici li-e știrb așteapt-acolo plin”.

91. El dreptii ochi i-a-ntors chiorîș (b). 92. a prins (a). 107. Pe-atîta simte și plăceri și chin (a).

84. De mine-aminte : este în general dorința cea mai vie a sufletelor pe care Dante le întilnește în Infern. În Purgatoriu, sufletele îl vor ruga ca cei rămași pe pămînt să se roage pentru ei. 91. Chiorîș : tot timpul cît a vorbit cu Dante, Ciacco pare a fi ieșit din toropeala aceea de brută, în care a căzut din cauza josnicului păcat. Sfirșindu-și vorbirea, recade în starea lui de mai înainte. 93. La orbii săi : orbi în sens de întunecați la minte. 96. Puterea inimică : cînd Isus Cristos, dușmanul sufletelor pierdute, se va coborî în Iad și orice suflet va reînvia în valea din Iosafat, ca să asculte Judecata din urmă. 99. Ce-n veci : Judecata din urmă, rostită de vocea puternică și înfricoșătoare ca tunetul a lui Dumnezeu. 106. A ta știință : ceea ce știi, ceea ce ai învățat. Se face aluzie la doctrina aristotelică, după care, cu

cît ceva este mai perfect, cu atît este mai simțitor la plăcere și la durere, și fiindcă, după învățămintele teologice creștine, sufletul și corpul, reînviind, vor fi mai perfecte, vor fi și mai dispuse să se bucure de fericirea cerească sau să sufere pedepsele Iadului. 109. Deși... : cu toate că damnații nu pot ajunge niciodată la acea perfecție care este singura adevărată și

103

DIVINA COMEDIE

112 Vorbind mai multe decît pot eu spune,
rotunda vale-n arc am străbătut-o

și-ajunși pe-unde-i ieșirăm din genune,

115 de marele dușman am dat, de Pluto.

113. Această stradă-n arc am (a). 114. Și-ajunși la locul unde se scoboară (A).

care constă în cucerirea fericirii supreme, totuși, ele se așteaptă să fie după ziua Judecării mai puțin imperfecte decît înainte. Deci, fiind mai perfecte, chinurile vor crește. 115. Pluto : zeul bogățiilor. Aici reprezintă pofta de avere. Dante îl numește marele dușman fiindcă cea mai mare parte din rele se nasc, după el, din cauza poftii de avere.

104

INFERNUL

Cîntul VII

Cercul al patrulea

și al cincilea: zgîrciții și

risipitorii ; mînioșii

Pluto (1-15) Zgîrciții și risipitorii

(16-66) Digresie despre soartă

(67-96) Balta stygiană: mînioșii și

leneșii (97-130)

1 „Papè Satàn, papè Satàn alepe !”

strigat-a Plut cu glasul lui cel gros,

iar dulcele-nțelept ce-atot-pricepe

4 mi-a zis spre-a mă-ntări : – „Nu sta fricos !

oricît de tare-ar-fî, dar să-ți astupe

nu poate-al nostru drum, pe stîncă-n jos”.

7 Spre-acel cu gură larg-apoi : – „Te rupe

cu furia ta ’năuntru[l] tâu pe tine,

dar dă-ne drum și taci, spurcate lupe.

10 Nu fără cauză-n Iad acesta vine :

așa e vrerea-n cerul unde-a pus

trufașei culpe-Arhanghelul o fine”.

13 Cînd e catargul rupt, cum cad de sus

grămadă pînzele de vînt umflate,

cumplitul monstru-așa căzu răpus.

2. arțăgos (a). 5. ne (a). 15. Ast monstru (a).

1. Papè Satàn : vers voit obscur și sibilin, pe care Dante îl pune în gura lui Pluto pentru a da scenei o culoare groaznică și misterioasă. Este un fel de limbă infernală, pe care degeaba am încerca să o deslușim. Sigur este că, cu aceste cuvinte, monstrul infernal își exprimă mirarea și ciuda, văzînd un om viu străbătînd Infernul, totuși comentatorii din toate vremurile s-au căznit să rezolve această ghicitoare dantescă. Domenico Guerri, care în ultimul timp s-a ocupat, cu metodă strict științifică, de acest vers și de alte versuri și cuvinte enigmatice din Divina Comedie, explică : „Vai Satan, vai Satan, Dumnezeule !”. Vom aminti ca o curiozitate interpretarea lui Benvenuto Cellini : Pas paix, Satan, pas paix Satan : à l’epée.

3. Întelept : Virgil. 9. Lupe : fiindcă simbolizează păcatul zgîrceniei și al poftii de rele. Tot același păcat este simbolizat la începutul călătoriei lui Dante în lupoaica pe care o întîlnește în pădure. 10. Acesta : Dante. 11. Așa e vrerea : formula obișnuită de culoare magică cu care Virgil obișnuiește a înfrînge împotrivirea demonilor și monștrilor infernali prepuși la diferite cercuri. 12. O fine : unde Arhanghelul Mihail a pus capăt trufașei culpe a lui Lucifer și îngerilor răzvrățiți, înfrîngîndu-i.

105

DIVINA COMEDIE

16 Iar noi pe malul văii-ndurerate
intram acu-ntr-a patra vâgăună
ce-nfundă-n ea a-ntregii lumi păcate.
19 Atîta chin și caznă cine-adună,
tu, veșnică justiție-aici ; și-astfel
de-amar al nostru rău cine-l răzbună ?
22 Precum se frînge-un val izbit de-acei
ce-n contra-i vine, la Caribde-n mare,
așa se-ntoarce-aici âst neam mișel.
25 Popor decît aiuri cu mult mai mare
poveri rostogoleau cu pieptu-n munci
din două părți venind cu urlet mare.
28 Deodată se ciocneau și tot atunci
cu toții se-ntorceau, pornind spre-afară
strigînd : „Ce tot aduni ?”, „Ce tot arunci ?”.
31 Și-așa veneau prin neagra vale iară
spre-apusul punct din nou făcînd ocolul,
mereu strigîndu-și versul lor de-ocară ;
34 și iarăși se ciocnea și-acolo stolul
cu-alt stol, fiind la miezul văii-ajuns ;
și, ca și trist, vâzîndu-le-acum zolul :
37 – „Maestre,-am zis, te rog să-mi dai răspuns
ce neam e el ? Și-n stînga noastră, tată,
sînt clerici toți acești cu părul tuns ?”.
40 – „Au fost cu minte-atît de-ntunecată
în primul trai – mi-a zis – c-au strîns și-au dat
ce-nseamnă-n lume-a da cu judecată.
43 Destul de clar o spune-a[1] lor lătrat
cînd ei spre două puncte-a văii cură
și-aci-i desparte-opusul lor păcat.
36. ce-amar li-e zolul (a).

18. Ce-înfundă-n ea : nu se referă la a patra vâgăună, care în realitate nu-nfundă în ea decît numai zgîrciții și risipitorii, ci la valea îndurerată, adică Infernul, despre care Dante cu drept spune că înfundă în ea păcatele întregii lumi. 19. Atîta chin : este o întrebare pe care Dante nu o adresează lui Virgil, dar lui însuși, vâzînd chinul păcătoșilor pedepsiți în acest cerc. A se construi : „O, veșnică justiție, cine adună aici atîta chin și caznă și cine răzbună al nostru rău, astfel (așa) de amar ?”. 25. Decît aiuri : decît în celelalte cercuri infernale prin care Dante trecuse înainte. 26. Poveri : e vorba de cele două cete : a zgîrciților și a risipitorilor, din care cea dintîi înaintează de la stînga, cea de-a doua de la dreapta celor doi poeți. Aceste două cete sînt silite de ursita lor veșnică să alerge de-a lungul cercului pînă cînd se ciocnesc împreună și să rostogolească greutăți mari. Cu pieptu-n munci : greutatea sînt așa de mari, încît brațele nu sînt de ajuns pentru a le rostogoli și este nevoie să le împingă și cu pieptul. 30. Strigînd : unii își bat joc de ceilalți : risipitorii strigă zgîrciților : „Ce tot aduni ?”, zgîrciții strigă risipitorilor : „Ce tot arunci ?”. 42. Ce-nseamnă : în text : „Au fost cu mintea întunecată în primul trai, că n-au făcut nici o cheltuială cu judecată”.

106

INFERNUL

46 Toți papi și cardinali și clerici fură
acești ce de-orice păr au creștet gol,
și-n ei zgîrcenia-nvinse-orice măsură.”
49 Și-am zis : – „Eu cred că dintr-atîta stol
cunosc, maestre, multe-atari ființe
spurcate sus de-așa de trist nămol”.
52 Iar el : – „Hrănești zadarnice credințe.
Obscura viaț-atîta solz le dete

că bruni îi face-oricărei cunoștințe.
55 Ciocni-se-vor etern aceste cete
astfel, și-ieși-vor unii din morminte
cu pumnii-nchiși, iar alții fără de plete.
58 I-a smuls «a da» și-«a strânge» fără minte
din dulcea lume, de se bat mereu
cum vezi aici, că-ți stau aci 'nainte.
61 Aici vezi scurtul joc ce-au, fătul meu,
averile ce Sorții-s rînduite,
cari zbuciumă pe om atît de greu.
64 Acum oricîte-averi sînt grămădite
și-au fost sub lună n-ar putea să dea
odihn-acestor suflete-ostenite”.
67 Iar eu : – „Maestre, să-mi explici aș vrea
ce-i Soarta despre care-ai prins a spune
câ-ntregul lumii bun e-n mîini la ea ?”
70 Iar el : – „Oh, lume-a minților nebune,
ce grea-i orbia-n care ea petrece !
Deci vreau s-ascuți spre-a prinde-nțelepciune.
73 Acel a cui știință totu-ntrece
creîndu-și ceruri, duce El le-a pus,
prin orice parte-oricare parte-ar trece
53. Atîta solz obscurul traiu (a). 54. Că-i face bruni (a). 60. și tu ales... (a).
47. Creștet gol : se face aluzie la obiceiul Bisericii catolice, ca preoții și călugării să aibă
creștetul capului ras. 51. Sus : adică atunci cînd erau în viață pe pămînt. Nămol : păcat.
52. Zadarnice : fiindcă nu-i vei putea cunoaște. 53. Atîta solz : i-a întunecat astfel la minte,
încît...”. 54. Brunî : refractari. 57. Cu pumnii-nchiși : zgîrciții vor păstra și după învierea
trupurilor atitudinea lor caracteristică, de a ține pumnii strînși ca și cum le-ar fi frică să
scape banii ; risipitorii vor învia fără plete ca și cum și-ar fi vîndut și părul. 58. I-a smuls :
a se construi : „A da și a strânge fără minte i-a smuls din dulcea lume”. 74. Duce : Dumnezeu,
după ce a creat cerurile, dădu fiecăruia din ele o inteligență îngerească, care să potrivească și
să cîrmuiască orice mișcare a lor. Cerurile, după Dante, care urma sistemul ptolemaic, sînt zece :
Luna, Venus, Mercur, Soarele, Mars, Jupiter, Saturn, Stelele fixe, Cerul cristalin și Empireul.
În afară de Empireu, care este nemișcat fiindcă acolo este Dumnezeu și deci e desăvîrșit și,
ca atare, n-are nici o dorință, toate celelalte sînt cîrmuite de o inteligență îngerească, care,
avîntîndu-se către Dumnezeu, imprimă cerului, considerat ca material și cristalin, o mișcare
cu atît mai iute cu cît e mai aproape de Empireu și Dumnezeu. 75. Prin orice parte : fiecare

DIVINA COMEDIE

76 spre-a-și da egal lumina ei de sus,
tot astfel un stăpîn a dat splendorii
umanei vieți și-un duce i-a prepus,
79 la timp spre-a permuta averi și gloriei
din neam în neam, și-ntruna printre voi,
oricît s-opun cu mintea muritorii.
82 De aceea se ridic-ori dă 'napoi
un neam și-alt neam, cum Ea voi să fie,
ce-ascunsă e ca șarpele sub foi.
85 În contră-i mintea-vă nimic nu știe ;
iar ea prevede, judecă și-așează,
ca și-alți Eterni pe-a lor, a sa domnie.
88 Schimbările nicicînd nu-i încetează ;
nevoia-i dă aripi, atît de des
se schimb,-acei ce sorților urmează.
91 Ea este cui atîtea hule-i ies,
câci cei ce-ar trebui elogi-a-i face

o blastemă și-o-njură prin eres.

94 Dar ea, ferice,-aude tot și tace ;
și-n rînd cu-alți Primi ce mîn-ale lor sfere,
ea-și mîn-a sa-ntru neștirbită pace.

97 Să-ntrăm acum la mult mai grea durere ;
cad stelele cari răsăreau pe cînd
plecam, iar timpul grabă-n mers ne cere”.

100 Și-am dat, prin cerc spre-opusul mal trecînd,
de-un mic izvor ce-n clocot pe-o săpată
de dînsul groapă se vărsa, scurgînd

78. condus (a).

din cele nouă ceruri transmite lumina sa dumnezeiască ce le vine din Empireu cerului următor, astfel încît toate părțile acestora sã aibă o porție egală de lumină. 77. Tot astfel : după cum Dumnezeu a dat fiecărui cer o inteligență îngerească să-l cîrmuiască, tot așa bunurilor pămîntene a prepus Soarta. 79. La timp : la timpul potrivit, cînd i se pare că a sosit timpul. 80. Din neam în neam : din popor în popor și din familie în familie. 81. Oricît : fără ca mintea muritorilor să se poată împotrivi la această trecere din neam în neam a bunurilor omenești. 84. Ca șarpele : cf. Virgil, Eneida, III, 63 : „latet anguis in herba”. 87. Ca și-alți : ca și celelalte inteligențe prepuse cerurilor, tot așa Soarta cîrmuiește (prevede, judecă și așază) pămîntul, care este domeniul ei. 90. Se schimb-acei : așa de mulți sînt acei care trebuie să-și schimbe starea. 91. Ea : Soarta. Cui atîtea hule : aceea pe care lumea o înjură și o blestemă pe nedrept. 92. Elogii : Boețiu, De consolatione philosophiae, II, 1 : „Acea care acuma îți pricinuieste atîta durere, aceea ar trebui să-ți fie motivul de liniște”. 95. Și-n rînd : după cum ceilalți Primi (celelalte suflete create întîi de Dumnezeu, adică îngerii) își mînă sferile încredințate lor, tot așa Soarta își mînă a sa (pămîntul), întru neștirbită pace. 97. Durere : Virgil, după această lungă digresie despre Soartă și menirea ei providențială pe pămînt, își aduce aminte de drumul lung ce-i rămîne de făcut și se gîndește că a venit timpul de a-și relua călătoria și a se coborî în cercul al cincilea, unde pãcãtoșii sînt supuși la pedepse mai grele. În loc de pedepse mai grele, poetul spune mai grele dureri, înlocuind cauza cu efectul. 98. Cad stele : e miazănoapte. Răsăreau : fiindcă Dante și Virgil porniseră la drum la apusul soarelui. 101-102. O săpată de dînsul groapă : groapă săpată de dînsul.

108

INFERNUL

103 o apă roșie-adînc de-ntunecatã,
și-așa urmîndu-i tulburi[le] unde
intrarăm, jos pe-o cale-nfricoșată.

106 Un smîrc se face, Stix numitul, unde
ăst jalnic rîu, ajuns sub poală jos
la tristul mal silit e să se-nfunde.

109 Și-atent cătînd spre malul noroios
văzui mișei, cu totul goi, și-n față
vãdind cu toții-un suflet mînios.

112 Și toți se bat, și nu numai din brață,
ci-n cap și-n piept și cu genunchii ei,
fîșii cu dinții rup de-unde se-nhață.

115 Și-atunci Virgil : – „Tu vezi aici pe-acei
a căror furie-a-nvins într-înșii firea
și-așa voiesc să știi c-acești mișei

118 supt apă chiar urmează zvîrcolirea
și fac de ies bășici pe lac, pe cum
vezi însuți tu oriunde-ntorci privirea.

121 «Am fost – zic ei – înfipti în glod acum,
tot triști în dulcea soarelui lumină
purtînd în noi mereu amarul fum,

124 și-aici noi ne-ntristăm în neagra tină !»

Ăst imn le gîlgîia din gît bol-bol,

căci n-au putinț-a spune-o vorbă plină”.

127 Dînd mlaștinii-mpuțite-un mare-ocol
așa-ntre rîpa seacă și rovine,
cu ochii-ntorși spre-acei ce-nghit nămol,
130 soseam sub poala unui turn în fine.

125. le iese-ntr-un (a).

103. O apă roșie : apa râului Styx, mai mult neagră decît roșie. 107. Poală : sub poalele povîrnișului, care se află între cercul al patrulea și al cincilea. 108. Să se-nfunde : formînd balta stygiană, unde sînt pedepsiți mînioșii și leneșii. 117. Acești mișei : nu este vorba de mînioșii care, după cum se pare că a înțeles traducătorul, urmează chiar sub apă zvîrcolirea lor, ci de nesimțitori, vinovați tocmai de păcatul contrar. Unii comentatori însă, ca de pildă Torraca, cred că acești nesimțitori sînt tot un fel de mînioși : mînioși amari, după cum îi numește Sfîntul Toma în *Summa theologica*, II, II, 158, adică acel fel de mînioși care nu-și manifestă mînia lor prin violențe, ci se frămîntă în sufletul lor și cad într-un fel de toropeală și de nesimțire (față de Dumnezeu), care îi face să nu prețuiască destul darurile minunate cu care Dumnezeu a înzestrat lumea și omul și îi face să fie triști de o tristețe vinovată (*accidia*) cînd ar trebui să fie veseli. 130. Turn : unul din turnurile cetății Dite.

109

DIVINA COMEDIE

Cîntul VIII

Cercul al cincilea : mînioșii

Flegias și trecerea râului Styx (1-30)

Filippo Argenti (31-63) Cetatea

Dite (64-81) Împotrivirea demonilor (82-130)

1 Urmînd vă spun că mult mai înainte

de-a fi sub poala turnului, pe cale

priveam țintit la vîrful lui fierbinte

4 cum două flăcărui scoteau signale,

și-alt foc, de unde ochiu-abia mai poate

zări-n adînc, îi da răspuns din vale.

7 Mă-ntoarsei deci spre-acei ce știe toate :

– „Ce zice-acest de-aici ? Și ce-i răspunde

al treilea foc – am zis –, și cine-l scoate ?”.

1. Aveam spre-a lui (a). Pînă la sosirea (a). 2. Sub poala ăstui turn aveam pe

cale (a). 3. De mult spre roșu-i vîrf (a).

1. Urmînd : urmînd cu povestirea lucrurilor văzute în al cincilea cerc. Dar nu trebuie trecut cu vederea asupra a ceea ce ne spune Boccaccio, de a fi aflat adică de la o rudă a lui Dante (Andrea Poggi) și de la un prieten al lui (Dino Perini) că cele dintîi șapte cînturi ale poemei scrise de Dante înaintea izgonirii lui și rămase la Florența au fost pe urmă regăsite și predate lui Dino dei Frescobaldi, care le-a trimis poetului pribeag prin intermediarul marchizului Moroello Malaspina. Primind Dante aceste cînturi, s-a hotărît să le continue și, rezumînd lucrarea părăsită, spuse în acest început al cîntului VIII : „Urmînd vă spun...”. Nu toți comentarii sînt însă de acord asupra felului acesta de interpretare. De curînd dl H. Hauvette s-a ocupat de această chestiune într-un studiu foarte documentat cu titlul „Io dico seguitando”, publicat în *Etudes italiennes*, I (1918), pp. 1-39, din care reiese că este foarte probabil că lucrurile au mers așa cum ne povestește Boccaccio în comentariul său. Noi credem însă că e vorba de o simplă formulă de tranziție. Cf. lucrarea noastră „Per la medievalizzazione di Dante”, în *Zeitschr. f. rom. Phil.*, XLIII (dec. 1923), pp. 314-317. 4. Cum : priveam... cum. Două flăcărui : cetatea Dite este înfățișată ca o cetate medievală, cu ziduri de fier înroșite în focul pe care îl are înăuntru, cu turnuri, metereze și semnale luminoase după obiceiul cetăților medievale cînd erau asediate. După cum am demonstrat într-un memoriu citit la Reale Accademia di Archeologia, Lettere e Belle Arti di Napoli, N.S. II (1910), pp. 326-332 § III : *Materiali francesi nella costruzione della „Città di Dite”*, Dante s-a servit de materiale franceze din Gui de Bourgogne și Anseïs de Carthage, în care se vorbește de orașul legendar Lucerna, ale cărui ziduri sînt, ca acelea ale cetății Dite, „plus vermeil ke carbons en foier”. 7. Acel :

Virgil. 8. Acest : acest foc.

110

INFERNUL

10 Iar el : – „Mai sus pe mucedeale unde
pe cel chemat vedea-l-vei cum scoboară,
al bălții fum de nu ni-l va ascunde”.

13 Sâgeata de pe arc nicicînd nu zboară
mai repede prin vînt, decît bătrînă
de ani văzui acum o luntrișoară

16 venind spre noi pe lac, și cum o mîină
cu strigăt mare-un singur lopătar :

– „Spurcate duh, ei, iată-mi-te-n mîină !”.

19 – „O, Flegia, Flegia, zbieri acu-n zadar –
vorbi Virgil –, al tău el n-o să fie
mai mult decît trecînd ăst lac murdar.”

22 Cum cel ce vede-o rea-nșelătorie
făcută lui, stă trist, așa deodată
și Flegias fu-n ascunsa lui mîinie.

25 Descinse-n luntre-apoi iubitul tată
făcînd să urc și eu, și-abia cînd fui
și eu în ea, simții că e-ncărcată.

28 Cînd furăm deci în luntre-apoi, văzui
porni bătrînul vas, brăzdînd mai tare
decît făcea de-alt rînd cu morții lui.

31 Pe cînd pluteam pe-a morții baltă mare,
ieși murdar-o umbră-n fața mea :

– „Tu cine ești de vii avînd suflare ?”.

34 – „Eu vin – am zis –, dar nu voi rămînea.
Dar tu, cel plin de glod astfel, tu cine ?”

– „Mă vezi că-s duh ce plîng”, răspunse ea.

26. În ea, păru (a). 29. Bătrînul vas brădsă... (a). 30. Decît făcea de altădată-n
mersul lui (a).

11. Cel chemat : Flegias, luntrașul bălții stygiene, care va apărea peste puțin timp, chemat de flăcările puse pe vîrful turnului. 14. Decît bătrînă : nicicum nu zboară mai repede prin vînt sâgeata de pe arc, decît văzui acum o luntrișoară bătrînă de ani. 17. Un singur lopătar : se subînțelege : strigă. 18. O, Flegia : Flegias, fiul lui Mars și al lui Chrises, care, supărat cu Apollo care îi siluise fata Coronida, dădu foc din răzbunare templului din Delfi și deci a fost aruncat în Infern, unde Dante îl pune păzitorul cercului al cincilea, făcînd din el un simbol al mîiniei, după cum făcuse din Pluto păzitorul cercului precedent, simbolul poftei de avere. Nu trebuie să ne mire în Infernul lui Dante acest amestec de elemente păgîne și creștine, fiindcă, chiar după religia creștină, zcii păgînismului sînt socotiți ca demoni : „dii gentium daemonia”. 20. El : Dante. 21. Mai mult : va fi al tău, în mîina ta, numai cît timp va trece balta. 25. Iubitul tată : Virgil. 27. -ncărcată : din cauza greutateii corpului lui Dante, barca intra ceva mai mult în apă, ceea ce nu se întîmplase la coborîrea în ea a lui Virgil, care, ca suflet, nu are greutate. 28-29. Văzui porni : văzui (că) bătrînul vas porni. 32. O umbră : Filippo Argenti degli Adimari din Florența, care, fiind foarte bogat, avea obiceiul să potcovească calul cu potcoave de argint, de unde i-a ieșit porecla : Argenti. Despre el ne vorbește Boccaccio în Decameron, IX, 8, 34, înfățișîndu-l ca un cavaler foarte ciudat și mînios. În nuvelele lui Sacchetti se vorbește de un Adimari care, călărînd, avea obiceiul să-și ție picioarele întinse în lături, încît împiedica trecerea pietonilor pe străzile strîmte ale Florenței medievale, din care cauză Dante, care atunci era priore, îl condamnă la o amendă. 33. Tu cine ești : arțăgos cum fusese în viață, Filippo Argenti caută și în Infern prilej de ceartă.

111

DIVINA COMEDIE

37 – „Rămîi atunci la plîns și la suspine,
spurcate duh, căci orișicît noroi

ți-e prins pe-obraz, cunoscu-mi-te bine !”

40 El mîinile le-a-ntins spre luntre-apoi ;
pășitul duce-al meu însă-l împinse
și-a zis : – „La cîini, în baltă-vă ’napoi !”.

43 Cu brațele-apoi gîtul mi-l cuprinse,
pe-obraji m-a sărutat, și : – „Suflet bune,
ferice-acea ce-n sînul ei te-ncinse !

46 Nimic frumos de-acesta nu poți spune,
căci fu [pe lume aprig și ușor] :

de aceea-l prind și-aici mîinii nebune.

49 Cîți nu se cred regi mari, iar dacă mor
ca porcii aci-n putoare-o să se-ncunde,
cumplit dispreț lăsînd în urma lor !”.

52 – „O, cît de mult aș vrea să se scufunde
acesta-n lac – am zis – să-l văd scufuns
cît timp sîntem plutind pe-aceste unde !”

55 – „Tu n-ai să fii la mal – el mi-a răspuns,
vedea-vei ce-au să-i facă lui fîrtații
și-ăst dor al tău va fi-implinit de-ajuns.”

58 Și-am și văzut curgînd înnoroiții
cum vin [și cum îl rup bucăți], astfel
că dau și-azi Proniei laude și grații.

61 Și toți strigau : „Pe-Argenti, acum !” și-acel
toscan înfumurat, ca scos din minte,
cu proprii dinți fîșii rupea din el.

64 Aci-l lăsai, și nu mai pierd cuvinte.

Ci-un țipăt mare de m-umplu fiorul
mi-a-mpins atent privirile ’nainte.

67 – „S-apropie-acum – mi-a zis conducătorul –
s-apropie-acum cetatea zisă Dite,
cui mult îi e și rău bătut poporul.”

41. Pășitul : prevăzătorul. 42. La cîini : face aluzie la ceilalți mîinioși din ceata căroră
Filippo Argenti s-a desprins. 45. Ferice-acea : mama care te-a născut. 55. El : Virgil.

56. Vedea-vei : n-ai să ajungi la mal și vei vedea. 59. Astfel : încît și azi mulțumesc lui
Dumnezeu că mi-a îndeplinit dorința. 61. Pe-Argenti : săriți pe Argenti. 65. Un țipăt :

vaiet de durere. 68. Dite : în ceea ce Francesco D’Ovidio a numit foarte bine topografia
morală a Infernului, cercurile de pînă acum reprezintă un fel de vestibul al adevăratului
Infern, care începe numai cu cetatea Dite, înăuntrul căreia sînt pedepsite păcatele de răutate
conștientă, cît timp în cercurile anterioare sînt pedepsite păcatele de necumpătare sau de
incontinentia, după cum le numește Sfîntul Toma, adică de nestăpînire de sine, care vin
din depășirea limitelor, în așa fel că ceea ce la început era o virtute mai pe urmă ajunge un
păcat. A fi econom este o virtute, dar cînd economia depășește limitele devine zgîrcenie și este
un păcat. De asemenea, iubirea este o virtute cînd este bine îndreptată către lucrurile cinstite ;
desfrîul însă este un păcat. Cel mai bun exemplu de o virtute care, rău îndreptată, se face

112

INFERNUL

70 Iar eu : – „Acum încep mai lămurite
moscheele din ea să le discern
și roșii parc-ar fi din foc ieșite”.

73 Iar el : – „Sînt roșii-așa de foc etern
ce-n ele-arzînd le-ncinge-atît de tare
cum vezi aci-ntr-atît de jos Infern.”

76 Intrarăm și pe-adîncă groapă care
e brîu cetății-acei nemîngîiete
al cărei zid, de fier a fi se pare.

79 Nu făr-un mare ocol apoi ce-l dete,

sosi luntrașul și-unde cu mînie :

– „Sînteți la porți, ieșiți”, a zis, și stete.

82 Văzui pe porți mai mulți decît de-o mie
de cei plouați din cer, strigînd de sus :

– „Cum poate-acesta, viu fiind, să vie
85 prin lumea morții pîn-aici adus ?”.

Dar bunul meu Virgil un semn le dete
cã are-un lucru tãinuit de spus.

88 Mai blînd-atunci turbata bandã stete.

– „Sã vii tu singur ! Viul dintre voi
ce-avu-ndrãznealã viu sã ni s-arete,

91 el singur facã-și drumul înapoi.

Sã-ncerce deci ! Iar tu, cel ce l-aduse
prin loc așa de-adînc, vei sta la noi.”

79-80. Venirãm deci și unde-apoi luntrașul/ Ce-n mare-ocol dintîiu... (a). 81. Rãstit
strigã : Ieșiți aci-i locașul (a). 82-83. Văzui în poarta lui, și groaznic foarte,/ Plouați
din cer, mai mult de-o miie (a). 82-84. Văzui în poarta lui, și groaznici foarte,/ Mișei
plouați din cer, mai mulți de-o miie,/ Strigînd (a). 86. maestru (a). 92-93. Tu
rãmîi deci darã,/ Ce-aduci pe-un viu (c).

un viciu ni-l oferã Dante în acest cînt, în care ne pune față în față mînia bestialã a lui Filippo
Argenti și cea sfîntã a omului cinstit (Dante) pentru tot ce este josnic ; mînia aceasta este atît
de sfîntã, încît îi atrage binecuvîntarea lui Virgil, care îi spune : ferice-acea ce-n sînul ei
te-ncinse. 69. Cui mult : cui e mult popor și rãu bătut ; mulți damnați și greu pedepsiți.

70. Acum... mai lãmurite : acum parcã discern mai lãmurit moscheile (clãdirile mai înalte)
roșii din ea, care parcã ar fi ieșite din foc. În orașele văzute din depãrtare, ceea ce se zãrește
mai întîi sînt clãdirile mai înalte, turlele și cupolele bisericilor. Fiind însã aici vorba de un
oraș infernal, nu puteau sã se afle în el biserici, ci moschei, care, pentru oamenii din Evul
Mediu, reprezentau ceva diabolic. 75. -ntr-atît de jos : ultimele patru cercuri în care, dupã
cum am spus, sînt pedepsite pãcatele de rãutate. Partea mai joasã a Infernului în comparație
cu cercurile precedente. 77. Brîu : ca toate cetãțile medievale, și cetatea Dite este înconjuratã
de un șanț, pe care Dante îl comparã cu un brîu. 78. Al cãrei zid : al cãrei zid se pare cã
este de fier. 80. Luntrașul : Flegias. Și-unde : unde, dupã ce a ajuns, zise : „Sînteți la porți,
dați-vã jos din luntre !”. 83. Plouați din cer : demonii, îngerii rãzvrãtiți căzuți din
cer în Iad împreunã cu Lucifer, învinși de legiunile îngeresti conduse de Arhanghelul Mihail.
84. Acesta : Dante. 89. Sã vii tu singur : turbata bandã a demonilor se adreseazã lui Virgil.
Cît despre Dante, ce avu îndrãzneala sã vie în Infern, sã se ducã singur înapoi.

113

DIVINA COMEDIE

94 Gîndiți acum pe ce cãrbuni mã puse,

cãci eu de-aici sã ies n-am mai crezut
cînd groaznicul atari cuvinte-mi spuse !

97 – „O, dulce duce-al meu, ce sigur scut
de șapte ori mi-ai dat, și mai ’nainte

m-ai scos din moartea grea-n care-am cãzut,
100 sã nu mã lași ca mort, sã-ți fie-aminte !

De-avem de-aici oprit-orice cãrare,
s-o rupem grabnic înapoi, pãrinte !”

103 Ci-mi zise-astfel, el, dulcea mea-ndrumare :

– „Sã nu te temi, cãci nime-al nostru pas
nu-l poate-opri, cît timp ni-e dat de-Atare.

106 Așteapt-aici, hrãnind, cît ești rãmas,
scãzutu-ți suflet cu speranța-n bine
cã-n lumea asta n-am eu sã te las”.

109 Așa s-a dus lãsîndu-mã-n suspine
iubitul tat-al meu și-am stat topit,
cãci „da” și „nu” rãzboi purtau în mine.

112 Eu n-am putut s-aud ce le-a vorbit,
dar nici nu stete mult, și ei cu zorul
la porți, ca spre-apărare,-au năvălit
115 și-n fața lui au tras pe porți zăvorul.
Și-astfel afar-acum [oprit] rămase
și-ncet apoi s-a-ntors conducătorul.

118 Cu ochii-n jos și cu sprâncene trase
pe ochi zicea-n oftările durerii :

– „Ce duh îmi neagă jalnicele case ?”.

121 Iar mie : – „Că-s mîhnit, să nu te sperii !

Noi tot vom birui acest popor

oricît de mult se-ncrede el puterii.

94. Ce spaim-avui (a). Încerce (b). 94-96. Socoți creștine-acum, cînd îmi sunară,/ Cumplite-aceste vorbe/ Căci în veci nu credeam s-ajung și-afară (c). 99. Ce-n contră-mi stete (c). 101. De-avem închisă (c). 112. poporul (a). 123. Ori cum s-ar apăra a. pop. (a).

96. Groaznicul : demonul care a vorbit. Traducerea acestor versuri (94-96) pe care o găsim printre variante este cu mult mai aproape de text. 98. De șapte ori : de mai multe ori. Ca aiurea (V, 67 ; VIII, 82), Dante întrebuințează numărul determinat pentru cel nedeterminat. 99. Moartea : face aluzie la primejdia din care l-a scăpat Virgil în pădure, cînd cele trei fiare îi curmaseră calea înspre colina mîntuirii. Moartea aici trebuie înțeleasă ca moartea sufletească. 105. De-Atare : de Dumnezeu. Călătoria lui Dante era hotărîtă de Dumnezeu și deci nimeni nu putea să-l oprească. 106. Hrînind : hrînind cu speranță în bine sufletul tău scăzut, cît timp vei rămîne fără mine. 111. Căci „da” și „nu” : încît nu știam ce să fac, căci da și nu se luptau în sufletul meu. 118-119. Cu sprâncene trase pe ochi : în text : cu sprîncenele lipsite de orice îndrăzneală. Adică cu privirea nu așa de veselă și încrezătoare ca mai înainte, ci posomorîtă și deznădăjduită. 120. Ce duh : ca și cum ar spune : „Ia uită-te cine îndrăznește să-mi trîntească ușa-n nas”.

114

INFERNUL

124 Nu-i nou-această nebunie-a lor :

la mult mai largă poart-au mai făcut-o
și rupt de-atunci ea-și are-al ei zăvor !

127 Scrisoarea ei cea jalnic-ai văzut-o.

Dar iată-l, făr' de soli, prin lumea moartă
dincoa' de ea, pe calea ce-am bătut-o,

130 acel ce ne va-nfrînge-această poartă”.

130. -nchisa (a).

125. Mai largă poartă : poarta Iadului, care, după tradiție, a trebuit sfărîmată de Isus Cristos în coborîrea lui în Iad, ca să scoată de acolo sufletele patriarhilor. 127. Scrisoarea : face aluzie la inscripția pe care Dante a citit-o la intrare : „Prin mine mergi la cuibul întristării,/ Prin mine mergi la veșnic plîns fierbinte,/ Prin mine mergi la neamul dat pierzării” (Infernul, III, 1-3). 128. Iată-l : trimisul ceresc, care va deschide poștilor poarta cetății blestemate. 129. Dincoa' de ea : de poarta de sus a Infernului. 130. Această poartă : poarta cetății Dite.

115

DIVINA COMEDIE

Cîntul IX

Cercul al șaselea : ereticii

O coborîre anterioară a lui Virgil

în Infern (1-33) Cele trei Furii

(34-63) Trimisul ceresc și intra-

rea în cetatea Dite (64-105) Căpe-

teniile ereticilor (106-133)

1 Acea culoare moart-a feții mele

ce-n spaim-avui cînd el veni 'napoi,

făcu pe-a lui cea vie să i-o spele.

4 Ca omul care-ascultă stete-apoi,
câci mult prin neguri ochii să străbată
n-aveau puteri prin aerul greoi.

7 – „Noi tot avem să biruim odată –
așa-ncepu –, de nu... atare-mi spuse...
oh, cât m-amîn-acum, că nu s-arată.”

10 Văzui eu bine cum un vâl el puse
pe ce-ncepu cu ce-a sfârșit să zică,
și n-a-ncheiat așa cum începuse,

5. Străpungă (a). 7. Noi tot vom birui, deși ne-alungă (a). 8. merse (a). 9. s-ajungă.

10. Văzui eu clar că el acopere cu minte (a). 12. Că-ntîiu și-apoi cuvinte-avu diverse (a).

2. El : Virgil. 3. Pe-a lui : pe a lui culoare moartă. Cea vie : culoarea cea vie, culoare trandafirie. Virgil, bîgînd de seamă că paloarea lui, mai mult de ciudă decît de spaimă, a fost rău interpretată de Dante, care și-a pierdut curajul și a îngălbenit de frică, se stăpînește și-și reia aerul voios. A se construi : „Acea culoare moartă a feței mele făcu că cea vie (culoarea vie) să i-o spele pe a lui (culoarea moartă)”. 5. Căci : căci ochii n-aveau puteri să străbată prin neguri și prin aerul greoi. 8. De nu... : Virgil stă o clipă la îndoială, ascultă dacă aude vreun zgomot care să vestească sosirea „trimisului ceresc” pe care-l așteaptă, dar n-aude nimic. N-ar vrea să sperie mai mult pe Dante, căruia în realitate nu-i scapă acea întrerupere și nesiguranță a conducătorului său, totuși nu se poate opri să-și arate neliniștea. Ar fi zadarnic să încercăm de a completa ceea ce Virgil ar fi spus. Atare : atît de demnă de crezut este persoana care mi-a spus. Face aluzie la Beatrice, care, după cum se povestește în cîntul II, s-a adresat lui, pentru scăparea lui Dante din pădurea unde se rătăcise. 9. M-amîn- : mă întîrzie. Virgil așteaptă cu nerăbdare sosirea „trimisului ceresc”. 10. Un vâl : văzui bine cum Virgil, cu ultimele lui cuvinte (cu ce-a sfârșit să zică), a încercat să ascundă (puse un vâl) înțelesul primelor lui vorbe (pe ce-ncepu).

116

INFERNUL

13 și nu puțin îmi dete-acestea frică,
fiindc-am tras din spusu-i nedeplin
mai rău un sens de cum avea adică.

16 – „În fundu-acestei triste scoici mai vin
cîndva de-acei din primul grad în care
speranța moartă vi-e unicul chin ?”

19 Așa-ntrebai. Iar el : – „Se-ntîmpl-arare
să-i fie dată sarcin-oarecui
de-a face-aceast-a mea de-acum cărare.

22 Dar eu, ce-i drept, și de-altădată fui
trimis aici de-acea Erihto cruda
ce poate-aduce-un duh în trupul lui.

25 Eram de scurtă vreme mort, iar truda
impusă-mi fu prin Iaduri să străbat
spre-a scoate-un duh din cercul unde-i Iuda,

28 din cel mai jos și-obscur și-ndepărtat
extrem de cerul ce-ncunjoară toate.
Știu drumul bine deci, nu fi-ngrijat.

31 Ăst smîrc ce-atît de rea putoare scoate
încinge-orașu-aprinselor morminte,
și-a-ntra numai cu sila-n el se poate”.

34 Mai multe-a spus, dar nu le mai țin minte,
câci eu de mult țintisem ochii mei
spre ’naltul turn cu vîrfu-acei fierbinte,

37 de unde-au răsărit deodată trei
de sînge pline Furii infernale,
ce-aveau mișcări și chip ca de femei.

13. Deci vorbele (a). 15. poate-l avură (a). 22. Dar fui aici, e drept (a). De aceea Erichto conjurat, de cruda (b). 25. Și mai (b). 26. De cerul cel (b). 33. Și-n el a-ntra numai cu rău (a).

15. Mai rău un sens : din spusu-i nedeplin am tras un sens mai rău de cum avea, adică am interpretat vorba lui neisprăvită, ca și cum lui Virgil i-ar fi fost frică, pe când în realitate n-a avut decât un moment de îndoială. 16. Scoici : Infernul, scobit ca o scoică. 17. De-acei : în realitate, Dante ar vrea să-l întrebe pe Virgil, în care nu mai are aceeași încredere ca înainte, dacă a mai fost prin acele locuri, dar nu îndrăznește să-i spună de-a dreptul ; îl întreabă deci dacă nu cumva vreodată cineva din cercul lui s-a scoborît pînă acolo. Primul grad : primul cerc (Limbul), în care copiii morți înainte de a fi botezați și sufletele patriarhilor și ale oamenilor iluștri din Antichitate nu suferă alt chin decât că sînt lipsiți de speranța să ajungă în Rai. 23. Erihto : celebra vrăjitoare din Tesalia, care, după cum povestește Lucan în Pharsalia (VI, 420), rugată fiind de Sextus Pompeius, a scos un suflet din Infern pentru a-l întreba despre sfîrșitul războiului dintre Cezar și Pompei. 27. Un duh : cine era acest suflet pe care Virgil, după impunerea vrăjitoarei Erihto, l-ar fi scos din Infern, nu știm și nici nu e necesar să-l căutăm. Este vorba, într-adevăr, de un pretext al lui Dante pentru a arăta că Virgil mai fusese pe acolo și deci cunoștea locurile. Iuda : cercul trădătorilor. 28-29. -ndepărtat... de cerul : din cercul mai jos al Infernului, aproape de centrul pămîntului, care centru (Pămîntul fiind centrul Universului după sistemul ptolemaic) este și punctul cel mai depărtat de cerul Empireu care înconjoară toate. 33. Și-a-ntra : și numai cu forța se poate intra în el.

117

DIVINA COMEDIE

40 Cu hidre verzi încinse-ale lor șale
cu păr de șerpi mărunți [ca mărâcinii,
făcuți cununi pe tîmplele fatale].

43 Virgil pe-aceste serve-ale Reginii
durerii cei de veci le cunosc
și : – „Iat’ – a zis – ferocele Erinii.

46 În stînga lor Megera plînge-acu,
și-Alecto este care-n dreapta plînge,
Tisifone-i la mijloc”. Și tăcu.

49 Pe piept cu ghearele s-umpleau de sînge
și-urlau bătînd în palme-așa că eu
simțeam cum spaima spre Virgil mă strînge.

52 – „Meduso, hai – așa strigau mereu –
să-l facem piatră – și priveau spre mine –,
spășească-n el atacul său Teseu.”

55 – „Întoarce-te și-nchide-ți ochii bine –
mi-a zis Virgil –, că n-ai să mai vezi stele
de-apuci să vezi pe Gorgo dacă vine.”

58 Vorbind m-a-ntors chiar el de către ele,
și nepărîndu-i palmele-mi de-ajuns
și-a-ntins podiș și-a lui peste-ale mele.

61 Voi, cei cu spirit ager de pătruns,
câtați aci-n cîntarea mea ciudată,
sub vâlul ei, ce-nvăț îmi zace-ascuns !

64 Și iat-atunci pe balta tulburată
[un zvon de spaimă, numai trosnituri]
făcea-ntre maluri apa să se zbată

42. bale (a). 57. Gorgona (a).

43-44. Reginii durerii : slujitoarele Proserpinei, regina Infernului, adică Furiile. 45. Erinii : cele trei furii : Megera, Alecto și Tesiphon, ficele lui Erebus și ale Noptîii, semănătoare de răzbunare și de zîzanii, simbolul remușcărilor care nu dau odihnă vinovatului. 54. Spășească-n el... : „rău am făcut că nu ne-am răzbunat pe Teseu, cînd s-a scoborît în Infern ca să răpească pe Proserpina” : adică Dante să ispășească și pentru îndrăzneala lui Teseu, și

pentru a lui. Literal, după traducerea lui Coșbuc : „Teseu sã ispãșeascã, în persoana lui Dante, atacul lui la porțile Infernului”. După cum se știe, Teseu a fost reținut captiv pentru îndrãzneala lui, dar mai pe urmã a fost scãpat de Hercule. Tovarãșul lui, Pirithou, rãmase însã victima lui Cerber. 57. Gorgo : capul Medusei, care avea puterea de a împietri pe cine se uita la el. Ca sã înțelegem bine alegoria, asupra cãreia Dante însuși de data aceasta ne atrage atenția în versurile de mai jos (61-63), trebuie sã ne aducem aminte cã în perioada lui de rãtãcire moralã Dante a iubit foarte senzual o femeie care, în poeziile lui din aceastã epocã, e numitã Pietra (= piatrã), din care aici, schimbând-o în Medusã, face un simbol al iubirii senzuale, care amortește conștiința, încît o face ca o piatrã, nesimțitoare față de remușcãri. 60. Și-a lui : și o palmã a lui. Virgil este aici simbolul rațiunii omenești supuse credinței, care vine în ajutorul omului gata sã cadã în pãcat, ca sã-l împiedice de a ajunge la o așa de adîncã nesimțire a conștiinței, încît sã nu mai simtã remușcãri. 63. Ce-nvãț : cãtați aici în cîntarea mea ciudatã, ce-nvãț (care învățaturã) șade ascuns sub vãlul ei. În text : „O, voi care aveți inteligență sãnãtoasã, bãgați de seamã doctrina ce-mi zace ascunsã sub vãlul versurilor ciudate”.

118

INFERNUL

67 cum nu-ntr-alt fel un vînt ce prin cãlduri

contrarii naște-nvîrtejiri cumplite

și-n furie bate biciuind pãduri

70 și crengi rupînd le-azvîrle risipite

și-n pulbere-mbrãcat trufașu-i drum

gonește-n adãpost pãstori și vite.

73 Lãsîndu-mi ochii-apoi : – „Privește-acum

acolo sus pe spuma cea anticã

și pe-unde-i mult mai gros cumplitul fum”.

76 Precum cînd simt nãpîrca inimicã,

se-mprãștie-un stol de broaște-nspãimîntate

și-adînc s-afundã prin nãmol de fricã,

79 vãzut-am mii de duhuri ruinate

fugînd de unul ce-l vedeam cã iese

prin pas trecînd pe Stix cu tãlpi uscate.

82 Prin față-i stînga și-o trecea adese

deoparte dînd ãst fum de [zgurã plin],

și-atît era de ce pãrea sã-i pese.

85 Eu bine-atunci [vãzui] cã-i sol divin,

mã-ntoarsei spre poet, iar el spre mine,

c-un semn sã stau pe loc și sã mã-nchin.

88 Ah, cît pãrea de mînios cum vine !

Sosi la poartã și-o deschise-apoi

cu varga lui, cãci larg sãri de sine.

91 – „Goniți din cer, și-ai lumii-ntregi gunoi –

vorbi trecînd pe pragul încãperii –

[de unde-atîta sumeție-n voi ?]

94 De ce-ncãpãțînați v-opuneți Vrerii

[al cãrei țel nu poate-afla schimbare]

și care-ades v-aduse spor durerii ?

70. El rupte crengi le-asvîrle (b). 71. îmbrãcînd (a). 83. chin (a). 89. Sosind, cu-al

sãu toiag deschise (a).

67-68. Prin cãlduri contrarii : din cauza unui dezechilibru de cãldurã în atmosferã, aerul

rece tînde a ocupa locul aerului cald. 74. Anticã : veche ca Infernul. 81. Prin pas : mergînd

pe valurile Styxului. 84. Și-atît era : „trimisul ceresc”, care înainteazã cu cea mai mare

siguranță de a frînge îndãrãtnicia demonilor, nu suferã decît de aerul acela greoi care se

ridicã de pe balta stygianã. 85. Sol divin : s-a scris mult în timpul din urmã despre acest

„sol divin”, care pentru unii ar fi Mercur, pentru alții Enea, Isus Cristos și chiar Aron. Noi

ne ținem de comentatorii cei mai vechi, care vãd în el un înger trimis de Dumnezeu în aju-

torul lui Dante, după cum, de altfel, socotesc și cei mai buni dintre comentatorii moderni,

ca de pildă Torraca și Passerini. 94. Vrerii : vrerii dumnezeiești, al cărei țel nu poate fi zădărnicit de nici o altă putere. 96. Ades : cu prilejul coborîrii în Iad a lui Hercule și apoi a lui Isus Cristos.

119

DIVINA COMEDIE

97 Ce-ajut-a face sorții-mpiedecare ?

Ați și uitat că Cerber nu-n zadar
și gît și ceafă făr' de păr le are ?”

100 Se-ntoarse-apoi pe-același drum murdar
și n-a vorbit cu noi, cum n-are-aminte
să stea un om durut de-un alt amar

103 decît al celui care-i stă 'nainte.

Văzînd că poarta nu ne-o mai încuie,
noi mersem deci, vegheați de vorbe sfinte,
106 și-ntrînd, căci n-a fost nimeni să s-opuie,

eu, cel ce-atîta dor s-o vîd avui,
cum poate fi și-atare-o cetățuie,

109 cînd fui în ea, privind în jur, văzui
enorm un cîmp întins spre-oricare parte
și plin de plîns și cazne-adîncul lui.

112 La Arli-unde Rodanu-n bălți se-mparte,
sau cum la Pola-n față cu Cornarul

ce-ai țării țărmi spălîndu-i ne-o desparte,

115 morminte multe-ncolnicesc hotarul,
așa era și-aici în orice loc ;

ci-aici, firește-i mult mai mare-amarul.

118 Căci arde-ntins printre morminte-un foc
ce-așa le-ncinge că mai roș nu poate

prin arte-a face-un fier, nici un mijloc.

121 Și-al lor capac era deschis la toate.

Și plîns ieșea din ele-amar și-astfel
c-aeve-un neam arzînd părea că-l scoate.

124 Iar eu : – „Maestre, cine-i neamul cel

ce-aci-ngropat îl [țin aceste] scoine,

prin marele său plîns spuind de el ?”.

97. soartă (a). 99. poartă (a). 125. suspine (a).

99. Făr' de păr : din cauza lui Hercule, care, după cum se povestește în Eneida (VI, 395), ca să-l pedepsească pentru că s-a împotrivit lui Teseu, l-a legat de gît și l-a tîrît cu sila afară din Infern. 105. Vegheați : călăuziți, îmbărbătați, sub pavăza vorbelor sfinte. 107. Eu, cel :

„eu, cel ce avui atîta dor să vîd cum poate fi o astfel de cetate, cînd fui în ea, privind în jur, văzui un cîmp enorm...”.

112. Arli : Arles, oraș în Provența, unde chiar astăzi se pot

vedea rămășițe de cimitire romane. 113. Pola : oraș italian în Istria, unde, ca și la Arles, se putea vedea o mulțime de morminte romane. Cornari : golful Quarnaro sau Quarnero, între

peninsula Istria și țărurile Dalmației. 114. Ai țării țărmi : vers celebru, în care Dante

pune hotarele Italiei la Quarnaro. Chiar unii din comentatorii vechi relevă faptul că acest

vers al lui Dante reprezintă mărturia cea mai veche despre naționalitatea italiană a întregii peninsule Istria. 119. Nu poate : nu poate nici un mijloc să facă un fier mai roșu decît cum

acel foc făcea pe acele morminte. 121. Capac : capacul mormintelor, pe care noi trebuie să ni

le închipuim ca niște sarcofage de piatră, în felul acelora de la Arles și Pola. 125. Scoine :

cuvînt propriu lui Coșbuc și probabil făurit de dînsul în înțelesul de ceva deosebit prin ana-

logia, poate, a cuvîntului scoică. Din cîți transilvăneni am întreat nici unul nu a știut să-mi

spună ceva lămurit despre acest sibilin cuvînt. 126. Spuind de el : prin marele său plîns,

120

INFERNUL

127 – „Căznesc pe eretici aceste scoine,

și-adeptii de-orice sectă – el mi-a spus –

și-s mult mai mult, decât ai crede, pline.

130 În ele-asemeni e cu-asemeni pus,
dar n-au un chin egal, ci după dreaptă.”

Și-apoi, pe-un drum ce e-ntre zid ne-am dus

133 și-acești martiri, întorși pe mîna dreaptă.

acest fel de damnați spune despre chinurile lui. 130. Asemeni... cu-asemeni : fiecare mor-
mînt chinuiește între pereții săi înfierbîntați mai mulți eretici din aceeași sectă. 131. După
dreaptă : după gravitatea ereziei. 132-133. Și-apoi... : „și apoi ne-am dus pe un drum ce este
între zidul cetății și acești chinuți”. 133. Dreaptă : Dante, în călătoria lui în Infern, cotește
tot la stînga, numai aici și în cîntul XXVIII cotește la dreapta și mulți comentatori se căznesc
să găsească în acest fapt un simbol.

121

DIVINA COMEDIE

Cîntul X

Cercul al șaselea : ereticii

Epicurienii (1-21) Farinata

degli Uberti și Cavalcante dei

Cavalcanti (22-93) Prevederea

damnaților și îngrijorarea lui

Dante pentru surghiunul ce-i este

prevestit (94-136)

1 Urmam acum îngusteii cărării
ce e-ntre zid și focul făr' de fine,
maestrul meu și eu, în urma lui.

4 – „O, 'nalte geniu ce mă porți cu tine
prin văile impii, cum ție-ți place,
vorbește,-am zis, și-alină doru-n mine.

7 Putem vedea pe-acel popor ce zace
aci-n sicrie ? Căci păzite nu-s
și toate-și au deschise-a lor capace.”

10 – „Închide-se-vor toate – el mi-a spus –,
din Iosafat cînd s-or întoarce iară
tot insu-n trupul ce-l avuse sus.

13 De-această parte-un cimitir separă
pe toți, cu Epicur pe-ai săi ciraci
cari sufletul prin trup îl fac să piară.

11. se va (a).

6. Alină dorul : împlinește-mi dorul de a fi lămurit în îndoiala ce o am. 11. S-or întoarce :
tot insul se va întoarce din Iosafat iarăși în trupul ce-l avuse pe pămînt. 13. Literal : „În
partea aceasta își au cimitirul lor, împreună cu Epicur, toți ciracii lui, care fac să piară
sufletul împreună cu trupul”. 14. Epicur : filosof atenian (342-270 î.Cr.) pe care Dante crede
că a fost cel dintîi care a spus că „țelul” nostru este voluptatea, adică plăcerea fără durere,
după cum Dante spune în Convivio (IV, 6, 22). Tot în Convivio (II, 9) condamnă, „printre
doctrinile cele mai bestiale”, pe aceea „foarte neroadă, josnică și păgubitoare, care crede că,
după viața aceasta, nu există alta”. Dante cunoscuse doctrina lui Epicur din ceea ce putu
să citească despre el în Aristotel, Cicero și Seneca. Cicero, de pildă, spune despre el
(De amicitia, 4) : „Au început a spune că, împreună cu trupurile, se nimicesc și sufletele și că
moartea distruge tot”.

122

INFERNUL

16 Iar altor întrebări ce mi le faci
răspuns avea-vei chiar aci-n genune,
ca și dorinții-acelei ce mi-o taci.”

19 – „Nimic n-ascund, ci vreau, părinte bune,
cum însuși tu ai vrut să mă dispui,
și nu demult, puține vorbe-a spune.”

22 – „Tu cel ce-aşa-de-oneste vorbe spui
şi treci văzînd cetatea-nflăcărată,
te rog, toscane,-oprire-n pas să pui,
25 căci eşti născut, cum graiul tău te-arată,
din nobila cetate, cărui eu

[prea grea] povară poate-i fui odată.”

28 La glasul ăsta fără ca să vreau,
cînd el ieşi dintr-un sicriu, cu frică
m-am strîns puţin [mai mult] de domnul meu.

31 Dar el : – „Întoarce-te ! – ’ncepu să-mi zică.

Ce faci ? Nu vezi pe Farinata care
din brîu în sus din groapă se ridică ?”.

24. mers (a). 27. -i fui prea mare cazn- (a).

17. Aci-n genune : „Aici, în întunecimea Infernului, şi chiar printreeretici, în cercul unde ne
găsim”. Întîia întrebare a lui Dante a fost că doreşte să ştie dacă ar putea vedea pe cei ce zac
în morminte. La această întrebare răspunsul îi va fi dat chiar acolo, prin faptul că-i va vedea.

18. Ce mi-o taci : Virgil, care citeşte în sufletul lui Dante, a ghicit că el are o altă dorinţă,
pe care nu i-a exprimat-o : adică de a vedea acolo pe cineva care îl interesează îndeaproape :

Farinata degli Uberti. 19. Nimic n-ascund : Dante şi-aduce aminte răspunsul cam sec al lui
Virgil în cîntul III (77-79), la întrebarea lui de ce sufletele care se îngrămădesc pe malul

Aheronului sînt aşa grăbite să treacă pe celălalt mal, unde Minos le va judeca. Atunci Virgil
îi răspunse scurt că va înţelege toate, cînd şi el va fi ajuns acolo. Acuma, învinuit de Virgil

că îi ascunde ceva, îşi răzbună cu oarecare şiretenie şcolărească pentru păţania de atunci,
explicîndu-i tăcerea lui prin faptul că altă dată a fost dojenit fiindcă l-a întregat. La Dante

simţul situaţiilor comice este foarte dezvoltat şi este de admirat mai ales puterea de dedu-
blare prin care Dante, autorul Comediei, îşi bate joc de Dante protagonistul, mai ales în ce

priveşte frica faţă de piedicile pe care le întîmpină în Infern, după cum am putut vedea în
cîntul precedent. 22. Tu cel : Farinata, care a auzit pe cineva (nu ştie încă cine anume)

vorbînd graiul toscan, se ridică din mormînt şi-l roagă să se oprească. 26. Nobila cetate :
Florenţa. 27. Povară : face aluzie la luptele sîngeroase de partid şi mai ales la bătălia de la

Montaperti, unde ghibelinii sub comanda lui Farinata zdrobiră cu desăvîrşire partidul
guelf. 32. Ce faci ? : interesul ce-l arată Virgil pentru Farinata ne prevesteşte marea figură

ce ne va apărea în episodul ce urmează. Farinata : „pe acel Farinata pe care aveai afîta
dorinţă de a-l vedea”. Manente degli Uberti, zis Farinata, şeful ghibelinilor din Florenţa,

care a murit în aprilie 1264. În anul 1288, inchizitorul îl osîndi – după moarte – împreună
cu copiii şi nepoţii lui, caeretici patarini (pavlichieni). În 1248 el izgoni, împreună cu parti-

zaniei lui ghibelini, partidul contrar. Surghiunit după reîntoarcerea guelfilor la Florenţa în
anul 1258, se adăposti la Siena, unde pregăti revanşa surghiuniţilor, luînd parte la bătălia

de la Montaperti, pe rîul Arbia, la 4 septembrie 1260. După victorie, Farinata a fost singurul
care s-a opus la dărîmarea Florenţei, hotărîtă de căpeteniile ghibeline, în sfatul de la Empoli,

după cum în timpul bătăliei se împotrivi la sfatul contelui Giordano, care propunea să nu
se facă prizonieri, ci să-i măcelărească fără milă pe învinşi. 33. Din brîu în sus : de aici

putem să ne facem o idee aproximativă de adîncimea mormintelor. Dante adaugă : „îl vei
vedea în întregime”, ceea ce măreşte înaintea ochilor noştri figura lui Farinata, după cum

Virgil ar spune : „vei avea norocul să-l vezi întreg din brîu în sus”. Şi această admiraţie a lui
123

DIVINA COMEDIE

34 Fixai deci ochii-n ochii-acestui mare.

El sta semeţ cu capul şi cu pieptul
părînd că Iadu-ntru nimic îl are.

37 M-a-mpins atunci spre groapa lui de-a dreptul

Virgil cu mîna sa ca inimoşii,

zicîndu-mi scurt : – „Vorbeşte ca-nţeleptul”.

40 Cînd fui sub poala groapei sale roşii,

în treacă m-a privit, părînd cu crunte

priviri, puţin : – „Ce neam ţi-au fost strămoşii ?”.

43 Eu vrînd să-i spun de toate-n amănunte,
nimic nu i-am ascuns și i-am vorbit.
Și-atunci el a-ncrețit puțin din frunte.
46 Și-a zis : – „Cu mine-ai tăi părinți cumplit
ca și cu-ai mei cu toții se purtară,
de-aceea-n două dăți i-am și gonit !”
49 – „Deși goniți, cu toții se-nturnară –
răspunsei eu –, și-ntîiul și-al doilea rînd,
dar arta ast-ai tăi nu ți-o-nvățară.”
52 Văzui pînă-n bărbie-atunci scoțînd
o umbră capu-n groapa cea aprinsă
și cred că ea-n genunchi era șezînd,
46. Cu-ai mei ai tăi (a). 47. Cu-ai mei ca și cu mine (a).

Virgil pentru Farinata contribuie a-l ridica înaintea ochilor noștri. Avem aici, în episodul măreț ce va urma, două figuri uriașe, două caractere în patima lor neclintite, care se urăsc și totodată se admiră : Dante și Farinata. 35. El sta semeț : „grupul, zice De Sanctis, este perfect armonic. Vedem pe Farinata ridicîndu-se ca un turn deasupra Infernului și pe Dante în depărtare, nemișcat, mirat, cu ochii ațintiți asupra lui”. 38. Ca inimoșii : literal : „cu mîinile lui hotărîte și inimoase”. 39. Ca-nțeleptul : „bagă de seamă cu cine ai a face, cu ce om mare vei avea cîntea de a vorbi, și măsoară-ți cuvintele”. 41-42. Părînd cu crunte priviri, puțin : literal : „M-a privit în treacăt și apoi, aproape disprețuitor, m-a întrebat : «Cine au fost strămoșii tăi ?»”. 42. Strămoșii : „Omul de partid ni se prezintă în adevărata lui fire. Nu-i ajunge lui Dante că este toscan ; ca să fie pe placul lui Farinata, trebuie să fie ghibelin : «Care ți-au fost strămoșii ?»”. În acele vremuri pline de atîta energie, partidul nu era numai legătură de idei, dar moștenire de familie : astfel tata, tot așa copilul” (De Sanctis). 48. -n două dăți : în 1248, în ziua Întîmpinării Domnului, și în septembrie 1260, după înfrîngerea guelfilor la Montaperti. I-am și gonit : se simte satisfacția omului de partid, care se poate lăuda cu două înfrîngeri ale partidului advers. 49. Deși goniți : aici se simte că focul mîniei i s-a urcat în obraji lui Dante și că prin gura sa vorbesc strămoșii lui. „Farinata a zis : i-am gonit în două dăți – apăsînd asupra acestor cuvinte din urmă ; și Dante îi întoarce acel plural împărțit în două singulare : și întîiul și al doilea rînd ; și mai adaugă sarcasmul ultimului vers, unde în acel : dar arta ast-ai tăi nu ți-o-nvățară se simte un comic sarcastic, care presupune la cel ce vorbește un rîs, dar un rîs amar. Este unul din acele versuri care rămîn săpate în suflet și nu se mai uită. Sfidarea a fost aruncată și Farinata a primit-o” (De Sanctis). Aici episodul se întrerupe prin introducerea altui episod (Cavalcanti), și în acest timp Farinata rămîne tăcut, nemișcat, absent, cu gîndul departe de scena care se petrece lîngă mormîntul lui și se gîndește tot la ceea ce i-a spus Dante. Cînd se sfîrșește scena între Dante și Cavalcante dei Cavalcanti, el reîncepe a vorbi de parcă n-ar fi fost nici o întrerupere. 53. O umbră : Cavalcante dei Cavalcanti. Guelf florentin, tatăl lui Guido Cavalcanti, poet florentin și „primul prieten” al lui Dante. „A fost, ne spune Boccaccio în comentariul său la Divina Commedia, cavalier bogat și iscusit, a urmat părerea lui Epicur, crezînd că sufletul, după moartea corpului, nu trăiește și că binele nostru cel mai mare ar fi în plăcerile trupești”. 54. -n genunchi : este o simplă

124

INFERNUL

55 și-n jurul meu privi părînd cuprinsă
de-un gînd c-ar fi și-altcineva cu mine,
dar cînd speranța-ntreagă-n ea fu stinsă,
58 plîngînd mi-a zis : – „Ingeniul tău de vine
de sine-adus prin neagra-ne-nchisoare,
de ce nu e și Guid-al meu cu tine ?”
61 Răspunsei eu : – „Nu vin cu-a mea valoare.
M-aduce-acest ce-așteapt-aici, și cui
al vostru Guido nu prea-i dete-onoare”.
64 Și-al său cuvînt și felul caznei lui
mi-au spus de-ajuns pe cine-l am în față
de-aceea-n vorbe-așa de plin eu fui.

67 Atunci sârind în sus : – „El nu-i în viață ?

«Nu-i dete»-ai zis ; deci Guido mi-a murit

și-n dulce soare nu se mai răsfață ?”.

ipoteză a lui Dante. Oricum, cu această imaginație, poetul și-a ajuns țelul : Cavalcante să apară mic lîngă Farinata, care-l domină. 56. Altceineva : Guido Cavalcanti, fiul său, pe care-l știa prieten bun cu Dante și aproape nedespărțit de el. 58-59. Ingeniul tău... : „dacă ți-a fost dat să faci această călătorie, nebizuindu-te în altceva decît în ingeniul tău...”. 60. Guido-al meu : Guido Cavalcanti. Cînd Dante, în 1283, compuse sonetul care acum este cel dintîi din Vita Nuova (cärticică în care Dante a adunat și a comentat în proză cea mai mare parte din poeziile compuse de el pentru Beatrice) și l-a trimis la poezii cei mai renumiți din vremea lui, Guido Cavalcanti, care era pe atunci cel mai celebru printre ei, a fost cel dintîi care i-a răspuns printr-un alt sonet. De aici prietenia între acești doi poeți. Mai tîrziu însă, cînd Dante, după reforma democratică a lui Giano della Bella (reformă prin care numai cetățenii înscriși cel puțin de formă într-una din breslele lucrătorilor aveau drepturi politice), s-a raliat cu poporul și s-a înscris (deși nobil) în breasla medicilor și spițerilor, Guido Cavalcanti, care, în mîndria sa de nobil, nu privea cu ochi buni asemenea tranzacție, l-a certat într-un sonet celebru, învinuindu-l de contactul (nu numai politic, dar și moral) cu oamenii de rînd. Și din motive politice, și din cauza rătăcirii morale a lui Dante, care nu putea să fie pe placul lui Guido, prietenia dintre cei doi poeți s-a răcit, și, cînd Dante a fost ales priore și s-a luat hotărîrea de a surghiuni pe cei mai turbulenți și dintre nobili, și dintre poporeni, Guido, fără ca Dante să se opună, a fost surghiunit și el la Sarzana, unde a căpătat friguri palustre, din care cauză, puțin după ce a fost rechemat la Florența, a murit. Guido Cavalcanti a fost unul din cei mai mari poeți din această epocă și una dintre cele mai frumoase și mai nobile figuri de cavaler și cetățean. Contemporanii ni-l descriu ca foarte priceput în toate lucrurile care privesc cavalerismul, dar retras, disprețuitor de „prostime” și mereu urmărind gînduri filosofice, încît poporul care-l vedea învîrtindu-se îngîndurat printre sarcofagele de pe lîngă biserica Santa Reparata spunea că în mintea lui „tot căuta cum ar putea să demonstreze că Dumnezeu nu există”. Figură foarte deosebită de cea a lui Dante, dar nu mai puțin măreață, Guido Cavalcanti n-a avut niciodată extazierile mistice ale prietenului său și a fost epicurian convins, cu multă demnitate și nu fără oarecare tristețe : n-a căutat, ca Dante, să fie înger, dar nici n-a căzut atît de jos. În acest episod, Dante simte nevoia de a-și explica discret purtarea lui față de Guido. Răceala prieteniei între ei și mai ales moartea prietenului, cam din vina lui, îl apăsa pe suflet. „De ce Guido, cu care erai așa prieten bun, nu te întovărășește în această călătorie ?”, îl întreabă tatăl lui Guido. „Pentru că n-a prețuit destul pe Virgil (simbolul rațiunii omenești supuse credinței), care îmi este acum călăuză”, îi răspunde Dante. Conflictul deci între el și Guido a fost un conflict de idei. Așa cel puțin vrea să ni-l arate Dante, dezvinovățindu-se indirect de acuzația ce i s-ar fi putut face de a se fi purtat rău cu prietenul său cel mai bun. 61. Cu-a mea valoare : nu încredințându-mă numai în puterile mele (cum a făcut Guido al vostru), ci călăuzit de rațiunea omenească supusă credinței. 65. Mi-au spus de-ajuns : felul cum a vorbit, întrebîndu-l despre Guido și pedeapsa ce o are ca eretic, a revelat clar lui Dante că are a face cu Cavalcante dei Cavalcanti. 68. Nu-i dete : perfectul simplu întrebuițat de Dante induce în eroare pe Cavalcante.

125

DIVINA COMEDIE

70 Iar cînd apoi văzu că m-am oprit
și-un preget scurt amîn-a mea vorbire,
căzu-ndărăt și nu s-a mai ivit.

73 Dar celălalt măreț, el care-oprire
mi-a pus în mers, nici coastă n-a mișcat,
nici cap el nu, nimic nici în privire.

76 – „Că ei – vorbi-ntregind de-unde-a-ncetat –
nu-nvaț-al vostru chip de-ntors acasă,
mai mare-amar îmi e decît ăst pat.

79 Dar Doamna cea de-aici nici n-o să iasă
de cinci ori zece dăți din cuibul ei,
și-ei ști ce greu această art-apasă !

82 Ci-așa cum iară-n lume sus te vrei,
să-mi spui de ce-i cumplit ne-ndurătorul
popor în orice lege-a sa cu-ai mei ?”
85 – „Măcelul face,-am zis atunci, și-omorul
ce roș făcu al Arbiei rîu, prin tine,
s-aducă-n temple-asemeni legi poporul !”
88 Iar el, clătindu-și capul, cu suspine :
– „Nu singur fui, și cu-alții de m-am dus
nu făr-o cauz-am mers cu ei, vezi bine !
91 Dar singur [eu], cînd ceilalți au propus
că trebuie Florența dărîmată,
fui cel ce-o apărui cu fruntea sus !”.

94 – „Găseasc-a ta sămîntă pace-odată –
răspunsei eu – și rogu-te, din minte
să-mi rupi un nor ce-o ține-ntunecată.
97 Voi parc-ați prevedea de mai 'nainte
ce timpu-n viitor cu sine-aduce,
dar altfel parc-ar fi cu ce-i prezinte ?”

81. rost (a). 91. ...acel (a). 97. Cum iau aminte (a). 98. ghem (a).

71. Amîn- : amînă, întîrzie. 73. Celălalt măreț : Farinata. Episodul întrerupt de apariția lui
Cavalcante dei Cavalcanti reîncepe. El care-oprire : același care, chemîndu-mă, m-a făcut
să mă opresc (mi-a pus oprire în mers) lîngă dînsul. 76. Că ei : „faptul că n-au învățat al
vostru chip de a se întoarce acasă mă chinuiește mai mult decît patul ăsta de foc”. 79. Doamna
cea de-aici : Proserpina, soția lui Pluto, adică luna. 80. De cinci ori zece : „nu se vor împlini
50 de luni, adică nu vor trece patru ani și două luni (de la aprilie 1300, timpul în care Dante
fixează călătoria lui, pînă în iunie 1304, epocă în care a fost surghiunit din Florența) și vei
ști prin suferința ta ce greu este de învățat această artă de a se întoarce în țară”. 82. Sus
te vrei : „pentru dorul care ai de a te reîntoarce sus pe pămînt, te rog să-mi spui...”.

83. Cumplit ne-ndurătorul : fiindcă, de cîte ori se hotăra o iertare a dușmanilor izgoniți,
se adăuga regulat : exceptis Ubertis. 87. -n temple : fiindcă aceste hotărîri se luau de obicei
în biserică, socotită în Evul Mediu ca un fel de loc public, unde poporul, cu toate excomu-
nicările conciliilor, continua mereu a se aduna la începutul primăverii pentru cîntecele și
dansurile sale nu tocmai mistice.

126

INFERNUL

100 – „Vedem cît poate și-un miop s-apuce,
vedem ce vouă-n viitor vă pare,
atît ne-a mai lăsat supremul Duce.

103 Dar cînd s-apropie-ori sînt, ni-e oarb-oricare
știință-ncît străini de nu ne-ar spune,
n-am ști nimic de-umana voastră stare.

106 Deci poți vedea că-ntreg ne va apune
și daru-acesta-n clipa cînd zăvor
pe poarta vieții secolii vor pune.”

109 Atunci, ca și străpuns de-al culpei zor :
– „Celui căzut să-i spui acum, fă bine,
că fiul lui e viu la cei ce mor.

112 Și preget la răspuns de-avui în mine
să-i spui c-am fost gîndind cu dubiu-acel
de-a cui eroare-s alb acum, prin tine”.

115 Maestrul m-a chemat atunci la el.
Grăbit deci mai cerui să-mi spuie mie
ce soț mai are-arzînd în acest fel.

118 – „Cu mine-acoalea zac mai mulți de-o mie,
aici e și-Ubalduin, și Frideric
al doilea – zise –, și de-ajuns să-ți fie.”

100. Atît... vedem (a). presbit (b). 113. A fost cã fui (a).

100. Miop : în text : „cel care nu vede bine”, dar trebuie interpretat ca presbit, care vede numai de departe. 103. Când s-apropie : „cînd evenimentele se vor întîmpla într-un viitor apropiat”. Ori sînt : „ori este vorba de evenimentele prezente”. 105. Umana : „starea voastrã de pe pãmînt”. 106. Va apune : „dupã Judecata din urmã, fiind închisã poarta viitorului (nemaexistînd viitor), vom pierde și acest dar de a vedea lucrurile care se vor întîmpla mai tîrziu”. 109. Al culpei zor : Dante, cu gîndul la îndoiala teologicã care-i încolțise în suflet, cum se poate cã sufletele vãd viitorul (profeția lui Farinata) și ignorã prezentul (dacã Guido trãiește ori nu), a întîrziat rãspunsul sãu la întrebarea lui Cavalcante. Tãcerea lui a fost rãu interpretatã de cãtre tatãl lui Guido, care, crezînd cã fiul lui a murit, cade din nou în mormînt și nu mai apare. Aici Dante roagã pe Farinata sã-i spunã lui Cavalcante cã Guido trãiește și, dacã nu i-a rãspuns, cauza a fost cã se gîndea la altceva. 111. La cei ce mor : printre muritori, sus pe pãmînt. 114. -s alb : „sînt luminat”. 119. Ubaldin : Ottaviano degli Ubaldini, aparținînd familiei stãpînitorilor ghibelini din Mugello. A fost episcop de Bologna și ales cardinal în 1245. A murit în 1272. Cu toate cã a fost trimis ca nunțiu apostolic în Lombardia și Romagna contra lui Frederic al II-lea și ghibelinilor, și în regatul Siciliei contra lui Manfred, era bãnuit de a fi favorabil partidului imperial. Un comentator aproape contemporan cu Dante, Iacopo della Lana, ne spune cã „a fost așã ghibelin cu suflet și așã de aplecat cãtre cele lumești, încît arãta a crede cã n-ar fi altã viațã decît aceasta de pe pãmînt”. Frideric : împãratul Frederic al II-lea (1194-1250) a fost om de mare talent și de idei foarte largi. A primit la curtea sa pe trubadurii fugiți din Provența în urma cruciadei sîngeroase contra albigenzilor pusã la cale de papã. Iubitor de orice fel de culturã, puse cel dintîi sã fie traduse din limba arabã în latinește multe texte de medicinã și de filosofie, printre care faimosul comentariu al lui Averroes la operele lui Aristotel. La curtea lui s-a nãscut cea dintîi școalã poeticã italianã, așã-zisa sicilianã, cu toate cã curtea împãratului, din pricina deselor rãzboaie cu papa și împotriva comunelor rãzvrãtite din Italia de nord, n-a rãmas decît numai mici rãstimpuri la Palermo și a cam rãtãcit prin toatã Italia. Poet el însuși în limba italianã, ne-a lãsat vreo douã-trei cîntece care se resimt adînc de influența provençalã. Probabil și din cauza simpatiei ce-o arãta pentru cultura iudaicã și pentru cea musulmanã, ai cãror învãțați îi prețuia foarte mult, ca

DIVINA COMEDIE

121 S-ascunse-apoi, iar eu spre-al meu antic
poet mã-ntoarsei, frãmîntînd în minte
cuvîntul lui, pãrîndu-mi inimic.

124 Porni Virgil și-n mers așã 'nainte
mi-a zis : – „Ce ai c-așã te-abate gîndul ?”.

Iar cînd i-am spus acele tari cuvinte :

127 – „Pãstreazã-n minte tot ce-auzi [de-a rîndul]

în contra ta, și-ascult-acum aci,
mi-a zis Virgil, un deget ridicîndu-l :

130 În fața dulcii raze cînd vei fi
ai cãrei ochi vãd tot, al vieții tale
întregul drum prin ea tu țî-l vei ști”.

133 Spre stînga-ntoarse iar a noastrã cale,
lãsînd în urmã zidul, și ne-am dus
spre centru-apoi pe-un drum ce da-ntr-o vale

136 ce pîn-aci-și zvîrlea putoarea-n sus.

125. cã ești pe gînduri dus (A). 127. Reține-n minte tot ce țî s-a spus (A).

132. mers (a).

și din cauza luptelor lui politice cu papa, a fost socotit eretic. Cronicarul Fra Salimbene ne spune : „erat enim epicureus, et ideo quidquid poterat invenire in divina Scriptura per se et per sapientes suos quod faceret ad ostendendum quod non est alia vita post mortem, totum inveniebat”. 123. Inimic : cuvintele nelãmurite ale lui Farinata și prevestitoare de rãu lui Dante : „Nu va trece mult timp și vei face experiența cît de greu este sã înveți arta de a te întoarce în patrie”. 130. Dulcii raze : „cînd vei fi în fața Beatricei”. 135. Vale : valea e plinã de sînge fierbinte în care sînt pedepsiți tiranii.

INFERNUL

Cîntul XI

Cercul al șaselea : ereticii

Mormîntul papei Anastasie al II-lea

(1-9) Topografia generală a

Infernului descrisă de Virgil (10-66)

Îndoielile lui Dante lămurite de

Virgil (67-115)

1 Pe culmea unei 'nalte rîpi, clădită
rotund din pietre mari ce-avalma zac,
soseam pe-o culme-acum și mai cumplită.

4 Și-aici, siliți de aburi răi ce fac
aduși de jos o groaznică putoare,
am stat să ne ferim dup-un capac

7 al unui larg sicriu ce-avea scrisoare :

„Pe papa Anastasie-l țin, pe cel
de Fotie tras pe căi rătăcitoare”.

10 – „Aci ne cat-a merge-ncetinel
spre-a ne-nvăța cu fumul ce-aburește
și nu ne-o mai pîsa apoi de el.”

13 Așa Virgil, iar eu : – „Atunci gîndește
cu ce-am umplea, spre-a nu ne fi răpus,
ăst timp de-aici”. Iar el : – „Gîndesc, firește.

1. rotundă (a). 2. Venirăm (a). 3. rîp' (a). 11. Și-ntîiu cu trist[ul] fum te-obișnu-
ește (a). 12. Spre-a nu-ți pîsa în jos (a). 14. -n zadar (a).

2. Avalma : în urma cutremurului de pămînt care a urmat după moartea lui Isus Cristos. Vezi Matei, XXVII, 50 și urm. 3. Cumplită : de unde se puteau zări jos suflete chinuite și mai groaznic. 8. Papa Anastasie : pontif roman de la 496 la 498. 9. Fotie : diacon din Tesalonic ; a trăit pe la sfîrșitul secolului al V-lea, a urmat erezia acaciană, după care erezia Cristos a fost mai întîi om fără păcat și din cauza aceasta a devenit pe urmă fiul lui Dumnezeu. După o tradiție veche, primită de scriitorii medievali, ar fi indus în eroare pe papa Anastasie al II-lea ; astăzi însă este dovedit că s-a făcut confuzie cu împăratul bizantin Anastasie I. 10. Ne cat... : să căutăm de... 14. Răpus : a nu sta degeaba.

129

DIVINA COMEDIE

16 Aceste stînci, o, fiul meu – mi-a spus –
cuprind în sine-astfel trei cercurile
din grad în grad ca și cele de sus.

19 Și pline toate gem de duhuri rele,
dar pentru ca vîzînd de-ajuns să-ți fie
să-ți spui de ce și cum au cazna ele.

22 Nedreptu-i scop oricărui rău ce-urgie
provoacă-n cer ; și-ajungi la scopul tău
știrbind pe-alt om prin fraud-ori silnicie.

25 Dar fraudă este-al minții-un propriu rău,
deci mai urîtă-n cer ; și-a fraudei crime
au chin mai mare-n mult mai jos un hău.

28 Cei silnici țin cuprinsul văii prime.

Ci-așa cum sila trei direcții ia,
și cercu-i construit ca o treime.

31 Ori Celui Sfînt, ori ție-ți strică ea,
ori altuia. Zic lui și-averii sale,
precum c-un clar temei tu vei vedea.

34 Prin sil-aproapelui loviri mortale
ori moarte-i dai, și silă-i faci averii

prin foc și jaf și lucruri făr' de cale.

17. rînduite (a). 18. ca și cele lăsate (a). 19. blăstamate... (a). 20. sînt strîmtorate (a).

24. umplu iadul (a). 30. Distinct și construit e-n trei (a). 35. și... poți strica (a).

17. Trei cercurile : ultimele trei cercuri ale Infernului, care, din cauza formei conice a prăpastiei, sînt mai mici decît cele vizitate pînă acum de Dante. 18. Din grad în grad : în forma unor trepte ca și cele șase precedente, dar tot mai mici. 22. Nedrept : corespunde noțiunii morale de iniuria. Vezi Cicero, De officiis, I, 14 : „cum autem duobus modis, idest aut vi aut fraude fiat iniuria, fraus quasi vulpeculae, vis leonis videtur, utrumque alienissimum ab homine est, sed fraus odio digna maiore”. După doctrinele aristotelico-tomistice (ale Sfîntului Toma de Aquino), Dante pune la baza construcției sale morale a Infernului ideea acestei întreprinderi aplecări către rău a sufletului omenesc. Vedem deci pe damnați împărțiți în trei grupuri : cel dintîi grup cuprinde pe cei necumpătați (desfrînații, lacomii, risipitorii și zgîrciții, mînioșii și nesimțitorii) ; cel de-al doilea pe silnici, cel de-al treilea pe înșelători ; silnicia este pentru Dante păcat mai ușor decît înșelăciunea, fiindcă silnicia nu este ceva propriu omului, ci este comună și animalelor ; înșelăciunea, din contră, este păcat esențial omenesc, fiindcă înșelătorul întreprinde rău ceea ce este mai propriu omului, adică rațiunea. Păcatele cele mai ușoare sînt pentru Dante cele de necumpătare și de răutate. Păcatul de silnicie se împarte în trei : silnicie contra lui Dumnezeu, contra aproapelui și contra sa. Fiecare din acestea se împarte în două : împotriva lui Dumnezeu și în lucrurile dumnezeiești ; împotriva sa și alor sale ; împotriva aproapelui și în ale aproapelui. Înșelăciunea se poate exercita împotriva celor care nu se încred în noi și împotriva celor care se încred. În acest caz nu mai este vorba de simplă înșelăciune, ci de trădare. Trădarea, la rîndul ei, se poate exercita împotriva țării, a rudelor și a lui Dumnezeu. Din cauza aceasta Lucifer, care a trădat pe Dumnezeu, este așezat în partea cea mai de jos a Infernului și este închipuit cu trei guri : într-una îl mestecă pe Iuda, trădătorul lui Cristos și, simbolic, al Bisericii ; în celelalte două pe Brutus și Cassius, trădătorii lui Cezar și, simbolic, ai Imperiului roman. 23. La scopul tău : la acest scop, la nedreptate. 27. Mai jos un hâu : într-un cerc mai jos din Infern. 29. Trei direcții : împotriva lui Dumnezeu, a sa sau a altuia. 30. Treime : împărțiți în trei cercurile mai mici.

130

INFERNUL

37 Deci cei ce-ucid și-s urzitori durerii
și fur-ori pradă, toți vor plînge-aici
în primul cerc și-n osebite serii.

40 Prin sil-averii proprii poți să-ți strici
și ție-apoi ; deci, făr' de nici o fine
în cercu-al doilea sieși inimici,

43 plîng toți acei ce se ucid pe sine,
și joac-averi, dînd bunuri risipirii,
sau plîng unde-ar fi loc de stări senine.

46 Poți face sil-apoi Dumnezeirii,
de-o blastemi din adînc și-i negi ființa,
și-urăști natura sau vrun dar al firii.

49 Deci cel mai strîmt ponor e locuința
Sodomei și-a Cahorsei și-alor care
urâsc hulind din suflet Provedința.

52 Iar fraudă, care-oricui îi dă muștrare,
și-n contra cui se-ncrede-n ea uzează
și-n contra cui încredere-n ea n-are.

55 Âst mod, el parcă numai dezmembrează
ce Firea vru prin dragoste s-adune ;
de-aceea-n cercu-al doilea se-ncuibeză

58 curvii și furt și vrăji și-nșelăciune
și-abuz și fals și toată lingușirea
și alte-asemeni căi de spurcăciune.

37. și loviri cumplite (a). 38. S... aprind (a). 40. s-o strici (a). 41. Și bunul tău (a).

42. se căesc (a). 46. De-o negi din suflet (a). 48. Și-ai firea-ntru dispreț (a).
 53. Uzînd și contra cui se-ncrede-n ea (b). 54. Dar și-ntr-acui (a). 55. Acest (a).
 40. Să-ți strici : să te păgubești pe tine însuși. 41. Făr' de... fine : în veci. 42. Sieși inimici :
 toți acei care, sieși inamici, se ucid pe sine, plîng în cercul al doilea. 45. Sau plîng : unii
 comentatori cred că acest vers se referă la acei care și-au risipit bunurile și deci plîng tocmai
 pentru aceleași lucruri care, bine întrebuințate, ar fi trebuit să le facă viața plăcută. Credem
 însă, cu Tommaseo și cu Coșbuc, că este vorba de o nouă specie de silnici asupra lor înșiși,
 care se păgubesc cu tristețea lor vinovată și plîng fiind în viață, în loc să fie veseli după
 porunca Domnului : servite Domino in laetitia. Ceea ce s-ar putea opune acestei interpretări,
 că anume acest fel de păcătoși au mai fost pedepsiți afară de Dite, cade de la sine cînd
 observăm că Dante pune din nou în cetatea Dite pe risipitorii pe care i-am întîlnit în cercul al
 doilea împreună cu zgîrciții. Acolo era vorba numai de risipitori și posaci (în latină accidiosi)
 din necumpătare, aici din răutate. 47. Din adînc : din inimă. 48. Natura : păcatele împotriva
 naturii și ale artei sînt socotite de Dante ca păcate împotriva lui Dumnezeu, fiindcă natura
 este fiica lui Dumnezeu și arta fiica naturii, așa că aceasta din urmă este, după frumoasa
 expresie a lui Dante, „ca și nepoată lui Dumnezeu”. 50. Sodomei : al sodomiților, păcat foarte
 răspîndit în Evul Mediu : cei care păcătuiesc contra naturii. Cahorsei : cămătarii ; locuitorii
 orașului Cahors din Franța erau socotiți ca negustori foarte șireți și cămătari. Din partea lor,
 francezii numeau lombarzi pe același fel de oameni. 51. Urâsc : blestemătorii (vezi versul 47).
 53. Uzează : în sens de acționează. 55. Țst mod : înșelăciune împotriva celor care se încred,
 adică trădarea. Dezmembrează : desparte și pe cei pe care natura (rudele) sau dragostea
 (țara, prietenii) îi adunase. 58. Curvii : traducătorul cuprinde sub această numire și pe
 pezevenghii și pe înșelătorii de femei, din text.

131

DIVINA COMEDIE

61 Ci-n cazul prim distruge și iubirea
 ce-avem din fire și pe cea ce-anume
 s-adaugă ei sporind ce naște firea,
 64 de-aceea-n cercul cel mai strîmt din lume,
 în centrul ei, pe care șade Dis,
 trădării-i scris etern să se consume”.
 67 – „Maestre-al meu, ce clar îți curge,-am zis,
 cuvîntul tău și-mi dă distincție clară
 de-acest popor și neamu-n el închis !
 70 Dar cei ce stau în balta lor murdară,
 și cei purtați de vînt și cîți se-njură
 ciocnind poveri, și-acei din ploii, de-afară ;
 73 de-i stau și ei lui Dumnezeu în ură,
 de ce nu-s în cetate-n foc, la fel,
 iar dacă nu, de ce-au ceea ce-ndură ?”
 76 – „De ce ingeniul tău – răspunse el –
 s-abate-așa cum nu făcu 'nainte ?
 Ori mintea ta țintește-acum alt țel ?
 79 De-acele vorbe nu-ți aduci aminte,
 de-al tău elin în etică tratate,
 că-s trei porniri dușmane vrerii sfinte :
 82 necumpăt, rea-credință, cumplitate
 de bestie ? Iar primul dă mai mică
 ofensă-n cer, deci mai puțin și bate,
 85 și-acum de-observi ce-acestea vreau să zică,
 și bine-aminte ții cine-s acei
 ce-afară plîng, mai sus, nu-n foc adică,
 88 tu poți vedea de ce acești mișei
 deoparte stau, iar Dreapta cea verace
 mai blîndă-și are-aici mînia ei.”
 91 – „Oh, soare tu, ce-oricare nor desface,

iar cînd explici m-albești, încît, precum
îmi place-a ști și-n dubiu-a fi îmi place,

71. Ori sînt purtați (a). 79. Ori nu-ți... sînt acele vorbe (a). 88. Tu vezi de ce nu stau
acești mișei (a). 89. Și-au alt (a).

62. Din fire : iubirea aproapelui. 63. Sporind : iubirea rudeniei și a prieteniei, care se adaugă
la cea firească de la om la om. 65. Dis : regele Infernului, care era considerat și ca rege al
bogățiilor. Aici Dante întrebuițează numele clasic în loc de cel creștin, Lucifer. 70. Balta :
mînioșii. 71. Vînt : desfrînații. 72. Poveri : zgîrciții și risipitorii. Ploi : lacomii. Dante în-
treabă ce este cu acei care sînt în afara cetății Dite și de ce nu sînt pedepsiți și ei acolo.

78. Alt țel : se gîndește la altceva, nu prea dă atenție la ceea ce spune. „Ca odinioară – parcă
ar spune Virgil – cînd, în loc de a răspunde lui Cavalcante, te gîndeai la problema ignorării
prezentului de către suflete”. 80. Elin : Aristotel. 84. Bate : deci necumpătatul este pedepsit
cu pedepse mai mici. 85. Acest : Aristotel. 87. Afară : afară din cetatea Dite : necumpătații.
89. Deoparte : de ce necumpătații stau departe de cei pedepsiți dinăuntrul cetății.

Dreapta : mîna lui Dumnezeu. 91. Soare : așa numește pe Virgil, fiindcă i-a luminat mintea.
Nor : dubiu. 92. M-albești : mă lămurești. 93. Și-n dubiu : „atît îmi place a fi luminat de

132

94

97

100 divinul intelect și arta sa.

Și-n fizică dac-o citești, nu toată,
ci-n prea puține file vei afla,

103 că firii arta – cît e scris sã poată –
e ca și unui maestru-nvătăcelul,
deci e lui Dumnezeu ca și-o nepoată.

106 Dintr-astea două, de-ai aminte felul
în care Facerea de-Adam tratează,
un om își ia și viața sa și țelul.

109 Cum îns-un cămătar alt drum urmează

112 Și-acum, sã vii, cã-i timpul de plecare,

Spre zori și Peștii schinteiază-acum

și-ntors de tot spre-apus e Carul Mare

115 iar pe-unde-om scoborî-i departe drum.”

94. sã te-ntorci (a). 110. El și natura și urmașa ei/ O ia-n dispreț (a). 112. Ci-i timp
de mers, ur[mează] pașii mei (a). 113. ne schinteiază (a). Căci P[eștii]-au răsărit spre
zori, și zace (b).

tine, încît dubiul îmi este tot așa de plăcut ca și adevărul, fiindcă îmi dă mijlocul sã mă bucur
de explicațiile tale”. 94. La punctu- : Dante nu înțelege cum cămătăria poate fi socotită ca
silnicie împotriva lui Dumnezeu și cere explicații lui Virgil. 97. Filosofia : „nu într-un singur
loc filosofia spune cui voiește a o cerceta că divinul intelect și felul lui de a acționa este
obîrșia firii voastre”. 101. Fizica : cartea lui Aristotel cu acest nume. 102. File : chiar la
început. 104. Unui maestru : arta stă în aceeași relație cu Dumnezeu, cum stă învățacelul
față de maestru. 106. Două : natura și arta. 107. Facerea : face aluzie la pasajul din Geneză,
III, 17-19 : „Dumnezeu zise către Adam : «Din pămînt (natura) vei trage cu mare osteneală
hrana ta pentru toate zilele vieții tale ; și cu sudoarea feței tale îți vei cîștiga pîinea»”.

109. Alt drum : nu trăiește nici din natură, nici din artă. 111. Ei : naturii. Disprețuiește
natura în sine și arta, care depinde de ea și îi dă țel. 113. Spre zori : sînt cam trei ceasuri
după miezul nopții și zodia Peștilor a răsărit pe orizont, pe cînd Carul Mare este aproape de
apus. Sîntem în dimineața zilei de 9 aprilie 1300, care era ziua de Sîmbăta mare. Fiindcă
Dante s-a rătăcit în pădure în seara de Joia mare, 7 aprilie (I, 21), ajunsese la poalele „colinei
plăcute” în dimineața de Vineri, 8 aprilie (I, 37), și se îndrumase spre Infern pe la apusul
aceleiași zile (II ; 1), urmează că, ținînd seamă și de timpul cît a stat în pădure, el era în drum
de o zi și două nopți.

133

DIVINA COMEDIE

Cîntul XII

Cercul al șaptelea.

Brîul întîi: silnicii

Minotaurul (1-27) Originea ruinei

(28-45) Centaurii (46-99) Silnicii

împotriva aproapelui (100-139)

1 Cumplit un scoboriș acea grămadă
de stînci era, și-n spaime-atît de plină,
cã orice om s-ar fi-ngrozit sã-l vadã.

4 Precum prin tremur sau printr-altã vinã
din jos de Trent pe-o parte-a vãii sale
pe-Adige-l strîmtoreaz-acea ruinã,

7 încît din culmea de-unde-a curs la vale
se fac pînã pe șes prãpãstii-adînci

încît cei ce-ar fi sus n-au nici o cale

10 atare-un clin făceau și-aceste stînci.

Și sus pe surpãturi, întins sã zacã
rușinea Cretei, monstrul, sta pe brînci,

13 scîrbosul zãmislit în falsa vacã.

Vãzîndu-ne-a-nceput sã muște-n sine
ca-n furie-acel ce n-are-altce sã-și facã.

1. Un groaznic (a).

6. Ruinã : marea prãvălire de pãmînt de pe stîncã rîului Adige între Verona și Trento, zisã Slavini di Marco. Nu e necesar de a admite cã Dante a vãzut-o chiar personal, din vreme ce este pomenitã în tratatul Despre meteori al lui Albertus Magnus, în care se vorbește de motivele din care munții se prãvălesc. 9. Nici o cale : în text : alcuna via, adicã „cîte un drum”. Exemplele ce au fost aduse pînã acum pentru a susține interpretarea lui alcuna (cîte una) prin nessuna (nici una) sînt toate foarte îndoielnice. Deci este de preferat interpretarea cã acea ruinã era în așa fel prãvălitã, încît ar oferi celui care ar fi sus puținã de a coborî la vale prin ruina infernalã pe care o comparã și cu aceea din Trento ; o întãrire mai mult pentru aceastã interpretare din urmã. 12. Rușinea Cretei : Minotaurul (care avea înfãțișare de jumãtate om, jumãtate taur și se hrãnea din carne omeneascã) s-a nãscut în Creta din Pasifae, soția lui Minos, care, îndrãgostindu-se de un taur, își satisfãcu pofta sa nelegiuitã intrînd într-o vacã sculptatã pentru ea de Dedal. Ovidiu, în Metamorfozele sale (VIII, 155), cheamã Minotaurul „rușinea neamului”, și Virgil în Eneida (VI, 26) „mãrturie de iubire nelegiuitã”.

134

INFERNUL

16 Virgil atunci spre el : – „Acest ce vine
tu poate crezi cã-i principele-Atenei
acel ce sus a stins suflarea-n tine ?

19 El nu-i adus de vrãjile viclenei
surori ce-avuși ; fugi, fiarã, și ferește,
cãci vrea sã vadã caznele Gheenei”.

22 Precum un bou, ce-n clipa cînd primește
toporu-n cap, își rumpe funia lui,
nu poate-umbla, ci beat se-mpleticește,

25 așa pe-aceastã fiarã o vãzui.

Și-atunci Virgil : – „Sã treci, cît timp pe fiarã
tu-n furie-o vezi, prin pasul ce-l făcui”.

28 Pe coastã-n jos pornirãm așadarã,
pe pietre cari jucau peste abis

sub mine-ades prin noua lor povarã.

31 Mergeam gîndind. Iar el : – „Tu poate,-a zis,
gîndești ce-i rîpa asta apãratã

de monstru-acest turbat ce l-am ucis ?

34 Dar vreau sã știi și tu cã-ntîia datã
cînd fui aci-n adîncul Iad adus

această rîpă rea n-a fost surpată.

37 Dar nu 'nainte mult, greșit de nu-s,
de ce-a trecut prin Iad Biruitorul
ce-atît de mare plean lui Dis i-a dus,
40 cumplit s-a zguduit din tâlpi ponorul
acest mudar, încît crezui că prinde
întregul univers sã simt-amorul

22. Precum cînd rupe-n clipa (a). 29-30. Pe pietre care-adesse peste-abis/ Jucau sub
mine, uimite de povară (b). 31. Mi-e gîndul. 33. ucizîndu-l (a). 38. limb triumf (a).

De ce veni Acel ce-o mare pradã/ I-a dus lui Dis din Iadul de... sus (b).

17. Principele-Atenei : Teseu, pentru a-și scãpa țara (Atica) de rușinosul tribut de tineri și
fete care trebuiau date Minotaurului, a plecat în Creta, unde cu ajutorul firului Ariadnei,
fiica lui Minos care s-a îndrãgostit de el, a pãtruns în Labirint, omorînd pe Minotaur.

20. Surori : trebuie observat aici sarcasmul lui Virgil și oportunismul lui, prin care, față de
împotrivirea demonilor, ia atitudini diferite : acuma îl ia de sus cu autoritate, acuma cu
binișorul, și acuma, ca în cazul de față, cu ironie și cu bațjocurã. 27. Prin pasul ce-l făcui :
Minotaurul, la sosirea poeților în acel loc, era întins astfel încît împiedica trecerea. Virgil,
ațîțîndu-l cu cuvintele lui bațjocoritoare, a făcut sã se scoale și sã lase trecerea liberã.

30. Noua : fiindcã pînã atunci nu trecuse nici un om prin acele locuri, iar sufletele n-au
greutate și deci nu pot mișca pietrele. 33. Ucis : în sens figurat : „I-am dat cu vorbele mele
o loviturã mortalã”. 34. -ntîia datã : vezi Infernul (IX, 22). 38. Biruitorul : Isus Cristos, care
dupã moarte a coborît în Infern și a scos de acolo sufletele patriarhilor. 39. I-a dus : i-a luat
un plean atît de mare. 42. Amorul : dupã doctrina lui Empedocle, dupã care dezbinarea a
135

DIVINA COMEDIE

43 ce-n haos lumea mai ades o-ncinde
cum cred mai mulți, și[-n acel timp] căzurã
aceste stane vechi și-aici și-altinde...

46 Și-acum privește, căci pe-aproape curã
un rîu de sînge-n care fierb de veci
cîți rãu prin silã altora făcurã”.

49 – „Ah, oarbã furie, poftã, ce nu treci !
cum zbați în scurta viațã biata gloatã
și-n cea etern-așa de rãu ce-o 'neci !”

52 Și larg vãzui un șanț, ce merge roatã
precum mi-a spus Virgil, și-ncunjurînd
încinge-a ăstui cerc cîmpia toatã,

55 iar între el și 'naltul zid, fugînd
vãzui armați centauri cum se-nșirã,
cum vii, dup-al lor fel, umblau vînînd.

58 Vãzîndu-ne venind, ei toți s-oprirã,
iar trei au și pornit din ceata lor
și proaspete sãgeți pe arc tocmirã.

61 Iar unul de departe : – „Ce ponor
vi-e dat ? Voi doi ce scoborîți priporul,
vorbiți din deal, căci altfel vã dobor”.

64 – „Vom da rãspuns – a zis conducãtorul –
de-aproape lui Chiron ; căci nu spre bune
lucrãri te-a-mpins pe tine-apururi zorul !”

67 Și-apoi : – „Acesta-i Nes – a prins a-mi spune,
murind de dragul mîndrei Dejanire,
prin propriul sînge-a vrut sã se rãzbune.

46. Dar cautã-n vale (a). 51. Și așa de rãu o-nfunzi în cea de „veci” (a). 52. -n chip
de (a).

diferențiat elementele din haos (focul, aerul, apa și pãmîntul), iar iubirea le va amesteca
din nou, reîntorcîndu-se în haos la sfîrșitul lumii. Virgil vrea sã arate cã, la cutremurul

de pământ care a urmat coborârii lui Isus în Infern, i-a fost frică să nu fie sfârșitul lumii.
43. -ncinde : aprinde. 45. Altinde : pentru altunde, schimbat, foarte posibil, din cauza rimei.
56. Centauri : monștri mitologici jumătate om, jumătate cal, născuți din Ision și dintr-un nor care luă aparența lui Iuno. După cum în viață umblau vînînd prin munții Tesaliei, tot așa Dante și-i închipuie alergînd unul după altul pe țărnișurile rîului de sînge și păzind pe silnici ca să nu se ridice mai mult decît le este îngăduit. 61. Ponor : Nes crede că Dante și Virgil ar fi două suflete vinovate de silnicie care sosesc să-și facă pedeapsa și îi întrebă ce loc le-a fost hotărît. 65. Chiron : șeful acestor centauri. Virgil ia pe Nes de sus și îi spune că răspunsul îl va da numai șefului lor, aducîndu-i aminte ironic că altădată a pățit-o din cauza firii lui prea pornite. 67. Nes : vestitul centaur care a iubit pe Deianira, soția lui Hercule, care s-a răzburat omorîndu-l cu săgețile lui otrăvite cu sîngele hidrei din Lerna. Nes însă s-a răzburat la rîndul lui spunînd Deianirei să înmoaie o cămașă în sîngele lui și să o dea lui Hercule cînd ar bănuși că iubește o altă femeie, căci numaidecît s-ar întoarce la ea. Hercule îndrăgostindu-se de Iole, Deianira i-a oferit cămașa mușată în sîngele otrăvit al lui Nes, din care cauză Hercule a murit în dureri groaznice.

136

INFERNUL

70 Acel ce-și ține-n piept a sa privire

Chiron e, cel ce-avu pe-Ahil în casă,
al treilea, Fol, ce furii-avea din fire.

73 Sînt unii ce-n juru-acestor șanțuri pasă

și trag săgeți în suflete cari ies
mai mult din rîu decît au drept să iasă”.

76 Spre-acele fiare sprintene-am purces

și, după ce cu-a armei creștătură

Chiron al bărbii stof puțin l-a dres,

79 astfel despădurindu-și larga-i gură :

– „Vedeți și voi, firtați, că se clătește
ce-atinge-acel din dos, pe unde cură ?

82 Piciorul mort nu face-așa, firește”.

Virgil, ce-i sta la piept, în locu-n care

o fire-a sa cu-a doua i-o-ntîlnește :

85 – „E viu – a zis – și am însărcinare

să merg, să vadă Iadu-ntreg, cu el ;

nevoia-l poartă, nu vrun plac ce-l are.

88 Iar cine-mi dete-o slujbă de-acest fel,

osane cîntă-n sfînta-i locuință –

el nu-i tiran, nici eu vrun duh mișel !

91 Pe-acea putere deci, ce-mi dă puțință

să trec pe-aceste căi îngrozitoare,

dă-mi unul dintre-ai tăi mai de credință,

94 și pe-unde-i vad prin rîu să ne scoboare,

și-n spate treacă-mi viul, căci altcum

n-am cum să-l trec, că nu e duh să zboare”.

74. Trăgînd (a). 75. li-e dat (a). 76. Și-a zis (a). 83-84. Și stînd sub pieptul lui

iubitul duce/ La locu-n care două firi unește (a). 85. conduce (a). 87. Și-o sil-aici,

nu placul îl aduce (a). 91. Să trec pe-o cale-atît (a). 94. Și pînă jos la vad, (a).

71. Chiron : cel mai înțelept dintre centauri, viteaz și învățat mai ales în medicină, a fost învățătorul lui Ahile. 72. Fol : alt centaur, pe care Virgil (Georgice, II, 455) îl numește furens.

77. Cu-a armei creștătură : admirabil este acest gest al lui Chiron de a-și despica barba

stufosă care-i acoperă gura cu creștătura săgeții. 80. Vedeți : Chiron atrage atenția celor-

lalți centauri că Dante, care din respect se ține mai în urma lui Virgil, mișcă pietrele pe care calcă. 83. Ce-i sta la piept : centaurul este mai înalt și capul lui Virgil îi ajunge la piept.

84. O fire... cu-a doua : firea omenească cu cea de cal. 88. Cine : face aluzie la Beatrice, care,

după cum știm din cîntul I, s-a adresat lui Virgil pentru a-l scăpa pe Dante din pădurea în

care se rătăcise. 90. Tiran : lui Nes, care, sigur că are a face cu suflete vinovate de silnicie,

I-a întrebat obraznic care loc le fusese hotărît, Virgil n-a vrut să-i răspundă. Lui Chiron însă, care s-a mirat că Dante mișcă pietrele pe care calcă, îi dă toate explicațiile cuvenite.

91. Pe-acea putere : repetă și aici, aproape neschimbată, formula aceea aproape magică, pe care a întrebuintat-o și față de alte piedici. 96. Nu e duh : trebuie să relevăm și aici ceea ce a fost numit oportunismul lui Virgil. „Primit fără ostilitate”, observă cu drept cuvînt Torraca, „Virgil nu adresează lui Chiron cuvinte disprețuitoare și nu-i dă porunci. Caută mai întîi să și-l facă prieten, să-i intre în grații. E viu confirmă observația centaurului ; e ca și cum i-ar

137

DIVINA COMEDIE

97 Spre dreapta sa Chiron s-a-ntors acum :

– „Te-ntoarce, Nes, și du-i, și la-ntîlnire
cu alt vrun stol, tu fă să-ți faci drum”.

100 Și-a lungu-acelei ape clocotite
priveam urmînd fidelu-nsoțitor,
pe fierții-acei ce scot urlări cumplite.

103 Înfipt pînă sub ochi văzui popor,
iar Nes : – „Aceștia-s cei[a] cari prădară
și-acei tirani ce-au făptuit omor.

106 Plîng relele făcute-n chip de fiară
și-al Ferei domn și Dionis hainul
ce-a dat Siciliei ani de jale-amară.

109 Țst cap cu plete negre-i Ezzelinul,
dincoa', și-aici cu plete mai deschise
a fost Obizo d'Est, și cu deplinul

112 e drept că fiu-i proclat îl ucise”.

Privii spre duce-atunci, dar : – „Dintre noi
aceasta-ți fie-ntîi aici”, îmi zise.

98. iar (a). 102. Din care fierții-urlări (a). 114. Aici să-ți fie-acest întîiu (a).

spune : ai nimerit-o. Apoi încearcă să-i inspire milă pentru acel sârman tovarăș de drum, căruia el trebuie să-i arate Iadul întreg, nu din cauza vrunui plac ce-l are, ci din nevoie. Cu dibăcie și potrivit vorba după inteligența ascultătorilor, face aluzie la Beatrice : cine cîntă osane în Rai i-a dat o slujbă de acest fel. Se face mic față de centaur și neagă cu hotărîre (nu... nici) că tovarășul lui ar fi tiran și el vrun duh mișel ; nu, ei nu vor rămîne acolo în sîngele clocotitor. De observat și distincția : tiran cel viu, duh mișel cel mort. După ce a pregătit astfel sufletul lui Chiron, îl roagă, și rugămîntul îi iese caldă, insistentă, precisă. Și isprăvește cu o vorbă glumeață : dă-mi unul dintre ai tăi, care sînt așa de mulți și cunoscători ai locului, care să ne coboare prin rîu pe unde-i vad și să treacă în spate pe cel viu, care nu e duh să zboare”. 101. Fidelu-nsoțitor : Nes. 106. -n chip de fiară : ca niște fiare. 107. Al Ferei domn : Alexandru Fereu, tiran din Fere, în Tesalia, obținu stăpînirea (369 î.Cr.) omorînd pe unchiul său Polifron. Faimos pentru cruzimea față de prizonierii de război (nu respecta nici pe ambasadori !) și către supuși, s-a făcut urît și de rudele lui. În urma ațîțării soției Tebe, a fost omorît de fratele acesteia (358 î.Cr.). Alți comentatori cred că ar fi vorba de Alexandru cel Mare (Dante spune Alexandru pur și simplu), despre care Orosius ne spune că a fost „tiran foarte crud, care arunca pe oameni ca pradă cîinilor, învîluindu-i în piei de fiare” și Seneca, De beneficio, I, 13, 3, că chiar din copilărie s-a arătat „latro gentiumque vastator, tam hostium perniciosus quam amicorum, qui summum bonum duceret terrori esse cunctis mortabilibus”. Coșbuc se hotărăște pentru cealaltă interpretare și traduce în consecință : al Ferei domn. Dionis : celebrul tiran din Siracuza (născut 431, mort 367 î.Cr.). 109. Ezzelinul : Ezzelino da Romano (1194-1259), stăpînitorul castelului Romano, care și-a întins stăpînirea asupra Veronei, Treviso, Vicenzei, Padovei și se gîndea să devină stăpînul întregii Lombardii. Un vechi cronicar (Fra Salimbene) ne spune că „era mai de temut decît dracul. A omorî bărbați, femei, copii era pentru el un nimic și a făptuit cruzimi aproape de neînchipuit... în numele blestemăției și al cruzimii a fost asemănător dracului”. Despre el s-a făcut legenda că ar fi fiul dracului și de această versiune s-a folosit Albertino Mussato în celebra tragedie în limba latină Eccerinis. Toate cronicile Evului Mediu sînt pline de poznele lui crude, printre care e vestită aceea care a făcut-o într-o zi cerșetorilor. I-a adunat pe toți

în livada castelului fâgându-le că le va da îmbrăcăminte și, după ce i-a silit să se dezbrace de zdrențele lor în care erau ascunse multe monede de aur și de argint, i-a trimis pe toți aproape goi înapoi. 111. Obizo : Obizo al II-lea, fiul lui Rinaldo și al Adelaidei da Romano. A fost stăpînitor al Ferrarei de la 1264 la 1293. 112. Fiu-i proclét : Dante spune : „fiu-i

138

INFERNUL

115 Nu mult mai merse Nes și-oprit apoi
privi spre-o gintă pînă-n gît intrată
precum părea,-ntr-al sîngelui și-voi.

118 Și-o umbră ne-arătă stînd izolată.

– „Acesta-i ucigaș inimii-acei
ce și-azi mai e la Tamisa-onorată.”

121 Văzui cu capu-ntreg, de-aici, mișei
ieșiți din rîu, și-apoi și pînă-n șale,
și-aici și cunoscu pe mulți din ei.

124 Și-așa scădea mereu cumplita vale
încît de-acum doar gleznele-nvălea
și-aici prin șanț ne-a dat și vadul cale.

127 – „Așa precum urmeaz-a tot scădea
cum vezi, pe-această parte roșia baltă –
vorbit-a Nes –, aș vrea să crezi că ea

130 sporește-astfel pe partea ceealaltă
adîncul ei, pînă ce-ajunge unde
tiranii stau, să urle și-n deolaltă.

133 Acolo vru justiția să-i scufunde
pe-Atila cel ce-al lumii biciu fusese,
pe Pirh și Sext, și-amestec-a lor unde

115. și stînd (a). 116. O gloată ne-arăta, ce sta... ață (a). 121. Văzui de-aici ieșiți
apoi mișei/ Cu-ntregul cap (a). 125. nici glesne (a). 126. șanțul cale (a). 129. Vorbi
Centaurul, să-i știi (a).

vitreg” și adaugă : e drept, ca și cum ar vrea să restabilească adevărul, fiindcă se spunea altfel. În realitate, cronicarii timpului ne spun că a fost omorît de cei doi fii ai lui, care se temeau ca tatăl lor să nu lase moștenirea unui bastard, Pietro Abate. Discuția este dacă Dante, spunînd copil vitreg, a înțeles, cum traduce Coșbuc, fiu nelegiuit (proclét) ori a vrut să spună că acela care în realitate l-a ucis a fost bastardul lui și nu, după cum se spunea, copiii săi legitimi. 113. Duce : Virgil. Ca și cum ar fi auzit pentru întîia dată această versiune și l-ar întreba : „Este oare adevărat?”. Virgil îi răspunde că tot timpul cît va fi în cercul silnicilor să-l creadă pe Nes, care este bun cunoscător în aceste locuri. 119. Ucigaș : Conte Guy de Montfort. Din ura ce o avea împotriva lui Eduard I, care a fost mai pe urmă regele Angliei și îl omorîse pe tatăl său, într-o zi cînd Henric, fratele lui Eduard, asista la slujbă într-o biserică din Viterbo, lîngă Roma, îl răpuse cu sabia. 120. Tamisa : Tamisa, adică Londra. Inima lui Henric a fost pusă într-un potir de aur în mîna unei statui pe mormîntul lui Eduard Confesorul în mînăstirea Westminster. Alții, cum e cronicarul Villani (VII, 39), ne spun : „într-o cupă de aur pe vîrfurile unei columne așezate la capul podului din Londra peste rîul Tamisa”. 125. Doar gleznele : după felul păcatului lor, unii sînt cu totul cufundați în rîul de sînge clocotitor, alții pînă în gît, alții pînă la șale, iar alții pînă la glezne. 127. Scădea : trebuie să ne închipuim un mare șanț circular, al cărui fund se ridică în formă de arc, așa că pe la jumătatea șanțului se poate trece ca pe uscat. De pe malul unde este Dante pînă în centrul rîului, sîngele descrește mereu, dincolo de centru pînă la celălalt mal crește. 134. Atila : faimosul rege al hunilor, „metus orbis, flagellum Dei”, a domnit de la 433 la 453. 135. Pirh : Pirus, regele Epirului, dușmanul romanilor, care, după Orosius (IV, 1), „era cumplit și pe mare, și pe uscat, și prin oameni, și prin cai, și prin arme, și prin elefanți, și încă și prin puterea și vicleșugurile sale”. Sext : fiul lui Pompei, despre care, cu obișnuita deghizare

139

DIVINA COMEDIE

136 de plîns cu puma ce din clocot iese

etern, doi Rinieri, zvîrliți în Iad,
cã multor căi le-au dat război adese.”

139 Iar el se-ntoarse-apoi trecînd prin vad.

medievală a oamenilor și lucrurilor din Antichitate, ni se spune în Fatti di Cesare că s-a făcut
pirat de mare, probabil dintr-o greșită interpretare a unui pasaj din Lucan (Pharsalia, VI, 422).

137. Doi Rinieri : Rinier da Corneto, „faimos tîlhar”, cum spun comentatorii cei mai vechi,
dar despre isprăvile căruia nu știm nimic, și Rinier Pazzo, care în 1268, cu alți tîlhari, a
atacat o ceată de prelați și de cavaleri care se duceau la Roma, furîndu-le lucruri și bani și
omorînd cea mai mare parte din ei, din care cauză a fost excomunicat. 138. Multor căi...

război : au tîlhărit la drumul mare.

140

INFERNUL

Cîntul XIII

Cercul al șaptelea.

Cerculețul al doilea

Pădurea sinucigașilor și Harpiile

(1-21) Pier della Vigna (22-108)

Sîlnicii împotriva propriilor

bunuri sau risipitorii (109-151)

1 Nici n-apucase Nes a trece-acum,
cînd noi într-o pădure-ntram grozavă
ce n-avea nici un semn de nici un drum.

4 Iar frunza ei nu verde, ci bolnavă,
nu linse crengi, ci strîmbe și-nodate,
nu fructe-n pomi, ci numai spini și-otravă.

7 Între Cornet și Cecina-nfundate
păduri ca asta n-au, nici mai pustii
acei mistreți ce-urâsc cîmpii arate.

10 Aici au cuib spurcatele Harpii
cari, dînd de știre-amarul ce-o să-l pață,
din insule-au gonit pe-ai Troiei fii.

1. Nes nu era dincolo înc-ajuns (a). Dincolo Nes nici n-ajunsesese-acum (a). 3. semn
de nici un fel (a). 4. ci roșcat-bolnavă [obiect] (a).

1. A trece : a trece la celălalt țarm. 4. Nu verde : nu era verde (după felul construcției
populare : mustăcioara lui, spicu' grîului). Chiar de la început, din descrierea lui Dante, ne
dăm seama că această pădure are o taină, nu e o pădure ca toate celelalte. 4-6. Nu..., nu : nu,
repetat de trei ori ; ci, repetat de trei ori : poetul opune ceea ce s-ar fi așteptat de văzut la
ceea ce a observat cu cît înainta în ciudata pădure ; mai întîi culoarea frunzelor care îmbrăcau
crengile, apoi forma ramurilor, nu linse, netede și drepte, dar strîmbe, înodate, întortocheate ;
în fine, lipsa de fructe, înlocuite cu spini otrăviți. 7. Între Cornet : subiectul este : acei
mistreți. A se construi : „Acei mistreți ce urâsc cîmpii arate nu au între Cornet și Cecina
păduri mai înfundate și nici pustii ca asta”. Cornet : între rîul Cecina, lîngă Volterra (la
miazănoapte) și orașul Corneto lîngă Civitavecchia (la miazăzi) erau 180 km de „pustietăți
întunecate și primejdioase și păduri vechi și înspăimîntătoare” încă pe vremea lui Boccaccio
(Commentario, XL) și chiar astăzi sînt păduri și mlaștini nesănătoase. „Cu această compa-
rație, închipuirea încă nelămurită a pădurii infernale ia înfățișarea, consistența și caracterele
specifice unei păduri văzute de poet pe pămînt” (Torraca). 10. Harpii : monștri fabuloși cu
chip și gît femeiesc și trup de pasăre, fiicele lui Taumantes și ale Electrei. Erau foarte
hrăpărețe, după cum înseamnă în limba greacă numele lor, și locuiau în insulele Strofade, în
Marea Ionică. Dante (poate aducîndu-și aminte de un pasaj al Sfîntului Bernard : „homo
absque gratia est ut arbor silvestris ferens fructus, quibus porci infernales, ut harpyae,
pascuntur”) le pune ca păzitoare sinucigașilor în pădurea grozavă. 11. Amarul : debarcînd

141

DIVINA COMEDIE

13 Au aripi mari, dar de-om și piept, și față,
cu pene-un pîntec larg și gheare-avînd

și-apururi plîng prin pomii făr' de viață.

16 – „Să știi de-aceia, pîn-a nu fi-ntrînd,
cã ești acu-ntr-a văii-acea genune
ce-a doua e, și fi-vei pînă cînd
19 pe-aprinsul prund piciorul ți-l vei pune.

Deci cată bine și vedea-vei stări
ce nu le-ai crede numai de le-aș spune.”

22 Simțeam acum din orice parte-oftări,
dar nevăzînd de unde-ar putea purcede,
stăteam un rob al mutei tulburări.

25 Eu cred că el credea că poate-aș crede
c-atîta vai un neam ar fi gemîndu-l
ce stă printre copaci și nu se vede.

28 De-aceia-mi zise el : – „Un spin rupîndu-l
dintr-aste plante-ori de-unde-ți este placul,
vedea-ți-vei fals întreg în tine gîndul”.

31 Întinsei mîna deci și-am rupt din cracul
cu foi o creang-a unui mare spine ;

Și-atunci : – „De ce mă rupi ?”, striga copacul,

34 și-umplut de sînge negru ca din vine
din nou striga : – „De ce mă mai despoi,
or nici un simț de milă n-ai tu-n tine ?

13. Au late-aripi (b). 15. Scot vaete (a). Scot plînsese prin pomii (b). 16. deci în
ea (a). 17. ești aci (a). 22. oftat (a). 24. Și-așa m-opri cu totul tulburat (a). 26. viu (a).

27. Ce-ascuns stă printre crengi (a). 30. deplin (a). 36. Ori n-ai tu (a).

Enea în insulele Strofade, a fost silit să plece fiindcă Harpiile îi spurcau toate mîncările.

Atunci Celena, regina lor, prevesti troienilor că vor ajunge în Italia, dar înainte vor suferi de
o foame așa de cumplită, încît își vor mînca mesele. 16. De-aceia : în text : „chiar de acum,
înainte de a intra în pădure”. 17. -ntr-a văii : „într-acea genune a văii ce este a doua”,
adică : „Să știi că ești într-a doua despărțitură (genune) a cercului VII, și tot în el vei fi pînă
cînd nu vei pune piciorul pe aprinsul prund unde sînt pedepsiți silnicii împotriva firii”.

20. Stări : Virgil, care își aduce aminte că în cartea a II-a (versurile 22 și urm. din Eneida)
descrieseră o scenă la fel, își propune de a da lui Dante dovadă că ceea ce a povestit și a fost
socotit ca o imagine de poet își are în Infern o confirmare. Deci înainte ațîță curiozitatea lui
Dante, anunțîndu-l că va vedea lucruri pe care nu le-ar crede dacă numai i le-ar spune, și mai
pe urmă îl pune să rupă o crenguță dintr-unul din acei pomi ciudați, pregustînd mirarea și
frica lui Dante cînd va asista de fapt la o minune la fel cu cea povestită în Eneida. În realitate
este un pretext al lui Dante, care își dă seama că imitația lui din Virgil era prea bătătoare
la ochi, pentru a se putea lipsi de a cita izvorul lui și de a justifica introducerea episodului
ca o nevoie simțită de însuși Virgil de a arăta că ceea ce spusese în Eneida nu era minciună.

24. Un rob : ca rob, „cu totul sub stăpînirea tulburării mele, care mă împiedica să vorbesc”.

30. Vedea-ți-vei : „îți vei vedea întreg gîndul fals în tine”, adică : „vei băga de seamă că te-ai
gîndit greșit”. 36. Tu : în manuscris acest cuvînt este șters foarte ușor cu două liniuțe. Poetul
142

INFERNUL

37 Noi oameni fost-am și-azi copaci cu foi ;
de noi îns-ar putea mai mult să-ți pese
chiar suflete de șarpe de-ar fi-n noi”.

40 Cum vezi și la tăciunii verzi adese
cã arde-un căpătîi, iar altul geme
și sfîrîie prin vînt ce-ntruna iese,

43 cuvînt și sînge-așa-ntr-aceiași vreme
ieșea din trunchi ; iar eu, lăsînd să-mi cadă
ce-am rupt, stăteam ca omul ce se teme.

46 Și-a zis Virgil : – „De-ar [fi] putut să creadă,
rânite duh, ce n-am voit să-i spui

ci-n versul meu putu-ntr-un loc să vadă,

49 el n-ar fi pus pe tine mîna lui.

Dar necrezutul fapt mă-mpinse-a face

prin el un act ce nici eu nu-l crezui.

39. de-am fi fost (a). 40. cînta (a). Cum vezi la verdele tăciune-ades (b). Cînd arde

la un cap, cum – (a). 44. lăsa să (a). 45. fui stînd (a). 46-48. De-ar fi avut, ră-

nite duh, dovada/ Să creadă el... maestru-meu/ Ce numai cu-al meu vers putu (b).

47. meu (a). 48. Ce-abia-ntr-un vers (b). 49. greu (a) -ntins (b). 51. însumi nu-l (a).

poate s-a gîndit să corecteze versul : „or nici un simț de milă n-ai în tine ?” . 37. Oameni : deci

demni de mila oamenilor. 38. Ar putea : „chiar dacă am avea suflete de șarpe ar trebui să

ai mai multă milă” . 40. Cum vezi : „aici, spune De Sanctis (Saggi critici, II, 61), fantasticul

îșnește din toate părțile : nu numai vaiete, dar sînge și glas ies împreună din trunchi. Dante

este copleșit, și miraculosul ajunge pînă la culme. S-a observat că ideea acestui trunchi care

vorbește este luată din Virgil. Dar iată diferența : în Virgil contrastul este implicit și se

revelează în impresii. Mihi frigidus horror membra quatit... Eloquar an sileam ? (Eneida,

III, 29, 39). Vezi în aceste fraze acea netezire cu totul virgiliană a stilului, care preface în

elegantă și groază. Lui Dante îi ajunge simpla așezare a cuvintelor și felul de a înfățișa scena

este astfel încît firescul e scos la iveală să facă irezistibilă impresia fantasticului. Credeți

oare că Dante dă ascultare cuvintelor ce le aude ? Ca să-i fie milă de sufletul chinuit în acel

pom ? Ca să-i răspundă ? Nicidecum. Priveliștea de necrezut ce o are înainte îi pironeste

vederea și îi taie glasul ; spiritul vorbește și Dante privește. Ceea ce izbește pe Dante nu este

înțelesul cuvintelor, ci faptul că un copac vorbește și sîngerează, ceea ce face asupra lui un

efect atît de puternic, încît atrage către sine toată privirea, îl face insensibil la orișicare altă

impresie ; tot sufletul său este concentrat în ochi. Este o pildă desăvîrșită de reprezentare

directă, fiindcă poetul, fără să scoată nimic din lumea externă, fără observații, ci numai

povestind și cu ajutorul numai al gradațiilor pe care le scoate din însuși fondul situației,

aduce miraculosul încetul cu încetul și cu el impresia corespunzătoare pînă la gradul cel

mai înalt” . 45. Ce-am rupt : crenguța ce rupsesse. 47. Ce n-am voit : că pomii aceștia sînt

suflete omenești și în ramurile lor în loc de apă curge sînge. 48. -n versul meu : în Eneida

(III, 22 și urm.) Enea povestește că, ajungînd în Tracia și voind să jertfească un taur zeilor,

a intrat într-o pădurice de corni și mirți, unde, vrînd să culeagă ramuri pentru altar, văzu

ieșind din cel dintîi arbust ce l-a smuls din pămînt picături de sînge negru care mînjeau

pămîntul. Este vorba de Polidor, care a fost omorît de regele Traciei și fiind îngropat acolo

purtînd încă înfipte în trup săgețile (care se făceau din lemn de corn) cu care fusese omorît :

lemnul acestora prinzînd rădăcini, arbustul care a crescut era îmbuibat cu sîngele celui mort.

50. Necrezutul fapt : faptul de necrezut ce am povestit în Eneida și pe care voiam să-l

dovedesc. 51. Prin el : prin mîna lui Dante, pus la cale de mine. Nici eu nu-l crezui : în text

„de care și mie îmi pare rău” .

143

DIVINA COMEDIE

52 Dar spune-i cine-ai fost ca să te-mpace

și faima ta s-o-mprospăteze-altinde

în lumea-n care-i scris să iasă-n pace” .

55 Iar el : – „Nu pot să tac, atît m-aprinde

frumosu-ți grai, deci nu vă pară greu

că-n vorbe-acum puțin mă voi întinde.

58 La inima lui Frideric sînt eu

acel ce cheie-avui, și-așa cu-ncetul

știam să-ncui și să descui cum vreu,

61 încît eu singur îi aveam secretul ;

fidel purtat-am slujba cea regească

încît pieream de-atîta muncă, bietul !

64 Dar cutra cea tot trează să pîndească

la curți de regi cu ochi făr’ de rușine,

un viciu-al curților și-o cium-obștească,

67 pe toți cu vremea-i asmuțea pe mine,

și-aprinșii-apoi aprinseră pe-August
că-n negru-abis căzui din culmi senine.

70 Crezînd, cuprins de-acroare și dezgust,
să-mi aflu-n moarte leac la dezonoare,
injust îmi fui eu cel de-a pururi just.

55. astfel (a). 56. Țst dulce graiu (a). 59. avut-am cheia (a). 66. oricărei curți (a).

68. astfel (a).

52. Ca să te-mpace : „așa că el, ca să te împace, să împrispăteze faima ta sus pe pămînt, unde e scris că se va întoarce fără piedici”. 56. Frumosu-ți grai : sufletul care vorbește, Pier della Vigna, cancelar și protonotar al împăratului Frederic al II-lea, era un stilist rafinat și mare iubitor de figuri retorice, comparații, jocuri de cuvinte etc., așa încît admirația ce o arată pentru frumoasele vorbe lui Virgil este foarte firească : un stilist care apreciază eleganța unui alt stilist și mai mare. De observat că în acest cînt Dante întrebuițează și el jocuri de cuvinte și alte rafinări retorice, ca și cum ar vrea să imite stilul protagonistului acestui celebru episod, studiat acum mai în urmă cu obișnuita-i pătrundere și gust de Francesco D'Ovidio în cartea sa Nuovi studi danteschi II (Ugolino, Pier della Vigna, I Simoniaci), Milano, Hoepli, 1907. Pier della Vigna, născut la Capua în 1190, a studiat la Bologna și unii cronicari ne spun că era atunci așa de sărac, încît era nevoit să cerșească. Intrînd ca notarius la curtea lui Frederic al II-lea, și-a cîștigat încrederea și iubirea suveranului, care îl numi judecător al Curții celei Mari, protonotar, logothet și îi încredință misiuni foarte delicate și grele, timp de peste 20 de ani. 59. Cheie-avui : posedăm o scrisoare latină a unui prieten al lui Pier della Vigna, care îl cheamă „ca purtătorul de chei al imperiului, care închide și nimeni deschide, deschide și nimeni închide”. 62. Fidel : afirmația izbucnește hotărîtă și solemnă, tocmai fiindcă a fost acuzat de necredință. 64. Cutră : invidie. 68. Aprinșii... aprinseră : „cei aprinși de ură contra mea au aprins și pe împărat” : joc de cuvinte în felul pe care Pier della Vigna le obișnuia în rafinatele lui scrisori latine. 69. Negru-abis : învinuit de trădare, a fost închis pe la sfîrșitul anului 1248 (sau pe la începutul lui 1249) și a fost dovedit învinuit de marii feudatari ai regatului, dar despre trădarea lui nu s-a putut găsi nici o dovadă. 71. -n moarte : fiind condamnat de către împărat să fie orbit și plimbat prin orașele Italiei călare pe un măgar în strigătele de : „Iată, iată pe maestrul Pier della Vigna, cel dintîi consilier al împăratului, care a trădat”, ajuns la Pisa, probabil în aprilie 1249, el s-a omorît zdrobindu-și capul de un zid. 72. Injust : în text, întrebuițînd din nou un joc de cuvinte : „am fost nedrept față cu dreptatea mea”, adică : „m-am omorît fiind nevinovat”.

144

INFERNUL

73 Și jur pe-această nou-a mea-nchisoare
că nici un fel de-ofensă n-am adus
acestui rege demn de-orice onoare.

76 Și-oricare dintre voi va merge sus
ridice-mi numele cel bun ce-mi zace
și-acum de-a pizmei lovituri răpus”.

79 Tăcu apoi puțin. – „Fiindcă tace –
mi-a zis Virgil –, ai vreme-acum, socot,
de vrei să știi mai mult, să-ntrebi ce-ți place.”

82 Iar eu : – „Întreabă-l tu mai bine tot
ce crezi și știi c-a mea dorinț-o-mpacă ;
eu prea mă simt mișcat, și n-am să pot”.

85 Deci zise-așa : – „Robite suflet, dacă
voiești ca-n lume el cu drag să-și puie
cuvîntul pentru tine, -atunci să-ți placă

88 să spui cum poate-un suflet să se-ncuie
într-ăști copaci ? Și din prinsoarea lui
mai e puțință de-a scăpa, sau nu e ?”

91 Suflat-a trunchiul tare-atunci, și-a lui
suflare-n glas se-ntoarse spre-a ne spune
și-așa ne-a zis : – „Pe scurt o să vă spui.

94 Pe-un suflet mînios, cînd își rîpune
el singur al său trup ce-i fu copacul,
Minos, aci-ntr-a șaptea gură-l pune.
97 El cade-n crîng, nu unde i-ar fi placul,
ci-acolo unde-l azvîrli destinul,
și-aci-ncolțind, ca-n brazda lui alacul,
79. bunul nume (a). 81. face (a). 89-90. Și dată-i oarecui/ Putința de-a scăpa din
ei (a). 94. Cînd smuls din trupul propriu (a). 98. Ci-n locul (a). 99. glia lui (a).
73. -nchisoare : arborele în care sufletul lui este încătușat. 77. Ridice-mi : să-mi reabilitezi
faima care mi-a fost ponegriță de invidioși. 80. Ai vreme : a se construi : „Fiindcă tace, acum
socot că ai vreme să întrebi ce-ți place, de vrei să știi mai multe”. 85. Deci zise : Virgil.
86. El : Dante. 92. Se-ntoarse : se transformă. 93. A zis : cuvîntul cu greu își găsește o cale
prin fibrele lemnului. Din ruptura crengii și prin sîngele care picură, iese la început nelămurit,
ca o simplă suflare, care, încetul cu încetul, devine mai deslușită. O imaginație la fel găsim
în cercul înșelătorilor, unde sufletele apar în formă de flăcări șerpuid, al căror vîrf, înainte
să înceapă a vorbi, pîlpîie, apoi șuieră ca din cauza unei suflări, care pe urmă devine cuvînt.
Din amîndouă aceste imagini ale lui Dante, Carducci a derivat a sa din Dinanzi San Guido,
unde chiparoșii satului în care a copilărit vorbesc poetului, care trece pe acolo în tren, clăti-
nîndu-și vîrfurile lor ușoare. 95. Copacul : sensibilitatea lui Pier della Vigna este acuma o
sensibilitate de copac, nu mai este de om. Deci, voind să spună că trupul a fost veșmîntul
sufletului cît timp a fost pe pămînt (și după mentalitatea lui actuală, după care pare a fi uitat
că mai există alt trup decît acel de lemn ce îl are acum), în loc să spună : „ce-i fu acoperămînt”
spune de-a dreptul „ce-i fu copacul”. 97. Crîng : în pădurea sinucigașilor.

145

DIVINA COMEDIE

100 vlăstar el crește și devine spinul
pe care-l pasc Harpiile de foi
și-i dau dureri, dar și durerii-alinul.
103 Ca și-alții-ale lor spolii,-așa și noi
câta-le-vom, dar nu spre-a fi-mbrăcate,
că-i just să n-ai ce singur îți despoi.
106 Aici le vom tîrî și spînzurate
în crîng le vom avea, oricare ins
de propriu-i trunchi al umbrei turmentate”.
109 Noi stam mereu la spin, cu capu-ntins,
crezînd că vrea și-altce să ne mai spună
cînd făr’ de veste-un zgomot ne-a surprins
112 ca și pe-acei ce simt ca pe-o furtună
venind mistrețu-n partea pe-unde stau
și-aud și cîini, și crengile cum sună,
115 și iată-n stînga doi care-alergau
și goi și sfișiati, fugind orbește
că-n crîng ei orice piedic-o sfărmau
118 iar cel gonit : – „O, moarte-acum, sosește !”.
Dar celălalt, crezînd că poate calcă
prea-ncet : – „O, Lan’, așa de voinicește
107. avea-le-vom (a). 112. venind (a) asemeni (b). 113. Și goana și mistrețul (a).
100. Spinul : spune așa fiindcă ramurile acestor copaci sînt noduroase, întortocheate și au
spini otrăviți în loc de fructe. 102. Alinul : fiindcă din ruptură iese sînge după cum din ochi
ies lacrimi și, împreună cu sîngele, ies și vaietele sufletelor chinuite, cu care durerea se alină.
Din cauza aceasta Dante ne spune la început că ar fi auzit vaiete fără să vadă pe nimeni.
103. Ca și-alții : ca și celelalte suflete, și noi vom căuta trupurile noastre în ziua Judecării
de Apoi, cînd în valea din Iosafat orice suflet își va regăsi trupul, dar nu-l vom îmbrăca,
fiindcă n-ar fi just să ni se dea ce am disprețuit. 108. Trunchi al umbrei : trunchiul sufletului
lui chinuit. 111. Un zgomot : toată scena amintește tradiția populară foarte răspîndită în
Evul Mediu a „vînătorii crude” care străbătea cîmpii și păduri, însoțită de strigăte de vînători,

lătrături de câini, pocnituri de bice și altfel de zgomote, din care rămîne reflexul într-o poveste a lui Passavanti (Specchio di vera penitenza, III, 2) și în Boccaccio (Decameron, V, 8). Passavanti povestește că într-o noapte un cărbunar „văzu venind către el în goana mare și strigînd o femeie despletită și goală, iar după ea alerga un cavaler cu sabia scoasă”. Boccaccio, îmbinînd povestea lui Passavanti cu elemente derivate din acest episod al Divinei Comedii, scrise nuvela Nastagio degli Onesti, în care protagonistul, asistînd în brădetul din Ravenna la o scenă asemănătoare, pofteste la o masă în acel loc al brădetului pe iubita lui, care pînă atunci îi disprețuise iubirea, ca să asiste la chinul acelei femei care și ea disprețuise iubirea cavalerului care acum o gonește, pentru a-i arăta cum Dumnezeu pedepsește femeile prea mîndre față de iubiții lor, și reușește într-adevăr a îndupleca pe femeia iubită. 118. Cel gonit : Iacopo da Sant' Andrea, născut din căsătoria pe care Speronella Delesmamini, părăsind pe bărbatul ei Ezelin al III-lea da Romano, o contractă cu Odorico Fontana da Monselice. În zadar mama lui, prevăzătoare, îl opri în testament să vîndă sau să înstrăineze măcar o parte din nesfîrșitele bogății ce i le-a lăsat, pînă cînd nu avea 25 de ani. El le-a risipit pe toate nebunește. „Se spune despre el, printre celelalte risipi, că, dorind să vadă un foc mare, își arse una din vilele lui mai frumoase.” Așa ne spune un cronicar contemporan. Se pare că Iacopo a fost omorît prin îndemnul lui Ezelin al IV-lea. 120. Lan' : Lano di Squarcia Maconi din Siena. A luat parte la bătălia de la Pieva del Toppo, unde sienezii au fost înfrînți de aretini „în ziua de Sfîntul Ion din luna iunie”, după cum spune Pseudo-Brunetto, care adaugă : „și în această bătălie a fost omorît Lano din Siena”.

146

INFERNUL

121 tu n-ai fugit la Toppo-n joc de halcã”.

Și poate-apoi, nemaisuflînd ușor,
făcu un grup din trupul său și-o salcã.

124 Ci-n urma lui tot cîmpul fu un nor
flămînd de negre și de iuți cățele,
părînd ogari scãpați din lanțul lor.

127 Sãrînd au rupt bucãți și bucãțele
cu dinții-n cel ce-ascuns în salcã fuse
și triste membre-au dus în guri cu ele.

130 M-a prins atunci de-o mînã și mã duse
Virgil la salcia ce-n zadar plîngea
prin crengi pe care sînge-acu le-umpluse.

133 – „O, Iacob da Sanct Andrea – el se bocea –,
știa, cã-ntrînd în mine, tot te-nhațã,
de-ai fost trãind mișel, ce-i vina mea ?”

136 Cînd ferm îi stete-apoi Virgil în față :
– „Tu, cel ce printre-atîtea rãni cumplite
și plîns și sînge scoți, ce-ai fost în viațã ?”.

139 Iar el atunci : – „Oh, suflete venite
ca să vedeți mãcelul de rușine

prin care-atîtea foi mi-au fost rãpitate,

142 sã le-adunați sub tristul trunchi sub mine.

Eu fui din urbea cui Botezãtorul

schimbatu-i-a patronul prim cu sine,

145 de-aceea primul cu-arta sa dã zorul

s-o bîntuie mereu ; și-un rest ferice

de nu i-ar fi pãstrat pe-un pod poporul,

148 acei ce-o reclãdirã-n vremi propice

pe spuza dînsei, după huni rãmasã,

degeab-ar fi muncit ca s-o ridice.

151 Eu furci mie-mi făcui în propria casã”.

122. suflul gurii (a). 124. Ci-n urmã-i cîmpu-ntreg (a). 124-125. Ci-acum din dos

tot de-setul pãdurii/ De iuți și negre și de tari fu nor (b). 126. Ogari lãsați s-... ce

furii (a). 140. Ca martur ăstui rușinos (a). 144. cu el (a). 150. Ar fi muncit în van (a).

121. Joc de halcă : ironic, făcînd aluzie la fuga oștirii din Siena. 122. Nemaisuflînd ușor : în text : „fiindcă poate începea să-i lipsească puterea”. 143. Din urbea : Florența, care își schimbă primul ei patron, care era zeul Marte, cu Sfîntul Ioan Botezătorul, din care motiv zeul pîgîn, ofensat, se răzbună împotriva Florenței chinuînd-o cu lupte și dezbinări civile. Dacă pe Ponte Vecchio n-ar fi rămas o statuie a zeului, cetățenii care reclădiră Florența după distrugerea ei de către Atila ar fi muncit în zadar, căci mînia lui Marte ar fi prefăcut-o iarăși în cenușă. Este de observat că Dante aici face oarecare confuzie, fiindcă Florența a fost distrusă de Totila, regele ostrogoților, și nu de Atila. S-ar putea însă ca această confuzie să fie voită. Sufletul care vorbește pare a fi un om incult, atribuie zeilor și sculpturilor pîgîne puteri magice și diabolice și în ignoranța lui face confuzii și îngrămădește de toate în vorbirea lui. 151. Eu furci... : spînzurîndu-mă în casă, am transformat-o în spînzurătoare. Se pare să fi fost un Rocco dei Mozzi sau un Lotto degli Agli, despre care nu știm nimic.

147

DIVINA COMEDIE

Cîntul XIV

Cercul al șaptelea.

Cerculețul al treilea

Șesul silnicilor împotriva lui

Dumnezeu (1-42) Capaneul

(43-75) Rîul Flegeton (76-93)

Originea rîurilor din Infern

(94-142)

1 Acele risipite foi le-am strîns
și-mpins de-a locului natal iubire
le-am dus sub cel ce-a răgușit de plîns.

4 De-aci sosim la punctul de-nfîlnire
cu-al treilea cerc, și unde-apare-ntreagă
a sfîntei vreri o groaznică-ntocmire.

7 Dar lucrul nou mai clar să se-nțeleagă
vă spui c-am fost pe-un șes, pămîntul cui
oricărei plante viața-n el i-o neagă.

10 Cunună-n jur pădurea o văzui,
precum și ea de șanț e-ncunjurată ;
și-am stat aci-n extremul punct al lui.

13 Un sterp nisip, uscat și des, s-arată
pe-ntregul șes, și nu altfel de cum
ne spune Cato că-l văzuse-odată.

8. în sînul cui (a). 9. i se neagă (a). 13. Tot spațiu-i deas-arină și uscată (a). 15. Fu
cel ce-a fost la Cato (a).

1. Risipite foi : foile rupte de Iacopo în pripa lui de a se adăposti după tufa în care este închis sufletul lui Rocco dei Mozzi sau, după alții, Lotto degli Agli. Strîns : după cum se rugase sufletul chinuit. 2. A locului natal : nu împins de milă pentru sinucigaș, ci pentru concetățean. Vers devenit proverbial ca una din expresiile cele mai simțite și concentrate ale iubirii de țară. 7. Dar lucrul nou : a se construi : „dar ca să se înțeleagă mai clar lucrul nou”. 8. Un șes : un șes numai de nisip fierbinte, peste care cade din cer o ploaie de foc și unde sînt pedepsiți silnicii împotriva lui Dumnezeu și a firii. 10. Pădurea : pădurea sinucigașilor din care a ieșit. 11. Șanț : malurile împietrite ale rîului Flegeton, care înconjoară cercul silnicilor împotriva lui Dumnezeu și stă între pădure și șesul fierbinte. 14. Nu altfel : acel fel de nisip pe care, după cum spune Lucan în Pharsalia (IX, 382), Cato din Utica îl văzu în pustiul libic, cînd trecu prin el cu rămășițele armatei lui Pompei.

148

INFERNUL

16 O, sfîntă răzbunare, cît acum

vei fi-ngrozind pe-oricine-i cel ce-aude
ce-amare stări văzui și pe-acest drum !

19 Erau mari gloate-aici de umbre nude

și toate-amar plîngînd cu plînset mare,
avînd, pe cum părea, gradate trude.

22 Zăceau pe spate-o seamă-n nemișcare,
și mulți ședeau stîrcind făptura toată.

Iar alții-n jur fugeau fără-ncetare.

25 Acei ce fug sînt cea mai mare gloată
iar cei ce zac sînt turma mai puțină,
ci-n schimb ei pot mai mare plîns să scoată.

28 Și fulgi de foc pe-ntregul șes, cu lină
cădere ning, și cad cu nescăzut
potop ca-n Alpi cînd orice vînt s-alină.

31 Și-așa precum ningîndu-i a văzut
pe oști la Ind, și Alexandru-odată,
ce-ardea mereu chiar și fiind căzut,

34 de-aceea puse-ostașii săi să bată
cu tălpile-acel foc, căci se stingea
mai lesne-astfel vâpaia divizată ;

37 așa sub ei tot șesu-l aprindea
ca iasca sub amnar acolea focul
etern, și-un chin din două părți făcea.

40 Și făr-odihnă-n veci le era jocul
sărmanelor lor mîini cari focul nins
îl mătură, dar altu-i prinde locul.

18. O cît vei fi-ngrozind acum pe-acei Ce-aud... Ce-aici văzur-acuma ochii mei (b).

25. Fac cel mai mare stol acei ce cură (a). 27. Dar... gura (a). 28-30. cu lină/ Cădere pe-ntregul șes mereu ning, cum ninge-n/ Alpi cînd... (A). Varianta din (b1), trecută în text din cauza rimei. 28-30. Un foc ce-ardea cu lină/ Cădere cad și ning cu nescăzut/ Ningiș (b1). 30. Ningiș ca-n Alpi cînd... (b1). 31-33. Așa cum Alexandru în țări la Ind/ Văzu ningîndu-i foc pe-oștire-odată/ Ce-ardea mereu chiar și căzut fiind (A). Varianta trecută în text din cauza rimei e din (b1). 31. Precum la Ind ningîndu-mi a văzut (b1). 32. Pe-oștire-i flăcări Alexandru (a). 37. încingea (a). Așa sub ei tot șesu-l aprindea (b). 39. Acel etern, și (b).

32. Alexandru : „așa cum erau fulgii aceia de foc pe care Alexandru Machedon, în expediția în India, îi văzu plouînd din cer peste soldații lui și arzînd mereu chiar după ce căzuseră, încît el a fost nevoit să dea poruncă soldaților să-i calce în picioare ca să-i stingă, tot așa era focul veșnic care ploua asupra acestui șes”. Dante a luat, probabil, notița despre acest lucru din cartea De meteoris (I, 418) a lui Albertus Magnus, unde se spune că Alexandru văzu că „admodum nivis nubes ignitae de aëre cadebant, quas ipse militibus calcare praecepit”.

39. Din două părți : de sus prin flăcări care plouau peste sufletele damnaților și de jos prin înfierbîntarea nisipului peste care sufletele erau culcate.

149

DIVINA COMEDIE

43 Și-am zis : – „Tu, cel ce toate le-ai învins,
maestre,-afară de cumplita droaie
ce stă străjer la zidul cel aprins,

46 ce mare duh stă fără să se-ndoaie,
dispreț avînd și inima semeată,
de parcă nici n-ar sta-ntr-această ploaie ?”.

49 Și însuși el, vîzînd că-i stau în față
și-a mea-ntrebare-a fost de starea lui :

– „Eu sînt – strigă – și mort cum fui în viață !

52 Spetească-și Zeus pe cel din mîna cui
a prins un fulger cînd de-a lui mînie,
în ultima mea zi trăsni eu fui,

55 spetească-și el, în neagra-i fierărie
sub Mont Gibel, pe toți pe cîți îi are

strigînd ca și la Flegra-n bătălie :

58 – «O, dă-mi, Vulcane,-o, dă-mi ajutorare !».

Trăsnească-mă cît vrea, că tot nu-i las,
eu tot nu-i las întreaga răzbunare !”.

45. Ce-n drum ne-a stat (a). 60. Să-și simțā[-n] Iad deplinā (a). Să aibā...
de-ntreagā (b).

44. Afarā de : afarā de demonii care ți s-au împotrivit la poarta cetății Dite. Atunci Dante a tras o frică așa de mare, încît pare că o ține minte și acum, cînd, voind să laude pe Virgil că a învins toate piedicile, adaugă : „afarā de cumplita droaie”. 46. Ce mare duh : Capaneu (unul din cei șapte regi care au asediat Teba), urcîndu-se pe zidurile cetății, a ridicat fața către cer, sfidînd pe Joe să o apere, și atunci un trăsnet l-a omorît. Lui Dante, care îl găsește aici printre silnicii împotriva lui Dumnezeu, vorbește de Joe cu dispreț, pomenind de frica ce a încercat-o Joe cînd, la Flegra, uriașii s-au înarmat împotriva lui și el se recomandă faurului său Vulcan (care avea făurirea lui în Mongibel, adică Etna) să-i fabrice trăsnete. „Figură măreață a sufletului chinuit, spune Torraca, a oprit ochii lui Dante ; și noi sîntem împinși să ne-o închipuim și mai mare din cauza întrebării, a aluziei nelămurite și a locului ce-l ocupă acel mare, singurul în vers. Atitudinea «celui mare» nu înșală pe Dante, care bagă de seamă felul lui ostentativ de a se înfățișa răzvrătit împotriva Dumnezeirii. Și acesta stă, ca Farinata, ca și cum ar disprețui chinurile ce-l înconjoară, dar îi lipsește măreția, tăria sufletului, fiindcă disprețul lui nu pornește din tărie sufletească, ci din conștiința propriei neputințe, care îl pune într-o stare de iritație și de ciudă, ca de femeie supărată” (cf. Purgatoriul, X, 69).

51. Strigă : fără să fie întrebat, cu una din acele izbucniri care sînt proprii oamenilor iritați și necăjiți. 52. Spetească-și : „chiar dacă Joe și-ar obosi făurarul lui, Vulcan (pe cel) din mîna căruia a prins fulgerul cu care m-a trăsnetit, tot n-ar scoate-o la capăt cu mine. Răzvrătit am fost contra lui în viață și răzvrătit contra lui sînt și după moarte”. 56. Mont Gibel : Etna, unde păgînii credeau că Vulcan cu ciclopul lui își avea făurăria. Gebel în limba arabă înseamnă munte, de unde : Mongibello și Gibilrossa în Sicilia și Gibilterra în Spania. 60. Întreaga răzbunare : răzbunarea lui Joe nu este întreagă, fiindcă eroul (Capaneu) rămîne tot mîndru și răzvrătit și după trăsnetul ce l-a doborît ; „îi iese din gură, într-un potop de cuvinte, un blestem care își risipește tăria în vorbărie multă. Se complăce să-și închipuie pe Joe ca apucat de ciudă, nu de supărare dreaptă, forfotind să-și procure alte arme împotriva lui, încît spetește nu numai pe Vulcan care i-a înmînat trăsnetul cu care l-a omorît, dar pe toți ceilalți făurari pe cîți îi are Vulcan în neagra-i fierărie ; se complăce să-și închipuie pe Joe rugîndu-se de făurarul său (o, dă-mi, Vulcane,-o dă-mi ajutorare) și cerîndu-i de două ori cu mare tulburare ajutor. Crede că face în ciuda lui Joe pomenind de o întîmplare unde acesta avu nevoie cu adevărat de Vulcan, și imaginii comice a acestui Joe speriat, gîfîind, strigînd din răspuțeri, care nu numai îl trăsnește, dar îl trăsnește întrebunțînd toată puterea lui (cît vrea), opune
150

INFERNUL

61 Și-atunci Virgil, cu-atît de tare glas
cum nu-l mai auzii : – „Căci nu mai pieri
și, și-aici, Capanee, ți-a rămas

64 trufia ta, ți-e și mai grea durere !

Căci nu-i alt chin ca furia-n focul ei
să-ți dea-ngîmfării-ntreaga caznei fiere !”.

67 Spre mine-apoi mai blînd : – „E dintre-acei
cari șapte-au mers la Teba ca s-o bată,
și-avu, și pare-a mai avea, pe zei

70 și-acu-n dispreț, cum vorbele-l arată.

Dar cum am zis, nevolnicele-i furii
podoabă-i sînt, și cea mai meritată.

73 Și-acum să mergem. Dar să-ți fie-aminte
pe-aprinsul prund să nu-ți așezi piciorul
ci tot pe sub pădure-o ia 'nainte”.

66. turbării (a). 71. i-am spus (a). 73. arsurii (a). Și-acum să vii, ci-atenție dă (b).

75. pădurii (a). Ci strîns urmează marginea [poalele] (b).

acea mîndră monosilabă : mă și, ca o ultimă sfidare, după ce a înjosit pînă la o răzbunare personală pedeapsa dreptății cerești, se propune să nu i-o lase întreagă cu împotrivirea sa. Însă este o risipă inutilă de cuvinte și o pompă inutilă de îndrăzneală, fiindcă este prea tîrziu : Joe nu primește sfidarea ; Joe a avut altădată asupra lui răzbunarea întreagă, cînd l-a trîsnit și l-a aruncat în Infern ; Joe nu se va înjosi să se certe cu un mort. Deci ultimele cuvinte ale lui Capaneu, care vor să pară mîndre și solemne, sînt ca o lovitură în gol și care se întoarce în contra lui, care este nevoit să recunoască în ciuda sa că nu poate împiedica răzbunarea lui Joe și că tot ce poate, sau mai bine ce vrea să facă, este că această răzbunare să nu fie întreagă. Blestemul se reduce astfel, după atîta vorbă, la o discuție sofistică, adică într-un chițibuș care poate amăgi pe blestemător, nu însă pe cine îl ascultă” (Torraca).

62. Căci : „tocmai fiindcă trufia ta, Capanee, nu mai pieri și ți-a rămas și aici, durerea ta este și mai grea”. 64. Căci nu-i alt chin : „căci nu există alt chin ca furia focului ei, care să poată da îngîmfării tale întreaga fire a caznei”. Adică : „Nici un alt chin nu te-ar putea pedepsi mai tare ca furia ta. Ceilalți sînt pedepsiți numai de flăcările care cad peste ei din cer, tu, și de flăcări, și de mînia ta neputincioasă !”. 72. Podoabă : în sens ironic. 73. Să-ți fie-aminte : de multe ori Dante, în călătoria lui în Infern, se găsește în situații dificile, dat fiind natura unor chinuri, ca să vorbească cu damnații. De pildă, în cîntul V, printre desfrînații care sînt purtați de vînt într-o furtună „care nu încetează niciodată” n-ar avea cum să vorbească cu Francesca da Rimini. Atunci poetul a înlăturat greutatea cu un mijloc cam ieftin : a făcut să intervină o minune, prin care furtuna s-a oprit tot timpul cît a vorbit Francesca. Înaintînd în compunerea poemului, Dante artistul nu se mai mulțumește cu un asemenea mijloc și în acest cerc, ca să facă posibilă convorbirea lui cu silnicii împotriva lui Dumnezeu fără să pună piciorul pe nisipul arzător și să se expună să fie ars de flăcările care plouă din cer asupra lui, născocesc o întreagă meteorologie infernală ca să rezolve dificultatea fără a recurge la mijloace neverosimile. Și iată mijlocul : rîul acela de foc împietrește malurile prin care trece, așa că el își poate pune pe ele piciorul fără teamă și aburii ce se ridică din Flegeton au putere să stingă flăcările care cad în acel loc. Această perfecționare de mijloace artistice, de la cîntul VIII încolo, e unul din argumentele invocate de Hauvette pentru a întări ipoteza lui că cu adevărat acele șapte cîntece de la început au fost compuse de Dante cînd era încă în Florența și, după cîtiva ani, fiind găsite de soția lui într-o ladă și fiindu-i trimise, el a reluat opera și a dus-o la capăt. Studiul lui Hauvette este foarte ispititor ; trebuie însă băgat de seamă că acest motiv al regăsirii unui manuscris era foarte obișnuit în Evul Mediu. Ca să dăm numai un exemplu, tocmai la începutul lui Roman de Troie se povestește că un „gramatic”, anume Cornelius, „nepot lui Salustius” și foarte învățat, care „ținea o școală la Atena”, căutînd într-o zi „într-un dulap ca să scoată de acolo cărți de gramatică, atîta a căutat și scotocit prin ele”, că a dat de manuscrisul grecesc al lui Dares, în care povestea războiul Troiei, pe care l-a

151

DIVINA COMEDIE

76 Ajunserăm tăcînd unde-n priporul

pădurii-n șes se vars-un rîurel

de-a cui roșată ș-azi mă ia fîiorul.

79 Precum din Bulicame curge-acel

ce apă-n băi stricatelor împarte,

asa pe-aprinsul prund curgea și el.

82 Și fund de piatr-avea și de-orice parte

și maluri și costiș, și sigur fui

că numai el dă drum și mai departe.

85 – „Din tot ce-aici știut eu îți făcui,

de cînd trecurăm pragul ce nu pune

zăgaz nicicînd intrării nimănu,

88 tu n-ai văzut nimic mai de minune –

mi-a zis – decît acest izvor prezinte,

căci orice foc deasupra lui apune.”

91 Vorbi maestrul meu atari cuvinte ;

deci îl rugai să-mi dea și-acea bucată

de care-mi dete-o poftă-asa fierbinte.

94 – „Pustie-o țară zace-ncunjurată
de mări ; numită Creta – m-a-nvățat –
subt domnul cui fu lumea mai curată.

97 Și-un munte, Ida, este-n ea, bogat
în codri mari cândva și-n rîuri dese,
dar astăzi e pustiu ca loc uitat.

100 Lui Zeus ca leagăn Rea și-l alese
și, cînd plîngea, dispuse-a face hui
spre-a nu se ști-n ce loc îl ascunsese.

89. înainte (a). 93. o poftă-mi dete (a). 96. Sub... cărei lumea fu (b). 98. Cândva și-n
rîuri (a).

tradus în latinește. Traducerea lui a fost găsită de Benoit de Sainte More, care a tălmăcit-o
în franțuzește. Același lucru se poate zice pentru cealaltă legendă a regisirii, după moartea
poetului, a celor din urmă cîntece din Paradis, cf. studiul meu „Per la medievalizzazione di
Dante”, în Zeitschr. f. rom. Phil., XLIII (1923), pp. 292-320. 77. Rîurel : Flegeton. 79. Bulicame :
un mic lac de apă roșcată și fierbinte la două mile de orașul Viterbo. A se înțelege : „Rîulețul
infernol curgea prin șesul nisipos ca pîrîul care izvorăște din Bulicame”. 80. Stricatelor
împarte : ale căror ape erau împărțite printre femeile de moravuri ușoare, foarte numeroase
la acestea, ca la toate băile din Evul Mediu, care prin abuz obișnuiau a împărți între ele apele
acestea pentru băile lor private. Împotriva acestui obicei al curtezanelor de a-și împărți apele
pentru băile lor se pomenește, ca să-l împiedice, în statuetele din Viterbo din 1469, unde
printre altele se spune : „Nici o curtezană să nu îndrăznească și să cuteze să se scalde în nici
o baie unde obișnuiesc să se scalde doamnele și femeile cinstite din Viterbo, dar dacă vor să
se scalde, să se ducă curtezele sus-pomenite la baia din Bulicame”. 84. Numai el : că numai
acolo era posibil a trece. 87. Zăgaz : pragul Infernului deschis tuturor. 88. Minune : din tot
ce ai văzut pînă aici și eu ți-am explicat de cînd ai trecut pragul Infernului, nimic nu este mai
minunat decît acest rîuleț de foc, ai cărui aburi sting flăcările ce cad pe el. 92. Bucată : Virgil
ațîțase curiozitatea lui Dante fără să o satisfacă, după cum cineva ar promite o mîncare
gustoasă și nu ar da-o. 96. Domnul : Saturn, tatăl lui Joe și regele Cretei, a cărui domnie a
fost vîrsta de aur. 101. Hui : Cibela, soția lui Saturn, fiindcă soțul ei îi devora copiii, ca să-l

152 INFERNUL

103 Și-un moș stă drept în munte-adînc, a cui
spinare-acum îi stă spre Damiete,
privind spre Roma ca spre-oglanda lui.

106 De aur fin e capu-i ; piept și spete
de-argint curat, iar brațele-i la fel,
și-ncolo trunchi de-aramă i se dete,

109 și-apoi în jos piciorul stîng de-oțel,
cel drept de-argilă coaptă prin arsură
și stă mai mult, de mult, numai pe el.

112 Și-afară de-aur toate-au crăpătură,
și lacrimi prin spărturi se distilează
cari muntele-l străbat și-unite cură

115 în Iad aici, și pe-Aheron formează,
pe Stix și Flegeton și drum își fac
pe strîmtul scoc ce-l vezi, pînă-ncetează

118 oricare-al lumii scoborîș, și-un lac
o balt-acolo, ce-i Cocit chemată ;
dar pentru c-o să-l vezi, de-aceasta tac.”

121 Iar eu : – „De e din lumea noastră, tată,
pornit acest pîrîu, de ce pe prund
de-abia sub âst pripor numai s-arată ?”

124 Iar el : – „Tu știi că Iadul e rotund,
și-oricît de mult venit-ai tu la vale,
mereu la stînga scoborînd spre fund,

127 tot n-ai trecut întregul roții sale.

Deci dacă vei vedea și lucruri noi
nu da pe față glas mirării tale !”.

119-120. Cocitul zic, fac apa-le-nfundată (b). Dar ce-i ăst lac nu-ți spui, că-l vei vedea (A). Varianta trecută în text din cauza rimei e din (b). 120. cum e el (a).

125. ai fi (a).

sustragă pe Joe de la o astfel de soartă, îl încredință coribanților, care aveau grijă să acopere cîntecele copilului cu zgomot de țimbale. 103. Un moș : această alegorie a lui Dante este, fără îndoială, inspirată de visul pe care proorocul Daniel îl povestește și îl explică lui Nebucadnețar (II, 31). În acest vis statuia era simbolul celor patru împărății. În Dante „moșul din Creta” reprezintă drumul parcurs și înrăutățirea progresivă a omenirii. Colosul întoarce spatele Orientului (Damieta din Egipt) și privește către Occident (Roma), ca să arate drumul parcurs de geniul omenesc în desfășurarea istoriei sale. Este alcătuit din mai multe metale și fiecare din ele este simbolul uneia dintre vîrstele fabuloase : de aur, de argint, de aramă și de fier. Picioarul drept, de argilă, arată cea din urmă înrăutățire a oamenilor, fiindcă poetului epoca lui coruptă îi apărea asemenea unui lut josnic. Cu totul a lui Dante este ideea că lacrimile geniului omenesc formează fluviile din Infern. 112. Crăpătură : este un simbol al păcatului original, prin care a fost ruptă unitatea sufletului omenesc, înainte întreg și nevinovat.

117. Încetează : pînă în fundul Infernului, unde coborîrea se isprăvește și rîurile se revarsă formînd un lac. 127. Întregul roții sale : Dante și Virgil, coborîndu-se în Infern și cotind mereu la stînga, n-au parcurs decît o mică parte a fiecărui cerc. Nici o mirare deci că rîul Flegeton, cu toate că străbate și cercurile precedente, numai acum îi apare înaintea ochilor.

153

DIVINA COMEDIE

130 – „Dar unde-i Flegeton și Lete-apoi ?

De-acesta taci, de-acela spui că-l face
acel pîrîu făcut de-acele ploi ?”

133 – „Orice-ntrebări îmi pui – mi-a zis – îmi place.

Ci-al apei roșii curs clocotitor

putea din ele pe-una să ți-o-mpace,

136 și vei vedea, dar nu-ntr-acest ponor,

pe Lete-acel ce spală duhuri care
spășită-și au și-iertată culpa lor.”

139 Mai zise-apoi : – „E timpul de plecare
de-aici acum, și-urmeze-mi pașii tăi.

Ăst mal nenins de foc ne dă cărare,

142 și-asupra lui se sting orice vâpăi”.

132. Pîrîul scurs (a). 138. păcatul (a). 141. crîng (a).

131. De-acesta : Virgil n-a vorbit de Lete, rîul uitării păcatului, fiindcă acest rîu îl vor întîlni în Purgatoriu. Acela : Flegeton, pe care Dante nu l-a auzit încă numind și n-a ghicit că

era tocmai rîulețul acela de foc, pe al cărui mal era. 132. De-acele ploi : de lacrimile acelu

colos. 135. Pe una : apa roșie și fierbinte a rîulețului ce curge lîngă noi ar fi trebuit să-ți spună clar că era vorba de Flegeton, al cărui nume pe grecește înseamnă „clocotitor, arzător”.

136. Nu-ntr-acest ponor : nu în Infern, ci pe vîrfurile muntelui Purgatoriului, în Raiul pămîntesc.

137. Spală : după ce sufletele și-au ispășit greșelile lor în cele șapte cercuri ale Purgatoriului, ajunse în Raiul pămîntesc, sînt scaldate de Matelda (o femeie tînără și frumoasă, care este înfățișată în atitudinea de a culege flori, simbolul – se pare – al buneii alegeri), întîi în rîul Lete, unde-și uită păcatul, și pe urmă în Eunoe, unde capătă harul dumnezeiesc, după ce, nemaifiind reținute de păcat pe pămînt, se ridică la cer.

154

INFERNUL

Cîntul XV

Cercul al șaptelea.

Cerculețul al treilea

Silnicii contra naturii sau sodomiții

(1-21) Brunetto Latini și con-

vorbirea lui cu Dante (22-99) Alți sodomiți (100-124)

1 Ne duce-acum un țârm al ăstui scoc,
iar fumul din pîrîu deasupra-i zace
scutind și maluri și-apa jos de foc.

4 Precum de teama undelor fugace
spre ei, între Cassand și Brugg flamanii
fac stavilă ce mării-oprire-i face,

7 sau cum de-a lungul Brentei paduanii
le fac ferind și vile și castele,
cînd intră-n martie-omătul Chiarentanii,

10 astfel erau făcute-aici și-acele,
dar nici înalte-afît, nici groase nu,
oricine-a fost cel ce-a clădit la ele.

3. apa lui (a). 4. Cum (b). 6. Nălțar-un dig (a). 10. Așa (a).

3. De foc : de flăcările care plouă din cer și care, din cauza aburilor ce se ridică din Flegeton, se sting deasupra malurilor și a apei. 5. Cassand : malurile pîrîului de foc sînt asemenea stăvilarelor pe care, între satul Wissant (lîngă Calais) și Brugge, flamanzii le fac pentru a opri marea sau acelora care le fac paduanii de-a lungul Brentei cînd zăpezile (omătul) munților Carintiei (Chiarentana) se topesc la sosirea primăverii (intră în martie). 12. Oricine : vers cam glumeț, în care Dante are aerul să-și bată joc de stăvilarele prea mărețe zidite de paduani ca să-și ferească castelele și vilele de revărsările Brentei în primăvară. Cele ale Flegetonului erau, parcă ar spune Dante, mai modeste : probabil că arhitectul nu era așa deștept. Acum, firește, arhitectul acestor lucrări de hidraulică infernală este Dumnezeu, care este și arhitectul întregului Infern, și de aici ironia. Cît despre acest fel glumeț și familiar al oamenilor din Evul Mediu și în general al misticilor din toate vremurile de a vorbi despre Dumnezeu, este de observat că e un procedeu comun în epoca lui Dante. Guido Guinizelli, poetul bolognez, întemeietorul Școlii „dulcelui stil nou”, într-o celebră canzone a sa, lui Dumnezeu, care-l ceartă că a iubit frumusețea vremelnică pămîntească în loc de cea veșnică cerească, răspunde cu oarecare îndrăzneală : „Era așa de frumoasă, încît părea un înger al împărăției Tale ; să nu-mi fie socotită drept greșeală dacă am iubit-o”.

155

DIVINA COMEDIE

13 Era departe-n urmă crîngu-acu,
încît de m-aș fi-ntors, dorindu-l iară,
eu n-aș mai văzut nici unde fu,

16 cînd duhuri multe-n stol s-apropiară
și toți, pîrînd c-ar fi cu vîz sărac,
priveau la noi, trecînd, cum într-o seară

19 cu luna nouă-n mers drumeții fac,
sau cum bătrînul croitor cînd pune
în ac un fir, țintit privește-n ac.

22 Privit de-atare bandă prin genune,
un duh mă cunoscu, iar el mă prinse
de haină și-a strigat : – „Ei, ce minune !”.

25 Iar eu, vîzînd că stă cu brațe-ntinse,
privii adînc în fața-i coaptă care
n-avea pe chip conture-atît de stinse

28 spre-a-mi fi-n a-l recunoaște-o-mpiedecare,
și-atunci, plecat, privii la el mai bine ;
– „Oh, ser Brunet, ești dumneata, îmi pare !”.

31 – „Să nu te superi, fiul meu, pe mine –
mi-a zis apoi –, că-și lasă puțintel
pe soți, Latini spre-a vorbi cu tine.”

15. Sta (a). 18. Cum de-obiceiu pe-o seară (a). 19. trecătorii fac (b). 23. Fui cunoscut de unu ce (a). 26. în chipu-i ars de ploi (a). 27. Și n-avea-n chip (a). 32-33. Că-și

lăsă soții săi și/ Se-ntoarce-acu-ndărăt Bruneto (a).

13. Crîngu- : crîngul sinucigașilor. 15. N-aș mai văzut : n-aș mai fi văzut. 19. Drumeții : cum fac drumeții în mers într-o seară cu lună nouă. 20. Croitor : care are vederea slăbită. „Este drept, spune Torraca, un adevărat mic tablou într-un singur vers”. 23. Un duh : ser Brunetto Latini, autorul celebrei enciclopedii medievale Livre dou Trésor, scrisă în franțuzește, fiindcă, spune autorul, „la langue française cort parmi le monde et est plus delitable a lire et a oîr que nule autre”. O prescurtare italienească a aceluiași tratat a făcut-o Brunetto Latini însuși și a numit-o Il Tesoretto. Rolul cultural al lui Brunetto Latini în Florența a fost de cea mai mare însemnătate. Cronicarul Giovanni Villani (VIII, 10) ne spune că a fost „mare cărturar al orașului nostru și îndrumător și maestru în ce privește subțierea florentinilor și a-i face dibaci să vorbească frumos și să știe să cârmuiască și să conducă statul după politică”. Cît despre influența ce a putut-o exercita asupra lui Dante, nu știm mai mult de ceea ce poetul însuși ne spune în acest episod. În orice caz, Brunetto Latini n-a fost „maestru al lui Dante” decît în sens filosofic. Niciodată Dante n-a mers la școala lui Brunetto, dar în convorbirile lui înălțătoare bătrînul învățat (care și în politică ocupase la Florența locuri foarte înalte) servi de mare imbold tînărului începător, al cărui talent extraordinar avusese meritul să-l ghicească. 24. Minune : deoarece Dante călătorește în Infern fiind încă în viață. 27. Atît de stinse : a se construi : „N-avea pe chip conture atît de stinse spre a-mi fi o împiedicare în a-l recunoaște”. 30. Ser : era un titlu care se dădea notarilor, după cum messer se dădea la cavaleri. 33. Latini : a se construi : „Să nu te superi că Brunetto Latini (adică eu) își lasă puțintel soții lui de pedeapsă spre a vorbi cu tine”. Episodul este foarte delicat. Brunetto Latini este pedepsit pentru un păcat foarte rușinos și repugnant, din nenorocire foarte răs-pîndit în Evul Mediu și printre oamenii demni din alte puncte de vedere, de cel mai mare respect. Deci atitudinea lui Brunetto față de Dante este ca a unui om care este în același timp rușinat să fie găsit de un fost școlar al lui printre oameni care care s-au făcut vinovați de un păcat

156

INFERNUL

34 – „Te rog s-o faci – răspunsei eu cu zel – ;
de vrei, voi sta și-n loc, dacă, firește,
mă las-acesta, căci eu merg cu el.”

37 – „O, zise,-oricine din âst stol s-oprește
o clipă-n loc, stă-n loc apoi o stană
o sută de-ani în ploaia ce-l izbește.

40 Deci mergi, și-ncet voi merge sub pulpană
și-n goan-apoi umplea-voi âst popas,
s-ajung pe cei ce-și plîng eterna rană.”

43 Eu nu-ndrăzneam al văii mal să-l las,
să merg la el, dar fruntea-mi sta plecată
cu-acel respect ce-umilu-l are-n pas.

46 – „Dar ce-ntîmplare,-a zis, ce soartă dată
te-aduce-aici cît timp mai ai lumină ?
Și cine-i cel ce drumul ți-l arată ?”

49 – „Acolo sus în viața cea senină
pierdutu-m-am – răspunsei – într-o vale,
pe cînd n-aveam etatea încă plină.

52 De ieri din zori străin luminii sale,
pe cînd eu mă-ntorceam, âst duh venit-a
și-acas-acum mă-ntorc pe-această cale.”

34. Și-am zis : Cît pot te rog să faci astfel (b). 35. Voi sta și-n loc (a). 38. statue (a).

40. veniți voi sub (b). 45. au (a).

așa de rușinos și se simte stingherit, fiindu-i chiar frică să se expună la o umilință din partea lui Dante, care s-ar putea face că nu-l recunoaște. De aceea vorbește în același timp afectuos, dar și prudent și cu oarecare diplomație (fiul meu... puțintel... să nu te superi), toate expresii care, de n-ar fi Brunetto pătat de un astfel de viciu, nu s-ar potrivi cu legăturile care au existat între el și fostul lui școlar. 34. Cu zel : în situația aceasta delicată pentru amîndoi, Dante, care de obicei este destul de rezervat cu damnații, izbucnește într-un elan de afecti-

vită și promite prea mult. Pricepînd drama ce se petrece în sufletul fostului său maestru, cuvintele ce i le adresează le rostește cu mult elan, cu zel, aproape conștient că exagerează, dar fericit că o face. Tot din cauza jenei care rezultă din situația lui delicată adaugă că va sta în loc dacă, firește, îl lasă Virgil. A promis că va sta în loc ca să vorbească cu Brunetto, dar frica lui de a-l jigni în susceptibilitatea care este o consecință a păcatului lui rușinos îl face să se gîndească la posibilitatea că Virgil nu-i va îngădui această oprire și precizează : dacă, firește, mă las-acesta, și mai adaugă : căci eu merg cu el. 40. Sub pulpană : lîngă tine, dar, fiind Brunetto Latini ceva mai jos din cauză că Dante umblă pe malul ridicat al Flegetonului, pulpana hainei lui Dante aproape-i atinge umărul. 42. Ce-și plîng : aproape cu scîrbă de propriu-i păcat. Parcă ar încerca, după cum observă Parodi, „să fie privit cu mai puțin dezgust și cu mai multă milă”. Rană : „rana păcatului”, nu cum înțeleg unii comentatori : „pedeapsa veșnică a păcatului”. 45. În pas : ținîndu-mă cam pe urma lui, cum face cine umblă cu o persoană demnă de cel mai mare respect. Este un semn al sufletelor mari respectul ce-l poartă persoanelor de la care au învățat ceva. 47. Mai ai lumină : mai trăiești. 51. Plină : înainte de a ajunge la culmea arcului vieții, care, după cum spune Dante în Convivio (IV, 24), este la 35 de ani. La această vîrstă, după cum s-a văzut în cîntul I (v. 1), el capătă conștiință că s-a rătăcit, dar rătăcirea a început cu mult înainte, din clipa cînd a murit Beatrice. 52. Străin luminii sale : în text : „numai ieri i-am întors spatele”, adică : „am ieșit din acea vale”. 53. Acas- : fiindcă Dante se va întoarce pe pămînt.

157

DIVINA COMEDIE

55 Iar el atunci : – „De-ți vei urma ursita –

în dulce[a] viață clar de-am deslușit –

nu poți greși al gloriei port – vorbit-a –

58 și-așa-n curînd de n-aș fi fost murit

văzînd [eu] ceru-n cît favor te are

la munca ta cu mult te-aș fi-ntărit.

61 Dar neamul cel ingrat și rău și care

descins din Fiesole-ab antiquo ține

și-acum tot firea ce din munți o are,

64 cu rău îți va plăti făcutul bine.

Dar drept va fi : prin spini cu boab-amară

ce caut-un pom cu dulcile-i smochine ?

67 Porecla «orbi» din vechi străvechi le-o dară

că-i neam semeț și-avar și plin de ură ;

de-a lor năravuri vezi de te dezbară !

70 Tu glorie-avea-vei într-așa măsură,

căci toți te vor vîna flămînzi cu zor,

dar iarba asta n-o s-o aibă-n gură !

73 Să-și fac-acești mișei nutreț cît vor

din înșiși ei, dar cruțe planta vie,

de crește vrana prin gunoiul lor,

76 a cui sămînță sfînt-o să re-nvie

pe foștii-aici de-origină romană,

cînd cuib ajunsese-a orice mișelie !”.

79 – „Să nu-mi fi fost dorința-n totul vană

tu n-ai fi fost respins – răspunsei eu –

așa-n curînd din firea cea umană.

59. și ceru-n cît favor te are (a). Văzînd ce-amic ți-e... (A). Am trecut în text parte

din varianta (a) din cauza rimei. 63. barbare (a). Și-acum... firii cei barbare (b).

65. Căci printre-amarii spini (a). 69. Dar apa lor tu vezi să nu (a). 73. Țst neam

de bestii facă-și ei cît vor (b). 78. Cînd fu zidit Țst cuib de (a).

55. De-ți vei : dacă am deslușit clar în dulcea viață și dacă îți vei urma ursita, nu poți greși limanul gloriei. 61. Neamul cel ingrat : poporul florentin, care s-a coborît din Fiesole, așezat pe o colină foarte bogată în piatră, parcă a păstrat ceva (în încăpățînarea și îndărătnicia lui) din tîria acelor stînci. 66. Ce caut- : nu e de mirare ca un om cinstit și superior să fie rău

văzut în Florența. El se poate asemăna cu un smochin bogat în fructe dulci printre spini cu boabe amare. 67. Orbi : această poreclă străveche de „orbi” a fost dată florentinilor fiindcă s-au lăsat înșelați de Totila, când l-au lăsat să intre în oraș, și din cauză că, mai târziu, s-au lăsat înșelați de pisani, primind ca bune două colonne de profir fals (Villani, II, 1 ; IV, 21). 71. Vîna : te vor urî și vor căuta să te aibă în mîină, ca să se răzbune. 72. Iarba : de nu-și vor ajunge scopul. În text, cu una din acele expresii voit grosolane ale lui Dante : „dar iarba va fi departe de țap”. 73. Nutreț : în text : strame, paiele care sînt așternute la vite. 76. A cui sămînță : în text : „în care (plantă) să reînvie sămînța sfîntă a acelor romani care rămaseră acolo, cînd Florența ajunsese cuib de orice fel de mișelii”. 80. Respins : comentatorii înțeleg toți respins din firea cea umană ca echivalent cu mort. Nu cred însă (cu toate că Tommaseo citează un pasaj din Summa theologica a Sfîntului Toma : „E propriu ființei omenești ca

158

INFERNUL

82 Căci stă și-acum adînc în gîndul meu
și trist mă face plinul de iubire
și scumpu-ți chip patern, cînd tu mereu,
85 tu mă-ndrumai să tind spre nemurire,
și cît îți datorez nu voi tăcea,
cît timp voi fi, s-o spui cu mulțămire.
88 Păstrez și scriu ce-mi spui de soarta mea,
spre-a-mi tîlcui ce-alt text în sine-mbracă
o Doamnă-n cer, de-o fi s-ajung la ea.
91 Ci-atîta vreau să știi curat, că, dacă
cu propria-mi conștiință voi fi una,
râbda-voi sorții tot ce-ar vrea să-mi facă.
94 Și poți să știi că nu mi-e nouă-arvuna ;
deci de-orice-ar fi nimic nu-mi va pîsa
și poarte-și roata-n placul ei Fortuna.”
97 Virgil atunci s-a-ntors spre dreapta sa,
privindu-mă și : – „Bine știi s-asculte –
îmi zise rar – acei ce știi păstra”.
100 Dar eu mergeam, dorind să știi mai multe,
cu ser Brunetto, și-ntrebai ce soți
mai are-aici, distinse minți și culte.

84. zi cu zi (a). 85. Îmi detei sfat (b) : Îndemn mi-ai dat (b). 95. înainte (a).

97. Părinte (a). 99. minte (a).

sufletul să fie unit cu trupul”) că Dante vrea să vorbească numai de moartea lui Brunetto Latini și mi se pare a vedea aici și o aluzie la păcatul lui de silnicie contra firii omenești. Fraza este voit îndoielnică : ceea ce-i pare mai mult rău lui Dante nu e că maestrul lui a murit, dar că îl găsește în Infern și printre păcătoși de o speță atît de josnică. Firește că nu putea să-i arate milă lui din acest motiv, căci ar fi fost o ofensă, și atunci ocolește prin cuvinte care, pe cînd au aerul de a regreta numai moartea lui Brunetto, lasă totuși să se vadă toată durerea lui pentru pedeapsa și starea josnică în care îl găsește. 87. Cît timp : cuvintele lui Dante sînt pline de cea mai mare duioșie față de Brunetto, și recunoștința lui pentru imboldul ce bătrînul învățat a binevoit să i-l dea cînd era numai un tînăr începător e fără margini. Mai ales conversațiile înălțătoare, în cursul cărora Brunetto îi arăta calea nemuririi, i-au rămas înfipte în suflet. Ca om de litere, Dante nu prea avea mare stimă de el și în cartea lui De vulgari eloquentia îl critică pentru întrebuițarea de cuvinte „neliterare și provinciale” ; ca om, pentru păcatul lui rușinos, îl bîgă în Infern ; dar, spune Torraca, „în acest episod îi ridică monumentul, în care cu adevărat încă trăiește călăuza binevoitoare și înțeleaptă pe care el o avu în prima tinerețe”. 88. Ce-mi spui : povestirea nenorocirilor ce mi se vor întîmpla. 89. Tîlcui : spre a-l pune alături cu ce spune (în sine îmbracă) un alt text (povestirea lui Ciaccio din cîntul VI) și pe care mi-l va tîlcui o Doamnă în cer (Beatrice), de-o fi s-ajung la ea. În realitate, cine în Paradis îi va tîlcui amîndouă prevestirile va fi strămoșul său Cacciaguida, și nu Beatrice. Se vede că pe urmă poetul s-a rîzgîndit și n-a urmat planul ce și-l hotărîse la început. Probabil, dacă poetul ar mai fi trăit, ar fi înlăturat aceste mici nepotrivieli.

92. Una : dacã voi fi împãcat cu conștiința mea. 94. Arvuna : un vechi comentator, aproape contemporan cu Dante, explicã : „învoiala care este între omenire și Noroc, cã adicã cine intrã în lume trebuie sã se supunã Norocului și sã se mulțumeascã cu schimbãrile lui”.

96. Fortuna : Norocul. 99. Ce știu pãstra : ascultã bine acei care știu sã-și aducã aminte de ceea ce li s-a spus. 102. Distinse minți : Dante nu întrebã de toți, ci numai de aceia care în viațã au fost minți distinse și culte.

159

DIVINA COMEDIE

103 – „E bine pe-unii sã-i cunoști ; dar poți sã lași pe mulți uitãrii sã-i consume, și-ar fi și timpul scurt sã-i spui pe toți.

106 Pe scurt, au fost toți clerici cu renume și oameni mari din lumea literatã, și toți murdari de-același viciu-n lume.

109 Priscian e-n rînd cu tabãra-ntristatã și-Acursius e, și-aici și pestilența puteai s-o vezi, vrun dor de-aveai vrodatã

112 s-o vezi, pe cea ce scoasã din Florența de primul serv și-a dus sã-i aibã scrumul din rãu întinșii nervi ai sãii Vicența.

115 Mai multe-aș spune, dar de-aici nici drumul, nici vorba s-o lungesc eu n-am puținã, cãci vãd pe prund suind de colo fumul :

118 vin cei la cari eu n-am îngãduințã.

Tresoro meu la inimã țî-l pui cã-n el trãiesc, și n-am altã dorințã.”

121 Se-ntoarse-apoi pãrînd în fuga lui de-acei ce-aleargã spre postavul verde pe cîmpul veronez, și-așa-l vãzui

124 cum fuge-acel ce-a-nvîns, nu cel ce pierde.

106. Clerici : acest cuvînt devenise în Evul Mediu sinonim cu învãțat, fiindcã cultura era aproape exclusivã a clericilor. De aceasta Villani, vorbind despre Dante, spune cã „a fost cleric mare cu toate cã era laic”. 109. Priscian : celebrul gramatic din Cezareea (Mauritania) din secolul al VI-lea dupã Cristos, autorul cãrții Institutiones grammaticae, carte foarte rãspînditã în Evul Mediu. Dupã Torraca, Priscian ar fi pus aici pentru toți maeștrii de gramaticã, printre care acest josnic pãcat știm cã era destul de rãspîndit. 110. Acursius : Accursius din Bologna, fiul celebrului jurist Accorso da Bagnolo (1225-1293). A fost lector de drept civil la „Studiul” din Bologna și timp de mulți ani la Universitatea din Oxford, unde a fost chemat de Eduard I al Angliei. Pestilența : a se construi : „Și aici puteai sã vezi, de aveai vreun dor, și pestilența aceea (episcopul florentin Andrea de’ Mozzi) ce, scoasã din Florența de primul serv (papa, care își zicea din smerenie Servus servorum Dei), s-a dus sã lase la Vicenza scrumul din rãu întinșii nervi ai sãii”. Adicã : „Dacã ai fi avut dorința, ai fi putut vedea aici și pe episcopul Andrea de’ Mozzi, care, strãmutat de papa de la Florența la Vicenza, și-a lãsat acolo rãmãșițele pãmîntești ale nervilor lui rãu întinși din cauza pãcatului lui”. 117. Fumul : dupã cei mai mulți comentatori, „praful ridicat de picioarele celor care aleargã” ; dupã Torraca, „aburii care se ridicã din rãnille și din gurile pãcãtoșilor” ; dupã Parodi, „fumul flãcãrilor bătãtorite de picioare” și credem cã aceastã din urmã interpretare e cea mai bunã. 118. Îngãduințã : vine o ceatã cu care n-am voie sã stau. 119. Tresoro : marea enciclopedie compusã de Brunetto Latini în limba francezã veche și intitulatã Livre dou Trésor. 122. Postavul verde : la Verona, în fiecare an, în prima duminicã din postul Paștelui, cu ocazia sãrbãtoririi unei victorii cîștigate de Azzo d’Este asupra conților de San Bonifacio, se fãcea o alergare pe jos, al cãrui premiu era un steag (palio) de postav verde.

160

INFERNUL

Cîntul XVI

Cercul al șaptelea.

Cerculețul al treilea : silnicii

împotriva firii

Convorbirea a trei fruntași florentini
cu Dante. Plîngerile despre corupția
Florenței (1-90) Apariția lui Gerion
chemat de Virgil (91-136)

1 Eram și de-unde-acum s-aude bine
câzînd âst rîu cum sună-ntr-alt ponor
ca zumzetul ce-l face-un roi de-albine.

4 Cînd iată-n goană trei, cu-același zor,
s-au rupt, fugind [în pîlc de-o ceată care]
trecea prin ploaia asprei cazne-a lor.

7 Veneau spre noi toți trei cu strigăt mare :
– „Ia stai tu cel ce după haina lui
din urbea noastră cea coruptă pare !”.

10 O, ce de răni pe trupul lor văzui
și proaspete și vechi arsuri și-urgie,
încît mă-ncrîncen chiar și-acum cînd spui.

13 La glasul lor s-opri Virgil, iar mie
mi-a zis apoi : – „S-aștepți pe-aceștia trei,
și-i demn s-arăți cu dînșii curtenie.

16 Ba cred că dacă prin natura ei
n-ar ninge-atari văpăi această gură,
mai bine-ar fi ca tu să mergi la ei”.

5. S-au rupt trei inși din gloata cea fugară (a). Fugînd trei umbre dintr- (a). 8. haine
pari (a). 9. De ai noștri om din nou corupta țară (a) țara (c). 12. În cît le simt
și-acum în gînd, și-atari (b). 14. Așa mi-a zis (a). 17. Âst loc n-ar ninge-așa arsură (a).

1. Eram : cînd Brunetto se întoarse, lăsînd pe Dante. 2. Âst rîu : Fleleton. Alt ponor :
al optulea. 5. Ceată : aceeași pe care Brunetto o văzuse înaintînd și ridicînd praf în cîmpia
cea nisipoasă. Sînt sufletele acelora care în viață au ocupat funcții înalte, civile sau militare.

8. Haina lui : care, după îmbrăcămîntea ta, arăți să fii florentin. 13. La glasul : cum Virgil
îi auzi vorbind, se opri ca în fața unor oameni de seamă, a căror dorință trebuie satisfăcută.
17. Această gură : gura Iadului. 18. Mai bine : ca și în episodul lui Farinata, atitudinea

161

DIVINA COMEDIE

19 Văzînd că stăm, ei iarăși începură
anticul plînset, și-ajungînd apoi
toți trei deodat-o roată se făcură.

22 Și cum pîndesc atleții unși și goi,
dintîi și timp și potrivită stare,
de-a-ncepe-a se-mpumna și-a-și da război,

25 așa rotea, cu fața fiecare
spre mine-astfel că gîtu-n sens contrar
de-al tălpilor făcea a sa cărare.

28 – „Și-obrajii stinși și arși și-âst loc amar
de-ți fac de noi o scîrbă care-ntrece
chiar mila ta – mi-a zis un ins –, măcar,

31 măcar a noastră faim-atunci te plece
să spui ce om ești tu, că viu te-ncrezi
prin lumea morții-așa vegheat a trece ?

34 Acest pe urma cui rotind mă vezi,
murdar și fără păr cum e cu totul,
avu mai mare rang de cum îl crezi.

37 El Guido Guera e, și-a fost nepotul
Valdradei celei bune, și-ncercată
și spad-avu precum avu și votul.

19. Văzîndu-ne cã stãm, ei re-ncepurã (c). 20. la noi (a). 21. din sineși (c). 22. Cum au nãrav (a). Precum (c). 24. Spre-a (a). 26. Cãtrã mine (b). Oricare astfel (b).

28. Murdarii de (a). 31. cel puțin (a). 39. sfatul (a).

plinã de respect și admirație a lui Virgil pentru aceste umbre ne aratã, înainte chiar ca sã le aflãm numele, cã avem de-a face cu oameni de seamã. 20. Plînset : în text : felul obișnuit, adicã obișnuitul fel de a umbla ; nu mai alergicã, vãzînd cã cei doi poeți se opriserã. 21. O roatã : s-au așezat în cerc, ca pentru a dansa. Motivul acestei așezãri se va vedea îndatã. 22. Pîndesc : ca și atleții sau campiones (prin care în Evul Mediu se făceau duelurile judiciare : vestita „judecatã a lui Dumnezeu”) care, înainte de a începe lupta, se uitau la adversari ca sã gãseascã momentul și locul potrivit unde sã loveascã ; cu același interes și tot așa de fix, aceste trei suflete se uitã la Dante, care se va întoarce la Florența și va putea reîmprospãta faima lor. Interesul lor este așa de mare, încît, chiar cînd aleargã în cerc și îi întorc spatele, fața lor se întoarce înapoi în direcție opusã mișcãrii lor. 28. Și-obrajii : „dacã obrajii stinși și arși ai noștri și ãst loc amar în care ne gãsim din cauza pãcatului rușinos al nostru îți fac o scîrbã de noi, care întrece chiar mila ta...”. 31. Te plece : sã te pleci. 33. Vegheat : așa de bine cãlãuzit, așa de sigur de tine. 37. Guido Guerra : s-a nãscut pe la 1220 din Marcovaldo și Beatrice din Capraia și a rãmas orfan în vîrstã de 9 sau 10 ani, între 1229 și 1230. În 1256, trimis fiind de comuna Florența în ajutorul aretinilor care aveau rãzboiul cu orașul Viterbo, izgoni din Arezzo pe ghibelini și nu vru sã pãrãseascã orașul decît dupã ce i s-a plãtit o mare sumã de bani. Dupã bãtãlia de la Arbia (Infernul, X, 86), a fost cãpetenia guelfilor izgoniți din Florența. A luat parte cu aceiași guelfi la bãtãlia de la Benevento, împotriva lui Manfred. A murit în 1272. 38. Valdradei : un comentator vechi ne povestește : „Guido Guerra cel Bãtrîn luã în cãsãtorie pe Valdrada pentru o drãgãlãșenie care o vãzu fãcînd în catedrala Florenței, la o sãrbãtoare la care era de fațã și împãratul Otto al IV-lea. Fata era în tovãrãșia unei doamne și era tare frumoasã. Guido Guerra, glumind, spuse cã o va sãruta ; fata îi rãspunse cã nici el, nici altcineva n-ar putea face asta, decît fiind bãrbatul ei. Conte Guido, apreciind rãspunsul înțelept, o luã de soție în fața împãratului”. 39. Spad- : a fost un om de valoare și în timp de pace, și în timp de rãzboi.

162

INFERNUL

40 În dosul meu țãrîna e cãlcatã
de Teghiau Aldobrand, cui trebuia
mai multã sã-i fi dat voi cinste-odatã.

43 Iar eu ce-mi duc cu-aceștia crucea mea
sînt Iacob Rusticuci și-mi fu pierire
mai mult decît orice nevasta rea.”

46 Sã fi putut avea de foc scutire,
sãream la ei acolo-n flacãri drept,
cã-mi da maestru-ntreaga sa-nvoire ;

49 cum îns-aveam numai arsuri s-așept,
învinsã-mi fu de fricã buna vrere
ce dornic mã fãcea sã-i strîng la piept.

52 – „O, nu dispreț – rãspunsei – , ci durere
de starea voastrã m-a cuprins deodatã
și mult va fi pînã s-o simt cã-mi piere,

55 de-ndatã ce-acest domn al meu și tatã
cuvinte-a spus din cari vãzut-am bine
cã oameni demni, cum voi sînteți, s-aratã.

58 Din țara voastrã-s eu ; și-a voastre pline
de faimã nume-oricînd le-am onorat
și scrise port a voastre fapte-n mine.

42. glasul (a). 43. cu dînșii (a). 46. Atunci de-aș fi avut de foc (a). De-aș fi (c).

48. și maistru (a). 50. avui de (a).

41. Teghiau : fiul lui Aldobrando degli Adimari (Infernul, VI, 79) ; a reprezentat Florența în pacea cu Volterra (12 iulie 1237), a fost podestã în San Gimignano în 1238, în Colle di Val d'Elsa în 1239, în Arezzo în 1256 și în Volterra în 1259. Una din cele douãsprezece cãpe-

tenii florentine pentru expediția militară la Siena, pe care totuși el nu o aprobase ; una din căpeteniile florentine în 1260 pentru suburbia Porta a San Piero. Cavalier „de mare seamă în mînuirea armelor” îl numește Boccaccio și „înțelept și viteaz în arme și de mare autoritate” îl numește Villani (VI, 77). Făcu testament cînd era pribeag la Lucca în 1261 și trăia încă anul următor. Că, printre contemporani, se bucură de mare renume arată faptul că a fost chemat podestà în atîtea orașe. Demnitatea de podestà în vechile comune italiene din Evul Mediu nu putea fi ocupată de un concetățean, care cu greu ar fi putut să se arate nepărtinitor în luptele politice, așa de dîrze pe vremea aceea, ale diferitelor partide : guelfi și ghibelini, „albi” și „negri”, Geremei și Lamertazzi, Capuleti și Montecchi ș.a.m.d. Ca podestà deci se chema dintr-alt oraș un om de bine, aproape totdeauna nobil sau cavalier, renumit pentru dreptatea și dărnicia sa, această demnitate purtînd cu sine deosebite cheltuieli „de reprezentanță”. 42. Mai multă cinste : face aluzie la expediția împotriva orașului Siena, pe care Teghiaio îndemnase pe florentini să n-o facă și care pricinui Florenței marea înfrîngere de la Montaperti. 44. Iacob Rusticuci : ceea ce știm despre el este că în 1254, împreună cu Ugo della Spina, făcu, ca procurator al comunei Florența, tratative de alianță cu ținuturi și orașe din Toscana și că, după bătălia de la Montaperti, ghibelinii îi dărimară casele ce le avea lîngă acelea ale Aldobrandilor la San Michele din Palchetto. A fost, după Ottimo, din anturajul lui Cavalcanti. 45. Nevasta rea : nesupusă. Caută a micșora vina păcatului lui împotriva naturii, făcîndu-ne să înțelegem că răutatea soției lui l-a făcut să urască femeile. 51. Să-i strîng la piept : din cauza faimei lor ca oameni de seamă. 54. Mult va fi : tace mult timp pînă cînd va dispărea. 57. Că oameni demni : nu dispreț, ci durere m-a cuprins de starea voastră, de-ndată ce Virgil mi-a spus cuvinte din care am înțeles că am înaintea mea (s-arată) oameni demni ca voi.

163

DIVINA COMEDIE

61 Eu las pelinul și dulci poame cat,
de-un duce-adevărat promise mie,
ci-ntîi pînă la centru-o să străbat.”

64 – „Mult timp în membre sufletul să-ți fie
stăpîn – mi-a zis alt duh –, și-așa cum vrei
să lași pe urm-o faimă-n lumea vie,
67 mai dă Florența și-azi ca de-obicei
valori în fapte și-n deprinderi bune,
ori totu-i azi gonit din sînul ei ?

70 Căci nou sosit la plîns aci-n genune
Vilhelm Borsiere-atîta de nesiguri
ne face-a fi, și triști, cu ce ne spune.”

73 – „Poporul nou și iușile cîștiguri
te fac fără de cumpăt și-ngîmfată,
Florenço,-ncît te zbați acum în friguri !”

76 Așa vorbii cu fruntea ridicată.
Și-acum toți trei priveau așa-ntre sine
cum faci privind spre-o vorb-adevărată.

79 – „De-ți este lesne-oricînd atît de pline
răspunsuri – ei mi-au zis – să dai oricui,
ferice tu, că spui ce știi că-i bine.

67-68. Mai sînt și-acum virtuți ca de obicei. Și o... (A). Am trecut în text varianta (b) fiind (A) incomplet. 68. fapte bune (a). 71. Borsiere. 73. avere [-mbogățire] (a).

75. fiere (a). 76. strigai (a). 79. Și-au zis (a). 80. Răspunsuri tu să dai oricînd și oricînd și-ori (a). 80. Atunci : „De poți atît de (b).

61. Pelinul... poame : fug de păcat și caut pacea și fericirea cerească. Face aluzie la pădurea din care a pornit pentru călătoria lui spre cer, trecînd prin Infern și Purgatoriu. 62. Duce : Virgil (vezi Infernul, I, 118). 63. Centru : pînă la centrul pămîntului, adică : „trebuie să străbat întregul Iad”. 64. Mult timp : așa să dea Dumnezeu ca sufletul să-ți fie mult timp stăpîn în membre și să lași pe urma ta o faimă bună în lumea celor vii, după cum tu vei binevoi să-mi răspunzi la această întrebare a mea : „Mai dă Florența și azi, ca de obicei, oameni de valoare

în fapte și deprinderi bune, ori azi orice lucru bun e gonit din sînul ei ?”. 71. Borsiere : „cavaler de curte, om foarte manierat și înzestrat cu multe daruri”, despre care Boccaccio povestește o plăcută înțepătură împotriva zgîrcitului genovez Ermino Grimaldi. Sosit de puțin timp în Iad, a adus vești urîte din Florența, pe care Rusticucci dorește să afle de la Dante dacă sînt adevărate. 73. Poporul : în loc de a răspunde direct lui Rusticucci, Dante izbucnește într-o apostrofă la adresa Florenței. Poporul nou : oameni care s-au ridicat de jos și au venit în oraș de la țară. Florența suferea în epoca lui Dante de o adîncă prefacere socială. Oameni de origine foarte josnică, îmbogățiți prea repede prin comerțul lor mai ales cu Franța, se ridicaseră pînă la demnitățile cele mai înalte și vechiul popor florentin de baștină se amestecase cu cei veniți de la țară, castelani mai toți de prin împrejurimile orașului, micii boieri de la țară foarte ambițioși și activi, care aduseseră cu ei un fel de ferment nou în alcătuirea socială a orașului. Dante, ca vechi florentin băștinaș, dă asupra lor toată vina tulburărilor interne ale Florenței. Trebuie însă recunoscut că, împreună cu neajunsurile de neînlăturat pe care orice prefacere socială le aduce cu sine, acești oameni aduseră cu ei de la țară și simțul lor puternic al realității, voința lor nestrămutată și o putere de acțiune, care, în felurite ocazii, fură de mare folos Florenței. 78. Spre-o vorb- : cînd cineva ascultă o vorbă adevărată.

164

INFERNUL

82 Iar dac-o fi să ieși din locul bui
și-ai iarăși să revezi frumosul soare,
cînd drag ți-o fi să zici de Iad : eu fui !
85 fă și de noi cuvînt printre popoare !”
Și, cercul rupt, în graba de-a se duce
păreau toți trei cu aripi la picioare.
88 Nu poate-atît de iute-un om s-apuce
să zic-amin, cum ei ne-au și apus,
deci bine vru să plece și-al meu duce.
91 Iar eu urma, și nu mult drum ne-am dus,
și-urla de-aproape-atît âst rîu la vale,
că nu ne-am fi-auzit ce ne-am fi spus.
94 Precum din Monte Viso apele sale
dintîi spre Ost își taie curs acel
pîrîu ce-n stînga pe-Apenini ia cale
97 și-n munți numit e Aquacheta el
’nainte-a ce s-ajungă pe cîmpie
spre-a fi la Forli-apoi numit altfel,
100 căzînd din Alpi pe-o rîpă cea pustie
din sus de Benedict unde-ar putea
să fie-azil de-ajuns și pentr-o mie,
103 așa căzînd din ruptul mal vuia
și-acoalea cursul turburei vîlcele
câ-n scurtă vreme-ai asurzi de ea.
106 O sfoar-aveam în jurul coapsei mele
pe-atunci și eu, și-ades cu ea crezui
să prind pantera cu pestriță piele.
83. iar ai (a). 88-89. Să zic-Amin nu poate-un om s-apuce (a). În timpu-n care ei
ne-au și (a). 92. Și-astfel urla (a). 100. rîp-a sa pustie (a). vuește (a).
82. Bui : italianism în loc de „întunecos”. 83. Soare : de te întorci sus pe pămînt. 84. Cînd
drag : cînd te vei gîndi la călătoria ta prin Iad ca la ceva trecut. 85. Fă... cuvînt : dă oamenilor
rămăși în viață vești despre noi. 86. Cercul : roata. 89. Ne-au și apus : au dispărut vederii
noastre. 92. Âst rîu : Flegeton. 96. Pîrîu : Acquacheta (apă liniștită), care izvorăște de la
Monviso, unde se despart Apeninii de Alpi. 99. Altfel : Montone. 101. Benedict : San Benedetto
dell’Alpe, tîrg care își luă numele dintr-o vestită badia de călugări benedictini întemeiată de
Sfîntul Romuald. 102. Azil pentru o mie : în mînăstirea care era atunci aproape goală s-ar
putea adăposti o mie de călugări. Alții interpretează, după mine greșit, că „apa rîului vuiește

așa tare, deoarece cade deodată (pe o râpă) într-un loc unde ar trebui să fie primită de o mie de râpi”, adică „rîul n-ar veni așa dacă, în loc de a se prăbuși deodată, ar curge liniștit din râpă în râpă”. În rezumat, apa râului Flegeton cade în cercul următor cu un val asemănător cu acela cu care râul Montone cade din munții (Alpi e întrebuințat aici în sens generic) de la San Benedetto. 106. O sfoară : Dante, după cum se pare, era încins cu o coardă care s-ar putea prea bine să și fie cordonul franciscan. Virgil, ca să cheme pe Gerion, aruncă această coardă în prăpastie. Cît despre interpretarea alegorică a acestui pasaj, comentatorii nu prea sînt de acord. Dat fiind că Gerion este simbolul fraudei, coarda ar trebui să fie simbolul virtuții contrare : sinceritatea. Dante însă pune coarda aceasta în relație și cu pantera, simbolul

165

DIVINA COMEDIE

109 Întreag-acum din jur mi-o desfăcui,
așa precum Virgil avut-a dorul
și-apoi, făcută ghem, i-o-ntinsei lui.

112 Spre dreapta-ntors cu ea conducătorul,
și nu departe de prăpastie stînd
în negrul hău subt el îi dete zborul.

115 Ieși-va lucru nou, gîndeam, firește
la noul semn, la care-atent fusei
cît stă Virgil de-atent și-l urmărește ;

118 ah, ce precaut cat-a fi cu-acei
cari vād nu numai fapta cea de-afară
ci-adînc pătrund cu mintea și-n idei !

121 Iar el mi-a zis : – „Curînd o să răsarā
ce-aștept aici, și ce visezi tu-n tine
vederii tale-ndat-o să-i aparā”.

124 Cît poți, cînd pare-un adevăr, creștine,
c-ar fi minciună, tu să-l taci mereu,
căci făr’ de vină poți păți rușine –

127 ci-aici nu pot să tac, și iată eu,
creștine, jur pe-aceast-a mea cîntare,
și-așa precum o lungă viață-i vreu,

130 că-n negrul aer gros văzui c-apare
plutind ceva, de jos, cumplit de-ajuns
să turbure pe-un om oricît de tare ;

133 precum se-ntoarce-acel ce s-a scufuns
ca să descurce-ancora cînd se prinde
de stînci ori de-alt vrun lucru-n mare-ascuns,

136 se-nfîge-n tălpi și-ntreg în sus se-ntinde.

113. Văzui că lîng-abis cu ea s-oprește (a). 116. pe care ochii mei (a). 117. Vedeau
ce-atent (a). v. și-l ur. (a).

desfrîului, și atunci ar trebui să însemne castitatea. De fapt, pantera nu se știe bine dacă simbolizează desfrîul, invidia ori răutatea șireată. În acest din urmă caz, interpretarea sforii ca un simbol al sincerității s-ar potrivi cu simbolul panterei (răutatea malițioasă) și cu cel al Gerionului (frauda). Eu unul cred că aici e vorba de șiretenia cea bună a omului înțelept, care îi servește de a-l apăra și de ispitele păcatului trupesc, și de cursele oamenilor înșelători. „Să fiți isteți ca șarpele și naivi ca porumbelul” se zice în Evanghelie (Matei, X, 16). 118. Ah, ce precaut : trebuie să fii cît se poate de precaut cu acei care, ca Virgil, nu numai că vād faptele, ci pătrund chiar în gîndurile noastre ! 127. Cît poți : a se construi : „Creștine, cînd un adevăr pare c-ar fi o minciună (pare de necrezut), tu, cît poți să-l taci mereu, căci, făr’ de vină, ai putea păți rușine”. 133. Precum : văzui că apare de jos ceva plutind în aerul negru, precum se întoarce la suprafața apei înfigîndu-se în tălpi și întinzîndu-se în sus cel care era scufundat...

166

INFERNUL

Cîntul XVII

Cercul al șaptelea.

Cerculețul al treilea: silnicii
împotriva artei (cămătarii)
Monstrul Gerion (1-27) Cămătarii
(22-81) Poeții, pe spatele lui

Gerion, coboară în Văi-Rele (82-136)

1 „Vezi monstrul cel ce coada și-o ascute,
spre-a trece munți și-a sparge-orice tărie ;
o, vezi pe cel ce-ntreaga lume-o-mpute !”

4 Așa-ncepu Virgil să-mi spuie mie,
iar fiarei printr-un semn i-a spus : – „Să sui”,
la drumu-acel de piatră ca să vie.

7 Și-acel scîrbos al fraudei chip, văzui
c-a scos, venind, întregu-i trunchi afară,
dar nu și-a tras pe mal și coada lui.

10 Un om în toate just putea să-ți pară
din tot aspectul blîndeii sale fețe,
ci șarpe-ncolo-ntreg această fiară.

13 Flocoase două brînci, și nodulețe
avea pe piept, pe coaste și pe spate,
și multe-apoi roțițe-n mii de fețe.

1. -nșepătoare (a). Privește monstrul cozii înșepate (c). 2. Ce-a trece (c). 3. Și-acel ce
umple lumea de putoare (c). 4. vorbindu-mi (c). 5. i-a dat semn ca-n malul scund (b).
la malul scund (a). de sub val (a). Și un semn făcu spre cel s-arătase (c) apăruse (c).
6. De marmură (a). de marmură la noi (b). 7. Văzui fiind (a). își puse (b) rămase (c).
9. sa pe prund (a). aduse (c).

1. Monstrul : Gerion, simbolul fraudei. 2. Munți : frauda învinge orice rezistență. 5. Să sui :
Virgil, ca fiara să vie la drumul acela de piatră, i-a spus c-un semn : „Suie-te”. 10. Un om :
a se construi : „Această fiară putea să-ți pară un om”. 13. Nodulețe : ca la unele reptile și la
broaștele rîioase. Toate aceste nodulețe, roțițe și culori variate arată aspectele multiple și
atrăgătoare ale fraudei.

167

DIVINA COMEDIE

16 Tătarii-ori turcii-n firul ce se bate
și-n cel urzit n-au scoarțe mai cu flori ;
nu țese-Arahne-urzei mai delicate.

19 Precum la mal stau luntrii uneori
c-un cap pe prund, iar altul le plutește,
sau cum la nemții cei îndopători

22 castorul stă gătit de-a prinde pește,
așa la malul trist ce-ncunjura
prundișul ars sta fiara ce-ngrozește.

25 Întreaga coadă-n gol și-o flutura,
în sus zbătîndu-și furca-nveninată
ce-asemeni scorpiei ac în vîrf purta.

28 Virgil atunci mi-a zis : – „Acum ne cată
puțin să-ntoarcem calea noastră pînă
la fiara rea ce-acolo stă culcată”.

31 În jos luînd deci calea pe-altă mînă,
distînd de mal cam zece pași ne-am dus,
spre-a fi feriți de foc și de țărînă.

34 Cînd fui ajuns la ea, văzui mai sus,
dar nu cu mult, un stol de umbre care
ședea pe lîng-abis, în ploaie pus.

37 Și-a zis Virgil : – „Spre-a ști deplin ce are
în ea și-această tind-a văii, du-te
la ei – mi-a zis – și vezi-le-a lor stare.

40 Dar scurte fie-ți vorbele-ncepute.

Eu pîn-atunci pe monstru am să-l fac
spătoasa ceaf-a lui să ne-o-mprumute”.

16. Cum Perșii-or Turcii (a). 18. Și n-are-Arahne (a). 25. vîntura (a). 27. cu ac
era (a). 32. drumul (a). 34. Luînd deci calea-n jos, și pe (b).

16. Tătarii : compară pielea pestriță și colorată a lui Gerion cu covoarele turcești și cu
țesăturile tătarilor, despre care Marco Polo spune că erau meșteri în a lucra „țesături de
mătase și de aur cu fiare și păsări” (Milione, XIX). 18. Arahne : faimoasa țesătoare din Lidia,
care a fost schimbată în păianjen de Minerva, mîniată împotriva ei, fiindcă o întrecuse în arta
de a țese. Întrecerea între Arahne și Minerva este povestită de Ovidiu în cartea a VI-a din
Metamorfozele sale, unde se și descrie (vv. 103 și urm.) pînza în care Arahne reprezenta răpirea
Europei, pățaniile Ledei, Danaei și a multor altora, „dînd tuturor chipul și culoarea lor”, încît
însăși Minerva nu putu să găsească nici un cusur. 21. Îndopători : alții interpretează :
murdari. Dante însă întrebuițează cuvîntul lurchi, și în latina medievală lurche înseamnă
mîncăcios, lacom. Dante putu să vadă pe nemții trimiși de regele Manfred în ajutorul floren-
tinilor surghiuniți, care cu acea ocazie se îmbătară toți și se arătară foarte mîncăcioși. De
altfel, și Tacit spune, în Germania lui, că germanilor nu le este rușine să petreacă nopți
chefuind. În tot Evul Mediu aveau faimă de bețivi, încît Fazio degli Uberti îi numește „porci
bețivi și desfrînați”. 28. Ne cată : să căutăm. 32. Distînd : departe, este un italianism (cf. it.
distante). 33. Foc : focul care plouă din cer și țărîna, adică nisipul arzător, care este pedeapsa
sufletelor osîndite în acest cerc. 35. Un stol : cămătarii, adică silnicii împotriva artei.
38. Tind- : vestibul. 41. Pîn-atunci : pe cînd tu vei vorbi cu acele suflete, eu voi convinge pe

168

INFERNUL

43 Deci singur eu prin cel din urmă sac
al văii-a șaptea mersei așadară
la triștii-aceia cari-acolo zac.

46 Prin ochi zvîcnea durerea lor afară ;
iar mîinile, drept scut, mereu le mișcă
de-aprinsa țărîna jos, iar sus de pară,
49 cum face vara cîinele morișcă
acum din labe,-acum din botul lui,
cînd muște-ori purici ori tăuni îl pișcă.

52 La mulți privirea țintă mi-o ținui
pe-obrajii coțți de crîncena lor plagă
și nu-i puteam cunoaște, dar vîzui
55 că toți aveau la gît cîte-o desagă,
distincte-avîndu-și semnul și factura,
iar ei păreau c-o sorb din ochi de dragă.

58 Și, cum purtam rotind căutătura,
vîzui pe-un galben sac ceva ce-avea
de-albastru leu și chipul și statura.

61 Și-urmînd mereu cu cercetarea mea,
vîzui pe-alt duh c-o pungă purpurie
și-o gîscă albă ca de unt pe ea.

64 Și-alt duh, c-o scroafă grasă și-azurie
pe albu-i cîmp semnat avîndu-și sacul :
– „Ce faci – mi-a zis – tu-ntr-astă colivie ?

67 Hai, pieri ! Și viu de-ți faci pe-aicea placul,
să știi de-al meu vecin Vitalian
că-n stînga mea aci-și va face veacul.

48. Ce-n... acolo (a), răii-acei ce-n trista (b). 49. svîcnește (a). 49-50. Precum din
labe și din bot morișcă (a). Un cîne face vara-n ciuda lui (b). 60. chip statul (a).

monstru să ne împrumute ceafa lui spătoasă ca să coborîm la vale în fundul prăpastiei, așezați
pe ea. 43. Din urmă : al treilea cerculeț din cercul al șaptelea, unde sînt pedepsiți silnicii
împotriva artei. 45. Triști : din cauza pedepsei groaznice la care sînt osîndiți. 48. De-aprinsa :

din cauza aburilor care se ridică de pe nisipul fierbinte. 59. Sac : fiind vorba de cămătari, fiecare din ei își are atârnată de gît o pungă cu emblema familiei sau ceva care face aluzie la numele lor. Era obiceiul în Evul Mediu de a purta la cingătoare o pungă cu emblema familiei. De aici și din faptul că în pravila din Padua se află că vinovații de cămătărie erau condamnați să aibă chipul zugrăvit în palatul comunei cu o pungă ce le atârna de gît, Dante a luat ideea de a pedepsi astfel acest soi de condamnați. 60. Albastru leu : leul albastru pe fond de aur era emblema familiei florentine Gianfigliuzzi. Se pare a fi Catello di Rosso Gianfigliuzzi, despre care cronicarii ne spun că se ocupa cu zărâfia „in partibus ultramontanis”, adică probabil în Franța, unde lombard (italian) era sinonim cu cămătar, după cum în Italia caorsino (locuitor din orașul Cahors) avea aceeași însemnătate. 63. Gîscă : o gîscă albă pe fond roșu era emblema unei alte familii florentine (Obriachi), despre care Iacopo della Lana ne spune că „au fost de un neam străvechi și strașnici cămătari”. 64. Scoarfă : proprietarul pungii cu o scroafă azurie pe cîmp alb se pare a fi Reginaldo degli Scrovegni din Padova, despre care se povestește că pe patul de moarte a cerut să fie îngropat cu cheile lăzii lui de bani. 67. Hai, pieri : îi este ciudă că Dante îl vede într-o tovărășie așa de josnică. Și viu : 169

DIVINA COMEDIE

70 Aci-ntre florentini sînt paduan

și-mi urlă toți de m-asurzesc cu glasul :

o, de-ar sosi eroul suveran

73 cu punga cu trei țapi !”. Și-ntoarse pasul

și scoase limba din strîmbata-i gură

cum face-un bou cînd dă să-și lingă nasul.

76 Eu fric-avînd că stînd peste măsură

mîhnesc pe-acel ce-a zis să fiu grăbit,

lăsați această trist-adunătură ;

79 pe duce mi-l găsii acum suit

pe largul spate-al fioreasei bale

și-a zis : – „Acum fii tare și-[oțelit].

82 Pe-asemeni scări vom merge-aici la vale !

Voi sta-ndărăt, ca-n față-mi să te țin

spre-a nu te-atinge-otrava cozii sale”.

85 Cum cei ce-s prinși de friguri cînd le vin

fiorii răi și-au unghii-nvinețite,

văzînd și-o umbră-ngheață pe deplin,

88 așa fui eu la vorbele rostite,

dar și rușine-avui și fui ca sluga

cu bun stăpîn cînd dă porunci răstite.

91 Pe-acele spete largi sării cu fuga

și „strînge-mă la tine”-am vrut să spui,

dar nu-mi ieși, cum vrui să-mi iasă ruga,

94 dar el, pe care scut eu mi-l avui

mai sus, m-a prins în brațe-al meu părinte

de-ndată ce suit pe fiară fui.

97 Și-a zis : – „Acum, Gerione, ’nainte !

Largi cercuri fă și lin îți fie jocul

și noua ta povară-ți fie-aminte !”.

77. pe cel ce scurtă vreme dete (a). 79. spete (a). 93. Și (a).

„dacă ești mort n-ai ce căuta aici, că n-ai fost cămătar ; iar dacă faci această cale ca viu, află că al meu vecin este Vitalian di Guglielmo del Dente”. Ca suflet josnic ce este, crede a-și micșora rușinea denunțînd numele unui alt cetățean din Padova, despre care s-au găsit și documente contemporane care confirmă păcatul lui de cămătărie. 73. Trei țapi : aici comentarii nu sînt de acord : becco în italienește are înțeles de „țap” și de „cioc”. Se pare însă că emblema familiei Buiamonte, căreia îi aparține acest condamnat (Gianni Buiamonte), era trei ciocuri de vulturi, și nu trei țapi, cum au crezut comentarii mai vechi. Păcătoșul apasă asupra faptului că se găsește într-o mulțime de florentini (care așteaptă sosirea tot din

Florența a celui mai mare cămătar) ca să se răzbune pe Dante, după cum ar fi vina lui că l-a recunoscut. 77. Pe-acel : Virgil. 80. Bale : Gerion. 83. Ca-n față-mi : aici sensul alegoric este clar : rațiunea omenească sugerează lui Dante să ia astfel de atitudine, încît să-l pună la adăpost de otrava înșelăciunii (Gerion). 98. Jocul : mișcarea aripilor, coborîtul. 99. Noua : neobișnuită.

170

INFERNUL

100 Precum din mal o luntre-și scoate ciocul

și-ncet se dă-ndărăt, așa făcu

și cînd simți că-i larg în juru-i locul :

103 întoarse coada unde capu-i fu,

mișcînd cu ea, ca și-un țipar, și-o-ntinse

și vînt sub el cu labele bătu.

106 Mai mare-o spaimă nu cred eu că-l prinse

pe Faeton cînd frînele scăpat-a

și cerul, precum vezi și-acu,-l aprinse,

109 nici cînd Icar sârmanu-nfierbîntata

de pe-aripi ceară și-o simțea că-i pică

și „rău ții drumul” tatăl i-a strigat,

112 decît a mea, cînd mă văzui, adică,

că stau în aer, de-orice parte-n gol,

și-afar' de fiară nu mai vād nimică ;

115 dar ea plutește lin, făcînd ocol,

scoboară-ncet, dar nu-i simțeam plutirea

decît de jos și-n faț-un vînt domol.

118 Subt noi la dreapta s-auzea vuirea

cumpletei guri făcînd un zgomot mare

de-aceea-n jos plecai pușin privirea,

121 și-abisul mă-ngrozi cu mult mai tare,

căci urlate-auzii, văzui și focuri

și-ntreg mă strînsei ghem de spaimă mare.

124 Ce-ascuns fu-ntîi văzui apoi pe-alocuri

precum roteam trecînd prin mari orori

ce-ntruna tot sporeau din mii de locuri.

127 Ca șoimul stînd pe-aripi mult timp aori,

nevînd nici paseri, nici momeli, și face

să-i strige-al său stăpîn : – „Acum scobori !”

101. dus (a). 103. -n sus (a). 105. adus (a). 109. pică (a). 109-110. Și nici Icar sim-

șînd înfierbîntata/ De soare ceară aprinsă cum caldă (b). 111. tata (a). 112-114. Pe

o foiță de țigară : adică [frică] Că-n aer gol eu de orice parte cat (?)/ Și afar' de fiara

nu mai vād nimică (x). 114. Pe-un monstru (b). 119. Acest vers se găsește scris

pe margine.

100. Ciocul : prora. 107. Faeton : fiul Soarelui și al Climenei, care, după cum se spune în

Metamorfozele lui Ovidiu (II, 178), obținu să mîne caii tatălui său, dar, neștiindu-i înfrîna și greșind drumul, căzu din cer după ce a ars o parte din el, care azi se numește Calea Laptelui.

109. Icar : fiul lui Dedal, care, pentru a fugi din Creta, își făcu aripi de ceară, dar, apro-

piindu-se prea mult de soare, s-a topit ceara și a căzut în mare. Dante traduce aici aproape

literal cuvintele din Metamorfoze (VIII, 231) : „Icare, dixit, Icare dixit, ubi es ? qua te regione

requiram ?”. 119. Cumpletei guri : gura Iadului. 124. Văzui : apropiindu-mă. 127. Aori : de

multe ori. 128. Nevînd : în text : „nevăzînd”. Momeli : este vorba de un instrument de vîn-

toare făcut cu două aripi lipite în vîrfurile unei vergele pentru a ademini șoimul ca să coboare.

129. Acum scobori : în text : „vai, tu scobori !”.

171

DIVINA COMEDIE

130 se lasă-ncet și zboară făr' de pace

în sute de rotiri, departe-apoi

de domn s-așază mînios și tace ;
133 în fund astfel Gerion pe-amîndoi
sub poalele înaltei rîpi ne puse
și-abia simțînd că-i descărcat de noi
136 ca și-o săgeată de pe arc se duse.
131. Departe : de frică să nu fie pedepsit că n-a prins nimic.
172

INFERNUL

Cîntul XVIII

Cercul al optulea.

Valea întîi și a doua :

pezevenghii, seducătorii

și lingușitorii

Descrierea Văilor Rele (1-21)

Seducătorii pentru alții (22-67)

Seducătorii pentru ei înșiși. Iason

(68-99) Lingușitorii (100-136)

1 Un loc e-n Iad, Văi-Rele se numește

de piatră-ntreg cu față ruginie,

cum e și 'naltul mal ce-l cercuiește.

4 În centru-acei blăstăm de cîmpie

câscat se vede-un puț și larg și-afund

al cărui chip la timp îl voi descrie.

7 Iar spațiul cît rămîne-i loc rotund

cît e-ntre puț și rîpa asta mare

și-n zece văi se-mparte-ntregu-i fund.

10 Precum e locul unde spre-apărare

a zidului se vîd pe sub castele

un șanț urmînd pe-alt șanț în număr mare,

13 așa erau făcute-aici și ele.

Și-așa cum vezi și punți care să treacă

pe-alt mal, din pragul ăstor citadele

16 asemeni punți din poala stîncii pleacă

și peste gropi și valuri necurmat

merg pînă-n puț ce rupte-n el le 'neacă.

4-5. Drept centru-acestui blăstem/ Se casc-un puț, cumplit de (b). 7. Deci brîul

[cuiga ?] cît (b). 8. înaltul zid, și are (a). Din puț pînă (b). 17. alergînd (a).

16. Punți : în realitate este vorba de o stîncă, care pleacă din poala muntelui și străbate cele zece văi sau șanțuri pînă la gura puțului.

173

DIVINA COMEDIE

19 În locu-acesta ne găsirăm cînd

ne-a scos Gerion de pe el ; și-n cale

porni Virgil spre stînga, eu urmînd.

22 Văzui la dreapta alte stări de jale,

și cazne nouă și călăi de-alt soi

ce-umpleau această cea dintîie vale.

25 Mișeii-n fund veneau, cu toții goi,

spre noi din centru' văii-un stol ; de-afară

alt stol, dar mai grăbit, în rînd cu noi.

28 Precum pentru-mbulzeală mult aflare

romanii-un mod de-a circula pe punte,

în anul jubilar și-așa așezară

31 să aibă toți, pe-o lature,-a lor frunte

spre Sanct-Angelo cîți spre dom mergeau,

iar pe-altă parte-acei ce merg spre munte.

34 Și draci cu coarne bice lungi aveau,
 în multe părți pe negrele colnice,
 și-amar din dos cu bicele-i băteau.
 37 Vai, cum săreau de iuți să se ridice
 la-ntîiul bici, și n-așteptau să-i bată
 al doilea rînd și-al treilea rînd de bice !
 40 Pe cînd mergeam îmi fu întîmpinată
 de-un ins privirea, și-am strigat grăbit :
 – „Nu-l văd pe-acesta azi de-ntîiași dată”.
 43 M-oprii deci să-l privesc și s-a oprit
 Virgil și se-nvoi pe plac să-mi facă,
 puțin să mă și-ntorc cu cel lovit.
 46 Iar el credea că mi s-ascunde dacă
 va sta cu capu-n jos, ci-i fu-n zadar,
 căci zisei eu : – „Tu, cel ce ochii-și pleacă,
 19. Vezi Chițu (a). 25. Un stol de râi venia (a). 30. luna jubilară (a). ordinară (c).
 31. Că toți aveau (a). 30-32. Și așa... așezară/ Ca toți pe-o parte... caii/ Spre
 Angel (b). 33. Alte parte (A). 34. văii (a). 36. râii (a). 34-36. Și draci cornuți în
 multe părți a văii/ Mari bice-avînd.../ Băteau din dos cu mare asprime râii (b).
 26. Spre noi : descrie felul acestor suflete, care merg împărțite în două cete : una (de pezevenghi)
 umblă lîngă malul extern în direcție opusă celei a lui Dante și Virgil, încît se întîlnesc cu ei ;
 cealaltă (de seducători) înaintează lîngă malul intern ca și cei doi poeți, dar cu pas mai grăbit.
 29. Romanii : face aluzie la mulțimea extraordinară de credincioși care, pentru jubileul
 anului 1300, s-au dus la Roma, în număr, spune Villani (VIII, 36), „de două sute de mii, cînd,
 pentru a ușura scurgerea mulțimii care trecea Tibrul, podul Sant’Angelo a fost împărțit în
 două, ca dintr-o parte să meargă pelerinii care se duceau la biserica Sfîntului Petru și din
 alta cei care se întorceau de acolo”. 33. Munte : muntele Giordano, mică înălțime pe țărmul
 stîng al Tibrului. 36. Din dos : la spate. 38. Bici : lovitură de bici. 41. Grăbit : îndată.
 42. Nu-l văd : l-am mai văzut, îl cunosc. 45. Întorc : să mă întorc înapoi. 46. S-ascunde : de
 rușine. Ca să nu fie cunoscut, păcătosul ținea capul în jos.

174

INFERNUL

49 de nu ești dintre-acei ce-ades îți par,
 tu ești Caccianemic, ești el, firește,
 dar ce te-a-mpins aci-ntr-atît amar ?”
 52 Iar el : – „Nu-ți spui cu drag. Dar mă silește
 cuvîntu-ți clar ce-așa de dulce-mi sună
 și prima viață-a noastră-mi amintește.
 55 Marchizului, oricum ar fi să spună
 vrun zvon scornit, fui eu care i-am dus
 să-i facă voia sora mea cea jună.
 58 Nu-s singur bolognez sub bice pus,
 ci-i plin ăst loc de ei, de-atîta ginte,
 încît din Reno la Savena nu-s
 61 deprinși atîția sipa să cuvinte.
 De vrei dovezi și-un fapt ca să-ți explici :
 cumplita-ne zgîrcenie-ți fie-aminte”
 64 Pe cînd vorbea astfel îi dete-un bici,
 strigînd, un drac : – „Hai, votrule, odată,
 că nu-s femei să poți să vinzi și-aici”
 67 Plecai apoi și-ajunsei pe-al meu tată,
 și-n scurtă vreme-acolo ne găsirăm
 pe unde-o stîncă e din mal plecată,
 70 și-ntorși la dreapta lesne-o și suirăm
 și-așa plecînd pe-a dînzei crestătură
 din Iadul de deasupra noi ieșirăm.

50. Ciaccanemic (A). după față (a). 61. sipa (a). 63. risipa (a). 64. i-a tras un biciu (b). 65. de-a schimbului (b). 67. Îndată m-adunai cu scumpul (b).
 49. Ce-ades : în text : „dacă trăsăturile ce ai nu sînt false”. 50. Caccianemic : Venedico Caccianimico din Bologna. A fost podestà la Modena, Imola și Milano și, în 1281, a fost surghiunit din Bologna, unde era unul din conducătorii partidului guelf (al Geremeilor), cînd celălalt partid (al Lambertazzilor) a luat cu forța puterea. Dante îl pune printre seducători, fiindcă a prostituat lui Obizzo da Este pe propria lui soră, Ghisolabella. 53. Clar : Dante l-a chemat pe nume, deci nu se mai putea ascunde, fiind recunoscut. Dulce : numai întrucît îi aducea aminte de vremea petrecută pe pămînt, căci de altfel nu putea să-i pară bine de a fi fost recunoscut. 55. Marchizului : Obizzo da Este. 56. Vrun zvon : cu toate că s-a zvonit altfel. Fui eu : pentru pofta de cîștig, se pare că Venedico Caccianimico ar fi prostituat pe sora sa marchizului Obizzo al II-lea. Cronicile însă și documentele contemporane tac cu desăvîrșire despre acest lucru. Ceea ce știm e că Ghisolabella s-a măritat cu Nicola da Fontano în 1270 și că, atunci cînd Obizzo a urmat după Azzo al VII-lea, adică în 1264, era în vîrstă de 17 ani. Fiindcă de atunci pînă în 1270 au trecut șase ani, s-ar putea ca faptul să se fi întîmplat înainte de acea căsătorie. De altfel, cronicarul Fra Salimbene ne spune că „dictum fuit de eo, quod filias et uxores tam nobilium quam ignobilium de Ferraria constupraret”. 58. Bolognez : Dante cunoștea bine moravurile bolognezilor, despre care în cronicile contemporane nu prea se aude bine. După cum se știe, Dante a fost la Bologna pe la 1286. 60. Din Reno la Savena : rîuri care coboară din Apenini și curg, unul la apus și altul la răsărit de Bologna. 61. Sipa : forma specială bologneză în loc de sì, adică da. A se înțelege : „Sînt așa de mulți pezevenghii din Bologna care se găsesc în acest cerc, încît toți acei care actualmente spun sipa între Savena și Reno (adică toți actualii locuitori ai Bolognei) nu sînt mai mulți”. 63. Zgîrcenie : cumplita zgîrcenie a bolognezilor. 69. Stîncă : una din acele stînci care traversează cele zece văi din Văile Rele. 71. A dînsei : a stîncii. 72. De deasupra : ieșirăm de deasupra aceluia, 175

DIVINA COMEDIE

73 Iar cînd am fost și unde-i o spărtură
 spre-a face celor biciuiți un drum prin ea,
 – „Să stai – mi-a zis – și ia-n căutătură
 76 și pe-alte duhuri cu pornire rea,
 a căror față [căci veneau mîinate
 cu noi în rînd] tu n-o putuși vedea”.
 79 Și stînd pe pod vedeam nenumărate
 cirezi venind spre noi din punct opus
 gonite-amar cu biciul de la spate.
 82 Și, fără să-l întreb, Virgil mi-a spus :
 – „Privește-acum pe-acel semeț, pe care
 durerea sa de-aici nu l-a răpus,
 85 păstrînd și-n chin regească-nfățișare !
 Stăpîn ajunsese-al lînii aurei
 în Colchis el, prin sil-ori înșelare.
 88 Trecînd prin Lemno-n urma vremii-acei
 cînd și-au ucis lipsitele de minte
 pe-ai lor bărbați impiile femei,
 91 și-aici prin daruri și prin dulci cuvinte
 seduse pe Hipsifela, pe-aceea
 ce pe-alte toate le minți 'nainte,
 94 și, grea cu el, lăsă apoi femeea.
 Această culpă-i dă acest flagel
 și-și ia pedeapsă și pentru Medeea.
 97 Cu el merg răii ce-au sedus la fel,
 destul îți fie-acum vederii tale
 și-acest ponor și cei ce plîng în el”.
 100 Eram acum pe unde-ngusta cale
 trecea pe-al doilea val ce e picior

al punții ce-i din cealaltă vale.

74. a da (a). bătuți (a). 84. în care-i pus (a). 85. cum ține a sa (b). și aici (a).

adică ieșirăm din colnicul acela, suindu-ne pe stînca care-i trece deasupra. 73. Spărtură : în stînca care străbate colnicul este o spărtură care formează și arcul unui pod pe sub care trec pezevenghii. 76. Alte duhuri : sufletele seducătorilor. 83. Semeț : Iason, fiul lui Eson, regele Tesaliei, care a condus pe argonauți în Cholchida pentru cucerirea lîinii de aur și a debarcat în insula Lemnos din Marea Egee, unde femeile, pentru a se răzbuna pe bărbații lor care le părăsiseră, omorîseră pe toți bărbații, în afară de regele Toas, care a fost scăpat de iubirea fiicei sale, Hipsifila. Aceasta a fost pe urmă sedusă de Iason, care o părăsi, lăsînd-o însărcinată și cu doi copii. Dante ne prezintă pe Iason într-o atitudine semeată, care provoacă admirația lui pentru tîria de suflet pe care o arată, cu toate că este supus la o pedeapsă grea și umilitoare. 93. Le minți : seduse pe Hipsifila, care înșelase pe toate celelalte femei din Lemnos, crușînd, în neștirea lor, viața tatălui său. 95. Culpă : vină. Flagel : pedeapsă. 96. Medeea : fiica regelui Oetas al Cholchidei, care, îndrăgostindu-se de Iason, îl ajută la cucerirea lîinii de aur, dar, trădată de eroul necredincios, care se îndrăgostise de Creusa, se răzbuună omorîndu-și copiii avuți cu Iason. 101. Val : malul șanțului, din care pornește stînca, care străbate pe toate cele zece șanțuri ale Văilor Rele și servește drept punte.

176

INFERNUL

103 De-aici noi auzeam într-alt ponor
cum gem mișeii și pufnesc pe gură
și-și bat cu palma scăfirlia lor.

106 Pe rîpi era depus un strat de zgură
de-un abur puturos ce-adîncu-l scoate,
și-i ochilor un chin și-n nas tortură,

109 iar fundu-atît de-adînc că nu se poate
vedea, decît urcînd al punții dos
de unde-i steiul culme-a bolgii toate.

112 Ajunși și-aici văzui în bolgie jos
popor scufuns într-un noroi în felul
acelui sterc ce din privăți e scos.

115 Pe cînd priveam și-un duh îmi fuse țelul,
cu-atîta glod pe cap că n-avui fel
să știu de-i preot ori mirean mișelul.

118 – „De ce te-nholbi mai mult – îmi zise el –
decît la alți îmbălegați, la mine ?”

– „Mai mult, căci te-am văzut de nu mă-nșel
121 cîndva cu păr uscat – i-am zis – știu bine,
și ești Interminei din Lucca tu,
de-aceea mă și uit mai mult la tine.”

124 Cu palmele-atunci tigva și-o bātu :
– „Mă-nfund-aici ce-am lingușit cu gura
că-ntr-asta, limba făr’ de trudă-mi fu”.

127 Maestrul meu apoi : – „Căutătura
ți-o fă puțin mai cătr-adînc țintită
să poți vedea cu ochii-acum făptura

108. Vederii chin și nasului (b). 116. putui (a). 118. De ce te-i fi-nholbînd fu vorba
lui (a). 119. Mai mult decît la (a). 127. Virgil apoi mi-a zis : (a). 128. dram (a).

129. Și pleacă-te să poți (a).

105. Scăfirlia : capul. Dante întrebuițează aici dinadins cuvinte și sunete aspre și vulgare (pufnesc, scăfirlie, zgură) pentru a întona toată scena, cu adevărat infernală, la josnicia păcatului ce se pedepsește aici și pentru a arăta tot disprețul lui pentru astfel de mișei. Este vorba de lingușitori, păcătoșii care lui Dante (care în Comedia lui a spus totdeauna orice fel de adevăr, necrușînd pe nimeni, nici pe papi, nici pe împărați) trebuiau să-i pară cei mai josnici dintre toți. 111. De unde : a se construi : „de unde steiul este culme a întregii văi”. Bolgii : Coșbuc aici păstrează denumirea dantescă de bolgie, care în italiana veche era echiva-

lentă cu italianescul modern borsa, pungă. Dante seamănă, într-adevăr, aceste șanțuri foarte adânci cu niște pungi. 116. Glod : murdărie. 117. Ori mirean : aici batjocura devine de o cruzime sarcastică. Avea atîta murdărie în cap, încît nu se vedea tonsura (partea rasă din creștetul capului la preoții catolici) și nu se putea cunoaște dacă era preot sau laic.

122. Interminei : Alessio Interminelli, cavaler dintr-o familie veche din Lucca și, după cum se pare, îndemînatic lingușitor și ademenitor de femei. Trăia încă pe la sfîrșitul anului 1296 și neamul lui (din partidul „alb”) a fost izgonit din Lucca de „negri” în 1201. 125. Ce-am : fiindcă am. 126. Într-asta : în a linguși, limba nu s-a ostenit niciodată.

177

DIVINA COMEDIE

130 murdarei slujnici, cea ce despletită,
se scarpină cu unghii-mbălegate
acum sfînd dreaptă-n sus, acum sfîrcită.

133 E Tais, cutra, celei ce-ntrebate
de-amant : – «Am grații mari că ți-am făcut
ăst dar ?» i-a fost răspunsul : – «Minunate !».

136 Și-ntr-ăst ponor destul e ce-am văzut”.

130. tîrbăcită (a). despletite, cum (a).

133. Tais : curtezană despre care vorbește Terențiu în actul al III-lea din Eunuchus. În prima scenă a acestui act, amantul ei, Trason, întreabă nu pe Tais, după cum Dante pare a fi înțeles, ci pe Gnato, dacă amanta lui e satisfăcută de darul pe care i-l făcuse trimițîndu-i o sclavă, și Gnato răspunde : „Foarte mulțumită”. Dante, care a luat cunoștință de această scenă dintr-un pasaj din De Amicitia (XXVI, 98) lui Cicero, a interpretat greșit că dialogul s-a petrecut între Tais și Trason și i-a atribuit lui Tais răspunsul lingușitor : „Foarte mulțumită”.

178

INFERNUL

Cîntul XIX

Cercul al optulea. Valea a
treia : simoniacii

Papa Nicolae al III-lea (1-50) În
așteptarea lui Bonifaciu al VIII-lea
(51-87) Violenta ieșire a lui Dante
împotriva papilor nepotiști (88-133)

1 „O, Simon Mage,-o, bieții tăi ciraci !

Voi sfinte bunuri ce se cad unite
cu sufletele bune, voi rapaci

4 le vindeți, pe-aur și pe-arginți votrite !

De voi acum trompeta mea să sune,
fiindc-al treilea sac pe voi vă-nghite !”

7 Acu-n vecinul loc de-amărăciune
urcați eram pe-a stîncii acea parte
ce-i punctul cel mai ’nalt peste genune.

10 Supremă minte ! O, cîte-arăți tu arte
și-n cer și pe pămînt și-aici afund
și cît de drept a ta putere-mparte !

13 Văzui c-avea și-n coaste și pe fund
murdara stîncă găuri, pe-o măsură
la fel de largi și-avînd gîrlici rotund.

2. Cari (a). 3. Cu cei curați la suflet (a). 9. Ce-i culmea (a). 10. Suprema
minte-o cît de drept împarte (a). 11. Ce mare-arată multele ei arte (a). 15. De largi
fiind (a).

1. Simon Mage : Simon din Samaria, care oferi Sfîntului Petru arginți, ca să-i dea putința
de a transmite botezaților darurile Sfîntului Duh, din care cauză apostolul l-a blestemat.

Ciraci : cei care, urmînd pilda lui Simon, fac tîrg cu lucrurile sfînte și se numesc simoniaci.

3. Bune : care ar trebui totdeauna bine întrebuițate de oameni drepecți. 7. Vecinul : tot a
treia vale, vecină cu cea precedentă. 8. Stîncii : stîncă arcuită care servea de punte. 9. ’nalt :

culmea punții. 10. Supremă minte : la vederea noilor pedepse, Dante este cuprins de admirație și de frică pentru dreptatea și puterea dumnezeiască în a pedepsi pe vinovați. Arte : cât de mari sînt minunățiile tale.

179

DIVINA COMEDIE

16 Mai largi sau strîmte nu mi se pîrură
decum în mîndrul San Giovanni-al meu
ca locuri de botez căldări făcură,
19 din cari, nu-i mult de-atunci [și-o spun că vreau
să-nlătur zvonul fals] vîzînd că moare
un prunc în ea, am rupt pe una eu.
22 Din orice groap-un rău scotea picioare
mai pînă-n șold pe gura vîgăunii,
dar trupu-nfipt îi sta-n ascunzătoare.
25 Și toți cu arse tălpi cum sînt tăciunii,
așa-și zgîrceau tot trupu-acești mișei
încît să rupă orice sfori și funii.
28 Precum pe-obiectul uns cu vrun ulei
vezi flacăra de-a lungul lui cum fuge,
așa zbură un foc pe tălpi la ei.
31 – „Ce duh, maestre, este-acel ce muge
mai rău decît al văii-ntreg popor,
și-o mult mai roșie flacăra-l și suge ?”
34 Răspunse el : – „De vrei să te scobor
pe coastă-n vale, unde-acela zace,
vei ști din gură-i crima lui și-a lor”.
37 Iar eu : – „Mi-e bine tot ce ție-ți place,
tu domn îmi ești și știi că nu m-abat
din vrerea ta și știi și ce se tace”.

17. Că-s mai... al meu acele (a). 18. Ce guri pentru botez (b). 35. Văii (a). 38. Vezi (a).

17. San Giovanni : biserica San Giovanni din Florența, a cărei clădire în formă octogonală se pare a se urca pînă la secolul al VI-lea d.Cr. În secolul al XI-lea fațada a fost îmbrăcată în haina aceea frumoasă de marmură albă și neagră așa de caracteristică bisericilor din Florența și în secolul al XV-lea a fost împodobită cu ușile acelea frumoase de bronz, ale lui Ghiberti, care din admirație au fost numite „porțile Raiului”. Pentru Dante, această biserică, unde a fost botezat și în care spera să primească cu solemnitatea cuvenită cununa de poet, reprezintă simbolul cel mai scump al orașului lui, la care se gîndește totdeauna cu nespusă duioșie și cu dor aprins. În versurile următoare se face aluzie la o întîmplare care nu e bine cunoscută. În această biserică, împrejurul bazinului de botez, erau niște găuri în care intra preotul ca să nu fie înghesuit de mulțime, cînd boteza. Într-una din aceste găuri a căzut odată un copil, și Dante, pentru a-l scăpa, a rupt gaura cu toporul. Despre această întîmplare nu știm mai mult decît ceea ce ne spune Dante în acest loc. Ceea ce adaugă comentatorii are aerul a fi ceva brodat de fantezia lor asupra acestor versuri. Se pare că Dante a fost acuzat atunci de profanarea bisericii și că aici caută prilejul să se dezvinovățească, arătînd motivul, cât se poate de uman, care l-a făcut să se poarte așa. 22. Picioare : condamnații aceștia sînt înfipti cu capul în jos într-un mormînt plin de flăcări. Ideea acestui chin i-a venit lui Dante dintr-o grozavă pedeapsă medievală : propagatio, care consista în a îngropa de viu, cu capul în jos, pe osîndit, care adesea, după ce fusese pus în groapă, ca să amîne cu cîteva minute pedeapsa teribilă, făcea semn că mai are un păcat de spus. 26. Zgîrceau : în text : „se zvîrcoleau”. 34. Scobor : după cum se va vedea mai pe urmă, Dante are nevoie în scoboriș de ajutorul lui Virgil, care aproape îl ia în brațe. 39. Se tace : știi gîndul meu, chiar dacă aș tăcea (vezi X, 18 ; XVI, 118 ; XXVII, 25).

180

INFERNUL

40 Deci sus pe-a patra coamă ne-am urcat
și-ntorși ne-am scoborît pe mîna stîngă

spre fundu-acei și-ngust și-nscorburat.

43 Nici nu-ncetă pe șoldu-i să mă strângă
maestrul meu pîn-a sosii la cel
ce-avea din tîlpi așa de-amar să plîngă.

46 – „Oricine-ai fi, tu suflet trist ce-astfel
ca parunfipt, te zbuciumi din călcîie,
vorbește-mi dacă poți”, strigai spre el.

49 Și-am stat ca și-un duhovnic ce mîngîie
pe-un ucigaș perfid, ce-n groapă-i sfînd,
îl cheamă iar, ca moartea s-o mai mîie.

52 Iar el strigă : – „Sosești așa curînd ?

Sosești tu, Bonifaciu ? Așadară
minți scrisoarea-n ani, mai mult spunînd !

55 Ești și sîtul de-averi ce te-ndemnară
să nu te temi prin fraud-a fi-nsurat
cu mîndra doamnă ca s-o faci de-ocară ?”.

54. Minți cu vr-un an cu doi (a).

40. A patra : malul care desparte valea a treia de a patra. 46. Suflet trist : papa Nicolae al III-lea din familia Orsini, care a păstorit între 1277 și 1280, este pus aici, fiindcă, după cum ne spune Villani (VII, 54), „din dragoste pentru neamul lui întreprinse multe lucruri pentru a-i face mari. El a fost printre cei dintîi sau cel dintîi papă în curtea căruia s-a făcut simonia pe față, în folosul rudelor lui ; prin care pricină îi îmbogăți peste măsură cu moșii, castele și bani în puținul timp cît a trăit”. 53. Bonifaciu : este vorba de Bonifaciu al VIII-lea, dușmanul pe care Dante l-a urît mai mult, și, cu toate că cercetările istorice recente au dovedit că, din punctul de vedere al Bisericii, a fost un papă foarte priceput și abil, ocară lui Dante îl va face să rămînă întotdeauna în mintea urmașilor ca reprezentantul corupției în Biserică. A păstorit între 1294 și 1303. Dante, neputîndu-l băga în Infern pentru motivul că în 1300 – epoca închipuită a călătoriei lui în Infern – nu murise încă, a imaginat că Nicolae al III-lea (care pripește cu imaginația sosirea în Infern ca să-l împingă mai jos și flăcările să nu-i mai ardă tîlpile) greșește crezînd că Dante ar fi Bonifaciu. Cauza urii lui Dante constă în faptul că acest papă, foarte ambițios și energic în apărarea partizanilor lui cei mai îndrîjiți, dorea să aibă influență covârșitoare asupra Florenței. În 1350, discutîndu-se în Consiliul Celor o Sută cererea papei de a i se acorda o gardă de 100 de oameni, Dante susținu „quod de servitio faciendo domino Papae, nihil fiat”. Mai tîrziu, Bonifaciu trimise la Florența pe Carol de Valois, cu aparența de împăciuitoare între cele două partide, „albii” și „negrii”, dar în realitate pentru a sprijini pe „negri” și a izgoni pe „albi” din oraș, printre care știm că a fost și Dante. De aici ura înverșunată a lui contra papei și marea război în atîtea pasaje din Divina Comedie. 54. Minți : cu trei ani, fiind atunci anul 1300 și știind el că era predestinat ca Bonifaciu să moară în 1303. Scrisoarea : ce-i era scris lui Bonifaciu, hotărîrea dumnezeiască. Este bine de a reaminti aici că aceste suflete știu trecutul și viitorul și numai prezentul le este necunoscut. „Vedem, spune unul din ele, ca și acela care are vederea rea, încît vede lucrurile numai cînd sînt îndepărtate, și nu pe cele care sînt aproape de el”.

56. Prin fraud- : după renunțarea lui Celestin al V-lea la scaunul papal, s-a zvonit că Bonifaciu al VIII-lea, atunci cardinalul Caetani, l-ar fi îndemnat la această renunțare profînd de naivitatea lui Celestin (un biet eremit, care cu greu hotărîse să părăsească sihăstria sa din Abruzzi) ascunzînd persoane în apartamentul lui, care noaptea îl speriau cu gemete prelungi și cu îndemnuri să renunțe la o demnitate prea grea pentru el. -nsurat : este vorba de însurătoarea mistică a papei cu Biserica (mîndra doamnă). 57. De-ocară : Villani (VIII, 6 și 64) afirmă că Bonifaciu „mult a fost darnic de bani pentru a îmbogăți Biserica, dar și
181

DIVINA COMEDIE

58 Și-atunci, cum stă și-acei ce-i rușinat
că n-a-nțeleș ce i s-a spus și care
nu știe ce răspunde,-astfel am stat.

61 Dar domnul meu : – „Să-i spui fără-amînare :
nu-s eu, nu eu pe care-l crezi că vine”,

și-am spus precum ceru ; și mult mai tare,
64 strîmbîndu-și toate-ale lui arse vine
oftat-a duhul din adîncul lui
și-a zis plîngînd : – „Ce vrei atunci cu mine ?
67 De-ți e dorința ta să știi ce fui
și numai ea pe-aceste rîpi te-alungă,
să știi că marea mantie-o avui
70 și-aieve-al Ursei pui, o mînă lungă
și-așa de-avid să-mi văd ursoii grași
că banii strînși m-au strîns aici în pungă.
73 Sub capul meu prin crăpături sînt trași
cîți, papi fiind, făcut-au simonie,
și-adînc căzuți acolo sînt rîmași.
76 Cădea-voi jos și eu cînd o să vie
acel ce tu-mi pârushi, cînd iute-acel
cuvînt, dac-ai sosit, ți-l spusei ție.
79 Dar stau de timp mai mult arzînd astfel
și-nfipt cu susu-n jos, decît în țapă
va sta cu tîlpi roșii acolea el,
82 că-n urmă-i vine din Apus un papă,
mai plin de crime-n loc fără de lege,
și-n locul meu și-al lui el s-o încapă,
67. De-ai dorul numai ca (a).

rudele lui, fără nici un scrupul de felul cum îi aduna ; zicea că tot îi era îngăduit, ceea ce era al Bisericii ; fost-a prea darnic și larg pentru oricine îi era pe plac și merituos, iar foarte dornic de măreție lumească, potrivită cu demnitatea sa de pontif”. 62. Pe care : „pe acela care...”, adică : „Nu-s eu Bonifaciu”. 69. Marea mantie : mantia papală (cf. Infernul, II, 27). 70. Al Ursei pui : Nicolae al III-lea aparținea familiei Orsini, „de filiis Orsini”, cum spune un comentator vechi, și demnă de acest nume fiindcă în Evul Mediu ursul era socotit ca animalul cel mai lacom, care, zice Buti, „niciodată nu este sătul”. 71. Ursoii : rudele mele din familia Orsini. 72. Pungă : face un joc de cuvinte între cele două pungi : aceea în care în viață strîngea banii și aceasta în care Dumnezeu l-a pedepsit din cauza simoniei sale. 74. Cîți : nu-i numește, dar se știe că au fost papii Inocent, Alexandru, Urban și Clement al VI-lea. 77. Iute : prea iute, fără să te fi văzut bine. 79. Mai mult : Bonifaciu al VIII-lea va sta mai puțin timp cu tîlpile arse de foc, fiindcă puțin după ce va fi sosit el locul lui va fi luat de Clement al V-lea. 82. Din Apus : fiindcă Bertrand de Got s-a născut la Villandreaux, în Gasconia. Villani (IX, 58-59) povestește că „fost-a om foarte lacom de bani și simoniac și desfrînat, care murind a lăsat pe nepoți și neamul lui cu prea mare și nenumărat tezaur”. Despre el o legendă populară, povestită tot de Villani, spune că un vrăjitor i-a istorisit că, după moarte, se va duce în Infern, unde, din cauza simoniei lui, va arde într-un pat de foc. Această istorisire l-a impresionat atît, încît peste puțin timp a murit. Pe cînd sicriul era în biserică, cu multe lumînări împrejur,
182

INFERNUL

85 un nou Iason, căci banii-l vor alege,
și cum cu-acela moale domnu-i fu,
așa va fi cu el al Franței rege”.
88 De-a fost prea aspru-al meu răspuns acu
nu pot să știu, dar știu c-atere-mi fuse :
– „Ia spune mie, ce comori ceru
91 al nostru domn lui Petru cînd îi puse
în mînă cheile spre-a-i da domnia ?
«Urmează-mă !» și-altce nimic nu-i spuse.
94 Iar Petru și-alții, dînd apostolia
în locul celui ce-n Cocit azi zace,
ce bani cerură ei de la Mathia ?
97 Rămîi deci unde ești, că bine-ți face !

iar banii pungășiți păstrează-i bine,
câci ei făceau să nu lași Franța-n pace.
100 Și dacă n-aș purta și-aici în mine
respect de-acele chei pe cari Prea Sfîntul
a vrut să i le porți trăind, cu tine
103 mi-ar fi acum cu mult mai crud cuvîntul !

Câci voi, de-avari, dați crimei privilegii
strivind pe buni și-umplînd de răi pămîntul.

106 Pe voi, pe papi, vă vede-n cartea legii
Ioan în chipu-acelei mari mișele
ce sta pe ape și curvea cu regii,

109 și-avea și șapte capete, și-n ele
și-n zece coarne [vлага] înnăscută,
cît timp al ei bărbat fugea de rele.

94. Cînd... dară (a). 95. Perdut-a (a). 96. Cerut-au (a). 99. Să n-aibă Carlo (a).

108. Curvărea, adultera (a). 109. Iar capete-avea șapte (a).

a luat foc și corpul lui a ars de la cingătoare în jos. Dante îl învinuia mai ales din cauză că
a transportat la Avignon reședința papală. 85. Iason : nu e vorba de celebrul Iason, căpetenia
argonauților, ci de Iason, fiul lui Simon al II-lea și fratele lui Onias al III-lea, marele sacerdot
al poporului ebraic, care a cumpărat de la rege demnitatea sacerdotală pentru 360 de talanți
și a exercitat-o în mod nedemn. 86. Domnu- : regele care îi vîndu sacerdoțiul. 87. Al Franței
rege : Filip al IV-lea cel Frumos, care făcu alianță cu Bonifaciu al VIII-lea și a favorizat alege-
rea lui Clement al V-lea. 93. Urmează-mă : cf. Matei, IV, 19. 95. Celui : Iuda, care, după trădarea
și sinuciderea lui, a fost înlocuit cu Mathia (Faptele Apostolilor, I, 26). 99. Franța : împotri-
vindu-se lui Carol I de Anjou, regele Neapolelui, căruia îi luă demnitatea de senator și de
vicar al imperiului în Toscana, ofensîndu-l și umilindu-l în mai multe feluri. 101. Chei : cheia
de aur și cheia de argint, insignele papei. 107. Mișele : aici și în versurile următoare, Dante
interpretează cu oarecare libertate pasajul din Apocalipsă, XVII, 1-18 în care o femeie merge
călare pe un animal cu șapte capete și zece coarne. Cele șapte capete și coarnele sînt atribuite
femeii, din care Dante face simbol al puterii exercitate de papă asupra bunurilor spirituale
ale Bisericii : capetele reprezintă cele șapte taine și coarnele cele zece porunci. 111. Cît timp :
cît timp papa (al ei bărbat) fugea de rele, Biserica (femeia văzută de evanghelistul Ioan) avea
în cele șapte capete (tainele) și în cele zece coarne (decalogul) puterea înnăscută de a prospera.

183

DIVINA COMEDIE

112 Din bani Dumnezeirea vi-e făcută !

Și ce-i un biet păgîn ? Nimic, vezi bine,
câci el ador-un zeu, dar voi pe-o sută !

115 A cîtui rău izvor fu, Constantine,
nu-ncreștinarea ta, ci darul care
făcu bogat pe-un prim păstor prin tine !”.

118 Și-n timp ce-i recitam atari tropare,
muștrare-a fost, știu eu, ori furia lui,
din labe el zbătea cumplit de tare.

121 Cu-aceste vorbe cred că eu plăcui
maestrului, căci el zîmbind îmi prinse
muștrarea-n care-așa de sincer fui.

124 De-aceea el în brațe mă cuprinse
și, sus cînd fui povară mîinii sale,
sui pe drumul pe-unde-ntîi descinse.

127 Și netrudit de-a mă ținea pe cale
la piept, încet pe arc-apoi m-a scos
pe drumu-acestei văi spre-a cincea vale.

130 Blînd puse-acolea sarcina sa jos
pe rupte și-aspre stînci, pe unde cale
nici caprele n-ar face-o bucuros.

133 De-aici apoi văzui într-altă vale.

115. Isvor a cât (a). 121. Și cred, cu aceste (a). 124. Vesel mă și (a). 132. Lesnicios (a).

133. Pătrunde (a).

112. Dumnezeirea : în text : „V-ați făcut Dumnezeu din aur și din argint”. 116. Darul : stăpînirea asupra Romei. Legenda „darului lui Constantin” a dăinuit pînă în secolul al XV-lea, cînd Lorenzo Valla a dovedit cu probe istorice și filologice falsitatea pretinsului act de donație. Împăratul Constantin I (306-327) ar fi dăruit Roma papei Silvestru I (314-336) în momentul de a transfera capitala imperiului la Constantinopole. 117. Păstor : Silvestru I. 121-122. Îmi prinse mustrea : primi, dădu ascultare cu vădită satisfacție. 127. Netrudit : m-a ținut la piept tot timpul cât a ținut sușul. 133. Văzui : s-a dezvăluit ochilor mei priveliștea văii următoare.

184

INFERNUL

Cîntul XX

Cercul al optulea. Valea

a patra : ghicitorii

Ghicitorii (1-18) Dojana lui Virgil

pentru mila lui Dante (19-30)

Înșirarea ghicitorilor mai vestiți

(31-57) Digresie despre originea

orașului Mantua (58-99) Alți

ghicitori (100-130)

1 De-o nouă caznă-mi cat-a face rime
spre-a da subiect, din lumea cea 'necată
cîntării douăzeci a părții prime.

4 Întreag-aveam atenția mea-ndreptată
ca pînă-n fund să pot vedea-n genune
și-n cât amar de plîns era scâldată.

7 Și-un neam văzui, plîngînd cu-amărăciune,
și-umbla-n tăcere prin rotunda vale,
și-ncet cum merg cei vii în procesiune.

10 Și dînd vederii-o mai departe cale,
ciudat sucit pe-oricare-aci-l văzui
cu-ntregul trunchi din gît pînă sub șale,

13 spre spate-avînd întoarsă fața lui.

De-a-ndosul ei deci trebuiau să vie,
că-n față vîzul stins era oricui.

2. Scufu[n-dată] (a). 7. ce-n plîns (a). 11. ins (a). 15. stins (a).

2. -necată : a condamnaților scufundați în prăpastia Infernului. 3. A părții prime : a Infernului. 6. Și-n cât : și să pot vedea în cât... 7. Neam : e vorba de ghicitorii și vrăjitorii care sînt pedepsiți cu răsucirea capului, așa fel că vîd îndărăt, ei care pretindeau că vîd înainte (viitorul). 10. Cale : uitîndu-mă la ei mai jos. La prima vedere, Dante n-a observat nimic deosebit, dar, cînd privirea lui trece de la față mai jos, bagă de seamă că, în loc de a veni pieptul, vine spatele. 12. Șale : în text : „între bărbie și începutul bustului”. 14. De-a-ndosul : deci trebuiau să umble de-a-ndărâtelea. 15. Stins : fiindcă unde înainte era fața acum este ceafa, și deci din partea aceasta nu vedeau.

185

DIVINA COMEDIE

16 Se poate, zic, c-ar fi paralizie
prin care-un om atari suciri să pață,
dar n-am văzut și nici nu cred să fie.

19 Socoți, de-o vrea Cel Sfînt să prinzi în viață
din cîntul meu, creștine,-o-nvățătură,
putut-am eu să am neplînsă față,

22 vîzînd de-aproape-a omului făptură
strîmbat-astfel că plînsul lor curgînd

din ochi trecea pe buci prin crăpătură ?
25 Proptit de-un colț al stîncii aspre stînd
am plîns, și-am plîns pînă ce bunul tată
– „Mai stai – mi-a zis – cu alți nebuni în rînd ?
28 Ți-e mila vie-aici, cînd ți-e-ngropată.
Căci cei mai mari mișei sînt cei ce au
murmur cînd văd divina judecată.
31 Sus, capul sus ! Și vezi pe-Amfiarau
pe cel ce-l înghiți pămîntu-n fine
la Teba-n șes, iar oștile-i strigau :
34 – „Dar unde-alergi acum, și ce-i cu tine ?»,
dar el s-a tot scufuns pînă căzu
la Minos cel ce-nhață pe-orîșicine.

25. Oh, da, plîngea proptit (a). 30. privind (a). 35. să cadă (a).

16. C-ar fi : se poate că din paralizie un om să poată păți așa răsucire, dar eu unul n-am văzut. 19. Socoti : „să dea Dumnezeu, creștine, ca să poți prinde cît timp ești în viață (să poți trage folos din ea) învățătura ce reiese din cîntul meu, dar spune-mi : cum puteam oare să rămîn nepăsător față de astfel de viață ?”. Fiindcă pe urmă Virgil îl ceartă pentru mila lui față de astfel de condamnați, Dante ia pe cititor martor. Pentru a înțelege bine importanța episodului, trebuie știut că Dante a fost acuzat și el de magie. Avem documente care ne arată cum Galeazzo Visconti, stăpînul Milanului, a chemat odată pe Dante la curtea lui ca să ia parte la o vrăjitorie contra papei Ioan al XXII-lea. Vrăjitoria consta în a pune pe o foc o figură de ceară cu chipul papei și a spune descîntece pentru a-i pricinui moartea. Dante, firește, n-a primit, dar este interesant faptul că cineva l-a putut bănuși de magie. Se știe de altfel că în Evul Mediu învățatul trecea drept un fel de vrăjitor și așa a fost socotit și Virgil, a cărui indignare reprezintă aici un fel de apărare indirectă de această faimă. Tot episodul este și o apărare indirectă a lui Dante (vezi pentru aceasta studiile clasice ale lui Comparetti, Virgilio nel medioevo, Firenze, 1896, și F. D'Ovidio, „Dante e la magia”, în Studi sulla Divina Commedia, Palermo, Sandron, 1901). 27. Nebuni : adică : „printre ceilalți nebuni care au milă de astfel de șarlatani !”. Dar întrebarea lui Virgil este făcută în așa fel că Dante putea să o ia în sensul că Virgil întreba dacă nu cumva și el a fost vrăjitor, de îi este așa de milă de ei. 28. -ngropată : Dante face un joc de cuvinte servindu-se de cele două înțelesuri de pietă : „evlavie” și „milă”. Spune deci că aici în valea ghicitorilor adevărata pietă (evlavie) constă în a fi fără pietă (milă). 30. Murmur : fiindcă cea mai mare lipsă de evlavie este de a critica judecata lui Dumnezeu. 31. Amfiarau : fiul lui Aicleus și al Ipermnestrei, a fost unul din cei șapte regi care au asediat Teba. După cum Dante putea să citească în Stațiu (Tebaida, VII, 815 ; VIII, 1), el, ghicind că va muri în război, s-a adăpostit într-un loc ferit, dar a fost descoperit prin trădarea soției sale Erifila și a fost nevoit să plece în război și, în timpul bătăliei, s-a deschis pămîntul și a căzut pînă în Infern. 36. Minos : cf. Infernul, V, 4.

186

INFERNUL

37 Și vezi că piept din spete-aici făcu :
prea mult să vază-n fața sa el vruse,
deci umblă-ntors și-ntors și vede-acu.
40 Tiresias vezi-l cel ce-odată fuse
femeie-atunci cînd din bărbat schimbată
el membre-atari ca și-o femeie-avuse,
43 și-avu dintii c-un băț din nou să bată
din nou doi șerpi cum dragostea-i unește
și iar primi făptura sa bărbată.
46 Cu spatele de burtă-i se proptește
Aruns acel ce-n munții Luni, pe-unde
voleanul cararez cu greu plivește,
49 un pustnic stete-al peșterii afunde
de marmură, și larg avu spre mare

și larg deplin spre cer, în zare-oriunde.

52 Cu părul despletit pe sînu-i care

tu nu i-l poți vedea acum, căci el

și tot ce-i păr pe ea dincolo-l are,

55 ea Manto fu, pribeaga fără țel

ce-n locul meu natal în urmă stete,

de-aceea vreau s-ascuți aici nițel.

58 Cînd tatăl ei sfirșitu-obștesc și-l dete

și sclav-ajunse patria lui Bac,

fu lung prin lume-alergul ăstei fete.

39. vadă (a). 46. Spre (a). 50-51. Și larg avu spre cer și larg pe mare/ Nimic avînd

în drum spre-a i le-ascunde (b).

37. Spete : fiind gîtul sucit, locul pieptului este ocupat acum de spate. 39. Deci : este pedeapsa

talionului. Ei, care au cutezat să vadă în viitor, vād înapoi. 40. Tiresias : vestitul ghicitor din

Teba, despre care Ovidiu povestește (Metamorfoze, III, 324) că, din vină că a despărțit cu o

vergea doi șerpi împreunați (coeuntia), a fost schimbat în femeie, și numai după șapte ani,

întîlnind aceeași șerpi în aceeași atitudine și atingîndu-i cu vergeaua, și-a recăpătat chipul

bărbătesc. 47. Aruns : celebrul ghicitor despre care vorbește Lucan în Pharsalia (I, 584), care

își exercita meseria în apropierea orașului Luni, aproape de Carrara. 48. Plivește : în text :

„taie lemne din pădure cu securea”. Ca să arate marea apropiere între Luni și Carrara, spune

că locuitorii acestui oraș se duc în munții Luni ca să-și procure lemne. 49. Afunde : în adîncul.

49-50. Mare... cer : Dante a fost în Lunigiana și a văzut probabil peștera scobită în marmura

acelor munți (vestita marmură de Carrara) și a putut observa și admirabila privescure care

de pe acele înălțimi se desfășoară înaintea ochilor observatorului. Peștera lui Aruns se arată

și acum călătorilor. 55. Manto : fiica lui Tiresias și vrăjitoare. După legendă, fugind din Teba

ca să scape de urgia tiranului Orion, a rătăcit prin multe locuri, pînă cînd s-a oprit în loca-

litatea în care fiul său a întemeiat un oraș, pe care, după numele mamei sale, l-a numit

Mantova. Așa povestește Virgil în Eneida (IX, 198) originea orașului său natal. Dante însă,

care găsea în Stațiu și Isidor din Sevilla (Origines, XV, 1) mai multe amănunte, pune pe Virgil

să-și retracteze părerea spusă în Eneida și să explice altfel întemeierea orașului. 56. Natal :

Mantova. Virgil s-a născut în realitate la Andes, un sat de lîngă Mantova. 59. Bac : Bacchus,

care s-a născut din Tebana Semela.

187

DIVINA COMEDIE

61 În mîndra-ne Italie zace-un lac

dincoace de Tirol, și ne formează

hotar de către nemți, numit Benac.

64 Mai mult de-o mie de ape ce brăzdează

din Garda-n Val Camonica Peninul

aceste toate-n zisul lac stagnează,

67 și-un loc e-n lac unde-ar putea vecinul

pastor al Bresciei conveni cu cel

ce e-n Verona, ca și cu Trentinul,

70 Peschiera stă, frumos și bun castel

la rîpa cea mai scund-a astei ape,

și ține-n frîu pe bergamasci cu el,

73 pe-aici apoi prisosul cît nu-ncape

în lac, își rumpe peste mal un vad,

ca rîu cătînd pe verzi cîmpii să scape.

76 Dar apele-i de-ndat-apoi ce cad

cu nume Mincio, nu Benac, scoboară

și-așa se varsă la Governo-n Pad.

79 Nu curge mult și-ajuns pe locuri șese

se-ntind lățite-ntr-o mocirlă lată

ce-aduce vara multe boale-adesse.

82 Trecînd pe-acolo deci cumplita fată

pământ uscat văzu-ntr-acel nămol
și-n el nici om, nici holdă sămănată ;
85 și-aici, fugind de lume cu-al ei stol
de servi, urmîndu-și trista-nvătătură,
trăi, lăsînd acolo trupu-i gol.

61. este (a). 66. În zisul lac stagnează astea (a). 70. c-un 'nalt și (a). 71. La rîpa
joasă (a). 73. Prisosul deci al apei (a). 76. Dar, el, de unde apele lui iese (a). 86. Trăi
urmînd (a). 87. Și acolo și-a lăsat și (a).

61. Lac : lacul Garda, pe care latinii îl numeau Benacus. 65. Garda : orașul Garda, în ținutul
Veronei, pe țărmul drept al lacului care azi ia nume de la acest oraș. Val Camonica : în
ținutul Lombardiei. La apusul lacului Benac (Garda) este o vale formată din șirurile paralele
ale Alpilor Retici, printre care curge râul Oglio. Peninul : muntele cu acest nume la apusul
lacului. 67. Un loc : este un loc în centrul celor trei dioceze din Trento, Brescia și Verona,
unde fiecare din cei trei episcopi ar avea dreptul de a-și exercita autoritatea. Care ar fi acest
loc nu prea se știe : unii cred că ar fi insula cu mînăstirea Sfînta Margareta ; alții cred că e
un loc la încrucișarea drumurilor dintre Limone și Navena. 69. Trentinul : pastorul, episcopul
din Trento. 70. Peschiera : fortăreață a Veronei, bună pentru a ține la respect pe cei din
Bergamo, în obișnuitele lupte dintre comunele italiene. 73. Prisosul : este vorba de râul
Mincio, care ia naștere din lacul Benac (Garda) și se scurge prin cîmpia verde plină cu livezi
care sînt aproape de Verona. 76. Cad : iese din Benac. 78. Governo : Governolo, localitatea
unde Mincio se varsă în Pad. 82. Cumplita fată : vrăjitoarea Manto. 86. Trista : nelegiuita.
Învătătură : vrăjitorie. 87. Gol : neînsuflețit.

188

INFERNUL

88 Răzleți de primprejur apoi umplură
plugari âst loc ce-n smîrcul său cel lat
avea-mprejur firească-ntăritură,

91 și făr-al sortii semn ei nume-au dat
cetății lor clădite pe-oseminte
ca fetei cei ce-ntîi pe-aici a stat.

94 Și mult îi fu poporul, mai 'nainte
de-a fi de Pinamont cu-nșelăciune
credulul Casalodi scos din minte.

97 De-aceea-ți spun, că dac-ar fi să-ți spună
că alte-origini are-al meu pământ,
să poți minciunii-un adevăr opune.”

100 Iar eu : – „Ce-ai spus, maestre, -mi este sfînt,
și-al tău cuvînt tărie-a prins în mine,
ca praf mi-ar fi oricare-un alt cuvînt.

103 Dar vezi și-mi află-n neamul care vine
vrun vrednic de văzut și mi-l arată,
câci tot ce vreau aceasta e, știi bine”.

106 Iar el : – „Acel cu barba răsfirată
pe spete-a fost – cînd Grecia-n greul pas
de-ai săi bărbați era despoporată

109 așa c-abia copii i-au mai rămas –
augur, și-a dat cu Calcas semnul care
porni din Aulida primul vas.

94. Ei mult (a). 97. unii și s-ar (a). 99. Minciunii-un adevăr să-i poți (a).

88. Răzleți... : a se construi : „plugarii răzleți de primprejur”. 91. Sortii : de obicei, înainte
de a da nume unui oraș, se trăgeau sortii. 93. Ca fetei : ca numele lui Manto. 95. Pinamont :
Pinamonte de' Bonaccorsi, cavalier ghibelin, care, ca să obțină stăpînirea Mantovei, sfătui pe
contele Alberto da Casalodi să trimită în surghiun pe toți nobilii din acel oraș și, după aceasta,
măgulind plebea, izbuti să ajungă stăpînul orașului. Dante vrea să spună că populația
Mantovei fusese foarte mare pe timpul stăpînirii lui Casalodi. 99. Minciunii : aici „minciuna”
ar fi ceea ce însuși Virgil a povestit în Eneida despre originea Mantovei. Motivul principal

pentru care Dante pune în gura lui Virgil această rectificare este că Virgil, după ce a spus că Mantova era fecioară („cruda virgo”), afirmă că Mantova a fost întemeiată de fiul ei. Este o probă mai mult pentru venerația ce avea Dante pentru poetul latin. Descoperind în el o greșală și pârîndu-i rău de aceasta, face astfel că poetul însuși o corectează. 101. Tărie : a prins rădăcini. În text : „a cucerit credința în mine”. 107. Pe spete : în loc de piept, din cauza sucirii gîtului. Cînd : cînd, din cauza războiului troian, toți bărbații în stare de a purta armele au plecat la război. Am putut dovedi că avem aici o imitație directă a lui Dante din Roman de Troie al lui Benoit de Sainte More : „par qui Grece est si apovrie De la bonne chevalerie” (v. 28299). 110. Semnul : semnul de plecare. Ca să fie într-un ceas bun, era nevoie ca augurii să hotărască momentul cel mai prielnic. Tot așa în Evul Mediu nu se începea nici o acțiune de război fără ca astrologul comunei sau domnitorului să fi dat semn. Calcas : vestitul sacerdot și augur care prezisese lunga durată a războiului troian și toate întîmplările lui. 111. Aulida : oraș din Beoția, unde Agamemnon aduce armata grecească.

189

DIVINA COMEDIE

112 Eurifil se numea, și-ăst nume-l are
în 'naltu-mi cînt unde de dînsul spui
tu-l știi, că-mi știi întreaga mea cîntare.

115 Cel slab în șale-așa că parcă nu-i,
e Scot și-ntr-adevăr avu puțința
să-nșele lumea cu magismul lui.

118 Guido Bonat își plînge-aici știința,
și-Asdent ce-acum să fi rămas la piele
și sfori ar vrea, ci-acu e-n darn căința.

121 Vezi tristul stol cari au fugit de-andrele,
de fus și gheme și-au prostit creștinii
fierbînd și ierburi și-nvîrtind ulcele.

124 Dar haide-acum ! Între-ambele confinii
a celor două lumi ni se scufundă
în mare sub Sevila Cain cu spinii.

127 Și-apoi, ieri noapte luna fu rotundă
și nu uita că zarea ei te-a prins
și bine-aori în silva ta profundă”.

130 Așa-mi vorbea, iar noi mergeam întins.

112. Eurifil : despre el nu știm decît ceea ce ne spune Virgil (Eneida, II, 114), unde nu e vorba însă de plecarea flotei grecești din Aulida, ci de povestirea lui Sinon, care, ca să înșele pe troieni, spune că de multe ori grecii și-au propus a renunța la asediu și a pleca acasă, dar n-au putut din cauza voinței zeilor, care au dezlănțuit furtuna pe mare. Mulți comentatori caută să explice unde ar fi putut găsi Dante știrea că Eurifil a dat semnalul acelei plecări, și presupun că ar fi luat-o dintr-un text, necunoscut nouă, de istorie troiană sau, după cum crede Parodi, după un pasaj din Seneca (Troades, 353 și urm.). Este clar însă că Dante n-a făcut altceva decît a adapta grecilor obișnuințele medievale contemporane. 113. Cînt : Eneida.

114. Știi : știi pe dinafară. 116. Scot : Michele Scoto, medic și astrolog scoțian care a fost la curtea lui Frederic al II-lea, împăratul Germaniei și regele Siciliei, pentru care a făcut mai multe traduceri de texte arabe de medicină. Despre el comentatorii mai vechi povestesc mari minuni, că ar fi avut suflete la dispoziția sa, căroara le porunca să „ia de pe masa regelui Franței rasolul și friptura de pe masa regelui Angliei și să le dea oamenilor lui.” 118. Guido Bonat : Guido Bonatti din Forlì, în Romagna. A fost și el la curtea lui Frederic al II-lea, Ezzelino da Romano și Guido Novello. În 1282 a dat semnalul de atac cețătenilor din Forlì, care reușiseră să înfrîngă pe francezii care îi asediau. Este autorul unui mare tratat de astrologie. 119. Asdent : cizmar din Parma, celebru ghicitor despre care cronicarul Salimbene, cu multă naivitate, spune că l-a auzit „prezicînd multe lucruri care pe urmă s-au întîmplat” (Cronica, 284). 121. Stol : trece acum la vrăjitoare, care mai bine și-ar fi văzut de treburile lor casnice, ocupîndu-se cu cusutul, torsul și împletitul. Andrele : de la andrea = crochet (à tricoter). Cuvîntul e înregistrat în dicționare alături de forma mai obișnuită : undrea. 127. Ieri : ieri noapte luna a fost plină : deci soarele a răsărit în același timp cu apusul lunii.

Astăzi luna apune cu un ceas mai târziu de răsăritul soarelui : deci, fiind luna la apus, soarele a răsărit de un ceas. 128-129. Te-a prins... și bine : ți-a fost de folos când te-ai rătăcit în pădurea infernală.

190

INFERNUL

Cîntul XXI

Cercul al optulea. Valea

a cincea : pungașii

Pungașii, adică acei care își însușesc banul public (1-57) Amenințările diavolilor împotriva lui Virgil și Dante (58-105) Codîrloi întinde o cursă celor doi poeți (106-139)

1 Din punte-n punte-așa trecurăm noi

vorbînd de multe cîte-aici îmi cată

să nu le cînt, și ne-am oprit apoi

4 pe-al punții vîrf, ca bolgia-nvecinată

și-alt plîns zadarnic să-l vedem acum,

și-o și văzui nespuse de-ntunecată,

7 într-al Veneției arsenal precum

fierbînd vezi iarna smoala cea tenace

spre-a unge luntrii ce-au crăpat pe drum

10 și nu mai pot pluti, așa că-și face

ici unul vasul nou și-nfundă stupă

prin coaste celui mai puțin dibace,

13 și-aici la proră dreg, dincoa' la pupă,

cioplesc lopeți și funii-și fac, și sparte

vîntrele de catarg cîrpind le-astupă ;

4. -nfunduitată (?) (c). 7. Ca și-n Veneția-n Arsenal. 8. În timp de iarnă fierb (b).

9. vase (a).

2. Multe : de multe lucruri care n-ar fi potrivit să le spun aici. Și în cîntul IV (v. 106) Dante întrebuițează asemenea formulă retorică de preteriție. Fiind vorba acolo de convorbirea lui cu poeții din „nobilul castel”, unii comentatori au crezut că ar fi la mijloc modestia lui Dante, care, cu astfel de mijloc, ne-ar fi dat discret a înțelege că aici poeții i-au spus cuvinte prea măgulitoare, ca să le poată repeta. Comparația însă cu pasajul de față și cu asemenea formule de preteriție care se găsesc în literatura franceză narativă din Evul Mediu arată că părerea acestor comentatori n-are în realitate nici un temei. 4. Bolgia : după cum am relevat și în altă parte, Coșbuc păstrează acest cuvînt specific dantesc, pe care îl traduce alteori prin vale sau genune. 8. Iarna : fiind timpul neprielnic navigației, venețienii profitau de el ca să-și repare corăbiile. 11. Stupă : cîlți de cînepă. 12. Dibace : vasului mai stricat.

191

DIVINA COMEDIE

16 așa prin vrerile divinei arte,

dar nu prin foc, o smoală jos fierbea,

umplînd de vîsc tot malul de-orice parte.

19 Vedeam că e, dar nu vedeam în ea

decît numai bășici de forfot pline,

cînd ea-n umflare-i răsufliînd cădea.

22 Pe cînd stăteam atent să văd mai bine,

– „Ia vezi, ia vezi”, strigînd conducătorul

m-a tras, de unde stam, grăbit spre sine,

25 și-asemeni unui om mișcai piciorul

cînd nu s-oprește-a ști ce lucru-i cere

să fug-astfel, căci spaima-l ia cu zorul,

28 și-așa fugînd întoarce-a sa vedere ;

și-n dosul nostru eu pe stînci văzui

un negru drac fugind din răsputere.

31 Ce chip cumplit avea, e greu să spui,
și cât de fioros era-n mișcare

cu-ntinse-aripi și iute-n mersul lui !

34 Cu umeri 'nalți ca niște țepi și care

purtau călare-un păcătos pe ei,

ținut de pulpi cu bine-nfipte gheare.

37 – „Să-l dați, ai punții noastre-ortaci ai mei

adînc pe-un om fruntaș din sfînta Zită,

iar eu mă-ntorc s-aduc și pe-alți mișei

40 în urbea lor că-i bine garnisită.

Și toți pungași, afară de Bontur,

din «nu», pe bani fac «da», într-o clipită !”

16. Așa fierbea, prin vrerea sfîntei arte (b). 28. Ia lucrul în (a). 29-30. Și-un

negru diavol după noi văzui/ Fugînd, pe stîncă sus, din răsputere (b). 32. părea (a).

34-35. Cu umeri arc... și avînd călare./ Cu ambele picioare un rău pe ei (a). 35. Pe

ei cu ambii craci un păcătos (b). 37. soți (a). 37. Ai punții noastre, a zis, ortaci (b).

40. Țara (c). 41-42. Și-afară de Bontur, tîlhari în modul/ Că fac pe bani din da un

nu (b). 42. Fac da din nu (a).

17. Nu prin foc : smoala care umplea valea (bolgia) a cincea nu fierbea din cauza vreunui

foc, ci din voința lui Dumnezeu. 19. Că e : că este smoală în vale. 21. Cădea : după cum face

și pe pămînt smoala cînd fierbe. 23. Strigînd : a se construi : „Conducătorul, strigînd : «Să

vezi, să vezi !», m-a tras grăbit spre sine, de unde stăteam”. 25. Și-asemeni : „și mișcai piciorul

asemenea unui om care nu se oprește să observe primejdia de la care este nevoit să fugă (a ști

ce lucru-i cere să fugă) fiindcă spaima îl tîrăște, și, tot fugind, se uită înapoi”. 33. Iute : în

text : „cu aripi deschise și cu picioarele care abia atingeau pămîntul”. 34. Țepi : în text :

„umărul lui care era ascuțit și fioros”. 37. Să-l dați : „să-l aruncați în smoală, dragi tovarăși

de strajă ai punții noastre”. 38. Zita : patroana orașului Lucca. Păcătosul adus de acest drac

era, se vede, unul din fruntașii (anziani) comunei. 40. Urbea : Lucca. Garnisită : de pungași.

41. Bontur : Bonturo Dati, demagog din Lucca, celebru pentru traficurile lui nepermise. În

anul 1314, refuzînd pisanilor înapoierea castelului Asciano, a pricinuit un război crud între

cele două orașe. Ca să-și bată joc de pisani, el ridică pe turnurile acestui castel două mari

192

INFERNUL

43 Și-l dete-adînc, iar el pe malul dur

s-a-ntors, fugind cum n-am văzut în viață

scăpat din lanț vrun cîine după fur.

46 Scufuns dintîi s-a-ntors la suprafață

pe spate-acela, însă dracii toți :

– „Nimic aici n-ajută Sfînta Față !

49 Tu crezi că ești în Serchio să 'noți ?

De vrei să scapi de-a cîngii-nțepătură

din smoală capul tău să nu-l mai scoți !”.

52 Și cîngi pe el, o sut-atunci căzură,

și iar : – „Aci cînd vrei să joci, te-ascunde,

așa că dacă poți pe-ascuns tu fură”.

55 Tot astfel bucătarii pun să-ndese

rîndașii carnea cu țepușe cînd

deasupra apei ea-n căldare iese.

58 Și-atunci Virgil : – „Spre-a nu le da prin gînd

c-ai fi pe-aici – mi-a zis Virgil –, tu cată

vro stîncă jos și-ascunde-te curînd.

43. Îl dete-adînc (b). 44. nu cred că s-avîntă (a). 45. urmînd pe hoț zăvodul (b). lăsat

din lanț (b). 49. Altfel că-n Serchio-au cei de-aici să 'noate (c). 51. nu-ncerca (a).

55. să-nfunde (a). 57. Ea stă plutind în vasul dat în... (a). Plutind ea stă-n căldarea

dată (b). 58. Și-atunci : Că lor să nu le dee (șters în A).

oglinzi și răspunse ambasadorului din Pisa, care venise să-l ceară înapoi (împreună cu celelalte castele ocupate cu sila de luchezi), că n-avea nimic împotrivă să restituie pe celelalte ; cît privește însă castelul Asciano, îl păstra ca femeile din Pisa, cînd ies la plimbare, să se oglindească în oglinzile luchezielor. După moartea împăratului Henric al VII-lea la Bonconvento Pisano (1313), soarta războiului a fost contrară luchezielor, care, fiind ghibelini, își pierduseră cu moartea împăratului sprijinul ce-l aveau. Pisaniii atunci au ajuns pînă la porțile orașului Lucca și-au ridicat pe doi stâlpi două oglinzi enorme și au scris sub ele niște versuri, care reprezintă unul din cele mai vechi documente autentice de poezie populară cu subiect istoric, în care spuneau : „Învață pe spinarea ta, Bonturo Dati, care ai sfătuit pe luchezi : în ziua de Sfantul Fridiano pisaniii au fost la porțile Lucei !”. 42. Din „nu”... fac „da” : își schimbă opiniile și hotărîrile pe bani. 43. -l dete : îl aruncă de pe înălțimea podului în smoala clocotitoare a șanțului. 47. Pe spate : din cauza smoalei care-i apăsă pe cap, condamnatul, cînd se întoarce la suprafață, se ivește cam aplecat înainte, în atitudinea unei comice închinări. Dracul atunci îi spune sarcastic : „Te închini ? Aici nu ești în catedrala din Lucca și nici n-ai înaintea ta icoana la care voi cei din Lucca țineți așa de mult !”. 48. Sfinta Față : o sculptură foarte veche în lemn, reprezentînd chipul lui Isus despre care se credea că Nicodim l-ar fi reprodus de pe imaginea rămasă pe giulgiul care învăluia capul lui Cristos. Era foarte vestită în Evul Mediu și se păstrează și acum tot cu aceeași religiozitate ca și atunci. Și acum poporul se jură „pe sfîntul chip de la Lucca”. 49. Serchio : rîul care trece prin Lucca. După cum se vede, dracul își bate joc de Lucca, de locuitorii ei și de moravurile și superstițiile lor. Dante a fost la Lucca după ce a fost izgonit din Florența și acolo a fost bine primit de o femeie nobilă, care se numea Gentucca (Purgatoriul, XXIV, 37), care însă nu trebuie socotită printre femeile iubite de Dante, vîrsta poetului fiind atunci destul de înaintată. Este vorba numai de o cinstită primire, făcută de o femeie de familie bună unui om celebru. Nu putea deci să aibă despre Lucca o amintire neplăcută. Dar florentinii își băteau joc de luchezi ca de niște oameni prostănaci și îngîmfați. 53. Să joci : să ne înșeli scoțînd capul afară ; ascunde-te, căci dacă te prindem, te înțepăm. 58. Prin gînd : Virgil se așteaptă la vreo farsă urîtă din partea dracilor și, cu o prudență care nu ne poate mira în cine simbolizează rațiunea omenească, sfătuiește pe Dante să se țină ascuns. Cu o foarte fină analiză Francesco D'Ovidio, plecînd de la procedeul similar întrebuintat de Dante în valea vrăjitorilor, unde indirect se apără și

193

DIVINA COMEDIE

61 Și-orice-ndîrjire vezi că mi-o arată,
să nu te temi ! Că-i știu, fiindc-avui
cu ei acest război și de-altă dată”.

64 Trecu pe punte-apoi și cînd văzui
că merge drept spre-a șasea rîp-a văii,
oh, mare-a fost aici curajul lui.

67 Cum sar și furioși și iuți dulăii
pe-un biet sărac ce-oprindu-se se-nfige
cerșind unde s-opri de-o parte-a căii,
70 săriră de sub punte cu cîrlige.

Văzui pe dracii toți spre el cum pasă,
dar el : – „Nu fiți mișei, a prins să strige.

73 Și pîn-a mă-nhăța, cu cîngi, să iasă
din gloat-un ins să-i spui ce vreau, și-apoi
veniți și m-apucați de vă mai pasă !”.

76 Strigară toți : – „Ia du-te, Codîrloi !”.

Ei toți au stat și-un ins al negrei gloate
veni zicînd : – „Cam ce-ai pofti la noi ?”.

79 – „Crezi tu că m-ai vedea pe-aicea poate –
a zis Virgil – eu, cel ce vezi tu bine
că pot să-nfrunt a voastre-atacuri toate,

63. Răsboiu cu ei pe-aici (a). 66. îndrăsneala (a). 70. Toți astfel (a). 71. spre dînsul
diavoli (a). 74. vrute (a). 76. Codîrlă, du-te ! (a). 78. Cam ce-ar fi să-ți ajute ? (a).

apără și pe Virgil de numele care-i ieșise de vrăjitor, observă că și aici, în atacul nereușit al

dracilor, trebuie văzută o aluzie la învinuirea de înșelătorie care a slujit dușmanilor lui politici de pretext ca să-l izgonească din Florența. Neizbînda dracilor face aluzie la nevinovăția lui, recunoscută în conștiință chiar de dușmanii lui. Sfatul prudent al lui Virgil face aluzie la oarecare lipsă de prudență care a făcut posibile adversarilor lui astfel de învinuiri. Rațiunea omenească aici pare a sfătui omul nu numai să fie cinstit, dar și a se arăta cinstit pentru a nu da prilej atacurilor dușmane. 63. Altădată : cînd a fost trimis în Infern de vrăjitoarea Erihto (vezi nota la Infernul, IX, 22-23). 68. Se-nfige : frumos cuvînt care lipsește în Dante, unde nu avem decît „se oprește”. Totuși, cuvîntul întrebuițat de Coșbuc este de o frumusețe și de o plasticitate sculptorie cît se poate de dantescă, așa încît aparenta îndepărtare de text se rezolvă într-o fină traducere. A traduce pe Dante cuvînt cu cuvînt, neținînd seamă de însușirile speciale de vigoare, de originalitate și nu arareori de ciudățenie ale stilului dantesc, nu este a traduce, ci a trăda pe Dante. Coșbuc și-a făcut un suflet dantesc, mulțumită căruia frumusețea traducerii lui nu rezultă din fidelitatea cu care a interpretat fiecare cuvînt în parte, ci din tonul general și aproape aș zice de „sufierea dantescă” pe care a știut să i-o dea. A se vedea, de pildă, cît de minunat a tradus numele așa de caracteristice ale dracilor din cîntul acesta. 73. Pîn-a mă-nhăța : n-aș spune ca Torraca : „Aici Virgil cere cu dibăcie un proces cu toate formele legale, ca adică condamnarea să fie precedată de discuție”. Fără îndoială, ținta lui Virgil este aici de a cîștiga timp, însă cred că trebuie interpretată atitudinea lui Virgil ca aceea pe care o ia forțat omul prudent și înțelept față de violența sălbatică a unor oameni răi și strîmți la minte, pe care, aproape fără să vrea, îi tratează de sus, cu acel fel de milă îngăduitoare ce o arătăm copiilor cînd ne facem că ne supunem la capriciile lor și nu mai căutăm să amînăm să le facem gustul. „Mai stați puțin de vorbă. De înțepat cu cîrlige tot o să mă înțepați. Deci nu veți pierde nimic”. 78. Cam ce-ai... : în text : „Ce folos?”, în sens de : „Nu-i folosește la nimic !”, „Degeaba !”. 79. Crezi tu : este obișnuita formulă cu care (vezi Infernul, III, 95-96 ; V, 24-25) Virgil înlătură piedicile demonilor.

194

INFERNUL

82 de n-ar fi vrun destin și vreri divine ?
Fă loc ! Căci vrerea cea din cer mă face
să duc pe-un viu pe-aceste căi cu mine !”
85 Și-atunci, o, ce-opărit rămas-ai, drace !
Văzui din mîini și cangea cum îi pică,
și-a zis spre-ai săi : – „Lăsați pe-acesta-n pace !”.
88 Și mie-apoi maestrul : – „Te ridică
tu, cel pitit la punte printre stei,
vegheat plecînd să vii fără de frică”.
91 Ieșind plecai grăbit ; cînd însă ei
văzui că toți spre mine-ntoarnă pașii,
m-au prins fiori că tot vor fi mișei.
94 Așa văzui, cînd au golit arcașii
Caprona după pact, ce fric-avură
văzînd pe șes ce mulți erau vrăjmașii.
97 M-am strîns de domn cu-ntreaga mea făptură
și-asupră-mi gînd de rău văzînd că-l au
le stam cu ochii tot în ochi și-n gură.
100 Plecară furca toți, dar se-ndemneau
așa-ntre ei : – „Să-i trag una-ntre-spete ?”,
iar altu-apoi : – „Să-i tragi, să țipe «au !»”.
103 Dar unul dintre ei, acel ce stete
de vorbă cu Virgil, s-a-ntors grăbit
și-a zis : – „Domol – spre el –, domol, băiete !”.
106 Și nou-apoi : – „Un drum cum ați dorit
pe arcul ăsta nu-i, căci arcul zace
în fundul văii-a șasea-ntreg [zdrobit]
109 dar dac-a merge tot pe-aici vă place,
dați tot prin ăst ponor, precum vă cînt

și-alt arc aflați, și-i drum pe-acolo-n pace.

92. avîntă (a). 98. cuget rău (a). 103. cu fața plină/ De furie (a). 105. Domol zi-cînd (a). 107. Nu este pe-acest fiindcă (a). 108. ruină (a). năruit (a). 109. Dar mergeți tot pe-aici dacă vă place (a).

90. Vegheat : vegheat de mine, cu toată încrederea că te voi apăra. 91. Cînd însă : a se construi : „însă cînd văzui că ei toți îndreaptă pașii spre mine...”. 93. Mișei : din teamă că nu se vor ține de cuvînt, că vor fi mișei și mă vor ataca pe la spate. 94. Așa văzui : Dante compară frica lui față de dracii care îl amenință cu cângile cu aceea a arcașilor pe care i-a văzut ieșind din castelul Caprona (după ce apărătorii lui se preară dușmanilor cu pactul de a li se dăruia viața), cînd se văzură înconjurați de armatele dușmane. 95. După pact : o fortăreață se poate preda la discreția dușmanului sau după pact, care de obicei consta în a fi apărătorii feriți de orice ofensă și a avea onorurile militare. Asediul Capronei, despre care Dante vorbește aici, s-a întîmplat în 1289, cînd, după cum povestește Villani (III, 137), „luchezii, cu ajutorul florentinilor, au mers în război contra Pisei și în drum au luat și jefuit castelul Caprona”. 106. Și nou- : și apoi, întorcîndu-se către noi. 110. Vă cînt : vă zic. 111. Alt arc : e, firește, o minciună. Codîrloi caută a înșela pe poeți, spunîndu-le că, din cauza năruirii punții care trece pe valea a șasea, drumul pe punte este greșit și îi sfătuiește să o ia prin

195

DIVINA COMEDIE

112 Cinci ceasuri mai spre-amurg de cîte sînt
s-umplură ieri o mie șase sute
șazeci și șase de-ani de cînd e frînt.

115 Vro doi de-ai mei vor da o raită iute,
să-mi cate răi, ce ies la mal, și-astfel
plecați cu ei, că bine-o să v-ajute.

118 Hei, Zbate-Aripi, în front, cu Farfarel
și Bot-de-Ogar cu voi, și Vița-i-Sece,
haid’, Fund-de-Iad și tu, și Parpanghel,
121 nebunul Cap-de-Cîine, să mai plece
colțatul Rît-de-Porc și Forforoată ;
Bârboi-Zbîrlit vâtaf acestor zece.

124 Mai dați pe lîng-aprinsa smoal-o roată,
și-ăști doi la altă punte-ntregi să vie,
că-ntreagă trece peste bolgia toată”.

127 – „Ce vād – am zis – maestre-al meu, vai mie,
o, fă – i-am zis – să mergem făr’ de ei,
de știi, căci eu nu-i cer tovarășie.

130 De ești prudent și-acum ca de-obicei,
nu-i vezi cum mîrîie-ntre dinți, părinte,
și-au ochi-n cap cu gînd de-a fi mișei ?”

133 Răspunse el : – „N-aș vrea să te-nspăimînte
ce vezi ! Scrișnească-n dinți [așa] cum vor :
o fac spre-acei din smoala lor fierbinte !”.

127. Dar eu : Ce vād (b). 128. O fă de știi (a).

ponorul care desparte valea a cincea de a șasea, pînă cînd vor întîlni alt arc (inexistent !) care trece întreg deasupra văii. 112. Cinci ceasuri : Codîrloi explică motivele prin care arcul al șaselea este năruit : tocmai ieri s-umplură o mie șase sute șazeci și șase de ani și cinci ceasuri mai mult (mai spre amurg) după ceasul în care vorbește, de cînd arcul s-a frînt. Adică : arcul s-a frînt din cauza cutremurului de pămînt care a precedat coborîrea lui Isus în Iad. Era deci Sîmbăta mare, 9 aprilie 1300, și în ziua precedentă, la amiază, se împliniseră 1266 de ani de la moartea lui Isus. După credințele lui Dante, moartea lui Cristos s-a întîmplat la amiază în Vinerea mare, în anul 34 al vieții lui. De cîte sînt : cinci ceasuri mai tîrziu de ora ce o avem acum. Dracul vorbea cam pe la 7 dimineața, adică cinci ceasuri înainte de amiaza din ziua de 9 aprilie 1300. La amiaza zilei precedente (8 aprilie 1300) se împliniseră deci 1266 de ani de la moartea lui Cristos și 1300 de la nașterea lui (vezi Infernul, XII, 36 și Convivio, IV, 23). 125. -ntregi : restricție mintală diabolică. Codîrloi spune tovarășilor ce le da poezilor

ca escortă să nu le facă nici un rău pînă cînd nu vor ajunge la puntea care trece întregă peste vale și care are singurul neajuns că... nu există. 128. O, fă : să faci așa fel ca să mergem fără astfel de escortă, că eu din partea mea renunț la ea bucuros. De știi : dacă este adevărat ce mi-ai spus că știi drumul. 130. De ești prudent : frica îl scoate aici pe Dante puțin din fire și parcă uită respectul datorat lui Virgil. Începe să se îndoiască dacă Virgil știe drumul (de știi), pe urmă se îndoiește și de prudența lui, care ar fi trebuit să-i atragă atenția asupra atitudinii dușmănoase a oamenilor. „Se poate ? parcă nici nu te recunosc ! Tu, de obicei așa de prudent, nu vezi cum dracii mîrîie între dinți și se uită urît la noi ? Ce mai avem nevoie de o astfel de escortă ! Dacă este adevărat că știi drumul, te rog să ne despărțim de ei și să mergem singuri”.

196

INFERNUL

136 La stînga deci pornirăm prin ponor
ci-ntîi văzui, ca semn, că toți se-ntoarnă,
strîngîndu-și limba-n dinți, spre șeful lor.

139 Iar el plecînd făcu din cur o goarnă.

137. Ca semn : faptul că Codîrloi s-a conformat cu totul obiceiurilor militare, alegînd o căprărie de zece oameni, pe care-i strigase pe nume (ce nume !) și le dă un șef a înveselit pe draci, care arată de a lua jocul în serios și, așteptînd semnul plecării, își strîng limba cu dinții, ca și cum ar vrea să arate o încordare de atenție comică în așteptarea comenzii de pornire. „Toată scena pare inspirată de un joc de copii : copiii se joacă de-a soldații și, jucîndu-se, își bat joc de șeful lor și, făcînd cu gura un anume zgomot, își închipuie că imită sunetul trâmbiței” (Torraca).

197

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXII

Cercul al optulea. Valea

a cincea : pungașii

Cei doi poeți, călăuziți de demoni,
străbat colnicea de-a lungul smoalei
fierbinți (1-30) Ciampolo di

Navarra și Frate Gomita (31-96)

Cursa întinsă dracilor de Ciampolo
și cearta acelora (97-151)

1 Văzui și călăreți cum cîmpi întrapă,

cum dau atacuri, sau făcînd alai

și-aori în vâlmășag fugind cum scapă,

4 cursari prin țara voastră-ntîmpinai,

și bande-n treacăt, neamule-aretine,

și joc de suliți și-ncurări de cai,

7 urmînd după chimvale-ori tamburine,

cu buciume-ori cu focuri din castele

și semne de-ale noastre-ori chiar străine,

10 ci-atare-avînd poznaș cimpoi nici ele,

nici oști eu n-am văzut, nici escadroane,

nici nave-urmînd un far sau grup de stele !

13 Mergeam acum cu-aceste lighioane –

vai, rîi firtați – dar toate cum li-e rîndul,

că-n Iad nu ceri tîmîie și icoane.

2. alaiu (A). 9. Și semne-avînd itali... și ce-ori (a). 12. lumini de far, sau (a).

1. Văzui : face o enumerare de diferite manevre și exerciții militare executate în sunetul celor mai deosebite instrumente muzicale, pentru a spune că totuși niciodată nu i-a fost dat să asculte un așa de ciudat cimpoi ca acela al lui Bărboi-Zbîrlit, șeful drăceștii cete din cîntul precedent. Întrapă : cum străbat cîmpii în trap. 2. Făcînd : văzui călăreți, făcînd alai.

3. Fugind : văzui cum aori, în mijlocul vâlmășagului, călăreții scapă fugind. 5. Neamule-

aretine : face aluzie probabil la expediția florentinilor în teritoriul din Arezzo, după bătălia

de la Campaldino (1289). 6. Joc de sulii : face aluzie la luptele medievale ale cavalerilor, numite în italienește giostre (în franceză joûtes) și torneamenti (în franceză tournoiments). 8. Focuri : după semnale făcute cu foc de pe turnurile fortărețelor, ca de pildă în Infernul, VIII, 4-5. 9. Semne : instrumentele muzicale. 10. Ele : bandele despre care vorbește în versul 5. 15. Că-n Iad : Coșbuc traduce astfel o zicătoare italienească : „la biserica cu sfinți și la cârciuma cu bețivi”.

198

INFERNUL

16 Dar eu aveam numai la smoală gîndul,
să văd și-a bolgii-ntreagă așezare
și răul neam ce-l scaldă-n ea fierbîndu-l.

19 Precum cînd dau piloților pe mare
delfinii semn cu spetele rotunde

să-și scape-a lor corabie de 'necare,

22 așa, spre-a răsufila, și-aici și-altunde
vedeam vrun rău spinarea cum și-o saltă
dar numai fulgerînd și iar s-ascunde.

25 Cum stau prin bălți și broaștele-ndeolaltă
la mal, și-astfel c-afar-au numai botul,

dar labele și-ntregul trup în baltă,

28 și-aici astfel la mal umpleau ei totul
dar cînd s-apropia Bărboi-Zbîrlit

pe toți în clipă-i și-nghițea borhotul.

31 Văzui, și-am sufletul și-acu-ngrozit
pe unul stînd, cum e pe cînd le sperii

că stă o broască și-altele-au sărit,

34 dar Bot-de-Ogar i-a și-nceștat în perii
smoliți ai lui cîrligul și, trăgînd,
ce-a scos din lac o vidră-mi fu vederii.

37 Știam pe draci pe nume-acum pe rînd,
câci fui atent și cînd aleși ei fură

și și-ntre ei cum se chemau strigînd.

40 – „Hei, Foc-Nestins, aleargă și-i înfîge
în spate gheara să-l jupoi de piele !”

Și toți au curs cu cîngi și cu cîrlige.

43 Iar eu : – „De poți, maestre-al căii mele,
să faci să afli cine-i desperatul

căzut aici în mîini atît de rele ?”.

32. odată (a). 36. Și-a tras și-a scos ce-o vidră (b). spînzur... (a). 38. Atent fusei (a).
strige (a).

17. Și-a bolgii : obișnuitul italianism al lui Coșbuc, pentru vale. 20. Semn : se credea în Evul Mediu, și se crede și acum, că atunci cînd delfinii sar deasupra apei, urmărind corabia după obiceiul lor, prevestesc furtună. 23. Vrun rău : un condamnat. 25. Cum stau : după ce a comparat pe condamnații care își scot spatele afară din smoală cu delfini care, ivindu-se din mare, își arată spinarea lor arcuită, asemuiește aici pe ceilalți condamnați care ies din smoală numai cu capul cu broaștele care stau la malul bălților și scot afară din apă numai botul.

32. Cum e : după cum se întîmplă, cînd treci pe lîngă malurile unei bălți, că toate broaștele sar speriate în apă și cite una rămîne afară, așa văzui (și numai povestind mă îngrozesc) pe unul din condamnați rămînînd afară cu capul, expus la cîngile diavolilor. 34-35. Perii smoliți : părul smolît. 36. Ce-a scos : ceea ce a scos din lac. Trăgînd cu cangea, după ce a prins păcătoșul de păr, și ridicîndu-l în sus, trupul lui acoperit de smoală apare ca ceva lung, negru și dintr-o bucată, întocmai ca o vidră pescuită cu țepoiul. 38. Atent : Dante știa numele tuturor, căci fusese atent și cînd Codîrloi îi striga pe nume ca să-i aleagă, și cînd se chemau între ei. Fură : (înfîge : cîrlige). Coșbuc, care a avut în minte o rimă, poate strige, cum se vede din variantă, a lăsat terțina rimată neîndestulător. 44. Să faci : să faci în așa fel, dacă se

199

DIVINA COMEDIE

46 Mergînd Virgil deci a-ntrebat de statul
din care-a fost născut, iar el îi spuse :

– „Sărmana maică mă născu-n regatul

49 Navarei unde-n slujbă ea mă puse,

căci tat-avui pe-un biet de marțafoi,

și-al său distrugător și-a tot ce-avuse.

52 La bunul domn Tibald fui serv apoi,

și-acolea-n coțcării fui meșter mare

de cari-acum dau seamă-ntr-ăst noroi”.

55 Iar Rît-de-Porc, ce-avea doi colți cum are

și-un porc mistreț, făcu ca-n șold mișelul

să-i simț-un colț ce-artist e-n spintecare.

58 De râi motani mai dete șoricelul !

Bărboi-Zbîrlit însă-l cuprinse-n brațe

și-a zis : – „Pînă-l înfurc, cu-ncetinelul !”.

61 I-l duse lui Virgil apoi în față :

– „De vrei să știi mai mult, întreabă-l dară,

că-ndat-apoi sar alții și-l înhață”.

64 Și-a zis Virgil : – „Cunoști tu, așadară,

prin smoală vrun nemernic să se cheme

latin de neam ?” – „De-un duh cu-a voastră țară

67 vecin, m-am despărțit de scurtă vreme.

De-ar fi și-acum deasupra-mi ăst mișel,

de căngi și gheare-acum eu nu m-aș teme.”

50. cald (a). 51. Ce și pe el și tot ce-avu distruse (b). 52. Tibald (a). 59-63. Ci-l

prinse-n brațe-atunci și-a zis : Bărbați/ Să-mi stați pînă-l înfurc, tăcuți ca mielul./

S-a-ntors cu fața spre Virgil apoi :/ De vrei să știi mai mult, să-ntrebi, că-mi sbiară/

Că dornici de-a-l jupi mai am vreo doi (b). 54. noroiu (A). 60. să-mi stați ca mie-

lul (a). 65. să se zică (b). 66. Iar el : Cu (a). 67. Vecin, lăsați pe (a). 66. Lăsați cu-a

voastră țară/ Vecin pe-un duh, de vreme puțintică (b). 69. De ghiare-acum și căngi

nu m-aș mai... (b).

poate, ca să aflăm cine-i nenorocitul căzut în mîna „dușmanilor” lui. De două ori în acest cînt se vorbește despre „dușmani”, și în amîndouă cazurile dintr-un punct de vedere care ne arată în Dante tipul omului medieval și al omului de partid. Ce milă aici pentru nenorocitul căzut în mîna dușmanilor lui ! Posibilitatea de a scăpa printr-un act de iertare ori de mărinimie din mîna dușmanului nici nu se făcea în Evul Mediu ! Dacă Dante ar fi căzut în mîna florentinilor, ar fi fost ars pe rug (igne comburatur, ita ut moriatur) fără milă. Și nici el n-ar fi găsit că procedeul este nejuridic. Și de fapt tot în acest cînt Dante are cuvinte de mare dispreț pentru Frate Gomita, care, după ce a avut în mîna pe dușmanii stăpînului lui, le-a dat drumul pe bani. Dante apare scandalizat nu atît că le-a dat drumul pentru bani, dar că a scăpat o ocazie așa de minunată de a suprima pe dușmani. 46. Statul : din ce țară. 49. Navarei : mic stat medieval între Franța și Spania, în Pirineii apuseni. Nenorocitul este un oarecare Ciampolo (Jean Paul) despre care comentatorii nu ne spun mai mult decît găsim în Dante : că mama lui îl puse de mic copil în slujba regelui Tibald al II-lea de Navarra (1240-1270), foarte vestit în Evul Mediu pentru virtuțile lui cavaleresti și lăudat de Rutebeuf ca viteaz, darnic și primitor. La curtea acestui rege, Ciampolo, fiind om cu trecere, împărțea slujbe și favoruri pe bani. 57. Ce-artist : ce bine spintecă unul din colții lui. 60. Cu-ncetinelul : astîmpărați-vă. 63. Alții : demonii. 66. Latin de neam : italian. 67. Vecin : din Sardinia. Nu-l socotește deci ca tocmai italian. De altfel, cît privește dialectul, și azi unii filologi îi socotesc mai mult ca o limbă aparte, decît ca o varietate a limbii italiene. 68. Deasupra-mi : se vede că în smoală

200

INFERNUL

70 Dar Bot-de-Ogar : – „Ce stăm acum astfel !”.

Și-n braț i-a-nfipt al căngii vîrf subțire

și-un mare sfert de carne-a rupt din el.

73 Și Fund-de-Iad tot sta să-l ia-n primire
de jos mai de la pulpi, ci-n rotogol

se-ntoarse-al lor decan cu rea privire,
76 și-a stat puțin mai blînd turbatul stol.

Virgil, nezăbovind, din nou grăit-a
spre cel ce sta privindu-și osul gol :

79 – „De cine zici, că rea ți-a fost ursita
cînd tu, lăsîndu-l, mai spre mal te-ai tras ?”.

Răspunse-aceia : – „Fratele Gomita,
82 Galuricul, oricărei fraude-un vas.

Astfel avut-a-n mîini pe inimicii
lui Ninu-ncît de pomin-a rămas,
85 dar bani le-a smuls și-n cîmp a pus voinicii
cum el zicea, și-a fost înșelător
și nu-n mărunt, în multe alte-oficii.

88 El stă-n contact cu cel din Logodor,
cu Zanche-acum, și-și spun nenumărate,
tocînd de dragă-le Sardinia lor.

75. și-a-ntors decanul aspra (a). 85. și-a rupt... și-n cîmp a pus voinicii (b).

condamnații stau unii peste alții. De aceea Ciampolo spune că, dacă ar fi rămas acoperit de el în smoală, acuma nu s-ar teme de cîngile și nici de ghearele demonilor. 70. Astfel : în text : „prea mult am răbdat”. 75. Decan : Bărboi-Zbîrlit. 79. De cine zici : despre cine vorbești, zicînd că rău ai făcut lipsindu-te de pavăza care ți-o făcea trupul lui întins peste tine și trăgîndu-te mai spre mal ? 81. Fratele Gomita : despre acest călugăr, Gomita sau Comita, știm foarte puțin, fiindcă comentatorii lui Dante nu fac aici decît a repeta și a amplifica ce găsem în text. Se pare că a fost mult timp siniscalco și pe urmă șef al întregii curți a judecătorului din Gallura, Ugolino Visconti, mai cunoscut sub diminutivul de Nino. După Chiose anonime, acest Nino a fost om foarte șiret și lacom de bani, din care cauză, după ce pisanii îl goniseră din oraș, și ordonînd, din represalii, ca toți pisanii care erau în domeniul lui să fie întemnițați, acest Frate Gomita îi lăsă să fugă pe toți în schimbul unei sume de bani. Se pare că faptul s-a întîmplat puțin după ziua de 30 iunie 1288. 82. Galuricul : din Gallura. Sardinia era împărțită în patru giudicati : Gallura, Logodoro, Arborea și Cagliari. Șeful acestora se chema giudice, adică „jude”, dar în realitate avea putere și uneori (ca de pildă Re Enzo, fiul lui Frederic al II-lea) și numele de rege. Despre Nino Visconti („Giudice Nin” al lui Dante) vezi Purgatoriul, VIII, 53. Un vas : întrebuițînd o comparație biblică, aseamănă corpul cu un vas al cărui conținut este sufletul. Tot așa și în Infern (II, 28) a chemat pe Sfîntul Pavel vas electionis. 85. -n cîmp : în libertate. Voinicii : dușmanii domnului lui, încă voinici și în stare de a-i face rău. 86. Cum el zicea : făcea aluzie la formula juridică de plano (fără judecată, cu procedura sumară) întrebuițată de Dante în loc de „în cîmp” din varianta (b), întrebuițată de noi pentru a întregi versul lăsat incomplet de traducător, tocmai din cauză că nu-i găsise forma definitivă pentru a reda acel de plano din text. Ironia consistă în a cita această formulă juridică întrebuițată de Frate Gomita cu ocazia aceea și de care trebuie să fi făcut mult haz dușmanii lui, din cauza cinismului sau inconștienței ce presupune în acela care mărturisește astfel de a fi lăsat în libertate, așa de plano, ca lucrul cel mai firesc și fără nici o umbră măcar de judecată, pe dușmanii domnului său. 87. Mărunt : adică în stil mare. 88. Logodor : unul din sus-pomenitele giudicati din Sardinia. 89. Zanche : spun comentatorii mai vechi (alte documente însă nu avem) că a fost vicar al regelui Enzo, fiul lui Frederic al II-lea, cînd, luînd acesta de soție pe Adelasia din Logodoro, deveni regele Sardiniei ; și adaugă că mai tîrziu Zanche, după moartea lui Enzo (la Bologna, unde a trăit restul zilelor lui într-o

201

DIVINA COMEDIE

91 Dar, vai, vedeți-l pe-altu-n fâlci cum bate !

Eu multe-aș spune, dar mă tem că el
îmi face grapă ghearele-i pe spate”.

94 S-a-ntors vâtaful lor spre Farfarel
ce tot pîndea din ochi cum să-l apuce :

– „Tăiatule din furci ! Mai stai nițel !”.

97 Cel groaznic îngrozit atunci spre duce :

– „Lombarzi ori tusci să vezi și dacă-ți place
să-i și auzi – a zis – ți-i pot aduce,

100 de-or sta puțin deoparte-aceștia-n pace
spre-a nu se teme-ai mei de-a lor mînie

și eu, de-aici din mal, pe loc voi face

103 nu unu-ori doi, ci șapte să vă vie,

c-un semn din gur-așa cum dăm signale

cînd iese-un ins și vrea tovărășie”.

106 Dar Cap-de-Ogar cu botul feței sale

în vînt și dînd din cap : – „Nemernic, ce-i !

și ce scorni prilej scăpării sale !

109 Bogat, pungașu-n lațuri cîte vrei !”.

– „Ei, da ! Sînt rău cum nici nu se mai poate

c-aduc la chin cu mult mai rău pe-ai mei !”

112 Pierzînd răbdarea Zbate-Aripi, cu toate

că toți i s-opuneau : – „De-mi sari în lac

eu nu-n galop sărind mi te voi scoate,

115 ci-n zbor de-aripi în clipă-ți viu de hac !

Subt mal, firtați ! Și vom vedea noi dacă

ești tu, decît noi toți, mai mare drac !”.

94. oi. (a). 96. înapoi, dar stai nițel (a). 102. șezînd aici (a). Am folosit această

variantă pentru a completa textul din (A), care după smuls are o lacună. 93-95. prinse

cu o agrafă și cu însemnarea : să se schimbe. 104. cum dăm noi (a). 108. Și-auzi,

spre-a ne scăpa, ce-a pus la cale (b).

captivitate benevolă, după ce a fost luat prizonier după bătălia de la Fossalta) a luat de soție

pe aceeași Adelasia. În altă parte (Infernul, XXXIII, 144) Dante spune că a fost ucis de ginerele

său Branca d’Oria. 91. -n fălci : scrișnește din dinți amenințător. 98. Tusci : din Toscana.

100. Aceștia : demonii. Ciampolo, ca să scape de ghearele și de cîngile demonilor, născocoște

un șiretlic : spune lui Virgil, care puțin mai înainte l-a întrebat dacă cunoaște vreun latin

printre tovarășii lui din smoală, că, dacă demonii vor sta puțin la o parte, în așa fel că cei

care se vor ivi afară din smoală să aibă încredere, el, dînd semnalul convenit între ei, cînd

cineva, scoțînd capul afară, constată că demonii sînt departe și nu-i pot vedea, el va face așa

fel că mai mulți condamnați lombarzi și tusci se vor arăta, și Virgil va putea vorbi cu ei pe

îndelete. Cuvintele sînt adresate lui Virgil, dar șiretul condamnat se gîndește la impresia ce

o va face asupra dracilor, care, din dorința de a putea prinde și chinui mai mulți, se vor lăsa

înșelați. Firește că toate sînt minciuni și că abia se vor depărta dracii, și el se va arunca

iarăși în smoală. 110. Ei, da : dîndu-și seama de neîncrederea dracilor, vrea să-i convingă,

aducîndu-le aminte totala lipsă de solidaritate a păcătoșilor din cea mai rea speță, care se

acuză unul pe altul și parcă se bucură de suferințele tovarășilor. După cum ar spune : „«Rău ?»

Și tocmai voi mă învinuiți de asta, care o să vă bucurați de urmările acestei răutăți ? «Rău»

ar trebui să mă numească ai mei, pe care îi trădez !”.

202

INFERNUL

118 Nou joc, creștine,-ascultă și-o să-ți placă !

Se-ntoarseră deci toți, spre-alt mal cîtînd

și-ntîi fu cel ce n-ar fi vrut s-o facă.

121 Pîndind priință clipei și-nfîgînd

pungașu’ bine tălpile-n țărînă,

sări și-astfel scăpă de-al bandei gînd.

124 O ciudă fu pe toți acum stăpînă.

Dar mai ales pe cel ce cauză fu,

deci și porni strigînd : – „Tu-mi ești în mînă !”.

127 Dar nu-i era. Căci zborul nu putu

să-ntreacă frica. [Unu-n fund pe dată,

iar altu-n zbor cu pieptul sus trecu.]

130 Nu piere-o raț-altminteri scufundată
în lac cînd vine-un șoim ce tot astfel
trudit și mînios de drum își cată.

133 Cu ciudă de-acest lucru, Parpanghel
zbură pe urma lui, dorind ca hoțul
să-i scape-n lac, spre-a se prici cu el.

136 Iar cînd i-a fost scăpat, sārindu-i moțul
sări cu ghearele pe soț și-apoi
se-ncinse-o harță peste lac cu soțul.

139 Dar celălalt era dibaci coroi
să-l scarmene vîrtos ! Și-așa căzură
de sus în smîrc în clocot amîndoi.

142 Și-n pripă-i despărți acea căldură
ci-atîta clei pe-aripi li s-a lipit,
că nu puteau să iasă din arsură.

145 Cu-ai săi se vâicărea Bărboi-Zbîrlit
și-urni pe patru-n ajutor să sară
cu cîngi cu tot pe-alt mal, iar ei grăbit

148 la postul lor și-aici zburară,
și cîngi întinseră spre-acei spurcați
ce-aproape copti sub scoarță se-nfundară.

151 Noi însă i-am lăsat așa-ncurcați.

124. fuse (a). 125. Și-ntîiu pe-acei ce-o cauză fu greșelii (b). 133. el și-nciudat (a).

134. sbura tot din... (a). 137. S-a-ntors (a).

120. Cel : Zbate-Aripi, care, aproape sigur că îl va înșela condamnatul, ar fi dorit să fie cu ochii în patru ca să nu-i scape. 125. Pe cel : pe Zbate-Aripi. 128. Unu : Ciampolo. 129. Altul : Zbate-Aripi. 131. Tot astfel : compară ciuda lui Zbate-Aripi, care n-a putut să înhațe pe Ciampolo, cu ciuda unui șoim care, după ce a urmărit o rață sălbatică mult timp în zbor, cînd a ajuns la malul apei nu poate s-o prindă fiindcă rața s-a scufundat. Cf. Ramiro Ortiz, „Per la medievalizzazione di Dante”, în Zeitschrift f. rom. Phil., XLIII (1923), p. 293 ; și, în aceeași Zeitschrift, XLIV (1924), pp. 664-617 : „Conobbe Dante il «Roman de Renart» ?”

133. Acest lucru : scăparea lui Ciampolo din cîngile lui Zbate-Aripi. 134. Lui : lui Zbate-Aripi. Dorind : dorind de la început. 139 : Coroi : șoim. 149. Spurcați : plini de smoală.

150. Se-nfundară : se înfundaseră înainte de a primi ajutor.

203

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXIII

Cercul al optulea. Valea

a șasea : ipocriții

Cursa întinsă de draci și zădărnicită
de Virgil (1-57) Ipocriții (58-75)

Catalan și Lodering (76-108)

Caiafa (109-126) Cei doi poeți se
urcă pe colnicea a șaptea (127-148)

1 Tăcuți și singuri, fără soți, acum
mergeam, urmînd din urmă pe părinte
cum merg și frații minoriți pe drum.

4 Dar cearta ce-o vâzui mi-aduse-aminte
de-un șoarece și-o broască despre care
Esop ne dă-ntr-o snoavă-nvățăminte.

7 N-au „nu” cu „ba” mai mult asemănare
decît au astea două, dacă bine
privești și-alături și-nceput și fine.

10 Și-așa cum dintr-un gînd alt gînd îți vine,
alt gînd din primu-așa mi se născu

sporindu-mi spaima cea dintîi din mine.

4-5. De snoava lui Esop mi-aduse-aminte/ Presenta ceart-a lor (b). 8. cînd și fine (a). 10. Precum deci dintr-... (a). 11. fu cazul (a). 12. Și prima spaim-a duplicato-n (b).

3. Minoriți : cu înfățișare smerită și unul după altul în rînd, după cum merg pe stradă frații minoriți, adică franciscanii care urmează regula Sfîntului Francisc de Assisi. 4. Cearta : cearta dracilor din cîntul precedent. 6. Esop : fabulist grec din secolul al VI-lea î.Cr. Aici se face aluzie la Esopul medieval, text latin în distihuri elegiace atribuite de unii englezului Walterius. Fabula despre care Dante vorbește este următoarea : „Un șoarece, ca să poată trece mai ușor o baltă, ceru ajutor unei broaște. Broasca îi legă piciorul cu o ață de al său. Iată că înoată amîndoi ; broasca se scufundă ca șoarecele să se înece, însă șoarecele se abate la suprafață ; frica îi mărește puterea. Vine uliul și desparte pe cei doi care se ceartă ; curînd amîndoi zac cu măruntaiele smulse afară”. Cf. Ramiro Ortiz, „Conobbe Dante il «Roman de Renart ?»”, în Zeitschr. f. rom. Phil., 1924, p. 615, n. 1. 8. Astea două : ceartă între draci și fabula lui Esop. 9. Și-alături : și dacă pui în relație începutul certeii drăcești cu sfîrșitul. 12. Spaima : din cauza dracilor.

204

INFERNUL

13 Și-așa gîndeam : motivu-n noi le fu și-a poznei cei de rîs și-a suferinții și negreșit că li-e necaz acu.

16 Mînie dac-adaog rea-voinții, goni-ne-vor cum n-a gonit copoi pe-un iepure ce-l ia de gît cu dinții.

19 Simțeam de groază păru-n cap vîlvoi, și-am zis, atent în urm-avînd privirea :

– „De nu ne-ascundem repede-amîndoi, 22 din Gheare-Rele, maistre, mi-e pierirea.

Îi simt cum vin pe urmă-ne-alergînd, așa de vii îi vîd cu-nchipuirea”.

25 Iar el : – „De-aș fi și-ogîndă, mai curînd n-aș prinde-a ta icoană, cea de-afară, precum ți-am prins pe cea ce-o ai în gînd.

28 Spre-a mele-a tale gînduri se-ndreptară, egal cuprins avînd și-același zbor, și-așa-ntr-un singur sfat mi se-nchegară.

31 De-o fi pieziș la dreapta,-ncît ușor să facă malul drum într-altă vale, scăpăm de-nchipuita goan-a lor”.

34 Dar n-a-ncheiat și restul vorbeii sale, cînd și văzui pe draci cu-aripi întinse aproape-a ne-nhăța sosind pe cale.

37 Virgil în brațe-atunci grăbit mă prinse, precum de zgomot deșteptata mamă,

cînd vede-n casă lucrurile-aprinse,

40 apucă fiul spre-a fugi, și-n samă luînd numai la el, ea nici pe sine

nu-și dă răgaz s-arunce vro năframă ;

13. Motivul, cu gînd, în noi (a). 14. Din noi pornit-a hazul (a). 14-15. Batjocurii ce-o pat și-a suferinții/ Ce-i arde așa, că-i prinse cred necazul (b). 16. Deci furie-acum de-adaogă (b). 19. pătrunde (a). 21. de nu ne vom ascunde/ Și eu și tu (b).

23-24. De gloata lor că-n urmă ni-e pornită,/ Și-i vîd așa că simt chiar cum mă-nhață (a). 25. ogîndă-mplumburită (b). 28. Grăbit precum ți-am prins-o cea

gîndită (b). 35. eu și văzui (a). 37. Deodat-atunci/ Virgil la piept (a). 38. Cum mama cînd de larmă-i deșt[eptată] (b). 41. Mai mult grijind de el, decît de sine (b).

13. Motivul - : noi am fost de vină că dracii s-au făcut de rîs și pe urmă au căzut în smoală.

16. Adaog : dacã relei-voințe a lor se va adãuga și mînia pentru batjocura la care s-au expus din cauza noastră. 20. În urmã : uitîndu-se înapoi de fricã sã nu soseascã dracii. 22. Gheare-Rele : nume colectiv pe care îl dã Dante întregii cete drãcești din care abia a scãpat. 28. Spre-a mele : a se construi : „Ale tale gînduri se îndreptarã spre ale mele, avînd cuprins egal și același zbor (gîndindu-mã la fel cu tine și cu același avînt)”. 30. -nchegarã : gîndul tãu și al meu împreunîndu-se, ne-au sugerat același sfat.

205

DIVINA COMEDIE

43 așa pe spate s-a lãsat cu mine
din vîrf, pe coasta repede ce-astupã
din sus prãpastia vãii cei vecine.

46 Nicicînd nu cred pe-al morii scoc s-o rupã
deodatã apa-n vale mai cu zorul
cînd este-aproape sã s-azvîrle-n cupã,

49 precum pe-acel perete-a curs cu zborul
Virgil, și mã ținea la pieptul lui
pãrînd cã fiu îi sînt, nu-nsoțitorul.

52 Abia ce-am fost ajunși în fund, vãzui
pe draci din zbor pe culme cum se lasã
drept unde-am fost, dar nu mã mai temui,

55 cãci Pronia ce voi-ntr-a cincea plasã
sã-i facã servi, de ei spre-a fi pãzitã,
le-a stins orice puteri din ea sã iasã.

58 Aflarãm jos o ginte-aici, smolitã,
umblînd prin cerc cu mers nespun de lin,
plîngînd pe-o fațã jalnic de truditã.

61 Și cape-aveau cu glugi lãsate plin
și-adînc pe ochi, și-n felul cum le taie
la rasa lor monahii de la Rin.

64 De aur faț-aveau, pãrînd vãpaie,
dar grele-atît prin plumbul blãnii lor,
cã Frideric pe-a lui le-avea de paie.

67 Ah, trist veșmînt, în veci obositor !
Și-n rînd cu ei, întorși la stînga iarãși,
mergeam atenți cum plînge-acest popor.

70 Dar, strîns de drumul strîmt și de povarã-și
așa de-ncet venea, cã-n rînd cu mine,
aveam tot noi cu orice pas tovarãși ;

58. O gint-af[larãm]... sulimenitã (a). 63. cãlugãrii la (a). 66. Cã Fr[ideric] avea
pe-a sa... (a). 72. C-aveam (A). Oricare-al nostru pas ne da (a). La orice pas aveam
toți... (b).

43. S-a lãsat : Virgil. 49. Cu zborul : iute, repede. 55. Pronia : aceeași pronie cereascã, care
i-a așezat ca pãzitori..., îi împiedicã de a ieși din ea. 58. Smolitã : sulemenitã. Ironie, fiindcã
acești damnați, ca fãțarnici ce sînt, sînt acoperiți de cape grele de plumb, aurite pe dinafarã.

62. Felul : dupã modelul și croiala celor întrebuițate de cãlugãrii din Colonia. 66. Frideric :
comentatorii lui Dante spun (dar nici un document nu întãrește afirmația lor) cã împãratul
Frederic al II-lea pedepsea pe vinovații de lezmaiestate punînd pe ei niște cape de plumb și
vîrîndu-i apoi în niște cãldãri, sub care se aprindea foc, încît plumbul topindu-se, nenorociții
mureau în chinurile cele mai groaznice. Foarte probabil s-a pus pe seama lui Frederic al II-lea
una din atîtea cruzimi ale tatãlui sãu Henric al VI-lea, dar se și poate cã comentatorii n-au
prea înteles rostul acestei pedepse, care, pãrîndu-li-se nu destul de grea, au cãutat sã o facã
mai groaznicã cu nãscocirea cãldãrilor. 71. Cã-n rînd : a se construi : „așa de încet cã, cu orice
pas, aveam în rînd cu mine tot noi tovarãși”.

206

INFERNUL

73 deci zisei : – „Tatã, cautã pe-oarecine

cu nume,-am zis, și fapte cunoscute
și-așa mergînd, tu vezi pe lîngă tine”.
76 Și-un duh din dos, fiindu-i cunoscute
cuvintele toscane : – „O, stați, voi cei
ce-n neagra noapte-așa fugiți de iute,
79 că poate pot să-ți dau și eu ce vrei !”.
S-a-ntors atunci Virgil privind prin vale,
și : – „Așteapt’ – a zis – și mergi încet ca ei”.

82 Și sfînd vîzui pe doi zorind pe cale
cu mare dor de-a fi cu noi în rînd,
ci-opriți erau de plumb și-ngusta cale.

85 Sosind, ei m-au privit mult timp tîcînd
și-n sus țineau chiorîș căutătura ;
se-ntoarseră-ntre ei apoi, zicînd :

88 – „Acesta parcă-i viu că-și mișcă gura.
Iar [de nu-s] vii, cum n-au aceste blane,
ce drept al lor le iartă-ncărcătura ?”.

91 Și-apoi : – „Tu, oaspe-al turmei cei sârmane
de triști fățarnici, te rugăm să spui,
și nu ne-ascunde, cine ești, toscane ?”.

94 – „Născut am fost – rîspunsei – și creșcui
la mîndrul Arno-n marea lui cetate,
și-am trupu-acel ce-apururi îl avui.

97 Dar cine voi, a căror distilate
dureri prin ochi sînt chin vederii mele ?
Ce chin e-n voi ce-atît de-amar v-abate ?”

100 Rîspunse-un ins : – „Aceste haine grele
în cari sîntem cu plumb aci-mbrăcați,
cîntaru-l fac să geam-astfel sub ele.

80. atunci întors, privi (a). 89. Dacă-s vii (A). 90. Și al lor ce dr[ept] (a). 97. rîvâr-
sate (a). 99. amar – crud (a). 102. Fac cumpăna (a).

75. Și-așa mergînd : și, tot mergînd, uită-te împrejur dacă poți cunoaște pe cîte-un suflet
mai răsărit, cu care să putem sta de vorbă. 76. Cunoscute : recunoscînd graiul din Toscana.
78. Fugiți : Dante și Virgil nu mergeau iute deloc, dar, față de mersul așa de încet al acelor
nenorociți îmbrăcați cu cape de plumb, păreau că aleargă. 86. -n sus : din cauza greutateii
glugii de plumb, nu puteau să ridice capul sus spre Dante și ridicau numai ochii. 90. Ce
drept : care privilegiu al lor îi scapă de pedeapsa noastră ? După cum s-a văzut, legile Infernului
nu permit damnaților de a ieși din cercul lor, deci mare este mirarea celor pedepsiți că Dante
și Virgil nu iau parte la pedeapsa lor și străbat Infernul ca niște drumeți. 95. Cetate :
Florența, pe malurile Arnului. 96. Apururi : străbat Infernul fiind în viață, cu același trup
pe care l-am avut totdeauna, pe care nu l-am pierdut încă din cauza morții. 97-98. Distilate
dureri : lacrimi. 98. Chin : îmi produc milă.

207

DIVINA COMEDIE

103 Noi din Bologn-am fost, doi veseli frați,
Lodringo el, eu Catalan, și-odată
de-a ta cetate ambii-am fost chemați,

106 cum și-alte dăți chemă, spre-a fi păstrată
odihna ei, dar noi i-am fost atari
precum Gardingul și-astăzi mai arată”.

109 Eu vrui atunci să zic : – „Voi răii, cari...”
dar n-am mai zis, căci vîzul mi se duse
pe unul rîstignit și-nfipt cu pari.

112 Vîzînd că-l vîd, întreg el se distruse,
sufliînd în barbă-și cu-ndelung oftat ;
iar popa Catalan, care-l vîzuse :

115 – „Acest înfipt ce-l vezi – a zis – da sfat
iudeilor că, spre-a-mpăca poporul,
un om căznirii trebuie-a fi dat.

118 Stă gol cum vezi și-nchide-n drum ponorul,
și trebuie să simtă cât de grei
sînt toți cari trec și pun pe el piciorul.

121 Și socrul său e-n bolgie-aici, și-acei
ce-au fost cu el părtași în sfatul care
a fost sămînța rea pentru iudei”.

124 Văzui și pe Virgil cum sta-n mirare
de-acest întins în cruce-astfel precum
etern va sta-ntr-afît de tristă stare.

127 Se-ntoarse-apoi spre Catalan : – „Și-acum,
să-mi spui, de ești stăpîn al vrerii tale,
nu este-aici la dreapta-ne vrun drum

130 pe care să ieșim dintr-astă vale
spre-a nu constrînge iarăși îngeri răi
cu noi să vie-a ne-arăta vro cale ?”.

133 – „Aproape-aici, s-o vezi cu ochii tăi –
răspunse el – din marea rîpă pleacă
un arc ce trece toate-aceste văi,

136 ci-i rupt aici și nu e drum să treacă,
dar lesne-o să suiți și pe ruine,
că zac în fund spre coasta ce se pleacă.”

121. ei, acei (a). 123. Sămînț-a fost a morții-ntre (a).

112. Distruse : în text : „se răsuci”. 115. Acest înfipt : Caiafa, judecătorul lui Isus Cristos.
Sfat : după cum se spune în Evanghelie (Ioan, XI, 50). 121. Socrul : socrul lui Caiafa, pontiful
Ana. 123. Sămînța rea : fiindcă, pentru pedeapsa răstignirii lui Cristos, Ierusalimul a fost
distrus și iudeii osîndiți să rătăcească printre celelalte popoare. 124. Mirare : știm că Virgil
a fost altădată în Infern (vezi cîntul IX, 22), dar atunci, printre ipocriți, n-a văzut pe Caiafa :
mirarea lui deci se explică ușor. 128. Stăpîn : dacă poți.

208

INFERNUL

139 Puțin Virgil a stat retras în sine.

Și-apoi : – „Acel ce-nțeapă răii-n lacul
de smoal-a lui, ce rău și-a rîs de mine !”.

142 – „Eu și-n Bologn-am auzit că dracul
e sac de vicii și mințind mereu,
că-i tată al minciunii”,-a zis monacul.

145 Cu pașii mari porni maestrul meu,
avînd puțin pe-obraji a furiei floare,
și-așa, lăsîndu-i pe-ncărcați, și eu

148 pornii pe urma dragilor picioare.

141. Cf. Chițu (a). 142. Auzii (a).

141. Și-a rîs : în cîntul precedent – cititorul își va aduce aminte – dracul mincinos, ca să-i
întindă o cursă lui Virgil, i-a spus că arcul al șaselea s-a prăbușit, dar următorul este întreg
și va putea trece peste el. Minciuna demonului apare clară lui Virgil. 142. Bologna : adică
atunci cînd studiam teologia în vestita universitate de acolo. 148. Dragilor picioare : pe
urma picioarelor dragului maestru.

209

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXIV

Cercul al optulea.

Valea a șaptea : hoții

Frica zadarnică a lui Dante (1-21)

Cei doi poeți se urcă pe colnicea

a șaptea (22-60) Hoții (61-96)

Vanni Fucci (97-151)

1 Pe-acel răstimp al tînărului an,
cînd Feb își udă-n Urn-ale lui plete
iar noaptea-ncepe-a da spre meridian,
4 cînd bruma pe cîmpii vrea să repete
frumoasa faț-a albei ei surori
ci-aripile-n curînd îi pier muiete,
7 lipsit de-orice nutreț se scoală-n zori
țăranul trist și vede alb tot locul,
și-oftînd își bate șoldu-adesiori,
10 acasă-ntors în vai își varsă focul
ca bieții-acei ce n-au ce să-și mai facă,
ci-ncet începe să-și aline focul
13 vîzînd cum lumea-ntr-alt vestmînt se-mbracă
în scurt răstimp, și ia toiagul lui
și-[a] turmei foame-n cîmp acum o-mpacă ;

1. Pe cînd e anu-abia născut și-și spală (b). 2. aurite (a). 4. imite (a). 6. topite (a).

10. își blastemă norocul (a). 14. deci (a).

1. Tînărului an : la începutul anului, cînd soarele, intrînd (februarie) în zodia Urnei, începe a încălzi mai mult și nopțile, apropiindu-se de echinocțiul de primăvară, încep a fi egale cu zilele. Atunci țăranul, sculîndu-se dis-de-diminează și vîzînd pămîntul acoperit cu brumă, crede că-i zăpadă și se întristează, dar, puțin după aceasta, întorcîndu-se în același loc, surîde vîzînd că pămîntul și-a schimbat înfățișarea. Tot așa eu m-am speriat, observînd cum Virgil s-a tulburat (din ciuda pentru cursa ce i-au întins demonii) și pe urmă am căpătat curaj, cînd l-am văzut că-mi vine în ajutor. 3. Meridian : ceea ce se întîmplă la echinocțiu. 4. Repete : imite. 5. Surori : zăpadă. 6. Îi pier : însă repede se topește. 13. Într-alt vestmînt : fiindcă bruma a dispărut, tot cîmpul capătă înfățișare nouă. În Italia, în luna februarie este aproape primăvară. 15. -mpacă : își duce turma la pășune.

210

INFERNUL

16 așa înspăimîntat de-al meu maestru fui
de-atîta nor ce i-l vedeam pe frunte,
ci-al spaimei plastru tot așa-l avui.
19 Că-ndată ce-am ajuns la rupta punte
s-a-ntors cu-acele dulci priviri spre mine,
precum le-avu dintîi sub tristul munte.
22 Și-atent aici privind peste ruine
și-n minte multe cumpănind de toate,
el brațe-a-ntins strîngîndu-mă la sine,
25 și ca și-acel ce face și socoate
și-apururi pare-a ști și-apoi ce vrea,
astfel spre vîrf trudindu-se-a mă scoate
28 pe-o stînc-a stat și-alt stei de după ea
vîzînd, mi-a zis : – „Tu treci pe-aceea stană,
dar vezi dintîi de poate-a te ținea”.
31 Ah, n-a fost drum de-acei [ce] poartă blană,
câci greu de tot, el cel ușor, eu dus
din colț în colț, urcam acea corhană.
34 Și dacă n-ar fi fost decît mai sus
într-alt ponor mai scurt-aici ruptura,
eu nu știu el, dar eu m-aș fi răpus.
37 Cum îns-al Malebolgii fiind spre gura
acelui puț adînc, pieziș se-ntinde
oricare-o bolgie-și are-astfel făptura
40 că suie-un mal, iar celălalt descinde.

Și-ajunsem astfel și-unde-am cunoscut
că cea din urmă piatră se desprinde.

43 Când fui pe vîrf, deloc n-am mai putut
să merg, și-am fost atît făr' de suflare
că unde-am fost ajuns, am și șezut.

46 – „Se cade-aici să-nvingi orice-amîinare,
căci stînd pe puf sub cald coperămînt
n-ajungi la gloria cea fără de care,

18. Dar sp[aimei] (a). 29. sui, stană, petroae (a). 38. Fîntîinii-acei adînci (a). pogoară (b).

39. Oricărei bolgi astfel îi e (a). 40. scoboară (b).

17. Nor : încruntare din cauza minciunii spuse de demoni. 18. Plastru : leac. 21. Munte : în
pădurea în care Dante se rătăcise, la poalele acelu deal pe coasta căruia întîlnise cele trei
fiare. 25. Acel : ca acela care, pe cînd lucrează ceva, se gîndește la ceea ce trebuie să facă pe
urmă, încît mereu pare a ști ce va face pe urmă. 31. Blană : adică era un drum pentru care
nu era potrivită o haină lungă și grea, care ar fi fost o piedică la urcat. 32. Ușor : fiindcă era
suflet și n-avea nici o greutate. Dus : sprijinit de Virgil. 34. Și dacă : și dacă aici ruptura
(malul format de ruinele podului) n-ar fi fost mai scurtă decît ponorul de mai sus. 37. Cum
însă : cum însă aceste văi, coborîndu-se spre gura Infernului, sînt făcute în așa fel încît un
mal se ridică și celălalt coboară. 42. Se desprinde : sus pe vîrf, de unde se desprinde cea din
urmă piatră a ruinei. 46. Amîinare : lene.

211

DIVINA COMEDIE

49 cîți mistuie-a lor viață pe pămînt
pe urma lor aceleași urme lasă,

ca spumele pe-un rîu sau fumu-n vînt !

52 Deci sus ! Și-nvinge truda ce te-apasă
prin vrerea cea ce-nvinge-orice bătăi,
cînd ei de-al trudei chin nimic nu-i pasă.

55 Căci nu-i de-ajuns să pleci dintr-aste văi ;
mai lung-o scară drum pe ea ne cere !

De știi ce-ți spui, grăbește pașii tăi.”

58 Plecai atunci și-am zis, pe cînd putere
mai multă fățaream s-arăt decum
aveam : – „Deci mergi ! Am și puteri și vrere !”.

61 Pe stînci luarăm deci din nou un drum
și greu și strîmt și-n totul stării sale
mai rău și decît cel de pînă acum.

64 Spre-a nu-i părea trudit vorbeam pe cale,
cînd iat-un glas, părănd că nici nu știe
vorbi deplin, ieși dintr-altă vale.

67 Ce-a zis, deși eram pe-acea stinghie
ce-i punte-aici, eu n-am putut să știu,
dar cel care vorbea-mi păru-n mînie.

70 Plecat privii spre-adînc, dar ochiul viu
nimic prin neguri n-a putut învinge,
deci zisei : – „Duce,-o, fă te rog să viu

73 la zidul cel ce-a șasea vale-o-ncinge.

C-aud, dar să-nțeleg eu n-am putere,
și stau și vād și tot nu pot distinge”.

76 – „Răspunsu-mi este-atît că-ți fac pe vrere,
că ruga cea onestă nu se neagă –
răspunse el –, ci-o stîmperi în tăcere.”

53. poteci (a). 55. pleci (a). 57. deci (a). 66. Vorbi deplin (a). Începutul versului
lipsind în (A), am introdus în text această variantă. 77-78. Răspunse el, căci astfel
se desleagă/ Onesta rugă... (A). Am introdus în text varianta (b), versul 78 lipsind
aproape în întregime în (A). 77. doru (a). 78. cere (a).

53. Bătăi : luptă. 54. Nu-i pasă : în text : „dacă nu se lasă doborâtă de trupul ei greu”. 56. O scară : face aluzie la urcușul lung și greu al Sfântului Munte din Purgatoriu. 59. Fățăream : mă prefăceam. 60. Deci mergi : „Sînt gata. Pornește, și eu te voi urma, căci simt că am din nou în mine și puteri, și voință”. 62. -n totul stării : întreaga înfățișare. 66. Vorbi deplin : glas aproape bestial ce părea înapt a pronunța cuvinte. Este, probabil, glasul supărat al vreunuia dintre hoții pedepsiți în valea aceasta, supărat de seninătatea cu care vorbesc cei doi poeți. 76. Răspunsu-mi : răspunsul cel mai bun este că-ți voi face pe plac, căci, cînd omul cere ceva drept, nu i se poate refuza, și dorința lui trebuie satisfăcută fără multă vorbă.

212

INFERNUL

79 La capul punții pe-unde ea se leagă
cu-a opta rîpă deci ne-am dus, și-n fine
văzui atunci deschisă bolgia-ntreagă,
82 și-ntr-însa șerpi, și-oriunde șerpi, și pline
grămezi, de-atîtea specii,-ncît de ei
simt sîngele și-azi sloi de gheață-n mine !
85 Să-mi tacă Libia de pustiul ei,
căci orișicît foiesc în el scîrboșii
jaculi, [chelidri], cencri și farei
88 n-avu mai rîi și mulți ca furioșii
de-aici, nici el, nici golul etiop,
nici malul sterp din preajma Mării Roșii !
91 Și-aci-ntr-acest scîrbos și crud potop
fug umbre goale-urînd de-nspăimîntate
și scorburi nu-s și nu-i heliotrop !
94 Și-au mîinile-ndărăt cu șerpi legate
ce-n spline-nfig și cap și cozi și-apoi
ieșind fac nod pe burtă ca și-n spate.
97 Și iat-atunci, pe-un duh de lîngă noi
sărind un șarpe,-l sfredeli prin locul
ce leagă gîtul de-umerii-amîndoi.
100 A scrie-un „O” sau „I” mai scurt e jocul
decum s-aprinse el și-arzînd căzu
și-ntreg îl prefăcu-n cenușă focul.
103 Și-așa cum sta distrus [astfel] acu
de sineși spuza prinse să s-adune
și-n sus sări și-a fost acel ce fu.
106 Astfel de oamenii-nvâțați se spune
că moare-un fenix, și la fel și-nvie
pe cînd și-a cincea sută de-ani apune.

87. și cencri (A). 103. acum, a prins (a). 105. Acelaș... (a).

81. Bolgia : vale. 87. Jaculi : șerpi care stau pe pomi și de acolo se năpustesc asupra prăzii. Chelidri : alt soi de șerpi exotici. Cencri : șerpi amfibii și veninoși. Farei : se spunea în Evul Mediu despre acest șarpe că umblă drept pe coadă (erectus graditur super caudam) și lasă urme pe unde trece. Numele acestor șerpi exotici sînt luate din Lucan (Pharsalia, IX, 78). Dante însă, cu fantezia lui puternică, născocoște niște metamorfoze așa de îndrăznețe și amănunțite de oameni în șerpi și de șerpi în oameni, încît cu drept cuvînt se va putea lăuda în cîntul următor (XXV, 94-99) de a fi întrecut pe maeștrii latini Lucan și Ovidiu. 89 : El : pustiul Libiei. Golul : pustiul. 91. Potop : mulțime de șerpi. 93. Scorburi : unde să se adăpostească. Heliotrop : elitropia, piatră scumpă și fabuloasă de culoare verde cu mici pete roșii, despre care în Lapidariile medievale se spunea că avea proprietatea de a face nevăzut pe omul care o strîngea în mînă. 95. Spline : în text : „șale”. 97. Și iată : a se construi : „Și iată că un șarpe, sărind pe un duh de lîngă noi, îl sfredeli”. 100. Mai scurt : în text : „nu e jocul”, adică : „S-aprinse mai repede decît se scrie un I sau un O”. 101. El : sufletul damnatului. 108. Apune : cînd au trecut 500 de ani.

213

DIVINA COMEDIE

109 [La iarbă și la grîne nu se-mbie],
ci-amom și lacrimi de tămîie-alege
[și nard și mir îi țes funebra ie],
112 și-așa cum cade-un om și nu-nțelege
de-a fost el tras de-o iazmă inimică
sau de-alt vrun rău ce poate pe-om să lege,
115 se uită-n jur mirat cînd se ridică
offînd confuz de groaza mare-a lui
prin care-a fost și-i plin de-avuta frică ;
118 pe hoț cînd a-nviat așa-l văzui.
Vai, aspră-i, Doamne, sfînta-ți lovitură
ce-n dreapta ta mînie-o-mparți oricui !
121 Ceru Virgil acestui mort de-arsură
să-i spuie cine-a fost ? Iar el : – „De-abia
plouai din Tosca-n trista asta gură.
124 Nu om să fiu, ci bestie-mi plăcea
ca mul ce fui, și Fucci e-al meu nume
și demnul grajd al meu Pistoia fu”.
127 Eu lui Virgil : – „Să nu mai facă glume !
Să-ntrebi ce culpă-l trase-aici, că-n viață
îl știu cumplit și gata să sugrume”.
130 N-avu, cînd ne-auzi, minciună-n față,
ci drept privi și sincer vru să fie,
cu-obrajii-aprinși de-o jalnică roșată :
133 – „Că tu mă afli-aci-n ticăloșie
cum vezi că sînt, mă doare mult mai tare
decît că fui gonit din lumea vie.
136 Nu pot să neg ce-mi cere-a ta-ntrebare.

Atît de jos în Iad eu fost-am pus
ca fur de sfînte-odăjdii din altare ;

113. Ori tras a fost (a). 122. Nevoia (a). 124. voia (a). 124. plăcea (a). 126. mea (a).
126. Și demn coteț îmi fu (b). 137. am fost adus (a).

110. Amom : plantă aromatică, ca și nardul și mirul. Lacrimi : boabe de tămîie. 111. Ie :
giulgiu. 114. Să lege : să vatăme ; face aluzie la epilepsie. 115. Ridică : cînd își vine în fire.
117. A fost : pe care a avut-o. Avuta : suferința. 123. Tosca : Toscana. 125. Mul : catîr. În
limba italiană mulo se spune și în înțelesul de copil bastard. Fucci : Vanni di messer Fucci
dei Lazzari, familie din Pistoia aparținînd partidului „negrilor”. Vechii comentatori spun că
a fost poreclit Vanni Bestia și este poate sufletul cel mai bestial din întregul Infern dantesc.
Om foarte violent, hoț, bătăuș și criminal, numele lui apare foarte des în condica condam-
națiilor din Pistoia între anii 1186 și 1295. Toate cronicile din Pistoia sînt pline de isprăvile
lui. Cea mai scandaloasă a fost încercarea ce o făcu în anul 1288 de a fura, împreună cu alți
tovarăși, odoarele din biserica Sfîntului Zenone din Pistoia. 132. Jalnică : roșeață care nu
provine de vreo căință, ci numai de ciuda de a fi fost recunoscut. 135. Gonit : nu știm dacă
Fucci a fost omorît, dar felul cum Dante se exprimă ne face să-l bănuim.

214

INFERNUL

139 iar furtu-mi fu năpastă pe-alții pus.
Spre-a nu te bucura de-a mea-ntîlnire,
de-o fi să ieși din groapa asta sus,
142 tu ia-n urechi și-ascult-o prevestire :
de Negri-ntîi Pistoia se desparte,
Florența-și schimb-apoi popor și fire,
145 din Val de Magra neguri Marte-adună
și-n negri nori el învălit apoi,
năvală dînd cu groaznică furtună,

148 pe Cîmpul Piceean va da război,
spărgînd în prip-a norului putere,
spre-a fi strivit oricine-i Alb ca voi.

151 Și-ți spui acestea ca să-ți fac durere !”.

143. Pistoia-ntîiu pe n[egrii] răpună (a). 149. Și-a norului putere-o și doboară (a).

139. Năpastă : mărturisește că autorul furtului a fost dînsul și că pe nedrept vina a fost aruncată asupra altora. 140. -ntîlnire : de a fi întîlnit printre hoți. 143. Desparte : se golește. Face aluzie la izgonirea „negrilor” din Pistoia în mai 1301. 144. Își schimbă : se referă la intrarea în Florența a lui Carol de Valois.

215

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXV

Cercul al optulea. Valea

a șaptea : hoții

Gest obscen al lui Vanni Fucci și

pedeapsa lui imediată (1-18)

Tîlharul Cacco (19-33) Transfor-

mare reciprocă a unui șarpe în om

și a unui om în șarpe (34-151)

1 Și-a zis, cînd vorbelor le-a pus o fine :

– „Mai na și ție, Doamne !” și-a făcut
cu ambele lui mîini spre cer smochine.

4 De-atunci încoace șerpilor mi-au plăcut,

căci iată unul gîtul i-l încinse,

părînd c-ar zice : – „Fii de-acum tăcut !”.

7 Iar altul peste brațe-astfel îl prinse

făcînd la pieptul lui din sineși nod,

încît mișcării-orice puțință-i stinse.

10 Pistoia, tu ! De ce nu cați vrun mod

[să te-nmormînți sub a cenușii zgură],

că-mpingi spre crime-așa pe-al tău norod !

13 Alt duh, prin toat-a morții vale-obscură,

n-aflai nici chiar la Teba-n porți trăsniul,

superb cu Cerul într-așa măsură.

16 Iar el fugi, și-atît i-a fost grăitul.

Ci-n furie-un centaur iat-apoi

venea cătîndu-l : – „Unde e cumplitul ?”.

1. Întins (a). 2. și-i făcură (a). 8. sus la piept (a). 11. a morții-ncepătură (a). 18. urla cătîndu-l (a).

3. Smochine : este un gest obscen, care se face punînd degetul cel mare printre degetul arătător și mijlociu, cu pumnul închis și întinzînd brațele spre cineva. Nu e vorba de „smochine”, dar de... altceva ! 4. Mi-au plăcut : fiindcă au oprit pe nerușinatul de a mai vorbi.

10. Un mod : un mod de a te preface în cenușă, fiindcă din cauza moștenirii răutății celor care te-au întemeiat împingi spre crime pe urmașii lor. Într-adevăr, legenda spune că Pistoia a fost întemeiată de bandele lui Catilina. 14. Trăsniul : cel trăsnit pe porți la Teba, Capaneu. Cf. Infernul, XIV, 46. 16. El : Vanni Fucci.

216

INFERNUL

19 Nu cred că au Maremele-n noroi

atîția șerpi cîți el avea pe crupă

și pînă unde-ncepe-a fi ca noi,

22 iar ceafa lui dragonul i-o astupă

cu-ntinse-aripi, și foc din gură-i iese

ce-aprinde tot ce căile-i ocupă.

25 Virgil atunci : – „Acesta-și alesese

sub muntele-Aventin o vizuină

și bălți de sânge-n ea făcuse-adesă ;
28 el n-are-un drum cu frații săi, și-o vină,
din cauza furăturii-acei mișele
a mării turme când îi fu vecină ;
31 atunci însă-i sfârși ale lui rele
măciuca lui Hercul, ce-o sută-i puse
și n-a simțit nici zece, cred, din ele”.
34 Pe când vorbea, iar celălalt trecuse,
trei inși ajunseră tiptil sub noi,
pe cari nici eu, nici maestrul nu-i văzuse,
37 decît când au strigat : – „Dar ce-i cu voi ?”
Și-și rupse-atunci vorbirea bunul tată
și-atent numai la ele-am stat apoi.
40 Eu nu le cunoșteam ; ci-așa cum cată
să strigi pe nume-aori, a trebuit
și-aici să strige-un soț pe-alt soț deodată,
43 zicînd : – „Dar Cianfa unde-o fi rămas ?”
Și-atunci, spre-a fi atent Virgil ce vede,
mi-am pus pe gură degetul sub nas.

20. șale (a). 22. Un balaur (a). 28. Dar (a). 29. ce-o face (a). 32. Hercul, cu ghioaca
lui, ce-o sută-n spate (a). 38. vreme (a). 43. cum de n-a venit (a). 45. lipit (a).

19. Maremele : regiune mlăștinoasă, nesănătoasă și sălbatică, acoperită cu păduri și plină
de șerpi și de animale sălbatice. 21. Ca noi : unde începe partea omenească a centaurului.
22. Dragonul : șarpe cu aripi, un fel de balaur mai mic. 24. Ocupă : pe toți cei ce îi stau în
cale. 25. Acesta : este vorba de Caccus, reprezentat de Virgil (Eneida, VIII, pp. 193 și urm.)
ca jumătate om și jumătate animal (semihomo). Se știe că, după mitologie, Caccus furase boii
lui Hercule și că acesta, descoperind hoția, îl omorî cu ghioaga. Dante face din el un centaur
și îl pune printre hoți din cauza hoțiilor lui. 26. Aventin : muntele Aventin, una din cele șapte
coline din Roma, în care legenda localizase peștera lui Caccus. 27. Bălți : din cauza nume-
roaselor omoruri. 28. Frații : ceilalți centauri. 29. Furăturii : a se construi : „din cauza acelei
furături mișele.” 30. Turme : a lui Hercule. 32. O sută : o sută de lovituri, din care n-a simțit
nici zece, fiindcă au fost de ajuns cele dintîi ca să-l omoare. 34. Vorbea : pe cînd Virgil povestea
isprăvile lui Caccus. Celălalt : Caccus. 35. Trei inși : este vorba, după cum se va vedea
mai pe urmă, de Agnolo Brunelleschi, Buoso Donati și Puccio Sciancato. Sub noi : fiindcă cei
doi poeți stau pe colnicea care desparte această genună de cea de mai jos și deci stau mai sus
decît sufletele damnaților care ocupă fundul genunii. 38. Rupse : întrerupse. 40. Cată : după
cum se întîmplă că cineva strigă uneori pe altcineva pe nume, tot așa s-a întîmplat că unul
din ei, chemînd pe tovarășul lui, mi-a făcut și mie cunoscut de cine era vorba. 44. Spre-a fi :
ca Virgil să fie atent la ceea ce vede.

217

DIVINA COMEDIE

46 Creștine-acum, din vorbe-mi de-ar purcede
ceva ce-i greu să crezi, să nu te mire,
câci eu, care-am văzut, abia pot crede !
49 Văzui, cum sta pe dînșii-a mea privire,
sărind pe-un duh un șarpe cum s-agață
și-ntreg cu șase labe-l ia-n primire.
52 Cu labele de sus l-a prins de brață,
cu alte două pîntecu-i încinse
și-ntr-ambii-obraji i-a-nfipt și dinții-n față.
55 Cu alte două coapsele-i cuprinse,
și coada lui vîrîndu-i-o-ntre șale,
pe spete-n sus de-a lungul lor o-ntinse.
58 Niciicînd n-au strîns a iederei spirale,
pe-un pom astfel, cum trista fiar-avu
pe-a altui membre strînse-acum pe-a sale.

61 Și-asemeni caldei ceri lipiți acu,
și-avînd amestecat-a lor culoare,
nici unul n-a mai fost acel ce fu.
64 Așa 'nainte flacării-arzătoare
se-ntinde pe hîrtie-o dungă sură
ce neagră încă nu-i, dar albu-i moare.
67 Cei doi priveau mirați, strigînd din gură :
– „O, vai, Agnel, cum iai o față nouă !
Nici doi nu e, nici unu-a ta făptură”.
70 Din două țeste-o țeastă fu cu două
figuri pe ea, cari apăreau pierdute
pe-un singur chip ce-avea-nsușite două.
73 Iar patru labe brațe-au fost făcute,
și piept și pulpi și vintre-au dat atari
ciudate părți cum n-au mai fost văzute,
50. Pe un cum sare (a). 57. În sus pe spete-alungul (a). 60. Pe-al altui trup le strînse
pe-ale sale (b). 61. Și ca de cînd (b). 61. Părînd c-ar fi de ceară caldă (b). 63. Nici
unul nu părea cel fost (b). 65. o pare a fi șters în (A). 70. amîndouă (a). 72. cu-aspect
din amîndouă-apoi (a).

46. De-ar purcede : dacă din cuvintele mele ar ieși ceva greu de crezut, să nu te miri, fiindcă
abia pot să-l cred eu, care am văzut. 49. Cum sta : pe cînd privirea mea era ațintită asupra
lor. 50. Sărînd : cum un șarpe, sărînd pe un duh, s-agăță de el. 56. Șale : coapse. 59. Avu :
avu strînse membrele sale pe ale altuia. 61. Lipiți : începe fuziunea șarpelui și a omului.
62. Culoare : albul pielii omenеști începe a deveni de un verde negricios și culoarea verde a
șarpelui a se amesteca cu alb. 68. Agnel : Agnolo dei Brunelleschi, care „de mic copil golea
buzunarele tatălui și mamei sale, apoi tejgheaua și prăvălia și fura ; mai tîrziu intra în casele
altora și se îmbrăca precum un cerșetor, punîndu-și și o barbă de bătrîn”. Așa ne spune un
vechi comentator. 70. Din două : se contopesc pînă a forma în contururi un singur trup ; prin
urmare, cele două capete formează unul singur, dar chipurile rămîn amestecate, fără ca nici
unul să predomine și să șteargă pe celălalt. 73. Patru : două ale omului și două ale șarpelui.
74. Vintre : pîntecele. 75. Ciudate : fiindcă era amestec de om și șarpe.

218

INFERNUL

76 fiind nici unul și-ambii-acei tîlhari
ăst chip confuz al formelor primare
și-așa s-a dus greoi, cu pașii rari.
79 Precum șopîrla pe căldură mare,
schimbîndu-și gardul ei, o vezi sclipind
cînd trece peste drum și-un fulger pare,
82 așa-mi păru un șerpuleț sărînd
aprins, spre burta altor doi, deodată,
și sur ca firul de piper fiind,
85 și-ntr-unu-n partea pe-unde ne e dată
întîia hrană, capul și-l înfise,
și-ntins căzu și-n stare nemișcată.
88 Privi străpunsul, dar nimic nu zise
ci, nemișcat și el, căscînd stătea
părînd că febr-ori somn îl năpădise,
91 și-n jos la fiară, fiara-n sus privea ;
prin rană el, iar fiara fum din gură
scoteau mereu, iar fumul se-ntîlnea.
94 Să tac-aici Lucan cu-acea lectură
de bietul său Nasid și de Sabel,
și-asculte-atent ce ochii-aci-mi văzură !
97 Să tac-Ovid, cînd șarpe face el
pe Cadm, iar pe-Aretusa apa mută :

scorni ce-a spus și nu-s gelos defel,
100 căci două firi el tot nu le transmută
spre-a fi din două forme un
cu-ntreaga lor materie prefăcută.

77. confuzul (a). 80. gardul, o zărești (a). 83. cumplit (a). 99. Căci basme-a
spus (a). Căci totu-i basm (a). 101. Spre-a fi un trup de-alt trup deplin pătruns (b).
101. ...apus (?) (a).

77. Primare : de mai înainte. 83. Aprins : mînios, cumplit. 85. -ntr-unu : într-un damnat.
86. Hrană : buricul. Înfișe : din cauza rimei, pentru „înfișe”. 87. Căzu : damnatul. 91. Și-n
jos : țilharul privește în jos la șarpele care l-a mușcat, pe cînd șarpele privește în sus la
damnat. 92. El : el scotea fum din rană, iar șarpele din gură. 94. Lucan : Lucan povestește
în Pharsalia, IV, 761-804 ciudatele efecte ale mușcăturii șerpilor. Despre Sabel spune că s-a
prefăcut în cenușă, despre Nasid că s-a umflat pînă cînd i-a plesnit platoșa. 97. Ovid : în
Metamorfoze, poetul latin vorbește despre transformarea lui Cadm în șarpe (IV, 563-603) și
a Aretuzei în izvor (V, 572-661). 99. Gelos : se ia pe față la întrecere cu Lucan și Ovidiu și
se laudă că i-a întrecut pe amîndoi, fiindcă nici unul, nici altul n-au îndrăznit să transforme
într-o singură ființă două firi deosebite. Această laudă, care provine din conștiința tehnicii
desăvîrșite a artei sale și care reflectă mîndria bunului meșteșugar care și-a pus silința în
bucata ce-a lucrat-o din răsputeri și de care este în sfîrșit mulțumit, este ceva obișnuit în
poezii Evului Mediu și mai ales în trubadurii provensali, care, foarte des, la sfîrșitul poeziilor
lor mai rafinate din punct de vedere tehnic și metric, se laudau (cunoscutul van) de frumusețea
versurilor și a melodiei.

219

DIVINA COMEDIE

103 Dar toate-aici astfel ș-au corespuns,
că-n două coada i-a crăpat la fiară,
iar gleznelor s-au strîns la cel străpuns,
106 și pînă-n tălpi din coapse s-adunară
în scurtă vreme-ncît de-o-ncheietură
nici semn n-a mai rămas măcar să pară :
109 iar coada, ce-a crăpat, luă făptură
de glezne-aici, iar pielea s-a făcut
pe șarpe moale, iar pe spirit dură.
112 Intrînd sub umeri brațele-am văzut,
și-a fiarei scurte brînci i se lungiră,
atît de mult cît brațele-au scăzut,
115 iar alte două brînci i se-mpletiră
făcîndu-i membru cel ascuns vederii,
și labe dintr-al său la om ieșiră.
118 Și-n timp ce fumu-i învălea-n mizerii
cu-n nou aspect, pe-ncet a-mpăroșat
un trup, iar altuia-i luă toți perii ;
121 căzut-a unul și-altul s-a 'nălțat,
dar fix ținînd luminile spurcate,
sub cari acum și-obrajii i-au schimbat.
124 Și-a tras spre tîmple-ngustul bot, spre spate,
acel de sus, și, din prisosul tras,
urechi ieșiră-n fălcile-acum late,
127 iar cît n-a curs spre tîmple și-a rămas
ca alt prisos, se strînse-n sine ciotul,
cît trebuie, și buze-a dat și nas.
130 Iar cel care zăcea-și împinse botul,
trăgînd spre tîmple-urechile-i, precum
retrage-un melc cornițele-i cu totul.
110. și moale s-a (a). 111. la altul (a). 120. luînd (a).
104. Crăpat : s-au format două picioare omenești. 105. S-au strîns : au format coada șarpelui.

106. S-adunară : adică gleznele ; picioarele, din coapse pînă în tălpi, s-au unit astfel încît n-a rămas nici un semn de despărțire. 112. Brațele : ale omului. 113. Brînci : labele. 114. Brațele : ale omului. 115. Alte două : cele două din mijloc. Șarpele avea patru brînci : cele două de sus au devenit, lungindu-se, brațe omenești ; și cele două din mijloc, contopindu-se, devin organul genital. 117. Dintr-al său : membru. 119. -mpăroșat : șarpele devenit om s-a acoperit cu păr. 121. Unul : omul prefăcut în șarpe. Altul : șarpele prefăcut în om. 122. Luminile : privirile rele, pline de vrajă, sub care fiecare și-a schimbat firea. 125. Acel de sus : cel din picioare. Fostul șarpe devenit om și-a retras înspre tîmple botul și, din prisosul cărnii, îi ieșiră urechile. 130. Zăcea : fostul om prefăcut în șarpe.

220

INFERNUL

133 Iar limba lui cea-ntreagă pîn-acum,
și iute-n grai, crăpă ; dincoa' se-nchise
crăpatu-i vîrf și nu mai dete fum.

136 Iar duhul cel ce bestie devenise
porni la fugă șuierînd prin vale ;

și-n urma lui scuipă-njurînd și zise,

139 întors spre el cu proaspetele-i șale,
spre-alt soț : – „Mai facă precum eu făcui
și Buoso drum pe brînci pe-această cale !”.

142 Așa-ntr-al șaptelea coteț văzui
răschimb și schimb, și scuza-n noutate
s-o am, de e cam turbure ce spui.

145 Deși priviri puțin cam înnorate

și duh trudit aveam, tot n-au putut

fugi așa-n curînd și-așa schimbate,

148 încît pe Pucci-a nu-l fi cunoscut.

Căci singur el, din cele trei tiptile
venite duhuri, nu s-a prefăcut.

151 Și-al tău călău al treilea fu, Gavile.

144. de-am fost confuz în ce vă spui (a). fui. spui (A).

134. Dincoa' : la celălalt șarpe devenit om limba bifurcată se uni. 138. Scuipă : șarpele devenit om scuipă și vorbește. Sînt aici două feluri de interpretări ; unii spun că șarpele devenit om scuipă ca semn ale firii lui omenești, alții că scuipă fie din dispreț, fie ca să-i arunce ceea ce a mai rămas din firea de șarpe. 139. Proaspetele : căpătate de curînd. 141. Buoso : Buoso degli Abati, după Lana și Pietro di Dante ; după alții, acel Buoso Donati în locul căruia Gianni Schicchi făcu testament (vezi cîntul XXX, 32-44). Acesta care vorbește și dorește ca și Buoso să alerge pe brînci, cum a alergat și el înainte, este Francesco Cavalcanti. Nu prea știm mult despre acești florentini aparținînd unor familii foarte nobile, pe care Dante îi bagă aici printre tîlhari. Foarte probabil, după Del Lungo (în comentariul său publicat de curînd), Dante face aici aluzie la acei cetățeni care, profitînd de izgonirea „albilor”, au jefuit casele acestor izgoniți și le-au ocupat funcțiile. Deci nu e vorba aici de hoți ordinari, ci de oameni care au realizat avere în paguba adversarilor politici. 145. Deși priviri : a se construi : „Deși aveam priviri cam înnorate și duh trudit, acele duhuri n-au putut fugi atît de repede încît eu să nu cunosc pe Pucci”. 148. Pucci : Puccio de' Galigai, ghibelin florentin izgonit în 1268, este singurul care nu se transformă în fața lui Dante. Într-un manuscris florentin se spune despre hoțiile lui că erau „spirituale” și „pline de haz”, așa că se bucura de oarecare simpatie printre florentini. 151. Al treilea : Francesco Cavalcanti, pe care Dante îl numește călăul tîrgului Gaville (în Valdarno de sus) fiindcă urmașii lui se răzbnară cît se poate de crud cu locuitorii tîrgului, care l-au omorît. Călăul : cauza tuturor relelor aceluia tîrg.

221

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXVI

Cercul al optulea. Valea

a opta : sfătuitoarii de rele

Apostrofa lui Dante contra Florenței

(1-12) Sfătuitoarii de rele (13-48)

Ulise și Diomed (49-84) Ulise

povestește moartea sa (85-142)

1 Florenço, poți sălta ! Căci mare-n lume

ești tu, și bați aripi pe-uscat și mare,

și-ncep și-n Iad să știe de-al tău nume !

4 Pe-atari de-ai tăi, pe cinci aci-n pierzare,

pe cinci aflai, de-aceea-mi fu rușine,

dar nu-ți fac ei nici ție cinste mare.

7 De are-un vis în zori izbânzi depline,

vedea-vei tu-n curînd – o, nu te teme ! –

ce Prato vrea, nu și-alți dușmani cu tine.

10 De-ar fi și-acum că n-ar fi prea devreme !

De ce nu e, căci tot va fi odată !

Tîrziu de-o fi, cu-atît mai greu voi geme.

1. Fl[orenço] saltă ! Căci (a). Florenço saltă căci ești mare-n lume (c). 2. Din aripi

bați pe-uscături (a). Că bați din aripi pe pămînt și mare (c). 3. Și-n Iad se răspîn-

dește (c). 4. tîlhari (a). Aflai concetățeni aci-n pierzare (c). 5. Aci-ntre hoți, iar

de-ăsta mi-e ru[șine] (a). 5. Pe cinci de-ai tăi, iar de-ăsta mi-e rușine (c). 6. Și nu

te 'nalți nici tu-n vro cinste mare (c). 7. dacă visezi ce-aevea vine (c). 8. cîte-o să

cheme (c). 9. nu și-alții zic, ci Prato peste tine (c). 12. Mai trist voiu fi (c). Mai

grea-mi va fi cu cît (c). Cu cît voiu întîrzia, în mult voi geme (c). 12. voi (A).

1. Sălta : de bucurie. Mare : ironic. 3. Și-ncep : se subînțelege : oamenii. 4. Pe-atari : am

găsit printre hoți nu mai puțin de cinci cetățeni de-ai tăi, aparținînd pe deasupra la așa

familii (atari), că simt urcîndu-mi-se în față vâpaia rușinii, și tu însăși, oricît de nerușinată

ai fi ajuns, trebuie să recunoști că nu poți să-ți faci din aceasta un titlu de cinste. 7. În zori :

dacă este adevărat că visurile de dimineață spun adevărul, eu îți prezic că nu va trece mult

și vei vedea ce sentimente nutresc pentru tine – nu spun celelalte orașe din Toscana, care

toate ar vrea să te vadă moartă, dar însăși Prato, așa de aproape de tine, că poate fi socotită

o prelungire din tine însuși. 10. De-ar fi : și dacă ar fi căzut asupra ta pedeapsa pe care ai

meritat-o, greșelile tale sînt destule, pentru a face să se creadă că nu ar fi venită prea curînd !

Mai bine ar fi dacă ai fi fost pedepsită, fiindcă este necesar să plătești odată birul nelegiuirilor

222

INFERNUL

13 Plecînd de-aici pe coasta dărîmată,

ce scări ne-a dat dintîi în jos pe ea,

urcam tîrît de mîna de-al meu tată,

16 și,-urmînd pustiul drum ce mă ducea

pe jgheaburi și pe stînci, n-aveam putere

decît făcînd picior din mîna mea.

19 Durere-atunci simții, și simt durere

și-acum de ce-am văzut aici, și-astfel

îmi țin ingeniul-n frîu mai cu putere

22 să n-aibă căi ce n-au virtutea țel,

căci dac-o zodie-ori mila cea divină

mi-a dat vrun dar, să nu-mi bat joc de el.

25 Precum țăranul stînd pe vro colină,

pe-un timp cînd suie spre zenit fugarii

Acel ce lumii-ntregi îi dă lumină,

28 cînd muștele s-ascund și ies țințarii,

cîți vede licurici prin valea, poate,

pe unde-arase-ori puse viței parii ;

31 așa-ntr-a opta bolgie-a tristei gloate

văpăi luceau, precum văzui de-afară,

cînd fui de unde-n fund s-arată toate.

13. Plecarăm deci, și sus (c). 14. dintîiu (A). 14. Ce-ntîiu ne dete trepte (a). vale (c).

15. mâni de bunul (b). 16. printr-ale sale (c). Urmîndu-mi printre stînci îngrozitor (c). Suiș, și printre (c). 17. pe stînci și-altfel a mea putere (a). Colțoase stînci (c). 17. Pe-al stîncii sghiab (b). 18. Decît uzînd și mîna și piciorul (c). 19. și-o simt și-acum (c). 20. Gîndind la ce văzui aici (a). 23. Și-o bună stea (a). buna stea, sau (c). 24. De-mi dete-un dar (ac). 25. Și cîți țărani (a). 26. tot mai mult își sue focul (c). 27. Spre noi (c). 28. jocul (c). 30. Pe unde ar (b). Pe unde-și pune vie-ori ară locul (c). 33. arata fundul (a).

tale ! Dar asemenea pedeapsă întîrzie, și îmi va pricinui cu atîta mai mare durere cu cît voi fi mai bătrîn. 14. Scări : ne-a dat drumul. 18. Picior : în text : „piciorul nu putea să se lipsească de ajutorul mîinii”. 21. -n frîu : ca și printre luxurioși, tot așa printre înșelători, Dante simte că are ceva comun cu acest neam de păcătoși. Același lucru i se va întîmpla printre mîndrii și pizmașii Purgatoriului. Nu pentru că el s-ar acuza pe față de aceste vicii, dar, cînd supunîndu-se la aceleași pedepse ale păcătoșilor, cînd arătînd o compătimire plină de simpatie, cînd pierzîndu-și simțirea la gîndul urmărilor funeste la care poate duce o patimă care la început părăuse aproape nevinovată, cînd, în sfîrșit, arătînd (cum în cazul de față) pentru anume pedepse o spaimă care aproape urma unei urîte înclinări pe care o simte în el, Dante ni se dezvăluie ca om și păcătuitor, cu o sinceritate învăluită de pudoare, care ne mișcă într-un caracter de plăsmuire așa de puternică și într-un suflet așa de mîndru. Firește că nu-l putem crede pătat de un astfel de păcat (sfaturi rele), dar nu trebuie să uităm că un om de talia lui Dante, pe nedrept persecutat și „tîrît ca o frunză” în prada a ceea ce el numește „vîntul uscat al sârăciei”, era puternic ispitit să dea priceperii lui o întrebuintare asemănătoare aceleia date de Ulise și Diomedea. De aceasta spune că, în fața acelei priveliști, se simți îndemnat să înfrîneze mai mult ca de obicei ingeniul său. 22. Țel : să meargă tot pe căi drepte. 24. Dar : istețime. 26. Timp : vara. Fugarii : caii soarelui. 27. Acel : soarele. 28. Cînd : seara. 29. Cîți : cîți licurici... așa luceau vîpăi. 30. Arase : adică în timpul zilei. 33. De unde : într-un loc din care se arată toate lucrurile din fundul genunii.

223

DIVINA COMEDIE

34 Cum cel pe care urșii-l răzbnară
văzu că-i piere-n car conducătorul,
cînd roibii drept spre cer îl ridicară,
37 și nu-i putea urma cu ochii zborul,
cînd nu văzu decît urcînd spre stele
un pumn de foc pierind încet ca norul ;
40 așa la gura gropii-umblau și-acele
vîpăi, și-n toate-ascuns era vrun ins,
dar n-arătau ce furt închid în ele.
43 Eu stînd pe punte ca să văd, m-am prins
de-un colț al asprei stînci, fără de care
puteam să cad chiar fără de-a fi-mpins.
46 Virgil văzînd atenta mea mirare :
– „În orice foc e cîte-un duh, al cui
vestmînt e tocmai cazna care-o are”.
49 Răspunsei eu : – „Acum, căci tu mi-o spui,
sînt și mai sigur, dar știui de-ndată,
că este-așa, și tocma' vream să spui :
52 Ce duh e-n flacăra la vîrf crăpată,
cum fu ieșind pe-un rug, ce mistuise
cu frate-său pe Eteocle-odată ?”.
55 – „În ea e Diomedea,-a zis, și-Ulise,
uniți aici de-un foc mistuitor
precum, trăind, o furie-i unise.

35. Că-i pleca din car (a). Văzut-a carul lui Elie-n zorul (c). 36. Ce roibii-urcînd în sus spre cer i-l dară (c). 37. Și nu vedea, urmînd cu ochii sborul (a). Și nu putu vedea cu ochii-n... (c). 38. Altce decît al nisce flăcările (a). Cel iute-altce decît în zări afunde (c). 39. ca norșorul (a). Un foc puțin suind (b). Decît un singur foc urcînd

pierdut (c). 40. Așa prin largul gropii-umblau pe-oriunde (c). 41. Văpăi nici una (c). 42. Și-oricare foc ascunde (c). 43. Eu stam pe punte-astfel spre bolgie-ntins (b). Eu stam (c). 44. Încît de n-aș fi prins (b). 46. prins (c). 48. Vestmînt pe el chiar focul (c). 49. Maestre-al meu, am zis, cînd tu (a). Maestre bune (c). 50. Știu și mai sigur, dar știui ce-ai spus (c). 51. a-ți spune (c). 52. e-n focul (c). 53. Părînd c-ar fi din (b). Crăpat cum de pe rug (c). 54. pe Eteocle pus (c). 56. Și-au tot așa un (a). 34. Cel : proorocul Eliseu, despre care Sfînta Scriptură spune că îi apăru carul Sfîntului Ilie înălțîndu-se spre cer înfășurat într-o mare limbă de foc și că, bătîndu-și joc cîtiva copii de el pentru că plîngea, el îi blestemă și pe dată ieșiră din pădurea vecină niște urși care sfîșiară patruzeci și doi din acei copii. 35. Conducătorul : Sfîntul Ilie. 40. Așa : după cum carul Sfîntului Ilie apăru proorocului Eliseu învăluit într-o limbă de foc, tot așa într-a opta genune sfătuitoarii de rele erau învăluitei fiecare într-o pală de foc. 48. Vestmînt : al cărui veșmînt de flacără constituie pedeapsa păcatului. 52. Crăpată : printre atîtea luminițe cu desăvîrșire asemănătoare una alteia la formă și mărime, una, a cărei flacără se desparte în două limbi în felul aceleia pe care Lucan (Pharsalia, I, 551) ne povestește că se desprinsese din rugul lui Eteocle și Polinice, atrage toată curiozitatea poetului, care întrebă pe Virgil. 54. Eteocle : Eteocle și Polinice, copiii lui Oedip și ai Iocastei și-au disputat tronul Tebei și din rivalitate s-au omorît. Cînd cadavrele au fost puse pe rug, flăcările s-au despărțit. 55. Diomede : Ulise și Diomede, vestiții eroi din Iliada, care împreună născociră și puseră în aplicare cunoscuta cursă a „calului troian” și împreună răpiseră statuia Minervei (Paladium), despre care se credea că atît timp cît va rămîne în Troia, orașul nu va fi cucerit. 57. Furie : aceeași ură

224

INFERNUL

58 Spășesc în foc scornită cursa lor
a calului ce-ntrînd făcut-a poartă
să ias-al Romei ne-ntrecut popor.

61 Plîng arta lor, din cauza cărei, moartă,
și-azi plîngi pe-Ahile al tău, tu, Didamie ;
și-au și pentru Paladiu-această soartă.”

64 – „De au și-aici în foc vorbire vie,
te rog, maestre,-o, rogu-te să vrei,
și-o rug-a mea te plece cît o mie,
67 să stai cu mine s-așteptăm pe-acei,
ce ard acoalea-n para cea cornută,
câci vezi aprinsul dor ce-l am de ei.”

70 Răspunse el : – „Mi-e ruga ta plăcută,
și demnă e, și vreau a te-asculta,
dar gura ta de-acum să-ți fie mută.

73 Vorbi-voi însumi eu, căci vrerea ta
eu bine-o știu, dar greci aceștia fură,
și poate-or fi semeți cu limba ta”.

76 Cînd focul fu și-n locul unde-avură
cuvintele și loc și timp în fine,
atari au fost din dulcea tatei gură :

64. și-n focu-acesta vorbă (a). focul lor (c). 66. Și ruga mea cît mii de rugi să-ți fie (c).

67. Să nu-mi pui piedeci așteptării aici (a). 69. Ce dorul meu de limba cea (a). Căci

vezi ce dor (a). Mă-mpinge-așa (b). Că-mi vezi (b). 70. Nu poate să nu-mi placă (b).

72. rămîne-ți (a). ca gura ta să tacă (b). 74. Știu bine ce voești (a). Voiu cuvînta (a).

78. Aceste (a).

împotriva troienilor. 60. Romei : din cauza cursei „calului troian”, Troia fiind cucerită de greci, Enea plecă în căutarea unui nou pămînt promis de zei și Roma a fost întemeiată.

62. Didamie : zeița Thetis, mama lui Ahile, știind soarta acestuia că o să moară la asediul Troiei, îl trimise la Schiros deghizat în haine femeiești la regele Nicomedes, care, crezîndu-l fată, îl crescă împreună cu fata lui, Deidamie, de care Ahile se îndrăgosti. Ulise, știind că Troia nu se putea cuceri fără Ahile, se prezentă la palatul regelui Nicomedes înfățișîndu-se ca un negustor. După ce a arătat fetelor giuvaere și alte lucruri femeiești, le arătă și arme

frumoase, în timp ce alții ascunși sunau din trâmbițe de război. Ahile, tresărind la acel sunet și apucând armele, Ulise l-a recunoscut și, fără multă greutate, a putut să-l convingă să părăsească pe Deidamie și să-l ducă cu el la război. 66. O mie : te rog ca rugăciunea mea să facă cât o mie (de rugăciuni). 68. Cornută : flacăra cea despicață. 75. Semeți : comentatorii caută să explice acest pasaj, într-adevăr cam obscur, închipuind că acele suflete ar fi ascultat mai cu dragă inimă cuvântul lui Virgil (adică al unui antic) decât al unui modern cum era Dante, însă, la drept vorbind, explicația aceasta nu ni se pare tocmai convingătoare. Mai bine interpretează Alessandro Chiappelli în *Lectura Dantis* din Orsanmichele (Firenze, Sansoni, 1901), care spune că Virgil, „cîntînd războiul troian și faptele eroilor, în anume chip, bine-meritase de la ei”. Nu era prin urmare, ca Dante, un necunoscut, și lui acele spirite i-ar fi răspuns, desigur, cu mai multă bunăvoință decât celui dintîi venit. Pentru alte chestiuni care privesc acest pasaj vezi Ramiro Ortiz, Cîntul XXVI din „Infernul” lui Dante cetit la facultatea de litere din București (București, tipografia „Speranța”, 1915) pp. 15-16. 76. Focul : flacăra despicață în două, care învâluie pe Ulise și Diomedea. 77. Loc... timp : cînd flacăra ajunsese, în rătăcirea ei vagabondă, la mică distanță de poezi, încît lui Virgil i se părură potrivite timpul și locul pentru a-i vorbi. 78. Au fost : adică : cuvintele au fost atari.

225

DIVINA COMEDIE

79 – „Voi doi, pe cari-același foc vă ține,
de-s vrednic eu răspuns să mi se deie,
și-ori mare-ori mic de v-am făcut vrun bine
82 c-am scris trăind înalta-mi epopee,
să stați, iar unul spuie dintre voi
pe unde-a mers prin sineși ca să pieie !”
85 Și-al vechii flacări cel mai lung vîlvoi
zbătut porni să scoată murmurarea
cum face-un foc bătut de vînt la noi.
88 Iar vîrful ei așa-și făcea mișcarea,
părînd al unei limbi ce-ar fi vorbit,
și voce-a scos și-a zis : – „După scăparea
91 de Circe-acea ce-un an m-a fost rob
aproape de Gaeta, mai 'nainte
de ce pe-aici troienii-au fost venit,
94 nici dor de fiu, nici mila de-un părinte
bătrîn, pe-atunci, nici dragostea datoare
să curme-al Penelopei plîns fierbinte
97 n-au fost în stare-a-nvinge-a mea ardoare
să plec în lume ca să știu și eu
și-a altor neamuri vicii și valoare.
100 Și-așa plecai cu-un singur vas al meu
pe-al mării sterp întins, numai c-o mîină
de soți ce-apoi cu mine-au fost mereu.
103 Văzui și-un mal și-alt mal al mării, pînă
la sarzi și la ispani, văzui Marocul
și cîte țări au marea-n jur stăpîină.

80. sînt eu demn (a). 83. și-arate-mi unul (c). 87. bate (c). 90. Cînd scăpai (c).

91. De Circe care mai mult d-un an (c). Gaete (c). 93. De ce pe-aici Enea a venit (b).
numit (a). 94. Nici dorul de copil (c). 98. s-o știu (a). 99. au alte neamuri (c).

81. Și ori : și dacă vreodată v-am făcut (cînd scrisese mărșele versuri ale Eneidei, în care v-am pomenit numele) vreun bine. 83. Unul : Ulise să ne povestească unde a murit. 88. Vîrful : și iată că, în acea tăcere, flacăra începe să se clatine și cea mai mare limbă (Ulise) să zvîcnească, pe cînd dinăuntru se aude ieșind puțin cîte puțin un murmur confuz, care în curînd se face mai deslușit și se determină și se articulează în cuvinte. Flacăra vorbește și vorbind șerpuiește și se zbate ca o limbă de foc. 91. Circe : fiica Soarelui și a Persei, vrăjitoarea care, după povestirea lui Homer, preschimbă în porci pe tovarășii lui Ulise, și pe el îl opri lîngă ea un an, dar, după porunca lui Jupiter, îl lăsă liber să se întoarcă acasă.

92. Gaeta : promontoriul Circello, aproape de Gaeta (oraș maritim lângă Neapole) pe care Enea îl numi așa în cinstea doicii lui, Caieta, pe care o îngropă acolo. 93. De ce : în text : „mai înainte ca Enea să o numească astfel”. 94. Nici dor : nici iubirea părintească pentru tânărul Telemac, nici respectul filial pentru bătrînețea lui Laerte, nici iubirea pentru a mea credincioasă și înțeleaptă Penelopa nu putură să învingă focul ce mă ardea de a ajunge cunosător al lumii și al valorii și al viciilor oamenilor. 103. Văzui : văzui astfel amîndouă țărmurile Mediteranei pînă în Spania și Maroc, insula Sardinia și altele pe care această mare le scaldă și le înconjoară.

226

INFERNUL

106 Bătrîn și eu și-ai mei eram, și focul
topit, cînd am ajuns [la] acea strîmtime
în care-a-nchis Heracle-odată locul
109 ca mai spre-adînc să nu cuteze nime.

Lăsai Sevila-n dreapta căii mele,
și-n stînga Ceuta-n neguri de-adîncime.

112 «O, frați – am zis – prin mii de mii de grele
sosiți și-n cel din urm-apus acum,
cu slabul rest al vieții puținele

115 ce licură de-abia pierdută-n scrum,
ce-ar fi, ca-n lumea cea făr' de ființe
noi dincolo de soare-am face-un drum ?

118 Voi fii sînteți ai nobilei semințe
și nu născuți spre trai de dobitoc,
ci-onoare să cătați și cunoștințe !»

121 Și-astfel redeșteptai atîta foc
cu-aceste vorbe cîte-avui a spune,
că n-aș mai fi putut să-i țiu pe loc.

124 Și-ntoarsem prora iar spre soare-apune,
și, tot la stînga-n larg pentru-alergare,
făcurăm din lopeți aripi nebune.

127 Și toate stelele ce-alt pol le are
luceau prin nopți, și-al nostru pol apus,
și nici nu mai ieșea apoi din mare.

106. ...și acea (A). Eram (a). 115. Ce-abia-mi licură (a). 121. Și-n soții mei trezii (a).

124. pupa (a). Ne-ntoarsem (a).

106. Focul : focul tinereții. 107. Strîmtime : strîmtoarea Gibraltar, renumitele „coloane ale lui Hercule”, pe care era scris : non plus ultra. 110. Sevila : cunoscutul oraș din Andaluzia, dar aici Dante trebuie să facă aluzie la întreaga regiune, fiindcă Sevilla este în interiorul țării și invizibilă de pe mare. 111. Ceuta : oraș pe țărmul african în fața Sevillei. 112. O, frați : frații mei, care prin atîtea mii de pericole ați ajuns cu mine la cel din urmă liman apusean al lumii locuite, ce-ar fi dacă am încerca în scurtul timp ce ne mai rămîne de petrecut pe pămînt (și este aproape scurta veghe a morții) să cunoaștem lumea care se întinde dincolo de aceste coloane ? 118. Semințe : omenești. 120. Să cătați : și să căutați onoare. 126. Nebune : de ce Dante socotește nebune aripile (lopețile) vasului lui Ulise ? Chestia este foarte discutată. Trebuie însă să vedem aici un simbol și anume că pentru buna reușită a întreprinderilor mărețe, simplele mijloace omenești nu sînt de ajuns fără voința divină. Foarte probabil „muntele cenușiu”, care pricinuieste pierderea lui Ulise, nu este altceva decît Sfîntul Munte al Purgatoriului, pe care Dante și-l închipuie izolat în mijlocul apelor celeilalte emisfere. Ei bine, vasul care duce sufletele în Purgatoriu ne este descris (Purgatoriul, II, 31-33) ca „disprețuitor de mijloacele omenești, în așa fel că nu-i trebuie lopeți și nici pînze, ci numai aripile îngerului cîrmaci”, și, comparînd între ele aceste două vase, ajungem la concluzia că în Purgatoriu se ajunge prin mila lui Dumnezeu, iar nu prin voința omenească. Iată semnificarea alegorică a „vasului iute și ușor”, opusă „corăbiei” lui Ulise, îngreunată de oameni și purtată de lopeți, pe cînd cealaltă are numai suflete, și iată de ce Dante numește „nebun” acel zbor făcut cu aripa neîncercată și pămînteană. 127. Ce-alt : pe care celălalt. 128. Apus : era apus,

se pierduse în zări, nu se mai vedea.

227

DIVINA COMEDIE

130 De cinci ori s-a aprins de jos în sus
și tot de-atâtea ori se stinse luna
de când urmam ăst drum de care-am spus,

133 când negr-un munte și-a ivit cununa
departe-n fund, prin zare-nnegurată
cum alta-n lume n-am văzut nici una.

136 Și-un chiu ce-am scos se-ntoarse-n vai îndată,
câci noul mal o volbură născu
ce-a prins corabia-n proră să ne-o bată.

139 Trei roți cu marea-ntreagă el făcu
și-a patra oară pupa-n sus o-mpinse
și prora-n jos, cum Altuia-i plăcu.

142 Și-adîncul mării peste noi se-ntinse”.

132. De când nebunul (a). 133. brunul (a). 134. atît de naltă-n slavă (a). atît de ridicată (b). 136. Fu chiu dintîiu, și-o jale-apoi grozavă (a). 138. nava (a). 140. o duse (a). 142. Și marea peste noi ad[încu]-și puse (b). Și-n urmă marea peste noi se-nchise (b).

130. De cinci ori : trecuseră cinci luni, adică de cinci ori văzuseră aprinzîndu-se acea față pe care luna o arată pămîntului (deci fața luminată) și de cinci ori luna întorsese către ei fața ei neluminată. 136. Chiu : strigăt de bucurie. Vai : în dureri. 137. Născu : noul mai născu o volbură. 138. Bată : să bată în prora corăbiei noastre. 139. Trei roți : corabia se învîrte în cerc de trei ori. El : vasul, corabia. 141. Altuia : lui Dumnezeu. Am observat în altă parte că niciodată în Infern nu se pomenește numele lui Dumnezeu (cf. Infernul, V, 81). 142. -ntinse : cu acest vers de o armonie înceată și gravă se încheie minunatul episod. „Nici un indiciu în cuvintele eroului, zice Torraca, de durere, de părere de rău, de căință. Pe cînd povestește, răsar pe rînd în minte și se fixează cu putere în memoria noastră imaginea corăbiei care străbate singură imensitatea oceanului, a muntelui întunecos apărut pe neașteptate, a furtunii care face să se învîrtească nava și valurile și, în fine, corabia înghițită de vârtej și marea din nou unită și liniștită, iar totul este povestit și zugrăvit de el cu seninătate desăvîrșită, ca și cum n-ar fi fost el eroul dramei”.

228

INFERNUL

Cîntul XXVII

Cercul al optulea. Valea

a opta : sfătuitoarii de rele

Guido da Montefeltro întrebă pe
Virgil (1-30) Dante îl informează
despre starea politică din Romagna
(31-54) Sfatul lui Guido către
Bonifaciu al VIII-lea și osînda lui
Guido (55-136)

1 Fiindc-apoi sfîrșit vorbirii puse
și dreapta-n sus și-n liniște stătea,
cu voia dulcelui poet se duse.

4 Cînd d-alta ce din dosul ei venea
spre vîrfu-i fuse-atenția-ne-ndreptată
prin sunetul confuz care-l scotea.

7 Precum siculul bou, ce-ntîiași dată
mugi cu plînsul cui l-a plăsmuit
cu pila sa [și drept îi fu ca plată !]

10 urla cu glasul celui chinuit,
încît părea cuprins de suferință
deși de-aramă-ntreg era cioplit,

13 astfel să iasă neavînd puțință,
nici drum, din foc, cuvintele lui fură
în felul său dintîi [doar străduință].

1. Fiindcă (A). 3. I-a dat Vir[gil] un semn (a). 4. de- (a). dos (a). 6. dintr-însa scos (a).

1. Puse : adică flacăra (Ulise). 4. Cînd : cînd atenția noastră fu îndreptată spre vârful unei alte flăcări, ce venea din dosul ei. 7. Siculul bou : taurul de bronz înroșit pe care Falaris, tiran din Agrigent, îl întrebuița ca instrument de tortură și de moarte și în care tiranul a închis cel dintîi pe maestrul Peril, care îl născocise (Ovidiu, Tristia, III, eleg. XI, 38-54).

10. Urla : urletele celui chinuit răsuna ca un muget. 11. Încît : adică boul de aramă.

13. Astfel : după cum urletele celui chinuit în boul de bronz înfocat al lui Falaris răsuna ca un muget, tot așa cuvintele damnatului ascuns în flăcără, neavînd puțință și negăsindu-și drum de a ieși din foc, vorbiră mai întîi nelămurit, confuz, cu acel sunet ce-l scoate flacăra bătută în vînt. A se construi : „Astfel, neavînd puțință, nici drum să iasă din foc, cuvintele lui au fost, în felul său (= lor) dintîi, doar străduință (de a vorbi)”.

229

DIVINA COMEDIE

16 Cînd ele-apoi drum liber își făcură

prin vârful ce le da vibrații clare

cum limba lor le-o dete-odată-n gură,

19 cuvinte-am auzit : – „O, tu spre care

vorbesc, tu cel care-n lombardul meu :

poți merge,-ai zis, n-am altă-ce-ntrebare ;

22 deși sosesc tîrziu, nu-ți pară greu

să stai puțin și să-ți amîi plecatul,

căci eu voi sta cu drag, și ard mereu.

25 De ești căzut de-acu-n întunecatul

locaș aici, din dulcea țărișoară

latină de-unde-ntreg îmi port păcatul ;

28 au pace romagnolii-ori iar s-omoară ?

Eu fui din munții cei dintre Urbin

și de-unde Tibru ca izvor scoboară”.

31 Eu stam plecat, de-atenție încă plin,

cînd semn în coastă-mi dete-al meu părinte

și-a zis : – „Vorbește tu, căci e latin”.

34 Iar eu, avînd gătit răspunsu-n minte,

n-am stat să preget și-am și zis îndată :

– „O, duh ascuns în haina ta fierbinte,

20. Și-ai (a).

17. Vîrful : flăcării. Vîrful flăcării, vibrînd, scotea sunete așa de clare, ca acelea pe care le

scotea limba lor cînd erau vii. 20. Lombardul meu : în graiul meu lombard. Se pare că

damnatul a cunoscut accentul și cuvintele lombarde ale lui Virgil. Dante pune chiar în

gura lui Virgil două lombardisme, probabil printr-una din acele anacronisme medievale prin

care, de pildă, Hector era înfățișat ca un cavaler medieval. 21. Altă ce-ntrebare : nu mai

am ce să te întreb. 24. Și ard : dacă eu, care ard mereu, voi sta cu drag de vorbă cu tine, te

rog să nu-ți pară rău și ție, care nu suferi pedeapsa groaznică în care eu mă chinuiesc, să-ți

amîni plecarea. 25. Căzut : damnatul crede că Virgil ar fi un sfătuitor de rele sosit acolo de

puțin timp. 26. Țărișoară : Lațiu, în sens de Italia centrală, în opunere cu Lombardia.

27. De-unde : din care țărișoară și eu am venit aici să-mi plătesc păcatul. Așa înțeleg mai

toți comentatorii ; noi credem însă că trebuie preferată explicația lui Torraca, că, adică, acestui

suflet „aducerea aminte a dulcii țărișoare răsare împreună cu aceea a păcatului, a întregului

păcat, pe care el îl săvîrși acolo”. Și, într-adevăr, păcatul lui Guido este tocmai de a fi dat lui

Bonifaciu al VIII-lea un sfat, în urma căruia una din cetățile dulcii țărișoare latine a fost

cucerit de papă, care a pedepsit în mod crud pe răzvrățiți. 29. Eu : cine vorbește este contele

Guido da Montefeltro, născut pe la 1220. După ce a fost șeful ghibelinilor și ca ostaș a luptat

împotriva Bisericii, în ultimii ani ai vieții sale s-a împăcat cu papa Celestin al V-lea și în

1296 s-a călugărit în ordinul Sfîntului Francisc și a murit în 1298. Despre el vechiul cronicar

Fra Salimbene povestește că „fost-a om de mare neam și cu multă judecată și înțelepciune și cumpăt, darnic și curtenitor și îndatoritor, viteaz ostaș și drept în luptă și învățat în arta de a lupta”. Dante, care îl laudă în Convivio (IV, 8), îl pune aici în Infern pentru sfatul viclean dat papei. Din munți : din Montefeltro, între Urbino la răsărit și Apenini (de unde izvorăște Tibrul) la apus. 33. Vorbește tu : acum este rîndul tău să vorbești. Acesta este „latin”, adică italian și om „din vremea ta”, nu „grec” și „antic” ca Ulise, cu care am crezut mai potrivit să vorbesc eu.

230

INFERNUL

37 în gîndul celor tari n-a fost vrodată
și nu-i fără război Romagna ta.

Dar n-am lăsat vro luptă declarată.

40 Ravena stă precum o știi că sta :
vulturul din Polenta cuib și-o are,
umbrind și Cervia sub aripa sa.

43 Cetatea cea cu lung asediu, care
cumplit făcut-a-ntre francezi măcelul
o ține-un leu sub verzile lui gheare.

46 Zavozii-n Rimini, și vechiul și cățelul,
ce-au fost ai lui Montagna cruzi călăi,
mai mușcă-n ce-au mușcat precum li-e felul.

49 Iar la Santerno și Lamone-n văi,
din cuibul alb un pui de leu domnește,
schimbînd din vară-n iarnă soții săi.

52 Iar cea pe unde Savio șerpuiește,
precum ea stă-ntre munte și cîmpie,
așa-ntre sclav și liber stat plutește.

55 Te rog acum, și tu răspunde-mi mie,
ce-ai fost, căci toți mi-au spus, deci fă la fel,
și faima-n lume-ani mulți s-o ai tu vie”.

58 În propriu-i mod bolborosi nițel
ăst foc, bătînd încolo-ntîi și-ncoace
lungitu-i vîrf, și-ăst glas a scos din el :

61 – „De-aș crede eu că-ndrept această voace
spre-un viu ce se va-ntoarce-n lume-acasă,
ăst vîrf zbătut ar înceta să joace.

45. Un pui de leu (c). 48. Z[ăvozii] apoi (a). bătrînul (a). Infernul (c). 48. Pun colții
unde (a). 52. Cetatea (a). 55. Dar cine-ai fost, te rog [ni-l veie] ? (a). 56. astfel (a).

57. fie (a). 59. joc (a, b). 61. De-aș ști c-ascultă glasul meu din foc (a). De-ași ști
c-ascultă glasul meu din foc (b). cuvîntul (c). 63. Mi-ar sta sbătuta limb-atunci pe
loc (a). Ar sta... loc (b).

37. În gîndul : țara ta, Romagna, nu este niciodată în pace : chiar dacă luptele încetează,
tiranii săi (cei tari) pregătesc în inima lor noi războaie. 41. Vulturul : stema familiei da
Polenta. Ravenna, mai înainte stăpînită de familia Traversari, acum se odihnește sub aripile
vulturului lui Guido da Polenta (care stăpînește și orașul vecin, Cervia). 43. Cetatea : Forlì,
care în 1282 a fost vitejește apărată de însuși Guido da Montefeltro împotriva francezilor
trimiși de papă ca s-o asedieze, este supusă familiei Ordelaiffi, a cărei stemă este un leu verde.
47. Cruzii : Malatesta, tatăl și fiul, după ce au înfrînt pe dușmanii lor ghibelini și au omorît
pe unul din șefii lor, Montagna delle Parcitadi, continuă a domni peste Rimini, terorizînd-o,
după cum au făcut și mai înainte și după cum le este felul. 49. Santerno : la Imola (pe rîul
Santerno) și la Faenza (pe rîul Lamone) domnește Maghinardo dei Pagani da Susisana, a cărui
stemă era un pui de leu albastru într-un cuib alb : pe fond de argint. 51. Schimbînd :
trecînd de la un partid la altul, după cum îi dicta interesul. 52. Cea : orașul Cesena (pe rîul
Savio) este zidit parte în cîmpie, parte pe colină, pe coasta muntelui. 61. De-aș crede : spiritul

231

DIVINA COMEDIE

64 Dar, cum nu pot de-aici nicicînd sã iasã
ființe vii, de-i drept ce-aud, sã-ți spui,
și-apoi cã-i fi infam puțin îmi pasã.
67 Oștean dintîi, și-apoi cãlugãr vrui
sã-mpac prin sfoarã ce-am greșit prin spadã,
și-ntreg s-ar fi-implinit ce eu crezui,
70 dar marele pãstor – pe cap sã-i cadã ! –
din nou m-a-ntors în primul Iad de culpe,
iar cum și cînd, vreau duhul tãu sã vadã.
73 Cît timp eu trupul de-oase și de pulpe,
cum mama mi l-a dat, îl mai avui,
n-am fost în fapte leu, ci-apururi vulpe.
76 Cãci lațuri și-uneltiri astfel știi
și-așa de meșter mã-nvîrteam cu ele,
cã-ntr-astea cred cã-ntîi în lume fui.
79 Dar cînd simții c-ajung spre-al vîrstei mele
acel rãstimp cînd catã fiecare
spre-a-ntra în port sã strîng-a lui vîntrele,
82 de ce-avui drag dintîi m-a prins rușine,
și-nchisei pentru lume ochii mei,
și bine mi-ar fi prins, sãrman de mine !
85 Dar prințul noii lumi de farisei,
avînd pe-atunci rãzboi la Laterani –
și nu cu saracini ori cu iudei,
88 cãci numai tot creștini i-au fost dușmanii,
și nu de-acei ce s-au oștit la Acre
sau fac negoț pe-unde domnesc sultanii –

65. spui (A). nici iad (a). oprit oricui (a). 67. Oș[tean] am fost, monah apoi și (a).
...nicicînd (b). 68. ...crezînd (b). 70. ...gînd (b). ție (c). 72. știe (c). 74. ...dete (c).
75. Nu leu în fapte-am vrut sã fiu (c). 76. Și-atîtea lațuri (b). Știi... secrete (c).
81. -n liman (b). 83. Și-nchis-am lumii (a).

aratã o mare siguranță cã cei care intrã o datã în Infern nu mai pot ieși de acolo și, bizuindu-se pe ea, îi revelã lui Dante secretul sãu. De observat, în cuvintele lui, ironia discretã a lui Dante împotriva acestui fel de oameni care nu se îndoiesc niciodatã de credințele lor. El, care trecuse prin toate chinurile îndoielilor filosofice, era în stare sã surîdã de siguranța ce o pun oamenii în anumite principii cu totul discutabile și neîntemeiate. 68. Sfoarã : funia cu care se încing franciscanii și care este un simbol al castitãții. 70. Marele pãstor : papa Bonifaciu al VIII-lea, care, cerîndu-i un sfat viclean pentru a putea supune castelul Palestrina care i se rãzvrãtise, zãdãrnici intenția bunã a fostului ostaș de a-și rãscumpãra pãcatele printr-o viață monahalã. 80. Rãstimp : bãtrînețea, cînd fiecare om se pregãtește de moarte (ajungerea în port) reculegîndu-se într-o viață lãuntricã și evlavioasã și lãsîndu-se de lucrurile lumești (strîngerea vîntrelelor). 82. Rușine : m-a prins rușine de viața mea anterioarã. 85. Prințul : papa Bonifaciu al VIII-lea. 86. Laterani : cu familia Colonna, ale cãrei case erau lîngã biserica San Giovanni in Laterano. 89. Oștit : nici unul din acești creștini nu fusese cu saracinii la cucerirea orașului Acri, cea din urmã stãpînire creștinã la Sfîntul Mormînt, și nici cu iudeii sã facã negoț (în ciuda opririi papale) în țara necredincioșilor.

232

INFERNUL

91 nici lui nu-și respectã precepte sacre
și-oficiul 'nalt, nici mie-acel capestru
ce-adesse face-atîtea trupuri macre,
94 ci, cum chemã Cezarul pe Silvestru
de la Soract, de leprã ca sã-l spele,
așa el m-a chemat ca pe-un maestru
97 sã-l scap de-ale trufiei friguri rele.
Dar eu tãcui, cãci prea-mi pãru cã-i vinul

ce-l face-a-mi cere-atari [păneri] rebele.

100 Iar el atunci : – «S-alungi din suflet chinul,
câci iată, te dezleg, numai să-mi spui
ce chip ar fi să spulber Prenestinul.

103 Tu știi că pot să-ncui și să descui
cu două chei, dar cel ce-mi fu 'nainte
le-avu degeaba toată viața lui».

106 Împins astfel de-așa de tari cuvinte,
văzui c-aici e mult mai rea tăcerea,

și-am zis : «Fiindcă tu mă speli, părinte,

109 păcatu-n care-acu-mi provoci căderea :

promite tot și uit-apoi mereu,

și-a ta va fi și gloria și puterea».

112 Iar, când murii, veni Francisc al meu,

ci-un negru heruvim în drum îi stete

și-a zis : – «Îmi faci nedrept ! Să-l lași să-l ieu

115 să meargă-n Iad la servii mei, câci dete

un sfat mișel în care-o fraudă sta,

iar eu de-atunci îi stau cu mâna-n plete !

118 Pe cel ce nu-i căit nu-l poți ierta,

și-a se căi și-n rău păstrîndu-și placul

nu poți, că-i contradicția-n calea ta».

95. Ca lepra sa Silvestru să-o spele (a). 99. ...mișele (a). ...grele (a). ...mele (a).

103. descuiu (A). Cu chei, pe care cel (a). 109. tu (c). 116. făptuit (a). 120. ...sta (a).

92. Capestru : încingătoarea franciscană. 93. Macre : din cauza vieții de pocăință. 94. Cezarul :

Constantin, despre care legenda povestește că, fiind bolnav de lepră, în loc de a se scălda în

sînge de copii, după cum îl sfătuiau medicii, chemă de la sihăstria lui din muntele Soract de

lîngă Roma pe Sfîntul Silvestru, care îl boteză și astfel îl lecu. Firește, aici comparația este

ironică. 97. Trufiei : pofta neînfrîntă și ambițiile temporare și rebele. 98. Vinul : în text :

„câci cuvintele lui mi se pârură de om beat”, atît erau de nepotrivite în gura unui popă.

102. Prenestinul : Palestrina, vechia Preneste, oraș și cetate nu departe de Roma, unde

partizanii familiei Colonna se întăriseră. 104. Cu două chei : una de aur și una de argint.

Cheile sînt chiar astăzi emblema pontificală. Cel : Celestin al V-lea. 105. Degeaba : a arătat

că nu le prețuiește, renunțînd la demnitatea papală. 110. Promite : promite iertare răzvrătirii

lor, familiei Colonna și partizanilor ei, și nu te ține pe urmă de promisiunea ta. 113. Negru

heruvim : un drac. Dante dezvoltă admirabil în chip dramatic acest motiv popular al luptei

între drac și îngerul păzitor, căruia în cazul de față i se substituie Sfîntul Francisc, motivul

233

DIVINA COMEDIE

121 Vai mie-atunci, cum am săltat, săracul !

cînd el m-a prins zicînd : «Tu n-ai gîndit

c-ar ști atîta logică și dracul !».

124 M-aduse-aici, iar Minos și-a-nvîrtit

de opt ori coada sa pe aspru-i spate

mușcînd apoi și-n ea de cătrănit :

127 – «E fur din cei pe care focu-i bate».

De-aceea-s unde vezi, un om pierdut,

și plîng purtînd atare haină-n spate”.

130 Iar cînd în urmă glasul i-a tăcut,

pleca ducînd cu el durerea-i plînsă

prin cornu-i cel în multe părți zbătut.

133 Noi doi, Virgil și eu, trecurăm însă

pe stîncă-n sus pînă pe puntea care

e arc al bolgii unde-i gloata strînsă

136 acea, ce descărcînd făcu-ncărcare.

pe care îl vedem în Italia reprezentat cu fel de fel de litografii populare, care se vînd pe stradă,

și este foarte frecvent și în bisericile noastre. 122. Tu n-ai gândit : minunat exemplu de grotesc medieval în acest amestec de tragic și comic : „Este călăul care se joacă cu viața condamnatului și îi surîde scrișnindu-și dinții” (Zingarelli) ; și E. Sannia (Comicul, umorismul și satira în Divina Comedie, Milano, Hoepli, 1909) adaugă : „Este înveselirea diavolului care a gustat picătură cu picătură bucuria sa, după cum sufletul păcătos a gustat picătură cu picătură pedeapsa sa”. 126. Cătrănit : abia am avut timpul să surîdem de știința logică a dracului, și iată că o altă scenă grotescă răsare ca sculptată din amintirile lui. Minos aici nu se mulțumește să-și încingă mijlocul cu coada de atâtea ori în al cîtelea cerc vrea să cufunde osînditul, ci apare mîniat într-un mod neobișnuit, așa încît își mușcă coada. 127. E fur : avem aici judecata lui Minos. 129. Haină : para de foc în care este învăluit. 132. Cornu-i : vârful flăcării, care, zbătîndu-se, arată zbuciumul și chinul sufletului amărît. 134. Puntea : pintenul de stîncă ce străbate genunea a noua, unde sînt pedepsiți cei ce îndeamnă la dezbinări și la certuri. 136. Descărcînd : în text : „despărțind”. -ncărcare : adică încărcarea conștiinței, vina. Deci acei care, desunind, se făcură vinovați.

234

INFERNUL

Cîntul XXVIII

Cercul al optulea.

Valea a noua : ursitorii

de dezbinări

Schismaticii (1-21) Mahomet și
profeția sa cu privire la Fra Dolcino

(22-63) Pier da Medicina și Curio

(64-102) Mosca de' Lamberti și

Bertran de Born (103-142)

1 Deplin s-arate, chiar și-n proza lui
și-oricît repovestind, cine-ar fi-n stare
de-atîtea rîni și sînge cît văzui ?

4 Prea slab-ar fi o limbă orișicare,
câci loc în ele-atît de mult a strînge
nici mintea-ne, nici graiul nostru n-are.

7 Și chiar s-aduni pe cîți avur-a plînge
cîndva-n Apulia-n țara cea-ncercată
vărsat de oști romane-atîta sînge ;

10 pe toți și-acei ce-n lupta-ndelungată
inele-au dat ca spoliile fabuloase,
cum Titu Liviu negreșind ne-arată ;

13 pe toți răpușii luptei dureroase
ce-n drumul lui Guiscard au stat ; pe-acei
ce-arată și-azi la Ceperano oase

9. Pe-al lor de-ai Romei oști vărsatul (a).

1. Deplin : a se construi : „Cine ar fi în stare să arate deplin, chiar în proză și oricît repovestind, despre atîtea rîni și sînge cît văzui ?”, adică : „Chiar în proză ar fi greu să se arate toate rînilile și tot sîngele ce am văzut în această genune, dar pasă-mi-te în versuri !”. 5. Ele : mintea și graiul, cu alte cuvinte : „Mintea și graiul nostru nu au puțință (loc) să strîngă în ele ce am văzut”. 7. Și chiar : cu o lungă enumerare a bătăliilor celor mai sîngeroase, poetul încearcă să ne dea o idee despre grozăvia și felurimea rînilor ce le văzu în această genune. 8. -n Apulia : Dante numește așa toată partea meridională a Italiei. -ncercată : fiindcă s-au dat acolo multe bătălii, printre care acele împotriva samniților, a lui Pyrrus și a lui Hanibal la Canne.

11. Inele : povestește Titus Livius (XXIII, 7) că Hanibal, după izbînda de la Canne, scoțînd din degetele cavalerilor inelele, a strîns mai multe banițe. 13. Pe toți : cei care căzură luptîndu-se împotriva normandului Robert Guiscard (1059-1085), duce de Apulia și Calabria, în îndelungatul război pe care Robert îl combătu ca să-și asigure stăpînirea acelor provincii. 14. Pe-acei :

235

DIVINA COMEDIE

16 pe-un cîmp pe care-apulii-au fost mișei ;

și-acei ce-au stat la Talliacoz să-nfrunte
pe-Alard cel vechi ce-a-nvins cu pușintei ;
19 s-arate toți strâpunse membre-ori ciunte ;
mizeria le-ar putea-nmiit să-ncapă
spre-a fi-n tabloul ăstei bolgii crunte.

22 Stricat la fund ori doage-un vas nu crapă,
ca unul ce-l văzui cu râni cumplite
crâpat din gură pînă p-unde-l scapă,
25 cu mațele-ntre glezne-mpletecte,
cu coșul spart, și scos urîtul sac
ce schimbă-n scîrnă tot ce gura-nghite.

28 Iar el, vîzînd că fix acu-l atac,
deschise-n piept o largă căscătură
cu mîinile și : – „Vezi cum mă desfac,

31 și vezi ce cazne Mohamet îndură !

Ali e cel ce-mi plînge-aici în față
cu cap crâpat din vîrf pînă sub gură.

34 Și toți pe cîți îi vezi aici, în viață
rupturi urziră și scandal, și-atare
scandal acum în trupuri au să-l pață.

37 Un diavol stă-n adînc acolo, care
ne este-al nostru-atît de crud călău,
[și-n spadă ia din nou pe fiecare]

21. da (a). 34. creștet pînă (a). 35. urziră-n viață (a). 36. Ruptur-a (a). 37. Mai jos
în bolge sta un diavol (b).

după Dante, care, ca și alții din vremea lui, face aici oarecare confuzie între bătălia de la Ceperano și aceea de la Benevento (1266) dintre Carol I de Anjou și Manfred, cînd baronii din Apulia ar fi trădat pe Manfred, neîmpotrividu-se dușmanilor. 17. Talliacoz : la Tagliacozzo sau, mai exact, la Scurcola s-a dat bătălia între Conradin de Suabia și Carol I de Anjou (1268), unde Alard de Valéry sugeră lui Carol cursa prin care, cu un număr cu mult inferior de soldați, bătălia a fost cîștigată. 19. S-arate : adică : „dacă toți morții și răniții din aceste sîngeroase bătălii ar arăta membrele lor strâpunse ori ciuntite”. 20. Mizeria : mizeria lor, chiar dacă ar fi înmiită, tot ar avea loc în această genune. 22. Stricat : a se construi : „nu crapă un vas stricat la fund, ori doaga, ca unul pe care-l văzui...”. 24. -l scapă : „vulgaritatea comparației (un butoi desfundat), limitele rânii arătate într-un mod așa de trivial (p-unde-l scapă) și acel crud cuvînt (crâpat) arată bine tot disprețul și batjocura cu care Dante vrea să ne prezinte pe Mahomet” (Steiner). 27. Scîrnă : e caracteristic poporului toscan, și mai ales florentin, acest crud realism, pentru care nu se dă în lături de a numi anume lucruri cu numele lor, fără perifraze. Așa se explică unele cuvinte cît se poate de vulgare, nu numai în Dante, dar și în Carducci, Papini (Sonetti plebei), Soffici și într-o interesantă carte recentă a lui Ettore Allodoli (Il domatore di pulci). Aceasta se poate explica prin acea tendință către gusturile, de multe ori vulgare, dar sănătoase, ale poporului, caracteristică florentinilor și care se arată și în întreaga constituție democratică a acestui oraș în timpul Evului Mediu și chiar al Renașterii, cînd Lorenzo dei Medici petrecea cu poporul și nu se da înapoi de a bea un pahar de vin bun la o cîrciumă vestită, în tovărășia unor meseriași. 28. -l atac : cu privirea. 31. Mohamet : întemeietorul islamismului, născut la Mecca (570), mort la Medina (8 iunie 632). Dante îl pune aici ca urzitor de schismă. E întovărășit de ginerele și vărul său Ali (600-661), care a întemeiat o nouă sectă în islamism.

236

INFERNUL

40 cînd rana-și umple-ntregul drum al său,
căci nu ne-ntoarcem să ne crape iară,
decît cînd ni s-a-nchis întîiul rău.

43 Dar cine ești, că stai un pierde-vară
pe zid, cîtînd s-amîi ori să ridici
pedeapsa ta ce-acuzele ți-o dară ?”.

46 – „El nici nu-i mort – a zis Virgil – și nici
împins de culpe nu la caznă vine,
ci numai spre-a cunoaște ce-i pe-aici,
49 iar eu, ce-s mort, îl port prin Iad cu mine,
din cerc în cerc, și-aievea e ce-ți spui
pe cât de-aievea-i că vorbesc cu tine !”

52 Prin gropi mai mulți de-o sut-atunci văzui
c-au stat și mă priveau ca pe-o minune,
uitînd de cazna lor, la vorba lui.

55 – „Deci, dac-o fi să ieși din Iad, tu-i spune
lui Fra Dolcin, de nu vrea să-mi urmeze
aci-n curînd, provizii să-și adune,
58 ca nu cumva zăpezi ce-s să s-așeze
să dea Navarei gloria de-a-l răpune,
câci lesne-altfel el nici n-o să-l vîneze !”

61 'Nălțase-al său picior, pe cînd ne-a spus
acestea el, și-apoi în vînt rămasul
picior l-a-ntins să calce, și s-a dus.

64 Și ras pînă-n sprîncene-avîndu-și nasul
și gît străpuns, și-o singură amară
de-ureche-avînd, un duh, oprindu-și pasul,

67 mirat și el ca mulți ce s-adunară,
cu mîinile-a căscat gîtlejul său
ce roș de sînge-ntreg era pe-afară,

43. Cine-i fi (a). 50. spui (A). 51. Pe cât e drept că stau (a). 59. Navarei (A). chip
de-a-l fi răpus (b). 60. ei n-o să-l desarmeze (a).

40. Cînd rana : cînd rana e aproape vindecată, un diavol o face din nou. 45. Pedeapsa :
Mahomet crede că și Dante vine acolo ca să-și ia pedeapsa ca urzitor de dezbinări. 50. Aievea :
adevărat. 56. Fra Dolcin : Dolcino Farnielli din Novara, care se cheamă părinte, fără să fie.
A fost cîrac al lui Gerardo Segarelli din Parma (ars viu în 1296) și, la moartea acestuia, a
devenit șeful sectei întemeiate de Gerardo, a Fraților apostolici și care, printre altele, propo-
văduia comunitatea femeilor și a bunurilor. În 1305 se adăpostise cu urmașii săi în muntele
Zebello, lîngă Biella (Lombardia), și opuse o mare împotrivire unei armate compuse în cea
mai mare parte din locuitorii din Novara, ațîțați de Clement al V-lea, care porni o cruciadă
împotriva lui. Constrîns de zăpadă și de foame, trebui să cedeze și la 2 iunie 1307 el și ai lui
fură arși de vii. Aici Mahomet roagă pe Dante să spună lui Fra Dolcino de a se aproviziona
bine înainte să ningă, dacă nu vrea să fie prins și să ocupe în Infern locul ce i se cuvine.

60. El : cei din Novara. 61. 'Nălțase : era gata să plece, cînd și-a adus aminte de Fra Dolcino.
Rămîne deci cu piciorul ridicat cît timp ține scurta lui profeție și pe urmă îl pune jos și
pornește.

237

DIVINA COMEDIE

70 și-a zis : – „Tu cel ne-mpins de nici un rău,
și-mi pari știut din lumea cea rămasă,
de nu mă-nșel prea mult în chipul tău,
73 pe Pier Catani nu-l uita pe-acasă,
de-o fi să vezi iar vesela cîmpie,
ce din Vercel spre Marcabò se lasă.

76 Și-n Fano fă-i pe cei doi buni să știe,
pe Meser Guido și Angelel, că-n van,
de nu ni-e dat un vîz a ce-o să fie,
79 zvîrliți vor fi la malul adrian,
de gît cu piatră, de pe propria navă,
trădați prin sila unui crud tiran.

82 Din Cipru pînă-n Gades o ispravă
nici de corsari și nici de ginți eline

Neptun n-a mai văzut așa grozavă.

85 Acel infam c-un singur ochi, ce ține
provincia, care-un soț aci-ntre noi
să nici n-o fi văzut, ar vrea mai bine,
88 la sfat chema-i-va și va face-apoi
câ rugă și vot la stîncile Focarei
să n-aib-a face-n veci aceștia doi”.

91 Iar eu : – „Pe-acel cu clipele amarei
vederi, de vrei să-ți fac ce mi-ai cerut,
declară-mi-l – am zis – și-arată-l care-i ?”.

94 Prinzînd pe-un soț de falcă, l-a făcut
să-și caște gura larg nenorocitul,
și : – „Acesta-i – zise – dar aici e mut !

76. doi cei buni (a). 82. În Gades n-a văzut (a). 83. Nici cînd Poseidon alta (a).

71. Știut : cunoscut. Rămasă : părăsită de mine. 73. Pier Catani : Petru din Medicina, lîngă Bologna, din familia Catani, vîrșe zîzanie între bolognezii Guido da Polenta și Malatestino Malatesta, stăpînul din Rimini. Lui Dante, care îl găsește aici printre urzitorii de dezbinări, prevestește că cei doi buni în Fano (adică Guido del Cassero și Angiolello da Carignano) vor fi poftiți la o consfătuire de un crud tiran, un infam ce ține un singur ochi (Malatestino, care era chior) și pe urmă vor fi zvîrliți de propria navă la malul adrian, lîngă orașul Cattolica (între Rimini și Pesaro) și înecați cu o piatră de gît, în așa fel încît nu vor avea nevoie să se roage de stîncile Focarei ca să le înlătore naufragiul. Pier Catani spune că o asemenea trădare Neptun n-a văzut-o niciodată în toată întinderea Mediteranei, adică de la Cipru pînă la Gades, nici din partea corsarilor sau din a ginșilor eline (adică de către greci) care în Evul Mediu străbăteau marea ca pirați. Pe-acasă : cînd tei vei fi întors pe pămînt. 74. Vesela cîmpie : Lombardia, unde se găsește orașul Medicina. 78. De nu : „dacă nu în zadar noi vedem ceea ce are să se întîmple”. Știm că sufletele din Infernul lui Dante vād ca aceia care au vederea slabă (presbiții), adică numai lucruri îndepărtate (în viitor sau în trecut), ignorînd ceea ce se petrece în prezent (cf. Infernul, X, 100). 86. Provincia : Rimini și ținutul său. Soțul la care Pier da Medicina face aluzie este Curio, care ar dori să nu fi văzut niciodată acel ținut, în care dădu lui Cezar sfatul lui șiret. 91. Pe-acel : Dante, intrigat de aluziunea lui Pier da Medicina, îl roagă că, dacă dorește să ducă veste despre el cînd se va întoarce sus pe pămînt, să-i spună numele aceluia la care face aluzie.

238

INFERNUL

97 Un preget stinse-n Cezar, el gonitul,
cînd spuse-așa că orice-ntîrziere
cu daune-o plătește pregătutul”.

100 Oh, ce-ngrozit părea-ntr-a sa tăcere
ăst Curio, cu limba ruptă-n gură,
el, cel ce-n grai fu numai spini și fiere !

103 Cu mîini tăiate-atunci, prin zarea sură
alt ins ’nălțîndu-și astfel ciotul lor
încît de sînge-obrajii i s-umplură :

106 – „Vorbește și de Mosca-ntre popor,
acel ce-a zis : – «Să-ncepi, și ești pe cale,
și-a multui rău fu-n Tosca ta izvor...»”.

109 – „Și moarte,-adausei eu, familiei tale !”
Și-amar atunci pe-amar văzui cum pune
și trist s-a dus topit în el de jale.

112 Dar eu mai stetei spre-a privi-n genune,
și-un fapt văzui pe care n-aș avea
curaj, în lipsă de dovezi, a-l spune,

115 de n-ar sta martor conștiința mea,
ăst sincer soț ce pe-om îl face tare
cît timp se simte fără pată-n ea.

118 Văzui un trunchi fără de cap, și-mi pare
că și-azi îl văd, și sigur îl văzui
umblînd și el ca și-alții orișicare.

121 Ținea de păr în mînă capul lui,
cum porți un felinar în mîna vie,
iar capul ne-a văzut și-a scos un hui !

124 El singur își era a sa făclie :
cum doi într-unul sta, și unu-n doi,
o știe-Acel ce-așa voi să fie !

127 Cînd drept sub poala punții-a fost apoi,
ne-ntinse capu-n mînă ridicată
spre-a-i face glasul mai vecin cu noi,

109. Și... perire casei (a). 123. huiiu (A). 127. Sub poala punții noastre-ajuns (a).

97. Spuse : e vorba de Curio, tribunul plebei, care, pe cînd Cezar era în îndoială de a trece
ori nu Rubiconul, îl îndemnă cu cuvintele : „tolle moras, semper nocuit differre paratis” (Lucan,
Pharsalia, I, 280). 104. Lor : al mîinilor. 106. Mosca : Mosca dei Lamberti, care, cu cuvintele
aici spuse, îndemnă pe partizanii familiei Amidei să omoare pe Bondelmonte dei Bondelmonti,
dînd astfel naștere tuturor dezbinărilor ce urmară în Florența. 109. Și moarte : vedem aici
pe omul de partid, care se bucură de a crește durerea nenorocitului al cărui chin nu-l înduio-
șează deloc. Într-adevăr, familia Lamberti fu izgonită din Florența în 1268 și nu izbuti nici-
odată să se reîntoarcă, astfel încît de la această dată dispare din istoria orașului. 116. Țst
sincer : versuri devenite proverbiale în limba italiană. 126. Acel : Dumnezeu.

239

DIVINA COMEDIE

130 și-a zis : – „Privește groaznica răsplată,
tu, cel venit pe-aici ca știri s-adune,
și vezi de-a fost mai mare chin vrodată.

133 De mine deci spre-a ști la vii ce spune,
să știi c-am fost Bertrand de Born, acel
ce rău imbold fu regelui cel june.

136 Rebel pe fiu, pe tat-a fi rebel
așa-i făcui ca prin urzeli spurcate
pe David și-Avsalon Ahitofel.

139 Fiindc-am rupt persoane-astfel legate
port capul despărțit, cum vezi tu bine
de viața sa ce-n trunchi dincoace bate.

142 Și-așa s-observă contrapunctu-n mine”.

133. Spre-a duce și de mine o știre a spune (A). Am trecut în text varianta (b), cu
mult mai bună. 141. acesta (a).

131. S-adune : în loc de „s-aduni”. 133. De mine : a trebuit aici să introducem varianta (b),
textul (A) nefiind complet. 134. Bertrand de Born : celebru trubadur și feudatar provensal
(pe care Dante în De vulgari eloquentia îl laudă ca fiind cel dintîi și mare „cîntăreț al ar-
melor”), ațîță dușmănia între regele Angliei Henric al II-lea și fiul său tot Henric, pe care
poporul, spre a-l deosebi de tată, îi zicea familiar „regele tînăr”, și cu al doilea fiu al acestuia,
Richard Inimă de Leu. Frumoasele lui poezii, în care preamărește războiul, și simpatia de
care se bucură în Italia „regele tînăr”, socotit ca tip al desăvîrșitului cavalier, mai ales prin
dărnicia lui, dădură naștere la o întregă legendă, care inspiră numeroase și felurite povestiri
în limba italiană și provensală și care precedau ca un fel de introducere poeziile lui. Se crede
că de la un manuscris, în care partea aceasta era foarte dezvoltată, Dante a luat îndemnul
de a compune și el un comentariu în proză a poeziilor sale adunate în Vita Nuova. Una din
poeziile sale începe : „Îmi pare bine cînd văd schimbîndu-se stăpînirea și bătrîni lasă casele
lor tinerilor...”. 136. Rebel : făcu pe fiu să fie rebel împotriva tatălui său prin urzeli spurcate,
asemeni aceluia prin care Ahitofel îndepărtă pe Abesalon de David. 138. Ahitofel : Biblia
spune : „Ahitofel ațîță pe Abesalon împotriva propriului său tată David” (Cf. Regii, XV, XVI,
XVII). 141. Bate : zvicnește. 142. Contrapunctu- : legea talionului. Dante întrebuintează
cuvîntul contrappasso.

INFERNUL

Cîntul XXIX

Cercul al optulea.

Valea a zecea : calpuzanii

Geri del Bello (1-39) Falsificatorii

de metale sau alchimiștii (40-72)

Griffolino și Capocchio : vanitatea
sienezilor (73-139)

1 De neamul mult și-atît de multul sînge
aveam priviri atîta de-mbătate,
încît doream să stau să-ncep a plînge.

4 Virgil însă mi-a zis : – „Ce gînd te-abate ?

De ce mai zăbovești privind pe-acei
ce triști [stau] cu trupuri mutilate ?

7 Ai stat și-ntr-alte bolgii-așa ? De vrei
să-i numeri, află că-i rotunda vale
de două ori zece mile-n lungul ei.

10 Iar luna e sub noi, și căii tale
de-acum îi sînt clipitele puține,
și multe-s încă de văzut pe cale”.

13 Iar eu : – „De-ai fi văzut și tu ca mine
ce cauz-avui să văd așa cu zorul,
tu timp mi-ai fi lăsat să văd mai bine !”.

16 Pe cînd vorbeam, porni conducătorul
și-urmai și eu ; dar vorba ne-implinită
mergînd eu mi-o-ntregii : – „Aci-n ponorul

1. Poporul mult și-atît (a). 2. Făceau să am priviri (a). 12. multe ai de văzut (A).
-s încă (a). Am introdus în text această variantă, fiindcă o liniuță verticală după

multe, repetată pe margine înaintea cuvintelor -s încă, arată că și autorul ar fi
introdus-o în text. 12. Și-ai multe și de-acum să vezi (b). 15. Eu cred că mă lăsa (a).

8. Rotunda vale : că această vale rotundă are 20 de mile în lungime. 10. Luna : luna, care
ieri noapte era plină (cf. XX, 127), acuma e sub picioarele noastre ; deci a trecut mai mult de
un ceas după-amiază. 11. Puține : mai rămîne puțin timp din acele 24 de ceasuri care sînt
date poetului pentru a vizita ceea ce mai rămîne din Infern. Sfirșitul călătoriei prin această
regiune de dincolo de mormînt trebuia să fie la asfințitul chiar al acelei zile.

241

DIVINA COMEDIE

19 spre care-aveam privirea pironită

eu cred că unul dintr-a noastră casă
își plînge-o culpă foarte scump plătită”.

22 Maestrul meu atunci : – „Dar ce-ți mai pasă
de el de-acum ? – mi-a zis. Tu ochii du-i,
privește-acum altce, și-acolo-l lasă.

25 Sub stîlpul punții-amenințînd văzui
cu degetul spre tine-un duh, și-i spuse

Geri del Bel pe nume-un soț de-al lui,

28 dar sufletul atît de-atent îți fuse
spre-acel Bertrand cu-așa de tristă soarte,
că n-ai privit spre el, și-așa se duse”.

31 „O, duce-al meu – am zis – cumplita moarte
ce nu i-a răzbunat-o nimeni sus

din toți cîți au rușinea lui s-o poarte,

34 ea-l face mînios, și, căci s-a dus

nevrînd nici a-mi vorbi, dovadă-mi dete,
și-acum spre milă-s și mai mult dispus !”

37 Așa vorbeam pînă pe-al punții spete
de unde-al văii fund acum putea –
dar prea era obscur – să ni s-arete.

40 Cînd cel din urmă schit acum stătea
sub noi, al Malebolgii, și-ncepură
călugării prin fund a se vedea,

32. Cui nimeni răsbunare nu-i aduse (b). 35. Cum ni se pare (a). 38. întreg (a).

42. Monahii lui (a).

20. Unul : iată deci motivul pentru care Dante s-a oprit să se uite. Căuta printre celelalte suflute o rudă a sa : Geri del Bello. De la Alighiero I, fiul lui Cacciaguida (Paradisul, XV, 91 și urm.) se născură Bello și Bellincione ; de la Bellincione Alighiero al II-lea, care fu apoi tatăl lui Dante, și de la Bello acest Geri, care deci era unchiul poetului. Se povestește despre el că ar fi omorît prin trădare pe unul din familia Sacchetti și că, la rîndul său, a fost omorît tot prin trădare. Acest omor nu fusese niciodată răzbunat, ceea ce constituia, după obiceiurile medievale, un fel de rușine pentru familia Alighierilor, iar pacea între familiile Alighieri și Sacchetti nu se făcu decît în 1342 prin intermediul ducelui de Atena. 22. Dar ce : aceste cuvinte ale lui Virgil reprezintă apărarea indirectă și discretă a poetului (destul de superior obiceiurilor vremii sale, pentru a nu înțelege grozăvia acestor răzbunări, dar în același timp destul de omenesc pentru a se putea sustrage cu totul unor prejudecăți înrădăcinate în moravurile contemporane) de a nu-și fi răzbunat unchiul. 36. Milă : acest scurt episod e foarte delicat în întreaga construcție a lui. Cu acea nepărtinire măreață, pentru care nu se dădu înapoi de a surghiuni, pentru a reda pacea Florenței, pe căpeteniile ambelor partide, printre care și pe „primul său prieten Guido Cavalcanti”, Dante pune aici în Infern și pe o rudă a sa. Atitudinea demnă în care ne-o înfățișează și această milă, care are ceva din îngăduința celor mai tineri pentru bătrînii din același neam, ale căror idei le pot respecta, dar nu admite, dă întregului episod un caracter duios, care naște în cititor un sentiment de simpatie pentru bătrînul osîndit din casa Alighieri. 40. Schit : Dante (ca Shakespeare și ca toate geniile mari) are unele ciudățenii în imaginile lui și se complace foarte des în prelungirea unor comparații, care astăzi nu se prea potrivesc cu gustul nostru. Aici schitul e Infernul (genunea a zecea) și călugării sînt condamnații, ceea ce produce în noi un efect comic, desigur, voit de poet, dar pe

242

INFERNUL

43 pe-urechi îmi pusei mîinile, căci fură
atît de mari plînsori aici, cum poate
n-o plînge-n Iad în veci mai tare-o gură.

46 Ce-amar ar fi cînd într-o vară toate
spitalele sardinice și-acele
din Val di Chiana și Maremme-ar scoate

49 afară-ntr-un ponor pe toți din ele,
așa era și-aici, și-un rău miros
cum dă-mpuțit puroiu-n bube rele.

52 Iar noi, spre stînga iar, mergeam în jos
pe-a lungii stînci pe cea din urmă dună,
și-acu-ncepui să văd mai luminos

55 cum serva celui ce-n etern răzbună,
dreptatea fără' de greș, ia răzbunare
bătînd pe calpuzani ce-aci-i adună.

58 Nu cred c-ai fi văzut amar mai mare
cînd toți bolnavi zăcut-au aegineții
din aerul stricat ce-a fost atare.

61 Că pîn' la vierme-orice suflare-a vieții
pieri-n ostrov, și-acele ginți antici,
precum ne scriu ca sigur fapt poeții,

64 s-au renăscut din ouă de furnici ;
precum vedeai aci-n obscura vale
zăcînd grămezi bolnavii-aici și-aici.

67 Pe vintre-acesta, și pe-a altui șale
zăcea alt ins, și-aici vrun neferice
tîrîndu-se pe brînci pe-amara cale.

45. Mai trist în iad n-a plîns încă (a).

care noi nu-l mai putem gusta îndeajuns. E vorba de așa-zisul grotesc medieval, pe care-l observam și în atitudinea în același timp comică și fîroasă în care, în capitellurile romanice, ne sînt foarte adesea înfățișați dracii. 47. Spitalele : „cu o imagine care aduce aminte pe aceea din cîntul precedent, Dante invită pe cititor să-și închipuie adunați într-o groapă toți bolnavii care se îngrămădesc în spitalele regiunilor celor mai nesănătoase, în anotimpul cînd bolile bîntuie mai rău. Priveliștea inspiră milă și scîrbă. Genunea e plină de bolnavi, unii nemișcați și îngrămădiți unii peste alții ; alții încearcă în zadar de a se ridica ; alții se tîrăsc încet pe brînci prin ea. Numai aducerea-aminte a ciumei fabuloase din Egina, în care a pierit tot poporul aceluia oraș, poate să dea o idee a marelui număr al acelor nenorociți. Virgil și Dante trec aici în tăcere, privind numai și ascultînd” (Steiner). 52. Spre stînga : am observat altă dată că, în drumul lor prin Infern, Dante și Virgil cotesc totdeauna la stînga, pentru a simboliza faptul că, cu cît înainteză, merg tot înspre mai rău. 53. Dună : arcul sfîncii în formă de punte, care e deasupra genunii a zecea și ultima. 55. Serva : dreptatea slujitoare a lui Dumnezeu, care răzbună în veci. 57. Calpuzani : falsificatorii de monede. 59. Aeginetii : Ovidiu (Metamorphoses, VII, 523) povestește că, din cauza acestei ciumi, muriră nu numai oamenii, dar și toate animalele, și că peninsula fu mai pe urmă repopulată prin rugăciunile regelui, care ceru lui Joe de a transforma în oameni nenumăratele furnici, singurele care rămăseseră în viață. Dante face aluzie la acest pasaj din Ovidiu și în Convivio, IV, 27.

68. Neferice : nenorocit.

243

DIVINA COMEDIE

70 Iar noi treceam încet, fără de-a zice
nimic, privind la umbre tîritoare
ce-n veci nu pot de jos să se ridice.

73 Și iată doi, făcuți răzimătoare,
cum două țesturi la-ncălzit le pui,
de lepră plini din cap pînă-n picioare.

76 Niciicînd pe-un serv, purtînd țesala lui,
cînd domnu-i are zor, sau pe nevrute
cînd stă veghind, mai harnic nu-l văzui,
79 decît cum ăștia doi cumplit de iute
cu unghiile rîia-și țeselau

ce-așa-i mînca de n-aveau chip s-ajute.

82 A leprei scoarț-astfel o descojeau
cum razi cu vreo custur-un crap sau pește
de-acei ce solzii cei mai mari îi au.

85 – „Tu, cela ce țesală-ți faci din dește –
a zis Virgil spre unul dintre ei –,
iar uneori din ele-ți faci și clește,

88 să-mi spui de-i vrun latin pe-aci-ntre-acei
de-al vostru fel, și-acestei munci pe tine
etern să ai tu unghii-oricîte vrei !”

91 – „Și noi, diformi așa cum vezi tu bine,
sîntem latini – plîngînd răspunse-un ins –,
dar tu, acel ce-ntrebi acestea, cine ?”

94 Virgil atunci : – „Sînt unul ce-am descins
cu-acest ce-i viu, și-asfel din gură-n gură
îl port să vad-al Iadului cuprins”.

97 Cei doi comunul spete-l desfăcură,
și-n tremur s-au întors spre mine-apoi
cu mulți cari sunet prin eco avură.

100 Virgil mă-mpinse-aproape-acestor doi :

– „Ce vrei – zicînd – tu-ntreabă-i aşadară !”.

Şi-aşa cum vru, am şi-nceput : – „O, voi,

103 al vostru nume nu-n curînd dispară

din minţi-umane-n prima lume-a lor

[ci-n veac trăiască la lumin-afară],

95. Cu âst ce-i viu (a). 97. Comunul spete-atunci (a). Rupînd atunci comuna legă-

tură (b). 101. Am trecut în text varianta (a), versul lipsind în (A). 103. pi... nume (a).

103. lipseşte în (A). Am trecut în text varianta (b). 105. ...afară ; ...lume (a).

73. Răzimătoare : unul altuia. 88. Latin : italian. 97. Spete : fiindcă erau răzimaţi cu spatele

unul de altul. 99. Ecou : cuvintele lui Virgil erau adresate numai acestor doi, dar ele se

răspîndiră, ca şi răsfrînte de un ecou, de la cei ce erau împrejur. 103. Al vostru nume : vă

doresc ca al vostru nume să nu dispară aşa curînd din minţile oamenilor sus pe pămînt (în

prima lume-a lor), ci să trăiască încă mulţi ani ; dar spuneţi...

244

INFERNUL

106 să-mi spuneţi cine-aţi fost, din ce popor ?

[Nu vă silească să-mi daţi ştiri reduse]

al vostru chin şi-urît şi-obositor”.

109 – „Albert da Siena – zise-un duh – mă puse

pe rug, pe mine, din Arezzo fostul,

dar nu a morţii cauză-n Iad m-aduse.

112 Glumind i-am spus : – «Adevărat, că rostul

urcării-n aer ca să zbor îl ştiu»,

iar el, un curios, şi sterp ca prostul,

115 ceru o probă, şi-âst motiv hazliu

că nu [putui] să-l fac Dedal să fie,

m-a ars prin cel ce i se da drept fiu.

118 Ci-osînd-aci-ntr-a zecea bolgie mie

mi-a dat Minos cel de-ori[ce] greş străin,

fiindcă-n lume-uzai şi de-alchimie.”

121 Iar eu către Virgil : – „Mai vanitos

alt neam decît sienezii se mai poate ?

Chiar cel francez cu mult e mai prejos !”.

124 Dar alt lepros ce ne-auzi : – „Tu scoate

pe Stricca dintre ei, căci cheltuind

păstră măsura cea mai dreaptă-n toate ;

127 şi Nicolò, căci de şofran ştiind,

el primu-i cultivă picanteria

în strat în care-asemeni plante prind :

111. Nu însă (c). 112. ce-i drept (c). 115. dovezi (a). 116. Dar neputînd să-l fac Dedal

să fie (A). că nu-l făcu Dedal (a). Am fost nevoit de faptul că în (A) nu era nici o

legătură între versul 115 şi versul 116 să mă folosesc de varianta (a) în prima parte

a versului, adăugînd pentru întregirea lui un putui. 117. M-a ars prin unul ce-l

avea drept (b). 119. făcu (a). mi-a fost- (a).

109. Un duh : alchimistul Griffolino din Arezzo (Toscana), care pretinse de a învăţa pe Albero

sau Albert da Siena arta de-a zbură, dar, neputînd să se ţină de făgăduială, fu acuzat de

vrăjitorie şi condamnat să moară pe rug. Despre Griffolino ştim că „a fost un mare cărturar,

om subţire şi priceput”, după cum ne spune comentatorul Iacopo della Lana, şi că nu mai era

în viaţă în 1272, cînd într-un act apare ca martor „Bernardinus quondam Griffolini de Arizzo”.

Cît despre Albero sau Albert, se pare a fi fost o persoană foarte simplă, cu toate că era nepot

(unii zic fiu) al episcopului din Siena. 111. A morţii cauză : nu din cauza păcatului de vră-

jitorie am ajuns în Iad, dar din cauza alchimiei mele şi a păcatului de falsificator de bani.

116. Că nu putui : acest motiv hazliu, că n-am putut să-l fac... 117. Prin cel : prin episcopul

din Siena, al cărui fiu se spunea că este. 124. Alt lepros : e vorba de Capocchio din Siena,

care fu ars de viu 1293. Era vestit nu numai ca alchimist, dar şi ca bun imitator al gesturilor

şi glasurilor altora. Unul din comentatori, Francesco da Buti, ne spune că ar fi fost coleg cu

Dante la Universitatea din Bologna. Tu scoate : ironic. 125. Stricca : din familia Salimbeni din Siena, urmărit pentru risipa și dărnicia lui. A fost podestà la Bologna în 1276 și în 1286, cu care ocazie duse o viață strălucită în serbări și ospete. „Acest Stricca, ne spune Francesco da Buti, a fost un tânăr din Siena, foarte bogat, care a fost din ceata tinerilor darnici, care s-a întemeiat în Siena și în care și-a risipit marea sa avere”. 127. Nicolò : Iacopo della Lana ne informează că acesta a fost messer Nicolò Salimbeni din Siena, care a fost darnic și cheltuitor și a făcut parte din ceata tinerilor darnici și a fost cel dintâi care s-a gândit să pună cuișoare în fazani și potîrnichi fripte. Șofran : în text e vorba de cuișoare. 129. În strat : la Siena, unde aceste obiceiuri rafinate prind foarte lesne ; ironic.

245

DIVINA COMEDIE

130 și clubu-n care și-a păpat și via
și multele-i păduri D'Ascian, și-n care
vindea ca spirite-Abagliat prostia.

133 Spre-a ști cine te-ajută a spune-atare
de neamul sienez, te-ableacă bine
ca fața mea s-o vezi în linii clare,

136 și-astfel afla-vei pe Capochio-n mine,
acel ce-n viață fals metal făcui,
și bine știi, de nu mă-nșel în tine,
139 ce sprintenă maimuț-a firii fui”.

130. Clubul : ceata despre care am vorbit. 131. D'Ascian : Caccia degli Scalenghi din Asciano.

132. Abagliat : porecla lui Bartolomeo dei Folcacchieri, despre care nu avem decât un document din care rezultă că în 1278 a fost condamnat fiindcă a fost găsit bînd într-o cîrciumă după sunarea clopotului de vecernie. Vindea... prostia : în sens ironic : risipea nu numai bani, dar și toată prostia lui, vrînd să arate că e om spiritual. 136. Afla-vei : aceste cuvinte confirmă informația lui Buti că Dante l-a cunoscut la Bologna. 139. Maimuț- : face aluzie la dorul lui de a imita nu numai metalele prin alchimie, dar și gesturile și glasurile animalelor.

246

INFERNUL

Cîntul XXX

Cercul al optulea.

Valea a zecea : calpuzanii

Falsificatorii de sine (1-48)

Falsificatorii de monedă (49-90)

Mincinoșii. Cearta comică între

maistrul Adam și Sinon Grecul

(91-129) Dojana lui Virgil către

Dante (130-148)

1 Cînd pentru Bachus Juno-ntârîtată

pe-al Tebei sînge-și răcorea mînia

precum și-o răcori și de-altădată,

4 atîta-ntra-n Atamas nebunia

încît, cu doi copii ai ei venind,

în brațe-i strînși, cînd își văzu soția

7 striga : – „Să-ntindem lațul ca să prind

cu pui cu tot leoaica la intrare !”.

Cu mîini nelegiuite-apoi răpind

10 pe-un fiu numit Learh, pe cel mai mare,

rotindu-l l-a strivit de-un zid, turbatul,

iar ea fugind sări cu-al doilea-n mare.

13 Iar cînd Ursita răsturnă-ngîmfatul

oraș troian ce totul îndrăznit-a

și-a stins pe-un rege-alături cu regatul,

16 Hecuba tristă, roaba și-obidita,

văzînd și-al Polixenei trist omor,

și-n stare-așa de jalnică-ntîlnit-a

4. a prins pe-Atamas (c). odată (a). 5-6. cînd își văzu venind cu ambii săi copii la sîn, soția (a). 18. Și cînd în trista-i stare ea (a). În chip (a).

1. Juno : geloasă pe Semele (fiica lui Cadmus, regele Tebei, și iubită de Jupiter), scăpă de ea prin viclenie, în urma îmbrățișării lui Jupiter care prefăcu rivala în cenușă, și persecută apoi tot neamul ei. 2. Al Tebei sînge : neamul Semelei, care domni în Teba. 4. Atamas : cumnatul Semelei, pe care îl făcu să înnebunească în așa fel, încît, aflîndu-se în palatul lui, crezu că este la vînătoare de lei și, confundînd pe soția lui care venea către el ținînd în brațe cei doi copii, Learchus și Melicertes, omorî pe Learchus și sili pe soție și pe celălalt copil să se arunce în mare. Cf. Ovidiu, *Metamorphoses*, IV, 511-541.

247

DIVINA COMEDIE

19 pe-al mării mal ucis pe Polidor,
ea voci a scos asemeni lătrăturii,
de-amarul mult ce-i puse minții nor.

22 Dar nici în Troia, nici în Teba furii
n-au rupt vrodat-atîta de-ndrăznețe
nu membre de-om, ci fiare-ale pădurii,

25 ca doi cari goi și cu scîrboase fețe
fugeau și se mușcau, și nu-ntr-alt mod
cum fac doi porci scăpați de prin cotețe.

28 Sărind cu dinții-un duh a prins de nod
de-al cefei pe Capochio și tîrîndu-l
el burta-i sfîșia de-al văii pod.

31 Cel din Arezzo tremura, văzîndu-l
și-a zis : – „E Giani Schichi-acel prăpăd
și-alearg-așa, tot cercu-nspăimîntîndu-l”.

34 Dar eu : – „De-ai altui dinți, că să repăd
pe tine-a te-nhăța, de nu ți-e frică :
ce duh e el ? Să-l știu, cît timp îl văd !”.

37 – „Stricatul duh al Mirhei, care-amică
a tatălui său fu, dar nu cu-acel
amor legal ce-l datorește-o fiică,

40 și-ajunse-așa pînă-n păcat cu el,
luînd prin fraudă chipul altei fete,
cum celălalt turbat făcu la fel,

43 și-n patul morții el ca Buoso stete,
testîndu-și doamna turmei prin atari
formule-ncît minciunii normă-i dete.”

46 Pierind turbații-aceia doi, la cari
priveam să văd ce rele-au să mai facă,
mă-ntoarsei ca să văd și pe-alți tîlhari.

32. strigoii (A). Am trecut în text varianta (a) din cauza rimei.

20. Lătrăturii : Hecuba, soția regelui Priam din Troia, fiind făcută prizonieră de greci și văzînd omorîndu-i-se sub ochi fiica sa Polixena, jertfîță pe mormîntul lui Ahile, și apoi, tîrîtă fiind în Tracia în lanțuri, găsind pe țărmuri cadavrul fiului său Polidor, înnebuni de durere și lătră ca un cîine ; „latravit, conata loqui... Ululavit mesta per agros” (Ovidiu, *Metamorphoses*, XIII, 569 și 571). 30. Pod : stîncă ce străbătea genunea și servea de pod. 32. Giani Schichi :

din familia Cavalcanti. Se povestește că murind Buoso Donati fără să lase testament, o rudă a lui, Simone Donati, se folosi de Gianni Schicchi, al cărui talent de a imita glasul și gesturile altora era cunoscut, punîndu-l în pat în locul mortului, să facă testament. Pentru aceasta îi dăruie ca răsplată cea mai frumoasă iapă. Prăpăd : prăpădit, supt de boală. În text : „folletto” (cf. varianta (A) la versul 32 : strigoii, un fel de suflete răutăcioase, cărora li se atribuie mare agilitate și dibăcie în a face farse oamenilor. 34. De-ai altui : a se construi : „de nu ți-e frică de dinții altuia ce se reped să te înhațe...”. 37. Stricatul : spiritul răspunde că sufletul de care Dante întrebă este al Mirei, fiica lui Cinryus, regele Ciprului, care se îndrăgosti de tatăl său

și, prefăcându-se într-o altă femeie, își atinse scopul (Ovidiu, *Metamorphoses*, X, 298-502).

42. Celălalt : Gianni Schicchi. 44. Doamna turmei : iapa cea mai bună. 45. Formule :
neuitînd nici o formulă trebuincioasă testamentului. Normă : aparență de adevărată.

248

INFERNUL

49 Și-un duh văzui pârînd o cobză, dacă
tăiat sub vintre ți-l închipui de-unde
al nostru trup devine-n jos o cracă.

52 Greoaia boală de-apă ce pătrunde
prin trup cu zămuri în venin schimbate,
așa că burții fața nu-i răspunde,

55 făcea să stea cu buzele căscate
așa cum țin și ftizicii-nsetați

căzut-o buză, și-alta-n sus pe spate.

58 – „Ah, voi ce făr' de-osîndă văd că-ntrați,

și nu știu cum – a zis – aci-n ponorul
acest cumplit, priviți și vă mirați

61 [de mastru-Adam ce jinduie izvorul] !

Avui, trăind, ce-am vrut, și bani și bine,
și-acum de-un strop de ap-aici duc dorul.

64 Acele văi ce de pe verzi coline
din Casentino-n Arno cad și-apar

în albiu moi, de-a lor răcoare pline,

67 mereu le văd în gînd, și nu-n zadar,

căci chipul lor cu mult mai rău mă doare
decît acest al boalei mele-amar.

70 Dreptatea, vai, cumplit răzbunătoare,
motiv ia locul crimei ce-o făcui,

ca și mai iuți oftările să-mi zboare.

73 Acolo stă Romena, și bătui

bani falși de-ai lui Ioan într-însa, pînă

ce-acolo pus pe rug și ars eu fui.

76 Să-l am eu pe-Alexandru-o clipă-n mînă,

ori pe-alt mișel din trei, aș da, socot,

cu drag, oh, Brando,-ntreaga ta fîntînă.

79 Aști doi turbați ce știu prin vale tot

de nu mă mint, un frate-ar fi prin vale –

dar greu așa cum sînt, eu ce să pot !

56. Cum vezi că (a). 61. de mastru-Adam ce-amar își are (b). 75. Ce-aprins pe rug
am ars (b).

49. Un duh văzui : maestrul Adam, de origine nesigură, care falsifică în Romena florinul de
aur al Florenței și fu ars de viu în 1281. La această crimă se pare că a fost îndemnat de conții

din Romena. 52. Boală : hidropizia pe care o cheamă „greoaie”, fiindcă, umflînd trupul cu
zămuri, îl osîndește la nemișcare. 54. Nu-i răspunde : proporțiile fiind schimbate. 64. Văi :

pîrîiașe. „Vers de o frumusețe proverbială mulțumită căruia strălucește, între astfel de grozâvii,
o viziune de idilă, dar nu e decît o clipă, căci, chiar sub acele aparențe, se ascunde Infernul,

și imaginea încîntătoare e întrebuințată ca să facă mai aspră pedeapsa” (Steiner). 71. Locul :

regiunea Casentino, unde se află Romena. 74. Ioan : Sfîntul Ioan, patronul Florenței și a

cărui efigie era pe florinul Florenței. 76. Alexandru : contele din Romena. 77. Din trei : din

cei trei frați, conți din Romena : Guido al II-lea, Alexandru și Aghinolfo al II-lea. 78. Brando :

fîntîna Branda din Romena, astăzi aproape secată, a nu se confunda cu vestita „fonte Branda”

din Siena. 79. Doi : Capocchio și Gianni Schicchi. 80. Un frate : din cei trei frați, unul, Guido

249

DIVINA COMEDIE

82 Să fiu ușor atîta numa-n șale

să pot măcar o șchioapă s-o străbat

în suta de-ani, de mult aş fi pe cale
85 aci-ntr-al slujilor ponor să-i cat,
deşi-i de unsprezece leghe-ocolul
şi nu-i mai strîmt de-o jumătate-n lat :
88 căci numai pentru ei sînt eu în stolul
cel slut de-aici, [şi silnica lor trudă]
m-a pus să bat de trei carate polul.”

91 – „Dar aşti doi nevoiaşi ce vād c-asudă
la dreapta ta – i-am zis – şi aburi dau
cum face mîna cînd pe ger ți-e udă ?”

94 Iar el : – „Cînd am căzut, aici erau
şi stau așa şi nu-şi întorc nici țeasta
şi-n veci ei poate-or sta cum vezi că stau.

97 Ea-i cea ce-mpinse pe Iosif năpasta,
el falsul Sinon e, un grec stricat,
şi scot din friguri iuți putoarea asta”.

100 Dar unul dintre ei fu ofensat
că-i da recomandăție-asa de-obscură
şi-i dete-un ghiont în burtă, şi-a sunat
103 umflata burtă asemeni c-o tambură.

Dar prompt Adam răspunse-atunci cu cotul
şi nu-mi păru mai slab în lovitură.

106 – „Să nu mă crezi – i-a zis – buştean cu totul,
că, dacă-s greu din cauza boalei mele,
am mîini destul de iuți să-ți radă botul.”

109 – „Cînd te-au băgat în foc, n-ai fost cu ele –
răspunse greco’ – așa de iute-a bate,
ci-asa şi mai, bătînd monete rele.”

85. Şi-aci într-... (a). 88. ei ne-a-mpins (?) (a). 89. de-aici că... (A). făcînd să... (a).
şi-a lor trudă (a). 90. m-au (A). 111. nu-ți fură (a).

al II-lea, chiar a murit şi este aici. 87. O jumătate : o jumătate de leghe. 88. Ei : frații da
Romena. 91. Dar : se subînțelege : cine sînt. 93. Pe ger : fiindcă numai atunci vaporii se vād
condensîndu-se. 97. Ea : soția lui Putifar, al cărei nume nici în Biblie nu se spune. Voind să
seducă pe Iosif şi fiind respinsă de el, îl învinovăteşte de vina ei, la bărbatul său (Geneza,
XXXIX, 7-20). 98. Sinon : grecul care îi făcu pe troieni să adăpostească în cetate faimosul cal
de lemn, plin cu războinici greci. 99. Putoarea asta : una din caracteristicile elementului
miraculos din Divina Comedie este mărirea proporțiilor unor lucruri obișnuite şi naturale.
Tot așa şi aici, unde, plecînd de la faptul că oamenii bolnavi de friguri au un miros particular,
îl exagerează pînă la putoare. Tot așa în Rai, plecînd de la faptul real al corpurilor mici care
par că dansează într-o rază de lumină, imaginează două mari raze care fac o cruce pe planeta
Marte şi în ele dansînd strălucitoare sufletele care au murit pentru credință. 101. Obscură :
cu vorbe care îi întunecau faima. 106. Buştean : înlemnit, în înțelesul că nu ar fi putut face
nici o mișcare. 109. N-ai fost : fiindcă avea mîinile legate. 111. Mai : mai mult.

250

INFERNUL

112 Adam atunci : – „Aici cam ai dreptate,
dar n-a fost tot așa de drept, vecine,
ce-ai spus sub Troia celor din cetate !”.

115 – „Eu fals cuvînt, tu falși arginți, vezi bine !
Eu sînt aici să-mi plîng o culp-a mea,
tu multe-ncît şi dracii-au mai puține !”

118 – „Să uiți de cal, sperjure, poate-ai vrea ?
răspunse cel cu burta numai apă,
dar toți în lume-o ştiu, şi-n gît să-ți stea !”

121 – „Ba ție setea-n gît, că limba-ți crapă
şi-un turn pînă la gură ți se dete

și tot n-au loc puturile să-ncapă.”

124 – „Tot fleacuri spui – a zis cel cu monete –
de câte-ori îți caști [pliscul, secătură],
câci apa-n turn de am și tot mi-e sete,
127 tu ai dureri de cap și-n tine-arsura,
și nu ți-aș spune-o vorbă de pomană
să pupi măcar al apei șes cu gura.”

130 Stăteam s-ascult ocară lor dușmană,
cînd : – „Uite-aici – îmi zice-al meu părinte
e cît pe-aci să-ți fac acum dojană !”.

133 Mînia deci văzîndu-i-o-n cuvinte,
privii la el și-așa rușine-avui,
încît de ea și-acu-mi aduc aminte.

116. Eu sînt aici c-o culpă ce mi-o știu (a). 125. secatură (a). 129. măcar al apei gust (a). 130-132. Stetean s-ascult ocară lor dușmană,/ Cînd : uite-aici, îmi zise-al meu părinte,/ E cît pe-aci să-ți fac acum dojană (b). Am trecut această variantă în text, aceste trei versuri lipsind în (A).

116. Culpă : vină. 121. Că limba-ți crapă : ca să-ți crape limba de sete. 122. Un turn : face aluzie, cu o comparație ironică, la burta lui umflată, încît se aseamănă cu un turn și-i ajunge pînă la gură. 127. Arsura : dacă mie mi-e sete, și tu ai arsură. 128. De pomană : n-ai nevoie de îndemn ca să atingi cu buzele fața apei. „Toată această scenă este o capodoperă de comic. Oricine va fi observat, într-un schimb înțepător de ocări, felul cum fiecare își ascute mintea sub împunsăturile celuilalt, fericita răsărire a răspunsului unuia din împunsătura celuilalt, modul de a da lovitura și de a primi răspunsul, și de a da replica și apoi contrareplica. Schimbul de cuvinte aici este subtil și căutat, dar subtilitatea și căutarea corespund adevărului. În vorbe, dincontră, se arată cu o naturalețe admirabilă vulgaritatea sufletului. Aceasta este scena în care este dezvoltată, mai pe larg și mai amănunțit, starea sufletească reciprocă a condamnaților celor mai josnici. Dar este și o scenă de comedie umană neîntrecută și ne revelează superioritatea și agilitatea fanteziei lui Dante. Astfel încît tragem concluzia : noroc pentru noi că Dante s-a oprit să asculte această ceartă în Infern ! De data aceasta Virgil să ne ierte, dar nu are dreptate” (Sannia, Comicul, umorismul și satira în Divina Comedie, Milano, Hoepli, 1909, I, 318). 134. Rușine : această dojană a lui Virgil întrece limitele acestui singur episod. Avem aici una din numeroasele mărturisiri ale lui Dante. Se știe că, după moartea Beatricei, ca un fel de reacție la o tinerețe prea visătoare și mistică, Dante a avut o perioadă de rătăcire (din care ne rămîne mărturie vestitul sonet de dojană al prietenului său Guido Cavalcanti), cînd s-a înhăitât într-o ceată de oameni cu gusturi grosolane și a avut și el o ceartă cît se poate de plebee cu Forese Donati, după cum apare dintr-un schimb de sonete ce au ajuns pînă la noi. În acest episod deci, Dante face, indirect, act de căință.

251

DIVINA COMEDIE

136 Și ca și-un om, visînd un rău al lui,
dorește-a-i fi aceasta vis, și cere
ce-aieva este-așa, și nu ce nu-i,
139 așa și eu, căci n-aveam glas, dar vrere
aveam să mă scuzez ; și mă scuza,
și nu știam, nevruta mea tăcere.

142 – „Cu mult mai mari greșeli se pot spăla
cu-o mult mai slabă probă de rușine !

Alung-acum orice mîhnire-a ta,
145 și-nchipuie-ți că-s tot pe lîngă tine
oricînd s-ar întîmpla să vezi că-și sar
cu-atari cuvinte[-n cap atari jivine].

148 A vrea s-auzi ce-și spun e gust vulgar !”

145-148. Pe o foiță de țigară : Oricînd s-ar întîmpla să dai de vrun/ Asemeni prilej de ceartă :/ Că-i gust vulgar a vrea s-auzi ce-și spun. – Că-i josnic gust. – Prilej cu cearta,/ -ntre-atari jivine. – Ce și-l provoac-atari jivine (x). 147. cu atari cuvinte

tari (A).

136-140. Sensul : după cum cineva care visează ceva neplăcut și dorește realitatea, nu visul, tot așa eu, tot voind să mă scuz și neputînd vorbi, eram scuzat de tăcerea mea. 142. Cu mult : versuri devenite proverbiale în limba italiană. 145. Pe lîngă tine : caută să-l încurajeze, spunîndu-i că „în astfel de momente el va fi totdeauna lîngă dînsul” sau (poate mai bine) : „Adu-ți aminte că sînt eu de față, și să-ți fie rușine să-ți faci o petrecere din a asculta astfel de cuvinte vulgare !”.

252

INFERNUL

Cîntul XXXI

Puțul giganților

Falsa închipuire a lui Dante apropiindu-se de puțul infernal (1-33)

Giganții (34-57) Nimrod

(58-81) Fialte (82 -111) Anteu

(112-145)

1 Aceeași limbă-ntîi m-a mursecat
încît crezui că foc pe-obraji îmi pune,
și-apoi tot ea și leacul mi l-a dat.

4 Atare-o lance-aveau, precum se spune,
Pelops și-Ahil, că darurile sale
cumplite-ntîi erau și-n urmă bune.

7 Iar noi ieșind din dureroasa vale
treceam pe 'naltul mal ce-o-ncunjura
și fără de-a vorbi nimic pe cale.

8. Trecînd făr-a vorbi (b).

1. Limbă : a lui Virgil. Mursecat : cu dojana sa. 2. Foc : din cauza rușinii. 3. Leacul : face aluzie la cuvintele mîngîietoare care urmară numaidecît asprei dojeni. 4. Lance : de mai multe ori Ovidiu face aluzie la lancea lui Ahile, a cărei rană nu putea să fie lecuită decît cu a doua lovitură de aceeași lance ; dar pasajul la care Dante se referă aici este cel din *Remedia Amoris*, vv. 48-49 : „Vulnus in Herculeo quae quondam fecerat hoste, Vulneris auxilium Pelias hasta tulit”, adică „aceeași lance peliană (din muntele Pelias) care făcuse rană în dușmanul herculean aduse și leacul rănii”. Dante, știind că tatăl lui Ahile se chema Peleus, a interpretat greșit acest pasaj și a vorbit de lancea lui Ahile și a tatălui său în loc de a vorbi de lancea al cărei lemn era din muntele Pelias. Se pare că acest pasaj este urzit să fie rău interpretat, fiindcă în traducerea lui Coșbuc avem acum o a doua interpretare greșită : lancea lui Pelops. Această însușire miraculoasă a lăncii lui Ahile care se potrivea de minune poeziei de iubire cavalească a fost folosită foarte mult de trubadurii provensali și de poeții italieni din Școala siciliană (secolul al XIII-lea) în comparațiile lor : „După cum rana lăncii lui Ahile nu putea fi lecuită decît de o nouă lovitură de aceeași lance, tot așa rana deschisă în inima poetului de ochii iubitei sale nu poate să fie lecuită decît de o privire drăgăstoasă a acelorași ochi”. Despre influența pe care poezia latină clasică a exercitat-o asupra întregii poezii medievale, cf. minunata carte a lui Edmond Faral, *Recherches sur les sources latines des contes et romans courtois du moyen âge*. Paris, Champion, 1913 și Ramiro Ortiz, „La materia epica di ciclo classico nella poesia italiana delle origini”, în *Giorn. st. d. lett. it.*, LXXX (1923), pp. 265 și urm.

7. Vale : ultima genune din cercul al optulea.

253

DIVINA COMEDIE

10 Nici noapte-aici, nici ziuă nu era,
așa că ochii-aveau puțină zare,

ci-un corn eu auzeam, ce-astfel urla,
13 c-ar fi-ntrecut și-un tunet cît de tare.

Deci ochii-atunci spre sunet îndreptînd
urmai un drum opus cu-a lui cărare.

16 N-a plîns, în urma fugii triste, cînd
pierdut-a Carol sfînta sa armată,

Roland din bucium mai cumplit sunînd.

19 Nu mult privii acolo și deodată
păru că turnuri multe vîd ivite
și : – „Duce,-am zis, ce țară ni s-arată ?”.

22 Iar el : – „Fiindcã-n zãrile-amurgite
tu prea departe-ai vrea sã cercetezi,
te-nșalã deci vederi închipuite.

25 Cînd vom ajunge-acolo ai sã vezi
la mari distanțe simțul cum te minte,
deci fã și tu mai iute sã-mi urmezi”.

28 De mîn-apoi m-a prins vorbind cuvinte :

„Spre-a nu-ți pãrea ciudat cu totul ce-i
acolo-n fund îți spui mai dinainte

31 cã nu sînt turnuri, ci giganții-acei
ce stau în puț sub rîpa ce-l rotește
toți pînã la buric în malul ei”.

34 Așa precum cînd ceața se rãrește
treptat privirea tot mai clar rãspicã

ce-ascuns e-n fum ce zarea ne-o-nvãlește,

11-12. Așa c-aveam vederii-o strîmtã [zare]/ Și nu știu de-unde-un corn, astfel
zbiera (a). 11. Atît... și care (b). 12. Pe-un (b). 16. În urma luptei cei nefericite (b).

18. Roland nu scoase glasuri în cumplite (b). 18. cornu (a). 21. oraș (a). 25. De-o
fî s-ajung (a). 28. cu-atari (a). 33. în jurul (a). 35. Ridicã (a). 36. ce zãrile ne-
grește (b). ce-ascunde fumu-n zarea ce o-n[egrește] (a).

15. Drum opus : sunetul vine de la corn la Dante și face în așa fel ca ochii lui Dante sã se
îndrepte cãtre partea de unde vine sunetul, urmînd, firește, drumul contrar : de la el la corn.

16. Cînd : la Roncevaux (15 august 778), unde ariergarda lui Carol cel Mare a fost atacatã
pe neașteptate de mauri și mãcelãritã. Aici Dante face aluzie la versurile 1753 și urmãtoarele
din Chanson de Roland, unde se spune : „Contele Roland și-a pus cornul la gurã ; suflã în el
și sunã din rãsputeri. Înalte sînt dealurile, și glasul cornului ajunge departe. Ecoul îl rãsrînge
pe treizeci de leghe împrejur. Contele Roland urmeazã sã sune cornul cu atîta mîhnire, chin
și durere, încît din gura sa țîșnește sînge roșu și-i plesnesc tîmplele capului”. 20. Turnuri :
e vorba de giganți, care de departe și în aerul întunecos al Infernului îi apar lui Dante ca
turnurile unui oraș medieval. Nu e vorba numai de turnurile de apãrare de lîngã zidul cetãții,
ci și de mulțimea cea de turnuri private, care erau alãturi de casele tuturor familiilor mai de
seamã, pentru nevoile rãzboaielor private, admise în codul public medieval, și care, vãzute
de departe, dãdeau orașului un aspect cu totul caracteristic : al unei pãduri de turnuri.

28. Cuvinte : adicã astfel de cuvinte. 32. Ce stau : a se construi : „ce stau toți în puț pînã la
buric, sub rîpa ce în (cu) malul ei îl (puțul) rotește”.

254

INFERNUL

37 așa, distanț-avînd mereu mai micã
spre puț, prin negrul și-ndesitul fum,
scãdeam eroarea și spoream în fricã.

40 Pe culmea sa rotundã-ntocmai cum
Monteregion cu turnuri se-ncununã,
așa, ca turnuri, pînã-n brîu acum

43 vãzui sub mal stînd cerc în vãgãunã
cumpliți giganți, cui Joe furios
și-acum le-azvîrle-amenințãri cînd tunã.

46 Vedeam la unii și-al lor chip scîrbos,
și piept și umeri și din vintre-o parte,
și brațele-atîrnînd pe coaste-n jos.

49 Cuminte-a fost cã firea ăstei arte
de-a naște-asemeni monștri-i puse-o fine,
lipsind de-atari executori pe Marte,

52 balene însă și-elefanți de ține
și-acum, cu mult mai dreaptă ea s-arată
și și prudent oricui gîndește bine,
55 căci unde sînt puteri și judecată
cu vrere rea unite-ntr-o făptură,
n-ai scut tu, oame,-n contra-i niciodată.

42. afară (a). 49. Cuminte firea fu, că (a). 49-50. Cînd Firea puse D[e a naște] (b).
De-a pus Natura fine-acestei arte/ De-a naște fiare-atari, fu foarte bine (b). 51. Spre-a
nu mai da atari oșteni (a). 57. Noi scut în contra n-avem (a).

37. Distanț-avînd : cu cît scădea distanța între mine și puț. 39. Frică : fiindcă vedea că nu
sînt turnuri, ci uriași, al căror chip fioros i-apare mai deslușit. Dante știe de la Virgil că sînt
giganți, dar altceva e să știi și altceva să vezi ! 41. Montereion : castel ridicat de locuitorii
din Siena între Siena și Colle di Val d' Elsa în 1213 pentru a-i ține la respect pe florentini. Pe
zidurile ei puternice se ridicau în vremea lui Dante douăsprezece turnuri mărețe, care au fost
pe urmă dărîmate în secolul al XVI-lea, cînd florentinii cuceriră cetatea. 44. Cui : căror. Joe :
face aluzie la lupta de la Flegra (cîmpiile Flegree de lîngă Neapole), unde Joe a pedepsit cu
trăsnetele lui îndrăzneala giganților, care, punînd munte pe munte, voiau să dea asalt cerului.
Mitul înfățișează în formă poetică fenomenele vulcanice ale acelei regiuni. Blocurile de piatră
pe care erupția le aruncă în aer au fost interpretate ca sfînci aruncate contra lui Joe, iar
fenomenele electrice care însoțesc erupțiile, ca trăsnetele cu care Joe a pedepsit nelegiuirea
giganților. 45. Și-acum : aceste amenințări, chiar după izbînda obținută, ne arată, cu oarecare
nuanță de comic, toată frica de care Joe fu cuprins pentru răzvrătirea giganților și, indirect,
frica lui Dante cînd începe să-i zărească. Dacă lui Joe i-a fost atît de frică de ei, încît chiar
acuma îi amenință cu trăsnetul lui, cum să nu-i fie frică lui Dante ! Cred însă că trebuie văzută
aici o aluzie la vreo tradiție populară, care spunea că atunci cînd tună, Joe amenință pe
giganți, după cum și azi în anume regiuni, de pildă în Abruzzi, se spune în glumă copiilor că
„este tata-mare care merge în trăsură”, iar la noi : „merge sfîntul Ilie cu căruța”. 49. Cuminte :
bine a făcut firea că a încetat de a produce asemenea monștri. 51. Marte : natura, încetînd
de a produce giganți, l-a lipsit pe Marte, zeul războaielor, de astfel de firoși urmași (executori
ai ordinelor lui Marte). 52. Balene : și dacă natura păstrează și acum alți monștri, ca balenele
și elefanții, și a nimicit numai pe giganți, ea se arată – oricui se gîndește bine – cu mult mai
dreaptă și mai prudentă, căci este vorba de dobitoace, care n-au judecată, ci numai forță
brută, cît timp în giganți era și una, și alta, ceea ce îi făcea cu mult mai periculoși.

255

DIVINA COMEDIE

58 Obrajii lungi și lați mi se pîrură
cît pinul pe San Pietru, și-nclieie
el membre-avea cu fața-i pe-o măsură,
61 așa că malul cel ce i se dete
drept sorț lăsa văzut ochilor mei
pe-atîta-n sus, și, că-i ajung la plete,
64 în dar s-ar fi fălit frisoni chiar trei,
căci bine-am măsurat treizeci de palme
de sus de unde-n copci o mantie-o închei.
67 – „Rafél mai améch izábi zálme”,
așa-ncepu zbierînd cumplita gură
ce nu știa-ngăima decît sudalme.
70 Și-atunci Virgil i-a zis : – „Tu, stîrpitură !
Rămîi la corn și-n el îți varsă focul,
cînd ori mînie-ori alt imbold te fură !
73 La gît îți e, tu, duh confuz, la locul
știut, cureaua ; caută-ți-o nițel
și vezi că ea-ți încinge larg mijlocul !”
76 Spre mine-apoi : – „Ce-a fost, o spune el.
Nimrod e, printr-a căruia nebunie
nu toți vorbim în lume la un fel.

79 Dar să-l lăsăm, căci vorba ni-e pustie !

Lui orice limb-a orișicui îi pare
ca nou-a lui, căci nime nu i-o știe”.

59. așa că stete (a). 60. cu-obrajii (a). 62. Din brâu în jos (a). 66. Din locul d-unde
mantia (a).

59. Pinul : Dante vorbește de „pina”, adică fructul pinului. Este vorba de un ornament colosal de bronz în forma fructului de pin, care era pe vârful mausoleului lui Hadrian și care în vremea lui Dante era așezată în piața Sfântului Petru în fața bisericii, și azi se găsește în Vatican, pe scara lui Bramante, în grădina Belvedere. -ncleiete : avea membre încleiate pe o măsură cu fața-i, adică în proporție cu fața. 62. Sorț : în text : încingătoare. 63. Și, că-i : încît chiar trei frizoni (oameni din Frisa, Germania, între Moesa și Weser), vestiți pentru înălțimea lor, în zadar s-ar fi fâlit să-i ajungă la plete. 66. De sus : adică numai capul și gîtul măsurau treizeci de palme. 67. Rafél : mulți au scris despre acest vers, ca și despre faimosul Pape Satan din cîntul VII, însă în zadar, fiindcă intenția poetului a fost tocmai ca Pluto și Nimrod să vorbească într-un limbaj infernal neînțeles de nimeni. Cel mai bun comentariu la acest vers rămîn cuvintele lui Virgil de mai jos (v. 81) : Nime nu i-o știe. În ultimul timp însă problema a fost pusă în adevărații ei termeni și cercetarea a urmat singurul drum cu adevărat științific ce era cu putință, mulțumită cercetărilor lui Domenico Guerri, care nu și-a propus să explice aceste cuvinte, ci să arate, cu ajutorul dicționarelor medievale pe care Dante le-a putut consulta, cuvintele evreiești de care s-a servit, transformîndu-le cu oarecare libertate.

74. Cureaua : de care atîrna cornul. 76. O spune : cu limbajul lui confuz și de neînțeles care aduce aminte de amestecul limbilor de la Turnul Babilonului. Cine vorbește într-un astfel de grai nu poate să fie altcineva decît unul dintre cei care au lucrat la ridicarea turnului.

77. Nimrod : după Geneză, a fost regele Babilonului. Cărțile sfînte nu-l pun printre aceia care au conlucrat la ridicarea turnului faimos ; Dante însă îl face responsabil, faptul împlîndu-se în timpul domniei lui, urmînd în acest amănunt opinia Sfîntului Augustin (De civitate Dei, XVI, 4). 81. Ca nou- : lui Nimrod orice limbă i se pare cum ni se pare nouă limba lui : adică

INFERNUL

82 Nu mult am mers, vrun drum, poate cît are
săgeata-n zbor, spre stînga-ntorși, și-am dat
de-un mult mai fioros gigant mai mare.

85 N-aș ști să spui ce maistru l-a legat,
dar spui atît că brațul drept la spate,
la piept cel stîng avîndu-l ferecat

88 c-un lanț ce-avea de gît ; el jumătate
din trup, pe cît îl vezi, îl încingea
cu cercuri mari de cinci ori repetate.

91 – „Cu Zeus, cu suveranul zeu, voia
să-ncerce-acesta brațele-i trufașe,
și plata care-o vezi acum și-o ia.

94 Fialte-a fost, și lucruri uriașe
cu alți giganți făcu-ngrozind pe zei,
ci-n veci de-acum va fi-ntr-aceste fașe.”

97 – „Aș vrea, maestre,-am zis, de poți și vrei,
să vîd și pe Briar nemăsuratul
spre-a fi convins de el cu ochii mei.”

100 – „Vedea-vei tu-n curînd pe nelegatul
Anteu – mi-a zis – și poți să-i și vorbești,
și el ne-o duce-n fundu-a tot păcatul.

103 Departe-i cel pe care tu-l dorești,
la fel legat, la fel și-n celelalte,
atît că-i mult mai groaznic să-l privești.”

93. Și-acum el (a).

de neînțeles. 88. El : lanțul. 94. Fialte : fiul lui Neptun și al Ifimediei ; a fost, cu fratele lui, Otus, printre cei mai îndîrjiți dușmani ai lui Joe în lupta de la Flegra. Dante a aflat despre

el din comentariul lui Servius la Georgice. 96. Fașe : lanțuri. 98. Briar : despre acesta poeții ne spun că a fost fiul lui Uran și al zeiței Terra. I se atribuiău 100 de brațe și 50 de capete, și ca atare ni-l descrie Virgil în Eneida (X, 564 și urm.). Dante îl reduce, după cum vom vedea, la proporții mai puțin fantastice. 99. Convins : îl cunoaște din descrierea lui Virgil, dar vrea să-l vadă de aproape. Episodul are o nuanță veselă, parcă Dante ar spune lui Virgil : „Prea din cale-afară l-ai descris fioros, încît eu să te pot crede numai pe cuvînt !”. Am văzut în episodul lui Pier della Vigna (Infernul, XIII, 28-30) cum Virgil îndeamnă pe Dante să rupă o crenguță din pădurea sinucigașilor, ca să-i arate că nu a mințit (v. 48) cînd a vorbit în Eneida de sîngele care fișnește afară din crenguța pe care Enea o rupe din pomul crescut pe trupul lui Polidor. 100. Nelegatul : este singur nelegat printre giganți, fiindcă prin el (care, luîndu-i pe amîndoi în mînă, îi depune pe fundul Infernului) ei pot coborî în cercul următor. 101. Anteu : fiul lui Neptun și al zeiței Terra, care în timpul luptei de la Flegra nu era născut. 103. Cel : Briar. 104. La fel : ca în episodul lui Manto (Infernul, XX, 99-99), Dante face în așa fel ca Virgil însuși să corecteze ceea ce a spus în Eneida. Descriindu-l la fel cu ceilalți giganți, mărturisește implicit că deci nu avea 100 de brațe și 50 de capete. 105. Mai groaznic : totuși, Virgil vrea să scape ceva din descrierea lui anterioară și, tot admițînd că Briar e la fel cu ceilalți giganți, adaugă că e mai groaznic, după cum într-o discuție, după ce a trebuit să recunoaștem greșeala noastră și să admitem teza adversarului, ne mulțumim să rămîmînă în picioare cel puțin un amănunt, căruia sîntem înclinați să-i dăm o importanță superioară decît aceea ce o are în realitate.

257

DIVINA COMEDIE

106 Nu zguduie-un cutremur turnuri 'nalte

nicicînd așa cumplit, precum văzui

că-n lanțuri scutur-al său trup Fialte ;

109 mai tari fiori că mor, nicicînd n-avui,

și ca să mor de-ajuns ei mă-nghețară,

de n-aș fi fost convins de lanțul lui.

112 Plecînd de-aici găsirăm așadară

pe-Anteu, ieșit deasupra de colină

cinci coți, fără de cap, din groap-afară.

115 – „Tu, cel ce-n valea cea de plînset plină,

în care Hanibal ursit să cadă

lăsă lui Scipio gloria deplină,

118 tu lei o mie și-ai ucis drept pradă,

și cel ce, de-ajutai și tu-n cumplitul

război pe frați, și-azi pare să se vadă

121 că Zeus era să fie biruitul ;

tu du-ne jos, și nu cu greu s-o-nghiți,

acolo unde-i gheață-ntreg Cocitul.

124 La Tiziu-ori Tif să nu ne mai trimiți ;

apleacă-te spre noi și nu mai screme,

și-acesta-ți poate da ce-aici doriți :

127 o faimă-n lume pe-ndelungă vreme,

că-i viu și zile lungi îi sînt menite,

cu zile-n cer Cel Sfînt de n-o să-l cheme.”

108. Că-ntreg s-a scuturat sub lanț [Fialte] (a). 112. Iar noi luarăm drumul nostru

iară (a). 114. văzut de (a). 118. O miie și-ai ucis de lei (a). 125. Nu-ntoarce botul

și te pleacă, Anteu (a). 129. grația-n cer (a). Cu zile grația-n cer de n-o să-l iee (b).

109. Mai tari : niciodată nu m-am temut de moarte ca atunci, și numai teama ar fi fost de

ajuns ca să mă omoare, dacă n-aș fi fost convins că era legat și deci neputincios să-mi facă

rău. 113. Colină : marginea puțului. 115. Valea : căci Anteu era din Bragada, în Africa, unde

Scipio învinsese pe Hanibal în faimoasa bătălie de la Zama. 119. Și cel : și tu, care, dacă...

120. Pe frați : pe ceilalți giganți în lupta de la Flegra. Și-azi : ironic. Dante presupune că

chiar azi sînt oameni care cred că Zeus ar fi fost biruit dacă Anteu ar fi luat parte la lupta

de la Flegra, cf. Pharsalia, IV, 596, unde se spune că zeiței Terra i-a fost milă de Cer și nu

a trimis pe Anteu să se lupte cu ceilalți frați : „coeloque pepercit, Quod non Phlegreis Anteu sustulit servis”). 122. S-o-nghiți : această expresie, ca și cealaltă din versul 125 : nu mai scree, ne conving că tonul întregului episod este ironic. „Tu, care te-ai luptat cu leii și ai fi învins și pe Jupiter, dacă mamei tale Terra nu i-ar fi fost milă de cer și nu te-ar fi oprit să mergi la Flegra, acum fii bun să ne faci acest serviciu, nu tocmai demn de isprăvile tale, de a ne lua în mână și de a ne depune fără multe mofturi pe fundul înghețat al Cocitului”.

124. Tiziu-ori Tif : alți doi giganți trăsniți, cel dintâi de Apollo fiindcă încercase să siluiască pe Latona (Eneida, VI, 594), celălalt de Joe, care pe urmă îl îngropă sub muntele Etna (cf. Paradisul, VIII, 70). Trimiți : să nu ne silești să recurgem la bunăvoința altor giganți. Cu diplomația-i obișnuită, Virgil caută să obțină de la Anteu favoarea cerută, făcându-l gelos pe ceilalți frați ai lui. 126. Acesta : Dante, care se va întoarce pe pământ. Ce... doriți : reîmprospătarea faimei voastre cu veștile ce despre voi le va duce pe pământ. 129. Cu zile : înainte de vreme.

258

INFERNUL

130 A zis Virgil, și brațele-i cumplite
de cari gemu Heracle, el spre noi,
prinzându-l pe Virgil, le-a-ntins grăbite.

133 Și : – „Fă-te-ncoa’ să te cuprind”, – apoi
a rîs Virgil, cînd fu cuprins, și-ndată
făcu să fim o sarcin-amîndoi.

136 Așa cum Garisenda și s-arată,
cînd stai sub ea și-un nor spre dînsa vine,
că tot mai mult spre tine-o vezi plecată ;
139 privind atent, așa-mi păru spre mine
plecat Anteu, și-a fost și-o clipă cînd
doream să ne fi dus pe-alt drum mai bine.

142 Ci-n fundul ce-nghiți pe Dis, el blînd
ne puse jos din brațe, și zăbavă
plecat așa cum fu nemaifăcînd,

145 se-ntinse drept ca și-un catarg de navă.

133. Anteu (a). 134. eacă (a). 135. și face (a). 136. treacă (a). 139. pleacă (a). 143. pe jos (a).

130. Brațele-i : ale lui Anteu. 131. Heracle : face aluzie la lupta povestită de Ovidiu (Metamorphoses, IX, v. 184) și de Lucan (Pharsalia, l.c.), în care Anteu, luptîndu-se cu Hercule, căpăta forțe noi de cîte ori atingea pămîntul (zeița Terra, mama lui). Despre această luptă Dante vorbește și în Convivio, II, 8 și De Monarchia, II, 8. 133. Fă-te-ncoa’ : din aceste cuvinte ale lui Virgil argumentăm că Dante, cînd a văzut acele mîini colosale ale lui Anteu întinzîndu-se spre el, a fugit departe. 135. O sarcin- : o singură sarcină. 136. Garisenda : Garisenda, faimosul turn din Bologna, ridicat în 1110 de Filippo și Otto dei Garisendi, care este aplecat și, cînd cineva este dedesubt și norii merg pe cer în direcția contrară înclinării, printr-o iluzie optică se pare că turnul cade. La Garisenda Dante face aluzie și într-un sonet foarte obscur : Non mi poriano già mai fare ammenda, al cărui înțeles abia acum începem să-l prindem, în care își muștră ochii, care, uitîndu-se la Garisenda, n-au dat atenție unei doamne frumoase care în acel moment trecea pe acolo. 142. Dis : Lucifer, Diavolul. 143. Zăbavă : a se construi : „și nemaifăcînd zăbavă...”. 145. Se-ntinse : se ridică. „Știm că Anteu, cînd se apleacă, seamănă cu Garisenda ; acum învățăm printr-o altă imagine uriașă ceea ce el pare cînd se ridică. Și această nouă imagine este și mai vie, mai eficace, fiindcă este scoasă din mișcarea reală (nu aparentă ca aceea a Garisendei) a unui obiect foarte cunoscut. Cîți din cititori au putut vedea la Bologna turnul despre care este vorba ? Și cîți chiar dintre acei care l-au văzut l-au putut observa în timp ce deasupra lui treceau nori ? Dar toți știu, chiar dacă nu l-au văzut cu ochii lor, ce este un catarg de navă și știind pot să și-l închipuie foarte ușor în momentul cînd, așa lung, drept și greoi cum este, se ridică încet, încet, descrie în aer o jumătate de arc de cerc și deodată stă nemișcat, înalt peste corabie și peste mare” (Torraca).

259

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXXII

Cercul al nouălea.

Valea întîi : trădătorii

„Caina” și trădătorii rudelor proprii

(1-69) „Antenora” și trădătorii

țării. Bocca degli Abati (70-123)

Contele Ugolin și arhiepiscopul

Ruggieri (124-139)

1 Să am eu rime aspre-acum și-amare

cum se cuvin grozavei vîgăuni

ce-ntregul Iad pe ea proptit îl are,

4 al gîndului meu scos deplin l-aș pune

în scrisul meu ; dar nu le am și-astfel

nu fără frică-ncep acum a spune.

7 Căci nu e lucru de-a glumi cu el

s-arăți ce-ascunde-n centru-i universul,

c-un grai ce-n vorbe-abia e-nvîțăcel.

2. Precum să cer (a). Spre-a conveni (a). 3. Ce-ntregul iad de sus îl ține-n spate (a).

5. În vers atunci (a).

1. Aspre : una din reformele pe care școala poetică a „dulcelui stil nou” (secolul al XIV-lea) le-a înfăptuit a fost aceea de a potrivi armonia versului subiectului cîntecului. De aceea, una din poeziile mai importante ale lui Dante din perioada iubirii sale filosofice pentru „Doamna gentilă” începe : „Dulcile rime de iubire pe care eu obișnuiam/ Să le cînt din cîntecele mele./ Trebuie să le părăsesc ; nu fiindcă am pierdut speranța/ De a mă întoarce la ele,/ Dar fiindcă înfățișările mîndre și potrivnice/ Ce au apărut în iubita mea,/ Mi-au închis drumul/ Stilului meu obișnuit”. 3. Proptit : sîntem în ultimul cerc al Iadului și peste care se reazemă întreaga pîlnie a Infernului. 4. Al gîndului : aș exprima în formă potrivită întregul meu gînd. 5. Nu le am : prea modest, căci în versurile 26, 28 și 30 are rime destul de disonante : aici, Tabernici, crici și care în text sînt și mai aspre : Osteric, Tabernic și cric. 7. De-a glumi : nu e puțin lucru să arăți... 8. Universul : fiind Infernul la centrul Pămîntului și Pămîntul fiind, după sistemul ptolemaic urmat de Dante, centrul întregului Univers, Iadul este și centrul întregului Univers. 9. -nvîțăcel : cu o limbă încă neîncercată, cum este aceea a copiilor. În definitiv, Dante vrea să arate că descrierea acestui fund al Iadului cere o limbă meșteșugită, un stil înalt și nu e lucru de descris întrebuițînd limba obișnuită. Alți comentatori, urmași după cum se pare de Coșbuc, înțeleg : limba vulgară, adică italiana contrapusă limbii latine, care singură, după Dante, ar fi fost în stare de a exprima întreg gîndul lui. Această interpretare însă este eronată, fiindcă se reazemă pe vechi legende că Dante ar fi creat aproape din nou limba italiană, care, din contră, exista de mai bine de un veac și se lăuda cu poeții și prozatorii care îi dăduseră o formă literară destul de rafinată.

260

INFERNUL

10 Ci-acele zîne să-mi ajute versul

cari Tebei zid i-au dat prin voci divine,

să fiu pe-aproape de-adevăr cu mersul.

13 Din toate,-o ! neam, tu cel mai de rușine

din locul ce-i amar și-a fi numit,

voi capre de-ați fi fost și oi mai bine !

16 Cum stam acum în puțu-acei cumplit,

stînd sub giganți, mai jos de-a lor picioare,

iar eu priveam pe sus la mal, uimit,

19 ne-a zis un glas : – „[Te uită cum calci oare],

și fă ca talpa ta să n-o mai pui

pe capete de frați sârmani, că-i doare”.

22 Privii sub mine-atunci, și-un lac văzui

și-aici și-n jur, cui nu ca apei gerul,

ci ca de-o sticlă linse fața lui.

25 Nu prinde vâl mai tare-aşa ca fierul,
nici Dunărea din nord, ca âst de-aici,
nici Donul unde-n veci e-n neguri cerul.

28 Căci dac-ar fi căzut şi Tabernici
şi Pietrapana peste ea, aş crede,
că tot n-ar fi făcut la maluri crici.

31 Al broaştelor popor prin bălţi cum şede
cu botu-afară spre-a cînta, pe cînd
ţărâncă-n visul ei tot holde vede,

34 aşa-s mîhniţii-aici în gheaţă stînd
pîn-unde roşul ruşinării-apare,
şi-n dinţi, ca berzele din cioc, bătînd.

13-14. O neam din toate/ Ce stai în loc amar chiar de-a fi (b). 14. spus (a) ; să-l
spuiu (a). 16. mai jos (a) ; adus (a). 18. pe sus (a). 18. Iar eu priveam la naltul zid
pe-[sus uimit] (b). 19. oare (a). 24. ci lins i-a dat ca st[icla faţa lui] (a). 28. Căci
cred c-ar fi putut şi Tab[ernicii] (b). 29. să cază (a). 31. Şi-aşa cum broaştele prin
bălţi (a). Precum (b). 32. oc-ocul (a). 33. În vis ţărâncă secerînd se vede (b). 35. Stau
pînă unde-al spaimei alb (a) ; pînă-n locul (a).

10. Zîne : muzele care învăţară pe Amfion să ridice zidurile Tebei cu sunetul lirei. 12. Să fiu :
depinde de „să-mi ajute” din versul 10. Cu mersul : în decursul povestirii. 13. Neam : se
referă la damnaţii din acest cerc care şi-au trădat rudele. 14. Locul : groapa Caină, numită
aşa de la cel dintîi trădător de frate : Cain. 15. Capre : decît să ajungeţi într-o stare aşa de
josnică, mai bine n-aţi fi fost oameni, ci capre sau oi. 17. Giganţi : din cercul precedent.

19. Un glas : „Dante nu s-a mişcat încă ; dar damnaţii, înfipti, după cum vom vedea, în gheaţă
pînă la gît şi în neputinţă de a se apăra, chiar de acum se uită cu frică la picioarele celor doi
călători şi se tem de a fi loviţi în faţă sau de a fi călcaţi în picioare” (Steiner). 24. Linse :
văzui un lac, a cărui faţă era aşa de netedă (linse), încît nu părea de ger, ci de sticlă. În text :
„un lac care, din cauza gerului avea înfăţişarea de sticlă, nu de apă”. 25. Vâl : de gheaţă.

26. Âst : lacul. 28. Tabernici : după unii, muntele Javornik, în Carniola ; după alţii, muntele
Frusta-Gora, lângă Tovarnik, în Slavonia. 29. Pietrapana : în munţii Apuani, între Serchio
şi Magra în Lunigiana (ţinutul dintre Liguria şi Toscana). 30. Crici : cuvînt onomatopeic
pentru a arăta sunetul gheţii care se sparge. Adică : „Acea gheaţă era aşa de tare, încît, dacă
ar fi căzut un munte peste ea, nici n-ar fi crăpat”. 33. Holde : e timpul secerişului, adică vara.
35. Roşul : pînă la obraz.

261

DIVINA COMEDIE

37 Cu faţa-ntoarsă-n jos sta fiecare ;
de ger da gura mărturii durerii,
iar ochii lor, de-a inimii-ntristare.

40 Puţin deci dînd ocol în jur vederii,
văzui aşa de strînşi lipiţi pe doi,
c-aveau pe cap amestecaţi toţi perii.

43 – „Voi strînşi aşa la piept, cine-aţi fost voi ?”

Ei gîtu-atunci deodată şi-l plecară,
’nălţîndu-şi faţa, însă ochii moi

46 într-înşii numai, pîn-acum, vărsară
pe gene-n jos, iar gerul le-a sleit
vărsatul plîns şi-aşa-i închise iară.

49 Mai strîns nicicînd o scoabă n-a-ngăldit
un lemn de-alt lemn ; şi-n cap, atît le fuse
de ciud-atunci, ca ţapii s-au lovit.

52 Şi-un duh fără de-urechi, căci le pierduse
de ger, stînd tot cu faţa-n jos : – „În noi
ce-ţi faci oglind-atîta timp ? – îmi spuse.

55 Ori poate vrei să ştii pe-aceştia doi ?

Fu mîndrul loc unde-au văzut lumina

al tatei lor Albert, și-al lor apoi,

58 și-au mam-același trup ; dar în Caina

tu nu-i găsi [de-ai scormoni-o toată]

alt duh mai demn să-nfunde gelatina !

42. De-a valma (a). 44. Le-am zis, și-atunci ei gîtul (a). 45. Dar cînd năltoasa față
ochii mari (a). 49. lipit (a) ; N-a strîns mai tare lemn de lemn (b). 50. Și ciud-atît (a).

60. poți (a).

38. Gura : bătînd din dinți, gura mărturisește durere, iar ochii cu lacrimile lor mărturisesc
înrîstarea inimii. 40. Dînd ocol... vederii : uitîndu-mă împrejur. 44. Plecară : și-l plecară
pe spate pentru a ridica capul și a privi. Alți comentatori (Tommaseo și Steiner) înțeleg că cei
doi trădători, ca să se uite la Dante, sînt nevoiți a întoarce gîtul într-o parte. 45. Într-înșii :
plini de lacrimi, care nu curg încă. 46. Vărsară : adică lacrimile umplură ochii și curseră pe
afară. 47. Le-a sleit : ochilor. 48. -i închise : ochii. 49. Mai strîns : decît cum lacrimile acelea
înghețate lipeau pleoapele. -ngăldit : lipit. 51. De ciud- : chinului mărit. 54. Oglind- : cu o
amară ironie care ține de sarcasm, trădătorul, vâzînd pe Dante care se apleacă spre el pentru
a-l cunoaște, îl întreabă dacă nu cumva vrea să se oglindească în lacul acela înghețat, din
care el aproape că face parte. 55. Ori poate : trădătorul tot trădător rămîne și în Infern, și
revelează lui Dante numele tovarășilor lui de chin, pentru a îndepărta de la el atenția poe-
tului. 56. Fu mîndrul... : a se construi : „Mîndrul loc unde au văzut lumina fu al tatălui lor
Albert, și apoi al lor”. Este vorba de contele Alberto degli Alberti din Mangona și de copiii
lui, Alexandru și Napoleon, care, după mărturia unui cronicar, „au fost așa de răi la inimă,
încît, pentru a-și smulge unul altuia fortărețele pe care le stăpîneau în valea Bisentiului,
ajunseră la atîta ciudă și răutate, încît unul omorî pe celălalt, și astfel au murit împreună”.
O altă cronică ne spune că nici intervenția legatului papal, cardinalul Latino, n-a izbutit să-i
împace, și că contele Alexandru era guelf, iar contele Napoleon ghibelin. 58. Trup : în text :
„ieșiră din același trup”, adică avură aceeași mamă. 60. Gelatina : în text : „de a fi pus în
gelatină”. Alt crud sarcasm la adresa lui însuși, unde comicul reiese din imaginea culinară pe
care trădătorul o întrebuintează făcînd un joc de cuvinte între gelo și gelatina. „După cum în

262

INFERNUL

61 Nici cel cui pieptul și-umbra sa deodată

străpunsu-le-a Artur c-un singur țel ;

Focacia nu, nici ăst cu ceafa-ntrată

64 în mine-așa că nu mai vād defel,

și Sasol e numit, nesăturatul !

De ești toscan ai bune știri de el.

67 Și-acum, ca să te-astîmperi cu-ntrebatul,

eu Pazzi sînt, să știi, ș-aștept să vie

Carlin aici spre-a-mi descărca păcatul”.

70 Văzui urlînd în ger mai mulți de-o mie,

ș-așa făcuți, că reci fiori îi am

de-al gheții vad, și-avea-i-voi în vecie !

73 Pe cînd acum spre centru 'naintam,

spre care-orideunde-orice e greu ia zborul,

și-n gerul cel de veci eu tremuram ;

76 nu știu destin ori vrere-a fost, ori zorul,

dar printre țeste-astfel trecînd izbii

puternic pe-una-n față cu piciorul.

79 Plîngînd strigă : – „Ce-mi faci ? Dacă nu vîi

sporire pentru Monte-Apert a-mi face

acestui chin, de ce mă mai sfișii ?”.

62. Tu nu-i găsi (a). 69. Ca să-mi desculp (a). 76. Știu eu (a) ; soarte-ori vrere-a fost (b).

80. omeneshți (a).

gelatină răsar bucăți de carne, tot așa din gheață răsar osîndiții. Ieșirea la început ne sur-
prinde” (Sannia). 61. Nici cei : Mordrec, nepotul regelui Artur din Bretagne, care încercă să-l
ucidă prin trădare, dar unchiul îl preveni și-l lovi în piept cu o sulită cu atîta putere, încît

prin deschizătură putu să pătrundă o rază de soare vizibilă chiar în umbră. De aceea Dante spune că sulița străpunse și pieptul lui Mordrec, și umbra lui. Și într-adevăr, în redactarea italiană din romanul lui Lancelot se citește (III, 62) : „Prin deschizătura suliței trecu înăuntru o rază de soare”. 63. Focacia : Focaccia de’ Cancellieri din Pistoia, despre care cronicile contemporane zic că „nu se îndeletnicea cu altceva decât cu omoruri și răniri”. Era mai ales învinuit să fi omorât prin trădare un unchi, a cărui moștenire o voia mai repede. 65. Sasol : Sassol Mascheroni, a cărui crimă, cunoscută în vremea lui Dante în toată Toscana (De ești toscan...), noi totuși o ignorăm. După Ottimo : „fiind tutore al unui nepot, îl omorî pentru a-l moșteni, din care cauză i-a fost tăiat capul în Florența”. 68. Pazzi : Camicion de’ Pazzi din Valdorno, care omorî pe unul din familia Ubertini, rudă cu el, ca să-i ia posesiunea unor castele pe care le posedau în comun. 69. Carlin : Carlino de’ Pazzi, care în iunie 1302 prin bani predă florentinilor (din partidul „negrilor”) castelul Piantravigne, care îi fusese încredințat de partidul „albilor”. Descărca : ironic. Vrea să spună că păcatul lui Carlin îl va face să pară neînsemnat pe cel comis de el. Ca toți trădătorii, și Camicion de’ Pazzi găsește o răutăcioasă plăcere în a descoperi numele celorlalți tovarăși de osîndă. 73. Spre centru : spre centrul pământului, către care tind (ia zborul) toate greutatețile. Cf. mai departe Infernul, XXXIV, 110 și urm. 76. Ori vrere : nu exclude deloc că a făcut dinadins. De observat cum aici, același Dante, care la începutul călătoriei leșină de milă față de chinuri cu mult mai mici, încetul cu încetul se obișnuiește, și în acest cerc devine chiar crud. Și, într-adevăr, pentru pătimașul om de partid ce era el, păcatul cel mai respingător nu putea fi decât trădarea și mai ales trădarea politică. 79. Dacă : a se construi : „Dacă nu vii a-mi face sporire acestui chin pentru Montaperti, de ce mă sfișii ?”, adică : „Dacă felul tău de a te purta cu mine nu e voit de Dumnezeu, care vrea să-mi sporească chinul ce l-am meritat din cauza trădării mele de la Montaperti, de ce ești așa crud cu mine ?”. 80. Monte-Apert : este vorba de bătălia de la

DIVINA COMEDIE

82 Iar eu : – „Spre-a-mi scoate-un dubiu-acest ce zace,
aici, maestre-așteaptă-mă nițel,
și-apoi de-aici m-aleargă cât îți place”.

85 A stat Virgil, și-am zis atunci spre cel
ce-ntruna blăstema cu-asprime mare :
– „Tu cine ești că-njuri drumeții-astfel ?”.

88 – „Și cine tu, fugind așa ? Tu care
loviri prin Antenora-n cap ne dai,
că viu de-ai fi și tot ar fi prea tare !”.

91 – „Dar viu sînt eu, și poftă poate ai
să-ți scriu – i-am zis –, de vrei o faimă-n lume,
și numele-ți prin cîte le-nsemnai.”

94 Iar el atunci : – „Hai, pieri de-aici ! Ce nume ?
Contraru-l vreau ! Ce drac mi te trimite ?
Aci-ntr-acest ponor, te ții de glume ?”.

97 În chica lui înfipt-o mîină-mi stete ;
– „Ori spui cum te numești – am zis – ori zboară
întregul pâr ce-l porți pe ceafă plete”.

100 Răspunse[-atunci] : – „Că-l smulgi ca să mă doară,
nu-ți spui [nici cine] sînt, nimic nu-ți spui,
de-ai sta să mă chelești și-a mia oară”.

103 Sucit pe mîină pârul i-l ținui,
și-i smulsei poate-un pumn [și chiar mai bine],
dar el lătrînd privea spre burta lui.

106 Cînd zise-alt duh : – „Hei, Bocca, nu ți-e bine ?
Tu n-ai de-ajuns că dinții-i clănțânești,
mai latri-acum ? Ce diavol zburdă-n tine ?”.

109 – „Acum, infame trădător ce ești,
tu poți să taci ! Voi scoate și nevrute
de tine-n lume-adevărate vești !”

112 Iar el : – „E treaba ta ! Dar numai du-te

și nu cumva să uiți, ieșind la soare
de-acest de-aici cu limb-atîț de iute :

82. roșești (a). 91. mi-a zis, că-n alergare (a). 92. Izbești prin Antenora (a).

98. Nu-mi sta de cap (a). 107. la mine (a).

Montaperti, în Valea dell'Arbia, unde în 1260 florentinii (guelfi) au suferit o mare înfrîngere din partea celor din Siena (ghibelini). Mare parte în această înfrîngere a avut trădarea lui Bocca degli Abati, care, tîind cu o lovitură de spadă brațul stegarului, a pricinuit dezordinea care a fost cauza victoriei ghibelinilor. 89. Antenora : al doilea cerc de trădători, numit așa din cauza troianului Antenor, învinuit de a fi predat prin trădare „Palladium” în mîinile grecilor. 91. Dar viu : de obicei damnații doresc toți să fie pomeniți în lume. Numai trădătorii țin cu orice preț să-și ascundă numele și să fie uitați. Dante caută aici a ademeni cu promisiunea de a-i scrie numele printre celelalte ce le-a însemnat în lunga-i călătorie, pe Bocca degli Abati. Știe bine că damnatul nu-i va dezvălui numele, și totuși insistă asupra posibilității ce o are de a-i reîmprospăta faima în lume, tocmai fiindcă știe că-i face în ciudă. 110. Nevrute : vești.

264

INFERNUL

115 argintul franțuzesc pe-acesta-l doare.

Atîta zi : pe Buso l-am aflat
cu alți mișei stînd proaspăt la rîcoare.

118 Și cine mai era, de-i fi-ntrebat,
tu ai cu mine-alături pe Bechieri,
pe cel ce-ai tăi de-o palmă l-au scurtat.

121 Și-o fi și Ganelon și Soldanieri
pe-aici și Tribaldel, trădarea cui
pierdu Faenza cînd dormeau străjerii”.

124 Eram de-aici departe, cînd văzui
doi inși într-un ponor, și-un ins avîndu-l
pe-al altui cap căciulă peste-al lui.

127 Cum vîră-n pîine dinții săi flămîndul,
așa cel de deasupra-i înfigea
în cap la ceafă celuiilalt, rozîndu-l.

130 Și nu-ntr-alt fel cum tîmplele-i rodea
Tideu lui Melanip, cum el în gură
rodea și-al hîrcei os și ce-i sub ea.

115. Mergi, spune-le, dar (a). 119. Și zi, vai (a). 121. de-or zice (a). 122. Să spui/
că am (a). 130-132. Cum dinții-nfuge-n pîinea sa [în ceafa celui...] Așa cel în de sus
la cel de jos/ În ceafă-nfipse dinții săi rozîndu-l (a).

116. Buso : Buoso de Doara, care în 1265 trădă pe regele Manfred, însușindu-și banii care îi fuseseră încredințați pentru a strînge o armată contra lui Carol I de Anjou, căruia prin bani îi lăsă liberă trecerea vadului rîului Oglio. 117. La rîcoare : altă notă de un comic care dă în sarcasm, în felul gelatinei de mai sus. 119. Bechieri : Tesauo Beccheria din Pavia, starețul mînăstirii din Vallombrosa, lîngă Florența, care se învoi cu ghibelinii surghiuniți din Florența, printre care faimosul Farinata degli Uberti (cf. Infernul, X) ca să le înlesnească întoarcerea în oraș, din care cauză florentinii i-au tăiat capul sau, după expresia macabru de glumeață a lui Bocca degli Abati, l-au scurtat cu o palmă. 120. Ai tăi : concetățenii tăi, florentinii.

121. Ganelon : Gano din Maganza, trădătorul lui Carol cel Mare și Roland în războiul contra maurilor și (cf. Infern, XXXI, 16) autorul principal al înfrîngerii de la Roncevaux. Soldanieri : Giovanni dei Soldanieri din Florența, care, deși era ghibelin, se învoi (în 1266) cu guelfii pentru întoarcerea lor la putere. 122. Tribaldel : Tebaldo degli Zambrasi din Faenza, care, din ciudă contra Lambertazzilor (ghibelini) din Bologna, făcu (1280) să intre în timpul nopții în Faenza pe guelfi, partizani ai Geremeilor. Lambertazzi și Geremei erau numele a două partide și a două familii dușmane din Faenza. 124. Eram... : începe aici faimosul episod al contelui Ugolino, care a străbătut atîta amar de vreme și printre popoare atît de diferite, stîrnind pretutindeni și în orice epocă atîta admirație, încît, pentru cei mai mulți, numele lui

Dante nu-l reprezintă decît pe acela al nemuritorului autor al acestor versuri. 125. Doi inși : contele Ugolino della Gherardesca și arhiepiscopul Ruggieri degli Ubaldini. 126. Căciulă : în text : „încît capul unuia era pâlăria celuilalt”, adică acoperea capul celui de jos pe care-l rodea cu înverșunare. Coșbuc a păstrat ciudățenia imaginii, totuși puternică în realismul ei și colorată de sarcasm. Ea revine deci poetului, care, ca toate geniile mari, se complace uneori de ele, ca de pildă cînd, pentru a arăta Paradisul, spune : „acolo unde Cristos e stareț în mînăstire”. Asemenea ciudățenii se găsesc foarte des și în Shakespeare și foarte bine a făcut traducătorul că le-a lăsat și a știut cum să le păstreze. Dante este Dante, adică un mare poet, de multe ori și ciudat, și obscur, și nu se poate traduce în stilul în care ar fi îngăduit, de pildă, să traducem un roman al lui Barbuse. 131. Tideu : unul dintre cei șapte regi care au mers la asediul Tebei, care, după ce a ucis pe Melanip care îl rănise de moarte, puse, după cum se povestește în Tebaida lui Stațiu (VIII, 796 și urm.) să i se aducă capul lui și începu să-l muște cu dinții.

265

DIVINA COMEDIE

133 – „Tu, cel ce-arăți atît de-adîncă ură
prin faptul bestial că-l rozi astfel,
să-mi spui : de ce ? Cu-această legătură,
136 că, dacă tu pe drept te plîngi de el,
știind ce-ați fost și crima lui, voi trece
în lume-ntre infami pe-acest mișel,
139 de nu va fi ca limba mea să-mi sece.”

134-135. În tîmplele lui Melanip nu cred c-a ros/ [Altfel Tideu]. Și osul hîrcei, ca și ce-i sub os (a).

135. Legătură : învoială.

266

INFERNUL

Cîntul XXXIII

Cercul al nouălea. Valea

a doua și a treia : trădătorii

Contele Ugolin povestește tragicul lui

sfîrșit (1-78) Blestemul poetului

împotriva Pisei (79-90) „Ptolomeia”

și trădătorii oaspeților. Părintele

Alberico și Branca d’Oria (91-157)

1 Lăsînd scîrbosu-i prînz acum acel

mișel își șterse gura-nsîngerată

cu părul de pe capul ros de el.

4 – „Tu-mi ceri să re-nnoiesc o desperată

durere,-a zis, ce firea mi-o răpune

gîndind-o numai, nu și cuvîntată !

1. Scîrbosu-i prînz : la cuvintele lui Dante, damnatul, întrerupînd scîrbosul lui prînz, ridică capul, își șterge gura de părul însîngerat și vorbește. Priveliștea este, în înfricoșătoarea ei simplitate, solemnă. „Interesul poetic – zice De Sanctis în clasică lui analiză a acestui episod – nu poate naște numai din oroarea și din mirarea unui chin așa de neobișnuit, oroare și mirare care se transformă într-o liniște intelectuală, cînd chinul ne este explicat și legitimat. Dar Ugolino aici nu este păcătosul și damnatul și nu este nici un executor al legii dumnezeiești, decît inconștient. Numai un lucru el știe : că are sub dinți țeasta dușmanului său și că își revarsă asupra lui ura sa. Însuși Dante nu este izbit decît de ceea ce în acel fapt este personal, revărsarea de ură a unui om adînc jignit. Astfel, Ugolino este un personaj cu desăvîrșire poetică, care se poate arăta în toată bogăția vieții sale lăuntrice. În puține trăsături poetul a schițat această colosală statuie a urii, a unei uri care rămîne superioară aceluia «fapt bestial» care a stîrnit atît de mare impresie. Dinăuntru urii se dezvoltă iubirea și tot ce este în ură mai obscur și concentrat se topește în simțămintele cele mai duioase. Acest om urăște mult, fiindcă a iubit mult. Ura este nesfîrșită, fiindcă nesfîrșită este iubirea, și durerea este disperată fiindcă nu există răzbunare egală cu ofensa. Toate acestea le găsim amestecate și conto-

pite în povestea lui, în același timp înfiorătoare și duioasă. Lîngă lacrimi stă blestemul și, adesea, în aceeași frază este și ură, și iubire, și mînie, și duioșie : ultimul ecou al cuvintelor cu care-și cheamă copiii se amestecă cu scîrțîitul unei țeste dușmane sub dinții săi” (De Sanctis, Saggi Critici, Milano, Treves, 1914, II, 234-235). 4. Re-nnoiesc : cf. Eneida, II, 3 : „Infandum, regina, jubes renovare dolorem”, și Infernul, V, 121-124. „A fost observată o oarecare asemănare între aceste cuvinte ale lui Ugolino și cele ale Francescâi. Ideea este aceeași, dar tonul este deosebit. Într-adevăr, în cele două situații este ceva asemănător și deosebit, asemănare de idee cu simțămînt deosebit. Ambii (Ugolino și Francesca) își aduc aminte cu durere de trecut. Ambii cedează întrebării lui Dante și plîng și vorbesc în același timp. Dar pentru Francesca este vorba de un trecut voluptuos și fericit, față cu nenorocirea prezentă, și sufletul ei îndrăgostit face plînsul mai gingaș și înfrumusețează durerea ; pentru Ugolino, trecut și prezent sînt la fel, sînt un singur chin care stîrnește simțiri crude și ațîță mînia. Printre lacrimile sale vezi strălucind flacăra întunecată a urii. Vorbește și plînge nu pentru a împlini dorința lui Dante, ca gingașa Francesca, ci din ură : ca vorbele sale «s-adune rușine trădătorului»” (De Sanctis).

267

DIVINA COMEDIE

7 Dar vorbele de-aș ști că pot s-adune
rușine-acestui trădător pe care

îl rod, atunci voi plînge și voi spune.

10 Nu știu nici cine ești, nici felu-n care
scobori pe-aici ; dar pari un florentin,
câci graiul tău te-arată a fi atare.

13 Să știi că fost-am contele-Ugolin
și-acesta e Rugieri lîngă mine,
și-ascult-acum de ce-i sînt eu vecin.

16 Că el prin intrigi și minciuni meschine
m-a prins deși-ncrezut amic al său,
ș-apoi că m-a ucis, o știi tu bine.

19 Dar ce n-ajunse și-n auzul tău,
ce crudă moarte-mi dete-adică mie,
auzi și vezi de mi-a făcut el rău.

22 Un strîmt gîtlej din 'nalta colivie
ce-a foamei pentru mine-i azi chemată,
și-n care și-alții-nchiși au să mai fie,

12. Sau cel puțin din graiu (a). 13. că eu fui contele (b). 16. de (a). 19. poate (a).

21. de se poate... (a). 23. numită (a) ; ni (a) ; Din cauza mea e-a foamei (a). 24. Și-n
care-nchiși au și-alții să (b).

9. Rod... plînge : „«Rod» este pus lîngă «plînge» ; acest om plînge, dar plînsul său te îngrozește, și ți se pare că la fiecare clipă, pe cînd plînge, schimbîndu-și durerea în mînie, se repede asupra țestei și o mușcă” (De Sanctis). 12. Graiul tău : tot așa și Farinata (Infernul, X, 25-26) bagă de seamă din felul de a vorbi al lui Dante că are înaintea lui un florentin. 13. Ugolin : iată în sfîrșit numele damnatului, și acel nume trebuie să fie pentru florentinul Dante ca un fulger care-i luminează mintea. Ugolino, fiul contelui Guelfo I della Gherardesca, căruia Pisa îi încredințase comanda puternicei sale flote împotriva Genovei, și care după înfrîngerea suferită în 1284 la Meloria, întorcîndu-se la Pisa, a fost la cîrma republicii, la început ca podestà și pe urmă, împreună cu nepotul său Ugolino Visconti, ca stăpînitor absolut. Însă ivindu-se între ei neînțelegeri, ghibelinii se ridicară împotriva lor și, conduși de arhiepiscopul Ruggieri și sprijiniți de familiile Gualand, Sismondi și Lanfranchi, surghiuniră pe Visconti și închiseră pe contele Ugolino într-un turn, unde a fost lăsat să moară de foame împreună cu cei doi copii și doi nepoți ai lui. 14. Rugieri : Ruggieri degli Ubaldini, arhiepiscopul Pisei (în 1278), unde a fost căpetenia partidului ghibelin împotriva lui Ugolino, căpetenia guelfilor. După moartea rivalului, a cîrmuit Pisa cu titlul de podestà, dar, băgînd de seamă el însuși că nu avea aptitudini, a cedat puterea lui Gualtieri di Brunforte. 15. Vecin : în text : „un astfel de vecin”. 18. O știi : nu era nevoie de a spune unui florentin cum anume s-au întîmplat lucrurile. În vremea lui Dante toți din Toscana trebuiau să le știe. 20. Crudă : Dante nu

putea să știe decît că contele Ugolino a fost lăsat să moară de foame, dar scenele grozave care s-au petrecut în interiorul aceluia turn nici Dante și nici altcineva nu putea să le știe. Evidența acestor scene, datorită artei neîntrecute a poetului italian, ne face să le socotim aproape istorice, ca și episodul Francescâi, dar e evident că sînt datorate numai și numai imaginației ațîțate tocmai de misterul în care rămăseseră învăluite. 22. Gîtlej : fereștră strîmtă a închisorii. Colivie : în text : „muda”, numele unei odăițe strîmte și întunecate, unde se țineau șoimii de vînătoare în timpul schimbării penelor. Poate că acea temniță se chema așa, poate că așa o numește contele Ugolino printr-o comparație sarcastică. 23. A foamei : turnul familiei Gualandi în piața zisă astăzi dei Cavalieri, unde Ugolino a fost, și care, după moartea lui, a fost numit de popor „turnul foamei”.

268

INFERNUL

25 am stat mai multe luni pînă ce-odată
în zori de zi cumplitul vis ce-avui
îmi rupse vâlul sorții ce-mi fu dată.

28 Stăpîn și domn pe-acesta mi-l văzui
vînînd un lup cu pui pe mîndrul munte,
ce-nchide Pisei Luca-n dosul lui.

31 Iar pe Gualandi și Sismondi-n frunte
i-a pus cu pe Lafranc, și-așa porniră
câțele slabe-avînd și iuți și crunte,

34 și-acestea-n scurta goan-a lor trudiră
pe lup și pui, și colți apoi păreau
că-i spintecă și carnea le-o-mpărțiră.

37 Iar cînd m-am deșteptat în zori, plîngeau
copiii mei, și ei aci-n prinsoare,
și pîine-n visul lor prin somn cereau.

40 Ah, crud ești tu, de nu simți că te doare
presimțul sorții ce-o văzui în gînd,
și dac-acum nu plîngi, cînd plîngi tu oare ?

43 Erau deștepți și ei și-n ceasul cînd
veneau de-alt' dată pîinea să ne-o suie,
dar groaza pentru vis cu toți avînd.

46 Și-atunci la poart-am auzit că-ncuie
cumplitul turn și eu privii deodată
la fiii mei, dar mut ca o statuie.

26. prin rîul (a) ; arătată (a) ; al sorții vâl mi-l rupse dintr-o dată (a). 31. era și cu S[ismondi]. 36. că-i rup și carnea ce-o deșiră (a). 37. ca mîine (a).

25. Mai multe luni : din iulie 1287 în mai 1289. 28. Stăpîn și Domn : toți comentarii interpretează aici că arhiepiscopul Ruggieri părea în vis lui Ugolino stăpîn și conducător al celorlalți vînători. Mi se pare însă (și după traducere se vede că așa i s-a părut și lui Coșbuc) că după cum se întîmplă în vis, i se părea lui Dante, firește fără nici un motiv rațional, că arhiepiscopul îi era stăpîn și domn ; avea deci impresia de a fi în mîinile lui, cum s-a și întîmplat pe urmă, cînd visul s-a realizat. 29. Munte : muntele San Giuliano, între Pisa și Lucca, care ascunde Pisei vederea orașului vecin. 31-32. Gualandi, Sismondi, Lanfranchi : familii mari din Pisa, a căror ură către stăpînirea guelfă o întrebuițase ambițiosul arhiepiscop pentru a distruge autoritatea contelui Ugolino. 33. Câțele : un vechi comentator al poemei, Francesco da Buti, interpretează : „Acestea sînt poporul de jos, care de obicei este slab și sărac ; iute, adică pofticios de astfel de lucruri, și crunt, adică obișnuit la astfel de nelegiuiri”. 35. Lup și pui : în acest vis revelator, lupul și puii sînt contele Ugolino cu copiii și cu nepoții lui. Colți : colții cîinilor de vînătoare. 37. În zori : conform doctrinelor lui Dante, visul profetic se întîmplă spre ziuă, cf. Purgatoriul, IX, 16-18 și chiar Infernul, XXVI, 7. 38. Prinsoare : care fuseseră și ei închiși în turn împreună cu mine. 42. Și dac-acum nu plîngi : „Ugolino, în visul lui și al copiilor, vede de acum tot ce i s-a întîmplat pe urmă și cînd, ridicînd ochii spre Dante, nu zărește pe fața lui, mai mult curioasă decît mișcată, aceleași impresii îi pare că acela nu are suflet de om și se mînie și-l ceartă brusc, pe neașteptate.

Mîndre cuvinte, care, izvorîte din sinceritatea unei dureri nerăbdătoare și mînioase, nu supără pe Dante, ba, din contră, măresc mila lui și îi smulg aproape cu sila lacrimile” (De Sanctis).

43. Erau deștepți : în text : „Erau deștepți și se apropia ceasul cînd altădată veneau să ne aducă pîine, dar, din cauza visului, fiecare se temea”. 46. -ncuie : bătuseră cu piroane ușa

269

DIVINA COMEDIE

49 N-am plîns, căci fui cu inima-nghețată,
dar ei plîngeau, iar Anselmucio meu :

– «De ce te uiți așa ? Ce-ai astăzi, tată ?».

52 Și tot n-am plîns, și-ntreaga zi mereu
și-ntreaga noapte mut am petrecut-o ;

dar cînd veni și-alt soare-n cer, și eu

55 deodată-n zarea slabă ce-a făcut-o

o rază scursă-n trista-ne-ncăpere,

pe patru fețe, fața mi-am văzut-o,

58 mușcai în mîini și-n brațe de durere,

iar ei, crezînd că mușc fiindc-aș vrea

mîncare-astfel, au rupt a lor tăcere

61 și-au zis : – «Mai lesne-am suferi de-ai vrea

din noi să muști, căci tu ne-ai dat, părinte,

ăst mizer trup, deci rupe-ni-l și-l ia».

64 Și m-alinai, spre-a nu-i mîhni 'nainte.

Și alte două zile-am stat tăcuți,

oh, cum nu te-ai deschis atunci, păminte !

67 Și-a patra zi, ce ne găsi tot muți,

întins căzut-a Gado lîngă mine :

– «Vai, tată drag – strigînd –, tu nu-mi ajuți ?».

70 Și-apoi muri. Și cum mă vezi pe mine

văzui spre-a șasea zi care-și-care

murind pe-alți trei, și orb de plîns, în fine

63. Al cărnii miser straiu, deci tu ni-l ia (b). 69. mă lași (a).

turnului : deci sentința era dată ; mormîntul era pecetluit pentru totdeauna. 50. Plîngeau :

plîngeau pentru ei, cuprinși de o teroare nelămurită, și pentru tată, care îi privea cu o expresie

așa de ciudată, de frică și de milă. Anselmucio : cel mai mic, ultimul născut al lui Guelfo

al II-lea della Gherardesca. 51. Tată : contele Ugolino nu îi era tată, ci unchi, dar copilul îl

numește așa din iubire. 57. Pe patru fețe : „găsești contopit împreună ceea ce este mai duios

și mai sălbatic, și-l găsești contopit în așa fel că, dacă din necesitatea de grai există o

sucesiune de fapte și găsești o stare anterioară și una posterioară, înaintea imaginației este

un singur act, un singur sentiment complex și fără nume, de nu poți să-ți închipui acel tată

mușcîndu-și mîinile, fără să nu-l vezi în același timp privind cele patru fețe” (De Sanctis).

59-60. Aș vrea mîncare-astfel : crezînd că cu acel gest (astfel) aș arăta pofta de mîncare.

„Neștiutori de patimile urii și ale disperării, copiii interpretează acel gest în chipul imediat

și literal. Îi este foame și, judecînd după sine, a mușca înseamnă pentru ei a mîncă. Tatăl,

care de foame își mîncă mîinile, este ceva așa de groaznic, ce inspiră atîta frică, încît ar

face să înțeleagă pe un actor inteligent tot ce cuprinde acel strigăt : Tată ! însoțit de brusca

ridicare în picioare a toți patru, din lungiți cum erau pe jos din cauza foamei. Acel strigăt,

acea ridicare în picioare au puterea de a opri pe tată și a-l mai face stăpîn pe sine, de a-l

smulge cu sila de la acea clipă de uitare, de a-i aminti că este tată și deci nu e îngăduit să

fie om. Acea ofertă a lor de a servi tatălui de hrană nu trebuie socotită ca jertfă sublimă a

dragostei de copil, simțămînt prea bărbătesc pentru inimile acelea plâpînde, ci este o

ofertă care se transformă deodată într-o rugămînte a unui lucru dorit și înfocat : omoară-ne !

Scurtează-ne agonia !” (De Sanctis). 68. Gado : Gaddo della Gherardesca, copilul lui Ugolino

și cel mai mare dintre tinerii prizonieri. 69. Ajuți : observăm, în aceste din urmă cuvinte ale

270

INFERNUL

73 mergeam pe brînci cătînd pe fiecare,

și, morți, trei zile-i tot chemai, și-apoi
decît durerea foamea fu mai tare.”

76 Zicînd s-a-ntors și-a prins de dinapoi
din nou scîrboasa ceaf-a cîpățînii
rozînd în ea cu dinți ca de copoi.

79 – „Ah, Pisa, Pisa, mlaștin-a rușinii
în mîndra țară unde sună și !

De-ți sînt spre-a te stîrpi tîrzii vecinii,

82 Caprara și Gorgona de-ar sosi
s-astupe-odată Arnul tău de gură,
să-nece-n tine tot ce va găsi !

85 Că dacă de-Ugolin ei zvon făcură,
că el prin cetățui te-ar fi trădat,
ce-aveai să pui copiii-așa-n tortură ?

contelui Ugolino, grăbirea sfîrșitului. „Dar crudul poet nu-l lasă înainte de a fi înfipt bine în inimă o ultimă lovitură de pumnal prin mîna acelor copii nemiloși, neștiutori, în naivitatea lor, de rănile pe care le fac : «vai, tată drag – strigînd – tu nu-mi ajuți ?», ca și cum tatăl ar putea și n-ar vrea să-i ajute” (De Sanctis). 73. Cătfînd : „este afecțiunea în formă instinctivă și animală. Cît timp copiii au trăit, nu putu să-i cheme pe nume, nu putu să-și arate duiosia și durerea sa ; și iată-l acum mergînd pe brînci și căutînd pe fiecare și chemîndu-i, tot chemîndu-i timp de trei zile !” (De Sanctis). 75. Foamea : vers foarte clar la prima vedere și care sună : „ceea ce durerea nu putu să facă, făcu foamea. Durerea nu putu să-l omoare, îl omorî foamea. Dar este un vers plin de întunecime și bogat în subînțelesuri din cauza mulțimii simțămîntelor și a imaginilor pe care le stîrnește, din cauza acelor multe posibilități care răsar din ele și care sînt atît de poetice în nelămurirea lor. Poate invocă moartea și se plînge că durerea nu ajunge să-l omoare și trebuie să aștepte moartea înceată a foamei. Poate nu încetează de a chema pe copii, decît cînd foamea, mai puternică decît durerea, îi ia tăria, lipsindu-i înainte vîzul și apoi vocea. Poate, pe cînd natura îi împinge dinții în carnea cea sărmană, în cea din urmă aiurare a foamei și a urii, aceea în imaginația sa, nu este decît carnea dușmanului său, și Dante a realizat acea aiurare în Infern perpetuînd acel din urmă gest și gînd. Toate acestea sînt posibile, toate acestea se pot concepe, gîndi, închipui, și fiecare presupunere își are baza în cîte un cuvînt, în cîte o nuanță de idee. Închipuirea cititorului este izbită, ațîțată, silită să lucreze, și nu se fixează în nici o realitate și lucrează asupra celor din urmă ceasuri ale degradării omenești” (De Sanctis). Multe s-au scris despre acest vers, pro și contra așa-zisei tehnofogogia contelui Ugolino, adică asupra posibilității că nenorocitul orb de foame și-ar fi mîncat copiii. De fapt Dante se complace de a închide acest episod cu unul din acele versuri ale lui pline de subînțelesuri obscure, în care este meșter și de care se folosește și la sfîrșitul episodului Francescâi, cf. Infernul, V, 138. 80. Țară : Italia, designată după particula de afirmare a limbii italiene, după cum pentru limba franceză se zicea langue d’oil și pentru limba provensală langue d’oc. 81. De-ți sînt : dacă vecinii întîrzie să te stîrpească. 82. Caprara și Gorgona : două insule nu departe de îmbucătura Arnului. De-ar sosi : bine ar fi să se urnească Caprara și Gorgona din locul lor și să astupe gura Arnului. 85. Ei : dușmanii. 86. Cetățui : în 1284 contele Ugolino, fiind podestà al Pisei amenințate de Genova, Florența și Lucca, crezu bine a ceda niște castele dușmanilor pentru a băga zîzanie între ei. Dante arată că nu crede în această trădare și-l pune în Antenora, probabil din cauza tratativelor, ce atunci le începu cu dușmanii, de a aduce pe guelfi la putere, trădînd astfel partidul ghibelin căruia atunci îi aparținea. Mai tîrziu îl vedem între căpeteniile guelfilor în luptă cu arhiepiscopul Ruggieri, căpetenia ghibelinilor. Cititorul să nu se mire de aceste treceri de la un partid la altul opus, gîndindu-se că acest lucru se întîmplă și astăzi, dar mai ales că partidele guelf și ghibelin pierduseră, ca multe partide contemporane, orice conținut doctrinar și totul se reducea la patimi personale.

271

DIVINA COMEDIE

88 Scutea, tu, Tebă nouă, de păcat
pe Briga și-Ugo frageda etate,
și pe-alții doi pe cei ce i-am cîntat !”

91 De-aici trecînd la umbrele-ngropate
cu toții-n gheață-am dat de-un alt popor,
și fața lor nu-n jos, ci-adînc pe spate.
94 Nu-i las-a plînge-aici chiar plînsul lor,
și drum prin ochi durerii i se neagă
se-ntoarce-n ei făcînd durerii spor.
97 Căci ca viziere de cristal se-ncheagă
orice-ar fi plîns de-ntîi, așa că ele
le umplu sub pleoape cupa-ntreagă.
100 Deși, ca și-n bătătorita piele,
de ger pierise-oricare simțămînt
din pielea-nghețat-a feței mele,
103 părea că totuși simt c-ar bate-un vînt.
Și-am zis : – „Cum poate-un vînt pe-aici pătrunde ?
Nu-i gol de-orice vapori acest pămînt ?”
106 – „Ce cauză-l naște vei vedea tu-ndată,
căci ai s-o vezi cu proprii ochi și deci
vei ști pe-acel ce-l vîntură să bată.”
109 Și-atunci alt ticălos al crustei reci :
– „Voi, suflete-ntr-atît de rele-n viață
că-n cel din urmă Iad veți geme-n veci,
112 luați-mi asprul vâl ce-mi stă pe față
s-alin pe-o clip-amaru-n care zac
'nainte-a-mi pune geru-alt vâl de gheață”.

93. Nu-n jos... (a). Probabil Coșbuc se gîndea a începe versul cu aceste cuvinte.

94. însuși (a). 98. Peri de ger (a). 101. să bată tată (a). 105. ce-l face-aici (a).

109. de pe-obrazi ăst vâl de gheață (a). 111. pe față (a). 112. Iar eu : Să spui ce-ai
fost și-apoi (a).

88. Tebă nouă : Pisa cu cruzimea ei amintește de Teba și furiile lui Athamas care au costat
viața a doi copii nevinovați (Learchus și Melicertes) și a mamei lor Ino, fiica lui Cadmus.
Cf. Infernul, XXX, 1-12. 89. Briga și-Ugo : Brigata și Uguccione. Cel dintîi, Guelfo al II-lea
dei Gherardeschi, poreclit Brigata, copil al lui Nino Visconti și nepotul lui Ugolino ; celălalt,
(Uguccione) copil al lui Ugolino. 90. Alți doi : Gaddo și Anselmuccio, cf. vv. 50 și 68. 92. Popor :
este vorba de sufletele aceluia care își trădă oaspeții și prietenii. 93. Pe spate : contrar
trădătorilor din Caina și Antenora, aceștia din Ptolomeia stau cu fața în sus, întinși pe spate.
94. Chiar plînsul : fiindcă îngheață și, înghețînd, astupă ochii. 95. Și drum : a se construi :
„și durerii i se neagă drumul prin ochi”. 96. Se-ntoarce : adică plînsul. 99. Cupa : orbita care
se umple de lacrimi ca o cupă. 100. Bătătorita piele : ca și în pielea devenită insensibilă din
cauza bătăturilor. 101. De ger : din cauza gerului. 105. Vapori : orice emanație pricinuită de
căldura soarelui se chema pe atunci vapori, și lor li se atribuia orice schimbare atmosferică.
Vîntul era deci așa-zisul vapor aerian despre care ne vorbesc tratatele medievale de cosmo-
grafie. 108. Pe-acel : Lucifer cu aripile sale uriașe de liliac. 110. Voi, suflete : văzîndu-i pe
amîndoi umblînd liberi prin balta înghețată a Cocitului, trădătorul care vorbește (Frate
Alberico) crede că Dante și Virgil sînt suflete destinate să stea mai jos și deci mai rele.

272

INFERNUL

115 – „Să-mi spui ce-ai fost, de vrei să ți-l desfac,
și-apoi – i-am zis –, de nu-ți voi face-un bine,
s-ajung în fundul gheții-acolo-n lac.”

118 – „Eu, cel cu poama procletei grădine –
răspunse el – sînt fratele-Alberic,
și-n loc de nuci primesc acum smochine.”

121 – „Ce spui ? Ești mort ?”. Așa-ncepui să zic.

Iar el : – „Ce soartă trupul meu mai are
în lume sus, eu nu mai știu nimic.

124 Favorul ăstei Ptolomei e-atare,

că sufletul adese-n ea descinde

'nainte ce-Atropos să-i dea mișcare.

127 Spre-a-ți fi cu mult mai drag deci a-mi desprinde

din față plînsul ce-nsticlat vă luce,

să știi că-n clipa-n care-un suflet vinde

130 cum eu făcui, un demon se-ntroduce

în trupul lui, și-acesta-l guvernează

cît timp nu-i plin tot timpul ce-are-a-l duce.

133 Iar el aci-n ponor se ruinează

și poate-așa și trupul va fi stînd

al umbrei cei ce-n dos aci-mi iernează.

136 Tu-l știi, de vii prin Iad de mai curînd :

Sir Branco d'Oria e, și-n crust-adîncă

e-nchis cum vezi acoloa, și de cînd !”

116. Atunci s-ajung (a). 130. într-ăst (a). 131. pârînd (a). 132. -n spate (a).

136. Cum e Sir Doria (a).

119. Fratele-Alberic : Frate Alberico din familia Manfredi din Faenza, care, pentru a se răzbuna pe niște rude ale lui, se prefăcu că a uitat pricina trecută și îi pofti la masă și ascunse

în odaie mai mulți oameni bine înarmați, cu învoiala că atunci cînd el va spune : „Să se aducă

fructele !” aceștia să se repeadă asupra lor și să-i omoare. De atunci, în toată Romagna, în loc

de a spune că cineva a mîncat bătaie se spune în glumă că a mîncat fructele fratelui Alberic.

Cît privește expresia lui Dante : poama procletei grădini, e clar că echivalează cu roadele

trădării. 120. Nuci : primesc răsplata cu vîrf și îndesat. 121. Ești mort ? : Dante, care știa

că fratele Alberico era viu, se miră că-l vede în Infern, neștiind soarta acestor suflete care sînt

azvîrlite în Infern mai înainte chiar de a muri, și un drac le ține loc de trup. 124. Favorul :

ironic, în loc de starea, felul. Ptolomei : după unii comentatori, numele acestei „bolgii” îi vine

de la acel Ptolemeu, guvernatorul din Ierihon, care la un ospăț omorî pe socrul său Simon

Macabeul și pe copiii lui : Matatia și Iuda (cf. I Macabei, 11-16) ; după alții, de la Ptolemeu,

regele Egiptului, trădătorul lui Pompei. Critica modernă este de părerea celor dintîi.

126. Atropos : ursitoarea care taie firul vieții omenești, pe care Clotos îl trage de furcă

(cf. Purgatoriul, XXI, 27) și Lakesis (ibid., 25) îl toarce. Mișcare : dezlipindu-l de trup, de

care, în viață, nu se putea îndepărta. 134. Așa : adică tot condus de un drac, pe cînd sufletul

lui este în Infern. 135. Iernează : ironic, făcînd aluzie la gheața care îl înconjoară și îl acoperă.

136. Curînd : tu, care ai sosit de pe pămînt adineauri, trebuie să fi auzit de el. 137. Branco

d'Oria : Ser Branca d'Oria, dintr-o puternică și nobilă familie din Genova, care pentru a-i lua

„judeia” din Logodoro, în Sardinia, omorî prin trădare, după ce l-a ospătat, pe acel Michele

Zanche pe care l-am găsit printre înșelători în cîntul XXII, 88, și al cărui ginere era. Fapta

273

DIVINA COMEDIE

139 – „Eu cred că tu mă-nșeli. Căci știu că încă

nu-i mort sir Branco d'Oria – i-am răspuns –

el doarme, bea, se-mbracă și mîncă !”

142 – „Mai sus, la Gheare-Rele unde-ascuns

în groasa smoală-l mistuiește focul,

Michele Zanche nici n-a fost ajuns,

145 cînd și lăsă pe-un drac să-i ție locul

în trup, și-așa și-o rud-a lui la fel,

ce-acelei mari trădări i-a dat mijlocul.

148 Întinde-acum tu mîna puțintel

să-mi rupi ăst vâl !” Dar nu l-am rupt anume,

căci fui loial, sperjur fiind cu el.

151 Oh, neam străin de-orice virtute-n lume

și de-orice viciu plin, Genov', al tău !

Nu cade-un foc din cer să vă consume !

154 În rînd cu romagniolul cel mai rău

găsii pe-atare-un genovez ce-și are,

scăldat aci-n Cocit sufletul său,

157 iar trupu-i sus, la noi, ca viu îi pare.

140. a lor îl arde (a). 143. acel (a). 144. îi dete-acelei (a). 147. fu (a). a fi (a).

150. Cum nu-i în Cer v'o (a). 157. În manuscris, este un semn ușor de inversiune, după care s-ar citi : „iar trupu-i sus, ca viu la noi îi pare”. Semnul fiind cât se poate de ușor și arătînd oarecare nehotărîre, ne-am ținut la întîia redacție, care de altfel se deosebește foarte puțin.

s-a întîmplat în 1275 și deci trecuseră mai mulți ani de cînd trupul era stăpînit de un drac.

141. El doarme : din felul de a se exprima al lui Dante, s-ar părea că l-ar fi văzut. După Passerini, Dante l-ar fi cunoscut în 1311, cînd n-ar fi imposibil să se fi dus și el la Genova împreună cu ceilalți surghiuniți „albi” în întîmpinarea împăratului Henric al VII-lea. Dar această supoziție, de altfel cu totul gratuită, ar întîrzia compoziția Infernului pînă după 1311, pe cînd, după cît știm, pe la 1308 nu numai Infernul, dar și o bună parte din Purgatoriu erau isprăvite. 142. Gheare-Rele : în bolgia înșelătorilor, unde Dante a întîlnit căprăria aceea faimoasă de demoni condusă de Bărboi-Zbîrlit cel cu trîmbița aceea ciudată, din care unul se chema Gheare-Rele. 144. N-a fost ajuns : nu ajunsese încă. 145. Și lăsa : e vorba aici de Branca d'Oria. Dante vrea să arate, în concluzie, că victima lui Branca d'Oria nu ajunsese în bolgia înșelătorilor cînd sufletul celui care îl trădase se și prăvălea în Infern, în timp ce un drac îi intră în trup. 146. O rud-a lui : După Benvenuto da Imola, unul din cei mai vechi comentatori ai Comediei, ar fi vorba de un nepot al lui Branca d'Oria. Alții, studiind de aproape luptele politice din Sardinia în această epocă, cred că s-ar putea identifica această rudă cu Giacomo Spinola, celălalt ginere al lui Branca d'Oria. 150. Căci fui loial : o asemenea expresie găsim în cîntul ghicitorilor (Infernul, XX, 28) : „Ți-e mila vie-aici, cînd ți-e îngropată”. Ca să ne folosim de expresia naivă a lui Benvenuto da Imola, bine făcu Dante „quia nulla misericordia est prestanda homini tam crudeli, qui nullam habuit pietatem de sanguine suo, imo nulla fides servanda est traditori”. 154. Romagniolul : Frate Alberico din Romagna. 155. Un genovez : Branca d'Oria.

274

INFERNUL

Cîntul XXXIV

Cercul al nouălea. Colnicea

a patra : trădătorii

„Giudecca” și trădătorii binefăcătorilor
lor (1-15) Dis sau Lucifer (16-69)

Felul anevoios pe care îl întrebuițează
Virgil și Dante pentru a se smulge din
centrul pămîntului (70-139)

1 – „Stindardul regelui din Iad e-n drum
spre noi !” Așa-ncepu Virgil cuvîntul :
„privește deci de poți să-l vezi de-acum”.

4 Cum pare seara, cînd e sur pămîntul,
sau cînd o ceață dă să se răsfire,

departe-o moară ce-o-nvîrtește vîntul,

7 așa-mi păru că vād ceva clădire.

Și-atunci după Virgil eu mă dădui,
neavînd de vînt alt loc de-adăpostire.

10 Eram și unde, și cu groaz-o spui,

stau umbre-n gheață-adînc acoperite

și-așa se vād ca-n geam un nod al lui,

4. Precum cînd ceața-ntunecă p[ămîntul] (a). 8. Și-atunci lîngă Virgil (a). 8. aveam (a) ;
eu din maestru scut făcui (a). 10. vedeam (a).

1. Stindardul : în text acest vers este citit în latinește : „Vexilla regis prodeunt inferni”. Cu aceste cuvinte latinești începe Imnul către cruce al lui Venantius Fortunatus, născut la Duplavilis, lîngă Treviso, mort la Poitiers la începutul secolului al VII-lea, poet latin medieval, care s-a bucurat pe vremea lui de nume destul de mare. Stindardul la care Dante face aluzie sînt cele șase aripi ale lui Lucifer. 4. Cum pare : a se construi : „cum pare seara... o moară

ce o învîrtește vîntul”. 7. Clădire : trupul uriaș al lui Lucifer i se pare de departe lui Dante o clădire enormă. Trebuie însă observat că în vechea italiană cuvîntul *dificio* (în italiana modernă *edificio*) are înțelesul de „mașină de război” sau de „turn de apărare”. Așa încît unii comentatori (Torraca și Steiner) interpretează aici „clădire” ca „mașinărie” și văd în ea o aluzie la cele șase aripi în continuă mișcare ale lui Lucifer. Locurile citate însă de acești comentatori, în care nu e vorba decît de turnuri, cărora cuvîntul „clădire” li se poate aplica în înțelesul lui cel mai obișnuit, exclud după noi o asemenea interpretare. 9. Vînt : vîntul produs de bătaia celor șase aripi ale lui Lucifer. 10. Unde : în „Giudecca”, printre trădătorii binefăcătorilor. 12. Nod : în text : „Și ochiul îi zărea prin gheață ca pe un pai prins în sticlă”. Cu deosebire de ceilalți trădători, care toți ies afară din gheață cu o parte din corpul lor,

275

DIVINA COMEDIE

13 o seamă drepte și-altele trîntite,
și multe-n creștet, sau cu chipul feței
la tălpi adus, ca arcu-ncolăcite.
16 Sosind și unde-adînc pe cîmpul gheții
Virgil crezu că-i vreme-a-mi arăta
pe cel ce-a fost o culme-a frumuseții,
19 m-aduse-n față lui și-n față-mi sta
și : – „Iată Dis ! Și iată punctu-n care
cu mult curaj tu cat-a te 'narma !”
22 De-a mea și mută și-nghețată stare
să nu mă-ntrebi acum, și nici n-o scriu,
căci nu-i cuvînt să poată spune-atare.
25 Eu n-am murit, dar n-am rămas nici viu ;
socoți, de ai vrun strop de duh în tine,
ce-am fost cînd fui cum n-aș mai vrea să fiu.
28 Stăpînul groazei cei fără de fine
ieșea pînă-n buric din gheața lui ;
iar eu c-un uriaș conviu mai bine
31 decît un uriaș c-un braț de-al lui ;
acum socioți tu-ntreaga lui făptură
cînd totului asemeni părți îi pui !
34 De-a fost frumos cît azi e stîrpitură
de cînd privi dușman pe-al său părinte,
din el se scurge-a lumii-ntregi ordură.
37 Ce-uimire-mi năvăli deodată-n minte
văzînd la el trei fețe-avîndu-i țeasta !
Părea de sînge cea de dinainte,

15. Adus la (a). 21. Cu mult curaj tu cat-a te-ncumeta (b). 29. văzui (a). 37. Și-uimirea-mi năvăli potop (a). 38. Cînd fui văzînd (b).

aceștia sînt cu totul prinși în gheață în diferite atitudini. 16. Sosind : în text : „cînd noi am înaintat atîta, încît maestrului meu îi plăcu să-mi arate ființa care avu frumosul chip...”. 18. Culme-a frumuseții : Lucifer, care, înainte de răzvrătirea lui, era cel mai frumos printre îngeri (cf. Toma de Aquino, *Summa theologica*, I, LXIII, 7). 20. Dis : după cum în cîntul VIII, 68, a numit cetatea lui Dis partea mai joasă a Infernului, tot așa aici îl numește pe Lucifer cu numele latin, atît de des întrebuițat de Virgil în *Eneida*. 27. Cînd fui : joc de cuvinte cu totul în felul dantesc, dar care nu găsește o corespondență în text. Dante nu spune decît „socoți... cum m-am făcut, lipsit fiind și de una, și de alta”, adică : și de viață, și de moarte, ca amorțit de frică. 28. Stăpînul : Lucifer. 29. Ieșea : înfîpt într-un fel de puț care se deschide în centrul pămîntului și al Universului, Lucifer iese afară din gheață numai jumătate : partea inferioară a trupului este strînsă în scobitura unei stînci și picioarele de la genunchi la tălpi le are afară din puț în emisfera australă, tot în interiorul pămîntului. 30. Conviu : mărimea corpului meu se apropie mai mult de mărimea unui uriaș decît mărimea unui uriaș de lungimea brațelor lui Lucifer. 32. Socoți : s-a găsit (ce nu se găsește !) cineva care a făcut această socoteală ! Lucifer ar fi lung de două mii o sută șase metri și lungimea brațelor lui ar fi de

patru sute zece metri ! 34. Stîrpitură : în sens de urît, fără sensul de mic, care de obicei se dă acestui cuvînt. 35. Părinte : creatorul său, Dumnezeu. 36. Din el : în text : „drept e că din el...”. Ordură : e drept că din el provine orice răutate a lumii, toate relele ce sînt pe pămînt. 38. Trei fețe : aceste trei fețe ale lui Lucifer reprezintă antiteza Sfintei Treimi. Nelegiuitul

276

INFERNUL

40 iar alte două ce s-uneau cu-aceasta
pe umeri drept la mijloc le-a avut,
și acolo se-ntîlneau unde-ar fi creasta.
43 Între-alb și galben dreapta mi-a părut,
iar cea din stînga-n felul cum o are
un om de pe-unde Nilul ia-nceput.
46 Și-un rînd de-aripi avea sub fiecare
cum n-am văzut pe mări mai mari vintrele,
și nici ca Dis corabie-așa de mare.

49 Nu pene-avînd, ci lucie-atare piele
cum vezi la liliac, și vînt stîrnea
în trei direcții cînd bătea cu ele,
52 și-ntreg Cocitu-n gheață-l prefăcea.
Din șase ochi, cu labe-nsîngerate
din guri, pe trei bărbii el plîns scurgea.

55 Cum rupe în o meliță ce-l bate,
așa-n trei guri rupea și el pe trei,
[și-i măcina pentru-ale lor păcate].

58 La âst dincoa-i părea mușcarea ei
nimic, în rînd cu-acea zgîrietură
ce gol lăsa-l pe spete de-orice piei.

61 – „Acest cu-a muncii cea mai iute-arsură –
mi-a spus Virgil – e Iuda Scariotul,
picioare-afar-avînd și capu-n gură.

64 Din doi ce stau [cu] capu-n jos, din botul
cel negru-al lui, atîrn-afară Brut,
și vezi-l cum se zbate mut cu totul.

48. Cum nici (a). 56. așa cîte-un mișel în toate trei (a). 57. a sale guri (a). 66. Vezi
cum se sbate dar tăcut (a).

care a cutezat a se răzvrăti împotriva lui Dumnezeu și a voit să fie ca El (unus et trinus, după cum spune teologia catolică) a fost pedepsit de Dumnezeu să fie în veci antiteza a ceea ce a voit să fie. „Treimea care în Dumnezeu este taina adîncă ce izvorăște din însăși desăvîrșirea firii sale, în Satana se reduce la o pocitanie ridicolă : iată-l făcut unus et trinus : are un cap cu trei fețe !” (Steiner). 39. De sînge : aceste fețe sînt : cea dintîi de culoare roșie, alta galbenă și alta neagră, simbolizînd respectiv : ura, slăbiciunea și ignoranța, contrare Iubirii (Duhul Sfînt), Tăriei (Tatăl) și Științei (Fiul) pe care le simbolizează cele trei fețe ale Sfintei Treimi. 41. Pe umeri : răsăreau din amîndouă părțile feței : una de pe mijlocul umărului drept, alta de pe cel stîng. 42. Creasta : se lipeau una cu alta în creștetul capului, unde unele păsări au creastă. 45. Nilul : în Etiopia, deci neagră. 51. Trei direcții : cei trei curenți de aer rece care înghețau Cocitul. Alegoric, inspirațiile diabolice ce au dat naștere (în urma păcatului lui Adam) celor trei rele înclinări ale sufletului omenesc : răutate, bestialitate și necumpătare. 60. Lăsa-l : îl lăsa. 62. Iuda : apostolul care trădă prin Isus Cristos însăși maiestatea divină. Este deci pedepsit mai crud decît ceilalți, în gura feței roșii și a sîngelui. 65. Brut : Marcus Iunius Brutus (cf. Paradisul, VI, 74), unul din conjurații contra lui Iulius Cezar și socotit aici ca trădătorul imperiului simbolizat în Cezar. 66. Mut : atitudinea mai demnă a lui Brutus a putut fi sugerată lui Dante de faptul că Brutus s-a bucurat de o faimă de filosof, după cum el putea citi în Cicero.

277

DIVINA COMEDIE

67 Iar cel ce pare-așa de 'nalt crescut

e Casius. Dar noaptea suie,-mi zise,
și-i timp de mers, căci toate le-am văzut”.

70 L-am prins de după gît cum el voise,
și loc pîndind și clipă priincioasă
cînd largi au fost aripile deschise,

73 Virgil s-a prins de coasta cea pãroasă,
și-apoi din pãr în pãr [mai cu folos],
descinse printre peri și gheața groasă.

76 Iar cînd era și unde-al coapsei os
din grosul șold începe-a face șale,
trudit Virgil întoarse capu-n jos,

79 cu mare greu, în locul tãlpii sale,
și prins de peri ca omul ce-ar sui
credeam de el că iar mă-ntoarce-n vale.

82 Și greu suflînd ca-n lipsă de puteri :
– „Te ține strîns, căci n-avem altă scară
ieșind din lumea veșnicei dureri !”.

85 Ieșind prin gura unei stînci afară,
m-a pus să șed pe-un mal apoi, și-n fine
pe fix pãmînt și-a sale tãlpi cãlcarã.

78. Cu mare greu întoarse maestru (a). 79. Și-așa-l (a). 80. suind (a). 80-81. Și ca și-un om suind s-a prins de peri/ Încît crezui. 82-84. Și greu suflînd ca și-un trudit ca-n lipsa de puteri/ Te ține strîns, căci n-avem altă scară/ Ieșind din lumea veșnicei dureri (b). Am trecut varianta (b) în text, unde era o lacună, suprimînd din versul 82 cuvintele : ca și-un trudit, pentru a păstra ritmul. 87. și tãlpile (a).

68. Casius Cassius Longinus, unul din cei mai îndîrjiți conjurați. Nu era deloc înalt crescut, căci știm de la Cicero (Brutus, XXIX) că, dimpotrivă, era de slabă constituție. Poate Dante l-a confundat cu Lucius Cassius, descris de Cicero în Catilina III (cap. 16) ca om foarte gras. 74. Pãr : șomoiog de pãr, al lui Lucifer. 75. Gheața : Dante și Virgil coboară printr-un punct unde corpul lui Lucifer nu este în contact cu gheața Cocitului : printre pãrul dihaniei și peretele de gheață. 78. Capu-n jos : ajuns în centrul pãmîntului, își schimbă poziția de mers pentru a ieși în altă emisferă, ceea ce era necesar, el mergînd în direcție perpendiculară de-a lungul trupului lui Lucifer înfipt perpendicular în puț, cu capul jumătate într-o emisferă și cu picioarele în cealaltă jumătate. 79. Cu mare greu : se întoarce cu mare greutate „fiindcă în acel punct forța de gravitație este la maximul său de putere” (Tommaseo). 80. Sui : pînă acum au coborît, acum începe scrisul care îi va duce la cealaltă emisferă. 81. Mă-ntoarce : din cauza schimbării de poziție a lui Virgil, Dante are impresia că se întoarce înapoi. 83. Altă scară : călătoria prin Infern înseamnă cunoașterea groaznicelor consecințe ale păcatului. Faptul că îndepărtarea de la rău (simbolizat în Lucifer) se înfăptuiește folosindu-se de trupul însuși al lui Lucifer, care îl simbolizează, arată că trebuie să ne folosim de păcatul însuși (întrucît reprezintă o experiență) pentru a merge spre bine. Unul din marile merite ale lui Dante a fost acela de a considera întreaga sa viață trecută ca ceva armonic, providențial, necesar și predestinat ; a fost acela de a recunoaște că nu ar fi ajuns la adîncimea aceea de concepție asupra vieții care se oglindește în Divina Comedie, dacă nu ar fi trecut prin misticismul naiv din Vita Nuova, prin rătăcirea morală de care stau mărturie unele rime din Canzoniere și prin raționalismul rătăcit din Convivio. De aceea el nu reneagă nimic din trecutul său și, ca un premergător al teoriilor contemporane despre experiență, pare a spune și el : tot ce este, este bine, ca sãrmanul bătrîn muzician Haendel cînd a orbit. 85. Stînci : un fel de peșteră.

87. Fix : pãmînt tare. Pînă acum au fost suspendați în vid.

278

INFERNUL

88 Privii în sus, crezînd să vãd, vezi bine,
pe Dis cum l-am lãsat, dar îl vãzui
cu tãlpi în sus întinse, stînd sub mine.

91 Cel gros de cap va crede-acum că fui
nãuc de-uimit, că-n el putință nu e

de-a ști ce punct fu pe-unde eu trecui.

94 – „Ridică-te,-ncepu Virgil să-mi spuie,
e drumul rău, și lung-a noastră cale,
iar soarele spre-al terței miez se suie.”

97 N-am fost aici în vrun palat cu sale,
ci-ntr-un amurg și pe-un pământ eram
cum e prin munți în peșteri naturale.

100 – „Maestre,-am zis, pe cînd mă ridicam,
’nainte ce să ies din Iad, mă-nvață
și fă să pierd eroarea care-o am :

103 cum șade-acesta-nfipt, făr-a fi-n gheață,
cu capu-n jos, și cerul cum ajunse
așa-n curînd din seară-n dimineață ?”

106 – „Te crezi și-acum dincolo – el răspunse –
de centrul unde perii-i prinsei eu
ai viermelui ce lumea ne-o străpunse.

109 Cît timp mă scoboram, erai mereu.

Cînd m-am întors treceam prin punctul care
din orice parte-atrage tot ce-i greu.

112 Și-acum tu ești sub ceru-a cărui zare
ne-acoper-acel mare loc uscat,
pe-o culme-a cui muri cel cu născare

90. întinse-n sus și (a). 98. -ntr-un ponor (a). 110. trecui (a).

92. El : adică în „cel gros de cap”. 93. Ce punct : centrul pământului. 96. Terței : prima,
tertia, sexta și nona sînt orele de rugăciuni ale bisericii, socotite de la răsăritul soarelui la
apus : prima de la 6 la 9 ; terția de la 9 la 12, sexta de la 12 la 3 și nona de la 3 la 6. Fiind
aici vorba de miezul terței, e clar că era pe la șapte și jumătate. 107. Perii : perii lui Lucifer.

108. Viermelui : Lucifer, cf. Isaia, LXVI, 24 : „Viermele lor nu va muri și focul lor nu se va
stinge”. Foarte des în Vechiul Testament, profeții amenință cu venirea acestui vierme îm-
preună cu rugina și cu lăcuste, toate lucruri care au fost explicate alegoric și viermele mai
ales a fost identificat cu dracul. Străpunse : fiindcă după înfrîngerea îngerilor răzvrățiți,
căzînd din cer pe pământ, îl străpunse (pe pământ), pricinuind prăpastia infernală. Pământul,
care de groază se retrase din fața lui ieșind pe cealaltă emisferă, formă muntele Purgatoriu,
care este contrar Infernului și are formă de trunchi de con, așezat pe baza cea mai mare, pe
cînd Infernul este așezat invers, pe baza cea mai mică. 109. Erai : era încă pe cealaltă emisferă
(cea boreală). 112. Cerul : cerul emisferei australe, al cărui orizont ne ascunde din cauza
curbării pământului emisfera boreală, zis de Dante la uscat fiindcă se credea că pământul era
împărțit în două emisfere : una a uscatului, alta a apelor (cf. Geneza, I, 10) : „Dumnezeu a zis :
să se strîngă la un loc apele care sînt dedesubtul cerului și să se arate uscatul !”. 114. Culme :
centrul emisferei uscate era considerat Ierusalimul, unde a murit Isus Cristos, care s-a născut
fără păcatul original și a trăit în desăvîrșită nevinovăție. Credința că Ierusalimul ar fi culmea
pământului își trage originea din epitetul „în mijlocul ginților”, cu care este des numit în Biblie.

279

DIVINA COMEDIE

115 și cu viața om făr’ de păcat.

Deci stai pe-opusa sfer-a-ngusteii mese,
pe care tu-n Giudeca jos ai stat.

118 Cînd noaptea moare-aici, dincolo iese
iar cel ai cărui peri ne-au fost urcării
drept scări, stă-nfipt așa precum fusese.

121 Din cer căzu pe-această parte-a zării,
și-acel pământ, ce fu pe-aici, și-a pus
de spaima lui zăbranic apa mării,

124 și-a curs spre-al nostru emisfer opus
și poate, spre-a fugi lăsă și-aceste
deșerte locuri și-a zburat în sus.

127 Departe de Satan cam cât îi este
mormîntu-ntreg, e jos aici un loc
dar nu văzut, ci dîndu-ți de el veste
130 un mic pîrîu ce scoborînd pe-un scoc,
de dînsul ros prin stînci crăpate-avîndu-l,
se pleacă lin în cotitoru-i joc.”
133 Pe-ascunsu-i drum intrarăm deci și-urmîndu-l
[pornirăm să ieșim iar la lumină]
și făr-a ne mai sta spre-odihnă gîndul,
136 [urcarăm din adînce vizuină,
și-ndată s-arătă privirii mele,
ca printr-un ochi, a cerului grădină]
139 și-aici ieșirăm spre-a vedea iar stele.
125. deșarte (a). 127. deșarte (a).

116. Mese : Dante are picioarele pe un plan circular care formează fața opusă părții centrale a Giudecâi. 120. Precum fusese : în aceeași poziție de mai înainte și deci faptul că-l vezi cu picioarele în sus este o consecință că ne-am schimbat noi poziția, trecînd în cealaltă emisferă, opusă. 123. Zăbranic : pămîntul, care înaintea căderii lui (Lucifer) ieșea afară din ape, de spaima lui se scufundă în apă, acoperindu-se cu ea întocmai ca un zăbranic. 124. A curs : pămîntul s-a adunat în emisfera noastră. 126. Deșerte locuri : prăpastie infernală. În sus : și a format Purgatoriul. 128. Mormîntu- : „departe de Lucifer, cât este spațiul vîgăunii, este o potecă (un loc) care îți dă veste de el, nu arătîndu-se (căci nu e vizibil), ci fiindcă de-a lungul ei curge un rîuleț al cărui murmur se aude de departe” (Del Lungo). 130. Pîrîu : „un pîrîu care, printr-un drum pe care și l-a făcut prin stîncă, se coboară jos cu apele sale, care nu au curs drept, ci plin de cotituri din cauza micii înclinări” (Passerini). 138. Grădină : mai înainte chiar de a ieși din Infern ochiul lui zărește printr-o spărtură rotundă soarele. 139. Stele : adică lumina zilei. Cf. Ovidiu, *Metamorphoses*, V, 503 : „Hic caput attollo, desuetaque sidera cerno”. Cu acest cuvînt isprăvește Dante și Infernul, și Purgatoriul, și Paradisul. Este un fel de rimă la mare distanță, cu care cele trei părți ale Divinei Comedii sînt legate una de alta. Geniul lui Dante e aproape matematic în păstrarea proporțiilor. Poema este împărțită în trei părți, strofa rezultă din trei versuri. Fiecare parte are 33 de cînturi, plus unul de introducere la începutul Infernului, fiecare parte isprăvește cu același cuvînt : stele.

280

PURGATORIUL

PURGATORIUL

Prefață

Iată și Purgatoriul. Criteriul ce l-am întrebuițat în alcătuirea textului, reproducerea variantelor și adnotare este același ca în volumul precedent. Cu privire la care declar că primesc propunerea domnului Barbu Lăzăreanu (în *Adevărul Literar și Artistic* din 25 aprilie 1926), de a citi scrine în loc de scoine la Infern, IX, 127, și oriunde acest cuvînt revine. Ca și în volumul precedent, îmi fac o plăcută datorie de a mulțumi prietenului Emanoil Bucuța, pentru completarea versurilor și frînturilor de vers ce lipseau în manuscris și revizuirea probelor de tipar. Mulțumesc și Casei Editoare pentru sprijinul ce mi l-a dat și grija ce a pus-o în executarea acestei ediții care face cinste tiparului românesc.

Cît despre mine, nu mă voi plînge dacă și de astă dată se va trece cu vederea marea muncă depusă în acest comentariu, care nu-i numai o operă de compilație, ci rodul mai multor ani închinați studiului lui Dante ; și voi fi mulțumit de a-mi împlini juruința față de scumpa memorie a lui Coșbuc și de poporul românesc care merită o ediție comentată a Divinei Comedii, după cum ar merita ediții comentate ale clasicilor săi, pe care încă nu le are.

Ramiro Ortiz

București, 4 iulie 1927

283

PURGATORIUL

Cîntul I

Introducere la Purgatoriu

Invocația(1-12) Cele patru stele
(13-27) Cato și convorbirea lui cu
Virgil (28-108) Virgil execută
poruncile lui Cato (109-136)

1 Lăsînd în urm-o mare-așa grozavă,
de-acum spre-a trece ape mult mai bune,
vîntrele-ntinde-a duhului meu navă,
4 și-ncep de-al doilea regn acum a spune,
în care, spre-a fi demn de cerul sfînt,
umanul spirit scoarța și-o depune.

7 O, Muze sfinte, căci al vostru sînt,
aci-mi renașteți moarta mea cîntare
și-aici puțin ridice-mi al meu cînt

10 Caliope-ajutînd cu glasu-i care
izbi-n Pieride-așa ca să nu poată
etern spera, sărmanele,-o iertare

13 Coloarea dulce de safir ce toată
senina zare-a cerului curat

umplea văzduhul pînă-n prima roată

3. geniului (a). 9. rădăce (c). 11. -ncît (a). astfel (c). 13. ce-n (a). 15. scâlta (a).

1. Grozavă : Infernul. Asemănă grozăviile Infernului, descrise în partea întîi a poemului, cu o mare furtunoasă. 2. Mai bune : apele Purgatoriului. 3. Navă : cf. Convivio, II, I, 1 : „Din care cauză, îndreptînd cîrma rațiunii mele către țărnu dorinței mele, intru în mare cu speranța unui drum fericit și a unui liman ocrotitor și demn de laudă la sfîrșitul cinei mele”. Se vede de aici că imaginea navei era familiară lui Dante. În ceea ce privește întreaga tertină, e de notat seninătatea ce răsare din imagini și muzicalitatea expresiilor. 4. Regn : regat. 5. Scoarța : scoarța păcatului. 8. Moarta mea cîntare : face aluzie la tonul întunecat și mohorît pe care prin forța lucrurilor a fost nevoit să-l întrebuițeze în Infern. 10. Caliope : muza poeziei epice. 11. Pieride : fiicele lui Pieriu, pe care Minerva le-a schimbat în gaițe pentru a le pedepsi fiindcă îndrăzniseră de a se întrece la cînt cu ea (cf. Metamorphoses, V, 338 și urm.). 12. Spera : ascultînd cîntecul nespuse de frumos al Minervei, sărmanele Pieride înțeleseseră că erau învinse și că nu puteau spera nici o iertare. 13. Coloarea.. : a se construi : „coloarea dulce de safir... mi-a revărsat un farmec dulce-n ochi”. 15. Prima roată : orizontul, care era socotit
285

DIVINA COMEDIE

16 un farmec dulce-n ochi mi-a revărsat
cînd fui ieșit la larg din moarta boare
ce și-al meu suflet și-ochii mi-a-ntristat.

19 Iar mîndra stea spre-Amor îndemnătoare
făcea tot Ostu-n zîmbet să s-alinte
slăbind a Mrenei, ce-o-nsoțea, lucoare.

22 Spre dreapta-ntors apoi, luînd aminte,
alt pol, văzui un grup de patru stele,
cel nevăzut decît de-ntîia ginte.

25 Părea și ceru-nveselit de ele ;
sărac e Nordu-n văduvia lui

că-n veci nu vede-asemeni flăcările !

28 Sătul de-a lor privire-apoi cînd fui,
și-un pic spre-alt pol privii, spre partea-n care
pierise Caru-acum, un moș văzui

31 stînd singur lîngă mine, și de-atare
respect prin toate-i demn, cum unui tată
nicicînd nu-i datorește-un fiu, mai mare.

25. Părea că-i vesel ceru-ntors de ele (a). 26. Oh, gol e (a). Lipsit (b). 29. Și-un pic privii spre-alt pol, spre partea-n care (c). 33. Nu-i e dator (a).
 de astronomii medievali ca primul cerc al sferei armilare. 17. Moarta boare : aerul gros, întunecat și plin de fum al Infernului, care întristase și sufletul, și ochii lui Dante. În toată această terțină, ca și în cea precedentă, e vădită satisfacția lui Dante că a scăpat de Infern și că se poate bucura de un peisaj atât de dulce și de fermecător ca acela care-l înconjoară în frumoasa dimineață, pe care ne-o descrie atât de albastră și de luminoasă. 19. Stea : planeta Venus sau luceafărul de dimineață. După doctrina astrologică a influențelor cerești, „această planetă”, zice un vechi comentator al poemei (Francesco da Buti), „sârnește simțăminte de iubire și de armonie printre oameni”. De altfel, chiar Dante spune în Convivio, II, 6, că „mișcarea acestui cer (al Venerei) e plină de iubire”. 21. Mrenei : zodia Peștilor. -nsoțea : adică : „slăbind, cu lumina vie a razelor sale, zodia Peștilor care era în conjuncție cu Venus”. Astfel, ne arată indirect ceasul (între patru și cinci dimineața) care era când, în Duminica Paștelui (10 aprilie 1300), ieși din Infern „spre a vedea iar stelele”. 22. Spre dreapta : în Infern, unde merge tot către mai rău, Dante cotește mereu la stînga ; în Purgatoriu, unde merge tot spre mai bine, la dreapta. 23. Alt pol : polul antarctic. Patru stele : cu toată probabilitatea, mai ales fiind vorba de patru stele alegorice, această constelație e cu totul datorată închipuirii lui Dante și nu corespunde cu nimic real. Comentatorii mai vechi au crezut că o pot identifica cu Crucea Sudului (constelația Centaurului), dar această constelație era cunoscută oamenilor din Evul Mediu, și deci Dante n-ar fi putut spune despre ea că era „nevăzută decît de-nțîia ginte”. Alegoric, cele patru stele reprezintă cele patru virtuți cardinale : prudența, dreptatea, tăria și cumpătarea. 24. -nțîia ginte : Adam și Eva. După păcatul original, acele stele nu mai fură văzute de nimeni. Alții înțeleg prin „-nțîia ginte” pe acei oameni simpli și virtuoși din vîrsta de aur. 27. Nu vede : în sens alegoric : „fiindcă în lumea noastră n-a mai rămas decît abia o slabă aducere-aminte a celor patru virtuți, nu prezența lor plină, strălucitoare, absolută și spontană” (D’Ovidio). 29. Alt pol : polul arctic. 30. Un moș : Cato din Utica (născut în 95, mort în 46 î.Cr.), care, ca să nu cadă în mîna lui Cezar, de dragul libertății își dădu moartea. Dante îi iartă sinuciderea, pe care el nu o interpretează ca pe un păcat, ci ca pe o inspirație dumnezeiască, îndepărtîndu-se astfel de opinia Sfîntului Augustin, care în De civitate Dei (I, 23) condamnă gestul lui Cato ca pe o slăbiciune, și lăsîndu-se influențat de laudele cele mari ce le aduc lui Cato Virgil (Eneida, VIII, 670) și Lucan (Pharsalia, II, 373 și urm.). Considerînd deci pe Cato din Utica un cetățean desăvîrșit, care, pentru a nu-și pierde libertatea, își jertfește viața, Dante face din el păzitorul muntelui libertății (Purgatoriul), unde sufletele care au fost roabe păcatului își recuceresc libertatea. 33. Mai mare : a se construi : „cum niciodată un fiu nu datorește mai mare respect unui tată”.

286

PURGATORIUL

34 Avea o barbă lungă și-nspicată
 cu alb, asemeni pletelor, și-avea
 pe piept o duplă viț-a lor scăpată,
 37 iar fața-i de lumină i-o umplea
 din patru stele sfinte-a lor lucoare,
 pîrînd că soarele stă-n fața mea.
 40 – „Voi ce sînteți ? Din veșnica-nchisoare
 de ce fugiți pe negrul rîu în sus ?” –
 a zis mișcînd a feții-onestă floare.
 43 – „Ce faci-avurăți ? Cine v-a condus
 ieșind din hăul nopții-ntunecate
 ce-n veci pe-a morții vâi osînd-a pus ?
 46 Astfel sînt legile din Iad călcate ?
 Ori poate-o lege nouă-n cer s-a dat,
 să-mi între-n peșteri duhuri condamnate ?”
 49 Virgil acu-nceput-a să mă-ndemne
 smerit și-n față și-n genunchi să fiu,
 și-mi da prin ochi, prin mîini și vorbe, semne.
 52 Răspunse-apoi : – „Eu nu de sine-mi viu.

Din cer o Doamn-a scoborît sã-mi facã
rugarea ca-nsoțind s-ajut pe-un viu.

55 Aceasta este starea-ne. Dar dacã
voința-ți e sã știi mai multe tu,
nimic nu poate-a mea negînd sã-ți tacã.

58 El ultima sa noapte n-o văzu,
ci-atît de-aproape-i fu, prin el, nebunul,
încît s-o vadã foarte-aproape-i fu.

40. Voi cei fugiți din veșnica-nchisoare, cine-mi sînteți ? (b). 43. Și cine v-a condus,
ce faci-aveți ? (b). 45. Ce-a pus de veci pe-a morții vãi pecete (b). 47. demne (a). Ori
pus-au nouã lege-n cer, cã-s demne (b). 48. spirite osîndite (c). 54. sã-nsoțesc scãpînd
pe-un viu (b). 56. Mai multe (a).

36. Duplã : Dublã. 37. Umplea : fața lui Cato e luminatã de razele celor patru stele, fiindcã
el a cunoscut și a pus în practicã, cît timp a fost pe pãmînt, cele patru virtuți cardinale.

40. -nchisoare : Infernul. 41. Negrul rîu : Cocitul, negrul rîu infernal, care, între Infern și
Purgatoriu, își croiește drumul pe care au venit Dante și Virgil. 45. Ce-n veci : a se înțelege :
„Care noapte a pus osînda (întunericului) pe-a morții vãi ? (Infernul)”. 46. Cãlcate : legile
Iadului, dupã care pedeapsa e veșnicã și care interzic damnaților de a ieși din Iad : „Sã lase-
-orice speranță cine-a-ntrat” (Infernul, III, 9). 47. Nouã : ironic, deoarece Cato nu crede nici
un moment cã așa ceva ar fi cu putință. 48. Peșteri : așa numește Dante adeseori muntele
Purgatoriului și deosebita lui părți. Aceasta ne aratã cã el își închipuie Purgatoriul ca pe
un munte stîncos și plin de peșteri. 53. Doamn- : Beatrice ; cf. Infernul, III, 52 și urm. 54. Un
viu : pe Dante. 57. A mea : voința. 58. Ultima noapte : în dublu înțeles : literal : „n-a murit
încã”, și alegoric : „nu a pierdut harul dumnezeiesc”. 59. Prin el : prin felul sãu de a se purta.
Face aluzie la perioada de rãtãcire moralã și filosoficã a lui Dante, a cãrei mãrturie sînt
poeziile lui de iubire senzualã pentru „Pietra”, „Pargoletta”, „Lisetta” și cele filosofice din
Convivio, în care e vãditã tendința raționalistã nu tocmai de acord cu religia. În sens literal,
face aluzie la primejdia în care s-a gãsit în pãdure și la cele trei fiare care l-au întîmpinat.

287

DIVINA COMEDIE

61 Deci fui, și numai adevãrul spunu-l,
trimis sã-l scap, ca nu de tot sã cazã,
și-alt drum n-avui decît acesta unul.

64 Fãcui pe-ntregul neam pierdut sã-l vazã,
și vreau sã vadã și poporul pus
ce-aici se curãță sub sfînta-ți pazã.

67 Ar fi prea lung sã-ți spui cum l-am condus
de-a te vedea și-a te-auzi pe tine,
puterea asta datã mi-e de sus.

70 Sã-ți placã deci a te-nvoi cã vine.

El cautã libertatea, scumpul dar,
cum cel ce-i moare ei o știe bine,

73 și-o știi, cãci pentru ea nu-ți fuse-amar
murind s-arunci în Utica vestmîntul
ce-n marea zi luci-va-n multu-i har.

76 Acesta-i viu, n-a rupt deci legãmîntul
etern ; nici eu, cãci nu sînt în cãznire,
ci-n Limbul sînt, din care-ți roagã sfîntul

64. ca (c). 66. Sã-și spe... (a). 69. ni s-a dat (a).

61. Fui : fui trimis. 63. Acesta : cf. Infernul, I, 91 și urm. 65. Poporul : a se construi : „sã vadã
și poporul pus sub sfînta-ți pazã, care aici (în Purgatoriu) se curãță (de pãcate)”. 69. De sus :
am observat în mai multe locuri în Infern așa-zisul „oportunism” al lui Virgil și felul sãu de
a înfrînge rezistența demonilor, repetînd un fel de formulã magicã, cu care se face aluzie la
voința divinã, care permite și vrea cãlãtoria lui Dante. Formula o vedem cu puține schimbãri
repetatã de Virgil și fațã de împotrivirea lui Cato. Cît despre „oportunismul” lui, el constã
într-un fel de lingușire prin care vrea sã-i arate cã a adus pe Dante în Purgatoriu numai ca

să-l vadă și ca să-l asculte pe el (pe Cato), ceea ce nu-i adevărat decât printr-o subtilitate, neputînd Dante străbate Purgatoriul decât după ce va fi văzut și vorbit cu el. 71. Libertatea : altă dovadă de oportunismul lui Virgil, și altă subtilitate : libertatea pe care o caută Dante fiind libertatea suflătească din robia păcatului, și nu aceea pentru care Cato a murit. 73. O știi : aceste versuri foarte frumoase sînt, după E. Parodi, centrul întregului poem, al cărui înțeles mai înalt îl conțin. În ele se contopesc și libertatea căutată de Cato, și aceea pe care o caută Dante, care era deplina stăpînire a voinței raționale asupra poftelor. Pentru Dante, cel mai mare echilibru al sufletului omenească trebuie să coincidă cu cel mai perfect și deci mai liber regim politic din lume. Divina Comedie este deci „poema liberării individuale, independent de forțele externe, cu toate că acestea folosesc pentru a-ndrepta efortul colectiv către fericire și pregătesc mediul propice dezvoltării diferitelor energii individuale”. 74. Vest-mîntul : corpul. Am văzut că Dante trece asupra sinuciderii lui Cato interpretînd-o ca pe o inspirație divină prin care libertatea pămîntească și politică dorită de Dante se transformă – prin procedeul alegoric întrebuițat de Biserică în interpretarea faptelor omenești – în libertatea sufletului care nu vrea să cadă în robia păcatului. Adăugăm că Francesco da Buti explică această atitudine a lui Dante față de sinuciderea lui Cato cu necesitatea de a pune ca păzitor al Purgatoriului un păgîn doritor de libertate, neputînd întrebuița un personaj din Vechiul Testament (fiindcă patriarhii, după credința catolică, fuseseră aduși în Rai de Isus Cristos cînd după moarte se coborî în Infern), și nici un personaj din Noul Testament (neputînd sfinții sta în Purgatoriu, căci ar fi fost pentru ei o *diminutio capitis*). 75. Marea zi : ziua Judecării de Apoi și a reînvierii trupurilor (după credința Bisericii catolice). 76. Legămîntul : hotărîrea dumnezeiască că cei vii nu pot pătrunde în Purgatoriu. 78. Limbul : cf. Infernul, IV, 45. Acest „limb”, în care Dante, îndepărtîndu-se puțin de teologia catolică, a introdus (alături de copiii morți nebotezați și de patriarhii Vechiului Testament) și pe poezii și înțelepții păgîni, 288

PURGATORIUL

79 tâu spirit Marcia, plină de-umilire
în ochii-onești, și-acum de-a ta s-o ții :

te-ndură deci de noi pe-a ei iubire,

82 să-ți trec a tale șapte-mpărâții ;

și-am să-i aduc a ta recunoștință

de crezi că-i demn prin Iad numit să fii”.

85 – „Fu Marcia, cît timp avui ființă,

vederii mele drag-așa, firește,

încît îi împlineam orice dorință.

88 Ci-acum că peste rîul rău trăiește,

nu pot s-o mai ascult, căci mi s-a scris,

cînd scos eu fui, o lege ce m-oprește.

91 Dar dac-o Doamnă sfîntă te-a trimis,

cum zici, n-aștept ochi dulci să mă convingă,

destul îmi e să spui că Ea mi-a zis.

94 Deci mergi și fă-l pe-acesta să se-ncingă

cu neted jonc și spală-i fața bine

ca orice pat-a ei de-acum s-o stingă,

97 căci nici c-un fel de nor nu se cuvine,

în ochii săi, să-ntîmpine pe solul

ce-i primul serv al cetelor divine.

100 Acestui munte-un șes îi face-ocolul,

pe jos, pe unde marea-l înălbește,

și mult trestieș produce-n el nămolul.

82. printr-astea (a). 84. De crezi că-n Iad numit (a). 93. ea (A). 100. Acest ostrov (a).

101. marea-l inundează (a).

nu face în realitate parte din Infernul adevărat, fiindcă singura pedeapsă a celor ce se află

în el este de a fi lipsiți de vederea lui Dumnezeu, pe care zadarnic îl doresc. 79. Marcia :

Marcia, fiica consulului Lucius Marcius Philippus, soția lui Cato, pe care o cedă prietenului Hortensius, după moartea căruia o reluă cu sine ; cf. Lucan, Pharsalia, II, 341 : „Da foedera

primi illibata tori ; da tantum nomen inane Connubii ; liceat tumulo scripsisse : Catonis Marcia” („Redă-mi dreptul vechiului cămin ; redă-mi numai vanul nume al căsniciei ca pe mormîntul meu să poată scrie : Marcia lui Cato”). La această duioasă rugămintă face aluzie Virgil cînd spune lui Cato că, chiar în Limb, Marcia pare a-l ruga să o ție pentru el. 83. Recunoștință : altă dovadă de oportunismul lui Virgil, care caută a intra în grația lui Cato, amintindu-i de Marcia și oferindu-se să-i ducă vești despre el. 88. Rîul rău : dincolo de Aheron, deci în Infern. 90. Scos : deci, înainte de a fi făcut paznic al Purgatoriului, și Cato era în Limb printre ceilalți păgîni virtuoși care practicaseră cele patru virtuți cardinale. 92 : Ochi dulci : Cato a băgat de seamă atitudinea interesat politicoasă a lui Virgil și, foarte discret, îi arată c-a înțeles-o și că nu era nevoie de atîtea lingușiri, cînd călătoria lor era dorită de Beatrice. 95. Jonc : „papură netedă, fără frunze, mlădioasă, simbolizează acea umilință care-și recunoaște propriile greșeli, se pleacă dinaintea legii, fuge de aparențele zadarnice și e condiția primă a pocăinței” (Steiner). 96. Pat- : orice urmă a fumului infernal și a lacrimilor lui Dante, ceea ce din punct de vedere alegoric trebuie interpretat că în Purgatoriu nu trebuie să rămînă în sufletul omului pocăit nici urmă de amărăciune de păcatul trecut, care ar putea fi un îndemn la disperare și, în orice caz, ar reprezenta o piedică a curățirii sufletului de păcat. 98. Solul : face aluzie la îngerul care va apărea peste puțin. 99. Serv : reprezentant. 101. Înălbește : cu spumele valurilor care se frîng pe țarm.

289

DIVINA COMEDIE

103 Căci nici o plant-acolo nu trăiește
din cîte-au trunchi lemnos sau poartă foi,
căci nu se-ndoaie valul ce-o lovește.
106 Dar nu-mi veniți din nou pe-aici, apoi.
Dar soarele ce iese-o să vă-nspire
ce drum pe deal mai lesne-ar fi de voi.”
109 Și-apoi pieri. Eu, gata de pornire,
nimic zicînd, lîngă poet mersei
și-n ochii lui fixai a mea privire.
112 Iar el : – „Urmează, fiule, pașii mei !
De-aici ne-ntoarcem, căci de-aici declină
cîmpia-n jos spre marginile ei”.
115 Amurgu-nvins de-a zorilor lumină
pierea fugind, așa că-n depărtare
vedeam și marea cea de tremur plină.
118 Pe-un cîmp pustiu mergeam ca omul care
cătînd pierdutu-i drum, pînă ce nu-i
ajuns la el, degeaba drumu-i pare.
121 Cînd furăm și-ntr-un loc, în umbra cui
cu soarele se luptă multa rouă
căci prea puțin o scade-arșița lui,
124 ușor își puse palmele-amîndouă
Virgil pe iarba fragedă ; eu, însă,
știind ce vrea lucrarea lui cea nouă,
127 spre dînsu-ntinsei fața mea cea plînsă,
și-atunci îmi apăru culoarea vie
ce-n Iad îmi fuse-atîta vreme stînsă.
130 Venim apoi la marea cea pustie
ce-n veci plutind pe ape-i nu văzu
vrun om ce-apoi și-ntoarcerea s-o știe.

110. m-am tras (A). 112. al meu pas (A). Am trecut în text variantele (a) din versurile 110 și 112 pentru a restabili rima. 118. șes (a). 120. zadarnic (c).

105. -ndoaie : aici e vădit înțelesul alegoric explicat mai sus. 106. Nu-mi veniți : să nu vă întoarceți pe același drum. 107. Soarele : într-un imn matinal al Bisericii catolice, foarte oportun citat aici de Tommaseo, se vorbește de lumina aurie a soarelui răsărind, ce gonește umbrele nopții care ne rătăciseră. Jam lux refulget aurea ; Pallens facessat caecitas ; Quae

nosmet in praeceps diu errore traxit devio. 113. Ne-ntoarcem : să coborîm pe aici. 115. Amurgu- : lumina nesigură ce precedă zorile, asemănătoare celei de amurg. 117. De tremur : scipirea mării din cauza jocului valurilor sub primele raze de lumină. 118. Ca omul : omul care și-a pierdut drumul și, pînă ce nu-l găsește, e amărît de pierderea vremii și-i pare că merge în zadar. 122. Se luptă : fiind razele soarelui încă slabe, roua rezistă. 127. -ntinsei față : „astfel că roua cerului – simbol, poate, al bunătații divine – și rațiunea (Virgil) curăță din sufletul omului pocăit amărăciunea fricoasă (urma lacrimilor pe negreala infernală) pe care gîndul chinuitor al consecințelor păcatului a lăsat-o” (Steiner). 128. Coloarea vie : a feței lui. 132. -ntoarcerea : aluzie la Ulise, care, după cum se povestește în cîntul XXIV din Infern, a străbătut această mare, dar nu s-a mai întors.

290

PURGATORIUL

133 Mă-ncinse-aici cum altuia-i plăcu,
și ce minune ! 'Ndată ce-și culese
umila plantă, ea din nou creșu

136 deodată-n locul de-unde mi-o rupse.

133. Aici m-a-ncins (b). 134. că de-abia (a). 135. și (a).

133. Altuia : lui Cato. Aceleași cuvinte „cum altuia-i plăcu” se repetă și-n cîntul lui Ulise (Infernul, XXVI, 141) și repetarea, într-un autor ca Dante, în care orice amănunt își are motivul și înțelesul lui, nu e întâmplătoare. Între acel episod și primele cînturi din Purgatoriu există relația pe care am notat-o atunci. În cazul de față Dante, supus, triumfă, pe cînd Ulise căzuse prin voința divină. 135. Din nou : fiindcă, după cum notează aici un comentator aproape contemporan (Francesco da Buti), virtutea nu se consumă și se poate comunica la oricine o dorește ; și Benvenuto da Imola : „Per hoc figurat quod ex uno actu humilitatis nascitur alius, et virtus est communis, offerens se unicuique volenti eam amplecti, et transfunditur ex uno in alium, nec recipit diminutionem”. Imaginea poetică e datorată lui Virgil (Eneida, VI, 144) : „Primo avulso non deficit alter”.

291

DIVINA COMEDIE

Cîntul II

Pe „pustiul cîmp”

Sosirea îngerului care, cu luntrea
lui ușoară, conduce sufletele în
Purgatoriu (1-51) Convorbirea lui
Dante cu muzicianul Casella. Cîntul
acestuia și dojana lui Cato (52-133)
1 Iar soarele-ajunsese pe-orizontul
al cărui cerc de-amiazăzi-nvălește
în punctul cel mai sus al său Sionul,
4 iar Noaptea ce-n opusul cerc rotește
ieșea din Gange cu acea Măsură
ce-i lunecă din mîini cînd se-mplinește ;
7 așa că albii-obraji și de purpură
ai mîndrei Aurori, din locul meu,
de multă vîrstă galbeni se făcură.

10 Pe malul mării noi mergeam mereu
și-acum, așa cum răzgîndiți drumeții
cu gîndul merg, dar umbletu-l au greu.

4. care-opusă lui, (a). 5. acum cu (a). 6. prisosește (a). 7. c-obrajii albi (a). 8. ai
zorilor, din locu-unde-am fost eu (a). de-unde stat-am eu (b).

1. Soarele : soarele răsărise și era aproape ora 6 dimineața în ziua de 10 aprilie. Orizontul : orizontul Ierusalimului. La acest orizont soarele (atunci în zodia Berbecului) era la apus, și noaptea (atunci în zodia Cumpenei) răsărea din partea opusă. Deci, în Purgatoriu (pe care Dante și-l închipuia ca antipod al Ierusalimului), soarele era gata să răsară. 2. Cerc de-amiazăzi : meridianul Ierusalimului și al Purgatoriului, care e același, după cum același e și orizontul a două puncte situate la antipodi. 3. Mai sus : zenitul. 4. Opusul cerc : emisfera

arctică (a Ierusalimului). 5. Gange : adică din orizontul oriental al Ierusalimului, care, după credința eronată a lui Dante și a Evului Mediu în general, coincide cu meridianul care taie Gangele. Măsură : zodia Cumpenei. 6. Lunecă : „Cumpăna apare noaptea, de la 21 martie pînă la 21 septembrie, adică de la echinocțiul de primăvară la cel de toamnă, apoi răsare ziua, și de la 21 septembrie la 21 martie trece în emisfera noastră ziua, și deci nu e vizibilă. De la 21 septembrie la 21 martie însă noaptea se-mplinește, adică e mai lungă decît ziua și-n acele zile Măsura, adică zodia Cumpenei, îi cade din mînă, adică nu mai aparține perioadei nocturne” (Steiner). 9. Galbeni : în text : „portocalii”. E vorba de lumina dimineții, care la început e albă, pe urmă trandafirie și roșie, și-n sfîrșit portocalie și galbenă. Ca și-n alte locuri, Aurora e personificată în tînăra soție a bătrînului Titon (cf. Purgatoriul, IX și urm.). 11. Răzgîndiți : în text : „pe gînduri”. 12. Cu gîndul : care merg cu inima și stau cu corpul.

292

PURGATORIUL

13 Și iat-atunci, că-n faptul dimineții
cum roșul Mars pe marea-ntunecată
adînc spre-apus străbate-alboarea ceții,
16 așa văzui – vai, să-l mai vîd o dată ! –
venind spre noi un punct de foc pe mare
cum nici un zbor iuțime-așa n-arată.
19 Și-n timp ce vrînd să-i fac o întrebare,
mă-ntoarsei spre maestrul meu o clipă,
mai luciu-l revăzui și mult mai mare.
22 Și de-ambele lui părți se-ntinse-n pripă
știu eu ce alb ? Și dedesubt acu
văzui alt alb încet cum se-nfiripă.
25 Dar ne-nterupt maestrul meu tăcu
pînă ce-ntîiul alb aripi deschise
și atunci pe-acest luntraș îl cunoscui.
28 – „Grăbit să cazi acu-n genunchi – îmi zise –
și-nchină-te ! E înger acest foc.
De-acum solii de-acestea-ți sînt trimise !
31 Vezi cum respinge-orice-omenesc mijloc ;
nu vrea lopeți, nici altfel de vîntrele
decît aripi spre-acest departe loc.
34 Vezi cum spre cer întinse stă cu ele
și bate-n vînt cu aripi de lumină
cari n-au schimbare ca umana piele.”
37 Venind mereu deci pasărea divină,
vedeam cum ea tot mai de foc se face,
că nu putui s-o rabd în ochi vecină.

15. Spre-apus sclipește roș, prin norul ceții (b). 17. astfel un (a). 18. Cu-atare sbor
venind pe mare-o stea./ Ce nu-i pe lume-alt sbor puțînd s-o bată (b). 19-20. Și-n
timp ce.../ Întorsei ochii-abia numai o clipă (b). Întorsei ochii spre Virgil (a).
28. te-așterne-aci (a). 32. Vîntrele-ori vîsle ca năierii (a). 33. așa, corectat pe urmă
în acest (A). 34. întinsu-le-a vederii (a). 36. schimbări (a).

În definitiv, Dante vrea să spună că el și Virgil se gîndeau ca acela care, nesigur de drumul
pe care trebuie să-l apuce, zboară înainte cu inima plină de dorință, dar cu picioarele ori stă, ori
merge încet. 14. Roșul : cf. Convivio, II, 14 : „Acest Marte usucă și arde lucrurile, căci culoarea
sa este asemenea cu aceea a focului, și acesta este motivul pentru care el ne apare roșu la
culoare, cînd mai mult, cînd mai puțin, după cum vaporii ce-l înconjoară sînt mai deși ori mai
rari”. 18. Iuțime : în text : „încît nici un zbor nu întrece iuțea sa”. 19. Să-i fac : lui Virgil.
21. Îl revăzui : punctul de foc. 23. Ce alb : aripile îngerului conducător al vasului fermecat
care duce sufletele în Purgatoriu. 24. Alt alb : veșmîntul îngerului. 25. Ne-nterupt... tăcu :
tăcu mereu. 30. De-acum : în Purgatoriu, Virgil spune, în alți termeni, lui Dante că nu e de
mirat că în Purgatoriu va vedea îngeri, după cum în Infern văzuse draci. 31. Omenesc
mijloc : e aici evidentă legătura simbolică a acestor versuri cu episodul lui Ulise din cîntul

XXVI din Infern. Vasul acesta ușor, care se mișcă fără ajutor de vîsle sau de pînze, este contrariul vasului greoi, cu care Ulise se încumetă a trece coloanele lui Hercule. În apele Purgatoriului nu se poate călători fără pericol, decît avînd harul dumnezeiesc, mijloacele omenești nefiind de ajuns. În cîteva cuvinte, aceasta e semnificația alegorică a acestor versuri. 34. Spre cer : aripile îngerului întinse spre cer arată că puterea care îl împinge e harul lui Dumnezeu. 36. Schimbare : nu-și schimbă penele ca aripile păsărilor. Piele : în text : „părul 293

DIVINA COMEDIE

40 Eu m-așternui. Și-o luntre-așa zburace
opri la mal, și-așa de fulg făcută,
că nici c-un semn n-a stins a apei pace.

43 De har divin întreagă străbătută,
la cîrmă sta angelica solie
și morți în luntre-avea mai mulți de-o sută.

46 „Cînd Israil ieșit-a din robie”,
cîntau cu toții-un singur glas, în cor,
și psalmu-ntreg cu tot ce-ntr-însul scie.

49 Făcînd un semn al crucii-asupra lor,
pe mal au dat năval-aceștia iute,
iar el, precum veni, pleca cu zor.

52 Străin acestei țări necunoscute
și-uimit pîrînd, în jur privea poporul
cum fac acei ce vād nemaivăzute.

55 Tutindeni soarele-azvîrlea cu zorul
în plină zi săgeți și-arzînd fierbinte
gonea din miezul bolții Căpriorul,

58 cînd ochii ridicîndu-i noua ginte
spre noi, a zis : – „Rugămu-vă, de știți,
ce drum spre deal avem de-aci 'nainte ?”.

61 Iar dulcele maestru : – „Voi gîndiți
că poate noi am ști această țară ;
dar, ca și voi, străini sîntem, veniți

64 puțin ceva 'nainte-vă, pe-o scară
a altui rău și-atît de aspru drum
că joc acest urcuș o să ne pară”.

40. atîta de sb. (a). Iar el, în mal (c). 41. O luntre-opri (a). 42. senin (A). 45. Și-n luntre morți... mulți avea. (b). 49. Făcu (a). El semn făcu al crucii-asupra (a).

50. Deci ei pe mal au dat (a). 51. sbor (a). 52. Rămas aci (a). Părînd uimit de sta necunoscut (b). 53. Privea-mprejur rămas pe loc poporul (b). 64. pe-amara (a).

65. Și-atît de aspra cale, – a altui drum (a).

muritorilor”. 40. M-așternui : îngenuncheai. Zburace : zburătoare, iute. 41. De fulg : ușoară.

42. N-a stins : fiindcă sufletele n-au nici o greutate. Tot așa și barca lui Flegias (Infernul, VIII, 27) numai după ce Dante intră în ea păru încărcată. 46. Israil : sufletele care sînt în barcă cîntă psalmul CXIII, în care se slăvește ieșirea miraculoasă a evreilor din Egipt și scăparea lor din robia lui Faraon. Vorbele psalmului sînt alegorice : evreii sînt credincioșii ; Egiptul, robia păcatului ; Faraon, Satana. Aceste suflete, care, pocăindu-se în ceasul morții, au scăpat și ele din robia păcatului, cîntă deci foarte potrivit psalmul eliberării și al preamăririi milei dumnezeiești. 49. Făcînd : îngerul. 53. Poporul : de suflete. 57. Căpriorul : zodia Capricornului. Cu aceste versuri Dante vrea să arate că soarele nu mai era la orizont, ci se ridicase pe cer. Cînd era la orizont, zodia Capricornului era la zenit ; acum ridicîndu-se, această zodie declină înspre apus. Noțiunea astronomică e redată în chip foarte plastic cu imaginea soarelui care cu săgețile lui gonește, ca un vînător, Capricornul. 58. Noua ginte : acele suflete sosite de curînd. 65. A altui... drum : previne o posibilă întrebare a acelor suflete, care-i vād pentru întîia oară : „Am venit printr-un alt drum, cu mult mai anevoios decît acela pe care ați venit voi”.

PURGATORIUL

67 Băgînd de seam-apoi cu toții cum
îmi suflă gura și că-s viu adică,
de-uimire multă-ngălbenir-acum.

70 Precum pe lîng-un sol ce-oliv ridică
se-ndeașă toți s-aud-o noutate
și-a fi strivit nicicui nu-i este frică,

73 acele umbre-așa stăteau mirate
cu toate-acum, în fața mea privind,
uitînd că merg să spele-a lor păcate.

76 Văzui pe una cum porni dorind
cu-atîta foc să mă cuprindă-n brață,
că fui mișcat și eu ca să-l cuprind.

79 Năluci ce numai par că au o viață !
de trei ori vrînd să-l am la piept, bătui
de trei ori pieptu-mi, gol avînd în față.

82 De-uimire, cred, eu galben mă făcui ;
dar el zîmbi,-ndărăt trăgîndu-și pasul,
iar eu, urmîndu-mi drumul meu, trecui.

85 Duios el m-a rugat să stau, iar glasul
făcînd să știu ce umbră e,-l rugai
s-amîie-o clipă pentru noi popasul.

88 – „Cum drag în carnea morții tu-mi erai,
mi-ești drag – a zis – și-acum cînd mi-e luată.
De-aceea stau. Dar tu, ce drumuri ai ?”

91 – „Casella meu ! Spre-a mă re-ntoarce-odată
aici la voi, fac calea mea de-acum ;
dar cum de-a ta-i atît de-ntîrziată ?”

67. gura (a). 69. făcură (a). 70. Și cum (a).

68. Îmi suflă gura : băgînd de seamă că Dante respiră și deci nu e mort, ca ele, ci viu.

70. Oliv : măslin. În Evul Mediu, solii care aduceau o veste bună țineau în mînă o ramură de măslin, din care cauză olivo (măslin) înseamnă și „veste”, și „sol”. Cronicarul Sercambi spune într-un loc : „Azi, 11 ianuarie 1377, a sosit în Florența un măslin spunînd că ai noștri au pătruns în Fabriano”. 78. Mișcat : îndemnat. 85. Glasul : graiul florentin. 87. S-amîie : să prelungească popasul, amînînd plecarea. 88. Carnea morții : carnea de om muritor. Sufletul care vorbește – muzicianul Casella – aduce aminte lui Dante cît de mult l-a iubit cînd era încă în viață. 91. Casella : celebrul muzician florentin, poate din familia De Formicis, al cărui nume e pomenit în Libro di Montaperti la anul 1260. Un alt Casella, tot florentin, îl găsim la Bologna în 1284 și putea să fie acolo chiar de la 1277, epoca șederii lui Dante în acest oraș. Vechii comentatori, cam parafrăzînd vorbele lui Dante din acest cînt, ne spun că a fost „foarte mare muzician și bun prieten cu Dante”, după cum ne spune Anonimul florentin, sau : „bun cîntăreț și compozitor de cîntece, așa încît a pus pe note cîteva sonete și cîntece ale lui Dante... și a fost om de petrecere, și a-ntîrziat de a se pocăi, complăcîndu-se pînă la urmă în petreceri lumești”, după cum ne spune Francesco da Buti. Într-un manuscris al bibliotecii vaticane (nr. 3214), la sfîrșitul unei poezii a lui Lemmo da Pistoia, e scris : „Casella a pus-o pe note”, și acesta e singurul document care sîntem siguri că se referă la Casella muzicianul, despre care ne vorbește Dante aici. 92. Aici : în Purgatoriu, după ce voi fi murit. 93. -ntîrziată : Dante știa că prietenul lui, Casella, murise de mult și se miră că abia acum sufletul lui sosește în Purgatoriu.

295

DIVINA COMEDIE

94 – „Nu-mi fu făcut ultragiu nicidecum,
că el ce ia oricînd pe-oricine-i place
de mult mi-a tot negat al mării drum.

97 Din justă vrere vrerea lui se face,
și-i drept că de trei luni el ia-ntre-ai lui

să plece-oricine vrea-n deplină pace.

100 Iar eu care pe-al mării mal stătui
pe unde Tibru-ncepe ca să moară,
primit de el cu bună vrere fui

103 din locul către care-l vezi că zboară,
câci orișicînd aci s-adun-oricine
din cei ce nu spre-amarul rîu scoboară.”

106 – „Vro nouă lege dacă nu-ți reține
memoria și-uzul cîntului acel

ce-adesse-a stîns atîta dor în mine,

109 alină-mi bietul suflet puțintel –

așa-l rugai –, că-n trupu-i care moare
venind aici, mi-e truda morții-n el.”

112 „Iubirea-n gînd cu mine vorbitoare”,

așa-ncepu și dulce-așa cîntînd,

că sună și-azi în mine-acea dulcoare.

115 Maestrul meu, și eu și toți cei stînd

cu el, păreau, că-n farmecul ce-avură,

n-aveau pe lume-altce nimic în gînd,

96. oricînd (a). 97. se (A). 99. Pe oricine-a vrut să intre-n plină (c). 101. în mare-

-a-ntrat (a). 107. -ndrăgostit (c). 109. în cîntu (c). 111. a căii trudă (a). 115. ginte (c).

117. nimic n-aveau altce pe lume (b).

94. Ultragiū : nedreptate. 95. Că : prin faptul că. El : îngerul. 97. Vreere : vrerea îngerului se

naște din vrerea lui Dumnezeu, care nu poate fi decît dreaptă. 98. De trei luni : din ziua

promulgării jubileului, adică din ziua de Crăciun a anului 1299. Jubileul în Biserica catolică

este o epocă în care, în semn de bucurie pentru aniversarea unui fapt însemnat din istoria

Bisericii, se conde iertarea păcatelor celor care, după ce s-au spovedit și s-au cuminecat,

merg în pelerinaj la mormîntul Sfîntului Petru sau recită anumite rugăciuni, fixate tot de

Biserică. De această iertare se folosesc și sufletele Purgatoriului, ale căror chinuri puri-

ficatoare se scurtează. 101. Să moară : unde Tibrul se varsă-n mare. Dante imaginează că

toate sufletele care nu sînt destinate Infernului se adună la gura Tibrului. 104. Aci : aici, la

gura Tibrului. 105. Amarul rîu : Aheronul, cel dintîi dintre rîurile Infernului, unde Caron

transportă cu barca sa sufletele osîndiților la judecata lui Minos ; cf. Infernul, III, 82 și urm.

106. Vro nouă lege : dintre acelea care sînt în vigoare în Purgatoriu sau sînt inerente stării

tale de suflet dezlipit de corp. Dante, care, căutînd a-l îmbrățișa, s-a întors cu brațele goale

la piept, a devenit precaut și nu mai îndrăznește a vorbi cu siguranță despre ceea ce nu știe

și deci îl întrebă dacă e supus sau nu aceluiași legi ca cei de pe pămînt. 110. Care moare :

în trupul muritor. În text : „fii bun și-mi alină cu cîntecul tău sufletul, care, împreună cu

trupul, venind aici (pe un drum așa de anevoios) mi-e foarte trudit”. 112. Iubirea : primul

vers al unuia din cele mai celebre și mai frumoase cîntece filosofice de iubire : Amor che nella

mente mi ragiona, comentat de Dante în Convivio, III. Se vede că acest cîntec este unul din

cele puse pe note de Casella, după cum de altfel ne spun și cei mai vechi comentatori ai

Comediei. 117. Altce : este efectul muzicii despre care cf. Convivio, II, XIII, 24: „Muzica

296

PURGATORIUL

118 și-atenți la cînt și nemișcați stătură,

cînd : – „Ce-i aici, de-umblați așa de-ncete ?”,

strigă deodat-onestul moș din gură.

121 – „Ce preget e ? Ce lene-n gînd vă dete ?

Urcați spre deal, spre-a rupe solzii-acei

ce-opresc pe Cel Etern să vi s-arete !”

124 Precum, pe cînd adun-ori boabe-ori mei,

porumbii ce s-adună la mîncare,

și făr-a se-ngușa ca de-obicei,

127 deodată-și lasă hrana, cînd le pare

că vād ceva venind ce-i înspăimîntă

cuprinși fiind de-o grijă mult mai mare :

130 așa văzui lăsînd și ceata sfîntă

cîntarea ei. Spre deal fugi 'napoi

cum fuge-un om ce n-are nici o țîntă ;

133 și-n fugă mai tîrzii n-am fost nici noi.

121. zăbavă (a). 123. slave (a). 124. culeg (a). 130. văzui în text e pus între paran-

teze și șters ușor. L-am păstrat pentru că nu strică ritmul, punînd un punct după

„ei” din versul 131.

atrage la sine facultățile omenești, care sînt ca niște aburi ai inimii, încît ele încetează aproape de la orice activitate : fiindcă atît sufletul întreg, cît și forțele tuturor facultăților aleargă către facultatea simțirii, care primește sunetul”. Toată scena are ceva pămîntesc care ne face să ne gîndim la tinerețea cavalească a lui Dante, la acele întruniri elegante din jurul lui Guido Cavalcanti, la acea „Corte d'Amore” căreia îi aparțineau Dante și Lapo Gianni cu iubitele lor, la sonetul vestit în care Dante ne descrie o călătorie cu prietenii și femeile iubite într-o luntre fermecată, întruniri care nu puteau să fie lipsite și de farmecul muzicii și la care probabil intervenea și Casella. Această notă pămîntească ce revine foarte des în tot poemul și răsare pe neașteptate și din cele mai abstruse expuneri teologice constituie farmecul Comediei și face din ea cu totul altceva decît un arid poem teologic, cum ar fi fost fatal dacă autorul ei ar fi fost numai un mare învățat și nu divinul poet care e Dante.

120. Onestul moș : Cato. 121. Ce lene : farmecul cîntecului lui Casella ne apare și mai puternic dacă ne gîndim că acele suflete uită, pentru a-l asculta, chiar dorul de a se purifica de păcat. Cu drept cuvînt deci Cato îi dojenește, arătîndu-se scandalizat de întîrzierea lor, dar simțim cum Dante, care nu e Cato, îi iartă. Muzica și poezia își au în Purgatoriu locul lor din cauza înălțării sufletești ce o pricinuiesc, și poate că Matelda, pe care o vom întîlni în cîntul XXVIII și al cărei înțeles simbolic e atît de discutat, trebuie tocmai interpretată ca un simbol al plăcerilor nevinovate ce le stîrnește în noi poezia, după cum o interpretează mulți dintre vechii comentatori și cum a intuit și Pascoli. 122. Solzii : păcatul e ca un fel de coajă a sufletului, care îi împiedică vederea lui Dumnezeu ; cf. Epistola către Coloseni, III, 9-10 : „...v-ați dezbrăcat de omul cel vechi și de faptele lui și v-ați îmbrăcat cu omul cel nou care se înnoiește după chipul Celui ce l-a făcut, ca să ajungă la o cunoștință deplină”. 124. Adun- : ciugulesc. 126. -ngușă : blînzi și liniștiți, „fără a arăta obișnuita lor mîndrie”, cum e spus în text, adică : „fără a umfla penele de pe gușă, cum obișnuiesc a face porumbeii”. 130. Lăsînd : lăsînd cîntarea.

297

DIVINA COMEDIE

Cîntul III

În cîmpia singuratică : cei

morți în blestemul Bisericii

Lui Dante îi e frică să nu fie părăsit

de Virgil ; acesta îl liniștește (1-45)

Întîlnirea cu sufletele celor care au

murit afuriși (46-102) Manfred din

Suabia și convorbirea lui cu Dante

(103-145)

1 Deși-mprăștiați de fuga cea grăbită

pe cîmp, întorși spre muntele acel

la care-a noastră minte-n veci ne-nvită,

4 eu stetei strîns de ducele fidel,

căci cine-ar fi condus a mea cărare

și cum era să sui fără de el ?

7 Și-așa-mi părea că-și face-acum muștrare.

O, suflet demn și nepătat ! Ce mică

greșeală-ți face-arsuri așa de-amare !

10 Cînd pripei care-oricărui act ridică

noblețea sa, el stavilă i-a pus,

iar spiritu-mi, strîmtat de-avuta frică,

1. pripită (a) ; grăbită teamă (a). 2. acel (a). 4. fidel (a). 6. el (a)

1. Deși : cu toată împrăștierea acelor suflete pe câmp, Dante rămase strâns de Virgil. 2. Muntele : muntele Purgatoriului, unde sufletele se curățâ de păcate. 3. A noastră : în text : „unde rațiunea ne cercetează”, adică : „rațiunea sau dreptatea lui Dumnezeu, care purifică sufletele prin pocăință”. Coșbuc interpretează „rațiunea” ca „rațiunea noastră omenească”. 4. Fidel : tovarăș credincios. 5-6. Căci... : valoarea acestor versuri e mai ales alegorică : „Cum poate omul (Dante), fără ajutorul și călăuza rațiunii (Virgil), să înainteze în drumul perfecțiunii sufletești către ispășire, călăuzit numai de instinct ?”. 7. Și-așa : cu toate că nu m-am îndepărtat de el, tot îmi părea că-și face o mustrare că a întârziat cu ceilalți pentru a asculta cântecul lui Casella. 8-9. O, suflet... : aceste versuri au devenit proverbiale și se repetă chiar azi în Italia ori de câte ori e vorba de un suflet cinstit care se arată rușinat pentru o greșală neînsemnată. Cu privire la ele, Comparetti (în cartea sa clasică despre Virgil în Evul Mediu) observă că Virgil, așa cum ni-l prezintă Dante, ne apare cu mult mai aproape de Virgilul istoric decât acela pe care îl concepea mintea medievală.

Și, într-adevăr, caracterul Virgilului dantesc este în fond astfel cum reiese din toată poezia poetului din Mantua : „un suflet dulce și blând, care are o nobilă conștiință de sine, înzestrat cu o sensibilitate foarte delicată, care, chiar când se supără, rămîne plin de candoare, înțelept și drept și, chiar când e ușor nemulțumit de sine, roșește ca o fecioară”. Acest tip

PURGATORIUL

13 lărgi atenția ca din sineși dus ;
privii spre muntele ce-și face cale
spre cer din ape-al lumii cel mai sus.

16 Dar soarele ce-n dosul meu din vale
ardea, sta-n fața-mi rupt, fiindc-avea
părete-n trupul meu luminii sale,
19 și-atunci speriat mă-ntoarsei făr-a vrea
crezînd că-s singur când văzui, vezi bine,
pămîntul negru numa-n fața mea.

22 – „De ce tot bănuiești ? – privind spre mine
mi-a zis, întors cu-ntreaga față, solul –,
nu știi că te conduc și sînt cu tine ?

25 E sear-acolo unde-mi zace golul
vestmînt prin care-umbream când am trăit ;
Brindis l-a dat și-l are azi Neapolul.

28 Și-n față-mi dacă n-am nimic umbrît,
mai mult decît de ceruri nu te mire,
că unu-ntr-altul razele-și trimit.

31 Să rabde-asemeni corpuri chinuire
și cald și frig le face-Acel ce vrea
s-ascundă cum le dă și-această fire.

33. să fie-o tănuire (a) ; Să nu știm (a) ; Pe morți îi face-Acel ca să ne-ndre[p]te (b).

aduce foarte bine cu candidul suflet pe care Horațiu îl recunoaște în Virgil și ne amintește calificativul de „Virgo” pe care unii au căutat să-l găsească în numele lui și pe acela de „Parthenias”, pe care-l dădură poetului contemporanii săi napolitani (Passerini). 13. Dus : în text : „vaga”, care înseamnă și „dornică”, și „rătăcitoare”. De aici dubla interpretare a comentatorilor, ca : „dornică de a vedea lucruri noi” sau : „mobilă, care trece repede de la un obiect la altul”. Traducătorul a preferat această a doua interpretare. 14. Muntele : privi spre muntele (Purgatoriul) ce se înalță spre cer din apele emisferei australe mai sus ca toți ceilalți ai lumii. 17. Rupt : razele soarelui ce răsare întîlnesc corpul lui Dante și-i proiectează umbra. 18. Părete : piedică, oprire. 20. Singur : fiindcă Virgil, ca spirit, nu oprea razele soarelui și Dante nu vedea decît o singură umbră : pe a sa. 21. Numa- : în fața mea, nu și în fața lui Virgil. 23. Solul : Virgil. 25. Acolo : în lumea celor vii, emisfera boreală, unde firește e seară, fiind dimineață în cea australă, unde se găsesc cei doi poeți. 26. Vestmînt : trupul pămîntesc. 27. Brindis : în text : „Neapole îl are și l-a luat de la Brindisi”. Virgil a murit la Brindisi, pe drum într-o călătorie spre Grecia, într-al nouăsprezecelea an î.Cr., și, din porunca lui Octavian

August, trupul lui a fost transportat la Neapole (cf. Purgatoriul, VII, 6). Aici Dante și-a adus aminte de distihul ce se credea compus de el înainte de a muri : „Mantua me genuit ; Calabri rapuere ; tenet nunc Parthenope. Cecini pascua, rura, duces”, și de ceea ce povestește Donatus (în Vita Virgilii) : „Ossa ejus Neapolim translata sunt tumuloque condita, qui est via puteolana intra lapidem secundum”. Mormântul lui Virgil se vede și astăzi la Neapole pe drumul care duce la Pozzuoli. 29. Ceruri : că nu proiectez nici o umbră e tot așa de firesc cum firesc e că cerurile (pe care oamenii din Evul Mediu și le închipuiau cristaline și deci transparente) nu-și fac umbră unul altuia, ci, din contră, își transmit razele. 31. Să rabde : a se construi : „Acel (Dumnezeu) ce vrea să ascundă cum le dă și această fire face ca asemenea corpuri (trupul aparent al morților) să rabde chinuire, și cald și frig”. Virgil precedă obiecția lui Dante. Cum se poate că aceste corpuri care nu oferă rezistență razelor soarelui pot suferi chinurile – cald și frig –, după cum el a putut vedea străbătînd Infernul ? Și-i dă explicarea că așa e voința lui Dumnezeu, care a dorit să ne ascundă felul său de a proceda.

299

DIVINA COMEDIE

34 Nebun acel ce speră c-ar putea
pătrunde-a voastră minte veșnicia
ce ține pe-Unul în trei fețe-n ea.
37 Să fiți voi, oameni, mulțumiți cu quia !
de-ați fi putut vedea voi totul clar,
de ce-ar mai fi născut atunci Maria ?
40 Dar n-ați văzut dorindu-mi în zadar
și-atari a căror minte-ar fi împăcat-o
dorința ce li-e-acum etern amar ?
43 Eu zic de-Aristotel, și zic de Plato,
și de-alții mulți.” Și-ngîndurata frunte
tăcut și tulburat, el și-a plecat-o.
46 În vremea ast-am fost sosiți sub munte,
și-aflarăm mînecu-i așa pieziș
că nu-s pe lume-agile tălpi să-nfrunte.
49 Cel mai pustiu și mai rîpos costiș
la Lierici și Turbi-ar fi ușoară
și-o largă cale-n rînd cu-acest costiș.
52 – „Mai știu eu p-unde-acest urcuș scoboară –
vorbi Virgil și-oprire-n pași a pus –
să-l poat-urca și-un om care nu zboară ?”
55 Pe cînd privea-n pămînt, pe gînduri dus
și-n sineși judeca acel pîrete,
iar eu cu ochii-umblam pe stînci pe sus,
58 văzui la dreapta șirul unei cete
de spirite, spre noi pîrînd că vine,
și nepîrînd, c-așa veneau de-ncete.
35. Cum face-astfel, nu voia să răschire (b). 39. N-avea de ce să nasc-atunci (b).
40. pe mulți cu-a lor dorinț-ar fi (a) ; Și n-ați văzut dorind întru zadar (b). 42. și
n-au putut și-etern li e spre-amar (b). 44. Și trist mîhnita (a). 44. Tăcut și plin de
gînduri (a). 46. Într-ăst răstimp noi am (b). 47. coasta lui căzînd (a). 59. De umbre
ce spre noi pîrea (a). 60. atît (c).

34. Nebun : nebuni acei ce cred c-ar putea pătrunde toate tainele credinței, printre care aceea a Sfintei Treimi. 37. Quia : mulțumiți de a cunoaște efectele fără să cerceteze cauzele. În limbajul scolasticilor, demonstrația a priori (a efectului prin cauză) se zicea demonstratio propter quid ; demonstrația a posteriori (a cauzei prin efect) se zicea propter quia (cf. Summa theologica, I, 2, 2). 39. Născut : dacă firea omenească ar fi putut cunoaște și pătrunde toate tainele, nu era nevoie ca Sfînta Fecioară să fi născut pe Mîntuitorul, fiindcă, în acest caz, Adam n-ar fi păcătuit și n-ar fi fost nevoie de venirea lui Isus pe pămînt. 40. Dorindu-mi : dorind zadarnic a cunoaște cauza tuturor lucrurilor. 41. Atari : cei mai mari filosofi ai Antichității. 42. Dorința : nu cred, ca cea mai mare parte dintre comentatori (Passerini, Steiner, Torraca),

c-ar fi vorba aici de „o veșnică dorință de a ști, menită de a rămîne veșnic nesatisfăcută”, ci de „neputința de a cunoaște pe Dumnezeu, singura pedeapsă de care suferă sufletele marilor învățați din Antichitate puși de Dante în nobilul castel din Limb”. 44. Alții mulți : e vădită aici o melancolică și discretă aluzie a lui Virgil către sine. 47. Mînecul : coasta. 50. Lierici și Turbia : două orașe, cel dintîi pe golful Genovei, lîngă Spezia, al doilea lîngă Nisa, unde muntele se apropie de mare și străzile se coboară prăvălite și prăpăstioase. 51. -n rînd : în comparație. 56. Judeca : aprecia, cumpănea greutatea urcușului. 58-59. Părînd... și

300

PURGATORIUL

61 – „Ridică-ți ochii că sosesc în fine,
maestre, duhuri, să ne dea vrun sfat,
de n-ai puteri să-l afli tu prin tine.”

64 Atunci privi și el, și-asigurat :

– „Să mergem noi spre ei, că vin ca-n silă,
iar tu-n speranța ta să fii-ntrămat”.

67 Deși spre ei noi mersem poate-o milă,
era-ntre noi și-acum o-ndepărtare

cît zboar-o piatră dintr-o mîn-abilă,

70 cînd strîns sub poala stîncii-n nemișcare

a stat grămadă-n loc întreg poporul

cum stai și-observi cînd nu ți se prea pare.

73 – „Voi, cei cu bun sfîrșit ! – conducătorul

așa-ncepu –, vā rog pe sfînta pace

de care-aveți, cred eu, cu toții dorul,

76 să ne-arătați în care loc se face

mai lină coasta spre-a sui și noi :

cînd știi mai mult, mai mult și graba-ți place.”

79 Cum una-ntîi, cînd ies din staul oi,

ori dou-ori trei, și, timide să iasă,

cu bot tîrît stau cele de ’napoi,

82 ce prima face toate fac, și leasă

stau proaste-n loc, deși nu știu ce este,

cînd prima stă, și-n coaste i se-ndeasă :

85 așa vāzui pe primii dintre-aceste

ferice umbre cum pornind veniră

sfioase-n chip și cu mișcări modeste ;

88 ci-n clipa cînd la dreapta mea zăriră

lumina zilei ruptă-n mersul ei,

iar umbra mea pe stînci cum se răsfiră,

73. „Vā rog” a zis spre ei (b). 75. cum cred (a) ; cum (c). 80. ne-ndrăsnind (c).

87. avînd (c).

nepărînd : fiindcă mersul lor era așa încet, încît nu se distingea dacă umblau ori stau pe loc.

63. De n-ai puteri : a se nota nuanța de ironie șireată, aproape școlărească, a lui Dante față de maestrul și călăuza lui. Steiner vede aici un înțeles alegoric : „Aici școlarul a văzut mai repede decît maestrul și el e cel care îl scoate din încurcătură. Omul ajunge uneori mai repede cu simțurile decît cu rațiunea”. 64. Asigurat : încredințat, convins. 65. Ca-n silă : alene, încet. 66. -ntrămat : asigurat că nu e zadarnică. 72. Nu ți se prea pare : nu-ți vine să crezi.

73. Bun sfîrșit : care ați sfîrșit bine. Virgil, înțelegînd motivul pentru care aceste suflete înaintează atît de încet – ca rușinate că au întîrziat cu pocăința lor pînă în ceasul morții, cînd

Dumnezeu le-a iertat de afurisenia Bisericii –, le reîntîmpină într-un mod foarte delicat, ca și cum ar vrea să le arate că n-are de ce să le fie rușine fiindcă, la urma urmelor, și ele tot

în Purgatoriu au ajuns. 78. Cînd știi : se subînțelege : „deoarece”. Vers devenit proverbial în italienește : „Chè perder tempo a chi più sa, più spiace”. 79. Cum una : în text : „cum oile ies

din staul cîte una, cîte două, cîte trei, iar celelalte stau timide cu bot tîrît, și toate fac ceea ce face prima”. 82. Leasă : grămadă. 89. Ruptă : și deci băgară de seamă că Dante era om viu.

301

DIVINA COMEDIE

91 au stat și s-au retras puțin, iar cei
ce-n urmă-le veneau, fără să știe
ce cauză au de stat, au stat și ei.

94 Și-atunci : – „Făr-a-ntreba, știut vă fie
că-i viu în carne-i omul ce-l vedeți,
de-aceea-n drum lumina o sfișie ;

97 deci nu vă mire, ci creziți-aveți
că făr' de-un har ce Domnul i-l trimete
el n-ar cerca să urce-acești păreți”.

100 Așa Virgil. Iar capul demnei cete :
– „Vă-ntoarceți deci, iar noi venim urmînd”.

Și-apoi și-un semn cu-al palmei dos ne dete.

103 Și-atunci : – „Oricine-ai fi, să-ntorci mergînd –
îmi zise-un duh – a ta căutătură,
și vezi de m-ai văzut poate-oarecînd”.

106 Eu fix privii frumoasa lui statură ;
gentil la chip și fața sa bălană
și-avea la ochi sub frunte-o tăietură.

109 Smerit i-am spus că-n viața lui umană
eu nu-l cunosc ; iar el : – „Privește-anume !”.

Și sus la piept făcu să-i vîd o rană.

112 Și-apoi zîmbind : – „E Manfred al meu nume,
nepot Constanței celei mari, o știi ;
deci rogu-te, cînd vei ieși la lume,

92. ocupe (c). 96. Lum[ina]-n dr[um] (a). 106. Privii la el, frumoas-avea (a).

110. Eu nu știu (a).

96. O sfișie : o-nterupe. 102. Un semn : că trebuie să ne-ntoarcem înapoi și să mergem înaintea lor. 103. Mergînd : „tot mergînd înainte să-ntorci privirea ta spre mine”. 104. De m-ai văzut : e vorba de un rege (Manfred) care presupune că, printre miile de persoane ce l-au văzut în viață, putea să fie și Dante. 109. Umană : că în viața lui pămîntească nu l-am cunoscut. Dante se născuse numai cîțiva ani înaintea morții lui Manfred. 112. Manfred : fiul natural al lui Frederic al II-lea și al Biancâi Lancia. S-a născut în 1232 și a domnit, ca rege al Neapolelui și Siciliei, de la 1258 la 1266, cînd a murit în bătălia de la Benevento (26 februarie), înfrînt de Carol de Anjou. De el sînt pline cronicile timpului, care se întrec în laude pentru frumusețea și eleganța moravurilor lui cavaleresti, deși nu-i trec cu vederea păcatele și faptul că a murit excomunicat de Biserica. Cronicarul Villani (VI, 46) îl descrie : „frumos la trup ca și tatăl lui (Frederic al II-lea), ba chiar și mai mult, a fost însă pornit în tot felul de destrăbălări. Cît se poate de darnic și de curtenitor, a fost foarte iubit de toți cei ce l-au cunoscut. Mai era și muzicant și cîntăreț și bucuros se înconjura de jongleuri și oameni de curte și concubine frumoase, și totdeauna era îmbrăcat cu straie verzi ; însă toată viața lui a fost epicurian, nevrînd s-audă nici de Dumnezeu, nici de sfinți, ci numai de plăcerile trupești”. 113. Constanței : fiica lui Roger I Normandul, rege al Siciliei și al Apuliei, și soră cu Wilhelm al II-lea, soția lui Henric al VI-lea și mama lui Frederic al II-lea. Un comentator vechi, Iacopo della Lana, insinuează malițios : „Deoarece a fost copil natural, n-a voit să-și numească tatăl și se face nepot al bunicii sale”. 114. La lume : cînd te vei întoarce pe pămînt.

302

PURGATORIUL

115 frumoasei mele fete-ai cărei fii
sînt celor două țări mîndrii regale
să-i spui ce-i drept, de spun altfel cei vii.

118 Cînd fui ucis prin două răni mortale,
plîngînd mă detei rob Celui ce vrea
cu drag să ierte-oricui orice greșale.

121 Păcate-avui cumplite-n viața mea,

dar largi sînt brațele eternei Mile,
încît cuprind pe-oricîți se-ntorc la ea.

124 De-ar fi cetit în Domnu-aceste file

Păstorul cosentin, cel de Clement

trimis a mă vîna-ntr-acele zile,

127 mi-ar sta la capul punții-n Benevent

și-acum a mele oase neatînse

avînd ca pază greul monument.

115. Fete : Constanța și ea, după numele bunicii sale, și soția lui Petru al III-lea de Aragon.

Fii : Frederic al II-lea, regele Siciliei, și Iacob al II-lea, regele Aragonului. 116. Țări : Sicilia și Aragon. Mîndrii regale : într-o inscripție din Girgenti (Sicilia) de la 1293 : „Fulgidior sole, gemina Constantia prole”. De observat aici cu cîtă dragoste vorbește Manfred despre fiica lui. Bine observă în această privință Severino Ferrari, delicatul poet și critic, școlar al lui

Carducci : „Manfred nu vorbește pentru a informa pe ascultător, ci pentru a-i descoperi misterul mîntuirii sale. Inima-i e aiurea. Din acest motiv, el ne apare ceva mai mult decît numai tipul frumuseții bărbătești și al virtuților cavaleriești : e o inimă de tată”. 117. Altfel : și în realitate despre cineva care murise excomunicat nu se putea spune și gîndi decît că ar fi fost damnat. 119. Rob : condiție primă a mîntuirii sufletului. De observat aici subiectivismul lui

Dante, prin care, după cum a pus în *Infern* pe Celestin al V-lea (smeritul sihastru sanctificat de Biserică) numai și numai fiindcă, prin renunțarea lui la tronul papal, a dat prilejul să se

urce pe el Bonifaciu al VIII-lea, papă vrăjmaș lui Dante, tot așa mîntuiește aici sufletul lui Manfred, mort excomunicat și al cărui loc ar fi trebuit să fie în *Infern*. Aceste versuri în care

Manfred, cu cuvinte atît de mistice, se lasă în voia infinitei mile a lui Dumnezeu ne aduc aminte

sfirșitul mistic al unei celebre poezii a unuia dintre cei mai vechi trubaduri provenșali,

Guilhelm al IX-lea, conte de Poitiers, în care lumescul cîntăreț al bucuriilor pămîntene spune :

„Am fost al vitejiei și al veseliei, dar acum mă îndepărtez de amîndouă, și mă voi duce la Acela unde toți păcătoșii găsesc adăpost. Mult am fost iscusit și vesel, dar Domnul nostru nu mai vrea. Deci acuma nu mai pot să sufăr toate acestea, așa mă simt de aproape de sfirșit.

Am disprețuit toate cîte îmi erau pe plac înainte : mîndrie și cavalerie, și, fiindcă așa e voia lui Dumnezeu, renunț la toate și-L rog să mă primească robul Lui. Așa renunț la orice bucurie sau desfătare și la straie strălucite și blănuri scumpe”. E foarte probabil ca Dante să-și

fi amintit – aici, ca și în cîntul XXVII din *Infern*, unde vorbește (vv. 79-83) de Guido da Montefeltro – de aceste versuri ale trubadurului provenșal, atît de pătrunse de chinul unei

renunțări complete la bucuriile pămîntești, făcută de cineva care totuși băuse din plin cupa de aur a tinereții și a iubirii. Cf. Ramiro Ortiz, „Ricordi di letture provenzali e francesi nella

Commedia di Dante”, în *Rendiconti della Reale Accademia di Archeologia, Lettere e Belle Arti di Napoli*, N. S., vol. II (1910), pp. 321 și urm. și : „Da Jaufrè Rudel ai trovatori armeni”, în *Zeitschrift f. rom. Phil.* XLV (1926), pp. 714 și urm. 124-129. De-ar fi... : Manfred a fost învins și omorît la bătălia din Benevento în 26 februarie 1266. Corpul lui, găsit după trei zile

(1 martie), a fost îngropat pe malul drept al râului Calore și, mai precis – după cronicarii contemporani –, „la capul podului Valentin” și pe groapă a fost ridicată „o grămăjoară de pietre”. Însă, fiindcă acel cîmp unde fusese îngropat Manfred era „domeniu ecleziastic” și

groapa fusese săpată în pămînt sfințit, „lîngă ruinele unei biserici”, îndată ce papa Clement al IV-lea află de acest lucru, trimise pe arhiepiscopul Cosenzei (pastorul cosentin) să scoată de acolo cadavrul excomunicatului. Și arhiepiscopul puse să-l ducă dincolo de râul Garigliano (sau Verde, cum se numea pe atunci), afară din regatul Apuliei, pe care Manfred încercase a-l uzurpa.

303

DIVINA COMEDIE

130 Ci-acum le spală ploi și-un vînt le-mpinse

afară din regat pe lîngă Verde

și-aci mi le-a-ngropat cu facile stinse.

133 Ci-atît cu-a lor blăsteme nu se pierde,

încît să nu găsești pe Domnul iară,

cît timp speranța dă vrun mugur verde.

136 E drept, că-n fine chiar de se-ndreptară

acei ce-n anatemă-le-au murit,
sub rîpa asta au să stea afară

139 de treizeci de ori timpul ce-au trăit
cu-al lor blăstem, vro pie rugăciune
de nu le scade-al lor decret merit.

142 Tu vezi acum de-mi faci servicii bune
făcînd să știe buna mea Constanța
cum m-ai văzut, și-a mea interdicțiune,
145 căci multă ni-e la voi aici speranța”.

132. Închis (a). 133. Ci-a lor blăsteme-atîta tot nu pierde (a). 134. Pe om încît să
n-afle milă (a). 144. Și cum mă vezi (a).

130. Un vînt : în text : „și vîntul le mișcă”. 132. Cu facile stinse : fiindcă murise excomunicat
de Biserică. Ritul excomunicării consta tocmai în a stinge lumînările și a le întoarce către
pămînt, repetînd cuvintele : anathema, anathema. 133. Lor : al papei și al clericilor. Nu se
pierde : cf. Summa theologica III, supl., XXI, 4 : „excomunicarea n-are nici un efect cînd
cineva excomunică din ură și mînie”. Și Fra Giordano da Rivalta (Predici, IX) : „Să punem
cazul cînd n-ar fi fost drept ca acesta să fie excomunicat ; nu din cauza aceasta este excomu-
nicat și de Dumnezeu, și nu pierde din cauza aceasta Raiul”. Dante deci, mîntuind sufletul
lui Manfred, se baza pe teologie. Cît privește pocăirea lui în momentul morții, cronicarii
ne spun că s-a zvonit că Manfred ar fi spus înainte de a muri : „Deus, propitius esto mihi
peccatori”. 140. Vro pie : dacă vreo pioasă rugăciune a celor rîmași pe pămînt nu scade
pedeapsa hărăzită lor. 144. Interdicțiune : de a intra în Purgatoriu, înainte să fi trecut de
treizeci de ori timpul ce a trăit pe pămînt sub anatema Bisericii. 145. Speranța : rugăciunile
celor vii scurtează pedepsele celor din Purgatoriu.

304

PURGATORIUL

Cîntul IV

Brîul întîi : leneșii

Anevoioasa urcare pe munte și
odihna pe platoul întîi (1-54)

Soarele la stîncă și cele două
emisfere (55-84) Sufletele celor
care au întîrziat cu pocăința pînă
în ceasul morții. Belacqua (85-139)

1 Cînd ori durerea-n noi ori voia bună
cuprinde-a noastră-oricare vro simțire,
într-însa-ntregul suflet ni s-adună ;
4 deci parcă de-alta n-are nici o știre.

Cu-aceasta bați eroarea care crede
că sufletul e-n om cu triplă fire.

7 Deci cînd aude omul, sau cînd vede
ce-i ține duhul prins de-o vrajă multă,
nu simte timpul ce grăbit purcede,

10 căci alta e puterea care-ascultă
și de-alta sufletul robit ți-l ai :
fățișă-i una, și-alta ca ocultă.

13 Pe-acestea sigur însumi le-ncercai
pe cînd mergeam, pe Manfred ascultîndu-l,
căci soarele pe cer s-urcase mai

1. Ori plăceri ori chinuri ce-am avea (a) ; Cînd ori durere-ori chin ce l-am avea (a).

3. Atît ni-e sufletul de... în ea (a). 7. Și-așa, cînd omul deci aude (a). 8. Ce-i ține
gîndul (a) ; cu (c).

1. Cînd : cînd, din cauza unei plăceri sau dureri care ne reține toată puterea sufletească,
simțirea noastră se concentrează numai în ea, parcă nu mai băgăm în seamă nimic altceva.
2. A noastră- : vreo oarecare simțire a noastră, adică facultate a sufletului omenesc. 4. Deci :
în text : „încît”. 5. Eroarea : eroarea filosofilor platonici, a maniheilor și a averroșiștilor, care

credeau în pluralitatea sufletelor și care fură combătuți de Sfântul Toma (Summa theologica, I, 76-3). 6. Triplă : adică un suflet „vegetativ”, unul „senzitiv” și unul „rațional”, care lucrează independent unul de altul. Raționamentul lui Dante e următorul : „O operație a sufletului, când e intensă, împiedică pe o alta, și aceasta n-ar putea să se întâmple dacă principiul acțiunilor noastre n-ar fi, în esență, unic”. 13. Sigur : clar și precis. În text : „De aceasta făcui eu experiență adevărată”.

305

DIVINA COMEDIE

16 cincizeci de scări, și n-am fost observându-l.

Cînd furăm unde-acele umbre-alese
strigară-n cor : – „Pe-aici e ce vi-e gîndul”.

19 Spărturi mai mari în gardul său adese
c-un braț de spini țaranul și le-astupă,
pe cînd în struguri bruna față iese,
22 decît pe unde el întîi, eu după,
intra Virgil pe-un gang și, călători
pe-alt drum, de-acum lăsarăm sfînta trupă.

25 San Leo-l urci, la Noli te cobori,
și pînă-n vîrf Bismantova e lină
s-o sui pe jos, ci-aici aveai să zbori,
28 cu iuți aripi, zic eu, cu goana plină
a marelui meu dor, de-acela dus
ce-mi da speranță și-mi făcea lumină.

31 Urcam pe scocul ruptei stînci în sus
că de-ambii săi pereți avînd strîmtoare
și-avînd genunchiu-n locul mîinii pus.

34 Pe ’nalta culme-a rîpei suite
ajunși apoi, pe-un liber brîu ce-avea :
– „Maestre,-am zis, ce drum s-alegem oare ?”.

37 – „De-acum la vale nici un pas – zicea –,
și pîn-om da de vruncul care știe,
mereu cîștigă-ți munte-n urma mea”.

19. Mai mare-o gaură-ntr-un g[ard] (a) ; Spărtura-n gardul său (b). 24. de-acum lăsarăm (a). 27. și poți s-o urci (a). 29. dus de-acel (a). 31. astfel (a). 32. În coate și-n genu[nchi] urcam prin el (a) ; 35. sale (a). sale (c). 37. vale (a) ; vale (c). 39. cîștigă-ți cale (a) ; cale (c).

16. Scări : cincizeci de grade. Dacă se ține seama că soarele parcurge într-un ceas cincisprezece grade, urmează că trecuseră trei ceasuri și douăzeci de minute de la revărsatul zorilor. 18. Pe-aici : „ceea ce căutați”, adică „drumul prin care se poate urca muntele mai lesne”. 19. Spărturi : drumul prin care intră Dante și Virgil era atît de strîmt, încît spărturile gardurilor, pe care țaranii le astupă cu un braț de spini cînd se coc strugurii, sînt mai mari. 23. Călători : drumul nostru și al duhurilor (sfînta trupă) nemaifiind același, ne despărțirăm de ei. 25. San Leo : orașel lîngă Urbino (în Umbria), avînd o admirabilă poziție și înconjurat de rîpe și prăpăstii înfricoșătoare, al cărui urcuș e cît se poate de anevoios. Noli : mic orașel în Liguria, înconjurat de munți înalți din care, în vremea lui Dante, se cobora spre oraș un drum atît de înclinat și de prăpăstios, încît de-abia, și mai mult alunecînd, se putea intra în oraș pe partea uscatului. 26. Bismantova : munte lîngă Reggio d’Emilia, al cărui vîrf stîncos e foarte greu de urcat. 27. Să zbori : cu multă trudă, tot poți să te urci la San Leo și în vîrf Bismantovei sau să te cobori la Noli pe jos ; dar aici drumul e așa de drept, încît numai cu aripile ce ți le dă dorința vie de-a te curăța de păcate poți spera să ajungi sus pe vîrf. 28. Zic eu : explică ce fel de aripi e vorba : aripi „sufletești”, nu „materiale”. 29. Acela : Virgil. 32. Că : „astfel încît aveam strîmtoare de ambii săi pereți și puneam genunchiul în locul unde înainte fusese mîna”. După cum se vede din varianta versului 31, traducătorul voia să introducă în versul precedent un astfel care ar fi justificat acel că din versul 32, care acum nu-și are locul. Într-o redactare anterioară, pe care a părăsit-o scriind peste dînsa mai apăsător, poetul pusese : „Și de-ambii săi pereți aveam strîmtoare”. 35. Liber : afară din poteca

îngustă și scobită, pe un platou deschis. 37. Nici un pas : să te sui mereu, să nu pierzi nici
306

PURGATORIUL

40 Dar vîrf avea ce nu putea să-mi fie
văzut, și-urcuș așa pieziș cum ai
în sfert de cerc spre centru-o mijlocie.

43 Eram trudit cînd astfel cuvîntai :

– „Te-ntoarce, tată drag, și mă privește,
că mor pe-aici de nu te-nduri să stai !”.

46 – „Tu numai pîn-aici te mai trudește” –
și-un brîu, ceva mai sus, ca semn mi-l puse,
ce-ntregul deal pe-aici îl ocolește.

49 Așa-mboldit de vorbele ce-mi spuse,
trudit m-am tras pe brînci în urma lui,
și-n urm-apoi sub tălpi și-acesta-mi fuse.

52 Șezu aici și el, și eu șezui,
întorși spre zori, pe-unde-am suit pe cale
că-n urmă și-a privi e drag oricui.

55 Privii dintîi spre-al mării mal în vale
spre soare-apoi, și-am stat uimit vîzînd
la stînga mea cărarea roții sale.

58 Virgil a cunoscut miratu-mi gînd,
cum stau privind că Febus vrea s-apuce
pe-o cale dintre noi și nord intrînd.

61 Și-a zis așa : – „Cînd Castor și Poluce
ar fi-nsoțind pe cer oglinda care
și jos și sus lumina și-o conduce,

51. și-ăst brîu (a) ; Și-apoi sub tălpi (a). 53. pe drumul urcării (b) ; căi (c). 54. îi
place (c). 57. cărării (a) ; vîpăii (c). 58. simți de tot (a).

un pas coborînd. 41. Văzut : vîrfurile muntelui se pierdea-n cer la o înălțime la care nu putea
să ajungă nici un ochi de muritor. 42. O mijlocie : o rază care de la mijlocul pătratului merge
înspre centru. Această rază arată o înclinare de patruzeci și cinci de grade, care e destul de
greu de urcat. În text : „cu mult mai mult de cum ai...”. 45. Mor : Dante e obosit, vede crescînd
distanța care-l separă de Virgil și se teme să nu rămînă singur. „În drumul pocăinței rațiunea
(Virgil) vede bine ceea ce trebuie făcut, dar trupul (Dante) simte povara vieții noi care îi e
impusă și încearcă durerea îndepărtării sale de la felul obișnuit de viață” (Steiner). 47. Semn :
ca țintă eforturilor mele. 48. Pe-aici : în partea unde sînt Dante și Virgil. 51. Acesta : brîul
pe care Virgil îl arătase și care în oboseala lui i se părea lui Dante așa de departe a ajuns
acum sub tălpile lui. 54. E drag : în text : „folosește”. Șezînd, Dante și Virgil se uită înapoi
la drumul parcurs, ceea ce, observă Dante cu foarte multă dreptate, e adesea foarte folositor,
pentru a recăpăta puteri noi de înaintare. Firește că aici nu e vorba numai de drumul „mater-
ial”, ci și de perfecționarea „morală”. 57. La stînga : în emisfera noastră. Cine în emisfera
noastră privește înspre răsărit vede totdeauna soarele la dreapta ; în emisfera opusă (unde
Dante se găsește), soarele apare la stînga. De aici mirarea lui. 58. Miratu-mi gînd : motivul
mirării mele. 60. Nord : în emisfera noastră soarele răsare între noi și miazăzi ; în Purgatoriu,
între locul unde se găsesc cei doi poeți și miazănoapte. 61. Cînd Castor : dacă soarele, care
luminează cînd una, cînd cealaltă emisferă, ar fi în zodia Gemenilor (Castor și Polux), ceea
ce se întîmplă între mai și iunie, ai vedea zodiacul învîrtindu-se mai aproape de Ursa Mare,
adică mai către miazănoapte, dacă nu vrea să părăsească vechiul lui drum. 62. Oglinda :
soarele, numit „ogîndă” fiindcă, după credințele timpului, primește lumină de la sufletul
îngeresc care-l mîină și o reflectă înspre noi. 63. Și jos și sus : după unii comentatori : „pe cînd
se urcă împrăștie lumină în toată emisfera cerească septentrională și, pe cînd se coboară, în
307

DIVINA COMEDIE

64 cu mult mai mult vecin cu Ursa-Mare
vedere-ai roșul zodiac pe lume,

de n-ai ieși din vechea sa cărare.

67 De vrei să vezi apoi aceasta cum e,
închipuie-ți că muntele Sion
și-acest de-aici stau pe pământ, și-anume

70 așa că au un singur orizon
dar două hemisfere, lunga stradă
cea arsă cu-al său car de Faeton,

73 ăst deal pe-o parte-ar trebui s-o vadă
și pe-alta celălalt de iai aminte
și clar tu judeci ce-am adus dovadă.”

76 – „Ei, da, maestre, clar mai înainte
nicicînd nu-mi fu așa, ce-acum discern
și ce-mi părea dincolo de-a mea minte.

79 Căci cerul mediu-al cercului supern
numit Equator de-una dintre arte,
ce stă-ntre nord și sud fixat etern,

82 ne stă, din cauza care-o spui, departe
atît spre nord, pe cît de la evrei
se vede-ndepărtat spre calda parte.

85 Dar vreau să știu, maestre-al meu de vrei,
cît drum mai e ? Căci suie-a coastei frunte
mai sus decît s-o vād cu ochii mei”.

88 Iar el : – „E grea, atare-i acest munte,
urcarea-ntîi, ci-atît cît urci omoară
și truda-n om, mai lesne ca s-o-nfrunte.

75. și judeci (a). 76. Ei da, nicicînd maestre, înainte/ Nu fuse-atîta de (b).

cea meridională”. 65. Roșu : din cauza soarelui cu care se întovărășește. În biserica Sfîntul Ioan („Battistero” din Florența), Dante a putut vedea o figură a soarelui săpată în smalț cu inscripția „En giro torte sol ciclos et rotor igne” – „Iată că eu, soarele, mă-nvîrtesc în oblicul cerc și mă rotesc înfocat”. De aici acel adjectiv de roșu. 68. Închipuie-ți : după cum, de altfel, e în realitate, că muntele Ierusalimului și cel al Purgatoriului sînt la antipozi (au un singur ecuator stînd în două emisfere deosebite), și atunci vei înțelege că ecliptica soarelui (lunga stradă cea arsă cu al său car de Phaeton) trebuie s-o vezi pe-o parte stînd în emisfera septentrională, și pe alta cînd stai în cea meridională. 71. Lunga stradă : lipsește un „încît”.

72. Faeton : fiul Soarelui și al Climenei. Pentru a se încredința că e cu adevărat fiul Soarelui, el îi ceru într-o zi voie să mîne carul și armăsarii lui, dar, necunoscînd drumul, se apropie prea mult de cer și-l arse, producînd Calea Laptelui. 78. Dincolo de-a mea minte : mai presus de mîntea mea. 80. Una dintre arte : astronomia. 83. Atît : fiind Ierusalimul și Purgatoriul la antipozi, Ecuatorul se îndepărtează cu atîtea grade de aici înspre nord, cu cîte îl vedeau evreii de la Ierusalim îndepărtîndu-se înspre emisfera meridională („calda parte”). 88. E grea : în text : „acest munte e astfel, încît la început e greu de urcat și, cu cît mergi mai sus, obosești mai puțin”. Simbolic : „drumul perfecțiunii morale la început e greu și din ce în ce devine mai ușor”. 90. Ca s-o-nfrunte : ca s-o-nfrunte, mai lesne omoară truda-n om.

308

PURGATORIUL

91 Cînd calea-ți va părea așa de-ușoară
încît urcarea fî-va pentru tine

cum e pe-un rîu al luntrei ce scoboară,
94 atunci vei fi la ținta căii-n fine
și-acolo vei afla și-odihna dată.

Nu-ți spui mai mult. Dar astea le știu bine”.

97 Dar nu-i fu vorba-ntreagă terminată
și-un glas vecin : – „Dar poate vei avea
nevoie pîn-atunci să șezi vrodată !”.

100 Ne-ntoarse-această voce-acum spre ea,

și-n stînga-ne văzurăm o pietroaie,
ce-nfii nici eu și nici el n-o vedea.

103 Am mers la ea. Și-n dosul ei o droaie
de duhuri sta, subt umbra ei, trîntită
cum face-un om cînd multă lene-l moaie.

106 Din ele-o umbră, ce-mi părea trudită,
ședeă și-avînd genunchii-mbrățișați
ținea-ntre-aceștia fața ghemuită.

109 – „O, dulce tată, dintre-acești culcați
privește,-am zis, pe cel mai leneș, care
să juri că ei cu lenea-s cununați !”

96. știu acestea bine (b). 97. nu-i fu (a). 98. ca să ai (b). 100. Întorși de (a) ;

Ne-ntoarse-atunci spre el vorbitul graiu (b). 102. nici el nici eu n-observai (b).

103. stînd o (a). 108. -ndesuită (a). 111. În text, din nebăgare de seamă : el (A).

93. Al luntrei : drumul unei luntre care coboară tîrîtă de curent. 95. Dată : dată de Dumnezeu sufletelor care au parcurs tot drumul curățirii morale. 96. Știu bine : „asigurarea e astfel că exclude orice îndoială” (Torraca). 99. Să șezi : felul cam ironic și sceptic cu care acest suflet întrerupe cuvintele pline de încredere și de optimism ale lui Virgil și atitudinea ce o are, trîntit la umbra unui pietroi, îmbrățișîndu-și genunchii, și mai ales cuvintele pe care le va spune pe urmă : „Tu du-te că ești tare” și : „Ce mi-e bun urcatul ?” ne arată în mod admirabil pe omul leneș și sceptic, care se-ntreabă mereu : „La ce bun ?” și nu numai că nu acționează, dar își bate joc de cei care se trudesă să ajungă la un ideal de perfecționare morală. 106. O umbră : Belacqua, fabricant de lăute, chitare și alte instrumente muzicale cu coardă. Despre el știm, în urma cercetărilor lui S. Debenetti, că se chema Duccio, era fiul unui Bonavia mort înainte de 1293 și că Belacqua nu reprezintă decît o poreclă. Despre el, vechiul comentator al poemei Anonimo fiorentino ne spune că „era cel mai leneș om care ar fi existat vreodată, încît se povestea că se ducea dimineața la prăvălie și se așeza jos fără să se scoale decît cînd vrea să se ducă la masă ori să se culce. Trebuie să știm că autorul era foarte bun prieten cu el și mult îl dojea de această lene a lui, așa încît într-o zi Belacqua i-a răspuns cu cuvintele lui Aristotel : «Sedendo et quiescendo anima efficitur sapiens». La care autorul îi răspunse : «De bună seamă că, dacă șezînd omul devine înțelept, nimeni n-a fost vreodată mai înțelept ca tine !»”. Muzicianul Casella și fabricantul de instrumente muzicale Belacqua fac parte din cercul acela de prieteni ai lui Dante „pe care luptele politice nu-i tulburară și au putut să retrăiască aici în două convorbiri afectuoase și cordiale fără ecoul vreunei patimi. Sînt două rămășițe ale trecutei și înfrîntei tinereți poetice și cavalerești a lui Dante” (Steiner).

110. Care : în text : „Privește pe acela care se arată mai leneș decît dacă lenea i-ar fi soră”.

Între care și să juri trebuie subînțeles probabil un te face : „care te face să juri”.

111. Cununați : de observat tonul vesel, glumeț al lui Dante, care se poate spune că e laitmotivul întregii convorbiri cu Belacqua, om de altfel spiritual și el, și – deși meseriaș – destul de cult,

DIVINA COMEDIE

112 S-a-ntors și ne-a privit, mai cu-ndemmare,
dar nu mai sus de șold, așa-ntr-un fel,
și-mi zise-apoi : – „Tu du-te, că ești tare !”.

115 Atunci l-am cunoscut. Și puțințel
deși pe-ai mei plămîni truda stăpînă,
ea nu m-opri să nu mă duc la el.

118 Cînd fui aproape,-abia mai sus de mînă
'nălțîndu-și ochii-a zis : – „Văzuși tu cum
pe stînga Feb teleaga lui și-o mînă ?”.

121 Cuvîntu-i scurt și-al feței leneș drum
mi-aduseră puțin surîs pe buză,
și-am zis : – „Belacqua, nu te plîng de-acum !

124 Dar spune-mi tu, ce lene-așa de-ursuză
te-a prins aici ? Îți faci tu-ndătînatul
tabiet al tău ? Aștepți vro călăuză ?”.

127 Iar el : – „Ei, frate, ce mi-e bun urcatul ?

Căci tot nu m-ar lăsa la prag divinul
portar să intru spre-a-mi spăla păcatul.

130 Căci are-ntîi să-mi facă-n jur seninul
atîtea roți ca-n viața mea trecută,
căci pînă-n moarte-am tot împins suspinul.

112. dar ridicare (a). 113. Mai sus de coapse fața nu-i făcu (a). 114. Tu sui, că tu
ești (b) ; Sue. Mergi tu, (b) ; Sui tu (c). 115. Memoria mea atunci îl cunosc (a).

116. Și-oricît suflară truda (a). 118. cînd fui aproape (a). 119. nălțîndu-și ochii
abia (a) ; deci (c). 120. carul soarele și-l (c). 122. Mi-au pus puțin surîs (a) ; Mi-au
încrîșit puțin surîs (b). 130. Căci are-ntîu să[...] -n jur (a).

cum se poate argumenta din glumețul lui citat aristotelic. Mult trebuie să-l mai fi distrat pe Dante prietenia acestui meseriaș și lenea lui inteligentă și aproape filosofică, atît de contrară firii active și pătimașe a poetului, și un reflex al acestor ceasuri vesele petrecute în prăvălia fabricantului de lăute – unde, poate, făcu întîi cunoștință cu acel Casella care trebuia să-i pună pe note canțonele lui cele mai frumoase – se arată în acest cînt al Purgatoriului, atît de neobișnuit de vesel și de senin. 113. Șold : ca să nu ridice prea mult capul. 114. Tare : Belacqua a auzit ceea ce Dante a spus lui Virgil, că adică el pare a fi cununat cu lenea, și, cu spiritul lui prompt de meseriaș florentin, îi răspunde : „Nu te gîndi la mine, du-te tu, că ești mai grozav”. 115. Atunci : la răspunsul acela înțepător. 116. Deși : deși truda era stăpîină pe ai mei plămîni. 118. Mîină : tot din lene, ca și în versul 113 : „nu mai sus de șold”. 119. Văzuși : ca și cum ar spune : „Tu, care ești așa mare învățat, ți-ai fi închipuit vreodată una ca asta : soarele să-și mîne căruța la stînga ?”. Întrebarea e foarte firească : Belacqua își păstrează personalitatea de meseriaș flecar și iscoditor și în Purgatoriu. După cum la Florența, la apariția lui Dante în pragul prăvăliei, îl întreba dacă știe ce s-a întîmplat în Mercato sau San Procolo cu acea aviditate de-a povesti a celui ce-i stăpîn pe o noutate și nu vrea s-o spună numaidecît fără să ațîte curiozitatea ascultătorului, tot așa și aici, în Purgatoriu, îl întreabă dacă știe noutatea zilei. Soarele la stînga, care pentru Dante reprezintă un interes științific, astronomic, pentru Belacqua e o simplă distracție. 121. Drum : trăsăturile feței. 122. Surîs : aducîndu-și aminte că tot astfel era și pe pămînt. 123. Nu te plîng : fiindcă te-am văzut în Purgatoriu și am deci siguranța că vei fi mîntuit. 128. Lăsa : pedeapsa celor ce au întîrziat pocăința fiind de a aștepta în Ante-Purgatoriu atîția ani cîți au trăit în păcat, înainte de a avea voie să înceapă drumul de ispășire. Deci lenea acestor suflete reprezintă aici o pedeapsă, iar nu stăruința lor în acest păcat. 130. Seninul : cerul, soarele. 132. Împins : mînat de pocăință.

310

PURGATORIUL

133 Și-o rugă pîn-atunci de nu-mi ajută,
ieșind din inimi dragi Celui de Sus,
ce poate-a mea, cea-n ceruri neplăcută ?”.

136 Virgil era plecat, și-urcînd mi-a spus :
– „Pornește-acum ! Vezi, soarele e-n focul
de-amiazi pe cer, și-n marginea de-apus
139 al nopții-amurg acoperă Marocul”.

136. Virgil îns-a plecat (a). 138. De-amiazi pe-al nostru cer, și-n cel de-apus (b).

139. Pulpana nopții (a) ; Piciorul (a).

135. A mea : ruga mea. Neplăcută : fiindcă e rugăciunea unui suflet încă necurățit de păcate. Și în aceste cuvinte se observă, împreună cu oarecare nuanță de melancolie, acel scepticism particular oamenilor leneși. 137. Soarele : fiindcă a parcurs încă patruzeci de grade, soarele e acum pe meridianul Purgatoriului, și noaptea se întinde asupra emisferei boreale : e deci amiază. 138. Marginea : ultimul țărîm occidental al emisferei nordice. 139. Amurg : întunericul nopții. Marocul : pentru a arăta cu o țară din bazinul Mediteranei emisfera noastră.

311

DIVINA COMEDIE

Cîntul V

Ante-Purgatoriul. Brîul

al doilea : leneșii

Dojana lui Virgil pentru distracția lui Dante (1-21) Întâlnirea cu sufletele acelor care, murind uciși, s-au întors la Dumnezeu (22-57) Convorbirea cu Iacopo del Cassero, Buonconte da Montefeltro și Pia dei Tolomei (58-136)

1 Lăsînd acele umbre și plecînd,
urmam deci urma dulcelui meu duce,
cînd, dindărăt, cu mîna arătînd,

4 un duh : – „Ia vezi, cã parcã nu strãluce
lumina-n stînga celui dedesubt
și ca și-un viu el pare-a se conduce !”.

7 Cînd m-am întors, vãzui cã ne-nterupt
fixat eram de-a lor cãutãturã
eu : eu și jos al zilei luciu rupt !

10 Atunci Virgil : – „Ce gînd nebun te furã
încît și-urcãrii-acum zãbavã-ți face ?

De-acești de-aici ce-ți pasã ce-și murmurã ?

13 Urmeazã-mã, iar ei șoptescã-n pace !

Fii tare ca un turn ce nu-și clãtește
coroana-n vînt, de-ar bate-oricum îi place.

6. și (a). el în (A) e pus între paranteze.

1. Acele umbre : sufletele leneșe din brîul întîi al Ante-Purgatoriului. 5. Dedesubt : Dante, care mergea dupã Virgil pe urcuș și deci era mai jos decît el. 6. Se conduce : nu numai fiindcã aruncã umbrã ca trupurile oamenilor vii, dar și în celelalte, ca de pildã (cf. Infernul, XII, 80-82) prin faptul cã picioarele lui, umblînd, mișcã pietrele, se poartã nu ca o umbrã, ci ca un trup viu. 9. Eu și... : eu și umbra mea, care stîrnea uimirea lor. 12. Murmurã : cu acest cuvînt Dante nu se referã la sunetul vorbelor, fiindcã, din contrã, umbra strigase, ci la cuprinsul lor fãrã însemnãtate. Este vãdit aici un oarecare dispreț al lui Virgil pentru lenea acestor suflete. Ca bunã cãlãuzã ce este și mereu cuprins de responsabilitatea ce o are, Virgil se teme cã Dante s-ar putea molipsi de acest pãcat și ar întîrzia în drumul lui spre ispășire. 14. Ca un turn : versuri devenite proverbiale în textul italian. Aceastã dojanã a lui Virgil pare pentru

312

PURGATORIUL

16 Cãci omu-n care-apururi se gonește
un gînd pe-alt gînd, delungã ținta lui,
cãci unu' pe-altu-n fugã se slãbește”.

19 Eu ce puteam, decît cã : – „Viu !” sã spui ?
Și-am spus, și-acel obraz puțin avîndu-l
ce-adesse face demn sã ierți oricui.

22 Pe munte-n acest timp, încunjurîndu-l
venea spre noi, puțin mai sus, popor
cîntînd un Miserere-n cor cu rîndul.

25 Dar cînd vãzurã cã eu pui zãvor
luminii cu-al meu trup, schimbarã glasul
și-un lung și sarbãd „O” fu cîntul lor.

28 Iar doi din ei își și-ntețirã pasul,
spre noi, spre-a ne-ntreba, ca o solie :
– „În care cerc vi-e dat aici popasul ?”.

31 Virgil atunci : – „Vã-ntoarceți, și le fie
acestea celor ce-au rãmas știute :

cã-n trup acesta-i om în carne vie.

34 Din cauza umbrei lui, de-au stat umplute
de-uimire așa, atît mai am de spus :

onoare-i dați, căci poate să v-ajute !”.

20. puțin (c). 22. ăst răstimp (a). 23. mai sus puțin (c). 24. Miserere cîntîndu-l (a).
Pe rînd un Miserere-n cor cîntîndu-l (b). 26. mutîndu-și glasul (b). 27. Un lung (a).
În lung și sarbăd O (b). 29. să-ntrebe-n formă de solie (b). 31. și să știe (a). 32. Celor
ce v-au trimis (a). 36. Să-i dea respect (b).

noi cam neașteptată. De fapt, Dante prinde ocazia pentru a-și arăta disprețul pentru
acea care se lasă abătuți din drumul lor din frică de gura lumii și se arată în această com-
parație drept și neînduplecat ca un turn în zadar bătut de furtună, după cum fu și în viață.
17. Delungă : îndepărtează. 19. Decît : decît să spui : „Iată-mă că nu mă mai opresc și
viu după tine”. 20. Obraz : avînd puțin înfățișarea omului rușinat și pocăit de greșeala lui.
22. Pe munte... : a se construi : „În acest timp venea spre noi pe munte (dar) înconjurîndu-l
puțin mai sus, o mulțime (popor) cîntînd în cor, rînd cu rînd (vers cu vers) un Miserere.”
24. Miserere : psalmul LI : „Ai milă de mine, Dumnezeule, în bunătatea Ta ! După îndurarea
Ta cea mare, șterge fărâdelegile mele ! Spală-mă cu desăvîrșire de nelegiuirea mea și cură-
țește-mă de păcatul meu !...”. În fiecare brîu al Purgatoriului sufletele cîntă un psalm, un imn
sau o rugăciune ale Bisericii, muzica ajutînd aici la înălțarea sufletelor spre Dumnezeu și
folosind ca mîngîiere a chinurilor ce le îndură pentru a se curăți prin ele de păcate. E vorba
însă de muzica „religioasă”, nu „profană”, ca cea a lui Casella, care a stîrnit dojana lui Cato.
25. Pui zăvor : opresc lumina, fac umbră. 27. O : „încetară de a cînta psalmul pocăinței și
toate împreună izbucniră într-o exclamație de mirare, care ieși într-un sunet lung și schimbat
din cauza uimirii” (Casini). 29. Ca o solie : fiindcă cei doi, care se îndepărtaseră din ceata
celorlalți, vorbeau în numele tuturor. 30. Cerc : cu toate că sufletele au băgat de seamă că
unul dintre ei e viu, totuși cad în greșeala de a crede că sînt și ei suflete menite să-și
ispășească păcatele într-un anume cerc al Purgatoriului. 31. Vă-ntoarceți : „întoarceți-vă
(voi doi, care ați venit să ne vorbiți în numele tuturor) și spuneți celor ce-au rămas și v-au
trimis la noi drept solie că acesta care e cu mine e un om încă viu”. 36. V-ajute : aducînd veste
despre voi jos pe pămînt, cînd se va întoarce, și făcînd ca rudele să vă scurteze chinurile cu
313

DIVINA COMEDIE

37 Eu n-am văzut mai iuți nici meteorii
s-aprindă-n faptul serii-a bolții slavă,
nici soarele topind în august norii,
40 cum ei au curs la deal fără zăbavă
și cum, ajunși, porniră-n jos poporul
cum făr’ de frîne cură-n cîmp o stavă.
43 – „Sînt mulți acești ce vin acum cu zorul –
vorbi Virgil – și toți cu vro rugare,
deci mergi încet și-ascultă-le-n mers dorul.”
46 – „O, tu, acel ce spre fericea stare
te duci cu trupul ce din mamă-l ai –
strigau venind –, fă-ți grabei alinare
49 să vezi de nu cunoști pe vrul, vai,
spre-a duce despre el în lume știre ;
de ce tot mergi mereu, de ce nu stai ?
52 Noi toți murirăm moarte-ntru cumplire
și pînă-n moarte-am tot făcut păcate
și-atunci ne-a luminat cereasc-albire
55 încît, cîindu-ne,-am ieșit iertate
din viața noastr-amici cu Dumnezeu,
ce-acum prin dorul de-a-L vedea ne bate !”
58 – „Oricît vă tot privesc – răspunsei eu –,
nu pot să vă cunosc. Dar de vă place
să fac, aleși părtași, ce pot să fac, vreau,
61 vorbiți, și vreau să fac, pe sfînta pace
pe care, alergînd din sfere-n sfere,
s-o cat ăst duce ce-l urmez mă face.”

41. cum și porni (a) ; cum ei se-ntrec (b). 51. Ah Doamne ! Ce tot mergi (a). 53. făptuit (c). 63. Ast Duce ce-l urmez s-o cat mă face (c).
 rugile lor. 37. Meteorii : „n-am văzut niciodată stele căzătoare despicînd la începutul nopții seninul cerului cu atîta iuțeală și n-am văzut soarele topind în august nori atît de repede, cum...”. 42. Stavă : herghelie. 45. Încet : ca să-i poți asculta pe toți. -n mers : „dar fără a te opri”. Același Virgil care adineaori a certat pe Dante fiindcă se oprise s-asculte, aici îl îndeamnă să meargă mai încet pentru a asculta rugăciunile acelor suflete care i se pare că merită toată atenția și bunăvoința lui. 46. Fericea stare : mîntuirea sufletului și cucerirea fericirii veșnice a Raiului. 47. Cu trupul : „nu ca noi, numai cu sufletul, dar și cu trupul ce-l ai din naștere”. 48. Alinare : „umblă mai încet”. 51. De ce : sufletele s-ar fi așteptat ca Dante să se oprească ; văzînd că tot merge și neștiind că Virgil îl îndemnase a nu se opri, ei cred că nu voiește să le asculte și devin rugătoare, întrebîndu-l „de ce, de ce... ?”. 52. -ntru cumprire : „n-am murit de moarte bună, am fost uciși”. 53. Am făcut păcate : „nu ne-am pocăit, am stăruit în păcat”. 54. Albire : harul dumnezeiesc. 57. Ne bate : „care Dumnezeu acum ne muncește cu dorul de a-l vedea”. În Purgatoriu n-au loc „pedepse” ca în Infern, ci numai „chinuri ispășitoare” pentru curățirea sufletului de păcat. 58-63. Oricît... mă face : și eu am răspuns : „Oricît vă privesc, nu izbutesc să vă cunosc. Dar dacă, o, alesi părtași (o, voi care ați avut parte de fericirea de a vă mîntui sufletul), vă place să fac ceea ce pot, voi vorbiți, și am să vă îndeplinesc dorul, pe acea sfîntă pace (a sufletului) pe care acest duce pe care-l urmez mă face s-o caut alergînd din sfere în sfere”. 62. Din sfere-n sfere : din lume-n lume, 314

PURGATORIUL

64 Iar unul a-nceput : – „În buna-ți vrere noi credem toți, chiar fără jurăminte, de n-o fi poate-un caz să n-ai putere.
 67 Eu unul deci, a toți mai înainte : de-i mai vedea tu țara dintre statul lui Carlo și Romagna, ai aminte,
 70 te rog, și-n Fano fă-mi atît cu sfatul că doar prin rugi ei poarta-mi vor deschide, să-mi pot spăla cumplit ce-l am păcatul.
 73 De-acolo fui ; dar rănilile perfide ce scurser-al meu sînge-n care-am stat, îmi fură date-n țări antenoride,
 76 în cari eu mă credeam că-s mai vegheat. Un d’Esti mi-o făcu-ntr-o ură care mai mult-a fost, decît îi fu iertat.
 79 Spre Mira însă de cătam scăpare, ajuns de ei la Oriac cînd fui, aș fi și-acum la cei ce au suflare.
 82 Fugii spre bălți, și-aci-ncurcat căzui în trestii și nămol, și desfăcută în lac de sînge viața mi-o văzui”.
 85 Și-alt duh apoi : – „Cum vrei să-ți vezi umplută dorința ce te-a-mpins pe dealul sfînt, cu buna mil-a mea tu mi-o ajută.

66. așa (a) ; așa (c). 78. a fost (a). 80. Cînd eu (a). 87. Pe-a mea (a).
 dintr-un regat într-altul al lumii de dincolo de mormînt, adică : prin Infern, Purgatoriu și Paradis. 64. Iar unul : Iacopo del Cassero din Fano (Marche). A fost podestà în Bologna și, fiindcă Azzo d’Este vrea să pună stăpînire pe oraș, el nu numai că s-a împotrivit persecutînd în timpul cîrmuirii sale pe toți partizanii marchizului Azzo, dar îl bîrfea mereu, spunînd că era fiul unei spălătorese, din care motiv Azzo puse în 1298 pe niște sicari să-l omoare, pe cînd, de la Veneția, unde venise din Fano pe mare, se ducea la Milano, unde fusese chemat ca podestà. 68. Statul : marca din Ancona, între Romagna și regatul Neapolelui stăpînit de Carol de Anjou. 71. Poarta : poarta Purgatoriuului. Deschide : rugăciunile celor vii scurtează – după credința Bisericii catolice – muncile sufletelor din Purgatoriu. 74. Am stat : cînd eram

viu. Era opinia comună că sîngele ar fi cuibul sufletului. O altă interpretare, după noi greșită, ar înțelege (cum face, se pare, și traducătorul) că atît de mult sînge se scursese din rînilor lui, încît ședea în el. 75. Antenorida : ținutul orașului Padova, al cărui întemeietor se credea a fi troianul Antenor, tovarășul lui Enea în fuga din Troia. 76. Vegheat : „mai sigur, mai la adăpost de răzbunarea lui Azzo”. Făcuse dinadins călătoria pe mare de la Fano la Veneția ca să nu treacă prin ținuturile Ferrarei, supuse dușmanului său. 78. Iertat : mai mare decît se credea. 79. Mira : „dacă, în loc de a fugi spre bălți, aș fi apucat drumul care de la Oriago, trecînd prin Mira, duce la Padova, aș fi scăpat cu viață și aș trăi încă și azi pe pămînt”. 82. Bălți : chiar acum localitatea aceasta, unde râul Brenta cotește brusc, se cheamă, de la șeful sicarilor care-l omorîră pe Iacopo del Cassero, „cotitura lui Marcon”, după cum a relevat Guido Mazzoni. 85 : cum îți doresc ca să-ți vezi satisfăcută dorința de ispășire care te-a împins pe sfîntul deal al Purgatoriului, dar împlinește-mi și tu dorința ce-o am, ca să duci sus pe pămînt veste despre mine și să faci cunoscut felul morții mele.

315

DIVINA COMEDIE

88 Din Montrafeltre-am fost, Buonconte sînt ;

Giovana și-alții grija nu mi-o poartă,
de-aceea-mi port eu ochii-aci-n pămînt”.

91 – „Dar ce-ntîmplare,-am zis, sau care soartă
te-a dus departe-atît de Campaldin,
că nu știm unde-ți zace haina moartă ?”

94 – „Oh – zise el –, din jos de Casentin
o gîrlă e, și-Archiano e chemată,
din sus de schit născută-n Apenin.

97 Spre locul unde-i cu-Arno măritată,
fugii pe jos, însîngerînd pămîntul
cu ce-mi scurgea străpunsă beregată.

100 Aci-mi pierdui vederea, iar cuvîntul
din urm-al Maicii nume-mi fu, și-apoi
acolo gol lăsatu-mi-am veșmîntul.

103 Eu spui ce-i adevăr, tu-l du-ntre voi :
m-a prins un înger, îns-al tău, Inferne,
strigă spre cel din cer : «Tu mă despoi !

106 Ai dus, din el ce-avea dintre eterne,
răpindu-mi-l c-o biat-oftare bună
dar celeilalte-altfel îi voi așterne !».

109 Tu bine știi,-n vîzduhuri cum s-adună
vaporii uzi ce-n ploi se-ntorc de-ndată,
ce-urcînd ajung în frigul de sub lună :

93. Ca (a). 101. Ce-al Maicii nume-l terminai (a). 110. Ce ajung (a).

88. Montrafeltre : Buonconte da Montefeltro, fiul aceluia Guido pe care l-am întîlnit în cîntul XXVII al Infernului. A fost căpetenia aretinilor (cetățeni din Arezzo – atunci în Toscana) și a murit în bătălia de la Campaldino (11 iunie 1289). După bătălie, trupul lui nu s-a putut găsi. Acest amănunt a excitat foarte mult fantezia florentinilor, care au continuat a vorbi timp îndelungat despre moartea lui. Folosindu-se de această stare sufletească și de situația lui privilegiată de călător în regiunile de dincolo de mormînt, care a putut afla de la morții înșiși afităea lucruri rămase obscure și tănuite pentru contemporani, Dante, după cum născoceste pasionata scenă de dragoste între Francesca și Paolo, ca și aceea întunecată a contelui Ugolino, aici satisface curiozitatea populară a florentinilor, arătîndu-le din ce cauză trupul lui Buonconte nu s-a găsit. 89. Giovanna : soția și celelalte rude ale lui n-aveau griji să-i scurteze muncile, rugîndu-se pentru el. 90. Pămînt : de rușine că a fost atît de dat uitării, pe cînd celelalte suflete aveau toate pe cine să se roage pentru ele. 93. Haina moartă : trupul. 94. Casentin : bazinul de munte al Arnului. 96. Schit : schitul Camaldoli, întemeiat de Sfîntul Romuald lîngă muntele Falterona, de unde izvorăște Arno. 97. Măritată : locul unde se varsă-n Arno. 99. Cu ce : cu sîngele ce se scurgea din beregata străpunsă. 100. Vederea : cunoștința. 104. Înger : un înger al Infernului, un drac. Motivul luptei între îngerii binelui

și ai răului e foarte comun în scrierile medievale și în arta populară din toate țările. 106. Ce : sufletul, partea eternă a omului. 107. Biat-oftare : numai din cauza unei biete oftări sau, cum spune Dante în text, a unei „lăcrămioare”. De observat tonul ironic al demonului care-și bate joc de naivitatea îngerului ce se lasă înșelat de o simplă oftare în momentul morții pentru ca să scape din chinurile infernale pe cel păcătos. 108. Celeilalte : părții muritoare, trupului, îi voi pregăti altă soartă. 109. Tu bine știi : dracul se răzbună pe trupul lui Buonconte. Adună nori în aer, dezlănțuie furtună și-l răpește într-un curent de apă care-l rostogolește pînă-n Arno. 111. Lună : frigul regiunilor înalte.

316

PURGATORIUL

112 deci Vrerea rea ce numai rău-l cată
unind și minte, vînt și fum stîrni
cu-a sa putere firii sale dată.

115 Și-n faptul serii văile-nvăli
din Protomagno pînă-n Jugul-Mare
cu nori, și ceru-așa-l acoperi,

118 că-n apă s-a topit întreaga zare,
iar cîntă ploaie nu putu s-o-nghită
pămîntu-n el, prin văi cîntă scăpare,

121 și-apoi, cu alți torenți mai mari unită,
căzu-n regalul rîu, cu-atîta hui
că n-a mai fost vrun chip de-a fi oprită.

124 Află-nghețatu-mi trup la gura lui
umflatul Archian și-n Arn' mă-mpinse
și crucea-mi desfăcu care-o făcui

127 pe piept atunci cînd vaiul meu mă-nvinse ;
purtat pe fundul lui apoi, curînd
întreg în prada-i de nămol mă-ncinse !”

130 – „Ah, cînd tu-n lume vei fi-ntors, și cînd
vei fi-ntrămat gustînd călătoria –
vorbi, acestui duh alt duh urmînd –,

133 vorbește și de mine-atunci ! Sînt Pia ;
îmi dete Siena trup, Maremma moarte :
o știe-aceasta cel ce-n cununia

136 cea nou-a mea inelul vru să-mi poarte.”

113. Cu mintea sa, și vînt (a). 117. svîrcoli (a). 127. sbuciumul (a). 128. Și apoi (a).

130. Cînd vei fi tu în lume-ntors (a). 134. Moartă-n Maremma, eu din Siena fui.

135-136. ...ce vru-n căsătorie/ A doua a mea, că-i port inelul lui (c).

112. Vrerea rea : diavolul. 113. Minte : unind împreună voința de a face rău și inteligența, stîrni vîntul și norii. 114. Dată : Sfîntul Toma, în Summa theologica (I, 112, 2) : „Și îngerii buni, ca și cei răi exercită oarecare putere asupra materiei, adunînd nori ca să plouă”.

116. Protomagno : Pratomagno în Casentino. Coșbuc preschimbă ușor numele italiene de localități pentru a le da o formă mai românească, ca să nu distoneze în versul românesc ; cf. mai sus : „Montrafeltre” în loc de „Montefeltro”. Jugul-Mare : Apeninul. 122. Regalul rîu : Arno. 127. Vaiul : durerea ultimelor clipe, care învinsese împotrivirea lui la harul dumnezeiesc. În alți termeni : „crucea ce mi-o făcui cu brațele, cînd m-am căit de păcatele mele”. 128. Purtat : rostogolit. 130. Ah : se adresează lui Dante. Începe a vorbi un alt suflet : Pia dei Tolomei. 131. -ntrămat : odihnit, refăcut. Gustînd : aducîndu-ți aminte cu plăcere de călătoria făcută prin cele trei ținuturi dincolo de mormînt. 133. Pia : după tradiția cea mai comun primită, a fost o Pia din familia Tolomei din Siena, soția lui Nello dei Pannocchieschi, care trăia încă în 1322. Soțul ei, bănuind-o pe nedrept de necredință, o aduse în castelul lui din Pietra din Maremma, lăsînd-o acolo să moară de malarie sau, după alții, puse pe un servitor să o arunce de pe fereastră. Alții, printre care și traducătorul, cred că ar fi vorba de o Pia Guastelloni, măritată întîi cu Baldo Tolomei și în a doua căsătorie cu Nello Pannocchieschi. Episodul, așa de scurt și delicat, a fost în toate vremile foarte popular în Italia, și în timpul romantismului a inspirat o lungă nuvelă în octave lui G.D. Sestini.

134. Acesta : în text : „acel”, adică Nello Pannocchieschi. 136. Vru : să-mi fie soț.

317

DIVINA COMEDIE

Cîntul VI

Ante-Purgatoriul. Brîul

al doilea : leneșii

Întîlnirea cu alte suflete dintr-aceeași

ceată (1-24) Îndoiala teologică a lui

Dante și explicarea lui Virgil (25-57)

Întîlnirea cu Sordello din Mantova

(58-75) Invectiva lui Dante

împotriva Italiei corupte și a Florenței

(76-151)

1 Cînd sparg un joc de zar, cel ce-a pierdut

rămîne trist și-aruncă singur ținte

și trist repetă cum ar fi făcut ;

4 cu celălalt merg toți, care 'nainte

și care-n urma lui, și, dîndu-i coate,

din lături altul îi aduce-aminte.

7 El nu stă-n loc, ci-ascult-ale lor toate,

iar cui îi dă se mîntuie de el,

și scapă de-mbulziș astfel cît poate.

10 Așa-ntorceam eu fața-n desu-acel

popor sosit, spre toți de lîngă mine,

și-așa prin promisiuni, scăpam la fel.

13 Și pe-aretinul cel de mîini haine

ucis, de Ghino Tac, aci-l văzui,

și-acel ce-n goană se-necă-n rovine.

3. Probînd cum trebuia să fi făcut (a).

1. Sparg : jucătorii, după sfîrșitul partidei. 2. Ținte : în text : „repetînd aruncările de zar”.

3. Repetă : în text : „învață”, adică cum ar fi trebuit să arunce ca să cîștige. 4. Cu celălalt : ce cel care a cîștigat. 6. Aminte : că e și el pe-acolo. Acesta și alte jocuri se jucau în Florența în aer liber în public și de persoane de oarecare importanță, șezînd de obicei pe băncile de piatră care ieșeau din zid la dreapta și la stînga ușii celei mari din stradă a locuințelor private mai de seamă. Într-o nuvelă a lui Sacchetti vedem jucînd astfel în public și pe Guido Cavalcanti, vestitul poet, prieten al lui Dante. Aceeași comparație o găsim în lucrarea unui jurist din secolul al XIII-lea (Lecturae in codicem a lui Oldofredus din Bologna) : „Item sicut videmus lusoribus ad taxillas vel similem ludum ; nam multi stare solent ad videndum ludum, et quando unus lusorum obtinet in ludo, illi instantes solent petere aliquid sibi dare de lucro illo in ludo habito, et illi lusores dare solent...”. 10. Așa : a se construi : „Așa eu, sosit în mijlocul aceluiași popor (de suflete), întorceam fața spre toți cei de lîngă mine”. 13. Aretinul : Benincasa da Laterino, vestit juriconsult din Arezzo și profesor în „Studiul” din Bologna, a

318

PURGATORIUL

16 Era și-acel pisan, din cauza cui

păru Marzuc cel bun așa de tare,

și mîini tîdea spre cer, în plînsul lui,

19 Novell ; și d'Orso, ca și-acel ce fuse

prin pizme și-ură dat pieririi pradă,

dar nu prin vina proprie, cum îmi spuse.

22 Eu zic de Della Brosa. Deci să vadă,

stăpîna din Brabant, cît timp e vie,

ca nu-ntr-o turmă mult mai rea să cadă !

25 Iar cînd fui liber de-umbrele cari mie

astfel mi se rugau, spre-a fi-n putință

mai iute-n cer prin ruga mea să vie,

28 am zis : – „Tu-mi pari că negi cu stăruință,
tu, facla mea,-ntr-un text al tău că poate
să schimbi prin rug-a cerului sentință ;
31 dar asta e ce-o cer acestea toate !
Sperează ei zadarnic așadară,
ori spusă ta eu n-o-nțelesei, poate ?”.

17. demn păru (a) ; păruse (a) 21. precum (a). 30. O rug’ (a). 33. Mi-e ne-nțeleasă (a).
Ori nu-ți pricep deplin cuvîntul (c).

fost omorît de Ghino di Tacco (cf. Infernul, XXIX, 125) pe cînd împărțea dreptate la Roma ca vicar al papei Bonifaciu al VIII-lea, pentru a răzbuna un frate și un unchi osîndiți de el la moarte. 15. Acei : Guccio de’ Tarlati din Arezzo, stăpînul castelului Pietramala, care s-a înecat în Arno urmărind pe dușmanii din neamul de’ Bostoli, guelfi și surghiuniți din Arezzo, care se adăpostiseră în castelul Rondine. Rovine : ale Arnului. 16. Acel pisan : Farinata, fiul lui Marzucco Scornigiani, care, fiind omorît de un cetățean al Pisei, dădu prilejul tatălui său Marzucco să-și arate tăria, iertînd pe ucigaș. Găsim într-adevăr într-un cronicar contemporan că Marzucco, care din cauza unor nenorociri familiale se călugărise, cînd află vestea omorului, ținu o predică foarte înălțătoare către ceilalți călugări despre datoria creștinului de a ierta și convinge pe celelalte rude, care voiau cu orice preț să se răzbune, să ierte pe ofensatorul lor. 19. Novell : Federigo Novello – fiul lui Guido Novello –, ghibelin care a murit la 28 septembrie 1291 într-o expediție în Casentino, pe cînd căuta să recucerească posesiunile pe care Florența guelfă i le luase. D’Orso : contele Orso, fiul lui Napoleon degli Alberti (cf. Infernul, XXXII, 55 și urm.), a fost omorît de vărul său Albert, fiul contelui Alessandro di Mangona. Acel : Pierre de la Bosse, marele șambelan al lui Filip cel Îndrăzneț, regele Franței. Murind moștenitorul tronului, se pare că el ar fi învinuit de această moarte pe Marie de Brabant, a doua soție a regelui. Ura reginei și pizma curtezanilor făcură astfel încît fu acuzat de trădare și fu spînzurat în ziua de 30 iunie 1278. După cum se vede din acest pasaj, Dante, care cunoștea bine intrigile pizmașe ale curtezanilor (cf. episodul lui Pier della Vigna în cîntul VIII din Infern) îl scoate nevinovat. 23. Brabant : Marie de Brabant, autoarea ruinei lui. 24. Mai rea : printre calomniatorii din genunea a zecea din Infern. 27. Ruga mea : ruga pe care Dante, întors pe pămînt, o va face, din partea sufletelor întîlnite în Purgatoriu, rudelor rămase în viață de a le scurta cu rugăciunile lor anii de ispășire. 28. Tu : se adresează lui Virgil, aducîndu-și aminte de un loc din Eneida (VI, 376) : „Desine fata deum flecti sperare precando”, în care Sibila spune lui Palinurus, care-l roagă pe Enea să-l ducă cu sine dincolo de Aheron, să înceteze de a spera că hotărîrile zeilor se pot schimba prin rugăciunile muritorilor. Îndoiala lui Dante provine din faptul că, după spusele tuturor sufletelor ce le-a întîlnit pînă acum în Purgatoriu, se pare, din contră, că Dumnezeu se lasă înduplecat de rugile credincioșilor. În realitate, întreg acest episod reprezintă un tertip al lui Dante pentru a face așa fel ca Virgil să-și poată corecta el însuși greșeala, după cum a făcut și în cîntul XX, 58-99 din Infern cu privire la originile orașului Mantova. Virgil, care își corectează greșeala aici în

DIVINA COMEDIE

34 Răspunse el : – „Scriptura mea e clară
și nici nu sper-aceștia nebunește,
de judeci drept, nu cum ar fi să pară.
37 Dreptatea cea de veci nu se clintește,
că umple-n clip-o dragoste-nfocată
ce-acestor inși pe-ncet li se-mplinește,
40 iar unde-am spus acel cuvînt odată
nu se spășea prin rugă nici o vină,
câci ruga sta de cer îndepărtată.
43 Dar nu te-opri pe-o chestie-așa de fină,
de nu te-ndeamn-acea conducătoare
ce dă-ntr-o minte și-adevăr lumină.
46 Eu nu știu de-nțelegi, zic de Beatrice.
Pe culmea ăstui munte-acolo sus
vedea-o-vei senină și ferică”.

49 – „Să ne grăbim, deci, duce-al meu – am spus –,
căci nu mai sînt trudit ca mai 'nainte,
și iată dă și-n umbre-al serii-apus.”

52 – „Vom merge azi – răspunse-al meu părinte –,
atîta cît ți-e scris să te ridici,
dar altfel lucrul e, nu cum ți-e-aminte.

55 Căci pîn-atunci vedea-vei, tot de-aici,
venind pe cel ce după deal dispăre,
și-așa că raza-i n-o s-o mai despici !

37. sdrobește (a) ; Căci al dreptății vîrf nu (b) ; Dreptatea culmea sa (c). 43. la chestie (a).

43-45. Un dubiu-atît,/ Atît de-adînc să nu-ți mai vină/ Prin minte deci (c). 44. Cînd
nu ți-e spus de-atare (c). 46. Tu nu-nțelegi. Beatrice, zic, pe care (c). 47. muntele (A).

48. în zîmbetu-i (a). 51. Și vezi c-aruncă umbra (c). 52. „Cu-acesta și vom merge”,-a
zis cuvinte (c). 54. lucrul stă altfel nu cum ți-e în minte (c). 55. Căci pînă să fii sus,
mai ai să vezi (c). 56. Re-ntors pe-acel ce după mal s-ascunde (c).

Purgatoriu, e creștin, o dată ce e convins de eroarea fostei lui religii și de adevărul celei
creștine. 37. De veci : dreptatea dumnezeiască. 38. Că umple : a se construi : „că o dragoste
înfocată (a aceluia care se roagă) umple (îndeplinește) în clipă (într-o clipă) ce acestor inși li
se împlinesc pe încet (timpul de ispășire, pe care fără acele rugă Dumnezeu îl fixase mai
lung)”. 42. Îndepărtată : din cauză că nu venise încă Mîntuitorul să răscumpere omenirea
de păcatul originar, care o îndepărtase de Dumnezeu și o făcuse nedemnă de a i se asculta
rugăciunile. 43. Nu te-opri : într-o chestie așa de grea și de discutată, nu te opri la opinia
mea (la spusele simplei rațiuni omenești), ci așteaptă confirmarea Beatricei (alegoric : știința
teologică). 44. Conducătoare : italianism pentru „conducătoare”. 50. Trudit : e destul numele
Beatricei și speranța ce-o are de a o revedea, ca Dante să nu mai simtă nici un fel de osteneală.
Acele cuvinte atît de calde ne arată că Beatrice din Divina Comedie nu e numai personi-
ficarea științei teologice, dar, mai presus de toate, femeia iubită, pe care ne anunță (la sfîrșitul
Vieții Noi) că o va slăvi „cum nici o femeie n-a mai fost slăvită vreodată”. Și întregă Divina
Comedie e dovadă că e izvorîtă dintr-acest puternic avînt de iubire. Nu trebuie deci exagerată
importanța elementului alegoric din acest poem, care se reazemă tot pe cele mai adînc ome-
nești simțăminte. 51. Dă-n umbre : apusul serii aruncă umbrele nopții pe pămînt. În text e
vorba numai de „umbra muntelui” din cauza soarelui trecut după el. 53. Ți-e scris : în text :
„cît voi putea înainta”. 54. Aminte : decît crezi, decît ți-nchipui. 55. Atunci : pînă la-ntîlnirea
ta cu Beatrice. 56. Pe cel : soarele. 57. Despici : pînă cînd nu va răsări din nou. Va trece deci
320

PURGATORIUL

58 Vezi colo îns-un duh, stînd singur, care
spre noi acum privește cu-ațintire :
ne-o spune-acesta pe-unde-avem cărare.”

61 Ne-am dus la el. Cu ce disprețuire
ăst duh lombard și cît de mîndru sta
mișcînd încet onesta lui privire !

64 El nu ne-a zis nimic, ci ne lăsa
s-urmăm în mers, ci-al nostru mers urmîndu-l
cum face-un leu cînd stă-n odihna sa.

67 Virgil se duse-aproape-atunci, rugîndu-l
să-i spuie-un drum pe unde urci mai bine,
ci-al său răspuns el nu-ntrebării dîndu-l,

70 de viață ne-ntrebă, de țară-n fine.
– „Din Mantua...”,-nceput-a așadară,
iar umbra-ntreagă concentrată-n sine

58. Dar iat-un suflet colo, (c). 62. nobil (a). 64. el lung (a) ; Nimic el nu ne-a zis... (c).

68. am urca, șters în (A). 72. Virgil adîncit iar duhul întreg scufuns (a).

încă o zi și prin urmare pripa lui Dante i se pare lui Virgil inoportună. De observat tonul ușor
ironic al lui Virgil față de nerăbdarea lui Dante. 58. Un duh : Sordello din Goito, lîngă
Mantova, celebru prin poeziile sale scrise în limba provensală, prin care, ca și mulți alți

italieni, aparține literaturii trubadurilor. A fost la curtea lui Ezzelino și Alberico da Romano, din îndemnul cărora a răpit pe sora lor Cunizza (cf. Paradisul, IX, 25 și urm.) contelui de San Bonifacio, a cărui soție era, și se îndrăgosti de dînsa. Despre iubirea aceasta a lui Sordello pentru Cunizza da Romano comentatorii ne spun multe povești, care par însă a fi legende, ca de pildă aceea că, fiind surprins de fiorosul Ezzelino pe cînd intra în palat pe o uliță din dos – întrebuițată pentru aruncarea murdăriilor –, i-ar fi spus să se abțină „accedere ad opus tam sordidum per locum tam sordidum”, a cărei origine nu poate fi decît o falsă etimologie a numelui poetului, Sordello de la sordidus, murdar (cf. S. Santangelo, Dante e i trovatori provenzali, Catania, Giannotta, 1921, pp. 188 și urm.) După ce a colindat pe la diferite curți, a întovărășit pe Carol de Anjou în expediția pentru cucerirea regatului de Neapole. Ca răsplată pentru serviciile lui credincioase a primit învestitura feudală a cinci castele în Abruzzi. Nu mai știm nimic de el după 1269. Printre poeziile lui, celebră e aceea pentru moartea lui Blacatz, violent sirventes (un fel de poezie politică și satirică, numită astfel fiindcă nu se cînta pe note proprii, ci pe melodia unei alte poezii) împotriva prinților italieni cărora își închipuie că le împarte din inima bunului și viteazului Blacatz ca să-i facă buni, viteji, harnici din răi, lași și zgîrciți ce erau. Un ecou al acestui sirventes îl putem vedea chiar în acest cînt, în apostrofa lui Dante către Italia, și în cîntul următor, în cuvintele aspre și violente cu care, în „vîlceaua prinților”, vorbește despre urmașii acestora, care au degenerat de la părinții și strămoșii lor. 66. Un leu : cum face leul cînd stă întins pe labe și-și ține capul ridicat, cu o înfățișare plină de o liniște senină și mîndră ; cf. Prov., XXVIII, 1 : „cel drept e senin ca un leu și fără de frică”. Ca și versul (Infernul, X, 33) care introduce figura mareață a lui Farinata, și acesta „parcă sculptează în sufletul nostru chipul maiestuos al lui Sordello” (Steiner). 68. Urci : poți urca, se poate urca. În manuscris urci e substituit unui am urca, șters. 69. Nu-ntrebării : răspunzînd la altceva decît la ceea ce Virgil îl întrebese. 70. De țară : din ce țară sîntem. 71. Din Mantua... : Virgil începe să-i răspundă arătîndu-i țara unde s-a născut, dar Sordello nu-l lasă să continue și, auzind dulcele nume al țării lui și aflînd că sufletul care-i vorbește e concetățeanul său, îl îmbrățișează fără a ști încă că acest suflet e Virgil. Întregul episod fiind o preamărire a simțămîntului iubirii de țară și a fiilor aceleiași țări între ei, cu cît e mai caldă și mai avîntată efuziunea patriotică a lui Sordello pentru Virgil (care la urma urmelor nu era – la atîta distanță de timp – concetățeanul lui, decît pînă la un punct !), cu atît mai violentă și aspră izbucnește apostrofa lui Dante către Italia împărțită și dezbinată, în care concetățenii aceluiași oraș, în loc să se iubească frățeste, se sfîșiau în lupte interne de partid.

321

DIVINA COMEDIE

73 grăbitu-s-a, de unde-a stat, să sară
și : – „Mantovane,-a zis, eu sînt Sordel !”.

Și unul p-altu-atunci se-mbrățișară.

76 Oh, slujnico Italie ! Trist ospel
și navă-n viscol, ce-și pierdu pilotul,
nu doamnă de provincii, ci bordel !

79 Acel prea nobil duh cum fu cu totul
grăbit, la singur sfîntul nume-al țării,
să-și strîngă-n brațe-astfel compatriotul !

82 Și-acum trăiesc în focul dezbinării
cei vii ai tăi, mîncîndu-se cîinește
cîți au un șanț și-un zid al apărării !

85 Ai mării țărmi, nemernico,-i privește
în jurul tău, și caut-apoi în tine,
de-ai vrut partid ce-n liniște trăiește !

88 Dar ce-ți făcu-mpăratul ție bine
că-ți dete frîu, cînd gol e locul șelii ?
Căci făr' de el n-ar fi așa rușine.

74. Și-a zis : Ești Mantov[an] (a). 77. Și-n vifor nava (b). 84. un scut și-un zid (a).

85. Privește-n jur, ce-ai mării țărmi... (a). Nemernico (a) ; Privește-al mării țarm
ce-n juru-ți zace (c). 87. De ai trăind în pace vrut partid (a) ; De ai tu vrut partid

trăind în pace (c). 88. Ce-ți fu folos (c). 90. frîu (c).

76. Oh, slujnico : bine observă Vincenzo Crescini că „această apostrofă apare ca un sirventes trubaduric dintre acelea cu care provensalii biciuiau fără milă vini și greșeli de prinți și popoare”. Avem aici o izbucnire subiectivă a sufletului lui Dante îndurerat de dezbinările orașelor italiene, a căror victimă era și el, care totuși luase parte activă la acele dezbinări. Dacă facem comparație între tonul pătimaș de om de partid neînduplecat în urile lui politice din episodul lui Farinata (Infernul, X) și această apostrofă, pătimașă și ea, dar dintr-un punct de vedere cu atât mai larg și mai nobil, vedem că între timp concepția lui Dante despre lume e cu totul alta decît aceea pentru care luptase și fusese învins. Acele patimi politice, acele lupte de partid, acele iubiri și uri cu care se fălise într-o vreme îi apar acum vinovate și criminale. Din punct de vedere estetic, această izbucnire care nu aparține poemului socotit ca povestire a călătoriei lui dincolo de mormînt, ci izvorăște din însăși inima lui Dante, e una din izbucnirile cele mai interesante și omenești ale Divinei Comedii. „Aici nu-l vedem pe Dante încurcat în alegorii. Contrastul între iubirea de țară a lui Sordello și dezbinarea orașelor italiene și a Florenței în special izbucnește năvalnic, elocvent ; și izvorăște o poezie cu totul omenească, în care se oglindesc cele mai felurite mișcări ale sufletului : durere, mînie, milă, ironie și o tristețe liniștită” (De Sanctis). 83. Ai tăi : adresîndu-se tot Italiei. 84. Un șanț : același șanț și același zid, adică : „conlocuitorii aceluiși oraș”. 85. Țărmi : ca să arate că întreaga Italie suferă de dezbinarea orașelor sale și că nici un loc nu se bucură de pace, vorbește întîi de țărmurile ei și pe urmă de uscatul cuprins în ele. Nu cred, ca Steiner, că Dante ar face aluzie la mările Italiei străbătute de corăbiile diferitelor orașe marine dușmane între ele, ca, de pildă, Genova, Veneția și Pisa. 88. -mpăratul : Iustinian I, înțeleptul împărat al Bizanțului (485-565), care adună și orîndui legile romane în Corpus juris. A se-nțelege : „ce folos că Iustinian ți-a dat legile (frîu), dacă sediul împărătesc (Roma) e părăsit?”. Comparația cu calul urmează mai departe în celelalte terține. 89. Gol : fiindcă împărații germani neglijaseră în ultimul timp să mai vie în Italia. Ultimul fusese Frederic al II-lea († 1250). În urma lui numai Henric al VII-lea, împărat invocat de Dante, trecu Alpii în 1310, dar muri în 1313, pe cînd era la Pisa, otrăvit (s-a spus atunci) de către guelfi.

322

PURGATORIUL

91 Ah, neam ce-ar trebui și-orînduiei

să-i fii supus, și-n șa să lași Cezarul,

de știi ce-ți scrie Domnu-n evanghelii !

94 Nu-ți vezi turbat zburdîndu-ți armăsarul,

căci n-ai știut din pinteni să-l strunești

cînd frîu-n mîini ți-l dete-odată harul ?

97 Germane-Albert, tu cel ce-l părăsești

că-l vezi nebun în furia lui drăcească,

în loc să-i sari în șa să-l stăpînești,

100 din stele cadă furie cerească

pe capul tău, și nouă și deplină

încît al tău urmaș să se-ngrozească !

103 căci printr-a ta și-a tatălui tău vină,

ținuți dincolo prin nesaț, procleții,

ne stă pustie-a regnului grădină !

94. Vezi cît de (c). 97. dovada (c). 99. cadă (b). 100. Cumplit din stele justa soartă

cadă (c). 101. vadă (b). 102. Încît cu groaz-urmașul tău s-o-audă (c). 103. dintr- (b).

92. Să lași : face aluzie, dintr-un punct de vedere respectabil, dar foarte personal, la necontenitele răzvrătiri ale comunelor italiene împotriva autorității imperiale. În Evul Mediu Italia a fost, printre țările occidentale, aceea în care feudalismul a prins mai puțin. Politica liberelor comune italiene n-avea ca țintă supremă decît neatingerea libertăților lor comunale și deci se adunau în ligi și invocau sprijinul papei, care reprezenta o putere națională, de cîte ori puterea împărătească era prea mare și amenința libertatea lor ; de cîte ori însă puterea papală părea că devine precumpănitoare, făceau politică ghibelină și invocau ajutorul împăratului. Deci, cînd e vorba de guelfi și ghibelini, nu trebuie să ne gîndim la o luptă de „principii”, ci mai mult la o politică dictată de „împrejurările momentului”. Cît despre Dante, el nu vorbește

aici ca ghibelin – ceea ce de altfel n-a fost niciodată, aparținând politic guelfilor „albi”, adică moderați – ci dintr-un punct de vedere cu totul mai înalt, dezvoltat pe larg în De Monarchia, prin care el socotea necesară pentru bunul mers al lumii realizarea unei împărății universale cu două autorități supreme : împăratul pentru cele lumești și papa pentru cele sufletești.

93. Scrie : face aluzie la pasajul din Evanghelia după Matei, XXII, 21 : „Dați dar Cezarului ce este al Cezarului”. 94. Armăsarul : Italia, ce devenise nesupusă ca un armăsar fără frîne.

96. Harul : în text : „după ce ai pus mâna pe căpăstru”. Unii comentatori interpretează : „după ce, în loc să-l lăsați mînat de călăreț (împăratul), l-ați apucat de căpăstru și ați pretins să-l conduceți de mîna”. Coșbuc interpretează mai simplu : „din moment ce ați avut norocul neme-ritat de a pune mîna pe frîul lui”, și cred că are dreptate.

97. Albert : Albert de Austria, ales împărat roman în 1298, omorît prin trădare în 1308. Foarte probabil el și murise în momentul cînd Dante scria acest cînt, dar acțiunea Divinei Comedii petrecîndu-se în săptămîna patimilor din 1300, Dante i se adresează ca și cum ar trăi, ceea ce de altfel îi convenea, dat fiind tonul apostrofei, căci n-ar fi putut aduce această învinuire tovarășului lui, Henric al VII-lea, ales de prea puțin timp, ale cărui intenții nu le cunoștea și în venirea căruia, din contră, își pusese toată speranța.

101. Nouă : nemaipomenită. 102. Urmaș : Henric al VII-lea, pe care în acest episod, cu aerul de a vorbi în general către un urmaș încă necunoscut, îl îndeamnă a se coborî în Italia. Am avea aici deci un element de datare a acestui cîntec, care trebuie să fie scris înainte de 1310, cînd Henric trecu Alpii și veni în Italia, cu care ocazie Dante îi adresă o lungă epistolă latină, îndemnîndu-l a pedepsi Florența pentru răzvrătirea ei. Scoborîrea în Italia a lui Henric al VII-lea reprezintă pentru Dante ultima speranță a lui și a întregului partid al guelfilor „albi” de a se întoarce în țară, dar, înainte de a ajunge la Florența, Henric muri la Buonconvento Pisano și din acest moment și poezia lui Dante devine mai puțin pătimașă, de unde tonul discret senin, deși trist, al Purgatoriului.

103. Tatălui : Rudolf de Habsburg. 104. Nesăț : scrie cronicarul Villani (VII, capitolul 146) că Rudolf „totdeauna a ținut să mărească statul și stăpînirea sa în Germania, pentru a mări teritoriul și puterea copiilor lui, neglijînd lucrurile Italiei”. 105. Regnului : italianism pentru regat : partea cea

DIVINA COMEDIE

106 Hai, vezi Montechii tăi și Capuleții
și-ai tăi Menalzi, o, tu, nepăsătorul !

Pe-aceia triști, și-n drum pe-aceștia, bieții !

109 Hai vezi, cumplite, cum îți sug poporul
baronii tăi, și curm-a lor păcate,

și vezi cît de vegheat ți-e Santafiorul !

112 Hai, vezi cum Roma ta plîngînd se zbate
și zi și noapte,-o văduvă săracă :

„De ce nu ești cu mine,-o, tu-mpărate !”.

115 Hai, vezi cum se iubesc ai tăi ! Și dacă
pierduși de noi de tot compătimirea,

rușine propria faim-atunci să-ți facă !

118 De pot să-ntreb, Tu, cel ce răstignirea
în lume-o suferiși, supreme Joi,

sînt ochii drepti ai tăi întorși airea ?

121 Ori poate pregătești tu lucruri noi
în veșnicul tău sfat, spre-al nostru bine,

departe-adînc și ne-nțeleș de noi ?

124 Căci toate-ale Italiei țări sînt pline
de domni tirani, și orișice lichea

ce intră-n vrun partid, Marcel devine !

117. Haide vezi, ca proprie faim’ (a). Rușine faima proprie-atunci să-ți facă ! (c).

118. Tu, cel ce (c). 121-123. Ori e vro pregătire-ntr-al științii,/ Eterne-abis, ce-o fac spre.../ Ascunsa nouă-oricărui drum al minții (c).

mai frumoasă a imperiului, adică Italia. 106. Montechii : Montecchi și Cappelletti, două familii dușmane din Verona, cărora le aparținuseră cei doi amanți nenorociți din tragedia lui Shakespeare Romeo și Julieta. Dar e vorba de o legendă fără nici un temei istoric. După

Pietro di Dante, Cappelletti ar fi din Cremona. 107. Menalzi : Monaldi și Filippeschi, alte două familii dușmane din Orvieto. Ai tăi : spune Dante, adresându-se tot lui Albert, fiindcă Monaldii, cu toate că erau guelfi, tot supușii lui erau. 108. Triști : se referă la Montecchi și Cappelletti, decăzuți din cauza dezbinărilor lor și apăsați de Scaligerii care se făcuseră stăpâni pe Verona. Aceștia : Montaldii și Filippeschii nu încă decăzuți, dar pe cale. 111. Santaflorul : conții din Santaflora, care tocmai în 1300 fură înfrinți de comuna guelfă Siena, căreia fură nevoiți să-i cedeze parte din posesiunile lor. Versul este, firește, ironic. 113. O văduvă : ca o văduvă săracă ce este, de vreme ce soțul ei, adică împăratul, a părăsit-o și nu-și mai are reședința în ea. 114. De ce : zicînd : „De ce nu ești cu mine?”. 115. Se iubesc : continuă cu tonul ironic, atrăgînd atenția împăratului asupra urilor de partid care fac ca supușii lui să se sfîșie între ei. 117. Faime : „faima ta, atît de decăzută în urma neglijenței tale, încît a ajuns în Italia o batjocură”. Așa interpretează aproape toți comentatorii. Eu, unul, cred însă că trebuie înțeles : „Să-ți fie rușine de faima de care te bucuri în Germania, fiind cu totul nemeritată”. 119. Joi : Jupiter, numit suprem în amintirea expresiei latine summus Jupiter. Cît privește ciudățenia unei astfel de expresii aplicate lui Dumnezeu, am mai observat altă dată că Dante se cam complăce în expresii ca aceasta : în loc de a zice Raiul, spune : „acolo unde Crist e starețul mînăstirii”, expresii care se găsesc, de altfel, și în Shakespeare, ca și în toți poeții mai mari, geniul fiind nedespărțit de îndrăzneală. 120. Airea : aiurea. 123. Adînc : se referă la „sfat” din versul precedent. Cu alte cuvinte : „Ai întors ochii, Doamne Sfinte, de la Italia, ori pregătești ceva în folosul nostru, în chibzuirea Ta atît de adîncă, încît noi n-o putem pricepe?”. 125. Tirani : cf. Infernul, XXVII, 58 și Epistolae, VI, 1 : „Italia, nenorocită singură, în voia capriciilor oricui”. 126. Marcel : ia aerul unui Marcel, al unui mare om de stat. C. Claudius Marcellus, consul, partizan al lui Pompei și adversar al

PURGATORIUL

127 Tu poți fi fără griji, Florența mea,
câci nu te poate-atinge-atare-acuză,
câci neamul tău e just și-i just ce vrea.
130 Mulți au dreptatea-n ei și-o țin sub spuză
spre-a nu veni la arc în chip nebun,
ci-ai tăi o au în guri ! Și de refuză
133 să puie-un umăr mulți la greu comun,
poporul tău sărit grăbit răspunde
chiar nechemat la greu : – „Ba eu mi-l pun !”.
136 Fă-ți albe zile deci, câci ai de unde !
Și-averi ai tu, și pace și măsură :
de-i drept ce zic, vin vremi și n-or ascunde !
139 Atena, vai, și Sparta cari făcură
vestite legi, și-afîta de civile,
ce slaba minte-n bunul trai avură
142 cu tine-n rînd, câci astfel de subtile
măsuri tu țezi că ce-n octombrie legi
n-ajunge-a sta-n noiembrie zece zile !
145 De cînd ții minte, cît amar de legi
tu n-ai schimbat, și datini și guverne
și banii tăi, și-a tale membre-ntregi !
148 Dar minte dacă ai, și poți discerne,
vedea-te-vei la fel cu-acel bolnav
ce, negăsind odihnă-n chin pe perne,
151 se-ntoarce-ades spre-a nu-i părea grozav.
128. De-aceste digresiuni, câci nu te-acuză, (c). 129. Căci ești în toate de părerea
mea (a). 130. și-o țin ca furii (c). 131. ce (A). 141. exemple (c). 149. cu-acel bolnav
la fel (a). 151. spre-a mai scăpa de el (a).
lui Cezar, a fost bine ales de Dante ca simbolul acelor care făceau politică antiimperială.
127. Florența mea : „tonul pasionat al invectivei se schimbă aici în cel mai amar sarcasm”
(Steiner). 131. La arc : la faptă. Sensul general e următorul : „Sînt mulți care au toate însu-

șirile de dreptate și de pricepere pentru a fi oameni de stat și totuși înainte de a vorbi sau de a trece la acțiune se gîndesc mult, dar cetățenii Florenței vorbesc și acționează fără nici o judecată. Dreptatea ei o au pe buze, la îndemînă, ca ceva ușor, și tocmai de aceea n-o au în inimă”. 132. Refuză : de modestie, fiindcă înțeleg răspunderea pe care și-o iau. 137. Averi... pace... măsură : s-ar părea că tonul ironic întrebuintat aici de Dante nu s-ar potrivi în totul cu starea reală a lucrurilor din Florența, care, dacă era într-adevăr lipsită de pace și de măsură, cît privește averile nu se putea tăgădui că era unul din orașele cele mai bogate ale Italiei. Aici însă ironia este îndreptată împotriva faptului că Florența se mîndrea prea mult cu bogățiile sale dobîndite cu mijloace nu totdeauna curate și care o duceau la ruină, stricînd moravurile. 140. Civile : civilizate, înaintate. 141. Ce : cît de. -n bunul trai : în realizarea bunului trai. 142. Cu tine-n rînd : față de tine. Subtile : subțiri, de scurtă durată. 143. Legi : țeși. 144. Zece zile : face aluzie la neconținutele schimbări de legi, de forme de guverne și de magistrați, care aveau loc în Florența. De altfel, și un proverb popular florentin zicea și zice : „legge fiorentina, fatta la sera e guasta la mattina” („lege florentină, făcută seara și dimineța desfăcută”). 147. Banii : moneda. Membre : instituții, formă de guvern. 151. Grozav : crezînd că scapă de chinuri schimbîndu-și poziția-n pat.

325

DIVINA COMEDIE

Cîntul VII

Ante-Purgatoriul. Vîlceaua

înflorită : prinții neglijenți

Convorbirea între Virgil și Sordel

(1-63) Vîlceaua unde sălășluiesc
sufletele prinților care și-au neglijat
datoria (64-90) Pomenirea unora
dintre ei (91-130)

1 A lor oneste-onoruri și senine,
cînd fură-n rînd de trei ori repetate,
Sordel s-a tras zicînd : – „Și-acum, voi cine ?”

4 – „Pe cînd erau nedemni cei morți să cate
această coastă, ca spre cer să suie,
de-August îmi fură oasele-ngropate.

7 Eu sînt Virgil, iar cerul al meu nu e
printr-alt păcat, decît că nu crezui” –
așa-ncepu maestrul meu să spuie.

10 Precum acel ce vede-n fața lui
deodat-un fapt ce-l umple de mirare,
crezînd și nu, zicînd ba e, ba nu-i,

13 Sordel, plecîndu-și ochii,-a stat atare.

Venind apoi l-a-mbrățișat umil
pe unde-un prunc s-agață de-omul mare.

8. Că n-am crezut, (c). 12. crede (c).

3. S-a tras : s-a tras puțin înapoi, pentru a se uita mai bine la cei doi călători, ale căror nume și stare nu le cunoștea încă. 4. Pe cînd : „înainte de venirea Mîntuitorului pe pămînt, cînd sufletele nu erau încă demne de a căuta acest munte, spre a se curăți de păcate și a se sui la cer, oasele mele fură îngropate de August”, adică : „am murit sub stăpînirea lui August, înainte de venirea lui Isus Cristos”. 7. Cerul : „n-am parte de cer, nu din cauza vreunui păcat, ci numai fiindcă n-am crezut în Cristos”. 12. Crezînd : și crede, și nu crede. 15. Pe unde : „pe după genunchi” sau, după alții, „la picioare”. În orice caz, nu de gît, cum făcuse înainte de a-l cunoaște, ca de la egal la egal. Prunc : în text : „cel mai mic”. Cei mai mulți comentatori interpretează : „cel inferior”. Cît despre acest obicei de a îmbrățișa genunchii sau picioarele celor puternici și demni de respect, propriu popoarelor păgîne, și care nu s-ar potrivi creștinului Sordello, se pare că Dante și-a adus aminte de pasajul lui Matei, XXVIII, 10 : „Ele s-au apropiat să-I cuprindă picioarele și I s-au închinat ”.

326

PURGATORIUL

16 – „Oh, glorie-ntre latini, al cărui stil
dovezi, ce poate-al nostru grai, ne dete,
și-a țării mele-onoare-n veac, Virgil !

19 Ce grație-ori merit vru să mi te-arete ?
și spune-mi tu, de-s demn de-al tău cuvânt,
de vii din Iad, din care cerc, poete ?”

22 – „Prin toate-ale durerii cercuri sînt
venit aici – a zis –, și fac aceste
mînat de-o Doamnă [chiar] din locul sfînt.

25 Și nu făcînd, ci nefăcînd îmi este
pierdut ce tu dorești, supremul Bine,
de care eu tîrziu am prins de veste.

28 Un loc e-n Iad, și-o noapte făr’ de fine
ni-l face trist, nu cazna, și-ntristați
noi nu-n urlări ne plîngem, ci-n suspine.

31 Acolo stau cu pruncii cei curați,
pe care-i duse moartea mai ’nainte
de-a fi de culpa-ntregii lumi spălați,

34 acolo-s cei ce n-au știut trei sfînte
virtuți, trăind, dar pe-altele pe toate,
lipsiți de-orice păcat, le-avur-aminte.

18. Și-onoarea-etern-a țării (c). 24. imperiu (a). 29. amar (c) ; și-l face trist nu chi-
nul (a). 30. Cu numai Noaptea lui, iar (a) ; Nu plîng cu vaiu, ci-abia le-auzi suspi-
nul (a). 31. Stau prunci cu nume-n el nevinovați (c). 33. Pișcați de dinții morții (c).

16. Oh, glorie : se adresează lui Virgil. 17. Dovezi : „ne dete dovezi de ce poate al nostru
grai”, adică : „ne-a arătat toată puterea de expresie de care e capabilă limba latină și pe care
numai tu ai știut s-o folosești”. Nostru : limba latină, socotită nu ca o limbă moartă, trecută,
ci vie, întrebuițată în scrieri cu subiecte mai înalte ca limbă literară prin excelență, spre
deosebire de cea vorbită („vulgară”), în care nu se puteau trata decît subiecte mai ușoare.
Cf. De vulgari eloquentia, I, 1, 3 : „Est deinde alia locutio secundaria nobis, quam Romani
gramaticam vocaverunt”. Gramatică în Evul Mediu era sinonim cu limba latină. 18. Și-a
țării : „gloria latinilor, dar și a țării mele, adică Mantova”. 19. Grație... merit : „grația lui
Dumnezeu sau meritul meu”, adică : „Ce-am făcut eu bun ca să mă bucur de o grație așa de
neașteptată ca aceea de a te vedea ?”. 22. Durerii : regatul durerii, Infernul. 24. O Doamnă :
Beatrice, care, fiindu-i milă de Dante, rătăcit prin pădure, s-a coborît în Limb și l-a rugat să-i
vie într-ajutor. Cf. Infernul, II, 51-120. 25. Și nu făcînd : „am pierdut cerul nu fiindcă am
făcut ceva rău, ci fiindcă n-am făcut binele”, adică : „Fiindcă n-am crezut în Cristos, am pierdut
viziunea lui Dumnezeu, supremul Bine pe care tu îl dorești aici în Purgatoriu și îl vei avea
în Rai”. 27. Tîrziu : numai cînd Cristos se coborî în Limb și scoase sufletele patriarhilor.
28. Un loc : Limbul, în care, după credința catolică, merg copiii morți fără botez și unde,
înainte de coborîrea lui Cristos în Infern, erau și patriarhii. Dante, din marea admirație ce-o
are pentru înțelepții păgîni ai Antichității, îi pune și pe aceștia în Limb. De observat cum lui
Virgil, ca suflet delicat ce e, îi e cam rușine să spună că se află în Infern, și deci insistă asupra
faptului că cercul ce-l locuiește e ceva aparte, un fel de excepție, unde sufletele au un trata-
ment deosebit, nu sînt chinuite, ca celelalte, cu chinuri materiale și rușinoase, ci numai cu
dorința nesatisfăcută de a vedea pe Dumnezeu. 34. Trei sfînte : cele trei virtuți teologale :
credința, speranța și caritatea. 35. Pe altele : dar cunoscură pe toate celelalte, adică cele
patru virtuți cardinale : dreptatea, prudența, tăria și cumpătarea.

327

DIVINA COMEDIE

37 Dar dă-ne-un semn, de știi și de se poate,
la locul de-unde propriul Purgator
își ia-nceput, ce drum mai scurt ne-ar scoate ?”

40 – „N-avem aici anume loc. Cum vor,
și-n sus și-n jur oricine poate trece ;
cît pot să merg, îți stau conducător.

43 Dar vezi că ziua-ncepe să se plece,
iar noaptea-n sus nu poți sui, deci câtă
s-aflați un loc mai bun spre-a o petrece.
46 La dreapta-ne sînt umbre-aici îndată ;
de vrei, te duc la ele, și-i avea
plăcere-a ști ce soartă le e dată.”
49 – „Dar cum – a fost răspunsul – dac-ar vrea
să suie-un duh, e poate că nu-l lasă
altcineva ? Sau e, că n-ar putea ?”
52 Văzui în țărn-o linie cum apasă
cu degetul, și : – „Ziua dac-apune,
nu poți să treci nici dunga asta trasă.
55 Dar nu c-alt lucru piedică ne-ar pune,
decît negroarea nopții-a ne sui,
cã-n vrerea noastr-orice puteri rãpune.
58 Poți noaptea-n jos să mergi cît ai voi,
poți coastei face-ocol, dar e-n orbie,
cît timp ni-e sub picioare-ascunsa zi”.
61 Virgil, ca și cuprins de-uimire vie,
rãspunse-atunci : – „Deci du-ne unde-ai spus
cã starea-n loc plăcut-o să ne fie”.
64 Puțină cale noi de-aci ne-am dus
cînd și văzui că dealul se desface
făcînd o vale ca și-n lume sus.

41. Și-n sus și-n jos acești de-aici (b). 55. -n suiș (c). 56. Altu (c). 57. Căci ea
voinții (a). 58. poți rătăci (a) ; Cu ea poți face-n șes cărarea (c). 59. Ocoluri în...
pustie orbie (b) ; Și-ocoluri făr' de rost așa-n orbie (c).

38. Propriul : Purgatoriul propriu-zis, fiindcă pînă acum au fost în Ante-Purgatoriu. Dante,
mereu preocupat de firescul lucrurilor, ca să nu se mire cineva cum poate Sordello să-i întovă-
rășească părăsindu-și locul ce i se destinase în Purgatoriu, născocoște o lege prin care acestor
suflete le e îngăduit a merge în sus și în jos, fără să aibă fixat un loc anume. Cf. Infernul, XIV,
88-90, unde poetul întrebuintează același procedeu. 44. Nu poți : soarele simbolizează aici
grația divină. O dată eclipsată aceasta în conștiința noastră, nu mai e posibilă continuarea
drumului către ispășire. 46. Umbre : sufletele principilor care nu și-au făcut datoria față de
supușii lor și au întîrziat pînă la ceasul morții de a se pocăi de păcatele lor. 51. Altcineva :
„suișul în timpul nopții e oprit de Dumnezeu sau de o lipsă fizică de puteri pe care i-ar
pricinui apusul soarelui ?”. 56. Negroarea nopții : întunericul nopții spirituale (lipsa harului
dumnezeiesc). 57. -n vrerea : bine zice aici Tommaseo : „neputînd, nici nu vrem”. 59. -n orbie :
dar mersul ar fi zadarnic, fiindcă ați rătăci în întuneric fără a putea înainta cu nici un pas
spre țintă. Deci, o dată pierdut harul lui Dumnezeu, nu mai rămîne decît a aștepta reîntoar-
cerea lui. 60. Sub picioare : în cealălaltă emisferă. 61. Uimire : doctrina harului dumnezeiesc

328 PURGATORIUL

67 – „Vom merge-acolo unde coasta face
din sine-un sîn – a zis –, și noul soare
vom sta să-l așteptăm acolo-n pace.”
70 Era-ntre clin și oblu-o cotitoare
potecă-n vale ce ne duse-n locul
în care-al văii limb aproape moare.
73 Curat argint și aur roș ca focul,
smarald în clipa cînd îl frîngi, seninul
eben lucios și purpura și cocul
76 învinse-ar fi rămas acolea-n plinul
de flori și ierburi sîn cu strălucirea,
precum de-al său mai mult e-nvins pușinul.
79 Nu numai c-a depins acolo firea,

ci-a mii de-odoruri o dulcoare rară
fac dulce-amestec neștiut airea.

82 Și duhuri, ce pe pajiști s-așezară,
cîntau aci Salve Regina-n cor,
pe cari din deal nu le vedeai de-afară.

85 Sordel, al nostru-aici conducător :
– „Cît timp pușinul soare n-o să cadă,
nu-mi cereți să vă duc în valea lor.

88 Mai bine-ale lor fețe-o să se vadă,
și-a lor mișcări, aici pe culme stînd,
decît fiind cu dînșii-ntr-o grămadă.

74. Clipa frîngerii, aci (a). 79. pictat (c). 80. Miresme (c).

fiind cu totul particulară creștinilor, e cu desăvîrșire necunoscută lui Virgil ; de aici mirarea
lui. 68. Un sîn : o scobitură, o adîncitură potrivită pentru a cuprinde ceva în ea ca în sîn.

69. -n pace : fără să ne tulburăm. Grația e momentană, fulgerătoare. Deci nu se poate să
dureze mult. O dată pierdută grația, trebuie să așteptăm cu seninătate să se întoarcă, rugînd
pe Dumnezeu să ne-o redea și să nu ne lase să cădem iar în păcat, însă fără disperare, ci
menținîndu-ne într-o stare de așteptare credincioasă. 71. -n locul : nu departe de fundul văii,
unde poala (limbul) aproape se isprăvește. Poalele văii nu pot fi decît partea de jos a celor
două coaste care o formează și unde ea sîrșește. 73. Curat argint... : culorile aprinse ale
florilor și ale ierburilor din „vîlceaua principilor” erau mai puternice și sclipitoare ca argintul
curat, aurul strălucitor, smaraldul frînt și cocul purpuriu. 75. Cocul : fructul unei tufe de
culoare roșu aprins, întrebuițat de vopsitori. În Rețetarul florentin, 41, găsim : „Cocul vopsitor
al lui Dioscoris și Gaien și chermes-ul lui Serapion sînt unul și același lucru”. 80. Odoruri :
miresme. De la it. odore = miro. 81. Airea : aiurea. Ca și altinde pentru altunde, reprezintă
o formă foarte des întrebuițată de Coșbuc și în poeziile lui originale. 83. Salve Regina :
rugăciunea către Maica Domnului atribuită Sfîntului Bernard, misticul îndrăgostit de Sfînta
Fecioară. Se cîntă în slujba de seară la vecernii, și începe „Salve Regina, mater misericordiae,
vitae dulcedo et spes nostra, salve !...”. 84. Nu le vedeai : fiind ascunse în fundul văii. Steiner
observă cu finețe că vîlceaua principilor aduce aminte de nobilul castel din Limb, și culorile
vii ale florilor care smâlțuiesc pajiștea pe care șed prinții ne amintesc blazoanele strălucitoare
de aur, argint, alb, negru, albastru și stacojiu, emblemele nobleței familiilor din care se tră-
geau și (simbolic) ale bunurilor și onorurilor lumești pe care norocul le împarte prinților cu
dărnicie. 89. Pe culme : fiindcă în fundul văii era mai puțină lumină. Poate că e aici și un
sens alegoric : „Cei mari trebuie văzuți mai de departe, în perspectiva istoriei. Văzuți de
aproape și de contemporani, par a fi oameni de rînd, nu pot fi judecați în adevărata lor în-
semnătate. Trebuie priviți de pe o culme sufletească, înălțîndu-ne deasupra patimilor obișnuite”.

329

DIVINA COMEDIE

91 Acel ce șade cel mai sus, pârînd
c-ar fi negles ce-avea să făptuiască
și vezi că nici nu cîntă cu-alții-n rînd,

94 Rudolf a fost și-ar fi putut s-oprească
Italia de-a pieri de răni, de care
tîrziu va fi alt braț s-o lecuiască.

97 Vecinul său, ce-l mîngîie, cum pare,
domni pămîntu-aceilor văi ce drum
prin Molda-n Elba-și fac, prin Elba-n mare,

100 și-i Otocar, mai bun ca prunc decum
e fiu-i Venceslau, de barbă plinul,
ce-n lene și-n desfrîu se-ngrașă-acum.

103 Și-acei născior, ce pare cu vecinul
cel blînd la chip, în foarte intim sfat,
muri fugind și desflorîndu-și crinul.

106 Vezi cum își bate pieptul, desperat,
și vezi pe celălalt ce-oftînd fierbinte

din palme-obrajilor făcut-a pat :

109 sînt ciumei Franței socru și părinte ;

și-au inimi triste-așa de-amar durute

de viața lui cea rea și făr' de minte.

92. Și sta făr-a cînta cu alții-n rînd (c). 104. Că stă de tainic (a). 111. Că-i știi mișelul trai (a).

91. Acel : Rudolf de Habsburg, tatăl lui Albert de Austria (cf. cîntul VI, 97), care a domnit ca împărat și rege al romanilor de la 1273 la 1291. Despre el ne spune cronicarul Villani (VII, 55) : „Acest rege Rudolf a fost de mare însemnătate și mărinimos, și viteaz în războaie și norocit în bătălii, foarte temut de germani și italieni, și, dacă ar fi voit să treacă în Italia, fără împotrivire ar fi stăpînit-o”. 92. Negles : de a trece în Italia. 93. Nu cîntă : leneș și în rugăciune sau, după cum zice Steiner, osîndit, ca mai vinovat, a se lipsi și de mîngîierea rugăciunii. 96. Alt braț : face aluzie probabil la Henric al VII-lea de Luxemburg. Scena Divinei Comedii petrecîndu-se în anul 1300 și Henric coborîndu-se în Italia în 1310, Dante întrebuintează aici viitorul, făcînd un fel de profecie ex eventu. 97. Vecinul său : Otocar al II-lea, regele Boemiei (valea parcursă de râul Molda, numele latinesc al Moldavei, afluentul Elbei) urmaș al lui Venceslav al III-lea și mort în 1278. Crud dușman al lui Rudolf în viață, aici, în regatul iertării, ne e înfățișat mîngîindu-l. 100. Ca prunc : a avut, copil fiind, mai multă minte ca Venceslav, om matur. Prea grosolan interpretează Benvenuto da Imola, parafrazînd pe Dante fără a-l înțelege, după cum foarte des se întîmplă acestor vechi comentatori : „qui habebat magnam barbam”. 102. Acum : a murit în 1305 la Buda. Data călătoriei lui Dante fiind 1300, Venceslav e socotit ca încă în viață. 103. Născior : cu nas mic. Filip al III-lea, zis cel Îndrăzneț, regele Franței. Un vechi comentator adnotează : „habuit parvum nasum et ideo vocabatur Nasetus”. Vecinul : Henric de Navarra, socrul lui Filip cel Frumos, fiul lui Filip al III-lea numit mai sus. 105. Muri : la Perpignan, în 1385, fugind din Catalonia, invadată de Petru al III-lea de Aragón, cu care era în război pentru stăpînirea Siciliei, în urma izbînzilor navale cîștigate de Ruggiero di Lauria. Desflorîndu-și : spre rușinea neamului lui, al cărui blazon purta trei crini de aur pe fond albastru. 106. Vezi : bagă de seamă cum Filip al III-lea își bate pieptul și Henric I (celălalt) suspină, amărîți și unul, și altul din cauza fiului și ginerelui lor, Filip cel Frumos, „ciuma Franței”. 108. Pat : își sprijină chipul în palme, în atitudine de durere. 109. Ciumei Franței : Filip al IV-lea cel Frumos, fiul lui Filip al III-lea cel Îndrăzneț, s-a urcat pe tronul Franței în 1285 și, ca soț al Ioanei de Navarra (fiica lui Henric), luă titlul de rege al Franței și al Navarrei. A murit în 1314 într-un accident de vîntoare, și deci în 1300, data închipuirii dantești, era încă în viață, ceea ce explică cum Dante vorbește de el ca de un om în viață. Dante de mai multe ori îl apostrofează, indignat

330

PURGATORIUL

112 Iar cel cu membre-așa de mari pârute,

ce cîntă-n rînd cu cel cu mare nas,

fu-ncins cu brîu-a tot ce e virtute,

115 și rege după el de-ar fi rămas

acel flăcău ce-n dosul lui se vede,

virtutea s-ar fi scurs din vas în vas,

118 cum nu poți spune de-alt al său erede,

câci Frideric și Iacob au azi țară

dar ce-i mai bun nici unul nu posedă.

121 Umana probitate crește rară

pe crengi în sus, câci vrea să fie-astfel

Acel ce-o dă, ca Lui să i se ceară.

124 Și Cîrnului și și-altui Petru-acel

de care plîng-Apulia și Provanța

aceste-ocări li se cuvin la fel.

127 Aci-ntre pom și germene-i distanța

cît e-ntre Margarita și Beatrice

cu soțul lor, și, cu-al ei soț, Constanța.

121. o afli... (a). 122. Crescînd pe crengi (a).

mai ales de insulta adusă papei în 1303, când Sciarra Colonna, unul din partizanii lui și dușman personal al lui Bonifaciu al VIII-lea, îi dădu și o palmă, din care cauză papa muri de durere. Cu toată ura violentă pe care Dante a nutrit-o totdeauna împotriva lui Bonifaciu, n-a putut totuși ierta niciodată lui Filip cel Frumos felul brutal în care s-a purtat față de bătrînul papă (care-l așteptase fără frică, îmbrăcat în hainele sale pontificale), căci și-a bătut joc, prin el, de însași Biserica pe care, în acel moment, o reprezenta. Socru și părinte : Henric de Navarra și Filip al III-lea. În text : „părinte și socru”. 111. De viața lui : a lui Filip cel Frumos. 112. Iar cel : Petru al III-lea cel Mare, regele Aragonului (1236-1285). 113. Cel cu mare nas : Carol I de Anjou (1220-1286), care, în urma bătăliei de la Benevento, a intrat în stăpînirea regatului de Neapole. Cronicarul Villani (VII, 1) îl descrie „mare și voinic, de culoare măslinie și cu nasul mare”. De observat cum Dante întrebuintează aici procedurile satirico-comice cam grosolane ale sirventes-ului provensal, potrivit cu figura lui Sordello, care-i arată sufletele, și autor, după cum am spus, al sirventes-ului împotriva prinților contemporani cu ocazia morții lui Blacatz. 114. Brîu : fiindcă în Evul Mediu brîurile erau de obicei din materie foarte de preț (de aur sau argint) și împodobite cu pietre prețioase, aici încins cu brîu înseamnă împodobit. Cît despre semnificația simbolică a brîului, ea era castitatea și cumpătarea, fiindcă înfrînează șoldurile (păcatul trupesc). 116. Acel flăcău : Alfons al III-lea, întîiul născut al lui Petru al III-lea de Aragon, mort la 20 de ani în 1291. 118. De alt : de nici un alt urmaș al său. Virtuțile lui Petru al III-lea, moștenite de primul său născut Alfons al III-lea, mort prea devreme ca să-i poată urma la tron, n-au fost moștenite de ceilalți copii ai lui : Frederic al II-lea și Iacob al II-lea, care stăpîniră respectiv regatele Siciliei și Aragonului și se războiră între ei din cauza moștenirii părintești. 121. Crește : virtuțile părintești se moștenesc rar. 123. Acel : Dumnezeu, care e singurul distribuitor al virtuților omenești care ne vin de la El și nu de la natură. 124. Cîrnului : lui Carol I de Anjou, pe care mai sus l-a numit „cu mare nas”, și al cărui urmaș pe tron, Carol al II-lea, era cu mult inferior tatălui. Altui Petru : în text : „și celuilalt”, adică : nu unui alt Petru, după cum pare a-nțelege Coșbuc, luîndu-se după un text necorect, ci aceluiași Petru al III-lea de Aragon. 125. De care : în text : „încît” și se referă la „cîrnul”, și nu la acest alt Petru inexistent. Cel din vina căruia plîng Apulia și Provența este urmașul lui Carol I, adică Carol al II-lea de Anjou, care în 1300 stăpînea regatul Neapole. 128. Margareta și Beatrice : Beatrice de Provența și Margareta de Bourgogne, prima și a doua soție a lui Carol I. Sensul terținei e următorul : „Cu atît Carol al II-lea e mai prejos decît Carol I, cu cît Constanța, soția lui Petru al III-lea de Aragon, se poate fâli cu bărbatul său mai mult decît Beatrice și Margareta, prima și a doua soție a lui Carol I, se pot fâli cu soțul lor”. Într-un cuvînt : „Carol al II-lea e cu atît mai prejos de Carol I, cu cît acesta era inferior lui Petru de Aragon”. 129. Cu soțul : față de soțul.

331

DIVINA COMEDIE

130 Pe-al Angliei rege-al traiului simplice,

Enric, deoparte sfînd, priviți-l voi :

el fu-n vlăstare-o plantă mai ferice !

133 Iar cel ce șade mult mai jos, apoi,

privind spre ceruri, Wilhelm e, marchezul,

de-al cui cu-Alexandrinii lung război

136 și Montferatu-i trist și Canavezul”.

130. Simplice : simplu ; cf. Villani, V, 4 : „om simplu și de bună credință”. 131. Enric : Henric al III-lea, regele Angliei (1206-1272), fiul lui Ioan fără Țară, fu făcut laș de Sordello în sirventes-ul pomenit. 132. Vlăstare : face aluzie la copilul lui, Eduard I Legiuitorul, despre care Villani ne spune (VIII, 9) (1240-1307) că a fost „unul dintre cei mai de valoare și înțelepți stăpîni și creștini din vremea sa”. 134. Wilhelm : Guglielmo al VII-lea Spadă-Lungă, stăpînitor al Montferratului (Piemont). În 1290, răzvrătindu-se împotriva Alexandriei, fu luat prizonier de către răzvrătiți și omorît, din care cauză cei din Montferrato și Canavese (alt ținut din Piemont) făcură un lung și crud război cu locuitorii din Alexandria.

332

PURGATORIUL

Cîntul VIII

Ante-Purgatoriul. Valea

înflorită : prinții neglijenți

Clopotul vecerniei (1-9) Rugăciunea

sufletelor (10-18) Îngerii păzitori ai

văii (19-42) Nino Visconti (43-96)

Șarpele (97-108) Corrado Malaspina

și strălucirea curții lui (109-139)

1 Era pe timpul care-aduce dor

și inima-n vîslași de jale-o frînge,

în ziua cînd le-au zis „drum bun” ai lor,

4 cînd sufletu-ntr-un nou hagi se strînge

cînd cînt-un clopot dulce-n depărtare

ce-a zilei moarte-acolo parc-o plînge,

7 cînd eu simții c-auzul îmi dispăre,

și-un duh văzui ’nălțîndu-se-ntre ele

făcînd cu mîna semn ca de-ascultare.

10 Și-unite palme ridicînd spre stele

privea spre răsărit, ca și zicînd

spre Dumnezeu : – „Ce-mi pasă de-alte cele !”

2. strînge (a). 4. frînge (a). 5. Cînd el departe-aude-un clopot care (b). 6. Cîntînd de

parc-a zilei moarte (a) ; Cîntîndu-i parc-a zilei (b). 9. Făcea cu mîna semn s-ascult

ce spune (c). 12. Cel Etern (a). 13. dulce, astfel (a).

1. Pe timpul : apusul soarelui. În text : „Era ceasul cînd dorul cuprinde pe călători și le

înduioșează inima în ziua cînd au zis adio dulcilor prieteni și care înțepă cu iubire pe noul

pribeag, dacă aude de departe un clopot ce parcă plînge ziua care moare”. 4. Nou hagi :

pelerin, călător încă neobișnuit cu drumurile. Aceste versuri, care în italienește sună cît se

poate de dulce și de melancolic, au puterea să ne evoce figura lui Dante străbătînd drumurile

Italiei, după izgonirea sa din Florența, și înduioșîndu-se la coborîrea serii de amintirile de

acasă care îi năpădesc sufletul în ceasul acela. 5. Clopot : pînă la cercetările lui Novati

(Indagini e postille dantesche, Bologna, Zanichelli, 1899) s-a crezut c-ar fi vorba de clopotul

vecerniei (Ave Maria). Însă, după studiul savantului profesor de la Milano și regretatului

medievalist, rezultă că obiceiul de a trage clopotul ad Ave Mariam e posterior lui Dante.

Trebuie deci să înțelegem aici clopotul care ordona stingerea focurilor în orașele medievale,

aproape în întregime de lemn și deci foarte expuse incendiului. 7. Dispare : începui să nu mai

aud vorbele lui Sordello și cîntecul sufletelor, atenția fiindu-mi îndreptată toată spre unul din

suflete, care se ridicase dintre celelalte. De aici se vede că Dante a observat și el că atenția

e ritmică, ceea ce abia în zilele noastre a fost descoperit de psihologia experimentală.

9. Semn : ca să înceteze celelalte suflete să cînte Salve Regina și să-l asculte. 12. Ce-mi pasă :

333

DIVINA COMEDIE

13 Te lucis ante,-așa de dulci sunînd,

încît simțeam din simțuri că mă scoate,

cuvinte-a spus cucernice ; și,-n rînd

16 cu el, și dulce și devote toate

cîntară-ntregul imn pînă la fine,

cu ochii-ntorși spre veșnicele roate.

19 Fixează-ți ochii pe-adevăr, creștine,

aici, căci vâl așa de fîn îi pui,

că lesne-o să străvezi prin el, știi bine.

22 Pe-acel gentil popor deci îl văzui

privind în sus și, ca și-n așteptare,

umil și palid în tăcerea lui,

25 și-apoi doi îngeri din adînce zăre

văzui venind, cu spăzi, de foc făcute,

dar fără vîrf și tîmpe fiecare.

28 Aveau, ca foile de-acum născute,

vestmînt ce-n urmă-le juca-n ușorul

susur domol, de verzi aripi bătute.

31 Deasupra noastră-oprindu-și unul zborul,
mai jos de mal dincolo-al doilea stete
așa că sta-ntre dînșii-acum poporul.

34 Eu clar văzut-am blondele lor plete,
ci-n ochi mi-aduse fața lor orbie,
cum tot preamultul poate-un simț să-mbete.

14. Cîntar-un imn (a). 16. Cucernic (a). 26. Și-apoi ieșind doi îngeri și din zare (a).

30. făcut de verzi (a). 35. Ci-n fața lor... -n ochi... (c).

de lucrurile lumești. 13. Te lucis ante : sînt primele cuvinte ale imnului de vecernie, cu care Biserica cere, la sosirea nopții, sprijinul lui Dumnezeu împotriva ispitelor nocturne. Dulci : se referă la „cuvinte” din versul 15. A se construi : „A spus cuvinte cucernice, sunînd așa de dulci, încît simțeam că mă scot din simțiri”. 16. Cu el : cu sufletul care dăduse semnul încetării unui cîntec și începerii altuia. 17. Imn : Te lucis ante. 18. Veșnicele roate : cele nouă ceruri ale sistemului ptolemaic, pe care oamenii din Evul Mediu și le închipuiau cristaline și învîrtindu-se cîrmuite de o inteligență motoare : îngerii, arhanghelii, serafimii, heruvimii etc. 19. Fixează-ți : ca în toate locurile în care alegoria capătă o însemnătate mai deosebită, Dante însuși atrage atenția cititorului că trebuie aici să se citească și dincolo de vîlul sensului literal. Într-adevăr, scena ce urmează reprezintă o încercare de ispită diabolică zădărnicită de paza îngerilor, al cărei înțeles simbolic este că „diavolul lucrează în bezna minții și a inimii omenești și că numai lumina și sprijinul harului pot mîntui pe credincioși”. Ar fi însă greșit, după cum foarte bine observă Steiner, dacă s-ar înțelege că șarpele ar avea vreo putere de a ispiti pe prinții văii înflorite din Purgatoriu. În regatul pocăinței diavolul n-are nici o putere, și toată scena n-are altă menire decît de a le arăta lor primejdia din care au scăpat. 22. Gentil popor : ceata aceea de suflete nobile (de prinți). 27. Tîmpe : simbolul dreptății temperate de milostenia dumnezeiască. 28. Ca foile : de culoarea foilor. 30. Verzi : de culoarea Speranței. 36. Preamultul : cum o excitație senzorială prea intensă întrece puterea simțurilor. Lumina prea mare îl orbește, și înfățișarea dumnezeiască a îngerilor rămîne ascunsă în vîlul de lumină care-i înfășoară.

334

PURGATORIUL

37 Spre-a ne păzi de-un șarpe ce-o să vie
aci-n curînd, Maria ni-i aduce,
de paza văii-acestea să ne fie !

40 Eu, neștiind ce drum avea s-apuce,
privii în jur și rece ca un sloi
m-am strîns în dosul dulcelui meu duce.

43 – „Acum vom scoborî – ne-a zis apoi –,
să stăm de vorbă cu-acea gloată sfîntă,
câci drag lor le va fi a fi cu voi.”

46 Trei pași, cred eu, și-am fost la cei ce cîntă.
Și-un duh văzui care, pîrînd c-ar vrea
a ști de-s eu, privea la mine țință.

49 Era pe-un timp cînd zarea se-nnegrea,
dar nu-ntr-atît spre-a nu cunoaște bine
ce-n ochi de-ntîi nelimpede părea.

52 Și-am mers spre el, iar el veni spre mine.
– „Că nu te-aflai, o, cît de mult îmi place,
cu răii-n Iad, o, demne jude Nine !”

55 Salutul demn nici eu, nici el nu-l tace.
Și-apoi : – „De cînd sosiși – îmi zise el –
sub munte-aici pe-a mării-ntinsă pace ?”

58 – „O, de-azi din zori, prin tristul loc, și-astfel
c-această viață-a mea tot prima este
și-așa-mi cîștig pe-a doua cu-acest zel.”

38. Lipsește în (A). Am introdus deci în text nota marginală din (a). 42. M-am

strîns de tot de (a). 45. fi-le-va plăcut (a). 59. ca viața mea de-acum (a).
 38. Maria : Sfînta Fecioară. Ni-i aduce : pe acești îngerii. 40. Avea : șarpele. 43. Ne-a zis : Sordello. 51. De-ntîi : nu era așa întuneric încît, privind cu puțină atenție, să nu se poată distinge ceea ce la început părea neclar. 53. Că nu te-aflai : ce bine mi-a părut că, văzîndu-te aici, am avut certitudinea că nu erai osîndit printre sufletele Iadului ! Nu adresează cuvîntul lui Nino Visconti, ci e vorba de o exclamație pe care o face poetul cînd scrie. 54. Jude Nine : Ugolino Visconti din Pisa, zis Nino prin prescurtarea numelui, care – ne spune vechiul comentator al Divinei Comedii, Francesco da Buti – „stăpîni județul Gallurei în Sardinia și fu foarte nobil la suflet și în moravuri și îndrăzneț și voinic”. Sardinia, colonia Pisei, era împărțită în „județe” sau „regate” ; de aceea Carducci, vorbind de acești „regi”, spune (Faida di Comune) : „cei ce regi erau în Sardinia și în Pisa cetățeni”. A fost podestà al Pisei, împreună cu unchiul lui (din partea mamei) Ugolino della Gherardesca (Infernul, XXXIII, 13), și muri în 1296. Dante putu să-l cunoască la Florența, unde de mai multe ori judele Nino merse în cursul anului 1289. „Întregul episod respiră familiaritatea afectuoasă și aducerea-aminte a stăpînirii pe care puternica familie guelfă o exercitează timp de un veac în Sardinia împotriva sarracinenilor, genovezilor și celorlalți «juzi» pămînteni și care se sfîrșește prin moartea lui Nino”, pe care un vechi cronicar sardinian îl numește, cu oarecare mîndrie, „judex Gallurensis et tertiae partis regni kallaretani (din Cagliari) dominus”. Cf. Fortunato Pintor în Lectura Dantis, la acest cuvînt. 55. Salutul : în text : „Nici un fel de salutare frumoasă n-a fost uitată de noi”, adică : „Ne-am salutat cu tot felul de salutări frumoase”. 58. Tristul loc : după ce am străbătut Infernul. 59. Tot prima : tot cea pămîntească, adică n-am murit vreodată și mă vezi aici cu sufletul și cu corpul meu pămîntesc. 60. A doua : viața cea veșnică.

335

DIVINA COMEDIE

61 De-abia mi-au auzit cum spui aceste
 Sordel și Nin, și-ados făcură saltul
 ce-l face-un om de-o spaimă făr' de veste.
 64 Se-ntoarse unul spre Virgil, iar altul
 spre-un duh ce-aici ședea și : – „Sus, Conrad !
 Să vezi ce-a vrut din mila sa Prea 'Naltul !”
 67 Iar mie-apoi : – „Pe-acel al grației grad
 ce-l datorești tu Celui ce ne-ascunde
 «de ce»-ul prim ca-n veci să n-aibă vad.
 70 Ajuns dincolo de-ale mării unde,
 să-i spui să 'nalțe rugi a mea Giovana
 la Cel ce-oricînd curăților răspunde.
 73 Nu cred că-n piept mai poartă mă-sa rana
 de cînd schimbat-a albul vâl al ei,
 pe care-o dată l-ar mai vrea, sârmana !
 76 Exemplu clar din ea tu poți să iei,
 cînd nu-l ațîți mereu cu ochii-ori gura
 cît ține-un foc al dragostii-n femei !
 79 Dar nu-i va pune mîndră sepultura
 năpîrca din Milan ce-adun-oștiri
 cum i-ar fi pus cocoșul din Gallura”
 82 A zis, și-n timpu-acestei tînguiri
 vedeam pe fața-i stampa rîvnei care
 dă drept cîntar onestelor porniri.

61. Cum (a). 72. inocentei (c). 84. onestelor (a). Cuvîntul lipsește în (A). 87. osie o [roată] (a).

62. Ados : înapoi. Saltul : se trag înapoi mirați și aproape înspăimîntați de minune.
 65. Conrad : Corrado Malaspina, stăpîn al Lunigianei (regiunea dintre Liguria și Toscana), pe lîngă urmașii căruia Dante își găsi cîțva timp adăpost în lunga lui pribegie prin ținuturile Italiei. 66. Ce-a vrut : ce minune a binevoit să ne arate. 69. „De ce”-ul prim : cauza primă. Ca-n veci : încît noi n-aveam chip de a o ajunge. Își închipuie cauza primă ca ceva pus dincolo de un rîu care nu ne oferă nici un vad pentru a-l trece. 70. Dincolo : în emisfera arctică,

locuită de oameni, dincolo de marea ce înconjoară Purgatoriul, adică : atunci când se va întoarce pe pământ. 71. Giovana : fiica lui Nino, măritată foarte de tânără în 1308 cu Rizzardo da Camino (Paradisul, IX, 47-51). În 1323, după ce pierduse toată averea jefuită de mînia ghibelinilor, virtuoaşa domniţă se retrase la Florenţa într-o viaţă modestă şi primi de la comună o subvenţie de 1.200 lire de fioreni mici. 73. Mă-sa : văduva lui Nino, Beatrice d'Este, care trecu în a doua căsătorie cu Galeazzo Visconti şi deci schimbă vâlul alb, care, împreună cu haina neagră, erau îmbrăcămintea văduvelor în Evul Mediu. În blamul lui Dante pentru această a doua căsătorie a văduvei lui Nino trebuie să vedem un reflex al acelei aversiuni pe care în Evul Mediu atît Biserica, cît şi poporul îl avură pentru a doua căsătorie, pe care mai ales poporul o considera ca ceva ruşinos, un fel de bigamie. 80. Năpîrca : pe steagul oştilor milaneze era stema Visconţilor, care consistă într-un şarpe ce are în gură un copil. Cocoşul era stema Gallurei, unde domnea judele Nino. Deci trebuie înţeles : „Visconţii din Milano nu-i vor face un mormînt aşa de mîndru cum i-ar fi făcut supuşii săi din Gallura”. 83. Rîvnei : îndreptăţită aprindere de mînie. 84. Drept cîntar : care înfrînează pornirile oneste, ferindu-ne

336

PURGATORIUL

85 Eu lacom tot spre cer priveam, spre-o zare
pe unde-au aştrii cel mai lin ocol,
cum mai vecin de-o osie roata-l are.

88 Şi-a zis Virgil : – „Ce caţi tu sus în gol ?”.

Iar eu : – „Trei sfinte-acelea flăcările
ce-aprinseseră dincoace-ntregul pol”.

91 Iar el : – Sînt jos dincolo patru stele
pe cari le-ocheai în zori, de licur pline,
şi-acestea suie-acum unde-au fost ele”.

94 Pe cînd vorbea l-a tras Sordel spre sine
zicînd, şi-a-ntins şi mîna ca s-arete :

– „Vezi colo, vezi duşmanul cum ne vine !”.

97 Şi-un şarpe-n partea făr' de parapete
a strîmtei văi, precum, de n-am greşală,
fu cel ce Evei tristul fruct îl dete,

100 venea prin flori şi ierbi, spurcata bală,
şi-ades cu capu-ntors el dosul lui
lingîndu-şi-l ca bestia cînd se spală.

103 Eu n-am văzut, deci nici nu pot să spui,
vulturii-acei cereşti cum se mişcară
dar pe-amîndoi mişcîndu-se-i văzui.

106 Simţînd aripi cum aeru-l separă,
fugi năpîrca, şi-îngerii-n senin
cu zbor egal la post veniră iară.

109 Dar duhul ce veni chemat de Nin,
el nu-nceta fixat să mă privească
mereu, în tot acel asalt divin.

92. pline flăcări (a). 93. -n cer (a). 101. spinarea lui (a). 102. Lingînd adese (a) ;

Lingîndu-şi-o (a). 108. la loc (c) ; se-nturnară (c). 111. În tot decursu-acelui... (a).

de excese. 86. Cel mai lin : în direcţia polului antarctic, unde stelele au o mişcare în aparenţă mai înceată decît stelele care sînt mai aproape de Ecuator, după cum mai înceată e mişcarea razelor roţii aproape de osie. 89. Trei... flăcările : trei stele care simbolizează virtuţile teologale : credinţa, speranţa şi caritatea. 91. Patru stele : cele ale căror raze lumineau chipul lui Cato (Purgatoriul, I, 22) şi care, după cum am văzut, simbolizează cele patru virtuţi cardinale : prudenţa, dreptatea, tăria şi cumpătarea. Stelele care simbolizează virtuţile teologale strălucesc noaptea în ora potrivită reculegerii şi meditării ; celelalte, care simbolizează virtuţile cardinale şi se referă la viaţa activă, strălucesc ziua. 96. Duşmanul : şarpele, adică ispita diabolică, care lucrează la întuneric şi vine o dată cu căderea nopţii. Momentul, după cum observă Steiner, e aici foarte bine potrivit. Nimeni nu se păzeşte : Virgil vorbeşte, Dante e cu ochii la stele, Nino e tulburat de amintirea soţiei nestatornice. Clipa e prielnică şi vrăj-

mașul o folosește. 97. Parapete : unde valea se deschide. 101. El : șarpele. 104. Vulturii... cerești : îngerii păzitori ai văii. 105. Mișcându-se : odată mișcați. 106. Separă : abia șarpele simte filfiutul aripilor îngeresti, fuge, și îngerii se îndreaptă spre locul lor (la post) în Rai. 110. Fixat : țintă.

337

DIVINA COMEDIE

112 – „Făclia ce te duce-n sus găsească
destulă ceară-n vrere-ți, spre-a putea
ca pînă-n smalt pe culme să-ți lucească !

115 Din Valdimagr-ori din vecini cu ea
să-mi spui, de știi, vro veste-adevărată
câci mare-acolo fui în viața mea.

118 Conrado Malaspina fui odată,
nu cel bătrîn, ci-urmaș, și-a mea cea vie
de-ai mei iubire-o fac aici curată.”

121 – „O – zisei eu –, a voastră seniorie
eu n-o cunosc, ci-n Europa oare
e vrundeva vrund om să nu v-o știe ?

124 A casei voastre faimă și onoare
dă știri de voi și țara voastr-oricui,
încît ajunse-o pildă-ntre popoare !

127 Și-ți jur, și-așa s-ajung unde mă sui,
c-al vostru neam păstrează-onoare-ntregii
virtuți, și-a spăzii ca și-a pungii lui !

130 Îi dă natura și-uzul privilegii
încît, pe răul drum oricîți să plece,
el merge drept, urînd călcarea legii.”

133 – „Deci mergi ! Și-n șapte dăți nici nu va trece
să doarmă Feb în patul ce-l supune
subt labe-ntreg și-ntreg e sub Berbece,

118. Eu fui Conrado (a). 119. Nepot, nu [cel bătrîn] (a). 129. sale (c). 134-136. Iar
Feb să doarmă nu va trece/ De șapte [dăți] întreg sub labe al cerului (a).

112 : Corrado Malaspina începe convorbirea lui cu Dante urîndu-i ca lumina harului dumnezeiesc, care îl călăuzește la urcarea muntelui, să găsească în voința lui destulă docilitate ca să-i poată străluci pe culmea Purgatoriului, unde e Raiul pămîntesc (smalt). 115. Valdimagr- : ținutul între râul Serchio la miazăzi și Varo la miazănoapte, adică Lunigiana. Ca toate sufletele pe care Dante le întâlnește în călătoria lui închipuită în ținutul de dincolo de mormînt, și Corrado Malaspina se arată doritor de a afla vești nu de pe lumea pămîntească în general, ci din ținutul lui natal, din orașul lui, de la cei de acasă, ceea ce dă poemei dantești o notă de umanitate atît de universală. 118. Conrado Malaspina : cel tînăr, marchiz de Villafranca, fiul lui Federigo I. 119. Cel bătrîn : bunicul lui, cu mult mai vestit, al cărui nume îl găsim așa de des pomenit de cronicarii timpului și de trubadurii provenșali, ce în versurile lor îl slăvesc pentru dărnicia și ospitalitatea față de ei. Și-a mea : a se construi : „Și iubirea mea cea vie de ai mei o fac curată aici”, adică : „Și-am iubit pe ai mei cu acea iubire care aici se curăță de orice zgură pămîntească, îndreptîndu-se toată spre Iubirea iubirilor, care este Dumnezeu”. 121. Seniorie : curtea voastră primitoare. 122. N-o cunosc : în 1300, data fictivă a poemei, Dante nu fusese încă oaspete la curtea lui Moroello Malaspina. 128. Păstrează- : tradiția tuturor virtuților cavalești : a „vitejiei” (a spăzii) și a „dărnicii” (a pungii). 130. Natura : „și din cauza firii lui, ca și din practicarea virtuților, neamul vostru e privilegiat între celelalte și merge drept, oricît de mulți apucă drumul cel rău”, adică : „nu se lasă abătut din cale prin faptul că ceilalți apucă un drum greșit”. 133. -n șapte dăți : nu vor trece șapte ani, adică : soarele, care acum este în zodia Berbecului, nu se va întoarce de șapte ori în această zodie

338

PURGATORIUL

136 și-aceast-a ta curtean-opiniune
cu mult mai mare cui se va-ntări

în capul tău decît cum alții-ar spune,
139 justiția-n mers de nu se va opri.”

137. va fi-ntărită (a). 139. oprită (a).

și vei vedea că această bună opinie ce o ai despre neamul meu corespunde cu totul adevărului.

137. Cui : vei avea un motiv cu totul mai întemeiat pentru a-ți păstra buna opinie ce-o ai despre familia mea. În text : „Această opinie îți va fi ținută în cap cu niște cuie mai mari decît zvonul public”. Dante a fost la curtea lui Franceschino, Moroello și Corradino Malaspina în 1306, cînd, în ziua de 6 octombrie, a mijlocit pacea dintre cel din urmă și episcopul orașului Luni (de la care-și ia numele întregul ținut al Lunigianei). Actul solemn a fost redactat la Sarzana și subscris la Castelnuovo della Magra, și Dante, ca mijlocitor al păcii și procurator al fraților Malaspina, s-a sărutat atunci cu episcopul în fața poporului, în semn de pace. De aici probabil s-a născut legenda după care poetul, oprindu-se la mînăstirea „del Corvo” și întrebat ce căuta acolo, ar fi răspuns : „Pace !”. Ne face să ne gîndim la această posibilitate faptul că legenda o găsim localizată în Lunigiana, unde se află și „Mînăstirea Corbului”.

139. De nu : dacă nu se va opri cursul drept al evenimentelor prestabilite de Dumnezeu.

339

DIVINA COMEDIE

Cîntul IX

Ante-Purgatoriul. În fața

porții celei sfinte

Visul lui Dante și transportarea lui

lîngă ușa Purgatoriului (1-63)

Descrierea porții (64-102) Îngerul

portar ; cele trei trepte și săparea

celor șapte P pe fruntea lui Dante.

Deschiderea porții (103-145)

1 Acum amanta lui Titan anticul

[pe prispa răsăritului sclipea,

lăsîndu-și îndărăt, în pat, amicul].

4 De pietre scumpe fruntea ei lucea,

tocmite-n chipul friguroasei fiare

a cărei coadă cînd lovește-i rea.

7 Iar Noaptea două stări, cum ea le are,

făcuse-urcînd spre locul unde stam,

și-aripi acum pleca spre-a treia stare,

10 cînd eu ce înc-aveam ce-mi dete-Adam

căzui de somn ca cel ce nu mai poate,

pe iarba unde-aceștia cinci eram.

13 În ceasul deci cînd rîndunica scoate

fălitu-i plîns, spre-a zorilor lumină,

aminte-avînd întîiu-i bocet poate,

1. concubina..., cel vechi, amanta (a, b). 3. în pat acum lăsîndu-l pe iubitul (a).

4. Cu dulci colori pe poala-i... (a).

1. Amanta : aurora. 5. Fiare : zodia Scorpiei, care primăvara precedă cu puțin zorile. De aceea Dante spune că aurora se arată la balconul de răsărit împodobită cu o diademă formată din cele nouăsprezece stele ale acestei constelații. 7. Stări : în text : „pașii”. A se înțelege : „Noaptea făcuse doi din pașii cu care se urcă pe bolta cerească, și cel de-al treilea era pe sfîrșite”.

Pașii cu care noaptea se ridică sînt orele ; deci trecuseră două ore din noapte, în vîlceaua prinților, în care se găseau Dante și Virgil. 9. Aripa : dacă pașii nopții sînt orele și ne aducem aminte că orele erau înfățișate ca tinere fete cu aripa, nu trebuie să ne pară ciudat că Dante spune că acești pași au aripa. După unele manuscrise, „aripile” ar fi ale „nopții”, care și le pleacă la fiece popas precum fac păsările cînd încetează zborul. Această lecțiune, urmată de altfel și de Torraca, se vede că e urmată de altfel și de Coșbuc, însă textele mai îngrijite ale lui Passerini și Steiner, ca și ediția critică recent apărută referă aripile la pas, și au : „și cel de-al treilea (pas) și-apleca aripile în jos”. 10. Adam : nu eram numai „suflet”, ci mai aveam și ceva din moștenirea lui Adam, adică „trupul”, și eram supus la toate nevoile lui. 12. Cinci :

Dante, Virgil, Sordello, Nino Visconti și Corrado Malaspina. 15. Bocet : face aluzie la povestea
340

PURGATORIUL

16 cînd mintea-n noi e mult mai peregrină
din carnea ei, și mai negînditoare,
și-a ei vedenie-aproape e divină ;

19 părea că-n vis eu vîd plutind în soare
cu pene de-aur un vultur ce-n zbor
cu-ntinse-aripi stă gata să scoboare.

22 Părea că este-acolo unde-n nor
pieri, lăsîndu-și soții, Ganimede,
cînd smuls el fu și dus în sfîntul cor.

25 Gîndeam : – „El stă pe-aci, așa se vede,
din simplu obicei, căci poate-alt loc
de-o fi prădat de el nedemn îl crede”.

28 Păru apoi că-n larg rotitu-i joc,
cumplit căzînd ca fulgerul, mă prinse
și-n sus cu el mă duse pînă-n foc,

31 și parc-aici și eu și el s-aprinse.

Și-atît m-ardea închipuitu-acei
pojar de sus, că somnul meu se stinse.

34 Nu cred c-Ahil s-a deșteptat altfel
rotind în jur priviri ce-nmărmurise
de-atîta loc străin pe lîngă el,

24. Cînd dus el fu-n supremul consistor (a).

mitologică pe care o va mai aminti și în cîntul XVII, 19 și urm., după care Procne, soția lui Teseu, pentru a răzbuna pe sora ei Filomela batjocorită de acesta, își omorî copilul și îl dădu la masă lui Teseu, pentru care fapt zeii transformară pe Procne în rîndunică. 18. Divină : în text : „divină”, adică „prevestitoare” (de la divinare = indovinare), iar nu „dumnezeiască”, ca în înțelesul obișnuit. Cît privește veracitatea visurilor matinale, cf. Ovidiu, Heroides, XVIII, 195 : „În revărsatul zorilor, cînd inima dormitează încă, și visurile spun adevărul”. Visul lui Dante are, firește, un sens alegoric și e legat de realitate : „vulturul” simbolizează „harul dătător de lumină” (Lucia), care ridică pe omul căzut în păcat, dar pornit spre pocăință (urcarea muntelui Purgatoriului) înspre căldura dragostei dumnezeiești. Vulturul, care în vis răpește pe Dante, corespunde cu Lucia, care, în timp ce el doarme, îl aduce pînă la poarta de intrare a Purgatoriului ; și muntele Ida, în regiunea Troiei, leagămul poporului roman, adică al celei mai mari civilizații pe care omul o putea dobîndi înaintea revelației creștine, corespunde vîlcei înflorite, lăcașul acelor prinți care, pentru a fi fost cîrmuitori de popoare, simbolizează autoritatea imperiului și reprezintă gradul cel mai înalt de perfecție la care poate ajunge omul prin propriile-i mijloace. Pentru a se sui însă și mai sus și a putea continua pe calea pocăinței și a curățirii sufletești e nevoie să intervină ajutorul harului dumnezeiesc (vulturul : Lucia), singurul care-l poate înălța pînă la dragostea lui Dumnezeu. 22. Acolo : pe muntele Ida, de unde Ganimede fu răpit. 23. Soții : tovarășii. Ganimede : fiul lui Tros și cel mai frumos dintre muritori ; fusese răpit – spre a umple cupele la masa zeilor – de un vultur trimis de Jupiter. 25. Pe-aci : pe muntele Ida, simbolul celei mai înalte stări de perfecție la care au putut ajunge păgînii înainte de revelația evangheliei, corespunzător „vîlcei înflorite” în care dormea Dante și simbolul celei mai curate stări sufletești la care poate ajunge omul fără intervenția harului. 28. Joc : jocul aripilor, zborul. Vulturul, care înainte se rotea larg în văzduh, la un moment dat se azvîrli deodată în jos, ca fulgerul. 30. Foc : pînă la regiunea focului, care, după știința astronomică medievală, se întindea între Pămînt și Lună. 33. Pojar : căldură. 34. Ahil : povestește Stațiu în Ahileida, I, 247 și urm.,

DIVINA COMEDIE

37 cînd mamă-sa lui Chiron i-l răpise
și-l duse-n Schiros, adormit pe brață,
de unde-n urmă-l scoase-apoi Ulise,

40 cum eu mă deșteptai, cînd de pe față
pierindu-mi somnul,-ngălbenii deodată,
ca omul cînd de-o mare spaimă-ngheată.
43 Văzui cu mine singur pe-al meu tată,
de două ceasuri soarele-n [cer sus]
și-n larg spre mare fața mea-nturnată.
46 – „N-ai nici o grijă, căci ești bine-adus,
fă-ți inimă – vorbi conducătorul –,
[– Să nu slăbești, ci să cutezi nespus :]
49 ajungi acum să vezi și Purgatorul.
Vezi largul zid ce-n jur îl cercuiește,
iar unde pare rupt îi stă zăvorul.
52 Pe cînd al zilei fapt de-abia mijeste,
iar sufletu-ți dormea-ntru-el, pe cîmpia
pe care-atîta floare-o-mpodobește,
55 venind o Doamn-a zis : – „Eu sînt Lucia.
Să iau pe-acest ce doarme, să mă lași,
să-i fac mai lesne-astfel călătoria».
58 Cei trei la umbre-n vale sînt rămași.
Ea te-a luat, și, zi cum se făcuse,
iar sus veni, iar eu pe-ai dînsei pași.

61 Și-aici te-a pus, dar mai întîi îmi spuse
cu mîndrii ochi de-această sfîntă-ntrare,
și-apoi și ea [și] somnul tău se duse.”
64 Cum prinde-un om în dubiu-mbărbătare
și schimbă-n siguranță frica lui
cînd verdele-adevăr în față-l are,

44. sus (a). 46. teamă (a). 59. Și-așa ea te-a luat și, zi cînd fuse (a). 60. Veni în sus
urmîndu-i sfinții [pași] (b). 64. Cum prinde-n preget omul (a).

că Ahile, pe cînd dormea, fu transportat din peștera unde locuia cu centaurul Chiron la Schiros de către mama sa, care vrea astfel să-l sustragă de la expediția grecilor, și descrie mirarea tînărului la deșteptarea sa : „Quae loca ? Qui fluctus ? Ubi Pellion ? Omnia versa Atque ignota videt, dubitatque agnoscere matrem”. 39. Ulise : știind că Troia nu putea să fie cucerită fără Ahile, Ulise se duse la Schiros deghizat în negustor. Toate fetele regelui Laomedon, și printre ele Ahile în haine femeiești, se duseră să cumpere podoabe și găteți femeiești. Ahile însă tîrgui o spadă și tresări la un sunet de trîmbiță, lucru pentru care fu descoperit și plecă cu Ulise la război. 43. Văzui : văzui pe Virgil, soarele ridicat pe cer și fața mea întunecată spre mare. 44. Soarele : depinde, ca și fața din versul următor, tot de „văzui”. 46. Bine-adus : pe cale bună. 49. Acum : fiindcă pîn-aci au fost în Ante-Purgatoriu, și numai de aici încolo vor intra în Purgatoriul adevărat. 51. Zăvorul : intrarea. 58. Cei trei : Sordello, Nino Visconti și Corrado Malaspina. La umbre : printre celelalte umbre din „vîlceaua înflorită” a prinților. 59. Zi : abia s-a făcut ziuă. 61. Spuse : mi-a arătat sfînta intrare a Purgatoriului, uitîndu-se la ea. 63. Se duse : ea dispăru și tu te-ai trezit din somn. 66. Verdele : curatul.

342

PURGATORIUL

67 așa și eu, iar cînd văzu că nu-i
în mine spaimă, cel ce-mi vru tot bine
porni pe deal, și-am prins și eu să sui.
70 Tu bine vezi cum eu înalț, creștine,
materia mea, să nu te mire dară,
că pui și duh mai mult ca s-o sprijine.
73 Și-așa suind, eram unde de-afară
ce-ntîi și-ntîi o scorbură părea,
cum este-n zid firida ce-l separă,
76 văzui că-i poartă, și că stau sub ea
trei scări de trei colori deosebite,

și-avînd portar ce mut încă stătea.

79 Și, tot mai larg privirile-mi țintite
pe el, văzui că șade-n capul scării
c-un chip așa că ele-mi fur-orbite.

82 C-o spadă-n mâini, în felul apărării
ce-atari lucruri lăsa-n priviri să-mi pice
c-ades le-ntoarsei oarbe-n largul zării.

85 – „Voi doi de jos – așa-ncepu a zice –,
ce vreți, și cine-i cel ce v-a condus ?

Vegheați ca drumu-n sus să nu vă strice !”

88 – „Cunoscătoare-a ce-i pe-aici, de sus
venind o Doamnă – zise-al meu părinte –,
de-această poartă chiar acum ne-a spus !”

91 – „Spre bine pașii ducă-vi-i 'nainte –
vorbi din nou acel gentil portar –,
pășiiți acum pe-a voastre trepte sfinte.”

72. Că pui ca sprijin (b). 74. Aceea ce dintîiu (A). Am trecut în text varianta (a),
versului din (A) lipsindu-i o silabă, ceea ce rezultă dintr-un spațiu lăsat de autor
între scorbura și părea. 75. În (A) este un spațiu destul de mare între firida și ce-l
separă. 76. Văzui că-i poartă acum și că stau sub (a). 78. Ce mut în prag (b). 79. largi
priviri avînd (a). 81. C-o față-astfel, (a). 82. Și-o spad[ă] (a). 83. scilipiri (c).

68. Cel : Virgil. 70. Tu bine vezi : ca de obicei, în locurile unde e nevoie de mai multă
pătrundere, Dante atrage atenția cititorului asupra ridicării treptate a materiei de la „uman”
la „divin”, și în consecință asupra rafinării formei artistice. 78. Portar : îngerul păzitor al
porții. 81. Ele : privirile. 82. Spadă : simbolul dreptății dumnezeiești. 86. Ce vreți : nu ne
putem nici închipui că îngerul n-ar ști toate cele despre care întrebă, dar, cum foarte bine
crede Steiner, trebuie să presupunem că se îndeplinește aici o formă de întrebări rituale, ale
cărora răspunsuri, deși cunoscute, trebuie pronunțate. 87. Strice : în cazul cînd ați păși pragul
Purgatoriului fără pregătirea necesară. 89. O doamnă : Lucia. 91. Ducă-vi-i : doamna despre
care mi-ați vorbit, Lucia, care, fiind simbolul „harului luminător”, e cea mai potrivită să vă
călăuzească pașii. 92. Gentil portar : sună cam ciudat, și e într-adevăr una din acele expresii
destul de frecvente în Divina Comedie care ne arată în Dante poetul medieval și ne face să
ne gîndim la acel element grotesc, adică comic-inconștient, pe care îl mai găsim, de pildă,
în capitulele romane, unde, alături de basorelieful inspirat de fabulele lui Esop sau
romanele „de la Table Ronde”, găsim uneori scene de o lascivitate dezgustătoare, cu totul
nepotrivite lăcașului celui sfînt care le adăpostește.

343

DIVINA COMEDIE

94 Spre ele-am mers. Și prima ca de var
era din piatră lucie, curată
și lins-așa că mă reda cum par.

97 Ca purpura, dar mai întunecată,
din piatr-a doua, aspră și bătrînă
și-n lat și-n lung în multe părți crăpată.

100 A trei-apoi, și-a ambelor stăpînă,
părea porfir cu-așa culoare nouă
ca sîngele ce-acum zvîcni din vînă.

103 Pe-acestea deci cu tîlpile-amîndouă
sta sfîntul sol, șezînd pe-un prag cum nu e
mai plin de licur clarul strop de rouă.

106 Văzînd că buna vrere-a mea mă suie,
Virgil îmi dete-ndemn : – „Acum tu lui
smerit să-i ceri ca poarta s-o descuie”.

109 La sfintele-i picioare m-așternui
cerîndu-i mila porților deschise,
ci-n piept dintîi de trei ori mă bătui.

112 El șapte P pe frunte-atunci îmi scrise
cu-al săbiei vîrf, și-apoi : – „Pe dealul sfînt
tu vezi de-nchide-aceste rîni”, îmi zise.

97. înoptată (a). 100. Apoi a treia (a). 101. și-avînd (a). 110. cum zise (a). 114. Tu
vezi de-aceste rîni să-ți fie-nchise (b).

94. Ca de var : simbolizează mărturisirea păcatului, în care sufletul celui pocăit trebuie să
se oglindească neschimbat. 98. A doua : simbolizează pocăința, a cărei culoare simbolică e
vînătul (ca purpura, dar mai închis), care corespunde cuvîntului italian perso, culoare între
roșu și negru, numită așa fiindcă venea din Persia (ca și turchino = albastru, care venea din
Turcia). Crăpăturile dispuse în formă de cruce (și-n lat și-n lung) simbolizează frîngerea
sufletului de durerea păcatului comis. 100. A treia : simbolizează ardoarea carității și a
dragostei dumnezeiești, care înflăcărează sufletul pocăit și îl împinge să șteargă păcatul prin
fapte bune inspirate de dragostea către Dumnezeu. Roșu aprins e culoarea care simbolizează
caritatea. 105. Licur : strălucire, sclipire. În text : „pe pragul care îmi părea piatră de dia-
mant”. Diamantul simbolizează temelia neclintită pe care se sprijină taina pocăinței, adică
facultatea dată de Isus apostolilor. Cf. Matei, XVI, 19 : „Îți voi da cheile împărăției cerurilor,
și orice vei lega pe pămînt va fi legat în ceruri și orice vei dezlega pe pămînt va fi dezlegat
în ceruri”. 106. Buna vrere : vîzînd că de bunăvoie îl urmam pe el, care mă trîgea sus pe cele
trei trepte. În text : „călăuza mea mă trase de bună voie peste cele trei trepte”, adică : „pînă la
poarta Purgatoriului”. 109. Sfintele-i : la picioarele îngerului păzitor al porții. 111. -n piept :
în semn de smerenie și pocăință, după cum în Biserica catolică fac credincioșii cînd ajung la
cuvintele crezului : „quia peccavi nimis cogitatione, verbo et opere, mea culpa, mea culpa, mea
maxima culpa”, de unde fraza italiană : „far mea culpa” în loc de : „a-și recunoaște vinovăția”.
112. Șapte P : simbolizează rănile ce le capătă sufletul, ca urmare a celor șapte păcate
capitale : trufia, invidia (pizma), mînia, accidia (lenea spirituală, urîtul, indiferența religi-
oasă, neglijarea celor sufletești), avariția, lăcomia, desfrîul. 114. Rîni : păcatul e socotit în
teologia catolică de „rană a sufletului”.

344

PURGATORIUL

115 Coloare de cenușe-ori de pămînt
ce-l sapi uscat, avea a lui hlamidă ;

și două chei a scos de sub vestmînt,

118 de-argint și de-aur, dînd ca să deschidă

cu alba-ntîi, cu-a dou-apoi, la fel

și-așa-mpăcat-a inima-mi avidă.

121 – „Cînd una dintre chei – ne zise el –
nu merge-ușor, [și broasca-ntrearea-i] neagă,
rămîne-atunci închis acest tunel.

124 Mai scumpă-i una, însă cere-o-ntreagă

știință și-artă-a doua, [cui o]-nvîrtește,

fiindcă nodul numai ea-l dezleagă.

127 Cînd Petru mi le-a dat, a zis : – „Greșește
mai bine, cui descui, decît la scară
să îți popor ce mila ți-o cerșește”.

130 Și-mpinse-acele uși, cînd loc ne dară.

– „Intrați – ne-a zis –, ci-aveți de grijă bine
că-n urmă-ți de te uiți, te-ntorci afară”.

133 Și cînd pe cardeni se-nvîrtiră-n fine

acele două-aripi la poarta sacră,

de fier, și tari și-adînc de vuiet pline,

136 nici n-a gemut Tarpeia, nici mai acră

n-a fost așa, vîzînd cum îi dispare

Metel cel bun, lăsînd-o-n bunuri macră.

115. Avea ca de culoare-a sa (a). 122. O lesne-umblare-n broasca porții-o (b).

124. Ci-alta care (a). 125. Am trecut între variante acelui ce din (A), care lungea
peste măsură versul. Forma cui e curentă la Coșbuc ; se vede și din versul apro-

piat, 128. 136. Tarpeia nici gemu și nici (a).

115. Coloare : cenușa e simbolul pocăinței și smereniei. De aceea, în „Miercurea cenușilor” cu care se încheie Carnavalul și încep Păresimile, preotul pune cenușă pe fruntea credincioșilor, spunînd : „Memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris”. 117. Două chei : cheile care deschid regatul Cerurilor (Matei, XVI, 19) și care sînt insignele papalității : cea de aur reprezintă autoritatea, dată de Dumnezeu Bisericii, de a ierta pe păcătoșii pocăiți ; cea de argint reprezintă știința pe care duhovnicul trebuie s-o aibă despre sufletul credinciosului, ca și despre legea după care-l judecă. 123. Tunel : în text : „trecătoare”. 124. Una : cea de aur. 126 : Nodul : piedica păcatului, care nu poate fi înlăturată fără știința duhovnicului. 128. Cui descui : greșește mai bine în a deschide prea ușor decît în a refuza intrarea celor pocăiți. 130. Cînd : care atunci ne dădură (făcură) loc ; sau, punînd după „uși” un punct sau punct și virgulă „cînd (ușile) ne dădură loc, (îngerul) ne-a zis : «Intrați»”. 132. -n urmă-ți : adică : „dacă te vei întoarce la păcat”. E clar că aici Dante își aduce aminte de mitul lui Orfeu și de povestea biblică a soției lui Lot. După unii comentatori, a se uita înapoi ar simboliza aici regretul bunurilor lumești care au fost obiectul păcatului. 133. Cardeni : ținți (în latină cardo). 136. Tarpeia : poarta cetății capitoline, așezată pe stînca Tarpeia : Iuliu Cezar o forță
345

DIVINA COMEDIE

139 Spre primul cînt mă-ntoarsei cu-ncordare

și parc-a fost Te Deum ce-au cîntat

și-un dulce glas s-amesteca-n cîntare ;

142 și ce-auzeam în mine-a deșteptat

o stare-așa precum ți-e simțămîntul

cînd voci și-organe cînt-amestecat

145 și-acum auzi și-acum n-auzi cuvîntul.

pentru a pune mîna pe tezaurul public, îndepărtînd pe Lucius Cecilius Metellus, care era păzitorul tezaurului. Cf. Lucan, Pharsalia, III, 154 : „Tunc rupes Tarpeia sonat, magnoque reclusas Testatur stridore fores”. 139. Primul : primul cînt pe care-l auzii, de-abia intrat.

141. Glas : deci cîntecul de care a vorbit în versul precedent trebuie înțeles ca produs de instrumente. Dante transportă aici în Purgatoriu senzația mistică ce o produce în inima credincioșilor amestecul cîntecelor religioase ale mulțimii cu sunetele profunde ale orgii, la prima intrare într-o biserică. 145. N-auzi : fiindcă notele grave ale orgii acoperă cuvintele.
346

PURGATORIUL

Cîntul X

Brîul întîi : trufașii

În Purgatoriu. Urcușul încet și

odihna celor doi poeți pe platoul

singuratic (1-27) Pietre sculptate

cu scene de smerenie (28-96)

Pedeapsa trufașilor și povățuirea

credincioșilor de către poet (97-139)

1 Cînd fui intrat deci și pe poarta care

rămîne-nchisă prin iubirea rea,

căci strîmbul drum ca drept atunci îți pare,

4 cu zgomot auzii cum ne-o-nhidea.

Acum, de m-aș fi-ntors s-o vîd, creștine,

ce scuze-aș fi avut la vina mea ?

7 Suiam pe-un drum ce-n cotituri se ține

prin strîmbul scoc din stînca despîcată

la fel c-un val ce fuge și revine.

10 – „Puțin aici de-atenție-acum ne cată

s-uzâm – a zis Virgil –, mereu spre-a fi

și-aici și-aici de partea undulată.”

13 Dar lucru-acesta pașii ni-i rări,

așa că mai curînd știrbita lună

ajunse-n patul ei spre-a s-odihni

4. -ncuia (a). 10. Puțin acolea să uzăm ne cată (a). 12. De ast-a (a).

2. Prin : din cauza iubirii rătăcite a oamenilor, îndreptată spre cele lumești, iar nu spre Dumnezeu, singurul demn de iubirea noastră. În text : „poarta pe care iubirea rea a oamenilor o face neumblată”. 3. Atunci : când ești în păcat. 4. -nhidea : îngerul portar. În text : „O auzii închizându-se cu zgomot”. 6. Vina : din faptul că, dacă s-ar fi întors, s-ar fi făcut vinovat de nesupunere față de oprirea îngerului-portar. Cf. cântul IX, 131-132. 9. Val : poteca săpată în despicătura stîncii șerpua, cum face unda mării, care într-un loc înaintază pe țarm și în alt loc se retrage. 10. Cată : trebuie. A se construi : „Ne cată (trebuie) să uzăm aici de puțină atenție”, adică : „Aici trebuie să fim cu băgare de seamă ca să urmăm toate cotiturile acestei poteci”. 13. Rări : făcu ca mersul nostru să fie mai încet. 14. Știrbita lună : încît, mai înainte ca să ieșim din acea trecătoare, ultimul pătrar al lunii atinse orizontul (patul), sub care dispăru.

347

DIVINA COMEDIE

16 decît noi doi din strîmta vîgăună.

Dar cînd am fost deasupra-n rotogol

în locu-n care muntele s-adună,

19 eu prea trudit, și despre-al nostru-ocol

nesiguri ambii, stetem pe-o cîmpie

cum nu-i pustiu să aib-un drum mai gol.

22 Din malul de-unde golu-i face ie

la 'nalta coastă-ntruna suitoare,

de trei ori cît un om putea să fie.

25 Și cît am dat vederii-aripi să zboare

prin cerc la dreapta și la stînga mea,

la fel părea întreaga-ncingătoare.

28 Dar pîn-a nici nu face-un pas pe ea,

văzui de-ajuns că[-n jur e rîpa lată]

ce nici un drept de-a fi urcuș n-avea.

31 Era de-o albă marmură și-ornată

cu-atari sculpturi că nu vrun Policlet,

ci-ar fi rămas chiar firea rușinată.

34 Trimisul cel ce-aduse-acel decret

prin care-a multor veacuri plînsă pace

deschise cerul cel de mult secret,

37 în față-ne-apăru și-așa verace

scobit, și-atît de dulci mișcări avea,

că nu părea să fie-un chip ce tace.

40 Să juri că zice Ave ; căci stătea

în față Ea, ce-avut-a harul cheii

iubirii cei de veci spre-a-i descuia,

24. Putea de trei (a) ; Părea întreit cît e un om (b). 26. aici. 28-30. Dar și văzui, pe

cînd pe dînsa nici/ N-am fost făcut vrun pas, că rîpa-i lată/ Ce n-avea nici un drept

„urcuș” să zici (b). 36. cel de mult secret (b). 38. Scobit vera[ce] (a). 41. cui cheia-i

fuse dată (A). Am trecut în text varianta (a) pentru a restabili rima.

16. Noi doi : a se subînțelege : „să ieșim”. 18. S-adună : unde muntele se dă înapoi pentru a

face loc unui platou. 22. Din malul : în text : „Din malul prin care se mărginește cu golul, pînă

la poala înaltei coaste întruna suitoare, un corp omenesc s-ar cuprinde de trei ori”. A se

construi : „Din mal pînă la înalta coastă putea fi de trei ori cît un om”. 25. Și cît : „oricît m-am

uitat la dreapta și la stînga în jurul meu, întreaga încingătoare se arăta cum am descris-o

mai sus, adică egal de lată și de înaltă”. 30. Drept : nu putea fi numită „urcuș” fiindcă era

abruptă. Coșbuc urmează interpretarea dlui Gambera. Cei mai mulți comentatori însă inter-

pretează acest vers în sensul că urcușul rîpei era mai puțin drept, adică era în pantă. Nesigu-

ranța provine din faptul că unii interpretează drept în înțeles juridic, iar alții în înțeles

geometric. Versul e foarte obscur și în text. 32. Policlet : stîncă de marmură foarte albă era

sculptată cu scene lucrate cu atîta măiestrie, încît nu numai Policlet, celebrul sculptor elin, dar și Natura însăși ar fi rămas rușinată. Sîntem în brîul trufașilor, și sculpturile sîpate în stîncă reprezintă scene care preamăresc smerenia, virtute opusă păcatului trufiei. 34. Trimisul : Arhanghelul Gavril. Decret : Buna-Vestire. 35. Plînsă pace : pacea între Dumnezeu și omene, atîtea veacuri invocată în plîns, după păcatul original, și care se restabilește prin întruparea Mîntuitorului anunțată de Buna-Vestire. 36. Secret : închis, interzis. 38. Scobit : sculptat în basoreliev. 39. Ce tace : părea că vorbește. 40. Ave : Cf. Luca, I, 28 : „Îngerul a intrat în locul unde era Ea și a zis : «Plecăciune, plăcută lui Dumnezeu»”. 41. Cheia : cheia

PURGATORIUL

43 [și puse-avea în chip, ca tîlc ideii],
asemeni cerii-al său sigil purtîndu-l,
aceste vorbe : Ecce-ancilla Dei.

46 – „Nu-ți pune numai într-un loc tot gîndul !” –

vorbi Virgil ; iar eu, pe partea lui
în care-avem noi inimile-avîndu-l,
49 privii și mai departe și văzui
pe partea-n care-aveam pe-al meu părinte,
și [îndărătul Maicii Domnului]

52 scobită-n piatră altă-ntîmplăminte ;
și, vrînd mai clară-n ochi să mi s-arate,
trecui pe lîngă maistru mai 'nainte.

55 Erau aici în marmură sîpate :
un car cu boi și-ntr-însul arca sfîntă
și cum oficiul, necerut, te bate,

58 și multă gloată-n șapte coruri frîntă,
cîntînd așa, că simțurile mele :
„nu cînta” – unul, și-altul zise : „cîntă !”.

61 Și-al jertfei fum îl arătau acele
sculpturi așa, că ochii mei și nasul
cu „nu” și „da” gîlceavă-avea-ntre ele.

64 Și-umilul David, precedîndu-și vasul
cel sfînt, mai mult și mai puțin de-as' dată
decît un rege,-n salt avîndu-și pasul

67 și poala-n brîu, iar la un geam mirată
privea Melhola din[tr-un dalb] palat
ca și-o femeie tristă și-ofensată.

70 Trecui și mai 'nainte de-unde-am stat,
să văd de-aproape-alt chip pe-acel părete,
ce-albea după Melhola-nfățișat.

44. Cum ceara-n ea sigilul său (a). 47. Mergeam la dreapta lui (b). 48. În care-au
numai cei vii (b). 50. în urma Maicii sfinte (a). Pe partea-n care domnul mi-l
avui (b). 57. neiertat (b). 61. văzut era (a). 66. avînd în salturi (a). 68. la el de
sus (a). 71. arete (a). 72. părete (a).

iubirii lui Dumnezeu, refuzată oamenilor după păcatul original. 44. Cerii : cu aceeași fidelitate cu care ceara poartă imprimat sigiliul, chipul Sfintei Fecioare parcă avea zugrăvite pe buze cuvintele Evangheliei (Luca, I, 38) : „Iată, eu sînt roaba Domnului ; facă-mi-se după cuvintele Tale !”. 48. Inimile : la stînga lui Virgil. A se construi : „avîndu-l pe partea lui în care avem noi inimile”. 57. Necerut : în transportarea arcei sfinte, Uza, unul din conducătorii carului, pe cînd boii se-ndărătneceau, voi să sprijine arca pe care numai sacerdoșii puteau s-o atingă, și căzu trăsmit de Dumnezeu. Cf. II Împărați, 6, 6. 60. Unul : auzul spunea lui Dante că corurile nu cîntă, pe cînd văzul îi spunea că într-adevăr cîntă, așa de bine era scena sculptată. 63. Gîlceavă : ochii spunea că da, e fum într-adevăr, pe cînd nasul spunea că nu. 64. David : cf. II Împărați, 6, 14-16 : „David juca din răsputeri înaintea Domnului și era încins cu efodul de in subțire... pe cînd chivotul Domnului intra în cetatea lui David. Micol, fata lui Saul, se uită pe fereastră, și văzînd pe împăratul David sārind și jucînd înaintea Domnului,

l-a disprețuit în inima ei”. Deci și această scenă preamărește smerenia. 68. Melhola : Micol, 349

DIVINA COMEDIE

73 Înalta glorie-n faț-aici îmi stete,
a prințului roman, valoarea cui
izbîndă mare lui Grigorie-i dete.

76 Eu de-mpăratul, de Traian vâ spui
și-o văduvă-ntr-un plîns amar, și-al gurii,
și-al ochilor, s-a prins de frîul lui.

79 Vuia tot cîmpu-n goana călcăturii
de roibi și-oșteni, și-n vînt, peste Cezar
stindarde de-aur își mișcau vulturii.

82 Și biata, ea-ntre-atîți, plîngînd amar :
„Răzbună-mi, Doamne, dup-a ta putere
pe fiul mort, să nu plîng în zadar !”.

85 El da răspuns : „Așteapt-acum, muiere,
pe cînd mă-ntorc”. Iar ea : „Stăpîne bune !”,
ca cel [ce] n-are-astîmpăr în durere,

88 „Dar dacă nu te-ntorci ?” – „O să-l răzbune
urmașul meu !” Iar ea : „Al altui bine
ce-ți este bun, cînd uiți pe-al tău ?”. Și-i spune

91 Traian : „Fii mîngîiată. Se cuvine
să fac ce-mi ceri, acum și nu apoi,
dreptatea vrea și mila mă reține !”.

94 Acel ce-n veci nu vede lucruri noi
aceste vorbe le-a sculptat văzute ;
dar nou ni-e nouă, căci nu-l vezi la noi.

97 Pe cînd mă desfătam privind plăcute
imagini de smerenie-atît de mare,
mai dragi știind de Cine-au fost făcute :

73. dete (a). 78. fugarul (a). 82. Și-aci-ntr-atîția ea (a). 84. în zadar (a). 96. Dar
nouă nou (a). 99. cînd știi (a).

numită așa de Coșbuc probabil după orașul ei natal. 74. Prințului roman : Traian, despre
care multe legende se urziră în Evul Mediu, cu privire la dreptatea lui. 75. Grigorie : papa
Grigorie I sau Grigorie cel Mare (590-604), care, după o foarte veche legendă, neînchipuit de
răspîndită în Evul Mediu nu numai în poezie, dar și în artele plastice, obținu de la Dumnezeu
mîntuirea lui Traian pentru dreptatea făcută văduvei în momentul plecării lui la război.

Legenda, inspirată probabil după un basorelieu al unui arc de triumf care exista pe vremuri
lîngă Pantheon, povestește că Traian, fiind gata să plece pentru expediție în Dacia și fiind
deja călare, o văduvă se aruncă înainte-i în genunchi, rugîndu-l fierbinte să-i facă dreptate.
Traian răspunde : „Acum sînt grăbit. Ți-o voi face cînd mă voi întoarce”. Atunci femeia stăruie :
„Și dacă nu te întorci ?”. Iar împăratul : „Ți-o va face urmașul meu”. Și femeia : „Dar atunci
tu ce merit ai avea ?”. La aceste vorbe împăratul se dă jos de pe cal și-i face dreptate văduvei.

Legenda adaugă că Dumnezeu, supărat pe papă, care, cu rugăciunile sale fierbinți, îl silise
să scape din Iad pe un păgîn, îl făcu să rămîie mut un an, ca să învețe minte să nu-L mai
supere cu astfel de rugăminți. O altă legendă povestește că, atunci cînd la temeliea columnei
lui Traian fură regăsite rămășițele dreptului împărat, oamenii care îl dezgropaseră băgară
de seamă cu uimire că limba-i rămăsese neatinsă : fără îndoială fiindcă vorbise totdeauna
drept. 80. Cezar : Traian, împăratul. 94. Acel : Dumnezeu. 95. Vorbe... văzute : aceste
cuvinte pe care ochii ar fi jurat că le spuneau buzele chipurilor sculptate în piatră, cu toate
că urechile nu le auzeau. Cu drept cuvînt deci Dante vorbește aici de vorbe văzute, nu auzite.

99. Cine : Dumnezeu, meșterul cel mare.

350

PURGATORIUL

100 – „Dincoace, iat-un stol acum apare –
vorbi Virgil –, ci-atîta vin de grei !

Ne-or spune-aceștia pe-unde-avem cărare”.

103 Și-atenți să vadă-ntruna ochii mei
tot nouă stări, și-n ele-avînd plăcere,
n-au fost tîrzii în zborul lor spre ei.

106 N-aș vrea să simți, creștine, vro scădere
în bunul tău propus, de-auzi ce plată
drept vai greșelii Dumnezeu ne cere !

109 Tu nu căta spre-al caznei chip ; ci cată
urmarea ei, căci orice-ar fi să fie,
nu poate-ntrece marea judecată.

112 Și-așa-ncepui : – „Nu oameni par să vie
spre noi încolo, dulce tat-al meu ;
dar nu știi ce-s, așa sînt prins de-orbie !”.

115 El zise-atunci : – „Martiriul lor cel greu
pe care-l au, așa-i îngenunchează,
câ-ntîi și-ntîi m-am îndoit și eu.

118 Dar fix privește-acum și-i cercetează
cum vin purtînd pietroaie-n spate puse
și-acum și vezi cum fiecare-oftează !”.

121 Vai, bieți creștini trufași, făpturi răpuse !
cari, orbi de ochii minții noastre, vrem
la țel s-ajungem pe cărări opuse !

124 Voi nu vedeți că numai viermi sîntem
născuți spre-a deveni cereștii fluturi,
ce zboară slabi la Judele Suprem ?

127 Ce-umblați fuduli prin ’nalte-așa ținuturi,
o, voi, insecte încă nedepline
ca viermii-acei rămași întru-nceputuri !

130 Precum, balcoane-ori streșini să sprijine,
ca stîlp un chip de om vezi cîteodată
cum strînși genunchii el la piept îi ține,

130. Precum ca stîlp, balcoane să sprijine (b). 131. Streșine vezi (b). 132. către
piept (a).

106. N-aș vrea : lui Dante i-e frică că, povestind chinul groaznic la care sînt supuși trufașii,
să nu descurajeze pe cititorul îndreptat spre pocăință. 108. Vai : pedeapsa, ispășirea.

110. Urmarea : efectul. 111. -ntrece : oricît de gravă ar fi pedeapsa, nu poate întrece (nu se
poate prelungi după) Judecata de Apoi. 112. Nu oameni : mergeau așa de încovoiați sub
greaua sarcină, încît de departe nici nu păreau a fi oameni. 121. Răpuse : de durere, sărmane.

123. Cărări : în text : „cu pași care merg înapoi”, adică „în loc de a vă înainta vă dau îndărăt”.

124. Viermi : se adresează la cei care păcătuiesc din trufie și le atrage atenția că viața
pămîntească nu e decît o stare de trecere către viața adevărată, care e cea sufletească de
dincolo de mormînt. 126. Slabi : fără apărare, fiindcă, față de Judecătorul Suprem, vinile
noastre nu vor avea nici o apărare care să i le ascundă. 128. Nedepline : în stare de crisalidă.

130. Balcoane : aceste suflete erau așa încovoiate sub sarcina lor de pietroaie, încît aduceau
351

DIVINA COMEDIE

133 de-l vezi tu simți durere-adevărată
de chinu-nchipuit din el ; atare
stîrcire-aici acești căzniți arată.

136 Drept e că după piatra mic-ori mare,
erau stîrciți puțin ori mai de tot,
dar cel cu cea mai multă-n el răbdare

139 plîngînd parcă zicea : – „Eu nu mai pot !”.

133. Se naște-n om durere (b). 134. văzui (a).

cu cariatidele care în arhitectură susțin balcoane sau streșini. 136. După piatra : pietroiul
era mai mare sau mai mic, după gravitatea păcatului.

PURGATORIUL

Cîntul XI

Brîul întîi : trufașii

Rugăciunea sufletelor trufașe

(1-36) Convorbirea lui Dante cu

Umberto Aldobrandeschi și cu

Oderisi da Gubbio (37-108)

Provenzan Salvani (109-142)

1 „O, Tat-al nostru care-n ceruri stai,
nu circumscris, ci prin amor mai mare
de primi zidiții ce-mprejur îi ai,

4 puterea și-al Tău nume-l aib-oricare
făptură-n preamăriri, cum se cuvine
spre-a-ți mulțami de dulcea ta suflare.

7 Și vie-ți pacea-mpărăției sfinte,
căci noi, spre-a o găsi, noi nici un spor
n-avem prin noi, cu toat-a noastră minte.

10 Cum jertfă-ți dă și-al îngerilor cor
a sa voință-n cîntece de-Osana,
așa să-ți dea și oamenii pe-a lor.

2. din amor (a). 3. Ce tu spre primele-ți efecte-o ai (b). 6. Părinte (a). 8. spre-a ei
găsire (b).

1. O, Tat- : parafraza „Tatălui nostru”, rugăciunea domnească dată de Isus Cristos discipolilor.
În Purgatoriu, în fiecare brîu sufletele recită rugăciunea care face parte din ispășirea lor.

Parafraza lui Dante e în același timp și un comentariu al acestei rugăciuni. E vorba aici de una din acele parafraze așa de scumpe oamenilor din Evul Mediu, dar care nu se potrivesc deloc cu gustul nostru. Cu toate că a plăcut lui De Sanctis, care, referitor la aceasta, laudă pe poet, spunînd că a știut să fie „Davidul Purgatoriului său”, ea a fost criticată între alții și de Tommaseo, căruia i s-a părut cu drept cuvînt că simplitatea conceptelor evanghelice se pierde în adaosurile explicative și considerațiile teologice, și mai cu seamă de D'Ovidio, care în una din glumele lui – care, deși uneori exagerate, sînt adesea bine nimerite chiar de-ar părea nerrespectuoase – zice că nu poate să admită un „«Tatăl nostru» umplut”. 2. Circumscris : Dumnezeu fiind infinit, nu poate fi circumscris în nici un loc și nu e numai în cer, ci pretutindeni. Deci, cînd spunem că se găsește în cer, o spunem fiindcă acolo sînt îngerii, adică ființele create de El mai întîi (primii zidiți) și pe care El le iubește mai mult. Cf. Sfîntul Toma, Summa theologica, I, II, 102-104 ad primum : „Dumnezeu nu e conținut de nici un loc”. Cf. Paradisul, XIV, 30 : „Așa-ngrădește tot Cel ne-ngrădit”. 6. Suflare : „știința și milostenia care pornesc de la Tine”. 10. Jertfă : După cum îngerii renunță la voința lor pentru a voi ceea

353

DIVINA COMEDIE

13 Și dă-ne și-azi și-n orice zile mana
căci făr' de ea-ntr-această grea pustie
noi haru-l căutăm și-aflăm prihana.

16 Și cum iertăm vrun rău ce-o să ne fie
făcut de-alt om, ne iart-orice greșală
și nu căta spre-a noastră vrednicie.

19 Virtutea-ne, ce-așa de-ușor se-nșală,
n-o ispiti cu-acel ce-n rău ne-a tras,
ci scapă-ne de multa lui năvală.

22 Dar, Tată drag, acest din urmă glas
nu-i pentru noi, căci de-asta nu ne doare,
ci pentru-acei ce-n urmă-ne-au rămas.”

25 Și lor și nou-astfel fericitoare,
vin umbrele purtînd povara-n spate
asemeni celei ce-o visezi aoare,

28 și-ocol făcînd au trudele gradate
și toate plîng, pe cea dintîi cunună,
spălînd ce-avură-n lumea lor păcate.
31 Cînd pentru noi se roag-aci-mpreună
oricînd și-astfel, dincoace pentru ele
cît pot să fac-acei ce-au vrere bună !
34 Datori sîntem a le-ajuta să-și spele
lumescul semn, ca limpezi să ia zborul
ușoare-n sus spre veșnicele stele.
37 – „Descarce-vă de plumb Judecătorul
prin mila lui aripile-n curînd,
spre a fi zburace-așa precum vi-e dorul,
ce Tu vrei. A se construi : „cum al îngerilor cor îți dă jertfă voința sa în cîntece de Osana,
așa...”. 13. Mana : pîinea noastră de toate zilele, care trebuie înțeleasă ca hrană nu numai
materială, dar și spirituală. Urmînd procedeul medieval de a căuta alegorii și înțelesuri
tainice în textele nu numai sacre, dar și profane (moralisatio), al cărui germen îl găsim chiar
în Biblie (gloria Dei est celare verbum et gloria regum investigare sermonem), teologia catolică
vede în fiecare fapt din Vechiul Testament o „figură” a adevărurilor sfînte revelate de Isus în
Evangelhie. Deci mana trimisă de Dumnezeu evreilor pe cînd se aflau în deșert e interpretată
în același timp ca o figură a pîinii celei de toate zilele din „Tatăl nostru” și a sfîntei cumi-
necături, hrana sufletească a creștinilor. 18. Vrednicie : fie că sîntem ori nu vrednici de
iertare. 23. Noi : nu pentru noi, suflete ce, din mila lui Dumnezeu, sîntem păziți de harul Lui
și neexpuși la nici o ispită a necuratului, ci pentru cei ce au rămas în urma noastră pe pămînt.
27. Aoare : în text : „dojană”. A se înțelege : „Așa cîntînd o rugăciune fericită (și folositoare)
lor și nouă, vin umbrele purtînd povara-n spate, asemănătoare acelei poveri (incubi) de care
ni se pare că sîntem apăsăți în vis”. Incubi sînt, după teologie, „sufletele rele care adeseori
se reped asupra omului care stă culcat pe spate și-l îngreuiază în așa fel încît i se pare că
se înăbușă din cauza poverii” (Anonimo fiorentino). 28. Ocol : ocolind întregul brîu destinat
lor în Purgatoriu. Gradate : gradate după gravitatea păcatelor. 29. Cunună : brîul întîi al
Purgatoriului, în care ispășesc trufașii. 31. Cît pentru noi : a se înțelege : „Dacă aici în
Purgatoriu sufletele se roagă împreună pentru noi și cu atîta dragoste, ce n-ar trebui să facă
pentru ele cei ce au vrere bună dincoace pe pămînt !”, adică : „Dacă ele se roagă pentru noi,
cum nu ne-am ruga noi pentru ele ?”. 35. Semn : urmă lăsată în sufletele lor de traiul pămînt-
tesc. 37. Plumb : păcatul este singura povară care împiedică sufletul de a se înălța la cer,
354

PURGATORIUL

40 ce drum e cel mai scurt, spre scări mergînd ?
Și, dacă sînt mai multe,-atunci vezi bine,
vă rog să ne-arătați pe cel mai blînd.
43 Fiîndc-avînd acest ce e cu mine
tot haina lui Adam cea din născare,
[încet e la suîș, oricînd s-ar ține].”
46 N-avui puținț-a ști pe duhul care
răspuns i-a dat la ce-a dorit să-i spuie
acel ce m-aducea pe-aici, ci-atare
49 răspunsu-i fu : – „De-aici departe nu e
la dreapta, tot pe mal, un drum de-urcat
pe care poate-ușor și-un viu să-l suie.
52 De-acest pietroi de n-aș fi-mpiedecat
ce gîtului trufaș povară-mi zace
și-mi ține capu-așa de-adînc plecat,
55 privire-aș eu pe-acest ce-i viu și tace
să-l văd că poate-odată-l cunoscu
și-a fi de cazna mea durut l-aș face.
58 Latin și-al unui prinț prin Tosca fui
Guilelm Aldobrandesc pe tata-l cheamă,

dar nu știu de-i cunoașteți faima lui.

61 De vechiu-mi neam și faptele de-aramă

a moșilor fui âst fel de semeț

încît, nesocotind obșteasca mamă,

64 aveam pe-oricine-atîta-ntru dispreț

că fui ucis, precum în Siena știe

și-n toată țara ei orice drumeț.

45. cine-a fost (a). 48-49. Veniți cu noi, că nu e/ Departe-n dreapta drumul de urcat (b).

patria lui firească. 40. Scări : care dau în brîul superior. 44. Haina : fiindcă acesta ce e cu mine, nefiind încă mort și călătorind prin Purgatoriu cu greaua sarcină a trupului său (haina lui Adam), nu se poate sui așa de repede cum ar voi. 48. Acel : Virgil. 52. Pietroi : povară sub care umblă cei trufași și care-i apasă pe ceafă, silindu-i să privească în jos, ei care în viață mergeau cu capul sus. 58. Latin : italian. Tosca : Toscana. 59. Guilelm Aldobrandesc : sufletul care vorbește e Umberto Aldobrandeschi, conte de Santa Fiora, fiul aceluși Guglielmo Aldobrandeschi la care se face aluzie în Purgatoriu (VI, 111). Cu toate că cea mai mare parte din comentatori ne spun că a fost înăbușit în patul său de către niște sicari trimiși de comuna orașului Siena, din cauză că făcea prădăciuni la drumul mare și prin tot ținutul dimprejurul castelului său din Campagnatico, documentele istorice sigure ne arată că a murit în mai 1259 în luptă dreaptă („cum exivisset probiter contra inimicos”, zice Benvenuto da Imola) împotriva trupelor trimise din Siena împotriva lui, după căderea castelului. Un pasaj dintr-o cronică sieneză din secolul al XV-lea ni-l arată „ucigînd multă lume înainte de a muri și alergînd ca un balaur prin piața orașului invadat, pînă cînd a fost lovit în cap cu o ghioagă de fier ; și căzînd de pe cal, a fost năpădit de atîția dușmani, încît l-au făcut să lase această lume”.

63. Mamă : Eva : „uitînd că sînt și eu muritor”.

355

DIVINA COMEDIE

67 Eu sînt Umberto ; nu însă numai mie
mi-a fost spre-amar, ci-a-mpins spre tristul port
pe toți ai mei firtați a lor trufie.

70 De-aceea am acest pietroi să-l port,
cît timp în cer mă are Domnu-n ură :
ce n-am făcut ca viu o fac ca mort”.

73 Eu, vrînd s-ascult, plecai a mea statură ;
și-atunci un duh, nu cel care-mi vorbise,
s-a-ntors sub piatra ce-i făcea strîmtură ;

76 privi, mă cunosc, pe nume-mi zise,
cu greu ținînd spre mine-un ochi deschis,
cum stam precum atenția mă-ndoise.

79 – „O – zisei eu – , nu tu ești Oderis,
a Gubiei fală și-a acelei arte
ce-o cheam-aluminare prin Paris ?”

82 – „O, frate,-a zis, cartoanele ce-mparte
azi Franco Bolonez sînt mult mai bune,
și-i gloria-ntreag-a lui și-a mea e-n parte.

85 Ce spui, firește, nu puteam eu spune
trăind, din cauza slăbiciunii mele,
spre slava goal-avînd porniri nebune.

68. -mi cît' acest (a). 69. acea (a).

71. Ură : pînă ce Domnul îmi va ierta păcatele. 72. Ce : pocăință. 75. Strîmtură : supărare.

77. Un ochi : în text „ochii”. 78. Atenția : Cf. v. 73 : „vrînd s-ascult”. Cu toate că majoritatea comentatorilor cred că Dante își apleacă capul din smerenie și rușine, recunoscîndu-se și el demn de aceeași pedeapsă, nouă ni se pare că atitudinea lui e datorată pur și simplu necesității în care se găsea de a se pleca înspre sufletul ghemuit mai jos de el, din cauza greutatei purtate în spinare. 79. Oderis : Oderisi da Gubbio, vestitul miniaturist de manuscrise din secolul al XIII-lea. A fost la Bologna între 1268 și 1271 și a murit la Roma cam pe la 1299.

Probabil că în timpul șederii sale la Bologna Dante a putut vedea vreunul din manuscrisele ale căror pagini „rîdeau” din lumina miniaturilor lui. Despre el Vasari scria mai târziu în Viețile sale : „A fost în acea vreme în Roma Oderigi d’Agobbio, excelent miniaturist, care, tocmît de papa, a miniat multe cărți pentru biblioteca palatului și care sînt în mare parte azi șterse de vreme. Și în cartea mea cea cu desene vechi sînt unele rămășițe chiar de mîna acestuia, care într-adevăr a fost un om de ispravă”. 80. A Gubiei : fala orașului Gubbio (sau Agobbio), în Umbria, celebru și pentru faimosul lup despre a cărui minunată îmblînzire făcută de Sfîntul Francisc ni se vorbește cu atîta măiestrie în Fioretti. 81. Aluminare : fr. enluminer. Se vede că lui Dante i-a plăcut acest cuvînt prin care miniatura e ca o dătătoare de lumină vechilor manuscrise. De aceea, vorbind de miniaturile lui Franco Bolognese, zice : „mai mult rîd filele pe care le încondeiază Franco Bolognese”. De altfel, aluzia la Franța e aici cît se poate de îndreptățită, dată fiind înflorirea la care ajunsese acolo această artă. Dovadă acele minunate „livres d’heure” care făcură pe messer Francesco da Barberino să împodobească cu miniaturi executate în Franța cele două tratate ale lui de eleganțe femeiești. 83. Franco Bolonez : despre el nu știm decît ceea ce ne spune Vasari : „Cu mult mai bun meșter decît Oderisi a fost Franco Bolognese, miniaturist, care pentru același papă și pentru aceeași bibliotecă și în aceeași vreme a lucrat multe lucruri foarte frumoase..., după cum se poate vedea în numita carte, unde sînt desene de mîna lui, și picturi, și miniaturi, și, printre ele, un vultur foarte bine lucrat și un leu care frînge un pom, foarte frumos”. Mai bune : în text : „rîd mai frumos”.

356

PURGATORIUL

88 Și-atari truffii aici au să se spele.

Și nici aici n-aș fi, dar în căință
căzui cît timp puteam să mai fac rele.

91 E glorie goal-a omului puțință !

Spre vîrf verdeaț-abia i-o vezi și nu e,
de n-o ajung și timpi de nepriință.

94 Crezu-n pictur-a fi și Cimabue
stăpîn a tot, și-n umbră e rămasă
azi faima lui, de Giotto cel ce suie.

97 Așa și-un Guido celuilalt îi lasă
al limbii-Olimp, și poate-i și născut
acel ce pe-ambii-i va goni din casă.

100 Umana faimă-i vîntul ce-a bătut,
venind acum din dos, acum din față
schimbînd numirea sa după ținut.

90. Cît timp : în timpul vieții. 92. Verdeaț- : compară gloria pămîntească cu o plantă și zice că, după cum aceasta se veștejește repede și începe a îngălbeni de la vîrf, tot așa și gloria durează puțin, mai cu seamă în cei mai mari, care sînt repede întrecuți de alții, dacă nu vin vremuri de obscuritate și nepricepere. 94. Cimabue : Giovanni Cimabue, pictor florentin foarte cunoscut, restauratorul picturii în Italia. Despre el Filippo Villani scrie că : „Vechea pictură, de acum aproape îndepărtată și rătăcită de la fîresc, el cu artă și talent o ridică”. S-a născut în 1240 și a murit în 1302. Cît privește păcatul „mîndriei” lui, Ottimo ne informează că : „dacă îi arăta cineva vreun defect la opera lui ori el însuși îl observa, de îndată părăsea acel lucru, oricît de scump i-ar fi fost”. 96. Giotto : Giotto di Bondone, născut la Vespignano pe la 1266, mort la Florența în 1337, elev al lui Cimabue, a fost cel mai mare pictor din vremea sa. O tradiție destul de întemeiată ni-l arată prieten cu Dante. Despre el scrie Boccaccio (Decameronul, VI, 5) : „Avu o minte așa de iscusită, încît Natura, mama și făuritoarea tuturor lucrurilor, nu produce nici un lucru pe care el, cu stilul sau condeiul, sau pensula, să nu-l facă atît de asemănător cu ea, încît să pară nu asemănător, ci mai degrabă Ea însăși”. 97. Un Guido : Guido Cavalcanti. Cf. Infernul, X, 63. Celuilalt : Guido Guinizelli din Bologna ; a trăit între 1240 și 1276, cînd muri la Verona, exilat din Bologna cu ceilalți din partidul Lambertazzilor. Cu versurile sale și mai ales cu vestita canționă Al cor gentil ripara sempre Amore, a inaugurat prima școală poetică italiană cu adevărat originală, pe care Dante a numit-o „dolce stil nuovo”, adică „a stilului nou și dulce”, căruia au aparținut și Guido

Cavalcanti și Dante. 98. Olimp : gloria, lauda limbii. După cum Franco Bolognese a întrecut pe Oderisi în arta miniaturii, tot așa Guido Cavalcanti a întrecut în arta poetică pe Guido Guinizelli și (adaugă, făcând aluzie la el însuși) poate că s-a născut cineva care să-i întrecă pe amândoi. Avem aici întregul parcurs triumfător al poeziei italiene de la Bologna la Florența și de la Guido Guinizelli la Dante. Cu toată marea admirație pe care Dante o avea pentru cei doi înaintași ai lui, dintre care pe cel dinții îl numește „maestru al meu și al celor mai buni decît mine, cîți au scris frumoase și elegante poezii de dragoste”, iar pe cel de-al doilea „primul meu amic”, Dante totuși e conștient de superioritatea artei lui. Această afirmare a propriei superiorități, făcută tocmai aici, în cîntul smereniei, și pusă în gura lui Oderisi care insistă asupra vremelniciei gloriei omenești, nu poate să nu ne surprindă. E vorba însă de Guido Cavalcanti, de fostul lui prieten, de acela de care s-a despărțit cînd a intrat în perioada rătăcirii sale morale, fapt pentru care l-a și dojenit, cu sonetul celebru : „Eu vin la tine ziua-n multe rînduri și parcă te găsesc gîndind prea josnic” ; e vorba de Guido care nu aprobă amestecul lui ca nobil în partidele populare și nici înscrierea lui în una din bresle ; Guido, în fine, pe care fiind prior îl surghiunise la Sarzana și de a cărui moarte era aproape responsabil ! Și atunci, de cîte ori e vorba în Divina Comedie de Guido, atitudinea lui Dante e ceva între admirație, iubire, ciudă, amărăciune, regret și apărare. 100. A bătut : se subînțelege : „și nu mai bate”. În textul italian însă se spune : „vîntul ce vine cînd de aici, cînd de acolo...”. 102. Schimbînd : suflarea vîntului e totdeauna aceeași, dar își schimbă numele după direcție.

357

DIVINA COMEDIE

103 Vei fi tu mai vestit trecînd din viață
în ani cărunți, decît prin carnea vie
ieșind pe cînd te poartă doica-n brață,
106 în mia de-ani ? Un timp în veșnicie
mai scurt decît o clipă-n roata care
din toate-n cer o știm cea mai tîrzie !
109 Toscana-ntreag-urta de-acesta care
în fața mea cu greul drum se luptă,
și-n Siena grijă nimeni azi nu-i are,
112 deși i-a fost stăpîn, pe cînd fu ruptă
în furia ei Florența ce fusese
semeaț-atunci, pe cît e azi coruptă !
115 E faima voastr-al ierbii fir ce-adesse
se stinge-așa c-abia veni și nu-i,
prin raza cui din glii el tînăr iese.”
118 Iar eu : – „Smerenie-n inimă tu-mi pui
făcîndu-mi marea bub-a mea să sece,
dar cine-i cel de care tocmai spui ?”
121 – „Salvani Provenzan, și-aci petrece,
fiindc-avu – mi-a zis – trufașul țel
ca Siena-ntreagă-n jugul lui s-o plece.
124 Așa a mers și merge-așa la fel,
de cînd e mort. Spre-atare caznă mîină
a fi-ngîmfat de tot prea mult ca el !”
127 Iar eu atunci : – „Dar dac-un duh ce-amîină
mereu, pînă la moarte,-a se căi,
e-nchis mai jos și nu se urcă pînă

112. Și-azi grijă-n Siena nimeni nu-i mai are (b). 113-114. cea semeață/ Atît pe atunci (A). Am trecut în text varianta (a) pentru a restabili rima.

106. În mia : peste o mie. A se înțelege : „Nu vei fi mai vestit dacã mori bătîn decît dacã ai fi murit de mic”. Un timp : se referă la „mia de-ani”. 107. Roata : cerul stelelor fixe, care, după doctrinele astronomice urmate de Dante, își îndeplinea rotația în 360 de veacuri.

109. Acesta : Provenzan Salvani, căpetenia ghibelinilor din Siena, cetățean cu mare autoritate în orașul lui, mai ales după bătălia de la Montaperti, unde, mulțumită lui, cei din Siena

înfrînseră pe florentini ! Despre el cronicarii povestesc că, pentru a scăpa din captivitate pe un prieten al lui, luat prizonier de Carol de Anjou în bătălia de la Colle (1269), neavînd cele zece mii de florini pe care regele le cerea ca răscumpărare și trecînd peste mîndria lui, a cerșit în piața Sienei pînă cînd a adunat suma cerută : „Și vîzînd cei din Siena pe stăpînul lor, care obișnuia să fie așa de mîndru, cerînd cu atîta milă, se înduioșară, și fiecare după puterea lui îi dădură ajutor” (Iacopo della Lana). 117. Cui : a aceluiași soare prin căldura căruia a răsărit. 119. Bub- : deci poetul se învinovățește el însuși de mîndrie. E știut cum cronicarii și legenda ne înfățișează unanim pe Dante ca foarte mîndru și e cunoscut răspunsul faimos ce i se atribuie cu ocazia unei solii pe care concetățenii lui voiau să i-o încredințeze : „Dacă mă duc eu, cine rămîne ? Și dacă rămîn eu, cine se duce ?”. 121. Petrece : ironic.
358

PURGATORIUL

130 nu trece-ntregul timp cît îl trăi,
de nu i-l scad cu ruga muritorii,
așa curînd aici el cum veni ?”.

133 – „Pe cînd trăia – mi-a zis – mai plin de glorie,
lăsînd, din propria vrere,-orice rușine
s-a-nfipt în Siena-n for ca cerșetorii

136 și ca să-și scoat-amicul din suspine
și temnița lui Carlo, el aici
cerșea zvîcnindu-i toate-ale lui vine.

139 Nu-ți spun mai mult, și-obscur poate că-mi zici ;
dar nu mult timp va trece, și vecinii
așa-ți vor face-ncît o să-ți explici.

142 Și-ăst fapt l-a smuls din joasele confinii.”

137. Și temnița : și din temnița. 138. Zvîcnindu-i : din cauza sforțării făcute pentru a-și înfrînge mîndria. 139. Zici : zici că vorbesc obscur. 140. Mult timp : în 1300, epoca închipuită a călătoriei lui dincolo de mormînt, Dante nu putea să cunoască din experiență cît de dureros este de a cere altora, dar Oderisi îi prevestește că florentinii (vecinii, adică concetățenii lui), izgonindu-l din Florența, vor face așa fel ca să înțeleagă toată amărăciunea sacrificiului lui Provenzan Salvani. 142. Confinii : ținuturi, partea de mai jos a Purgatoriului, unde stau aceia care au întîrziat să se pocăiască.

359

DIVINA COMEDIE

Cîntul XII

Brîul întîi : trufașii

Basoreliefuri reprezentînd pilde de

trufie pedepsită (1-72) Îngerul

smereniei șterge de pe fruntea lui

Dante cel dintîi P (73-99) Cei

doi poeți se urcă pe brîul următor

(100-136)

1 Mergeam acum cu umbra cea-ncărcată

ca boii-alături cînd în jug îi pui,

cît timp mă-ngădui preabunul tată.

4 Dar cînd mi-a zis : – „Desparte-te și sui,

că-i bine-aici cu vîsle și vîntrele

să-mping-un om cît poate barca lui” ;

7 dînd dreptu-i stat înfățișării mele

cum faci cînd vrei să pleci, deși-mi erau

gîndirile smerite-acum și grele,

10 eram în mers și pașii mei urmau

cu drag pe-ai lui Virgil, făcînd dovadă

și-ai lui și-ai mei ce sprinten umblet au.

13 Cînd iar mi-a zis : – „Las-ochii tăi să cadă !

Spre-a fi cu spor cărarea ta 'nainte,

să faci și locul de sub tălpi să-l vadă”.

16 Precum scobesc pe lespezi de morminte
întregul chip, așa cum îi fusese,
al celui mort spre-a fi de-adus aminte

15. patul (a).

1. Umbra : Oderisi. 2. Alături : de notat cum Dante insistă asupra participării lui la pedeapsa trufașilor. Încă de două ori va mai participa în Purgatoriu la pedeapsa sufletelor, și anume în brîul pizmăreților și în acela al desfrînaților. 5. Cu vîsle : întrebuițează toate mijloacele ce-i stau la îndemînă. Cf. lat. velis remisque. 7. Dînd : a se construi : „dînd înfățișării mele poziția dreaptă, cum faci cînd vrei să pleci...”. Își îndreaptă corpul, dar gîndurile îi rămîn smerite. 13. Să cadă : Virgil sfătuiește pe Dante a-și pleca ochii în jos ca să vadă exemplele de trufie pedepsită sculptate în piatra potecii stîncoase pe care umblau. 16. Scobesc : se subînțelege : sculptorii de monumente funebre.

360

PURGATORIUL

19 și-a da cu el prilej de-a plînge-ades
prin boldul evocării care poate
să-ncindă foc în sufletele-alese ;

22 așa văzui, ci mult mai bine-n toate
prin arta lor, figuri pe colnicel
cît brîu ca drum din sineși coasta-l scoate.

25 Văzui deoparte cum superbul cel
mai bun creat cum n-a fost altul nime
din cer cădea-ntr-al fulgerului fel.

28 Văzui, străpuns de foc din înălțime,
întins Briar cum zace, de-altă parte,
cu mortu-i trup pămîntului greime.

31 Văzui pe Palas, pe Timbreu și Marte
armați pe lîngă Zeus privind răzlețe
mari membre de-uriași pe cîmp departe.

34 Văzui sub poala 'naltei fortărețe
pe Nimrod ca năuc privind popoare
ce-au fost cu el în Senaar semețe.

37 O, Niobe, cu ce priviri de-oroare
priveai copiii tăi, sculptați pe stradă,
de șapte-ori doi, cum unul-unul moare.

40 O, Saul, tu, în propria ta spadă
ce mort păreai pe Gilboe juratul
nici roua-n veci, nici ploii să nu mai vadă.

43 O, tu, nebun-Arahne pe-ncurcatul
țesut al tău, ce scump plăteai o toană,
păianjen trist făcîndu-te păcatul.

21. milă (a). 23. brîul acel (a). 26. Creat mai bun (a).

24. Cît brîu : pe toată lărgimea brîului pe care coasta (muntele) o scoate din sine ca drum.

25. Superbul : Lucifer, cel mai frumos dintre îngeri, care, răzvrătindu-se împotriva lui Dumnezeu, a fost înfrînt, împreună cu partizanii lui, de legiunile cerești comandate de Arhanghelul Mihail, și aruncat apoi în Iad. 27. Al fulgerului : cf. Luca, X, 18 : „Am văzut pe Satana căzînd ca un fulger din cer”. 29. Briar : unul din giganții rebeli care se răzvrătiră împotriva lui Zeus. Cf. Stațiu, Tebaida, II, 596, unde gigantul e reprezentat în luptă împotriva întregului cer : „armatum immensus Briaraeus stetit aethera contra”. 30. Greime : greutate. 31. Palas... Marte : Minerva, Apollo (zis „Timbreul”, de la Timbra, unde era adorat) și Marte, zei care se luptară împreună cu Zeus împotriva giganților. 34. Fortărețe : Turnul Babilonului. 35. Nimrod : făuritorul Turnului. Cf. Infernul, XXI, 77. În Biblie însă nu i se atribuie o atît de mare parte în ridicarea vestitului turn. Năuc : din cauza diferitelor limbi necunoscute, pe care le auzi vorbite de concetățenii săi. 36. Senaar : cf. Geneza, X, 10 : „Nimrod, viteaz vînător înaintea Domnului. A domnit la început peste Babel, în țara Sinaar”.

37. Niobe : soția lui Amfion, regele Tebei. Îndrăzni să pretindă onorurile divine cu mai mult drept decât Latona, lăudându-se că ar fi superioară zeiței din cauza celor 14 copii, care îi fură în urmă omorâți toți de Apollo și Diana (copiii Latonei) ca pedeapsă. Cf. Ovidiu, *Metamorphoses*, VI, 146-312. 40. Saul : regele Israelului, învins de filistenii. Fiind părăsit de Dumnezeu din cauza trufiei sale, se omorî azvîrlindu-se în propria-i sabie pentru a nu cădea în mâna dușmanilor. Cf. I Samuel, XXXI, 4 : „Și Saul și-a luat sabia și s-a aruncat în ea”. 41. Gilboe : locul unde a avut loc bătălia, blestemat (juratul) în Cîntarea de jale a lui David. Cf. II Samuel, I, 21 : „Munți din Ghilboa ! Nici rouă, nici ploaie să nu cadă pe voi !”. 43. Arahne : țesătoare

361

DIVINA COMEDIE

46 O, Roboam, n-aveai aci-n icoană
trufașul chip ce-amenința, ci-n carul
gonit de-ai tăi fugeai cumplită goană !

49 Scobit era pe aspra piatr-amarul
lui Alcmeon cel ce-a făcut să-i pară
așa de groaznic mamei sale darul !

52 Scobit era cum fiii s-aruncară
pe Sanherib în templu-n care stete
și-ucis acolo-n capiște-l lăsară.

55 Scobit era ce-amară moarte-i dete
lui Cir, cînd zise-n furie Tamirii :

„Tu sînge bea, că de-asta-ți fuse sete”.

58 Scobit era cum au fugit asirii
cînd mort fu Olofern, și totodată
și jalnicele moaște-ale cumplirii.

61 Văzui și Troia-n pulbere-aruncată
o, Iliion, ce ticălos și-umil

scobit e chipul care-aici te-arată !

64 Ce maistru-a fost, al cui penel sau stil
făcu figuri și umbre-aici de care
se poate-uimi și-un duh cît de subtil ?

din Lidia, care, fiindcă a țesut o pînză la întrecere cu Minerva, aceasta i-a rupt-o și pe ea o transformă în paianjen. Cf. Ovidiu, *Metamorphoses*, VI, 140 și urm. 46. Roboam : fiul lui Solomon, care, rugat de norod să ușureze birurile impuse de tatăl lui, răspunsese : „Degetul meu cel mic va fi mai gros decât coapsele tatălui meu. Acum tatăl meu a pus peste voi un jug greu, dar eu vi-l voi face și mai greu ; tatăl meu v-a bătut cu bice, eu vă voi bate cu scorpioane” (I, Împărați, XII, 11). Din cauza acestui trufaș răspuns Dumnezeu îl pedepsi : puțin în urmă poporul se răzvrăți și ucise cu pietre pe Adoram, cel însărcinat cu strîngerea dărilor. Roboam atunci fugi la Ierusalim, și zece din cele douăsprezece triburi ale lui Israel i-au refuzat ascultarea. Aci : în basorelieful sculptat în stîncă pe piatra drumului. 50. Alcmeon : fiul lui Amfiarau și al Erifilei. Își omorî mama, care, din pofta unei salbe de aur, fusese pricina morții bărbatului ei. Cf. Eneida, VI, 445 și urm. și Stațiu, *Tebaida*, II, 272 și urm. 53. Sanherib : regele asirienilor. Poruncise evreilor să părăsească cultul Dumnezeului lor, iar în urma rugăciunilor lui Iezechiel, Dumnezeu făcu să moară într-o noapte 185.000 asirieni ; puțin mai în urmă, Sanherib fu omorît de copiii lui în Ninive pe cînd se ruga în templu. II Împărați, XIX, 37 : „Și pe cînd se închina în Casa Dumnezeului său, fiii lui l-au ucis cu sabia, și au fugit în țara Ararat”. 56. Cir : regele perșilor. N-a voit să asculte rugăciunile Tamirei, regina masageților, să dea drumul fiului său pe care-l făcuse prizonier, dar, înfrînt de aceia, fu omorît, și capul lui aruncat de ea într-un burduf plin cu sînge, cu următoarele cuvinte citate de Orosius, *Historia Langobardorum*, II, 7, 6 : „După cum te-am amenințat, vreau să te satur de sînge”. 59. Olofern : general al regelui asirienilor Nabucodonosor ; a fost omorît de Iudita pe cînd asedia Betulia. Cf. Iudita, XI și urm. 61. Troia : celebrul oraș, atît de bogat și puternic înaintea distrugerii lui de către greci, fu dat în Evul Mediu foarte des ca exemplu de trufie pedepsită. Citim, de pildă, în *Carmina Burana* următoarele versuri : „Subsidio fortunae labilis, Cur proelio Troia, iam nobilis, Nunc flebilis iacet incendio ?”. Cu foarte multă probabilitate Dante însă s-a inspirat din Virgil (*Eneida*, III, 3-4) : „cecidit... superbum Ilium, et

omnis humo fumat Neptunia Troja”. Vezi și lucrarea noastră : „La materia epica di ciclo classico nella lirica italiana delle origini”, în *Giornale storico della letteratura italiana*, vol. LXXIX (1922), pp. 15 și urm. 62. Ilion : fortăreața sau, după cum ni se spune în *Roman de Troie*, „le maître donjon” al orașului, ale cărui minuni sînt descrise pe larg în vechiul roman francez, care, avem motive s-o credem, era cunoscut lui Dante.

362

PURGATORIUL

67 Par morți cei morți, iar viii vii, și clare
nu le-au văzut cei ce-au văzut ca mine
cît timp urmam plecat acea cărare.

70 Și-acum te mai mîndrește,-o, tu, creștine,
călînd de sus și nasu-n nori purtîndu-l,
cã drumul rãu sã nu ți-l vezi sub tine !...

73 Fãcurãm drum mai mult pe deal, urcîndu-l,
și drum mai mult și soarele-a-implinit
decît credeam eu cel aiuri cu gîndul,

76 cînd cel care mergea mereu țintit
numa' nainte-a zis : – „În sus privește !
Nu-i timp de-a merge-astfel și-așa robit.

79 Cãci iat-aici un înger se gãtește
sã vie cãtre noi, și-a sa solie
a șasea serv-a zilei și-o-implinește.

82 Și-n grai, și-n ochi s-aduni cucernicie,
sã-i plac-a ne pofti, și-aminte ai
cã ziua asta-n veci n-o sã mai vie !”.

85 Cu-ndemnul sãu atît mã-ndãtinai
sã nu pierd vremea-ncît povaț-obscurã
el nu putea sã-mi dea-ntr-al limbii grai.

88 Spre noi veni frumoasa creaturã,
în alb vestmînt și-n chip avînd lucoare
cum Venus pare-n zori în zare purã.

91 El brațe-a-ntins și-aripi ca vrînd sã zboare
și-apoi : – „Veniti – așa-ncepu sã zicã –,
sînt scãri aici, de-urcat de-acum ușoare”.

78. Cãci nu e timp (a). 80. ei (a). 83. sui (a).

67. Și clare : în text : „Și cei care au văzut adevãrul (realitatea) nu au văzut mai bine ca mine”.

A se construi : „Și clare ca mine nu le-au văzut cei ce au văzut (realitatea)”. 70. Și-acum : în aceste versuri Dante atrage atenția cititorului asupra înțelesului alegoric al pildelor scobite pe piatrã sub picioarele sufletelor trufãse, pe care greutatea ce le apasã pe umeri le silește sã priveascã în jos. Imaginea materialã a pildelor de trufie sculptate în piatrã pe care sufletele nu le-ar putea vedea de n-ar fi silite sã aibã ochii în jos e un simbol al conștiinței pãcatului de trufie, pe care nu o putem cãpãta decît prin smerenie. 74. Drum mai mult : în timp ce noi înaintam pe deal și soarele împlinise mai mult drum decît credeam eu, tot cu gîndul la acele sculpturi. 78. Robit : de alte gînduri. 79. Un înger : îngerul pãzitor al acestui brîu, care va șterge de pe fruntea lui Dante cel dintîi din cei șapte P sãpați pe fruntea lui la intrarea Purgatoriului și care corespunde cu cel mai grav dintre pãcatele capitale : acela al trufiei.

81. Serv- : roabã. După personificarea mitologicã, orele sînt divinitãți în serviciul lui Apollo. A șasea orã a zilei era în Evul Mediu ora 12 de amiazã. 84. Ziua asta : cf. *Convivio*, IV, 2 :

„Gîndește-te cã ziua aceasta nu va mai rãsarã. Deci sã nu pierdem vremea”. Astfel interpreteazã unanim toți comentatorii mai moderni. Mai bine însã Tommaseo : „vreme mai nimeritã pentru a ispãși pãcatul”. 85. Mã-ndãtinai : eram atît de obișnuit cu îndemnul lui de a nu-mi pierde vremea, încît, în privința aceasta, vorbele lui nu puteau sã nu-mi fie clare de tot.

90. Venus : Luceafãrul dimineții. 93. Acum : fiindcã, înlãturatã fiind greutatea celui mai grav pãcat (trufia), se trece mai ușor la ispãșirea celorlalte pãcate.

363

100 Precum la dreapta, spre-a sui pe munte,
la templul care,-o, bine cârmuite

oraș, stă-n deal, cînd treci a văii punte,
103 ș-alin-al coastei clin prin scări cioplite

și puse-aici din vremi mai cum se cade
pe cînd și cot și-ocale-au fost cinstite,

106 așa s-alină rîpa care cade

și-aici, pieziș de sus din cerc vecin,

dar ambii umeri piatr-aici ți-i rade.

109 Pe cînd eram intrați acum deplin,

și voci, cum [nu pot fi la noi rostite]

cîntau : „Ferice-acei cu duh puțin !”.

112 Ah, aste porți cît sînt de felurite

de cele din Infern ! Aici cîntări

115 Suiam acum pe-acele sfînte scări

și mult mai dulci de cum păreau de-afară

le-aflam în fuga sprintenei urcări.

118 Și-am zis : – „Maestre,-o, spune-mi ce povară

așa de grea din spate-mi se desprins,

că nici un greu nu simt urcînd pe scară ?”.

121 – „Cînd slovele ce-acum aproape-s linse

pe fruntea ta, dar tot mai au putere,

vor fi ca-ntîia toate șase stinse,

95. Sbori în sus (a). 96. la (a). 97. dus (a). 99. drum vegheat (a). 106. Piezișă forț-

-aici (a). 109-110. Și voci.../ Cum nu pot fi la noi nicicînd rostite (b). 111. sărac (a).

120. C-aproape nici nu simt că urc pe-o scară (b).

94. Urmînd : în text : „Rari sînt acei care vin la această chemare”. De construit, probabil : „O,

ce rari se ridică (oamenii) urmînd chemării”. 96. Boare : renumele pămîntesc pe care și mai

înainte l-a asemuit cu „o suflare de vînt”. 99. Sigur : mă încredințã că nimic nu-mi mai putea

înlătura suișul. 100. Precum : rîpa (muntelui) care cade repede pe celălalt brîu își micșorează

povîrnișul, după cum rîpa dealului San Miniato, pe vîrful căruia e biserica San Miniato al

Monte, lîngă Florența (numită ironic binecuvîntatul oraș), își adună clinul coastei prin scări

cioplite în vremea cînd administrația orașului era în mîna unor oameni cinstiți, care nu știau

să falsifice măsurile (cot și ocale). 108. Rade : atinge. Din cauza strîmtorii potecii de munte

pe care umblau. 111. Ferice : e prima din cele nouă fericiri : „Ferice de cei săraci cu duhul, căci

a lor e împărîția cerurilor” (Matei, V, 3). 116. Dulci : mai ușor la urcat decît păreau. 121. Slovele :

cei șapte P sâpați pe fruntea lui de îngerul pázitor. Linse : fiindcă, o dată înlăturată trufia,

celelalte păcate tînjesc, lipsite de izvorul principal de alimentare.

364

PURGATORIUL

124 picioarele-ți vor fi de buna-ți vrere

îvinse-astfel că nu le va mai fi

suirea-n sus o trudă, ci plăcere.”

127 Ca cel ce merge-avînd, fără de-a ști,

pe cap ceva, și-ncepe-a ști că-l are,

că-l fac [al] altor semne-a bănui,

130 și duce-o mîna deci spre-ncredințare

și cată și-află și-astfel mîna lui

îi face-acea ce vâzul nu e-n stare ;

133 pe degete răzlețe-așa făcui

și-aflai că-s numai șase P ce-i scrise

acel cu chei, cînd drumul începui,

136 iar cînd văzu ce fac, Virgil surîse.

129. Căci altul fac prin (a).

129. Că-l fac : din faptul că semnele celorlalți îl fac să bănuiască. 133. Răzlețe : pentru a-și

înlesni numărutul, pipăind mai mulți P în același timp.

365

DIVINA COMEDIE

Cîntul XIII

Brîul al doilea : pizmăreții

Brîul pizmăreților. Glasuri aeriene

care amintesc pilde de milostenie

(1-42) Pedepsa dată pizmăreților

(43-84) Convorbirea lui Dante cu

Sapia (85-154)

1 Eram în capul scării de-unde vine

că muntele se-mparte-a doua oară,

pe care-urcînd se vindecă oricine.

4 Și tot așa un brîu aci-ncunjoară

întregul deal, ca-n prima-ncingătură,

atît că arcu-i mult mai strîmt scoboară.

7 Nici umbre-aici nu vezi, nici o figură ;

peretii lui și golul drum întreg

asemeni sînt cu-a stîncii față sură.

10 – „De-oi sta s-aștept popor ca să-nțeleg

ce drum să iau, mă tem – Virgil vorbit-a –

că prea tîrziu voi ști ce drum s-aleg !”

13 Spre soare-apoi și-a-ntors nedumerita

privire-astfel că osie-a făcut

din dreapta sa, iar stîngii-i dete-orbita.

1-4. În capul scării-ajunsem cu urcatul./ De unde-alt brîu pe-al doilea și-l

desdoae./ Ast deal, ce urcîndu-l, spal-oricui păcatul (a). 2-3. Unde-acel deal

se-mparte-n două/ Ce vindecă pe cel dispus urcării (c). 6. îndoae (c). 7. Nici

umbră-aici nu e, nu vezi figură (c). 9. par (c). 13. adînc țintită (c). 14-15. că osie

drepte sale/ I-a dat mișcării-n jur ; iar stîngii (b).

1. Scării : scara ce din brîul întîi, al trufașilor, duce la cel de-al doilea, al pizmăreților.

2. A doua oară : „în locul în care muntele s-adună pentru a doua oară în rotogol, formînd un alt brîu”. Cf. cîntul X, 18. 6. Strîmt : din cauza formei conice a Purgatoriului, brîurile, cu cît

se îndepărtează de bază, apropiindu-se de vîrf, sînt din ce în ce mai mici. 7. Figură : spre

deosebire de brîul precedent, unde drumul era împodobit cu basoreliefuri. 9. Asemeni : cu

aceeași culoare. 10. Popor : trecătorii pe care să-i întrebe despre drum. 14. Osie : centrul

mișcării în cerc ; s-a întors deci la dreapta, răsucindu-se pe piciorul stîng. Deducem de aici

că ceasul amiezii trecuse cu ceva, și deci Virgil, vrînd să-și întoarcă privirile spre soare ca la

o călăuză, trebuie să se întoarcă la dreapta.

366

PURGATORIUL

16 – „Lumină sfîntă-n care-acu-ncrezut

încep eu noul drum – a zis –, condu-ne

cum cere drumul nou ce-am început.

19 Lumină dai, căldură dai, Preabune,

deci tu ne fii mereu conducătorul,

de n-ai vrun alt temei ce ți se-opune.”

22 Pe-un spațiu noi făcurăm pași cu zorul

cît loc aici de-o milă se socoate,

în timp puțin, c-așa ne-mpinse dorul.

25 Și iată voci (dar ce popor le scoate

noi nu vedeam) spre noi zburau acu,

chemînd cu drag la cina milei toate,

28 Cuvîntul spus de-ntîia voce fu

„vin n-au”, și-n zbor rostitele cuvinte

le-a spus din nou și-n dosu-ne trecu.

31 Nici n-a fost stins ecoul vocii sfinte
cînd alta-n urma ei : – „Eu sînt Oreste”,
și ca și-aceea-n zbor trecu 'nainte.

34 – „O, tat' – am zis –, ce glasuri sînt aceste ?”

Abia-ntrebai, și-al treilea glas, din spate :

– „Iubiți pe-acel ce inimic vă este !”.

16-18. O dulce foc !... Crezînd luminii tale.../ De-ncep o nouă cale, a zis/ Cum cer
acei ce-ncep această cale (b). 16. dulce (c). 17. o nouă cale (a). Eu intru-n... zicea (c).

18. Cum vrea condus să fie aici oricare (c). 19. lumii... și-o scalzi (c). 23. dincoa (c).

27. Cu drag chemînd (a). masa (c). 28. Întîiul glas ce-n sbor trecut-a, dară, (c).

29. Vin n-au a zis întîiul glas și-apoi (a). „Vinum non habent”... foarte tare zise (c).

30. și după ce trecu de noi (a). cînd fu-ndărăt de noi (b). Și-n dosul nostru-ajuns,

îi zise iară (c). 31. Dar n-a fost stins (a). Dar nu de tot el din auz pierise (c).

32. Fiind... și-alt glas (c). 33. ca și prima (a). Trecu strigînd, dar nici el nu se

oprise (c). 35. Și-al treilea, urmînd cele-ntrebate (a). deodată (c). 36. Iubiți pe cel

rău vrășmaș (c).

16. Lumină : pasajul are o valoare cu deosebire alegorică. Soarele, după interpretarea lui
Flamini (Il significato e il fine recondito della Divina Commedia, Livorno, Giusti, 1916), „sim-
bolizează acea dreaptă iubire naturală care împinge omul a dori binele și căreia omul se
adresează, cînd îi lipsesc motive mai înalte pentru a determina alegerea sa”. 21. De n-ai... :
în text : „Dacă alt motiv nu ne împinge să facem altfel”. 22. Spațiu : a se construi : „Făcurăm
pași cu zorul pe un spațiu (mare) cît loc aici se socoate o milă”. 25. Și iată : a se construi : „Și
iată voci spre noi zburau acu...”. 27. Drag : cu iubire sfîntă. Cina milei : îndemnînd sufletele
pizmăreților către practicarea virtuții contrare (milostenie). 29. Vin n-au : făcînd aluzie la
minunea apei schimbate în vin la nunta din Cana ; cf. Ioan, II, 3 : „Cînd s-a isprăvit vinul, mama
lui Isus i-a zis : «Nu mai au vin»”. 32. Oreste : fiul lui Agamemnon și al Clitemnestrei, pomenit
aici ca pildă de milostenie din cauza prieteniei credincioase care-l legă (cf. Cicero, De amicitia,
VII, 24) de Pilade. Se știe că cei doi prieteni, conduși în fața tiranului care vrea să omoare
pe Oreste, se întrecură în a spune fiecare că e cel vinovat. Strigătul : „Eu sînt Oreste” Dante
îl găsea în De finibus (I, 20) al lui Cicero, care pomenește că poporul, care asista la o tragedie
a lui Pacuvius, la acest strigăt cu care fiecare din cei doi prieteni se făcea vinovat, izbucnea
în aplauze. 36. Iubiți : sînt cuvintele lui Cristos în Cuvîntarea de pe munte. Cf. Matei, V, 44 :
„Dar eu vă spun : iubiți pe vrășmașii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, faceți bine
celor ce vă urăsc”.

367

DIVINA COMEDIE

37 Virgil atunci : – „Cornicea asta bate
a pizmei vină, și-astfel de amor
sînt plesnele acestui bici purtate.

40 Contrară voce-o are frîul lor.

Și cred că pînă ce-o s-ajungi la pasul
iertării-o să cunoști și-acest popor.

43 Ci-nfipt cu ochii de-unde vine glasul
în față-ne tu duhuri vei vedea,
de-a lungul stîncii toate-avînd popasul”.

46 Căscînd cu mult mai mult privirea mea,
văzui în față-mi umbre cu mantile,
culoare-avînd cum stîncea o avea.

49 Nu mult am mers apoi, și rugi umile
plîngeau : „Mario, cere pentru noi,
voi, sfinți cu toții,-o, Petre,-o, Mihaile !”.

52 Nu cred c-ar fi pe lume-aici vrun soi
de oameni azi cu fire-așa barbară,
cari n-ar fi plîns de ce-am văzut apoi !

55 Cînd furăm deci aproape-ncît s-apară
din schime clar ce-amar lor li se dete,

prin ochi durerea-mi izbucni amară.

58 Păreau că poart-un gros suman în spete
și unul pe-altul razim își cătau
și toți ședeau proptiți de-acel pârrete.

37. Maestrul bun : „Ăst cerc are să bată” (c). 38. biciu (a). Invidia, deci plesnele-acest biciu (b). și deci biciul care, (c). 39. De amor să-i fie plesnele de-amor. Să-i (fie) aibă pleasna sa de-amor purtată (c). 40. Dar frîul vrea contrară voce (a). Dar frîul vrea contrara voce-aici (b). Căci frîul vrea s-aveți contrarie vrere (c). 42. Iertării-o să-l auzi ca să-ți explici (b). după-o părere (c). 43. -nfigeți (c). 44. Și vezi în fața-ți duhuri plîngătoare (b). 45. și fac (c). 46. Am dat vederii-aripi atunci să zboare (b). 48. de-a pietrelor culoare (a). Culoare-avînd de-a stîncilor culoare (b). 52. să umble pe pămînt (c). 53. De om (c). 54. Spre a nu (a). 56. aspectul acelei cete (c). 58. c-un (a). 60. Și toate stînd de-al rîpei mal proptite (c).

38. De amor : a se construi : „Și astfel plesnele (loviturile) acestui bici sînt purtate (mișcate) de amor”. 40. Contrară : contrară păcatului pizmei. Frîul : dojana. 42. O să cunoști : vei avea o idee și de pedepsele ce le îndură aceste suflete. Expresia are o nuanță ușor ironică și de amenințare, dacă ținem seama că, ceva mai la vale, Dante însuși mărturisește întru cîțva păcatele sale de invidie. 41-42. Pasul iertării : la sfîrșitul brîului al doilea, unde îngerul păzitor al cerului îi va șterge de pe frunte cel de-al doilea P. 46. Căscînd : ținînd ochii mari deschiși. 47. Mantile : îmbrăcate cu sumane groase (cilicium) în semn de smerenie. Culoarea sumanelor e vînată ca aceea a stîncii de care aceste suflete se lipesc. Ne explicăm deci de ce Dante nu le văzuse înainte. Culoarea vînată a stîncii și a sumanelor se potrivește de minune cu păcatul lor, și confundarea umbrelor cu stîncă reprezintă o atitudine contrară dorinței neîmplinite de a ieși la iveală în orice ocazie. 50. Cere : „roagă-te”. Sufletele cîntă cu glas tare „litaniile” sfinților, pilde ale milosteniei împotriva căreia au păcătuit. 55. Schime : înfățișarea. 59. Razim : se sprijineau unul de altul, cum nu făcuseră în viață.

368

PURGATORIUL

61 Așa milogii-acei ce pîine n-au
la hramuri stînd, cerșindu-și ce să-mbuce
proptiți deolaltă cap în cap ei stau,
64 ca mult mai mare milă să te-apuce,
nu numai prin auz, dar prin vedere,
căci tot aceeași milă ea ne-aduce.

67 Cum n-au de soare orbii-o mîngîiere,
așa și-aceste umbre-aici de cer
n-au nici o parte-n oarba-le veghere.

70 Căci tras prin gene-aveau un fir de fier,
[cusut precum la șoim i se petrece]
cînd nu-i supus la cîte i se cer.

73 Părîndu-mi că-i injurie-n cale-a trece
văzînd pe-aceștia făr' de-a fi văzut,
privii spre domn ca dubiul să mi-l sece.

76 Știu-ndeajuns ce-am vrut să-i spun, eu mut
și fără ca s-aștepte-a mea-ntrebare,
– „Vorbește,-a zis, dar scurt și priceput”.

61. lipsiți (a). 62. stau (c). 63. Și... grămadă stau (b). 64. grabnic (c). 66. Ci și prin vîz, căci spor de milă (c). 67. Cum orbii deci nu trag folos din soare... n-au nici un folos din soare (c). 68. cerul (c). Așa și acestor de care spui, (c). fierul (c). Din cer nu vrea orice-și de-a sa lărgoare (c). 70. pleoape (a). 71. Și așa cusute ca și-un șoim a sale (A). Așa cusute precum la șoim i se petrece. Cusut ca și la șoim necum de (b). Am trecut în text varianta (b), din cauza rimei, petrece (a). Și nesupus (b). Le coase-așa (c). 72. Șoimierul (c). 73. a trece-n cale (A). Inversiunea necesară pentru rimă ne-a fost sugerată de varianta (b), care urmează : trece... înainte (a). 75. Părinte (a). Am introdus în text, unde versul era lipsă, lecțiunea (b). 77. deci (c).

63. Cap în cap : cu capul sprijinit de umărul altuia, ca să arate că nu mai pot de boală și de

foame, spre a inspira mai mare milă credincioșilor. 66. Ea : vederea chipurilor suferinde ale milogilor ne pricinuieste o milă tot atât de mare ca și auzul tînguieilor și milogelii lor. 68. Cer : lumina cerului. 71. Șoim : pedeapsa celor pizmăreți de a avea genele cusute împreună cu o sîrmă de fier e luată din Arta de a vîna cu șoimi, foarte răspîndită în Evul Mediu. Cînd șoimul era capturat mare se chema „sălbatic” (nesupus) și, pentru a-l îmblînzi, i se coseau genele cu ață. Operația aceasta se numea în italienește cigliatura, de la it. ciglia = sprîncene. Tratatate medievale despre creșterea șoimilor și arta vînătorii lor au scris împăratul Frederic al II-lea, regele Siciliei, și provensalul Daude de Pradas (Li roman dels auzelhs cassadors). 73. Injurie : pârîndu-mi-se că supăr acele suflete prin faptul că, trecînd înaintea lor, le vedeam fără ca ele să mă poată vedea. 75. Sece : să îmi risipească îndoiala. 76. Știu : Virgil. Mut : fără să vorbesc. Virgil, ca suflet neîmpiedicat de trup, înțelege gîndurile lui Dante fără a fi nevoie să le rostească. 77. -ntrebare : adică dacă putea ori nu să le adreseze cuvinte. Era, într-adevăr, singurul fel în care Dante le putea anunța prezența lui ; altfel, umbrele nu l-ar fi băgat în seamă și el ar fi trecut prin acel brîu fără să ia nici un contact cu acest fel de pătătoși, care îl interesau în mod special. Putea să fie acolo cineva din orașul lui, vreun cunoscut sau oricine care ar fi dorit să fie anunțat la ai săi sus pe pămînt. Ocazia era unică. În vecii vecilor nu s-ar fi repetat. Dar și un sentiment de remușcare de a nu oferi acelor suflete un astfel de prilej de a le satisface dorințele împingea pe Dante a le semnala prezența sa, nemaispunînd că rolul lui de călător în ținuturile de dincolo de mormînt, favorizat de o milă specială, îl cam măgulea, și cu greu ar fi renunțat în acest brîu să mai audă cuvintele de mirare ale sufletelor care pentru prima oară vîd un om viu străbătînd meleagurile lor. Întrezărim în aceste cuvinte toată adîncă și delicata umanitate a lui Dante.

369

DIVINA COMEDIE

79 Virgil mergea pe partea de pe care
să cazî din mal în gol prea lesne poți,
căci gardenă-mprejur deloc el n-are,
82 și-ntr-altă parte-aveam pe-acei devoți
ce storc așa prin trista cusătură
că-n plîns aveau scäldată fața toți.
85 Și-ntors spre ei : – „O, gîntă tu, sigură
să vezi lumina primă, ce dorinții
supreme-a voastră-i cea mai mare-arsură
88 să-mprăștie mila spuma conștiinții
din voi cît de curînd, ca să vă cadă
curat curgînd printr-însa rîul minții.
91 să-mi spuneți voi și dulce-mi dați dovadă
de-amor, de-i vrun latin pe-aci, și bine
îi poate fi, cred eu, ca să mă vadă”.
94 – „O, frate,-un cetățean e fiecare
cetății cei din cer, ci vrei să spui :
pribeag care-a trăit prin țări latine ?”
97 Puțin mai înainte de-unde fui
așa-mi păru c-aud rostind cuvinte,
de-aceea ca să vîd spre el trecui.
100 Văzui un duh pârînd că ia aminte
și-așteapt-atent, de-ntrebi tu cum anume ?
El sus ținea bărbia sa 'nainte.

79-82. Virgil venea pe mal pe partea care/ Da muntelui către prăpastie ocol/ Și nici un fel de gard spre-aceasta n-are/ Și între altă parte aveam smeritul stol (b).

80. rotogol (b). 81. parapet. Căci nici un fel de parapet (a)/ n-o îngrădinează (c).

82. Iar de-alta. 83. astfel (împing) silesc cumplita (a). ce-apasă-astfel (b). 84. Că-n... gol (a). Că plînsul scurs pe-obraji le sta-n bolbol (b). Și guri da vorbeii lor bolbol (b).

87. Unicul vostru țel (A). Am înlocuit versul 87, incomplet în (A), prin varianta (a) ; Unicul țel ce-a... și-a voastră-arsură (b). 91. Și spuneți-mi (b). 92. căci (a). 98. Deci glas puțin nu tare-atunci (a). 100. Și-un duh văzui atent luînd aminte (b). 102. Nălța

ca orbii barba sa 'nainte (b).

79. Partea : pe marginea rîpei. 81. Gardenă : parapet. 82. Devoți : „evlavioși”. Sufletele Purgatoriului, fiind pocăite, nu ne mai apar, ca în Infern, în bestialitatea păcatului lor, ci ca niște evlavioși care cîntă psalmi într-o biserică. 83. Storc : subînțeles : „lacrimi”. 85. Sigură : toate sufletele care sînt în Purgatoriu au siguranța de a ajunge în Rai, o dată vina lor spălată. 86. Lumina primă : Dumnezeu, numit așa cu o delicată aluzie la orbirea lor vremelnică. După cum le-ar spune : „Chinul de a nu putea vedea acum soarele material vă va fi răs-plătît cu vederea soarelui spiritual (Dumnezeu) către care vă înălțați dorințele și rugile”. 88. Să-mprăștie : a se construi : „Așa să dea Dumnezeu ca mila să împrăștie cît de curînd din voi spuma conștiinței..., dar voi să-mi spuneți...”. Spumă : zgură. 90. Rîul minții : valul aducerii-aminte a trecutului, pe care Dante îl dorește să nu se păteze (să vă cadă curat) de zgurile (spuma) remușcării curgînd prin conștiință. 92. Latin : italian ; cf. Infernul, XII, 65, Purgatoriul, XI, 58. Bine : de folos. 94. Cetățean : sufletul atrage atenția lui Dante că, printre sufletele fericite, nu poate fi vorba de deosebire națională, ci toți sînt cetățeni ai aceleiași cerești cetăți. Mai bine deci decît „latin” ar fi trebuit să spună „pribeag prin țări latine”, adevărata patrie a omului fiind numai cerul. 97. Fui : eram. 99. Trecui : înaintai. 101. De-ntrebi : a se

PURGATORIUL

103 – „Tu, cel ce spre-a sui-n mai bună lume,
te-ucizi – am zis –, de ești cel ce-ai răspuns,
să faci să te cunosc prin loc și nume !”

106 – „Din Siena fui, și-nvidia m-a străpuns ;
cu-aceștia-n rînd îmi spăl ticăloșia,
plîngîndu-i Lui spre-a nu ne fi ascuns.

109 Nebună fui, deși mă chem Sapia.
Mereu mai mare-aveam de rău străin
decît de propriu-mi bine, bucuria.

112 Și, ca să crezi cuvîntul meu deplin,
de fui nebună, ascult-a mele spuse.

Mergeam în jos pe-al anilor mei cîlin ;
115 cînd oastea-n cîmp pe lîngă Colle-o duse
cetatea mea și inimicii ei,
eu cerului cerui ce însuși vruse.

118 Bătuți și puși pe-amară fug-ai mei,
cînd am văzut ce goană-i despreună,
cumplit m-am bucurat de-a lor cădere,

121 încît, privind spre cer, strigai nebună :
«De-acum ori este-ori nu-i un Dumnezeu !»
cum face mierla-n scurta vreme bună.

124 La fînea vieții mă-mpăcai și eu
cu Cel de Sus, dar și prin pocăință
eu tot n-aș fi scăzut amarul meu,

103. duh (c). 104. dete (c). 106. de pizm-un om (a). cete (c). 107. Și-n rînd (a).
nevrednicia (c). 108. sta... arete (c). 109. deși-mi ziceau (c). 110. Căci eu (a). 115. mea
cetate-și (c). 116. Oștirea spre-a-nfrunta vrășmașii (c). 117. a cere... piere... durere...
cădere (b). ceream (c). 122. De-acum de tine-am pace (c). 123. Cum face pentr-un
scurt răsbum mierloiul (c). 124. pace... -mpace, (c). 125. N-aș fi-mplinit ce fui dator
a face (c). 126. nu m-avea prin rugi (c).

înțelege : „De-ntrebi tu de unde am priceput că așteaptă atent, eu îți răspund că «sus ținea
bărbia sa 'nainte»”. 104. Ucizi : te supui la o caznă atît de amară. De ești : Dante nu știe
sigur dacă spiritul căruia se adresează e cel care a răspuns. Îl bănuiește numai din înfățișarea
lui mai atentă. 105. Loc : țara de naștere. 107. Aceștia : aluzie la cei dimprejur. 108. Ascuns :
ca să ne milostivească cu vederea sa. 109. Nebună : nu s-a putut păstra jocul de cuvinte
italian între savia = cuminte și Sapia = numele femeii din Siena, care vorbește lui Dante.
Sapia : nu se știe despre ea cu siguranță decît ceea ce găsim în Dante. Cei mai mulți din vechii
comentatori o cred măritată cu un Ghibaldo Saracini și stăpîna castelului Castiglioncello din

Monteriggioni. Ea mărturisește lui Dante să fi fost atât de pizmăreață, încît, pe cînd la Colle di Val d'Elsa concetățenii săi din Siena, împreună cu ceilalți ghibelini din întreaga Toscană, se băteau (1269) cu guelfii din Florența, se rugase lui Dumnezeu pentru înfrîngerea sienezilor și, cînd află că fuseseră împrăștiți, tare se bucurase. După ceea ce ne spune unul din cei mai vechi comentatori, toată pricina revoltei ei pare a fi fost faptul că ea „nu avea acea stare pe care o dorea”. 116. Cetatea : Siena. 117. Vruse : ceea ce s-a și întîmplat. Firește că, după cum se spune în Evanghelie, „nici o vrabie nu cade pe pămînt fără voia lui Dumnezeu”, dar nu e nevoie să spunem că aici coincidența e cu totul fortuită. 118. Bătuți : după ce au fost bătuți. 123. Mierla : face aluzie la o credință populară după care mierla, cînd începe a se imprimă-văra, ar spune : „Nu mă mai tem de tine, Doamne, căci am ieșit din iarnă !”.

371

DIVINA COMEDIE

127 de n-ar fi fost să-mi fie cu priință
prin rugă-i Pietru Pieptenarul, care
prin mila sa-mi scurtă din suferință.

130 Dar cine-i fi tu, cel ce-a noastră stare
o-ntrebi, și porți și ochii-așa cum vrei
și sufli cînd vorbești, precum îmi pare ?”

133 – „Vor fi cusuți aici și ochii mei,
dar numai timp puțin, căci adunară
puțin venin de-nvidie prin ei.

136 Dar groază-mi e de cazna cea amară
de mai de jos, și-n inimă simt bine
de-acum că sînt strivit de-a ei povară.”

139 – „Dar cine te-a condus aici pe tine,
de crezi și-ntr-un întors ?”, fu vorba lui.
– „Acest ce tace-aici și e cu mine.

142 Sînt viu ; de-aceea, dacă vrei să pui
s-alerge jos mortalele-mi picioare
și pentru tine,-alese duh, să-mi spui.”

131-132. și parcă porți așa cum vrei/ Și ochii tăi, și-n gură-ntorci suflare (a).

134. am zis... căci nu mult fu veninul (c). 136. de chinul... suspinul (c). 139. Dar
cine te-a condus aici pe tine (a). 140. ți-o speri (a). și deci de vrei după puteri (a).

140-141. să te și-ntorci.../ Și eu (c). 140-142. Tu cel ce-apoi și-ntoarcerea ți-o speri./
Iar eu : Acest ce tace și-i cu mine./ Sînt viu, și deci de vrei, după puteri (b). 142. Și
viu eu sînt... și (c). 143. fugă (c). 144. ceri (a). Să-mi ceri (b).

128. Pieptenarul : Pietro da Campi, zis „Pieptenarul”, fiindcă vindea piepteni. A fost înscris în al treilea ordin franciscan și juca un mare rol în viața religioasă și politică a orașului său Siena, unde a murit în ziua de 5 decembrie 1289 și a fost înmormîntat pe cheltuiala republicii în biserica franciscanilor. 131. Cum vrei : necusuți cu sîrmă. 132. Suflă : „ești viu”. Aproape toți comentatorii trec repede asupra acestei mărturisiri a lui Dante, și, într-adevăr, aproape refuzăm să credem că el s-ar putea acuza de un păcat care repugnă măreței figuri, pe care o întrezărim în urile disprețuitoare și mărețe și în generoasele invective din Divina Comedie. Însă trebuie să ținem seamă, pentru a ne lămuri, de un pasaj din Summa theologica (II, 2, 36) a Sfîntului Toma de Aquino, pe care Dante a avut-o desigur în minte, și în care se spune că : „Amintirea bunurilor trecute, întrucît au fost posedate, pricinuieste plăcere, iar întrucît au fost pierdute, durere, și, întrucît alții le au, invidie” (în care condiție Dante tocmai se găsea). De acest fel este invidia de care Dante se acuză în acest pasaj. Și atunci lucrul ne miră mai puțin. E vorba de acea „umanitate” a lui Dante, care pînă acum a fost foarte puțin pusă în lumină ; de unde vine că cei care l-au comentat nu izbutesc să-și explice multe lucruri, printre care și cuvintele de creștinească pocăință pe care el le pronunță (Infernul, XXVI, 19-24) cînd vede pentru prima oară pedeapsa sftenicilor înșelători, cu privire la care nu trebuie să uităm că un om de talia lui Dante, pe nedrept persecutat și tîrît ca o frunză în prada a ceea ce el numește „vîntul uscat al sărăciei”, era puternic ispitit să dea priceperii lui o întrebuintare asemănătoare aceleia date de Ulise și Diomede. Cf. Ramiro Ortiz, Cîntul XXVI din „Infern” cetit la facultatea de litere din București, București, Tipografia „Speranța”, 1915, p. 10. 137. Mai

de jos : cazna sufletelor care-și ispășeșc păcatul trufiei în brîul inferior. 138. Povară : îi pare de a simți pe grumaz grea povara pietrelor enorme ce silesc pe trufași să privească în jos.

140. De crezi : a se înțelege : „Dacă, cum arăți, crezi de a te mai întoarce pe pământ (și deci ești în viață), mulțumită cărei minuni și cărei călăuze așa de pricepute te găsești aici ?”.

141. Acest : Virgil. 143. Picioare : „dacă vrei să alerg și pentru tine (în folosul tău)”, adică : „să duc veste pentru tine la cei pe care i-ai iubit”.

372

PURGATORIUL

145 – „E mare semn de-a cerului favoare
și-atît de nou s-auzi, ce ne vorbești –
ajută-mi deci prin ruga ta aoare.

148 Și rogu-te pe tot ce tu iubești,
de-o fi vrodată să mai calci Toscana,
onoarea mea-ntre-ai mei să mi-o-ntregești.

151 Tu-i caută-ntre nebunii cei ce vana
speranță-n Telamon o vor plăti
cu mult mai mult decît săpînd Diana,

154 dar și mai rău de admirali va fi.”

146. O, nou e de-auzit (c). 148. dorești (a). 152. și au să piardă (c). 153. cătînd (a).

154. au să piardă (c).

145. E mare : a se construi : „S-auzi ce ne vorbești, e mare semn de favoarea cerului”.

151. Vana : zadarnică. 152. Telamon : cei din Siena erau cunoscuți în Toscana ca un neam de oameni dintre cele mai vanitoase din întregul ținut (cf. Infernul, 121-122). Aici se face aluzie la cumpărarea din partea sienezilor (1303) a castelului și portului Talamone, cu care Siena, lipsită complet de ieșire la mare, spera să devină și ea emulă a gloriilor Venetiei, Genovei, Pisei și Amalfi, vestitele republici maritime ale Italiei din Evul Mediu. Portul însă avea puțină însemnătate și era prea departe de oraș. Din acest motiv sienezii risipiră în această afacere o grămadă de bani fără nici un folos, devenind batjocura celorlalte orașe din Toscana. 153. Diana : altă caraghioasă și foarte legendară întreprindere a sienezilor ! Orașul fiind aproape lipsit de apă, ei credeau în existența unui rîu subteran, numit Diana, în căutarea căruia făcură nenumărate și, firește, zadarnice săpături. 154. Admirali : amirali, zis ironic pentru cetățenii Sienei. Pe aceeași temă chiar astăzi există în Italia motive comice foarte cunoscute și gustate de către popor, ca acela al „milanezului pe mare” și acela al „amiralului elvețian”.

373

DIVINA COMEDIE

Cîntul XIV

Brîul al doilea : pizmăreții

Guido del Duca și Rinieri da Calboli

(1-66) Plîngerea lui Guido de

schimbarea moravurilor în Romagna

(67-126) Glasuri în aer care aduc

aminte de pizmă pedepsită (127-151)

1 – „Al nostru deal, ce om ni-l ocolește,

cît timp e încă viu și ochii lui

se-nchid și se deschid precum voiește ?”

4 – „Nu pot să știu, dar știu că singur nu-i.

Întreabă-l tu că stă mai lîngă tine

și-l roagă dulce-așa ca să-l dispui !”

7 Vorbeau, plecați spre-olalt-așa-ntre sine

la dreapta doi, și-apoi plecata față

o-ntinseră ca spre-a vorbi cu mine.

10 Și-mi zise-un duh : – „Tu, suflete, ce-n viață

și-acum fiind, în trup spre ceruri treci,

mîngîie-ne de milă și ne-nvață :

13 de unde vii și cine ești ? Ne pleci

să stăm de-atîta har ce ți se fece
mirați ca și de-un fapt nefost în veci”.

2. nu-i dete moartea sbor (c). 11. și-n trupul tău fiind (a).

1. Al nostru : vorbesc împreună două suflete intrigate de prezența noilor sosiți (Dante și Virgil), revelată lor de convorbirea lui Dante cu Sapia. Deal : dealul Purgatoriului. Ocolește : îl străbate urcînd în spirală. 3. Precum : spre deosebire de ei, care-i aveau cusuți cu sîrmă. Ca și toți acei care au o suferință și văd toate prin prisma ei, pizmăreții aceștia, ai căror ochi sînt cusuți acum cu sîrmă, fac să consiste tot bunul vieții în a fi cu ochii deschiși. Pentru ei, „omul în viață” e sinonim cu „omul ce n-are ochii cusuți”. În această expresie mai vedem și o aluzie la păcatul invidiei lui Dante, care, cînd va muri, va avea și el ochii cusuți cît timp va sta în acel brîu. De luat în seamă și amănuntul că Dante și Virgil au ochii liberi, pe care l-au aflat din conversația lui Dante cu Sapia (cf. cîntul precedent, v. 131 : „și porți și ochii-așa cum vrei”). 7. Vorbeau : a se construi : „așa vorbeau doi”. 9. O-ntinseră : cu mișcarea proprie orbilor. 13. Ne pleci : ne silești, ne faci. A se construi : „ne silești să stăm mirați”. 14. Fece : făcu (prin influența italianescului fece).

374

PURGATORIUL

16 Iar eu : – „Prin mijlocul Toscanei trece
un rîu – am zis –, ce-n Falteron răsare
și curge-un curs de mile zece-ori zece.

19 Din malul lui aduc a mea-mbrăcare,
și-a spune cine-s eu ar fi-n zadar,
câci numele nu mult răsunset are”.

22 Răspunse-acel ce-ntîi vorbi : – „De-i clar
ce pot cu mintea-n vorba ta pătrunde,
de Arno-ți sună vorbele-așadar ?”.

25 Iar lui al doilea : – „Dar de ce ne-ascunde
să-i zică el acestui rîu pe nume,
cum faci spunînd vești rele de-oareunde ?”.

28 Iar el răspunse-așa : – „Nu știu anume,
dar bine-ar fi să-l știm și dispărut
chiar numele atării văi din lume,

31 căci din izvoru-i (unde-i gros făcut
alpestrul lanț, din care-i rupt Pelorul,
încît nu-n multe locuri e-ntrecut)

34 și pînă unde intr-a-ntoarce sporul
ce mării cerul e silit să-l sugă

spre-a pune-n rîuri ce-a căra li-e zorul,

37 virtutea ca pe-un șarpe-o pun pe fugă

vrăjmași ei toți, ori prin curenții rîi,

ori duși de-un rău nărav care-i subjugă,

16. Falterona (c). 19. via mea-mbrăcare (a). vie (a). 21. știe (a). 23. ascunsul tău (a).

25. ce-l ascunde (a). oare (c). 26. nevrînd să-i zică (a). spuie (c). 27. groaznice (a).

cu știri cumplite (b). îngrozitoare (c). 37. virtutea-o pun ca pe-un vrășmaș.... ca pe
o năpîrcă (c). 38. Prin rîi (c). 39. naște (c).

17. Rîu : Arno. Falteron : munte înalt al Apeninului toscan, spre hotarul cu Romagna.

18. Zece-ori zece : o sută. Cf. Villani, Cronica, I, 43 : „Și cursul lui are lungimea de mile o
sută douăzeci”. 19. Îmbrăcare : trupul, considerat ca haină a sufletului. 21. Are : în text :

„încă nu are”. Și într-adevăr, în 1300, epoca închipuită a călătoriei lui dincolo de mormînt,
numele lui Dante nu era cunoscut decît din frumosul stil al poeziilor sale lirice. Cf. Infernul,

I, 87. 26. Pe nume : de observat aici psihologia orbului și concentrata lui atenție ca să nu-i
scape nici un element care să-i slujească la înțelegerea lucrurilor ce se petrec împrejurul lui

și pe care nu le poate prinde cu văzul. În cazul de față, sufletul care vorbește a băgat de
seamă ceva care altuia probabil i-ar fi scăpat, anume că Dante se ferește a pronunța numele

rîului, ca de ceva rușinos. 29. Să-l știm : a se construi : „Chiar numele atării văi să-l știu

dispărut din lume”. 32. Lanț : șirul Apeninilor, din care s-a desfăcut Sicilia printr-o ruptură

între capul Pelor și țărâmul Calabriei. Cît privește expresia : 31. Gros făcut (cf. it. *pregno*), trebuie înțeleasă în sensul că în muntele Falterona Apeninul se îngroașă, nu numai în sensul că acolo formează un masiv, dar și că regiunea aceea e îmbibată de izvoare, care o dilată. Întrebuintînd cuvîntul gros traducătorul a păstrat dublul înțeles pe care comentatorii l-au văzut în *pregno*. 34. Pînă unde : din izvor pînă la vărsare în mare. Intr- : intră în mare pentru a-i da înapoi apa pe care soarele (cerul) o sugă din ea, transformînd-o în nori, care la rîndul lor, prefăcîndu-se în apă, formează rîurile care i-o aduc înapoi. 36. Zorul : pe care (spor de apă) rîurile o cară cu repeziciune înspre mare. 37. Virtutea : a se înțelege : „De la izvorul Arnului pînă la îmbucătura lui în mare, toți oamenii ce locuiesc acolo pun pe fugă virtutea

375

DIVINA COMEDIE

40 făcînd pe fiii-acestei biete văi

așa de rele-apucături să prindă,

că parcă-i paște Circe-n rînd cu-ai săi.

43 El printre porci murdari, mai demni de ghindă

decît de oricare-alt vipt ce gurii-i place,

curgînd, dintîi sârăcacios, colindă.

46 Mai jos găsește javre făr' de pace

cari n-au putere-atît cît au venin,

și-aici, scîrbit de ei, un nas le face.

49 Pe cît scoboară-n jos și tot mai plin

spurcatul rîu și vrednic de blăsteme,

el vede javrele cum lupi devin.

52 Trecînd prin rîpi afunde, dintr-o vreme

el dă de vulpi de-atîta fraudă pline,

că nici de-un laț nici una nu se teme.

55 Voi spune tot, s-audă el, căci bine

va prinde-acestui viu să-și amintească

ce-un duh adevărat azi pune-n mine.

58 Pe-al tău nepot [îl vād] cum va goni

vînînd pe lupi prin valea-ngrozitoare

și-n spaima morții tuturor va fi.

40. cari fac (a). încît locuitorii tristei (c). 41. hotărăște (c). 46. el da de (a). 50. âst

șanț spurcat (a). 51. cîinii lui (a). 53. fărdelege (c). 54. cursă, prinse (c). 55. -nțe-

lege (c). 56. căci bine va veni să-și (a). Acestui viu a-și aminti (b). 57. deslege (c).

58. cum să gonească (A). 59. de-a lungul văii îngrozitoare (A). 60. îngrozească (a).

ca pe un șarpe, ca niște vrăjmași ai ei ce sînt, fie din cauza aerului nesănătos (curenții râi)

al aceluși ținut care produce numai oameni răi, fie chiar din cauza obiceiurilor rele ale locui-

torilor”. 42. Circe : vrăjitoare faimoasă, despre care citim în Homer că schimbă în dobitoace

pe îndrăgostiții ei. Firește, Dante se inspiră aici nu din Homer, pe care nu-l cunoștea, ci din

Eneida (VII, 19) lui Virgil : „quos hominum ex facie dea saeva potentibus herbis induerat Circe

in voltus ac terga ferarum”. 43. Porci : locuitorii ținutului numit Casentino, căroră Dante le

aruncă în față viața lor cheflie și desfrînată. Epitetul de „porci” e posibil să-i fi fost sugerat

de numele (Porciano) unui castel al conților Guidi. Aceste moravuri Dante le cunoștea foarte

bine, ca acela care, fiind la curtea contelui Guido Salvatico în Prato Vecchio, „juxta Sarni

fluenta”, trimite marchizului Moroello Malaspina o epistolă în latinește în care, închinîndu-i

canțona : Amor, dacchè convien pur ch' i' mi doglia, îi povestește întîlnirea lui cu o femeie

frumoasă și tînără, care, apărîndu-i ca un fulger, îl făcu să se abată de la hotărîrea lui de a

se feri de dragostea lumească și de cîntece care o preamăresc : „Occidit propositum illud

laudabile quo a mulieribus suisque cantibus abstinebam”. 44. Vipt : hrană, de la lat. victus.

46. Javre : face aluzie la cei din Arezzo, pe care îi numește așa din cauza firii lor gîlce-

vitoare, care contrastează cu micimea ținutului lor. 48. Nas : un „cot”, dar și cu nuanța de

„strîmbătură”. 51. Lupi : caraghioaselor, dar puțin păgubitoarelor javre din Arezzo le urmează

sălbaticii și periculoșii lupi florentini. 53. Vulpi : cei din Pisa, căroră, ca tuturor popoarelor

de marinari și negustori, li se atribuia multă șiretenie. 55. Ei : cei dimprejur care-l ascultă.

57. Duh : o inspirație cerească. 58. Nepot : Folcieri da Calboli ; Dante îl numește „vînător”,

adică „persecutor”, al lupilor florentini, fiindcă, fiind podestà al Florenței în anul 1303, ca să facă pe placul celor „negri” (partidul dușman lui Dante), persecută pe cei „albi”, arestându-i pe unii din ei și silindu-i prin chinuri să mărturisească că uneltiseră împotriva siguranței statului. Știm de la cronicarul Villani că unii din aceștia muriră în chinuri, iar ceilalți fură

376

PURGATORIUL

61 Și ca pe boi bătrâni o să-i omoare,
și vie vinde carnea lor, râpind
a multor vieți, iar sie-a sa onoare.
64 Din tristul codru plin de sânge iese
și-l las-așa că nici în ani o mie
el n-o mai fi acel care fusese”.
67 Precum, la vestea jalei ce-o să fie,
acel ce-ascultă-ncepe-a se-ntrista
din orice parte-acel amar să vie,
70 așa văzui pe-al doilea duh, ce sta
s-asculte-atent, cum trist sporea-n mîhnire,
cînd prinse-n el ce-ntîiul cuvînta.
73 Ce-mi spuse-un duh și-a cestuilalt privire
m-au ars să știu pe nume pe-astea două,
și de-asta deci smerit le-am dat de știre.
76 Deci tot acel ce-ntîi vorbi, cu nouă
cuvinte-a zis : – „Tu vrei acum să vreu
să-ți fac ce tu nu vrei să ne faci nouă.
79 Dar n-oi fi scump, fiindcă Dumnezeu
atîta har în tine-a vrut să pună –
să știi atunci că Guid del Duca-s eu.
82 Trăind fui ars de-o pizm-așa nebună,
încît m-ai fi putut livid vedea
văzînd pe-un om chiar numa-n voie bună,
85 și-atare paie-adun din holda mea.
De ce-aveți inima voi, oameni, oare
spre-un bun ce-a fi-mpărțit nicicînd nu vrea ?
88 Acesta e Rinier, odor și-onoare
a casei Calboli, în care nu-i
azi nici un ins să aib-a lui valoare.

61. pe lupi, îl vîd... (A). Aci și la versul 58 am trecut în text varianta (b) pentru a completa terțina. 64. ieșind (a). – și crunt din [tristul codru] îl vîd ieșind (b). 66. acel ce-a fost fiind (b). 76. o nouă (a). 80. a vrut în tine (a). 82. atît fui ars de-n [voe bună] (c). 87. și-acestea (a). unde-i nevoe de-a opri-nsoțirea (c), und[e-i] tovărășie-oprită (c). spre ce-i silit s-opreasc-associerea (c). ...fi-mpreună (c). 88. și preț (c). decapitați. Cuvintele acestea sînt adresate de Guido del Duca către Rinieri da Calboli (unchiul lui Folcieri), care era lîngă el. 61. Boi : în text : „ca o fiară bătrînă”, adică îmbătrînită în omoruri și în sânge, și se referă la Folcieri da Calboli. 62. Vinde : tocnesc cu „negrii” prețul vieții lor ca pe al unor vite de vîndut măcelarului. 64. Codru : al Florenței, socotită ca o pădure sălbatică. Cf. Infernul, I, 2. Iese : Arnul. 66. Fusese : lăsă Florența într-o stare așa de jalnică, încît nu-i vor ajunge nici o mie de ani ca să se refacă. 70. Al doilea : Rinieri da Calboli. Spiritul care a vorbit e Guido del Duca. 73. Privire : privirea înfățișării mîhnite a lui Rinieri. 78. Nu vrei : vrei să afli numele meu, fără a ne fi răspuns încă cine ești. 82. Ars : chinuit. 83. Livid : de pizmă. 85. Paie : trag consecințele păcatului meu. 86. Aveți inima : rîvniți. 87. -mpărțit : cu deosebire de posesiunea harului dumnezeiesc, și, în genere, a

377

DIVINA COMEDIE

91 Nu-i singur despuiat din neamul lui ;
cît e-ntre Po și munți și Ren și mare,
de-un bun util și dulce vieții-oricui,

94 ci plin e locu-ntre-ale lor hotare
de sterpi ciulini, așa că prin cultură
tîrzie-ar fi să-i smulgi orice-ncercare.

97 Ah, unde-s toți acei ce faim-avură :
Menard, Carpigna, Lizio, Traversar ?
Vai nouă, romanioli, azi corcitură !

100 [Cînd ai să naști, Bologno-un alt Fierar ?]
Și-un alt di Fosco, tu, Faenza, oare,
din troscot astăzi devenind stejar ?

103 Să nu te miri că bietu-mi suflet geme
cînd Guid de Prata-mi vine-aminte mie
și Ugo d'Azzo, de pe-a noastră vreme,

106 și Frederic Tignos cu-a lui cuscrie,
și Traversara și-Anastagi,-azi ele
familii-a căror casă li-e pustie,

96. de-ai (a). 100. Cînd ia-n Bologna aere-un Fierar (A). Cînd ști-vei tu, Bologna,
de-un alt Fierar. 102. din mică tufă devenit (a). 101-102. Faenze tu pe-alt Fosco,
să-ți reclame/ Pe-acest făcut din slab tufiș stejar (b).

bunurilor spirituale, care, cu cît sînt împărțite, mai mult cresc în valoare, bunurile pămîntești nu suferă împărțeală. 91. Despuiat : a se construi : „despuiat... de-un bun util”. 92. Între Po : sînt hotarele Romagnei, care cuprindea atunci și o parte din Emilia și era mărginită tocmai de Po, Apenini, rîul Reno și marea Adriatică. 93. Un bun : darurile care se cuvin unui om nobil, care trebuie să fie sever sau plăcut, după împrejurări. 96. Tîrzie : ar fi tîrzie orice încercare de a smulge, prin cultură, sterpii ciulini de care e plină întreaga Romagna. 98. Menard : Arrigo Menardi din Bertinoro (Romagna), cavaler plin de curtenie și de dărnicie, cu masa totdeauna întinsă, dăruia bucuros veșminte și cai, prețuia cărturarii și își închinase viața întreagă dărniciiei și faptelor cavaleresti. Carpigna : Guido di Carpigna, vestit pentru viața cavalească și dărnicia lui. Lizio : Lizio da Valbona. Unul din cei mai vechi comentatori, Lana, ne spune că : „Acest Lizio a fost om foarte darnic, curtenitor și de mare strălucire”. Traversar : Pier Traversaro, de familie guelfă, a trăit pe vremea lui Frederic al II-lea și a fost stăpînitor al Ravennei. Ospitalitatea familiei lui era vestită prin faptul că fusese cîntată și de mai mulți poeți provenșali. 100. Naști : cînd se va naște în Bologna un alt Fabbro (Fierar) dei Lambertazzi ? Despre el nu știm decît că a fost chemat ca podestà la Viterbo și că a murit în 1259. 101. Fosco : probabil un „Bernardinus Fuscoli”, pe care-l găsim pomenit într-un document din 1216. Acest Bernardino di Fosco, pomenit și de trubadurul provenșal Uc de Saint Cir pentru a fi apărut (1240) orașul său, Faenza, împotriva împăratului Frederic al II-lea, e pomenit aici de Dante ca unul care, deși se trăgea dintr-o familie cît se poate de modestă (troscot), s-a ridicat prin meritele lui pînă la cele mai înalte demnități (stejar), ca de pildă aceea de podestà al orașului Pisa. 104. Guid de Prata : Guido da Prata (orașel lîngă Russi, în Romagna). Numele lui îl găsim pomenit într-un document din 1218. Despre el știm că a fost de față la o întrunire a guelfilor pentru alegerea lui Paolo Traversaro drept comisar (procuratore) al partidului la Ravenna, în 1228. 105. Ugo d'Azzo : din orașul Faenza, pe care îl reprezintă la negocierea păcii din Konstanz (Elveția) între Liga Lombardă și Frederic Barbarossa. 106. Tignos : Frederico Tignoso, din Rimini, unde aflăm de la comentatori că s-a arătat foarte darnic și primitiv, ținînd tot timpul masa întinsă. Cît despre porecla de „tignoso”, adică „pecinginos”, trebuie s-o fi moștenit de la vreunul din strămoși, fiindcă, din contră, Benvenuto da Imola ni-l descrie ca avînd „pulcherrimum caput capillorum flavorum”. Cuscricie : în text : „ceată”, și face aluzie la tovarășii lui de ospete. 107. Traversara : după ce (v. 98) a lăudat pe Pier Traversaro, laudă acum toată familia lui, celebră în Romagna pentru

PURGATORIUL

109 femei și cavaleri, plăceri și-acele
dulci griji, de-amor și curtenie pline,
pe unde-au inimi azi atît de rele !

112 Cum nu pieri, Bretinore, căci din tine
fugir-ai tăi, să scape de dihonii,

și mult popor cu ei ? Dar face bine
115 Bagnacavall că-și isprăvi coconii,
rău Costracar că ne mai fac pomană
asemeni conți, și și mai rău fac conii !
118 Vor fi, când vor scăpa de-a lor Satană,
Paganii buni, dar nu-ntr-așa măsură
să n-aibă totuși și-urme de prihană.
121 O, Ugolin de Fantoli, sigură
stă faima ta, căci nu mai poți avea
urmași s-o facă, scăpătînd, obscură.
124 Dar mergi, toscane, căci mai bine-aș vrea
să plîng decît să spui, așa de-amare
dureri îmi fac vorbind de țara mea” .
127 Știam că simt a noastră-ndepărtare
ăști doi iubiți ; dar căci stăteau tîcînd
făceau s-avem încredere-n cărare.
130 Cînd iarăși furăm singuri și mergînd,
precum din nori un trăsnet se scoboară
cumplit veni un glas spre noi zicînd :
133 – „Oricine mă-ntîlnește-acum m-omoară !” .
Și-apoi pieri precum se-ndepărtează
și-un tunet scurs prin nori ce-l împresoară.

dărnicia și virtuțile ei cavalerești. Anastagi : din Ravenna. Familie stinsă pe vremea lui Dante, dar a cărei faimă dăinuia încă. 109. Femei și cavaleri : adică : „sufletul meu geme cînd îmi vin în minte femeii și cavalerii...” , vers plin de nostalgie pentru vremea de odinioară, strălucitoare de obiceiuri frumoase și virtuți cetățenești, imitat de Ariosto la începutul poemei sale Orlando furioso : „Le donne, i cavalier, l'arme, li amori, le cortesie, l'audaci imprese io canto” . 111. Pe unde : pe unde (oamenii) au astăzi inimi atît de rele. 112. Bretinore : Bertinoro (lat. Bretenorium), orașel din Romagna, între Forlî și Cesena, celebru odată pentru calitățile și ospitalitatea cetățenilor săi, printre care familia Mainardi, stăpînitoarea orașului (cf. v. 97), acum cuib de oameni răi și chinuită de lupte lăuntrice (dihonii). 115. Bagnacavall : orașel din Romagna, între Lugo și Ravenna. 116. Costracar : Castrocaro în Val di Montone, lîngă Forlî. 117. Conii : locuitorii orașului Cunio, lîngă Imola, din care se trăgeau conții din Barbiano, mulți la număr, dar unul mai rău ca altul. 119. Paganii : neamul Pagani din Faenza, care va da oameni cumsecade, cînd va muri Maghinardo dei Pagani, poreclit de către contemporanii lui „Satana” pentru vicleșugurile lui (cf. Infernul, XXVII, 50-51). 121. Fantoli : Ugolino dei Fantolini, mort în 1278, fără moștenitori. Iacopo della Lana îl laudă ca fiind cavaler viteaz, virtuos și nobil. Unele documente ni-l arată podestà la Faenza în 1263. 124. Toscane : cu aceste cuvinte sufletul care vorbește se adresează lui Dante, îndemnîndu-l a-și urma drumul și a pune capăt unei conversații care i-a redeșteptat amintiri dureroase. 127. -ndepărtare : știam că, deși cu ochii cusuți, acele două suflete scumpe băgau de seamă că ne îndepărtăm de la ele și tăcerea lor ne încredință că drumul ce-l apucasem era cel adevărat. 130. Și mergînd : a se înțelege : „și furăm mergînd” . 132. Un glas : unul din acele glasuri misterioase și pornite de la ființe nevăzute, care, în acest cerc, se aud trecînd în aer și pomenind pilde de pizmă pedepsită. 133. Oricine : face aluzie la pilda lui Cain, care, din pizmă, omorî pe fratele său

379

DIVINA COMEDIE

136 De-abia simții că aerul s-așază
cînd iat-alt glas cu-atît de mare hui
cum face-un tunet ce-n curînd urmează :
139 – „Aglaura, schimbată-n stîncă, fui” ,
încît spre-a fi mai strîns de-al meu părinte
eu nu 'nainte-un pas, ci-ados făcui.
142 Cînd fu-n tot locul pace ca 'nainte,
– „Acesta-i asprul frîu – îmi zise el –
ce-ar fi să facă pe-om a fi cuminte.

145 Voi prindeți însă nada-ncît acel
dușman de veci vă trage-n unghișoară ;
puțin v-ajută deci și frîu și-apel.

148 Vă cheamă cerul cel ce vă-ncunjoară
și-arată-v-ale lui splendori eterne,
dar ochiul vostru tot spre lut scoboară –

151 de-aci vă bate-Acel ce-atot-discerne”.

139. steiu (a). Schimbată-n stan, Aglaura (b).

Abel. Cuvintele citate de Dante sînt cele pe care Cain le-a zis Domnului după ce a auzit blestemul :
„Pedeapsa pentru vina mea e prea mare ca s-o pot suferi. Iată că tu mă izgonești... și oricine
mă va găsi mă va omori” (Geneza, IV, 13-14). 139. Aglaura : sora Ersei și fiica lui Cecrops,
regele Atenei. Pizmuind pe sora ei, vru să oprească pe Mercur, care o iubea, să se ducă la ea
și a fost schimbată de zeu în stîncă. Cf. Ovidiu, Metamorphoses, II, 708-832. 140. Părinte :
Virgil. 141. Ados : înapoi. Ediția critică a Societății Dantești Italiene are : „in destro”, nu
„indietro”, ca cele de pînă acum. Trebuie deci înțeles : „la dreapta”. 143. El : Virgil. 145. Nada :
momeală. 146. Unghișoară : undiță. 151. De-aci : de aceea.

380

PURGATORIUL

Cîntul XV

Brîul al doilea și al treilea :

pizmăreții și mînioșii

Ceasul amurgului (1-9) Îngerul

strălucitor (10-39) O îndoială a

lui Dante (40-81) Brîul al treilea

al mînioșilor și pilde de blîndețe

(82-117) Fumul cel usturător

(118-145)

1 Din faptul zilei pînă cînd se toacă
de-al treilea ceas, cît este spațiul sferei
ce-asemeni c-un copil apururi joacă,
4 atît părea că pînă-ntr-al căderii
moment lui Sol un spațiu i-a rămas :

miez-noapte-aici, dincolo faptul serii.

7 Iar raza-i mă lovea direct pe nas
din cauză că, urmîndu-ne-ocolirea,

aveam întors spre-apus al nostru pas,

10 cînd eu simții mai mult decît airea

pe-obraz lumina mult-a nu știu cui,

și lucrul nou de-aci-mi stîrni uimirea.

13 Din mîinile-amîndouă deci făcui

ca streșini peste ochi o apărare

și-acel prisos de raze-l mai scăzui.

5. un drum lui (a). Clipita pentru soare-a mai [rămas]. (c). 12. Și noul fapt (a).

1. Din faptul : cît e spațiul (45°) pe care sfera soarelui îl parcurge din faptul zilei pînă la ora

a treia din zi (după ceasul medieval, ora 9 după ceasul nostru) cînd se toacă de utrenie, tot
atîta spațiu rămînea soarelui de parcurs pînă în momentul apusului. 3. Copil : cerul Soarelui,
care își schimbă mereu înclinația axei, e asemuit de Dante cu un copil care se joacă cu un

ciob de oglindă, schimbîndu-i poziția ca să îndrepte după plac reflexul razelor. 5. Sol : soare.

6. Aici : pe pămînt, unde Dante scrie pentru noi lucrurile pe care dincolo le înregistrează în

cartea memoriei. Dincolo : în Purgatoriu, unde se găsea în ziua de 11 aprilie a anului 1300.

7. Lovea : a se înțelege : „Aveam soarele tocmai în față, fiindcă muntele fusese ocolit de noi
așa fel, încît străbătuserăm un sfert al brîului și deci umblam în direcția apusului”. 10. Airea :
aiurea, ca de obicei în Coșbuc. 12. De-aci : din Purgatoriu.

381

DIVINA COMEDIE

16 Precum din ap-ori din oglindă sare

o rază așa-n opusă direcțiune
 încît urcînd același unghi îl are
 19 ca și căzînd, încît egal le pune
 de-o parte și-alta pietrei căzătoare,
 precum și arta și-ncercarea spune,
 22 așa-mi păru că-n față de-o lucoare
 răsfrîntă sînt lovit, și ochii mei
 grăbiți fugiră-n lături ca de soare.
 25 – „Lucoarea asta, dulce tată, ce-i,
 că nu mi-i pot scuti de-a ei povară,
 și-ncoace parcă-și mișcă focul ei ?”
 28 – „De-uimire – el mi-a zis – să nu-ți mai pară
 că servii-angelici tot te mai orbesc –
 e sol trimis spre-a ne pofti pe scară.
 31 Ci-n scurtă vreme nu-ți va fi, gîndesc,
 cumplit să-i vezi, ci-o dulce veselie,
 pe cît o poți simți tu-n mod firesc.”
 34 Ajunși apoi la vesela solie,
 cu dulce glas ne-a zis : – „Pe-aici intrînd,
 mai lin suiș ca altele-o să fie”
 37 Plecați de-acolo, noi urcam pe cînd :

„Ferice milostivii” și „Tresalte
 acel ce-nvinge” s-auzea cîntînd.
 19. și-mpărechiat le puse (a). 20. pe două p[ar]t[ile] (a). 22. În față-așa-mi păru că de-o
 lucoare, șters în (A), cu semn de trimitere la (a). 26. scutie... povara (a). Că mi-e
 privirii așa de greu (b). 27. Și pare – am zis – c-aproape focul ei (b). 33. poți tu s-o
 simți (b).

18-19. Unghi... le pune : raza își pune unghiurile. 21. Arta : geometria, unde (cf. Catottrica
 lui Euclid, Prop. I) se demonstrează că unghiul reflexiunii e egal cu cel de incidență și e egal
 depărtat de perpendiculară (piatra căzătoare). -ncercarea : experiența. 22. Lucoare : lumină.
 26. Mi-i : ochii. Povară : orbire. 27. Focul : focar. 28. De-uimire : să nu ți se pară ciudat,
 să nu te mai miri. 29. Servii : miniștrii, demnitarii cerului. 30. Scară : prin care se trece la
 brîul următor. Pe această scară șade îngerul păzitor, care, în cazul de față, e îngerul milos-
 teniei (iubirii către aproapele), virtute opusă păcatului pizmei. 32. Cumplit : supărător.
 33. Firesc : cît firea ta omenească îți va permite. După alți interpreți, care însă nu mi se pare
 că nimeresc adevăratul sens al pasajului : „după cum e firesc că-l poți simți, dat fiind că omul
 a fost creat pentru cer și deci firea lui e dispusă să se poată bucura de darurile cerești”. Se
 pare că traducătorul a urmat această a doua interpretare. 36. Mai lin : ceea ce înseamnă,
 după Landino (vestitul filosof din secolul al XV-lea și comentator al Comediei), că, fiind
 ușurați de povara celor două păcate mai grave ale trufiei și pizmei, suișul următor era să fie
 mai lin. 38. Ferice : este fericirea a cincea din „Predica de pe Munte” (Matei, V, 5) : „Ferice
 de cei milostivi, că ei vor avea parte de milă !”. Cf. Purgatoriul, XII, 110, unde e vorba de
 fericirea întîi : „Ferice de cei săraci duhovnicește...”. Tresalte : cuvintele acestea sînt adre-
 sate lui Dante, dar oglindesc sensul fericirii a noua : „Bucurați-vă și veseliți-vă, că răsplata
 voastră e mare în ceruri”.

382

PURGATORIUL

40 Și singuri noi pe-urcușul scării 'nalte
 suiam, [și]-n mers gîndeam cum aș putea
 să trag din vorba lui folos încalte.
 43 Și-ntors spre el, mi-am spus dorința mea :
 – „Ce-a vrut acel din Bretinor să zică
 c-un bun ce-a fi-mpărțit nicicînd nu vrea ?”
 46 – „Supremu-i viciu-l vede-acum cît strică
 de mult – a zis –, să nu te mire-apoi
 că-l muștră vrînd pedeapsă-n voi mai mică.

49 Fiindcă tind dorințele din voi
spre-un bun ce pate prin părtași scădere,
de-aceea pizma strânge-ai caznei foi.
52 Dar dac-amorul veșnicilor sfere
spre ele v-ar întoarce-al vostru dor,
voi n-ați mai fi-nfricați de-acea durere.
55 Pe cât mai mulți «al nostru» zic în cor,
pe-atît mai mult din bun posede-oricare
și-au plus de caritate-n claustrul lor.”
58 – „Eu simt – am zis – mai multă-ntunecare
decît de-aș fi tăcut, și mintea mea
se-abate-acum în dubiu mult mai mare.
61 Să facă mai bogați cum ar putea
pe mai mulți inși averea divizată,
decît avînd puțini părtași la ea ?”
64 Iar el : – „Fiindcă mintea ți-e-ndreptată
tot numai spre pămînt, pe lîngă tine
e neagra noapte-n ziua luminată.
67 Nespuse de ’nalt și nesfîrșitul Bine
spre-orice iubire-i gata să scoboare
precum spre-obiecte lucii raza vine.

41. și-n mers (a). 46. al viciului suprem își vede-adică (a). Și-așa mi-a zis : El vede-aici
cît Supremu-i viciu ; ce (b). 59. și mă desbini (a). 60. Cu vorba ta-ntr-un (b). 61. Cum
poate face de avuții mai plini (a). 63. decît... puțini (a). 69. spre un luciu corp și-o (a).
44. Bretinor : Guido del Duca. 45. -mpărțit : cf. Purgatoriul, XIV, 86-87. Cu acele vorbe Guido
del Duca, înfierînd păcatul pizmei, ceartă pe muritorii rătăciți, care-și pun nădejdea nu în
harul dumnezeiesc, care, cu cît e împărțit între mai mulți, crește în valoare, ci în bunurile
pămîntești, care nu suferă a fi împărțite fără a-și pierde din valoare. 46. Viciu : păcatul
pizmei. Vede : Guido del Duca vede acum în sfîrșit cît strică păcatul care l-a stăpînit în viață.
48. Vrînd : din dorința ca oamenii, care vor afla cît e de urîță lui Dumnezeu pizma, vor
păcătui mai puțin și deci pedeapsa va fi mai scurtă. 50. Scădere : să scadă. 51. Foi : foale,
adică foalele suspinelor, pe care pizma le strânge din cauza pornirii oamenilor către bunurile
pămîntești. Cît privește îndrăzneala imaginii, a se vedea ceea ce am remarcat altă dată cu
un prilej asemănător. De altfel, aceeași imagine e întrebuițată și de Guittone d’Arezzo în
Scrisoarea IX : „Foale umflate de trufie suflă tare și fac foc arzător de mînie”. 52. Sfere :
lucrurilor cerești. 54. -nfricați : înfricoșați. Durere : a pizmei. 57. Claustrul : Raiul, numit
în cîntul XXVI, 128 : „mînăstirea unde Cristos e starețul comunității”. 67. Bine : Dumnezeu.

383 DIVINA COMEDIE

70 Și-atît El dă cît află-n ele-ardoare,
așa c-apoi, cît mila lor se-ntinde,
pe-atît li-e-n spor și veșnica valoare.
73 Deci cercul lor pe cît mai mulți cuprinde,
pe-atît iubesc mai mult, cu spor mai mare,
și-un duh dintr-altul ca-n oglinzi îl prinde.
76 Ci-n spusa mea de n-aflî-ndestulare,
veni-va Doamna ta ca să te-ajute
să-ți stingi deplin și-acest un dor și-oricare.
79 Dar vezi numai să vindeci cît mai iute
cinci rîni, ca și-alte două, căci nimănui
acestea nu se-nchid decît durute”.
82 Cînd vrui să zic „mă sature tu”, văzui
că-ntrasem în alt cerc, și-așa deodată,
atras cu ochii spre-alte părți, tăcui.
85 Aci-mi păru-n viziune luminată
că sînt răpit, și-apare făr’ de veste

un templu-n care-i lume adunată.

88 Și-n pragu-i o femeie-așa cum este
o dulce mamă, zice : „Fiul meu,
de ce ne-ai mai făcut acum și-aceste ?

91 Căci iată, triști, și tatăl tău și eu
te-am căutat”. Și-apoi vorbind atare
vedenia mea pieri fără să vreu.

94 Dar alta-mi apăru, pârînd că are
pe față plînsul care-l naște-anume
durerea-n noi printr-o insultă mare,

70. Și cît de mult iubirea lor se-ntinde (a). Pe atît sporesc și-n... (b). 71. Așa atît

apoi (a). 75. oglinde. 80. Cinci P ca pe-alții doi ca răni. (a). Cinci P ca pe alții 2, (b).

81. Nu-i pier aceste răni decît dur[ute] (b). 88. Și-o Doamnă-n prag. (a). 89. -n plîns (a).

71. Cît : cu cît crește (se-ntinde) ardoarea de iubire sfîntă a sufletelor, crește (li-e-n spor) valoarea darului de sine pe care Dumnezeu (veșnica valoare) îl face sufletelor iubitoare. 73. Cercul :

ceata, numărul. 75. Și-un duh : și fiecare duh îl primește răsfrînt de la altul, după cum o

oglinďă răsfrînge într-alta razele soarelui. Îl : sporul iubirii lui Dumnezeu. 77. Doamna ta :

Beatrice. 78. Acest un dor : formă obișnuită la Coșbuc în loc de „acest dor”. Și-oricare :

oricare altul. 80. Răni : cei cinci P ce-i mai rămîneau de șters de pe frunte. Două : celelalte

două, de acum șterse, ale trufiei și pizmei. 81. Acestea : aceste răni. -nchid : nu se vindecă.

Durute : decît prin pocăință și ispășire. 83. Cerc : al mînioșilor. 89. Fiul meu : e vorba de

Isus în Templu, care asculta și punea întrebări Învățătorilor, și de cuvintele Maicii Domnului,

care-și muștră cu blîndețe fiul pentru că a rămas în Ierusalim cînd ea plecase : cf. Luca, II,

48-49 : „Cînd L-au văzut părinții lui au rămas înmărmuriți, și mama lui I-a zis : «Fiule, pentru

ce Te-ai purtat așa cu noi ? Iată că tatăl Tău și eu Te-am căutat cu-ngrijorare»”. De observat

cum Dante știe să varieze felul cum pildele virtuților contrare păcatului ce se ispășește în

fiecare brîu cad sub simțurile lui și ale sufletelor. În brîul trufașilor pildele sînt sculptate pe

piatra drumului ; în acela al pizmașilor sînt spuse de voci misterioase în aer ; în acela al

mînioșilor, ele se prezintă sub formă de viziune. Aici arta marelui poet se deosebește de pro-

cedurile monotone și grosolane ale predecesorilor săi. 96. Insultă : e a doua pildă de blîndețe,

luată, de data aceasta, din istoria greacă. Pisistrat, tiran al Atenei (605-527 î.Cr.), răspunse –

384

PURGATORIUL

97 „De ești stăpîn cetății-al cărei nume

stîrni-ntre zei război atît de-aprins

și care-orice științe-a dus prin lume :

100 tu-n brațele-ndrăznețe ce-au cuprins

pe fiica noastră, Pisistrat, lovește !”.

Dar blînd și dulce și de milă-nvins

103 părea că răspunzînd așa-i vorbește :

„Ce vrei să facem cui ne poartă ură,

cînd ceri să bat pe cel ce ne iubește ?”.

106 Văzui în furie-apoi popor cum cură

și-ucid cu pietre-un biet copil și cer

„ucide-ucide”-n urlete de gură,

109 iar el căzut și prins de-al morții ger

zăcea, ci-n timp ce-l înghețau florii

avea deschisii ochi mereu spre cer,

112 și [milostiv], privind prigonitorii,

ruga-ntr-atîta cazn-a morții sale

pe 'naltul Domn să-i ierte-ucigătorii.

115 Cînd sufletu-mi s-a-ntors la stări reale

cari sînt un adevăr nu numa-n ea

văzui nu false-avutele-mi greșale ;

118 și-atunci Virgil care-a putut vedea

că fac ca cel cui îi silești trezirea :

– „Ce ai – mi-a zis –, de nu te poți ținea ?

103. Acel stăpîn părea (a). 106. mulțumesc ce (a). popor în furie-apoi (b). 109-110. pe cînd cuprins zăcea strivit (a). 112. Și plin de milă... (A). Am completat versul cu varianta (a). 112-113. îngheț cu fiorii, Rugă (b).

după cum ne povestește Valerius Maximus (VI, 1) – soției sale, care cerea să răzbune pe fiica lor împotriva unui tînăr îndrăgostit care o îmbrățișase și o sărutase pe stradă : „Si nos, qui nos amant interficimus quid his faciemus quibus odio sumus ?”. 97. Cetății : Atena. 98. Război : între Poseidon și Atena (cf. Metamorphoses, VI, 70 și urm.), amîndoi doritori de a da numele orașului. 99. Științe : cf. Cicero, De oratore, I, 4 : „omnium doctrinarum inventrices Athenae”. 106. Cură : curge. 107. Copil : a treia pildă ne înfățișează martiriul Sfîntului Ștefan, care, după cum se povestește în Faptele Apostolilor (capitolele VI, VII), învinuit de hulă de către Saul (viitorul apostol Pavel), fu omorît cu pietre. Unii comentatori observă că Sfîntul Ștefan nu era copil deloc, ci om matur, și că probabil Dante a făcut oarecare confuzie cu persecutorul lui, Saul, înfățișat în povestirea biblică ca foarte tînăr : „Martorii și-au pus hainele la picioarele unui tînăr numit Saul. Și aruncau cu pietre în Ștefan care se ruga...” (VII, 58, 59). Se poate însă, cum propune Fedele Romani în Lectura Dantis, ca Dante să se fi inspirat din vreo reprezentare plastică unde, ca de pildă într-un basorelief din Nôtre-Dame, Martirul Ștefan e reprezentat ca un băiețandru. 111. Spre cer : Cf. Faptele Apostolilor, VII, 55-56 : „Dar Ștefan, plin de Duhul Sfînt, și-a pironit ochii spre cer, a văzut Slava lui Dumnezeu și pe Isus stînd în picioare la dreapta lui Dumnezeu, și-a zis : «Iată, văd cerurile deschise...»”. 116. Adevăr : care adică au o existență a lor reală și obiectivă în afară de mintea care le percepe. 117. Nu false : greșelile, adică vedeniile lui nefalse, încît, dacă s-au îndepărtat de la realitatea sensibilă, s-au apropiat de o realitate supranaturală. A se înțelege : „văzui că avutele-mi greșeli nu erau false”. 119. Ca cel : că aveam aparența celor ce sînt treziți deodată. 120. Ținea : adică în picioare.

385

DIVINA COMEDIE

121 Aproape-o leghe ți-ai urmat suirea
cu ochii-nchiși și-umblare-mpiedecată,
cum faci cînd somnu-ori vinu-ți fură firea !”.

124 – „De vrei s-ascuți – am zis –, o, dulce tată,
voi spune tot ce-n minte-mi se ivi,
cît timp avui umblare-așa-ncurcată.”

127 – „Și-o sut’ , a zis, de măști de-ar zăbrăni
obrazul tău, nu poate să-mi rămînă
ascuns vrun gînd, oricît de mic ar fi.

130 Iar ce-ai văzut sînt pilde ce te mînă
să lași să-ți intre-n suflet sfînta pace
a cărei ape-au veșnică fîntînă.

133 Nu-ntreb ce ai, din cauza care face
să-ntrebe-un ochi a căruia vedere
e stinsă-n cel ce făr’ de suflet zace,

136 ci-așa-ntrebai spre a-ți pune-n tălpi putere.
Așa-mboldești pe-un leneș indispus
s-uzeze, cînd revine,-a sa veghere.”

139 Mergeam prin faptul serii-acum în sus,
atenți privind pe cît puteam pătrunde
în contra razelor tîrzii de-apus ;

142 și iat-un fum încet venea și-n unde
spre noi, asemeni nopții-ntunecate,
și loc de-adăpostit n-aveam niciunde –

145 ne-a stins și văzul și-orice zări curate.

135. Ci voiu să-ntreb (b). 144. nedînd.

122. -mpiedecată : ca cel ce umblă în vis. 127. Și-o sut’ : „chiar dacă o sută de măști ți-ar
acoperi (zăbrăni) obrazul, tot nu s-ar putea ca vreun gînd de-al tău să-mi rămîie ascuns”.

132. Fîntînă : al cărei izvor (Dumnezeu) e veșnic ; cf. Ioan, IV, 14 ; „Oricine bea din apa aceasta

fi va fi iarăși sete. Dar oricine va bea din apa pe care i-o voi da Eu, în veci nu-i va fi sete ;
ba încă apa pe care i-o voi da Eu se va preface în el într-un izvor de apă, din care va țîșni
viața veșnică”. 133. Cauza : nu fiindcă te-am văzut umblînd ca în vis, dar pentru a te îmbăr-
băta. 138. S-uzeze : să folosească. Veghere : stare de veghe. 142. Și iat- : a se înțelege : „Și
iată (că) un fum (care) venea încet... ne-a stins și văzul”.

386

PURGATORIUL

Cîntul XVI

Brîul al treilea

Mînioșii (1-24) Convorbirea lui

Dante cu Marco Lombardo despre
confuzia între cele două puteri :

lumească și spirituală (25-141)

Plecarea lui Marco la cele dintîi raze
de lumină (142-145)

1 Drăcescul hău și-o noapte văduvită,

pe-o boltă strîmtă de-orîșicare stele

ci-atît mai mult de nori acoperită,

4 n-au pus nicicînd un vâl vederii mele

ca fumul gros ce-aici ne-acoperea,

și nici așa de-amar simțit de piele.

7 El ochii nu-i rîbda deschiși să stea ;

prudent de-aceea credinciosul duce

m-a strîns la el ca mîna să mi-o dea.

10 Cum merge-un orb, urmînd pe cel ce-l duce

spre-a nu greși și-a da de ceva-n drum

ce-i poate-ori rîni ori moarte chiar aduce,

13 mergeam prin aerul și grozavul fum

atent la vorbe-ntruna repetate

de-al meu poet : – „Să nu te pierzi acum !”.

16 Și voci sunau, rugînd îndurerate

de pace toate, și de milă bunul

al lumii Miel ce spal-a ei păcate.

2. trista boltă fără de orice (a). 7. Deschiși el ochii nu (a). 18. poartă.

1. Hău : în text : „întuneric”. Văduvită : a se construi : „văduvită... de-orîșicare stele”.

6. Piele : e deci vorba de un fum care nu numai că împiedică vederea, dar și ustură. 7. El :

fumul. 8. Prudent : a se construi : „prudent m-a strîns”. 15. Pierzi : fumul mîniei orbînd

intelectul, face să se abată omul de la drumul drept. Cuvintele lui Virgil (rațiunea omenească)

arată clar ceea ce omul trebuie să facă atunci cînd îl cuprinde mînia : să se încredințeze

rațiunii și să nu se-ndepărteze de sfaturile ei. 16. Și voci : a se construi : „Și voci îndurerate

sunau, rugînd toate de pace și de milă bunul Miel al lumii ce spală ale ei păcate”. 18. Miel :

cf. Ioan, I, 29, despre Isus Cristos : „Iată Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii”.

387

DIVINA COMEDIE

19 Tot Agnus Dei le-ncepea comunul

tropar, și-aveau și-un text și-o melodie,

asa că parcă toți ar fi fost unul.

22 Și-am zis : – „Maestre, spirite să fie

ce-aud ?”. Iar el : – „Aievea e ce zici,

și trec mergînd să spele-a lor mînie”.

25 – „Dar cine, tu, ce-al nostru fum despici

vorbînd de noi așa c-ar fi să pară

că-mparți în zile timpul tău și-aici ?”

28 Aceste vorbe-n drum ni s-adresară.

Și-atunci Virgil : – „Nu sta tăcut și spune,

și-ntreabă-l deci de e pe-aici vro scară”.

31 Iar eu : – „Tu, cel ce scoarța și-o depune
spre-a merge alb la Cel ce te-a zidit,
de-mi vei urma tu ai s-auzi minune”.

34 – „Urma-te-voi pe cât mi-e-ngăduit ;
și-n fum de-avem o piedecă vederii,
în locul ei voi pune-auz sporit.”

37 – „Merg sus – am zis – în scutecu-nfășerii
pe care moartea ni-l dizolv-odată,
și-aici eu viu prin văile durerii.

40 De Domnul grație-afîta de mi-e dată
încît voi să-i văd eu curtea lui,
pe-o cale-acum de mult ne-ndătinată :

43 n-ascunde cine-ai fost, ci drept să-mi spui,
și spune-mi de suim noi bine-anume,
ca-n vorba ta-ncrezut, vegheat să sui.”

46 – „Lombard eu fui și Marcu-i al meu nume,
bărbat expert, iubii acea valoare
spre care-azi tinde-așa puțină lume.

25. ce fumul ni-l (ab). 30. pe unde sui spre (b). 33. Urmează-mi și cei (b). 39. și viu
pe-aici, corectat ca în text (A). 40. De mi-e de cer afîta grație (a). 45. suiu (A).

46. Iar el... și Marcu-am nume (a).

19. Agnus Dei : cuvinte latinești din Evanghelia lui Ioan : „Agnus Dei qui tollit peccata
mundi”. Comunul : cîntau aceeași melodie, ca și cînd ar fi urmat același tropar (cf. lat. med.
troparium = culegere de tropi = variații de fraze muzicale liturgice), ca și cînd ar fi avut în
minte același caiet de note. 20. Unul : același. 25. Dar cine : începe să vorbească unul dintre
spiritele acelea de mînioși : Marco Lombardo. 27. În zile : „s-ar părea, după cum vorbești, că
ai fi încă în viață”. 30. Scară : trecere la brîul următor. 31. Scoarța : scoarța păcatului.

32. Alb : purificat, curățit. 33. Urma : dacă vorbind te vei ține lîngă mine. Face aluzie la
fumul care ar putea să-l rătăcească. 36. Ei : vederii. 37. Scutecu- : învelișul muritor al
sufletului, trupul. 39. Văile : după ce am străbătut Infernul. 40. De Domnul : a se construi :
„Mi-e dată de Domnul atîta grație (har), încît El voi ca eu să-I văd curtea lui”. 45. -ncrezut :
încît, încrezîndu-mă în vorba ta, să urc călăuzit (vegheat) de ea. 46. Lombard : Marco
Lombardo, zis așa, nu știm fiindcă era nativ din Lombardia sau în înțelesul de italian, după
388

PURGATORIUL

49 Mergi bine-n sus, de mergi spre trecătoare.”

Așa dintîi, și-apoi : – „Cînd vei fi sus,
fă rugi, te rog, și pentru mine-aoare”.

52 – „Mă leg pe legea mea să fac ce-ai spus,
ci-ntîi – i-am zis – să-mi curmi nedumerirea
că dacă n-o dezleg, sînt om răpus.

55 Fu simplă-ntîi și mi-o spori rostirea
din vorbele-ți ce-adînc m-asigurară
de-un fapt ce-mi spui și spus îmi fu și-airea.

58 E lumea-ntr-adevăr pustie, dară,
de tot, cum spui, de-orice virtuți și-apune
sub multa răutății ei povară ?

61 Dar rogu-te deci, cauza tu mi-o spune,
s-o văd și eu, și altora s-o spui,
câci unu-n noi, și-n cer alt îns o pune.”

64 Adînc suspin, pe care amaru-n „hui”
sfîrșitu-l-a, el scoase-ntîi, și : – „Frate !
e oarbă lumea, și din ea tu sui !

67 Voi viii vreți să fie căutate
oricare cauze-n cer, prin rea părere
că toate-ar fi fatal prin el mișcate.

70 De-ar fi așa, în voi libera vrere
distrus-ar fi ; și n-ar fi just răzbun
din bun s-aduni plăceri, din rău durere.

53. Ci tu (a). 70-71. Distrus ar fi-n voi liber arbitrul./ De-ar fi așa ; și... (a). ar fi
distrusă-n (b).

felul francezilor, cum ne spune Ottimo. Despre el n-avem documente istorice. Numele lui însă e foarte des pomenit în culegerile vechi de nuvele, ca de pildă Novellino (nouv. XLV) și chiar în Cronica lui Giovanni Villani (VII, 91) ca „uomo di corte”, adică unul din acei oameni înzestrați cu calități sufletești frumoase, ca, de pildă, darul de a povesti, de a face glume elegante, poezii etc. și care se bucurau de protecția vreunui domn, la curtea căruia se adăposteau. Dante-l consideră ca ultim reprezentant al acelei epoci strălucite pe care a preamărit-o în cîntul precedent și, prin urmare, demn de a-și expune doctrina care-i era mai mult pe plac, favorita doctrină a necesității și sfințeniei (originii sfinte) a autorității imperiale. Despre el și despre alți oameni de curte a se vedea frumoasa lucrare a lui F. Colagrosso : Gli uomini di corte nella Divina Commedia, unde se vorbește de Marco Lombardo ca de „om de curte în sensul cel mai înalt și nobil al cuvîntului, ca avînd multă experiență de popoare și prinți, de castele crenelate și de case domnești”. 47. Valoare : nu numai virtutea propriu-zisă, dar și moravurile frumoase, artele cavalești și darurile intelectului. 51. Aoare : uneori. 57. Airea : aiurea. 62. Altoră : celor vii, cînd mă voi întoarce pe pămînt și voi scrie ceea ce am văzut și am auzit în Purgatoriu. 63. O pune : cauza decăderii moravurilor pe care unii o vîd în înrîurirea stelelor (zodiilor), iar alții o cred existentă în însăși firea omenească. 64. Amaru- : durerea. Hui : traducătorul a păstrat acest cuvînt cam sibilin despre care un vechi comentator, F. da Buti, ne spune că e „glăsuire care exprimă durere”. 66. Tu sui : și se vede bine că tu vii din ea și că, prin urmare, ești orb pentru acele adevăruri teologice care întrec experiența omenească. 67. Căutate : vreți ca toate cauzele să le căutăm numai în cer, ca și cum, prin mișcările sale, el ar determina tot ceea ce se întîmplă pe pămînt : atît pornirile fizice, cît și acelea ale instinctului și voinței omenești (Steiner). 71. Răzbun : răsplată. O dată 389

DIVINA COMEDIE

73 Prin cer temei la fapte vi se pun.

Nu zic : la toate. Dar lăsînd c-aș spune,

voi minte-aveți să știți ce-i rău și bun,

76 și vrere-aveți, ce trudnic de răpune

cu ceru-n luptă-ntîile-i ciocniri,

ea-nvinge tot, de-o duc și zodiacii bune.

79 Puterii prime și mai buneii firi

cu drag supuși, ea minte-n voi creează

și-asupră-i cerul n-are-nrîuriri.

82 Deci, dacă lumea de-astăzi deviează,

e cauza-n voi, e-n răul vostru zel ;

și vreau să-ți spui și cum s-argumentează.

85 Ieșind, din mîna Cui cu drag de el

se bucură mainte-a ce să fie,

c-un prunc, ce rînde-ori plînge-n joc, la fel,

88 prostuț un suflet, el nimic nu știe

decît că-mpins de-un Creator senin,

el vrea cu drag ce-i face-o bucurie.

91 Dintîi se simte-atras de-un bun puțin ;

se-nșală-n el, ci-aleargă și-l culege,

cînd frîu sau ghid nu-abat al său înclin.

94 Aici, drept frîu, nevoie-avem de-o lege,

și-apoi, drept scut cetății-adevărate,

măcar al unui turn, se cere-un rege.

74. n-am spus (a). 76. ce-n truda cînd (a). 77. nevoi (a). 79. voi (a). 79-80. În voi,

supuși cu drag mai buneii firi/ Și veșnicei puteri, ea minte așează (b). 93. ori (a).

n-abate (a). N-abate-al (b).

distrus liberul arbitru, firește că nici a face bine nu mai e un merit, și nici a face rău, o vină ; deci ar fi distrus și orice răsplată și orice pedeapsă. 73. Temei : influența stelelor nu face altceva decât a da primul impuls pornirilor sufletului, întrucât, determinând în oameni deosebitele dispoziții, îi face dispuși către unele obiecte mai mult decât către altele (Steiner). Cf. Paradisul, VIII, 97 și urm. 76. Ce trudnic : care (liberul arbitru), dacă cu greu, în lupta cu cerul, răpune întîile lui ciocniri, adică cu greu învinge la început influența stelelor, totuși la urmă iese învingător, dacă... 78. Zodii : în text : „de-i bine hrănită”, adică dacă o bună educație, obișnuind-o cu izbînda, o face din ce în ce mai tare. 79. Puterii : „dar fiindcă sînteți cu drag supuși unei puteri mai mari (puterea primă, adică a lui Dumnezeu) și unei firi mai bune (decît aceea a stelelor), adică firii dumnezeiești, vrerea (ea) creează în voi minte...”. 83. -n voi : și nu în influența stelelor (în cer). 84. S-argumentează : se demonstrează. 85. Ieșind : subiectul este „sufletul omenesc” din versul 88. A se înțelege : „Sufletul omenesc, ieșind din mîna lui Dumnezeu (care se bucură cu drag de el, înainte chiar de a exista) în stare de perfectă ignoranță (prostuț), ca un prunc care rîde și plînge pentru nimic, nu știe altceva decât că, plecat fiind de la un creator vesel, se-ntoarce cu drag la ceea ce-l înveselește (la Dumnezeu)”. 86. Mainte : mai înainte, formă obișnuită la Coșbuc. 87. Joc : în text : „pargoleggia”, de la pargoleggiare = a se purta ca un copil. Probabil că traducătorul a vrut să reproducă, o dată cu ideea de „joc”, pe aceea de „drăgălășenie”, care e în cuvîntul pargoleggiare. 91. Bun puțin : bunurile pămîntești. 93. Ghid : călăuză. 94. Aici : în acest stadiu. 95. Scut : drept apărare a binelui ceresc (suprema bucurie), se cere un cîrmuitor al celui pămîntesc.

390

PURGATORIUL

97 Legi sînt, dar n-au de cine fi urmate.

Al turmei cap e bun rumegător,
ce-i drept, dar n-are unghii despicate.

100 Cînd vede lumea deci pe-al ei păstor
hrănindu-se cu ce și ea se-nfruptă,
îi place-așa și n-are de-alta zor.

103 Că lumea deci din rău mai rău se luptă,
e cauza cîrma rea, cum vezi și tu
dar nu c-a voastră fire-ar fi coruptă.

106 Doi sori avut-a Roma cînd făcu
pămîntul bun, ca duplul drum să-l vadă,
și-al cerului și-al lumii, dar acu

109 ei reciproc s-au stins. Unind o spadă
și-o cîrjă, fac, prin duplă-mpiedecare,
fatal din rău în și mai rău să cadă.

112 Unite, teamă una de-alta n-are.

De nu mă crezi ce spui, privește-un spic :
cunoști după sămînt-orice răsare.

115 În țara dintre Po și-Adige, zic,
găseai virtuți și simț măcar la unii,
mainte-a-ntra-n gîlcevuri Frideric ;

103. în rău. 109. spada (a). 110. Unind acelaș braț toiag și spadă (a). 112. vîzîndu-i
rolul (a). 113. Dar dacă nu mă (a). 117. Pe cînd nu-ntrase-n ceartă (a). Pe cînd
nu-ntrase-n certuri (b).

99. Despicate : cf. Leviticul, XI, 3-8 : „Să mîncăți orice dobitoc care are copita despărțită și rumegă. Dar să nu mîncăți din cele ce rumegă numai, sau care au numai unghia despicate”.

A se înțelege : „fiindcă oamenilor le lipsește călăuza pămîntească, fiindcă păstorul (papa) nu a menținut în sine distincția (unghii despicate) celor două puteri, temporală și spirituală, necesară fericirii popoarelor”. Cf. De Monarchia, III, 16 și Epistolae, 8. 101. Cu ce : cu bunurile materiale. 102. Alta : se mulțumește cu bunurile materiale, de care bagă de seamă că și păstorul e lacom, și nu mai cere altceva. 103. Deci : a se construi : „Deci cîrma rea e cauza, căci (că) lumea se luptă din rău mai rău”. 105. C-a : nu faptul că. 106. Doi sori : cf. Summa theologica, IV, 2 : „Dicunt enim... quod Deus fecit duo magna luminaria, luminare majus et luminare minus, ut alterum praeesset diei, et alterum praeesset nocti : allegorice dicta esse

intelligebant ista duo regimina, scilicet spirituale et temporale”. Însă, după doctrina lui Dante, nu mai e vorba de „majus” și de „minus”, ci de doi sori perfect egali în putere și în strălucire, dintre care unul simbolizează puterea temporală a împăratului, celălalt pe cea spirituală a papei. Roma : Roma creștină. Când : de pildă, pe vremea lui San Pier Damiano (cf. Paradisul, XXI, 121), când chiar în opere juridice de drept canonic, ca de pildă Disputa synodalis, se sfătuia „să fie strâns aliate suprema putere pontificală și Imperiul roman, ca genul omenesc cîrmuit de două căpetenii supreme în dubla natură a lucrurilor spirituale și temporale să nu se sfîșie în secte și partide”. 107. Bun : adică ordonat și civil, după sentința lui Aristotel (Etica, I) : „Legislatorul trebuie să tindă a face pe oameni buni”. Duplul : se referă la „cei doi sori”. 109. Unind : în aceeași persoană. 111. Să cadă : oamenii. 113. Spic : întrebuițat aici pentru orice fruct ; se referă la operele oamenilor. 114. Cunoști : în text : „fiindcă orice iarbă se cunoaște după sămînță”. 115. Țara : Lombardia, străbătută de Po și Adige. 117. Gîlcevuri : înainte ca acele ținuturi să se răzvrătească contra împăratului. Face aluzie la acele „schismata et divisiones et maledictiones”, pe care, după cronicarul Salimbene, le pricinui Frederic, „tam in Lombardia quam in Marchia trivisiana et in tota Italia”, din cauza luptelor sale cu papa și cu guelfii.

391

DIVINA COMEDIE

118 acum fii sigur că nu-s ei nebunii
să vrea rușinea cea care se teme
de-a sta-n contact și de-a vorbi cu bunii !
121 Dojană nouăi vremi dă vechea vreme
prin trei bătrîni cui pare-le surghiun
că prea-ntîrzie Domnu-n cer să-i cheme.
124 Conrad Palazzo și Gherard cel Bun
și Guido de Castell, cui pe frînțește
«lombardul simplu» mult mai bine-i spun.
127 Primind două puteri în ea, firește,
căci două oști în ea-s amestecate
și și pe ea și sacu-și murdărește”.
130 – „O, Marce-al meu, ce bine spui tu, frate !
Acum vād eu de ce-au înlăturat
pe tribul Levi-a-ntra-n ereditate.
133 Dar ce Gherard ca pildă mi l-ai dat
c-ar fi rămas din stinșii mai 'nainte
spre-a fi dojan-acestui veac stricat ?”
136 – „Ori tu mă-ncerci, ori graiul tău mă minte,
că pari a nu ști pe Gherard ! Și-o spui
tu, cel vorbind toscanice cuvinte ?

122. cari cred că li-e (a). 127. Biserica din Roma azi, (a). 130. judeci (a). 131. ce
cauz-a-nlăturat. 132. fi-n credit (b). 135. astui (a).

118. Nebunii : ironic. A se înțelege : „Sînt așa răi, încît s-ar socoti nebuni să dorească vre-o vorbă sau vreun contact cu cei buni, considerînd aceasta ca o rușine”. 124. Conrad : contele Corrado da Palazzo din Brescia, despre care Ottimo ne spune că : „Își duse viața cu multă strălucire, se complăcu în întreținerea unei curți alese și într-o viață rafinată, ocîrmuind cetăți, cîștigîndu-și multă cinste și renume”. A fost în 1276 vicar al lui Carol I de Anjou la Florența și în 1288 podestà la Piacenza. Gherard : Gherardo da Camino, stăpînitor al orașului Treviso în 1300, „om foarte curtenitor și cu mare strălucire”. Dante vorbește de el și în Convivio, IV, 14, dîndu-l ca pildă de adevărată noblețe nu numai moștenită, dar și sufletească. Cf. și Paradisul, IX, 49 și urm. 125. Guido : da Castello din Reggio Emilia, mai pomenit și el în Convivio, IV, 16 ca nobil în înțelesul de „nu josnic”, iar nu de „renumit”. 126. Simplu : înțelegîndu-se acest cuvînt în sensul de „modest”, „pe față”, „leal”, cum îl întrebuițează francezii, iar nu „prost”, „reduș”, cum îl întrebuițează italienii. Astfel interpretează cea mai mare parte din comentatori. Noi credem însă, cu englezul Paget Toynbee, că „frînțește” nu se referă la „simplu”, ci la „lombardul”. Se știe într-adevăr că francezii extindeau numele de lombarzi la toți italienii și că acest cuvînt devenise la ei sinonim cu „cămătar”, după cum în

Italia se întîmplase cu cuvîntul caorsino (locuitor din Cahors). Se poate deci ca negustorii francezi care avură de a face cu Guido da Castello pentru împrumut de bani și constatară că era dezinteresat îl porecliră „lombardul simplu”, adică „cinstitul italian”. 127. Ea : adică biserica din Roma. 128. Oști : în text : „cîrmuiri”, adică cea temporală și cea spirituală. 129. Sacu- : în text : „povara”, adică cele două puteri pe care și le-a încărcat în spate. Murdărește : în noroiul poftelor pămîntești. 132. Levi : de ce, după legea mozaică, leviții, adică cei din tribul Levi, care erau destinați serviciului Templului, erau înlăturați din posesiunea directă a Țării Făgăduinței. Cf. Numeri, XVIII, 23 : „Ci Leviții să facă slujbă... și să n-aibă nici o moștenire în mijlocul copiilor lui Israel”.

392

PURGATORIUL

139 Deloc eu nu-i cunosc al[t] nume-al lui.

I-aș zice poate-al Gaiei, după fată.

Cel Sfînt cu voi ! De-aci-s oprit să sui.

142 Vezi albul colo ce prin fum s-arată

lucind ; acela-i îngerul de-aci,

și pîn-a nu veni, să plec îmi cată.”

145 Se-ntoarse-apoi, nevrînd a mai vorbi.

139. al (A). 144. Și-mi cat-a merge pînă nu s-arată (b).

139. Deloc : sensul general este : „Nu l-aș putea defîni mai bine, decît ca tată al Gaiei”.

Comentatorii nu sînt de acord și deosebirea părerilor începe chiar de la contemporanii lui Dante, unii lăudînd pe Gaia da Camino ca pe o femeie cinstită și virtuoasă, alții învinovățînd-o ca necinstită și desfrînată. În cazul dintîi s-ar inspira asupra virtuților ei, care ar face așa fel încît cea mai mare laudă ce s-ar putea aduce lui Gherardo ar fi de a-i fi fost tată ; în cel de-al doilea caz Dante ar insista asupra unui exemplu mai evident de degenerare a familiilor italiene din acel ținut. Dar există și o a treia interpretare (cf. Buletinul Societății Dantești Italiene, XII, 43), și aceasta mi se pare mai bună : gaio înseamnă în italiană „vesel” și gaiezza înseamnă în provensală acea virtute cavalească ce consistă în a duce viață veselă, strălucită, elegantă. Deci Gherardo ar fi fost „strălucit”, după cum spune numele fiicei lui.

144. Îmi cată : trebuie.

393

DIVINA COMEDIE

Cîntul XVII

Brîul al treilea : mînioșii

În asfințitul soarelui (1-12) Pilde

de mînie (13-45) Îngerul păcii

(46-65) Înspre brîul al patrulea

(66-81) Doctrina iubirii (82-123)

Topografia morală a Purgatoriului

(124-139)

1 Socoți, creștine, de te-a prins pe golul

din Alpi vrodad-o negură prin care

de-abia zăreai ca prin pelcea sobolul,

4 și-apoi cînd deasa și-umeda-ncărcare

începe-a se rări, cum poate-abia

pătrunde [greu prin ea slăbitul soare]

7 și-atunci vei fi cu-nchipuirea ta

pe-aproape-adus să vezi și tu ca mine

ăst soare-aici pe-un timp, cînd se culca.

10 Și-așa deci potrivindu-mi pașii bine

cu-ai lui Virgil, ieșii din nor afară

în ziua moartă jos pe sub coline.

13 O, fantazie, care-ades separă

pe om de lume-ncît el n-are știre

chiar mii de tube-n jur de-ar fi-n fanfară,

1. Creștine-al meu revocă-ți cum în gol (a). Creștine să-ți revoci (b). 6. străbate (a).

Cum soarele (b). Și deasă, umeda-ncepu (b). 7. cu-nchiptuirea vei avea... (a).
putea (a). 8. Să vezi și tu cum revăzui în fine (b). 9. apunea (a). 12. În zi ce-acum (a).
În zi ce-acum murea (b).

1. Socoti : „închiptuiește-ți, creștine, că te-a prins vreodată prin Alpi o negură... atât de deasă, încât vedeai cum vede cîrțița (sobolul) prin pielea (pelcea) care-i acoperă ochii, și pe urmă închiptuiește-ți că, rărindu-se încetul această ceață și pătrunzînd prin ea razele soarelui, ți-ai recăpătat vederea ; și atunci vei avea o idee de cum, ieșind din fumul gros și acru care învăluia cercul pizmăreților, am revăzut și eu soarele, care atunci apunea”. 9. Țst soare-aici : „vei vedea și tu aici pe pămînt acest soare (al vostru pămîntesc) cum îl văzui eu atunci în Purgatoriu”. 11. Nor : norul de fum din brîul pizmăreților. 12. Moartă jos : numai părțile înalte mai erau luminate, partea de jos a colinelor (brîurilor) fiind cufundată în întuneric. 13. Fantazie : înainte de a ne descrie o serie de pilde de mînie pedepsită – pe care, ca pe cele din brîul precedent, le vede în închiptuire – exprimă în aceste versuri admirația sa pentru acest lucru și discută, călăuzit de Summa Sfîntului Toma, esența intimă a faptului (Steiner). 15. Tube : trîmbițe.

394

PURGATORIUL

16 de n-ai din simțuri, de-unde-ai tu pornire ?

Te mișcă vro lumină-n cer iscată
prin sine-ori vrerea Cui ne-o scurge-n fire ?

19 Făptura ticăloasei ce schimbată
fu-n pasărea ce simte-a ei plăcere
supremă-n cînt, îmi apăru deodată,
22 iar mintea mea atât de cu putere
s-a strîns în sine-ncît degeaba-n el
făcu să-i fie-oricărui simț ce-i cere.

25 Feroce-apoi un răstignit rebel
descinse ca vedenie-ntr-a mea minte,
trufaș în față-i și murind astfel.

28 Și marele-Ahasver îi sta 'nainte
și-Estira lui și justul Mardochi
ce-ntegru fu și-n fapte și-n cuvinte.

31 Iar cînd și-acest tablou mi se topi
prin sineși el, cum pierde și-o bășică
din lipsa apei care-o face-a fi,

34 în vis îmi apăru o jună fiică
plîngînd amar și-așa zicînd : „Regină,
de ce-n mînie-ai vrut a fi nimică ?

37 Tu te-ai ucis, să scapi pe-a ta Lavină,
și m-ai pierdut ; și-s eu care bocește ;
nu plînge, mam,-a lui, ci-a ta ruină !”.

21. Supremul drag (a). 23. zădărnice (A). Am introdus în text varianta (b) pentru a restabili rima. nimic în el (a). 24. Bătea oricare-un simț intrare-a cere (b).

25. Și-așa murea-n ferocea lui mîndrie. (b). 26. Vedenie-apoi mi-a scoborît (a).

30. Ce-n fapte-a fost întreg ca și (a). 39. Vai mam-a ta, și nu a lui (b).

16. Simțuri : cînd operațiile tale nu ne sînt dictate de simțuri (ca în starea de extaz), cine te pornește ? 17. Lumină : sufletească, în afară și dincolo de simțuri. 18. Prin sine : fantezia e pusă în mișcare de o lumină spirituală supranaturală ce are în sine puterea de voință a lui Dumnezeu (lumina), care o scurge jos pe pămînt ca pe o anume închiptuire. 19. Ticăloasei : prima pildă de mînie e luată din mitologie. Procne arată cît de ticăloasă fusese că și-a omorît copilul Itis și că l-a servit bărbatului său Teseu, pentru a răzbuna pe sora sa Filomela ofensată de el. Zeii schimbă apoi pe Teseu în pupăză, pe Procne în rîndunică și pe Filomela în privighetoare. Cf. Purgatoriul, IV, 15 și Metamorphoses, VI, 412-676. 20. Pasărea : privighetoarea. 23. Strîns : mintea mea s-a recules așa de mult în viziunea Procnei și a ticăloșiei ei, încît orice altă senzație din afară era fără efect. 25. Răstignit : Haman, ministrul regelui Ahasveros, care vrea să omoare pe cruce pe Mardocheu, fu condamnat de rege să înlocuiască pe nevinovata

victimă, chiar pe crucea pregătită acesteia (cf. Estera, VII, 10). 29. Estira : prin rugile căreia Ahasveros a scăpat pe Mardocheu de la moarte. Mardochi : desigur, pentru rimă, însă nu trebuie uitat că și Dante accentuează pe ultima silabă toate cuvintele străine, și mai ales pe cele ebraice. 34. Fiică : Lavinia, fiica Latinului și a Amatei, după cum povestește Virgil (Eneida, XII, 595 și urm.). Regina Amata, când află că Turnus – pe care voia să-l dea de bărbat fiicei sale în locul lui Enea – pierise în luptă, se spînzură de mînie. Dante o mai pomenește și în Epistolae, VII, 7, unde compară cu aceasta pe Florența, care zadarnic se împotriva împăratului Henric al VII-lea. 36. Nimică : a te nimici, a te omorî. 39. A lui : a lui Turnus. Ruină : moartea.

395

DIVINA COMEDIE

40 Precum se rupe-un somn cînd ne lovește

lumină nouă-nchișii ochi, și pîn-a nu
muri de tot el rupt se zvîrcolește,

43 așa vedenia mea se rupse-acu,
cînd fața mea de-o mult mai grea lucoare
decît ni-e nouă-n uz lovită-mi fu.

46 Privii să văd cam unde-aș fie eu oare,
ci-atunci un glas ce-a zis : „Pe-aici să suie”,
făcu din mine-oricare-alt gînd să zboare,

49 ca-n locul lor atîta dor să puie
să văd pe cel ce-a zis, cum e și vrerea
în care-odihnă pînă n-află nu e.

52 Dar ca de soare, cînd orbînd vederea
lumina-i multă-l face-ntunecat
așa mi-a fost învins-aici puterea.

55 – „Acesta-i sol divin și, nerugat,
ne-arată drumul muntelui spre bine
și-n propria sa lumină e-mbrăcat.

58 Cu noi el face ca și-un om cu sine :
acei ce-așteaptă rugă, văzîndu-ți zorul,
haini doresc să nege-a face bine.

61 Chemării sfînte-urmeze-ne piciorul,
suind cît timp prea noapte încă nu-i,
căci pînă-n zori ne-oprește-apoi zăvorul.”

64 Așa vorbi, și pașii mei și-ai lui
spre-o scară-ntorși tindeau la ea să vie,
și-ndată ce la prima treaptă fui,

67 simții mișcări de-aripi cum îmi adie
pe-obraji un vînt, și Beati printre ele
„pacifici, cari n-au o rea mînie”.

70 Erau acum așa de sus acele
luciri ce sînt ai nopții năntași
încît albeau pe cer tutindeni stele.

41. moi (a). Precum lumina nouă cînd e și pînă. Să moară-ntreg, el rupt (b). 42. Și
frînt pînă-a muri (a). 43. apoi (a). 44. Cu mult mai grea decît e-n uz la noi (a).

51. În care pînă n-află-odihnă nu e (A), corectat ca în text. 60. au gînd (a). 72. din
multe locuri (a).

40. Somn : somnul. 41. Nouă : mai tare ca cea obișnuită. 42. Zvîrcolește : parcă ar încerca
să pună din nou stăpînire pe corp înainte de a pieri (rupt) cu totul. 44. Lucoare : a îngerului
millei. 49. Să puie : subiectul e tot „gîndul”. 50. Vrerea : vrerea celui care întrebă și care nu
are astîmpăr, pînă cînd nu află ce dorește. 58. Cu sine : e pilda desăvîrșitei iubiri, prin care
omul iubește pe aproapele ca și pe sine. Cf. Marcu, XII, 31. 59. Văzîndu-ți : cu toate că îți
cunoaște nevoia (zorul). 63. Zăvorul : piedica, legea care în Purgatoriu oprește sufletele de
a-și continua drumul desăvîrșirii în întuneric. 65. Ea : scară. 69. Pacifici : pașnici. Cf. Matei,
V, 9. Rea : fiindcă e și o mînie bună : aceea, de pildă, pentru care Virgil îl binecuvîntează –

fericind pe mama care l-a zămislit – în cântul VIII, 44-45 din Infern. 71. Luciri : ultimele raze
396

PURGATORIUL

73 „O, tu, putere-a mea, de ce mă lași ?”,
ziceam în gând, simțind că se topește
mereu puterea slabilor mei pași.

76 Eram și unde scara contenește
urcușul ei, și-am stat înfipti pârînd
asemeni navei cînd la mal s-oprește.

79 Puțin am stat atent aici, crezînd
prin noul cerc s-aud vro noutate ;
mă-ntoarsei spre Virgil apoi zicînd :

82 – „Să-mi spui, o, dulce tată, ce păcate
în cercu-acesta-și spal-al său popor ?
De stăm din mers, nu sta din cuvîntate”.

85 Iar el : – „Iubirea binelui, ce lor
fals țel le-a dat, o-ndreapt-aici ; trîndava
lopat-acum o bat din nou cu zor.

88 Ci-atent asculte gîndul tău, și-afla-va
spre-a ști mai bine,-atîta lămurire,
că rod frumos aduce-ți-va zăbava.

91 N-a fost fără de-amor niciînd zidire
cum nu-i – mi-a zis – Puterea creatoare ;
iar el, cum știi, e psihic sau din fire.

94 Dar cel firesc e-n veci făr' de eroare ;
greșește primul, sau țintind răime,
sau dînd un plus ori minus de vigoare.

74. topită (a). 77. urcașul (A). 78. oprită (a). 83. intrat (a). 85. ce-a stat (a).

87. lopat-o bat din nou acum cu zor (A), corectat apoi ca în text. bat cu zor (a).

90. dulce rod (b).

ale soarelui, care parcă se suie mereu, pînă cînd și cele mai înalte vîrfuri sînt cucerite.

77. Urcușul : urcarea. 84. Din mers : fiindcă e noapte și nu mai pot merge. 85. Iar el : profitînd de faptul că sînt opriți pe loc de noapte, ca să nu se piardă vremea, Virgil explică lui Dante ce păcat se ispășește în acel brîu. Apoi, pornind-o de la natură și de la deosebitele feluri de iubire, expune lui Dante, după cum făcuse și în Infern (XI, 16 și urm.), distribuția pedepselor în Purgatoriu și arată cum orice virtute și orice vină provine din iubire și cum aceasta poate să se abată din drum în trei feluri : sau aplecîndu-se către rău și dînd naștere astfel păcatelor de „trufie” și „mînie”, sau mișcîndu-se încet către adevăratul bine, ca, de pildă, în păcatul de accidia (nepăsare), sau alergînd dezordonată către bunurile pămîntești, ca în păcatele de „avaritie”, „lăcomie” și „desfrîu”. 86. Fals țel : a se înțelege : „Aceste suflete nepăsătoare (accidioșii) îndreaptă aici falsul scop ce au dat iubirii binelui, bătînd din nou cu zor trîndava lopată (ispășind prin evlavia lor arzătoare de avînt) nepăsarea religioasă de pe pămînt”. 88. Asculte : gîndul tău să asculte ceea ce-ți voi lămuri. 91. Zidire : făptură.

92. Nu-i : după cum nu-i fără de amor nici puterea creatoare (Dumnezeu). 93. El : amorul. Psihic : este amor electionis (amorul care consistă în alegere), în care aceea ce la început este o tendință înnăscută înspre bine, din cauza virtuții proprii sufletului, adică inteligența și voința, devine liberă alegere, care se îndreaptă înspre un anume obiect (Steiner). Din fire : după cum se explică în Convivio, III, 3, acest amor din fire consistă în acea tendință ce se observă chiar în lucrurile nesimțitoare de a-și ajunge scopul pentru care au fost create (Steiner). 94. Firesc : instinctiv. 95. Primul : cel psihic. Răime : țintind la un obiect nedemn.

96. Plus ori minus : poate greși prin exces sau lipsă de avînt.

397

DIVINA COMEDIE

97 Cît timp e-ntors spre bunurile prime
și-n cele secundare-nfrînă zborul,
nu poate naște-o rea plăcere-n nime.

100 Dar cînd s-a-ntors spre rău, sau prea cu zorul
vîneaz-un bun, sau prea puţin, zidirea
lucreaz-atunci cum nu vrea Creatorul.

103 De-aici tu poţi pricepe că iubirea
e-n voi sîmînt-a tot ce se socoate
virtute-ori fapt ce merit-osîndirea.

106 Dar pentru că iubirea-n veci nu poate
să-şi uite-obiectul drag spre care cură,
scutite-s de-ura proprie-n lume toate.

109 Şi cum nu poţi concepe-o creatură
nici ruptă de-al ei Prim, nici stînd de sine,
străin de el e orice-nclin spre ură.

112 Deci răul vrut, de-mpart, cum judec, bine,
e numai răul ce pe altu-l doare
şi-n lutul vostru-n triplu chip el vine.

115 Strivind pe-al său vecin spereaz-onoare
un om, aşa că numai asta-l face
din slava lui pe-acela să-l doboare.

118 Se teme-alt om că poate să-l dezbrace
de-onor şi faimă altul care suie,
deci ciudă-l prinde şi contraru-i place.

121 Alt om ofensa-n suflet şi-o încuie
hain atît, că-i orb spre răzbunare
şi-unicu-i gînd e pe-altul să-l răpuie.

124 Acest triform amor e cel pe care
îl plîng mai jos. Dar de-altu-acum să-ţi spun
ce bunu-n chip corupt în ochi îl are.

97. Prime : superioare, sufleteşti. 98. Secundare : pămînteşti. 99. -n nime : în nici un om.

101. Zidirea : făptura. 107. Cură : curge. 108. Ura proprie : toate făpturile sînt scutite de
ura proprie fiindcă amorul nu poate dori răul omului (obiectul drag) către care tinde. 111. El :
Primul ei, adică Dumnezeu. A se înţelege : Fiindcă nu se poate concepe a fi de sine stătătoare
o creatură ruptă din Dumnezeu, consecinţa e că nici o făptură nu poate urî pe Dumnezeu, care
e Primul (creatorul) ei". 112. Deci : a se construi : „Deci, dacă eu împart binele după cum cred
(răul vrut, iubit, plăcut), acesta este numai răul aproapelui (ce pe altu-l doare)". 115. Strivind :
cel dintîi chip prin care dorinţa de-a face rău aproapelui se strecoară în sufletul omenesc e
prin „mîndrie”. 120. Ciudă : al doilea chip e prin „pizmă”. 122. Hain : al treilea chip e prin
„mînie”. 124. Amor : al răului. 125. Plîng : sufletele. Mai jos : adică în cele trei brîuri prin
care au trecut. 126. Ce : a se construi : „ce are în ochi bunul (binele) în chip corupt”, adică
aleargă înspre bine în chip corupt, din exces sau lipsă de avînt.

398

PURGATORIUL

127 Confuz concepe-oricine Primul bun,
în care cat-odihnă şi-l doreşte :
deci toţi spre-a-l dobîndi silinţă-şi pun.

130 Deci spre-a-l vedea şi-avea, de vî-mpoldeşte
prea-ncet al vostru-amor, după căinţe
cu just amar âst cerc vî pedepseşte.

133 Mai este-un bun, ci nu-s în el priinţe,
căci nu-i nici bun temei, nici fericire
nici sad şi fruct a orice mîntuinţă.

136 Cei prea porniţi spre-acest fel de iubire
deasupra-ne-n trei cercuri ai să-i vezi.
Cum este însă tripla-le-mpărţire

139 nu-ţi spun, ca însuţi tu să cercetezi”.

127. concep ei un (a). 130-131. Dar dac-amor prea leneş va/ Spre El spre-al do-
bîndi (a). 134. nici (a).

127. Confuz : fiecare are în mod confuz noțiunea unui mare bine, care nu e decît reminiscența divinității pe care sufletul o păstrează de la crearea lui (Steiner). 131. Prea-ncet : ca, în cazul de față, al sufletelor nepăsătoare. Raționamentul e următorul : „Toate faptele doresc pe Primul bun (Dumnezeu) și-și caută odihna în El, punîndu-și silința spre a-L dobîndi ; deci aceia care nu-și dau îndeajuns silința de a-L vedea și avea sînt vinovați de nepăsare și pedepsiți în acest brîu”. 133. Mai este : în text : „...dar nu face pe om fericit”. E vorba despre bunurile pămîntești. 135. A orice : a oricărui. 137. Deasupra : deasupra noastră, în brîurile următoare ale Purgatoriului.

399

DIVINA COMEDIE

Cîntul XVIII

Brîul al patrulea: nepăsătorii

(leneșii)

Amorul și liberul arbitru (1-90) Pilde de zel (91-117) Abatele din San Zeno și Alberto della Scala (118-132) Pilde de nepăsare (133-138) Somnul lui Dante (139-145)

1 Așa-ncheind apoi a sa vorbire
profundul doctor mă privea mereu
atent în ochi de-arăt vro mulțămire.

4 Dar, cum ardeam de-o nouă sete, eu,
deși tăcînd din grai, ziceam în minte :
„Prea mult sã-ntreb, îi cade poate greu”.

7 Ci-nțelegînd veracele părinte
timida-mi vrere ce n-o dam pe față,
vorbind mi-a dat curaj sã-ncerc cuvinte.

10 – „Lumina ta-mi revars-atîta viață
în minte-ncît ea clar putu s-adune
ce-al tău cuvînt explică și mă-nvață.

13 Te rog deci, dulce tată drag, și-mi spune
de-acel amor ce zici că-i temelie
oricăror fapte, rele fie-ori bune.”

16 – „Aprinde-a minții ageră făclie
și-eroarea – zise – limpede-ți va fi,
a orbilor cari duci voiesc sã fie.

19 Creat fiind un suflet spre-a iubi,
el tinde spre-orice lucru care-i place
pe loc ce placu-l mișc-a făptui.

14. ce (a). 15. ori rele fire-ori (a). 21. Se mișcă (a).

2. Doctor : Virgil. 3. Mulțămire : cu totul satisfăcut de explicație. 4. Sete : de-o nouă dorință de a ști. 6. Greu : cf. cuvintele cu care Virgil, la începutul călătoriei lor (Infernul, III, 80), i-a întrerupt șirul nesfîrșit al întrebărilor. 9. Sã-ncerc cuvinte : sã încerc a spune cuvinte.

11. Ea : mintea. S-adune : sã cuprindă. 12. Ce : ceea ce. 17. Eroarea : eroarea orbilor, care.

21. Pe loc : îndată ce. Placu- : plăcerea.

400

PURGATORIUL

22 Sensoriul vostru ia din ce-i verace
direcția sa, și-n voi așa o-ncheagă
cã sufletul din ea obiect își face.

25 Și dacă-ntors spre ea, o prinde-ntregă
îclinu-i este-amor care, firește,
cã prin plăcere-n voi din nou se bagă.

28 Apoi cum focu-n sus se nãzuiește,
prin forma-i dată de-a căta ființă
unde-n materia sa mai lung trăiește,

31 așa un suflet prins întră-n dorință,
ce-i psihic act, și pînă nu posedă
obiectul vrut, se zbate-n nepriință.
34 De-acolea și-adevărul clar se vede
ce-ascuns e el acelu ce pe-oricare
amor c-ar fi-n de sineși bun îl crede.
37 De-aceea poate, căci obiectu-i pare
de-a pururi bun, dar nu-i tot chipul bun,
deși e bună ceara lui ce-l are.”
40 – „Cuvîntul tău și mintea mea mi-o spun
curat ce este-amorul și de unde,
dar mult mai mare dubiu-n mine pun :
43 căci dacă el de-afară-n noi pătrunde
și sufletul e numai rob dorinții,
de merge strîmb ori drept, el nu răspunde.”

27. ce (A). și alături : v. m. combină (a). 31. Un suflet intră/ prins așa-n (a).

37-38. materia-i/ Că-i bun-oricînd (a). 40. și-al meu ingeniu (a).

22. Sensoriul : Virgil a explicat lui Dante în cîntul precedent că amorul e o înclinare firească a sufletului către ceva care-i place, dar fiindcă Dante nu înțelege pe ce atunci s-ar mai întemeia responsabilitatea oamenilor, îi explică cum, deși pornirile de iubire se nasc în noi prin îndemnul firii, totuși cînd ele se adresează către un obiect sau altul pot deveni bune sau rele, iar atunci omul trebuie să încurajeze pe cele bune și să alunge pe cele rele prin liberul arbitru (Steiner). Verace : ceva care există în realitate. 23. Direcția : impuls. În text : „intenția”, adică, după Tommaseo, „imaginile sau asemănările lucrurilor ce se păstrează în puterea fantastică (sensoriul) pe care filosofii o numesc uneori fel, alteori intenție”. Înțelesul pe scurt al pasajului e că „facultatea intelectuală (sensoriul) scoate imaginea lucrurilor reale și o desfășoară în așa fel, încît recheamă către ea sufletul nostru”. 24. Ea : direcția, impulsul.

25. Întors : și dacă, pe cînd privește imaginea acelu lucru, se întoarce către același lucru, atras de el din plăcerea pe care o scoate din el, această întoarcere (aplecare) e tocmai iubirea. 27. Ce : astfel se citește foarte clar în manuscris. Alături pe margine însă e adnotat : „V.M., combină”, ceea ce arată că din combinarea textului pe care-l avem cu cel manuscris, necunoscut nouă, la care trimite ar fi rămas numai „care” din versul 26 sau „ce” din versul următor. Așa cum ni se prezintă textul, e necesar de a citi la versul 27 „că” în loc de „ce”.

28. Năzuiește : era în Evul Mediu credința că focul tinde în sus din firea lui, care năzuiește către „sfera focului” ce se credea a fi între Pămînt și Lună. 29. Forma : ca întotdeauna la scolastici, în înțelesul de „fire”. 30. Unde : în sfera focului, care acolo nu se stinge ca pe pămînt, ci durează în veci. 31. Așa : așa face... 33. Se zbate : către obiectul dorit, ca și focul către sfera lui. 35. Acelu : a se construi : „acelu ce crede că orice amor e bun în el însuși”.

39. Ceara : după cum – deși ceara e bună – urîte și diforme pot să fie figurile ce se pecetluiesc
401

DIVINA COMEDIE

46 Iar el : – „Cît pot să vadă ochii minții
ți-am spus ; de-aici Beatricei tale-i cere
dovezi apoi, că-i chestie-a credinții.

49 Orice substanț-o vei avea-n vedere,
distinctă de materie-ori și legată
de ea, conține-o proprie-a sa putere,
52 ce-i numai prin lucrări manifestată
și n-o arat-altce decît efectul
precum că-i viu un pom prin verde-arată.

55 De-aceea noi nu știm nici intelectul
întîielor noțiuni de unde vine
nici primele porniri ce-aduc afectul,
58 căci sînt în voi ca zelul în albine
de-a face miere ; deci întîiul drag
nu este-n sineși el nici rău, nici bine.

61 Acum, spre-a fi din el și toate-un cheag,

e-n voi născut-a minții sfățuire
ce strict păzește-al consimțirii prag.

64 Aci-i izvorul de-unde ia pornire
ce-i menit și ce nu-i, precum alege
și-nlătură o bun-ori rea iubire.

67 Cîți pînă-n fund putur-așa-nțelege,
văzur-aceast-a firii libertate
și etic-o făcură astfel lege.

70 Deci chiar zicînd că din necesitate
s-ar naște-oricare-amor ce-n voi rodește,
există-n voi puțința de-a-l abate.

73 Virtutea asta nobil-o numește
Beatrice-arbitrul liber, și-o să-ți spună
de ea mai mult, și-atunci îți amintește !”.

47. de-aici o să te-ajute Beatrice-apoi (b). 54. prin frunze verde [-n pom] că-i viu (a).

Ca viața-n planta ce prin foi s-... (b) 57. poftele dentii (a). 66. Și cerne-o bună (a).

75. aceasta-n cer (a).

în ea, tot astfel amorul poate fi bun, întrucît e o năzuință către bine ; poate fi rău, dacă-i corupt de obiectul josnic în care omul a căutat acel bine. 47. Beatricei : problema pusă de Virgil privește liberul arbitru care poate fi demonstrat cu argumente filosofice (Virgil = rațiunea), dar trebuie să fie primit de orice credincios prin credință (Beatrice) ca fiind temeiul necesar pentru a crede în dreptatea divină. 50. Distinctă... legată : omul al cărui suflet (formă) separat de trup (materie) este totuși legat de el. 52. Lucrări : fapte, acțiuni, manifestările externe. 53. Decît efectul : decît prin efect. 55. Intelectul : cunoașterea acelor axiome logice pe care se reazimă rațiunea omenească. 57. Porniri : aplecarea către cele dintîi lucruri pe care le dorește, ca binele în genere, fericirea și altele. 61. Cheag : ca să se adune în jurul acestor prime dorințe înnăscute și instinctive toate celelalte, care sînt efectul liberei alegeri. 65. Precum : după cum această „sfățuire a minții” alege sau înlătură. 69. Etic- : lege etică. 70. Din necesitate : cf. v. 43 : „de-afară”. 74. Beatrice : știința teologică. Spună :

402

PURGATORIUL

76 Spre-al noptii miez tîrziu sosita lună,
asemeni c-un ceaun de foc, acum,
făcînd în juru-i stelele s-apună

79 trecea-mpotriva cerului pe-un drum
ce-l arde Feb cînd el din Roma pare
c-apune-ntre Sardin și Cors ; și cum

82 acea gentilă umbră, pentru care
respect Pietolei Mantua cedează,
și-a fost depus impusa-nsărcinare,

85 de-aceea eu, ce la-ntrebări și trează
și simplă dezlegare-acum avui,

stam ca și-un om ce plin de somn visează.

88 Ci smuls din starea de-ațipire fui
deodată de-un popor venind cu zorul
din dosul nostr-urmînd cărarea lui.

91 Precum, spre-a cere Tebele-ajutorul
lui Bah, vedeai prin nopti pe lîng-Asop
ș-Ismen, curgînd cu vuiet mult poporul,

94 așa-ntețeau prin cer al lor galop
precum vedeam, și-aceste vieți zbătute
de-o bună vrere și de justul scop.

97 Curînd au fost deasupra-ne, căci iute
venea fugind âst stol și-n clipă gata,
și-n frunte doi plîngeau mai cu vîrtute :

77. Ca și-un ceaun aprins întreg (a). 78. întreg de foc (a). 87. plin de somn (a). 88-90. Dar starea de-ațipire ruptă-mi fu/ De-odată de-un popor care cu zorul/ Venind din dosul nostru-mi apăru (A). Am introdus în text varianta (b) pentru a restabili rima. 91. când Te[bele] (a). 92. ...prin nopți vedeai pe lîng-Asop (A), corectat pe urmă ca în text. 94. strînsul (a). 94-96. Așa precum vedeam, al lor galop/ Și-l înțețiau acestor vieți sbătute/ Și buna vrere-a lor (b). 95-96. acestor vieți a lor și/ Și buna vrere (a). 96. ceata (a). 97. dînsul (a). 98. gata (a). 99. plînsul (a). cf. Paradisul, V, 19 și urm. 79. -mpotriva : de la apus la răsărit, contrar rotației aparente a cerului (drumul ce-l arde Feb). 80. Din Roma : fiind Corsica la apusul Romei și Sardinia la miazăzi de Corsica, locuitorii din Roma văd soarele apunînd între cele două insule, încît pentru ei soarele apune aproape la sud-vest (Torraca). 81. Sardin și Cors : Sardinia și Corsica. Am observat că Coșbuc caută a româniza cuvintele prea crud italiene ca să nu distoneze în vers. 82. Umbră : Virgil. 83. Pietolei : Pietole, orașel în ținutul Mantovei, patria lui Virgil. 84. -nșarcinare : de-a mă lămuri despre teoria iubirii și liberul arbitru. 87. Somn : Dante, care nu mai închisese ochii de cînd se deșteptase lîngă poarta Purgatoriului (IX, 93) și care a rezistat somnului din cauza atenției pe care a trebuit s-o dea demonstrațiilor filosofice ale lui Virgil, care îl interesau adînc, cedează acum oboselii. Aproape toți comentatorii văd aici un simbol. În brîul nepăsării (lenei) e cu totul potrivit ca Dante să fie cuprins de somn, pe care Sfîntul Isidor din Sevilla îl numește unul din cei șapte copii ai lenei. 91. Tebele : cf. Stațiu, Tebaida, IX, 434 : „Păcătoșii tebani care aveau nevoie să ceară ajutorul lui Bacchus alergau noaptea lîngă rîurile Asop și Ismen”. 98. Gata : expresie cam obscură, dacă nu s-ar înțelege că într-o clipă le-a văzut pe toate gata adunate în jurul lui.

403

DIVINA COMEDIE

100 – „Pe munte-a mers cu grabă Preacurata ;

Cezar, voind Ilerda s-o supuie,

lovi-n Marsil și-n Spania-și duse armata”.

103 – „Curînd, curînd, că timp de-a-l pierde nu e

prin dor scăzut – strigau din urmă toate,

ca bunul zel în grație să ne suie !”

106 – „Oh, neam din care-o vie-ardoare scoate

zăbava cea ce-n dorul ce v-a tras

spre bine,-a pus prea slabă rîvnă, poate,

109 acest ce-i viu (și nu-nșelați vă las)

să urce-ar vrea, cînd soare-o să răsară,

deci spuneți pe-unde-i mai pe-aproape-un pas ?”

112 Aceste vorbe lor li s-adresară.

Iar unul din mulțime : – „Vino-n sus

pe urmă-ne și-i da-n curînd de-o scară.

115 Atîta dor de-a merge-n noi e pus

că nu putem sta-n loc. Să fim iertate,

de-ți pare brusc ce nouă ni-e impus.

118 La San Zeno-n Verona fui abate

sub Barbarosa, bunu-mperator,

din cauza cui și-acum Milanul pate.

121 Și-atare-i unu-n groapă c-un picior,

ce trist va fi, de-această mînăstire

și plînge-va-n curînd că-i fu prior.

124 Că-n locul unui demn de păstorire

a pus pe fiul său cel rău-născut

diform la trup și mai diform la fire”.

107. care, -n (a). 113. dintre ei : „Veniți... (ab). Deci... frate (a). 126. Un rău la

trup (a). Cu trupul rău (b).

100. Pe munte : încep pildele de zel și sîrguință, virtuți opuse păcatului lenei și nepăsării.

Cea dintîi pomenește de Sfînta Fecioară (Luca, I, 39 și urm.), care după Buna-Vestire voi să alerge repede să o facă cunoscută Sfintei Elisabeta – care și ea, tot din mila Domnului, purta

pe Sfântul Ioan – ca să slăvească împreună milostivirea lui Dumnezeu. 101. Cezar : care nu pierdu vremea la asediul Marsiliei, unde lăsă pe Brutus, și alergă repede în Spania pentru a supune Ilerda (Lerida), unde partizanii lui Pompei se întăriseră. 103. A-l : se referă probabil la „bunul zel” din versul 105. 105. În grație : să ne înalțe în harul lui Dumnezeu. 106. Ardoare : zelul pe care-l arătați aici în Purgatoriu. 107. Zăbava : nepăsarea și lenea de care s-au făcut vinovați pe când erau în viață. -n dorul : a se construi : „zăbava (lenea) care poate a pus o rîvnă prea slabă în dorul ce v-a tras spre bine”, adică în a face bine. 109. -nșelați : și nu vă spun decît curatul adevăr. 114. Și-i : și-i vei da. 118. Abate : nu știm precis cine ar fi acest abate. Poate Gherard al II-lea, mort în 1187, despre care aflăm că a fost investit de Barbarossa cu cîrmuirea mai multor ținuturi dimprejurul Veronei. 120. Pate : după cum se știe, Milanul a fost distrus de Barbarossa în 1162. Pe timpul lui Dante, orașul arăta încă urmele acelei distrugerii. 121. Unu- : face aluzie la Alberto della Scala, mort în 1301 și despre care deci se putea prea bine spune că în 1300 (epocă fictivă a călătoriei dantești) era cu un picior în groapă. 122. Mînăstire : mînăstirea San Zeno din Verona. 125. Fiul său : Giuseppe della Scala, care a fost abate de San Zeno (1292-1313). 126. Diform la trup : fiindcă era șchiop și

PURGATORIUL

127 Nu știu de-a spus mai multe-ori a tăcut,
atît era-ntre noi de mult declinul,
ci-acestea le-auzii și mi-au plăcut.

130 Ci-acel ce-n orice-amar îmi fu sprijinul :
– „Te-ntoarce,-a zis acum, și ia aminte
la doi ce vin și lenii-i cînt-aminul”.

133 Strigau în urm-a toți : „Mai înainte
de-a-i trece prin Iordan moștenitorii,
muri ieșita din Egipt ginte.

136 Și-urmînd pe-Anchis, a fi-ntre răbdătorii
cei pînă la sfîrșituri, cîți nu vrură
și-au dat ei singuri viață făr’ de glorie”.

139 Iar cînd de noi departe-atîta fură
că nici nu mai puteau a fi zărite,
nou gînd mi-a dat prin cap, și se născură

142 dintr-însul multe-apoi și felurite,
și-atît dintr-unu-ntr-altul fui trimis,
că ochii-mi s-au închis pe nesimțite

145 și gîndul meu s-a prefăcut în vis.

130. Iar cel (a). 137-139. Și cîți pînă-n sfîrșit cu răbdătorii/ Ce-urmară pe Eneas nu stătură/ Și-atît de mult departe-apoi cînd fură (a). 142. Mai multe-apoi din el (a).

143. eu trecui (a). 143. Și acest de-a valma-n somn (a). 145. -n somn îl prefăcui (a).

„mai diform la fire”, fiindcă era foarte rău. Cît privește motivul pe care Dante îl numește „rău-născut”, comentatorii cei mai vechi ne spun fiindcă era copil ilegitim. 128. Declinul : în text : „atît se-ndepărtase”. 130. Ci-acel : Virgil. 132. Aminul : sfîrșitul. 133. Strigau : închid șirul două suflete care strigă pildele lenei pedepsite : israeliții, care din lenea lor muriră în pustiu înainte de a ajunge în Palestina (Iordan), pe care Dumnezeu le-o dăduse ca moștenire (moștenitorii), și troienii, care nu răbdară să suporte cu Enea oboseala călătoriei și trăiră pe urmă fără renume (Eneida, V, 604).

405

DIVINA COMEDIE

Cîntul XIX

Brîul al patrulea

și al cincilea : leneșii,
zgîrciții și risipitorii

Somnul și visul lui Dante : femeia
bîlbîită, simbolul necumpătării, și
Doamna cea sprintenă ce vine s-o
facă de rușine (1-69) Zgîrciții și

Adrian al V-lea (70-144)

1 Pe timpul cînd căldura zilei n-are
putere-a domoli al lunei ger,
de Terra-nvins ori de Saturn arare,
4 cînd cel mai mare semn al lor pe cer
geomanții-l vîd, cu-al zilei fapt deodată,
pe-un drum pe care-a nopții umbre pier,
7 vîzui în vis o bîlbîită fată
pe glezne strîmbe, și de ochi sașie,
cu ciunte mîni și-o față [scolorată].

9. scolorată (c).

1. Pe timpul : cître dimineață, cînd căldura pe care soarele a lăsat-o pe pămînt nu mai are putere de a micșora răceala care emană din lună, învinsă fiind de frigul pe care-l radiază pămîntul (Terra) ori Saturn cînd e la orizont. Cf. Convivio, II, 14 : „...încît Ptolemeu zice că Jupiter e stea de complexiune temperată între răceala lui Saturn și căldura lui Marte”. Și Virgil spune în Georgice (I, 336) : „Frigida Saturni stella”. 4. Cînd : cînd geomanții vîd la răsărit zodia Vărsătorului și a Peștilor dispuse în forma semnului lor magic, numit „fortuna maior”. 5. Geomanții : geomantia era o artă de ghicit care se practica făcînd la împlinire pe pămînt unele puncte și linii și scoțînd apoi din ele înțelesul figurii ce rezulta. 6. Drum : drumul Vărsătorului și Peștilor, care va rămîne puțin timp în umbră, răsăritul soarelui fiind aproape. 7. Bîlbîită fată : cei mai vechi comentatori ar voi să vadă în această „fată bîlbîită” simbolul și al zgîrceniei, și al lăcomiei, și al desfrîului. Însă chiar Dante ne spune puțin mai la vale (58-60) că simbolizează incontinența, adică „necumpătarea”, din care fac parte toate trei păcatele de mai sus. După Steiner, ar fi simbolul bunurilor pămîntești, care sînt tocmai obiectul acestei iubiri dezordonate a oamenilor. Femeia e bîlbîită fiindcă bunurile pămîntești nu redau imaginea desăvîrșită a Creatorului, ci numai mărginită și confuză ; e cu ochii tulburi (sașie) pentru a arăta că cine-și pune nădejdea în bunurile pămîntești devine orb pentru cunoștința binelui adevărat ; are glezne strîmbe fiindcă omul cuprins de poftele omenești e încurcat și nu procedează liber către țintă ; e ciuntă fiindcă bunurile pămîntești lasă pe om cu mîinile goale ; e scolorată (palidă) ca bolnavii, pentru a arăta că bunurile pămîntești îmbolnăvesc sufletul.

406

PURGATORIUL

10 Priveam la ea. Și-un trup precum învie
de-al nopții frig înțepenit, în soare,
așa privirea-mi o făcu mlădie
13 și dreaptă-n stat, cu limbă vorbitoare,
și-obrajii ei, pe cum îi vrea iubirea
în scurtă vreme-au căpătat culoare.
16 Cînd liberă-și avu apoi vorbirea,
cînta, și-așa, că mi-ar fi fost cu greu
s-abat acum atenția mea airea.
19 – „Sirenă sînt – cînta – cea dulce eu
ce-n largul mării amăgesc pilotul,
așa-i de plin de vrajă glasul meu.
22 Prin cînt am tras pe-Ulis s-abată ’notul
cărării lui, și cîți se prind cu mine,
rar pot pleca, așa-i vrăjesc cu totul.”
25 Dar nu-și închise-al gurii cîntec bine,
și-o Doamnă sfîntă-n zbor fără de veste
veni să facă p-asta de rușine.
28 – „Virgile,-o, tu, Virgil, ea cine este ?”,
vorbi răstit. Iar el venind, privea
mereu în ochii-acelei Doamne-oneste.
31 Și-a rupt Sirenei, năvălind la ea,
din față haina și-arătatul vintre

m-a smuls din vis cu ce putori scotea.

34 Întoarsei ochii. Iar Virgil : – „De-altminte,
i-am zis, hai sus, și de trei ori, să vină,
s-aflăm și poarta pe-unde-avea să intre”.

10. Și cum un trup învie (c). 10-11. Și-n soare cum învie/ Un trup ce-n frigul
noptii-a-nțepenit. 13-14. Și dreaptă-n stat și sprintenă-n vorbit/ Și-acea coloare
care-o vrea iubirea/ În scurt răstimp pe-obrazi i-a rumenit (b). 14. înflorit..., înti-
nerit. 23. pe lângă mine o trece (a). 24. ...plece.

12. Privirea-mi : această schimbare a femeii, „bîlbîită, cu glezne strîmbe, sașie, ciuntă și
palidă” în „mlădie, dreaptă-n stat, vorbitoare” și „colorată la obraji” arată că bunurile pămîn-
tești nu au nici o valoare în sine, dar o capătă din felul cum oamenii le privesc. Băgîndu-le
în seamă și dorindu-le, omul le atribuie o valoare pe care nu o au, și atunci ele exercită o
acțiune seducătoare asupra sufletului lui, acțiune pe care o vom vedea înfățișată în versurile
următoare. 15. Coloare : roșie, trandafirie, cum se cere unei femei ca să placă („cum îi vrea
iubirea”). 26. Doamnă sfîntă : după cei mai mulți comentatori, e Lucia, simbolul harului
luminător care aleargă aici să trezească rațiunea (Virgil) și să-l îndemne la datorie. După
alții, ca de pildă Fedele Romani în Lectura Dantis și Buletinul Societății Dantești Italiene,
XI, 184, „Doamna sfîntă și sprintenă” ar fi Beatrice, lucru ce n-ar fi deloc imposibil, mai ales
că e vorba de un vis. 31. Rupt : Doamna sfîntă arată lui Dante adevărul urît care se ascunde
sub înfățișarea frumoasă a Sirenei (femeia bîlbîită) rupîndu-i în față haina și arătîndu-i
vintrele, din care scotea putori așa nesuferite, încît el s-a deșteptat. 34. De-altminte : aceste
cuvinte cu care, după traducere, și uitînd că e vorba numai de un vis al lui Dante, s-ar părea
că Virgil ar cere iertare Doamnei sfînte de a fi îngăduit lui Dante acea clipă de odihnă, în text
sună astfel : „Cel puțin de trei ori te-am chemat ! Haide, scoală-te și vino ! Să găsim poarta
407

DIVINA COMEDIE

37 Atunci plecai. Și-ntreg în zi deplină
scăldat era tutindeni sfîntul munte,
și-n spate-aveam pe drum noua lumină.

40 Și-urmîndu-i lui, țineam plecata frunte
cum cel silit de gînduri să și-o plece
din sineși face-un semicerc de punte.

43 Cînd vorbe-am auzit : – „Pe-aici se trece ;
veniți !”, rostite-așa de cald și blînd
cum nu s-aude-n lumea asta rece.

46 Cu-ntinse-aripi, de lebădă pârînd,
veni cel ce le-a spus, ca să ne-mbie
să-ntrăm pe scocul asprei stînci, și, dînd
49 din aripi lin, un vînt făcea s-adie.

De cei ce plîng că-s fericiți ne-a spus,
căci fii ai mîngîierii au să fie.

52 – „Dar ce-ai, că ochii tu-n pămînt i-ai pus ?”,
vorbi Virgil, cînd noi pe sol lăsîndu-l,
eram pe-acele scări puțin mai sus.

55 – „Mi-e sufletul nedumerit, avîndu-l
vrăjit de-o nouă viziune-a mea,
că nu mai pot să mut odată gîndul.”

58 Iar el : – „Văzuși strigoaia veche-acea
din cauza cui mai sus ne arde focul ?
Văzuși și cum te poți scăpa de ea ?

61 Destul, acum ! Cu talpa bate locul,
și vezi momeala sus, cum îi rotește
eternul rege-n mari orbite jocul”.

64 Precum un șoim la gheare-ntîi privește,
se-ntoarce-apoi spre strigăt și se-ntinde
apriș de dorul prăzii ce-l momește,

56. De-acea vedenie nouă (a). De-acea vedenie prins în vraja ei (b). 57. Că nu pot să mai scap de dînsa (a). 58. Strigoea veche-o vezi acuma ce-i (a). 60. cînd vrei (a). pe unde ai să intri !” și se referă la Dante. 39. -n spate : pentru că mergeau înspre apus. Noua lumină : soarele de curînd răsărit. 41. Cum : cum își face din sine un semicerc de punte cel (care e) silit de gînduri să-și plece fruntea. 47. Cel : îngerul sîrguinței, care șade la sfîrșitul brîului în care sînt pedepsiți leneșii și le șterge de pe frunte al patrulea P, corespunzător păcatului lenei. 48. Scocul : adîncitură de trecere între cei doi pereți de stîncă. 50. Plîng : în text : „qui lugent afirmînd că-s fericiți”. E vorba de a doua fericire : „Ferice de cei ce plîng, căci ei vor fi mîngîiați !” (Matei, V, 4). 53. Sol : îngerul, după înțelesul etimologic al acestui cuvînt (gr. a#ggeloz = vestitor). 59. Mai sus : în brîurile mai înalte ale muntelui sînt pedepsite păcatele de necumpătare (zgîrcenie, lăcomie și desfrîu) întruchipate în „strigoaie” (femeia bîlbîită). Ne: pe muritorii păcătoși. 61. Bate : nu întîrzia, ci aleargă către sfînta momeală a lui Dumnezeu. „Momeala”, adică pe italienește logoro, era numit în Evul Mediu un instrument făcut în chipul unei mari aripi de pasăre și care se întrebuița la vînătoare, pentru a rechema șoimul. 63. Jocul : după cum șoimarul rotește momeala pentru a atrage șoimul, tot astfel Dumnezeu rotește în mari orbite strălucirea cerurilor, pentru a atrage sufletul drept-credincioșilor. 64. La gheare : are capul plecat. 65. Strigăt : strigătul șoimarului care îl

408

PURGATORIUL

67 așa fui eu, și-așa pe cît se-ntinde
crăpatul stei, am mers cărarea toată,
cît urci spre punctu-ntrării-acelei tinde.
70 Iar cînd avui sub tălpi și-a cincea roată,
văzui o gloată care-amar plîngea
și-n pulvere-avînd fața-ntreaga gloată.
73 „Lipit-am de pămînt inima mea”,
așa-și oftau, și-atît de-adînc, suspinul
că vorba noastră nici nu s-auzea.
76 – „Voi, cui justiția și nădejdea chinul
vi-l face,-aleși de cer, mai blînd să pară,
ce loc de-urcuș ne dă pe-acoalea clinul ?”
79 – „De n-ați venit spre-a zace-aici, și-o scară
câtați, pe unde mai curînd se iese,
vă fie-ntruna brațul drept spre-afară.”
82 Așa-ntrebă Virgil, și-așa-i spusese
un duh ce sta puțin mai sus, iar eu
din grai i-am cunoscut și ce-ascunsese.
85 Întoarsei ochii deci spre domnul meu ;
și-mi dete vesel voie-al meu părinte
prin semn la ce-i părea din ochi că vreu.
88 Cînd liber fui să fac ce-mi fu aminte,
m-am dus spre-acei a cărui cuvîntare
făcu să-l recunosc mai înainte.
91 – „Tu, cel ce-n plîns coci cele făr’ de care
nu poți să te re-ntorci la Tatăl Sfînt,
să-ți curmi o clipă grija ta mai mare,
94 și spune-mi cine-ai fost ? De ce vă sînt
a voastre spete-n sus, de-mi vrei prinosul
acolo de-unde viu în viu vestmînt.”

71. Cu plîns de-oftaturi frînt făcut (a). 73. Eu inima-mi lipisem de pămînt (b).

75. Că greu puteai pricepe-al lor cuvînt (a). 84. Puțin din graiu să-i știu și ce-ascunsese (a). 89. Mi-a tras spre el atenția (a).

îndeamnă să zboare după pradă. Se-ntinde : întinde gîtul către pasărea arătată. 68. Stei : stîncă. 69. Cît urci : cît ține urcușul, care duce la scara prin care se trece din brîul al patrulea în al cincilea. 70. Roată : brîu. 72. Gloată : a se construi : „și întreaga gloată avînd fața în pulvere”. 73. Lipit : cuvintele din psalmul CXVII, 25 : „Sufletul meu este lipit de țărînă :

înviează-mă după fângăduința ta”. E vorba se zgîrciții care, pentru a se îndemna la ispășirea păcatului lor, repetă cuvintele acestui psalm, care le aduce aminte de poftele și lăcomia lor pentru bunurile pămîntești. 74. Suspinul : a se construi : „Așa-și oftău... suspinul”. 77. Vi-l face : să pară mai blînd. Aleși : căroră Dumnezeu le-a făcut hatîrul de a-i scăpa din Iad și de a-i alege pentru cer după ce vor fi ispășit păcatul lor. 79. Aici : printre zgîrciți. 81. Afară : să cotiți tot la stînga, avînd mîna dreaptă totdeauna în aer liber. 84. Ascunsese : adică mirarea că Dante și Virgil nu se opresc în cercul lui. În text : „încît după vorbă am cunoscut celălalt ascuns”. Comentatorii moderni interpretează „celălalt”, celălalt suflet, „nu celălalt lucru”. 91. Coci cele : plînsul coace pocăința și ispășirea, fără de care sufletul nu se poate întoarce la Dumnezeu. 93. Mai mare : de a purifica sufletul. 95. Spete : fiindcă pedeapsa acestor suflete e de a fi cu fața întreagă-n țărînă și deci cu spatele întors spre cer. Prinusul : de vrei să fii pomenit

409

DIVINA COMEDIE

97 – „De ce ne cere ceru-a-ntoarce dosul
spre el, vei ști. Dar află-ntîia oară
că fui lui Petru-urmaș eu, păcătosul.

100 Frumoasă între Chiaveri scoboară
și Sestri-o gîrlă, iar familia mea
își are titlul dup-aceast-apșoară.

103 Cercai și eu – curată cui o vrea –
ce grea-i mantaua, vreme cam de-o lună,
că-i fulg oricare-alt greu pe lîngă ea.

106 Tîrziu, vai, prinsei mintea cea mai bună,
căci numai după ce pastor eu fui,
văzui că viața-ntreagă-i o minciună !

109 Văzui că-n viață altă culme nu-i,
că-n ea nicicînd n-ai inim-odihnită,
și-atunci cuprins de dor de-aceasta fui.

112 Iar pîn-atunci fui inimă-mpietrită,
de cer departe, și cumplit de-avară,
și-acum, tu vezi, ce-amar mi-e chinuită.

115 Zgîrcenia ce-i, o vezi aici tu clară
din felu-n care cazna ne-a dispus,
și-ăst munte-o caznă n-are mai amară.

118 Cum ochiul nostru n-a privit în sus,
ci tot în țărînă spre lumești destine,
aci dreptatea-n țărînă ni l-a pus,

121 și cum zgîrcenia stinse spre-orice bine
iubirea-n noi, spre-a nu fi lucrătoare,
așa dreptatea-ntinși aici ne ține

100. Curata (a). 103. Ce grea-i mantaua (a). 103-105. Ce grea-i papala mantie cui
o vrea/ ferită de noroiu, cercai vr-o lună/ Și-i fulg.../ (b). 107. eu Papă (a). 111. Și
dor să am de cea de-aci-ncepui (b).

sus pe pămînt, de unde vin fiind încă în viață și unde mă voi întoarce. 99. Urmaș : am fost papă. 101. Gîrlă : rîul Lavagna, între Sestri Levante și Chiavari, în Liguria. 102. Tilul : e vorba de familia Fieschi, al cărei neam se intitula conți de Lavagna. 103. Cercai : a se înțelege : „Încercai și eu timp de o lună ce grea-i mantaua (papală) – curată pentru cei ce o vreau astfel – și atît de grea, încît oricare alt greu e fulg pe lîngă ea”. Cel care vorbește este Adrian al V-lea, adică Altobuono Fieschi, din conții de Lavagna, ales papă în 12 iulie 1276, care muri la Viterbo abia după 38 de zile (vreme cam de-o lună) de la alegerea lui. Știm de la cronicarul Villani (VII, 50) că-i mergea numele de zgîrcit. Alt cronicar ne informează că întreaga-i viață nu s-a gîndit decît „să adune bani și avere ca să ajungă la scaunul papal, deși puțin timp s-a bucurat de el”, și că, o dată ajuns la pontificat, i se păru că a intrat în cea mai bogată pădure de stejar de pe lume”. Pentru a înțelege cît de răutăcioasă e aluzia cronicarului, e destul să amintim că în Italia e obiceiul ca în pădurea de stejari să se dea drumul porcilor ca să se îngrașe cu ghinda de pe jos. 106. Prinsei : am căpătat înțelesul a ceea ce e bine să fac

și m-am convertit. 109. Altă : deosebită de aceea a vieții cinstitute. 110. -n ea : în viața pămîntească. 111. De-aceasta : a vieții cerești, opusă celei pămîntești. 116. Din felu- : cu fața la pămînt, care arată cum cei zgîrciți se uită numai la lucruri pămîntești, și cu spatele întors spre cer, pentru a arăta că nu le pasă de cele spirituale. 120. L- : ochiul. 122. Lucrătoare : activă.

410

PURGATORIUL

124 legați și prinși de mîini și de picioare,
și-atîta timp cît Domnul va dispune
noi strînși vom sta-n imobila prinsoare.”

127 Eram acu-n genunchi, voind a spune ;
de-abia însă-ncepui și-a observat
prin ce-auzi, a mea venerațiune.

130 – „Ce cauză ai – mi-a zis –, de stai plecat ?”

Iar eu : – „De-a voastră ’naltă demnitate
durere-mi simte sufletul curat”.

133 – „Ridic-ai tîi genunchi ! Te scoală, frate,
și nu greși ! Căci serv ca tine sînt
și ca și toți, Puterii neschimbate.

136 Vrodal-al evangheliei sunet sfînt
cu neque nubent de ți-a-ntrat în minte,
tu știi de ce ți-am zis acest cuvînt.

139 Dar nu mai sta, și drumu-ți fie-aminte,
căci stînd, tu-mpiedici plînsul meu, prin care
spre culme duc ce-ai spus tu mai ’nainte.

142 Nepoată am și-Alagia nume are,
cu fire bună, dac-al nostru neam
n-o va strica prin reaua lui purtare.

145 Pe-aceasta-n lume singur, o mai am.”

127. Între a mea și venerațiune este în (A) un spațiu. 143. neam (a).

126. Prinsoare : piedică. 128. A observat : papa Adrian al V-lea. 129. Venerațiune : actul meu de respect, îngenuncherea pentru demnitatea ce ocupase pe pămînt. 131. Voastră : a Prea Sfinției Tale. 134. Serv : a se construi : „serv Puterii neschimbate”, adică lui Dumnezeu.

137. Neque nubent : cf. Matei, XXII, 29-30 : „Drept răspuns Isus le-a zis : «Vă rătăciți ! Pentru că nu cunoașteți nici scripturile, nici puterea lui Dumnezeu, căci la înviere nici bărbații nu se vor însura, nici femeile nu se vor mărita, ci vor fi ca îngerii lui Dumnezeu în cer»”. Deci Adrian n-a păstrat demnitatea lui de soț al Bisericii în lumea nemuritoare, unde sufletele sînt toate egale. 141. Ce : pocăința și ispășirea. ’Nainte : cf. vv. 91-92 : „Tu cel ce-n plîns coci cele făr’ de care/ Nu poți să te re-ntorci la Tatăl Sfînt...”. 142. Alagia : referindu-se la fîgăduința lui Dante de a-l pomeni sus pe pămînt cînd se va întoarce, îi arată o persoană care-i poate scurta ispășirea cu rugăciunile ei. E vorba de Alagia (Adelagia sau Adelasia) Fieschi, fiica contelui palatin și de Lavagna Niccolò de’ Fieschi, măritată cu Moroello Malaspina și pe care Dante o cunoscuse desigur la curtea acestui domn. 143. Nostru : al Fieschilor.

411

DIVINA COMEDIE

Cîntul XX

Brîul al cincilea : avarii

și risipitorii

Invectivă împotriva „lupoacei vechi”

(1-15) Pilde de sârăcie și dărnicie

(16-33) Ugo Capet (34-81) Pilde

de zgîrcenie (82-123) Cutremurul

(124-144) Curiozitatea lui Dante

(145-151)

1 Mai bună vrere-a-nvins pe cea săracă,

deci nesătul de ap-al meu burete

l-am scos, spre-a-i fi pe plac, fără să-mi placă.

4 Și-așa plecai, și-a lungul stîncii dete
Virgil prin locul liber, prin strîmtură,
cum mergi pe-un zid, lipit de parapete,
7 căci neamul cui cu strop de strop îi cură
prin ochi un rău ce-ntreaga lume-o-mbată
sta-n partea dreapt-aproape-n surpătură.

10 Lupoaică veche, fire-ai blăstemată !

Cît toate alte bestii-ai prăzi mai bune,
căci foamea ta e-n veci nesăturată !

13 O, cer, de-a cărui roți ne place-a spune
că pot să schimbe-orice-omenească stare,
cînd va veni și-acel ce-o va răpune ?

5. strimptură (a). 11. De cît oricare bestie-ai (a).

1. Mai bună : dorința lui Adrian al V-lea ca Dante să nu-i mai întîrzie ispășirea fu mai tare decît cea mai slabă (sărăcă) a lui Dante de-a mai vorbi cu el. 2. Burete : cu toate c-aș mai fi dorit să-l întreb, am tăcut ca cineva care, înmuind un burete în apă, îl trage afară nu cu totul îmbibat. 4. Dete : trecu. 7. Cură : curge. 8. Îmbată : înșală, abate din drum, amăgește : zgîrcenia care stăpînește lumea întreagă. 10. Lupoaică : simbolul zgîrceniei sau, mai bine, al poftei pentru bunurile pămîntești. Cf. Infernul, I, 49 și 94 și urm. 11. Cît : decît ; a se construi : „ai prăzi mai bune decît...”. Mai bune : păcatul zgîrceniei și al poftei fiind mai răspîndit printre oameni. 12. Nesăturată : cf. Infernul, I, 49-50. 13. Roți : rotire. Ne place : în text : „parcă unii cred”, fiindcă el nu era tocmai de această opinie. Cf. Infernul, XXXI, 120 și Purgatoriul, XVI, 67 și urm. 15. Acel : copoiul despre care vorbește în Infernul, I, 101-102. 412

PURGATORIUL

16 Mergeam acum cu pasul rar și mare,
iar eu atent numai la umbre-acuma
cum triste plîng cu-adîncă văietare.

19 Și-un glas am auzit, că-n treacăt numa',
„Mario dulce”-n față-ne, și frînt
ca-n ceasul nașterii cum plînge muma.

22 Și-apoi : „Sărăcă fost-ai pe pămînt
cum poți vedea din mizerul ospiciu
în care ți-ai depus tu fructul sfînt”.

25 Și-alt glas apoi : „O, vrednice Fabriciu,
mai bine-ai vrut sărac întru virtute
decît avînd bogate-averi cu viciu”.

28 Mi-au fost aceste-atîta de plăcute
că tot trecui, dorind știut să-mi fie
acel din gura cui păreau născute.

31 El mai cînta de larga dărnicie
ce-a fapt-o Nicolai cu trei fecioare,
spre-onoare vrînd să duc-a lor junie.

34 – „Tu, cel cu vorbe-atît de 'nălțătoare,
ce om ai fost ? De ce numai de tine
sînt spuse-aceste demne-elogii, oare ?

37 N-o fi răspunsu-ți făr' de nici un bine
de-o fi să-ntorn să-mi torc puținul tort
al vieții cei ce zboară cătr-o fine.”

40 – „Voi spune,-a zis, dar nu pentru că port
vrund dor ca să m-ajuti, ci pentru-acele
ce date-ți sînt mainte-a fi tu mort.

43 Eu sînt sămînt-acelei plante rele
ce-n umbră țări creștine-astfel le-mbracă
încît fruct bun azi rar culegi din ele.

19-20. Și-n față-ne auzii.../ Un glas „Mario”... (b).

20. „Mario” : e prima pildă de sfântă sârăcie. Frînt : întrerupt. Cf. Ieremia, IV, 31 : „Căci eu aud niște țipete ca ale unei femei în chinurile nașterii, țipete de durere ca la cea dinfii facere”. Cf. și Paradisul, XV, 133. 23. Ospiciu : ieslea staulului care a servit de leagăn lui Isus. Cf. Luca, II, 7 : „L-a înfășat în scutece și l-a culcat într-o iesle pentru că în casa de poposire nu era loc pentru ei”. 25. Fabriciu : Caius Fabricius Luscinus, care, trimis în 280 î.Cr. la Pirrus, refuză aurul cu care regele Epirului încercase să-l corupă. Cf. Convivio, IV, 5 și De Monarchia, II, 5. Virgil îl numește în Eneida (VI, 843-844) „parvoque potentem Fabricium”. 29. Știut : dornic să afli cine era sufletul al cărui glas striga aceste pilde de sârăcie. 32. Nicolai : Sfântul Nicolae, care înzestră trei fete pentru a le feri de necinste. 37. Bine : ca de obicei, îl ademenește făgăduindu-i să-i pomenească numele când se va întoarce pe pământ, astfel ca cei rămași după el să-l poată ajuta cu rugăciunile lor. 38. Tort : fir. 39. Cei : celei pămîntești. 41. Acele : daruri, însușiri, puteri ce le ai din mila lui Dumnezeu de a putea străbate lumea morților fiind încă viu. 43. Eu : cel care vorbește este Hugo Capet (Huon Chapet), întemeietorul

413

DIVINA COMEDIE

46 Dar Gand, Douai și Lille și Brugia dacă
ar fi-n puteri, s-ar răzbuna curînd !

Și-l rog pe-Acel ce știe tot, s-o facă !

49 Ugo Capet fui nume-n lume-avînd ;

Filipii-urmași și Ludovicii-mi fură
ce-n Francia-s regi acum, de-al doilea rînd.

52 Fui fiu de măcelar. Cînd dispărură

toți vechii regi pînă la unul cui
i-a fost mai drag să-mbrace haină sură,
55 cu-a țării cîrmă-n mîini eu mă văzui.

Prin nouă cuceriri dînd spor averii

și plin de-amici, așa putere-avui

58 încît trecui și frînele puterii

lui fiu-meu, și mantia regală,

și-acesta-i capul blăstematei serii.

61 Cît timp bogata zestre provensală

n-a stins rușinea-n neamul meu, putu
puține el, dar nu căzu-n greșală.

64 Prin silă și minciuni de-aci-ncepu

să facă jaf : răpîte, drept amendă,

Ponthieu, Normania și Gasconia fu ;

67 veni-n Italia Carol și, spre-amendă,

jertfi pe Conradin ; pe Toma-n fine

în ceruri l-a respins, tot drept amendă.

51. Ce-s regi în Francia azi (a). 57. atari puteri... fui/ atît de tare (a).

dinastiei Capetienilor, pe care însă se pare că-l confundă cu fiul lui, numit tot Hugo, care fu încoronat ca rege al Franței la Reims, la 3 iulie 987 și despre care o tradiție, foarte răspîndită în Evul Mediu, povestea că se trage dintr-un negustor de boi (bouchier). Cf. foarte vechea Chanson de geste de Hugues Capet și François Villon, Poésies, Strasbourg, Heitz, p. 120 : „Se feusse des hoirs de Hue Cappel, Qui fut extrait de boucheries”. 46. Gand... : face aluzie la cucerirea Flandrei pe care o făcu în 1299 Filip cel Frumos, ocupînd orașele Gand, Douai, Bruges și Lille. 47. Răzbuna : și, într-adevăr, se răzbunară în 1302, cînd flamanzii, răzvrătindu-se, nimiciră într-o cumplită înfrîngere oastea franceză la Coltrai. Cf. Villani, Cronica, VIII, 32, 55, 56. Epoca închipuită a călătoriei dantești fiind fixată la 1300, aceasta reprezintă o profeție ex eventu. 49. Fui : a se construi : „fui avînd nume”. 51. Rînd : adică după dinastia Merovingienilor și aceea a Carolingienilor. 52. Măcelar : cf. nota versului 43. 53. Unul : ar trebui să fie vorba de Carol de Lorena, fiul lui Ludovic al V-lea și ultimul Carolingian exclus de la tronul Franței, dar atunci nu s-ar înțelege bine la ce face aluzie Dante cu acea „haină sură”, deoarece Carol de Lorena n-a fost călugăr, după cum s-ar părea că spune Dante, ci a murit prizonier al lui Hugo Capet. 56. Cuceriri : și aici se face confuzie cu cuceririle făcute de celălalt Capet. După Casini, această confuzie ar fi voită, spiritul care vorbește fiind ca un

simbol al întregii dinastii capetiene. 61. Zestre : comitatul Provenței, pe care Beatrice, fiica lui Raymond IV Berlinghieri, o aduse ca zestre lui Carol de Anjou, fratele lui Ludovic al IV-lea, regele Franței, și care mări cu mult importanța monarhiei franceze. Cf. Paradisul, VI, 134. 62. Stins : n-a făcut ca neamul meu să devină nerușinat. 63. El : neamul meu. 64. Aci : după câpătarea comitatului Provenței. 65. Drept amendă : ironic : drept ispășire a crimelor săvârșite de mai înainte. 66. Ponthieu : comitatul Ponthieu, Gasconia și Normandia răpită englezilor. Normandia însă fusese cucerită cu mult mai înainte de către Filip al II-lea, lucru despre care Dante se pare că nu avea cunoștință. 67. Carol : Carol I de Anjou, nemulțumindu-se numai cu Provența, se duse în Italia pentru a cuceri regatul Neapolelui. 68. Conradin : cf. Infernul, 414

PURGATORIUL

70 Eu văd, și nu-i departe,-un timp ce vine
când alt Carol din Francia se ridică,
spre-a fi și el și-ai lui știuți mai bine.

73 Nu oști avînd, ci lancea inimică
ce-a Iudei fu, și-mpunge-astfel cu ea
încît Florenței burta i-o despică.

76 Nu țări de-aici, ci-ocară va avea
și crime el pe-atîta lui mai grave,
pe cît lui toate-un moft îi vor părea.

79 Pe cel ce iese rob al propriei nave
îl văd vînzîndu-și fata, ca s-apuce
pe dînsa bani, ca hoții pe-alte sclave.

82 Zgîrcenie, tu, la ce-i mai poți seduce,
cînd neamul mi l-ai tras în lanțul tău
încît în tîrg el propria carne-o duce !

85 Spre-a mai spăla ce-or face-ori fac ei rău,
văd crinul în Alagna cum scoboară
pe Crist robindu-l în vicarul său.

88 Îl văd batjocorit a doua oară,
și fiere văd că-i dau, și-i dau oțet
și-așa-ntre vii tîlhari ei ni-l omoară.

91 Și văd pe-acest un nou Pilat, proclat,
cum, nesătul cu-atît, în lăcomie
pătrunde-n temple fără de decret.

84. Astfel, că (a).

XXVIII, 17-18. Conradin de Suabia, care se coborîse în Italia pentru a recuceri regatul Neapolelui pierdut de Manfredi după bătălia de la Benevento și fu înfrînt la Tagliacozzo de Carol de Anjou. Trădat de stăpînitorul castelului de Astura, la care se adăpostise, fu decapitat de Carol de Anjou la Neapole în Piazza del Mercato, la 29 octombrie 1268. Toma : Sfîntul Toma de Aquino, despre care s-a zvonit că ar fi fost omorît de Carol de Anjou, lucru ce nu reiese din documentele ce le posedăm, după care el ar fi murit de boală în drum spre Lyon, unde se ducea chemat de Grigorie al X-lea pentru conciliu, în ziua de 5 martie 1274. 69. În ceruri : ironic, în loc de „l-a omorît”. 71. Alt Carol : Carol de Valois, care, scoborîndu-se în Italia pentru a recuceri Sicilia, fu trimis la Florența în 1301 de către papa Bonifaciu al VIII-lea ca împăciuitoare între „albi” și „negri”, în realitate ca să sprijine pe „negri”, care erau guelfi mai intransigenți. 72. Știuți : ca să cucerească mai mult renume. 73-74. Lancea... a Iudei : trădarea. 75. I-o despică : izgonind din oraș cetățenii cei mai buni, numai fiindcă aparțineau partidului advers, ca și cum ar fi smuls Florenței măruntaiele cele mai necesare viețuirii. Nu trebuie să ne mirăm de vulgaritatea expresiei, de care Dante nu fuge cînd îi servește ca să scoată vreun efect. 76. Țări : stăpîniri noi. De-aici : din nefericita lui expediție în Italia. 78. Moft : nelegiuirile lui vor fi cu totul mai grave, cu cît nu va fi conștient de ele. 79. Cel : Carol de Anjou, care, în iunie 1284, într-o luptă navală în golful Neapolelui, fu luat prizonier de Ruggiero di Lauria, amiralul flotei aragoneze, chiar de pe nava lui și trimis în lanțuri în Sicilia. 80. Fata : Beatrice, pe care o mărită în 1305 cu Azzo al VIII-lea d’Este, marchiz de Ferrara, cu o zestre foarte mică ; iar mirele făcu miresei daruri atît de scumpe,

încît se dusese zvonul că tatăl ei a măritat-o pe bani. 83. Neamul : cel care vorbește e Hugo Capet și deci neamul la care face aluzie e al urmașilor lui. 86. Crinul : fleur de lys, adică steagul regal al Franței. În 1303, în executarea unei sentințe pronunțate de Filip cel Frumos împotriva lui Bonifaciu al VIII-lea, Guillaume de Nogaret, procurator al regelui Franței, intră în Anagni și făcu prizonier pe papa împreună cu toată curtea lui. 87. Vicarul : robind pe papa, vicarul lui Cristos. 88. Îl : pe Cristos. 91. Acest : Filip cel Frumos. 93. Temple : face aluzie

415

DIVINA COMEDIE

94 Cînd, Doamne-al meu, avea-voi bucurie
să-ți văd și răzbunarea ce-nvălită
în taina ta-ndulcește-a ta mînie !

97 Acum, ce-am spus de-unica logodită
a Spiritului Sfînt și ce te pune

să-mi ceri spre-a-ți fi de mine lămurită,

100 în orice rug-a noastră ni se-mpune,

cît timp e zi ; ci-ndată ce-nnoptează,

în locul ei, contraru-i scris să sune.

103 Pigmalion ne ține gura trează

atunci, cum, nesătul de-avere, fură,

devine paricid și-apoi trădează,

106 și-avarul Mida-n trista-ncurcătură,

a cui nebună cerere-mboldește

etern pe om a hohoti din gură.

109 De-Acam nebunu-oricare-și amintește

cum el fură din spoli, -ncît mînia

lui Iosua și-aici parcă-l lovește.

112 Pîrîm cu pe Safora pe-Anania ;

slăvim ce moarte-avu Eliodor

și-ntregul munte-l umple infamia

115 acelui ce-a ucis pe Polidor.

Și-apoi : – «Al aurului gust cum pare,

să spui, tu, Crass, că ești cunoscător»”.

la persecuția Templierilor, pe care Filip cel Frumos îi acuza de vrăjitorie și erezie ca să pună mîna pe marile bogății pe care le posedau. 97. Logodită : Sfînta Fecioară. 99. Lămurită : a se înțelege : „ceea ce (pilda) eu adineaori îți spuneam despre Sfînta Fecioară (cf. Purgatoriul, XIX, 22 : «sărăcă fost-ai pe pămînt») și care te-a făcut să mi te adresezi pentru a satisface dorința ta de a ști cine sînt eu și de ce numai eu strig pildele sărăciei. Acea pildă a sărăciei Sfîntei Fecioare servește aici ca răspuns rugăciunilor noastre, fiindcă le alternăm astfel încît la o pildă de sărăcie strigată de un suflet, celelalte răspund în cor cu o rugăciune sau un psalm”. 102. Contraru-i : ziua strigă pilde de virtute, iar noaptea pilde de viciile opuse acelei virtuți. 103. Pigmalion : fratele Didonei, care, orbit de lăcomia aurului, omorî prin trădare pe Sicheu, cumnatul lui (soțul Didonei), ca să se facă stăpîn pe bogățiile lui. Cf. Eneida, I, 344 și urm. 106. Mida : despre care se știe că fu atît de lacom de bogăție, încît ceru lui Bacchus ca orice ar atinge să se prefacă în aur, așa că ar fi murit de foame dacă Bacchus nu s-ar fi îndurat să-l ierte. Cf. Ovidiu, Metamorphoses, XI, 85. 108. A hohoti : a rîde la cererea lui nesocotită. 109. Acam : care, după cucerirea Ierihonului, în loc de a închina Domnului întreaga pradă, sustrase cîteva obiecte și, descoperit, fu omorît cu pietre. Cf. Iosua, VII, 1-5. 112. Safora : cf. Faptele Apostolilor, IV, 32 și V. Anania vîndu o moșioară în învoire cu nevastă-sa Safira și ascunse o parte din preț cu știrea nevastei lui ; apoi luă cealaltă parte și o puse la picioarele apostolilor. Muștrați de Sfîntul Petru, căzură jos și-și deteră sufletul. 113. Eliodor : care, fiind trimis de Seleucos, regele Siriei, la Ierusalim, încercă să jefuiască templul, dar un cal apărut în mod miraculos l-a izgonit afară cu lovituri de copită. Cf. Macabei, II, cap. III, 7-40. 115. Acelui : Polinestor, regele Traciei, care omorî pe tînărul Polidor încredințat lui de Priam pentru a pune mîna pe bogățiile lui. Cf. Eneida, III, 10-68. 117. Crass : Marcus Licinius Crassus (114-53 î.Cr.), vestit pentru lăcomia lui. Înfrînt pe mare și omorît de pirați, aceștia i-au turnat în gură aur topit, spunînd : „aurum sitisti, aurum bibe”, după

cum se găsește scris în cronicarii medievali. Singurul istoric care pomenește despre aurul turnat în gura lui Crassus, adică Florus (III, 11), nu spune însă nimic despre aceste cuvinte de batjocură, care trebuie deci reținute ca o născocire legendară.

416

PURGATORIUL

118 Aori cîntăm încet și-aori mai tare
precum ne-ndeamn-afectul a vorbi,
cu pas mai mic, și iar cu pas mai mare.

121 Deci binele ce-l spunem peste zi
nu singur îl cîntam, dar de-astă dată
cîntînd pe-aproape-alt ins nu s-auzi”.

124 Eram acum plecat cu bunul tată,
zorînd pe cît aveam puteri din fire,
să facem spor cărării, cînd deodată

127 simții un tremur, ca de-o prăbușire,
trecînd prin deal, și-atunci m-a prins la fel
un ger cum simte dusul la pierire.

130 Nu cred c-a fost mai zguduit nici Del
mainte-a ce Latona cuib a-și pune
spre-a naște-ai cerului doi ochi în el ;

133 și-atare chiu tutinde-a prins să sune
încît m-a strîns Virgil, lipit să-i stau :

– „Cît timp eu te conduc sînt toate bune”.

136 „Mărire întru cei de sus”, cîntau
cu toți, cum auzii din locu-n care
putui s-aud de-aproape ce strigau.

139 Nesiguri noi stăteam, și-n nemișcare,
ca și-ascultînd păstorii-același cînt,
pîn-a-ncetat și tremur, și cîntare.

142 Apoi urmarăm drumul nostru sfînt,
privind la cei ce-ntorși ca și 'nainte
la plîns, zăceau cu fețele-n pămînt.

145 De nu mă-nșal-aducerile-aminte,
cu dorul meu de-a ști vro neștiință
nicicînd n-a dus o luptă mai fierbinte,

119. De-afect se simte-oricare-mpins [atras] (a). 123. glas (a). 130. și-a sbătut mai
râu (a). 131. Pe cînd căta Latona (a). 134. adus (a) 135. Și-a zis : Cît timp te
duc, (a). 138. spus (a).

118. Aori : uneori. 121. Binele : pildele de virtute. 122. Nu singur : răspunde la întrebarea lui Dante : de ce numai el strigă pildele de bine. 127. Tremur : de cîte ori un suflet, terminîndu-și ispășirea păcatelor, se înalță către cer, un cutremur zguduie Sfîntul Munte al Purgatoriului pentru a vesti sufletele rămase și a le îndemna să mulțumească lui Dumnezeu. 129. Dusul : cel care e dus. 130. Del : insula Delos, unde Latona, persecutată din gelozia Iunonei, se adăposti ocrotită de Neptun și dădu naștere lui Apollo și Diane, Soarele și Luna, cei doi ochi ai cerului. Insula Delos, despre care se povestea că într-o vreme rătăcea pe mare ca o corabie, era foarte expusă la cutremure. 133. Chiu : în text : „strigăt”, și trebuie înțeles ca făcînd aluzie la cuvintele : „Mărire întru cei de sus”, pe care aceste suflete le cîntă în cor pentru a slăvi numele lui Dumnezeu care a eliberat un suflet de chinurile ispășirii, primindu-l la cer. 135. Eu : rațiunea. 136. Mărire : cf. Luca, II, 14 : „Slavă lui Dumnezeu în cerurile prea înalte și pace pe pămînt, între oamenii plăcuți Lui”. 140. Păstorii : cf. Luca, II, 8 : „În ținutul acela erau niște păstori care stăteau afară în cîmp și făceau de strajă noaptea împrejurul turmei lor”. 146. A se construi :

417

DIVINA COMEDIE

148 decît acum, gîndind, și-a mea dorință
nici nu-ndrăznea-ntrebări, de-al căii zor,
și nici prin mine-a și n-avui putință.

151 Și-așa mergeam timid și gânditor.

„nicicînd vreo neștiință n-a dus o luptă mai fierbinte cu dorul meu de a ști”. 150. N-avui : Dante ardea de curiozitatea de a afla cauza cutremurului, dar nu îndrăznea să întrebe pe Virgil, de frică să nu întîrzie din drum.

418

PURGATORIUL

Cîntul XXI

Brîul al cincilea : zgîrciții

și risipitorii

Ivirea sufletului lui Stațiu (1-33), care explică cauza cutremurului (34-75) și vorbește despre marea sa dragoste pentru Virgil (76-102) Un surîs al lui Dante destăinuiește lui Stațiu prezența lui Virgil (103-136)

1 Dar setea naturală-n noi aceea
ce nu ți-o curmi decît cu apa care

la puț ceru-o lui Cristos femeia,

4 m-ardea, făcînd pe-așa de grea cărare

trudită după domn să-mi pară duca,

și mil-aveam de justa răzbunare.

7 Și-atunci, precum de Crist ne scrie Luca,

cum el de-abia ce din mormînt ieși,

la doi pe cale-și arătă năluca,

10 în urma noastr-un suflet se ivi

privind la gloata care-ntinsă zace,

și-abia-l văzurăm numai cînd rosti,

3. Cerutu-a la puț lui Christ (a).

1. Setea : dorința de a ști, înnăscută în om. Cf. Convivio, I, 1 : „după cum zice Filosoful (Aristoteles) la începutul Primei Filosofii, toți oamenii, din fire, doresc să știe”. 2. Apa : nu a științei omenești, ci a „doctrinei prea adevărate a lui Crist”. Cf. Convivio, II, 9. 3. Femeia : samariteanca. Cf. Ioan, IV, 6-16 și mai ales cuvintele : „Isus i-a răspuns : «Oricui bea din apa aceasta, îi va fi iarăși sete. Dar oricui va bea din apa pe care i-o voi da Eu, se va preface în el într-un izvor de apă, din care va țîșni viața veșnică»”. 4. Făcînd : a se construi : „făcînd să-mi pară trudită duca după domn, pe o cărare așa de grea”. 5. Duca : mersul, drumul. Dante ardea de dorința de a afla cauza cutremurului și, din acest motiv, drumul anevoios printre umbrele dese și pe cărarea îngustă a muntelui i se părea și mai obositor. 6. Răzbunare : pedeapsa acelor suflete, cu toate că era dreaptă, inspira totuși lui Dante o mare milă. Așadar, Dante era trudit de trei lucruri : de dorința de a ști cauza cutremurului, de drumul anevoios și de mila pentru sufletele printre care trecea. 7. Luca : Evanghelistul, care povestește (XXIV, 15) că, pe cînd doi dintre ucenicii lui Isus erau în drum spre Emaus și vorbeau despre El, după moartea Sa, Isus le-a apărut pe drum și a mers cu ei alături. 10. Un suflet : Stațiu : cf. vv. 82 și urm. 11. Gloata : mulțimea de suflete de zgîrciți și de risipitori.

419

DIVINA COMEDIE

13 zicînd : – „O, frați, s-aveți din ceruri pace”.

Grăbiți noi ne-am întors, și-un semn Virgiliu

făcu precum așa se cade-a-l face.

16 Și-a zis apoi : – „Fericelui conciliu

te-adune-n pace-Atotjudecătorul

ce-osîndă-mi dete-n veșnicul exiliu !”.

19 – „Cum ? – zise el (iar noi mergeam cu zorul) –

voi umbre de sînteți de cer respinse,

atît de sus voi cum făcurăți zborul ?”

22 Iar doctorul : – „De-observi ce semne stinse,

de-un înger scrise, poartă fruntea lui,

tu vezi de-o fi-ntr-un neam care-nvinse.
25 Nu-i toarse îns-acea, ce-a toarce nu-i
trudită-n veci, întreaga cantitate
ce-o-nfașă Cloto și-o ursește-oricui ;
28 deci sufletu-i, și-al tău și-al meu un frate
nu poate singur ști ce drum s-apuce,
neavînd vederi cum nouă ne sînt date,
31 din Iad, din larga gur-a lui, ca duce
fui scos acestui viu, și-a noastră școală
cît poate și de-acum îl va conduce.
34 Dar, dacă știi, de ce păru-n răscoală
tot dealul, de curînd, și-un chiu întins
de ce-au scos toți din culme pînă-n poală ?”.

37 Așa-ntrebînd, în țintă mi-a atins
dorința mea, și-așa sperînd, nu toată,
dar mare parte-a setei mele-a stins.

31. Din larga gur-a Iadului deci să-i arăt (a).

14. Semn : un semn de salut. 17. Adune : să te primească în Rai. 18. Veșnicul exiliu : Virgil face aluzie, cu oarecare melancolie, la locul ce-l are în „nobilul castel” din Infern, fiindcă nu a cunoscut pe Cristos. Stațiu, din contră, citind egloga IV a lui Virgil, în care oamenii din Evul Mediu vedeau o profeție a nașterii Mîntuitorului, a crezut în Crist, care avea să vie, și deci îl găsim aici, în Purgatoriu. Din acest motiv Stațiu spune (Purgatoriul, XXII, 67-69) : „ai fost ca-n noapte-un om ce-avînd făclie/ în dosul său, lui nu-i e de folos,/ ci-arată calea celor ce-au să vie”. Cf. și cuvintele melancolice cu care în cîntul III, versurile 41-42 din Purgatoriu vorbește de locul ce i-a fost destinat. 22. Doctorul : Virgil. Semne : adică cei șapte P săpați pe fruntea lui Dante de către îngerul păzitor la intrarea în Purgatoriu, din care mai rămăseseră numai trei. 24. -nvinse : neamul îngerilor credincioși, care au învins răscoala celor ce au urmat pe Lucifer. Virgil vrea să spună că Dante nu este din acele umbre respinse de cer, ci dintre acelea care vor fi mîntuite. 25. Acea : Lachesis, una din cele trei Parce, care nu se obosește de a toarce zi și noapte. Vrea să spună că Dante este încă în viață cînd face această călătorie. 28. Un : articolul nehotărît pleonastic, obișnuit la Coșbuc. A se înțelege : „Cu toate că sufletul lui e frate cu al meu și cu al tău, totuși nu poate...”. 31. Duce : călăuză. 32. Școală : învățămîntul meu. Cf. Purgatoriul, XVIII, 46-48. În sens alegoric, învățămîntul rațiunii omenești, căruia îi va urma în Rai învățămîntul Beatricei, simbolul științei revelate. 34. Răscoală : face aluzie la cutremurul de pămînt, după care a urmat strigătul unanim al sufletelor : „Slavă lui Dumnezeu în Cerurile Prea Înalte”. 36. Culme... poală : ale dealului. 37. În țintă : a nimerit ceea ce doream eu. 38. Sperînd : și făcîndu-mă să sper un răspuns

420

PURGATORIUL

40 Răspunse el : – „Nimic nu-i ce să poată
divina coastă-n rînduiala ei
s-o tulbure și nici din uz s-o scoată.
43 Nu știe-ăst loc schimbarea vremii ce-i.
Cînd cerul vrea pe-ai săi în cer să-i vadă,
se-ntîmpl-atunci, dar nu dintr-alt temei.
46 De-aceea ploi și rouă și zăpadă,
mai sus de-urcușul cu trei scări, nici brume,
nici grindină, nu pot nicicînd să cadă,
49 nici nori nu ies, ori negri-ori numai spume,
nici fulger nu, nici a lui Taumas fiiică
ea care-și schimb-adese locu-n lume.
52 Nici abur sec mai sus nu se ridică
decît acele scări ce-am spus, pe care
vicarul lui Sîn-Pietru șade-adică.
55 El tremură mai jos, puțin ori tare,
dar vîntul cel ce-n scorburi s-ar ascunde,

știu și eu cum, mai sus putere n-are.

58 Se zbate-ăst deal, când simte-se-oareunde
curat vrun duh să zboare-n sus spre sfere,
sau tinde-a vrea, iar chiotu-i răspunde.

61 Dovadă că-i curat e simpla-i vrere
ce, liber-absolut să mearg-airea,
cuprinde-un duh și-i dă spre-a vrea plăcere.

45. Se sbate (a). 48. pe deal (a). 51. Aceea ce (a). 56-57. Prin vîntul însă ce-n pămînt
s-ascunde. Eu nu știu cum nu poate-aici schimbări (b). 58. Dar pate-atunci (b). Se
sbate deci (a).

satisfăcător, a stins nu toată, dar mare parte a setei mele. 41. Coastă : a Purgatoriului.

42. Din uz : din starea ei normală. 43. Ce-i : a se construi : „Ăst loc nu știe ce-i schimbarea
vremii”. 44. Pe-ai săi : pe sufletele care, mîntuindu-se de păcate în chinurile Purgatoriului,
au devenit demne de a se urca în Rai. 47. Scări : de la poarta Purgatoriului, așezată pe cele
trei scări de piatră de diferite culori (cf. Purgatoriul, IX, 94 și urm.), pînă sus în vîrf.

50. Taumas : Iris, fiica lui Taumas și a Electrei, adică curcubeul. 51. Schimb- : fiindcă
curcubeul apare totdeauna în partea contrară soarelui și deci se vede „la apus cînd soarele
este la răsărit, la miazănoapte cînd soarele e la miazăzi și la răsărit cînd soarele e la apus”
(Scartazzini). 52. Abur sec : acela care, după fizica timpului, era comprimat înăuntrul pămîntului,
producînd cutremurele, iar în văzduh fulgerele, trăsnetele și tunetele. 54. Vicarul :
îngerul păzitor al Purgatoriului, care deschide cu cele două chei (de aur și de argint) pe care
le are de la Sfîntul Petru. 55. Mai jos : în Ante-Purgatoriu. 56. Vîntul : numește aici „vînt”
ceea ce mai sus (v. 52) a numit „abur sec”. Scorburî : vîgăunile din centrul pămîntului.

58. Se zbate : se cutremură. 60. Tinde : pasaj foarte discutat și căruia pînă acum nu i s-a dat
încă o explicație convingătoare. Literal, Dante spune : „Se cutremură (acest deal) cînd vreun
suflet se simte curat, încît ori se ridică, ori se mișcă spre a se urca sus”, ceea ce Torraca, urmat
de Passerini și de Steiner, interpretează : „Se ridică dacă sînt dintre acele suflete care zac jos
sau sînt apăsate de greutate, ca de pildă cei mîndri ; se mișcă dacă sînt dintre acelea care
aleargă sau merg la pas”. Coșbuc interpretează ca și cînd Dante ar fi vrut să spună că muntele
se cutremură cînd un suflet se simte gata, sau chiar cînd vrea să zboare în Rai. 61. Dovadă :
Stațiu răspunde la o întrebare ce i s-ar putea pune, adică cum bagă de seamă sufletul că a
ajuns curat, și spune că faptul însuși că vrea să meargă aiurea e o dovadă că voința lui nu
mai e încătușată de conștiința păcatului, ce-l ține legat de Purgatoriu. 63. Plăcere : aceea
421

DIVINA COMEDIE

64 Dintîi el vrea, dar nu-i dă păs dorirea
pe care cerul contrapunct i-o pune
spre-a vrea dureri cum vru păcătuirea.

67 Iar eu ce-avui căznirii-a mă supune
cinci sute și mai mult de ani, fui vrînd
să intru-n pacea unei stări mai bune.

70 De-aceea fu cutremur și cîntînd
pe-ntregul deal mării aceste cete
la Cel Etern spre-a le sui-n curînd”.

73 A zis, și cum, pe cît mai mult ți-e sete,
pe-atît îți place și mai mult a bea,
nu pot să spui destulul saț ce-mi dete.

76 – „Acum vād mreaja ce vā prinde-n ea –
vorbi Virgil – și cum scāpați, vād bine,
și-al vostru chiu și tremurul ce vrea ;

79 dar fă-ne-acum să știm și despre tine,
ce om ai fost și pentru ce-ai zăcut
acei cinci sute de-ani aci-n suspine ?”

82 – „Cînd bunul Titus, cu-ajutorul vrut
de cer, a răzbunat acele rāni din care
s-a scurs prin Iuda sîngele vîndut,

85 cu-acel un nume ce și-onoru-l are
și traiul cel mai lung – a prins să spună –,
trăii, faimos, dar nu-n creștină stare.

88 Fu dulce-atît a lirei mele strună
cã din Toluza-n Roma fui adus,
și mirtu-mi fu pe merit dat cunună.

64. pornire (a). drum (b). 65. absolut (A). 67. Cinci veacuri și mai mult fui toc-
mai (b). 70. De-aici simțiși cutremur (a). 83-84. și rana care/ Prin Iuda scurse (a).

vrere place sufletului fiindcă simte că o poate satisface. 64. Dorirea : dorința de a ispăși
păcatul. 65. Contrapunct : împotriva voinței, ca o stavilă. 66. Dureri : chinuri de ispășire.
67. Avui : a trebuit să mă supun. Căznirii : pedepsei celor ce sînt în acest brîu al Purgatoriului.
68. Fui vrînd : numai acum am simțit dorința de a mă sui în Rai. 70. Cîntînd : cîntară. Pro-
babil trebuie subînțeles un fură, adică fură cîntînd, prin analogie cu alte forme mai obișnuite,
ca de pildă fură zicînd. 72. Le : cetele. Sui : adică la El (Dumnezeu) în Rai. 73. A zis : Stațiu.
75. Spui : spun. 76. Mreaja : felurile de cătușe ce opresc în fiecare brîu sufletele ispășitoare.
77. Scăpați : felul cum se descătușează sufletele din dorința de a-și ispăși păcatul. Cu alte
cuvinte, mreaja face aluzie la nevoia pe care o simt sufletele de a se supune pedepselor, iar
scăparea face aluzie la dorința de a se ridica la cer, pe care o simt numai atunci cînd capătă
conștiința că au devenit curate. 78. Vrea : care e motivul chinului vostru și cutremurului ce
urmează prima manifestație a dorinței de a vă ridica la cer. 82. Titus : Titus Vespasianus,
care în anul 70 d.Cr. cuceri și distruse Ierusalimul, răzbuînd astfel sîngele lui Cristos, vîndut
de Iuda pentru acei 30 de arginți. 85. Un : pleonastic. Nume : de poet. 86. Traiul : faimă mai
îndelungată. 89. Toluza : Publius Papinius Statius nu s-a născut în Tuluza, cum crede Dante,
ci la Neapole, în anul 45 d.Cr., după cum rezultă din mai multe pasaje din Sylvae, descoperite
însă de abia în veacul al XV-lea. Dante, ca toți autorii din Evul Mediu, face confuzie între
poetul Stațiu și un retor, Lucius Statius Ursolus, contemporan cu Nero, care s-a născut

422

PURGATORIUL

91 Am nume Stațiu la cei vii de sus,
tebani cîntai și-am prins de-Ahil a scrie,
ci-n drum povar-a doua m-a răpus.

94 Al flacării divine foc și mie
sămîntă-mi fuse-ardorii ce-arătam,
ca și-altora de-apoi mai mulți de-o mie.

97 De Aeneis vorbesc, căci mam-o am
în versul meu, și doică totodată
și fără ea n-aș trage nici un dram.

100 De-aș fi putut trăi și eu deodată
cu-acest Virgil, cu drag aș rămînea
și-un an mai mult în cauza ce-mi fu dată.”

103 Privi, la vorba asta,-n fața mea
Virgil tăcînd și : „Taci !” zicea-n privire ;
nu poate îns-o vrere tot ce vrea,

106 căci plîns și rîs urmeaz-a lor pornire
așa de mult că mai puțin el zace
sub vrere-n cei cu cea mai bună fire.

109 Zîmbii ca unul ce cu ochiul face ;
iar duhul a tăcut privind la mine
și-n ochi, că-n ei ni-e gîndul mai verace.

107. ...ascultă (a). 108. Sub jug (a). 109. ...ocultă (a).

într-adevăr la Tuluza. Stațiu a trăit la Roma, la curtea împăratului Domițian, și a scris
Tebaida, poemă în douăsprezece cărți, despre expediția celor șapte contra Tebei și Ahileida,
rămasă neisprăvită („în drum povar-a doua m-a răpus”) și care tratează despre faptele lui
Ahile. A scris și Sylvae-le, pe care însă Dante nu le-a cunoscut. Dante, care îl găsește printre
cei care ispășesc păcatul risipei, imaginează, din motive poetice, că a fost scăpat de păcatul
risipei reflectînd asupra cuvintelor „Auri sacra fames” din Eneida, că a devenit poet studiind

Eneida și creștin citind egloga IV din Bucolice, deci datorește totul lui Virgil. Aici (în brîul al cincilea din Purgatoriu) se face tovarăș de drum cu Dante și cu Virgil pînă sus, în Raiul pămîntesc din vârful Purgatoriului, luînd locul lui Virgil, ca conducător al lui Dante, cînd acela îl părăsește. 90. Mirtu- : cunună de mirt, nu însă de lauri, care era cea mai prețuită. Că Stațiu a meritat de mai multe ori cununa poetică rezultă dintr-un pasaj (III, 5) din Sylvae, dar cum a aflat Dante, care nu le cunoștea ? Trebuie să credem, cu Torraca, că Dante a avut la îndemîna o veche biografie a poetului latin sau alt izvor necunoscut nouă. 94. Foc : cauza (sămînța) ardorii ce am arătat în versurile mele a fost focul flăcării divine (adică al strălucitoarei și fierbinții epopei a lui Virgil), din care au ieșit scînteile, care la rîndul lor au aprins focul ce arde în poezia mea. 96. Altor : din Eneida s-au inspirat mai mulți poeți (printre care și Dante), în operele lor. 99. Trage : în înțelesul de „a cîntări”, „a valora”. 100. Deodată : dacă aș fi putut avea norocul să fiu contemporan cu Virgil și dacă m-aș fi putut bucura de prietenia lui, nu mi-ar fi părut rău să mai îndur încă un an chinurile Purgatoriului, din care am scăpat de-abia acum. 103. Privi : Virgil, care bagă de seamă că Stațiu îl laudă, fără să știe că e în fața lui, face semn lui Dante să nu spună, păstrînd și aici acel caracter de modestie pentru care contemporanii săi îl porecliseră „fecioara”. Toată scena e de o finețe și de o eleganță neobișnuită în alte opere medievale. Se vede toată delicatețea de care e capabil Dante cînd vrea să fie delicat. 107. El : „plînsul” și „rîsul”. 108. Mai bună : în sufletele mai sincere și deci mai puțin obișnuite să ascundă simțămintele lor. 111. Verace : cf. Convivio, III, 8 : „De nici o patimă sufletul nu poate fi stăpînit, al cărei reflex să nu vină la fereastră ochilor”.

423

DIVINA COMEDIE

112 – „Să-ți duci pe culme truda ta cu bine –
îmi zise el –, dar spune-mi ce fusese
ăst fulger de surîs pe-obraji la tine ?”

115 Fui strîns acum din două părți ; spusese
Virgil să tac, iar Stațiu mă conjură
să spui, și-atunci oftai și mă-nțelese

118 Virgil și-a zis : – „Nu sta-n încurcătură
să-i spui, ci spune-i tot, să-i fie-n știre
ce-ți cere vrînd cu-așa de mare-arsură”.

121 – „Tu, poate,-am zis, te miri de-a mea zîmbire
antice duh, și cauți cauza ei,
dar și mai mult voiesc să mi te mire :

124 El, cel ce-n sus conduce ochii mei,
e chiar acel Virgil ce-n tine puse
puterea de-a cînta viteji și zei.

127 De crezi că alt motiv la rîs m-aduse
să-l lași ca fals și-atribuie-l cum fu,
acelor despre el de tine spuse.”

130 S-a și plecat să-mbrățișeze-acu
genunchii lui Virgil. Dar el : – „Nu, frate !
Căci umbră sînt și eu, și umbră tu !”.

133 Sculîndu-se de jos : – „Ce cantitate
de-afect îți port, o vezi acum tu bine,
că eu, uitînd a noastră golătate,

136 mă port c-un mort ca și cu trupuri pline”.

124. Căci cel (a).

112. Să-ți duci : optativ. 114. Pe-obraji : Dante a observat că atunci cînd cineva surîde, nu numai ochii, dar întregul chip apare luminat. 116. Conjură : prezent istoric, în loc de imperfectul la care ne-am fi așteptat. 120. Arsură : setea dorinței. 123. Mire : adică : ceea ce-ți voi spune. 124. -n sus : nu numai „cătore vârful Purgatoriului”, dar și în sens alegoric : „cătore lucrurile nobile și demne”. 129. Acelor : acelor cuvinte de laudă care mie, mare admirator al lui Virgil, mi-au pricinuit bucurie. Trebuie însă să înțelegem că Dante a rîs și dintr-alt motiv, pe care cu greu l-ar fi putut spune limpede lui Stațiu și care e cuprins în vagul expresiei :

„acelor... spuse” : a rîs, adică, din pricina situației cam comice a lui Stațiu, care vorbește despre Virgil neștiind că-l are în față. 135. Golătate : uitînd că sîntem amîndoi suflete lipsite de trupuri. 136. Pline : consistente.

424

PURGATORIUL

Cîntul XXII

Brîul al șaselea : lacomii

Pe cînd se urcă în brîul al șaselea,
Stațiu explică din ce cauză se
găsește în brîul al cincilea (1-54) și
cum s-a convertit la creștinism
(55-114) Ajung în brîul lacomilor
și aud strigîndu-se pilde de cum-
pătare (115-154)

1 Era acum în urmă-ne rămas
și solul ce ne-a dus pe-a șasea scară,
acel ce de pe frunte-alt P mi-a ras.

4 Și Beati el pe cei ce căutară
dreptatea i-a numit ; iar dînșii lui
un sitiunt, dar făr-altce, strigară.

7 Iar eu urcînd urmam, nu greu cum fui
într-alte guri, pe-ai mei, în umblet iute
și nici o trudă nu simțeam că sui.

10 Și-atunci Virgil : – „Aprinsă de virtute
orice iubire-aprinde pe-alta-n cale,
de-ndată ce ea flacări dă, văzute.

3. Acel ce de pe frunte-alt semn (a). 7. Iar eu urcam, mai sprinten decît fui (a).

2. Solul : îngerul păzitor al brîului al cincilea, care răsese din fruntea lui Dante cel de-al cincilea P, corespunzător păcatului zgîrceniei și al risipei. Scară : treptele tăiate în stîncă, pe care se trece de la brîul al cincilea la cel următor. 4. El : îngerul. A se construi : „Și el (îngerul) i-a numit Beati (fericiți) pe cei ce căutară dreptatea, în opoziție cu aceia care nu au rîvnit decît după bunurile pămîntești, ca zgîrciții, al căror păcat se ispășește în brîul pus sub paza îngerului care vorbește aici”. Cf. Matei, V, 6 : „Ferice de cei flămînzi și însetați după dreptate”. 6. Sitiunt : „sînt însetați”. Cuvintelor îngerului, sufletele ispășitoare răspund repetînd numai cuvintele ce se potrivesc stării lor. În text însă e vorba nu de un răspuns al sufletelor, ci de înger, care, citînd cuvintele Evangheliei, se oprește la aceia cărorora le e sete, făr să pomenească pe cei cărorora le e foame, despre care va vorbi în cîntul XXIV îngerul păzitor al brîului celor lacomi. 8. Guri : trecători prin care se trece dintr-un brîu într-altul. Fiindcă îi rămăseseră pe frunte numai doi P, povara păcatului se ușurase cu mult. Pe-ai mei : depinde de „urmam” din versul precedent și trebuie înțeles : „urmam pe ai mei (conducători)”, adică pe Virgil și pe Stațiu. 11. Aprinde : cf. Convivio, III, 2 : „Cauza eficientă a adevăratei prietenii e virtutea”. 12. Flacări... văzute : atunci cînd se manifestează pe față.

425

DIVINA COMEDIE

13 Așa, din clipa ce-ntr-a noastră vale

sosit-a Juvenal care-mi spunea
ce drag obiect îți sînt iubirii tale,

16 s-a-ntors spre tine-atît de mult a mea
un om necunoscut mai drag să-ți fie,
și scurt acum și-ăst drum îmi va părea.

19 Dar spune-mi tu (și-mi iartă-n prietenie
de las eu frîul prea-ncrezut de-a dreptul,
și ca și-amic vorbește-mi și tu mie)

22 cum tu, prin multa rîvn-a ta-nțeleptul
cel plin de simț, pierdut-ai buna fire
să lași zgîrcenie-atît să-ți ardă pieptul ?”.

25 Mișcar-aceste vorbe la zîmbire
pe Stațiu-ntîi, și dete-apoi răspuns :
– „Orice-mi vorbești mi-e drag semn de iubire.

28 E drept c-aori vezi lucruri ce-s de-ajuns
să fie-un fals obiect de dubitare,
temeiul lor real fiind ascuns.

31 Tu crezi, cum dovedește-a ta-ntrebare,
din cauza poate-a stării ce-o avui,
câ-n viaț-aș fi hrănit porniri avere.

34 Ci-acestui viciu eu străin îi fui
așa de mult că multă desmășură
cu mii de luni de cazne-o [petrecui].

37 Și dacă n-ar fi fost să-l am în ură,
de cînd știi cum tu strigași odată,
ca și-ndîrjit pe-umana-ne natură :

15. Cum n-ar... străin m[ai] drag (a). 20. Că prea-ndrăznesc să intru-n miez dea-
dreptul (a). 21. Și tu-mi vorbește mie (b). 32. a caznei ce-o avui (a). 34-35. Ci-acestui
viciu-atît de mult/ Străin încît enorma (a).

13. Vale : în „nobilul castel” din Limb. Cf. Infernul, IV, 24-63. 14. Juvenal : Decimus Iunius
Juvenalis, faimos scriitor de satire, contemporan și admirator al lui Stațiu, e cunoscut de
Dante, care îl citează de două ori : în Convivio, IV, 12-29, și în De Monarchia, II, 3. Din acest
pasaj se vede că Dante nu ignora cuvintele pline de admirație pentru Stațiu pe care le are
Juvenal în satira VII, V, 82. 16. A mea : iubire. 17. Un om : vers nu prea clar. Probabil că
traducătorul a vrut să spună că Virgil a iubit și mai mult pe Stațiu, cu toate că nu-l cunoștea,
cînd a aflat de la Juvenal despre dragostea aceluia pentru el. Dante spune : „încît niciodată
nu a încercat cineva o dragoste mai mare pentru un om necunoscut”. 18. Acum : în tovărășia
ta. 24. Zgîrcenie : Virgil crede că păcatul lui Stațiu a fost zgîrcenia, pe cînd Stațiu păcătuiuse
prin risipă. 28. Aori : uneori. 30. Fiind : din cauză că. 32. Stării : brîului din Purgatoriu în
care l-au găsit pe el Dante și Virgil. 35. Desmășură : că a fost prea străin de avariție, adică
a fost risipitor. 36. Mii : fusese în brîul zgîrciților și risipitorilor aproape șase mii de luni,
corespunzătoare celor cinci sute de ani despre care a vorbit mai sus. 37. Să-l am : păcatul
zgîrceniei, avariția. 38. Strigași : în cartea III, vv. 56-57 din Eneida, cu privire la Polidor,
care a fost omorît de Polinestor din pofta de avere.

426

PURGATORIUL

40 «La ce nu-mpingi tu, foame blăstemată
de-argint, în oameni poftete perfide»,
urlînd împinge-aș și-azi povara dată.

43 Atunci simții că prea se pot deschide
a mele mîini, și seama eu mi-am tras
cum poate-ăst rău ca și-altele ucide.

46 O, cîți vor învia cu capul ras,
din neștiință, ce le-opri și-n viață
căința lor și și-n extremul pas !

49 Să știi că orice rău ce este-o față
direct opusă altui rău, fac cor
și usuc-aci-mpreun-a lor verdeață.

52 Și dac-am fost aci-ntr-acel popor
ce-și plînge viciul avariției sale,
eu fui pentru acel opus cu-al lor”.

55 – „Pe cînd însă cîntai tu dubla jale
ce-avu Iocasta-n luptele haine –
vorbi poetul doinei pastorale –,

58 din cîte Clio ne-a cîntat prin tine
nu pari credinții-a-i fi primit tu harul
ce, făr’ de ea, știrbește-oricare bine.

61 De este-aşa, al cui fu felinarul,
ce soare-avuşi, lumină ca să-ţi dea
să-ntinzi vintrele spre-a urma Pescarul ?”
64 „Din peşteri pe Parnas m-ai dus a bea
tu-ntîi de toţi, şi-aşa mi-ai fost deci mie
tu, după Dumnezeu, lumina mea.

41. averi (a). 54. un păcat (a). 59. a-i fi primit credinţii harul ? (a).

40. La ce : traducere aproape literală din pasajul din Eneida citat mai sus : „Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames ?”. 42. Împinge-aş : „dacă, citind acest vers din Eneida, n-aş fi conceput o ură neîmpăcată împotriva lăcomiei de aur, acum, în loc de a fi în Purgatoriu, aş împinge cu pieptul poverile ce le împing zgîrciţii şi risipitorii în Infern” (cf. Infernul, VII, 27-55). Torraca observă cu drept cuvînt că ar putea părea ciudat ca Staţiu, dintr-un vers al lui Virgil împotriva lăcomiei de bani, să fi fost îndemnat să fugă de păcatul risipei, dar, lăsînd la o parte faptul că Dante interpreta rău pe acel cogis pe care în text îl traduce prin a cumpăni, şi păcatul risipei, ca şi cel al zgîrceniei erau considerate excese opuse la acea cumpătare (măsură) în aprecierea bunurilor lumeşti. 45. Ucide : e vorba, fireşte, de moartea sufletului. 46. Ras : cf. Infernul, VII, 57, unde se spune că în ziua Judecării de Apoi zgîrciţii vor învia cu pumnii strînşi, iar risipitorii cu capul ras, ca şi cînd şi-ar fi risipit şi părul.

50. Opusă : ca, de pildă, păcatul zgîrceniei şi cel al risipei. Fac cor : se identifică una cu alta şi sînt pedepsite cu aceeaşi caznă. Cu alte cuvinte : în Purgatoriu, împreună cu fiecare păcat, e pedepsit şi păcatul direct opus. 51. Verdeaţă : consideră păcatul ca o buruiănă. 54. Acel : păcat. 56. Iocasta : mama celor doi fraţi duşmani Eteocle şi Polinice (dubla jale a mamei lor), care se omorî cînd aceştia începură ultima lor luptă. Cf. Infernul, XXVI, 54, şi Tebaida, I, 41. 57. Pastorală : Virgil, autorul Bucolicelor. 58. Clio : muza istoriei. Tine : Staţiu, cel care vorbeşte fiind tot Virgil. 59. Credinţii : în Isus Cristos. 61. Felinarul : lumina ce te-a călăuzit. 63. Pescarul : Sfîntul Petru. 66. După : în text : „spre”. Staţiu vrea să spună că Virgil i-a fost
427

DIVINA COMEDIE

67 Ai fost ca-n noapte-un om ce-avînd făclie
în dosul său, lui nu-i e de folos,
ci-arată calea celor ce-au să vie.

70 Cînd «Timpii se prefac – strigare-ai scos –
dreptatea şi-aureul veac revine
şi-un proaspăt neam din cer scoboară jos».

73 Poet prin tine fui, creştin prin tine
dar clar spre-a face ce-am schiţat puţin,
eu mîna-ntind să dau colori depline.

76 Era de-acum întreg pămîntul plin
de-acel cuvînt ce-n lume sămînîndu-l
l-au dus trimişii-acelui regn divin,

79 şi-aşa de mult îţi concorda şi gîndul
de care-am spus, cu-apostolii cei noi,
că drag îmi fu să-i tot aud spunîndu-l.

82 Şi-atît de sfinţi mi se părur-apoi,
încît, goniţi de Domiţian cînd fură,
nu fără plîns vedeam a lor nevoi.

85 Cît timp fui viu, ei şi-ajutor avură
din partea mea, şi-a lor curate-opinii
făceam să am orice-altă sectă-n ură.

88 Deşi chiar pîn-a nu-mi fi dus elinii,
în vers la Teba-n cîmp m-am botezat ;
de frică îns-am ocolit creştinii,

91 şi tot păgîn mult timp m-am arătat,
şi-n rîp-a patra pentru-a mea scaldare
eu patru veacuri şi mai mult am stat.

94 Şi-acum tu, cel ce-mi rupseşi vâlul care

mi-ascunse bunul ce l-am spus, tu, bune,
fiindc-avem destul timp de urcare,

69. albește calea (a). 92. scâldarea (a), trecut în text (A) de însuși traducătorul.

îndrumător spre poezie și spre religia creștină. 70. Timpii : citează versurile faimoase din egloga IV, pe care oamenii din Evul Mediu le interpretau ca pe o profecie a nașterii lui Isus : „Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo, Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna, Jam nova progenies coelo demittitur alto”. Cf. Comparetti, Virgilio nel Medioevo, I, 133 și urm. 74-75. Schițat... colori : voi explica mai lămurit ceea ce am atins numai în treacăt. Se servește de limbajul tehnic al pictorilor de miniaturi, care întâi desenau și pe urmă aplicau culori. 77. Cuvînt : Evanghelia. 79. Gîndul : acele versuri ale eglogei pomenite mai sus. 83. Domițian : luîndu-se după Orosius (VII, 10), Dante atribuie lui Titus Flavius Domitianus (81-90 d.Cr.) o persecuție a creștinilor, care nu pare a fi dovedită. 85. Ei : creștinii. 88. Elinii : în text : „înainte ca eu să fi dus pe greci la rîurile Tebei...”, adică înainte de a fi compus Tebaida. 90. Ocolit : în text : „am fost creștin pe ascuns”. 92. A patra : în brîul celor nepăsători. Ne explicăm deci de ce a stat Stațiu în Purgatoriu mai mult decît cinci sute de ani. Scâldare : lipsă de curaj, șovăire. Coșbuc probabil s-a gîndit la expresia populară : se scaldă în două ape. Textul italian are tepidezza = fr. tiédeur.

428

PURGATORIUL

97 de știi, de vechiu-ne Terențiu-mi spune

în ce loc e ? Și Varo, Plaut, Cecil,

sînt dînșii condamnați și-n ce genune ?”

100 – „Ei, Persiu și-eu – a zis Virgil –

și mulți sîntem cu grecul ce fusese

al muzei noastre cel mai drag copil,

103 în primul cerc al Iadului, și-adese

de munte-acolo vorbă se deschide,

[pe care-a noastre doici sâlaș alese]

106 și-Anacreon cu noi și-Euripide

și mulți din grecii-a căror frunte-avu

cununi de mirt, și-Agat și Simonide ;

109 sînt și de-acei pe cari-i cînti și tu

Antigona, Deifila și Argia

și-Ismene, tristă tot așa cum fu,

112 și cea ce-odat-a arătat Langia,

și fiica lui Tiresias și Tete

și-n rînd cu-a ei surori Deidamia.”

104. Parnas (a). 104-105. Cuvînt de dealu-acela se deschide/ Ce-al Muzelor e cuib (b).

105. alese (a).

97. Terențiu : Publius Terentius Afrus (192-159 î.Cr.), marele poet. 98. Varo : Lucius Varius Rufus, poet dramatic latin, contemporan cu Virgil. Plaut : Titus Maccius Plautus (254-184 î.Cr.), ale cărui comedii au rămas însă necunoscute oamenilor din Evul Mediu, fiind descoperite numai în secolul al XV-lea. Despre toți acești autori Dante a aflat veste de la Horațiu (Ars poetica, 54-55). Cecil : poetul comic Caecilius Statius, contemporan cu Pacuvius, născut la Milan în jurul anului 165 î.Cr. 100. Persiu : poetul satiric Aulus Persius Flaccus (34-62 d.Cr.). 101. Grecul : Homer, despre care cf. Infernul, VI, 88. 102. Noastre : epice. 103. Cerc : adică în „nobilul castel” din Limb. 104. Munte : Parnasul, locuința muzelor (doicile noastre). 106. Anacreon : (m. 478 î.Cr.), vestitul poet grec, autorul delicatelor ode ce au avut atîta răsunset în literatură, mai ales în cea italiană și franceză din secolul al XVI-lea și citat și el de Horațiu. Textele mai bune și textul critic al Societății Dantești au însă Antifonte, poet tragic grec, care a trăit în vremea tiranului Dionis din Siracuză și de la care nu ne-au rămas decît cîteva fragmente. Euripide : poetul tragic elin (480-406 î.Cr.) foarte rafinat, de care Aristofan și-a bătut joc atît de des în comediile lui. 108. Agat : Agaton (448-401 î.Cr.), poet tragic, discipol al lui Socrate. Cu ocazia premiului pentru tragedie cîștigat de el s-a ținut faimosul banchet care formează subiectul dialogului lui Platon (și al lui Xenofon) despre iubire. Simonide : faimosul poet liric elin (556-469 î.Cr.) care a proslăvit moartea celor trei sute de

spartani la Termopile. Despre toți acești poeți elini Dante a avut știre de la Cicero și din Poetica lui Aristotel. 109. Cînți : personajele Tebaidei și Ahileidei lui Stațiu. 110. Antigona : fiica lui Oedip și a Iocastei, deci sora lui Eteocle și a lui Polinice (Tebaida, XII, 349 și urm.). Deifila : soția lui Tideus și mama lui Diomedes (Convivio, IV, 25). Argia : sora Deifilei și soția lui Polinice (Convivio, I, c). 111. Ismene : fiica lui Oedip și a Iocastei și sora Antigonei. Tristă : ca și cum ar avea încă înaintea ochilor priveliștea cadavrului mamei ei, cum ne-o descrie Stațiu (Tebaida, XI, 64 și urm.), după care Ismene „s-a aruncat plîngînd peste trupul rănit al mamei și i-a șters cu părul ei rănile”. 112. Langia : izvor în Beoția. Face aluzie la Isifila pomenită de Dante și în cîntul XVIII din *Infern* (v. 92), care arată celor șapte eroi din Teba izvorul Langiei spre a-și astîmpăra setea. 113. Tiresias : vrăjitoarea Manto, fiica lui Tiresias, pentru care cf. nota la *Infernul*, XX, 55. Tete : Tetis, Nereida, soția lui Peleus și mama lui Ahile. 114. Deidamia : fiica lui Licomedes, regele Schirului, la curtea căruia Ahile a stat ascuns în haine femeiești.

429

DIVINA COMEDIE

115 Tăcut acum și-unul și altul stete,
din nou atenți ce loc au sub picioare,
scăpați de-urcuș și liberi de părete.

118 Erau rămase patru servitoare
de-a zilei, jos, și-a cincea sta la car
în sus țintindu-și oiștea-n dogoare,
121 cînd zise el : – „Spre gol ne cată iar
să-ntoarcem umărul cel drept, și steiul
și-aici să-l ocolim ca-ntr-alt hotar”.

124 Aci-ndreptar ne-a fost deci obiceiul,
și-avînd și-asensu-acelei umbre sfinte,
luarăm drum mergînd cu tot temeul ;
127 eu singur, îndărăt, ei mai 'nainte,
și multe-așa din ce vorbeau mergînd
din arta noastr-am prins învățăminte.

130 Dar dulcea vorbă le-o curmă curînd
un pom ce-aflarăm drept în cărăruie
cu bun miros și mîndre mere-avînd.

133 Din ram în ram, cum bradul se gurguie
spre vîrf, acesta-n jos se-nrămura,
ca nimeni, cred, în el să nu se suie.

136 Pe partea-n care drumu-nchis era
cădea din deal șivoi de apă clară
ce numai sus prin foi se răsfirea.

118. Erau a zilei (a). 134. spre vîrf cum se-ngu... (b).

115. Unul... altul : Virgil și Stațiu. 116. Ce loc : brîul al șaselea. 117. Părete : afară din strîmtoarea scării care îi strîngea cu pereții ei, silindu-i să meargă unul după altul.

118. Servitoare : patru ore, după ceasul medieval. Aceste patru ore rămase jos, înapoi, adică întrecute de soare, sînt cele de la șapte pînă la zece. A cincea, care era acum „la car”, ar corespunde deci cu ora unsprezece din ceasul nostru. 120. În sus : fiindcă pînă la douăsprezece soarele se ridică mereu. -n dogoare : oiștea carului solar fiind înfocată. 121. Spre gol : după cum am făcut în celelalte brîuri, așa și aici trebuie să facem ocolul muntelui de la stîncă înspre dreapta, ceea ce are drept urmare că umărul drept al celor doi drumeți se întoarce către marginea exterioară a brîului. 125. Asensu- : consimțămîntul. Umbre : Stațiu. 128. Multe : a se construi : „Din ce vorbeau (Virgil și Stațiu) mergînd, am prins multe învățăminte din (privitoare la) arta noastră (poezia)”. 131. Pom : cf. *Purgatoriul*, XXIV, 116, unde vom întîlni un alt pom la fel, care, ca și cel de față, se naște dintr-acela al binelui și al răului, pe care îl vom întîlni în Raiul pămîntesc de pe vîrfurile *Purgatoriului*. E un fel de duplicat al pomului binelui și răului, care e foarte potrivit aici, în brîul celor lacomi. Cf. *Geneza*, II, 9 : „Domnul Dumnezeu a făcut să răsară din pămînt tot felul de pomi, plăcuți la vedere și buni la mîncare, și pomul vieții în mijlocul grădinii, precum și pomul cunoștinței binelui și răului.

Un rîu ieșea din Eden și uda grădina...”. 135. Să nu se suie : ca să mănînce din fructele oprite. Păcatul lui Adam este și neascultarea, și lăcomia, deci Dante a introdus bine aici acest pom simbolic. 136. -nchis : în partea peretelui stîncos al muntelui. 138. Răsfira : stropea frunzele ca o ploaie înviorătoare. Pomii mirositori și apa aceasta răcoritoare formează pedeapsa lacomilor munciți în acest brîu, ca un fel de pedeapsă a lui Tantal.

430

PURGATORIUL

139 De pom poezii-ncet s-apropiară.

Dar iat-un glas strigat-a dintre foi :

– „Din pomu-acesta nu gustați !”, și iară :

142 – „Sta-n gînd mai mult Mariei – zise-apoi –

să iasă nunta-n rînd și-n toate bune,
nu gura ei, ce-azi plînge pentru voi.

145 Iar ap-a bea romanelor străbune
de-ajuns le-a fost : mîncările-n amar
le-avu Danil și-a strîns înțelepciune.

148 Fu primul veac ca aurul cel rar,
și ghinda,-n foame-i, dulce-i fu s-o guste
și-orice pîrîu în sete-i fu nectar.

151 Avu premîndă miere și lăcuste,
din cari trăi-n pustiu Ion odată,

de-aceea-n veci el glorie-o să guste

154 și-i mare-atît cum cărțile-l arată”.

151. Ion avu și miere (a). 153. custe (A). 154. spune-n evanghelie (a).

141. Nu gustați : cf. Geneza, II, 17 : „Din pomul... să nu mănînci”. E vorba de obișnuitele voci tainice, care strigă în fiecare brîu al Purgatoriului pilde de virtuți opuse păcatului pedepsit acolo. 142. Mariei : face aluzie la nunta din Cana. Cf. Ioan, II, 3 : „Cînd s-a isprăvit vinul, mama lui Isus I-a zis : «Nu mai au vin»”. 144. Plînge : pentru păcatele oamenilor. 145. Romanelor : fiindcă la romani femeile erau oprite de a bea vin. 146. -n amar : în text : „a disprețuit”.

Cf. Daniel, I, 8 : „Daniel s-a hotărît să nu se spurce cu bucatele alese ale împăratului și a rugat pe căpetenia famenilor dregători să nu-l silească să se spurce”. 151. Lăcuste : cf. Marcu, I, 6 : „El se hrănea cu lăcuste și miere sălbatică”. 154. Cărțile : cărțile sfinte, Evanghelia.

431

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXIII

Brîul al șaselea : lacomii

Cîntecul sufletelor și extrema lor

slăbiciune (1-39) Forese Donati

(40-84) Nella și inveciva în con-
tra femeilor din Florența (85-114)

Amintiri din tinerețe (115-119)

Dante arată lui Forese motivul călă-
toriei lui (120-133)

1 Pe cînd priveam așa-n frunzișul verde
cu ochi țintiți așa cum stă și cată

și-acel ce după paseri vremea-și pierde,

4 îmi zise cel mai mult decît un tată :

– „Să vii, o, fătul meu, c-avem altcum
mai bine-a face uz de vremea dată”.

7 Întoarsei fața și-ai mei pași acum
grăbiți după-nțelepții ce pe cale
vorbeau așa c-adrag făcui ăst drum.

10 Cînd iată c-auzii plîngînd prin vale

Labia mea, dulce-o melodie,

că și plăcere-avui de el și jale.

13 – „Ce-aud eu, dulce tată, ce să fie ?” –

am zis, iar el : – „Sînt spirite, gîndesc
cari merg umplînd a vinei datorie”.

16 Hagiii-ngîndurați cînd întîlnesc
în drum persoane lor necunoscute
să-ntorc a le privi, dar nu s-opresc :

12. Așa c-avui și drag de el (a).

3. Acel : vînătorul. Pierde : foarte naiv, un vechi comentator (Benvenuto da Imola) adnotează :

„Et saepe perdit tempus inutiliter quia non potest aviculum capere”. Cum se vede, pierderea
de vreme se referă la patima unor oameni, în cea mai mare parte meseriași, care și azi, ca
și în vremea lui Dante, pleacă duminica la vînătoare de păsări vii. 8. -nțelepții : Virgil și
Stațiu. 9. Așa : așa frumos, despre lucruri atît de interesante. 11. Labia mea : sînt cuvintele
psalmului LI, 15 : „Doamne, deschide-mi buzele, și gura mea va vesti lauda Ta”. Cu aceste
cuvinte lacomii din acest brîu insistă asupra adevăratei meniri a buzelor, care e aceea de a
cînta laude lui Dumnezeu, nu de a gusta fără cumpăt bunătățile pămîntului. 12. De el :
concordanță ad sinesim, ca și cum în loc de melodie ar fi vorba de un cîntec sau, referindu-se
la „labia mea”, un strigăt. 15. Umplînd : ispășindu-și păcatul. 16. Hagiii : a se înțelege :

432

PURGATORIUL

19 așa-ntorcîndu-se spre noi tăcute
și-adînc smerite duhuri într-un stol,
în treacăt ne priveau, mergînd mai iute.

22 Cu ochii-afunzi sub negrul rotogol,
și supte-ale lor fețe-așa de trase
că pielea se-nforma pe osul gol.

25 Erisihton nu cred că se uscaser
așa pînă-n zvîntarea secii piei,
cînd numai ea pe oase-i mai rămase.

28 Ziceam, gîndind în mine : „Iat-acei
ce-au dat Ierusalimu-n vremi cumplite
cînd puse dinții Maria-n fiul ei”.

31 Inele făr’ de-opal par în orbite
și cîți au de-OMO-n fața de-om credința
puteau pe M să-l vadă-n linii-albite.

34 Ah, cine-ar crede, neavînd știința,
că poate-un măr, și-o apă să-i aducă
așa-ntr-un hal, hrînindu-le dorința !

37 Stăteam mirat ce foame-aci-i usucă,
și nu vedeam nici cauze manifeste
uscatei piei și feței de nălucă.

40 Dar iat-un duh, din fundul negrei țeste
țintindu-și ochii fix privi la mine
și tare-apoi : – „Ce grații-mi sînt aceste ?”.

43 N-aș fi putut să-l recunosc, vezi bine,
nicicînd din chip, ci-n vocea sa avui
ce fața sa diform-ascunse-n sine,

46 și-ntreaga cunoștință feței lui
schinteaua asta-ntreagă mi-o aprinse.

Și chipul lui Forese-l cunoscu.

20. ele (a). 24. pielea (a). se lipea (b). 36. Mizerie-astfel (a). 41. goi (a). 46. cunoaș-
terea stîlcitei (a).

„după cum hagiii... așa și duhurile acele tăcute și smerite...” 22. Afunzi : adînciți. Rotogol :
al orbitelor. 25. Erisihton : fiul regelui Tesaliei, care, profanînd o pădure consacrată zeiței
Ceres, fu pedepsit cu o foame atît de groaznică, încît, după ce a vîndut tot ce posedea și chiar
și pe fiica lui, a început să mănînce din sine. Cf. Ovidiu, *Metamorphoses*, VIII, 741-878.

28. Acei : Flavius Iosephus povestește (*De bello Judaico*, IV, 3) că în timpul cînd Titus
Vespasianus asedia Ierusalimul, evreii ajunseseră la o foamete așa de cumplită, încît o femeie

numită Maria lui Eleazar își mîncă copilul. 31. Inele : orbitele acestor chinuți apar ca niște inele fără piatră. 32. OMO : oamenii din Evul Mediu credeau că pe chipul omenesc e scris omo, interpretînd ca O cei doi ochi, iar linia formată de orbite și de nas, ca M, după forma ( ) ce această literă o are în gotica majusculă. 33. Albite : poate că trebuie înțeles : „clare”. 42. Grații : ce har mi-e dat de Dumnezeu să pot vedea aici (și deci să fie mîntuit) un prieten care mi-a fost atît de scump ? Sufletul care vorbește e prietenul lui Dante, Forese Donati, fost tovarăș de ospete și de viață lumească și cu care a avut un schimb de sonete foarte triviale. 45. Ce : ceea ce. Adică : „Glasul lui mi-a destăinuit ceea ce chipul lui schimbat de suferințe mi-ascundea”. 47. Schinteaua : această scînteie, licărire de lumină (intuiție), mă luminează așa încît îi cunoscui și chipul. 48. Forese : Forese Donati, fiul lui Simone Donati și fratele

433

DIVINA COMEDIE

49 – „Ah, nu privi ce scoarță rîia prinse –
așa plîngea – și nici zbîrcita piele,
și nu-mi privi nici lipsa cărnii stinse,
52 ci spune-mi drept de tine și de ele,
ce duhuri sînt cari drumul ți-l arată ?
Să nu-nchizi gura ta rugării mele !”
55 – „Ah, fața ta ce-o plînsei moart-odată,
stîrnește-n mine tot așa durere
și-acum, c-o vîd atît de deformată !
58 Dar ce, pe cer ! v-duce-așa-n scădere ?
Nu-mi cere să-ți vorbesc cînd stau mirat
căci rău vorbesc cei plini de-o altă vrere.”
61 Iar el : – „Și apei printr-un veșnic sfat,
s-a dat puterea care-astfel mă zvîntă,
și pomului ce-n urmă l-ați lăsat.
64 Iar gloata-ntreagă ce cu bocet cîntă
fiindcă gurii prea-i urmase-orbește,
se face-aci prin post și sete, sfîntă.
67 Dorința de-a mînca și-a bea ne-o crește
mirosul scris din pom să se ridice
și-acel pîrîu de sus ce-l răcorește,
70 dar nu o dat-ocolul pe cornice
ne dă acestui chin o-mprospătare,
zic chin și-ar trebui plăcere-a-i zice,
73 ci-mpinși sîntem spre pom de dorul care
să strige Crist voios Eli-l făcu,
pe cînd murea spre-a da răscumpărare”.

54. Și gura ta n-o-nchide rugii (a). 66. Prin sete-aici și post (a). 70. Nu singur un ocol (a). 74. Pe Crist să strige adînc (a). Pe Crist striga (b).
evlavioasei Piccarda (Purgatoriul, XXIV, 13) și al lui Corso Donati, căpetenia „negrilor”. Muri în ziua de 28 iulie 1296, deci rătăcirea lui Dante, în timpul căreia s-a întîmplat schimbul de sonete triviale de care am pomenit, trebuie să fi avut loc într-o epocă anterioară. 49. Rîia : corespunde cu „pielea uscată” din versul 39. 52. De ele : de sufletele care întovărășeau pe Dante, adică de Virgil și de Stațiu. 57. Deformată : se observă și aici durerea omenească a lui Dante pentru prietenul din tinerețe și mai ales mila de chipul omenesc chinuit și deformat, pe care am observat-o și în Infern față de Brunetto Latini (cîntul XV) și în episodul vrăjitorilor (cîntul XX), care au capul sucit la spate. 60. Vrere : dorință. „Nu pot vorbi bine cei ce se gîndesc la altceva”. 65. Gurii : lăcomiei. 66. Se face... sfîntă : se mîntuie de păcat. 68. Scris : a se construi : „scris să se ridice din pom”. 70. Nu o dat- : nu cred că trebuie interpretat cum fac Torraca și Passerini : „de cîte ori, făcînd ocolul muntelui, sufletele mai trec încă o dată prin fața pomului”, ci cum interpretează Steiner : „în fața oricărui pom sub care trec”, adică : „nu numai o singură dată la fiecare ocol”. Cornice : italianism în loc de brîu ; vine de la cornice, care în vechea italiană nu însemna ramă, ca în cea modernă, ci brîu. 73. Dorul : de dreptate și supunere. 74. Eli : Dante pronunța Eli. Cf. Matei, XXVII, 46 : „Și pe la ceasul al

nouălea, Isus a strigat cu glas tare : «Eli, Eli, lama sabahtani», adică : «Dumnezeul Meu, Dumnezeu Meu, pentru ce M-ai părăsit ?»”.

434

PURGATORIUL

76 Iar eu : – „Fores, de când schimbaseși tu
pe-o lume bună lumea cea săracă,

cinci ani nici nu trecură pîn-acu ;

79 puțința de-a greși topită dacă

ți-a fost mai înainte de-acea bună

durere ce cu Cerul sfînt ne-mpacă :

82 tu cum sosisi pe-așa de sus cunună ?

Credeam la cei de jos a te vedea

cari vremea lor prin vreme și-o răzbună !”.

85 Iar el : – „M-aduse-așa curînd a bea

pelinul dulce-al caznei dureroase

prin plînsul ei ce-l dăruie Nella mea.

88 Cu mari suspine și cu rugi pioase

m-a smuls din rîpa unde-aștepți, adică

și liber de-alte rîpi aici mă scoase.

91 Pe-atît mai scumpă e și mai amică

iubita-mi vâduvioară, Nella-n Rai,

pe cît și-n fapte bune-i mai unică.

94 Căci tu, Barbagio din Sardinia, ai

femei și tu la suflet mai curate,

decît Barbagia-n care mi-o lăsai.

97 Dar ce mai vrei să zic, o, dulce frate ?

Eu văd un timp, la ce ți-am spus dovadă,

și-acele zile nu sînt depărtate,

77. O lume rea pe-o lume... (b). 79. De-ți fu puțința de-a greși topită (b). 81. Ce

inima cu Ceru-o remărită (b).

78. Cinci ani : mai puțin de cinci ani, căci, dacă facem socoteala, vedem că de la 28 iulie 1296,

anul morții lui Forese, pînă la aprilie 1300, data presupusă a călătoriei lui Dante, nu trec nici

patru ani întregi. Cu toate că Antonio Belloni a demonstrat că în vremea lui Dante exista un

fel de a socoti ani, numărînd de cîte ori anul își schimba cifra de la sfîrșit și adică ținînd

seama și de anul de la care se pornește și de cel la care se ajunge (în care caz am avea cinci

ani de la 1296 pînă la 1300), totuși cred că nu s-a făcut încă destulă lumină asupra acestui

pasaj, care este foarte interesant. Interpretarea lui Torraca : „Era acesta momentul de a

număra anii pe degete ?”, din care ar decurge că în momentul acela de emoție sufletească

Dante și-a greșit socoteala, mi se pare și mai puțin convingătoare. 79. Putința : a se înțelege :

„Și dacă puțința de a greși ți-a fost topită de acea bună durere (căință) ce ne împacă cu Cerul

sfînt...”. 82. Cunună : brîu, cerc. 83. Cei de jos : în Ante-Purgatoriu, unde cei care și-au întîrziat

pocăirea stau de atîtea ori o sută de ani, cîți ani au întîrziat. 86. Pelinul : amarul. Cf. v. 72 :

„zic chin și-ar trebui plăcere a-i zice”. 87. Nella : soția lui Forese, despre care nu știm nimic.

Pare însă sigur că această pomenire afectuoasă reprezintă aici un fel de ispășire a sonetului :

„Cine ar auzi tușind pe cea născută într-un ceas rău, soția lui Bicci, zis și Forese...” scris de Dante

împotriva tovarășului lui de viață lumească și în care s-a legat și de soția acestuia. 89. Rîpa :

Ante-Purgatoriul. 90. Alte rîpi : cu rugăciunile ei mi-a scurtat chinurile, făcîndu-mă să trec,

fără să mă opresc, prin acele brîuri care precedă pe acesta al lacomilor. 94. Barbagia : ținut

din Sardinia, socotit în vremea lui Dante ca foarte sălbatic și cu moravuri corupte. Cît privește

femeile din acest ținut, se pare că Dante face aluzie la felul lor de a se îmbrăca, lăsînd goale

„pectus et ubera”. 96. -n care : Florența.

435

DIVINA COMEDIE

100 cînd de pe-amvon opri-veți să se vadă

impudicele doamne florentine

umblînd cu sînul dezvălit pe stradă.

103 Spre-a se-mbrăca onest, ce saracine,
ce barbăre-așteptară-nvățătura
Bisericii sau alte discipline ?

106 De-ar ști acele-obraznice măsura
ce lor în cer de-acum li se gătește
și-ar pune de pe-acum pe urlul gura !

109 Prevăzul îns-aici de n-amăgește,
boci-se-vor 'nainte-a da mustață
pe-obrajii cui cu nani-azi s-ogoieste.

112 Ah, frate-acum, n-ascunde, ci ne-nvață :
nu singur eu, cum vezi, ci-ntreaga ginte,
privim cum faci luminii umbră-n față”.

115 Și-am zis așa : – „Dacă-ți aduci aminte
ce-am fost cu tine eu, cu mine tu,
amar ne-o fi a ne-aminti-n prezinte.

118 Din viață-aceea, ăst ce-i duce-acu
al meu, m-a scos de-alaltăieri pe mine,
când sora ăstuia rotundă fu –

121 spre soare-am arătat – m-a dus cu sine
în carnea vie-a mea care-l urmează
prin trista noapte-a morții făr' de fine.

124 De-aci-mi ținu în sus puterea trează
să urc și s-ocolesc pe dealu-acel
ce tot ce-n voi e strîmb acu-ndreptează.

127 Mă va-nsoți, mi-a zis, pînă la țel
acolo unde fi-va Beatrice,
de-aici apoi voi merge făr' de el.

107. Ce-n toată graba-n cer (a). 120. ăstui zeu (a). 124. De-aici m-a scos ținîndu-mi
fîrea trează (a).

100. Opri-veți : predicatorii vor opri de pe amvon ca impudicele doamne florentine să fie
văzute umblînd pe stradă cu sînul dezvelit. 109. Prevăzul : prevederea. A se înțelege : „Dacă
aici în Purgatoriu prevederea nu înșală...”. 110. 'nainte : probabil Dante face aici aluzie la
pedepsirea Florenței de către Henric al VII-lea, împăratul afit de așteptat și de invocat de
Dante, care, tocmai în vara anului 1312, venea cu oștirile sale să o asedieze. Alții cred că se
referă la nenorocirile publice ce s-au întîmplat în Florența în preajma anului 1300. 111. Cui :
înainte de a fi crescut mustață copiilor care astăzi sînt adormiți cu „nani”. 114. Umbră : Dante
fiind viu, trupul lui opac la lumină face umbră, ceea ce nu se întîmplă lui Virgil și lui Stațiu.
116. Ce-am fost : face aluzie la perioada lui de rătăcire morală și mai ales la acel schimb de
sonete triviale despre care am vorbit. 120. Sora : luna. 123. Prin trista : depinde de „m-a
dus” din versul 121. Noapte : Infernul, unde nu pătrunde lumina morții : moartea sufletului.
124. În sus : în înțelesul de : „spre cer” (cf. „sus inimile”). 125. Acel : muntele Purgatoriului,
despre care vorbește cu cuvinte generale și nelămurite, pentru a pune în relief ce are el
minunat și sfînt. 128. Acolo : pînă în Raiul pămîntesc de pe vîrfurile muntelui.

436

PURGATORIUL

130 Virgil e cel ce-acestea mi le zice
iar altu-i umbra pentru care-n toate
cutremur mai 'nainte fu-n cornice

133 pe-ntregul munte ce dintr-însu-l scoate”.

133. din sine-l (a).

133. Scoate : îi dă drumul, fiindcă și-a terminat ispășirea. E vorba, firește, de Stațiu.

437

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXIV

Brîul al șaselea : lacomii

Mirarea umbrelor (1-9) Piccarda

(10-15) Bonagiunta da Lucca și „dulcele stil nou” (16-63) Forese prezice pedeapsa apropiată a lui Corso Donati (64-99) Al doilea pom mistic și pilde de lăcomie (100-154)

1 Nici pasul vorba și nici vorba pasul nu ni-l slăbea ; vorbind mergeam grăbiți așa ca-mpins de vânturi bune vasul.

4 Iar morții-n jur din nou pârînd muriți, vâzîndu-mă că-s viu, trăgeau mirare de mine-acum prin ochii lor scobiți.

7 Iar eu, urmînd pornita cuvîntare :

– „Din cauza celuiilalt e mersul lui mai lin de cum i-ar fi de-altfel, îmi pare.

10 Dar unde-o fi Picarda ? Știi să-mi spui ?

Și-n cîtă gloată-n juru-ne s-adună vrun vrednic de vâzut nici unul nu-i ?”.

13 – „O, sora mea, frumoasă ea și bună, nu știi ce-a fost mai mult, se veselește în ’nalt Olimp purtînd a ei cunună !”

16 Așa dintîi și-apoi : – „Nu ni s-oprește pe-oricine să-l numim, căci deformat prin foame chipu-atît ni se pocește.

1-2. vorbele, nici ele/ ci vorbeam mergînd (a). Mai rar nu ne făcea nici vorba pasul/

Nici pasul vorba, ci vorbeam (b). 4. de al doilea rînd (a). 5. Prin gropile din ochi trăgeau (a). 11. Ce privindu-mă (a), în (A) cîtă e pus între paranteze. 13. ca ? (A).

13-14. O, ea mult mai frumoasă decît bună/ Sau poate-ntors, știu eu (a).

4. Muriți : ca și morți a doua oară din cauza uscăciunii. 8. Celuiilalt : Virgil. Mersul lui : al lui Stațiu, care, nemaiavînd piedica păcatului, s-ar putea sui direct în Rai, dar care, ca să se bucure de tovărășia lui Virgil, pe care l-a admirat atît pe pămînt și căruia îi datorează și mîntuirea sufletului său, îl urmează prin brîurile ce mai rămîn din Purgatoriu. 9. Îmi pare : după cum cred. 11. Cîtă gloată : din cîte suflete sînt împrejurul nostru, nici unul nu e vrednic de vâzut ? 14. Nu știi : „nu știu dacă frumusețea i-a fost mai mare, sau bunătatea”. 15. Olimp : în cer, în Rai. Cunună : cununa sufletelor fericite. 16. Oprește : „legile Purgatoriului nu ne

438

PURGATORIUL

19 Acest de-aici (și-un duh mi-a arătat)

e Bonagiunt din Luca ; mai ’nainte puțin și-acel din toți cel mai uscat,

22 Bisericii întregi i-a fost Părinte.

Din Tours a fost și-n post o să-și dezgroape țiparii din Bolsena-n sos fierbinte”.

25 Și pe-alții mulți mi-i arătă de-aproape ; și-a fi numiți plăcere le era,

căci toți păreau cu zîmbet sub pleoape.

28 Văzui pe della Pilla cum uza degeaba dinții ; Bonifaciu, care

hrăni pe-așa de mulți cu stola sa ;

31 pe sir Marchez, ce nu cu sete mare, a stat la Forli tot de cupe pline

și-n veci n-a fost sătul, c-a fost atare.

34 Apoi cum prețuiești și-alegi în fine așa făcui și eu cu cel din Luca,

pârînd de-altfel că-l și cunosc mai bine.

26. a fost oricui (a). 28. Uzînd în darn măselele (b). 34. Cum faci deci cînd privești...

Cum stai și vezi și-alegi (a). 35. Pe cel (a). 36. Căci și pare mai (b).

opresc...”. Răspunde la a doua întrebare a lui Dante : dacă printre ei e vreunul vrednic de văzut ? Nici în celelalte cercuri nu e oprit sufletelor de a-și arăta tovarășii de chin, dar acolo ar fi de prisos, căci sufletele apar cu același chip ce l-au avut pe pământ. 20. Bonagiunt : Bonagiunta Orbiciani da Lucca, unul din poeții din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, care trăia încă în 1296. Aparține perioadei poeziei italiene dintre Școala siciliană și „dulcele stil nou”, care a fost numită perioada „Școlii de tranziție”. Mai mult decât tendința lui de a imita pe poeții provenșali, Dante îi impută (De vulgari eloquentia, I, 13) că a întrebuițat în poeziile sale „limba municipală și nu pe cea literară”, și mai ales îi impută tonul bombastic și lipsa de inspirație într-o formă prea artificială. 21. Acel : papa Martin al IV-lea, care a păstorit de la 1281 la 1285. N-a fost din Tours, ci din Montpincé, dar Dante îl numește „de la Tours” fiindcă acolo a ocupat demnitatea de econom al catedralei. 24. Țiparii : un cronicar vechi ne povestește că, fiindcă era foarte lacom de țipari, pe care îi fierbea în vin, pe mormântul lui s-au scris aceste două versuri : „Gaudent anguillae, quia mortuus hic jacet ille/ qui quasi morte reas excoariabat eas” („Se bucură țiparii, căci aici zace mort acela/ care îi jupuia ca și cum s-ar fi făcut vinovați de pedeapsa cu moartea”). Bolsena : lac lângă Viterbo. 28. Pilla : Ubaldino dalla Pilla, fratele celui cardinal Octavian degli Ubaldini, despre care e vorba în Infernul, X, 120. Pilla e numele unui castel care aparținea familiei Ubaldini din Mugello (regiune muntoasă a Toscanei). 29. Bonifaciu : Bonifazio dei Fieschi di Lavagna, arhiepiscop al Ravennei de la 1274 la 1295. Cf. Purgatoriul, XIX, 100 și urm. 30. Stola : în textul italian „rocco”, cuvânt al cărui înțeles nu prea e clar. Trebuie să corespundă cu „cîrjă”, dar cîrjă în italienește se spune pastorale. Unii comentatori spun că astfel se numea cîrja episcopului din Ravenna, din cauza unui turn (rock din jocul de șah) pe care îl avea în vîrf. În orice caz, versul trebuie interpretat : „Păstori pe așa de mulți cu cîrja sa”. 31. Sir Marchez : Marchese degli Orgogliosi din Forlì, vestit pentru bețiile lui. Ne povestește un cronicar că, întrebîndu-și paharnicul ce se spune în lume despre el, acesta i-a răspuns : „Se spune că nu mai faciți altceva decât să beți” ; iar dînsul îi răspunse : „De ce nu spun că mi-e sete totdeauna ?”. Nu cu sete : nu se poate plînge că i-a lipsit băutura. 33. Atare : lacom. 34. Prețuiești : după cum cineva, înainte de a alege, cîntărește valoarea lucrurilor, tot așa și eu, după ce m-am gîndit bine, am ales să stau de vorbă cu Bonagiunta.

439

DIVINA COMEDIE

37 Vorbea-n murmur, și nu știu ce Gentuca
simții pe unde-i dă a lui sentință
amarul chin ce-i mistuia năluca.

40 – „Tu, cel ce-mi pari așa de cu voință
să-mi spui ceva, fă voia ta-mplinită
și-astîmpără și-a mea și-a ta dorință !”

43 – „Născut-o doamnă e, dar ne-nvâlîță,
de-al cărei drag iubită va să-ți fie
cetatea mea, oricît e de hulită.

46 Tu ai să mergi cu-această prorocie.
Și-al meu murmur de-ți fu spre vro eroare
avea-vei fapta certă mărturie.

49 Dar spune-mi drept, ești tu acela oare
ce rime noi a scris ce-așa vestiră :
«O, voi, femei de-amor cunoscătoare»?”.

52 Iar eu : – „Sînt unul care cînd mă-nspiră
amorul, îmi notez, și-n urma lui,
ce-mi cîntă el eu cînt apoi pe liră”.

55 – „Acum vād, frate, ce departe fui,
și eu și Iacob și Ghiton, ca mine
de noul stil frumos, de care-mi spui.

38. în locul unde-a sa sentință (a). 38-39. Simți pe unde-și simte... ; pe unde simte
suferința/ Ce-i dă ăst chin (b). 40. O suflet ce pari (a). 43. Cu-al nunții vāl ce
face-ți-va plăcere (a). 49-50. pe-acela-l vād eu oare/ Ce nouă rime-a scos (a). 54. Ce-mi
cîntă-n suflet cînt și eu (a). 55-57. Ah frate-mi zise el acum vād nodul/ Ce-opri pe

Iacob pe Guiton și mine/ Dincoa de noul stil cui fuși isvodul (b).

37. Gentuca : nu prea știm multe despre această doamnă, a cărei amintire plăcută s-a reflectat și asupra orașului în care o cunosc Dante. După studii recente, apare posibilă o identificare a ei cu Gentucca Morla, încă foarte tânără în 1317 și măritată cu un Coscio da Fondora. În nici un caz nu poate fi vorba de o femeie iubită de Dante, care avea 50 de ani când a fost la Lucca, ci de o doamnă a cărei gingașă primire o răsplătește Dante aici în Purgatoriul cu aceste cuvinte de simpatie. 38. Pe unde : pe gură, unde sufletul chinuit simțea mai amar chinul păcatului lăcomiei. 43. O doamnă : Gentucca. Ne-nvălită : nemăritată. Cf. Purgatoriul, VIII, 74. Femeile măritate aveau tîmplele, obrații și bărbia acoperite de un vâl numit benda. În 1267 a fost decretat la San Gemignano că femeile măritate care poartă benzi să poarte în cap panglici de in sau de mătase curată, fără aur, argint sau mărgăritar. 45. Cetatea mea : Lucca. Hulită : cf. Infernul, XXI, 41, unde Dante nu prea aduce laude acestui oraș. Se vede că, între timp, s-a întîmplat ceva, anume cunoștința Gentucăi, care a răsfrînt o lumină nouă asupra amintirii pe care Dante o păstrează acestui oraș. 50. Rime noi : nu face aluzie la școala poetică a „dulcelui stil nou”, care nu fu pornită de el, ci de Guido Guinizelli, ci face aluzie la poeziile ce cuprind lauda extatică a Beatricei și care încep cu canțona Donne ch' avete intelletto d'amore, care reprezintă o noutate chiar în timpul „dulcelui stil nou”. 52. Mă-nspiră : cu această profesiune de credință poetică, Dante opune artificialității poezilor din Școala siciliană, inspirația și sinceritatea noii școli întemeiate de Guido Guinizelli la Bologna și trecute în Toscana cu Guido Cavalcanti. 56. Iacob : Giacomo da Lentino, „notar” al lui Frederic al II-lea și unul dintre cei mai vechi (secolul al XIII-lea) poeți ai Școlii siciliene. Cu toate că a imitat foarte de aproape pe poeții provenșali, totuși aici și colo are și accente de sinceritate

440

PURGATORIUL

58 Eu văd cum pana voastră strîns se ține

pe urma celui ce dictează-n voi,

cum pana noastră n-a făcut, vezi bine !

61 Ci-n stil nu pot vedea un soi și-alt soi,

cîți vrînd să placă toate le-afectează.”

Și ca și mulțămînt tăcu apoi.

64 Precum cocorii ce la Nil iernează

s-adun-aori în stol și-apoi în zborul

grăbit al lor în șir se-ndepărtează,

67 așa făcu și-aici întreg poporul.

Întorși spre dreapta i-am văzut cum pasă,

făcîndu-i iuți și foamea lor și dorul.

70 Și cum un om trudit de-alerg își lasă

pe soți să meargă, pînă ce-și mai curmă,

pășînd încet, înecul ce-l apasă,

73 așa lăsînd să treacă sfînta turmă

Fores, venea cu mine-n rînd mereu.

– „Cînd am să te revăd ?” – îmi zise-n urmă.

76 – „Ce zile-am de trăit – am zis – știu eu ?

Dar n-o să-ntorc cu-atît de iuți vîntrele,

spre-a nu fi-ntîi la mal cu dorul meu.

79 Căci locul cel ursit vieții mele

se pare-urnit spre-o jalnică ruină

din zi în zi mereu căzînd în rele !”

64. Deci cum (a). 65. iau sborul (b). 66. pe sus (a). 67. Cu mult mai (b). 68. Că-ntorși,

văzui cum și (b). 69. Grăbite și prin (b). 70. mers (a). Prin buna vrere (b). 75. Și

cînd te-om revedea ? (a). 76. vorbii știu (a). 77-78. Dar nu mă voi întoarce-atît de

iuțe/ [La mal] Cu vrerea,-ntîi... (b). 79. în care-am postul (a).

și mai ales o mare îndemînare în mînuirea formei. Ghiton : Guittone d'Arezzo (1220-1294), foarte învățat și meșteșugit autor de poezii de dragoste și morale, dar aproape cu desăvîrșire lipsit de inspirație și imitator prea servil al provenșalilor. Apartine acelei școli toscane de tranziție între Școala siciliană și „dulcele stil nou”. 57. Noul stil frumos : caracteristicile acestei

școli, care și-a luat numele din acest vers al lui Dante, sînt sinceritatea inspirației și o concepție nouă a iubirii, nu mai curat cavalierească ca a provensalilor, dar socotită „ca o dorință de perfecție morală, trezită, într-o inimă aleasă, de frumusețea feminină socotită ca o rază a frumuseții divine”. Despre raporturile sale cu Școala siciliană și despre chestia dacă reprezintă o reacție sau mai degrabă o evoluție a acesteia, cf. Ramiro Ortiz, „Dulcele stil nou”, în *Viața nouă* din 1913. 59. Celui : zeului iubirii. 61. Ci-n stil : textul italian spune : „și cine se așază să privească de departe nu mai vede de la un stil la celălalt”, adică : „Sînt așa de departe unul de altul, cum e cerul de pămînt”. Coșbuc interpretează : „Cîți scriu afectat, vrînd să placă, nu pot să facă diferență între stil și stil”. 64. Aori : uneori. 68. Cum pasă : cum trec, cum merg. 69. Dorul : dorul pomului. 71-72. Curmă... înecul : își potolește oboseala, gîfîiala. 73. Turmă : sfîntă ceată. Cît despre ciudățenia cu totul medievală și dantescă a expresiei, am atras de mai multe ori atenția cititorului asupra unor astfel de imagini, ca de pildă aceea din *Purgatoriu*, XXVI, 128-129, unde în loc de Rai se spune : „mînăstirea unde Cristos e stareț”. 77. N-o să : n-am să mă întorc așa de iute cum mi-este dorința. 79. Locul : Florența.

441

DIVINA COMEDIE

82 – „Deci mergi ! – a zis. Pe cel mai plin de vină

de coada unei bestii-l vîd eu tras

spre valea-n veci lipsită de lumină ;

85 sporește-al bestiei mers din pas în pas

creșcînd mereu, pînă-i strivește toate

și-l vîd un trup diform pe cîmp rămas.

88 N-au mult a se-nvîrți aceste roate –

și-n sus privi spre cer – și fi-ți-va clar

ce vorba mea să-ți spuie-acum nu poate.

91 Te las acum, căci nouă-ntr-ăst hotar

ni-e timpul scump, așa de scump tot stropul,

și-l pierd prea mult, pe-un pas cu tine rar.”

94 Cum prinde-un ins din stol ades galopul,

ieșind din rarul trap de călărași,

al primei lupte-onor fiindu-i scopul,

97 așa porni și el cu grabnici pași,

iar eu rămasei cu-acei doi cu minte

ce-au fost ai lumii-atît de mari frunțași.

100 Cînd fu-n adînc intrat acu 'nainte,

că ochii mei îl urmăreau, precum

cu mîntea-i urmăream a lui cuvinte,

103 vîzui alt pom, și nu departe,-n drum

cu ramuri verzi frumoase și-ncărcate

spre care ne-ntorsesem chiar acum.

106 Vîzui popor cu mîinile 'nălțate

strigînd nu-ș' ce spre fructul neajuns ;

cum pruncul dornic și flămînd se zbate,

83. Vi-l vîd de (a). 84. Spre valea unde nu-i desvinovare (b). 86. Cea ce bate-oricare

vină (b). 87. Și-un trup (a). 90. Ce-acuma a-ți spune-n vorbe (a). 94. aori un (a).

97. repezi (a). 100. deci (a). 101. Și fui cu ochii (a). 101-102. Și-astfel cu ochii-l

urmăriam precum/ Urmam cu mîntea spusele-i cuvinte (b). 105. noi ne-ntoarsesem (a).

107. oriunde (a).

82. Deci : dacă e așa, nu mai pierde timp stînd degeaba, ci urmează-ți călătoria. Pe cel : în

ce privește pe Corso Donati, din vina căruia Florența e urnită spre ruină, îl voi vedea pedepsit

peste puțin pentru toate păcatele sale. Face aluzie la moartea lui Corso, care s-a întîmplat

în 1308, deci cu opt ani după data închipuită a Comediei. Urmărit de cavalerii catalani din

serviciul comunei și făcut prizonier, a încercat să fugă aruncîndu-se de pe cal, dar un picior

rămînîndu-i prins în scară, calul l-a tîrît mult timp, pînă cînd, ajuns de cei ce-l urmăreau, a

fost omorît. 84. Valea : Infernul. 88. Roate : cerurile care cu învîrtirea lor măsoară vremea.

92. Stropul : orice picătură de timp. 96. Onor : cu dorința de a avea cîntea să fie cel dintîi

care să lovească în dușman. 98. Cu minte : înțelepți. 99. Frunțași : în text : „maniscalchi”, care înseamnă o slujbă la curte corespunzătoare cu „mare stolnic”. Alt exemplu de expresie curat medievală, care nouă modernilor ne pare ciudată. 100. Intrat : „când s-a îndepărtat atât, încît ochii mei cu greu îl zăreau, tot așa cum, puțin mai înainte, mintea mea cu greu îi pricepea cuvintele...”. 103. Alt pom : un vlăstar al pomului binelui și răului, contrapus pomului din cântul XXII, 131-132. 106. Popor : tot lacomii, dar aici asistăm la pedeapsa lor.

442

PURGATORIUL

109 iar cel rugat nu-i dă nici un răspuns,
ci și mai mult dorința spre-a i-o-ncinge
ridic-obiectul vrut, nu-l ține-ascuns.

112 Și ca-nșelați, plecau fără-a-l atinge.

Iar noi sosirăm și la pomu-acei
ce-atîtea rugă și-atîta plîns respinge.

115 – „Pe-alt mal urmați, și vă feriți de el ;
de Eva smultul pom acesta nu e,
ci e mai sus, și-acesta-i e surcel.”

118 Din crengi nu-ș' cine-așa-ncepu să spuie.

Trecurăm deci, poeții dragi și eu,
pe-alt mal, lipiți de partea care suie.

121 Zicea din pom : – „Aminte-aveți mereu
pe cei în nori născuți, cum beți, mișeii

cu dublu piept s-oștiră cu Teseu,

124 și bînd cum s-arătară slabi iudeii

și nu-i vru Gedeon tovarăși, cînd
venea din culmi să-ntîmpine madeii !”.

127 Lipiți de-acei pîrete-acum mergînd,

păcate ce-au intrat prin guri, urmate
de-așa de-amar cîștig, noi ascultînd,

130 și-apoi în largul căii descurcate,

privind fără-a vorbi vro vorbă frîntă,
făcurăm pași vro mie, cînd deodată :

133 – „Ce-umblați voi trei și singuri, fără' de țîntă ?” –

ne zise-un glas, și-am tresărit acu,

cum sare-un cal fricos cînd se-nspăimîntă.

136 'Nălțai deci capul ca să văd ce fu ;

și-n veci cuptorul roșii-așa nu face

metale-ori sticlă, și nici lucii nu,

124. Cum bînd (a). 128. Și culpe a (a). 132. strigăte (a). 134. Cuvinte m-au făcut

să sar (a). ce mă făcu (a). 137. roșu-așa cuptor (a).

111. Ascuns : i-l arată, dar nu i-l dă, cum ne jucăm cu copiii. 117. Surcel : vlăstar. 120. Partea :

de partea în care se ridică muntele. 122. În nori : centaurii (cf. Infernul, XII, 56), născuți din

dragostea regelui labiților cu un nour cu înfățișarea zeiței Iunona. Beți : cf. Metamorphoses,

XII, 210-535, unde se povestește cum centaurii, poftiți la nunta lui Piritou cu Hipodamia, se

îmbătară și încercară să răpească pe mireasă și pe celelalte femei. 123. Dublu : de om și de

cal (cf. și Infernul, XII, 57-72). S-oștiră : la aceeași nuntă, cînd Teseu îi pedepsi pentru îndrăz-

neala lor. 124. Iudeii : cf. Judecătorii, VII, 5-7, unde se povestește cum Gedeon, pornind

împotriva madianiților, alese pentru această expediție numai pe acei soldați care, cînd ajun-

seră însetați pe malul unui rîu, nu se aplecară să bea, ci băură stînd în picioare și luînd apa

în pumni. „Gedeon a pogorît poporul la apă, și Domnul a zis lui Gedeon : «Pe toți cei ce vor

limpăi apa stînd în picioare și ducînd-o la gură cu mîna, să-i desparți de toți cei ce vor bea

apă din genunchi». 128. Păcate : depinde de „ascultînd” din versul următor. 130. Largul : se

contrapune la „lipiți de-acei pîrete” din versul 127. Se lipiseră de perete din cauza pomului

care împiedica trecerea. Acum drumul se lărgește. 131. Frîntă : nimic, nici măcar o frîntură

de vorbă. 138. Lucii : „și nici nu le face așa de strălucitoare”.

443

DIVINA COMEDIE

139 ca unul ce ne zise : – „De vă place
s-urcați în sus, cotiți acum spre mine,
pe-aici se duc acei ce merg spre pace !”.

142 Orbit de-aspectul lui m-am dat în fine
în dosu-aceilor mari învățători,
ca omul ce-ascultînd din spate-ți vine.

145 Și cum, eroldul umedelor zori,
o boare-n mai, adie-aducătoare
de-un plin miros de ierburi și de flori,
148 așa simții pe fruntea mea o boare,
simțeam și-a penelor bătaie lină
cu mult miros de-ambrozie-adietore.

151 Iar el zicea : – „Ferice, cui lumină
din grație-i veni, să n-aibă pieptul
robit de pofta gurii-apururi plină,

154 ci-o foame-atîta cîta e cu dreptul”.

142. M-am strîns, orbit de-alborile-i divine (a). 144. în dos îți (a). Ca unul ce-ascultă
în urmă-ți vine (b). 149. de-aripi (a).

139. Unul : e îngerul abstenenței, virtutea contrară lăcomiei. 144. Ascultînd : care merge
fără a se folosi de ochi, ci călăuzit numai de auz. Din spate : te urmează. Dante, orbit de
lumina îngerului, nu mai vede pe călăuzele lui, ci le urmează ca și acela care nu vede, dar
se lasă condus de auz. 149. Penelor : vîntul și mireasma aripilor îngerești, care îi șterg de
pe frunte cel de-al șaselea P. Virgil spusese numai (Eneida, I, 403) : „ambrosiaequae comae
divinum vertice odorem spiravere” ; Dante ia de la el imaginea ambroziei, dar îi adaugă și pe
aceea cu mult mai potrivită sensibilității moderne și mai universală, a boarei parfumate care
vestește întoarcerea primăverii. Nimic mai poetic ca acel miros fraged și așa zice aproape
vegetal, nu numai al „florilor”, dar și al „ierburilor”.

444

PURGATORIUL

Cîntul XXV

Înspre brîul al șaptelea,
al desfrînaților

Îndoiala lui Dante (1-33) Stațiu explică
lui Dante doctrina zămislirii ființei ome-
nești (34-108) Sosirea în brîul desfrîna-
ților și pilde de castitate (109-139)

1 Era pe-un timp cînd drumul nu ne da
răgaz, căci soarele-n Vițel lăsat-a
al zilei miez, și-n Scorpie-al noptii sta ;
4 cum nu stă omul deci, cînd ne-ndurata
nevoie-l mîna grabă-n mers să puie
și-orice-ar păți, de toate este gata,
7 așa intrînd și noi pe cărăruie
mergeam în șir, urcînd acea strîmtoare
ce-n lung înșiră ori pe cîți o suie.

10 Și cum întinde-aripi, dorind să zboare,
al berzei pui, ci ne-ndrăznind să bată
din ele-apoi, le lasă să-i scoboare ;

13 cu vrere-aprins-așa, și-așa ’necată,
să-ntreb fui eu, pînă la gestul cum
îl face-acel decis să-nceap-odată.

16 Cu toată graba noastră pe-acel drum
Virgil mi-a zis : – „Al vorbeii arc, pe care
l-ai tins pînă la fier, desfă-l acum !”.

8. fund al ei (a). 9. Desparte-astfel un șir pe cei ce-o sue (a). 13. Cu-aprinsă vrere (a).

15. dispus (a). 16. Și-atunci (a).

1. Un timp : un ceas afit de înaintat. 2. Răgaz : nu admitea întârziere. Vișel : Soarele trecuse de meridianul Purgatoriului (al zilei miez), lăsându-l în zodia Taurului, pe când meridianul nopții era în zodia Scorpiei. Trecuseră deci două ceasuri după amiază. 4. Cum : „după acum omul mînat de o nevoie neîndurată își grăbește pasul și nu se oprește orice-ar păți, tot așa și noi...”. 9. Înșiră : silindu-i să meargă unul după altul. 12. Să-i : să i se lase în jos (aripile). 13. Cu vrere : cu o dorință tot afit de mare ca și de șovăitoare de teama de a nu pune lui Virgil o întrebare nesocotită. 14. Gestul : al buzelor care se pregătesc pentru vorbire. 16. Cu toată : graba drumului nu a împiedicat pe Virgil să bage de seamă dorința lui Dante de a-l întreba despre îndoiala care i-a încolțit în suflet. 17-18. Arc... fier : „lasă să iasă din gura ta cuvintele pe care dorești atîta să le spui, încît răbdarea ta (ca un arc întins pînă la fier) a atins marginile”.

445

DIVINA COMEDIE

19 Deschisei gura deci cu-ncredințare
și-am zis : – „Cum pot aici slăbi, părinte,
cînd n-au nici o nevoie de mîncare ?”.

22 – „De Meleagru de-ți aduci aminte,
că-n timp ce-ardea un lemn, ardea și el :
ce-acum ți-e-n dos, atunci ți-ar fi 'nainte.

25 Și-apoi gîndind că-n orișicare fel
te miști, tu-ți miști și chipul în oglindă,
tu n-ai întinde arc spre-atare țel.

28 Dar vreau ca dorul tău sfîrșit să prindă :
e Stațiu-aici, și-l chem și-l rog acu
pe rană-ți plastru-alinător să-ntindă.”

31 Iar Stațiu-atunci : – „De-ncerc unde ești tu,
eterne lucruri să-i explic, drept scuză
să-mi fie deci, că nu pot zice nu”.

34 Și-așa-nceput-a : – „Mintea ta s-auză
atent ce spui, și celor întrebate
avea-vei spre-adevăr o călăuză.

37 Un sînge-ales ce vinele-nsetate
nicicînd nu-l beau, și deci prisos devine,
ca dup-un prînz și restul de bucate,

22. De ai, mi-a zis, pe Meleagru-aminte (a). 23. Cum perea-n buștean (b). 26. te miști, a ta imagină-n oglindă (A). Am introdus în text varianta (a) pentru a completa sensul. 39. Ca și la masă (a).

20. Slăbi : e vorba de lacomi, pe care i-am văzut slăbiți de foame și de sete, din cauza poftelor nesatisfăcute pentru roadele pomului fermecat și pentru apa răcoroasă care cade peste ei.

22. Meleagru : a cărui viață era ursită să se stingă împreună cu focul unui lemn aprins în ceasul nașterii lui. Cf. *Metamorphoses*, VIII, 261 și urm. 24. -n dos : necunoscut, obscur, îndoielnic. 'nainte : cunoscut, clar, vădit. 26. Chipul : trupul aerian, cu care sufletele sînt îmbrăcate în viața de dincolo de mormînt, oglindește în sine sentimentele triste sau vesele ale sufletului, după cum chipul oglindit reproduce mișcările persoanei reale. 30. Rană : dorință. Plastru : satisfacerea, împlinirea dorinței. 31. Stațiu : se adresează lui Virgil și îi cere iertare că vorbește în locul lui. 37. Un sînge : începe aici expunerea doctrinei aristotelice și tomiste (a Sfîntului Toma) despre zămisirea trupului omenesc și despre încolțirea sufletului în el.

După foarte clara expunere a lui Tommaseo, această doctrină se poate rezuma astfel : „Sîngele destinat zămislirii e un sînge desăvîrșit, care nu trece să circule în vine (nu e atras de ele, ca și cum ar fi însetate de el), ci rămîne ca o hrană nemistuită și e păstrat pentru trebuințe și vremuri mai bune. Acest sînge, care, la drept vorbind, nu e încă sînge, capătă în inimă virtutea plastică aptă să formeze toate membrele trupului omenesc. Acest sînge, care e ca un fel de spumă a sîngelui, mistuit prin vasele sale proprii, se coboară către organele generației și de-acolo cade, într-un vas organic, peste sîngele femeii. Acolo se adună sămînța fecundă și mucoasa : aceasta din urmă e pasivă, pe cînd cealaltă e activă, ca una ce a fost stoarsă din

spuma sîngelui și din inimă și deci de două ori desăvîrșită ; și așa contopit, principiul activ începe a acționa, concentrînd mai întîi acea hrană pe care o găsește în femeie și căreia îi dă consistență ca unei materii, pe care el va imprima pecetea sa. Virtutea activă a germenului devine în acea materie suflet vegetativ cum este în plante, cu deosebire că în acestea reprezintă ultima desăvîrșire a vieții, iar în animal de-abia prima treaptă. Urmînd virtutea activă în operația sa, acea materie însuflețită se mișcă și simte, dar mișcarea ei este totuși lăuntrică, cum ar fi aceea a unei scoici sau a unui coral, și acum încep să se orînduiască puterile vieții în diferitele organe, care sînt conținute în germen și sînt totuși distincte”.

446

PURGATORIUL

40 ia-n inimă puteri ce-s genuine

spre-a naște-umane membre cum e care
aleargă, spre-a nutri pe-acestea,-n vine.

43 Din nou digest scoboară-n locul care
mai bine e să nu mai fie spus

în vas firesc pe-alt sînge-apoi el sare.

46 Și unul pe-altul se pătrund, dispus
să rabde unul, și-altul să lucreze,
prin locul cel perfect de-unde-i adus.

49 Și-unit cu-acela-ncepe s-opereze ;
încheagă-ntîi și-n sineși întărită
materia lui o face să vieze.

52 Activa parte, viață devenită,
ca-n plante e, cu diferența stării
că-n plante e pe drum, și-n om sosită.

55 Lucreaz-apoi atît, ca fungul mării,
mișcîndu-se simțînd, și-organizează
puteri căror sămînță li-e lucrării.

58 Se-ntinde-acum virtutea, se-ntrămează
acea ce dintr-al tatei sînge vine
prin care firea membre le formează.

61 Dar cum din animal copil devine,
tu nu vezi încă, iar aici greșește
și-un mult mai înțelept om decît tine,

64 căci primul intelect îl osebește
de viața noastră-a lui învățatură,
fiindc-organ văzut el nu-i găsește.

41. este acela (a). atare (a). membre de-om (b). 42-43. Oricărui membru-uman, la fel cum are/ Și-acel ce le da hrana-n mers prin vine (b). 44. Mai bine-l taci decît să fie (a). 57. li-e germene-al (a). 60. mādulări (a). 66. lui (a).

40. Genuine : în text : potrivite. 41. Care : „sîngele acela care...”. 42. Pe-acestea : membrele.

43. Digest : mistuit, adică sîngele ales de care a fost vorba mai sus. Locul : „locum generationis”, cum spune Aristotel în De generatione animalium. Cf. Convivio, IV, 21 : „cînd sămînța omenească cade în vasul său firesc, adică în mitră”. 47. Unul : sîngele femeii. 48. Locul : inima. 54. Pe drum : se oprește la o fază inferioară de vitalitate. Sosită : aceeași vitalitate în om ajunge la gradul cel mai înalt de dezvoltare, la faza ultimă. 55. Fungul : se face aluzie la acele zoofite care reprezintă ca un fel de trecere între regnul vegetal și cel animal. Un comentator vechi (Iacopo della Lana) ne spune : „Fungul mării e o coagulație materială, care se formează în mare și care simte și se mișcă, însă nu e organică”. 57. Căror : a se construi : „lucrării cărorora li-e sămînță”, adică acele facultăți ale căror principii le cuprinde în sine virtutea animală. 60. Prin care : prin care virtutea creatoare. 61-78 : urmîndu-și expunerea sa, Stațiu „arată lui Dante cînd și în ce fel intră în făt sufletul rațional, care e suflat în el de către Dumnezeu, imediat ce i s-a format creierul. De abia coborît în noua ființă, acest suflet atrage către sine și sufletul vegetativ și senzitiv și formează cu el o unitate indisolubilă” (Steiner).

62. Greșește : face aluzie la teoriile filosofului arab Averroes (cf. Infernul, IV, 144), care credea că puterea intelectuală este despărțită de suflet. 64. Osebește : Averroes.

62. Greșește : face aluzie la teoriile filosofului arab Averroes (cf. Infernul, IV, 144), care credea că puterea intelectuală este despărțită de suflet. 64. Osebește : Averroes.

62. Greșește : face aluzie la teoriile filosofului arab Averroes (cf. Infernul, IV, 144), care credea că puterea intelectuală este despărțită de suflet. 64. Osebește : Averroes.

62. Greșește : face aluzie la teoriile filosofului arab Averroes (cf. Infernul, IV, 144), care credea că puterea intelectuală este despărțită de suflet. 64. Osebește : Averroes.

DIVINA COMEDIE

67 Tu prinde-mi adevărul clar din gură
și află faptul că-ntr-un făt de-ndată
ce-au creierii deplin-a lor structură,

70 voios de-atîta art-a firii, cată
motorul prim spre el și-ntr-însul pune
duh nou, plin de putere, care-ntrată

73 atrage-n ea ce-aci găsi-n acțiune
și-un singur suflet fac așa, și-atare
trăiește, simte și de-al său dispune.

76 Și ca să n-ai de cîte-ți spui mirare,
vezi caldul soare cum devine vin,
unit cu sucule care vița-l are.

79 Iar cînd Lachesis nu mai are in,
el las-a cărnii haină, și-n virtute
și-umanu-l ia cu el și ce-i divin.

82 Puterile din simțuri stau ca mute ;
memoria, mintea, vrerea i-au rămas
și-n actul lor cu mult sînt mai acute.

85 De sineși cade-atunci, făr' de popas,
pe-un mal din două, dar nici el nu știe,
și-aci-și cunoaște-ntîi al sorții pas.

88 Și-ndat-apoi ce-un loc îl circumscrie,
puterea vie-n juru-i radiază
așa și-atît ca-n trup în lumea vie.

91 Și-așa cum, plin de ploi, cînd reflectează
văzduhu-n el pe Feb ce strălucește,
în multe fețe-ornat se colorează,

94 vecinul aer tot așa primește
și-aici o formă, cum i-o face-n stare
prin sineși duhul care-n el s-oprește.

74. și-acesta-i care (a). 82. Iar alte-ori cari puteri rămîn ca (b).

71. Motorul prim : a se construi : „Motorul prim (Dumnezeu), de îndată ce creierii au structura lor deplină, voios de atîta artă a firii, privește spre el (făt)”. 73. -n acțiune : activ, adică sufletul vegetativ și senzitiv. 75. Dispune : poate reflecta în sine, poate să se gîndească și să se cunoască, fapte proprii sufletului rațional. 79. Lachesis : Parca ce toarce firul vieții.

80. -n virtute : ducînd cu el, virtual, toate facultățile, și cele care i-au fost date direct de Dumnezeu, și cele căpătate de la fire. 82. Mute : după moarte, facultățile trupești (ca văzul, tactul, auzul) rămîn incapabile de a reacționa, fiind despărțite de organele lor. 86. Un mal : pe unul din cele două maluri : sau pe cel al Tibrului, unde se adună sufletele ce vor merge în Purgatoriu, sau pe cel al Aheronului, unde se adună acelea care au fost osîndite pentru Iad.

87. Al sorții pas : drumul ce i-a fost hărăzit. 88. Circumscrie : îl cuprinde, îl adăpostește.

89. Vie : vitală. 92. Feb : Soarele. 94. Vecinul : aerul dimprejurul sufletului lipsit de corp.

95. Stare : felul.

PURGATORIUL

97 Și-apoi, asemeni unei flacări care
urmează pe-al său foc oricum se mută,
așa pe-un spirit noua sa-ntrupare.

100 De-aici el prinde viața cea pârută
cui umbră-i zici ; și-apoi de-acolea vine
oricare simț, chiar vîz, i se-mprumută ;

103 de-aici avem și lacrimi și suspine
de-aici avem cuvinte și zîmbiri,
pe cum pe munte-aici văzut-ai bine.

106 Și-apoi după dorințe-ori îmboldiri
de-altfel, ia umbră varia sa figură
și-aceasta-i cauza mării tale-uimiri.”

109 Eram acum la ultima-ntorsură
la dreapta-ntorși, când iarăși îndreptate
spre altă grij-a noastre gânduri fură.

112 Din coast-aici ies flăcări aruncate,
cornicea îns-duce-un vînt din ea
ce-n sus le-mpinge și din ea le-abate.

115 Prin strîmtul loc ferit deci trebuia
să mergem rînd pe rînd ; eu, plin de frică,
de foc aici, și-aici de-a nu cădea.

118 – „Se cade-acum – așa-ncepu să zică –
privirilor în frîu să le ții jocul,
câci lesne cazi printr-o greșeală mică.”

121 Summae Deus clementiae, din focul
acel cumplit eu auzeam cîntînd,
încît silit mă-ntoarsei să vîd locul.

98. flăcărilor focul lor (a). 105. aici pe deal (a). 107. soiu ? (a). 108. că te miri (a).

110. și-ntorși (A), corectat ca în text. 119. Să-i ții de-acum în frîu privirei jocul (a).

120. Căci lesne poți să cazi pentru-o nimică (b).

99. Așa : după cum flacăra urmează pretutindeni focul din care ia ființă, tot așa urmează
sufletele și acest trup aerian (noua sa-ntrupare). 100. Părută : aparentă. 102. -mprumută :
în text : „se formează”. 103. Avem : noi, sufletele. 105. Pe munte : străbătînd Purgatoriul.
108. Uimiri : iată unde vrea să ajungă Stațiu : să explice adică lui Dante de ce lacomii din
acest brîu apar slabi cu toate că nu au trup și n-au deci nevoie de nici o hrană. Slăbiciunea
trupurilor lor se explică prin faptul că umbra dă expresie sensibilă poftelor, dorințelor și
simțămintelor pe care le încearcă sufletul. 109. Ultima : brîul al șaptelea și ultimul din
Purgatoriu, în care se ispășește păcatul desfrînării. 114. Din ea : de la ea, de la cornice.
Flăcările care pornesc din coasta muntelui, când ajung la marginea drumului, sînt aruncate
înapoi de un vînt care bate înspre coasta muntelui. 115. Ferit : marginea exterioară a brîului,
unde, din cauza vîntului, nu ajungeau flăcările. 117. Cădea : în brîul de dedesubt. 120. Cazi :
și în sens literal, și în sens alegoric, fiindcă, după teoriile de iubire ale tratatiștilor medievali,
răsfrînte în poeziile lui Iacopo Mostacci, Iacopo da Lentino și Pier della Vigna : „Iubirea e o
dorință care vine de la inimă prin îmbelșugarea de mare plăcere : și ochii fac să nască mai
întîi iubirea, dar inima îi dă apoi hrînire”. 121. Summae : imnul care se cîntă în biserică la
449

DIVINA COMEDIE

124 Și duhuri am văzut prin foc umblînd,
de-aceea pașii lor și-ai mei, și iară
pe-ai lor să-i vîd eu mă-ntorceam pe rînd.

127 Iar când sfîrșiră imnul lor, strigară,
[cu glasul plin : – „Eu nu cunosc bărbat”]
și-ncet apoi cu toții-l repetară.

130 Sfîrșindu-l, au strigat din nou : – „A stat
Diana-n crîng, gonind-o pe Helice,
Cînd stropi de-otrav-a Venerii-a gustat !”.

133 Și iar cîntară imnul lor ferice
slăvind bărbați, femei făr’ de prihană,
precum și taina și virtutea zice.

136 Cît timp își ard cu foc avuta rană,
ăst mod, cred eu, de-ajuns e pentru ele :
cu-atare cazne și cu-atare hrană

139 și cea din urmă culpă să și-o spele.

128. „Bărbat eu nu cunosc”, cu glasul plin din (A) a fost trecut ca variantă și
înlocuit cu un vers care dă rimă și care fusese în intenția poetului : bărbat e

subliniat în text și trebuia probabil să ia locul de mai sus.

utrenia de sîmbătă, unde, printre altele, credincioșii cer de la Dumnezeu harul castității.

Acest imn însă începe cam altfel : „Summae parens sapientiae”. Se vede că Dante a făcut confuzie între două imnuri care încep aproape la fel și dintre care cel pe care îl citează n-are nimic de-a face cu castitatea. 125. Pașii : a se construi : „De aceea mă întorceam pe rînd să văd pașii lor și pe-ai mei și iar pe-ai lor...”. Ai mei : de frică să nu cad. 128. Bărbat : ca de obicei, în acest brîu se aud strigîndu-se pilde de virtutea contrară păcatului ispășit în el. Prima pildă de castitate e cea a Sfintei Fecioare. Cf. Luca, I, 34 : „Maria a zis îngerului : «Cum se va face lucrul acesta ? Căci eu nu știu de bărbat»”. 131. Diana : cf. Metamorphoses, II, 401-530. Se povestește cum Diana, aflînd că una din nimfele sale fusese sedusă de Jupiter, o alungase de la ea și dintre celelalte nimfe ce o însoțeau. Diana e pusă aici ca simbolul castității, fiindcă s-a mulțumit cu îndeletnicirea vînătoarei, ferindu-se de dragoste. 135. Taina : taina căsătoriei. 136. Rană : păcatul, considerat ca o rană a sufletului. 138. Hrană : hrana sufletească a pildelor de castitate, prin care sînt îndemnate a-și suferi caznele ispășirii. 139. Din urmă : păcatul desfrîului, ultimul din Purgatoriu, unde mărimea păcatelor merge descrescînd de la bază spre vîrf ; invers decît în Infern, unde crește mereu de la intrare spre fund.

450

PURGATORIUL

Cîntul XXVI

Brîul al șaptelea : desfrînații

Sufletele bagă de seamă că Dante e viu

și-l roagă să se destăinuiească lor (1-24)

Cele două cete de desfrînați (25-39)

Pilde de desfrîu (40-90) Guido

Guinizelli și trubadurul Arnaut Daniel

(91-148)

1 Pe cînd toți trei în șir mergeam astfel
pe mal, maestru-mi tot spunea aoare :

– „Ascultă-mi sfatul, să te-ajuti cu el !”.

4 Pe-obrazul drept eram lovit de soare
ce jos spre-apus tot cerul inundîndu-l
schimbase-n alb albastra lui culoare.

7 Iar roșul foc cu umbra mea făcîndu-l
să pară și mai roș, pe mulți vîzui
c-aveau, mergînd, numai spre-aceasta gîndul.

10 Prin semnu-acesta drept motiv le fui
de vorbă, deci, și-așa și cuvîntară :

– „Nu pare-a fi nălucă trupul lui”.

13 Pe cît puteau, apoi, înaintară
spre-a ști-ntr-adins, dar grij-avînd tot insul
de-a nu ieși de unde n-ar fi-n pară.

16 – „Tu cel ce nu de leneș, ci-ntr-adinsul,
mergi cel din urmă, ca mai mic fiind,
te rog, de foc și sete eu aprinsul ;

9. Că numai spre-ast-aveam în (b). 11. începură (b). 13. Pe cît putură (b).

s-apropiară (a). 15. ...amară (a). din focul său de-arsură (b). 16-20. Tu cel din
urmă, nu cu dinadinsul/ Spre-a fi lenos, dar cel mai mic fiind,/ Te rog eu, cel de
foc și sete-aprinsul,/ Și nu-s eu singur care-aștept dorind,/ Ci toți avem de-a ști
mai mare sete (b). 18. eu cel de foc (a).

3. Sfatul : ca bună călăuză, Virgil atrage atenția lui Dante asupra felului cum trebuie să înain-
teze pe strîmta cărare dintre peretele stîncos al muntelui și zidul de foc ce-l desparte de
sufletele muncite acolo. 7. Făcîndu-l : pe foc. 9. Gîndul : ca de obicei, faptul că trupul lui
Dante lasă umbră după el produce mirare în sufletele neobișnuite să vadă printre ele un om
în carne și oase. 10. Semn : umbră. 15. Pară : flacără, para focului. 16. De leneș : din pricina
lenei. 17. Mai mic : în text : „poate în semn de respect”. 18. Aprinsul : eu, cel aprins de foc

451

DIVINA COMEDIE

19 de-al tău răspuns nu-s singur eu dorind,

ci toți aceștia simt mai mare sete

ca de-apă rece-un Etiop ori Ind,

22 să-mi spui cum faci cu trupul tău părete

luminii-așa că parcă încă lui

aripi să zboare-al morții sol nu-i dete.”

25 Așa-mi vorbi un duh, și-am vrut să-i spui,

și-aș fi și spus, de n-aș fi fost deodată

atras spre-alt lucru nou care-l văzui.

28 Căci altă gloată 'nainta-nșirată

prin mijlocul cărării-acei de foc

spre-aceasta ce m-opri-ntrebând mirată.

31 Văzui cum se salută reciproc

și, vesele de-un scurt festin, cum toate

sărut își dau, dar făr-a sta pe loc.

34 Așa-n de-a valma negricioasei gloate

furnica-n bot atinge pe-o furnică,

de drum spre-a se-ntreba, de scopuri poate.

37 Sfirșind grăbit urarea lor amică,

pe când plecau, din gură tot poporul

vedeam că pe-ntrecute glas ridică.

40 Cei nou sosiți : „Sodomul și Gomorul !”.

Cei vechi : „S-ascunse-n vacă Pasifee

ca taurul s-alerge-a-i stinge dorul”.

43 Și-apoi cum gruii-o parte spre Ripeea

și-o parte fug spre țări de soare pline,

de ger aceștia-mpinși, de arșițe-aceia ;

46 așa se duce-un stol, iar altul vine,

și toți se-ntorc la vaiul lor plângând

și primul plîns ce le ședea mai bine.

24. al morții-aripi (a). 42. Să-i sting-un taur (b). 47. la bocitul lor offînd... (a). Și vaiu-acel ? (a).

și de sete, te rog... 19. Dorind : doritor. 22. Părete : piedică, stavilă. 23. Lui : adică trupului.

A se înțelege : „Să-mi spui cum trupul tău își aruncă umbra, de parcă n-ar fi murit”.

32. Festin : italianism în loc de „sărbătoare, bucurie”. 33. Sărut : Cît de frumos e simbolul

acestui sărut sfînt ce-l schimbă între ele aceste suflete în Purgatoriu, opus altor săruturi

păcătoase ce-și dădeau pe pămînt. 35. Furnica : cf. Aen, IV, 402 și urm. : „velut ingentem

formicae farris acervum Cum populant hiemis memores tectoque reponunt, It nigrum campis

agmen praedamque per herbas Conveetant calle angusto”. 40. Sodomul : e vorba de acei ce au

păcătuit împotriva naturii. Cf. Geneza, XIV, 23 : „Atunci Domnul a făcut să plouă peste Sodoma

și Gomora pucioasă și foc, de la Domnul din cer”. 41. Pasifeea : cf. Infernul, V, 4. Pasifae,

soția lui Minos, se îndrăgosti de un taur și pentru acest motiv se ascunse într-o vacă de lemn.

Cf. Metamorphoses, VIII, 132 și urm. și Infernul, XII, 12 și urm. Această de a doua ceată este

aceea a desfrînaților care nu se abat de la legile naturii și strigă păcatul Pasifeei numai ca

să arate la ce fel de excese poate duce desfrîul. 43. Gruii : cocorii. Ripeea : munții Rifei sau

Iperborei, despre care ne vorbesc geografii medievali, par a corespunde cu o vagă noțiune a

unei ramificații din munții Urali. 47. Vaiul : adică la imnul „Summae Deus clementiae”, pentru

care cf. Purgatoriul, XXV, 121. 48. Primul plîns : în text „strigătele”, adică exemplele de

452

PURGATORIUL

49 Și toți aceiași ce de-ntîiul rînd

m-au fost rugat, veniră să-și împace

atenți și gata de-ascultat pârînd.

52 Iar eu, văzînd din nou acum că-mi face

rugare,-am zis : – „Tu, sigure popor

s-ajungi, oricînd va fi, sã guști și pace,
55 nici verzi nu mi-am lãsat la cei ce mor,
nici coapte membrele, ci clar vã fie
cã-n oase-aici le am și carnea lor,
58 și urc pe-aici spre-a nu mai fi-n orbie.
Din cer o Doamnă-mi dete-acest favor
sã trec prin lumea voastr-o hainã vie.
61 Dar fie-vã-n curînd supremul dor
sãtul și ceru-acela sã v-adune
ce-i cel mai larg și cel mai plin de-amor,
64 sã-mi spuneți voi, spre-a ști și eu ce spune,
ce stol sînteți, și voi, și pãtimașul
popor ce-acum în dosul vostru-apune ?”
67 Nu stã nãuc altminteri ciobãnașul
din munți, privind în muta sa mirare
cînd, prost și pãdureț, el vede-orașul,
70 cum stã-ntre umbre-acoalea fiecare.
Dar cînd s-a alinat în ei uimitul,
ce-n sîrg s-alinã-n orice suflet mare,
73 așa-nceput-a-ntîi spre noi venitul :

– „Ferice tu, ce dintr-a noastr-ocinã
științã-ncarci, spre-a-ți fi mai bun sffrșitul !
76 Acei ce-ncolo merg au marea vinã
pe care-ai sãi lui Cezar triumfînd
în fațã i-o-mputau, strigînd : «Reginã» !
49. Și toți acei ce-ntîiu m-au fost rugat (a). 50. Venir-a lor dorințã sã-și împace (b).
52-53. Vãzînd cã vin din nou rugare-a face./ Le-am zis : O neam ce-n siguranțã
stai (b). Și-am zis vãzînd cã el rugare-mi face/ De-al doilea rînd : (b). 52. mi se (a).
53. ...stai ; ...ai (a). 55. Nici [verzi nici coapte]-n lume/ Nu-mi lãsai acolo trupul
meu, ci l-am/ În carne și-oase cum din mama-l ai (b). Nici verzi nici coapte, sus la
cei ce mor/ Nu mi-am lãsat eu membrele (A). Am introdus în text varianta (b) în
locul primei pãrți a versului 55 și a întregului vers 56 din cauza rimei [membrele]
care nu e reluatã în terținele care urmeazã. Nu-mi sunt lãsate [Membrele] (a).

71. Cînd uimirea ei luã în fine (a). 75. spre-a ști sã mori în bine (a).
castitate ce le invocã în cîntul XXV, 136-139. 53. Tu, sigure : „așa sã fii tu sigur, popor...”
54. Pace : în Rai, dupã ce-ți vei fi ispășit pãcatele. 55. Nici verzi : Dante explicã aici sufletelor
mirate de umbra ce o aruncã trupul sãu cã n-a murit, ci strãbate Purgatoriul fiind în carne
și oase. 58. Orbie : bezna pãcatului. 59. O Doamnă : Beatrice. 60. O hainã vie : fiind în viațã,
cu veșmîntul trupului. 62. Acela : cerul Empireu. Cf. Introducerea, p. 37 și planșele res-
pective. 63. Mai plin : fiindcã e cerul iubirii. 64. Ce spune : ce sã spun. 66. Apune : dispãre.
71. Uimitul : uimirea. 72. -n sîrg : degrabã. 73. Venitul : întîiul venit spre noi. 74. Ocinã :
ținut. 75. Științã : în înțeles mai mult de experiențã. 78. Reginã : face aluzie la zvonul ce se

DIVINA COMEDIE

79 De-aceea se despart «Sodom» strigînd,
precum ai și-nțeles din auzite,
arsurii lor rușine-adãogînd.
82 A noastre vicii-au fost ermafrodite ;
umana lege-aceștia n-o urmarã,
ci pofta și-o-mplineau ca niște vite.
85 Deci, cînd ne despãrțim, spre a noastr-ocarã
strigãm de fapta lacomei femei
ce fiarã deveni-n cioplita fiarã.
88 Acum ne știi și vezi și cauza ce-i.
Pe nume poate-ai vrea sã știi și cine ?
Dar n-am nici timp, nici nu știu cine-s ei.

91 Dar vreau să-ți stîmpăr dorul dinspre mine :

sînt Guido Guinicell, și-aci-n spălare
fiindcă m-am căit spre-a vieții fine”.

94 Cum veseli fiii-au fost, în jalea mare
ce-avu Licurg, cînd mama fu aflată,

așa fui eu, dar neg pe-așa de tare,

97 cînd însuși se numi-el, și-al meu un tată

și-al altora mai buni cari-au cîntat,

cari rime dulci de-amor au scris vrodată ;

100 și multă vreme-am mers și-ngîndurat

și ca și surd, privindu-l cu durere,

dar pentru foc eu tot departe-am stat.

80. Precum pricepi rostite (a). 84. Și-urmarăm poftei ca și nește (b). 87. Ce-n fiara n-o

aud, fu fiara făr de lege (a). 97. s-a numit el însu[și] (a). 98. de cum sînt eu (a). 100. cu

suflet greu (a). 102. De foc însă distînd (a). flăcări (a). departe-am stat mereu (a).

iscase cu privire la păcatul împotriva naturii al lui Cezar, despre care Suetoniu (Vita Caesaris, XLIX) povestește că soldații ar fi cîntat în timpul triumfului versurile : „Gallias Caesar subegit Nicomedes Caesarem : Ecce Caesar nunc triumphat qui subegit Gallias, Nicomedes non triumphat, qui subegit Caesarem”. Epitetul de „regină” a fost adresat lui Cezar de un oarecare Octaviu

cu alt prilej, dar Dante, ca de altfel și alți autori din Evul Mediu, contopește într-o singură

aluzie ambele anecdote. 80. Din auzite : auzind ce spun. 81. Arsurii : pedeapsa materială a

flăcărilor. Rușine : pedeapsa morală a amintirii păcatului lor rușinos. 82. Ermafrodite : în

sens cu totul neobișnuit : „N-am păcătuit împotriva naturii, ca ceilalți, dar bărbații cu femei

și femeile cu bărbați”. 83. Lege : aici mai mult în sens de frîu, de cumpătare. Aceștia : acei

din aceeași ceată, căreia aparține vorbitorul. 86. Femei : Pasifae ; cf. v. 41. 92. Guinicell :

Guido Guinicelli sau Guinizelli din Bologna (născut în 1230, mort în surghiun la Verona în

1276), cel ce a fost inițiatorul școlii poetice a „dulcelui stil nou”, cu vestita canționă : Al cor

gentil ripara sempre amore. Sonetele, canțonele și baladele lui, inspirate, pe de o parte, de

noile teorii de iubire ce își aveau originea în filosofia tomistă, cu oarecare urme de averoism,

iar de altă parte dintr-o concepție mai serioasă și idealistă a iubirii în sine, reprezintă poate

cele dintîi poezii de artă ale literaturii italiene. De aici și admirația ce i-o arată Dante.

-n spălare : și mă găsesc aici spre a-mi ispăși păcatul (și nu în Infern, cum mi s-ar fi cuvenit)

fiindcă, spre capătul vieții, m-am căit. 95. Licurg : cf. Infernul, XXIII, 86-95 și Purgatoriul,

XXII, 112. Licurg, regele Nemeei, încredințase pe Ofelte, copilașul său, Ipsifilei, care, lăsînd

pe iarbă copilul o clipă, îl găsi omorît de un șarpe. Licurg atunci o condamnă la moarte,

pedeapsă de care fu scăpată mulțumită copiilor ei Toante și Eumeu. Cf. Stațiu, Tebaida, V,

720 și urm. 96. Neg : fiindcă fiii Ipsifilei o îmbățișară, iar Dante nu cutează să facă același

lucru cu Guido Guinizelli de teama flăcărilor. 99. Cari : în text : „cîți”.

454

PURGATORIUL

103 Cînd fui apoi sătul de-a lui vedere,

cu-acel cuvînt ce-orice-ndoieli îți ia

i-am spus că-i fac cu drag orice mi-ar cere.

106 Iar el : – „Prin cîte-aud, tu-n mintea mea

atare-o clară urmă lași, că Lete

s-o-ntunece-ori s-o stingă n-o putea ;

109 dar dacă-i drept ce mi-ai jurat, poete,

motiv iubirii, ce de mine-o ai

și-n toate mi-o arăți, ce fapt îi dete ?”.

112 – „A tale versuri dulci – îi replicai –

ce-or face scump condeiul ce le scrise

cît timp va dăinui modernul grai.”

115 – „O, frate-acest ce ți-l arăt – îmi zise,

și-un duh mi-a arătat în fața lor –

în grai matern cu mult mă biruise.

118 În proză de roman și-n vers de-amor

i-a-nvins pe toți, și las' pe proști să-mpartă
verdict c-ar fi Gerald superior.

121 Nu-n fond văd ei, ci-n larma cea deșartă
talent, și-astfel închid păreri ce-avură
mainte-a ce-asculta de minte-ori artă.

109. adevăr ce-mi jur, poete (b).

104. Cuvînt : cuvîntul afirmativ. 107. Lete : rîul a cărui apă aducea uitarea. 110. Motiv : a se construi : „Ce fapt îi dete motiv iubirii ce o ai pentru mine ?”. 115. Acest : trubadurul Arnaut Daniel, care a trăit în Provența într-a doua jumătate a veacului al XII-lea și care, dintre toți trubadurii provensali, e cel mai complicat și rafinat în alcătuirea strofelor și în alegerea rimelor. Celebră este o sextină a lui (forma poetică în care șase cuvinte se repetă mereu, în șase strofe, schimbînd și ordinea într-un fel de mai înainte stabilit), în care jonglează mai ales cu vorbele onglă și oncle, „unghie” și „unchi”, și care, cu toată obscuritatea ei, era socotită ca o capodoperă de tehnică poetică. Dante a fost mult timp sub înrîurirea stilului lui Arnaut Daniel, în acea ipostază a activității lui în care, după moartea Beatricei, a cîntat patima-i senzuală pentru Pargoletta-Pietra, după cum am arătat în Introducere, pp. 26 și urm. Atunci a scris și el sextine dinadins aspre și nemlădioase, în care își impune o schemă, stăruie asupra imaginilor, repetă, ca un ecou crud și dureros, unele cuvinte, aspre ca sunet și ca înțeles : piatră, ger, umbră crudă, smalt și care ne fac să cugetăm la anumite disonanțe voite ale compozitorilor de muzică modernă. Pentru informație mai bogată în această privință, cf. R. Ortiz, Studi sul canzoniere di Dante, București, Casa Școalelor, 1923, pp. 108 și urm. 118. Proză... vers : s-a discutat mult asupra acestui pasaj și mai cu seamă despre cuvintele proză și roman, cu atît mai mult, cu cît Arnaut Daniel n-a scris decît în versuri. Unii au crezut, cu Pio Rajna, că ar fi vorba de versuri didactice (proză), contrapuse celor mai specific lirice, și au înțeles prin roman orice scriere în limba vulgară, contrapusă celei latine. După ultimele cercetări ale lui Santangelo : Dante e i trovatori provenzali (Catania, Giannotta, 1921), știm că Arnaut, deși n-a scris romane, în sensul obișnuit de povestiri epice, totuși contemporanii îi atribuiau unele. Se vede că și Dante era de aceeași părere. 120. Gerald : Gerard de Bornelh, trubadur provensal, care a trăit între 1175 la 1220. Cel mai vechi biograf provensal, la care s-ar părea că face aluzie Dante, neprimindu-i părerea exagerat de binevoitoare, ne spune despre acest trubadur : „A fost trubadur mai bun ca oricare dinaintea lui și decît cei de după el, motiv pentru care a fost numit maestru al trubadurilor”. 121. Fond : meritul adevărat . Larma : faimă, renume. 122. Închid : în text : „ferman”, adică „întăresc”, preschimbînd în convingere adîncă părerile ce și le-au format cu ușurință. Coșbuc s-a gîndit

455

DIVINA COMEDIE

124 Așa și lui Guiton din gură-n gură
mulți vechi i-au dat întîiul rang și-onorul,
și mulți apoi prin artă-l întrecură.

127 Acum, atît de larg de-ți e favorul,
încît tu poți și-n claustru-a te sui
în care-i Crist mai mare-a tot soborul,

130 un «Tatăl nostru» pentru mine-i zi,
c-atît ne-ajunge-n lumea asta-n care
ni-e stins-orice puțință de-a greși.”

133 Spre-a face loc și altui duh, îmi pare,
ce-aproape sta, pieri în foc deodată
cum piere-afund și-un pește-n apa mare.

136 Iar eu, mergînd spre umbra arătată,
i-am spus c-ar vrea și lui a mea dorință
să-i facă loc și-onoarea meritată.

139 [El prinse-a zice cu bunăvoință :
– „Îmi place-atît ce-mi ceri că, ascultînd,
nu vreau s-ascund și nici nu-mi e-n puțință :

142 eu sînt Arnold ce plîng și merg cîntînd.

Dar sper, văzînd trecuta mea prostie,

voios, de-o zi ferice de-oarecînd.

125. fond (a). 133. Apoi spre-a face-altuia loc, (a). 134. pierise ? (pierit e) ? încercare timidă de corectură în (A). 135. dispere (a). 144. fericea voe de-ncurînd (a). probabil la francezul fermer (it. chiudere), pe cînd fermare italian este totuna cu a fixa, a întări. 124. Guiton : Guittone d'Arezzo, care a trăit între 1220 și 1294, șeful școlii așa-zise „de tranziție” și care în realitate poate fi socotită ca al doilea period toscan al Școlii siciliene. Poeziile lui, foarte bogate în elemente doctrinale și foarte complicate și pline de artificii ca formă, au fost foarte apreciate pînă la ivirea lui Guido Guinizelli și a școlii poetice a „dulcelui stil nou”. 129. Soborul : avem aici una din obișnuitele ciudățenii ale stilului lui Dante ce ne face să ne gîndim la acel grotesc medieval pentru care, de pildă, în capitellurile bazilicilor romanice, găsim întruchipări ale diavolului mai mult comice decît feroase, cum ne-am aștepta într-o sculptură bisericească menită să insufle frica, și nu rîsul. Teoria curentă este că năzuința meșterului ar fi fost să facă acele chipuri feroase și că ar fi ieșit ilariante din neîndemînarea lui. Pentru acest cuvînt s-a vorbit de grotesc, înțeles ca un fel de comic involuntar. Socotim însă că nu s-a ținut seamă îndestul de caracterul eminent social și popular al artei medievale, care nu era menită să înfrumusețeze trîndăvia elegantă a unei infime minorități, ci se adresa sufletului vast al mulțimii. De aici și trebuința de a se coborî, din cînd în cînd, la nivelul popular și de a înveseli acele poeme (de marmură sau de cuvinte) a căror solemnitate putea să dea naștere plictiselii cu cîteva glume, parodii, scene comice și uneori chiar ghidușii, spre a trezi luarea-aminte și a întrerupe monotonia tonului prea înalt. Desigur că pe noi, modernii, ne izbește faptul de a vedea pe Cristos înfățișat în veșminte de stareț și Paradisul preschimbat în sobor, însă trebuie să ținem seamă că, pentru oamenii din Evul Mediu, lumea de dincolo de moarte, cu locuitorii ei (demoni, păcătoși, îngeri, sfinți și însuși Isus Cristos), era ceva real și deci cu mult mai apropiat de lumea noastră. De aici și acest fel de familiaritate cu divinitatea ce se poate observa și azi la toți misticii și care reproduce și o stare socială, pentru care regii și împărații, de pildă, din acea epocă erau într-un contact cu mult mai strîns cu supușii lor. 131. Lumea asta : Purgatoriul. 137. Și lui : a se construi : „că a mea dorință ar fi să-i facă loc și lui”. 140. Îmi place : aceste cuvinte Arnaut Daniel le spune în limba provensală. Tot așa în cîntul XV din Paradis, vv. 28-30, strămoșul lui Dante, Cacciaguida, cînd îi vorbește întrebunțează limba latină. 144. De-o zi : că într-o zi voi fi și

PURGATORIUL

145 Și-acum te rog, pe-acea valoare vie,
ce pînă-n culme fi-ți-va-ndrumător,
la timp, aminte-amarul meu să-ți fie”.

148 A zis, pierind în foc curățitor.

146. culmea s. (a). 148. Și-n foc apoi pieri purificării (a).

eu fericit în Rai. 145. Valoare : voința lui Dumnezeu care-l conduce. 147. La timp : cît timp vei fi pe pămînt, te vei ruga lui Dumnezeu.

457

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXVII

Către Raiul pămîntesc

Poezii străbat flăcările desfrînaților (1-60)

Somnul lui Dante (61-93) Visul lui

profetic (94-108) Virgil își ia rămas-bun

de la Dante (109-138) Libertatea lui

Dante (139-142)

1 Cum stă cînd primu-i foc vibrează-n locul

stropit cu sînge dintr-al său Părinte,

și stă pe Ebro Cumpăna, și-n focul

4 de-amiazi în Gange apa e fierbinte,

așa sta soarele, că-n seară da,

cînd sfîntul înger ne ieși 'nainte.

7 Pe mal, dincoa' de flacări stînd, cînta :

Beati mundo corde, însă glasul

mai viu decît cel viu din noi era.

10 Și-apoi : – „De-aici în sus, închis la deal vi-e pasul
cît timp n-ați ars în foc ! Intrați, și-un cînt
din foc venind vâ va conduce pasul”.

13 Așa ne-a zis de-aproape solul sfînt,
de-aceea fui, la cele ce ne spuse,
ca omul dus de viu a-ntra-n mormînt.

3. Cînd drept pe Ebro-i (a). Și-i drept pe (a). 5. Sta soarele de-aici căci se-nsera (a).

7. de foc, și sfînd (a). 9. Decît cel viu din nou mai viu (b). 12. ieșind (a).

1. Cum stă : soarele aruncă primele-i raze pe orizontul Ierusalimului (unde, întrupat în chip de om, a murit Dumnezeu care îl crease), pe cînd rîul Ebro se găsește sub constelația Cumpenei și deci, fiind în primăvară și această constelație fiind diametral opusă soarelui, în Purgatoriu (sud) soarele era la apus și deci la antipod, adică la Ierusalim (nord), era în zorii zilei, în Spania (vest) era miezul nopții și în India (est) amiază. 3. Cumpăna : semnul Cumpenei, care primăvara este diametral opusă soarelui, se găsea la zenit, în Spania.

6. Înger : îngerul care păzește la intrarea Raiului pămîntesc. 8. Beati... : cf. Matei, V, 8 :

„Ferice de cei cu inimă curată, căci ei vor vedea pe Dumnezeu”. 9. Cel : glasul, adică glasul îngerului, era mai viu decît cel mai plin de viață dintre noi. Versul în traducere este ceva mai obscur ca în original, însă jocul de cuvinte este în întregime dantesc. 10. Și-apoi : îngerul este cel ce vorbește. 11. În foc : cît timp nu v-ați supus și voi pedepsei date desfrînaților.

14. Fui : la aceste cuvinte am rămas îngrozit, ca omul osîndit să fie îngropat de viu.

Cf. Infernul, XIX, 50.

458

PURGATORIUL

16 Frîngîndu-mi mîinile spre cer aduse
priveam în foc, imaginîndu-mi foarte
văzute trupuri de-om de foc distruse.

19 Întorși spre mine-ursiții să mă poarte
priveau, și-apoi Virgil : – „O, fătul meu,
aici pot fi căzniri, dar nu și moarte.

22 Și-adu-ți aminte,-adu-ți, că dacă eu
te-am scos întreg cînd tu pluteai pe fiară,
ce pot aici, vecin cu Dumnezeu ?

25 Și sigur crede că-ntr-această pară
a focului chiar mii de ani de-i sta
nici fir de păr din creștet n-o să-ți piară.

28 De crezi că poate vreau a te-nșela,
tu mergi la foc și ia temei credinții
cu poala hainei tu cu mîna ta.

31 Și las', o, las-oricare fric-a minții !
Hai, fă-te-ncoa', vegheat venind cu mine”.

Dar eu tot ferm și-n contra conștiinții.

34 Văzînd că stau tot ferm și-nchis în mine,
– „Atît – mi-a zis, puțin cu vorbe crude –
e zid de-aci-ntre Bice-a ta și tine !”.

37 Precum, murind, de Tisbe cînd aude
Piram deschide ochii și-o privește
cînd dudu-ncepe roșii-a naște dude,

26. De-ai sta și-ai arde mii de ani astfel (a). 28. ...înșel (a). De crezi că poate-am
gîndul (b). 30. ...din el (a). 35. cu vorbele cam (a). 37-38. Precum deschide ochii cînd
aude/ Murind, Piram de Tisbe, (b).

18. Văzute : că văd prin flăcări trupuri omenești nimicite de foc. 19. Ursiții : cei ursiți să-mi fie călăuze : Virgil și Stațiu. 21. Moarte : fiindcă cei din foc erau numai suflete, iar, în ce-l privește pe Dante, el nu putea să moară, călătoria lui prin ținuturile de dincolo de moarte fiind voită de Dumnezeu. 23. Fiară : Gerion ; cf. Infernul, XXVII, 79 și urm. 29. Temei : pune la încercare ce ți-am spus, apropiînd de foc, cu mîna ta, pulpana hainei, și te vei convinge că

nu arde. 32. Vegheat : sub ocrotirea mea. 33. Ferm : neclintit, în ciuda conștiinței și rațiunii care-i spunea că Virgil nu putea să-l înșele. 35. Atît : atît... e zid, aceasta-i singura piedică rămasă între tine și Beatrice. Crude : cam supărat. 36. E zid : se leagă cu „atît” din versul anterior : atît e zid și c.l. Bice : numele adevărat al Beatricei : Bice a lui Folco Portinari. Beatrice este un fel de interpretare mistică (dătătoare de fericire) a acestui nume. 38. Piram : cf. Ovidiu, *Metamorphoses*, IV, 145. Face aluzie la povestea lui Piram și Tisbe, foarte răspîdită în Evul Mediu și intrată chiar în repertoriul „jongleurilor”. E vorba de doi tineri îndrăgostiți, la fericirea cărora se împotriva familia și care într-o noapte își dau întâlnire afară din oraș, la mormîntul lui Ninus. Tisbe sosește înfi, însă, speriată de o leoaică care-i ieși înainte tocmai după ce sfișiasse niște boi, fuge și din goană îi cade vâlul în care era acoperită, iar fiara îl sfișie cu gura-i însîngerată. Cînd sosește Piram și vede fiara și vâlul însîngerat, crede că Tisbe e moartă și, disperat, se omoară, iar sîngele, țîșnind, înroșește fructele albe ale unui dud. Dante face aluzie mai ales la versurile 145-146 : „Ad nomen Tisbis oculos jam morte gravatos Pyramus erexit visaque recondidit illa”. Deci ca și Piram, care, rînit de moarte,

459

DIVINA COMEDIE

40 astfel, simțind că gheața-mi se topește
privii spre el, cînd numele-l rosti
ce mintea mea de-a pururi mi-o-ncâlzește.

43 Și-atunci mi-a zis, și fruntea și-o 'năspri :
– „Să stăm acum dincoa' ? – și-apoi surîse
cum faci c-un prunc, cînd poama-l birui.

46 Și-n foc intră 'nainte mea și-i zise
să-mi vie-n urmă iar, lui Stațiu care
un drum atît de lung ne despărțise.

49 Cînd fui în flacări, aș fi fost în stare
să sar spre-a-mi da răcoare-n fier topit,
atît era vîpaia lor de mare.

52 Spre-a mă-ntări deci tatăl meu iubit :
– „Eu parcă-i vād și ochii”, -a prins să spuie,
și tot numai de Bice mi-a vorbit.

55 Cîntînd ne conducea pe-o cărăruie
un glas din foc, iar noi spre el țintiți,
ieșirăm iar la malul care suie.

58 „Voi, cei aleși de Tatăl meu, veniți”,
suna-ntr-un foc cu-atari lucruri senine,
că-ntoarse-n lături ochii-mi biruiți.

61 „Stă soarele-n apus și-amurgul vine,
grăbiți-v', a mai zis, nu-umblați agale
cît timp apusul nu-i subt umbre pline.”

47. iar, lui, șterse în (A). acela (a). 48. Atît de lung suiș (a). Atîta drum de el mă (b).

56. și-atenți... mereu (a). 60. ...greu (a). 61. E soarele spre (a).

deschise ochii la auzul numelui Tisbei, Dante, auzind numele Beatricei, se hotărăște să treacă prin zidul de foc. 41. Numele : numele Beatricei. 43. 'năspri : în text „dădu din cap”. După unii (Torraca și Paserini), „în semn de blîndă dezaprobare”, cum se procedează cu copiii ; după alții (Steiner), „prefăcîndu-se că și-ar fi schimbat gîndul și că ar vrea să rămînă dincoace de flăcări, tocmai acum cînd Dante e gata să le treacă”. Noi credem că interpretarea justă este cea dintîi. Se vede însă că Coșbuc a preferat pe cea de-a doua, traducînd scrollar cu „înăspri”.

45. Poama : cînd, promițîndu-i o poamă, l-ai convins să facă un lucru, la care se împotriva mai înainte. 46. Intră : Virgil. Și-i zise : a se construi : „Și-i zise lui Stațiu să-mi vie-n urmă”.

48. Despărțise : pînă acum (un drum atît de lung), Stațiu a umblat între Virgil și Dante, pe strîmta potecă de munte ; acum Virgil merge înainte, Dante după el și Stațiu în urmă. Motivul acestei schimbări a rîndului în mers este, după Torraca, ca Dante, avînd pe Stațiu la spate, să nu poată da îndărăt. Cred însă că aici trebuie să fie și un înțeles mai adînc alegoric.

Tommaseo crede că, apropiindu-se de știința dumnezeiască, Virgil, care reprezintă pe cea omenească, vrea ca Dante să fie mai aproape de el, ca să-l întărească. Rămîne însă de văzut

care ar fi aici rolul și înțelesul alegoric al lui Stațiu. 52. Tatăl : Virgil. 57. Malul : scara ce duce de la brîul desfrînaților la Raiul pămîntesc. 58. Voi : cf. Matei, XXV, 34 : „Vino și ia parte la bucuria stăpînului tău”. Sînt cuvintele din „Pilda talanților”, pe care Biserica le interpretează ca o poftire a credincioșilor în Rai, făcută de Isus Cristos. 59. Un foc : lumina ce se răsfrîngea din chipul îngerului păzitor al ultimului brîu, care de astă dată nu mai șterge de pe fruntea lui Dante ultimul P, pe care i-l ștersese flacăra. 63. Pline : cît timp apusul nu-i cu desăvîrșire întunecat. Se știe că în timpul nopții nu-i cu puțință nici un urcuș în Purgatoriu.

460

PURGATORIUL

64 Suia prin stîncă drept a noastră cale
spre-un punct așa, că rupt de mine fuse
în față-mi soarele de-adînc din vale ;
67 puține trepte-acel urcuș ne duse
cînd și știam, din umbră-mi ce s-a stins,
și eu și ei, că-n spate-acum ne-apuse.
70 Și pîn-a prinde-n tot al ei cuprins
aceeași față[-ntreaga muche-]a zării
și-a fi și-al nopții vâl egal întins,
73 toți trei făcurăm pat vro treapt-a scării,
căci frînse-aici a muntelui natură
putința-n noi, nu farmecul urcării.
76 Cum fac cînd stau și rumegă din gură
și caprele ce iuți [și-n zbenz fugeau
umblînd] pe culmi cît timp flămînde fură
79 și-al lor cioban, cît timp tăcute stau
în mut umbriș pe-aprinsul miez de vară,
proptit stă-n bîtă și de pază-l au ;
82 sau cum păstorul care doarme-afară
petrece noaptea-ntins pe lîngă vite,
păzind să nu le-mprăștie vro fiară ;
85 toți trei așa-n tîrzii acum clipite,
eu ca și-o capră, ca păstorii, ei
scutiți în scocul stîncii-acei scobite.
88 Puțin puteam să văd pe-afară ce-i,
dar și prin strîmtul loc văzut-am stele,
mai limpezi și mai mari ca de-obicei.
91 Gîndind așa, și-așa privind la ele,
mă prinse-un somn ; un somn de-acel ce are
viziuni de stări cari n-au să te înșele.

65-67. că rupt în față-mi fuse/ Al serii soare-acum adînc în vale/ Ci scara-n sus (b).

66. Al serii (a). 67. Ci-acel urcuș puține scări ne duse (a). 69. el ne... (a). 72. Și-al nopții vâl egal să-l aibă (a). 74. frînt-aveam de (a). 77. umblau (a) cutreerau (a). 78. umblau (A). și foame (a). 79. stau (a). pe cînd (a). 87. acelei stînci (a). 93. nu pot (a).

65. Așa : către orient, încît, avînd soarele la spate, umbra lui Dante, acolo singurul viu, se proiecta înaintea lui, cîtă vreme soarele era la orizont. Nemaivăzînd umbra, Dante și-a dat seama că soarele, care era jos de tot (de-adînc din vale) apusese. 69. Ei : Virgil și Stațiu. 70. Și pîn- : a se înțelege : „și pînă cînd întreaga întindere a văii să capete aceeași față întunecată, în tot cuprinsul ei”, adică : „mai înainte de a se fi înnoptat deplin”. 74. Natură : care nu îngăduia urcușul în timpul nopții. 85. Tîrzii : în ore de noapte tîrzii. 86. Capră : comparația aceasta, de o rară frumusețe în ce privește priveliștea idilică a turmelor adormite sub privegherea ciobanului, ne jignește cînd sîntem siliți să vedem pe Dante comparat cu o capră, iar Virgil și Stațiu cu doi ciobani. E vorba de originalitatea aceea, de multe ori barbară, pe care o observăm adeseori și în Shakespeare, originalitate complicată în Dante cu acel „grotesc medieval”, de care am avut prilejul să ne ocupăm în mai multe rînduri în cursul

acestui comentariu. 92-93. Un somn... înșele : în text : „somnul care adesea știe veștile mai
461

DIVINA COMEDIE

94 În ceasul cred când prima-i scăpărare
pe munte-n Ost frumoasa Citeree
ce-n foc de-amor aprinsă-n veci ne pare,
97 păru frumoas-o tânără femeie
c-o văd în vis, cum cîntă-n mers și-adună
pe-o luncă flori, cununi ca să le-ncheie :
100 – „Să știe-oricine-ar vrea [să] i să spună
că Lia-mi sînt, și-acesta-i placul meu
s-alerg să-mi fac cu mîndre mîini cunună.
103 Să-mi plac gătit-așa-n oglindă vreu ;
dar soră-mea Rahira nu-și mai lasă
oglindea ei și șade-așa mereu.
106 Să-și vadă mîndrii ochi, de-atît îi pasă,
că mie-a mă găti cu mîna mea ;
spre vîz e ea, iar eu spre fapte-atrasă”
109 Acele-alburi ce-n zori se vîd de-abia,
pe-atît mai dragi căror se-ntorc în țară,
pe cît ei mîn tot mai vecini cu ea,
112 goneau tutindeni noaptea cea fugară
și somnul meu cu ea. Deci m-am sculat,
câci și-ai mei mari maestri se sculară.
115 – „Acel fruct dulce-așa de mult cătat
pe-atîtea crengi, de grijile mortale,
azi foamei tale-n pace-ți va fi dat.”
118 Virgil, întors spre mine,-aceste-a sale
cuvinte-a zis, și-n lume daruri nu-s
ce-ar fi-n plăcere-acestora egale.

94. când scînteind apare (a). 108. Căci ea-i spre vîz, [spre] fapte-s [eu atrasă] (a).

120. Să poat-avea (a).

înainte de a se întîmpla” : un somn din acelea în care vezi lucruri neînșelătoare, deci un somn profetic. 95. Citere : planeta Venus, deci ceva mai înainte de revărsatul zorilor, când răsare Venus. 99. -ncheie : ca să-și îndeplinească o cunună din ele. 100. Spună : adică numele meu. 101. Lia : fiica lui Laban, aici simbolul vieții active, după cum Rachira (Rachela) este simbolul vieții contemplative. Visul este profetic fiindcă, peste puțin timp, Dante va întîlni cu adevărat în Raiul pămîntesc o femeie (Matelda), tot atît de tânără și de frumoasă, care culege flori, pe marginea rîului Lete, cîntînd. Simbolul acestei de-a doua femei reprezintă una din cele mai grele probleme ale criticii dantești, de care ne vom ocupa la locul potrivit ; deocamdată însă atragem luarea-aminte că trebuie să existe, în orice caz, o legătură între simbolul Liei și cel al Mateldei. 109. Alburi : licăriri ; întîia înălbire a zării, în faptul dimineții. 111. Mîn : rămîn. Pe cît : cu cît se apropie de ținta călătoriei lor. Se simte aici dorul exilatului, pe care îl stăpînește gîndul unei întoarceri în patrie, și asupra lui se oprește cu drag. 112. Tutindeni : pretutindeni ; o formă particulară a lui Coșbuc. 115. Fruct : fericirea sufletească inaccesibilă pe pămînt și spre care, totuși, năzuiesc dorințele oamenilor. Aici, în Raiul pămîntesc, Dante se va bucura de fericirea aceasta, întorcîndu-se în acel ținut ideal creat de Dumnezeu ca să îndeplinească toate dorințele omului și din care a fost alungat, din pricina păcatului originar. 120. -n plăcere : a se construi : „Nu-s în lume daruri ce ar fi egale acestora în plăceri”.

462

PURGATORIUL

121 Și-atîta dor pe-avutul dor mi-a pus,
încît simțeam cu orice pas că zborul
își crește-avîntul său spre culme-n sus.
124 Și cînd pe-al scării vîrf am pus piciorul
pe cea din urmă treaptă-a ei, în fine,

privind la mine-a zis conducătorul :

127 – „Și-eternul foc și-al vremii mai puține

văzutu-l-ai, și-ajuns-ai, fiul meu,

de unde eu nimic nu pot prin mine.

130 Prin minte și-arte,-aici te-adusei eu ;

de-acum plăcerea ta s-o iai ca duce,

ești scos din orice drum și strîmt și greu.

133 Vezi soarele ce-n fața ta străluce,

vezi iarba-n cîmp și flori și arborei

ce-acest pămînt de sineși le produce.

136 Și mîndri ochi voioși pîn' [vin și ei,]

acei ce-n plîns cereau scăparea ta,

tu poți șede a [și merge unde vrei].

139 Nici glas, nici semn tu nu-mi mai aștepta

e liber, drept și tare-al tău arbitriu

și-ar fi greșeal-a nu ți-l asculta :

142 deci domn pe tine te-ncunun și-nmitriu”.

122. cum îmi sporește (a). 129. De-unde nimic eu nu mai văd prin mine (A). Am

introdus în text varianta (b). 134. flori în cîmp și iarbă (a). 136. Pîn-o să vie aici,

acei (a). 138. poți merge unde vrei (a).

122. Zborul : în text : „că la orice pas îmi simțeam crescînd penele pentru zbor”. Dorința lui a ajuns așa de mare, după cuvintele lui Virgil, că merge așa de repede de parcă zboară.

126. A zis : ajuns în vîrfurile Purgatoriului, Virgil (rațiunea omenească supusă credinței) anunță lui Dante că rolul său de călăuză s-a isprăvit ; și după ce i-a amintit greutățile călătoriei prin Infern și Purgatoriu, îl proclamă pe Dante stăpîn pe acțiunile lui. Într-adevăr, „omul caută în chip natural fericirea care se găsește numai la Dumnezeu. Relele porniri și ispitele celor lumești pot să-l îndemne s-o caute în altă parte, dar acestea învinse o dată, omul poate să facă ceea ce îi place, fiindcă din fire nu poate dori decît binele. Plăcere și datorie, pentru un suflet neîmpiedicat de păcat și cu harul lui Dumnezeu, sînt unul și același lucru. Aceasta este, după Dante, singura adevărată libertate, și Virgil îi vestește dobîndirea acestei libertăți, îndemnîndu-l să ia, de-aici încolo, plăcerea lui drept călăuză” (Steiner). 127. Eternul foc : Infernul. Mai puține : adică „focul vremii mai puține”, deci Purgatoriul, ale cărui pedepse sînt temporare, nu veșnice ca acelea din Infern. 129. Nu pot : fiindcă rațiunea omenească, fără ajutorul revelației, n-ar fi putut concepe existența Raiului ceresc. Tommaseo citează decretatele : „ubi ratio deficit, fides supplet”. 131. Plăcerea : cf. Ecclesiastul, XV, 14.

136. Mîndri ochi : ai Beatricei. 137. -n plîns : Cf. Infernul, II, 116-117. 142. -ncunun și -nmitriu : „te încing mistic cu corona imperatoria, întrucît ești stăpîn absolut pe tine, fie în ce privește viața activă (cunună), fie în ce privește viața contemplativă (mitria)”.

463

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXVIII

Raiul pămîntesc

Apariția Mateldei pe marginea rîului Lete

(1-75) Originea apei, a vîntului și a rîu-

rilor care se găsesc pe vîrfurile Purgatoriului

(76-132) Vîrsta aurului, simbol al Raiului

pămîntesc (133-148)

1 Dorind să văd și-n jur cum e și-n sine

divinul codru des și viu, și care

da zilei ce venea colori mai line,

4 plecînd din margini, fără de-amînare,

trecui cu pas încet acea cîmpie

ce plin tot locul de miresme-l are.

4. locu-mi (a).

2. Codru : seninul peisaj primăvărat, ca și imaginea tinerei femei care culege flori pe

malul rîului, rezultă din elemente cu desăvîrșire pămîntești, însă într-o atmosferă de supra-

omenească idealizare și de o seninătate idilică. Atît priveliștea primăvăratică, cum și frumoasa femeie care o însuflețește le regăsim în anumite poezii lirice din Canzoniere, scrise pentru acea tînără femeie, îmbrăcată în verde și cu părul creț de aur, pe care o arată cu numele de Pargoletta și Pietra. Se știe că pornirea lui Dante pentru această femeie foarte tînără, aproape o copilă, care i-a apărut ca o vedenie fulgerătoare, în strălucirea frumuseții ei, printre colinele Casentinului, a fost o patimă cît de poate de violentă și senzuală. În urma acelui proces de purificare ideală a vieții lui trecute, prin care toate cele ce i s-au întîmplat îi apar ca niște experiențe providențiale, și ajuns la o concepție superioară a vieții prin care poate privi întreg trecutul ca o înlănțuire logică de evenimente, femeia (Pietra), iubită cu atîta patimă pe pămînt – și care e considerată în Infern ca un simbol al dragostei senzuale, Medusa care împietrește (cf. Infernul, VIII, 58) numai cu apariția ei –, devine aici, în Purgatoriu, simbolul tuturor lucrurilor frumoase și curate (tinerețe, iubire, poezie) care sînt pe pămînt, după cum Raiul pămîntesc (care în realitate nu e decît o idealizare a brădetului din Ravenna) simbolizează față de Raiul ceresc acel Paradis ce ar putea să fie pămîntul, dacă soarele ar străluci totdeauna pe o cîmpie înflorită și dacă omul ar fi fără păcat, cum l-a creat Dumnezeu și ar putea să se bucure de frumusețile firii, anume create spre a fi în armonie cu toate dorințele și năzuințele lui. Acesta credem că este simbolul Mateldei și al Raiului pămîntesc. Chestiunea este însă foarte grea și discutată de critici, care la început au identificat pe Matelda cu vestita contesă Matilda, care a lăsat pe papa moștenitor al domeniilor sale, apoi cu o dulce figură feminină (poate o soră a lui Dante) care abia se întrevede, ca o arătare, într-un capitol din Vita Nuova, mai pe urmă cu o Mathilda Hakeborn sau călugărița benedictină Hefta, autoarea unor scrieri mistice, pînă cînd, renunțînd a o identifica cu un personaj real, au căutat a vedea în ea simbolul deprinderii bune alegeri (Flamini), studiul poeziei (Pascoli) etc. Numai în timpul din urmă și mulțumită sugestivei interpretări a lui G. Pascoli și studiilor lui A. Santi, G. Pietrobono și ale mele, figura Mateldei a fost pusă în relație cu Pargoletta din Canzoniere, deschizînd drumul spre o interpretare mai plauzibilă. 3. Mai line : făcea ca lumina zilei, pătrunzînd prin desimea frunzișului, să fie mai plăcută ochiului.

464

PURGATORIUL

7 Și-o dulce-aură care-n veci nu știe
schimbare-n curs, îmi flutura pe frunte
nu mult mai mult ca boarea care-adie,
10 făcînd ca frunzele-n mișcări mărunte
în dulce tremur se plecau spre-o parte,
spre care-umbrește-ntîi divinul munte.
13 Dar nu ieșeau din drit așa departe
ca-n vîrful lor mărunta păsărime
să nu-și deprind-a lor oricîte arte,
16 ci vesele de-acele ceasuri prime,
cîntau săltînd prin frunza care-n jocul
acelei bori acord le da la rime.
19 Precum din creangă-n creangă plin e locul
pădurilor de brad pe malul Chiasei,
cînd Eol lasă-n voia sa sirocul.
22 Cu pașii-nceți, în inimă rămasei
păduri antice-atîta drum făcui,
că nu puteam să vîd pe unde-ntrasei.
25 Și iacă de-un pîrîu oprit eu fui
ce-n stînga-ncet cu slabele lui unde
pleca șoptind ierbișul coastei lui.
28 Oricîte-s limpezi ape-n lume-oriunde,
ți-ar fi părut că au ceva negroare
în rînd cu-acesta ce nimic n-ascunde,
31 deși subt umbr-apururi stătătoare
el curge-ntunecat pe-ascunsu-i plai

nicicînd atins de lună și de soare.

34 Cu pașii-am stat, dar ochii-mi aruncai
să văd pe-opusul mal al apei sfînte
verdeața mult-a multui fel de mai,

10. Iar frunzele de ea-n (a). 19. Precum e plin (a). 11-20. Precum din ram în ram e
plin tot [locul]/ Pe malul Chiasei prin brădetul lui (b). 22.... făcui (a). 23. atîta cale (a).

25. Și-oprit de-un mic pîrîu în vale (a). cale (a). 27. ...sale (a). 35. ape sfînte (a).

11. O parte : spre apus. 13. Drit : din poziția dreaptă. 16. Ceasuri : în text : „adierile”. Cf. it.
ora = aura, cu totul deosebit de ora = ceasul. 18. Acord : ison. 20. Chiasei : Chiassi, lîngă
Ravenna, de la latinescul classis, flotă, de unde și numele celebrei biserici bizantine : Santa
Maria in Classe. 21. Eol : regele vînturilor. Sirocul : vîntul de miazăzi care suflă înspre
Italia, de la sud-est. 22-23. Cu pașii... făcui : a se construi : „Făcui cu pași înceți atîta drum
în inima pădurii antice, rămase” tot astfel cum era pe vremea cînd Adam fu izgonit din Rai.
24. Nu puteam : cf. Infernul, I, 10 : „Intrai în ea și nu știi felu-n care”. După cum omul se
găsește rătăcit în pădurea păcatului fără să-și dea seama cum, tot așa în acest Rai pămîntesc
se găsește întors fără să știe cum în frumoasa pădure în floare și înveselită de cîntecul
păsărelelor, a stării primitive de nevinovăție. 27. Pleca : îndoia, apleca. 29. Negroare :
înnegreală. 36. Mai : maio în italiana veche și maggio în cea modernă înseamnă un mic pom,
sau chiar o ramură înflorită ce se agață de îndrăgostiți la ușa iubitelor lor și care se sădește
465

DIVINA COMEDIE

37 și-atunci văzui, cum vezi ceva 'nainte
deodat-așa, că, plin de-uimire stînd,
oricare-alt gînd îți lunecă din minte,
40 o Doamnă-n mal, ce singură, cîntînd
mergea, și flori cari mîndre-mpurpurează
tot drumul ei, le culegea trecînd.

43 – „O, Doamnă tu, ce-ntr-a iubirii rază
te scalzi, cum cred, de-i drept că simțămîntul
din inimă prin ochi ni se trădează,

46 te rog să binevrei, – mi-a fost cuvîntul –
să vii spre mal așa ['nainte tu,]
atît încît să-ți pot pricepe cîntul.

49 Tu-mi amintești și cum și unde fu
Proserpina, cînd mamă-sa-ntristată
pe ea, iar ea junia și-o pierdu.”

52 Precum rotînd în dans se-ntoarce-o fată
cu tălpi lipite de pămînt și-unite,
încît c-ar face pași de-abia s-arată,

42. Tot locul acela le-aduna (a). 50. odată (a).

cu mare bucurie într-un loc de veselie la zi de întîi mai și în jurul căreia se dansează pentru
a se prăznuiră primăvara. Deci aici „mai” este întrebuințat în înțelesul de „crengi” și de „răzoare
înflorite”. 40. O Doamnă : afirmă de „văzui” din versul 37. Această doamnă e Matelda, despre
care am vorbit la începutul acestui cînt. 43. Iubirii : n-aș zice, ca cea mai mare parte din
comentatori, că Dante se scaldă în razele iubirii dumnezeiești. Firește că Matelda, fiind în
Purgatoriu și reprezentînd un simbol, nu poate iubi decît pe Dumnezeu, dar aici Dante nu
vrea să zică altceva decît că Matelda, din toată înfățișarea ei veselă și zglobie, din strălucirea
ochilor, din elanul cîntecului, se arată (nu zice că este) ca o femeie îndrăgostită, adică transfi-
gurată și iluminată de acea aureolă pe care numai dragostea o dă femeilor. Dată fiind esența
(după noi cît se poate de pămîntească și de omenească) a simbolului Mateldei, nu poate fi aici
vorba de iubirea lui Dumnezeu. Nu trebuie făcută confuzie între teologie și poezie : teologi-
cește, Matelda nu poate iubi decît pe Dumnezeu, ceea ce nu-l oprește pe Dante să ne-o arate
din punct de vedere poetic ca o frumoasă femeie îndrăgostită, de pe acest pămînt. 45. Ni se
trădează : simțămîntul din inimă ni se dă pe față prin ochi. Cf. Vita Nuova, capitolul XV :
„Ochii arată culoarea inimii”. În Evul Mediu dăinuia o întregă teorie a ochilor, ca soli ai
inimii (prov. dragomans). Notarul Iacopo da Lentino, unul din cei mai vechi poeți din Școala

siciliană, discutînd cu Iacopo Mostacci despre esența iubirii, își începe astfel un sonet :

„Iubirea e-o dorință ce pornește din inimă
din belșug de mare desfătare ; și mai întîi ochii dau
naștere iubirii, iar inima pe urmă o hrănește”.

48. Pricepe : Dante deslușea melodia, dar nu putea să-i prindă cuvintele, din pricina depăr-
tării. Steiner crede că sub această dorință Dante ascunde pe aceea de a o vedea mai de
aproape. 50. Proserpina : fiica lui Ceres, cînd Pluto o răpi și o duse cu el în Infern.

Cf. *Metamorphoses*, V, 391 și urm. : „Veșnică-i primăvara pe-acolo”. Pe cînd Proserpina se
joacă și culege aici viorele, aici crini albi și, cu o grijă copilărească, își umple cu ele sînul și
coșul, căutînd să întrecă pe tovarășele sale, de abia fuse văzută și fu îndrăgită și răpită de
Pluto. 51. Pe ea : o pierdu pe ea. Mama pierdu pe Proserpina și Proserpina tinerețea pe care,
de aici încolo, și-o va ofili sub pămînt. Se știe că Proserpina simbolizează grăunțele pus în
pămînt ca să încolțească. 52. Precum : Torraca notează : „Poetul compară, în chip fericit, pe
Matelda cu o femeie care dansează, fiindcă în dans iese mai bine la iveală grația persoanei”.
O veche baladă provensală spune : „Cine ar vedea-o dansînd și desfătînd trupul ei gingaș, ar
putea spune într-adevăr că nu-i alta pe lume care s-o întrecă”.

466

PURGATORIUL

55 așa pe pajiști galben înflorite
și roșu, ea s-a-ntors, și-n felu-n care
fecioara-și pleacă genele smerite :

58 și-astfel veni,-mplinind a mea rugare,
aproape,-ncît cîntării-acei ferice
să pot să-i prind și ce-nțeles ea are.

61 Cînd fu și unde ierbii-i lasă spice
de stropi al apei curs, spre ochii mei
ea binevru și ochii să-i ridice.

64 N-avu străfulgerare-n ochii ei
nici Venus, cred, cînd fu străpunsă zeea
de-al ei copil mai mult ca de-obicei.

67 Pe malul drept rîdea acum femeea,
rupînd cu mîna flori ce cresc de sine
și fără sad pe 'nalta culme-aceea.

70 Trei pași sta rîul între ea și mine,
dar Pontul ce lui Xerxe-o probă-i dete
că-n frîu orice-omenești trufii el ține,

73 în ura lui Leandru-atît nu stete,
că-i sta-ntre-Abid și Sest, cît într-a mea
ăst rîu acum, că sta-ntre noi părete.

76 – „Sînteți aici străini – îmi zise ea –
și-n locu-acest ales de-adăpostire
umanei firi, că rîd vi s-ar părea

79 de necrezut și poate-o să vă mire ?
Dar psalmul Delectasti clar vă-nvață
și poate-al minții nor să vi-l răsfire.

59. din guri ferice (a). 60. Să prind și ce-nțeles pune-n cîntare (a). 63. pe-ai ei să
și... (a). 64. N-avu, cred eu (a). Și n-a avut lucruri ; cu ochii ei (b). 70. fu rîul
dintre (a). 71. ...trei (a). 73. fu (a). 75. ...acu (a).

60. Ea : cîntarea. 61. Unde : pe celălalt mal, la margine, unde apa stropește iarba. 71. Pontul :
cf. *De Monarchia*, II, 9 : „Xerxes, fiul lui Dariu și regele Persiei, năpădi lumea cu atîta mulțime
de noroade, că a aruncat un pod peste strîmtoarea ce desparte Asia de Europa, între Sext și
Abid, și expediția începută a trebuit s-o lase cu rușine”. Se știe că marea a sfărîmat podul lui
Xerxes și din această pricină el a pus soldații s-o bată. 73. Leandru : face aluzie la urîtul lui
Leandru care, îndrăgostit de Hero, străbătu înotînd Helespontul ca să se ducă la dînsa, pînă
ce într-o noapte furtunoasă pieri în mare. Dante se referă probabil la un pasaj din Ovidiu,
Heroides, XVII, 173-174, în care tînărul îndrăgostit se plînge de piedica pusă între el și iubita

lui de acea limbă de mare. Deci : „Leandru n-a urît atîta Helespontul, cît ura Dante, în clipele acelea, rîul Lete care îl despărțea de Matelda”. 75. Părete : stavilă. 80. Delectasti... : e vorba de psalmul XCII, 4 : „Căci tu mă înveselești, Doamne, cu lucrările tale și eu cînt de veselie, cînd văd lucrarea mîinilor tale”. După Steiner, Matelda e veselă din cauza frumuseților naturii ce o înconjoară și simbolizează, după cum ne arată restul psalmului citat, înflorirea sufletelor sfinte în fața lui Dumnezeu. Într-adevăr, psalmul continuă : „Cei sădiți în casa Domnului înverzesc în curțile Dumnezeului nostru”. Eu unul n-aș insista prea mult asupra acestui simbol, dat fiind înțelesul cu totul pămîntesc, în sensul cel mai nobil și curat, al Mateldei, care consistă tocmai în această bucurare față de frumusețile naturii și a tuturor lucrurilor

467

DIVINA COMEDIE

82 Iar tu, ce m-ai rugat și-mi stai de față
să-mi spui ce vrei să știi, căci gata sînt
să-ți dau, cît pot, la tot ce-ntrebi, povață.”

85 – „Și apa – zisei – și-al pădurii cînt
combat în mine noua mea credință
de-un lucru ce-azuzii de-acest loc sfînt.”

88 – „Să-ți spui – mi-a zis – de unde ia ființă
din sineși ceea ce mirare-ți face,
ca-n minte-n loc de nor să ai știință.

91 Supremul Bun, cui făr’ de soț îi place,
făcu pe-om bun, și-ăst loc i-l dete-n lume
ca drept zălog de nesfîrșită pace.

94 Dar n-a stat mult, prin vina proprie-anume ;
prin vina sa schimbat-a-n plîns și-njurii
ș-onestul rîs și veselele glume.

97 Deci cîte-s tulburări de-ale naturii
mai jos, prin aburi din pămînt și ape
ce-urmează pe cît pot, în sus, căldurii,
100 mai sus de poarta ăstui deal nu-ncap ;
căci el se ’nalț-atît de sus spre-airi
spre-a face pe-om [de stavile] să-l scape.

103 Deci dac-ale văzduhului rotiri
oriunde-urmează roata bolții prime,
cît timp nu-i ruptă roata nicăiri,

88. Voiu spune-a (a). 90. Ca-n minte-n loc de nor să ai știință (b). 95. Schimbat-a-n
plîns prin propriile injurii (a). 99. în sus cît pot de mult (a). 102. Ca de-ori și ce
tulburări pe om să-l scape (b).

bune și frumoase care sînt pe pămînt. Sînt în Divina Comedie destule alte simboluri despre
cele cerești ! 84. Cît pot : a se construi : „cîtă povață pot, la tot ce-ntrebi”. 87. Azuzii : de la
Stațiu (cf. Purgatoriul, XXI, 48), care i-a spus că de la poarta Purgatoriului pînă sus nu au
loc schimbări, ceea ce pare în contradicție cu adierea de vînt ce mișcă ușor crengile copacilor
și cu apa care curge. Matelda explică faptul că, dacă apa curge și frunzele foșnesc, aceasta
nu înseamnă că se întîmplă așa ceva, cu vreo schimbare a elementelor. Loc : Purgatoriul.

90. Nor : întunecime, îndoială. 91. Făr’ de soț : în text : „Supremul Bun care se place numai
pe El însuși”. Lucru firesc, căci, fiind desăvîrșit, nu poate să-i placă altceva decît desăvîrșirea,
adică tot El. 93. Pace : făcu Raiul pămîntesc ca un fel de zălog al păcii eterne, de care omul
s-ar fi bucurat, dacă nu l-ar fi mînjit păcatul. 97. Tulburări : Raiul pămîntesc fiind creat de
Dumnezeu ca o așezare ideală a omului, nu încap în el nici o schimbare de elemente și nici
de atmosferă. Această stare de lucruri privește întregul munte al Purgatoriului, care, înainte
de păcatul originar, n-avea alt rost decît să păstreze în vîrful lui Raiul pămîntesc, și numai
după greșeala întîiilor oameni s-a schimbat în loc de ispășire. 98. Mai jos : pe pămînt. 99. Căl-
durii : arată cum aburii ce se nasc din apă, și deci apa însăși, au tendința de a se urca în
sus, înspre soare, izvorul căldurii. După știința timpului, căldura soarelui ridică aburii în sus
și, cu cît îi ridică mai sus, cu atît îi subțiază. Astfel, tot subțindu-se din ce în ce, aburii se pre-
fac în aer și aerul în foc. Cf. Brunetto Latini, Tesoro, I, III, 107 și Ristoro d’Arezzo, VIII, 1.

103. Deci : fiindcă Pământul, stînd nemișcat după sistemul ptolemaic urmat de Dante, și aerul se mișcă de la răsărit spre apus, împreună cu primul cer, adică cerul Lunii, care e cel mai aproape de Purgatoriu, acest cer (roata bolții prime), rotindu-se, face în așa fel ca aerul

PURGATORIUL

106 atinge-un vînt și-această înălțime
ce-n aer viu se 'nalță-atot-desprinsă,
și-i dă pădurii glas, căci ea-i desime.

109 O plant-apoi de-acest curent atinsă
îl umple de virtutea sa, iar el
o-mprăștie-n jur, de-a sa mișcare-mpinsă.

112 Iar alt pământ, precît e apt prin el
și clima lui, concepe și purcede
virtuți diverse-n pomii de-orice fel.

115 Acestea de le-ați ști, voi n-ați mai crede
minune-acolo-n lume, cînd răsare
vro plant-a cui sămîntă nu se vede.

118 Și-apoi să știi că sfîntul cîmp pe care
stai tu, e plin de orișice răsad
și fructe-n el, cum n-aveți voi, el are.

121 Nu-i apa asta din vapori ce cad
schimbați în ploaie spre-a hrăni vro vînă,
ca pe-alte rîuri ce sporesc și scad ;

124 Ci e dintr-o egală-n veci fîntînă,
și-atît prin vrerea Celui Sfînt ea prinde
pe cît deschisă-n două lături mînă.

127 Cu-așa virtute ea pe-un scoc descinde
că stinge-n om memoria faptei rele,
și-a faptei bune-acesta i-o aprinde.

110. iar acel (a). 111. curent (a). lui (a). 116. cînd vr-un pom răsare (a). 127. pe-
-acel (a). Virtute-atare avînd pe (b).

(ale văzduhului rotiri) să-i urmeze mișcările și, pe de o parte, acest vînt, lovindu-se de desimea pădurii care-i stă pieptiș, produce sunetul, iar pe de altă parte, impregnîndu-se de puterea ei germinală, o răspîndește pe pământ, care produce flori și ierburi fără să aibă nevoie de semințe. Fiind vorba de un vînt care izbește pădurea din vârful Purgatoriului, situat pe emisfera australă și deci pe pământ, cred că nu putem înțelege decît cerul Lunii, care este cel mai apropiat. 104. Bolții prime : după unii comentatori care încep numărătoarea de la cerul Empireu, ar fi vorba aici de primul mobil (care în realitate este cerul al nouălea) ; după alții, cerul Lunii, care este întîiul după Pământ. Urmează : vîntul produs de rotirea cerului Lunii urmează aceeași direcție ca și mișcarea cerului, adică de la est la vest, Pământul fiind socotit, după sistemul ptolemaic urmat de Dante, nemișcat, în centrul Universului. 105. Ruptă : dacă această rotire nu este întreruptă de nici o piedică. 108. Desime : în text : „fiindcă-i deasă”.

109. Curent : vînt. 110. Virtutea : germinativă. 112. Alt : pământul nostru locuit de oameni, care-i cu desăvîrșire deosebit de acela al Raiului pămîntesc. 114. Virtuți diverse : în text : „Din virtuți diferite (din diverse semințe) concepe pomii de orice fel”. După știința timpului, faptul că găsim în puțin spațiu plante deosebite și cu daruri contrare era explicat prin influența cerului. Dante însă „nu atribuie nașterea plantelor numai virtuții cerești, ci presupune că aerul aduce din Raiul pămîntesc darul fiecărei plante pe pământul nostru, care, după fertilitatea sa firească și după climat, odrăsleşte din virtuți osebite, plante diferite” (Torraca).

122. Vînă : vînă de apă. 124. Egală : fiindcă din voința lui Dumnezeu ea dobîndește tot ațta apă cîtă și duce în cele două rîuri (deschisă în două laturi) care izvorăsc din ea : Lete și Eunoe.

127. Un scoc : Lete, despre care se știe că era apa uitării. Aici, în Purgatoriu, simbolizează uitarea păcatului, fără de care nu e cu puțință bucuria Raiului.

469

DIVINA COMEDIE

130 E Lete-aceasta, una din vîlcele,

Evnoe-i alta, dar efecte n-au
decît gustînd și-aici, și-aici din ele.

133 Cu gust, orice-ape sub aceasta stau.

Și chiar avînd tu setea potolită,
așa ca lămuriri să nu-ți mai dau,
136 mai fie-ți una totuși dăruiță.

Mai făr' de preț nu cred că va să-ți pară,
deși-ți voi spune-o netăgăduită.

139 Anticii-acei ce-n versul lor cîntară
un veac de aur ce fericire-a stat
ăst loc de-aci-n Parnas poate-l visară.

142 Aici fu primul om nevinovat,
eternul mai aici, și-orice rodire,
și-aici nectarul cel de toți cîntat.”

145 Întors acum cu-ntreaga mea privire
spre-ai mei poeți, vedeam cum amîndoi
zîmbeau de-această ultim-a ei știre.

148 Spre dulcea Doamnă m-am întors apoi.

148. a mea privire (a).

131. Evnoe : adică rîul „bunelor gîndiri”, simbolul harului divin. 132. Aici și-aici : trebuie să guști din ambele, dacă vrei să te înalți în Rai, fiindcă nu sînt destule nici uitarea păcatului, nici harul dumnezeiesc, luate în parte. 134. Setea : cu toate că explicațiile mele ți-au potolit setea de a ști, eu totuși vreau să-ți mai lămuresc ceva. 138. Netăgăduită : taină. 141. ăst loc : după obiceiul medieval al moralizării, prin care în versurile poezilor păgîni se căuta un adevăr moral prin alegorie, Dante explică mitul vîrstei de aur ca o pildă a Raiului pămîntesc. 144. De toți : de toți cei ce au descris minunile vîrstei de aur. 146. Poeți : Virgil și Stațiu. 147. Zîmbeau : după unii comentatori, fiindcă înțelegeau că Matelda adăugase aceste ultime cuvinte tocmai pentru ei ; după alții, din satisfacție că au întrevăzut o taină creștină ; după alții, în fine, din compătimire pentru ei înșiși că în vîrsta de aur n-au văzut decît o frumusețe poetică. Cred că au dreptate cei care în surîsul poezilor văd satisfacția de a fi întrevăzut o taină creștină. Procedul lui Dante (și în general al Evului Mediu) este de a căuta să pună de acord cu orice preț poezia păgînă cu religia creștină. Admirația și dragostea ce Dante le avu pentru Virgil și poezia clasică în genere îl fac să nu poată admite că poezii latini au putut greși și atunci le ia apărarea sau moralizînd cele spuse de ei (ca și cum ar fi numai un fel de a vorbi poetic și figurat), sau făcînd așa ca ei înșiși să le corecteze.

470

PURGATORIUL

Cîntul XXIX

Raiul pămîntesc

Cîntecul Mateldei și cîntecul pădurii

(1-36) Invocația către Muze și apariția

sfeșnicelor minunate (37-63) Proce-

siunea mistică (64-120) Dănțuitoarele

de lîngă carul mistic (121-132) Cei șapte

bătrîni înțelepți (133-150) Tunetul

(151-153)

1 Cîntînd așa cum cîntă ’namorata

adaose-aceste vorbe-ntregitoare :

Beati quorum tecta sunt peccata.

4 Și-așa cum nimfe trec rătăcitoare,

sihastre-n umbra codrilor, fugînd

de soare-o seamă, și-altele vrînd soare,

7 așa trecea pe rîu în sus, mergînd

pe malul lui, iar pașii-mi se făcură

mai mici spre-a fi cu pasu-i mic în rînd.

1. Cîntînd ca și de-amor răpitiță fata (b). 7. Așa-mpotriva rîului (b). 8. formară (A).

Am trecut în text varianta (a) ca să potrivească rima cu aceea din versul 10, necomplet în (A) și căruia i-am substituit varianta (b).

1. 'namorata : cum cântă o femeie îndrăgostită, cu tot sufletul. 2. -ntregitoare : a cântecului întrerupt. 3. Beati... : începutul psalmului XXXII : „Ferice de cei cu fărâdelegile iertate și de cel cu păcatul acoperit”. Aceste cuvinte se referă la Dante, care e gata să bea în Lete uitarea greșelilor sale ispășite. 4. Trec : în text „treceau”. Prezentul întrebuițat de Coșbuc nu distonează însă aici, unde dragostea pentru miturile frumoase, poetice, ale Antichității și vioiciunea închipuirii poetice a lui Dante fac în așa fel ca scena să ne apară mai mult prezentă și reală, decât trecută și închipuită. Din acest punct de vedere, și Dante poate fi socotit ca un premergător al Renașterii. Nimfele lui, desigur, sînt simțite într-un fel cu totul modern, nu numai pentru vremea lui, ci și pentru vremea noastră, însă tocmai din acest motiv sînt mai vii decât dacă inspirația lor ar fi numai erudită și arheologică, cum s-a întîmplat pe urmă, în secolul al XVI-lea. Clasicismul lui Dante, ca de altfel acela al întregului Ev Mediu, este viu, contopit cu idealurile și năzuințele vremii, iar nu reproducerea mecanică a Antichității, cum s-a întîmplat în Renaștere. Din această pricină moare astăzi clasicismul, fiindcă nu-l simțim, mulțumindu-ne să-l reproducem și să facem erudiție din ceea ce a fost poezie. 5. Sihastre : singuratică. 6. O seamă : unora, ca de pildă cele ale munților (Oreades), le place soarele, altele (cele ale pădurilor) fug de el, se feresc de el. Cf. Virgiliu, Georgice, IV, 383 : „centum quae silvas, centum quae flumina servant”. 7. Trecea : Matelda.

471

DIVINA COMEDIE

10 Și-ai ei cu-ai mei nici suta n-o umplură,

cînd rîpele-au cotit, egal mereu,

și iar spre Ost mă-ntoarse-o cotitură.

13 Nu mult am mers așa, și ea, și eu,

cînd ea cu totu-ntoarsă către mine :

– „Privește,-a zis, și-ascultă, frate-al meu !”.

16 Și-atunci văzui că de tutindenii vine,

prin codru-ntreg vărsîndu-se,-o lucoare,

încît, c-ar fulgera, gîndeam în mine.

19 Dar fulgerul cum vine-așa și moare,

ci-aceasta dăinuia mereu mai vie,

și-am zis atunci în gînd : „Dar ce-o fi oare ?”.

22 Și-adînc umplu o dulce melodie

lucoarea zării ; și cu rîvn-amară

mustrai atunci a Evei nebunie.

25 Căci unde cer și-uscături ascultară,

femeia numai, și de-abia zidită,

nu vru să rabde nici un vâl povară,

28 subt care de-ar fi stat și ea smerită,

aș fi gustat nespus de dulcea stare

de-aici, și-acum, și-apoi ca nefinită.

31 Pe cînd treceam printr-astea stări primare

a vecinicii plăceri, de-uimire prins,

și doru-avînd de-alt farmec mult mai mare,

10. Și-au fost, ai ei cu-ai mei (a). Vr-o sut-au fost ai mei cu-ai ei (b). Dar pași, vr-o sută... (A). Am trecut în text varianta (b), fiind versul în (A) necomplet. 11. cîrmind, egala (a). 12. și-așa spre Răsărit mă-ntorsei iară (A). Am trecut în text varianta (b) din cauza rimei. 14. Doamna întorsa întreaga (a). 20. Ci-acesta dăinuind sporia-n tărie (b). 21. Dar ce-ar putea să fie (b). mirat (a). 23. rîvna mea (a). M-a împins așa că-n rîvna mea (b). să mustre-a (b). 25. și cer și-uscături (a). Căci unde-Uscat și Cer smerenie avea (b). 27. Sub nici un fel de vâl n-a vrut să stea (b). 29. și-ntram și-apoi neterminînd (b). 33. Și dornic de-o plăcere și mai mare (b).

11. Egal : la o egală distanță una de alta, fiind malurile paralele. 12. Iar : fiindcă spre răsărit îi era fruntea (cf. Purgatoriul, XXVII, 133) cînd ajunge la marginea pădurii. 24. Mustrai : fiindcă îmi dădai seama cît ne-a costat păcatul Evei, care ne-a lipsit de un loc atît de ferme-

cător. 25. Uscături : pământul. Cf. Geneza, I. 9 : „Dumnezeu a zis să se strângă la un loc apele care sînt dedesubtul cerului și să s-arate uscatul”. 27. Un vâl : nici o limită la inteligența ei. A se înțelege : „Nu vru să rabde nici povara unui vâl”. 28. Subt care : vâl. 30. De-aici : din Raiul pămîntesc. Și-acum : nu numai pentru scurtul timp petrecut de Dante în Raiul pămîntesc, ci în veci. În text : „Aș fi gustat din acele bucurii de nespuse mai înainte chiar din ceasul nașterii și pentru mai mult timp”. 31. Primare : în textul italian : „primizie”, pe care aproape toți comentatorii moderni (Torraca, Passerini, Steiner) și chiar și Tommaseo le comentează ca pe întîile semne ale bucuriei paradisiace. Cred însă că bine a tradus Coșbuc primare, deoarece aici e vorba de bucurii create dintru început, o dată cu Raiul pămîntesc.

472

PURGATORIUL

34 sub verzii arbori ca și-un foc aprins
păru, și-n jur văzduhul și 'nainte,
și-un dulce cînt din sunet s-a desprins.
37 Ori veghe,-ori foame,-ori ger, fecioare sfinte,
dac-am răbdat eu pentru voi vrodată,
silit acum vă fac o rugăminte :
40 să-mi verse apa Helicon bogată
și-ajute-mi al Uraniei cor să pui
în vers ce greu și-n gînd chiar mi s-arată.
43 Și șapte pomi de aur eu crezui
că văd, păruți așa prin lungă zare
ce sta-ntre noi și ceea ce văzui ;
46 cînd fui aproape îns-atît de tare
că lucrul cel ce-nșală vro simțire
nu pierde-al său nimic prin depărtare,
49 puterea care minții-i dă vorbire
făcu să văd că-s lămpi păruții-acei
copaci, și voci cîntau : „Întru mărire”.
52 Deasupra-și lumina cu clar temei
frumosul vas, ca luna-n zări senine
la miezul nopții-n miezul vieții ei.

34-35. Păru văzduhul ca și-un foc aprins/ Sub verzii pomi, și-n jur și (a). Păru tot locul ca și un foc aprins/ Și-n jur sub pomii verzi, și se (b). 37. Dac-am răbdat ori ger, fecioare (a). Ori foame de-am răbdat (b). 38. ...adese (a). 41. Și-urii ajute-mi (b). 42. În rime lucruri grele-a fi-nțelese (b). ce-i chiar gîndirii (b). 47. ...sîmțămînt (a). 49. ...cuvînt (a). 50. ...cale (a). 51. Osana aveau în cînt (a). 52. -n lucruri egale (a). Deasupra-și răvârșa lucruri egale/ Cu-al lumii... (b). 54. ...sale (a).

34. Sub verzii... : subiectul e „văzduhul”. Deci : „Sub verzii arbori văzduhul păru, și-n jur, și-nainte, ca și un foc aprins”. 35. Văzduhul : aerul. 36. Cînt : melodia (sunetul) care mai înainte venea la ureche nelămurită (cf. v. 22) acum se deslușește ca provenind din glasuri care cîntă. 37. Ori veghe : ceea ce a văzut Dante e atît de supranatural, încît se adresează Muzelor (fecioarele sfinte), ca să-l ajute să redea în vers priveliștea ce i s-a înfățișat privirilor. 40. Helicon : vîrful Parnasului, în Beoția, reședința Muzelor. 41. Urania : Muza lucrurilor cerești. 43. Pomi : dar în realitate erau sfeșnice. Aici începe procesiunea mistică și simbolică, ce li s-a părut unora de un gust cu totul medieval ; dacă însă ne uităm la felul în care a înfăptuit-o Botticelli, putem să ne încredințăm de măreția și, într-un sens, chiar de modernismul ei. Grotescul medieval pe care au voit să-l vadă unii în această scenă nu e de fapt decît supranaturalul și simbolicul și nu se poate explica atîta rătăcire în judecata estetică decît prin înrîurirea materialismului și pozitivismului (în filosofie) și a verismului și naturalismului (în artă) asupra celor ce au formulat-o. 44. Lunga zare : depărtare. 48. Al său nimic : nimic dintr-al său. 49. Puterea : discernămîntul. 50-51. Păruții-acei copaci : cei care mai înainte mi se păreau copaci. 51. „Întru mărire” : în text : „Osana !”. Cf. Matei, XXI, 9 : „Osana, Fiul lui David ! Binecuvîntat este Cel ce vine întru numele Domnului ! Osana în cerurile prea înalte !”. 53. Vas : sfeșnicul ; în text : „unealtă”. 54. Miezul : cînd e plină, ceea ce corespunde cu jumătatea lunii astronomice (mensis).

DIVINA COMEDIE

55 Mă-ntoarsei cu priviri de-uimire pline
spre-al meu poet, ci-al său răspuns fusese
cã sta privind, și el uimit ca mine,

58 și iar privii spre-acele-odoare-alese
ce-așa de-ncet veneau, că mai cu zor
sînt pașii-nceți ai tinerei mirese.

61 Și-mi zise Doamna : – „Prea te uiți cu dor
arzînd de-acele lămpi strălucitoare
și nu privești și ce-i în urma lor”.

64 Și, ca și-urmîndu-și ducii lor, popoare
văzui venind, și albe-aveau vestminte
cum nu-i pe lume-n veci astfel de-alboare.

67 Lucea la stînga-mi luciul apei sfinte
redîndu-mi coasta stîngă,-ncît păream
ca și-n oglindă ce mi-ar sta 'nainte.

70 Iar cînd pe mal atare loc aveam,
c-aveam distanță singur rîurelul,
și-am stat [atunci] să văd alesul neam,

73 văzui trecînd acele lămpi, și-n felul
acela dînd în urmă-le-o culoare
cum este-o linie trasă cu penelul,

76 așa că, sus, distinct-a lor lucoare
da șapte dungi, în fețele ce dau
lui Foebus arc și Lunii-ncingătoare.

79 Mai lungi decît vederea mea erau
aceste dungi, iar cele din afară
cam zece pași, cred eu, se-ndepărtau.

56. bunul Domn, al cui răspuns (a). 58. lămpi (a). iuți (a). 60. Își fac (a).

61. ...umpluți (a). 60-61. Deci Doamna iar : Spre-acele vii lumini tu ochii duci-i (b).

62. ime, lucii (a). 64. conducători (a). 66. Cum nu-s pe lume-albori ce-ar fi mai
lucii (b). ...alborii (a). 67. fața (a). 71. Că-mi sta la mijloc (a). 72. m-oprii să văd
mai bine, și văzui (A). Am trecut în text varianta (a) din cauza rimei. 75. că-s
linii (a). 77. brîne (a).

56. Răspuns : răspuns privirii mele. 58. Odoare : sfeșnice de aur. Aceste sfeșnice simboli-
zează ardoarea și lumina ce vin din Sfîntul Duh. Cf. Apocalipsa, I, 12-20 : „M-am întors să văd
al cui era glasul care-mi vorbea. Și cînd m-am întors, am văzut șapte sfeșnice de aur... și cele
șapte sfeșnice sînt cele șapte biserici”, adică din Efes, Smirna, Pergam, Tiatira, Sardis,
Filadelfia și Laodicea. În ce privește simbolul, Dante s-a gîndit la un alt pasaj din Apocalipsă
(IV, 5), unde se spune : „Înainte scaunului de domnie ardeau șapte lămpi de foc, care sînt cele
șapte duhuri ale lui Dumnezeu”. 59. -nceți : unul din lucrurile ce se recomandă în cărțile de
eleganță cavalierească adresate femeilor (prov. ensenhamens ; v. fr. chastoiemens ; v. it. : reggi-
menti) este de a umbla cu pași mărunți și înceți (domoli). 61. Doamna : Matelda. 64. Și ca :
a se construi : „Și văzui venind popoare, ca și urmîndu-și ducii lor”. În cazul de față ducii ar
fi sfeșnicele. 68. Redînd : răsfrîngînd. Coasta : malul. 70-71. Aveam, aveam : repetare voită
spre a insista parcă mai mult asupra unui lucru de necrezut. 77. Fețele : cele șapte culori ale
spectrului solar. 78. -ncingătoare : brîul Dianei, adică cearcănul lunii. 80. Din afară : fiindcă
erau concentrice.

PURGATORIUL

82 Sub cer așa frumos, cum spusei dară,
bătrîni, de dou-ori doisprezece,-avînd
cununi de crin, tot doi cu doi intrară,

85 și toți : – „Binevorbită fii – cîntînd –
între femei și binecuvîntate

eterne-a tale frumuseți”. Iar când
88 în fața mea și flori împurpurate,
și ierbi, pe-alt mal, cu toatele-mpreună
de-acele ginți alese-au fost scăpate,
91 precum pe cer o stea la stea s-adună,
așa veniră-n urmă patru fiare,
și toate-aveau de frunze verzi cunună ;
94 cu șase-aripi ornată fiecare,
și pene numai ochi, cum, de-ar fi viu,
gîndesc că Argus i-ar avea atare.
97 Dar rime nu mai pierd să le descriu,
creștine-al meu, căci de-altele mi-e mie,
încît aici îmi cat-avar să fiu ;
100 dar vezi în Ezechil, cum le descrie,
venind din nord din friguroasa parte
cu ploi și foc și multă vijelie,

87. Eterne-a tale (a). a tale frumuseți eterne stînd (A). Am trecut în text varianta (a),
ca să nu rămînă periodul în suspensie. 96. Eu cred (a). 99. Și-astfel îmi cat-avar
aici (a). 101. că viu (a).

83. Bătrîni : douăzeci și patru de bătrîni, care, în această procesiune, simbolizează cele două-
zeci și patru de cărți ale Vechiului Testament. Cf. Apocalipsa, IV, 4 : „Împrejurul scaunului de
domnie stăteau douăzeci și patru scaune de Domni, și pe aceste scaune stăteau douăzeci și
patru de bătrîni îmbrăcați în haine albe ; și pe capete purtau cununi de aur”. 85. Cîntînd :
bătrîni care intraseră doi câte doi. Ca și celălalt gerunziu (avînd) din versul 83, și acesta atîrnă
de „intrară”, din versul 84. „Binevorbită” : sînt aproape aceleași cuvinte din Buna-Vestire :
„Plecăciune, Plăcuto lui Dumnezeu, Domnul este cu Tine, binecuvîntată ești Tu între femei”
(Luca, I, 28 și 42). Fiindcă procesiunea este în așteptarea coborîrii din cer a Beatricei și
fiindcă Dante nu repetă aidoma cuvintele vestirii îngerești, socotim că și cîntecul bătrînilor
se adresează Beatricei, iar nu Sfîntei Fecioare, cum cred Passerini și alți comentatori. De
fapt, Beatrice reprezintă aici simbolul „adevărului revelat” și deci este în acord cu tot restul
procesiunii ce înfățișează istoria Bisericii lui Cristos, de la origine și pînă la izbînda ei finală.

87. Frumuseți : după Steiner : „strălucirea acelor adevăruri pe care ni le revelezi nouă”.
Stînd : care dăinuiesc în veci. Iar : am fost nevoit să introduc în text varianta (a), ca să leg
mai bine versul 88 de cel anterior și ca să pot respecta virgula pusă de poet la sfîrșitul
versului 90, care arată că toată această terțină trebuia să depindă de un gerundiv. 90. Scă-
pate : lipsite ; după ce procesiunea bătrînilor a trecut mai departe. 91. Precum : apărînd una
cîte una și nu toate deodată, cum, după ce se întunecă, răsar stelele pe cer. 92. Fiare : simbolul
celor patru Evanghelii, adică omul pentru Evanghelia după Matei, leul pentru Evanghelia lui
Marcu, boul pentru Evanghelia lui Luca și vulturul pentru Evanghelia lui Ioan. 93. Frunze
verzi : ca să arate veșnicul adevăr al doctrinei creștine. 94. Aripi : după Steiner, cele trei
perechi de aripi ale fiecărei fiare simbolizează cele trei interpretări : alegorică, morală și
anagorică (cf. Convivio, II, I, 1) și care, după un mistic din vremea lui Dante, se pot compara
cu niște aripi ce fac ca adevărul să zboare mai departe și în mai multe direcții. 95. Ochi : ca
simbol al vederii agere și largi a autorilor lor (Evangheliștii). 96. Argus : mitologicul paznic
al fecioarei Io, care avea o sută de ochi. Cf. Metamorphoses, I : „Centum luminibus cinctum
caput Argus habebat”. 98. Mie : se subînțelege zor. 100-102. Ezechil : cf. Iezechiel, I, 4 : „M-am
475

DIVINA COMEDIE

103 și-așa erau cum le descrie-n carte
la el, ci pentru pene, e cu mine
Ioan ce-aici de-acela se desparte.
106 Iar spațiul dintre-acestea patru-l ține
pe două roți un car ce pontifică
și tras de gîtul unui vultur vine.
109 Acesta-n sus aripele-și ridică
între mezinul steag și trei și trei,

dar nu le-atinge-n zarea ce-o despică :

112 mergeau cu mult mai sus ca ochii mei.

Cît e vultur, e de-aur sfînta fiară ;

dar alb bătînd în roșu-i restul ei.

115 Pe Scipio sau pe-August nu-l bucurară

romanii cu mai mîndru car ; și, puse

alături, ar putea sărac să-ți pară

118 chiar și-al lui Sol, acel ce s-abătuse

și-a ars prin ruga tristei Terra, cînd

în taină Jupiter dreptate-aduse.

103. spune el în (a). 104. ci pentru-aripi (a). 105. Ioan a spus că (a). 111. ...strică (a).

117. cred, sărac putea să fie (a). 118-120. ...acel ce ars îi fuse/ Căci trista

Terra-și plînsese nenorocul/ Și-n taină Zevs... (b). 120. Dreptate-odată Zevs în

tain' (a).

uitat, și iată că a venit de la miazănoapte un vînt năpraznic, un nor gros și un snop de foc,

ce răsplinea de jur împrejur o lumină strălucitoare. Tot în mijloc se mai vedeau patru făpturi

vii, a căror înfățișare avea o asemănare omenească. Fiecare din ele avea patru fețe și fiecare

avea cîte patru aripi. Picioarele lor erau drepte. Sub aripi, de cele patru părți ale lor, aveau

niște mîini de om. Și toate patru, la dreapta lor aveau cîte o față de leu ; la stînga lor, toate

patru aveau cîte o față de bou, iar înapoi toate patru aveau cîte o față de vultur". 105. Ioan :

cf. Apocalipsa, IV, 8 : „Fiecare din aceste patru făpturi vii avea cîte șase aripi, și erau pline

de ochi, de jur împrejur și pe dinlăuntru.” Acela : Iezechiel. 107. Un car : Biserica universală,

pe care Sfîntul Pavel, în Epistola VIII, 4, o numește carul „logodnicei lui Cristos”. Cît despre

cele două roți, după unii comentatori simbolizează cele două testamente, iar după alții cele

două tagme călugărești : franciscanii și dominicanii. Cf. Paradisul, XII, 106-107, unde cei doi

sfinți întemeietorii ai acestor ordine sînt numiți „roți ale carului”. Ce pontifică : în text : „un

car triumfal”. 108. Vultur : grifon, al cărui cap e de vultur, iar restul de leu cu aripi. Aici

grifonul, cu cele două firi ale sale, este simbolul lui Isus Cristos, om și Dumnezeu, care

conduce Biserica, după cum grifonul trage carul. 110. Mezinul steag : dîra mijlocie a acelor

șapte, care pornesc din cele șapte sfeșnice de aur, deschid procesiunea și pe care Dante le-a

asemănat cu niște steaguri. 111. Despică : n-ajunge pînă la înălțimea văzduhului, pe care îl

despică cele șapte dîre. 113. Aur : aurul simbolizează firea dumnezeiască, iar albul și roșul

firea cea omenească. Albul simbolizează candoarea sufletului și roșul milostenia. 116. Car :

triumfal. 117. Alături : cele două care triumfale. 118. Sol : Soare (Foebus Apollo). 119. Ruga :

Calea Laptelui. Cf. Metamorphoses, II, 107 și urm., în care se povestește cum Phaeton, ca să

aibă o dovadă că în realitate era fiul Soarelui, îi ceru să conducă o zi carul lui de foc, însă,

rătăcind drumul și mînînd cu nepricepere, a ars partea aceea din cer unde vedem astăzi Calea

Laptelui și, apropiindu-se de pămînt (Terra), acesta, speriat, s-a rugat de Jupiter să-l scape,

iar părintele zeilor a trăsmit pe Phaeton.

476

PURGATORIUL

121 Trei Doamne-n dreapta lui veneau jucînd

în cerc ; o Doamnă roșie-așa făcută

că n-ai cunoaște-o-n flacări de-ar fi stînd.

124 Iar ceealaltă-n trupu-ntreg pârută

smarald din care-ntreg și l-ar avea –

a treia ca de nea de-acum căzută.

127 Condușă hora de-albă-ntîi părea,

de roșie-apoi, și iuți sau alinate

roteau precum cînta din gură ea.

130 La stînga patru-n purpură-mbrăcate

jucau, și-n chipul uneia ce este

în frunte cu trei ochi, erau purtate.

133 Și-n urma grupei ce-am descris cu-aceste,

văzui doi moși, într-alt port fiecare

ci-asemeni în mișcări și dulci, și-oneste.

136 Părea unul școlar acelu mare

Hipocrate ce-a fost creat de Fire
celor mai dragi făpturi pe cari le are.

139 Al doile-avea contrarie-o pornire,
încît și peste vale-o groaz-avui
de-acuta-i spadă plină de lucire.

142 Umili pârînd, pe patru-apoi văzui,
și-un singur moș sfirșea această grupă ;
dormea, ci-avea-nspirată fața lui.

121. Jucînd în cerc, la (a). 121-123. Veneau trei Doamne-n dreapta lui, cu jocul/
Că-n flăcări stînd n-ar fi mai roșu focul (b). La dreapta lui trei Doamne-n cerc cu
jocul/ Veniau (b). 131. în tactul (a). 132. ...păreau (a). 136. Un ins părea (a). La
fel însă-n (b). 140. ...vale (a). 142. ...cale (a). 144. ...sale (a).

121. Trei doamne : una roșie (Milostenia), una verde (Speranța) și cea de-a treia albă ca
zăpada (Credința). Milostenia, Speranța și Credința sînt socotite în teologia catolică drept
cele trei virtuți teologale, proprii creștinismului, pe cînd celelalte patru, cardinale : Tăria,
Cumpătarea, Dreptatea și Înțelepciunea pot fi comune și păgînilor. 125. Și l-ar avea : trupul.
129. Ea : cea roșie, adică Milostenia. Faptul că hora e condusă cînd de Milostenie, cînd de
Credință și niciodată de Speranță simbolizează că aceasta din urmă nu este în stare să ne
dea pe celelalte două, adică în inima omului se naște ori Credința, ori Milostenia, și acestea
atrag pe celelalte, pe cînd Speranța nu. 130. Patru : cele patru virtuți cardinale, sau morale,
îmbrăcate în culoarea roșie, simbolul milosteniei, fiindcă, după cum spune Sfîntul Toma,
Summa theologica, II, 65 : „Virtuțile morale nu pot să existe fără de Milostenie”. 132. Trei
ochi : Prudența (Înțelepciunea), care, după Dante (cf. Convivio, IV, 17), este călăuza vir-
tuților morale. 134. Doi moși : simbolul Faptelor Apostolilor și Epistolelor Sfîntului Pavel.
136. Unul : Sfîntul Luca, căruia i se atribuiu Faptele Apostolilor, era înveșmîntat în haină
de medic (școlar al lui Hipocrat). 138. Celor mai dragi : în folosul oamenilor, făpturile
privilegiate ale Firii. 139. Al doilea : al doilea moș avea o înfățișare nu blîndă, ca cel dintîi,
ci dîrză și avea în mîna o spadă, ca un simbol al luptei pentru apărarea credinței. 142. Pe
patru : cele patru „figuri” ale Epistolelor minore, adică ale lui Petru, Iacob, Ioan și Iuda.
143. Un singur moș : Apocalipsa Sfîntului Ioan. 144. -nspirată : ca de Prooroc.

477

DIVINA COMEDIE

145 Și-acestea șapte-aveau ca prima trupă
vestmîntul lor, ci drept încingătoare
a frunții cîmp nu crinii li-l astupă,

148 ci trandafiri și-alfel de roșie-o floare :
un ochi mai de departe-ar fi jurat
că toți ar fi din ochi în sus vîlvoare.

151 Cînd caru-ajunse-n dreptul unde-am stat,
tună-n văzduh, și-acelei gloate demne
păru că semn de-oprire i s-a dat,

154 căci stete-n loc cu primele ei semne.

147. După crinii este în (A) un mic spațiu gol. 148. a... frunții (a). 151. fuse (a).

153. ...puse (a).

148. Ci trandafiri : crinii celor dintîi simbolizează candoarea credinței, cu care aceia au
așteptat pe Cristos ce era să vie ; iar trandafirii acestora de pe urmă simbolizează milostenia,
care este temelia credinței propovăduite de Cristos. 152. Tună : procesiunea a ajuns la capătul
ei și chiar din cer îi vine semnul de oprire.

478

PURGATORIUL

Cîntul XXX

Raiul pămîntesc

Apariția Beatricei sub norul de flori ce
cade din mîinile îngerilor (1-45) Dis-
pariția lui Virgil și durerea lui Dante

(46-54) Muștrările Beatricei față de Dante pentru rătăcirea morală de după moartea ei și pocăirea lui Dante (55-145)

1 Cînd Ursa deci din cea dintîi lumină
(ce-n veci de-apus și nici de zori nu știe,
nici de-alt vrun nor, decît de-ntîia vină,
4 și care face-atenț spre datorie
pe oricare-aici, precum al nostru face
corabia-n port cu bun sfîrșit să vie)
7 a stat pe loc ; mulțimea cea verace
venită-ntre vultur și-al ei popor,
s-a-ntors spre car ca și spre-a dînsei pace.
10 Și ca și-un sol din cer, un duh de-al lor,
„Mireasa din Liban” cîntînd deodată
strigă-ntreit, și toți strigară-n cor.
13 Precum cei drepți, la marea judecată
grăbit ieșind din groapă-i fiecare
cîntînd din guri cu voce re-mbrăcată

1. Carul (a). 4. cum cel de jos ne (a). 6. Cu bun sfîrșit corabia (b). 15. aleluind (a).

1. Ursa : cele șapte sfeșnice care deschid procesiunea sînt aici considerate ca o constelație spirituală din întîiul cer (cea dintîi lumină), adică din cerul Empireu, și constelația aceasta e asemănată cu Ursa, fiind și ea alcătuită din șapte stele, întrucît, după cum aceasta din urmă călăuzește pe corăbieri, tot așa și cele șapte sfeșnice călăuzesc pe credincioși spre limanul mîntuirii. 2. Nu știe : diferența între această constelație (spirituală și simbolică) și „Ursa” e că cea dintîi nu cunoaște nici răsărit, nici apus și nu poate fi întunecată decît numai de urmările păcatului originar. 5. Al nostru : „Carul”, „Ursa” din cerul nostru real. Face : „face să intre în port, cu bun sfîrșit, bărcile corăbierilor”. 7. A stat pe loc : adică „Ursa”, din primul vers. Verace : întrucît cărțile sfînte nu mint. 9. Pace : fiindcă tot ce-i scris în cărțile sfînte se împlinește în Biserică, simbolizată prin carul triumfal tras de grifon. 10. Duh : unul din bătrîni care urmează carul mistic și care simbolizează Cîntarea Cîntărilor. 11. Mireasa : sînt cuvintele din Cîntarea Cîntărilor, IV, 8 : „Vino cu mine din Liban, mireaso, vino cu mine din Liban !”. După interpretarea creștină, Cîntarea Cîntărilor simbolizează nunta lui Cristos cu Biserica. Invitația este făcută aici Beatricei, fiindcă Dante (cf. Convivio, II, 15) interpretează mireasa prin știința divină. 12. -ntreit : de trei ori. 15. Re-mbrăcată : redobîndită prin reînvierea trupului, după Judecata cea de Apoi (marea judecată).

479

DIVINA COMEDIE

16 așa deasupra ăstor roți divine
ieșir-o sută-ad vocem tanti senis
și soli și servi ai vieții făr' de fine.
19 Și toți strigau : Benedictus qui venis
zvîrlind pe mîndru-i car și-n juru-i flori :
manibus o date lilia plenis.
22 Văzui adese-n fapt de zi spre zori
întregul cer cu față-mpurpurată,
iar restu-n dulcile-i de-azur colori,
25 și fața soarelui născînd umbrită
așa că, potolind o ceață rară
de ochi putea-ndelung fi suferită :
28 Așa-ntr-un nor de flori, ce-l ridicară
divine mîini și-n ploaie-apoi prelinsă
cădea-ndărăt și-n car, și-n jur pe-afară,
31 pe vălu-i alb, cu foi de-oliv încinsă
văzui o Doamnă, verde-avînd manta
și-a ei hlamidă ca de foc aprinsă.
34 Și iată, duhul meu ce ferm era

de-atîta timp, spre-a nu simți scădere
și-a sta zbătut, în fața-i cînd va sta,
37 cumplit a resimțit, nu prin vedere,
ci prin puteri venind din ea pe-ascuns,
iubirea veche-n toat-a ei putere.

16. telegie (a). 20. Plouînd și-n mîndrul car și-n juru-i (a). 22. spre Răsărit (a). Ades
văzui spre Răsărit în zori (b). 24. restul (A). 30. urcă și (a). 32-33. Văzui o Doamnă
cu măslin încinsă/ Pe albul vâl în verdea ei manta (b). 36. fi (a). 37. De-odată (a).

16. Roți : ale carului mistic. 17. Senis : bătrînul de care e vorba (un duh) în versul 10. 18. Soli :
îngeri, în înțelesul etimologic al cuvîntului grec, anghelos. Servi : în înțeles de slujitori (lat.
ministri). Făr' de fine : viața veșnică a fericitilor din Rai. 19. Benedictus... : sînt cuvintele
cu care Cristos a fost întîmpinat de evrei. Cf. Matei, XXI, 9 : „Noroadele care mergeau înaintea
lui Isus și cele ce veneau în urmă strigă : «Osana, fiul lui David, binecuvîntat este cel ce vine
în numele Domnului ! Osana în cerurile prea înalte !»” 21. Manibus : cuvinte luate din Virgil
(Eneida, VI, 883). Entuziasmul pentru cultura clasică este în Dante atît de mare, că nu pregetă
să ne înfățișeze pe îngeri, adăugînd versul unui poet păgîn cuvintelor sfînte ale Evangheliei.
De altfel, cele două mari izvoare ale culturii medievale sînt tocmai Biblia și poezia clasică,
cărora trebuie să li se adauge, într-o anumită măsură, și un element oriental, reprezentat
mai ales prin cultura arabă, cu atît mai importantă, cu cît, prin aceasta din urmă, Evul Mediu
a putut folosi cultura elină. 25. Umbrîtă : „acoperită de aburi la orizont”. 29. Mîini : ale
îngerilor. 30. -ndărăt : în text : „care din mîinile îngerilor se ridica în sus și apoi cădea
înlăuntru și în afară (carului)...”. 32. O Doamnă : Beatrice. Cele trei culori în care-i îmbrăcată
simbolizează cele trei virtuți teologale : Credința, Speranța și Milostenia, iar cununa de
măslin cu care-i încinsă este un simbol al învățaturii și al păcii. Această admirabilă scenă
florală i-a plăcut lui Petrarca atît de mult că, inspirîndu-se din ea, a scris faimoasele versuri
din Canzoniere : „Chiare, fresche e dolci acque” în care Laura ni se arată sub o ploaie de flori
ce cad pe pletele-i aurii din crengile înflorite de pe țarmurile Sorgiei. 34. Era : a se înțelege :
„Și iată că sufletul meu, care, după moartea Beatricei, timp de atîția ani, nu se mai înfiorase
la apariția ei, acum este stăpînit de aceleași simțăminte, nu fiindcă a recunoscut-o, ci printr-o
tainică putere ce precede de la ea”.

480

PURGATORIUL

40 Dar cînd virtutea, cea ce m-a străpuns
pe cînd fui încă-ntr-a prunciei stare,
în ochii mei vizibil a ajuns,
43 privii la stînga cu respectul care
îl are pruncul ce la mamă vine
cînd ori mîhnire-ori teamă dînsul are,
46 spre-a zice lui Virgil : „Nu este-n mine
nici strop de sînge-acum netulburat,
și-al vechii flacări semn îl vād eu bine !”
49 Dar vai, Virgil de el m-a și lăsat
orfan, Virgil, prea dulcele meu tată,
Virgil cui mă-ncrezui spre-a fi salvat !
52 Tot ce-a pierdut antica mam-odată
nu-mi fu zăgaz să nu-mi adune iar
nou plîns set fața cea de plîns scăpată !
55 – „Că-i dus Virgil, nu plînge-aci-n zadar,
nu plînge încă, Dante ! Îndura-vei,
spre-a plînge tu, cu mult mai mare-amar !”
58 Cum trece-un amiral la pupa navei,
la pror-apoi, să vad-oștenii lui
de pe-alte năvi, îndemnuri dînd ispravei :
61 la car, în partea stîng-așa văzui
(întors spre ea, cînd numele mi-l spuse,
pe care-aici silit de stări îl spui)

43. încredințai (a). 45. -n suflet (a). 53. spre-a (a).

40. Virtutea : puterea dragostei lui din tinerețe. 41. Prunci : Dante era aproape copil, când a văzut pentru întâia oară pe Beatrice. 48. Flacări : aluzie la versul din Eneida, IV, 23, în care Dido, mărturisind surorii sale noua-i dragoste pentru Enea, zice : „Agnosco veteris vestigia flammae !”. 50. Orfan : lipsit de el. Numele lui Virgil în această terțină este repetat de trei ori, ca și cum nu și-ar crede ochilor. „În această triplă invocație a numelui scump și venerat, în apelativul de prea dulcele meu tată, în aducerea-aminte a binefacerilor primite, în sunetul în același timp plângător, melodios și trist al acestei suave și pasionate terține, Dante își varsă toată afecțiunea și recunoștința ce-i umple inima pentru acela care l-a scăpat din pădure și, străbătînd cu el Infernul și Purgatoriul, l-a adus pînă la Beatrice” (Passerini). 52. Antica mam- : Eva, mama tuturor muritorilor, care, cedînd ispitei șarpelui, a fost izgonită din Raiul pămîntesc cu bucuriile lui. Dante vrea să spună că toate frumusețile și bucuriile Raiului pămîntesc, în care se găsea, nu-l puteau mîngîia de durerea ce i-o pricinuia pierderea călăuzei lui iubite. 53. Adune : subiect este fața. A se construi : „Fața cea de plîns scăpată să nu-mi adune iar nou plînset”. 55. Că-i dus : încep aici muștrările cam aspre ale Beatricei pentru rătăcirea morală a lui Dante, după moartea ei. Cu o ironie crudă, îi spune să nu plîngă pentru așa puțin, fiindcă are motive de plîns cu mult mai grave. De observat, în tot episodul, umanitatea Beatricei, care nu e numai aici simbolul teologiei, ci și femeia iubitoare, care se arată jignită în demnitatea ei de necredința lui Dante față de memoria ei, și mai ales de faptul că femeile pe care le-a iubit în urmă erau ființe ușurate și senzuale, cu totul nedemne de aceea pe care cu atîta suavitate și curăție o proslăvise în Viața Nouă. 62. Întors : în momentul în care, auzindu-mi numele rostit, m-am întors spre ea. 63. Silit : Dante cere aici iertare de a fi introdus (cf. v. 56) numele lui în poemă, fiindcă, după cum scrisese în Convivio, I, 2 : „Nu se da voie de către retoricieni ca cineva să vorbească despre sine, fără un just motiv”.

481

DIVINA COMEDIE

64 pe dulcea Doamnă, cea ce-mi apăruse
sub noru-acel de flori, cum peste vale
fixați pe mine-adîncii ochi și-i puse.

67 Și-astfel, deși sub vâlul feții sale
ce-ncins cu-ale Minervei foi cădea,
eu nu puteam s-o văd, ea cu regale

70 mișcări în gest și mînioasă ea,
vorbi, precum și-un om ce multe zice
păstrează-n urmă vorba cea mai grea :

73 – „Sînt eu ! Privește-aici, sînt eu, Beatrice.

Cum te-njosiși să urci tu sfînta scară ?

Ori nu știai că-n Rai devii fericite ?”.

76 Plecai, la asta, ochii-n apa clară,
ci-n ea cînd mă văzui, pe cînd privii,
de-așa rușine-obrajii-mi se-ncărcară.

79 Cum aspră pare-o mamă pentru fii,
așa și mie ea, ci-n aspritură
simțeam balsamul nobilei mîinii.

82 Apoi tăcu. Iar îngerii-ncepură

În te speravi Domine, dar ei
mai sus de pedes meos nu trecură.

85 Precum într-un brădet pe munții-acei
ce fac Italiei dos, s-adună troaie
și-ngheață neaua-n vîntul dinspre Schei,

68. ...foi (a). 71. și-așa (a). 72. ...'napoi (a).

67. Vâlul feții : vâlul alb ce-i acoperea fața. Cf. v. 31. Minervei foi : cununa de măsline, copacul consacrat Minervei. 74. Sfînta scară : colnicele Purgatoriului, pe care sufletele se ridică, de parcă ar sui o scară, înspre Raiul pămîntesc. De altfel, trecerea de la colnicele de jos la cele de sus se face printr-o scară. 75. -n Rai : în Raiul pămîntesc, unde se află. Ferice : „Și de ce atunci – pare a zice Beatrice –, de ce ai căutat aiurea această fericire, în desfătări

lumești ?”. 76. Apa : a râului Lete, pe țărmul căruia se găsea. 78. De-așa rușine : înțelesul literar este foarte clar : Dante, oglindindu-se în apa râului Lete, își vede chipul așa de rușinat, încît își întoarce fața în altă parte. Dar aici e și un sens alegoric : aducerea-aminte a păcatului și conștiința pocăirii, ce trebuia să preceadă cufundarea în Lete (uitarea păcatului mărturisit), necesară și ea, spre a se putea bucura de fericirea Raiului. Cu o închipuire poetică și filosofică totdeodată, Dante face în așa fel ca această amintire a păcatului să-i fie pricinuită tocmai de aceeași apă a Letei care simbolizează uitarea păcatului. 81. Balsamul : plăcerea dure-roasă a copilului care, deși se vede mustrat, simte totuși că mustrea pornește din dragoste. 83. In te speravi : sînt cuvintele psalmului XXX : „Doamne, în Tine mă încred : să nu fiu dat de rușine niciodată”. De îndată ce aude aceste cuvinte, cu care îngerii își arată compătimirea lor față de el, Dante nu se mai poate stăpîni și începe să plîngă din toată inima. Dar Beatrice are de discutat o chestiune personală cu Dante. Mai pe departe, și cu tot respectul cuvenit, ea dă să înțeleagă îngerilor că, la urma urmelor, ei îl judecă pe Dante cu prea multă bună-voință și că sînt anumite lucruri care pot fi pricepute și apreciate, în justa lor valoare, numai de ea. Ei sînt niște creaturi prea perfecte, încît le lipsește simțul unei priceperi pur omenești, niște ființe cerești care, în bunătatea lor fără de margini, socotesc pe oameni mult mai slabi decît sînt ei în realitate și sînt prea mult înclinate spre iertare. „Lăsați-mă să vorbesc eu, pare a spune Beatrice, căci numai eu știu cum s-au petrecut lucrurile întocmai. Între noi doi avem de răfuit o socoteală, pe care voi n-o puteți pricepe”. 84. Trecură : se opriră la cuvintele „îmi vei pune picioarele la locul larg”. 87. Schei : vîntul care suflă dinspre Dalmația, numită

482

PURGATORIUL

88 și-apoi, muiată,-ncepe-n ea să ploaie,
cînd suflă țara unde umbra piere,
părînd că-i ceară ce la foc se moaie,
91 așa fui făr’ de plîns și de durere
la cîntul lor ce-l cînt-aici senine
și-n veci de-acord cu veșnicele sfere.
94 Dar cînd simții că milă-n cînt de mine
mai multă pun, decît de-ar fi vorbit :
„De ce-i smulgi, Doamn’, așa de lungi suspine ?”.
97 Fu vînt și apă geru-ntroienit
în pieptul meu, și cu durere mare
prin ochi și gură-ntreg mi-a năvălit.
100 Ci-n car, la dreapta, tot în nemișcare
văzui că stă și-aceste vorbe-i curg
spre-acei eterni ce plînser-a mea stare :
103 – „Da, voi vegheați în ziua făr’ de-amurg,
încît nici somn, nici noapte nu vă fură
vrun pas măcar din timpii ce se scurg,
106 dar vorbele ce-am spus alt țel avură,
spre-a ști acest mîhnit, că o durere,
se cade-a fi cu vina pe-o măsură.
109 Nu singur prin efectu-acei sfere
ce duc pe-orice născut spre-anume fine
precum combină-n zodiacul lor putere,
pe atunci Slavonia (Schiavonia), adică vîntul de la nord-est. Prin „Schei” Coșbuc înțelege,
probabil, munții stîncoși ai Dalmației. 88. Muiată : se referă la „neaua” din versul precedent.
89. Țara : cînd țara unde umbra piere (Africa) își suflă vîntul ei cald. 92. Senine :
în concordanță cu suflete (neexprimate) în loc de îngeri. Dante vrea să spună că, după cum
vîntul rece, care suflă dinspre Dalmația, îngrămădește zăpada între trunchiurile și ramurile
brazilor ce acoperă Apeninii, care formează spatele (spinarea) Italiei, și pe urmă vîntul cald
de la sud face în așa fel că acea zăpadă se topește în apă, tot așa și dînsul, care la imputările
aspre ale Beatricei rămăsese ca înghețat, se topește în lacrimi atunci cînd, din psalmul ales
de îngeri pentru cîntecul lor, înțelege că acelor ființe nemărginit de bune li-e milă de situația
în care se găsește. 93. De-acord : cu melodia cerească pe care o produc cerurile, învîrtindu-se

din dorul „sufletului mișcător” de a se apropia de Dumnezeu. Cf. Introducerea, p. 37. 94. Dar cînd : a se construi : „Dar cînd simții că ei (îngerii) pun în cînt mai multă milă de mine, decît dacă ar fi spus fățiș : «De ce, Doamnă, îi smulgi suspine așa de lungi ?», atunci gerul întroienit în pieptul meu a devenit numai vînt (suspine) și apă (lacrimi)”. 99. Năvălit : adică gerul acela topit în lacrimi. 101. Că stă : Beatrice, care, din partea ei, nu s-a înduioșat deloc și-și pătrează înfățișarea severă. 102. Eterni : îngerii. 107. Spre-a ști : ca acest mîhnit (pocăit), adică Dante, să știe că durerea pocăinței se cade a fi potrivită pe o măsură cu vina. 109. Nu singur : subiectul este „acesta”, din versul 115. Beatrice vrea să spună că Dante în tineretea lui a avut, nu numai din influența planetelor, ci și din harul dumnezeiesc, astfel de daruri, încît arăta că-i în stare să poată împlini orice fel de fapte frumoase, dar, după cum o sămîntă rea încolțește și se dezvoltă mai repede într-un pămînt fertil, tot așa, de-abia dînsa a părăsit această lume pentru cea de veci, și el a și căzut în tot felul de rătăcirii. Într-adevăr, se știe că, după moartea Beatricei, Dante s-a lăsat în prada unui fel de viață ce i-a fost imputată și de întîiul lui prieten, Guido Cavalcanti, în sonetul : „Io vengo a te il giorno infinite volte E trovoti pensar troppo vilmente...”. Rătăcirea lui a fost triplă : morală, intelectuală și artistică. A luat parte la banchete dezordonate, la tot felul de petreceri lumești, s-a tăvălit în tovărășia unor oameni nedemni de el, a iubit senzual femeii cam ușurate și cochete. În 483

DIVINA COMEDIE

112 ci și prin mila grației divine
ce dintr-așa de 'nalt un nor ne plouă
că n-avem noi vederi de-a-i fi vecine ;
115 virtuți avu acesta-n viața nouă
atari, că de-orice fapte mari dibace,
minuni de probe ne-ar fi dat el nouă ;
118 pe-atît însă mai rău și sterp se face
prin rea sămînt-un loc necultivat
pe cît mai multă vlagă-ntr-însul zace !
121 A mea privire-un timp l-a răzimat,
și tinerii mei ochi i-au fost toiagul
ce-l duse drept pe-un drum adevărat.
124 Ci-ndată ce-mi schimbai, sosind pe pragul
etății-a doua, viața mea,-ncepui
să nu-i mai plac și de-altele-a prins dragul.
127 Cînd eu m-urcai din carne-n duh și fui
sporită și-n frumseți, ca și-n virtute,
eu tot mai făr' de preț și rea-i pârui.
130 Și pașii-atunci i-a-ntors pe căi pierdute
urmînd imagini false către-un țel
ce minte-n veci promisiile făcute.
133 Nimic nu fu, că-n visuri ori altfel
cerșii de sus inspirațiuni prin care
câtam să-l chem ; nimic n-a prins de el.
113. dintr-un nor (a). 125. ...lui (a). 132. orice fîgădueli făcute (b). 134. Cerșite-
-nspi[rațiuni] i-am dat (a).

același timp a avut și o rătăcire intelectuală, încrezîndu-se prea mult în puterea rațiunii omenești și într-o filosofie mai mult raționalistă. Rătăcirea artistică a fost o urmare a celorlalte două și consistă într-o formă căutat aspră și complicată, în felul trubadurului provensal Arnaut Daniel, formă ce se observă mai ales în Canțonele și Sextinele insuflăte de iubirea pentru acea Pietra sau Pargoletta despre care vom vorbi în curînd. 121. Un timp : epoca Vieții Noi, cît timp Beatrice a trăit și cu lumina ochilor ei i-a călăuzit drumul. 125. Etății-a doua : viața veșnică de dincolo de moarte. 126. Altele : se știe că Dante n-a iubit numai pe Beatrice. Chiar în Viața Nouă ni se vorbește de o primă și de o a doua femeie a apărării, în care se pare că trebuie să vedem două adevărate iubiri ale lui Dante, care numai pe urmă le-a justificat cu nevoia de a-și ascunde iubirea adevărată pentru Beatrice, prefăcîndu-se că e-ndrăgostit de alte femei. După moartea Beatricei, el însuși ne mărturisește, în Viața Nouă și în Convivio,

că s-a îndrăgostit de acea Donna gentile care i se arăta miloasă față de durerea lui și din care a făcut pe urmă simbolul filosofiei. Alte nume de femei iubite de Dante găsim în Canzoniere : o Alisetta îndrăzneată, care ni se arată foarte încrezătoare în farmecele ei spre a cuceri „cetățuia minții” lui Dante ; o Pargoletta foarte tânără, cu părul creț de aur și înveșmântată în verde, pe care poetul a văzut-o dansînd în livezile Casentinului ; și o Pietra, mai întîi blîndă și dulce, apoi sălbatică și crudă. Este foarte cu putință ca Donna gentile și Alisetta să fi fost una și aceeași femeie, după cum este aproape sigur că Pargoletta și Pietra nu sînt decît două pseudonime (prov. : senhal) ale aceleiași foarte tinere femei, iubită în Casentino. Am văzut cum din tot ce era omenesc, curat și poetic în aceste iubiri și din aceste femei iubite Dante a alcătuit figura Mateldei. Tot așa Beatrice concentrează în aluzia sa la Pargoletta tot ce era în ele patimă senzuală și morală. Cf. cîntul XXXI, v. 59. 129. Făr’ de preț : lipsită de preț. 133. Nimic : zadarnică a fost orice încercare de a-l readuce pe calea cea dreaptă.

484

PURGATORIUL

136 Căzu-ntr-atît, că făr’ de vindecare
găsind orice mijloc cu el, probai
să-l fac să vad-a răilor pierzare.

139 Deci însămi eu pe-a morții poartă-ntrai
și mi-am trimis și ruga, și suspinul
spre-acel ce-l scoase pîn-aici în Rai.

142 S-ar rupe pentru el atunci divinul
decret, de-ar bea din Lete-ori prînzul gata
de-aici gusta-l-ar, făr-a-și da tainul

145 căinței lui ce-n lacrimi face plata”.

142. noi nu vom rupe pentru (a). 144. lăsînd să guste un prînz de (a).

137. Probai : încercai. 139. -ntrai : atunci cînd, după cum se spune în *Infern*, II, 116 și urm., Beatrice nu s-a temut de a se scoborî în Iad, ca să-l roage pe Virgil să îi vină în ajutor lui Dante, rătăcit în pădurea păcatelor. 141. Acel : Virgil. Rai : tot Raiul pămîntesc, ca mai sus.

485

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXXI

Raiul pămîntesc

Noile imputări ale Beatricei. Rușinarea,
spovedania și pocăirea lui Dante (1-90)

Imersiunea în apa rîului Lete (91-111)

Oglindirea grifonului în apele lui

Lete (112-132) Dezvăluirea Beatricei

(133-145)

1 – „Tu, cel ce-aștepți a trece rîul sacru –
și-a-ntors spre mine-al vorbei vîrf subțire,
ce și tîind, așa-mi păru de acru,
4 și făr-a mă cruța, urmă-n vorbire –,
e drept ? Să-mi spui, e drept ? Sînt mari acuze,
și-i just s-ascult și-a ta mărturisire.”

7 Puterile-mi erau însă confuze
așa că vocea-mi se mișcă spre grai
ci-n drumul ei s-a stins pînă la buze,
10 puțin stătu, și-apoi : – „De ce mai stai ?
Răspunde-acum, căci Lete încă-n tine
n-a șters urîtele-amintiri ce ai !”

13 Dar groaza mea-n amestec cu rușine
atare-un „da” mi-au scos cu voce stinsă,
c-a fost nevoie de-ochi spre-a-l prinde bine.

16 Precum cînd se destinde-o prea întinsă
balistă, rupe coardă și-arc, și-atare
de fier e ținta mult mai slab atinsă,

3. și tăind, trecut apoi în text. 8. s-a mișcat (a). 16. Precum balista rupe când (a).

Prea mult, și coarda și-arcul (b).

2. Vîrf : compară vorba cu o spadă ce poate lovi și cu vîrful, și cu tăișul. Pînă acum Beatrice l-a lovit pe Dante numai cu tăișul ; de acum încolo îl va lovi mai adînc cu vîrful spadei.

Într-adevăr, pînă acum l-a lovit indirect, vorbind despre el cu îngerii ; acum îl lovește direct, adresîndu-se lui însuși. 3. Acru : dureros. 5. Acuze : dată fiind gravitatea acuzărilor, se cade să ascult mărturisirea pe față (prin vorbe, și nu numai prin rușine și lacrimi) a greșelilor tale.

9. Ei : a se construi : „ci-n drumul ei pînă la buze s-a stins”. 11. Lete : ironic. 13. -n amestec : amestecatã cu. 15. Ochi : dacã n-ar fi fost mișcarea buzelor, acest „da” al lui Dante fusese pronunțat cu un glas așa de stins, încît Beatrice nu l-ar fi înțeles. 16. Întinsã : îndoită.

17. Balistã : un fel de arc mare, fixat pe un trunchi de lemn. Atare : astfel încît ținta e atinsã mult mai slab de fierul săgeții.

486

PURGATORIUL

19 așa m-a frînt povara mea cea mare

și-așa de plin de plîns și-oftaturi fui

cã gura-nchise vocii-orice cărare.

22 Și iarăși ea : – „Dorințelor ce-avui,

și cari făceau să cați supremul Bine,

mai sus de care-alt bun nici unul nu-i,

25 ce gropi găsit-ai tu,-mpiedecãminte,

sau ce cătușe-astfel că trebuiai

sã pierzi speranța mergerii 'nainte ?

28 [Și ce-nlesniri], [chemãri] în drum găsit-ai

pe-a altor frunte-așa ți s-arãtarã,

c-ai fost silit [s-alergi ca să le ai ?]”.

31 Tîrziu și dup-o lung-oftare-amarã

cu greu avui și glas se[nin] de-ajuns,

ce-abia cu trudã buzele-l formarã.

34 Plîngînd : – „De-a lumii bunuri – am rãspuns –

atras eu fui spre-o falsã bucurie

de-ndat-atunci cînd tu mi te-ai ascuns”.

37 – „De-ai fi negat tãcînd ce-mi spui tu mie,

mai neștiutã tot n-avea să poatã

sã-ți fie culpa ta. Alt jude-o știe !

40 Fiindcã îns-acuzã culpa toatã

chiar gura ta, în sfîntul nostru sfat

se-ntoarce spre-ascuțit dușmana roatã.

43 Dar de-alte dãți spre-a fi tu mai bãrbat,

sirene cînd auzi, și și mai multã

rușine spre-a simți de-al tãu pãcat,

24. De-asupra cui nu e la ce s-aspiri (b). 25. tu le-ai găsit (a). în drum gãs[it-ai] (b).

26. trebuia (A). Am trecut în text varianta (a) pentru a restabili rima, în urma

completãrii versului 28 care lipsește în (A). 28. Am trecut în text fragmentul de

vers din varianta (b) pentru a umple lacuna din (A), unde acest vers lipsește cu

desãvîrșire. 30. să cați a le avea ? (A). Am trecut în text varinata (a) din cauza

rimei. 37. Dar ea : Negînd, sau și tãcînd, să fie/ Greșala ta. 39. Alt jude avem (b).

40. Dar pentrucã-și acuzã (a).

19. Povara : a rușinii. 22. Dorințelor : sensul este : „Ce piedici ai întîmpinat oare în calea

dorințelor mele, care te făceau să cauți spre supremul Bine (Dumnezeu), așa ca să pierzi

speranța înaintãrii pe drumul cel drept al mîntuirii sufletului ?”. 23. Făceau : a se vedea Viața

Nouã, capitolul X, unde Beatrice este numitã „nimicitoarea tuturor viciilor” și „regina virtu-

ților”. 24. Alt bun : Cf. Convivio, IV, 22, unde se spune cã „Dumnezeu este suprema noastrã

fericire”. 29. A altor : face aluzie la celelalte femei iubite de Dante, dupã moartea Beatricei.

30. Le : se referã la „înlesniri” din versul 28. 35. Falsã : întrucît aceste bunuri lumești iau,

în ochii omului amãgit, înfãțișarea bucuriei adevãrate. 39. Alt jude : Dumnezeu. 42. Spre-

-ascuțiș : roata ce ar trebui să ascuță spada justiției se întoarce spre tăișul ei și-l tocește, adică pedeapsa este suspendată și în locul dreptății acționează mila, și vinovatul este iertat.
43. Dar : a se înțelege : „Ca altă dată să fii mai bărbat, ținând piept cîntecului ispititor al sirenelor și în același timp ca să simți mai multă rușine pentru păcatul tău, scutură-te de orice motiv de a plînge, orișicît de întemeiat ar fi, și ascultă”.

487

DIVINA COMEDIE

46 descarc-al plînsului temei și-ascultă

și-auzi cum trebuia pe-opusul drum

să-mi fi urmat cînd fui din lume smultă.

49 Natura și-arta farmec pîn-acum

nu-ți dete-așa că-n mîndrul trup ce-mi fuse

prinsoare-atunci și-n țărna-i astăzi scrum.

52 Supremu-ți farmec deci de se pierduse

prin moartea mea, ce bun lumesc fu-n stare

s-abată-n lături mințile-ți seduse ?

55 Dator ai fost la prima săgetare

a falselor plăceri să urci în pripă

pe urma mea ce nu mai fui atare.

58 Ce-aveai să lași în jos a ta aripă

s-aștepți loviri ori vro duduie poate

sau alte-atari [momeli] ce țin o clipă ?

61 Nici dou-ori trei un pui nu le socoate,

ci laț a-ntinde paserii bătrîne

și-a trage-n ea săgeți, degeaba-s toate.”

64 Așa cum stă, și ochii-n jos îi ține

și-ascultă mut un prunc, recunoscînd

greșeala sa și pocăit rămîne ;

67 așa stam eu, și iar îmi zise : – „Cînd

te doare-așa c-auzi, ridică barba

ca și mai mare-amar să ai vîzînd !”.

54. mințile seduse (a). 58. s-abați (a). 59. plăceri (a). momeli (a). 62. a-ntinde

lături (a). 65. fără să-ngîne (a).

49. Natura : niciodată natura sau arta nu ți-au oferit un trup mai frumos ca acela în care am trăit și care acum s-a prefăcut în cenușă. 51. Prinsoare : temniță, întrucît trupul este socotit ca temnița sufletului. 52. Farmec : „dacă prin moartea mea ți-ai pierdut desfătarea ce provenea din vederea frumosului meu trup”. 55. Ai fost : ai fi fost. 57. Fui : în text : „eram”. Atare : falsă. 59. Duduie : în text Pargoletta, cuvînt italianesc care însemnează „copiliță” și de care Beatrice se servește aici ironic, ca și cum ar vrea să-i reproșeze că s-a lăsat el, om matur, să fie atras în cursă de o fetișcană. Am văzut că, cu acest pseudonim de Pargoletta (pe care Coșbuc îl redă cu duduie), Dante a cîntat o femeie foarte tînără, de care s-a îndrăgostit în Casentino. Nu se pot admite cele ce susțin unii comentatori, că în reproșul Beatricei numele Pargolettei ar fi pus la întîmplare, că ar fi o simplă coincidență nevoită cu Pargoletta, al cărei nume îl întîlnim în Rime. Beatrice este și reală și, prefăcîndu-se că vorbește în general, se agață de ceva concret, atinge o coardă ce-i era deosebit de dureroasă lui Dante. Bineînțeles, Pargoletta e un senhal în Rimele lui Dante, iar aici, în acest episod, este generic, fiindcă în reproșul ei Beatrice face aluzie nu numai la Pargoletta, ci la toate celelalte „momeli ce țin o clipă”, nedînd la o parte nici celelalte deșertăciuni lumești, politice, literare și filosofice, dar este și o înțepătură malițioasă în faptul că se servește de acea denumire comună, ce apare în Rime ca un nume propriu. E o împunsătură ironică în acel Pargoletta al Beatricei, împunsătură ce cuprinde în ea un alt reproș, acela de a se fi lăsat prins de o fetiță, o copilă aproape, el, om în toată firea, care nu mai era un „pui”, ci „pasăre bătrînă”, ce nu ar fi trebuit să cadă ușor în cursă, ca acela care trecuse prin alte înfrîngeri amoroase și, în sfîrșit, că era om „cu barbă”, după cum insinuează ea, cu atîta cruzime, la sfîrșitul reproșului său. Deci Pargoletta la care face aluzie aici Beatrice nu poate fi alta decît Pargoletta din Rime. 61. Socoate : o pasăre tînără cade numaidecît în cursă, adică n-ai ajunge să numeri pînă la

trei, că ea a și căzut în cursă. 64. Cum stă : subiectul este „un prunc” din versul următor.
65. Prunc : copil. 68. C-auzi : auzind cuvintele mele de dojană. 69. Văzînd : văzînd că sînt
488

PURGATORIUL

70 Pe-un vechi stejar, cum smulge-o mînă iarba,

l-ar smulge mai ușor un vînt adus
din Alpi sau vînt din țara lui Iharba,

73 de cum 'nălțai eu barba, cînd mi-a spus ;

dar cînd prin barbă fața mi-o-nțelese,

văzui ce-otravă-n vorbe ea mi-a pus !

76 Cînd fața mea 'nălțat-apoi fusese,

văzui pe-acei ce-s primă creatură

că jocului de flori sfîrșit pusese,

79 și-a mea vedere, nu de tot sigură,

s-a-ntors spre Doamna ce privind stătea

spre cel cu două firi într-o făptură.

82 Sub vîlul ei, și peste rîu, părea

că-ntrece-atît ființa ei antică

pe cît, trăind, pe toate le-ntrecea.

85 M-au ars căințele cu-a lor urzică,

încît simțeam suprema ur-acu

pe ce m-a smuls mai mult de-a mea amică,

88 iar inima-mi atari muștrări avu

că-nvins căzui, și ce-a mai fost de mine

o știe-aceea care cauză-mi fu.

91 Și-n fire-apoi cînd mi-am venit în fine,

frumoasa ce-o-ntîlnii venind agale

deasupra-mi sta, și : – „Prinde-m-acum bine”

94 zicînd, mă-mpinse pînă-n gît în vale,

și, tras de ea prin rîu, ușor pluti

ca și-o suveică pe-apă ca pe-o cale.

72. noștri ori țara (a). 82. Sub vîl ea chiar și (a). 85. Și-atunci m-au ars (a).

Căințe-atunci m-au ars cu-al lor (b). 86. ...indignări (a). 90. o știe Doamna mie

cauza astei stări (a). 95. pe față (a).

aceiași pe care i-ai iubit pe pămînt și care te-au îndreptat, cînd erau în viață, pe calea binelui.

70. Cum smulge : această comparație nu este decît o amplificare a adjectivului ușor din versul următor și nu se găsește în Dante. A se înțelege că poetul își ridică privirea spre Beatrice cu mai multă greutate, decît un vînt năvalnic n-ar smulge un stejar. 72. Vînt : vîntul de sud ce suflă din Africa. Se știe că Iharba, regele Libiei, primise în ținuturile sale pe Didona.

Cf. Eneida, IV, 196 și urm. 75. Otravă : cu cîtă ironie a vorbit de „barbă”, și nu de „față”, dînd a înțelege că atunci cînd s-a lăsat prins în cursa Pargolettei era om în toată firea, om matur, cu barbă !

77. Pe-acei : îngerii care au fost, împreună cu cerurile, creați direct (prima creatură) de Dumnezeu și nu prin mijlocirea influenței planetelor, ca celelalte vietăți. 81. Cu două firi :

grifonul, jumătate leu și jumătate vultur. 83. Antică : era cu atît mai frumoasă decît aceea

pe care o iubise pe pămînt, cu cît atunci cînd trăia întretea în frumusețe toate cele ce o

înconjurau. 87. Amică : iubită. 90. Aceea : Beatrice. 92. Frumoasa : Matelda. 95. Rîu : Lete, care hărăzește uitarea păcatelor, fără de care sufletul pocăit n-ar putea fi fericit în Rai.

96. Suveică : „a se admira frumusețea imaginii ce redă, în chip desăvîrșit, ușurința supra-naturală cu care Matelda alunecă pe apă, de-abia atingînd-o. Ea alunecă pe apă, ușoară și dreaptă ca o suveică pe ițe, trăgînd pe Dante după ea, în limpedea apă a Letei” (Mantovani).

489

DIVINA COMEDIE

97 Și-atît de dulce-un cîntec s-auzi

„spăla-mă voi”, cînd lîngă mal ea stete

că nu să-l scriu, dar nu-l pot nici gîndi :

100 și capu-n brațele frumoasei fete

avându-mi-l cuprins aici, mă puse,
scufuns cu el întreg, să beau din Lete.

103 M-a scos apoi scâldat și-apoi mă duse
la cele patru zîne-n hora lor,
și-un braț pe mine fiecare-și puse.

106 – „Noi, stele-n cer și nimfe-aici în cor,
Beatrici tale serve i-am fost date
cînd nici n-a fost descins la cei ce mor.

109 Te-om duce-n ochii ei ; dar spre-a străbate
lumina lor, vor ageri pe-a ta
acele trei, căci vād mai luminate.”

112 Și-apoi mă duse corul ce cînta
la pieptul fiarei, unde,-ntoars-aira,
ci-acum privind spre noi, Beatrice sta.

115 Și-au zis : – „Acum tu nu cruța privirea
cā-n față ai smaraldele din care
sāgeți cîndva-ți trimise-n piept Iubirea !”.

99. spui (a). 101. m-a scufuns (a). 102. Acolo unde-avui (a). 114. Dintîiu, și-acum (a).

98. Spāla-mā-voi : cuvintele psalmului L : „Curātește-mā cu Isop și eu voi fi curat ; spalā-mā și voi fi mai alb ca zāpada”. „Acesta este cîntecul care se potrivește, spre a însoți purificarea sufletului ; și este atît de dulce, încît poetul nu numai că nu-l poate exprima, dar nici nu-și poate aminti de el, fiindcā memoria poate evoca suavitatea unui cînt omenesc, ca acela al lui Casella (cf. cîntul II) pe țarmul Sfîntului Munte, nu poate însă reproduce senzația unui cîntec ceresc” (Mantovani). 100. Fete : Matelda. 104. Patru zîne : cele patru femei gătite în purpurā și descrise în cîntul XXIX și care simbolizează cele patru virtuți cardinale, bunele călāuze pe care Dumnezeu le trimisese pe pāmînt, chiar din vremurile antice, ca să pregāteascā vestirea revelației dumnezeiești. 105. Un braț : în semn de apārare împotriva ispitelor viciului, contrar fiecāreia din ele : „Dreptatea” împotriva „Nedreptāții” și așa mai departe. 106. Stele : face aluzie la cele patru stele pe care Dante le-a vāzut în cîntul I, 23-27, și a cāror luminā se reflecta pe fața lui. 108. Descins : înainte ca Beatrice să se fi nāscut. 110. Ageri : subiectul este „acele trei”, din versul urmātor. 111. Acele trei : Credința, Speranța și Milostenia, cele trei virtuți din partea dreaptā a carului. 112. Corul : a se construi : „Corul ce cînta mă duse apoi la pieptul fiarei”. 113. Fiarei : grifonului. Aira : formā obișnuitā în Coșbuc, în loc de „aiurea”. Subiectul este Beatrice, care înainte stātea întoarsā aiurea, iar acumā înspre poeți. 115. Nu cruța : pînā acum Dante nu se putuse sātura îndestul uitîndu-se în ochii Beatrici, fiindcā i se arātase supārātā și el nu îndrāznea s-o priveascā drept în ochi. Acum virtuțile îl îndeamnā să se uite la dînsa și să se bucure de lumina ochilor pe care îi dorea atîta din ziua morții ei. 116. Smaraldele : Dante nu ne spune nicāieri culoarea ochilor Beatrici și aici am avea, poate, o indicație oarecare ; totuși, e neîndoios că aici se vorbește de smaralde, întrucît în Lapidarii se spunea c-aveau darul de a mări vederea și, poate, fiindcā culoarea verde a acestor nestemate simbolizează Speranța. 117. Cîndva : în vremea tineretii, cînd el se îndrāgostise de ea. Cf. Viața Nouā, XXI, canțona Donne ch’avete, strofa IV : „Din ochii ei, oricum îi mișcă, ies sāgeți înflācārate de iubire, ce lovesc ochii celui ce le privește și strābat astfel încît fiecare ajunge la inimā”.

490

PURGATORIUL

118 Și doruri, mii și toate-o-nflācārare,
lipirā ochii mei de-ai ei, ce țîntā,
ce fix stāteau asupra sfintei fiare,

121 și-n ei se reflecta acuila sfîntā
ca soarele-n oglinzi, acum divin,
acum uman pārînd că se-nvestmîntā !

124 De-am fost mirat, socoat-orice creștin
vāzînd că-n el imobil lucrul zace
și numai chipu-l schimb-așa deplin !

127 Și-n timpul ce-n uimire-așa și-n pace

gustam acum din alimentul sfânt
ce dîndu-ți saț mereu flămînd te face,
130 prin actul lor ce le-arăta că sînt
prin mult mai 'nalt un trib, acea triadă
veni dansînd pe-angelicul ei cînt :
133 – „Fă ochii sfinți, Beatrice,-o, fă-i să cadă –
așa cîntau – spre cel cui drag tu-i ești
și-atîta drum veni ca să te vadă ;
136 din grație,-o, fă-ne dar să-i dezvălești
și gura ta, să-ți vadă vorbitoare
și-a dou-a ta frumsețe ce-o-nvălești !”
139 A veșnicei lumini, o, tu, splendoare !
Din cîți, Parnase,-ngălbenesc subt tine
la umbra ta și-ți beau de prin izvoare,
142 ah, cine n-ar fi tulburat ca mine
de-ar vrea s-arate cum mi te-ai ivit,
cînd tu, umbrită de-armonii divine,
145 aci,-n deschis văzduh, te-ai dezvălit !

120. Priveam mereu (a). 122. pârînd uman (a). 129. tot mai flămînd (a). 133. Fă
ochii sfinți, așa cîntau, să-ți cadă (b). 136. arăți (a). 138. frumuseți (a).

121. Acuila : după pronunțarea italiană, nu „acvila”, după pronunțarea germană a lat. aquila.
Prin „acuila” trebuie să înțelegem „grifonul” cu cele două firi ale lui. Beatrice simbolizînd
știința divină (teologia), faptul că grifonul se reflectează în ochii ei, aici în firea lui divină, aici
în cea umană, înseamnă că tot așa și teologia studiază pe Dumnezeu cînd sub un aspect, cînd
sub altul. 125. Lucrul : lucrul în el, adică grifonul. 126. Chipu- : imaginea grifonului răs-
frîntă în ochii Beatricei. 128. Alimentul : știința dumnezeiască, despre care în Ecclesiastul,
XXIV-XXIX : „Cei care vor mînca din mine, vor mai flămînzi după mine ; și cei ce beau din
mine, se vor însetoșa după mine”. 130. Actul : în înfățișarea lor. 131. Trib : dintr-o treaptă mai
de sus decît virtuțile cardinale. Acea triadă : virtuțile teologale. 134. Cel : Dante. 137. Gura :
partea pentru întreg, în loc de chip. 140. Din cîți : a se construi : „Ah, cine, Parnase, din cîți
îngălbenesc sub tine... n-ar fi tulburat ca mine, de-ar vrea să arate etc...”. Dante se adresează
tuturor acelor poeți care îngălbeniră de trudă la umbra Parnasului și băură din izvoarele-i,
luîndu-i de martori că nici unul din ei n-ar fi putut reda cu vorbe omenești splendoarea
Beatricei cînd s-a descoperit.

491

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXXII

Raiul pămîntesc

Contemplarea Beatricei și schimbările
carului mistic (1-60) Somnul poetului și
înălțarea grifonului (61-108) Vulturul,
vulpea și dragonul (109-147) Uriașul și
desfrînata (148-160)

1 Atît de-atent și fix priveam acu
s-adăp a mea cea de-un deceniu sete,
încît oricare-alt simț ca mort îmi fu,
4 pârînd că am și-aici, și-aici părete
spre-a nu vedea, așa de mult m-aduse
în vechiul laț surîsul sfintei fete,
7 cînd fața mea cu sila-ntoarsă fuse
spre brațul stîng, de-acele trei fecioare,
căci „prea țintit” din ele una-mi spuse.
10 Și-acea orbire care-o simte-n soare
al nostru văz, prea brusc de el atins,
pe-o clipă-n ochi îmi fu-ntunecătoare.
13 Cu-acel puțin cînd văzu-mi s-a desprins

(eu zic aici puțin alăturându-l
cu multu-acel de care fui desprins),
16 văzui cum se-ntorcea spre dreapta rîndul
eternei oști, plecînd, întoarsă toată
și șapte lămpi și-al zilei soare-avîndu-l.

1. Pe cînd priveam țintit (a). pe cînd acum priveam atent și-ntins (b). 3. ...stins (b).

11. ...lui (a). 13. ...fui (a). 15. ...m-abătui (a). 16. că s-a-ntors (a). 18. Și soarele și
lustru-n faț-avîndu-l (b). Din ...spre soare lustru-n faț-avîndu-l (b).

2. Sete : de a vedea pe Beatrice, pe care, fiind moartă în 1290 și data închipuită a călătoriei
lui Dante fiind 1300 (anul jubileului), n-o mai văzuse de zece ani. 4. Părete : o privea așa de
fix, ca și cum ar fi avut la dreapta și la stînga cîte un perete, care să-l împiedice de a-și
întoarce privirea. 8. Fecioare : virtuțile teologale. 9. „Prea țintit” : Tommaseo adnotează :
„Mintea care prea se ațintește spre știința revelată (teologia) rămase orbită”. Eu unul cred
că dojana privește faptul că aceea pe care Dante o fixează cu atîta drag nu este tocmai
simbolul teologiei, ci femeia iubită, în a cărei privire dorea „s-adape” a sa „cea de-un deceniu
sete”. Una : în text toate trei vorbesc. 13. Puțin : cu lumina soarelui. 15. Multu- : lumina
ochilor Beatricei. 17. Oști : procesiune. 18. Lămpi : cele șapte sfeșnice de aur, care precedă

492

PURGATORIUL

19 [Cum, ca să scape, se întoarce-o ceată
sub scut, cotind cu steagul, mai 'nainte
mișcarea-ntreagă săvîrși să poată ;]

22 așa și-oștirea-mpărăției sfinte
ce-n front mergea, trecu, pe cînd la car
nici nu-ncepuse primul lemn să cline.

25 Fecioarele la roți veniră iar ;

vulturul trase arca cea sfințită
dar nu-și clătea nici fulg pe el măcar.

28 Iar Doamna cea prin vad cu noi venită
și eu, și Stațiu-urmarăm roții-acei
ce-n arc mai strîmt descrie-a sa orbită.

31 Și-urmînd un cînt divin, treceau cu ei
prin codrul 'nalt, iar astăzi neferice
prin sfatul dat de șarpe-unei femei.

34 Cît loc săgeata poate să despice
din trei zvîrliri, noi poate-atît eram
intrați în el, cînd a descins Beatrice,

37 și-n guri cu toții-aveau murmur : „Adam”.

Apoi ei ocolir-un pom pe care
nici flori n-avea, nici frunze nici un ram.

40 Pe cît suia, pe-atît lățit mai tare
frunzișul lui, și-n Indii-ntr-o pădure
putea sfîrni cu 'naltu-i vîrf mirare.

25. venind (a). 26. Pornind vulturul arca sfînt-o trase (a). Și-a tras vulturul sar-
cina-i iubită (b). trase (b). 28. ...întîmpinase (b). 30. roții formase (b). 31-33. Și-ur-
mînd cu pașii-angelic o cîntare/ Treceam prin codrul gol, ah gol voiu zice/ prin
vina cui în șarpe-avu-ncrezare (A). Am trecut în text varianta (b) ca să restabilesc
rima. 33. dat de șarpe sfat unei femei (b). 35. atîta poate (a). 41. încît și-n (a).

procesiunea. 22. Oștirea : întîile șiruri ale procesiunii. 24. Primul lemn : oiștea carului.

Clinte : clintească. 26. Arca : carul. 27. Nici fulg : deci fără de nici o sforțare. Bine contrapune
Steiner această liniște demnă a grifonului (simbolul lui Isus Cristos) zvîrcolirii zadarnice a
aripilor lui Lucifer. 28. Doamna : Matelda. 30. Mai strîmt : roata dreaptă descrie un arc mai
mic, fiindcă și carul, ca de altminteri întreaga procesiune, se întoarce spre dreapta. 36. În el :
în codru. 37. Adam : apropiindu-se procesiunea de pomul cunoștinței, toți cei din care-i
alcătuită se duc cu gîndul la Adam și la păcatul originar. 38. Un pom : literal, este pomul
cunoștinței binelui și răului ; alegoric a fost interpretat în chipuri foarte deosebite : omenirea,

crucea, legea morală, legea divină, împărăția romană, catolicismul, știința infinită a lui Dumnezeu. Noi credem, împreună cu Steiner, că înfățișează monarhia universală a Imperiului roman și faptul că ne este descris ca lipsit de flori și de frunze este un simbol al absenței harului divin în Imperiul roman, pierdut din cauza păcatului originar. 40. Lățit : ramurile acestui pom miraculos merg mereu crescând, dând coroanei forma unei piramide răsturnate. Simbolic, faptul că pomul se lățește mereu cu cât s-apropie de cer arată originea cerească a autorității imperiale. 41. -n Indii : unde, după cum Dante învață din Georgice (II, 123 și urm.), sînt arbori așa de înalți, încît vârful lor nu poate fi ajuns de nici o săgeată ; simbolic, arată că autoritatea imperială stă mai presus ca toate celelalte de pe pămînt.

493

DIVINA COMEDIE

43 – „Ferice tu, că ciocul tău, vulture,
n-a rupt din pomul cel plăcut la gust,
ci-amar făcînd stomacu-apoi să-ndure !”

46 Așa pe lîng-acei copac robust
strigau ei toți, iar fiara cea-mbinată :
„Așa păstrezi sîmînt-ă tot ce-i just”.

49 Și-ntors spre osia cea de el purtată
văzui la pomul văduvit c-o duce
lăsînd pe cea din pom la pom legată.

52 Cum plantele la noi, cînd Feb aduce
pe-a sa-n amestec cu acea lumină
ce-n urma Mrenelor din cer străluce,

55 de suc umflate primenesc mai plină
culoare-atunci cînd mai spre 'nalte stele
nu-ncepe Sol cu roibii lui să vină,

58 culoare-așa, mai mult de viorele
decît de roze,-a prins și planta sfîntă
ce brațe-avuse-atît de golășele.

61 Eu nici n-am înțeles, nici nu se cîntă
la noi un imn ce ei acu-l rostiră,
nici nu putui să-l rabd pînă la țîntă.

64 Să pot s-arăt cum ochii adormiră
cînd cruzilor le-a-ntors Siringa țelul,
și scump nepaza scurtă și-o plătiră,

67 cum face-un pictor urmărind modelul
eu v-aș picta-n ce fel de somn intrai –
dar cei ce vreau ușor picta-și-vor felul.

51. el la el (a). 60. Ce-avuse (a).

43. Vulture : arată că Isus Cristos, simbolizat prin grifon cu cap de vultur, n-a voit să primească
nici o autoritate pămîntească, al cărei abuz este plăcut în sine, însă produce efecte dureroase.

44. Pomul : fructul. 45. Ci-amar : dar care face ca stomacul să îndure amărăciune. 47. Fiara :
grifonul. -mbinată : cu două firi. 48. Așa : respectînd autoritatea pămîntească, voită de

Dumnezeu. Aceste cuvinte se potrivesc bine grifonului, întrucît este simbolul lui Isus Cristos,
care a spus (Matei, XXII, 21) : „Dați Cezarului ce este al Cezarului, și lui Dumnezeu ce este
al lui Dumnezeu”. 50. Văduvit : lipsit de foi, flori și fructe. 51. Cea din pom : osia carului
mistic, făcută din lemnul pomului desfrunzit. 52. Cînd : în primăvară, cînd lumina soarelui
e amestecată cu aceea a constelației Peștilor. 56. Atunci : înainte ca soarele să intre în conste-

lația Berbecului (mai spre 'nalte stele) care urmează. 58. Culoare : după cum în primăvară
orice plantă capătă din nou culoarea verde, tot așa și pomul simbolic ia în acest moment o
culoare mai viorie decît trandafirul și mai trandafirie ca vioreaua. Culoarea nu este tocmai
trandafirie, fiindcă împăcarea Bisericii cu împărăția romană (simbolizată prin osia carului
mistic, care se leagă de trunchiul pomului desfrunzit) nu i-a dat omului înapoi nevinovăția
primordială și este mai mult trandafirie decît viorie, fiindcă durerea păcatului originar a fost
întrecută de bucuria mîntuirii, și jalea pentru moartea lui Cristos a fost întrecută de veselia
învierii. 65. Siringa : ca să dea o idee de un somn miraculos, Dante și-aduce aminte de

povestea ovidiană (Metamorphoses, I, 568-747) a lui Mercur, care adoarme pe Argus cel cu o sută de ochi, ce fusese pus de Iunona ca să păzească pe frumoasa Io, iubită de Jupiter, cîntîndu-i dragostea lui Pan și Siringa. Cruzilor : celor o sută de ochi ai lui Argus. 66. Scump : fiindcă Mercur, profitînd de somnul lui, îl omorî. 69. Dar cei : vers foarte obscur și în textul italian, 494

PURGATORIUL

70 Deci trec la clipa cînd mă deșteptai
și spui că-mi rupse somnul o lucoare
și-un glas strigînd : „Ridică-te, ce stai ?”
73 Precum, conduși să vadă măru-n floare,
al cărui fruct și-n îngerii naște dor
și face-n cer eternă sărbătoare,
76 Ioan și Petru s-au trezit de zor
din somn, și Iacov, la un glas ce-odată
a rupt și-un somn mai greu decît al lor,
79 și ceata le-o văzurăm ’mputînată
cu Moise și Ilie-atunci, și-avea
hlamida sa pe el Isus schimbată ;
82 așa trezit, văzui deasupra mea
Pe Doamna care-a binevrut să vină
să-ntîmpine-a mea cale la vîlcea.
85 – „Beatrice unde-i ?” – eu cu mintea plină
de spaim-am zis. – „Sub noua plantă sfîntă
n-o vezi șezînd pe-a dînșii rădăcină ?
88 Nu-i vezi în jur compania ce-o-nvestmîntă ?
Iar alții-au mers după vultur în sus,
și-un imn mai ’nalt cu mult mai dulce-l cîntă.”
91 Eu nu știu dacă ea mai multe-a spus
căci eu priveam fixat spre-aceea care
păreți oricărui altui simț mi-a pus.
94 Pe gol pămînt ea singură-n veghiare
ședea ca drept străjer aceluia plastru
legat aici de mîna dublei fiare.
97 Și șapte nimfe-n jur făcîndu-i clastru
în mîini cu-acele lămpi cari ard frumos
și sigure de-orice-Aquilon și Austru.
100 – „Puțin vei sta-n pădure-aici, și, scos,
în veci tu cetățean vei fi cu mine,
în Roma-n care e roman Cristos.

81. Maestrul lor hlamida sa (a). 89. Iar ceata-n sus după vultur se duse (a). 92. fix
priveau spre Doamna care iară (a). 94. Ea sta pe-adevărat pămînt, străjeară (a). Ea
singură (a). 96. Legat aici de-acea biformă (b). 101. Vei fi-n etern un cetățean (b).
unde se spune : „Dar cine să fie în stare să redea în cuvinte trecerea ușoară de la veghe la
somn”. 73. Precum : după cum cei trei apostoli care asistară la schimbarea la față a lui Isus
Cristos (mărul în floare ale cărui fructe [adică faptele] nasc dor și în sufletele îngerilor) se
treziră din somn, la glasul care le zise : „Sculați-vă și nu vă temeți”, tot așa și eu, trezindu-mă
din acel somn supranatural, văzui deasupra mea pe Matelda. 79. ’mputînată : fiindcă Moise
și Ilie, care apăruseră în timpul schimbării la față, dispăruseră. 83. Doamna : Matelda.
88. O-nvestmîntă : o înconjoară. 89. În sus : spre cer. 90. Mai dulce : decît acela în ale cărui
sunete adormise Dante. 92. Spre-aceea : Beatrice. 93. Păreți : piedici. 95. Străjer : plastrul,
adică Carul bisericii, e păzit de Beatrice, simbolul aici al adevărului revelat, a cărui depo-
zitară e Beatrice. 96. Dublei : latinism, în loc de dublei. 102. În Roma : în Raiul al cărui
495

DIVINA COMEDIE

103 Dar rău condusei lumi spre-a-i face-un bine,
privește-acum spre car și vezi, iar cînd

vei fi iar sus, să scrii ce vezi că vine !”

106 Așa vorbi. Și la picioare-i sfînd
devot poruncii să-mplinesc ce-mi spune,
aveam unde-a cerut și ochi, și gînd.

109 N-a curs nicicînd cu-atîta repeciune
un foc din norii deși ce varsă ploi

din cea mai ’nalt-a cerului regiune,
112 precum văzui că vulturul lui Joi
căzu pe pom, rupîndu-i scoarța-ntreagă,

nu numai flori și proaspetele-i foi ;

115 apoi din răsputeri izbi-n teleagă,

făcînd să joace-așa cum în furtună
un vas cînd vîntul furia și-o dezleagă.

118 Văzui apoi venind culcuș să-și pună
în fundu-acelei car divin o vulpe
părînd lipsită de-orice hrană bună.

121 Muștrîndu-i însă tristele ei culpe,
o puse Doamna mea pe-o fug-astfel,
cît pot să-ntindă oase făr’ de pulpe.

124 Și tot pe unde-ntîi venise-acei

vultur, văzui că iar scoboarã-n arcă

lăsînd într-însa pene de pe el,

104. la car (a). 107. ...ime. 108. la ce-a cerut spre (b). 109. ...iuțime (a). 111. ...năl-
țime (a). 120. străină (a). 122. Pe-atîta fugă Doamna mi-o porni (A). Am trecut în
text varianta (a) din cauza rimei. 124-126. Și tot pe unde veni, acel/ Vultur văzui
că-s [coboarã]/ Lăsînd într-însa pene de pe el (b). 126. Am trecut în text ultimul
vers din varianta (b) pentru a completa terțina.

cetățean este, ca și celelalte suflete fericite, Isus Cristos. De observat în Dante acest sim-
țămînt adînc al romanității, prin care, fie chiar și într-o imagine, face pînă și Raiul roman.

103. Un bine : luminîndu-l, după întoarcerea ta pe pămînt, despre cele văzute și despre
adevărurile teologice ce le-ai învățat. 105. Sus : pe pămînt. 108. Unde : în sus, spre vîrf
pomului. 110. Un foc : un trăsnet. 112. Vulturul : simbolul autorității imperiale. Cf. Iezechiel,
XVII, 3-4 : „Un vultur mare, cu aripi lungi, cu aripile întinse, acoperit cu pene pestrițe, a venit
în Liban, și-a luat vîrfurile unui cedru, a rupt ramura lui cea mai înaltă...”. Faptul că vulturul
rupe din scoarța pomului și-i vatămă frunzele și florile simbolizează „persecuțiile împotriva
Bisericii creștine, care, totuși, dăduse viață nouă pomului monarhiei universale, întrucît
aceste persecuții dăunare chiar și împărăției și împiedicată, în parte, să lege fructele noi ale
creștinismului”. (Steiner). 115. Teleagă : după ce a făcut aluzie la persecuțiile împotriva
Bisericii, întrucît au păgubit imperiului, simbolizează acum, în această izbire a vulturului
în teleagă, persecuțiile care au dăunat Bisericii. 119. O vulpe : simbolul ereziei. Sfîntul
Ambrozie, vorbind de eretici, îi numește „vulpi care distrug via Domnului”. 121. Muștrîndu-i :
(muștrînd-o) vulpea, adică erezia. 122. Doamna : Beatrice, simbolul teologiei și deci în stare
să cunoască toată răutatea ereziei. 123. Oase : cît putea să mai fugă vulpea aceea cu puterile
sleite. 126. Pene : face aluzie la așa-zisa danie a împăratului Constantin, originea puterii
temporare a Bisericii.

496

PURGATORIUL

127 și-atunci ca dintr-un piept ce-oftează parcă

ieși din cer un glas și-acestea zise :

„O, dulce nava mea, ce rău te-ncarcă !”

130 Și-ntre-ambe roți păru că se deschise

pămîntu-apoi, și-un drac ieșind în sus

văzui prin car cum coada și-o înfise.

133 Și cum retrage-un viespe acul pus,

așa trăgîndu-și coada blăstemată,

a smuls din fund, și nesătul s-a dus.

136 Iar ce-a rămas, ca piru-ntr-o bogată
cîmpie,-astfel de-a penelor smultură,
deși-n intenție bună și curată,

139 [s-a fost acoperit și-a stat sub zgură,]
și-oiște și roți, în timp mai scurt de ce-i
în stare-un „vai” să zboare dintr-o gură ;

142 iar sfînta casă-n noul chip al ei
în multe locuri țeste-a scos afară :
un cap din orice colț, din osie trei.

145 Cornute trei ca boii s-arătară,
iar patru-aveau un singur corn în frunte
cum n-a mai fost pe lume-asemeni fiară.

148 Și sigură, ca și-un castel pe munte,
obraznică pe monstru-o curvă stînd
plimba-mprejur lascive-ochiri mărunte.

151 Și-alături lîngă ea, străjer pârînd
să nu i-o fure,-o namilă-n picioare,
și-așa ei se pupau din cînd în cînd.

131-132. iar un dragon ce-n sus/ ieși văzui cu coada-n car... (a). pe-un dragon văzui/
Cum coada-n sus prin car el și-o înfîse (A). Am trecut în text varianta (b) din cauza
rimei. 133. ...pus (a). 136-137. Cum umple și-o bogată/ Cîmpie pirul, toat-acea
smultură (b). umplut de-acea smultură (b). fulgilor (a). 138. Deși cu gînd și bun și
drept lăsată (b). 151. alături ei stetea (a). 153. Și așa să-și (a).

129. Ce rău : adică cu bunurile pămîntești. 131. Drac : simbolul demonului, întrucît e autor
al schismelor și dezbinărilor din sînul Bisericii. 137. Smultură : carul ce se acoperă cu penele
vulturului simbolizează îmbogățirea Bisericii și năpădirea ei de poftele lumești. 142. Sfînta
casă : carul simbolic al Bisericii. 143. Țeste : capete. Inspirîndu-se din Apocalipsă, Dante
transformă Biserica coruptă într-un monstru, ale cărui șapte capete simbolizează cele șapte
păcate capitale. 145. Trei : păcatele mai grave : mîndria, pizma și mînia. 146. Iar patru :
amărăciunea, zgîrcenia, lăcomia și desfrînarea. 149. O curvă : simbolul curții papale, ajunsă
în timpul lui Dante într-o mare destrăbălare. Cuvîntul, voit grosolan, este și în textul italian.
152. O namilă : adică o namilă de om, un uriaș, simbolul stăpînitorilor pămîntului, al căror
ajutor curtea papală îl cerea, prostituînd puterea ei sufletească ispitelor poftii lumești de
stăpînire. Aluzia privește mai de aproape intervenția regilor Franței și mai ales a lui Filip
cel Frumos, solicitat de papă în mai multe rînduri.

497

DIVINA COMEDIE

154 Dar cînd spre mine-ntoarse doritoare
și vagi priviri, acel feroce mire
din cap o biciui pînă-n picioare.

157 De furie-orbit și plin de bănuire,
desprinse monstru-apoi și-n crîng cu el
se duse-adînc, și-aceasta-mi fu scutire

160 de noul monstru și de curv-astfel.

155. ferocele ei (a). 158. văzui (a). 159. atîta (a) că-l duce (a).

156. O biciui : Dante simbolizînd aici turma credincioșilor, faptul că uriașul bate pe desfrînată
cînd își întoarce ochii spre el arată că îndată ce curtea romană vrea să se ocupe de credincioșii
săi, e împiedicată de oblăduitorii lumești în voia cărora s-a lăsat. Probabil că trebuie să
vedem aici o aluzie la insulta adusă la Anagni puterii papale, pentru care cf. Purgatoriul,
XX, 85 și urm. 158. Desprinse : aluzie la stămutarea puterii papale de la Roma la Avignon.

159. Aceasta : acest fapt al îndepărtării monstrului.

498

PURGATORIUL

Cîntul XXXIII

Raiul pămîntesc

Cîntecul celor șapte Doamne și profetizarea

unui personaj misterios care va omorî desfrînata și uriașul (1-78) Îndoielile lui Dante și explicația Beatricei (79-102) Imersiunea lui Dante în râul Eunoe (103-145)

1 Deus, venerunt gentes alternînd
ori trei, ori patru dulce-o psalmodie
cîntar-acele Doamne-acum plîngînd,
4 și le-asculta și-ofta-n cucernicie
stăpîna mea, și-așa schimbată cum
nu mult mai mult sub cruce-ai fost, Marie.

7 Iar cînd fecioarele-i făcură drum
și ei ca să vorbească, ea-n picioare
stînd dreaptă-n sus, răspuns-a lor acum,
10 și-n faț-avea a focului coloare.

– „Puțin și nu mă veți vedea – vorbi –
și iar mă veți vedea, dragi surioare !”.

13 Pe toate șapte-n față-i le pofti,
și-n urma ei, prin semn numai, m-aduse,
pe Doamna și pe Stațiu ce s-opri.

2-4. Cîntau ori trei ori patru psalmodie/ cea dulce-acele Doamne acum plîngînd/
iar Doamna le-asculta-n cucernicie/ Și-oftarea ei (b). 11-15. „Puțin de-acum/ Voi
nu mă veți vedea” răspuns le dete/ În faț-aduse apoi pe-acele fete./ Iar mie, să-i
urmez, prin semn îmi spuse./ Cu Doamna și-nțeleptul care stete (b). 13. pe-acele
sfinte (b). 15. oprise (a).

1. Deus... : psalmul LXXVIII, 1-2 : „Dumnezeule, au năvălit neamurile în moștenirea ta, au
pîngărit templul Tău cel sfînt, și-au prefăcut Ierusalimul într-un morman de pietre”. Face
aluzie la reaua stare în care a ajuns Biserica, din cauza adulterului desfrînatei cu uriașul.

2. Ori trei : acum virtuțile teologale, acum cele cardinale. 5. Stăpîna : Beatrice. Schimbată :
din veselă, îndurerată. Compară durerea Beatricei cu aceea a Maicii Domnului, la picioarele
crucii. 7. Fecioarele : cele șapte virtuți. 10. A focului : din mînie împotriva celor vinovați
de coruperea Bisericii. 11. Puțin : cf. Ion, XVI, 16 : „Peste puțină vreme nu mă veți mai
vedea ; apoi, iarăși, peste puțină vreme, mă veți vedea, pentru ca să mă duc la Tatăl”. Aceste
cuvinte, cu care Isus Cristos vestește apostolilor moartea și învierea sa, Beatrice le adaptează
Bisericii, socotită ca și moartă în starea-i de atunci, spre a prevesti învierea ei și întoarcerea
scaunului papal la Roma. 14. M-aduse : se subînțelege : „pe mine”. 15. Doamna : Matelda.

499

DIVINA COMEDIE

16 Și-a mers așa și nu cred că făcuse
nici zece pași de-ai ei pe-acel pămînt,
cînd ochii dulci în ochii mei și-i puse.

19 – „Să vii – a zis cu liniștit cuvînt –
aproape-așa că, de-aș vorbi cu tine,
să poți s-auzi de-aproape-al meu cuvînt.”

22 Cînd fui, cum trebuia, mai lîngă sine :
– „De ce – mi-a zis – n-ai, frate tu,-ndrăzneală
să-ntrebi acum cînd mergi așa cu mine ?”.

25 Precum acei ce foarte-avînd sfială
de-ai lor mai mari, de inimă scăzută
nu pot da vocea-ntregă la iveală,
28 așa fui eu, și-așa cu gura mută
de-abia-ngînai : – „Madono, ce-mi lipsește
tu bine știi, și știi și ce-mi ajută”.

31 – „Sfiala ta sau teama ce te-orbește
de-acum eu vreau privirea să-ți destupe
spre-a nu mai fi ca cel ce buiguiește.

34 Să știi de car, că monstrul dacă-l rupe,
a fost și nu-i. Dar culpa să nu creadă
că Domnu-n cer răzbună după supe !
37 Nu-n veci făr' de erede-o să ne șadă
acel ce-n car lăsat-a fulgii lui
făcîndu-l monstru-ntîi și-apoi o pradă.
40 Căci sigur vād, de-aceea ți-o și spui,
aproape-o zodie ce-n curînd urmează,
și-oprit în drum de nici o [stîncă] nu-i,
43 cînd un cinci sute zece cinci cutează,
trimis de Cer, pe curv-a o ucide
și pe acel cu care-adulterează.

22. aproape bine (a). 25. ... 35. ...gînd[ul] (a). 37. ...vom fi avîndu-l (a). 39. Un monstru-ntîiu o prad-apoi făcîndu-l (a). 42. Prin nici o oprită-n drum (b). lipsit de ori-ce zăgaz în... (A). Am trecut în text varianta (b) din cauza rimei.
26. De inimă scăzută : din lipsă de curaj. 29. Madono : italianism, în loc de „Doamna mea”. Lipsește : explicație necesară spre a înțelege ceea ce am văzut. 30. Ajută : ceea ce poate să vină în ajutor acestei lipse. 33. Buiguiește : bîiguiește. 34. Că monstrul : în text : „pe care balaurul l-a despicat”. 35. A fost : Biserica, simbolizată prin car, după dezbinarea și strămutarea ei la Avignon, poate fi socotită ca și moartă. 36. Supe : era la Florența o superstiție prin care se credea că, dacă cineva venea să mănînce o supă pe mormîntul celui omorît de el, nu se mai temea de răzbunare. Aici Beatrice spune că răzbunarea lui Dumnezeu nu poate fi înlăturată atît de ușor. 38. Acel : vulturul, simbolul autorității imperiale. 39. Monstru : face aluzie la cele șapte capete cornute care se iviră pe oiște și la cele patru colțuri ale carului. Pradă : a uriașului. 40. Sigur : începe profeta personajului care va elibera Biserica de adulterul cu oblăduitorii lumești. 41. O zodie : să ne amintim că în vremea lui Dante se punea mult temeii pe astrologie, care era socotită ca o adevărată știință. 43. Cinci sute : avem aici una din acele cimilituri dantești, despre care s-a scris foarte mult, fără să se ajungă totuși
500

PURGATORIUL

46 Dar vorba-mi poate-obscură ca Temide
și Sfinxu-ți e, și nu-ți albește-n gînd
căci, ca și ele,-a minții cale-o-nchide.
49 Dar faptele naiade-or fi-n curînd,
tâind enigma cea obscură foarte,
nici holde-n cîmp, nici turme dăunînd.
52 Deci scrie-ți tot, și mintea ta să poarte
ce-ți spui, să duci cu tine celor vii
ai vieții cei, ce-o goană e spre moarte.
55 Și-aminte-ți fie-atunci cînd o să scrii,
de plantă tu s-arăți cum fu, și frîntă
cu crengi lăsate-n două dăți pustii.
58 Oricine-i rupe crengi și-o dezvestmîntă,
prin fapt de hulă-njură Primul Bine,
ce numai spre-al său uz o face sfîntă.
61 Pentru mușcarea-n ea dori-n suspine
și chin cinci mii de ani întîiul tată
pe-acel ce culpa-i i-o spăși prin sine.

46-47. Dar vorba mea ți-e poate, ca Temide/ și Sfinx, obscură (A). Am trecut în text varinata (b), versul 47 fiind necomplet (b). 53. cu tine-n lumea (b). 56. s-arăți de plant-așa fu (a). 57. Cu crengi acum de-al doilea rînd (b). 61. ...ceru (a). 62. și dor (a).

la o soluție sigură. Punînd acest pasaj în relație cu Infernul, I, 100-103, în care se prevestește un „copoi” care va vîna și va ucide lupoaica ce se împotrivese lui Dante în pădurea în care s-a rătăcit, cei care lămuresc acest copoi prin Cangrande della Scala (cf. nota la Infernul, I, 105) vād în acest 515 (în cifre romane DXV) un DVX, adică o căpetenie care va readuce Biserica

la splendoarea ei primordială. În timpul din urmă însă s-a crezut că aceste trei cifre, și în ordinea în care le pomenește Dante, se găsesc împletite în monogramul lui Cristos, DXV, și în acest caz s-ar face aici aluzie la a doua venire a lui Isus Cristos. Pentru celelalte ipoteze cf. nota amintită la Infernul, I, 105. 45. Acel : uriașul. 46. Temide : cf. Metamorphoses, I, 388. E vorba de zeița Temis, care prevestește viitorul lui Deucalion și despre care poetul latin spune că rostește cuvinte obscure. 47. Albește : nu-ți sună limpede. 49. Naiade : naiadele sînt nimfele apelor curgătoare și n-au în mitologia greco-romană darul profeției. Greșeala lui Dante provine, după cum a demonstrat dantologul englez Moore, din faptul că în multe manuscrise ale Metamorfozelor găsim cuvîntul Laiades (fiul lui Laois, adică Oedip, care a dezlegat enigma Sfinxului), greșit transcris prin Naiades. Se vede că Dante citea Metamorfozele într-unul din aceste manuscrise și a dedus că naiadele aveau darul de a profetiza viitorul. În definitiv, Beatrice vrea să-i spună lui Dante că, dacă vorbele-i apar deocamdată sibiline, nu va trece mult și faptele i le vor desluși. 50. Tăind : rezolvînd. 51. Dăunînd : în locul citat, Ovidiu povestește că, după ce Oedip (sau naiadele, cum citea Dante) a rezolvat enigma Sfinxului, zeița Temis, supărată, a trimis la Teba o fiară care a pricinuit mari pagube. 54. Cei : ai vieții pămîntești, care, în realitate, nu este viața cea adevărată, ci numai o goană către moarte. 58. Oricine : face aluzie mai ales la uriașul care a desprins carul din ea și la Adam, care i-a smuls fructul oprit. 59. Hulă : nu numai cu un blasfem rostit, ci făptuit. 60. O face : latinism pentru : o făcu. Al său uz : întrucît legea dumnezeiască face în așa fel ca oamenii să rămîna credincioși lui Dumnezeu. 62. Tată : Adam, care a așteptat venirea lui Isus Cristos ca să-l scoată din Limb, împreună cu ceilalți patriarhi, timp de cinci mii de ani și mai bine (cf. Paradisul, XXVI, 119-120), adică patru mii trei sute doi ani, cît a stat în Limb, plus acei nouă sute treizeci, cîți avea cînd a murit (cf. Geneza, V, 5), mai precis cinci mii două sute treizeci și doi. Nici un comentator nu spune de unde scoate Dante această cifră, care numai fantastică nu poate fi.

501

DIVINA COMEDIE

64 Și-ți doarme mintea, dacă nu-ți arată
că planta e dintr-anumit temei
înalț-atît și-n vîrf așa de lată.

67 De nu ți-ar sta deșartele-ți idei
ca apa Elsa-n jurul minții tale,
și-un biet Piram la dud plăcerea ei,
70 din multe-aceste-mprejurări fatale
cunoaștere-ai că pomu-i moralmente
oprit de cer, conform dreptății sale.

73 Dar dacă ți-e-mpietrită biata minte
și neagră-ncît nu-i clar pe ea nimic,
c-atît te-orbi ce-ți spusei mai 'nainte,
76 vreau, cel puțin, de n-o scrii [tu] ce zic,
umbrite să le duci cu scopu-n care
s-aduc stîlpări încinse cu finic.”

79 Iar eu : – „Cum ceara, fără de schimbare
păstrează-ntr-însa semnul ce primește,
mi-e-n creier semnul pus de voi atare !

82 Ci-al tău dorit cuvînt de ce țintește
mai sus de mintea mea, atît de sus,
că-l pierde-atît pe cît îl urmărește ?”.

85 – „Ca să cunoști și tu cum te-ai condus –
răspunse ea – să vezi a ta doctrină
cum poate-urma cuvintelor ce-am spus,
88 c-a voastră cale stă de cea divină
departe-atîta, pe cît stă pămîntul
de cea mai iute-a sferelor lumină.”

74. și ștears-astfel că n-are clar nimic (a). 81. sigiliul (a). 86. ca școala ta (a). 87. de poate (a). 88-89. Să vezi că stă de școala cea/ Departe-a voastră atît, cît stă (a).

65. E : e astfel. Temei : motiv. 68. Elsa : râul Elsa, care, conținând foarte mult calcar, avea proprietatea de a împietri frunze și mici vreascuri ce picau în ea. 69. Piram la dud : comentarii lămuresc că, după cum sîngele lui Piram schimbă duzii albi în roșii, tot așa și plăcerile zadarnice au întunecat mintea lui Dante. Dat fiind că Piram la dud devenise, în urma cunoscutului procedeu medieval de a moraliza alegoric textele clasice, un simbol al omului căzut victimă înșelăciunilor patimilor, noi socotim că nu trebuie să vedem aici mai mult decît atît. 71. Pomu- : fructele pomului binelui și răului. 76. Scrii : în mintea ta. 77. Le : cuvintele ce ți le-am spus. Scopu- : spre a da dovadă că ai fost în Raiul pămîntesc, păstrează, dacă nu clare, cel puțin adumbrite, în mintea ta adevărurile ce ți le-am destăinuit, cum face pelerinul (hagiu) care, spre a da dovadă c-a fost cu adevărat la Sfîntul Mormînt, se întoarce cu toiagul (stîlpare) împodobit cu foi de palmier (finic). 81. Atare : la fel. Se subînțelege : „îl păstrează”. 84. Pe cît : cu cît mai mult îl urmărește, cu atît mai mult îl pierde. 85. Conduș : că greșit te-ai lăsat conduș, pînă acuma, numai de filosofie. 87. Cum poate : cît de rău poate limbajul abstract al filosofiei să urmeze elocința, bogată în simboluri, a științei revelate. 90. Mai iute : primul mobil (al nouălea cer), cel mai apropiat de Empireu, a cărui mișcare este mai iute ca a celorlalte ceruri. Cf. Introducerea, p. 37.

502

PURGATORIUL

91 – „Eu nu-mi aduc aminte,-mi fu cuvîntul,
cã n-aș fi mers mereu pe-al vostru drum,
și clar îmi spune-așa și simțămîntul.”

94 – „De nu-ți poți aminti tu nicidecum –
răspunse ea zîmbind – aminte-ți adã
cum tu băuși din Lete chiar acum.

97 Dar cum dă fumul pentru foc dovadă,
uitarea ta-i a vinei mărturie
din sufletu-ți ce-ntr-altele-avu nadã.

100 Dar gol de-acum cuvîntu-mi o sã-ți fie,
atît pe cît socot că ai mijlocul
sã-l vad-a ta firească miopie.”

103 Cu pas mai lin, și-aprins acum ca focul
sta soarele-ntr-a miezu-zilei cruce
ce-și schimbã punctu-așa cum schimbi și locul ;

106 cînd Doamnele (cum cel care conduce
o ceatã, stã și-oprește și pe-ai sãi,
cînd dã de-un lucru nou pe unde-i duce)

109 s-oprirã-n poala unei umbre lãi
precum sub brazi cu crengi întunecate
dau Alpii-adesse-n umedeale vãi.

112 Pãru cã-n fațã-mi vãd pe Eufrate
și Tigru-aici [ieșind dintr-o fîntînã]
și-ncet plecînd ca fratele de frate.

115 – „O, glorie-a ginții-umane,-o, tu, Stãpînã !
ce ape-acestea sînt, și ce-i cã ele
izvorul lor în douã părți și-l mînã ?”

93. Și nu m-acuzã (b). 100. Dar clar de-acum cuvîntu-mi (a). 110-111. Cum e (a).

Prin (a), în recile lor (b). Cum brazii verzi cu crengile/ Dau des prin Alpi în (b).

112-113. Pãrea cã vãd pe Tigru... Cum ele-aici ieșind dintr-o fîntînã (b). desbinã (a),

fîntînã (a). Și Tigru-aici, [dintr-un izvor] (A). Am trecut în text parte din varianta (b), din cauza rimei. Cuvintele puse de noi între [...] sînt șterse în manuscris.

92. Drum : de a mã fi abãtut din calea științei revelate, spre a urma pe aceea a filosofiei.

96. Lete : uitarea lui Dante e datorită apei râului Lete, ce are darul de a te face sã uiți

pãcatul. 98. Mărturie : faptul însuși c-ai uitat e o dovadă cã ai păcãtuit, fiindcã de celelalte

ți-aduci aminte foarte bine (sufletu-ți într-altele-avu nadã). 99. Nadã : înnãdire, legãturã :

sufletul tãu se înnãdește cu celelalte, adicã și-aduce aminte de ele. 100. Gol : simplu, clar.

102. Miopie : inteligența ta mãrginitã. 104. Cruce : rãscruce, între orbita soarelui și

meridian. 105. Locul : fiindcă, împreună cu schimbarea locului, se schimbă și meridianul.
109. Lăi : în text : „smorta”, adică slabă. 112. Eufrate : văzu două râuri ieșind dintr-un același izvor, ca și Eufratul și Tigru. Fluviile sînt Eunoe și Lete. Cf. Geneza, II, 10 și urm. : „Un râu ieșea din Eden și uda grădina și de acolo se împărțea în patru brațe ; numele celui dintîi este Pison, al celui de-al doilea Ghihon, al celui de-al treilea este Tigru, iar al patrulea este Eufratul”.

503

DIVINA COMEDIE

118 – „Spre-a ști ce sînt – răspunse rugii mele –
tu roagă pe Matilda.” Și-a răspuns,
cum face-acel ce-o culpă vrea să-și spele,
121 frumoasa Doamnă : – „Eu i-am spus de-ajuns
și-aceasta și-altele. Iar Lete, bîndu-l,
eu bine știu că nu i le-a ascuns”.
124 Beatrice-atunci : – „Mai mare poate-avîndu-l,
alt dor, ce-ades memoria ne-o-nvălește,
i-a pus pe minte-un vâl, întunecîndu-l.
127 Ci iat-Evnoe, ce de-aici pornește :
să-l duci la el și,-așa cum ești dedată,
virtutea lui cea veșted-o-ntărește”.
130 Cum scuze-un om gentil nicicînd nu cată,
ci-și face-o vrere-a sa din vrerea cui
prin semn văzut dorința și-o arată,
133 așa, pe loc ce lîngă dînsa fui,
plecă frumoasa fată, iar lui Stațiu
sfios i-a zis : – „Să vii pe urma lui !”.
136 Să am, creștine,-acum mai larg un spațiu
de scris, eu ți-aș cînta măcar în parte
de dulcea apă-n veci fără de sațiu,
139 dar plin-avînd acum întreaga carte
urzită pentru-acest al doilea cînt,
m-oprește art-a merge mai departe.
142 Mă-ntoarsei deci de la pîrîul sfînt
ca nou, asemeni plantei tinerele
cînd nouă crește-n noul său vestmînt,
145 curat și gata să mă urc la stele.

121. Eu bine știu (a). 125. ...cuprinde (a). 126. Cu-n val i-a-ntunecat în minte
gîndul (b). suflet (b). 127. ...cursul prinde (a). 129. ...o aprinde (a). 129. această (a).
141. Nu-mi lasă arta frîu și mai departe (b). oprit sînt doar (b).

119. Răspuns : subiectul e „frumoasa Doamnă” din versul 121. 120. Culpă : fiindcă Matilda
ar fi trebuit să prevină întrebarea lui Dante. 124. Avîndu-l : avînd poate un dor mai mare,
acesta i-a întunecat mintea. 128. Dedată : obișnuită. 135. Lui : lui Dante. 138. Sațiu : de
care niciodată nu m-aș fi săturat. 141. Arta : în text : „frîul artei”. Este, într-adevăr, una din
caracteristicile cele mai însemnate ale artei dantești, aceea a măsurii și proporției aproape
matematice, ce se răsfrînge în concizia lapidară a stilului. 143. Ca nou : reintegrat în toate
facultățile sale, ca primul părinte înainte de păcatul original. 145. Stele : în Rai. Cf. nota la
Infernul, XXXIV, 139.

504

PARADISUL

PARADISUL

Prefață

Editorul îmi cere și pentru acest al treilea și ultim volum două rînduri de
prefață. Spun drept că nu le simt nicidecum trebuința. Ca orice bun lucrător, ajuns
la capătul acestei lungi osteneți (1921-1932), îmi frec și eu mîinile și zic, privind
cu un suspin de ușurare la opera în sfîrșit întregă, acea vorbă care sună așa de

drag la închiderea oricărui lucru cinstit și conștiincios : „Gata!”.

Nu-mi rămîne, prin urmare, decît să mai mulțumesc o dată prietenului Bucuța, care a împlinit golurile nu multe din text, a pus rimele lipsă și mi-a fost de mare ajutor în revederea corecturilor ; stăruitoare case editoare care, în timpuri atît de puțin prielnice inițiativelor culturale, nu s-a uitat la cheltuieli, numai ca opera să iasă într-un veșmînt tipografic menit să facă fală României ; lucrătorilor care au lucrat cu grijă și cu iubire ; și puțin și... mie însumi, care nu m-am uitat la lătratul cîinilor și mi-am dus cu bine caravana.

Ramiro Ortiz

București, 16 ianuarie 1932

507

PARADISUL

Cîntul I

Introducere la Paradis

Introducere (1-12) Invocația către Apollo

(13-35) Înălțarea Beatricei și a lui Dante

(36-75) Armonia sferelor (76-87) Orînduirea Universului (88-142)

1 Mărirea Celui care-atot-pătrunde
mișcînd întregul tot și dînd splendoare
mai mult-aici și mai puțin-altunde !

4 În cerul cel mai plin de-a lui lucoare
eu fui ! Văzut-am stări, ce-a le descrie
nu știu, nu pot, cîți au să se scoboare.

7 Căci stînd aproape țintei o vrere vie,
atît ne-absoarbe-al minții noastre-avînt
că taie-al minții drum să mai revie.

10 Dar cît putu de-acest imperiu sfînt
comoară-n suflet mintea mea s-adune
va fi de-acum materie-acestui cînt.

13 În ultima mea trud', Apollo bune,
puterii tale fă-m-atîta vas

cît dragu-ți dafin spre-a-l primi mi-mpune.

2. Întregul tot, mișcîndu-l, dă (a). Întregul Tot, mișcîndu-l (a). 7. dat. aproape (a).

14. Mă fă puterii tale-atîta (a).

1. Mărirea : în text : „slava Celui care-atotpătrunde”. Atot-pătrunde : pătrunde toate.

2. Mișcînd : Dumnezeu era considerat ca primus motor al Universului. Cf. Convivio, III, 15 : „Știința divină a făcut începutul lumii și mai ales a pus în mișcare cerul”. 3. Mai mult : după desăvîrșirea făpturilor. 4. Cerul : cerul Empireu, locașul lui Dumnezeu și al fericiților. 6. Cîți : cu valoare nedeterminată : oricine, după ce s-a înălțat la cer, se scoboară din nou pe pămînt, nu poate spune ce a văzut, fiindcă ori nu-și aduce aminte, ori îi lipsesc cuvintele. Cf. Sfîntul Pavel, Epistola către Corinteni, XII, 4 : „Și știu că omul acesta a fost răpit în Rai și a auzit cuvinte care nu se pot spune și pe care nu-i este îngăduit unui om să le rostească”. 7. O vrere : a se construi : „căci o vrere vie stînd aproape țintei”. Țintei : Dumnezeu, întrucît este ade-vărul, este ținta inteligenței noastre ; deci ea, pusă înaintea lui Dumnezeu, se cufundă, instinctiv, în cucerirea lui. 9. Revie : nu îngăduie minții să se întoarcă înapoi, pe aceeași cale, și să spună ce-a văzut. 10. Imperiu sfînt : Raiul. 11. S-adune : a se construi : „Dar cîtă comoară din acest imperiu sfînt putu mintea mea s-adune în suflet”. 12. Cînt : acestei ultime părți a Divinei Comedii, adică Paradisul. 13. Apollo : simbolul poeziei celei mai înalte ce poate exprima tainele cerului. 14. Fă-mi vas : umple-mi. 15. Dafin : numele de poet, acela care „și onoru-l are/ și traiul cel mai lung” (Purgatoriul, XXI, 85-86).

509

DIVINA COMEDIE

16 Căci pîn-aici o culme de Parnas

de-ajuns îmi fu ; de-acum cu două cată

să intru-n calea câtă mi-a rămas.

19 Tu-mi intră-n piept, de tine tu mă-mbată
precum când smuls-ai pe-acel scos din minte,
pe Marsias, din haina cârnii-odată.

22 Chiar numai umbra-mpărăției sfinte,
să-mi dai, tu, sfinte duh, atîta-ndemn
s-o pot descrie cum mi-e scrisă-n minte,

25 venind, vedea-m-ai la iubitu-ți lemn
să mă-ncununi, cu-acele foi de care
și-al meu subiect și tu m-ai face demn.

28 Din el culeg azi, Tat,-atît de-arare,
poeti ori Cezari triumfînd cu ea
(umanei veri o culpă și-o-ntristare),

31 încît, serbare-n Delfi poate-avea
seninul Zeu de frunza sa penee,
cã tot mai e vrun om care s-o vrea.

34 Foc mare-ncinde-ades și-o schinteie
și poate-n urma mea vrun glas mai tare
ruga-se-va, ca Cirra glas să deie.

23-24. Să pot descrie, dup-atîta-ndemn/ Tu sfinte duh, precum (a). 29. frunți (a).

31. Ca-n Delfi poate-o veselie avea (a). 32. frunză (a). 34. Schinteea poate-ades
pojar s-ascunză (a).

16. O culme : Heliconul, sediul muzelor, simbolul științei și elocinței omenești, pe cînd celălalt, Cyrra, reședința lui Apollo, simbolizează știința cerească și arta necesară spre a o exprima. 17. Cu două : și cu Heliconul, și cu Cyrra, adică și cu știința omenească, și cu cea cerească (teologia). Cată : impersonal : „e nevoie”. 21. Marsias : satirul frigian, cîntăreț din fluier, care a îndrăznit să se ia la întrecere cu Apollo și care, învins fiind de acesta din urmă, a fost jupuit (smuls din haina cârnii) de către zeu. Cf. Ovidiu, *Metamorphoses*, VI, 382-400. Povestea ovidiană simbolizează victoria muzicii senine a instrumentelor cu coarde asupra celei senzuale a instrumentelor de suflat, deci a muzicii eline asupra celei frigiene, ceea ce a dat prilej maestrului Castaldi să compună un admirabil poem simfonic cu acest nume (Marsyas), în care cîntecul lui Marsyas e reprezentat printr-un solo de flaut, iar acela al lui Apollo, printr-un solo de harpă. 22. Chiar numai : a se construi : „Tu, sfinte duh, să-mi dai atîta îndemn, încît să pot descrie cum mi-e scrisă-n minte chiar numai umbra împărăției sfinte”. Umbra : slaba umbră a sfintei împărății a Raiului, care mi-a rămas întipărită-n minte. 25. Venind : și atunci, dacă-mi vei da acest îndemn, mă vei vedea venind. 26. Foi : de dafin, de laur. 27. Tu : arta cu care voi reda înaltul meu subiect. 28. Culeg : subiectul este : „poeti ori Cezari” din versul următor. 30. O culpă : face aluzie la corupția politică, din pricina căreia nu erau cu putință trimfurile imperiale, și la pofta de cîștig, care abătea pe poeții contemporani de la îndeletnicirile literare. 31. Serbare : bucurie. Delfi : oraș la poalele Parnasului, unde Apollo își avea un cult deosebit și un templu, vestit prin prezicerile (oracolele) Pythiei. Cf. Horațiu, *Ode*, I, 7 : „Apolline Delphos insignes”. 32. Penee : dafinul, numit aici frunza penee din cauza schimbării Daphnei pe malurile râului Peneu. 33. Vrun om : face aluzie la sine. 34. Foc : subiectul e „o schinteie” din sfîrșitul versului. 35. -n urma mea : după mine, care am făcut începutul, vor fi poate poeți și mai buni, care vor invoca și vor dobîndi inspirația poetică. 36. Cirra : Apollo.

510

PARADISUL

37 Prin guri diverse pe pămînt răsare
lumina lumii, dar prin punctul unde

din patru cercuri iau trei cruci născare,
40 ea are-un curs mai bun, căci îi răspunde
mai bun-o stea, și-nmoaie-a lumii ceară
mai mulți, în felul său, și-o răspătrunde.

43 Da zori aproape-aici, și-acolo seară
atare-un punct, și-ntreg era albit

un emisfer, și-n noapte-al nostru iară,
46 cînd Doamna mea spre stînga s-a-nvîrtit
și-n soare fix vîzui cum ea-l privește,
cum nu-i vultur mai fix sã-l fi privit.

49 Și cum rãsfînta raz-obișnuiește,
ieșind din prima,-n sus sã ia pornire
ca și-un drumeț ce-a se-nturna voiește :

52 așa prin ochi intrîndu-mi în gîndire
și actul Ei ce-al meu a devenit,
privii în soare peste-a noastră fire.

55 Acolo multe poți ce-aci-i oprit
puterii noastre, cãci acela-i locul
ce-anume-umanei specii-a fost merit.

43. Fãcu dincolo zori dincoace (a). 47. Și-apoi vîzui cã-n soare fix (a). 50. în sus
sã iar (a). 51. ce-ntoarcere voește (a). 52-54. Așa prin ochi intrata-i fãptuire/ În
mintea mea fu propriu-mi act, și-am stat/ Privind (b). 53. fui (a). 55. neg, negat,
nu-i (a). 57. creat (a). lui (a). 57. Umanei specii (b).

37. Guri : din diferite puncte ale orizontului. 38. Lumina lumii : soarele. 39. Patru cercuri :
din punctul precis al rãsãritului, în care cele patru cercuri ale sferei armilare : eliptica solarã,
ecuatorul, colurul echinocțial (care unește punctul rãsãritului cu acela al apusului) și ori-
zontul. Trei cruci : cele patru cercuri mai sus pomenite se întretaie, formînd trei cruci. Cu
aceste date astronomice Dante aratã zodia Berbecului, adicã anotimpul primãverii, în care
se gãsea lumea cînd a pornit în cãlãtoria-i supraomeneascã. 40. Mai bun- : fiindcã aduce
anotimpul cel mai frumos și zile mai lungi. 41. O stea : zodia Berbecului, care aratã începutul
primãverii. Cearã : cele patru elemente din care toate lucrurile își trag originea. 42. În felul
sãu : cu mai bunã dispoziție sã înrîureascã pãmîntul spre bine. Dupã cum se știe, oamenii din
Evul Mediu credeau în înrîurirea aștrilor, ceea ce, de altfel, nu trebuie de înlãturat cu totul,
deoarece cu toții știm feluritele efecte ale înrîuririi lunii asupra oamenilor și a altor viețui-
toare, cum și asupra agriculturii și deci n-ar fi deloc ciudat ca astfel de influențe sã aibã și
celelalte corpuri cerești. De multe lucruri medievale sîntem deprinși sã ne batem joc, cu toate
cã ar fi demn de cercetat dacã nu aveau în ele și ceva temeinic și serios. 43. Da zori : subiectul
este „atare-un punct” din versul urmãtor. Dante vrea sã ne arate ceasul dimineții, la care
ajunge în Rai. Aici : în emisferul Purgatoriului și al Raiului pãmîntesc, din care, peste pușin,
se va urca în cel ceresc. Acolo : în emisferul opus, adicã al nostru pãmîntesc. 45. Un emisfer :
acela al Purgatoriului. 48. Vultur : se face aluzie la credința (cf. Aristotel, De animalibus,
XXXIV) cã vulturul își deprinde puii sã se uite fix în soare. 50. Din prima : din raza directã.
53. Actul Ei : de a privi fix în soare. Al meu : fiindcã și eu am fãcut la fel. 55. Acolo : în Raiul
pãmîntesc. Aci : pe pãmînt. 57. Anume : fiindcã Dumnezeu l-a creat ca locașul cel mai potrivit
pentru neamul omenesc.

511

DIVINA COMEDIE

58 Nu lung, dar scurt nu fu-ntr-atîta jocul
încît sã nu observ cã dã, ca fierul
ce-l scoți din foc, schintei în juru-mi locul,

61 și-n clipã parc-a și lipit eterul
o zi la zi, pãrînd cã Cel ce poate
cu-al doilea soare vru s-orneze cerul.

64 Beatrice sta pe veșnicele roate
cu ochi țintiți ; iar eu țineam pe-ai mei
la ea, și-uitînd de ceruri sus, de toate.

67 Pãtruns în mine-atît de ochii ei
eram ca Glauc, gustînd din iarba care
fãcu-l în mare soț al altor zei.

70 S-arãt per verba ce-i transumanare
nu-i chip sã pot, ci-ajunge-exemplul dat
cui grația-i pãstreaz-asemeni stare.

73 De-am fost eu numai cel de-acum creat,
știi tu, cîrmuitoare-n cer, Iubire,
a cui lumin-aici m-a ridicat.

76 Cînd ceru-nveșnicit de-a ta dorire
mi-a tras, prin armonia ce-ai întins
și-o-mparți egal prin tot, a mea privire,
79 pãru, de-o flacãrã de soare-aprins
atîta cer, cã ploi sau ap-umflatã
nu fac nicicînd un lac așã de-ntins,

60. Deodatã (a). 63. Și-ar fi-nflorit (a). 67. Atît fui de schimbat (a). 68. Cum Glaucus
fu (a). 70. Spusul cum (a). 71. Nu pot, ci-ajungã-i (a). 74. Pe-acest drum (a). 75. Lu-
mina cui m-aduse (a). 79. Pãru de-a soarelui vãpae-aprins (a).

58. Jocul : ochilor mei. Dar scurt : a se construi : „Jocul ochilor (mei) nu fu lung, dar (nici)
scurt într-atîta...”. 59. Cã dã : a se construi : „cã în juru-mi locul dã scînteii, ca fierul ce-l
scoți din foc”. 61. -n clipã : adicã : deodatã. Lipit : în text : „adãugat”. 62. O zi la zi : lumina
zilei mi-a apãrut dublatã, ca și cum Dumnezeu ar fi împodobit cerul cu un al doilea soare.
Cel ce poate : Dumnezeu atotputernicul. 64. Roate : cerurile care se-nvîrtesc în veci.
Cf. Introducerea, p. 37 și planșele I și V. 68. Glauc : Glauc, pescar din Beoția, care, obser-
vînd cã peștii pe care îi prinsese și-i aruncase pe țãrm, gustînd o iarbã oarecare, reînviau,
voind sã guste și el din iarba aceea și transformîndu-se în zeu marin, se aruncã în mare.
Cf. Ovidiu, Metamorphoses, XXII, 898-968. 69. Fãcu-l : îl fãcu. 70. Transumanare : latinism
sau italianism : a-și schimba firea sa omeneascã pentru cea divinã. Per verba : prin cuvinte.
Coșbuc pãstreazã aici cuvintele latine pe care le întrebuinteazã și Dante. 72. Cui : aceluia
cãruia harul dumnezeiesc îi pãstreazã posibilitatea de a face experiența pe care am fãcut-o
eu. 73. De-acum : mai recent, adicã numai sufletul, dat fiind cã Dumnezeu a creat mai întîi
trupul și apoi i-a suflat viața, sufletul. 74. Iubire : Dumnezeu, care cîrmuiește lumea, întru-
cît o iubește. 75. Lumin- : adicã lumina harului divin. Nu cred, ca Tommaseo, cã s-ar face
aluzie și la razele soarelui reflectate în ochii Beatricei. 76. -nveșnicit : care se rotește în veci,
din cauza dorinței sufletului motor de a se apropia de Dumnezeu. Cf. Introducerea, p. 37.
77. Tras : atras. A se construi : „a atras a mea privire prin armonia...”. Armonia : dupã Pitagora,
sferele cerești, rotindu-se în spațiu, produc fiecare un sunet și toate aceste sunete se armo-
nizeazã într-o melodie ce se rãspîndește în tot Universul. Întins : rãspîndit. 78. Prin tot :
prin tot Universul. 79. Pãru : a se construi : „Cerul pãru atît de aprins de-o flacãrã de soare,
cã...”. 81. Lac : cerul, pe care-l strãbate, nãpãdit de lumina soarelui, îl aseamãnã cu un lac
de luminã.

512

PARADISUL

82 iar noul glas și-acea luminã latã
stîrnirã dor, sã știi de unde vine,
cum n-am simțit pe lume-alt dor vrodatã.

85 Dar Ea, ce mã vedea ca eu pe mine,
deschise gura, pîn-a n-o-ntreba,
zbãtutul suflet vrînd sã mi-l aline,

88 și-a zis : – „Prin false-nchipuiri pãrerea ta
te-orbește-așã cã-ți par ca nevãzute
ce-ar fi sã vezi, cînd nu le-ai asculta :

91 c-ai fi tot pe pãmînt, dupã pãrute ;
ci-un fulger, scurs din proprie casa lui,
nu cade-așã, cum tu te sui de iute”.

94 Din prima mea-ndoialã scos de fui
prin scurta-i vorbã-n spuse zîmbitoare,
într-alta nouã mult mai rea cãzui.

97 Și-am zis : – „De-o parte simt cã-n mine moare
uimirea ce-o avui, ci-acum mã mir
cã zbor trecînd prin corpuri mai ușoare”.

100 Atunci ofînd cu-ndurerat suspir,

'nălțându-și ochii-asemeni unei mume
privind spre fiul ei ce e-n delir :

103 – „Făpturile-ntre ele, toate-anume,
au ordine și-n forma asta este
asemeni Dumnezeu cu-ntreaga lume,

83. Stîrnit-au (a). 86-87. Așa-mi vorbi, și pîn-a n-o-ntreba/ cu vrere (a). 90. Să-mi
fac al minții gînd să mi s-a[line] (a). 91. de n-ai (a). 94. Dar scos din prima mea-
-ndoială fui (a). 100. Un trist oftat prinzînd al vorbei fir (a). Ea prinse (a). 102. Pri-
vindu-și tristă fiu[1] (a).

82. Glas : melodia sferelor cerești. 85. Vedea : îmi ghicea gîndurile. 86. Pîn-a n-o-ntreba :
mai înainte de a deschide eu gura, ca s-o întreb. 90. Ce-ar fi : toate cîte ar trebui să le vezi.
Le : adică „falsele închipuiri” din versul 88. 91. C-ai fi : depinde tot de „-ți par” din versul 89.
Cu alte cuvinte : „Greșești, fiindcă te crezi tot pe pămînt, pe cînd în realitate te înalți înspre
cer ușurat de povara păcatului și străbați sfera focului, care ocupă locul dintre pămînt și
lună, cu iuțeala unui fulger”. 92. Casa : sfera focului, spre care oamenii Evului Mediu cre-
deau că tinde orice flacără, lămurindu-se astfel pornirea ei în sus. 96. Alta : îndoială.

100. Suspir : oftat, suspin. Italianism făcut mai acceptabil de fenomenul rotacismului, așa de
obișnuit într-unele dialecte. Beatricei îi e milă de mărginita pătrundere a minții omeneshti și
deci, mai înainte de a limpezi îndoiala lui Dante, oftează și se uită la el cum ar face o mamă
cînd își aude odrasla bolnavă aiurînd. 103. Făpturile : la începutul Paradisului, Beatrice
expune lui Dante cum poate omul să ajungă în cer, aducîndu-i aminte orînduirea dată de
Dumnezeu Universului și cum prin această orînduire orice lucru se mișcă spre un țel hotărît,
cătrecare-i dus de o forță de iubire, căreia îi zice instinct. Înțelepciunea divină, către care
tind toate, sălășluiește în Empireu, spre care sufletul omenesc se înalță, împins de același
instinct după care apa curge în jos. Totuși, fiindcă omul a primit marele și greul dar al
libertății, se poate împotrivi acestei forțe a instinctului și poate cădea în păcat. Dar cînd forța
instinctului găsește sufletul izbăvit de păcat (ca în cazul lui Dante, după cufundarea lui în
Lete și Eunoie), atunci ea îl duce la ținta sa. Deci Dante n-are nici un motiv de a se mira,
dacă, despovărat fiind de greutatea păcatului, se urcă spre Empireu, ținta firească a omului.

104. Forma : în înțelesul scolastic de „cauză primă”, inițială. 105. Asemeni : în text : „Și
513

DIVINA COMEDIE

106 Suprem creații-aici vād manifeste
a veșnicei puteri, vād 'nalta fine
a tot ce-ursit acelei ordini este.

109 În ordinea ce-o spun au deci să-ncline
orice făpturi, [cu soarta sa oricare],
puțin ori mult, de-al lor izvor vecine.

112 Și-așa pe-a existenței largă mare
spre fel de fel de porturi tind [cunună],
de scrisul ei instinct condus-oricare.

115 Acesta focu-l suie-n sus spre lună
dincoa-n mortale inimi e motor,
sau strînge-n el pămîntul și-l adună.

118 Și nu numai făpturi cari n-au a lor
pricepere,-acel arc le-mpintenește,
ci și făpturi cari minte au și-amor.

121 Atoateșezătoarea-și odihnește
etern cu-a sa lumină ceru-acel
în care-i cel ce mai cu dor rotește,

124 și-acum aici, ca și spre-ursitul țel,
ne-a dus puterea āstui arc din care
la țint-ajunge-orice-i zvîrlit de el.

127 E drept, c-așa precum o formă n-are
adese-acord cu ce artistul vrea,
câci neag-a ei materie-orice-adaptare,

130 așa cîte-o făptur-adesa ia

alt drum, nu cel ursit, avînd putere
prin sine-mpinsă-ntr-alt loc a cădea,

106. Puterile de veci ? (a). 110. ...vecine cu-al lor Duce (a). Am introdus în text
variante (a) pentru a restabili rima. 111. oricine (a). 119. acest (a). 120. și pe atari
cari (a). 121. Deci pronia, ce-ntregul rînduiește (a). 123. grăbit (a). 124. Spre dînsul
deci (a). 125. Te-mpinge (a). 126-127. Precum ades nu poate însă merge/ Intenția
unei arte (a). 129. Căci orice (a). materia-i o rîspinge (a). 130. se desparte (a).

131. scrisă (a). De datu-i drum (a). 132. poate (a).

această orînduială este cauza esențială pentru care Universul se aseamănă cu Dumnezeu”,
care e, prin definiție, ordinea supremă. 106. Suprem creații : îngerii și oamenii înzestrați cu
inteligență și iubire. Manifeste : manifestări, urme. 107. Fine : țintă, țel. 109. Să-ncline :
au aplecare, înclinație. 110. Soarta : fiecare după starea sa particulară. 111. Izvor : Dumnezeu,
principiul lor. 113. Porturi : țel. 114. Scrisul : hotărît, prescris. Condușă : conduse, adică
făpturile. 115. Acesta : acest instinct face ca focul să se înalțe. Focul aici este obiect.

116. Dincoa' : dincoace, adică pe pămînt. 117. Strînge : gravitația pămîntului spre centru e
explicată aici ca un fel de instinct, pentru care diferiții atomi tind spre coeziune. 118. Făpturi :
animalele și plantele. 119. Arc : această pornire intimă care împinge orice lucru spre ținta
lui. -mpintenește : împinge, îmboldește, avîntă. 121. Atoateșezătoarea : înțelepciunea
divină. 122. Acel : Empireu, singurul cer nemișcat, fiindcă îl cuprinde în el pe Dumnezeu, și
înăuntrul căruia se rotește primul mobil, care, fiind mai aproape de Dumnezeu, „rotește mai
cu dor” decît celelalte ceruri. 128. Acord : după cum forma nu urmează întotdeauna docilă
intenția artistului, fiindcă materia ei se împotrivesc. 132. Alt loc : decît cel hotărît ei.

514

PARADISUL

133 cum vezi din nor și fulgeru-n cădere,
pierzînd impulsul prim, că prinde cale
spre țărînă-n jos, prin falsa ei plăcere.

136 Deci n-ai, de judeci drept, mirării tale
temei, că sui, cum nu poți fi mirat
că vezi din deal curgînd pîrîu-n vale.

139 Mirare-ar fi, cînd tu, cel dezbrăcat
de-orice poveri, lipit ai sta-n țărînă
ca focul viu ce-ar sta neridicat”.

142 Privi apoi spre cer a mea stăpînă.

135. Falsa : fiindcă îl abate din drum. 140. Poveri : după cufundarea în Lete și Eunoe
(Dante accentuează pe ultima vocală toate cuvintele grecești și ebraice). 141. Focul : focul
viu, flacăra.

515

DIVINA COMEDIE

Cîntul II

Întîiul cer, al Lunii :

cei nestatornici în păstrarea
jurămintelor

Apostrofa către cititor (1-18) Beatrice și
Dante intră în lună (19-45) Petele lunii ;
părerea lui Dante și combaterea ei de către
Beatrice (46-105) Adevăratul motiv al
fenomenului (106-148)

1 O, voi acei ce-n slaba luntrișoară
cu dorul ascultării-mi urmăriți

pe mare nava ce cîntînd îmi zboară,
4 vă-ntoarceți iar la mal să v-odihniți !

Căci poate că-ndrăznind să-ntrați, vrodată
pierduți ca mine-n larg, voi să pieriți.

7 Pe-o mare merg ce n-a mai fost umblată,

Minerva-mi suflă, mă conduce-Apol,
și nouă muze Ursa mi-o arată.

10 Dar voi, puținii-acei ce-ați dat ocol
la vreme pînii îngerești din care
trăiești aici și-n veci te simți tot gol,
13 puteți intra, socot, pe larga mare
cu-al vostru vas, cît timp nu-i egalat
al mării cîmp brăzdat de-a mea cărare.

16 Cum voi vă veți mira nu s-au mirat
trecînd prin Colhis gloat-argonaută,
și-n cîmp pe Iason l-au văzut argat.

14. urmîndu-mi (a).

1. O, voi : se îndreaptă către cititori, care l-au urmat în navigarea lui poetică. Slaba : cu puțină știință. 6. Pierduți : pierzînd urma, fără călăuzirea mea. 7. Umblată : fiindcă nici un poet pînă atunci nu cîntase în italienește adîncile doctrine teologice. 8. Minerva : știința. Apol : inspirația. 9. Muze : arta omenească în toate formele ei. 10. Ocol : în sens de tîrcoale. În text : „care devreme ați ridicat gîtul spre pîinea îngerească” (a științei teologice). 12. Aici : în Rai. Gol : dar nu te sature niciodată. 14. Vas : corabie. Egalat : pînă cînd nu s-a închis brazda navei mele. 15. Cîmp : al apelor, marea. 16. Cum voi : a se construi : „Gloata argonaută nu s-a mirat, cum voi vă veți mira”. 18. Argat : cînd văzură pe Iason, conducătorul lor, arînd cîmpul cu cei doi tauri care suflau foc pe nări, după cum ne povestește Ovidiu (Metamorphoses, VII, 100 și urm.).

516

PARADISUL

19 Eterna sete-a noastră cea născută
grăbit, cam cum vedeți pe cer, ne-a dus
spre lumea cea dintru-nceput făcută.

22 Priveam la Doamna mea, iar Doamna-n sus,
și-n timp ce poate-un cui să se destrune
zburînd din arcul de pe care-i pus,

25 văzui că sînt ajuns unde-o minune
atrase vîzul meu ; iar Beatrice,
cui vâl pe gîndu-mi nu-i puteam eu pune,
28 mi-a zis frumoas-așa cît și ferice :
– „Spre Domnu-ntoarce inima cu-ardoare
că-n prima stea voi să ne ridice”.

31 Părea că ne-a cuprins o lucitoare,
solidă ceață deasă și polită
cum este-un diamant bătut de soare.

34 Și ne-a primit eterna mîrgărită
în sînul ei cum apa ce primește
o rază-n ea persist-a fi unită.

37 De-am fost eu corp (și nu-nțelegi, firește,
cum rabd-un corp să intre-n el străinul
cum este-a fi cînd corp în corp răzbește),

40 cît trebuie de-aprins să-ți fie chinul
să vezi esența-n care poți să vezi
unita noastră fire cu Divinul.

43 Acolo vei vedea ce-aici tu crezi,
nu demonstrat, ci manifest prin sine
cum crezi un axiom fără dovezi.

23. Ce sare-un cuiu (a). 34. Și-așa ne-a-ncins (a).

19. Sete : instinctul acela care îndeamnă omul spre cer, născut în același timp cu omul, despre care a vorbit în cîntul I, vv. 104 și urm. 21. Dintru-nceput : cerurile, care au fost create direct de Dumnezeu. În text : „...și lumea cea asemănătoare lui Dumnezeu”. 22. Doamna : Beatrice. 23. Cui : săgeată. Destruine : să pornească împins de coarda arcului. 25. Văzui :

într-o clipă (cît îi trebuie unei săgeți ca să zboare din arc) văzui c-am ajuns... Minune : în sens de ceva cu totul de mirat. 27. Vâl : pe care n-o puteam împiedica să-mi pătrundă gîndurile. 28. Așa : tot așa. 30. -n prima : adică-n lună. 31. Lucitoare : impresia ce o are Dante intrînd în lună este că se găsește învăluit într-o ceață lucitoare solidă, deasă, netedă, ca un diamant bătut de soare. 32. Polită : netedă. 34. Mărgărită : acel veșnic mărgăritar al cerului, adică luna, primește în sine pe Dante și Beatrice, fără să se despice, cum face apa cînd e străbătută de o rază de soare. 37. De-am fost : a se înțelege : „Dacă te miră, cititorule că, eu, un corp, am putut pătrunde într-altul (luna), cum nu dorești de a înțelege minunea prin care s-au putut contopi în Isus Cristos cele două firi : omenească și divină ?”. 38. Străinul : un corp străin, împotriva legii de impenetrabilitate a corpurilor. 40. Chinul : dorul. 41. Esența : chipul lui Isus Cristos. 43. Acolo : în limpezimea unde te vei bucura de viziunea directă și reală a lui Isus Cristos, adică în Rai. Ce : firea divină și umană a Mîntuitorului. Tu crezi : în text : „ce noi, (oamenii) credem”. Ce-aici : în clipa de față crezi ca și un drept-credincios. 44. Nu demonstrat : a se construi : „Acolo vei vedea nu demonstrat, ci manifest prin sine, cum crezi o axiomă, fără dovezi”.

517

DIVINA COMEDIE

46 Și-am zis : – „Madono, mulțămesc, vezi bine, cu-ntreag-ardoare cîtă-n mine este cui smulsu-m-a mortalelor destine.

49 Dar spune-mi tu ce pete sînt aceste pe-al lunii corp, de care jos la noi spun oamenii cu Cain nu ș' ce poveste ?”.

52 Puțin Stăpîna mea zîmbi și-apoi :

– „De-i fals-orice părere-n om, cînd n-are vro cheie simțul spre-a deschide-n voi, 55 cu-atît mai mult nu-ți fie de mirare cînd vezi că și urmînd vrun simț, ce mici spre zbor aripi rațiunea voastră are.

58 Ci-ntîi să-mi spui, tu cum ți le explici ?”.

Iar eu : – „De-apar diverse stări, aș zice că-s pături rari și dese-n lun-aici”.

61 Iar ea : – „Vedea-vei cert cum o să pice credința ta-n absurd prin toate-acele dovezi ce-n contra [vorb-o să] ridice.

64 V-arat-a opta sferă multe stele la cari privind mărimea lor și clarul, găsești fenomene diverse-n ele.

67 De-ar face-aceasta desul lor sau rarul, în toate-ar fi o singură putință, ușor ori greu ori drept avînd cîntarul.

66. aparițiuni (a).

46. Madono : stăpîno. 48. Cui : lui Dumnezeu, care m-a îndepărtat din lumea muritoare, ca să mă ducă în cea nemuritoare. 49. Pete : întrebarea lui Dante i se pare copilărească Beatricii, care surîde din pricina asta, dar era o problemă foarte discutată în Evul Mediu. Opinia lui Dante, pe care vrea s-o știe Beatrice mai înainte de a-i răspunde, este că petele lunare atîrnă de o mai mare sau mai mică densitate a corpurilor cerești. Beatrice combate părerea lui Dante, arătîndu-i că, dacă luna ar fi într-o parte rară și într-alta deasă, dintr-un punct la altul al suprafeței ei, atunci, în timpul eclipsei, raza soarelui ar străbate-o, și dacă partea cea rară și partea cea deasă ar fi dispuse în straturi succesive, atunci nu s-ar vedea nici o pată, fiindcă lumina soarelui ar pătrunde prin partea rară și, înfilnind pe cea deasă, s-ar răsfrînge. Prevăzînd apoi obiecția lui Dante că petele lunii s-ar putea explica printr-o răsfrîngere mai îndepărtată în acel loc, i-arată cu experiența unor oglinzi, așezate la diferite distanțe, înaintea unei lumînări, că ceea ce variază este mărimea flăcării, nu intensitatea luminii, care-i mereu aceeași. 51. Cain : face aluzie la credința populară potrivit căreia se crede că în petele lunii se vede Cain care ridică mărăcini cu furca. 54. Simțul : a se construi : „cînd simțul n-are vro

cheie...”. Nu trebuie să te miri că rațiunea nu ajunge la descoperirea adevărului, când, ca în cazul de față, nu poate fi călăuzită de simțuri, dacă chiar cu ajutorul lor (urmînd vrun simț) nu reușește (are aripi mici spre zbor). 56. Mici : se referă la „aripi” din versul următor. A se construi : ce mici „aripi are rațiunea noastră spre zbor”. 58. Le : petele lunii. 60. Pături : straturi de materie mai rară și mai deasă. 61. Cert : clar, fără discuție. 64. A opta : a stelelor fixe, sau cerul înstelat. 65. La cari : în text : „care, în calitate și cantitate, apar deosebite”. 67. Desul : densitatea. Rarul : rărimea. 69. Cîntarul : în text : „împărțită aici mai mult, aici mai puțin și în cantități egale”.

518

PARADISUL

70 Diverselor puteri le dau ființă

fîntîni diverse, cari, afar’ de una,
distruse-ar fi, de-ar sta a ta sentință.

73 Mai mult : cînd rarul ar produce bruna
culoare-a lor, cum crezi, ori numa-n parte ;
lipsit-ar trebui să fie luna

76 de-a ei materie,-ori, tocmai cum se-mparte
ce-i gras și slab în corp, ar fi și-aceste
diverse părți ori pline-ori mai deșarte.

79 Ne-ar da eclipsele de soare veste
în primul caz, căci el s-ar arăta
ca ori prin care-alt corp cînd rar el este.

82 Dar nu-i așa. Deci trec a cerceta
al doilea caz ; și el de se prăvale,
va fi vădită-n fals părerea ta.

85 Prin rarul strat de n-are drum la vale,
desigur este și-un hotar, de unde
contrarul său deloc nu-i lasă cale.

88 Se-ntorc de-aici ale luminii unde
precum se-ntoarce-o rază refractată
din sticla-n dosul cărei plumb se-ascunde.

91 Vei zice-acum că raza ni s-arată
mai mult aici ca-ntr-alte părți obscură,
fiind dintr-un mai mare-adînc redată.

94 Tu poți scăpa de-această-ncurcătură,
făcînd experiment : izvoru-acel
din care-a voastr-orice știință cură.

97 Iai trei oglinzi ; două distînd la fel
în fața ta, și-ntre-ambele așază
pe-a treia, mai departe stînd nițel ;

84. Vedea-vei falsul părerii tale (a). 89. Asemeni, deci, cu (a). 98. iar între ele (a).

99. Pe-a treia dar-n spre fund nițel (a).

70. Puteri : face aluzie la diferite influențe ale stelelor. 71. Fîntîni : cauze, pricini. Una : cea

a desimii, mai mare sau mai mică. 74. Lor : a petelor solare. -n parte : materia mai rară ori
ar străbate luna de la un capăt la celălalt, ori ar fi așezată în straturi paralele. 75. Lipsit- :
lipsită. 78 : Deșarte : lipsite de materie. 81. Prin care : a se construi : „ca prin oricare alt
corp”. 83. Prăvale : sub puterea raționamentului meu. 85. N-are : subiectul este „raza soa-
relui”. 87. Contrarul său : desimea, stratul de materie mai deasă. 88. Se-ntorc : răsfrînte.

90. Sticla : oglinda. 92. Aici : în petele solare. 93. Redată : răsfrîntă mai departe. 96. Cură :
curge. A se observa însemnătatea ce o dădea Dante experienței ce pare a prevesti metoda

experimentală, inaugurată în Italia de Galilei și vestita Accademia del cimento, al cărei motto
era : „Provando e riprovando”, adică „probînd și reprobînd”, nu „încercînd și încercînd din
nou”, cum de obicei se interpretează. 97. Două : din care două să fie la aceeași distanță de
tine. 99. Stînd : a treia oglindă.

519

DIVINA COMEDIE

100 privești spre ele-n timp ce luminează
în dosul tău stînd astfel o făclie
cã toate trei spre tine-o reflectează ;
103 în cea mai depãrtatã n-o sã fie,
ce-i drept, egal volumul de lucoare,
va fi însã egal-a ei tãrie.
106 Și-asemeni cum, bătut de caldul soare,
rãmîne gol pãmîntul de zãpadã
și și de ger, și-nfîia sa culoare,
109 așa și restul ce-a rãmas sã-l crezi
voiesc sã-l scald prin facl-așa verace
încît va schinteia cînd o s-o vezi.
112 Rotește-n cerul din divina pace
un corp ce-nchide-n veșnica-i virtute
pe esse-a totul ce-n cuprinsu-i zace.
115 Vecinul cer cu-atîtea lãmpi vãzute
împart-esența-n deosebi ființe,
de el distincte, dar în el ținute,
118 iar alte roți prin varii diferențe
trimit în jos distinctul ce-l cuprind
conform cu scopul lor și-a lor semințe.
121 Aceste-organe-a lumii deci descind,
din grad, cum vezi acum, urmîndu-și gradul,
cã-n jos trimit ce de deasupra prind.
124 Țst drum pe care merg, tu vezi cum scadu-l,
mereu spre ținta ce-al tău dor o cere,
încît de-acum sã-ți afli singur vadul.

106. Și-așa pre- (a). 108. cu-nfîia (a). 110. Scãdea ți-l-voiu prin raze (a). 115. cu-atîtea ce-s (a). 118. distinctele virtuți ce (a). 119. Se-mping spre scopul lor și spre semințe (a). 122. ...și-astfel urmîndu-și gradul (a). 123. revarsã (a).

100. Luminează : subiectul este „o făclie” din versul urmãtor. A se construi : „în timp ce o făclie stînd în dosul tău luminează, astfel cã...”. 104. Volumul : intensitatea luminii. 108. -nfîia : de culoarea albã a zãpezii. 109. Restul : ceea ce a rãmas încã nedovedit. 110. Prin facl- : lumina adevãrului. 111. Schinteia : formã obișnuitã la Coșbuc, în loc de „scînteia”. 112. Pace : Empireu, singurul cer fãrã mișcare, fiindcã n-are ce dori, avînd în sine pe Dumnezeu. 113. Un corp : cerul zis „primul mobil”. 114. Pe esse : esența tuturor celorlalte ceruri și a Pãmîntului, împrejurul cãruia, dupã doctrina ptolemaicã, urmatã de Dante, se învîrtesc. 115. Vecinul : cerul al optulea, al stelelor fixe. Lãmpi : lumini. 116. Deosebi : deosebite. 117. Ținute : cuprinse-n el, cu toate cã deosebite de el. 118. Roți : cerurile, considerate materiale și cristaline, deosebindu-se (aceste ceruri) în chip felurit, unul de altul. Vezi Introducerea, p. 37 și planșa V. 119. Distinctul : trimit în jos, pe pãmînt, acele speciale atitudini pe care le au în sine și care consistã în a semãna și deci a produce pe pãmînt ființele inferioare : plante, animale etc. 121. Organe : ceruri. Descind : descresc din ce în ce. 122. Din grad : a se construi : „urmîndu-și gradul din grad”, adicã trãgîndu-și originea fiecare treaptã din cea precedentã. 123. Trimit : prind și trimit în jos influența pe care o iau din cerul superior. 124. Scadu-l : îl scad, îl strãbat, și, strãbãtîndu-l, îl micșorez apropiindu-mã de țintã. 125. Dor : dorința de adevãr.

520

PARADISUL

127 Motori divini deci cat-a ta putere
ca și mișcare-acestor roți divine,
precum lucrarea-n fier un faur cere.
130 Deci cerul cel cu-afîtea dragi lumina
ia chip din Mintea cea dintru-nceput
ce-i dã și curs și-al ei sigil devine.
133 Și-așa cum sufletu-ntr-al vostru lut,

prin fel de fel de membre, conformate
diverselor puteri, e desfăcut :

136 suprema Minte-a dînsei bunătate
prin stele-astfel și-o-mparte înmiitã,
etern rotind în propria-i Unitate.

139 Diversã stea primește-o feluritã
putere-n ea ce-ntrînd o face vie,
fiind, ca viața-n voi, cu ea unitã.

142 [Conform fericei firi de obîrșie,
prin corp, putere-amestecatã luce]
ca și prin ochii vii o veselie.

145 De-aici apoi o stea și-o stea străluce
în mod divers, dar nu din des și rar
cãci ea-i principiul formei ce produce

148 conform cu-a sa putere,-obscur și clar”.

127-128. Deci cat-a da mișcare și putere/ Motori divini (a). 129. Cum și (a).

142-143. Conform fericei firi care-o produce/ Strãluce-apoi prin corpul (A) (versuri
din text, numai schimbate și întregite, pentru lecturã, așa cum apar în terținã).

143. induce (a).

127. Motori : fiecare cer își are un suflet motor (vezi Introducerea, p. 37 și planșa V : îngeri,
arhangheli, domnitori ș.a.m.d.). 130. Cel : cerul al optulea, al stelelor fixe. 131. Ia chip : ia
ideea din mintea heruvimului care îl mișcă și se slujește de ea ca de o pecete, spre a o
imprima în cerurile de mai jos și pe materia terestrã. 133. Lut : trup, corp. 135. Desfăcut :
se-mparte. 137. Și-o-mparte : adicã bunãtatea. 138. În : în text : „pe”. 139. Diversã stea : în
text : „Puterea feluritã face divers aliaj cu prețiosul corp (stea) pe care îl însuflețește și în care
se leagã la fel cu viața în trupul omenesc”. 142. Fericei firi : firii îngerești, sufletului motor.

143. Prin corp : materia corpului ceresc, adicã a stelei. Putere-amestecatã : cea dumnezeiascã și cea îngereascã cu puterile venite de la fiecare corp. 145. De-aici : din această
cauzã. 146. Din des și rar : din pricina desimii sau rãrimii. 147. Principiul formei : princi-
piul formal, adicã, în înțelesul filosofiei scolastice, principiul esențial, necesar. 148. Obscur
și clar : întunericul și lumina.

521

DIVINA COMEDIE

Cîntul III

Cerul întîi, al Lunii : nestatornicii

în a păstra jurãmintele

Sufletele celor care și-au rupt jurãmintele

(1-33) Piccarda Donati (34-108)

Împãrãteasa Constanța (109-130)

1 Ea, ce-mi scãldã-n iubire-odatã gîndul,
frumosul adevãr mi-l dezvãli

în dulce chip probînd și reprobîndu-l ;

4 iar eu, spre-a m-arãta-ndreptat și-a fi
convins, ’nãlțai atît cît se cuvine
spre dînsa ochii gata de-a vorbi.

7 Ci-un lucru-mi apãru, trãgînd spre sine
atît de mult întreag-atenția mea,
cã gîndul de-a vorbi s-a dus din mine.

10 O sticlã netedã și-ntreagã-n ea,
sau cum o apã clarã și-odihnitã,

al cãrei fund sã-l poți însã vedea,

13 redã a noastrã fațã oglinditã
așa de slab, cã mai cu greu ne scapã
pe-o albã frunte-o perl-a fi zãritã :

16 vãzui pe mulți la vorbã vrînd sã-ncapã,
și-avui acea eroare-n sens contrar,

ce-aprinse-amor între-un flăcău și-o apă.

2. Îmi dete un adevăr, frumos probându-l (a). Cu (a). 3. rîndul (a). 6. Capul (a).
cuvînt (a). 10. Din sticlă (A). 11. Sau cum prins (A). 18. între-un om (a).

1. Ea : Beatrice. Cf. Purgatoriul, XXX, 42. 3. Reprobîndu-l : în text : „reprobînd”, adică aprobînd adevărul și neaprobînd greșeala. Cf. Convivio, IV, 2 : „Înainte e de înlăturat neadevărul (greșeala), ca, după ce au fost înlăturate opiniile greșite, adevărul să fie primit în chip mai darnic”. 4. -ndreptat : pe calea cea bună, a adevărului. 5. Cît se cuvîne : nu prea mult, dar cu respectul cuvenit. Cf. Convivio, IV, 8. 9. S-a dus : am uitat, adică nu mai m-am gîndit să vorbesc. 10. O sticlă : chipurile sufletelor ce nu și-au ținut jurămintele apar așa de nedesluite că par mai mult oglindite decît reale. Cf. Ristoro D'Arezzo, Imago mundi, VIII, 16 : „Și vedem că, cu cît apa e mai adîncă, cu atît se vede mai întunecată, și cu cît este mai puțin adîncă, cu atît se vede mai clară”. 14. Mai cu greu ne scapă : în text : „Nu vine mai puțin repede, adică cu mai mare dificultate la pupilele noastre”. Cu alte cuvinte, chipurile noastre oglindite în apă le zărim cu aceeași dificultate cu care zărim o perlă pe o frunte foarte albă. 16. Să-ncapă : să intre în vorbă. 17. Contrar : fiindcă socotește oglindite chipurile reale ale

PARADISUL

19 Crezînd că sînt răsfrîngeri așadar,
grăbit de-ndată ce le-avui aminte
mă-ntoarsei ca să văd de unde-apar,
22 dar nu văzui nimic. Și-așa 'nainte
privii din nou în dulcea Doamnei zare
ce-ardea zîmbind sub genele ei sfînte,
25 și-mi zise-apoi : – „Nu-ți fie de mirare,
de gîndu-ți pueril dac-am zîmbit ;
el spre-adevăr pas sigur încă n-are,
28 ci, ca și de-obicei, îți e smintit.
Substanțe-aieva sînt ce ochiul vede
îchise-aici prin votul ne-mplinit.
31 Vorbește-le, și-ascultă deci, și crede
căci via rază care-i pacea lor,
să ia alt drum de-al ei nu le concede !”
34 Spre-un duh care-mi părea mai plin de dor
de-a sta de vorbă m-am întors îndată
cum face-un om împins de mare zor :
37 – „O, tu, pe care raza te desfată
a veșnicei vieți, dulcoarea cui
n-o știu nicicînd decît numai gustată,
40 mi-ai face-un dar de-ai binevrea să-mi spui
ce nume ai ? Ce soart-aici vă leagă ?”

Iar el zîmbind cu toată fața lui :

22. spre Doamna în dulcii ochii (a). 26. Că eu de (a). 27. Pas sigur spre- (a). 29. ochiul
tău îți va (a). 32. -este (a). 33. Alt drum decît al ei (a). 36. străpuns de-al vrierii
zor (a).

acelor suflete ce sînt aieva, pe cînd Narcis a crezut aieva propriul său chip oglindit în apă și s-a-ndrăgostit de el însuși. Cf. Ovidiu, Metamorphoses, VII, 417. Povestea lui Eco și Narcis, foarte răspîndită în tot Evul Mediu, a pătruns în Italia și-n poezia populară, și chiar la noi s-a tipărit împreună cu povestea lui Pyram și Thisbea, la Sibiu, în 1867. 18. Flăcău : Narcis. 19. Răsfrîngeri : chipuri oglindite. 20. Aminte : băgai de seamă. 23. Dulcea zare : a ochilor Beatricei. 26. Pueril : prin care te-ai întors ca să vezi ale cui sînt chipurile oglindite ce-ți stau înainte. A se construi : „Dac-am zîmbit de gîndu-ți pueril”. 27. Pas : a se construi : „El (gîndu-ți) n-are încă pas sigur spre adevăr”. 28. Smintit : abătut din cale. 29. Substanțe : în înțeleș scolastic de lucruri aieva. Ochiul : ochiul tău. 30. Votul : jurămîntul călugăresc, neținut. 32. Via : lumina adevărului divin. 33. Al ei : al adevărului. 34. Un duh : Piccarda Donati, sora aceluia Forese Donati cu care, după moartea Beatricei, Dante a trăit într-o intimitate de tovarăși de petreceri și cu care a schimbat sonete mușcătoare (vezi Introducerea, p. 27, 7 :

„Rătăcirea morală a lui Dante”). Era călugăriță din ordinul Sfintei Clara, când fratele său Corso Donati, avînd nevoie de a strînge legături de rudenie cu neamul celor „della Tosa”, o scoase cu de-a sila din mînăstire și o mărită cu Rossellino della Tosa. Dante, care în Purgatoriu întrebese pe Forese despre ea, face aici aluzie la viața ei conjugală cu un vers misterios (Paradisul, III, 108 : „Și Domnul știe-apoi ce viaț-avui”). Vechii comentatori povestesc că Piccarda s-a rugat lui Dumnezeu să-i ia zilele ca să nu-și păteze castitatea, ceea ce s-a și întîmplat, murind după puține zile. 37-38. Raza... veșnicei vieți : lumina Raiului, lumina vieții nemuritoare. 39. N-o știi : n-o poate ști decît cine a gustat-o. 41. Vă leagă : nu numai pe tine, ci și sufletele ce-ți sînt tovarășe.

523

DIVINA COMEDIE

43 – „A noastră milă nimănui nu neagă
dorința justă, ca și Unul sfînt

ce vrea să-i fie-asemeni curtea-ntreagă.

46 Fecioară-n schit eu fost-am pe pămînt ;

mă poți cunoaște, de te uiți mai bine,

măcar că mai frumoas-acum eu sînt.

49 Și poți cunoaște pe Piccarda-n mine :

sînt pus-aici cu alte fericite,

ferice-n sfera roții cei mai line.

52 Din singur Duhul Sfînt avînd pornite

orice dorințe-aici, și ne-nterupt

că-n ordinul său sfînt am fost primite.

55 Ni-e dat în gradul cel mai dedesupt

al nostru cer, fiindcă-n jurăminte

tîrzii am fost și-n parte le-am și rupt”.

58 Iar eu atunci : – „Pe-a voastre fețe sfînte

lucește-acum un nu știu ce divin

că nu mai sînt cum fură mai ’nainte,

61 și chipul vostru-mi pare vâl străin,

dar vorba ta veni să mi-l ridice

și lesne-acum te recunosc deplin ;

64 dar spune-mi tu, voi cele-aci ferice

n-aveți de-un loc mai bun voi nici un dor ?

de-un vîz mai clar, mai mult de-a fi amice ?”.

67 Surîse-atunci și ea și multe-n cor

și-a scos cuvinte-așa de-nflăcărare,

părînd c-ar arde-n primul foc de-amor :

47. Nu-ți sînt ascunsă (a). 49. Între cunoaște și pe este un spațiu liber cam pentru două silabe, cu toate că versul este complet. 51. Ferice-acei (a). Rotînd în sfera (a).

54. Voiesc că-i sîntem în ord. (a). Voiesc a fi-n (b). 60. Că nu mai sînt cum fuseră (a).

61. Și-aceasta-mi fu ca vâl străin (A). Am ridicat în terțină varianta (a), care avea

numărul de silabe cerut. Și-aveți acum pe (a).

43. Neagă : de a satisface o justă dorință. A se observa cum Dante, fără să se îndepărteze prea mult de ceea ce este pămîntesc, reușește să ne dea imaginea acestor suflete fericite,

mărînd la infinit virtuțile omenești și mai ales pe aceea a milei și a iubirii. 44. Unul sfînt : Dumnezeu, care, după cum este el însuși milos, de asemeni dorește să fie atari toate ființele care sînt în curtea sa (Raiul). 47. Cunoaște : fiindcă era sora lui Forese Donati, făcînd parte deci, dintr-o ramură deosebită, din aceeași familie a Gemmei Donati, soția lui Dante. 51. Cei :

celei. Line : cerul Lunii, care se rotește mai încet, fiind cel mai îndepărtat de Dumnezeu. 53. Nentrerupt : se subînțelege : „Sîntem fericite că am fost primite în ordinul său sfînt,

adică al Raiului, cu toate că ocupăm treapta cea mai joasă”. Din variante se vede că traducătorul ar fi introdus verbul „voiesc” de care ar depinde acel „că” din versul 54, adică „voiesc

a fi în ordinea în care ne-a pus”. 64. Ferice : fericite. 65. Loc mai bun : un cer mai înalt, mai aproape de Dumnezeu. 66. Vîz : vedere mai limpede a Dumnezeirii. Amice : mai iubite de

Dumnezeu. 67. -n cor : și împreună (în cor) cu ea surîseră mai multe. 69. Primul foc : unii

comentatori, ca Steiner, înțeleg : „în ceea ce este primul foc de iubire, adică Dumnezeu” ; cei mai mulți (Torraca, Passerini etc.) : „în focul întîii iubiri”. Cred că aceștia din urmă au

524

PARADISUL

70 – „Puterea dragostei alină, frate,
al nostru dor, și-așa ni-e el dispus
că vrea ce-avem, și spre-alta nu s-abate.

73 Căci, dac-am vrea, dorind, să fim mai sus,
n-ar fi conformă vrerea-ne-ntru toate
cu vrerea Celui care-aici m-a pus.

76 Și-aceasta-ntr-aste ceruri nu se poate,
căci mila e necesse-acestor sfere,
cînd judeci clar natura ăstor roate.

79 Spre-a fi ferice negreșit se cere
a sta 'năuntru-acelei Une vreri
ca toate-a noastre vreri să fie-o vrere.

82 Și-așa cum ne-a cernit din sferi în sferi
în oastea lui, și-ntregii oști îi place
și-i place-Acelui ce ne dă plăceri

85 spre vrerea Sa, iar vrerea Lui ni-e pace :
ea este mare-n care toate cură,
ce-a fapt și El, și toată firea face”.

88 Acum fui clar cum orice-așezătură
de-oriunde-n cer e Rai, deși n-au roua
divinei grații tot într-o măsură.

91 Ci-așa cum e, că, și sătul, cînd noua
mîncare tu o vezi și poftă-ți vine,
de-ntîia mulțămesti și ceri pe-a doua,

71. Ne dispune (a). 72. Să vrem numai ce avem și altce nu cere (a). 74. noastră-și (a).

75. pune (a). 76. Și-aici în ceruri asta nu se poate (a). 79. Spre-a fi ferice deci formal
se cere (a). 80. divine (a). 82. printr-astea (a). 84. sine (a). 86. verse (a). 87. Ce Ea
crează sau natura (a). 92. și-o nouă poftă (a).

dreptate și nu înțeleg de ce această comparație a sfintei iubiri de aproapele cu dragostea pămîntească ar putea întuneca, cum pretinde Steiner, chipul Piccardei. Dante pornește totdeauna de la realitate și meritul lui este tocmai de a nu ne fi dat un Paradis exclusiv teologic și fără de nici o legătură cu pămîntul, în care sufletele fericite, lipsite de formă omenească, de sex și simțăminte familiare și prietenești, ar fi fost curate abstracții, care n-ar fi interesat pe nimeni. Să nu uităm că Dante este filosof, teolog, om de știință, moralist, însă, mai presus de toate, este poet și că Divina Comedie e operă de poezie. De altfel, și în Purgatoriu, XXVIII, 52-54, Dante compară pe Matelda cu o tînără femeie care dansează, fără a întuneca defel pe această delicată și încă enigmatică ființă supranaturală. 70. Dragostei : o dragoste dumnezeiască, adică milostenia. 73. Dorind : cu dorul. 75. Celui : Dumnezeu. 76. Și-aceasta : ca voința fericitilor să nu se conformeze voinței lui Dumnezeu. 77. Mila : milostenia. Necesse : în text : „este inerent acestui esse fericit”. Traducătorul a dorit să păstreze ceva din limbajul scolastic întrebuițat de Dante în acel „esse” și atunci a tradus cu necesse pe formale dantesc ce corespunde cu „necesar, inerent”. 78. Natura : natura dumnezeiască, veșnică și care nu suferă excepție. Roate : ceruri. 80. Une : dumnezeiești. 82. Cernit : așezat, împrăștiat.

83. Oastea : întrebuițează o imagine militară, ca să facă să rezulte mai bine ascultarea și disciplina sufletelor fericite. 84. Plăceri : sfînte, consistînd mai ales în contemplarea chipului luminos al lui Dumnezeu. 85. Spre vrerea : ca să-i împlinim voința. 87. Ce-a fapt : ceea ce a creat Dumnezeu direct, adică fără intermediu (cerurile și îngerii) și ceea ce le produce firea prin influența cerurilor. 89. N-au : concordatio ad sensum, ca și cum subiectul ar fi fost plural : „așezăturile”. 91. Și sătul : chiar cînd ești sătul.

525

DIVINA COMEDIE

94 așa prin gest și vorbe,-un dor în mine

să știu mai mult, ce tear-a fost prin care
suveica ei n-a tras-o pînă-n fine.

97 – „O sfîntă viață și-al ei merit mare
au dus mai sus pe-o Doamn-a cui voință
e normă-n vâl la voi, și-n îmbrăcare,
100 că pînă-n moarte veghe și căință
să stea cu Mirele, ce ia cu milă
oricare vot conform cu-a lui dorință.

103 Acestei Doamne-urmînd, eu, o copilă,
fugii din lume, vâlul ei să-l pui,
jurînd să duc și viața ei umilă.

106 Ci-apoi din dragu-mi schit răpită fui
de oameni răi și văduvi de-orice bine,
și Domnul știe-apoi ce viaț-avui !

109 Lucoarea însă, asta, lîngă mine
la dreapta stînd, și-o vezi că-i luminată
de-ntreagă slava ăstei roți senine,
112 ce-arăt de mine, despre sine-arată.

O sor-a fost, și-asemeni fu pierzînd
umbrișul sfîntului ei vâl odată.

115 Deși re-ntoarsă-n lume-apoi, nevrînd,
în barbar chip lipsit de-orice-omenie,
ea-n suflet făr' de vâl n-a fost nicicînd.

118 Constanța cea faimoas-a fost ea vie,
cu ea a Șvabilor a doua stîncă
avu pe-a treia și-ultimă tărie.”

95. pînz' (a). 99. La voi e normă (a). 102. Sa (a). 104. Și al ei vâl îl vom (b). 106. Din
schitu-mi drag însă (a). 113. pierduse (a). 116. Și smulta (b). 120. fuse (b).

94. Așa : așa am manifestat. 95. Tear- : teară, peteară : fusul dinăuntrul suveicii ; motivul,
cauza ocazională, piedica din pricina căreia n-a păstrat pînă la sfîrșit jurămîntul monahal.
Această tendință de a lungi metaforele care dau loc la un fel de prețiozism anticipat reintră,
pe de o parte, în ciudățeniile care, se poate spune, sînt inerente geniului, iar pe de altă parte,
în acea complicată artă poetică medievală, al cărei exemplu mai caracteristic poate fi socotită
poezia trubadurilor. 98. O Doamn- : Sfînta Clara din Assisi (1195-1253), în viața laică Clara
Sciffi, aparținînd uneia din cele mai nobile familii și care a fost întîia femeie care a urmat
pe Sfîntul Francisc, urmată în scurt timp la mînăstire de sora ei Agnese și apoi de mama și
chiar de tatăl ei, cu toate că toți, la început, fuseseră potrivnici ideii și căutau chiar s-o scoată
cu de-a sila din mînăstire. A întemeiat ordinul clariselor, existent și astăzi. A cui : a cărei.
99. -n vâl : în ordinul monastic, înființat de ea. În text : „...după a cărui regulă religioasă,
lumea, jos, pe pămînt se îmbracă și ia vâlul”. 101. Mirele : Isus Cristos. 104. Ei : ordi-
nul Sfîntei Clara. 107. Răi : fratele Corso Donati și tovarășii lui erau porecliți la Florența
male-fami (fă-mi rău) și la această poreclă face aluzie aici Piccarda. 108. Ce viaț- : numai
Dumnezeu știe cît am suferit, părăsind viața tihnită a mînăstirii, închinată rugăciunii și
slujbei lui Dumnezeu, pentru aceea zbuciumată a lumii. 109. Lucoarea : sufletul acesta care
strălucește lîngă mine. 111. Roți : acestui cer, al Lunii. 112. Ce : spune despre sine ceea ce am
spus despre mine. 113. O sor- : o călugăriță. 117. -n suflet : a rămas cu sufletul călugăriță
și după ce a fost scoasă cu de-a sila din mînăstire. 118. Constanța : Constanța de Hauteville,
526

PARADISUL

121 Așa sfîrși. Și-apoi, cîntîndu-l încă,
un Ave ce-ncepu, pieri, cum greu
un lucru piere-afund în ap-adîncă.

124 Privirea mea ce-o urmări mereu
pe cît putu, cînd n-a mai urmărit-o
s-a-ntors spre-un dor cu mult mai mare-al meu,

127 întreg s-a-ntors spre tine-a mea, iubito ;

ci-n ochii mei luceai cu-atîta slavă

că-n clipele dintîi n-am suferit-o,

130 și-așa-ntrebării mele-ai pus zăbavă.

fiica lui Roger I, moștenitorul normand al regatului Siciliei, soția împăratului Henric al VI-lea și mama lui Frederic al II-lea. Nu a fost niciodată călugăriță. Dante s-a luat după o legendă populară, a cărei urmă nu se găsește în cronicile timpului, însă a purificat-o de toate elementele ei grosolane. Într-adevăr, se pare că legenda a fost născocită de guelfi, în ura lor neîmpăcată împotriva lui Frederic, spre dovadă că el era Anticrist, ca fiu al unei călugărițe bătrîne, după cum se credea că trebuie să fie Anticrist. 119. Stîncă : în text puterea neamului casei Șvabilor este asemănată cu un vînt ; aici cu o stîncă. A se înțelege : „Henric al VI-lea (a doua stîncă ; al doilea Șvab) a avut din ea pe Frederic al II-lea, al treilea din același neam”. 121. Încă : cîntecul „Ave Maria” pieri în depărtare, fără să înceteze de a răsuna. 127. Întreg : privirea mea s-a întors întregă spre tine, iubito. Iubito : se adresează Beatriciei.

527

DIVINA COMEDIE

Cîntul IV

Cerul Lunii : sufletele care nu

și-au ținut jurămîntul

Îndoielile lui Dante (1-27) Beatrice îi

lămurește pe cea dintîi (28-63), pe urmă pe

a doua (64-90) În fine, îi mai dezleagă o

altă greutate (91-114) Dante o întreabă

dacă se poate schimba materia jurămîntului

(115-142)

1 De foame moare-un liber om mai iute

decît să-mbuce-ntre mîncări, la fel

de-aproape lui și-egal lui de plăcute,

4 așa egal temîndu-se și-un miel

ar sta-ntre-o fiară lacomă și-o fiară,

un cîine-ntre doi cerbi așa și el.

7 Tăcere de-am păstrat, nu-mi e spre-ocară,

nici nu mi-o laud, căci aci-n plutirea

egală-ntre-ndoieli fu necesară.

10 Tăceam, dar imprimat-aveam dorirea

în ochii mei, și-a mea-ntrebare-n ea

mai mult decît rostită-n vorbe-aira.

13 Ca Daniil făcu deci Doamna mea,

cînd stinse-n rege-acea mînie-odată

ce-n chip nedrept sălbatec îl făcea.

7. Deci de-am tăcut, nu-mi este nici de-ocară (a). 8. Căci plutind cu sboru (b).

Acoalea-n sborul (a). 8. Nici nu mă (a). 9. Egal între-ndoeli (b). 11. el (a). 12. cu

zorul (a). decît aici rostit cu zorul (b). 13. Daniel (a). 15. mișel (a).

1. De foame : după cum un om, pus între două feluri de mîncări, la fel de gustoase și la

aceeași depărtare de el, n-ar putea s-aleagă și-ar muri de foame, tot așa și Dante, între două

îndoieli – una despre juruința călcată prin violența altora, alta despre întoarcerea sufletului

la stele –, nu știe despre care să întrebe mai întîi pe Beatrice. 2. La fel : în realitate, acest

caz nu se întîmplă niciodată și alegerea este întotdeauna posibilă, dar și Sfîntul Toma pune

această chestiune din punct de vedere logic și-o lasă nerezolvată. 3. De-aproape : a se con-

strui : „egal de aproape și de plăcute”. 5. Ar sta : fără să poată hotărî de care să fugă.

7. Ocară : fiindcă ambele îndoieli cereau să fie lămurite, cu dorință egală. 11. -n ea : în dorirea

și deci în ochii în care ea apărea imprimată. 12. Aira : aiurea ; în lumea de pe pămînt, unde

e necesar să vorbești ca să-ți exprimi dorința. 13. Făcu : Beatrice ghici gîndul lui Dante, așa

cum Daniel explica lui Nabucodonosor, regele Babilonului, visul pe care înțelepții nu-l puteau

tălmăci, din care cauză regele, supărat pe ei, voia să-i omoare. Cf. Daniel, II, 12-16 : „La auzul

acestor cuvinte împăratul s-a mîniat și s-a supărat foarte tare. A poruncit să fie prinși toți

înțelepții Babilonului ; atunci Daniel a vorbit cuminte și cu judecată străjerilor împăratului.

Și Daniel s-a dus la împărat și l-a rugat să-i dea vreme ca să-i poată aduce tâlcuirea”.

528

PARADISUL

16 Și-a zis : – „Eu văd că vrerea ți-e-ncurcată
de-un dor și-alt dor, și nici un drum nu știe,
așa de mult în sineși e legată.

19 Tu zici : «Cît timp ni-e bună vrerea vie,
cum poate sila altui om în noi
să scad-al nostru grad de vrednicie ?».

22 Îți dă spre-a te-ndoi prilej apoi
ce spune Plato, că, pe-a lui părere,
se-ntoarce-n stele sufletu 'napoi.

25 Aceste gânduri strîmtorata-ți vrere
ți-o zbat egal ; deci voi trata orbia
dintîi pe cea cu mai cumplită fiere.

28 Nici îngerii ce-au primii-n cer domnia,
nici Moise, Samuel și ia pe-oricare
din doi Ioni, și zic că nici Maria

31 n-au scaune-ntr-alt cer decît îl are
și ceața ce-ntr-această stea s-alină,
nici n-au mai mic un stadiu sau mai mare,

34 ci toate-ornează cea dintîi lumină
și dulcea viaț-o au diferențată

cum simt gradat suflarea cea divină.

37 Le vezi aici, dar nu că le-ar fi dată
această sferă lor, ci-n ceruri sfinte
ca semn că-s treapta cea mai jos gradată.

40 Cu-al vostru duh se cad atari cuvinte,
câci el numai prin simțuri își culege
ce-apoi devine apt de-a voastră minte.

43 De-aici Scriptura simple vorbe-alege
spre-a sta la voi, și mîini și glezne dă
chiar Celui Sfînt, dar alta ea-nțelege.

41. Căci numai prin sensibil el culege (c). 42. face (c). 43. slovii (a).

19. Cît timp : o dată ce, dacă. Bună : cum poate voința altuia micșora vrednicia voinței
noastre ? Cu alte cuvinte : dacă vrem să facem binele, ce vină avem dacă sila altuia ne împiedică ?

26. Zbat : muncesc, zbućiumă. Orbia : îndoială, socotită ca o întunecare a sufletului.

27. Dintîi : voi lămuri întîi îndoiala mai puțin primejdioasă credinței creștine. 28. Nici
îngerii : Beatrice explică lui Dante că toate sufletele șed în Empireu, împreună cu îngerii
cei mai apropiați de Dumnezeu, cu profeții (Moise, Samuel, cei doi Ioan : Botezătorul și
Evanghelistul) și că se arată lui Dante în diferite ceruri, pentru a da minții lui omenești, care
nu poate pricepe decît prin simțuri, gradul de perfecție al fiecăruia. 31. -ntr-alt cer : se află
cu toții în Empireu. 34. Ornează : împodobesc. Lumină : cerul Empireu. 35. Dulcea viaț- :
fericirea Raiului. 36. Gradat : mai mult sau mai puțin. 37. Le : sufletele fericite. 40. Vostru :
pămîntesc. 41. Prin simțuri : Cf. Sfîntul Toma, Summa theologica (I, 12. art. 4) : „Inteligența
noastră are puțința de a considera în abstract ceea ce simțurile au perceput în concret”.

44. La voi : spre a se pune la nivelul minții noastre omenești. Mîini și glezne : chipul
omenesc. 45. Alta : vrea s-arate cu totul altceva, adică atribuțiile spirituale ale lui Dumnezeu.

529

DIVINA COMEDIE

46 Cu trup de om tot astfel v-arătă
cu pe-ambii-arhangheli sfînta religiune
pe-acel care pe Tovi-l vindecă

49 Ce Plato-n gura lui Timeus pune
nu este-asemeni cu ce-aici se vede,
câci parcă el și simte-așa cum spune :

52 că-n steaua sa-ndărât un duh purcede,
crezîndu-l, cred, că-i dezlipit de sus
din stea, atunci cînd firea trup îi dete.

55 Dar poate că-n sentinț-alt sens a pus,
nu cel ce-o pune vorba ei, și poate
că nu cu rea intenție s-o fi spus.

58 De-a zis că se re-ntoarce-ntr-aste roate
onori-ori hula-nrîuririi, da,
cu cupa sa și clară apă scoate.

61 Rău înțeles, acest principiu da
întregii lumi orbie-atît că-n fine
ca Mars Mercur și Joe-l invoca.

64 Iar dubiul celălalt ce-l ai, conține
mai slab venin, fiindcă rău-i n-are
puteri de-a te răzni spre-altce de mine.

67 Dreptatea sfîntă-n ochii-umani de pare
nedreaptă-n veci, e probă de credință
nu de-un erez pornit din răzbunare.

61. Principiul ăsta, rău (b). 66. mîna (c). 67. un nedrept de pare (a). Dreptatea
noastră că-n ochii umani pare (c). 68. zic (c). 69. Dar nu crez rea-ndemnare (a). Dar
nu de vrun erez (c).

47. Ambii : Mihail și Gavril. Sfînta religiune : a se construi : „Sfînta religiune v-arată, tot
astfel, cu trup de om pe ambii arhangheli”. 48. Acel : Arhanghelul Rafael, care însănătoși pe
Tobic (cf. Tobie, III, 25) „cu fierea unui pește”. 49. Timeus : titlul unui dialog al lui Platon,
de la Timeu din Locri, în Grecia Mare, filosof pitagorician. Fiindcă dialogul platonice a fost
parafrazat în latinește către sfîrșitul secolului al V-lea d.Cr. de către Calcidius, Dante a putut
să-l cunoască, însă n-avem nici o siguranță. Cu mai multă probabilitate a căpătat această înfor-
mație din Summa theologica 3 (supl., q. 97,5), unde se dezaprobă o părere a filosofului arab
Avicenna : „In hoc (Avicenna) secutus est quodam modo opinionem antiquorum philosophorum,
qui posuerunt animas redire ad compares stellas”. 51. Și simte : că (stelele) sînt locașul adevă-
rat al sufletelor, fără să dea acestui lucru o interpretare simbolică. 52. Un duh : sufletele,
despre care Platon vorbește despre modul cum s-ar reîntoarce (purcede îndărât) la steaua din
care s-au dezlipit cînd firea le dete trup (adică atunci cînd firea le încarnă). 56. Vorba ei :
expresia literală a sentinței. 57. S-o fi spus : de către Platon. 58. De-a zis : dacă Platon a
voit să înțeleagă că nu sufletul se întoarce la stele, dar cîntea sau hula influenței lor asupra
fiecărui suflet omenesc, atunci are dreptate (scoate apă clară în cupa sa). 61. Principiu : al
reîntoarcerii sufletelor la stele. 62. Orbie : pricina greșelii. 63. Mars : să numească planetele
cu numele zeilor, crezînd că fiecare din ele să aibă însușirile proprii acelor zeități. -l invoca :
pe planetă. 64. Celălalt : cum adică se poate ca violența altuia să poată micșora vrednicia
voinței noastre bune. 65. Venin : de erezie. 66. Răzni : abate. A se construi : „N-are puteri de
a te răzni de mine spre altce”. 68. -n veci : nu se găsește în textul italian. Probabil că autorul
vrea să înțeleagă : „cu totul”. Credință : faptul că cineva se miră, fiindcă sfînta dragoste a
lui Dumnezeu i se pare nedreaptă, arată că el crede în această dreptate și deci nu poate fi

530

PARADISUL

70 Ci-al vostru intelect avînd putință
de-ajuns să vad-această veritate,
voiesc, cum vrei, s-adorm a ta dorință.

73 De este-o sil-atunci cînd cel ce pate
nimic nu cede celui ce-l silește,
n-ar fi prin ea aceste maici scuzate.

76 Căci vrerea ce nu vrea nu s-amorțește,
ci face-așa ca și natura-n foc
oricît de mult puterea-l copleșește.

79 Puțin ori mult de joac-al silei joc,
complice-o faci ; și-n ele-atare fuse,

căci nu s-au mai întors în sfântul loc.

82 De-aveau ne-nvinsă vrere cum avuse

Lavrente pe grătar sau când în pară

statornic Muciu mâna și-o ținuse,

85 ea le-ar fi-mpins, când libere s-aflară,

pe-același drum pe care-au fost răpite ;

ci-o vrere-așa de fier e foarte rară !

88 Aceste spuse de le ai primite

exact acum, am stins a ta greșeală

ce-ades te-ar mai fi pus, cred, pe gândite.

91 Din nou acum ridică-se-o-ndoială

în drumul tău, și n-ai să poți să treci

'nainte-a fi zdrobit tu de-oboseală.

70. Dar pentru că de-ajuns aveți puțința (c). 71. Să-ntrați cu numele într-astă (c).

74. n-acorda celui ce-l constrânge (a). 76. stinge (a). ea tot nu pier (c). 78. Și nu-i

putere ca să-l poată-nvinge (a). Oricât l-ai copleși cu-orice putere (c). 81. Putînd să

se re-ntoarcă (c). 82. De-ai fi avut o vrere (a). Căci dac-ai fi avut cum o avuse (c).

83. Lavrent pe gratii... o vrere (c). 84. dac-ar fi (c). 91. stîrmit-am (a). 91-92. Dar

alt-acum în drumu-ți o-ndoială./ S-așează-n curmeziș (c). 92. n-o vei trece (c).

92. ci rupt (a). 93. Ci-nvins cădea-vei (b). Cu mintea ta (c).

socotit eretic. 71. Veritate : adevăr, cum adică sila altuia nu poate scuza cu totul călcarea

jurământului. 72. S-adorm : să potolesc. 73. Sil- : dacă prin silă înțelegem că cel ce o suferă

nu cedează întru nimic celui ce-l silește, atunci aceste maici care nu și-au ținut jurământul

nu pot fi scuzate, fiindcă, dacă n-ar fi voit cu nici un preț, n-ar fi fost răpite din mînăstire, chiar

cu riscul de a-și pierde viața. 77. Natura : se credea că flacăra tinde-n sus, spre sfera focului,

intermediară între Pămînt și Lună. Cum deci o flacăra poate fi abătută la pămînt de o suflare

potrivnică, dar de îndată ce-i lăsată liber se întoarce dreaptă, tot așa ar fi putut face aceste

maici, după ce a încetat violența ce le-a scos din mînăstire, reîntorcîndu-se la chiliile lor.

79. Joac- : face jocul silei. În textul italian : „Dacă se apleacă puțin sau mult, urmează sila”.

80. -n ele : în aceste maici. 83. Lavrente : Sfîntul Laurențiu, martir din secolul al XIII-lea,

care, condamnat, a vrut să fie ars pe rug, mai bine decît să renege pe Isus Cristos. Legenda

medievală a Sfîntului Laurențiu sună : „Și spus-a Laurențiu către Valerian (prefectul) : «Învață

tu, nenorocitul, că tăciunii tăi mi-au dat mie alinare, dar ție îți vor da chinul de veci, fiindcă

Domnul știe bine că, acuzat fiind, nu l-am renegat ; întrebat fiind despre Isus Cristos, l-am

mărturisit ; și fript fiind pe rug, îi mulțumesc»”. 84. Muciu : Caius Mucius Scaevola, eroul

roman despre care Titus Livius ne spune că, ducîndu-se în tabăra vrăjmașă spre a omorî pe

Porsena, care asediase Roma, din greșeală ucise pe secretarul lui și, spre a-și pedepsi mâna, o

întinse deasupra cărbunilor pînă cînd i-a ars toată. 85. Ea : neînvinsa vrere. 93. Oboseală : fără

531

DIVINA COMEDIE

94 Eu te-am convins și-o știi tu bine deci

că-n veci nu poate-un duh din cer să mință

căci stă lîng-adevărul prim de veci.

97 Dar iat-a spus Picarda că-n credință

ținu Constanța vâlu-i pînă-n fine,

deci pare-a contrazice-a mea sentință.

100 O, frate-al meu, așa de-ades vine

că vrînd să fugi de vrun pericol dat

faci fără-a vrea ce nu ți se cuvine :

103 cum mama și-o ucise, cînd, rugat,

Alcmeon vru părintelui să-i placă,

spre-a nu fi rău, și-ajunse scelerat.

106 În punctu-acesta vreau să știi că, dacă

dai silei învoieli, faci fapte-așa

că nici o scuză nu le mai împacă.

109 O vrere-ntreagă nici un rău nu vra,

dar tot consimte-atît pe cît îi pare

c-ar fi cu mult mai rău de n-ar ceda.

112 Deci cînd Picarda ne-a vorbit atare,
ea vrerea absolut-o-nțelese,
și pe-alta eu ; și-aveam dreptate-oricare”.

115 Așa mi-a curs din sfîntul rîu ce iese
din vîna de-unde-orice-adevăr avem,
și-mi stîNSE-un dor și-alt dor care m-arsese.

118 – „Divin-amant-amantului suprem –
strigai – a cărei vorbe mă inundă,
cã tot mai cald la viață mă rechem,

94. Ți-am spus și te-am convins, ești sigur (b). 96. Cã-n veci lîng-adevărul prim pe-
trece (c). 100. fugă (a). 105. spre-a nu strica/ fu impus ca să distrugă (c). 107. atare-i
faptul (a). amestici (c). 108. ofense (c). 109. răul său (a). nu consimte-n rău (c). 111. Cã
necedînd sporește (c).

ajutorul meu n-ai avea putere să ieși din strîmtoarea în care te pune îndoiala, te-ai simți
obosit înainte de a ieși din ea. 96. Adevărul prim : Dumnezeu. 97. Credință : lăuntrică,
în adîncul sufletului său. 99. Sentință : că ar fi putut să se întoarcă la mînăstire, dacã ar fi
avut o voință mai tare. 100. Vine : se-nîmplă. 104. Alcmeon : fiul lui Amfireu și al Erifilei,
ucise pe mama sa, care, din pricina darului unei sălbi, dezvăluise lui Polinice ascunzătoarea
bărbatului său. Amfireu cucerind Teba, recomandă lui Alcmeon să-l răzbune, așa că acesta
din urmă, spre a nu fi rău față de memoria tatălui său, ajunsese scelerat. 107. Învoieli :
cedezi silei. 109. Vra : vrea. 113. Absolut- : liberă. 114. Pe-alta : pe voința care consimte spre
a evita un rău mai mare, deci voință relativă, considerată în opoziție cu voința absolută.

115. Rîu : cuvintele Beatricei, comparate cu un rîu care pornește din izvorul oricărui adevăr,
adică de la Dumnezeu. 116. Vîna : Dumnezeu. 117. Un dor și... : cele două îndoieli pe care
le-a lămurit Beatrice. 118. Amant- : Beatrice, iubită de Dumnezeu, întrucît simbolizează
teologia. 120. Cald : în text : „Mă inundă și mă încălzește și mă încălzește tot mai mult”.
Cu ploaie și cu soare cerul face pămîntul să fie rodnic ; tot așa și cuvîntul Beatricei face
rodnică inima lui Dante.

532

PARADISUL

121 eu n-am iubire-atîta de profundă
să pot să-ți mulțumesc ca să te-mpace,
ci-Acel ce vede tot o să-ți răspundă.

124 Sătulă mintea noastră nu ne tace
nicicînd, de n-are-acel Luminător
de-afara cui nimic nu e verace.

127 Ea zace-n el ca fiara-ntr-un ponor,
de poate-a și-l găsi ea și-l găsește,
de nu, atunci ni-e frustru orice dor.

130 Prin dar, din adevăr și dubiul crește,
ca și-un vlăstar, dar dubiul din natură,
din culmi în culmi spre creștet ne zorește.

133 M-ațîță deci, și-mi dă-ndrăzneală-n gură,
să cer smerit, Madon', a-mi dărui
și-o altă veritate mie-obscură.

136 Aș vrea să știu de poți înlocui
știrbitul vot printr-alt vrun fel de bine
ce cumpenei din cer de-ajuns i-ar fi.”

139 Beatrice mă privi cu-așa de pline
priviri, cu ochi de-amor înflăcărați,
cã-nvins de ele m-am retras în mine,

142 și-am stat ca și pierdut cu ochi plecați.

122. Să-ți (A). Am lăsat -ți care e de prisos. 123. Dar cel (a). 133. Mă-ndeamnă (a).

140. Cu ochiu adînc (a).

122. -mpace : în destul. 124. Nu ne tace : nu încetează de a ne întreba. 125. Luminător : Dumnezeu, dătătorul de lumină. 127. Ea : mintea noastră. El : adevărul. Ponor : în text : „în vizuina ei”. 128. De poate : în text : „abia după ce a ajuns ; și poate să-l ajungă, altfel orice dorință ar fi zadarnică”. Cu alte cuvinte, faptul că omul dorește adevărul este o dovadă că îl și poate găsi, fiindcă altfel această dorință ar fi zadarnică și nu s-ar înțelege motivul pentru care Dumnezeu a pus-o în el. 131. Vlăstar : dubiul care întotdeauna, ca și un vlăstar, răsare la picioarele adevărului (asemuit cu un pom) ne zorește spre creștet din culme-n culme. Ca acela care, între compoziția Vieții Noi și a Divinei Comedii, a trecut printr-o perioadă nu numai de studii filosofice, ci și de activitate filosofică a sufletului său și cunoaște toate dezamăgirile și bucuriile sufletești, pricinuite de frământarea filosofică, Dante cunoaște și binefacerile dubiului, prin care controlăm cucerirea adevărului și care este cauză de noi avânturi întru cercetarea acestui adevăr, care mereu ne scapă, ceea ce nu trebuie să ne facă sceptici, dat fiind că, după concepția modernă, tocmai în această veșnică cercetare consistă și știința, și filosofia. 133. M-ațiță : subiectul este „dubiul”. 134. Dăru : lămurindu-mi-o. 137. Printr-alt : vreun alt. 138. Cumpenei : care să poată cumpăni știrbirea votului sau a jurământului. 139. Pline : în text : „pline de scînteii de iubire așa de dumnezeiești, încît...”. 141. Retras : puterile acelea vizuale au fost înfrînte. 142. Pierdut : rătăcit în adîncimea viziunii divine. Simbolul este că adevărurile orbesc inteligența omenească.

533

DIVINA COMEDIE

Cîntul V

Spre cerul al doilea, al lui Mercur :
sufletele active

Motivele strălucirii crescînde a Beatricei

(1-12) Esența și sfințenia jurământului

(13-83) Urcarea la cerul al doilea ; sufletele strălucitoare și împăratul Iustinian (84-139)

1 – „De-ți ard mai mult de flacăra iubirii
decît mă vezi tu-n lume jos, și-n tine
ți-am stins atît puterile privirii,
4 să nu te miri deloc, căci asta vine
din vîz perfect, ce, după cît pricepe,
își mișcă pașii dup-aflatul bine.

7 În minte-ți vîd că-ncet-încet începe
lumina cea de veci a străluci,
ce-abia ce-o vezi etern amor concepe,
10 pe-al vostru-amor de-l poate rătăci
altce, el nu-i decît o slabă zare
simțită rău care-a pornit de-aci.

13 Tu vrei să știi de umple oarecare
alt bun atîta știrbul jurămînt,
spre-a fi un suflet sigur de-achitare.”

6. -n priceputul bine (c). 7. Eu bine vîd că-n mintea ta și-ncepe (c). 8. Eternul soare razele-a-și aduce (c). 9. ce-l (c). 10. De e ceva ce poate rătăci (b). Și dac-altce iubirea v-o seduce (c). 12. Rău cunoscută ce de-aici străluce (c). 13. poate (a). poți cu (c). 14. să umplă (a). Serviciu s-umpli (c).

2. Mă vezi : în text : „decît se vede în lume, jos”, adică cu o strălucire supranaturală ce biruie vîzul omenesc. 3. Stins : orbit. 5. Vîz perfect : unii comentatori (Steiner, Del Lungo) cred că se referă la perfecția vizuală pe care mintea lui Dante o capătă treptat ; alții (Passerini, Torraca) la ochii Beatricei și înțeleg că, în contemplarea lui Dumnezeu, vederea Beatricei își mărește strălucirea, înaintînd din ce în ce mai mult în gustarea binelui suprem. 6. Mișcă pașii : acționează mai bine, progresează. 8. Lumina : Beatrice constată cu satisfacție că mintea lui Dante începe să fie luminată de adevărul veșnic, adică de Dumnezeu. 9. Concepe : naște iubirea în cel ce o vede. 10. Vostru : pămîntesc. 11. El : motivul acestei rătăcirii. 12. Rău : dacă iubirea voastră este atrasă spre un alt obiect, aceasta se întîmplă numai fiindcă în el este o urmă din lumina dumnezeiască. Cf. Aristotel, De anima, III : „Sufletul nu greșește

niciodată în tendința către bine, ci-n treptele binelui”. 14. Atîta : se leagă cu „spre-a fi” din versul 15, adică : „Tu vrei să știi dacă un alt bun poate compensa jurămîntul știrbit, într-atîta că un suflet să fie sigur de achitare”.

534

PARADISUL

16 Așa-ncepu Beatrice-acest un cînt
și ca și-un om ce nu s-oprește-n spuse
așa-ntregit-a-nvățul ei cel sfînt :

19 – „Supremul dar ce-n noi, din milă,-l puse

Cel Sfînt, creînd, cu larga-I bunătate
și însuși Lui, cel mai conform Îi fuse,

22 aceasta este-a vrerii libertate.

Făpturi inteligente-au fost cu ea,
și numai ele singure-nzestrate.

25 Acum, de stai să judeci, vei vedea

că ’naltul preț al votului e faptul

că vrea și Dumnezeu ce omul vrea.

28 Deci cînd un om cu ceru-ncheie pactul

s-aduce bunul ce-ncepui a-l spune,

pe sineși jertfă, propriu-avîndu-și actul.

31 În locul lui deci ce-ai putea tu spune,

tu vrei – de crezi că-i just uzat ce dai –

c-un bun nedrept, a face fapte bune.

34 Acum tu punctul cel de bază-l ai ;

ci-altarul poate dezlegări să facă,

deci pare-a fi-n contrast cu ce-arătai.

37 Dar cată să mai stai la mas-oleacă

spre-a-ți da la mistuire-ajutorință,

căci prea ți-am dat mereu mîncare seacă.

40 Deschide-ți mintea deci și cu priință

tu ține-n ea, căci numai să-nțeleagă

și-a nu ținea, nu este-n om știință ;

18. continua procesul (c). 19. Dumnezeu făcuse (c). 20-21. Cel mai conform cu

multa-i bunătate/ Și cel mai drag și Lui (c). 21. Cel mai de preț (a). 32. De crezi

că-i just uzat ce dai (c). 33. răpit (c). Tu vrei să faci cu rele fapte bune (c). 35. Dar

poate-altarul (a). 41. Păstrează.

16. Acest un cînt : acest cînt. 18. -nvățul : învățătura. 19. Dar : libertatea voinței, liberul

arbitru. 21. Îi fuse : și care e mai potrivit cu firea dumnezeiască. 23. Cu ea : depinde de

„înzestrate” din versul 23 : „Și numai ele singure au fost înzestrate cu ea”. 26. Faptul : lati-

nism, în loc de „faptul”. 27. Că vrea : că Dumnezeu primește jertfa făcută de om – a liberei

voințe. 28. Pactul : juruindu-se. 29. Bunul : libera voință, liberul arbitru. 30. Jertfă : depinde

de „s-aduce” din versul 29 : „s-aduce pe sineși jertfă”. Actul : cu un act al lui spontan, nu

împins de alții, deci cu un act care este și el de libertate. 31. Lui : acestui act de libertate,

acestei juruințe care nu-ți era impusă de nimeni. 32. Că-i just uzat : că poți să te folosești.

33. Nedrept : pe nedrept, și se referă la „vrei” din versul 32. 35. Altarul : Biserica. Dezle-

gări : de juruințe. 36. Ce-arătai : că nu se poate înlocui juruința cu altă operă bună. 37. La

mas- : a învățăturii teologice. Cf. Convivio, I. 1 : „Fericiți acei puțini care șed la masa cea unde

se mîncă pîinea îngerilor”. 39. Seacă : greu de mistuit. 41. Tine : în text : „s-o ții (priință)

în ea (mintea)”. 42. Ținea : și nu-și aduce aminte. Vers ajuns proverbial : „Che non fa scienza,/

Senza lo ritener l’aver inteso”.

535

DIVINA COMEDIE

43 sînt două lucruri ce concurg la-ntreagă

ființa jertfei : unu-i lucrul care

îl dai, iar altu-i pactul ce te leagă.

46 Nicicînd dispensă cel din urmă n-are

decît făcîndu-l, și-mprejurul ei
vorbii mai sus cu vorbe-așa de clare.

49 De-aceea fu nevoie la evrei
de vot, deși ofranda cîteodată,
cum cred că știi, o mai schimbau și ei.

52 Iar cea dîntîi, materia ce-i dată,
atare poate fi că nu fac crime
acei ce-o dau într-alt obiect schimbată.

55 Dar de pe-un umăr pe-altu-a sa greime
pe placul său, și fără să-nvîrtească
acele două chei, n-o schimbe nime !

58 Și rea orice schimbare-o socotească,
de nu-i cuprins-omisa jertf-a sa
ca patru-n șase ce-o s-o-nlocuiască.

61 Deci orice dar ce-atît ar apăsa
c-ar sta-n cîntar valori la fel de drepte,
el nu-i de-ajuns să poată compensa.

64 Voi darnici fiți, dar nu cu ne-nțelepte
votări, luînd jurarea-ntru nimică
precum cu-nțîiul vot făcut-a Iepte,

47. a dispensei (a).

45. Îl dai : aceea ce teologii spun „materia votului”, ca de pildă virginitatea, celibatul, postul sau altceva. Pactul : esența juruinței, care constă în jertfa liberului arbitru, în urma unui pact pe care omul îl încheie cu Dumnezeu. 46. Cel din urmă : esența votului. 47. Făcîndu-l : țînîndu-l, îndeplinindu-l. Se referă la „pactul” din versul 45. -mprejurul ei : al dispensei.

49. La evrei : Cf. Leviticul, XXVII, 9 : „Dacă e vorba de dobitoacele care pot fi aduse ca jertfă Domnului, orice dobitoc care se va da Domnului va fi ceva sfînt. Să nu-l schimbe și să nu pună unul rău în locul unuia bun”. Leviticul, XXVIII : „Tot ce va dărui un om Domnului prin oprire din ce are nu va putea nici să se vîndă, nici să se răscumpere”. Totuși, în anumite cazuri, „ofranda se putea schimba : aceea a primului născut cu ofranda unor dobitoace, sau un miel cu două turturele sau porumbițe” (Tommaseo). 50. Vot : în sensul de „votul (juruința) ofrandei”. Ofranda : felul, materia ofrandei. 52. Cea dîntîi : materia votului, adică „lucrul care îl dai”. 55. Pe-altu’ : nimeni să nu schimbe materia votului („a sa greime de pe-un umăr pe-altu”) fără autorizarea Bisericii, simbolizată în cele două chei de aur și de argint, care arată consimțirea sau refuzul sacerdotului. 60. -n șase : dacă jertfa înlocuitoare nu-i mai mare ca aceea omisă. 61. Apăsa : ar trage, ar cîntări. 65. Nimică : ca ceva de mică însemnătate.

66. Iepte : Iepte, care, pornind războiul în contra amoniților, se jurui că ar fi omorît pe oricine ar fi întîlnit întîi, dacă ar fi ieșit învingător. Întîlnind pe fiică-sa, nu se temu de a-și ține neînțeleapta-i juruință și o omorî. Cf. Judecătorii, XI, 34-35 : „Și iată că fiica sa i-a ieșit înainte, cu tîmpane și jocuri. Ea era singurul lui copil, n-avea fii și nici altă fată. Cum a văzut-o, el și-a rupt hainele și-a zis : «Ah, fata mea ! Adînc mă lovești și mă tulburi ! Am făcut o juruință Domnului și n-o pot întoarce»”.

536

PARADISUL

67 căci lui mai bine-i fu «greșii» să zică
decît servind, căci mult mai rău a fost,
cum fu nebun și-atridul cu-a sa fiică
70 din cauza cărei jertfe fără’ de rost
plîng fata pentru-a tatălui greșală
oricine-o auzi, deștept ori prost.

73 Dar tu spre hotărîri nu da năvală,
nu fi ca pana-n orice vînt, creștine,
și nu gîndi că orice apă spală !

76 Aveți păstor ce-n dreptul drum vă ține,
și-aveți Scriptura-n două părți, apoi,
și-atît v-ajunge-a face cum e bine.

79 Voi oameni fiți, nu prostănace oi,
cînd pofta rea pe-alt drum vă-mpinge placul
spre-a nu vă rîde-ovreii dintre voi.

82 Nu fiți ca mielul, ce, naiv, sâracul,
își las-al mamei lapte și zglobiu
își face singur rău, spre-a-și face placul”.

85 Vorbi Beatrice-așa precum vă scriu,
privind cu dor în sus spre-acele sfere
în cari e universul mult mai viu.

88 Schimbatul chip al ei și-a ei tăcere
făcu să-mi tacă spiritul ce-o vie
dorinț-avea noi lămuriri a-i cere.

67. Mai bine-ar fi făcut (a). 68. Decît să facă (a). 77. Și-n doua scriptur-aveți (c).

80. șters : pe alt drum s.m.d. 80. sacul (a). 90. și altele-a (a).

68. Servind : îndeplinind juruința. 69. Atridul : Agamemnon, care, pentru a obține vînt spre a porni cu flota la Troia, și-a jertfit zeiței Diana pe fiica sa Ifigenia. Cf. Lucrețiu, De rerum natura, I, 85 și urm. ; Ovidiu, Metamorphoses, XII, 27 și urm. ; Virgil, Aeneis, II, 116. Dante însă a avut în vedere mai mult un pasaj din Horățiu, Satirae, II, 199 : „Cînd tu, Agamemnon, în locul unei junici, pui în fața altarului pe dulcea ta fiică și, mișelule, îi presari capul cu tărîțe sârate, spre a o pregăti de jertfă, ești oare în toate mințile?”. 71. Plîng : plînge (oricine o auzi). 73. Năvală : să fii mai chibzuit la hotărîri. 75. Spală : că puteți fi iertați cu ușurință, numai cu puțină agheasmă (apă). 76. Păstor : papa, conducătorul Bisericii și păstorul spiritual al creștinismului. 77. Două : Vechiul și Noul Testament. 79. Oi : care merg de ici pînă colo fără nici o noimă și fac ceea ce văd că face cea dintîi. Cf. Convivio : I, 7 : „Acea care n-au discernămînt și nu deslușesc deosebirea dintre lucruri, întrucît sînt orînduite către vreun țel, trebuie numiți «oi», și nu oameni”. 81. Vă rîde : ca ovreii care sînt printre voi să nu-și bată joc de voi. 82. Mielul : vezi Proverbe, VII, 22 : „Poene agnus lascivus”. 83. Lapte : simbolic : „învățăturile Bisericii, hrana Evangheliei”. 87. Viu : către Ecuator, pe care era soarele atunci. Dante însuși spune că în acea regiune cerul este mai strălucitor. Cf. Convivio II, 4 : „Mai zic că atunci cînd cerul e mai apropiat de cerul ecuatorial, cu atît este mai mobil în comparație cu polii săi, fiindcă are mai multă mișcare și mai multă viață, mai multă formă, și-atinge mai mult din ceea ce este deasupra lui și deci are mai multă putere”. 88. Schimbatul : „ridicîndu-se în cerul superior și apropiindu-se de Dumnezeu, Beatrice, simbolul adevărului, devine tot mai perfectă, crescînd în frumusețe și strălucire în ochii lui Dante” (Steiner).

537

DIVINA COMEDIE

91 Precum, chiar pîn-a n-apuca să-și vie
în pace coarda, intră-n țintă fierul
așa zburam spre-a doua-mpărăție.

94 Văzui lucind pe Doamna mea-n eterul
acestui cer atîta de voioasă
că mult mai viu orna planeta cerul.

97 Cînd însăși fu schimbată-n mai frumoasă,
cum fui atunci eu însumi, omul care
în orice chip am fire schimbăcioasă !

100 Precum în lacuri pașnice și clare
vezi peștii-urmînd ceva ce e de-aira
venit în lac, crezînd c-ar fi mîncare,

103 așa văzui spre noi venind oștirea
de lămpi, vro mie, cred, și toți strigau :
„Ei, iat-acel ce ne-o spori iubirea”.

106 Și-aproape-apoi sosite, s-arătau
de-atîta har al fericirii pline
prin clarul foc în care se-mbrăcau.

109 Socoți c-aș întrerupe-acum, creștine,
ce-ncepe-aici, o, ce dorinț-amară

de-a ști ce-a mai urmat, ar arde-n tine.

112 Din tine poți să judeci așadară
ce dor m-ardea să știu și-al lor regat
de-ndată ce sosind ni s-arătară.

115 – „Ferice om, cui harul sfânt ți-a dat
să vezi triumful din eterna pace
cât timp tu-n tabără mai ești soldat !

92. un arc (a). 106. Sosite-aproape-apoi (a). 117. în oaste mort (a).

91. Precum : precum fierul săgeții intră în țintă, mai înainte ca să vie coarda arcului la loc. 93. Așa : cu aceeași iuțeală. A doua : în cerul lui Mercur, unde sînt sufletele active.

96. Planeta : Mercur devine mai strălucitor, de bucurie că a primit în el pe Beatrice, privită ca simbol al adevărului ceresc. 97. Cînd : dacă și Beatrice s-a schimbat, devenind mai frumoasă, cum puteam să nu mă schimb eu, a cărui fire e atît de nestatornică ? 103. Așa : convergînd toți înspre Dante ca și peștii dintr-o baltă înspre hrană. 104. Lămpi : lumini. 105. Acel : Dante. Spori : întrucît ne vom bucura să-i luminăm sufletul. 107. Atîta : atît de mult. 108. Foc : se știe că lumina în care ne apar îmbrăcate aceste suflete fericite pornește din ochii care strălucesc de bucuria paradisiacă a viziunii divine și a milosteniei. 109. Socoți : conștient de interesul episodului ce începe, Dante se adresează cititorului, întrebîndu-l : „Ce-ar fi dacă n-aș mai spune și m-aș opri aici ? Nu-i așa că ai rămîne stăpînit de dorul de a afla ce mai urmează ?”. Aceste dialoguri cu cititorii sînt un fel de artificii, cu ajutorul cărora Dante ni se înfățișează aproape cîntîndu-și poema în fața unui public de ascultători. Așa ne explicăm și unele glume ce ar putea să pară grosolane și care au fost puse pe seama așa-zisului „grotesc medieval”, care, în cea mai mare parte din cazuri, nu sînt altceva decît o mică îngăduință față de gustul popular, dat fiind că arta medievală – eminentamente socială (ceea ce explică popularitatea și universalitatea ei) – nu uita niciodată că nu lucrează pentru o mică ceată de literați, ci pentru publicul mare. 113. Să știu : să cunosc și starea sufletelor din planeta Mercur.

116-117. Triumful... tabără : Biserica e împărțită în două : aceea „militantă” („tabăra”), a 538

PARADISUL

118 Ne-aprinde-aici lumina care face
ferice-ntregul cer, deci dacă vrei
să știi de noi, tu-ntreabă tot ce-ți place !”

121 Așa mi-a zis cucernic dintre ei
un duh, iar Doamna mea : – „Vegheat vorbește ;
vorbește,-a zis, și crede-i ca pe zei”.

124 – „Eu bine vād că haină te-nvălește
lumina ta, prin ochi vādînd-o cum e,
câci cum zîmbești mai clară ea lucește,
127 dar nu știu cine ești ; ce-ți dete-anume,
tu, demne suflet, gradul ăstei sfere
ce-n foc străin ni-e-așa de-ascunsă-n lume.”

130 Spre-acea lumină ce-mi propuse-a cere,
vorbii, întors spre ea, iar ea spre mine
cu mult mai mult lucind de-a ei plăcere.

133 Precum se-ascunde singur el pe sine
în plus de foc, cînd mistui pătrunse
grămezi de neguri, soarele cînd vine,

136 așa plăceri sporite-avînd, s-ascunse
în propria sa lucoare umbra sfîntă
și-ascunsă-n sine-așa, așa-mi răspunse

139 cum cîntecul ce-urmeaz-acum vā cîntă.

130-131. Întors spre lampa ce-mi propuse/ Așa vorbii, iar ea s-a-ntors (a).

credincioșilor care își duc viața pe pămînt, și „triumfantă”, a sufletelor care își au în Rai răsplata vieții lor curate de pe pămînt. 118. Lumina : a adevărului și a dragostei cerești (milosteniei). Cred însă că se face aluzie și la calitatea lor de suflete active, care doresc să intre imediat în acțiune, lămurind pe Dante despre tot ce dorește să știe. 122. Vegheat :

cu chibzuială. 124. Haină : asemenea unei haine. 125. Vădind-o : arătînd-o, dînd-o pe față. 129. Ascunsă : fiindcă Mercur răsare și apune aproape de soare și deci e prea puțin vizibil, fiind învăluit în razele lui. 132. Mai mult : de bucurie de a putea lămuri pe Dante, devine mai luminos. 133. Precum : subiectul este „soarele” din versul 135. 134. Plus de foc : din prea multă lumină. Mistui : după ce a mistuit, pătrunzîndu-le cu razele sale, grămezile negurii. 136. Așa : a se construi : „așa umbra sfîntă, avînd plăceri sporite (sporindu-și plăcerea), se ascunde în propria sa lucoare”.

539

DIVINA COMEDIE

Cîntul VI

Cerul al doilea, al lui Mercur :

sufletele active

Împăratul Iustinian și legislația romană

(1-36) Zborul acvilei romane (37-86)

Guelfii și ghibelinii (87-111) Sufletele active

(112-126) Romeo di Villanova (127-142)

1 – „De cînd întoarse Constantin aquila

din nou spre Ostul unde-a fost urmat

pe-acel ce-i smulse lui Latin copila,

4 doi secolii și mai mult vulturul-a stat

extremul Europei apărîndu-l,

vecin acelor munți de-unde-a plecat,

7 din mînă-n mîn-al lumii sceptru dîndu-l,

sub umbra sfînt-a aripilor lui ;

și-așa veni și-n mîna mea, cu rîndul.

10 Eu sînt Iustinian și Cezar fui.

Și-Amorul prim ce-l simt mi-a dat puțință

să scot ce-absurd și gol în legi văzui.

4. stete (a). 6. dete (a). Și sceptru lumii perîndîndu-l (b). 12. Ce-n legi și gol (a).

1. De cînd : sufletul care vorbește, adică Iustinian, începe să răspundă întrebării adresate de Dante în cîntul precedent (vv. 27 și urm.), din ce motive sînt în cerul lui Mercur, introducînd răspunsul în acea concentrată istorie a puterii imperiale romane simbolizate în vulturul care face obiectul aproape al întregului cînt. Constantin : celebrul împărat roman, născut la 28 februarie 274, fiu al lui Constantius Clorus și al Elenei. A domnit de la 25 iulie 306 pînă la 22 mai 337. Gloria lui mai mare a fost de a fi ridicat creștinismul la rangul de religie oficială a imperiului. A transferat capitala imperiului de la Roma la Bizanț, care de la el și-a luat numele de Constantinopole și, după o tradiție recunoscută mai tîrziu ca falsă, a dăruit papei Silvestru dominiul Romei, al Italiei și al insulelor din Mediterana. 2. Spre Ost : mutînd capitala de la Roma la Constantinopole. Din nou : fiindcă de acolo vulturul simbolic pleacă urmînd pe Enea. Unde : de unde. În text : „După ce Constantin a întors acvila în direcția contrară cu rotația cerului (de la răsărit la apus)”. 4. Doi secolii : cît a ținut Imperiul roman de răsărit. 5. Extremul : granița orientală. 6. Munți : munții Troadei, de unde a pornit Enea spre Italia. 7. Mînă : din mîna unui împărat în a celui alt. 8. Lui : ale vulturului. 9. Mea : a lui Iustinian. 10. Fui : fiindcă în Rai nu există nici un fel de ierarhie pămîntească. 11. Amorul : Sfîntul Duh care l-a inspirat la întocmirea vestitului său cod. 12. Gol : zadarnic, de prisos. Traduce chiar cuvintele lui Iustinian, De conceptione Digestorum : „lipsite de orice zadarnică asemănare și de orice nedreaptă contradicție” („liberae ab omni vanissima similitudine et ab omni injustissima discrepantia”).

540

PARADISUL

13 Ci-acestui lucru pîn-a-i da ființă

credeam că-n Crist e numai o natură,

și-aceasta-mi fu mult timp a mea credință.

16 Dar dusu-m-a, cu-al său cuvînt din gură,

fericele-Agapet pe-atuncea [sus,]

[încît apoi] la dreapta-nvățătură,

19 eu l-am crezut și-n cele ce mi-a spus
văd clar acum, cum tu-n contradicțiune
vezi clar că și-adevăr și fals e pus.

22 De-ndată deci ce-urmai credinței bune,
a vrut prin har să-mi sufle Dumnezeu
ăst lucru 'nalt și voie-n mine-a pune.

25 Deci oști am dat lui Belizarie-al meu
cui ceru-i dete-atît-ajutorare
cã semn îmi fu să m-odihnesc și eu.

28 Legat îmi e de prima ta-ntrebare
acest răspuns, ci-mi cat-acum să-ți spun
și-altce, silit de-această-mprejurare.

31 Și-astfel să vezi de fac vrun lucru bun
cîți sacrosanctul semn îl fac de-ocară,
câci ori îl țiu de-al lor, ori i s-opun.

13. Dar pîn-a da acestui fapt (a). 16-17. Dar marele Păstor, cu-al său din gură/
Cuvînt fericele-Agabet m-a dus (b). Cuvînt, fiind suprem Păstor, m-a dus (b). 18. Încît
apoi (A). Am trecut această variantă în text pentru a umple lacuna. 24. spor în
vorbe (a). 27. Că pot să șed (a).

14. Numai : adică numai natura dumnezeiască, după cum pretindeau ereticii eutichieni. În
realitate, Iustinian n-a fost niciodată adept al acestei erezii, ci numai soția sa Teodora. Dante
se ia după Paulus Diaconus și bibliotecarul Anastasius, magistrul său. 17. Agabet : Sfîntul
Agapie I, papă de la 535 la 536, despre care bibliotecarul Anastasius, în *De vitis pontificum*,
XLVIII, ne spune că a învățat pe Iustinian să creadă „dominum nostrum Iesum Christum
deum et hominem esse ; hoc est duas naturas esse in uno Christo”. 20. Acum : în Rai, unde
sufletele văd adevărul în viziunea lui Dumnezeu, Adevărul Suprem. 21. Pus : „cu aceeași
evidență cu care înțelegi că într-o judecată contradictorie, din necesitate unul din termeni
trebuie să fie fals, iar celălalt adevărat” (Casini). 24. ăst lucru : a orîndui legislațiile romane.
În text : „în altă muncă”, deci aici „lucru” trebuie înțeles în sens de „lucrare”. A pune : depinde
de „a vrut” din versul 23. 25. Oști : comanda oștirilor. Belizarie : faimos pentru isprăvile sale
împotriva goților și pentru nerecunoștința cu care l-a răsplătit Iustinian. Nu socotesc necesar
de a admite că Dante nu cunoștea acest din urmă amănunt, fiindcă, dimpotrivă, felul apăsător
de afectuos în care vorbește Iustinian de Belizarie ar putea să fie înțeles ca un fel de mărtu-
risire indirectă a greșelii trecute și ca un fel de reparație datorată marelui și credinciosului
căpitan pe care îl nedreptățise. 26. Ajutorare : prilejuindu-i izbînda în toate războaiele con-
duse de el. 27. M-odihnesc : de războaie și să mă consacru cu totul Codicelui. 28. Legat : e
în legătură cu „acest răspuns” din versul următor. Prima : cine sunt. 29. -mi cat- : sufletul,
adică simt nevoia de a-ți spune. 30. -mprejurare : în text : „felul răspunsului”, adică faptul
că în el a fost vorba de calitatea mea de legislator. 32. Sacrosanctul semn : vulturul, simbolul
puterii imperiale. De-ocară : cu luptele dintre ei. 33. Îl țiu : ghibelinii, care făceau din vultur
un steag partizan, cîtă vreme ar trebui să fie pe deasupra tuturor partidelor. I s-opun :
guelfii, care duc război împotriva imperiului.

541

DIVINA COMEDIE

34 Să vezi ce mari virtuți îl afirmară
de-atîta stimă demn, din timpii-acei
de cînd muri Pallant spre-a-i da o țară.

37 Tu știi că stete-n Alba cuibul ei
trei veacuri și mai mult pînă ce-n fine
s-oștiră pentru ea cei trei cu trei.

40 Prin șapte regi, de cînd răpi sabine
și pînă cînd Lucreția fu-ngropată
știi cum supuse-n jur cetăți vecine,

43 și ce-a făcut ea, de romani purtată,
cu Bren, cu Piru-ntr-al Italiei prag,
și-alți regi, sau și cu soții cîteodată,

46 din cari Torquat, și Decii, Fabii-și trag,
și Quintu-așa numit din crețe plete,
al lor renume ce-l admir cu drag.

49 Strivi mândria punicelor cete
cari pe-Anibal urmându-l invadară
pe piscul cel ce Padul ni-l trimete.

52 Cu ea Pompei și Scipio triumfară
de-abia flăcăi, și coastei de-unde tu
născut ai fost, așa-i păru de-amară.

55 Aproape vremii,-apoi când cerul vru
să-ntoarcă lumea-n drumul ei senin,
prin vrerea Romei Cezar o ținu.

43. Ce lupte-avut-a (a).

34. Îl : sfântul semn al acvilei. 36. Pallant : chiar din timpul războiului lui Enea cu rutulii, a cărui victimă căzu luminoasa figură virgiliană a lui Pallant, fiul lui Evandru, venit în ajutorul lui Enea, pentru cucerirea Lațului (spre a-i da o țară) – Del Lungo. 37. Alba : în orașul Alba Longa, întemeiat de Ascanio, fiul lui Enea, al cărui regat ținu, după cronologia lui Dante, trei secole, pînă când romanii și albanii, luptîndu-se împreună spre a-l stăpîni, Horații și Curiații (Cei trei cu trei) luptară împreună și izbînda rămase de partea romanilor.

40. Sabine : de la răpirea sabelor, sub Romulus, pînă la moartea Lucreției, soția lui Collatinus, care s-a întîmplat în timpul lui Tarquinius Superbus. 43. Ea : acvila. 44. Cu : împotriva. Bren : când galii, conduși de Brenus, invadară Italia și năvăliră asupra Romei (390 î.Cr.) și fură învinși, în clipa în care erau să se facă stăpîni pe Capitoliu, de către Furius Camillus. Piru : împotriva tarentinilor, conduși de Pirus, regele Epirului, chemat de ei în ajutor. Prag : la granițele pînă la care se întindea atunci stăpînirea romană. 45. Regi... Soții : state și republici. 46. Torquat : Manlius Torquatus, învingătorul galilor și latinilor. Decii : Publius Decius Mus, tribun militar și apoi consul, căzut luptîndu-se eroic împotriva latinilor.

Fabii : Marcus Fabius și ceilalți din neamul lui, care căzură eroic lîngă fluviul Cremera, luptîndu-se împotriva celor din Veii. -și trag : a se construi : „din care își trag al lor renume”.

47. Quintu : Quintus Fabius, care fusese poreclit Cincinnatus din pricina părului lui creț.

51. Piscul : vîrfurile Alpilor Cotici, din care descinde Padul, trecut de Hanibal, când se coborî în Italia. 52. Pompei : Cneius Pompeius Magnus, învingător în războaiele duse în Galia Cisalpină, Sicilia și Africa. Scipio : Scipio Africanul, învingătorul lui Hanibal în lupta de la Zama. 53. Flăcăi : fiindcă, deși foarte tineri, se bucurară de onorurile triumfului. Coastei : a colinei Fiesole, sub care s-a născut Dante (la Florența). Tu : Iustinian cuvîntează de-a dreptul lui Dante. 54. Amară : atunci când Fiesole deveni adăpostul lui Catilina și al tovarășilor săi, romanii o distruseră. Dante se întemeiază aici pe legendele ce legau de Fiesole faptele lui Catilina. Cf. Paradisul, XV, 126. 56. Drumul senin : apropiindu-se, cu iminenta venire a lui Cristos, acea „împlinire a vremurilor”, predestinată pentru acest sfîrșit, în care

542

PARADISUL

58 Și ce-a făcut din Varo pînă-n Rin
știu văile Saonei și-ale Senei
și-acele-o știu cari fac Rodanul plin.

61 Cum ea ieșind din porțile Ravenei
prin Rubicon trecu, grăbit cum nu-i
nici cursa limbii-așa, necum a penei.

64 Ea duse-apoi în Spania oastea lui,
Durazzo-apoi, Farsala fu-mpumnată,
că Nilul scoase de durere-un hui !

67 Văzu iar Troia, de-unde-a fost plecată,
și pe-unde-i mort născutul din Hecuba ;
și-apoi s-a-ntors pe Ptolemeu să-l bată.

70 De-acolo fulgerînd trăsni pe Iuba,
și iar s-a-ntors spre-apusul unde-și strînse
pe-ai săi Pompei, din nou să-i sune tuba.

73 Cu-al lui urmaș ce-oștiri ea le mai frânse,
le latră Brut și Casiu-n Caina
și-oftă Perugia și Modena plînse.

76 Și-a plîns, fugind de ea, spășindu-și vina
prin trista moarte grabnică ce-și dete
cu-o viperă-n Egiptul ei regina.

66. Încît de-amar și Nilul (a). 72. Din nou Pompei făcea să-i sune tuba (A). Am introdus în text varianta (b) : Pe-ai săi P[ompei] din cauza sensului. 73. De-oștiri ce ea cu-a lui urmaș (a). 74. și Brut și Casiu latră (b). 78. Egiptu-atunci (a). cerul era gata să dispuie lumea la aceeași uniformitate senină ca aceea a sa, adică a monarhiei universale (Del Lungo). 57. Cezar : privit ca înfăptuitorul misiunii providențiale a Romei. 58. Din Varo : de la Varo la râul Rin, în toate văile scâldate de râurile Franței (Saona, Sena și Rodanul) în timpul războaielor galice. 60. Acele : văile mai mici ale afluenților Rodanului. 61. Ea : tot acvila. Ravenei : după întoarcerea în Italia, Cezar s-a oprit la Ravenna, de unde a pornit spre cucerirea Romei, trecînd cu legiunile sale Rubiconul, unde ar fi trebuit să-și dizolve armata. 62. Grăbit : aceste fapte fură îndeplinite cu o asemenea celeritate, încît nu pot fi nici spuse, nici scrise. Cred, totuși, că Dante nu se referea numai la celeritate, ci și la măreția avîntului războinic al lui Cezar și de aceea găsim în textul italian „fu di tal volo” – a fost de un zbor atît de avîntat și repede, încît nu-l poate urmări nici cuvîntul, nici condeiu. 64. În Spania : acvila a fost aceea care îndrumă legiunile lui Cezar în Spania, împotriva generalilor lui Pompei. 65. Durazzo : în Albania, unde neștiindu-se folosi Pompei de la izbînda repurtată, Cezar înainte pînă la Farsala, unde îl înfrînse. -mpumnată : cucerită, readusă în mîna lui. 66. Că : încît. Nilul : Egiptul, unde Pompei căuta un adăpost pe lîngă regele Ptolemeu, care, trădînd legile ospitalității, îl predă în mîna dușmanului. Un hui : un vaiet pentru tristul sfîrșit al nefericitului Pompei. 67. Troia : După Lucan (Pharsalia, IX, 950 și urm.), Cezar ar fi debarcat în teritoriul troian, așa încît acvila a revăzut regiunile din care pornise. 68. Născutul : Hector, fiul lui Priam și al Hecubei, al cărui mormînt este la Troia. 69. Ptolemeu : pe care îl despuie de regat, spre a-l oferi surorii lui, Cleopatra. 70. Iuba : cu iuțea fulgerului a pedepsit pe Iuba, regele Mauritaniei și favorizator al lui Pompei. 73. Urmaș : Octavian August, în mîna căruia a trecut sfîntul semn al acvilei. 74. Brut : Brutus și Casius, cei doi ucigași ai lui Cezar, pe care Dante îi bagă într-una din gurile lui Lucifer, ca trădători ai ideii imperiale, deci aproape tot atît de vinovați ca și Iuda care a trădat pe Cristos, căruia îi dă aceeași pedeapsă. Se știe că Dante socotea că imperiul este de origine divină. Caina : cf. Infernul, XXXIV, 55-57 : colnicea trădătorilor de binefăcători. 75. Perugia : fiindcă acolo Octavian asedie (41 î.Cr.) și luă prizonieri pe fratele lui Marc Antoniu, Lucius Antonius, cu soția lui Fulvia, și, după izbîndă, a făptuit multe cruzimi și măceluri. Modena : lîngă acest oraș Octavian a înfrînt pe Antoniu. 76. A plîns : subiectul este „regina” (Cleopatra) din versul 78. De ea : de acvila romană. Vina : de a fi sedus pe Antoniu și de a fi încercat zadarnic

543 DIVINA COMEDIE

79 Și pînă-n Marea Roșie-ale lui cete
le-a dus, și-aduse-n lume-atîta pace
câ-nchisă capiștea lui Ianus stete.

82 Dar ce âst semn, care-a vorbi mă face,
făcu-n trecut și-avea a fi făcînd
în regnul său lumesc ce-n mîini îi zace,
85 par toate făr’ de preț și-obscure, cînd
cu-al treilea Cezar vezi ce-avu să fie,
de-o vezi cu ochi curați și liber gînd.

88 Justiția sfîntă, ce-mi dă vorbe-azi mie,
acelui braț de care-ți spui, i-a dat
mărirea să-i răzbune-a ei mînie.

91 Și-admir-acum și ceea ce-a urmat :
cu Tit ca să răzbune-apoi se duse
acel răzbun al vechiului păcat !

94 Cînd sfînta lege-apoi mușcată fuse

de dinții longobarzi, sub umbra ei
Carol cel Mare biruind o puse.

97 Acum tu poți să vezi cine-s acei
pe cari i-acuz, căci au porniri nebune
cum toate-a voastre rele-au cauza-n ei.

100 Un rege-acum crini galbeni îi opune,
iar alții-o iau ca steag al lor aparte ;
iar cine-i mai greșit, nu-i lesne-a spune.

103 O, făcă-și ghibelinii-ale lor arte
subt alt vrun semn, căci prea greșește greu
acel ce de biserică-l desparte ;

99. Și (a).

de a seduce și pe Octavian. 79. Marea Roșie : în timpul cuceririi Egiptului de către Octavian.

80. Pace : Dante privește această perioadă drept cea mai solemnă a istoriei creștine, fiindcă
la Roma începe pacea politică, premergătoare păcii suflotești, care, peste puțin timp, va fi
adusă de Isus Christos. 81. Ianus : se știe că templul lui Ianus era închis în timp de pace.

84. Regnul... lumesc : autoritatea imperială asupra oamenilor (puterea temporală) pentru
binele umanității, supusă de voința divină semnelui imperial al acvilei. 86. Al treilea :

Tiberiu, sub stăpânirea căruia s-a născut Isus Cristos. 90. Mînie : în timpul domniei
lui Tiberiu, prin nașterea lui Isus Cristos, Dumnezeu face răzbunarea păcatului originar.

91. Admir- : să te miri acum și de... 92. Să răzbune : fiindcă sub Titus Vespasianus cu
distrugerea Ierusalimului a fost răzbunată răstignirea lui Isus Cristos, prin care a fost răz-

bunat păcatul originar. 95. Longobarzi : cînd pofta de cucerire teritorială a longobarzilor a
îndrăznit să năvălească asupra ținutului supus papei. Ei : a acvilei. 96. Carol : Carol cel

Mare nu era încă împărat cînd veni în ajutorul Bisericii, înfrîngînd pe longobarzi. Dante îl
consideră însă ca atare în planurile Providenței. O puse : sfînta lege. 97. Acei : guelfii care

duc războiul împotriva acvilei și ghibelinii care și-o însușesc pe nedrept ca pe un steag numai
al partidului lor. 100. Un rege : Carol I de Anjou, chemat de papa în Italia, spre a-i da în feud
regatul Neapolelui și deci căpetenia peste guelfi. Crini galbeni : crinii de aur ai casei regale
franceze. 101. Aparte : pe cîtă vreme ar trebui să fie a tuturor. Cf. De Monarchia, II, 13 :
„Fiindcă autoritatea imperială romană a fost învoită de Dumnezeu, care a dispus ca Isus
Cristos să se nască într-o epocă în care toată lumea era pacificată sub un singur semn, ceea
ce a înlesnit întinderea creștinismului”.

544

PARADISUL

106 și nu-l combată cu-ai săi guelfi mereu
ăst Carol nou, și teama aib-o plină
de gheare cari-au smuls mai tare-un leu.

109 Copiii-ades-au plîns a tatei vină !

Nu creadă deci că Dumnezeu va vrea
pe crini să-și schimbe stema sa divină !

112 S-ornează îns-a noastră mică stea
cu duhuri bune ce-au lucrat cu dorul
în lume-onor și glorie să-și dea.

115 Dar vrerile cînd iau spre-acestea zborul,
greșind astfel, nu poate-o ridicare
mai vie-avea spre primul Bine-amorul.

118 Ci-a-i face plății noastre-alăturare
cu meritul, ni-e-n parte-o veselie,
căci nu-l vedem mai mic și nici mai mare,

121 și-așa-ndulcește-aci Justiția vie
pornirea noastr-astfel, încît nu poate
nicicînd a se-ndrepta spre-o rea mîndrie.

124 Din voci diverse-un dulce cînt se scoate ;
și-n stări diverse viața-ne-ngrădită
dă dulcea armonie-ntr-aste roate.

127 Lucește-aci-ntr-a noastră mângărită

lumina lui Romeu, lucrarea cui

frumoas-a fost și grea, dar rău plătită.

108. și astfel (a). 111. aquila sa (a). 123. a-mi ținti (a).

107. Acest Carol nou : Carol al II-lea de Anjou, încoronat ca rege al Neapolelui în 1285 și care a fost chemat „cel nou”, spre a-l deosebi de Carol I, tatăl său. 108. Gheare : ale acvilei. Un leu : imaginea e determinată de aceea a acvilei, deci prin „ghearele care au smuls pielea unor lei mai tari ca regele Franței” trebuie să înțelegem autoritatea imperială care a înfrînt dușmani mult mai tari decît Carol de Anjou. 109. Au plîns : aduce aminte lui Carol al II-lea de Anjou binele tatălui său Carol I. Întregă această perorație a lui Iustinian are un ton de profeție amenințătoare. 111. Schimbe : să schimbe gloriosul semn al acvilei cu crinii Franței, ca să-i facă plăcere. 113. Au lucrat : sufletele active care au dorit gloria. 115. Spre-acestea : spre gloria pămîntească. 117. Mai vie : nu pot să aibă un scaun prea ridicat, din cauza dorinței lor pămîntești. Amorul : este subiectul întregii fraze. A se construi : „Amorul nu poate avea o ridicare mai vie spre Primul Bine”. 118. Alăturare : a potrivi răsplata după merit nu numai că nu ne întristează, ci ne înveselește, observînd cum este nici mai mică, nici mai mare decît trebuia. 121. Aci : în Rai. Justiția vie : Dumnezeu. 123. Mîndrie : simțindu-se măgulită de a se vedea așezată foarte sus, sau cu dorința unei răsplăți mai înalte. 124. Diverse : Raiul este asemenea unui acord de note dulci pe care-l formează jos, pe pămînt, varietatea armonioasă a glasurilor omenești. 127. Mângărită : giuvaer, stea strălucitoare. 128. Romeu : Romeo de Villeneuve, născut cam la 1170, mort la 1250, a fost conetabil și Mare Seneșal al lui Raymond Berlingier al IV-lea, ultimul conte al Provenței (1209-1245), după moartea căruia rămase ca oblăduitor al contesei și tutor al Beatricei, copila cea mai mică a lui Raymond. Dante însă urmează o legendă după care Romeo, întorcîndu-se dintr-un pelerinaj la Sfîntul Iacob din Galiția, s-a oprit la curtea lui Raymond, care l-a numit administrator al bunurilor sale, pe care el le-a sporit vizibil, așa că cele patru fiice ale sale au fost luate în căsătorie de patru regi : Beatrice a fost soția lui Carol de Anjou ; Margareta a lui Ludovic al IX-lea Cel Sfînt ; Leonora a lui Henric al III-lea al Angliei și Sancha a lui Richard, conte de Cornivalia. 129. Rău plătită : fiindcă, urmează povestind legenda, pizmuitorii curții din Provența

545

DIVINA COMEDIE

130 Dar cei căror le fu-n Provența cui
azi n-au de rîs, căci rău sîrșește cine
al altui bine-l ia ca rău al lui.

133 Din patru fete-a scos patru regine
Raimondo graful, [braț fiind la fapte]
Romeu, un om umil din țări străine.

136 [Dar mai tîrziu l-au pus piezișe șoapte,
acestui drept socoțile sã cearã,
ce-i dete-n loc de zece cincî și șapte.

139 Și el plecã sãrac bătrîn prin țarã,
iar dacã i-ar ști țara inima,

cum a cerșit o pîine sã nu piarã,

142 din cît îl laudã, l-ar mai lãuda.”]

130. pofta-n cui (a).

insuflarã neîncredere lui Raymond, care ceru socotelile lui Romeo. Acesta le dădu, arătînd cum îndoise averile stăpînului prin buna lui administrație și, după aceasta, neînduplecat la toate rugămințile contelui, a plecat de unde a venit și nu s-a mai știut nimic de el. 130. Cui : obiect de invidie. 131. N-au de rîs : Dante face aluzie probabil la pagubele suferite de Provența sub stăpînirea Angevinilor. 134. Graful : contele. 136. Piezișe : ale pizmașilor. 138. Cincî și șapte : douăsprezece, adică mai mult decît trebuia.

546

PARADISUL

Cîntul VII

Cerul al doilea, al lui Mercur :

sufletele active

Dansul sufletelor (1-18) Răzbunarea
păcatului străvechi (19-53) Liberul
arbitru și imaterialitatea sufletului (54-75)
Izbăvirea neamului omenesc și învierea
trupului (76-148)

1 Osanna, sanctus Deus Sabaoth
superillustrans tua claritate
felices ignes horum Malahoth.

4 Așa, și-ntoarsă-ntr-ale ei surate
văzui din nou cîntînd acea făptură
deasupra cui un dublu foc s-abate,
7 și ea și toate dansu-l re-ncepură,
și-asemeni unor foarte iuți schintei,
departe-ascunse-n clipă-mi dispărură.

10 Eu mă-ndoiam, și: „Zi-i – ziceam – ce vrei
să-i zici, o, zi-i Stăpînei și-i vorbește
s-astîmpere-al tău dor cu vorba ei”.

13 Ci-acel respect ce-ntreg mă stăpînește
chiar numai și gîndind la B și ICE,
făcu să fiu ca omul ce-ațipește.

16 Puțin răbdă acestea Beatrice
și-așa-ncepu c-un zîmbet cald și-atare
încît și-n foc să fac-un om ferice :

16. mă suferi astfel B. (a). 17. Și-a zis pe cînd mă lumina c-un zîmbet (a).

1. Osana : „Slavă ție, Dumnezeule sfînt al armatelor, care luminezi din înălțime focurile
fericite ale acestor regate”. În acest amestec de cuvinte latine și ebraice trebuie să vedem un
simbol al uniunii dintre Biserică și puterea imperială. 4. Surate : tovarășe. 5. Făptură :
sufletul lui Iustinian. 6. Dublu : al meritelor sale și al harului dumnezeiesc. 9. -n clipă :
într-o clipă. 11. Stăpînei : Beatricei. 12. Dor : de a fi lămurit în îndoiala ce o avea. 14. B și
ICE : începutul și sfîrșitul numelui Beatricei. 15. Ațipește : respectul pentru Beatrice îl făcea
să încline capul, ca omul care-i gata să adoarmă. 16. Acestea : această situație. 18. Să fac- :
ar fi făcut.

547

DIVINA COMEDIE

19 – „Acum, pe cît cu siguranță-mi pare,
te-ncurc-acest un gînd : cum poate fi
bătută just o justă răzbunare ?

22 Dar mintea ta-n curînd o voi albi,
și-atent de vei avea la vorbe gîndul
sentința mare-acu-ți vor dărui.

25 Al vrerii frîu, spre propriul bine-avîndu-l,
nevîrînd să-l rabde omul nenăscut,
pierdutu-s-a, tot neamul său pierzîndu-l.

28 De-aici, bolnav mulți secolii a zăcut
umanul gen, în mare rătăcire ;
și-n trup cînd Verbul să scoboare-a vrut,

31 uni-n persoana sa umana fire,
cea tot mai mult de El îndepărtată,
prin simpl-un act de veșnică iubire.

34 Acum, la argument atent tu cată.

Umana fire cu-al ei Domn unită
fu, ca-n creație, bună și curată.

37 Dar ea prin propria culpă fu gonită
din Rai, căci altă cale-a vrut s-apuce
nu cea ce-i viață și-adevăr numită.

40 Acu-n cîntar pedeapsa de pe cruce

cu firea cea primită dac-o pui,
mai justă vezi că nu se poate-duce ;
43 dar nici mai mult injustă alta nu-i,
cînd vezi persoana care-o suferise
și-a vrut să ia natura care-o spui.

21. just răzbunata (a). 40. dacă pedeapsa (a). 41. Cu firea (a).

21. Bătută : cum o dreaptă răzbunare poate fi răzbunată cu dreptate, adică cum moartea lui Cristos pe cruce (răzbunarea păcatului originar) a putut fi răzbunată pe dreptate cu distrugerea Ierusalimului de către romani. 22. Albi : lumina. 23. Și-atent : a se construi : „și de vei avea gîndul atent la vorbe...”. 24. -ți vor : adică vorbele mele. 25. Avîndu-l : pe care frîu îl avea de la Dumnezeu, spre binele lui. 26. Nenăscut : Adam, care nu s-a născut din femeie, ci a fost creat de Dumnezeu. 27. Pierzîndu-l : prin păcatul originar. Cf. Sîntul Pavel, Epistola către Romani, V, 12 : „Printr-un singur om a intrat păcatul în lume și prin păcat a intrat moartea”. 28. Bolnav : de păcat. 30. Și-n trup : a se construi : „și cînd verbul a vrut să se scoboare în trup...”. 31. Persoana : a doua din Sfînta Treime, adică Fiul cu dublă fire de om și Dumnezeu. 32. Îndepărtată : care se tot îndepărtase prin păcat de creatorul său. Cf. Sfîntul Bernard, Ad virginem Mariam deprecatio : „Quando enim. placuit gratiae supernae ut habitaret in nobis a quibus alongata fuerat”. 33. Un act : un simplu act. Iubire : al iubirii divine, al Duhului Sfînt. Cf. Matei, I, 18 : „S-a aflat însărcinată prin puterea Duhului Sfînt”. 34. Cată : bagă de seamă. 38. Altă cale : păcătuiind prin nesupunerea față de Dumnezeu, care oprise pe Adam de a gusta din pomul cunoștinței binelui și răului. 39. Adevăr : a cărui substanță vitală este însuși Dumnezeu. Cf. Ioan, XIV, 6 : „Eu sînt calea, adevărul și viața”. 41. Primită : firea omenească, care păcătuiase și trebuia deci pedepsită cu răstignirea pe cruce. 44. Persoana : aceea a lui Cristos. 45. Natura : omenească.

548

PARADISUL

46 Diverse stări [născu] aceeași moarte :
dorită fu și-n cer și de iudei :

pămîntu-a plîns, iar cerul se deschise.

49 Nu-ți pară deci potrivnice idei,
cînd eu afirm că răzbunarea dreaptă
găsi-ntr-un jude drept pedeapsa ei.

52 Dar mintea ta și-o vîd cum iar s-aiaptă
din gînd în gînd spre-un nod, pe care-acum
cu mare dor să și-l dezleg așteaptă.

55 Tu zici : «Ce-ai spus pricep de ce și cum,
dar nu de ce spre-a noastră mîntuință,
alese cerul tocmai acest drum».

58 Ascunsă-i, frate,-această grea sentință
de ochii-oricui, al cărui bun îndemn
nu-l face-adult prin multa sa credință.

61 Fiindcă însă mulți acest un semn
îl judecă, dar rar cine-l lovește,
să-ți spui de ce-i din toate cel mai demn.

64 Divina milă ce din ea gonește
orice invidii,-arzînd, schinteie-n sine,
și-eterne frumuseți din Ea stîrnește.

67 Nemijlocit din ea orice ne vine
perpetuu e, căci după ce-l pătrunde
sigiliul ei, etern tiparu-l ține.

46. Un... născu diverse stări dorise (b). Aceeaș moarte (b). 62. dar rar cine-l lovește (a). e cel (a).

46. Stări : în text : „Din acest motiv ieșiră efecte deosebite dintr-o singură acțiune”, adică din moartea lui Isus pe cruce se înveseliră și cerul, și iudeii : primul fiindcă așa se răzbună păcatul originar, iar iudeii fiindcă îl pedepseau că se lăudase a fi Fiul lui Dumnezeu, ceea ce ei nu credeau. 48. Plîns... deschise : pămîntul se cutremură, îngrozit de sacrilegiu, și cerul se

deschise omului, în urma păcii ce se făcea, prin moartea aceea, între om și Dumnezeu. Cf. Matei, XXVII, 52 : „Pământul s-a cutremurat, stîncile s-au despicat, mormintele s-au deschis...”. 49. Potrivnice : contradictorii. 50. Răzbunarea dreaptă : a păcatului originar. 51. Jude drept : Dumnezeu, care se servi de brațul lui Titus Vespasianus, cuceritorul și distrugătorul Ierusalimului, spre a răzbuna moartea lui Isus. 52. S-aiaptă : se avîntă (?). Cred că ar putea fi vorba de un cuvînt format de Coșbuc de la latinul adiectare, adiectare, de unde a ieșit italianescul aggettare, în sens de „a ațîța”, „a asmuți cîinii”, dar, firește, nu-i decît o ipoteză a mea, cuvîntul fiind cu totul necunoscut. 53. Nod : dificultate, piedică, îndoială. 54. Așteaptă : subînțeles este „minte ta” din versul 52. 55. De ce și cum : motivul și felul. 57. Drum : această dezlegare a problemei. 59. Oricui : în text : „oricărui om a cărui minte nu este adultă în flacăra iubirii”, adică : a cărui minte nu cunoaște, prin matura-i experiență, ceea ce poate flacăra iubirii dumnezeiești. 61. Semn : țintă. În text : „decret”. 62. Lovește : nimereste în el. 63. Demn : mai potrivit firii lui Dumnezeu. 65. Schinteie : scînteiază. Fiind aprinsă de nesfîrșita iubire, răspîndește din sine creațiile ca un foc care stîrnește scînteii. 67. Nemijlocit : ceea ce-i creat de Dumnezeu direct, adică cerurile și îngerii. 69. Sigiliul : pecetea bunătații divine. Etern tiparu- : îl păstrează în veci ca o veșnică pecete.

549

DIVINA COMEDIE

70 Din ea nemijlocit ce curge-n unde
e liber absolut, că-n veci nu zace
supus puterii cauzelor secunde.

73 Ce-i este mai conform mai mult îi place,
câci focul sfînt ce-n toate radiază
în ce e mai egal e mai vivace.

76 De toate-aceste stări s-avantajează
umanul gen ; dar una de-i lipsește,
noblețea lui firește că-ncetează.

79 Păcatu-i singur cel ce-l aservește
și-egalul său cu Primul i-l suprimă,
câci prea puțin din focul Lui primește,
82 și nu se-ntoarce-n demnitatea primă,
decît umplînd, prin tari pedepse date
pornirii rele,-un gol făcut de crimă.

85 Prin omul prim, căzînd deci în păcate
a voastră fire-n genu-ntreg, și Rai
pierdu atunci și mult din demnitate,

88 și n-a putut, ai minții ochi de-i ai
atenți aici, nicicum la loc să-și vie
decît din două străbătînd un plai ;

91 ori Domnu-n multa sa mîrînimie
să ierte tot, sau omul să repare
prin sine însuși propria sa prostie.

94 Fă-ți ochii tăi acu-n abisu-n care
stă sfatul cel etern să se-adîncească,
urmînd, cît poți, și-a mea argumentare.

97 N-avu puteri, în marginea-i firească,
s-o facă omul neputînd acu
prin ascultare-atît să s-umilească

100 precît vru-ntîi a se-nălța prin nu.

De-aceea deci a se 'nălța prin sine
orice puțință-n oameni stinsă fu,

78. se micșorează (a).

70. Unde : în valurile vieții. În text : „ce plouă”. 72. Secunde : ale cerurilor, cauza primă
fiind numai Dumnezeu. 73. Conform : mai asemănător cu el, adică : nemurirea și libertatea.

75. Egal : „în cele care țin mai mult de firea dumnezeiască și deci sînt cele mai desăvîrșite, ca
și sufletul omenesc care, din acest motiv, e mai bogat de harul divin” (Steiner). Vivace : stră-

lucitor, din cauza unei iubiri mai înfocate. 80. Egalul : egalitatea, conformitatea cu cauza lui primă : Dumnezeu. 83. Umplînd : a se construi : „umplînd un gol (golul) făcut de crimă prin pedepse tari, date pornirii sale”. 86. Genu-ntreg : a se construi : „Deci a voastră fire căzînd în păcate în genul întreg, prin omul prim (Adam), atunci pierdu și Raiul, și mult din demnitate”. Cu Adam, care a fost primul om, tot genul uman a păcătuit, fiindcă oamenii, născîndu-se, poartă cu ei păcatul originar. 89. La loc : la locul privilegiat pe care îl pierduse, la demnitatea din care decăzuse. 90. Plai : cale, drum. 94. Ochii tăi : subiectul e „să s-adîncească” din versul următor. 97. Firească : forțele lui firești. 98. Acu : pe urmă, mai tîrziu. 100. Nu : 550

PARADISUL

103 și-avu să-i scoată Dumnezeu în fine
pe-un drum al său, la viață lămurită,
eu zic pe-un drum, sau pe-ambele, mai bine.
106 Precum o faptă însă e dorită
de-al ei făptaș, pe cît ea mil-arată
mai mult-a celei de-unde e pornită,
109 divina milă cea prin toate-ntrată,
pe toate-ale ei căi cu drag voi
să ’nalțe-a voastră fire scăpătată ;
112 și n-a fost faptă, din întîia zi
și pînă-n noaptea ultimă, mai mare
pe-oricare drum, ca ea, nici nu va fi !
115 Punînd puțință-n om să se repare,
mai bun fu Domnul că s-a dat pe sine
decît că vinei i-ar fi dat iertare,
118 și-orice-alte drumuri n-ar fi fost depline
dreptății Lui, de nu s-ar fi smerit
divinu-i fiu să moară-ntru rușine.
121 Și-acum, spre-a-ți fi tot dorul împlinit,
mă-ntorc puțin ca să-ți explic și-alt loc,
să-l vezi și tu ca mine lămurit.
124 Tu zici : «Văd aer și pămînt și foc
și apă văd, și tot ce-amestec pate,
cum toate pier și-al morții sînt un joc,
127 deși acestea toate-au fost create !
Deci, dacă-i adevăr al tău cuvînt,
de moarte-ar fi și ele-asigurate».
130 De îngeri, frate, și de locul sfînt
pe care stai, poți spune că-s zidite
în toată-a lor totime-așa cum sînt,
prin neascultare. 101. A se ’nalța : a se ridica din păcatul în care căzuse, înălțîndu-se pînă
la demnitatea lui primitivă. 103. Avu : trebui, fu nevoie ca. 104. Un drum : adică pe cel al milei.
105. Pe-ambele : pe ambele drumuri : al milei și, în același timp, al dreptății. 106-107. Pre-
cum... arată : în text : „dar fiindcă fapta este cu atît mai bine primită, cu cît arată mai mult
bunătatea inimii din care a ieșit”. 109. -ntrată : care a lăsat pecetea sa pretutindeni.
110. Căi : prin toate mijloacele sale, adică și cu milă, și cu dreptate ; milă întrucît povara
păcatului nu fu impusă omului, ci luată de însuși Dumnezeu ; dreptate întrucît păcatul origi-
nar fu ispășit prin răstignirea lui Isus Cristos. 112. Zi : a creației. 113. Noaptea ultimă : a
Judecării celei de Apoi. 114. Oricare : fie pe drumul dreptății, ca și pe acela al milei. Ca ea :
de o importanță asemănătoare acestei duble răzbunări prin milă și dreptate. 115. Repare :
greșeala în care căzuse. 116. Că : fiindcă. 118. Depline : potrivite. 122. Loc : al cuvîntului ei.
124. Aer : cele patru elemente : aer, pămînt, foc și apa, despre care se credea că se transformă
neconținut unul într-altul, fiindcă din pămînt vine apa, din apă aerul și din aer focul ; deci și
ele sînt nestatornice. 125. Amestec : lucrurile pămîntești au urmat din amestecul celor patru
elemente. 126. Un joc : în sensul că moartea se joacă cu ele. 127. Create : sînt și ele creaturi
ale lui Dumnezeu ; deci, dacă e adevărat ce spune Beatrice, că ceea ce creează Dumnezeu nu

moare, și acestea ar trebui să fie nemuritoare. 130. Locul sfânt : Raiul, cerurile. 132. Totime : în întregime.

551

DIVINA COMEDIE

133 ci-acestea patru ce mi-au fost numite
și-orice lucrări ce din stihii constau
dintr-alt izvor creat vă sînt pornite.

136 Creat-a fost substanța care-o au,
creat-a fost și-a formelor virtute
în stelele ce-n jur ocol le dau.

139 În plante-s viețile, și-n orice brute,
prin raza și prin cursul ăstui roi
de roți de-aici, prin potențări, făcute ;
142 dar sufletul direct vi-l suflă-n voi
supremul Bun, și-i dă spre El plăcere
atît încît îl tot dorește-apoi.

145 De-aici, cum vezi, și-a voastră înviere
prea lesne-o dovedești, cînd ne gîndim
cum fu creat umanul trup, ce piere,

148 în prima mam-atunci și-n omul prim”.

141. născute (a). 144. așa (a). 148. zic, (a).

133. Acestea patru : cele patru elemente. 134. Stihii : elementele naturii. 135. Alt izvor : capătă ființa lor de la un izvor, care nu este veșnic, ca acela al lui Dumnezeu, dar care a fost creat la rîndul lui, ca acelea ale îngerilor și cerurilor. Pornite : izvodite, zămislite.

136. Creat- : a se construi : „Substanța care o au a fost creată”. 137. Formelor : puterea zămisliitoare. 138. Le : elementelor. 139. În plante : lumina și mișcarea corpurilor cerești (raza și cursul ăstui roi de roți) produce viața în plante și animale prin idoneitatea (potențări) materiei care poartă în sine potențialitatea vieții. 142. Direct : fără mijlocire. 143. Plăcere : dorința de Dumnezeu, înnăscută în om. 147. Cum : trupul omenesc învie, fiindcă a fost și el creat direct de Dumnezeu. 148. Prima mam-... omul prim : Adam și Eva.

552

PARADISUL

Cîntul VIII

Cerul al treilea, al lui Venus :
sufletele iubitoare

În cerul Venerei (1-30) Carol Martel
(31-93) Influența cerurilor asupra varia-
ției firii omenești (94-148)

1 Crezu pămîntul într-a sa pierire,
c-ar da-ntr-al treilea ciclu rotitoare
frumoasa Chipris patimă-n iubire,
4 deci nu numai ei singură onoare
i-au dat cu vot și jertfe sfinte-acei
toți vechii-aceia-n vechea lor eroare,
7 ci-aveau pe Dio și Cupido zei,
ca mamă ea, iar el ca fiu, pe care
ziceau că-l poartă Dido-n poala ei.

10 Deci ea, ce-mi da-nceput aci-n cîntare
dă nume stelei cea cu drag privită
de soare, și-apunînd și cînd răsare.

13 Ci-a mea suire-n ea nu-mi fu simțită
dar sigur fui că sînt suit, firește,
văzînd pe Doamna mult mai înflorită.

6. Antici, păgîni (a).

1. Crezu : Dante combate părerea greșită a păgînilor despre înrîurirea planetei Venus, atribuită de ei zeiței cu același nume. Pămîntul : oamenii. Pierire : pe vremea păgînismului socotită

ca o nimicire a putinței de răscumpărare. 2. Ciclu : epiciclu, adică, în limbajul astrologic al vremii, un fel de mic cer propriu al fiecărei planete (în afară de Soare), care își avea o mișcare distinctă de aceea a cerului în care era pus. Al treilea epiciclu, care se află în al treilea cer, este acela al lui Venus (Del Lungo). Rotitoare : rotindu-se ; și se referă la „frumoasa Chipris” din versul 3. 3. Chipris : Venus, numită astfel fiindcă este născută și adorată în insula Cipru. 4. Singură : se referă la „ei” : numai ei singură. 6. Aceia : în acea veche eroare a lor. 7. Dio : mama lui Venus, fiica lui Thetis și a lui Okeanos. Cupido : fiul Venerei și zeul amorului. Deci nu numai că cei bătrâni avură un cult pentru Venus, ci îi atribuiră ca mamă și ca copil Dio și Cupidon, pe care zei îi cinsteau deopotrivă cu jertfe. 9. Dido : face aluzie la episodul din Eneida (I, 647 și urm.) în care Cupidon șade pe genunchii Didonei și o aprinde de dragoste pentru Enea. 10. Ea : Venus. 12. Apunînd : fiindcă la apusul său soarele o privește răsărind (lucefărul de seară) și, la răsărit, o privește apunînd (lucefărul de zi). 13. Simțită : se întîmplă pe nesimțite, fără să bage de seamă. 15. Înflorită : înfrumusețată, împodobită cu mai multă lumină.

553

DIVINA COMEDIE

16 Și cum schinteia-n flacări se-osebește,
și-un glas de-alt glas distinge-se deplin,
cînd unu-i ferm, iar altul scade-ori crește,
19 văzui lucori așa-ntr-al ei senin,
rotind, și, cred, cu iute roat-ori rară,
precum li-e dat gradat un vîz divin.

22 Niciînd un vînt din recii nori de vară,
văzut ori nu, cu grab-așa nu vine
încît tîrziu și leneș să nu-ți pară,

25 de-ai fi văzut acele lămpi divine
venind spre noi, cari, danțu’ lor lăsîndu-l,
ce-ncepe sus din cercuri serafine,

28 cîntau astfel de dulce-un cînt, în rîndul
de-ntîi venit, că făr’ de dor apoi
nicicînd n-am fost de-a fi tot ascultîndu-l.

31 Venind aproape-o faci-atunci din roi :
– „Stăm gata toate,-așa-ncepu cînd stete,
pe placul tău spre-a tresălta de noi.

34 Aci-ntr-un cerc, și-un umblet și-ntr-o sete
cu îngerii-nvîrtim cerescul joc
de care-odată tu cîntași, poete :

37 «Voi, minți ce-urniți al treilea cer de foc» –
și-atît de mult dorim plăcere-a-ți face
că tot cu-atîta drag vom sta pe loc !”

19. Lucori : după cum într-o flăcără se disting scînteile sau într-un cînt, pe fondul unei note susținute, se deslușesc trilurile notelor care urcă și coboară, tot așa și în lumina omogenă a planetei Venus Dante distinge lucori (suflete fericite) învîrtindu-se cu o iuțea mai mare sau mai mică, după gradul meritului cuvenit. 22. Vînt : e vorba de trăsnetul care, după meteorologia timpului, nu era decît un vînt care se abătea din norii reci pe pămînt. Cf. Brunetto Latini, Tesoro, I, III, 107 : „Și fiindcă natura lor (a vînturilor) nu îngăduie să fie închise, ele rup norii și atunci formează tunetul”. Ca toți contemporanii săi, Dante aplică fizica aristotelică. 23. Văzut ori nu : în formă de fulgere sau de simplu vînt furtunos. 25. Lămpi : lucori, străluciri, flăcări : sufletele iubitoare din planeta Venus. 27. Sus : în Empireu, unde în realitate stau toate sufletele fericite, a căror apariție în diferite planete este numai un semn al diferitelor grade de merit și deci de fericire. Serafine : în realitate, serafimii sînt conducătorii spiritelor motoare ale cerului al nouălea cristalin, dar aici Dante spune „cercuri serafine” înțelegînd regiunile cele mai înalte ale Raiului. 29. -ntîi : cei ce erau mai înainte în rîndul întîi. 31. O faci- : Carol Martel, fiul lui Carol II-lea de Anjou și al Mariei, sora lui Ladislau al X-lea, regele Ungariei, născut în 1271, încoronat rege al Ungariei în 1290 și mort în 1295. I-aduce aminte lui Dante dragostea ce avusese pentru el în viață și vorbește despre domnia

Ungariei pe care o posedă și despre aceea a Provenței și a Neapolelui, care îl așteptau ca stăpîn. Pomenește de Sicilia pierdută de casa angevină prin reaua domnie a lui Carol I și deplînge zgîrcenia fratelui său Robert, rege al Neapolelui, ca pricină posibilă de alte rele pentru dinastie (Steiner). 33. Tresălta : a te bucura. 35. Cu îngerii : în text : „cu principii”, cu stihiiul îngeresc al principilor. Cf. Infernul, XL și planșa V. 36. Cîntași : în canțona comentată în Convivio, care începe : „Voi care înțelegînd (adică numai cu acțiunea inteligenței voastre) mișcați al treilea cer”. 37. Voi, minți : traducerea mai liberă a versului cu care

554

PARADISUL

40 Deci după ce privii, să vîd de-i place,
spre Doamna mea smerit, și-a ei privire
făcu să fie-a mea-n vegheată pace,
43 mă-ntoarsei spre-acel duh care-n vorbire
promise-atîț, și : – „Cine ești, să-mi spui ?”
strigai zbătut de-o mare-a mea-mboldire.
46 Oh, cît de mult acum și cum văzui
sporindu-i deci, prin noua veselie,
pe cînd vorbeam plăcerea prim-a lui.
49 Și-așa sporit vorbi : – „În lumea vie
am stat puțin. Mai mult dac-aș fi stat,
mult rău ce-acum va fi n-avea să fie !
52 Mă ține-ascuns de tine harul dat
ce-n raze mă-mpresoară și mă-mbracă
la fel c-un vierme-n tort învestmîntat.
55 Tu m-ai iubit, și-aveai de ce, căci, dacă
trăiam mai mult, ar fi-ntrecut și zvonul
iubirea mea-ntru cîte-avea să-ți facă.
58 Și malul stîng pe care-l udă Ronul
din jos de-unde pe Sorge-urmaș îl are,
la data vreme m-aștepta cu tronul,
61 și-acel italic colț frumos în care
Gaeta, Bari și Crotona sînt
și de-unde Tront și Verd descind spre mare,
64 și-aproape fui să-mbrac regesc vestmînt,
în țar-al cărei șes Danubiu-l spală,
cînd lasă-n urm-al nemților pămînt ;

40-41. Spre Doamna mea atunci privii smerit (a). 62. o iau (a).

începe canțona despre care am vorbit. 42. Vegheată pace : în text ; „mulțumită și singură”.

43. Acel duh : Carol Martel. 47. Noua veselie : celorlalte motive care o făceau să fie veselă se adaugă și bucuria de a putea satisface dorința lui Dante. 49. Sporit : fiindcă sporul de bucurie devine în aceste suflete vizibil, printr-un spor de lumină. 50. Puțin : fiindcă a trăit numai 24 de ani. 54. Un vierme-n tort : ca o crisalidă închisă în gogoșa ei. 55. M-ai iubit : probabil în primăvara anului 1294, cînd, după cele ce știm de la cronicarul G. Villani (VIII, 3), Carol Martel se duse la Florența, în întîmpinarea tatălui său Carol al II-lea de Anjou, care se întorcea din Provența, și „stătu în Florența mai mult de 20 de zile... și florentinii îi făcură mare cinste și dînsul le arătă multă dragoste, încît își cîștigă simpatiile tuturor”. 56. Și zvonul : mai mult decît fîgăduințele sau mărturiile orale ale dragostei mele. În text : „Ți-aș fi arătat mai mult decît frunzele dragostei mele”. 58. Malul : arată cu aceste versuri Provența meridională, pe malul răsăritean al Ronului, după ce a primit apele Sorgei, aproape de Avignon, care era sub stăpînirea regelui Neapolelui. 61. Italic colț : regatul Neapolelui, în care se găsesc orașele Gaeta, Bari și Crotona (după alții, Catona) și de unde descind spre mare rîurile Tront și Verde. 65. În țar- : Ungaria.

555

DIVINA COMEDIE

67 și-ostrovul drag ce-n negru fum se-mbală –
la golful tău, Pelore și Pachine,

bătut cumplit de-a lui Eur năvală –
70 nu prin Tifeu, ci prin pîcloase vine,
și el dorea pe-ai săi stăpînitori,
de Carol și Rudolf născuți prin mine,
73 de nu-mpingea un rău guvern spre-orori,
ca de-obicei, popoarele-mpilate,
să strige prin Palerm : «Omori, omori !».

76 Aceasta de-o vedea sârmanu-mi frate
și-ar fi gonit golanii-avizi ce-avea
din Spania, spre-a nu intra-n păcate.

79 De lipsă-i e, vai, Doamne,-a prevedea
prin el sau alții spre-a nu pune-n barcă
mai mult decît să poată duce-n ea.

82 Avaru-i duh născut din largă Parcă
nevoie-avea de-altfel de servi, vezi bine,
și nu de-acei ce stau mereu și-ncarcă”.

85 – „Fiindcă marea mea plăcere-n mine
ce-al tău cuvînt mi-o dă, stăpîne-al meu,
tu-n cel ce-oricărui bun e cap și fine

69. Cel rău (a). 77. Gonit-ar fi golanii (a). 79. -ncărca (a).

67. Ostrovul : Sicilia. 68. Pelore și Pachine : golful dintre capurile Passaro (în vechiul Pachino) și Faro (Peloro), adică golful Cataniei, acoperit de fumul vulcanului Etna. 69. Eur : năvala Eurului, adică a vîntului sirocco, care bîntuie pe toată coasta orientală a Siciliei.

70. Tifeu : nu din cauză că ar fi acolo înmormîntat titanul Tifeu, cum credeau păgînii, ci din cauza pucioasei ce se formează în vîgăunile subterane ale Etnei. 71. Dorea : își aștepta odraslele unor stăpînitori din sîngele regal al lui Carol I de Anjou, bunicul lui Carol Martel, și al lui Rudolf de Habsburg, socrul său. 72. Prin mine : din Clementa, soția sa, fiica lui Rudolf de Habsburg. 75. Palerm : face aluzie la vestita revoluție a „Vesprilor Siciliene” împotriva domniei franceze a Angevinilor, care, începută la Palermo în timpul Paștilor din 1282, izgoni cu totul pe francezi din insulă. Prilejul răscoalei a fost dat de obrăznicia unui francez, pe care cronicarii îl numesc Droetto (adică probabil Drouhet), care, cu tertipul de a căuta dacă ascunde arme, puse mîna la sînul unei tinere siciliene, provocînd indignarea celor de față. Spre a recunoaște pe francezi, sicilienii îi sileau să rostească vorba ceci (năut), pe care francezii nu o puteau pronunța decît „sesi”, și atunci îi omorau. O legendă spune că atunci s-a văzut fluturînd peste mulțime mînușa pe care cavalerescul Corradin de Suabia o aruncase ca o sfidare, de pe eșafod la Neapole, în Piazza del Mercato, căzînd victima Angevinilor. 76. Frate : Robert, rege al Neapolelui. 77. Golanii : în text : „zgîrcită calicime catalană”, fiindcă Robert întrebunța în administrația statului niște cavaleri catalani. După unii comentatori, Dante ar face aluzie la zgîrcenia lui Robert însuși, pe care o califică de „catalană”, catalanii fiind vestiți în Evul Mediu pentru zgîrcenia lor. Boccaccio într-o nuvelă (Decameron, VI, 3) descrie calicenia catalanului Don Diego de la Rat, reprezentantul regelui Robert la Florența. 79. De lipsă : ardelenism, în loc de „e nevoie”, „trebuie”. În text : „căci, într-adevăr, trebuie ca el sau alții să ia măsuri ca în corabia lui, și așa prea încărcată, să nu se mai încarce alte poveri”. 82. Larga Parcă : dintr-o urzitoare darnică din fire, deoarece Carol II-lea fusese larg dăruitor. 85. Fiindcă : Dante răspunde lui Carol Martel că înalta bucurie pe care i-o dau cuvintele lui este cu atît mai scumpă, cu cît Carol Martel o vede, după cum o vede și Dante, privind în Dumnezeu, unde orice bine își are începutul și sfîrșitul.

556

PARADISUL

88 mi-o vezi, cum cred, precum mi-o vîd și eu,
mai scumpă mi-e, și mi-e și mult mai clară,
căci tu mi-o vezi privind-o-n Dumnezeu.

91 Tu vesel m-ai făcut. Explică-mi dară,
cuvîntul tău ce-mi pare-a fi-ndoios :
cum poate-un dulce pom da poam-amară ?”

94 i-am zis, iar el : – „De pot ca să-ți descos

acest un adevăr, tu cel ce-l cere
în față vei avea ce-acum ți-e-n dos.
97 Supremul Bun, ce mișcă prin plăcere
întregul regn ce-l urci, făcu virtute
motrice-n el divina-i prevedere.
100 Și nu numai naturi sînt prevăzute
în spiritu-i perfect prin sineși el,
ci-ntregul esse-al lor cu-a lor salute.
103 Deci arcul ăsta bată-n orice fel,
fatal ajunge prevăzuta-i fine
ca și-o săgeată ce-o-ndreptezi spre țel.
106 De-ar fi altfel, ar naște, vezi tu bine,
regatul ce-l străbați atari efecte
ce n-ar mai fi creații, ci ruine.
109 Nu poate fi așa, de n-au defecte
acele minți ce-n stele pun mișcare,
cum Primu-ar fi, căci nu le-a fapt perfecte.
112 Dovezi că-i adevăr vrei și mai clare ?”
– „O, nu, căci în necesse, clar o vezi,
nu poate sta natura-n nelucrare.”
115 Și-apoi : – „N-ar fi mai rău de om, ce crezi,
de n-ar putea trăi-n tovărășie ?”
– „O, da – i-am zis – și-aici nu cer dovezi.”

93. Dulce pom : cum dintr-un părinte darnic a putut să iasă un fiu calic. 96. În față : îți va
părea clar ceea ce acum îți e obscur. 97. Prin plăcere : mulțumindu-l. Unii comentatori
interpretează cuvîntul „contenta”, care-i în text, nu prin „mulțumește”, ci prin „călăuzește”,
de la latinescul contineo. 98. Regn : Paradis. 99. Prevedere : a se înțelege : „Făcu astfel încît
divina lui prevedere să fie virtute motrice a întregului regat ceresc”. 101. Spiritu- : spiritul
(în text : „mintea”) lui Dumnezeu, care nu numai prevede naturile deosebite, ci și firea și
binele lor. 102. Salute : în sensul creștin nu numai de izbăvire, ci și, mai ales, de desăvîrșită
împlinire a menirii lor. Cf. Summa theologica, I, 23, 1. 103. Arcul : virtutea cerurilor, care
fatal îndreaptă orice lucru înspre ținta lui de mai înainte hotărîită. 106. Ar naște : subiectul
este „regatul” din versul următor. 111. Ar fi : se subînțelege : „defectuos”. Dacă efectele
influențelor cerești n-ar fi îndreptate către o țintă, efectele acestor influențe cerești ar fi nu
creații, ci ruine, ceea ce ar presupune defecte în sufletele motoare ale cerurilor și în Dumnezeu
însuși, care nu le-ar fi creat desăvîrșite. 113. Necesse : în ceea ce este necesar orînduirii
creației. Cf. Quaestio de aqua et terra, XXIII : „Natura universală nu se abate niciodată de la
țelul său”. 116. Tovărășie : societate. Raționamentul lui Carol Martel e următorul : dacă
toate lucrurile sînt îndreptate către un țel și omul trebuie să și-l ajungă pe al său, pentru
aceasta e necesar să trăiască în societate, fără de care n-ar fi posibilă viața morală ; dar
557

DIVINA COMEDIE

118 – „Și, poate fi, de n-ar fi-n viața vie
diverse-oficii bine limitate ?
Deloc, de-i drept ce-al vostru dascâl scrie.”
121 Aici m-aduse cu deducții date.
Și-așa-ncheie : – „Deci cade-se diverse
fîntîni să aib-a noastr-activitate.
124 De-aceea unu-i Solon, altul Serse,
dincoa’ Melchisedec, sau cel ce-și lasă
pierdut pe-aripi copilul pe-unde merse.
127 Rotita fire cînd sigil apasă
pe-al morții lut, perfect de bine-mparte,
dar nu distinge-o casă de-altă casă.
130 Urmarea e că Iacov se desparte
din mamă de Esau, și-i dat Quirin

din tat-așa de jos ca fiu lui Marte.

133 Natura generat-ar fi deplin
și-n toate-avînd un drum cu-al ei Părinte,
de n-ar învinge-acel prevăz divin.

136 Acum ce-aveai în dos, ai dinainte,
dar ca să-mi vezi deplin iubirea mea
și-o mantie-ți voi da peste vestminte.

139 De-a pururi Firea, cînd Norocul vrea
să-i stea-mpotrivă, ea, ca și ogorul
ce nu-i priește-un sad, dă probă rea.

139-141. Cînd află Firea-n dezacord cu ea/ Norocul, dă, ca orice altă sămînță/ Ce
nu-i în propriul sol, o probă rea (a).

pentru existența societății e nevoie ca oamenii să se îndeletnicească cu ocupații deosebite,
deci e necesară deosebirea aplicațiilor omenești. 123. Fîntîni : aplicațiile care dau naștere
acțiunilor omenești. 124. Solon... : nume luate aici în sens simbolic : un legiuitor, un războinic,
un preot, un inginer (Dedal, care născoci arta de a zbura). 125. Melchisedec : preot din
Ierusalim. Cf. Geneza, XIV, 18. 126. Copilul : Icar, fiul lui Dedal, care se apropie prea mult
de soare, așa că ceara în care erau înfipte penele aripilor se topi și el căzu în mare înecîndu-se.
Cf. Infernul, XVII, 109. 127. Rotita fire : firea cerurilor, care se rotesc mișcate de sufletul
motor. Sigil : pecete. 128. Lut : trupul omenesc. 129. Casă : în casa unui rege face să se nască
o fire mai aplecată către viața religioasă și așa mai departe. 130. Iacov : Cf. Geneza, XXV,
25, 28. În omilia X a Sfîntului Grigorie se spune : „Mama îi născu (pe Esau și Iacov) în aceeași
clipă, dar nu una a fost firea celor doi născuți”. 132. De jos : Quirin (Romulus) s-a născut
dintr-un tată așa de jos, încît i s-a zis fiul lui Marte, pentru virtuțile lui războinice. A se
construi : „Și Quirin, din tată așa de jos, e dat ca fiu al lui Marte”. 133. Natura generat- :
copiii ar fi asemănători părinților, dacă Dumnezeu n-ar dispune altfel pentru ordinea (orîn-
duirea) societății. 138. O mantie : în text : „Vreau să te acopăr cu un corolar”. Carol Martel,
după ce-a îmbrăcat pe Dante cu veșmîntul adevărului, vrea să-l acopere cu mantia unui alt
adevăr, care e consecința celui dintîi. 139. Firea : de cîte ori firea găsește norocul potrivit,
ca orice altă sămînță ce nu este în ogorul potrivit ei, dă probă rea.

558

PARADISUL

142 Ci-atentă lumea de-ar privi cu zorul
ce fel de fundament natura pune
s-urmeze lui, mai bun i-ar fi poporul !

145 Dar voi siliți să intre-n religione
pe cei ce-au fost născuți să-ncingă spada,
și faceți regi pe cei cu predici bune,

148 și-umblînd pe-alături pierdeți astfel strada”.

142. Lumea : dacă lumea ar privi atentă fundamentul pus de natura însăși și l-ar urma,
oamenii ar fi mai buni. 147. Predici bune : face aluzie la regele Robert al Neapolelui, care
se ocupa mai mult cu studii teologice decît cu administrația regatului.

559

DIVINA COMEDIE

Cîntul IX

Cerul al treilea, al lui Venus :
sufletele iubitoare

Profeția lui Carol Martel (1-12) Cunizza
da Romano (13-66) Folchet din Marsilia
(67-126) Invective împotriva Florenței și
corupției curții papale (127-142)

1 Apoi, Clemento, lămurit cînd fui
de Carlo-al tău, și-mi spuse cum dușmanii
aveau să-și bată joc de-urmașii lui,
4 mi-a zis : – „Dar taci, și las’ să curgă anii !
Atît mai pot să-ți spui ce-o fi ’nainte :

că just amar urma-vă-va pierzaniei”.

7 Apoi viața-acelei flacări sfinte
s-a-ntors spre Soarele care-o străbate,
ca și spre-un bun de-odihn-a orice minte.

10 Făpturi impii și suflete-nșelate !

Vai, cum vă-ntoarceți de asemeni bine,
cu ochi țintiți mereu spre vanitate !

13 Și iat-alt foc spre noi văzui că vine
din sfera lor, și claru-i foc de-afară
vădea dorința-i de-a vorbi cu mine.

7. flăcării cei (a). 8. Spre Primul Soare (a). 11. atare (a).

1. Clementa : fiica lui Carol Martel și soția lui Ludovic al X-lea, regele Franței, încă în viață în 1328. 3. Joc : face aluzie la intrigile prin care s-a urcat pe tronul Neapoleului Robert de Anjou, în locul lui Carol Robert, fratele Clementei, căruia i s-ar fi convenit. 5. Ce-o fi : ce va fi, ce se va întâmpla. 6. Amar : durere ; face aluzie la pedeapsa ce a avut-o Robert, prin moartea celor doi frați ai lui, la bătălia din Montecatini (1315). Poate însă că în aceste cuvinte nu trebuie văzută o aluzie precisă la unele întâmplări îndepărtate, ci numai o precizare generică. Pierzaniei : pagubele, năpastele, nenorocirile ce le veți îndura. 8. Soarele : spre Dumnezeu. 9. Odihn- : fiindcă bunătatea divină îndeplinește toate dorințele. 13. Alt foc : alt suflet fericit. E vorba de Cunizza da Romano, soția lui Rizzardo di San Bonifacio, pe care îl părăsi, îndemnată de frații ei Ezzelino și Alberico și cu ajutorul trubadurului Sordello. Despre ea vechiul comentator Iacopo della Lana spune : „Fost-a în orice vîrstă îndrăgostită și de iubirea-i era atît de darnică, încît ar fi socotit ca o mare mojiție s-o refuze cui ar fi rugat-o frumos”. După ce a trecut din iubire în iubire și după ruina fraților ei, s-a adăpostit la Florența, în casele Cavalcanților, și se pare c-ar fi trăit ultimii ani în rugăciuni și în opere de binefacere, din care cauză, după comentatorul de la Montecassino, Dante a putut fi îndemnat s-o așeze în Rai. 14. Sfera : a Venerei. 15. Vădea : fiindcă bucuria în aceste suflete cerești se manifestează printr-un spor de strălucire.

560

PARADISUL

16 Iar ochii Doamnei care-asupră-mi stară
ca și 'nainte, fix cu-a lor privire
un semn vegheat de dulce-asens îmi dară.

19 – „Dorinței mele,-o, fă-i curînd plinire,
ferice duh – am zis –, fă proba ta
că poți răsfrînge-n tine-a mea gîndire.”

22 Din fundu-i, de-unde pîn-atunci cînta,
deși n-o cunoșteam, acea lucoare,
cum face-un om dispus a te-ajuta,

25 mi-a zis : – „În partea țării făr' de-onoare,
Italia, ce zace-ntre Rialt

și muntele ce Brentei dă izvoare,

28 un deal se 'nalță, însă nu prea 'nalt,
el patrie este-acelei flăcări grele
ce dete-acelui loc cumplit asalt.

31 Vlăstar a fost și ea al mamei mele.

Cuniza fui, și-aci-ntr-acest regat,
căci roabă fui puterii-acestei stele.

34 Ci-mi iert aici cu drag al meu păcat
să nu mă plîng și rabd cu veselie,
iar d-ast-al vostru vulg poate-i mirat.

37 Odorul rar, cel mai aproape mie,
ursit al nostru cer să ni-l orneze

bun nume-avu, și, stins pîn-o să-i fie,

19. O dă-i, ferice duh, curînd plinire (a). vr-o (a). 20. iute (a). 21. meu (a). 23. Mi-a zis, deși-mi fu nouă acea lucoare (a). 25. Un loc e-n țara (a). În mîndra parte (b).

26. un loc e-ntre (a). 28. Un deal se urcă, dar nu sue (a). 30. De unde scoborî (a).
 31. Și eu și el ieșim dintr-o tulpină (a). tulpina (c). 32. Cuniza mă chema aci (a).
 33. Că astă stea m-a-nvins cu-a ei lumină (a). Că-nvinsă fui de-a astei roți lumină (b).
 34. Ci-a sorții mele ca (a).
 16. Doamnei : Beatricei. 18. Vegheat : bine chibzuit. Asens : îngăduială. 20. Proba : ghi-
 cindu-mi dorința. 25. Făr' de-onoare : extinde asupra întregii Italii apelativul pe care în
 Infern (XVI, 9) îl aplică Florenței. 26. Ce zace : marca trevisană, ale cărei margini la miază-
 noapte și la miazăzi erau ținutul Veneției (Rialto, vestitul pod din Veneția) și munții Trentinului
 și ai Cadorelui, de unde izvorăște râul Brenta. 28. Un deal : dealul Romano, dintre Vicenza
 și Treviso, de unde Ezzelino al III-lea (Infernul, XII, 110) porni pentru cuceririle sale printre
 orașele de șes. 29. Flacări : fiindcă legenda spune că atunci când mama era gata să nască, a
 visat că dădea naștere unei flăcări „quae comburebat totam Marchiam Trevisanam et ita fecit
 sua horribili tyrannide”, după cum spune Pietro di Dante în comentariul său. 30. Asalt :
 pustii cu războiul și cruzimile sale toată regiunea. 31. Ea : flacăra, adică Ezzelino. 32. Și-aci :
 se subînțelege : „mă aflu”. 33. Puterii : înrîurirea planetei Venus. 34. Păcat : din cauza căruia
 am fost așezat aici și nu într-o sferă mai înaltă. 35. Plîng : îmi uit păcatul, ca să nu plîng,
 ceea ce ar nimici bucuria hărăzită în Rai sufletelor fericite. 36. D-ast- : din cauza aceasta.
 37. Odorul : arată către sufletul fericit care-i aproape (trubadurul Folchet din Marsilia).
 39. Stins : adică bunul lui renume.

561

DIVINA COMEDIE

40 avea-va suta de-ani să se-ncinceze.
 Ei, vezi, de-avem de fapte-a da dovadă,
 ca primei vieți și-a doua să-i urmeze !
 43 Ci-altfel gîndește azi acea grămadă
 dintre-Adige și Taliament, alt gînd,
 căci orișicît s-o bați nu vrea să vadă.
 46 Ci-n bălțile Vicenței, și-n curînd,
 schimba-i-va apa-n sînge paduanul,
 căci prea-i rebel de-orice virtuți fugînd.
 49 Iar unde Sil s-unește cu Cagnanul
 se poart-un domn cu-atît de 'nalte schime,
 că-i fac, spre-a-l prinde, de pe-acum arcanul !
 52 Va plînge Feltro[-atît] cît face crime
 nemernicu-i păstor, hain și-atare
 că-n Malta nu va-ntra mai vrednic nime !
 55 Spre-a-l încâpea pe tot ce cadă mare,
 și cîtă trudă pe-uncii-a-l cîntări
 tot sîngele cel ferrarez pe care
 58 âst popă nobil are-a-l dărui,
 zelos spre-a fi-n partid ; și-acele donuri
 conform vieții-acestei țări vor fi.

40. Țst an centesim (a). Acest centesim an (a). 43. Ci-alt gînd nu (a). 46. Ci-n sînge
 va schimba, și încă iute (a). 47. Pe (a). 48. virtute (a). 53. Că pentru-atari n-a
 stat (a). 54. Cum n-a intrat mai demn în Malta (a). 58. Vrednic (a). 59. Spre-a fi
 cirac zelos (a). Din zel de partizan (a).

40. -ncinceze : vor trece de cinci ori o sută de ani pînă ce se va stinge faima trubadurului
 provensal. Profetia lui Dante a fost depășită de realitate, fiindcă și noi cunoaștem și admirăm
 arta (nu însă și cruzimile împotriva albigenzilor) trubadurului provensal, care a îmbătrînit
 episcop și persecutor al ereticilor. 41. Dovadă : de fapte bune, dacă trebuie să dorim a face
 fapte frumoase, ca să ne bucurăm de o a doua viață în amintirea urmașilor. 43. Grămadă :
 în sens disprețuitor, gloată, prostime, care locuiește marca trevisană (cuprinsă între râurile
 Tagliamento și Adige). 45. S-o bați : cu toate că Dumnezeu a bătut-o prin stăpînirile crude ale
 Ezzelinilor, Scaligerilor și Caminensilor, totuși n-a deschis ochii. 47. Paduanul : face aluzie
 la războiul din 1314 dintre orașele Padova și Vicenza, cînd, în ziua de 18 septembrie, „pado-
 vanii cu toate forțele lor s-au dus la Vicenza, au luat cu asalt tîrgurile și au asediat orașul”

(Villani, IX, 68). 49. Unde : la Treviso, unde râul Sile primește apele râului Cagnano. 50. Un domn : Rizzardo da Camino, stăpînitorul Treviso-ului, a cărui trufie Dante aici o înfierează. Schime : înfățișări trufașe. 51. Arcanul : încît chiar în momentul de față (acțiunea închi-puită a poemului se petrece în 1300) li se pregătesc curse. Cu o profeție ex eventu Dante face aici aluzie la moartea lui Rizzardo, care s-a întîmplat la 1312, lovit fiind prin trădare de un țaran, pus la cale de nobilii orașului, pe cînd juca șah. 52. Feltro : Feltre, oraș al mărcii trevisane, lîngă Belluno. 53. Păstor : episcopul Alessandro Novello, care în 1314 trădă pe surghiuniții din Ferrara, care se adăpostiseră în palatul Episcopiei, dîndu-i pe mîna dușma-nilor lor politici. 54. Malta : turnul Maltei, lîngă Viterbo, care servea de temniță pentru clerici. 55. A-l : cu sîngele vărsat de-acest episcop hain. Subiectul este „tot sîngele cel ferrarez” din versul 57. Cadă : chiup, urciur mare. 56. Pe-uncii : adică uncie cu uncie, cîntar cu cîntar. A se construi : „Ce cadă mare (ar trebui) spre a-l încăpea pe tot și cîtă trudă (ar trebui) spre a-l cîntări pe uncii tot sîngele cel ferrarez...”. 57. Nobil : ironic, în înțeles mai mult de darnic (de sînge). 58. -n partid : în partidul guelf și ca atare partizan al regelui Robert, al cărui reprezentant în Ferrara era acel Pino della Tosa căruia episcopul Feltrei îi dete în mîna pe 562

PARADISUL

61 Oglinzi sînt sus, iar voi le ziceți tronuri,
ce-n noi răsfrîng județul vrierii sfînte,
așa că ne par drepte-aceste zvonuri”.

64 Aici tăcu. Și-apoi luai aminte
că spre-altele s-a-ntors, căci am văzut
că intră-n sfer-așa cum fu 'nainte.

67 Ci-ntîiul foc, ce-acu mi-era știut,
în față-mi stînd lucoare-avea-n figură
ca și-un rubin de soare străbătut.

70 Plăcerea-n cer le dă lumină pură,
ca rîsu-aici ; dar umbra, de durere
mai multă-n Iad, pe-atît se face-obscură.

73 – „Eternul vede tot, și-a ta vedere
se-nluie-n el, încît ferice-odor,
nu-ți poate-ascunde nici un fel de vrere,

76 deci vocea ta ce desfătează-n cor
tot ceru-n rînd cu-acele lămpi divine
ce-și fac din șase-aripi hlamida lor,

79 de ce nu vrea dorința să-mi aline ?

Eu nu ți-aș aștepta să-ntrebi cuvîntul,
în tine de-aș vedea cum vezi tu-n mine.”

82 – „Bazinul cel mai larg – așa deci sfîntul
vorbi-ncepînd – ce apa-n el cuprinde,
afar' de-acel ce-ncunjură pămîntul,

68. făptură (a). 72. Ci-n iad, pecît durere (a). 82. Acel bazin, așa-nceput-a sfîntul (a).

83. Ce-ntr-însul (a). 84. Po. În care lacul cel în larg (a).

bieții ferrarezi surghiuniți. Donuri : daruri sîngeroase. 60. Vieții : obiceiurilor, moravurilor.

61. Oglinzi : îngerii aparținînd celei de-a treia stihii (a tronurilor), numiți astfel (oglinzi) de Dante fiindcă reflectă lumina lui Dumnezeu și o transmit sufletelor fericite. Nici o mirare deci că Cunizza prevede faptele ce se vor întîmpla : ea le vede în Dumnezeu. Tronuri : „Troni dicuntur secundum Gregorium per quos Deus sua judicia exercet ; accipiunt enim divinas illuminationes per convenientiam et immediate” (Summa theologica, VIII, 6). 62. Județul : judecata. 63. Zvonuri : aceste vești, prevestiri ale mele. 65. Altele : alte lucruri, altceva.

66. Sfer- : rotirea în care era mai înainte. 67. -ntîiul : celălalt foc (suflet fericit) de care a fost vorba, adică Folchet din Marsilia. Acu : după cuvintele Cunizzei. 70. Plăcerea : Dante vrea să ne explice că, după cum plăcerea ne produce aici (pe pămînt) rîsul, tot așa în cer se manifestă prin lumină ; în Iad însă durerea se manifestă prin mai multă întunecare a feței celor chinuiți. 73. Eternul : Dumnezeu. 74. Se-nluie : se adîncește în el, adică în Dumnezeu. Odor : Dante se adresează lui Folchetto. Sensul general este : „Dacă Dumnezeu vede tot, și

tu îți ațintești privirea în El, cum nu vezi dorința ce o am de a ști cine ești ?”. 76. Vocea ta : cu toate că Dante nu știe încă cu cine are a face, cuvintele lui, care insistă într-un fel neobișnuit asupra cântecului nespus de dulce al acestui suflet fericit, ne prevestesc că bănuiește a fi în fața unui poet care și în cer cântă mai frumos decât celelalte suflete fericite. 77. Lămpi : serafimii, pe care Isaia (VI, 2) ni-i reprezintă cu șase aripi : „Serafimii stăteau deasupra lui și fiecare avea șase aripi : cu două și-acopereau fața, cu două și-acopereau picioarele și cu două zburau”. 80. Cuvântul : a se construi : „Eu nu ți-aș aștepta cuvântul să-ntrebi”. 82. Bazinul : cea mai mare albie a Mării Mediterane. 84. De-acel : oceanul, adică bazinul oceanului.

563

DIVINA COMEDIE

85 spre soare-ntre potrivnici țărmi se-ntinde
așa de mult, că face meridian
acolo unde-al zilei fapt s-aprinde.

88 Acestei văi îi fui eu riveran
în stînga Macrei care-n scurta-i cale
desparte genovezul de toscan.

91 Spre-apus și zori aproape-au zări egale
Bugia-n sud și-orașul de-unde fui
și-al cărui port văzui de sînge-o vale.

94 Și Folco m-a numit poporul cui
știut i-am fost, și-acestei lumi rotunde
îi dau tiparul ce din ea-l avui.

97 N-a ars nici Dida-n flacări furibunde,
mîhnind pe soț și pe Creuse-odată,
ca mine-n timpul cît avui ce tunde,

100 nici fata din Rodope cea-nșelată
de-al ei Demofoon, nici scos din fire
Hercul de-a regelui Tesaliei fată.

87. Cu punctul (a). 96. Al meu tipar, cum eu din ea-l avui (a). 99. Ca mine,-atît cît
părului convine (a).

85. Spre soare : către răsărit. Potrivnici : țărmiile Europei și ai Africii, opuși unii altora.

86. Meridian : spațiu de 90° (după greșita geografie medievală), așa că cercul care la început,
adică înaintea răsăritului soarelui, arăta orizontul acum devine pentru el cercul meridian.

89. Stînga Macrei : la Marsilia (în Provența), la vestul Macrei, rîul care desparte ținutul
Genovei (Liguria) de cel al Toscanei. 91. Zări egale : deci sînt pe același meridian. 92. Bugia :
oraș din Algeria vizavi de Marsilia, patria lui Folchet, pe celălalt mal al Mediteranei. 93. De
sînge : face aluzie la bătălia navală care a avut loc în apele Marsiliei sub comanda lui Brutus
(Cezar, De bello civili, 4), trimis de Cezar ca să cucerească orașul, și la măcelul prin care
portul fu schimbat într-o vale de sînge. Cf. Lucan, Pharsalia, III, 572 : „Cruor altus in undis
spumat et abducti concreto sanguine fluctus”. 94. Folco : Folchet din Marsilia (prov. Folquet
de Marselha). Faimosul trubadur provensal din secolul al XII-lea s-a născut dintr-un negustor
din Genova statornicit în Marsilia, de la care a moștenit multe bogății. A fost la curtea
regelui Richard al Angliei, a contelui Ramon de Toloza și a lui Barral din Marsilia. Un vechi
comentator (Ottimo) al poemei ni-l arată „frumos la trup, vorbitor împodobit, dăruitor, curtean
și înflăcărat în iubire, dar discret și înțelept”. A iubit, după moda timpului, soțiile protectorilor
lui, vicontesa Adelaide de Barral și soția lui Wilhelm de Montpellier. Îmbătrînind, s-a călu-
gărit la mînăstirea Cisterciensilor și în această nouă îndeletnicire a fost drag unor oameni
de seamă, ca Sfîntul Dominic și papa Inocențiu al IV-lea. Ales (1201) stareț al mînăstirii
de la Terreneuve și mai pe urmă episcop al Marsiliei (1205), a fost pomenit de Dante în
De vulgari eloquentia (II, 6) și de Petrarca în Trionfo d'Amore ca unul din cei mai iscusiți
trubaduri. 95. Lumi : planetei Venus. 96. Tiparul : pecetea luminii mele, după cum eu în
lume am primit înfrurirea ei, fiind aplecat către dragoste. 98. Soț : Sicheu. Creusa : soția lui
Enea. E vorba, firește de amintirea lor. 99. Ce tunde : pînă cînd am fost tînăr, cu plete
bogate. 100. Fata : Phyllis, născută în Tracia, la poalele muntelui Rodope, care, de teamă
să nu fie trădată de Demofoon, fiul lui Teseu (Infernul, IX, 54), s-a omorît. Cf. Ovidiu,

Heroides, II, 63 și urm. 102. Hercul : care, îndrăgostindu-se de frumoasa Iole, fiica regelui Euritos al Tesaliei, a provocat răzbunarea soției Deianira (Cf. Infernul, XII, 67), care îi trimise darul fatal al cămășii lui Nes. Cf. Ovidiu, Heroides, IX, 5 și urm. și Metamorphoses, IX, 186 și urm.

564

PARADISUL

103 N-avem căințe-aici, numai zîmbire,
nu de păcat, căci el din gînd ni-e scos,
ci de prevăzu-acei ce rînduiește.

106 Aici al artei mare și frumos
efect îl vezi ; aici discerni un Bine
prin cari-acești de sus lucrează-n jos.

109 Dar toate-a tale vreri spre-a-ți fi depline
ce-n sfera noastr-aici ți se iscară
se cade-a mai vorbi și-altfel cu tine.

112 Tu vrei să știi ce duh e, așadară,
în focu-acest vecin ce schinteiază
ca razele de soare-n apa clară.

115 Să știi că-n pacea lui se desfătează
Rahab, ce-aci-ntr-a noastră stea primită,
în cel mai mare grad ni-l sigilează.

118 În ceru-acesta-n care-i vîrfuită
a Terrei umbră, cea dintîi fu ea
prin marea-nvingere-a lui Crist suită.

121 Fu just ca-ntr-una dintre roți s-o ia
ca drept trofeu a-nvingerii cei sfînte
prin mîini ce crucea-n cuie le ținea

124 că-n sfînta țară, mergerii 'nainte
lui Iosua ea primul fir i-l toarse –
ci-acestea Papei nu-i prea stau aminte !

127 Orașul tău, clădit de-acei ce-ntoarse
părintelui său dosu-n primul zel,
și-a cărui pizm-atîta plîns ne stoarse,

104. urzește (a). 105. Ci cum Prevăzu-urzește,-mparte mîntuire (a). 122. Ce smuls-a
fost prin pâlmi bătute-n cuie (a). Am trecut în text varianta (a) din cauza rimei.

103. Căințe : fiindcă altfel n-am mai fi suflete fericite. 105. Prevăzu- : Providența lui Dumnezeu, care a orînduit ca și sufletele care au suferit influențele cerurilor să se poată ridica la o viață virtuoasă. 106. Artei mare : a lui Dumnezeu. 108. De sus : cerurile care influențează asupra pămîntului (în jos). 116. Rahab : Rahav, meretricea din Ierihon, care a protejat pe trimișii lui Iosua în Pămîntul Făgăduinței și din cauza aceasta a fost cruțată în măcelul ce a urmat cuceririi. Cf. Iosua, II, 1 : „Cei doi oameni au plecat și au ajuns în casa unei curve, care s-a chemat Rahav, și s-au culcat acolo”. Părinții și exegeții socotesc Rahav ca simbol al Bisericii. Cf. Sfîntul Pavel, Epistola către Evrei, XI, 31 : „Prin credință n-a pierit curva Rahav împreună cu răzvrățiții, pentru că găzduise iscoadele cu bunăvoință”.

118. Vîrfuită : Rahav a fost ridicată în acest cer (al lui Venus) unde, după sistemul ptolemaic, se termină vîrfurile conului de umbră al Pămîntului, mai înainte decît oricare alt suflet fericit, atunci cînd Isus s-a coborît în Limb (cf. Infernul, IV, 52 și urm.) și a scos de acolo sufletele patriarhilor. 120. Marea-nvingere : sfărîmarea porților Iadului și coborîrea lui Isus în Limb.

123. Prin mîini : prin răstignirea Lui. 125. Ea : Rahav. A se construi : „Ca ea (Rahav) toarse primul fir (făcu începutul) mergerii înaintea lui Iosua în Țara Sfîntă”. 126. Aminte : fiindcă lasă Sfîntul Mormînt în stăpînirea necredincioșilor. 127. Orașul : Florența. Folchet se adresează aici lui Dante. Acel : Lucifer, necuratul. Cf. Infernul, I, 111. 129. Ne : nouă, sufletelor

565

DIVINA COMEDIE

130 produce blăstematul crin acel
ce-a dus [și oi] și miei pe-un drum nebun,

făcînd păstor pe-un lup, și pentru el
133 pe marii doctori nici un preț nu pun,
nu vreau scripturi, ci numa-n decretale
fac studii-așa cum marginile-o spun,
136 și papi și popi cu-acestea fac parale !
Lor nu spre Nazaret le zboară gîndul,
spre care-n zbor Gavril făcut-a cale.

139 Dar Vaticanul și-alte părți de-a rîndul
alese-n Roma, foste cimiterii
celor ce s-au luptat pe Petru-urmîndu-l,
142 vor fi-n curînd scăpate de-adulterii.”

131. pe căi nebune (a). 133. Pe sfînta Tale azi... preț (a). 134. Nici pe... (a). 135. mar-
ginea le-o (a). 141. Al celor (a).

fericite. 130. Blăstematul crin : florinul de aur care a scos lumea din fire, orbînd întreaga
turmă creștină și transformînd în lup pe păstorul ei (papa). 134. Decretale : cărțile de drept
canonic, „știință – spune Iacopo della Lana – lucrativă și rușinoasă, prin care orice lucru se
poate susține”. 135. Marginile : murdare din prea multă întrebuițare și pline de adnotări.
138. Spre care : unde Arhanghelul Gavril deschise aripile pentru Buna-Vestire. 140. Cimi-
terii : fiindcă acolo sînt mormintele sfinților mucenici. 142. Adulterii : nelegiuită împreunare
a puterii spirituale cu cea temporală.

566

PARADISUL

Cîntul X

Cerul al patrulea, al Soarelui :
sufletele înțelepte

Orînduirea creativă (1-27) Către cerul
Soarelui, unde sînt sufletele teologilor (28-63)
Sfîntul Toma și prima cunună luminoasă
(64-148)

1 În Fiul său privind cu-acea iubire
ce și-unul și-altu-apururi o stîrnește,
puterea primă cea fără de rostire,
4 tot ce prin ochi și minte ne rotește
crea, cu-atîta curs că nu cutează
să nu-l admire-acel care-l privește.

7 Cu mine-n sus tu ochii-i îndreptează,
creștine,-acum spre cer, s-aflăm o parte
în care-un cerc cu-alt cerc se-ncrucîșează.

10 Și-admiri acolo rostul sfîntei arte
a maistrului ce-n ea găsi plăcere
așa că-n veci el ochii nu-i desparte.

13 Și vezi de-aici piezișă lui cădere
de-a lungul său planete cum le mută
spre-a fi de ajutor oricui li-l cere.

1. cu-amorul care (a). 3. nume n-are (a). 4. Prin minte-ne și ochii (a). 5. Crea cu-atîta
curs tot ce rotește (a). 8. spre-aceea (c). 12. Încît de ea-n etern nu se desparte (a).
15. a-ntinde un ajutor (a).

1. Acea iubire : Sfîntul Duh, care, după teologia catolică, purcede egal și de la Tatăl, și de
la Fiul. 3. Puterea primă : Dumnezeu. Sensul general este : „Dumnezeu, privind în Fiul său
cu acea iubire (Duhul Sfînt) care purcede deopotrivă dintr-unul și dintr-altul, a creat tot ce
percepem cu mintea și vedem cu ochii, ceea ce constituie o rînduială atît de frumoasă, că oriși-
cine trebuie s-o admire”. 4. Rotește : orice lucru ce poate fi conținut în spațiu sau în minte.
7. -n sus : „ințrînd în cerul Soarelui, unde propriu-zis începe desăvîrșirea Raiului, Dante
îndeamnă pe cititor să se ridice cu el la contemplarea acestei arătări a elementului divin în
creație” (Del Lungo). 9. Un cerc : cercul ecuatorial (sau diurn), care merge de la răsărit la
apus. Alt cerc : cercul zodiacal sau planetar, care se mișcă de la apus spre răsărit. Cu această

perifrază astronomică Dante vrea să arate Soarele care era atunci în zodia Berbecului (echinocțiul de primăvară), unde, ca și în cea a Balanței (echinocțiul de toamnă), după principiile sistemului ptolemaic, cele două mișcări opuse ale cercului ecuatorial și zodiacal se încrucișează. 12. Desparte : din opera lui, pe care o privește cu satisfacție și o înzestreză cu vigilența sa necurmată (Providența). 13. Lui : a cercului zodiacal care, față cu cel ecuatorial, este pieziș. Cădere : mișcarea zodiacului, care, transportând cu sine planetele și apropiindu-le pe rând de pământ, ajută pe oricine are nevoie de influența lor.

567

DIVINA COMEDIE

16 Iar calea lor de n-ar fi abătută,
putere multă-n cer ar fi prisos
și-orice putere jos ca și pierdută.

19 De-ar fi, puțin ori mult, deci clinu-i scos
din dreptu-i drum, smintit ar fi, vezi bine,
al lumii curs întreg, și sus și jos.

22 Tu stai acum pe banca ta, creștine,
gustînd în gînd din primul prînz, de vrei
voios mult timp să nu simți trudă-n tine.

25 Ți-am pus pe masă și tu poți să iei,
căci grija mie-ntreagă mi-o conjură
materia mea ce rob mă face-al ei.

28 Supremul serv în veșnica natură
ce-mprimă lumii-a cerului virtute,
și-a sa lumină-i vremilor măsură,

31 prin punctele ce le făcui știute
mai sus, unit rotea-n spiralele prin care
ieșind se-ntoarce zi de zi mai iute.

34 Iar eu eram cu el. Ci-a mea urcare
eu n-o simții, precum de-un gînd al lui
nu știe-un om nimic, cît timp nu-l are.

37 Beatrice e, din cauza cărei sui
atît de iute pe-a virtuții scară
că-n actul său de timp nevoie nu-i.

40 Ce-aprinși aceștia trebuiau să pară,
ce-ntr-astă stea sînt dreptii săi erezi !
Nu prin colori, ci prin lumina clară !

16. -n clin făcută (a). 18. puțin (a). 21. Întreg al lumii curs, (a). 23. de-ți place (a).
gustînd aperitivul dat (b). 25. și tu ia-n pace (a). 28. crainic (a).

16. Abătută : piezișă. 17. Prisos : inutil, fiindcă puțin ar putea să influențeze asupra lucrurilor pămîntești. 19. Clinu-i : înclinația zodiacului. 20. Smintit : defectuos. 23. Primul prînz : reflectînd asupra acestui mare argument al orînduirii creației, despre care ți-am dat aici o mică probă. 24. Trudă : dacă vrei să fii satisfăcut înainte de a fi obosit. 25. Pe masă : ți-am dat puțină să înțelegi mai departe, fără să mă opresc mai mult asupra unei teme atît de largi, ceea ce-mi este oprit de grija pe care mi-o dă materia poemului al cărui rob sînt. Cu alte cuvinte : mai am atît de multe și grele lucruri de spus, că n-am timp să mă opresc prea mult asupra acestui argument al orînduirii Universului. Ți-am arătat drumul, urmează-l acum singur. 31. Punctele : echinocțiile cînd Soarele se găsește în zodiile Berbecului și Balanței. 32. Spiralele : după sistemul ptolemaic, Soarele trece de la un tropic la altul (aici de la tropicul Capricornului la tropicul Cancerului) prin niște spirale, cînd, între solstițiul de iarnă și cel de vară, zilele se măresc și soarele răsare tot mai devreme. 33. Se-ntoarce : să lumineze pămîntul. 34. Cu el : fiindcă se găsea printre sufletele teologilor care se arată tocmai în cerul Soarelui. 37. Beatrice : nu numai în înțelesul literal, dar și în cel alegoric al teologiei care călăuzește din bine tot în mai bine sufletul omenesc. Urcarea lui Dante în cerul Soarelui reprezintă deci un progres datorat ei. 40. Ce-aprinși : a se construi : „ce trebuiau să pară aprinși, nu prin culori, ci prin lumină clară, aceștia ce sînt dreptii săi erezi într-astă stea”. 41. Erezi : moștenitori ai luminii științei dumnezeiești (teologia) simbolizate prin Soare,

unde sînt adăpostite sufletele teologilor. 42. Colori : Dante voiește să spună că sufletele
568

PARADISUL

43 De-aș pune minte și-artă și dovezi
de duh oricît, eu nu ți-i pot descrie
dar poți și crede și-a dori să-i vezi.

46 Spre-atît de sus de n-avem fantazie
de-ajuns, să nu te miri, că nu-i puțință
ce-i peste soare-umanul ochi să știe.

49 Atare-i deci a patra locuință
a Tatălui ce-o satur-arătînd
cum ia din El și Fiu și Duh ființă.

52 Iar Doamna mea : – „Dă grație-acum, zicînd,
dă Soarelui cel nevăzut, El care
în âst văzut te-aduse binevrînd”.

55 N-a fost dispus vrun suflet spre mai mare
evlavie,-ori mai plecat spre Dumnezeu,
din cît putu cu-ntreaga sa-ncordare,

58 precum am fost la vorba Doamnei eu,
și-atît de-adîncă-n el iubirea-mi fuse
că Doamna mi-a pierit din gîndul meu.

61 Dar ea zîmbi cu drag, căci îi plăcuse
uitarea mea, iar dulcii ochi zîmbind
spre multe-obiecte-unita minte-mi duse.

64 Și multe vii splendori văzui venind,
și-un centru-avînd în noi, formau cunună,
mai dulci în glas decît în chip lucind.

46. Să nu te miri că n-avem fantazie/ De-ajuns (a). 52. Cînd (a). 55. Niciicînd (a).

58. Nu fu cum fu (a). 61. căci dragă-i fuse (a). nu-i displăcu (c). 65. cum cerc
s-adună (a).

teologilor se desprindeau din fundul luminos al Soarelui nu fiindcă erau colorate deosebit, ci
numai printr-o strălucire mai vie. 44. Duh : dovezi meșteșugite. 45. Crede : fiindcă din punct
de vedere logic nu poate fi altfel. 46. Spre-atît : a se construi : „Să nu te miri de n-avem
fantezie de ajuns, spre atît de sus, că nu-i cu puțință sârmanul ochi să știe ce-i peste soare”.
Fantazie : fantezia lucrează ceea ce îi oferă simțurile, și pe pămînt ochiul omului nu se poate
fixa asupra soarelui. N-a văzut vreodată o lumină mai intensă și deci nu poate s-o imagineze.
49. Locuința : cerul Soarelui, locuința teologilor, a căror sete de adevăr Dumnezeu o satură
arătîndu-le cît se poate de clar (fiindcă o văd în El) taina cea mai grea și cu neputință de
lămurit cu argumente omenești, adică cum generează pe Fiul și din amîndoi (Tatăl și Fiul) purcede
Duhul Sfînt. 52. Dă grație : mulțumește. 53. Nevăzut : Dumnezeu, întrucît luminează mințile
îngerești, după cum soarele fizic (âst văzut) cerul și pămîntul. 54. Binevrînd : cu darul de
care te-a crezut demn. 57. Putu : se referă la „suflet” din versul 55. 59. -n el : în Dumnezeu.
60. Pierit : am uitat și de prezența Beatricei. Aș vedea aici un înțeles simbolic : teologia este,
desigur, ceva foarte frumos, cea mai nobilă dintre științe și care le cuprinde pe toate celelalte,
dar Dumnezeu e, firește, superior și mai demn de a fi iubit decît teologia, lucru pe care parcă
îl uită teologii ! Nimeni mai mult ca Dante n-a iubit, aproape cu patimă, cercetarea adevărului,
atît a celui sacru, cît și a celui profan. Însă a și înțeles că, fără iubire, inteligența, mai ales
în cele sfinte, este foarte expusă să dea greș. Deci, după cum a înfierat pe acei clerici care
se ocupau mai mult cu decretul și cu dreptul canonic, aici în chip discret și alegoric pune pe
seama teologiei abuzul de speculații necălăuzite de lumina iubirii lui Dumnezeu. 62. Dulcii
ochi : construcție neobișnuită, dar puternică și frumoasă, în loc de : „zîmbind din dulcii-i
ochi”. 63. Multe : sufletele fericite din cerul Soarelui, care, bucurîndu-se de rîsul Beatricei,
se făcură mai luminoase. Unita : concentrată în viziunea lui Dumnezeu. 65. Centru : dansau
569

DIVINA COMEDIE

67 Așa vedem încins-a nopții lună

adeseori cînd zările-aburoase
păstrează-un cerc ce-l face-a ei cunună.
70 O, multe-s gemme-atîta de frumoase,
și scumpe curtea, de-unde vin, le are,
încît din țara lor nu pot fi scoase !
73 Iar cîntu-acestor face-a fost atare
c-așteapt-un mut spre-a-i fi de-acolo solul,
acel ce-aripi să zboare-acolo n-are.
76 Și-așa cîntînd, și-n jurul nostru-ocolul
făcîndu-l triplu, sorii-acei de foc,
asemeni stelelor ce-aproape-au polul :
79 păreau femei cari nu spre-a sta pe loc
ci-n dans o clip-atenția le-oprește
spre-a prinde noul tact al altui joc,
82 și-un duh simții din roată că-mi vorbește :
– „Cînd raza grației, de-unde-n veci s-aprinde
amorul viu ce-arzînd prin sineși crește,
85 multiplu-n tine-atît de mult se-ntinde
încît te urcă-n sus pe scări pe care
fără se-ntoarce nimeni nu descinde ;

68. vapori s-adună (b). 69. ce-i face-n jur (a). 70-71. O, curte de-unde eu sosesc,
frumoase/ Și scumpe geme are (a). 74-77. C-aștepți un mut, spre-a-ți fi sol/ de nu
sbori spre ceruri/ Apoi, cîntînd, în juru/ De trei ori dîndu-l zori (b). 75. Acel ce n-are
aripi spre cer și el (a). 81. tact schimbat (a). 84. ce-apoi multiplu (a). 85. Iubind,
în tine (a).

în jurul nostru, rotindu-se în aer, în formă de cunună luminoasă. 67. Așa : Dante compară
cununa luminoasă a teologilor cu haloul ce-ncinge luna în serile umede. 69. Păstrează- : prin
razele pe care parcă le reține. Ce-l face : din care își face. 70. Gemme : italianism, nestemate.
E vorba, firește, de splendorile sufletelor fericite. 71. Scumpe : a se construi : „Și curtea de
unde vin le are scumpe (le prețuiește)”. 72. Țara lor : fiindcă nu se pot aduce pe pămînt, nici
măcar prin descriere, fiind superioare oricărei închipuiri. 74. Un mut : cîntecul acelor suflete
fericite era atît de melodios, încît cine n-are putere să se ridice cu ajutorul harului dumnezeiesc
acolo sus în Rai poate s-aștepte ca un mut să i le explice. 77. Triplu : învîrtindu-ne în
dans de trei ori împrejurul nostru. 78. Aproape : fiindcă raza cercului de rotire a dansului
paradisiac este mică. 79. Femei : a se construi : „Păreau femei (pe) care atenția le oprește o
clipă în dans, nu spre a sta pe loc (pentru a sfîrși jocul), ci spre a prinde noul tact al altui joc
(spre a prinde tactul unui nou ritm muzical)”. 84. Amorul : sfînta iubire față de Dumnezeu
și către aproapele ; acea iubire care, pe urmă, arzînd, dăinuiește în inimă și, exercitîndu-se
în actele ei, devine tot mai mare pentru harul nou, pe care îl cheamă asupra ei. Prin sineși :
iubirea nu poate să crească decît tot prin iubire. 85. Se-ntinde : subiectul este tot „raza
grației” din versul 83. 86. -n sus : în Rai. Scări : diferitele planete unde (tot șezînd ele în
Empireu) sufletele fericite se arată lui Dante, spre a-i da o imagine sensibilă a locului pe care
îl ocupă în ierarhia Paradisului. 87. -ntoarce : orișicine s-a bucurat de harul dumnezeiesc și
a fost o dată în Rai nu se coboară din el decît pentru a se reîntoarce. Sensul general este :
„Fiindcă în tine raza harului e vizibilă prin faptul că Dumnezeu ți-a îngăduit această călătorie
cu totul excepțională în regiunile de dincolo de mormînt, nimeni din noi n-ar putea să-ți nege
informațiile pe care ni le ceri, fie chiar numai în gînd”.

570

PARADISUL

88 acel ce-ar vrea să-ți nege-n setea-ți mare
păharul său de vin, el liber nu e
cum nu-i nici rîul ce nu curge-n mare.
91 Ce flori ornează, vrei [acum] să-ți spuie,
al nostru cer privit cu 'namorate
priviri de Doamna ce spre cer te suie.
94 Eu fui un miel al turmei lăudate

ce-o duce Dominic pe-un drum senin
ce-ngrașă mult pe cel ce nu s-abate.
97 Acest ce-n dreapta mea mi-e mai vecin
maestru-mi fu și soț, și mare-i zice,
și-Albert a fost ; eu Toma sînt, d'Aquin.

100 De vrei ca să-i cunoști pe toți de-aice,
mergînd îi voi numi, iar tu urmează
cu ochii-n jur cununa-ne ferice.

103 Grațian a treia faclă ne-o ornează
acel ce-n drepturi ne-a făcut ușoară
cărarea-ncît tot Raiul jubilează.

106 În corul nostru-a patra făclioară
fu Petru cel ce și-a jertfit voios,
ca văduva pe-altar a sa comoară.

109 Al cincilea-ntre noi, cel mai frumos,
respir-atît amor cã toți au sete
s-audă știri de el în lume jos.

112 În el e 'naltul duh cui i se dete
atîta minte, cã de-i sfînt ce-i sfînt
n-a fost alt om știind mai mari secrete.

90. Cum nu-i un rău ce n-are drum (a). 114. s-arete (a).

89. Liber : trebuie să-ți satisfacă dorința ta printr-o necesitate egală cu aceea prin care rîul este silit să curgă în mare. 91. Ce flori : a se înțelege : „ce flori îl ornează... pe al nostru cer”.

94. Miel : călugăr din ordinul dominican. 96. -ngrașă : firește, alegoric, din har dumnezeiesc.

98. Soț : tovarăș din ordinul dominican. Mare : Magnus. 99. Albert : Albertus Magnus, zis din Colonia, fiindcă acolo a predat teologia mulți ani. A trăit de la 1193 la 1280. La Colonia a avut de școlar pe Sfîntul Toma de Aquino. Faima lui a fost mare în Evul Mediu și dăinuiește și astăzi printre teologi și filosofi, mai ales neoscolastici, aproape tot atît de mare ca și aceea a Sfîntului Toma. Contemporanii l-au numit doctor universalis. Toma... d'Aquin : Tommaso d'Aquino, din conții d'Aquino, s-a născut la Roccasecca, cam pe la 1227 și a murit în martie 1274. A predat cursuri la Colonia, Paris și Neapole și este socotit drept cel mai mare dintre teologii medievali. 103. Grațian : monah benedictin născut la Chiusi în secolul al XII-lea și întemeietor al dreptului canonic. 107. Petru : Pier Lombardo din Lomello, aproape de Novara (Piemont), născut pe la începutul secolului al XII-lea. A învățat în școlile teologice din Reims și Paris și a scris cele patru cărți Sententiarum, foarte apreciate și astăzi de teologi.

În prologul acestei cărți spune că o va oferi Bisericii, după cum văduva săracă oferea Domnului prinosul său (Vezi Luca, XXI, 1 și urm.). 110. Amor : e vorba de Solomon și se face aluzie la Cîntarea Cîntărilor, în care interpreții cred că e prevăzută și cîntată iubirea între Biserică și Isus. 111. Știri : fiindcă era îndoială dacă se găsea în Rai ori nu.

571

DIVINA COMEDIE

115 Apoi vezi facla cea ce pe pămînt,
om viu fiind, văzu-n adînc divină
natură-n primi, și-a[l] lor așezămînt.

118 Într-alt un foc mai mic ne e lumina
și-al vremilor creștine-i advocat
acel ce-a dat lui Augustin latina.

121 Al minții ochi avîndu-l îndreptat
din faclă-n faclă precum mergi cu mine
la facl-a opta tu vei sta-nsetat ;

124 În ea-i ferice de supremul Bine
înalta minte ce-arătă falace
această lume-oricui ascultă bine.

127 Gonit din trupul său acesta zace
sub Cerul-de-aur, de-unde acest Părinte
din chin și-exil veni-ntr-această pace.

130 Privește-n focul lor pe-nflăcărății

Isidor, Beda și Rihard ce fu

mai mult decât un om în contemplații.

120. Din carele-au aprins (a). 125. spirit (a). 127-128. Sub cerul-de-aur trupul său îi zace din care-a fost gonit (A). Am trecut în text varianta (b) pentru completarea strofei. 128. disgrății (a). Acest Părinte (a). 132. sfinte (a).

115. Facla cea : sufletul teologului Dionisie Areopagitul, convertit la creștinism de Sfântul Pavel (Faptele Apostolilor, XVII, 34). După cum spune tradiția, a fost primul episcop al Atenei, unde a și suferit martiriul. Opera lui mai de seamă e socotită tratatul De coelesti hierarchia, în care se ocupă cu denumirea și împărțirea stihilor și corurilor îngerești. 117. Primi : îngerii, care au fost creați cei dintâi, împreună cu cerurile. 119. Advocat : Paul Orosius, din Lusitania, care a trăit la începutul secolului al V-lea d.Cr. În opera lui Historia adversus paganos, scrisă din îndemnul Sfântului Augustin, Orosius a fost cu adevărat avocatul desăvârșit al creștinismului împotriva învinuirilor adversarilor săi. 120. Latina : în înțelesul medieval de limbă literară – cuvânt, raționament –, cum este chiar întrebuițat aici. Cred, cu Del Lungo, că acest pasaj trebuie interpretat în sensul că Sfântul Augustin s-a folosit de opera lui Orosius în scrierile sale. Alții (Passerini, Steiner, Torraca) interpretează în sensul că Sfântul Augustin dădu lui Orosius sarcina de a scrie sus-numitul tratat ca să-i servească de sprijin pentru marea sa operă De civitate Dei. 123. -nsetat : dornic de a ști cine se ascunde în ea. 125. Minte : Anicius Manlius Torquatus Severinus Boetius, senator roman și filosof celebru, autor al foarte cunoscutului tratat prea răspândit în Evul Mediu, De consolatione philosophiae. Născut la Roma în anul 455, a trăit pe vremea lui Teodoric. Numit consul în anul 510, a căzut în dizgrația regelui, care l-a întemnițat într-un turn, lângă Pavia, unde a și murit, cam pe la anul 524. Falace : face aluzii la tratatul De consolatione philosophiae. 127. Cerul-de-aur : biserica San Pietro in Ciel d'oro din Pavia. 131. Isidor : Isidor din Sevilla, născut pe la 570 și mort în 636. Fiind unul din cei mai învățați oameni din Evul Mediu, a scris o vestită enciclopedie, Originum sive etymologiarum, care conține expunerea celor șapte arte liberale, a medicinei, a dreptului și a istoriei bisericești. Beda : cunoscutul teolog și filosof din Wearmouth, în Northumberland (Anglia), născut în 670 și mort în 734. Rihard : Richard de Saint Victor, faimosul doctor în teologie din secolul al XII-lea, autorul operei Magnus Contemplator. S-a născut în Scoția, dar a învățat la Paris, în mânăstirea Sfântul Victor, de unde și-a luat și numele. 132. Contemplații : speculații filosofice.

572

PARADISUL

133 Iar de-unde te re-ntorci spre mine-acu

e focul celui ce-ntr-afît de suse

gândiri trăind, tîrzie moarte-avu.

136 Sigier, eterna facl-acesta fuse

și 'nalte verități prin urgisita

cetire-n strada paielor propuse”.

139 De-aici, precum un ornic, cînd invită

mireasa lui Cristos de se gătește

pe mire-a-l saluta, spre-a fi iubită,

142 o parte trage pe-alta și-o urnește

și dulce-astfel sunînd tintinul lui,

ca sufletul dispus ți se topește,

145 și corul glorios așa-l văzui

rotind, și-un glas și-alt glas și-al tuturor

cu-acea dulcoare ce nu pot s-o spui

148 decât în cer unde-i eternă hora.

138. în drum cu pae (a). 143. și-și suna dulce astfel (a). 144. Ca-n cer dispuși (a).

133. Re-ntorci : fiind cel din urmă, ochii lui Dante se întorc de la el către Sfântul Toma cu care vorbește. 134. Afît de suse : afît de înalte. Cu alte cuvinte : lui Sigier, trăind în gândiri

afît înalte cum sînt speculațiile teologice, i se păru că moartea a venit prea repede, înainte de a le fi putut desăvârși. 136. Sigier : Sigier din Brabant, filosof averroist și adversar al

Sfântului Toma. A fost profesor la Universitatea din Paris, care se afla pe atunci în Rue au

Fouarre. 139. Un ornic : cînd Sfîntul Toma își sfîrșește cuvintele, sufletele fericite, ce compun cununa de făclii, încep să cînte atît de dulce, ca un ceasornic care, sunînd dis-de-dimineată, cheamă pe credincioși să cînte laude lui Dumnezeu la utrenie. Trebuie să înțelegem, firește, că Dante face aluzie la unul din acele complicate ceasornice medievale care băteau orele prin note muzicale. 140. Mireasa : Biserica. 141. Mire : Isus Cristos. Saluta : în text : „mattinare”, de unde vine și cuvîntul mattinata, cîntecul de dimineață al tinerilor pe sub ferestrele iubitei, tot așa după cum seara se făceau, și se mai fac, serenate. În Evul Mediu, ivirea zorilor era vestită de păzitorul (gaita) pe care în albe-le mai vechi latinești îl găsim numit spiculator. El suna lung dintr-un corn, dînd astfel semnalul că ziua civilă începe. După acest obicei, autorii aceluia gen de lirică medievală ce se cheamă alba și care consistă dintr-un dialog între iubitul care doarme cu iubita și prietenul ce păzește ca să nu fie surprins de ziuă, au luat ideea unei gaita de iubire. În mînăstiri ziua era anunțată de sunetul clopotelor, care chemau călugării să cînte utrenia, adică matutinum, ale cărei imnuri corespund cu alba și mattinata profană. Și-n ele se amintea de un fel de spiculator, care de astă dată era cocoșul ; astfel ne explicăm așezarea unor cocoși de metal pe vîrfurile clopotnițelor. Biserica, fiind mireasa lui Cristos, cîntecele de utrenie sînt aici socotite de Dante ca un fel de mattinata, dacă nu tocmai de albă, printr-o contopire de elemente bisericești și lumești. 142. O parte : din mecanismul ceasornicului. Se vede că cele două cununi de flăcări, care se învîrtesc în sens contrar, au sugerat lui Dante imaginea roților de angrenaj ale unui ceasornic, care se pun în mișcare reciproc. 143. Tintinul : cuvînt onomatopeic, creat de traducător, după italianescul tintinnare (tintinno etc.). În textul lui Dante se spune „tin tin”, redînd onomatopeic sunetul ceasornicului. 144. Topește : de plăcere sfîntă și de evlavie. 145. Corul : cununa sufletelor teologilor, care se rotea cîntînd asemenea unui cor, în sensul grecesc de cîntec și de dans circular. 146. Un glas : un glas urmă al lui glas și pe urmă toate cîntară împreună. 148. În cer : numai în cer se poate auzi, înțelege și exprima suavitatea acelor cîntece. Hora : în înțeles de veselie, bucurie, fericire.

573

DIVINA COMEDIE

Cîntul XI

Cerul Soarelui : sufletele

înțelepte

Zădărnicia lucrurilor lumești și îndoilelele

lui Dante (1-42) Laudele Sfîntului

Francisc (43-117) Dojana către dominicani (118-139)

1 O, griji nebune-a lumii muritoare,
ce false-ți sînt acele silogisme
cari plumb pe-aripi îți pun ca să nu zboare !

4 Sucește-acesta legi, și cu sofisme

e cest de-aici, vreau alții-o preoție

și-a fi stăpîni prin silă și-aforisme,

7 dincoa' negoț civil, și-aici hoție,

iar altu-n pofta cărnii 'nămolit

se mistuie, sau zace-n trîndăvie,

10 cînd eu de toate-acestea mîntuit

eram cu Beatrice-n ceru-n care

cu-așa de mult-onoare fui primit.

13 Iar cînd se-ntoarse-n sferă fiecare

la locul său avut și mai 'nainte,

și-a stat fixat ca-n lustru-o lumînare,

16 simții, din sînu-acelei flacări sfinte

care-mi vorbi dintîi, tot mai zîmbind

și tot mai clar' făcîndu-se, cuvinte :

4. ori aforisme (a). 6. prin sil-ori prin sofisme (a). se sbuciumă (a). 12. glorie (a).

13. iar cînd apoi (a). 14. În cerc la punctul său de- (a). ce-l avu (c). 15. Spre-a sta (a).

1. O, griji : deplînge grija de zădărniciile lumești, care împiedică pe om de a se ridica la

adevărutul Bine. 3. Zboare : se referă la „silogisme” din versul 2. 4. Sucește : sensul general este : „Pe cînd oamenii își pierd vremea după ocupațiile lumești, de cele mai multe ori zadarnice, eu, mîntuit de toate acestea, mă urcam sus, în cer, cu Virgil”. 11. Ceru- : în cerul Soarelui. 12. Onoare : cu atîta cinste. 13. Sferă : în punctul cercului unde se găsea mai înainte. Subiectul este „fiecare”. 15. Lustru : sfeșnic. 16. Flacări : e vorba tot de Sfîntul Toma. 17. Zîmbind : printr-un adaos de luminozitate. A se construi : „Simții... cuvinte”.

574

PARADISUL

19 – „Precum din lampa veșnică m-aprind,
și eu, privind în rază-i, am puțința
și gîndul tău și cauza-i s-o cuprind.

22 Eu văd că te-ndoiești și ai dorința
să-ți spui deschis și clar, ca, luminată,
la poarta minții să-ți aduc sentința,

25 ce-n «drum ce-ngrașă mult» îți fuse dată,
și «n-a mai fost alt om» [ce însemnează] :
aici deci a distinge clar ne cată.

28 Prevăzul cel ce lumea guvernează
prin sfatu-n care-un ochi pînă s-apuce
să-i vadă-n fund, învins se resignează,

31 spre-a da puteri miresei a se duce
spre sfîntu-i mire-acei ce-o logodi
prin strigăt 'nalt cu sînge-al său pe cruce,
34 vegheată-n ea și mult mai drag spre-a-i fi
doi principii rîndui spre-a ei favoare
să-i fie de-ajutor și-aci, și-aci.

37 Fu-ntreg serafic unul în ardoare,
și-atît al doilea de-nțelept, că el
reda prin ea cheruvica splendoare.

40 Voi spune de-unul deci : ce spui, la fel
e de-ambii spus, din doi pe-oricare-aș prinde,
câci ambii-n fapte-avur-un singur țel.

26. ce sens (A). ce se-nsemnează (a). Am trecut în text varianta (a) pentru a restabili rima. 27. ins. (a). 28. Acei (a). 30. Să-i dea (a). 32. cu ea (a). 34. ea (a). 36. dea (a).

38. înțelepciune (a). 42. avură-n fapte (a).

19. M-aprind : după cum în mine strălucește, reflectată, lumina lui Dumnezeu, tot astfel, privind în El, pot să-ți ghicesc gîndul. 22. Eu văd : Sfîntul Toma înțelege că Dante n-a priceput bine înțelesul cuvintelor „drum ce-ngrașă mult” și „n-a mai fost alt om” și le explică. A se construi : „Eu văd că te-ndoiești și ai dorința să-ți spui deschis și clar sentința ce-ți fuse dată în «drumul ce-ngrașă mult», ca să-ți-o aduc luminată la poarta minții”. 27. Distinge : după cunoscutul fel al scolasticilor de a proceda prin distincție. Distincția o va face Sfîntul Toma în cîntul XIII, cînd, rezolvînd această îndoială a lui Dante, va distinge în Solomon omul de rege. Ne cată : e necesar, trebuie să distingem clar. 28. Prevăzul : Providența divină. 30. Învins : fiindcă Providența lui Dumnezeu e de nepătruns. 31. Miresei : Biserica. 32. Mire : Isus. 33. Strigăt : face aluzie la acel strigăt al lui Isus pe care îl scoase înainte de a muri (Vezi Matei, XXVII, 46) : „Iar în ceasul al nouălea au strigat Isus cu glas mare, zicînd : «Eli, Eli, lama sabahtani ?», adică «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit ?»”. 34. Vegheată : sigură, la adăpost de orice violență. Drag : în text : „și mai credincioasă lui”. 35. Principii : firește, principii ai Bisericii, adică Sfîntul Francisc și Sfîntul Dominic. 36. Aci și-aci : dintr-o parte și dintr-alta, prin milostenie și învățătură. 37. Serafic : fiindcă, după Summa theologica, I, 63 : „Seraphim interpretatur plenitudo charitatis”. 39. Prin ea : construcția ad sinesim : „prin înțelepciune”. Cheruvica : tot în Summa theologica (loc.cit.), citim : „Cherubin interpretatur plenitudo scientiae... et sic patet quod Cherubin denominetur a scientia”. 40. Ce spui : fiindcă vorbind de unul, vorbesc și de celălalt, dat fiind că amîndoi se îndreptau

575

DIVINA COMEDIE

43 Între Turpin și râul ce descinde
din dealu-ales de vrednicul Ubald,
mănoas-o coast-a ăstui deal se-ntinde
46 ce zbuciumă Perugia-n frig și-n cald
prin Porta Sol, și-n dosul cui bocește
sub greul jug și Nocera, și Gald.

49 Sub deal aici, mai mult unde-mblînzește
urcușul său, un soare-a răsărit
precum din Gange-al nostru-adesea crește.

52 Deci cîți vorbesc de locul ăst vestit,
nu-i zică-Ascesi, căci puțin ar spune,
ci totul spun zicîndu-i Răsărit.

55 N-a fost prea sus de-a nașterii regiune,
cînd și-ncepu acest de care spui,
să-i pară lumii prin virtuți minune.

58 De tînăr el, pentru-o femeie, cui
ca morții-n casă nimeni nu-i dă cale
cu drag, intră-n război cu tata lui

45. Mănoas-o coast-un munte 'nalt se-ntinde (c). 50. votul (a). ivit (b). 51. răsare (a).

Cum des din Gange-al nostru se ivește (b). 54. și spune toate (a).

spre același țel. 43. Turpin : după obiceiul său, Coșbuc caută să dea o formă mai românească și numelor geografice. Aici e vorba de râul Tupino, care curge pe lîngă Assisi și se unește cu un alt râu, Chiascio, la o mică distanță de oraș. Rîul : Chiascio. 44. Dealu- : muntele Subasio. Vrednicul : pentru viața lui de sihăstrie. Ubald : episcopul Ubald Baldassini, născut la Gubbio în 1084 ; în tinerețe și-a petrecut vremea, ca sihastru, la izvoarele Chiascio-ului, pe muntele Subasio. 45. O coast- : povîrnișul dinspre apus al muntelui Subasio, în fața Perugiei. De pe această coastă vin iarna spre oraș vînturile reci, iar vara reflexul căldurii. 47. Porta Sol : o poartă veche din Perugia, în partea dinspre Assisi, care azi nu mai există. În numele ei Dante a văzut o prevestire a viitoarei nașteri a Sfîntului Francisc, soarele orașului Assisi (Steiner). 48. Greul jug : după unii, în înțelesul de așezare nefericită, într-o localitate nerodnică și rece ; după alții, o aluzie la greul jug politic pe care-l sufereau Nocera și Gualdo Tadino din partea Perugiei. 51. Din Gange : precum soarele acesta al nostru (contrapus soarelui de milostenie, care a fost Sfîntul Francisc) răsare cîteodată din Gange. Pe vremea lui Dante se credea că îmbucătura Gangelui se află la 90° la răsărit de Ierusalim ; era deci socotit punctul cel mai oriental. Adesea : adică la solstițiul de vară, cînd răsare mai mult dinspre îmbucătura Gangelui (Del Lungo). 53. Ascesi : numele popular al Assisului. Puțin : ascesi ca substantiv comun înseamnă ridicare, înălțare. 54. Răsărit : fiindcă de acolo a răsărit un soare nou pe pămînt. Pietro di Dante adnotează : „Iste Franciscus, benedictus quia Deus fuit in eo, ut eius stigmata ostendunt, merito dicitur Sol et Oriens”. 55. N-a fost : n-a fost prea departe de ziua nașterii. 57. Prin virtuți : fiindcă la 24 de ani, adică în 1206, Sfîntul Francisc a lăsat viața lumească și a început apostolatul său. Virtuți : în înțelesul de fapte bune creștinești. 58. O femeie : Sărăcia. Nunta Sfîntului Francisc cu Sărăcia constituie una din cele mai minunate fresce ale lui Giotto în biserica inferioară din Assisi. 60. -n război : tatăl Sfîntului Francisc, Pietro Bernardone, negustor bogat, care trăia în mod luxos, ar fi voit ca și fiul său să ducă o viață luxoasă asemenea celorlalți tineri bogați – ceea ce de altfel și făcu, pînă la vîrsta de 24 de ani, iubind însă mai ales viața cavaleriească, tot ca un fel de viață superioară, a sufletului. După o luptă cu cei din Perugia, în care a și fost luat prizonier, vîzînd cruzimea acestei lumi, care își trecea vremea în lupte fraterne purtate între cetățeni din orașe vecine și de multe ori între locuitorii aceluiași oraș, gîndul i se întoarse către Dumnezeu. Tot urmînd să ducă viața cavaleriească, începu să viseze în palate de cristal și aur, pînă cînd într-o bună zi se arătă foarte darnic la restaurarea unor biserici dărîmate. Renunță apoi la toate bogățiile

576

PARADISUL

61 și-n fața curții lui spirituale
și coram patre-și logodi iubita
cea zi cu zi mai dragă vrerii sale.

64 Obscură și-n dispreț, ca nepetița
de nimeni, văduvă de-nfiul soț, rămase
o mie de-ani, pînă ce el venit-a,
67 și nu-i servi că vesel-o aflase
cu-Amicle, cînd pe nume fu chemată
de cel ce-ntreaga lume-o-nspăimîntase ;
70 nimic, c-a fost feroce de bărbat
încît, pe cînd rămase jos Maria,
ea vru pe cruce-a fi cu Crist urcată.

73 Spre-a nu-ți lungi spre-obscur alegoria,
acești amanți din spusele cuvinte
tu-i ia că sînt Francisc și Sărăcia.

76 Concordia lor și-amorul lor fierbinte
[înfățișarea veselă și drag privit]
la mulți le-a fost izvor de gînduri sfinte,

72. vru cu Crist pe cruce-a fi (a). plîns (c). 74. lungile (a).

pămîntești și, în fața episcopului, ca să nu-i rămînă nimic la el din averea părintească, își dezbracă hainele și le dădu înapoi tatălui. Episcopul, în fața căruia se petrecea aceasta, îi aruncă pe umeri o manta, oferită de un oarecare din cei de față. Sfîntul Francisc, luînd o bucată de moloz de jos, însemnă pe haină o cruce. Se poate spune că, din acea clipă, tipicul franciscan a luat ființă. „Spune Sfînta Tradiție că într-o zi de primăvară din anul 1206, în singuratica bisericuță a Sfîntului Damian, pe cînd afară soarele năpădea prin munți și văi și toată colina din jur surîdea de bucuria pămîntului înverzit, iar freamătului șoptit al pădurii îi răspundea murmurul lin al apelor sârînd din piatră în piatră la poalele dealului înverzit și rîndunelele despicau văzduhul ca niște săgeți iuți sub seninul străveziu al frumosului cer din Umbria, Francisc, cufundat în viziunea lui Dumnezeu, primea cuvintele Celui crucificat : «Du-te și drege Casa Mea părăsită și năruită !» ; și cu totul aprins de curata ardoare, se ridică în picioare și porni la lucru, părăsind plăcerile și îndestulările vieții, închinîndu-și vremea ce-o mai avea de trăit operei de milostenie creștină, mîngîind pe cei nenorociți, făcînd bine celor umili sau retrăgîndu-se adesea într-o peșteră părăsită a muntelui pentru a căuta căile Domnului” (Passerini). 61. Curții... spirituale : curtea episcopală în fața căreia tatăl său îl chemase ca risipitor. 62. Coram patre : de față fiind tatăl. Iubita : Sărăcia. 65. Soț : Isus Cristos, cel dintîi care a iubit Sărăcia, întrupîndu-se într-un om de condiție umilă. 66. El : Sfîntul Francisc. 67. Vesel- : e vorba tot de Sărăcie. Dante face aluzie la un episod din Pharsalia lui Lucan (V, 304 și urm.) și-n care se povestește cum Cezar găsise pe pescarul Amiclas dormind liniștit sub un adăpost de crengi, pe țărmul mării, în mijlocul vîlmășelii sîngeroase a războiului civil. În Faptele lui Cezar (167 și urm.) citim următoarele : „Cezar sosi și scutură crengile. Amiclas se trezi, fără a se însăpămînta defel... și, după cum spune Lucan, nu există nimeni pe lume, chiar într-o fortăreață bine păzită, care să nu se teamă cînd ar auzi pe Cezar bătînd la ușa lui. Amiclas nu se teme nici de pirații de mare, nici de hoții de pe uscat, fiindcă nu avea nici o avere de pierdut”. Dante își închipuie Sărăcia cum doarme singură cu Amiclas, pe țărmul mării, la adăpostul crengilor – un procedeu alegoric și plastic în același timp. Un sculptor de basoreliefuri bisericești n-ar fi procedat altfel. 70. Nimic : Sărăcia a rămas nepetiță, cu toate că Cezar o găsi dormind liniștită, cu Amiclas. Tot ea, pe cînd Maica Domnului se afla la picioarele crucii, a urcat pe cruce împreună cu Isus, de care nu se despărți nici în cea din urmă clipă. 77. Veselă : fiindcă atunci sărăcia e izvor de sfințenie, cînd nu numai că o suportăm cu răbdare, dar o socotim chiar cea mai iubită dintre tovarășe și trăim cu ea fericiți. 78. Izvor : a pricinuit în mulți alții vocație, „sfîntul gînd de a face și ei la fel” (Del Lungo).

577

DIVINA COMEDIE

79 așa că-ntîi Bernard cel preamărit
s-a desculțat, urmînd atare pace
și-n fuga sa credea c-a zăbovit.

82 O, neștiut-avere, bun verace !

Desculț fugi Egid, desculț Silvestru
Urmînd pe mire,-atît mireasa place !

85 Și-așa de-aici, părinte și maestru,
cu doamna sa și [soață] se ducea,
uniți de-acum cu-al lor smerit capestru.
88 Că el ca tat-un Bernardone-avea,
de laș cu ochii-n jos nicicînd nu stete,
și nici că demn de-adînc dispreț părea,
91 ci-n chip regal lui Inocențiu-i dete
pe față asprul gînd, și-a tagmei lor
a tagmei sale cea dintîi pecete.
94 Cînd mult a fost urmînd smerit popor
pe-acel a cărui viață minunată
mai bine s-ar cînta-n cerescul cor,
97 prin Duhul Sfînt atunci de-a doua dată
de-Onoriu fost-a vrednica dorință
a marelui păstor încununată.
100 Avînd, apoi, de-a fi martir dorință,
în față stînd sultanului trufaș
vorbi de Crist și-urmașii-ntru credință.

86. soție (A). 87. de (a). 92. din parte-aceia (a). 93. Primi de-aici (a).

79. Bernard : Bernardo da Quintavalle a renunțat la bogățiile sale ca să urmeze pe Sfîntul Francisc, al cărui prim discipol a fost. 80. Desculțat : s-a desculțat, mergînd numai în sandale, după tipicul franciscan. 81. Zăbovit : cu atîta ardoare de credință, încît i se păru c-a întîrziat prea mult, deși era cel dintîi în a urma pe Sfîntul Francisc. 82. Avere, bun... : sărăcie. 83. Egid : din Assisi, mort în 1272, cel mai preaslăvit cuvios din vremea aceea. Silvestru : a fost cel dintîi cleric care-a urmat pe Sfîntul Francisc. Se spune că la început era tare zgîrcit, dar avînd o vedenie s-a convertit ; a dăruit săracilor toată averea lui și a urmat pe sfînt. 84. Mire : Sfîntul Francisc. Mireasa : Sărăcia. 87. Capestru : funia pe care franciscanii o purtau și o poartă încă la șold, deasupra tunicii. Întrebuițarea acestei funii vine de la faptul că Sfîntul Francisc obișnuia să numească trupul fratele măgar și deci îi punea căpăstru. 88. Că el : și niciodată nu s-a simțit umilit că era fiul unui simplu negustor. 91. Inocențiu : Inocențiu al III-lea, care încercase, de asemenea, întocmirea unui ordin de pauperes catholici, urmărind aceeași țintă ca Sfîntul Francisc. 92. Gînd : de a întocmi un ordin monahal supus la prescripțiile cele mai aspre. Și : și de la Inocențiu primi cea dintîi bulă de confirmare. 94. Mult : cînd numărul urmașilor tipicului franciscan a crescut... 95. Pe-acel : Sfîntul Francisc. 96. Mai bine : mai bine decît în altă parte laudele vieții lui s-ar cînta în Rai (cu gloria in excelsis). Într-adevăr, după cum spune Del Lungo, viața Sfîntului Francisc a făcut parte într-o vreme din slujba care se cînta în cor de către franciscani în zilele de sărbătoare. 97. Prin Duhul : a se construi : „Atunci vrednica dorință a marelui păstor (Sfîntul Francisc) a fost încununată de-a doua dată de Onoriu (papa Onoriu al III-lea) prin Duhul Sfînt”. Întrucît inspirația recunoașterii a doua a tagmei franciscane, cu toate că a fost făcută de Onoriu al III-lea, a purces de la Duhul Sfînt, de la care sînt inspirate actele papilor cînd vorbesc ex cathedra. 100. Martir : Cf. Fioretti, 24 : „Sfîntul Francisc, îndemnat de zelul credinței întru Cristos și de dorința muceniciei, a pornit odată peste mare, cu doisprezece preasfinți tovarăși și s-a dus drept la sultanul Vavilonului”. 102. Urmașii : apostolii.

578

PARADISUL

103 Ci-avînd pentru botez prea pătimaș
pe-acest popor, spre-a face ce-și propuse
s-a-ntors s-adape-ausonicul imaș.
106 Aci-ntre Tibru și-Arno Crist îi puse,
pe-un aspru stei, sigiliul său din fine
și-n carnea sa doi ani pe-acesta-l duse.
109 Cînd Cel ce l-a ursit spre-atîta bine
a binevrut să-l suie-n cer la plata
ce-o dobîndi-n smerenia lui de sine,
112 la frați, ca dreptilor erezi, lăsat-a

pe doamna cea iubit-atît, cerînd
sã fie de-al ei drag la toate gata.

115 Apoi din poala ei plecat-a cînd
se-ntoarse-n cerul sãu ăst suflet mare,
și-un alt coșciug el trupului nevrînd.

118 Gîndește-acum deci cine-a fost el care
ca demn coleg spre țelul drept ținu
corabia lui San Pietru-n larg pe mare !

121 Iar el al nostru patriarh ne fu.
Deci poți vedea de-ncarcã mărfuli bune
acei ce-i sînt urmași cum el îi vru.

108. pe care-n carne apoi (a). 109. Pe care-n carne-apoi (a).

103. Pătimaș : refractar. Cf. Fioretti, op.cit. : „La urmă, bîgînd de seamă Sfîntul Francisc cã nu mai putea sã roade în acele părți prin revelație dumnezeiească, s-a pregătit cu tovarășii săi de întoarcere printre cei credincioși. Și atunci sultanul i-a zis : «Francisc, eu bucuros m-aș converti la legea lui Cristos, dar mã tem s-o fac acum, fiindcã dacã aceștia ce sînt în jurul meu ar afla-o, m-ar omorî pe mine și pe tine, cu toți tovarășii tăi, ci, fiindcã tu mai poți face încă mult bine și eu am de descurcat multe treburi foarte grele, vreau sã îndepărtez moartea ta și a mea ; dar învață-mã cum pot sã-mi tãmăduiesc sufletul»”. 104. Propuse : de-a întoarce lumea de la treburile pãmîntești la viața spirituală. 105. Imaș : în text : „S-a întors la rodul ierbeii italice”. Și la Dante este deci tot o comparație îndrăzneată. 106. -ntre Tibru : stîncă numită „La Vernia”, între izvoarele Tibrului și Arnului. În această localitate, foarte aspră și plină de stînci rîpoase (posesiunea contelui Orlando din Chiusi, care o dăruie Sfîntului Francisc), s-a întîmplat minunea stigmatelor, prin care Sfîntul Francisc a primit rănile lui Isus (1224).

107. Stei : steiul Verniei. Sigiliul : sigiliul sfînt al stigmatelor. 110. -n cer : sã primească rãsp-lata binemeritatã a vieții lui, cheltuitã spre slava Domnului și binele aproapelui. 112. Ezezi : moștenitori. 113. Doamna : Sãrãcia. 114. Sã fie : cãlugãrii franciscani sã fie gata la toate de dragul sãrãciei. 115. Ei : al Sãrãciei, fiindcã a dorit sã moarã pe pãmîntul gol. Spune legenda cã la moartea Sfîntului Francisc s-a fãcut luminã mare, încît toate ciocîrliile au început sã cînte ridicîndu-se cãtre cer, ca și cum ar fi rãsãrit soarele. 117. Un alt : decît pãmîntul gol. 118. El : Sfîntul Dominic, nãscut în 1170 la Callaruega, în Castilia, și mort la Bologna în 1221. Legenda spune cã, pe cînd mama sfîntului (Ioana, soția lui Felix Guzmán) îl purta în pîntece, a avut un vis ciudat : i s-a arãtat un cãțeluș ce purta în gurã o fãclie cu care dãdea foc lumii. E simbol al luminii și caritãții pe care Sfîntul Dominic avea sã le împrãștie printre oameni. 121. Al nostru patriarh : fiindcã Sfîntul Toma, care vorbește, era dominican.

122. -ncarcã : urmeazã metafora corãbiei. Sfîntul Toma vrea sã spunã cã Dante poate înțelege foarte lesne dacã urmașii celui care a fost demn sã fie colegul Sfîntului Francisc în a îndrepta corabia Bisericii cãtre țelul cel bun încarcã ori nu mărfuli bune (își împodobesc ori nu sufletul cu virtuți și sfințenie) și dacã îl urmeazã așa cum el a voit. Rãspunsul, se înțelege, e afirmativ. Numai cã, din nenorocire, urmașii – dominicanii – nu prea ascultau de preceptele învățatorului lor și atunci Dante aruncã o severã invectivã asupra rãtãcirii lor.

579

DIVINA COMEDIE

124 Ci-atît de-avidã de-altfel de pãșune
e turma-i de-azi, cã nu se poate-apoi
sã nu se-mprãștie și pe cãi nebune.

127 Pe cît mai mult rãzlețe-ale lui oi
se pierd de el, pe-atît și mai sãrace
de lapte viu la staul înapoi.

130 Mai sînt și-atari ce-au team-astfel a face
și stau lîngã pãstor, dar rari ce sînt,
puțin postav de-ajuns li-e sã-i îmbrace !

133 De n-a fost deci obscur al meu cuvînt
și-atenția ta de-a stat tot ațintitã

și cîte-am spus de nu le-am spus în vînt,
136 atunci dorința-n parte țî-e-implinitã,

căci vezi copacul de-unde rup eu, frate,
și vezi restricția ce-mi fu rostită :

139 ce-ngrașă mult pe cel ce nu s-abate”.

128. între atîta și mai se vede un și abia perceptibil. 130. groaz- (a). 131. ci-s rari
astfel (a). 132. n-au op de mult (a). c-ajung trei patru lîni ca să-i... (b). 133. De-a
fost deci clar cuvîntul meu, și-n el (a). 134. Urmîndu-mi toate pîn-a-i fi ca țel (a).

135. ...aminte dacă șters în (a). 137. copac uscat (a). 138. mea astfel (a).

124. Altfel : cu totul deosebită de hrana sufletească. 125. Azi : călugării dominicani din vremea
lui Dante. 126. Nebune : ale foloaselor lumești. 128. Se pierd : se îndepărtează. 129. Lapte :
mai sărace în daruri sufletești. 130. Astfel : a se împrăștia pe căi nebune. 131. Lîngă păstor :
urmează cu silință și cu dragoste tipicul Sfîntului Dominic. 132. Postav : sînt așa de pușini,
încît pentru îmbrăcăminte lor nu e nevoie de mult postav. 136. -n parte : în ceea ce privește
una din îndoielile lui Dante, adică aceea care se referă la cuvintele Sfîntului Toma : „ce-ngrașă
mult pe cel ce nu s-abate”.

580

INFERNUL

Cîntul XII

Cerul al patrulea, al Soarelui :
sufletele înțelepte

A doua cunună de suflete (1-30)

Laudele Sfîntului Dominic (31-114)

Abaterile ordinului franciscan (115-126)

Sfîntul Bonaventura și tovarășii lui
(127-145)

1 Abia sfîrși fericita făclioară
cuvîntu-i ultim, și-ncepu zburînd
în roat-a se-nvîrți divina moară.

4 Dar n-a-ncheiat deplin o roată, cînd
veni s-o-ncingă altă roată sfîntă,
și-n cînt și joc același tact urmînd :

7 un cînt ce-ntrece-n toate cîte cîntă
și muze-aici și-a mărilor femei,
cum raza primă-ntrece pe-o răsfrîntă.

10 Și-așa precum și norii subțirei
fac arcuri paralele și-ntr-o culoare,
cînd Iuno dă poruncă servei ei,

1. Vorbirea (a). 2. cînd începu (a). 3. rotirea (a). 4. făcu (a). 6. avu acelaș tact
urm. (a). -n curs urmînd-o (A). Am introdus în text varianta (b) pentru a restabili
rîma. 7. ce-ntrece-afît tot (a). 10. și cum se-ntind pe (a).

1. Făclioară : sufletul Sfîntului Toma. 2. Și-ncepu : a se construi : „Și Divina moară (a sufle-
telor fericite) începu zburînd a-nvîrți roata”. E vorba de cele două cununi de făclii care
se-nvîrtesc în sens contrar și care înainte au fost asemuite de Dante cu roțile unui ceasornic,
iar acuma cu pietrele unei mori. 4. O roată : un cerc întreg. 5. Altă : o nouă cunună, de alte
douăsprezece suflete fericite, înconjură pe cea dintîi, jucînd și potrivindu-și cu ea mișcarea
și cîntecul. 7. Un cînt : gîndul poetului se-ntoarce înapoi, spre a explica ce fel era cîntecul
de care a vorbit în versul precedent. 8. Mărilor femei : în text : „sirenelor”, dar fiindcă Dante
adaugă „noastre”, sînt interpreți care înțeleg : cîntăreți, poeți... Interpretarea mai simplă e că
Dante, cu acel „noastre”, referit la muze și sirene, n-a înțeles altceva decît muzele și sirenele
cunoscute nouă din mitologie. 9. Întrece : în aceeași proporție în care raza incidentă e mai
luminoasă decît cea răsfrîntă. 10-12. Și-așa... : a se construi : „Acele două cununi de trandafiri
ce-n veci nu mor [făcură] împrejurul nostru [două arcuri concentrice], așa precum și norii
subțirei...” ș.a.m.d. 11. Arcuri : e vorba de fenomenul optic al curcubeului, care de multe ori
se prezintă dublu. 12. Iuno : se știe că în mitologia clasică Iris (curcubeul) era vestitoarea
zeilor și mai ales a zeiței Iunona. Dante și-aduce aminte de versul lui Ovidiu din *Metamorfoze*
(I, 270) în care Iris e numită „Iunonis nuntia varios induta colores”.

581

DIVINA COMEDIE

13 iar cel îngust dă celui larg lucoare,
precum fu glasul Nimfei mistuite
de-amor, așa ca negura de soare,
16 și-aduc aminte lumii liniștite
că Domnul pact cu Noe-a pus, când plouă,
că alt potop el nu va mai trimite ;
19 așa-mprejurul nostru-acele două
cununi de trandafiri ce-n veci nu mor
și-așa pe-un tact cea veche cu cea nouă.
22 Când hora și-altă sărbătoare-a lor
de cântec și de schinteiere dată
cu vesele și dragi lumini în cor,
25 s-opriră-n loc pe-o vrere concordată,
precum și-ai noștri ochi oricând ni-e placul,
se-nchid pe-un tact și se deschid deodată,
28 din sînul unei flacări din colacul
cel nou ieșind un glas m-a tras spre sine,
precum e tras spre steaua sa și acul.
31 Și-așa-ncepu : – „Iubirea ce-arde-n mine
mă-ndeamnă să-ți vorbesc de-al doilea duce,
căci el de-al meu vorbi așa de bine.
34 E just deodată laude-a le-aduce,
căci lor, precum alături se luptară,
și-alături gloria-nvingerii le luce.

14. La fel cu (a). 22. deci și sfîntul lor (a). 23-24. schinteere/ Afît în cînt cît și-n
lucrarea dulci (a). 25. S-opriră-ntr-o voință (a). Au stat de-odată și cu aceeaș vrere (a).
27. Și-așa, șters în (a). Varianta (a) e introdusă în text de însuși autorul printr-un
semn de chemare, pe-un tact (deplin) (a).

14. Nimfei : nimfa Eco, care, mistuindu-se de dragoste neîmpărtașită de către Narcis, a fost
transformată de zei într-o stîncă ce răsfrîngea vorbele altora. Dante voiește să compare
răsfrîngerea curcubeului interior în cel exterior cu glasul care de asemenea se răsfrînge în
fenomenul ecoului. 17. Când plouă : a se construi : „Și când plouă aduc aminte lumii liniștite
că Domnul pact cu Noe-a pus.” Cf. Geneza, IX, 11-15 : „Și Dumnezeu a zis către Noe : «Iată
semnul legămîntului pe care-l fac între Mine și voi... curcubeul Meu pe care l-am așezat în
nori. Când voi strînge norii deasupra pămîntului, curcubeul se va arăta în nori ; și Eu voi
aduce aminte de legămîntul dintre Mine și voi și apele nu se vor mai face potop, ca să nimi-
cească orice făptură»”. 19. Așa : făceau două arcuri paralele și într-o culoare. 21. Un tact : își
acordau mișcarea și cântecul. 22. Sărbătoare : veselia cu care sufletele își manifestau fericirea
lor. 24. Lumini : fiindcă veselia lor se arăta printr-o mai mare strălucire. 25. S-opriră : se referă
la cele două subiecte din versul 22 : „hora” și „sărbătoarea”. Concordată : în aceeași clipă,
printr-o voință identică. 27. Tact : în același timp. 28. Colacul : a doua cunună de douăspre-
zece suflete fericite, care s-a adăugat la cea dintîi. 29. Un glas : franciscanul Bonaventura
da Bagnorea, care va proslăvi pe Sfîntul Dominic, după cum dominicanul Toma d' Aquino a
proslăvit pe Sfîntul Francisc. 30. Acul : acul magnetic, care se întoarce către steaua polară,
înspre nord. Cf. Ristoro d' Arezzo, Composizione del mondo, IV, 2 : „Acul ce călăuzește pe
marinari prin virtutea cerului este atras și îndreptat către steaua ce e numită polară”.
31. Iubirea : iubirea dumnezeiască, milostenie, caritate. 32. Duce : Sfîntul Dominic. 33. El :
prin ciracul Sfîntului Toma. Al meu : Sfîntul Francisc. 35. Se luptară : în viață, când făceau
parte din „Biserica militantă”. 36. Gloria : acuma, când fac parte din „Biserica triumfătoare”.

582

PARADISUL

37 Oștenii lui Cristos, cari scump costară
din nou a se 'narma, încet umblau
urmîndu-și steagul, slabi și-n oaste rară,
40 când Cel pe care toate Domn îl au,

văzînd pe-oșteni în groapă cu piciorul,
din milă numai, nu că meritau,
43 le-a dat, cum zic, miresei ajutorul
prin doi eroi, să spuie și să facă,
spre-a scoate din greșitul drum poporul.
46 În țara de-unde blîndul Zefir pleacă,
și cald prin mugurii cei noi pătrunde
de cari pămîntu-n nou vestmînt se-mbracă,
49 și-aproape-acelei năvăliri de unde
în dosul căror Feb în lunga-i fugă
de multe dăți oricărui om s-ascunde,
52 acolo stă fericea Callarugă
sub paza tare-a vrednicului scut
cu leul subjugat care subjugă.
55 Aci-ndrăgitul mire s-a născut,
al legii noastre,-ursit atlet să iasă,
cel blînd cu-ai săi, dar celor răi temut.

38. tîrzi (a). 41. Văzu oștirea (a). 54. C-un leu ce-i subjugat pe cînd (a). 57. perire (a).
37. Oștenii : creștinii, întrucît viața lor este socotită ca o miliție împotriva răului. Cf. Iov,
VII, 1 : „Soarta omului pe pămînt este ca a unui ostaș”. Scump : fiindcă pentru a se înarma
din nou cu harul dumnezeiesc a fost nevoie de patimile și moartea Mîntuitorului. 39. Steagul :
Crucea. Rară : puțini la număr. 40. Cel : Dumnezeu, stăpînul Universului. 41. Groapă : cu
piciorul în groapă, în primejdie de moarte a sufletului. 43. Miresei : Bisericii. 44. Doi : Sfîntul
Francisc și Sfîntul Dominic. Spuie... facă : cu spusa și cu fapta, propovăduind și îndemnînd
la fapte bune pe credincioși. 46. Țara : în partea apuseană a Europei, de unde pornește vîntul
zefir, care suflă de la apus, aducînd vremea bună țărilor occidentale. „Poetul atribuie acestui
vînt reîntoarcerea primăverii, înfățișată de privesăta întinsă a pămîntului, acoperit de
frunziș verde ; simbol al reînfloririi credinței, reînflorire pricinuită de cuvîntul sfîntului, care
era să nască în acel ținut” (Steiner). 49. Năvăliri : nu prea departe de golful Gasconiei, ale
cărui țărmuri sînt lovite de acele valuri, în dosul cărora de multe ori apune soarele în solstițiul
de vară. 52. Callaruga : mic oraș în regatul Castiliei, fericit pentru că a dat pe Sfîntul
Dominic. 53. Scut : stema Castiliei, în care se afla un leu deasupra unui turn (leul care sub-
jugă), iar pe partea cealaltă, un turn deasupra unui leu (leul subjugat). 55. -ndrăgitul mire :
Sfîntul Dominic, fierbinte îndrăgostit de legea noastră creștină. 56. Atlet : întrucît s-a luptat,
pentru credință, împotriva ereticilor. 57. Ai săi : binevoitor față de urmașii lui și credincioși,
și crud, neînduplecat față de dușmani. Temut : fiindcă cu neînduplecare a luptat cu dușmanii
credinței. Figura istorică a Sfîntului Dominic este cu totul diferită de aceea pe care ne-o
prezintă unii istorici și comentatori ai Divinei Comedii, cu tendințe materialiste și pozitiviste.
Aceștia au ridicat în slavă pe nevinovații (!) albigenzi (printre ale căror eresuri era și comu-
nitatea femeilor !) și, fiind porniți împotriva Bisericii catolice și a credinței, au exagerat
cruzimile cruciadelor împotriva albigenzilor, făcînd răspunzător de ele și pe Sfîntul Dominic.
Realitatea este că toți biografulii sfîntului, chiar cei care, făcînd aluzie la intransigența lui, îl
compară cu „leul lui Iuda”, adaugă : „Dar armele oastei sale erau cele sufletești, nu cele
materiale”. Și cronicarul G. de Puylaurens spune că „doi puternici ostași ai lui Dumnezeu,
episcopul Diego și Dominic, după mai mult de doi ani de predicare în Provența, văzînd că nu
era chip să stingă focul ereziei, fură siliți a cere ajutor puterii papale ; și atunci, din inspirație

DIVINA COMEDIE

58 Creată cînd îi fu, spre multe-aleasă
fu mintea-i plină de divinul foc,
că-n mamă el și-a fapt o profeteasă,
61 iar cînd s-au împlinit în sfîntul loc
logodna dintre el și legea vie,
și și-au promis iubirea reciproc,
64 femeia care-i stete mărturie
în vis văzut-a fructul de mirare

ce-avea din el urmași și-ai săi să vie,
67 și-așa, spre-a fi acel ce-a fost și-atare,
i-au dat din inspirație divină
un nume-al cărui sens întreg al are.

70 I-au zis deci Dominic. Vorba deplină
îmi e ca de-un plugar pe care Crist
alesu-l-a spre-a-l ajuta-n grădină.

73 Păru, ce-i drept, și sol și-argat lui Crist
căci primu-amor i-a fost spre-acea povață
pe care-n locul prim ne-o dete Crist.

76 Veghind ades cu gânditoare față,
găsit era-n vrun colț de-a sa nutrice,
parc-ar fi zis : «Eu de-asta sînt în viață !».

60. Ce-n mană (a). 61. Iar cînd făcu prin apă-n sfînt... (a). 63. jurînd astfel iubi-
rea (a). 66. și-ar (a). 74. Căci fapta lui dintîiu a fost (a). 75. Spre cel dintîiu cuvînt
cerut (a). 77. pîrînd c-ar zice (a). și să explice (a).

dumnezeiască, au hotărît să înființeze predicatori perpetui pentru a abate din calea greșită
peeretici. Din acest motiv, sub Sfîntul episcop Folco (fostul trubadur Folquet de Marselha),
s-a înființat ordinul predicatorilor, a căror călăuză și grijă o luă asupra-i stegarul Sfîntul
Dominic”. E vorba deci – în ce privește pe Sfîntul Dominic și pe dominicani – de predicare,
nu de mijloace violente. Că acestea au fost întrebuițate – și s-ar fi găsit încă un episcop
care, întrebat cum cunoaște dacă cineva este sau nu eretic, ar fi răspuns : „Omorîți pe toți !
Dumnezeu va alege pe-ai săi !” – e foarte rău, dar Sfîntul Dominic nu poate fi făcut răspunzător
de aberațiile unor fanatici. 58. Creată : cred că ar trebui construit : „Mîntea-i plină de divinul
foc, cînd îi fu creată, fu aleasă spre multe, [așa] că el și-a fapt în mamă o profeteasă”. Aleasă :
cu înclinare către virtuți. 60. Profeteasă : face aluzie la visul simbolic ce mama lui îl avu pe
cînd îl purta în pîntece. Cf. Paradisul, XI, 118. 61. În sfîntul loc : cristelnița. 62. Logodna :
sfîntul botez. 64. Mărturie : nașă. 65. Fructul : rodul minunat ce aveau să-l dea Sfîntul
Dominic și urmașii lui. 66. Ce-avea : a se construi : „ce avea să vie din el și urmași”. 69. Un
nume : Sfîntul Dominic, adică qui Domini est, care aparține Domnului. Sens : de posesiune.
70. Vorba : și eu vorbesc de dînsul, adînc convins că trebuie comparat cu un plugar ș.a.m.d.
71. Crist : a se observa că totdeauna în Divina Comedie sfîntul nume al lui Crist (Nomen
quod est super omne nomen, după Sfîntul Pavel, Epistola către Filipeni, II, 9) nu rimează decît
cu sine. Interesantă e ipoteza lui D’Ovidio, că Dante procedează astfel fiindcă în niște sonete
satirice din epoca tinereții, scrise împotriva lui Forese Donati, făcuse să rimeze numele lui
Crist cu cuvinte nedemne, ca de pildă „trist” și altele de același fel (în italienește, tristo =
rău). 74. Povață : cf. Matei, XIX, 21 : „De voiești să fii desăvîrșit, mergi, vinde-ți averile tale
și le dă săracilor, și vei avea comoară în cer, și vino și urmează-Mi Mie” – cuvinte spuse de
către Isus tînărului bogat. 78. De-asta : ca și cum ar fi vrut să spună, cu acel gest, ceea
ce nu putea să exprime încă cu vorba : „Am venit să trăiesc în sărăcie și meditație !”. Mai
tîrziu și-a vîndut și cărțile, pentru a veni în ajutorul săracilor, spunînd că nu-i era în putință
să învețe pe niște piei moarte (pergamentele) cît timp oamenii vii mureau de foame (Acta
sanctorum Augusti, I, 389).

584

PARADISUL

79 O, tata lui, aieva tu ferice
și mama lui, cu-adevărat Giovană,
de-i bine tîlcuit, precum se zice.

82 Nu lumii ce-azi se zbate-așa de vană
urmînd Tadei ori pe-Ostiense clerul,
ci dragostei de-adevărată mană

85 un doctor mare-n scurtă vreme cerul
făcîndu-l, începu să tundă via
ce-albește-n pripă cînd e rău vierul.

88 Din tronul ce-ocrotea și sărăcia
cea justă-n vremi (nu tronul, ci mișei)

ce șed în el ne-aduc ticăloșia)

91 nu spre-a-nvoi drept șase doii-ori treii

nici primele vacanțe încasate

nici dijele quae sunt pauperum Dei,

94 nu astea vru. Ci voia de-a se bate

cu lumea rea pentru acea tulpină

ce dă acestei sfere flori bogate.

85. sâu (a). 87. rău (a). 95. sâmința care (a). 96. Din care-aici vezi aste flori (a).

Dă aste flori ce-n jur ți-s adunate (a).

79. Ferice : joc de cuvinte, căci în realitate se chema Felix. 80. Giovană : fiindcă în ebraică, după lexicografii din vremea lui Dante, acest nume însemna harul lui Dumnezeu. De altfel, tot așa spune legenda sfântului, în redacția lui T. d'Appoldia : „generatur a patre Felice, parturitur, nutritur, fovetur, a Iohana, Dei gratia matre :renascitur, et Dominico nomine insignitur, gratiae alumnus, divinitatis cupidus aeternaeque felicitatis heres futurus”. 82-86. Nu lumii... : a se construi : „Cerul, făcându-l în scurtă vreme un doctor mare, nu lumii ce azi se zbate așa de vană, urmînd clerul (pe cînd clerul urmează) pe Tadeu ori pe Ostiense, ci dragostei de-adevărată mană, începu să tundă via”. 82. Vană : în ocupații lumești. 83. Tadei : Taddeo d'Alderotto (1215-1295), medic florentin, după unii întemeietorul școlii de medicină din Bologna, autorul faimosului Libellus sanitatis conservandae, folosit ca text în școlile medievale. După altă părere, mai verosimilă, Taddeo Pepoli, vestit jurisconsult, contemporan cu Dante. Fiind vorba de studii ce puteau să atragă la ele pe cineva aplecat către o viață religioasă, cred că are dreptate Steiner, cînd susține că de acesta e vorba aici. Ostiense : Enrico di Susa (mort în 1271), cardinal al Ostiei, mare cunoscător al dreptului canonic și adnotator al acelor Decretales (Lectura in Decretales) și al cărții Summa super titulis Decretalium (Summa Hostiensis), foarte cercetate de preoți, căci în ele erau sancționate drepturile lor. 84. Mană : viața adevărată, care este hrana sufletului și care se obține nu numai prin studii religioase, dar și printr-o viață în conformitate cu îndrumările Evangheliei. 86. Via : via Bisericii, cf. Ieremia, II, 21 : „Și eu te-am sădit viță roditoare și de cel mai bun soi : cum te-ai schimbat oare și te-ai prefăcut într-o coardă de viță sălbatică”. 87. Albește : își pierde culoarea verde, se usucă. Vierul : în general preoții, dar mai ales papa, căruia îi este încredințată via Domnului. 88. Din tronul : în text : de la tronul ; e vorba de tronul papal (ticălos nu prin el, cu prin mișeii ce-l ocupă), ale cărui abuzuri venale Sfântul Dominic le enumeră. 89. Justă : pe săracii, drepti, ocrotiți într-o vreme de același scaun papal, care se ocupă acum numai de agonisirea bunurilor lumești. 91. Doii : adică numai a treia parte sau jumătatea veniturilor ecleziastice. 92. Vacanțe : veniturile primului beneficiu bisericesc deveneau vacante prin moartea titularului. 93. Quae sunt : care aparțin săracilor lui Dumnezeu. 94. Astea : nici autorizația de a împărți numai o treime sau jumătate din venituri, nici cea de beneficii vacante, nici dijele care aparțineau de drept numai săracilor. 95. Tulpină : credința, care e sâmința cuvîntului lui Dumnezeu (Matei, XIII). 96. Acestei sfere : acestui cer al Soarelui, unde sînt așezate sufletele teologilor.

585

DIVINA COMEDIE

97 Deci cu doctrină și cu rîvnă mare

intra-n oficiu-apostolesc, curgînd

ca și-un torent ce sus izvoru-și are,

100 și-așa descinse-n jos, năvală dînd

în codrii eretici, ce se-nmulțiră,

tot unde-afla mai tari potrivnici stînd.

103 Vîlcele multe-apoi din el porniră

așa c-arbuștii din curpinsu-ntregii

catolice grădini mai vii sporiră.

106 De-a fost atare-o roată a telegii,

pe care s-apără credința vie

de-a-nvins interne lupte sacrilegii,

109 tu poți vedea și-a altei vrednicie,

de care pîn-a nu fi eu venit

d'Aquin vorbi cu-atîta curtenie
112 ci-atît de ros e fierul ce-a-nvãlit
orbita-ncît se rupe-azi cãpãtiul
și mustul dulce-oțet a devenit.
115 Cãci gloata lui, ce drept mergea dintîiul,
punînd picioru-n pașii sãi, azi curã
spre partea-n care primii-au pus cãlcîiul.
118 Vedea-se-va-n curînd ce rea culturã
fac ei, din seceriș, cînd pirul lui
boci-se-va cã nu-i primit în șurã !
121 Deși nu zic cã-n toatã cartea nu-i
mãcar vro filã-douã-ntr-ale sale
pe care sã citești : «Eu sînt ce fui»,

103. Din el vîlcele (a). 110. atunci, cînd nu eram (a). 121. cartea noastrã (a).
98. Intra : imperfectul în locul perfectului simplu. Cf. versul 100 : „descinse”. 101. Codrii : în
text : „uscãturi eretice”. -nmulțirã : ce se-nmulțirã gãsind terenul favorabil și nefiind smulse.
102. Sfind : subiectul este Sfîntul Dominic, care, asemenea unui bun general, era totdeauna
în locul unde rezistența dușmanilor era mai mare. 103. Vîlcele : urmeazã imaginea torentului,
care se împarte în mai multe șuvoaie. E vorba, firește, de alți predicatori, urmașii Sfîntului
Dominic. 104. Arbusti : credincioșii. 106. O roatã : Sfîntul Dominic. Telegii : carul Bisericii
lui Cristos. Cf. Purgatoriul, XXIX, 107. 107. Pe care s-apãrã credința vie : a se înțelege :
sfind pe car (ca Beatrice în scena vie a procesiunii mistice din Paradis). Relativul „care”
se referã la „telegii” din versul precedent. 108. Sacrilegii : ereziile. 109. A altei : adicã a
Sfîntului Francisc, comparat cu cealaltã roatã a telegii. 111. D'Aquin : Sfîntul Toma.
112. Ci-atît : în text : „Ci orbita pe care o fãcu partea extremã a circumferinței sale (a roții)
este pãrãsitã, astfel încît unde înainte era drojdie (bunã pentru a pãstra vinul), acuma este
mucegaiul”, adicã, dupã cum interpreteazã unul din cei mai vechi comentatori, Iacopo della
Lana : „unde la început erau frãție și unire, acuma este dezbinare și urã”. 115. Gloata : domi-
nicanii rãtãciți. 116. Sãi : ai Sfîntului Dominic. Curã : curg, aproape ca o apã. 117. Primii :
cei dintîi urmași ai sfîntului. Cãlcîiul : adicã în direcție opusã, înaintînd cãtre locurile pe care
ceilalți le-au lãsat la spate, întorcîndu-le cãlcîiele. 119. Ei : cãlugãrii dominicani. Seceriș :
rodul sufletesc al predicilor. Pirul : buruiianã pãgubitoare agriculturii, cãci, o datã pãrãsitã, cu
greu se poate stîrpi. Aici din pir va consista aproape întreaga recoltã. 120. Șurã : un adãpost
pentru recoltã. 121. Cartea : ordinul dominican, comparat aici cu o carte. 122. Filã : în sens
tot figurat : cîte unul sau doi cãlugãri. Sale : ale cãrții. 123. Ce fui : urmașii credincioși

586

PARADISUL

124 dar n-o fi d'Aquasparta, nici Casale
din cari ai legii-atari ies interpreții
cã unii-o strîng, iar alții-o iau la vale.
127 Eu fui Bonaventura-n timpul vieții ;
și-oricãror griji, și nu-s oficii mici,
le-am pus nebiruit de sus pãreții.
130 Iluminat e și-Augustin aici ;
ei [cei ce] primii-ntre descultii goi
cu cerul s-au fãcut prin sfoar-amici.
133 Ugo Sanct Victor și doi Petri-apoi
Comestor și Ispanu ce-ntr-o carte
Cu șase-ori douã pãrți e viu la voi.
136 Natan profetul e, și mai departe,
Hrisostomos și-Anselm și-acel Donat
ce demn maestru-a fost al primei arte.

124. nu-i nici (a). 131. cei ce primi (a). 137. Și-Anselm și H. (a).
învãțaturilor sfîntului (numai doi sau trei monahi pot fi împãcați cu cugetul cã sînt ceea ce
au fost înaintașii lor). 124. Aquasparta : Matteo d'Acquasparta, conducãtorul „general” al
franciscanilor și apoi cardinal. În 1300 a fost trimis de papa Bonifaciu al VIII-lea la Florența,

ca să încerce o împăcare între „albi” și „negri” (bianchi și neri). A fost șeful unui curent care era pentru interpretarea mai puțin riguroasă a tipicului franciscan. Casale : Ubertino d’Ilia da Casale (1259-1338), șeful curentului contrar, intrând în ordinul franciscan în anul 1273, a fost silit să-l părăsească și să treacă în cel benedictin (1317). A predat teologia la Paris și în mai multe orașe italiene, unde de asemenea s-a relevat și ca predicator. Surghiunit pe muntele Verna, a scris, întru apărarea doctrinelor sale, o carte intitulată Arbor vitae crucifixae.

125. Legii : ale tipicului franciscan. 126. O strâng : spiritualiștii, al căror șef era Ubertino da Casale. La vale : conventualii, al căror reprezentant mai de seamă era d’Acquasparta. Am văzut că spiritualii (conduși de Ubertino da Casale) erau cei mai riguroși, iar conventualii mai indulgenți în interpretarea tipicului franciscan. 127. Bonaventura : Bonaventura da Bagnorea, despre care am mai vorbit (nota 29). 128. Griji : a se înțelege : „Am pus stavile (păreți) nespuse de înalte oricăror griji pămîntene”. Știm într-adevăr că, în timpul cît a fost conducător general al franciscanilor, „a știut să se ție departe de excesele și ale spiritualilor, și ale conventualilor și a fost apărător vajnic al sărăciei” (F. Tocco). 130. Iluminat : Illuminato da Rieti, unul din cei doisprezece călugări ce însoțiră pe Sfîntul Francisc în călătoria lui în Orient, la curtea sultanului. Augustin : nu e vorba, firește, de marele Augustin, ci de un Augustin din Assisi, care și el a fost unul dintre primii urmași ai Sfîntului Francisc și reprezentant al ordinului în Terra di Lavoro (ținut aproape de Neapole) în anul 1216. 132. Prin sfoar- : căpăstru care servește de cingătoare călugărilor franciscani. 133. Sanct Victor : celebrul teolog (1097-1141) născut în Flandra și care a trăit mai mulți ani în mînăstirea Saint Victor din Paris. Pentru știința sa a fost supranumit alter Augustinus. 134. Comestor : Petrus Comestor, adică comestor librorum (= devorator de cărți). S-a născut la Troye, în Franța, la începutul secolului al XIII-lea. A fost secretar al Universității din Paris și a murit în 1179, tot în mînăstirea Saint Victor. Cea mai cunoscută operă a lui este Historia scholastica.

Ispanu : Petrus Hispanus, născut la Lisabona (1226) : filosof, medic, teolog și papă cu numele de Giovanni al XXI-lea ; a murit în 1277. O carte : Summula logicae, tratat de filosofie în douăsprezece (6×2) părți, datorat lui Petrus Hispanus. 135. Voi : oamenii pămîntului. 136. Natan : profetul Natan, care, din porunca Domnului, dojeni pe David pentru că pusese la cale uciderea lui Urie, ca să-i ia soția. Cf. Samuel, II, 12, 10 : „Și acum nu se va depărta sabia din casa ta în veac, pentru că m-ai defăimat pre mine, și ai luat pre femeia lui Urie, Hetitul, ca să-ți fie femeie”. 137. Hrisostomos : Sfîntul Ioan din Antiohia, zis Hrisostomul sau Gură-de-Aur (347-407), patriarh al Constantinopolului. Anselm : Sfîntul Anselm din Aosta (Piemont). A fost episcop în Canterbury (Anglia) de la 1093 pînă la moarte (1109). Dintre operele sale, foarte numeroase și adînci, e celebră aceea despre întruparea lui Cristos : Cur Deus homo ? Donat : Aelius Donatus, gramatic roman din secolul al IV-lea d.Cr., autorul unei Ars grammatica, foarte renumită și destul de răspîndită în Evul Mediu. 138. Primei : gramatica era prima

587

DIVINA COMEDIE

139 Raban apoi, și mie-alăturat

Ioachim abatele Calabriei care

cu spirit de profet a fost dotat.

142 Să ’nalț pe-un paladin atît de mare

mișcat eu fui de-aprinsa simpatie

și-a lui fra Tomas dulce cuvîntare,

145 precum mișcă și-ntreaga-ne frăție”.

142. Să-l laud pe-un Maestru (a). 143. Mișcatu-m-a și (a). 144. Și și-a lui Toma (a).

145. Precum mișcata (a).

dintre cele șapte arte ale triviului (gramatica, dialectica și retorica) și quadriviului (aritmetica, geometria, muzica și astronomia). 139. Raban : Rabanus Maurus din Magonza, născut la 776 și mort la 856. A învățat în mînăstirea din Fulda, sub direcția lui Alcuin, care a adăugat la numele discipolului preferat pe acela de Maurus, discipolul prea iubit al Sfîntului Benedict. A fost stareț al mînăstirii din Fulda și arhiepiscop al Magonzei. Pe lîngă multe opere teologice și tratate pentru școlile teologice, a lăsat o enciclopedie (De Universo) și numeroase interpretări ale Vechiului Testament. 140. Ioachim : Gioacchino da Fiore, monah calabrez și stareț al mînăstirii din Corrazzo. Ca și Raban, a fost exeget biblic și propovăduitor de reforme sociale și religioase foarte îndrăznețe, ca o consecință a unei interpretări mistice

a Bibliei, cu totul particulară lui și condamnată de Biserică (Del Lungo). 141. Profet : fiindcă făcea și multe profeții despre viitorul Bisericii și al societății omenești. 142. Paladin : Sfântul Francisc. 144. Fra Tomas : Sfântul Toma de Aquino, care a arătat o dragoste fierbinte pentru Sfântul Dominic. 145. Mișcă : face aluzie la hora sfântă a sufletelor fericite din acest cer al teologilor (-ntreaga-ne frăție), care și ea a fost pusă în mișcare de plăcerea ce-a încercat-o ascultând dulcea cuvântare a Sfântului Toma despre Sfântul Francisc.

588

PARADISUL

Cîntul XIII

Cerul al patrulea, al Soarelui :
sufletele înțelepte

Dublul joc și cînt al sufletelor (1-30) Sfântul

Toma vorbește lui Dante despre știința lui

Solomon, Adam și Isus Cristos (31-110)

Greșeala judecăților pripite (111-142)

1 Vrînd bine să-nțelegi ce-acum văzui,
imagini fă-ți în gînd, și neclintite
ca stîncă să le ții, cît timp îți spui.

4 Ia cincisprezece stele-n felurite
bucăți de cer, cari ard așa de clare
câ-nving și zări oricît de-acoperite,

7 ia Carul cel ce zi și noapte are
atîta loc, că-ntors în orice fel
proșapul său, el veșnic nu dispăre,

10 și ia și gura cornului acel
ce-ncepe-n osie,-n vîrfu-i care-ascunde
un punct ce-a lumii osie-o ține-n el

13 și două semne fă-ți apoi rotunde
cum fu făcut și de-a lui Minos fată
simțînd al morții ger cum o pătrunde,

4. Cari senine (a). 5. Pe bolta (a). Lucesc bolta-ncît cuprins ea are (a). 6. Ca vîlul
ceții-ndesuite (a). Că-nving de ceață pline (b). 8. pe cer (a). 9. Întors al său proșap (a).

8-9. Atîta loc pe cer, că-n orice fel/ Întors proșapu-n veci nu ne dispăre (a). 11. -n
vîrfu oiștei, din (a). 11-12. Ce-n vîrfu oiștii-ncepînd ascunde/ Un punct ce ține
osia lumii-n el (b). 14. cînd a lui (a).

1. Acum : în această clipă, transportîndu-se la timpul cînd se afla în Rai ; altfel ar fi trebuit să spună „atunci”. Tot astfel și-n textul italian : „or vidi”. 2. Imagini : să-ți închipui ce va urma. 5. Bucăți : ținuturi, regiuni ale cerului. 6. Acoperite : de ceață. 7. Carul : cele șapte stele ale așa-zisului Car al lui Boote (Boarul). 8. Loc : în emisferul ceresc boreal. -ntors : „fiindcă stelele Carului cel Mare împlinesc ocolul lor [întorcînd proșapul Carului înăuntrul spațiului cerului nostru], rămînînd mereu vizibile” (Del Lungo). 9. Proșapul : fiindcă se rotește cu el în jurul polului. 10. Gura : deschizătura corpului prin care iese sunetul. Cornului : Carul cel Mic, ale cărui stele sînt dispuse aproape în forma unui corn de vînătoare, al cărui vîrf începe lîngă steaua polară, pusă la extremitatea osiei, adică a axului împrejurul căruia se rotește. A se construi : „gura acelu corn (deschizătura acelu corn – Carul cel Mic, ce în vîrfu-i are steaua polară) ce-ncepe în osie ce-a lumii osie-o ține-n el”. 13. Semne : constelații. Cu alte cuvinte : „Ia-ți stelele din Carul cel Mare, adaugă pe acelea ale Carului cel Mic, dispune-le în două constelații în formă de cercuri concentrice, care se rotesc în sens invers, și vei avea o palidă imagine de ceea ce am văzut eu, cînd sufletele teologilor au început să se învîrtească și să cînte”. 14. Fată : Ariadna, fiica lui Minos, a cărei coroană (cf. Ovidiu, *Metamorphoses*, VIII, 174-182) Bacchus o schimbă în stele : Coroana Ariadnei. 15. Ger : în clipa morții.

589

DIVINA COMEDIE

16 și cum o roată-i de-alta luminată
și ambele rotesc și-așa că-n drum
rotirea lor li-e cale-ntîmpinată ;

19 și-abia un palid chip avea-vei cum
fu grupa lor și dubla-le-nvîrtire
pe lîngă punctul unde stau acum,
22 căci fu mai sus de-a noastr-orice privire,
pe cît mai sus de cursul linei Chiane
e cea mai iute-a cerului rotire.
25 Nu cînt-aici pe Bah, și nici peane,
ci trei persoane-n veșnica natură
unind divinu-n trupul firii-umane.
28 Cînd joc și cînt apoi sfîrșite fură,
din griji în griji ferice-a-și trece zorul,
spre noi aceste lămpi un front făcură ;
31 același foc ce-mi fu povestitorul,
Francisce,-al vieții tale minunate,
a rupt tăcerea ce una tot corul :
34 – „Cînd e bătut un rînd de spice, frate,
și boabele-n grînar acum sînt puse,
mă-ndeamn-un dulce dor și-alt rînd a-l bate.
37 În pieptul, crezi, Cui scoas-o coastă-i fuse
din ea spre-a face-obrazul minunat
a cărui gur-atîta plîns ne-aduse,
40 și-n pieptul Cui, de lance-nsîngerat,
și-ntîi și-apoi răsplat-a dat deplină
încît iertare-oricârei culpe-a dat,

20. C-un centru-n punctul (a). 22. Căci ea-ntrecea atît orice privire (a). 28. [sfîrșind]
apoi tăcură (a). 30. Un front spre noi (a).

18. -ntîmpinată : de întîmpinare, întrucît stelele celei dintîi constelații, învîrtindu-se, se
întîlnesc cu ale celei de-a doua, care la rîndu-i se rotește în sens invers. 21. Stau acum : în
text : „eram atunci”, adică în centrul acelor rotiri. 25. Nu cînt : subiectul este sufletele teolo-
gilor. Present istoric, în loc de au cîntat (atunci, acolo, în Rai). Bah : ca în corul vechilor pîgîni.
Peanne : imnuri de laudă către Apollo. 28. Cînd : a se construi : „Cînd joc și cîntec fură sfîrșite,
aceste lămpi, ferice de a-și trece zorul din griji în griji, făcură un front spre noi”. 29. Din griji :
trecînd din grija cîntului în lauda lui Dumnezeu în grija de a instrui pe Dante. 30. Un front :
se întoarseră către Dante și Beatrice. 31. Foc : Sfîntul Toma. 34. Rînd : face aluzie la prima
îndoială a lui Dante : „ce-ngrașă mult pe cel ce nu s-abate”. 35. Puse : și explicația este pusă
la adăpost în memorie. 36. Alt rînd : de spice, adică cealaltă îndoială a lui Dante despre
știința lui Solomon, cu privire la care Sfîntul Toma a spus că „nu s-a născut un altul să vadă
mai bine”. Bate : a o explica. 37. Pieptul : lui Adam. 38. Obrazul : al Evei. 39. Gur- : lăcomia,
fiindcă, urmînd sfatul șarpelui ispititor, a gustat cea dintîi din fructul oprit și a dat apoi să
guste lui Adam, împovărîndu-ne astfel pe toți cu păcatul original, pentru a cărui ispășire a fost
nevoie de întruparea, pătîmirea și moartea lui Isus Cristos. 40. Cui : Isus Cristos. 41. -ntîi :
înainte de a muri, cu pilda vieții Sale și cu pătîmirea Sa. Apoi : după moarte, dînd oamenilor
plăcuți lui Dumnezeu mijlocul de a se izbăvi. 42. Oricârei : fiindcă nici o greșeală nu e atît

PARADISUL

43 cît poate-umana fire-avea lumină
fu pusă toată-n ei de-Acela care
zidit-a pe-ambii-n mila sa divină.
46 Și deci ce-am spus mai sus și-e de mirare,
că «n-a văzut alt om așa de-afund»
ca bunul cel ce-a cincea faclă-l are.
49 Deschide-ți ochii-acum la ce-ți răspund
să vezi, că tu ce crezi și-a mea rostire
sînt una-n tot ca centru-ntr-un rotund.
52 Tot ce-i Etern, sau poate-avea pierire,
nu e decît reflexul din ideea

ce-o naște-al nostru Rege prin iubire.

55 De Primul cel ce-o naște-apoi, aceea
lumina vie-n veci nu se desparte
și nici de-amor ce-i fața lor a treia.

58 Prin mila sa El razele-și împarte
ca și-n oglinzi, în nouă subzistențe,
ci-n veci fiind tot Unul mai departe.

61 De-aci scoboară-n ultime potențe
din act în act mai jos, mereu slăbind
și-abia mai naște scurte contingente,

48. faclă-l (a). 55. De-al Său izvor apoi, în veci (a). 56. nu se mai (a). 58. lumina (a).

60. Tot anul rămânînd (a).

de gravă, încît să nu poată fi răscumpărată prin pătimirea lui Isus. 43. Cît : a se construi :
„Cîtă lumină poate umana fire-avea (în ea)”. 44. Ei : Adam și Isus Cristos. Acela : Dumnezeu,
creatorul amîndurora. Raționamentul lui Dante este astfel : „Toate creaturile, și muritoare,
și nemuritoare, purced din puterea care vine de la Dumnezeu. Aceasta, trecînd prin ceruri,
produce astfel creaturile, punînd în ele pecetea divină, care strălucește aici mai mult, colo
mai puțin, fiindcă nu totdeauna natura urmează opera lui Dumnezeu. Adevărata perfecție o
avem numai cînd Dumnezeu acționează direct, cum a fost la crearea lui Adam și la întruparea
lui Isus Cristos. De aici urmează că nici un om n-a fost mai desăvîrșit ca Adam și Isus. Deci
lauda adusă lui Solomon de către Sfîntul Bonaventura, că n-a fost cineva care să fi știut mai
mult decît el, se referă nu la Solomon om, ci la Solomon rege. A fost așadar cel mai învățat
dintre regi, după cum se vede și din ceea ce a cerut lui Dumnezeu : darul științei” (Steiner).

46. Ce : că nu s-a ivit nici un om mai învățat decît Solomon. 48. Bunul : știința. Faclă :
Solomon. 50. Că tu : a se construi : „Că ce crezi tu și rostirea mea...”. 51. Centru- : centrul
cercului, care nu poate fi decît unic. 52. Etern : ființele nemuritoare, ca de pildă îngerii, în
diferitele lor stihii. Pierire : ființele nemuritoare. 53. Ideea : verbul divin, adică ideea pe
care Dumnezeu Tatăl o concepe despre Sine și care se întrupează în Fiul. Ideea, în limbajul
teologic, este, în taina Sfîntei Treimi, a doua persoană : Fiul pe care Dumnezeu (al nostru
Rege) îl naște printr-un act de iubire. 55. Primul : Tatăl. 56. Lumina : Fiul. Desparte :
de iubire. nu se mai desface din unitatea substanțială cu Dumnezeu. 57. Amor : Duhul Sfînt.
59. Oglinzi : face aluzie la cele nouă cercuri cristaline, puse în mișcare de cele nouă stihii
îngerești. Nouă : în cele nouă stihii îngerești. Subzistențe : fiind creați de Dumnezeu, fără
intermediul cerurilor. 61. Potențe : în elementele pămîntești, despre care spune că sînt
potențe, fiindcă în ele nu e viață, ci doar posibilitate de viață. 62. Act : de la un cer superior
la celălalt, inferior. Cerurile sînt numite acte fiindcă sînt active în producerea ființelor infe-
rioare. 63. Contingente : ființe coruptibile și muritoare.

591

DIVINA COMEDIE

64 și-acestea eu le judec ca fiind
născute stări, și cerul le produce
ori cu sîmînt-ori fără ea, rotind.

67 Dar ceara lor și mîna ce-o induce
nu sînt de-un fel, de-aceea și izvodul
mai mult ori mai puțin sub semn străluce.

70 De-aici și pomii felurit au rodul,
mai bun ori rău, deși de-o rădăcină,
de-aci se naște geniul sau nărodul.

73 De-ar fi și ceara-n toate-atotdeplină,
și ceru-ar fi-n suprema sa putere,
perfect-ar fi și-a semnului lumină.

76 Natura-i însă-n veci aci-n scădere ;
artist ce-a artei siguranț-o pune
de-ajuns în op, dar cea din mîini îi pier.

79 Deci cînd Virtutea prim-astfel dispune
și-mprim-așa iubirea sa-nfocată,

s-atinge-atunci suprema perfecțiune.

82 Așa pământu-ajunse demn odată
perfecte vietăți din el a da,
și-așa Fecioar-ajunse-nsărcinată.

85 Într-astea deci aprob părerea ta :
câ-n doi aceia nu mai stete minte
umană-n veci și nici nu va mai sta.

65. Născut iar nu făcut (a). 69. Divers sub semnul ideal (a). 74. Și-ar fi și Ceru-n
toat-a (a). 75. Tiparu-ar fi-ntru toat-a sa lumină (a). Vedea-i-ar semnu-n toată (a).
79. așa (A). 80. și-așa imprimă dragostea-nfocată, (a). Am trecut în text vari-
anta (a), după indicația manuscrisului. 84. ajuns-a naște fiu o fată (a).

64. Acestea : contingențele, ființele coruptibile. 65. Născute : zămislite. 66. Fără ea : mine-
ralele. 67. Ceara : materia, cu care îngerii, ajutați de ceruri, formează ființele inferioare.
Mîna : a îngerilor : principiul creator al materiei. 68. De-un fel : nu e totdeauna egal, ci
puterea lor este uneori mai mare, alteori mai mică. Izvodul : amprenta, pecetea, ceea ce
rezultă din această înrîurire a principiului asupra materiei. 72. Nărodul : unii se nasc genii,
alții proști. 73. Atotdeplină : dacă materia ar poseda, în gradul cel mai mare, posibilitatea
sa de perfecție, și cerurile ar deține puterea formatoare în cel mai înalt grad (perfect ar fi).
75. Semnului : amprentei. Lumină : ideea creatoare a lui Dumnezeu ar străluci în toată
splendoarea-i. 76. Aci : în ceruri. 77. Siguranț- : obișnuință, stăpînirea tehnică. 78. Cea :
siguranța mîinii. În text : „mîna care tremură”. Puterea nedesăvîrșită a cerurilor este com-
parată cu cea a unui artist care posedă tehnica, dar a cărui mîină tremură. 79. Prim- : a
lui Dumnezeu. 80. Așa : cu desăvîrșire, direct, fără intermediul cerurilor. 82. Odată : cînd
Dumnezeu, suflînd, a creat pe Adam. 83. Perfecte vietăți : în text : „toată desăvîrșirea
animală”, adică a unei ființe însuflețite. Cf. Geneza, II, 7 : „Și a făcut Dumnezeu pre om,
țărîna luînd din pămînt, și a suflat în fața lui suflare de viață, și s-a făcut omul cu suflet viu”.
84. Așa : prin opera directă a lui Dumnezeu, Sfînta Fecioară zămisli și născu pe Isus, cea mai
desăvîrșită dintre ființele omenești. 86. -n doi : în Adam și Cristos. 86-87. Minte umană :
atît de desăvîrșită.

592

PARADISUL

88 Dar dac-acum eu n-aș vorbi 'nainte,
tu : «Cum a fost deci făr' de-asemănare ?»
din nou mi-ai sta[-ntrebînd cu noi cuvinte].

91 Dar ca să-ți pară clar ce-ascuns îți pare,
socoți, ce-a fost, ce cauz-avu să nege,
cînd «cere» i s-a zis să cear-atare.

94 Eu n-am vorbit să nu poți tu-nțelege
câ rege-a fost, și deci el cuminție
ceru, spre-a fi desăvîrșit un rege.

97 Dar nu spre-a ști-n ce număr pot să fie
motorii-aci, nici dacă din necesse
și-un contingent, necesse-o să ne vie,
100 nici si est dare primum motum esse,
nici dacă vrun triumphi, ce n-ar avea
unghi drept, în semicerc el totuși iese.

103 Ce-am spus și-ți spui și-acum, de poți vedea :
un cap regal ceru, și deci spre-atare
științ-a săgetat intenția mea.

106 Spre «nu sui» de 'nalți tu gînduri clare,
cunoști că numai regi am în privire,
câci mulți sînt regi, dar buni găsești arare.

89. te-ai face (a). Eou făcînd (a). 90. aceleiași cuvinte (a). 101. în el (a). 102. să
iese (a). 101-102. Nici dacă-n semicerc, cînd n-ar avea/ Unghi drept în el, perfect
triumphiul iese (a). 103. astfel (a). 105. tel (a). 106. concluzii (a).

89. Asemănare : face aluzie la Solomon, despre care Sfîntul Bonaventura a spus că a fost fără

asemănare în știința sa, ceea ce s-ar părea că ar contrazice faptul că ființele cu totul desăvârșite n-au fost decât Adam și Isus, întrucât au fost creați direct de Dumnezeu. 92. Cauz- : adică dorința de a ocîrmui bine pe supușii săi în calitatea-i de rege. Nege : să refuze toate celelalte daruri, pentru cel al științei. 93. Cînd : a se construi : „să ceară atare (știință) cînd i s-a zis «cere»”. Cf. III Regi, 3, 9 : „Și să dai robului tău inima a auzi, și a judeca poporul tău întru dreptate, ca să cunoască între bine și între rău”. 95. Rege : Sfîntul Bonaventura, aplicînd metoda scolastică, care proceda prin nenumărate distincții, caută a justifica ce-a spus despre Solomon, arătînd că vorbele sale s-au referit numai la calitatea de „rege” a lui Solomon. În realitate, toată argumentația ne cam face impresia (spunînd aceasta cu tot respectul față de Dante) de sofistică. Ni se pare că Sfîntul Bonaventura cam împarte un fir de păr în patru, defect de subtilitate comun de altfel multor filosofi și teologi. Am impresia că Dante, bîgînd de seamă c-a mers prea departe cu afirmația că n-a fost nimeni mai învățat decât Solomon, caută pe urmă să reducă afirmația sa în limite mai restrînse. 97. Dar : e vorba tot de Solomon, care n-a cerut știință teologică și nici filosofică sau matematică, ci știința practică necesară unui rege spre a face fericiți pe supușii săi. Număr : chestie teologică, despre numărul îngerilor motori ai cerurilor, foarte discutată în vremea lui Dante, care s-a ocupat de ea și în Convivio, II, 5. 98. Necesă : chestie de logică : dacă dintr-o premisă necesară și din alta contingentă (necesară) poate deriva o consecință necesară, ceea ce Aristotel, firește, neagă. 100. Si est : dacă e posibil de-a admite că există o mișcare primordială (care nu derivă dintr-o altă mișcare), lucru neadmis de Aristotel și admis de teologi. 101. Vrun triumghi : dacă într-un semicerc se poate înscrie un triunghi, care să nu fie dreptunghi, ceea ce este imposibil. 102. Iese : reușești a-l înscrie într-un semicerc. 103. Ce-am spus : a se construi : „De poți vedea, ce-am spus și-ți spui”. 107. Am : am avut, cînd am spus că n-a fost cineva mai învățat decât Solomon.

593

DIVINA COMEDIE

109 Ia-mi vorba deci cu-această osebite,
și-atunci ea poate sta cu tot ce crezi
de primul om și-al nostru dulce mire.
112 Și plumb pe tălpi, ca-ncet să 'naintezi
asemeni c-un trudit, să-ți fie-aceste,
cînd mergi spre «da» și «ba» și nu le vezi.
115 Căci cel mai prost din proști acela este
ce-afirm-ori neagă fără de-a distinge
și sare-așa vorbind fără de veste.
118 Pe false căi de-aceea ne și-mpinge
orice curent creat pe-un calapod,
iar patima a noastră minte-o-nvinge.
121 Din mal te-ntorci mai rău decât nărod
căci nu te-ntorci cum pleci, cînd a pătrunde
tu vrei un adevăr și n-ai metod.
124 La ce-ți spui eu cu probe clari răspunde
Parmenides, Melis și Bris și-acei
ce-au mers așa și nu știură unde.
127 Și-așa Sabel, ori Arie și-alți ca ei
ce-au fost ca spăzi Scripturii s-o sfișie,
căci drepti voind să fie-au fost mișei.
120. Și-apoi și mintea patima, ne-o-nvinge (a). 121. drum (a). 124. Și-aici cu probe
limpezi (a). 126. și ei (a).

109. Osebite : distincție, în sensul scolastic. 111. Primul om : Adam. Mire : Isus Cristos.
113. Aceste : faptul că n-a interpretat bine cuvintele mele. 117. Sare : se pornește, pe neașteptate, la vorbă. 119. Calapod : opinia curentă. 120. Patima : convingerea greșită că opinia noastră e cea adevărată. 121. Din mal : gîndul poetului se-ndreaptă către pescari. 122. A pătrunde : în text : „a pescui”. 125. Parmenides : născut în Italia, în colonia greacă Elea, către 535 î.Cr. A susținut că lumea e alcătuită numai din două elemente, focul și pămîntul, iar soarele este principiul tuturor lucrurilor. Cf. Diogene Laerțiu, IX, 21-23. Melis : tot din școala eleatică, originar din Samos și trăind în a doua jumătate a secolului al V-lea î.Cr.

Afirmă că mișcarea nu e o realitate, ci o aparență. Despre Parmenide și Melis, Dante spune în *De Monarchia* (III, 4) că Aristotel (*Phys.*, II, 10) îl critică : „dicens qui falsa recipiunt, et non syllogizantes sunt”. Bris : din Eraclea, cercetător al problemei cuadraturii cercului. 127. Sabel : eretic din secolul al III-lea d.Cr. A tăgăduit Sfînta Treime și a fost condamnat de conciliul din Alexandria (261). Arie : șef al sectei eretice care a luat numele de la el. A fost condamnat de conciliul din Nicea (325). A tăgăduit că Fiul e consubstanțial (de aceeași ființă) cu Tatăl. Sfîntul Toma, în *Summa theologica*, vorbind de Arie, spune : „Erezia lui, care a despărțit divinitatea, este mai detestabilă decît aceea a lui Nestor, care a separat umanitatea de persoana Fiului lui Dumnezeu”. 128. Spăzi : traînd cu violență cărțile sfînte, interpretîndu-le în mod silit. Astfel interpretează toți comentatorii moderni (Del Lungo, Torraca, Passerini). Steiner însă, luîndu-se după o glossă a unuia din cei mai vechi comentatori (Francesco da Buti), crede că trebuie să interpretăm : deformînd înțelesul lor, ca și spadele care reflectă deformate chipurile ce se oglindesc în ele, pe care le arată lungi, dar strîmbe : „Cînd spada este lucioasă și chipul omenesc se reflectă în ea, îl arată strîmb și nu în forma pe care-o are” (Buti). Cred că această a doua interpretare trebuie socotită greșită. 129. Mișei :eretici, din prea multă prezumție a științei lor.

594

PARADISUL

130 Un om cînd judecă să nu se ție
prea sigur deci, ca cel ce estimează
cît timp sînt verzi recoltele-n cîmpie.

133 Văzut-am eu măceșul cum iernează
stînd sterp întregul timp și spin cu fiere,
și-apoi pe vîrf cu floare cum s-ornează ;

136 văzut-am nava iute și-n putere
pe mări făcîndu-și drumul său deplin,
și-ntrînd în port, cum făr' de veste pier.

139 Cînd vād pe-un om jertfînd și pe-alt creștin
furînd, nu cread-oricare Stan și Radă
că vād de-a dreptu-n sfatul cel divin,

142 căci āsta poate-urca, cel'alt să cadă”.

131. Caius (a). 134. fiere (a). 142. și-alalt (a).

131. Estimează : Cf. *Convivio*, IV, 15 : „Sînt mulți atît de preumțioși de inteligența lor, încît cred că pot măsura cu inteligența toate lucrurile, socotind adevărat tot ce li se pare lor astfel, și fals ceea ce lor nu li se pare”. Se aseamănă aceștia cu țāranul ce face pronosticuri asupra recoltei, cînd grîul e încă verde. 133. Māceșul : nu trebuie să facem judecāți pripite despre rāutatea oamenilor, fiindcā cine pare rāu poate fi cu totul altfel în interiorul lui, ca și māceșul, care toatā iarna se aratā sterp și plin de spini, iar pe urmā, în primāvarā, se împodobește cu cele mai plācute flori. Aceeași idee, într-o formā mai modernā, a exprimat-o Pascoli, spunînd că în inima fiecārui chiparos e un cuib de privighetori și sub fiecare piatrā albā, un scorpion. Cît privește expresia „cu fiere”, traducātorul și-a amintit de pādurea sinucigașilor din cîntul XIII din *Infern*, unde Dante își închipuie că sufletele acestor pācātoși s-au preschimbat în copaci cu frunze întunecate și care în loc de fructe au spini plini de otravā și fiere. 138. În port : pierind tocmai cînd putea crede că se aflā la adāpost de orice primejdie. 139. Jertfînd : făcînd ofrande, pomeni, cum era obiceiul în Evul Mediu : arātîndu-se deci om drept și evlavios.

140. Stan și Radā : foarte frumoasā traducere, substituindu-se o expresie curat romāneasā la „*donna Berta o ser Martino*” a lui Dante. Acestea erau douā nume convenționale, ca și Titus și Caius întrebuițați în dreptul civil la romani. Ranieri da Perugia, de pildā, scrie : „Tu, doamna Berta, mama zisului vînzātor ; tu, jupîn Martin, debitor principal”. 141. Cā vād : cā-i vād. Sfatul : judecata. 142. Āsta : cel care furā. Sā cadā : cel care jertfește.

595

DIVINA COMEDIE

Cîntul XIV

Cerul al cincilea, al lui Marte :
sufletele rāzboinicilor

Āndoiala lui Dante (1-13) Strālucirea

fericiților după Judecata de Apoi (14-66)
Cununa a treia și trecerea în cerul lui Marte
(67-126) Extazul poetului (127-139)

1 Spre cerc din centru, și spre centru vine
din margini apa în rotundul vas
precum o miști de-afară ori din sine.

4 Acestea ce le spui mi-au și rămas
venite-n gând deodată când tăcut-a
și duhul plin de glorie-al lui Tomas,
7 prin faptu-asemănării, căci făcut-a
la fel și el vorbind, și Beatrice,
căci, după el, ea astfel început-a :

10 – „Acesta are zor, deși n-o zice,
și nici vorbind, dar nici nu se gîndește,
să afle și-alt un adevăr de-aice.

13 Să-i spui de focul cel ce vă-nvălește
substanța voastr-aici, va rămînea
etern la voi cum astăzi vă-nflorește,

16 și rămînînd, să-i spui cum va putea,
cînd voi veți fi iar trup, la voi rămasul
să nu vă fie-o piedic-a vedea ?”.

16. dacă da, (a). 17. Cînd fi-veți iarăș (a).

1. Spre cerc : un vas lovit pe dinafară imprimă apei o mișcare circulară concentrică, prin care undele se mișcă de la periferie către centru, pe cînd apa lovită în mijlocul vasului formează cercuri ce se mișcă invers, de la centru către periferie. Tot astfel, atenția lui Dante, cînd vorbea Sfîntul Toma, se transportase de la centru (centrul cununii în care se găseau el și Beatrice) la periferie ; acum, cînd vorbește Beatrice, s-a întors de la periferie la centru. 3. Miști : o lovești. Din sine : în centrul vasului. 4. Rămas : mi-au venit și mi-au rămas în minte. 8. La fel : a mișcat atenția mea de la Beatrice (centrul) la el (periferia). Și Beatrice : care, vorbind, a mișcat atenția mea de la periferie (Sfîntul Toma) către ea (centrul cununii). 10. Acesta : Dante. Ghicind dorul lui Dante de a i se lămuri o nouă îndoială, Beatrice se adresează sufletelor fericite care formează cununa de lumină a teologilor, rugîndu-le să dezvăluie adevărul. 11. Gîndește : Beatrice a ghicit dorul lui Dante mai înainte chiar de a se fi formulat distinct în gîndirea lui. 12. De-aice : din cerul teologilor. 13. De : dacă. 15. -nflorește : vă transformă în flori de lumină. 16. Rămînînd : în cazul cînd acel foc ce vă învelește va rămînea. 17. Cînd : cînd, după Judecata cea de Apoi, veți recăpăta, împreună cu trupul, și ochii omenești. Rămasul : lumina
596

PARADISUL

19 Cum cei ce-n dans rotind își poartă pasul,
cînd sînt cuprinși de-un spor de veselie,
mai veseli tropotesc și ’nalță glasul,
22 așa mi-au arătat la ruga pie
și-acele sfînte hori o sporitoare
plăcere-n dans și-n dulcea melodie.

25 Acel ce plînge că pe lume moare
spre-a fi cu viață-n cer, el n-a simțit
eterna rouă-n dulcea ei răcoare !

28 Căci Unu, Doi și Trei ce-n veci unit
și-n Trei și-n Doi și-n Unu e deodată,
și-așa-ngrădește tot, Cel ne-ngrădit,

31 puterea lui de trei ori fu cîntată
de toți de-aici, și-așa fu melodia
c-ar fi oricărui bine-o demnă plată.

34 Și-n cea mai strîmtă roată din făclia
cea mai divin-așa de dulce-un grai
cum poate-avu Gavril către Maria,

37 răspuns a dat : – „Iubirea noastră-n Rai
atîta timp cît ține sărbătoarea,
luci-ne-va-mprejur cu-atare strai.

40 Lucoarea lui urmează-n grad ardoarea
și-ardoarea văzul, ce ne este-aci
atît cît grația ne-a sporit valoarea.

43 Și-al nostru trup, cînd timpul va veni
în sfînta carne iarăși să se-mbrace,
fiind perfect, cu mult mai drag ne-o fi.

25. Ce plîng că-n lume omul moare (a). 26. ei (a). 28. trei (a). 33. C-ar fi de-ajuns
oricărui bine (b). 35. -atunci modest (a). 41. care toți îl prind (a). iar pe (a).

rămasă. 22. Pie : la ruga, binevoitoare pentru mine, a Beatricei. 23. Hori : cele două cununi
de lumini, care se învîrteau în sens opus. 24. Plăcere : fiindcă, pentru sufletele fericite, nu
există o bucurie mai mare decît aceea de a satisface o dorință dreaptă, mai ales că, în cazul
de față, e vorba și de a veni în ajutorul sârmanei minți omenești, care, fără harul de sus,
înțelege atît de puțin. 27. Răcoare : plăcerea pe care răcoarea o produce oamenilor doborîți
de căldură și însetați (în acest caz : de adevăr). 28. Unu : pentru că sufletele teologilor
începură să cînte lauda Sfintei Treimi. 30. -ngrădește : Dumnezeu, neîngrădit, nu are margini
și cuprinde în el toată creația. 31. Lui : a lui Dumnezeu, în taina Sfintei Treimi. 32. De-aici :
din cerul Soarelui. 33. Plată : melodia cîntecului de laudă era așa de dulce, încît ar fi fost o
demnă răsplată pentru orice faptă bună, oricît ar fi fost ea de mare. 34. Strîmtă ; din cununa
interioară, și deci mai mică. 35. Un grai : graiul lui Solomon. 36. Gavril : Arhanghelul Gavril,
în Buna-Vestire. 38. Sărbătoarea : bucuria sufletelor sfînte, care va ține în vecii vecilor.

39. Strai : veșmînt de lumină. 40. Ardoarea : ardoarea iubirii sfînte, a lui Dumnezeu și chiar
a creaturilor, dacă însă această iubire e îndreptată tot către Dumnezeu, creatorul. 41. Văzul :
viziunea lui Dumnezeu. 42. Atît : văzul mai mare, după cum mai mare sau mai mic este
sporul de merit produs de harul dumnezeiesc. 43. Trup : persoană. Cînd : reînvierea cărnii.

44. Sfînta : fără nici o nevoie materială, cu totul pură. Sfîntul Toma, Summa theologica, III,
supl., 84, spune : „Carnea va fi glorioasă din revărsarea gloriei sufletului asupra trupului”.

De altfel, la Sfîntul Toma, expresia „corpora gloriosa” – cînd vorbește de trupul pe care
sufletele îl vor reîmbrăca după Judecata de Apoi – este foarte obișnuită. 45. Perfect : întrucît
597

DIVINA COMEDIE

46 Va crește deci lumina ce ne-o face
din mila Sa vestmînt supremul Bine,
căci, spre-a-l vedea, prin el sîntem dibace,

49 și văzul deci să crească se cuvine
să creasc-ardoarea ce din el răsare,
să crească raza ce dintr-însa vine.

52 Dar ca și jarul, cînd el flacări are,
ce-atît de-a lui lucoare-nvinse sînt
încît distinct el dintre ele-apare,

55 așa de-a cărnii ce ne-o fi vestmînt
învins-o fi lucoarea ce-azi ne-mbracă,
de-a cărnii, zic, ce moartă ni-e-n pămînt.

58 Țst spor de foc nu trude-o să ne facă,
căci și-n organe-atît va fi și sporul
spre-a-nvinge tot ce poate să ne placă”.

61 Părur-atunci toți gata și cu zorul
să strige-„amin”, și-un cor și-al doilea cor,
de mortul trup atît arzîndu-i dorul,

64 nu numai pentru el, ci poate-un dor
de mame-ori tați, de toți cîți îi iubiră
pe cînd erau și ei din cei ce mor.

54. el dintre ele (a).

va fi persoana completă : sufletul și trupul. 48. A-l vedea : pe Dumnezeu. Prin el : prin

veșmîntul de lumină. Lumina pe care Dumnezeu o dă sufletelor fericite le pune în stare (sîntem dibace) de a-L vedea pe El. 49-51. Să crească : a se observa repetarea de trei ori a acestei expresii. Vorbește un suflet sfînt, fericit, și parcă presimte plăcerea acestor sporuri. „Începuse cu glas modest, dar n-a putut să rămînă rece” (Torraca). 53. Ce : ce, flăcări. 54. El : jarul. Cf. Iezechiel, I, 13 : „ca niște cărbuni de foc aprinși...”. 56. Lucoarea : veșmîntul de lumină, pe care îl avem acum, va fi învins de strălucirea cărnii, pe care o vom îmbrăca din nou, după Judecata de Apoi. 57. Moartă : în momentul de față. 58. Trude : nu ne va fi o piedică. Se referă la a doua parte a îndoielii lui Dante – dacă, recăpătînd ochii o dată cu trupul, aceste suflete nu vor suferi din cauza luminozității prea mari a veșmîntului lor. 59. Atît : puterea ochilor va crește în aceeași proporție cu sporul de lumină, fiindcă, după cum spune Sfîntul Toma în Summa theologica, III, supl., 82, 1 : „Toate organele cărnii reînviata vor fi înzestrate cu o putere nouă, pentru a se putea bucura cu desăvîrșire de fericirea Raiului”. 60. -nvinge : a rezista la orice lucru va face bucuria noastră. 65. De mame : minunată terțină, care ne arată toată umanitatea lui Dante, chiar în Raiul unde ar fi putut să fie împiedicat de știința teologică, care nu mai admite, în sfera fericirii veșnice, alte legături sufletești decît numai cu Dumnezeu. Dar Dante nu era numai teolog ; era mai ales poet, și a știut să introducă în Raiul lui, care altfel ar fi ieșit rece și fără nici o culoare, această notă de adîncă umanitate : sufletele fericite nu se bucură atît de dobîndirea corpului, în ceea ce privește persoana lor, cît mai ales pentru că vor revedea trăsăturile scumpe ale mamelor, taților și copiilor morți. De altfel, Dante nu face altceva decît să aleagă printre Părinții Bisericii și teologi pe aceia care ne dau o idee mai omenească despre fericirea sufletelor în Rai. Astfel se bizuie el pe Sfîntul Grigorie (Dial., IV, 35), care spune că cei fericiți se bucură mai mult cînd văd că se bucură împreună cu cei pe care i-au iubit. Și Sfîntul Ciprian : „Acolo mare ceată de prieteni

598

PARADISUL

67 Și-atunci lucruri, egal lucind, veniră
în juru-acestor roți de care-am spus
așa cum vezi cînd cerul se deschiră.

70 Și-așa cum la suirea-nțîieii seri
pe cer încep noi aștri să-ți apară
ce-acum îți par aieve-acum păreri,
73 așa-mi păru că văd cum licurară
ființe nouă, cari în cerc au cîns
pe-aceste două hori pe dinafară.

76 O, cum veni de iute și de-aprins
veridicu-ți reflex, Spirite sfînte,
în ochii mei, că fui de el învins.

79 Ci-mi sta zîmbind Beatrice-așa 'nainte,
și mîndr-așa, c-a mea de-aci vedere
o las cu multe care-mi fug din minte.

82 Cînd ochii mei au prins din nou putere
să-i urc, văzui că-s singur și transpus
cu Doamna mea spre cerul altei sfere.

85 Simțeam cu bine că mă urc în sus
din focu-nflăcărat al stelei care
părea că arde roșie de nespus.

70. ...sus, ...apus (a). 71. sclipiri (a). 72. ca nu-s (a). 78. încît și (a). 79. ci Doamna
mea zîmbind îmi stă 'nainte (b). 80. văzute (a). 84. cu dulcea Doamnă-n cerul (a).

86-87. din focul stelei plin de-nflăcărare/ ce-așa-mi părea că-i roșu de nespus (b).

ne-așteaptă, de tați, de frați, de copii, care, siguri de nemurirea lor și de izbăvirea noastră,
ne doresc”. 66. Ce mor : muritori și ei, deci încă pe pămînt. 69. Se deschiră : în textul italian :
„si rischiara” (= se luminează). Probabil e vorba aici de o încercare de a da cuvîntului românesc
un înțeles la fel cu cel italianesc, de care se apropie atît ca sonoritate. 72. Păreri : căci lumina
zilei, încă nedispărută cu totul, face în așa fel încît abia se văd strălucind stelele pe cer. A se
admira delicatețea scenei și abilitatea lui Dante de a se folosi de un spectacol natural, ca să
înlesnească pătrunderea în această lume fantastică de lumini și melodii, care-i lumea Raiului.

Se pare că numai la pomenirea pământului, un fel de nouă viață, aproape înfrigurată în aduceri-aminte ale iubirilor familiare de pe pământ, cuprinde pe toate aceste suflete fericite, către care, ca la ascultarea unui apel drag, din tot cerul aleargă alte suflete, asemenea primelor stele pe care seara le zărim răsărind la orizont. 74. Au cins : formînd o a treia comună. 77. Spirite : pentru că strălucirea lor este reflexul iubirii lui Dumnezeu, care iubire este reprezentată, în Sfînta Treime, de Duhul Sfînt. 78. Învins : fiindcă ochii nu putură suferi lumina lor. 80. De-aci : din Rai. În text : „O las printre acele vederi pe care mintea nu le putu urma”. 84. Altei sfere : cerul lui Marte, unde se arată sufletele acelea care au murit lup-tîndu-se pentru credință. 86. Din focu- : unii comentatori înțeleg că Dante bagă de seamă că s-a suit în un alt cer din cauza creșterii strălucirii, cu care de obicei fiecare astru primește pe Dante și Beatrice. Alții (și eu cred că aceștia au dreptate) socotesc că Dante observă că a urcat în Marte din cauza luminii roșii ce-l înfășoară și care e proprie acelei planete. 87. Roșie : cf. Convivio, II, 14 : „Marte usucă și arde lucrurile, căldura lui fiind asemănătoare cu aceea a focului, și aceasta se face pentru că el ne apare înfierbîntat de căldură, cînd mai mult și cînd mai puțin, după desimea sau rărimea aburilor ce-l urmează”.

599

DIVINA COMEDIE

88 Din sufletul întreg și-n limba care
e una-n toți adusei mulțămită

precum cerea și-n har sporita-mi stare.

91 Și nici n-a fost în pieptul meu topită

văpaia jertfei, cînd convins eu fui

că ea cu drag și bine-a fost primită,

94 căci între două raze largi văzui

așa de-aprinse roșii flo[ri, orbește,]

c-am zis : – „Oh, Soare, ce de salbe-ți pui !”.

97 Precum cu stele mari și mici albește

Galaxi-așa, din pol în pol, o cale

ce chiar și pe-nțelepți îi zăpăcește,

100 așa și-n Marte-n fundul sferei sale

un semn formau, cel vrednic de mărire

ce-mparte-un cerc în patru părți egale.

103 Aci-mi simt arta-nvinsă de-amintire,

căci astfel fulgera pe cruce Crist

că n-aflu demn nimic de-asemuire,

106 dar cîți iau crucea lor urmînd pe Crist

ierta-mi-vor cîte las să nu le vază,

căci înșiși vād lucind pe lemn pe Crist.

109 Din corn în corn, din vîrf pînă la bază,

jucau lumini ce schinteiau sporite

cînd se-ntîlneau ori se-ntreceau pe rază,

88. din sufletul meu tot (a). 91. și nici nu-mi fuse-n piept deplin (a). 97. stele (a).

97-98. precum albind Galaxia-n cer cu stele/ și m. și mici, din pol în pol (b).

98. desparte (a). 99. ele (a). 100. Marte (a).

89. E una : rugăciunea cu cugetul e la fel la toată lumea, pe cînd rugăciunea cu vorba este felurită, din cauza limbilor deosebite. 90. -n har : a se construi : „starea mea sporită în har”.

Sporita : după Torraca : „fiindcă Dumnezeu a binevoit să-l ridice într-o altă sferă”. Cred că

trebuie interpretat în sensul că această sporire de har se produce în urma și prin faptul

sosirii lui Dante într-o altă sferă, superioară. Ceilalți comentatori nici nu-și pun problema.

92. Jertfei : a jertfei de iubire, pe care Dante o făcuse cu mulțumirea și ruga lui. 93. Ea :

văpaia jertfei de pe altarul inimii. 95. Flo[ri] : sufletele sfînte, în formă de flori roșii de

lumină. 96. Soare : soarele spiritual al lui Dumnezeu. Salbe : în text : „Cum le împodobesti !”.

98. Galaxi- : Calea Laptelui, pe care grecii o numeau Galaxia (de la gala = lapte). Din pol :

deoarece Calea Laptelui se întinde de la Polul Nord la Polul Sud, în forma unei zone circulare.

99. Zăpăcește : face aluzie la diferitele opinii emise de filosofi spre a explica acest fenomen.

Cf. Convivio, II, 15, unde, după ce a citat unele din aceste opinii, spune că părerea lui Aristotel

n-o putem ști, fiindcă cele două traduceri, „cea veche” și „cea nouă”, nu concordă împreună. Aici Dante urmează pe Albertus Magnus : „În locul unde se vede Galaxia, pe cerul înstelat, apar multe stele, mari și mici, strălucitoare și apropiate”. 101. Semn : semnul Sfintei Cruci. 102. Patru : fiindcă un cerc nu se poate împărți în patru părți egale decât prin două diametre, care, întretându-se și formând patru unghiuri drepte, dau o cruce. 103. -nvinsă : amintirea s-a păstrat, dar arta poetului nu o poate exprima. 106. Iau crucea : cine primește cu sufletul înseninat orice durere de la Dumnezeu. Cf. Matei, XVI, 24 : „Oricine voiește să vie după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie”. 108. Văd : în text : „Vor vedea și ei (fiindcă vor fi mîntuiți) lucind pe Crist în lumina aceea (a crucii de raze pe de planeta Marte)”. 109. Corn : braț. 110. Lumini : sufletele fericiților, morți războindu-se pentru credință. 111. -ntreceau : una trecea înaintea celeilalte.

600

PARADISUL

112 cum vezi mici părți de corpuri, răsucite

sau drepte,-aici, și-a jocului figură
mereu schimbînd-o, leneșe-ori grăbite,

115 și-așa se mișcă-n raza care cură
trecînd prin umbra ce și-o face-adesă
prin minte-ori artă scutec de căldură.

118 Și cum din harpă și din gigă iese
plăcut tintin de multe corzi, chiar cui
nu-i sînt din cîntec vorbele-nțelese,

121 așa din lămpile ce-aici văzui
ieșea pe cruce-o melodie-atare
c-am stat răpit, deși n-o pricepui.

124 Simțeam eu clar că-i vrun elogiu mare,
câci „Scoală-te” și,-nvinge”-am prins din cînt
cum prind și-acei ce-aud din întîmplare.

127 Simțeam de el c-așa de-nvins eu sînt,
că pîn-aici nimic n-avu putință
să-mi fie-un lanț mai drag ca legămînt.

130 Prea aspră poate pare-a mea sentință
c-am pus mai jos plăcerea de-ochii Ei
cei dulci ce-alin-oricare-a mea dorință !

133 Cîți însă știu că stampa vie-a ce-i
frumos etern, pe cît te sui, devine
mai clar – și deci, de n-am privit în ei,

116. și-o faci (a). 125. prins (a). 127. învins (a). 129. cuprins (a). 133. Cîți știu că
astea vii sigilii a ce-i (a). dar cîți pricep (b). 133-134. cîți știu că astea vii sigilii –
a ce-i/ Frumos etern (b).

112. Părți : compară sufletele care roiesc luminoase în crucea de lumină din planeta Marte cu firișoarele ce se joacă într-o rază de lumină care pătrunde într-o odaie întunecoasă. Firește, de aici imaginația lui Dante a pornit pentru a da scena grandioasă din acest cînt. Mărimd proporțiile fenomenului natural și sublimîndu-l, ajunge la ceva cu totul miraculos și peste închipuirea omenească. Am avut și altă dată ocazia de observat, cu privire la anumite legi meteorologice ale Infernului (aceea, de pildă, prin care flăcările ce cad pe cîmpia înfierbîntată a acelor ce au păcătuit împotriva naturii se sting pe malurile împietrite ale rîului de foc care înconjoară cîmpia, din cauza aburilor ce se ridică din el), cum fantezia lui Dante pleacă totdeauna de la realitate și se preocupă de a fi verosimilă, deosebindu-se astfel de fantezia nordică a altor poeți, ca de pildă aceea a lui Goethe, care nu se preocupă de verosimilitate. De aceea această operă a lui Dante ne interesează, întrucît umanitatea o străbate de la un capăt la celălalt, chiar în cele mai mici amănunte, iar pămîntul se proiectează nu numai în Infern (cum se crede, de obicei, după o veche teorie romantică, care nu se mai poate susține), ci și în Purgatoriu și chiar în Rai, care nu e numai teologic, dar și omenesc. 113. Aici : pe pămînt. Figură : a se construi : „mereu schimbînd figura jocului, leneșe-ori grăbite”. 115. Cură : curge, pătrunde. 116. Și-o face : și-o pregătește. 117. Minte : iscusință. Ori : în sens mai mult de

„și”. Scutec : apărătoare. 118. Gigă : din germana veche gige (modern geige), un fel de vioară cu arcușul în formă de arc, întrebuințată în Evul Mediu. 119. Chiar : chiar de cine nu înțelege vorbele din cântec. 121. Lămpile : sufletele fericite, în formă de lumini. 125. Scoală-te : cuvinte luate din liturgia ecleziastică, în care se proslăvește învierea lui Cristos, biruitorul morții. 127. De el : a se construi : „câ sînt așa de-nvins de el”. -nvins : căci cântecul întrecea puterea aperceptivă a auzului meu. 128. Aici : atunci. 129. Lanț : nimic nu m-a legat cu lanțuri mai dulci. 131. Ei : ai Beatricei. 133. Stampa vie : ochii Beatricei, socotiți ca pecetea sau culmea oricărui lucru frumos. 135. Clar : ne-am aștepta la femininul „clară” fiindcă adjectivul se referă

DIVINA COMEDIE

136 mă pot scuza de ce m-acuz pe mine
spre-a mă scuza, și văd c-am spus dreptate ;
câci nu-s excluse-aici plăceri divine,
139 câci ele,-urcînd, devin tot mai curate.

la „stampă” din versul 133. 136. Mă pot : subiectul e „cîți” din versul 133. M-acuz : de a nu mă fi uitat în ochii Beatricei, deveniți mai luminoși. 137. Scuza : de a fi spus că melodia ce s-auzea din crucea de lumină a lui Marte m-a legat cu cele mai dulci lanțuri posibile. Ceea ce s-ar parea puțin măgulitor pentru Beatrice, ai cărei ochi ar fi fost niște lanțuri mai puțin dulci. Scuza lui Dante este că nu se uitase în ochii Beatricei, dar această scuză el însuși o socotește mai mult o acuzație. De aceea el spune că cei care știu cum, ridicîndu-se tot mai sus în Rai, ochii Beatricei străluceau mereu mai mult, pot să-l ierte de învinuirea ce însuși și-o aduce de-a nu fi privit în ochii ei, aceasta pentru a se scuza de a fi socotit lanțurile melodiei, inferioare atracției ochilor Doamnei lui. 138. Aici : în Rai. 139. Urcînd : din cer în cer. Curate : mai intense și mai spirituale, curățindu-se de orice urmă pămîntească.

602

PARADISUL

Cîntul XV

Cerul al cincilea, al lui Marte :
sufletele războinicilor

Sfînta iubire a sufletelor fericite (1-12)
Cacciaguida, strămoșul lui Dante (13-87)
Florența de altădată (88-129) Strămoșii
poetului (130-148)

1 Onesta vrere-n care ni s-arată
acel amor ce-n veci spre bine tinde
cum pofta face-n vrerea necurată,
4 odihnă-n dulcea lir-a pus tutinde
făcînd să tac-acele corzi pe care
divina dreaptă după plac le-ntinde.
7 Cum pot să nege-o just-a ta rugare
acești de-aici, cînd ei spre-a-mi da puțință
să vreau să-i rog, tăcură-ntr-o suflare !

10 E justă-n infinit o suferință
s-o aib-acei ce fug de-atare bine
iubind ce n-are veșnică ființă.

13 Precum în pacea unei seri senine
subit un meteor ce-și scurge focul
îți mișcă ochii pașnici după sine

1. Dar buna vrere-n care (a). 2. Iubirea cea cu dreapta țintă (a). 3. Face-n vrere (a).
4. Tăcere-a pus iubirea care (a). 13. Nopti (a). 15. Trag ochii ce-ți steteau (a). Din
pacea lor trag ochii după sine (b). smulg ochi-ți (b).

1. Vrere : iubirea sfîntă, către aproape. 2. Amor : iubirea inspirată direct de Dumnezeu.
3. Face : s-arată. 4. Odihnă : tăcere. Lir- : crucea, care vibra de sunete, întocmai ca o liră.
Tutinde : pretutindenii, formă obișnuită la Coșbuc. 5. Corzi : fiindcă fiecare suflet din cruce
e o coardă care vibrează cu sunete înalte sau joase, după cum voiește Dumnezeu. 8. Aici :
în Rai. A se înțelege : „Dacă, pentru a-mi da puțința să le rog, sufletele fericite din crucea

de lumină se opriră deodată din cânt, cum am putea crede că ele să rămână nesimțitoare dreptelor rugăciuni ale noastre?”. 10. Justă : a se înțelege : „E just să sufere în veci cei ce fug de atare bine (iubirea sfântă a sufletelor fericite), iubind cele pămîntești” (ce n-are veșnică ființă).

603

DIVINA COMEDIE

16 și-ți pare-a fi o stea ce-și mută locul,
atît că-n partea de-unde se desparte
nu pierе nici o stea și-i scurt și jocul,
19 așa din cornul dinspre-a dreptei parte
a curs în jos la baza crucii-un astru
din mîndra grup-a lămpilor din Marte.
22 Dar gemma nu s-a dezlipit de năstru
ci-a curs pieziș pe rază, ca și viul
și blîndul foc ce-urmeaz-un alabastru.
25 Așa ca umbr-a curs Anhise piul,
cînd își văzu (de e să credem Muza
suprem-a noastră) prin Elisiu fiul.
28 – „O, sanguis meus, o, superinfusa
gratia Dei ! Sicut tibi, cui
bis unquam coeli janua reclusa ?”
31 Mă-ntoarsei, cînd vorbi, spre focul lui ;
spre Doamn-apoi țintii a mea privire,
și-aici și-acolo beat de-uimire fui,
34 c-avea privirea-ncinsă de-o zîmbire,
încît credeam că pînă-n fund a mea
s-afundă-n Rai cu-ntreaga fericire.

24. linul (a). 32. Și beat și-aici și-aici (a). 32-33. și de uimirea/ Ce-avui și-aici și-aici ca beat eu fui/ Căci dulce-atere-un rîs îi fu privirea (b), avea-n privire (b). 34-35. Că pînă-n fund credeam c-alung cu-a mea/ Și răul meu și-ntreagă fericirea (b). și tot ce-i fericire (b). 36. și-n (a).

18. Scurt : de scurtă durată. Jocul : lumina meteorului. 19. Cornul : brațul, aripa : din latina clasică, în care aripa dreaptă și cea stîngă a oastei se chemau cornu dextrum și cornu laevum ; aici, mai ales din latina bisericească, în care găsim expresiile în cornu evangelii și în cornu epistolae, pentru a se arăta partea dreaptă și cea stîngă a altarului. 20. Astru : un suflet luminos. E vorba de Cacciaguida degli Elisei, strămoșul lui Dante, care a urmat pe împăratul Conrad al III-lea de Suabia (1138-1152) în cruciada a doua (1147) și care l-a făcut cavaler pentru faptele-i vitejești. Alți comentatori cred că Dante face aluzie la Conrad al II-lea Salicul (1024-1039), care s-a luptat cu saracinii, în Calabria. Despre Cacciaguida, în afară de ceea ce aflăm de la Dante, nu știm aproape nimic. Numai într-un document din 28 aprilie 1131 apare printre martori un „Cacciaguida, filius Adami”, care, după Barbi și Torraca, ar putea să fie strămoșul lui Dante. 22. Gemma : italianism = nestemată, giuvaer (suflet luminos). Năstru : panglică de lumină (italienism). Torraca crede că Dante se referă la niște panglici de mătase și aur, împodobite cu mărgăritare sau alte nestemate, pe care femeile le purtau pe brațe și pe piept. O interpretare sugestivă îmi pare aceea a lui Steiner : „...ca și cum crucea ar fi fost un țesut împodobit cu nestemate, pe care sufletul se mișcă fără a se depărta de el”. 24. Urmeaz- : se scurge în dosul unei lespezi de alabastru. 25. Așa : cu atîta dragoste de părinte. Ca umbr- : umbra lui Cacciaguida a alergat la Dante ca aceea lui Anchise înspre Enea. 26. Cînd : în câmpiile Elisee, cu prilejul coborîrii lui Enea în lumea umbrelor subterane. Muza : Virgil, care povestește această înfîlnire în Eneida, VI, 684. 27. Noastră : fiindcă pentru Dante și contemporanii lui Virgil era considerat un autor național. Între latină și italiană nu se făcea altă diferență decît de stil : latina era considerată ca limbă literară, cu reguli fixe de gramatică (motiv pentru care se și chema grammatica), iar italiana un fel de dialect, bun numai pentru nevoile practice ale vieții. 28. O, sanguis : o, odraslă ! O, superinfusa : o, harul lui Dumnezeu, care a coborît la tine ! 29. Cui : cui ca ție, a fost vreodată deschisă cuiva poarta Raiului ? 32. Doamn- : Beatrice. 33. Aici : uitîndu-mă la Beatrice. Acolo : uitîndu-mă la focul

care-mi vorbea (Cacciaguida). Beat : copleșit. 34. Avea : Beatrice. 35. A mea : privirea.

604

PARADISUL

37 Și, drag și-a-l auzi ca și-al vedea,
adaose duhul celor cuvântate,
dar ne-nțeles, așa de-adînc vorbea.
40 Dar nu-ntr-adins, ci din necesitate
s-ascunse mie-așa, căci cele spuse
întrec a minții-oricare facultate.
43 Cînd arcul dragostei fierbinți îi fuse
așa de-ntins că vorbele lui grele
la pragul minții omenești le-aduse,
46 acestea-ntîi le-am înțeles din ele :
– „Binevorbit să fii tu trei în unul
c-așa de bun te-arăți sămînții mele !”
49 Și zise-apoi : – „Și drag și lung ajunul
ce-avui, cetind suprema carte-n care
etern e albul alb și brun e brunul,
52 mi-l stîmperi tu-ntr-aceast-a mea-mbrăcare
din care-acu vorbesc, drept grație Ei,
ce-ți dete-aripi spre-așa de sus zburare.
55 Gîndirea ta, crezi tu, că-n ochii mei
din primul gînd o am, precum, cui știe
din unul iese-oricare număr vrei,
58 deci nu mă-ntrebi nici cine sînt, nici ție
de ce-ți par eu din tot acest alai
de spirite, mai plin de veselie.
61 E drept ce crezi, că marii-ori micii-n Rai,
citesc oglinda-n care-a ta gîndire
ei clar o vîd, pe cînd tu nici n-o ai.

38. înainte (a). 40. cuvinte (a). 42. minte (a). 43-45. Apoi cînd arcul dragostei fierbinte/ Slăbi-ntr-atît că vorbe-a scos de-acolo/ Ce-au ținta pragul omeneștii minte (b). 52. Copile-al meu mi-l... grație (b). 55-56. Tu crezi că g. tâu/ Din Domnu-mi vine-ast (a).

37. Drag : frumos la vedere și la auz. 38. Adaoșe : alte cuvinte. 40. -ntr-adins : pentru că, din contră, sufletele fericite sînt mereu gata nu numai să satisfacă, dar și să prevină dorințele drepte. Necesitate : fiindcă știința lui îi sugera concepte superioare marginilor la care mintea omenească poate să ajungă. 44. -ntins : destins ; cînd entuziasmul care îl însuflețea s-a potolit. 47. În unul : Sfînta Treime. 48. Sămînții : odraslei. E vorba de Dante, al cărui strămoș a fost Cacciaguida. 49. Ajunul : dorința de a te vedea, pe care am conceput-o citind în Cartea minții dumnezeiești (în care tot ce e scris nu se schimbă niciodată) că ai să vii în Rai, cu trupul, înainte de a muri. 52. Stîmperi : se referă la „ajunul” din versul 49. -mbrăcare : în sufletul meu, îmbrăcat în această haină de lumină, dinăuntrul căreia îți vorbesc. 53. Ei : Beatrice. 54. Aripă : fiindcă teologia arată minții omenești drumurile cerului. 56. Primul gînd : Dumnezeu. 57. Iese : din cunoștința unității iese aceea a tuturor celorlalte numere. Vrea să spună că el citește în gîndirea lui Dumnezeu pe aceea a lui Dante. 58. Nu mă-ntrebi : fiindcă știi că nu e necesar ; și cunosc mai dinainte dorința ce-o ai de-a ști cine sînt și de ce, printre celelalte suflete, apar mai vesel. 61. Marii-ori micii : oricare ar fi gradul lor de fericire. 62. Oglinda : mintea dumnezeiască, în care, ca într-o oglindă, se vîd toate gîndurile omenești. 63. Pe cînd : chiar înainte de-a fi avut gîndul.

605

DIVINA COMEDIE

64 Dar ca s-alini mai bine-acea iubire
în care-adînc veghează însetată
de-un dulce dor eterna mea privire,
67 rostește-ți liber și-ndrăzneț curata

dorința ta prin clare vorbe spuse
la cari eu am de-acum răspunsul gata”.

70 Privii spre Doamnă, ci zîmbind ea-mi spuse
'nainte-a fi vorbit, că-mi dă-nvoirea
ce vrerii mele-un spor de-aripi îi puse.

73 – „Pe loc ce v-apăru,-ncepui vorbirea,
Egalul prim, și-n voi e,-n fiecare,
Egal-apoi știința și iubirea,

76 căci ele-n cel de-unde și foc vă vine
ca și lumin', atîta-s de egale
că-i imperfect orice-alt egal, vezi bine.

79 Ci bieteles puteri și vreri mortale,
din cauza care-aici vi-e clar [ce-arată],
diverse-aripi au pentru zbor pe cale.

82 Iar eu ca om am inima-ncărcată
de-acest defect ; deci pot numai cu ea
să-ți dau răspuns salutului de tată.

85 Te rog, topaze viu, ce-ntr-astă stea
ornezi a dînzei prețioas-ornare,
s-astîmperi cu-al tău nume setea mea.”

64. mulțami (a). 64-69. Ci-amorul sfînt, în care-n veci veghează/ privirea mea,
spre-a-l împlini-ndeajuns/ căci âst dor dulce apururi mă-nsetează/ rostește-ți vrerea
și-al tău dor ascuns/ cu vesel glas și sigur tu cutează/ căci eu am gata tot ce-am
de răspuns (A). Am trecut în text varianta (b) : prin clare vorbe spuse, pentru a
restabili rima. 81. Dau sborului diverse (a).

64. Ci-amorul : a se înțelege : „...ci, spre a împlini îndeajuns amorul sfînt, în care privirea
mea veghează în veci, fiindcă acest dor dulce mă însetează de-a pururi, rostește-ți vrerea...”.

Cu alte cuvinte, sufletul, deși cunoaște dorința lui Dante, vrea s-o audă exprimată de el
însuși, ca să satisfacă mai bine amorul. 68. Vesel : fiindcă va căpăta cunoștința adevărului.
Sigur : sigur că vei fi satisfăcut. 72. Un spor : spori dorința mea de a mă întreține cu
Cacciaguida. 73. Pe loc : îndată ce v-a apărut lumina lui Dumnezeu (Egalul prim), știința și
iubirea au devenit egale în fiecare din voi, fiindcă în Dumnezeu ele sînt atît de egale, încît
oricare altă egalitate apare imperfectă. 79. Ci : nu tot așa se întîmplă cu bieteles puteri și
vreri omenești, în care iubirea și știința nu sînt deopotrivă ; și dacă cea dintîi poate să meargă
mai departe, cea din urmă nu poate întotdeauna s-o urmeze. Cu alte cuvinte, nu totdeauna
omul poate exprima ceea ce simte. 83. Acest defect : nepotrivirea între iubire și puterea de-a
o exprima. Cu ea : cu inima, nu cu vorba. 85. Topaze : piatră prețioasă, de culoare galbenă,
despre care Dino Compagni spune (cf. Intelligenza, strofa 26) : „ha color d'auro a splendente
lume” (= are o lumină strălucitoare de culoarea aurului). Comparația se potrivește deci
perfect cu sufletul luminos al lui Cacciaguida. 86. Ornezi : sporești împodobirea prețioasă a
acestui cer.

606

PARADISUL

88 – „Răsade-al meu, ce-mi fuși o desfătare
a te-aștepta, tulpina ta eu fui.”

Așa-ntroduse dulcea-i cuvîntare.

91 – „Pe-al cărui nume neamul tău ți-l spui,
de-o sută de-ani pe deal e și el unul
ce-i dă ocol pe-ntîiul balț al lui,

94 și-i fiu al meu, iar ție-ți fu străbunul.

Și-ai fi dator ca-n lunga-i suferință
să-i faci mai scurt prin bune fapte-ajunul,

97 Florența-n vechea ei circumferință,
în care și-astăzi none bat și trele,
trăia onest, și-n cumpăt și-n priință.

100 N-aveam pe-atunci cununi și lanțugele,

și nici femei cu brîu și-ncălțăminte
mai dragi de-a fi văzute decît ele,
103 nici nu-ngrozea fetița pe-un părinte
din fașe chiar, căci zestrea și-alte toate
țineau măsura strîns la ce-i cuminte.

89. Chiar numai așteptînd tulpina-ți (a). 102. Vederii-acestea (a).

88. Răsade : odraslă. 89. Tulpina : originea neamului tău. 91. Pe-al : cel pe al cărui nume
îți spui numele tău, adică Alighiero I, de unde și-a venit numele de familie, dînd astfel naștere
unei alte ramuri și părăsind numele mai vechi de Elisei. 92. Pe deal : al Purgatoriului, în
cercul trufașilor, care este cel dintîi din Purgatoriu, unde și Dante va trebui să se curețe de
acest păcat. Cf. Purgatoriul, XII. 93. Balț : italianism (cf. balzo = culme, stîncă, pisc).

96. Faci : prin rugăciuni. Ajunul : în sensul bisericesc, de ajunul unei sărbători. În acest caz,
prin sărbătoare trebuie înțeles Raiul, al cărui ajun se consideră Purgatoriul. 97. Vechea :
în cuprinsul vechilor zidiri romane. În urmă, acestea au fost doborîte (între 1172 și 1175) și
perimetrul orașului a fost mărit. O a treia lărgire s-a făcut în 1284. Aici se vorbește de
Florența mai veche, mică, dar cinstită. 98. None... și trele : ceasurile vechiului ornic italian,
care era împărțit în : terza, nona, sesta și vespero. Bat : biserica numită Badia, al cărei clopot
bătea ceasurile și-n vremea lui Dante. Un vechi comentator din secolul al XIV-lea, Iacopo
della Lana, adnotează : „Pe sus-amintitele ziduri este o biserică numită Badia, care bate
terza, nona și celelalte ore, la care lucrătorii breslelor încep sau încetează lucrul”. 99. Priință :
belșug. 100. N-aveam : femeile n-aveau... Cununi : podoabe în formă de coroană (zise și
frontale), de argint aurit sau chiar de aur curat, presărate cu mărgăritare și alte pietre
scumpe. Lanțugele : lanțuri mici de aur și de argint, care se purtau la gît. De multe ori,
stăpînirea Florenței a emis leges sumptuarias împotriva luxului feminin, dar niciodată nu
s-au putut aplica întocmai. Una din ele oprea pe femei să întrebuițeze rochii cu inițiale,
desene de animale, fructe, flori, arabescuri și alte podoabe, fie țesute cu stofă, fie brodate. Se
făcea excepție numai pentru jongleuri și femeile necinstite. 102. Mai dragi : cf. Ovidiu,
Remedia amoris, 343 : „Auferimur cultu : gemmis auroque teguntur/ Omnia ; pars minima est
ipsa puella sui”. Și Dante, în Convivio, I, 10 : „Nu se poate bine arăta frumusețea unei femei,
cînd podoabele gâteli și veșmintelor o fac să fie mai admirată ca ea însăși”. 103. -ngrozea :
căci tatăl nu se temea că nu poate s-o mărite. 104. Zestrea : pe vremea lui Cacciaguیدا nu
se cerea zestre prea mare. Un cronicar contemporan, Riccobaldus, ne spune că atunci, la
Florența, „modica dote nubebant feminae”. Alte : vîrsta, mai ales, care era potrivită pentru
nuntă ; nu ca-n vremea lui Dante, cînd, după expresia unui comentator vechi (Ottimo) le
măritau „fiind încă în leagăn”.

607

DIVINA COMEDIE

106 Nici case goale de copii, nepoate,
nici nu ne-a fost sosit Sardanapalul
spre-a da dovadă prin odăi ce poate.

109 Și nu era-ntrecut nici Montemalul
de-al vostr-Ucelatoiu, urcarea cui
grăbită-i fu cum are-a-i fi prăvalul.

112 Încins pe Belincione io-l văzui
cu piei și os, și nesulemenită
venind de la oglindă doamna lui.

115 Pe Vechio-l știu purtînd cojoc de piele
și pe Nerli așa i-am apucat

și-a lor femei cu fus și cu andrele !

118 Ferice lor ! Căci toate-asigurat
mormînt aveau ; și nu dormea pustie,
de-al Francei drag, nici una-n golu-i pat.

121 Veghea la leagăn tînăra soție
și dezmierda-ngîmînd în limba ceea
ce-o au părinții-o primă bucurie.

124 Torcînd pe fus dincoa' fuior femeia

vrun basm spunea-ntre caznicii-adunați
de Fiesole, de Rom-ori de Enea.

108. Dovezi prin camere (a). 113. rumenele (a).

107. Sardanapalul : ultimul rege al asirienilor, luat aici ca exemplu de desfrâu. 108. Prin odăi : această expresie a fost interpretată ca o aluzie la perversiunile din iatacurile lui Sardanapal. Dantologul englez Toynbee însă a dovedit că Dante se inspiră dintr-un pasaj din De regimine principum al lui Egidio Romano, în care se spune că Sardanapal nu ieșea din casă spre a vorbi cu satrapii săi, ci comunica cu ei prin scrisori : „sed omnes colloquutiones eius erant in cameris ad mulieres”. 109. Montemalul : Monte Mario, zis popular și Montemalo, colină aproape de Roma, de pe care se vede întreg orașul. 110. Ucelatoiu : localitate aproape de Florența. Venind de la Bologna, de aici se vedea întâi Florența. Dante vrea să spună că de pe Monte Mario sau din Uccellatoio Florența nu se vedea mai mare decât Roma. Deși s-a ridicat mai repede decât Roma, tot așa de repede se va prăbuși. Cui : se referă la Uccellatoio din același vers, și prin el la Florența. 112. Belincione : Bellincione Berti dei Ravignani, amintit de două ori de Dante (Cf. Paradisul, XVI, 99) pentru modestia portului său și pentru noblețea vieții sale. A trăit în a doua jumătate a secolului al XII-lea și a fost tatăl acelei „buona Gualdrada”, cu totul demnă de mama ei, amintită aici de Dante ca o femeie ce nu-și pierdea vremea cu sulimanuri în fața oglinzii. Faima modestiei și cumințeniei lui Bellincione rămăsese pînă în vremea lui Dante. 113. Cu piei : încins cu centură de piele și cataramă de os. 115. Vechio : familia del Vecchio sau de’ Vecchietti, care locuia la poarta San Brancazio. Cojoc : mulțumit cu îmbrăcămintea de piele, necăptușită. Cf. Villani, VI, 70 : „Și ia aminte că-n vremea zisului prim popor, cetățenii Florenței trăiau în cumpătare și se hrăneau cu bucate simple, cheltuind puțin, îmbrăcîndu-se, ei și nevestele lor, cu postavuri groase. Și mulți purtau piei descoperite, fără postav”. 116. Nerli : familia de’ Nerli, din Oltrarno, una din cele mai însemnate din acest cartier. 118. Asigurat : căci erau sigure că vor muri în țara lor, nu în Franța sau altă țară, unde bărbații lor se duceau, din dorul de câștig, după negustorie. 119. Pustie : atunci cînd ar fi rămas singure la Florența. 122. Limba : acea limbă specială, făcută din cuvinte trunchiate și îngăimate, întrebuințată de copii și pe care, la rîndul lor, o întrebuințează părinții cînd vorbesc cu ei. Acest fel de limbaj formează acum obiectul unor studii foarte serioase, ca de pildă acelea despre dublarea silabelor în limba copiilor mici. 125. Basm : legendele populare despre originea Florenței. După cum se vede,

608

PARADISUL

127 Ca Cianghela neveste, sau bărbați
ca Saltarello ne-ar fi fost minune
cum azi v-ar fi Cornelii-ori Cincinați !

130 Într-astfel de-odihnită-n lucruri bune
și dulce viață, și-ntr-așa curată
cetate-onestă vru deci a mă pune

133 Maria cea-n supremul vai chemată,
și-n vechiul vostru baptisteriu eu
creștin și Caciaguida fui deodată.

136 Moronte-mi fuse frate și-Eliseu ;
nevasta mi-o luai de lîngă Pad
și-al ei connume l-ați purtat mereu.

139 Urmai apoi în taberi pe Conrad,
acel ce-onoare-mi dete-n rang deplină ;
prin fapte mîndre-atît urcai în grad.

131. curata (a). 132. pune (a).

în Italia, amintirile clasice erau răspîndite și-n popor. 127. Cianghela : fiica lui Arrigo della Tosa, femeie frumoasă, dar ușuratică, pe care și Boccaccio ne-o arată ca sfruntată și coruptă. Tot Boccaccio, în Labirinto d’amore, ne vorbește de urmașele prin fapte ale acestei femei, numindu-le le cianghelline. 128. Saltarello : Lapo Salterelli, jurist și autor de versuri (proaste însă). Om politic, aparținînd unei familii urîte de Dante, întrucît după surghiunul lui a intrat în posesia bunurilor ce-i fuseseră confiscate. „Apărător al drepturilor comunei florentine împotriva pretențiilor curții papale”, pare-se, din contră (după Del Lungo), să fi fost un om

de seamă și ne întrebăm cum a putut cădea așa de jos în disprețul lui Dante. Probabil fiindcă în ceasul primejdiei s-a arătat laș și necredincios. Împotriva lui tună și fulgeră și cronicarul Dino Compagni (II, 22), prietenul și tovarășul de partid al lui Dante : „O, tu, Lapo Salterelli, amenințator și bătător al magistraților ce nu-ți îndeplineau cererile, unde te-ai înarmat ? Ascunzându-te în casa Pulcilor !”. Minune : ne-am fi mirat numai de posibilitatea existenței unor astfel de oameni. 129. V-ar fi : v-ar fi minune, v-ați mira de oamenii cinștiți, modești și eroici asemenea Cornелиei și lui Cincinat. 133. Vai : în durerile facerii. 134. Baptisteriu : baptisterul Sfântul Ioan Botezătorul, patronul Florenței. E o biserică în formă octogonală, căptușită cu benzi de marmură, alternativ albe și negre, ca aproape toate bisericile florentine. Foarte veche, aparținând secolului al V-lea, mai târziu Lorenzo Ghiberti a împodobit-o cu acele uși de bronz, frumos sculptate, în stilul Renașterii, cu basorelieful cuprinzând scene din Vechiul și Noul Testament, pe care Michelangelo le-a numit „porțile Raiului”. 135. Deodată : pentru că a fost botezat cu numele de Cacciaguida. 136. Moronte... Eliseu : adică Moronto și Eliseo, frații lui Cacciaguida, despre care nu știm nimic. Din Eliseu s-a tras ramura Eliseilor, strict înrudită cu cea a Alighierilor. 137. Nevasta : o Alighieri din Ferrara ; după alții din Padova, Parma sau Verona. De la numele acesteia se trage acela al poetului. Se pare că Alighieri ar fi o formă derivată prin metateză din numele Aghilieri (de la aghila, it. mod. aquila = vultur). Astfel argumentăm dintr-un sonet al lui Foresse din care reiese că în stema familiei Alighieri erau niște pui de vultur. Dintr-o etimologie populară (ala = aripă), oamenii Renașterii au crezut (dovadă miniaturile mai multor manuscrise ale Divinei Comedii) că stema Alighierilor ar fi fost o aripă de aur pe fond albastru. Despre ipoteza (scumpă unor teoreticieni germani, care și-au revendicat și pe Leonardo da Vinci, fiindcă acesta avea părul blond și ochii albaștri) că numele Alighieri derivă din Aldighieri (familie existentă în Italia, dar care n-are nimic de-a face cu aceea a lui Dante), nici nu se poate vorbi serios. 138. Connume : italianism ; cf. it. cognome, pentru numele de familie. 139. Conrad : Conrad al III-lea de Hohenstaufen (1093-1152), conducătorul cruciadei a doua (1147-1149), pe care se pare că Dante a confundat-o cu expediția lui Conrad al II-lea Salicul (împărat de la 1024 la 1039), ce a bătut pe saracini ce invadaseră Calabria și care, în prima sa descălecare în Italia, a fost și la Florența, pe când cel dintâi nici n-a fost vreodată în Italia. Se poate ca și Cacciaguida să fi căpătat pintenii de aur de cavaler în expediția din Calabria, nu în Palestina. 140. Onoare...-n rang : îl făcu cavaler. 141. Mîndre : vitejești.

609

DIVINA COMEDIE

142 Subt el am combătut legea haină
al cărei neam nu vrea să mai respecte
domeniul vostru, dintr-a Papei vină ;
145 și-aici fui scos de orbii-acelei secte
din lumea-nșelătoare care face
prin dragul ei atâtea vieți infecte ;
148 și-astfel martir venii într-astă pace.”

142. Legea : pe musulmani. 144. Vostru : adică al creștinilor, mormîntul lui Cristos aparținînd pe drept aceluia ce cred în el. Vină : fiindcă papii, cufundați în îndeletniciri lumești, nu se mai gîndesc să răscumpere Sfîntul Mormînt din sclavia musulmană. 145. Scos : scos din această lume-nșelătoare, adică omorît de turci în bătălie. Orbii : întrucît nu vād care este legea cea adevărată. 147. Infecte : spurcate de păcat. 148. Martir : și de aceea îl găsim în cerul lui Marte, care adăpostește pe cei care au murit luptînd pentru credință.

610

PARADISUL

Cîntul XVI

Cerul al cincilea, al lui Marte :
sufletele războinicilor
Sărmana noblețe a sîngelui (1-9) Strămoșii
lui Cacciaguida (10-45) Florența de pe vre-
muri și virtuțile ei (46-154)
1 O, tu, sărman-a sîngelui noblețe !
De faci pe om înfumurat să fie

și-aici unde iubim în două fețe,
4 tu n-ai de-acum să-mi pari o nebunie,
câci și-unde-s moarte-a poftelor răscoale,
eu zic, în cer, tu mi-ai stîrnit mîndrie !
7 Ce-i drept, ești strai cu tot mai scurte poale,
cui zilnic nou postav dacă nu-i pui
cu timpul el te las-un coate-goale,
10 Cu Voi, ce-ntîi fu-n Roma-n uz, dar cui
poporul Romei nu-i mai face parte
de-acel respect, cu Voi deci începui ;
9. Cu-al vremii curs (a).

1. Noblețe : Dante a fost printre cei dintîi care au arătat că noblețea cuiva trebuie socotită după superioritatea sufletului și nu după moștenire, ca de altfel toți ceilalți poeți ai „dulcelui stil nou”, asupra cărora a influențat vestita școală de drept roman din Bologna, orașul în care „dulcele stil nou” s-a ivit pentru prima oară. În tratatul IV din Convivio, Dante arată, prin felurite argumente, că „adevărata și singura noblețe consistă în virtute” și (capitolul XXIX) critică pe aceia care, fiind neam vechi și nobil și coborîndu-se din strămoși vestiți prin acțiunile lor bune, se cred ei înșiși nobili, neavînd totuși în ei nici o noblețe. După aceea face distincția între noblețea sîngelui, care se micșorează cu timpul, și noblețea sufletului, care nu se moștenește, ci rămîne totdeauna aceeași. 3. Aici : pe pămînt, unde iubirea omenească se abate adesea din drum. Fețe : adică cu iubirea cea adevărată, care se îndreaptă numai către Dumnezeu, și cu cea rătăcită, care se abate din calea cea dreaptă înspre lucrurile pămîntești. 5. Unde : în Rai. 6. Mîndrie : cu toate că Dante recunoaște zădărnicia nobleței de sînge, totuși, omenește, nu se dă în lături de a mărturisi că s-a mîndrit cînd a aflat că neamul lui se trage din Cacciaguida. 9. Coate-goale : straiul nobleței se scurtează cu trecerea vremii, dacă nu i se adaugă mereu nou postav de fapte bune. Imaginea lui Dante (în text) e alta : a timpului, care-l „scurtează cu foarfecele”. 10. Voi : Dante, adresîndu-se întîia oară lui Cacciaguida, i-a vorbit cu „tu”, acuma, în semn de respect, îi vorbește cu „Voi”, tot astfel cum (după compilațiile medievale de istorie romană) romanii făcuseră la început cu Cezar. Cf. Fatti di Cesare, IV, 162 : „Cezar s-a dus la Roma. Romanii care erau acolo îi făcură mare cinste, zicînd împotriva obiceiului lor : «Bine ați sosit !» căci unui singur om erau obișnuiți să spună : „Bine ai sosit !»”.

611

DIVINA COMEDIE

13 de-aceea Doamna, stînd puțin deoparte,
zîmbi ca fata ce tuși la primul
Ginevrei greș, cum ni se spune-n carte.
16 – „Sînteți deci tatăl meu – am zis – și stim
îmi dați ca să vorbesc ; și nu-mi încape
în gînd, prin cît mă ’nalți de sus, sublimul.
19 De har se umple prin atîtea ape
internul meu, încît am bucurie
că poate-a le-ncăpea fără să crape.
22 Deci spuneți-mi voi, dulcea mea mîndrie,
cari fur-ai noștri tați, ce număr anii
purfînd pe cînd erați încă-n pruncie ?
25 De staul spuneți, de-a[l] lui San Giovanni
cum fu pe-atunci, și-n ce familii bune
mai demne-n el să-i fie căpitanii ?”
28 Precum învie-n flacări un cărbune
bătut de vînt, așa văzui cum crește
și facla lui prin dulcea-mi rugăciune.
31 Și cum văzui că tot mai clar sporește,
vorbi cu glasul dulce de nespus
dar nu-ntr-un grai cum azi se-obișnuiește :
34 – „Din ziua-n care Ave fuse spus

pînă ce mama-n clipele-i durute

(azi sfîntă-n cer) povara și-a depus,

15. pas greșit (a). 32. Și-a zis (a).

14. Zîmbi : cu oarecare binevoitoare ironie, băgînd de seamă că Dante nu se poate opri de a-și arăta mîndria pentru obîrșia lui nobilă. Fata : domnița de Malehault, care în romanul lui Lancelot tușește cu intenție cînd Ginevra are întîia înfîlnire de dragoste cu Lancelot :

„à ces paroles que la reine li disoit avint que la dame de Malehault s'estoussi tot à esciant et dressa la teste que elle avoit anbrunchiee”. 16. Tatăl : în sens de începătorul neamului.

18. Sublimul : nu-mi încape în gînd. În text : „mă ridicai atît de sus...”. 19. Har : aici în

înțelesul de „bucurie”. 23. Tați : strămoși. 24. Purtînd : propoziție gerundivă, care trebuie

rezolvată astfel : „Și ce număr purtau anii în timpul copilăriei voastre”. 25. Staul : nu în sens

rău, ci mai mult de „cuib”. E vorba, firește, de Florența, al cărei patron era și este Sfîntul

Ioan Botezătorul. 27. Căpitanii : conducătoare, demne de a fi în capul celorlalte. 29. Crește : din bucuria de a putea satisface dorința lui Dante. 31. Sporește : lumina sufletului fericit.

33. Obișnuiește : după unii comentatori : „în latinește”, după unii alții : „în florentina mai

veche”. Chestiunea nu e așa ușor de rezolvat, fiindcă dintr-o parte s-ar părea că ar înțelege

florentina veche, iar din alta ar trebui explicat de ce, la începutul convorbirii, Cacciaguida

se adresează lui Dante în latinește : „O, sanguis meus”. În sprijinul florentinei vechi am putea

cita pasajul din Convivio, I, 5 : „Vedem în orașele Italiei, dacă vrem să ne uităm bine, că de

50 de ani încoace multe cuvinte s-au stins, s-au născut și s-au schimbat, încît, dacă o vreme

scurtă schimbă într-atîta, cu mult mai mult prefac cele lungi”. Cacciaguida murise de mai

mult de 150 de ani. De altfel, faptul că Dante pune lombardisme în gura lui Virgil și, cînd e

vorba de greci, pune tot pe acesta să vorbească, iar pe Folquet de Marsilia îl pune să vorbească

în provensală arată că Dante urmează o normă constantă în această privință. Referindu-ne

la precedentele lui Folquet, care vorbește în provensală, și la faptul că strămoșul Cacciaguida

își începe cuvîntarea în latinește, cred că prin acest „grai care azi nu se mai obișnuiește”

trebuie să-nțelegem limba latină, pe care Dante și contemporanii lui nu o deosebeau atît de

mult de limba ce-o vorbeau, socotind-o tot un fel de italiană. 34. Din ziua : din ziua de

612

PARADISUL

37 sub Leul său venit-a de cinci sute

cincizeci și trei de ori al nostru foc,
sub laba lui nou foc să-și împrumute.

40 Născut, ca tații, fui în vechiul loc

în care cea din urmă dintre seste

e cea dintîie lîng-al hălcii joc.

43 Ajunge-a ști de-ai mei strămoși aceste,

că de-unde-au fost și ce, mi-e prea departe

să spui pe-ntreg, și-o las tăcerii-oneste.

46 Mulțimea-n el, cîtă putea-ntre Marte

și San Giovanni-atunci a fi armată,

era din cîtă-i azi a cincea parte.

49 Ci-a ei cetățenime,-azi înglotată

cu Campi și Castald și cu Figline,

și-n cel din urmă ins era curată.

52 Vecini să-i fi avut era mai bine,

decît în burg, pe-aceste ginți de cari

vorbesc, Galuzzo și Trispian vecine,

46. pe-atunci (A). 51. artist (a).

Buna-Vestire, de la care florentinii începeau numărătoarea anilor, pînă în ziua nașterii lui

Cacciaguida planeta Marte făcuse cinci sute optzeci de revoluții siderale, deci, dat fiind că

anul martian e de 687 zile și anul pămîntesc de 365 zile, ar urma ca strămoșul lui Dante să

se fi născut în 1090 sau 1091. 37. Sub Leul : constelația zodiacală Leul, potrivită planetei Marte,

fiindcă, după credința astrologilor medievali (Sidrak, Alfraganus, Algesagesta), aceasta avea

fîrea focului. Din acest motiv, Dante își închipuie că Marte împrumută din nou foc, de cîte ori

trece prin constelația Leului. În afară de aceasta, trebuie să ținem seama că, după Marcianus

Capella, Marte atinge cea mai mare înălțime, adică cea mai mare distanță de Pământ, atunci când răsare sub zodia Leului”. 41. Seste : italianism de la *sesto*, *sestiere*, a șasea parte dintr-un oraș, după cum *quartiere* înseamnă a patra parte. *Sestierul* *Porta San Piero* era la Florența locul cel din urmă străbătut de cei care alergau la *gioco del palio* și, firește, mai aproape de locul opririi, unde se vedea cine ieșea învingător. 42. Al hâlcii joc : *gioco del palio*, numit astfel de la bucata de stofă de brocart (*palio*) care se da învingătorului ; stofa aceasta era totdeauna de culoare roșie sau trandafirie. Probabil pornind de la această „bucată” de stofă, Coșbuc a tradus *gioco del palio* cu „al hâlcii joc”. 44. *Departe* : sînt lucruri prea îndepărtate ca să mai aibă vreun interes de a fi povestite. 45. *Oneste* : Dante își dă seama că a insistat cam prea mult asupra nobleței lui de sînge și pune în gura lui *Cacciaguida* aceste cuvinte, care sună ca o dojană indirectă la adresa nepotului vanitos, rechemîndu-l la o mai mare modestie. De altfel, această atitudine îi era impusă de faptul că, în afară de cele spuse, nu mai știa nimic asupra strămoșilor lui. 46. *Mulțimea* : populația. -n el : „în staulul Sfîntului Ioan”, în Florența deci. *Marte* : o statuie a zeului *Marte*, care mai exista încă pe vremea lui *Dante* la *Ponte Vecchio* și căreia florentinii îi atribuiău puteri magice, explicînd cu înrîurirea ei învrăjbirea partidelor în Florența. 47. *San Giovanni* : biserica *San Giovanni*. 49. *Înglotată* : foarte frumos spus, întrucît e ceva mai mult decît amestecată din text. Avem aici un exemplu de traducere mai dantescă, aș zice, decît originalul și, în același timp, traducere fidelă, căci chiar îndepărtîndu-se puțin de la literă, se intonează cu spiritul întregii terține, străbătută de cel mai adînc dispreț al lui *Dante* pentru această țărănime care se infiltrasă în Florența, aducînd cu sine acea poftă de îmbogățire și acea lipsă de scrupule, comună tuturor parveniților. Firește că, din punct de vedere istoric și social, nu putem da dreptate lui *Dante*, fiindcă această infiltrație de elemente active și pline de vlagă, împreună cu neajunsurile de care am vorbit, aduse și un ferment nou în viața Florenței, ajutîndu-i curînd să înflorească pe toate tărîmurile. 50. *Campi* : tîrg între *Prato* și Florența, în *Val di Bisenzio*. *Castald* : în text : *Certaldo* (în *Val d’Elsa*), orașul de origine al lui *Boccaccio*. Am observat de mai multe ori cum *Coșbuc* schimbă numele proprii cînd nu i se par că sună bine în românește. *Figline* : *Figline*, în *Val d’Arno*. 51. *Curată* : curat florentină, chiar în cel din urmă meseriaș. 53. *Burg* : cuprinsul orașului. 54. *Vecine* : se referă

613

DIVINA COMEDIE

55 spre-a nu răbda țărani-acei murdari
din *Signa* și-*Aguglione*, cari anume
făcuți sînt parc-a deveni tîlhari.

58 Și dacā tagma cea mai rea din lume
n-ar fi cu *Cezar* astfel de tiranā

ci-avînd fiasca mil-a unei mame,
61 cîți florentini ce-azi schimbā-n vro dugheanā
și vînd, nu s-ar fi-ntors la *Simifonti*,
pe unde-ai lor strāmoși cereau pomanā.

64 În *Montemurli*-ar fi stāpîni tot *Conti*
și-n cercu-*Acone* *Cerchi* ne-ar fi stînd
și-n *Valdigrieve* poate *Bondelmonti*.

67 *Confuzia* de familii-a fost oricînd
cetāții-un început de-o nouā sfadā
și-un rāu, ca-n trup ce-ndopi de-al doilea rînd.

70 Pe-un taur orb mai lesne-l faci sā cadā
decît pe mielul orb, și-n carne calea
și-o fac decît cinci spāzi mai lesne-o spadā.

71. și taie calea (b). 72. cinci spāzi o fac (a). n-o fac cinci spāzi (b).

probabil la „gînți” din versul precedent, aparținînd tîrgurilor *Galluzzo* și *Trespiano*, cel dintîi la două mile depărtare de Florența, pe drumul ce duce la *Siena*, cel de-al doilea la trei mile pe drumul către *Bologna*. Cu alte cuvinte, *Dante* vrea să spună că ar fi fost mai bine pentru Florența dacā avea vecini pe locuitorii din *Campi*, *Certaldo* și *Figline*, decît să-i fi primit între zidurile sale, și mai bine ar fi fost ca circumscripția ei să se fi întins numai pînă la *Galluzzo* și *Trespiano*. 56. *Signa* : localitate foarte aproape de Florența și astăzi cuprinsă în oraș, vestită pentru minunatele obiecte și statui de lut ars, care reproduc capodoperele cele mai

cunoscute ale sculpturii italiene. Se pare că aici Dante face aluzie la un messer Fazio dei Morubaldini, care a fost de mai multe ori prior, fiind și învinovățit de necinste în administrarea banului public. A intrat în disprețul lui Dante și prin faptul că, fiind din partidul „albilor”, trecu împreună cu Baldo d'Aguglione în cel a „negrilor”, care – după Dino Compagni (Cronica, II, 208-209) – îi primiră numai pentru faptele rele ale lor. Aguglione : Baldo d'Aguglione, jurisconsult vestit în vremea lui, dar necinstit. Cf. Purgatoriul, XII, 105. E autor al acelei reforme prin care, în 1311, fu confirmată osînda lui Dante (făcută în 1302 de către podestà Cante de' Gabrielle da Gubbio). 57. A deveni : pentru a deveni. 58. Tagma : preoțească : curtea papală. 61. Schimbă : face aluzie la cineva originar din Simifonti (tîrgulețu nu departe de Florența), care în timpul lui Dante se îmbogățise prin zărâfie și al cărui bunic era cerșetor, dar nu putem ști la cine anume. 64. Conti : familia Guidi, numită de popor Contiguiddi, ca și cum titlul de conte nu s-ar despărți de numele de familie. 65. Cercu- : în cercul preoțesc în parohia Aconei, tîrg în Val di Sieve, sub stăpînirea conților Guidi pînă în secolul al XI-lea. Cerchi : căpeteniile partidei albe, care după ei a fost numită „sălbatică”, pentru a i se arăta originea țărănească. 66. Valdigrive : în castelul Monteboni, aproape de Galluzzo și pe malul drept al Grevei. Bondelmonti : familie din care se trage prima origine a dezbinărilor politice din Florența ; s-a strămutat în acest oraș în 1135, cînd florentinii, cucerind castelul Monteboni, obligară pe stăpînitorii lui (membrii familiei Bondelmonti) să vină să locuiască în Florența. Cf. Villani, Cronica, VI, 36. 67. Confuzia : amestecul populației nou venite cu cea băștinașă. 69. Al doilea : după cum hrana ce se ia după ce ești sătul e pîgubitoare trupului. 70. Taur : taurul, ca și cele cinci spăzi din versul 72 simbolizează un oraș crescut prea mare și prea repede. 72. Mai lesne : în text : „De multe ori o spadă taie mai bine decît cinci spade”.

614

PARADISUL

73 Cînd stai să vezi cum Luni și-Urbisaglia

s-au dus și cum cu ele pe-un pripor

se duce Chiusi-acum și Sinigaglia,

76 nu-ți pară lucru nou s-auzi cum mor

familii-n lume, și nici groaznic foarte,

căci orișicare-orașe-au moartea lor,

79 și toate-a noastre lucruri au o moarte,

ca voi, ci pare-ascunsă-n cîte una

ce-o duce lung, că-i scurt-a voastră soarte.

82 Și-așa cum cerul ce-l rotește luna

mereu inund-ai mării țărmi și-i seacă,

Florenței face tot așa Fortuna.

85 Mirare deci să nu te mai petreacă

de care-ți spui, de-antici, de florentinii

a căror faimă timpii-acum o 'neacă.

88 Văzui pe Ughi-Ormani, Catelini

Filipi și-Alberichi, ai puterii

bărbați iluștri-n marginea ruinii,

91 și mari văzui și-antici pe cavalerii

și cei de la Sanell și vechea Arcă,

Bostichi,-Ardinghi vechi și Soldanierii.

79. Iar faptele-omenești au toate moarte (b). 81. viață (a).

73. Luni : vechiul oraș din Etruria, distrus chiar pe vremea lui Dante. Cf. Villani, I, 50.

Urbisaglia : de la lat. Urbs Salvia, oraș vechi, aproape de Macerata (Marche), distrus de

Alaric. 74. Pe-un pripor : pe aceeași prăpastie. 75. Chiusi : celebrul și puternicul oraș din

Etruria, a cărui importanță scăzuse în Evul Mediu. Sinigaglia : pe Marea Adriatică, nu

departe de Ancona, care fusese pustiită de saracini ; după cronica lui Fra Salimbene, „a fost

trădat și dat în mîna contelui Guido da Monte”, care a pus să fie tăiate 1.500 de persoane.

76. Lucru nou : sensul este următorul : dacă orașe atît de vechi și puternice au căzut în ruină,

nu trebuie să te miri și nici să nu-ți pară groaznic cînd se sting și familiile. 80. Ascunsă : cu

toate (ci) că voi, muritorii, nu vă dați seama de vremelnicia unor lucruri, care au o viață ceva

mai lungă decît cea omenească. 83. Inund- : Dante atribuie aici fluxul și refluxul mării influenței cerului Lunii, premergînd parcă teoriile moderne, cu toate că, firește, nu cunoștea legea atracției universale, descoperită de Newton cu mult mai tîrziu. În orice caz, vede mai bine decît Galileu, care atribuia fenomenul mareelor mișcării de rotație a Pămîntului. 84. Tot așa : ridicînd-o și lăsînd-o în jos. Fortuna : motivul fortunei labilis, care se trage din Ovidiu (Ex Ponto) și dintr-o vestită omilie a Sfîntului Ioan Gură de Aur. A fost foarte răspîndit în Evul Mediu. Dante îl modifică în cîntul VII din Infern, făcînd din zeița Fortuna a păgînilor, pe care aceștia și-o închipuiau legată la ochi, o ființă îngerească, împărțind și schimbînd dintr-o mîină în alta și din neam în neam bunurile omenești, după secretele Providenței. 88. Ughi : una din familiile cele mai de seamă din Florența, care avea privilegiul de a întovărăși pe episcop cînd mergea prin oraș sau se ducea la catedrală, ceea ce era socotit lucru de cinste. Ormani : își aveau casele unde este acum palatul poporului ; azi se numesc Foraboschi. Cf. Villani, IV, 12. Catelini : știm de la cronicarul G. Villani (loc.cit.) că „fură familie foarte veche și astăzi stinsă cu totul”. Filipi : „Filippi, care azi nu sînt nimic, iar atunci erau mari și puternici”. Cf. op.cit., IV, 13. Alberichi : „a lor a fost biserica Santa Maria degli Alberighi, aproape de casele Donatilor, și azi n-a rămas nimeni din ei”. 90. Ruinii : cetățeni vestiți, a căror putere începuse să scadă chiar din vremea lui Cacciaguیدا. 92. Sanell : Sannella, familie însemnată din Florența, ale cărei case știm de la Villani (IV, 13) că se aflau în Mercato Nuovo. 93. Bostichi : „în apropiere de Mercato Nuovo erau mari cei din familia Bostichilor” (Villani, op.cit., IV, 13). Ardinghi : „erau foarte vechi” (Villani, op.cit., IV, 11). Soldanierii : „Soldanierii

615

DIVINA COMEDIE

94 În poarta care-acum grozav se-ncarcă

c-un nou sperjuriu și-ntr-așa măsură

că va pieri-n curînd și-această barcă,

97 trăiră Ravegnani cari născură

pe Guido graful și pe cîți de-acu

înaltul nume Belincioane-avură.

100 Dar della Pressa de pe-atunci știu

a fi stăpîn ; și scări și-al spăzii sale

mănunchi de aur Galigai le-avu.

103 Stîlp mare-avea del Vai [pe-aceeași cale],

Sacheti mari, Sifanti și Baruci

și-acei ce se-nroșesc vorbind de-ocale.

106 Era și trunchiul de-unde ies Calfucci

voinic pe-atunci și-n scaune curule

chemați erau și Lizzi și-Arigucci.

109 O, cum văzui pe-acei ce nesătule

trufii i-au stins ! Și-n orice faptă mare

sporeau Florența galbenele-i bule.

105. cotul (a). 110. glorii (a).

au fost ghibelini și locuiau în sexto San Brancazio” (Villani, op.cit., V, 39). 94. Poarta : Porta

San Piero, unde erau scaiele Cerchilor și Donatilor, dușmani între ei. 95. Sperjuriu : traduce

foarte bine fellonia lui Dante, dar aici „fellonia” trebuie înțeleasă în sensul generic de fapte

rele. Cît despre nou, ar face aluzie la faptul că Cerchi veniseră la Florența numai de puțin

timp. Așa înțeleg Torraca, Passerini, Steiner și mai toți comentatorii moderni. Cît despre

mine, cred că Dante face aluzie la un nou sperjur al Cerchilor, contrapus unuia mai vechi.

96. Barcă : Florența. 97. Ravegnani : „fură tare mari și locuiră lîngă poarta San Piero, unde

apoi fură casele conților Guidi și mai pe urmă ale Cerchilor. Și din ei, prin partea femeiască,

se traseră toți conții Guidi, din fiica jupînului Bellincione Berti, iar în zilele noastre tot acest

neam s-a stins” (Villani, op.cit., IV, 11). 98. Graful : contele. 99. Belincioane : Bellincione,

adică cei care luară numele lui Bellincione Berti (cf. Paradisul, XV, 112), urmașii lui Ubertino

Donati, deci ginerele lui Bellincione. 100. Della Pressa : „erau în cartierul fierarilor, oameni

de «neam mare»” (Villani, op.cit., IV, 10). 101. A se construi : „Și avu (la șa) scări (de aur) și

tot de aur mînerul spadei”. Cu alte cuvinte, fură cavaleri. 102. Galigai : familie ghibelină din

cartierul porții San Piero. 103. Stîlp : face aluzie la familia Pigli, care avea în stema ei o

suviță de blană albă (în limbajul heraldic : stîlp) perpendiculară, pe fond roșu. 104. Sachedi : familia Sacchetti, dușmana Alighierilor și de obîrșie foarte veche. Sifanti : Fifanti, despre care știm că locuia în colțul porții Santa Maria. Baruci : familia Barucci, despre care știm, din Ottimo commento, că „fă plină de bogății și de eleganță ; azi sînt foarte puțini la număr și n-au stare și nici slujbe mari în oraș. Ei sînt ghibelini”. 105. Acei : Chiaramontesii, care aveau în regie sarea, o vindeau cu o baniță mai mică decît cea regulată fiindcă scosese din ea o doagă. Cf. Purgatoriul, XII, 105. Coșbuc schimbă banița în oca, probabil pentru rimă. 106. Trunchiul : tulpina, în sensul de obîrșia familiei. Calfucci : ramură din familia Donati, stinsă în vremea lui Dante. Locuiau în cartierul din Porta San Piero. 107. Curule : la slujbele cele mai înalte. În Roma veche ședeau pe scaune curule numai consulii, pretorii și edilii. 108. Lizzi și-Arigucci : familii vechi, florentine, despre care Villani (XI, 10) ne spune că locuiau în cartierul din Porta del Duomo. 109. Pe-acei : Uberti, atît de puternici între 1177 și 1180, încît nu ascultau nici de consuli, nici de seniori și odată au dus timp de 22 de luni război împotriva consulilor Florenței. Mai tîrziu „puseră ei mîna pe stăpînire și în 1180 messer Uberto degli Uberti a fost cîrmuitor al orașului Florența”. Cf. Cronica atribuită lui Brunetto Latini, p. 219. 111. Sporeau : sporea cinstea și gloria Florenței. Bule : bulele de aur ale Lambertilor, dintre care unul a fost tovarăș al lui Uberto degli Uberti în consulatul din 1180. Amîndouă aceste familii se trăgeau din Germania.

616

PARADISUL

112 Așa făceau părinții-aceilor care
oricînd vr-un loc de episcop lipsește
s-adună-n consistoriu spre-ngrășare.

115 Mișelul neam ce-acu-ndrăcit gonește
pe cei ce fug, dar cui arat-un dinte
sau punga sa ca mielul s-umilește

118 se urc-acum, dar prea cu slabă gînte
încît nu-i place lui Ubert Donat
că socru-so-l făcu al ei părinte.

121 Era și-n piața Caponsac mutat
din Fiesole pe-atunci, și nume bune
avea și Giuda-n burg, și Imfangat.

124 Și-ascult-un adevăr pîrînd minune,
în micul burg intrai prin poarta care
și-acum dup-alde Pera i se spune.

127 Și-oricine poartă semnu-acei mare
baron, al cui și numele și-onorul
la hramul Tomei află-mprospătare,

130 de-aici avea și rangul și favorul,
deși acel ce-ncinsu-l-a cu foi
de aur azi unit e cu poporul.

113. S-adun-oricînd vr-un episcop (a). 114. Și stau consistorie (a). 115. mișelul (a).

117. mielul (a). 123. În burg aveau și Giuda (b).

112. Acelor : Visdomini și Tosinghi (della Tosa), „stăpîni și apărători ai episcopatului”. (Villani, Cronica, IV, 10). 114. -ngrășare : se pare că Dante îi învinovățește aici de a se fi îmbogățit în paguba averii episcopale pe care o administrau. 115. Neam : din neamul Adimarilor, căruia aparține și acel Filippo Argenti despre care e vorba în Infern, VIII, 31-63. Dușmani neînduplecați ai lui Dante, asupritori și, în același timp, lași, sînt înfierăți cu aceste cuvinte aspre, care, spune Torraca, „par scandate silabă cu silabă”. 118. Se urc- : se urcă pe vremea lui Cacciaguida, prezent istoric ca și nu-i place din versul următor. Slabă : neînsemnată.

119. Ubert Donat : e vorba de Ubertino Donati, care luă în căsătorie pe o fiică a lui Bellincione Berti și se opuse (deși în zadar) cînd socru-său Bellincione dădu în căsătorie pe cealaltă fiică unuia din Adimari, înrudindu-l astfel cu un neam pentru care n-avea nici o stimă. 120. Părinte : italianism, în loc de „rudă”. 121. -n piață : în Mercato Vecchio. Caponsac : Caponsacco, familie ghibelină, originară din Fiesole. 123. Avea : aveau. Giuda : „neam de oameni de mare curaj și ghibelini, care astăzi a decăzut și ca importanță politică, și ca bogăție, și ca număr”

(Ottimo commento). Infangato : Infangato, cf. Villani, IV, 13 : „În apropiere de Mercato Nuovo erau mari Infangati”. 125. Poarta : Peruzza, care se chema întâi Potierla. 126. Pera : familia della Pera, despre care nu se mai păstra nici o amintire pe vremea lui Dante. De aceea Cacciaguida se teme că spusele lui vor fi părut minune. 127. Semnu- : cele șapte doage purpurii și albe ce erau în stema marchizului Ugo di Toscana, care concedase mai multor familii florentine privilegiul de a purta în stema lor aceste doage. 129. Hramul : fiindcă Ugo murise în ziua hramului Sfântului Toma din 1001 și în mai multe biserici din Florența se făcuseră rugăciuni pentru odihna lui. 130. De-aici : a se construi : „Acel (neam) ce l-a înscris (pe stema lui Ugo) cu foi de aur avea de-aici (de la marchizul Ugo di Toscana) și rangul (de cavaler), și favorul (privilegiile nobeleței), deși azi (della Bella) e unit cu poporul”. Dante blamează cu aceste versuri pe aceia care, uitând vechea lor noblețe, se dăduseră de partea poporului, luând parte la guvernarea democratică.

617

DIVINA COMEDIE

133 Și Gualterați și Importuni cu noi,
și-ar fi mai liniște și-n burg, vezi bine,
de nu l-ar fi-nvadat vecinii noi.

136 Iar casa de-unde amarul vostru vine
prin justa furie-a cui vă dete morții

și-a pus și dulcei vieți a voastre-o fine,

139 era-n onoare, ca și toți consorții.

O, Bondelmont, fugind de nunta sa
prin sfat străin, ce rău zvîrlit-ai sorții

142 O, câți ce-azi plîng, ar fi voioși, de da

Cel Sfînt atunci în Ema pat a-ți face
în cea dintîi spre-oraș venire-a ta !

145 Ci-acelei pietre ce știrbită zace
păzind la pod, fu scris să-i dea victime

Florența, biata,-n ultima ei pace !

148 Cu-atare și-alt-asemeni nobilime
văzui Florenț-atîta pace-avînd,

că n-avea cauză de-a se plînge nime.

151 Cu-acestea i-am văzut poporul stînd

și drept și glorios, și-n sulii crinul

purtat întors eu nu-l văzui nicicînd,

154 și nu-l făcuse roș încă dezbinul.”

135. 'necat (a). 154. Și roșu încă nu-l făcu desbinul (a).

133. Gualterați și Importuni : familii vechi și nobile, despre care Villani ne spune că ajunseră fără nici o însemnătate, confundîndu-se cu poporul de jos. 136. Casa : a Amideilor, „cetățeni de seamă și nobili” (Villani, V, 38). Amarul : din cauza dezbinărilor care se produsese după răzburarea asupra lui Buondelmonte, care promisese să ia în căsătorie o fată din neamul Amideilor și în urmă luase pe una din neamul Donatilor. Iată cum povestește faptele cronicarul Dino Compagni : „Doamna Gualdrada, soția lui Donati, care avea două fiice tare frumoase, stînd la balconul palatului său, văzu trecînd pe Buondelmonte și, arătîndu-i una din amintitele fete, îi zise : «Pe cine ai luat tu de nevastă ? Că eu îți păstram pe aceasta !». Pe care privind-o mult îi plăcu, și-i zise : «N-am ce face acum». Iar doamna Gualdrada : «Ba da, poți, căci am să plătesc eu (justiției) în locul tău». «Și eu o iau !» Astfel, o luă de nevastă, lăsînd pe aceea din neamul Amideilor, cu care se logodise întâi prin jurăminte”. Această întîmplare – după același cronicar – „a pus capăt veselului trai al Florenței, fiindcă peste cîteva zile Buondelmonte a fost omorît, pe cînd trecea pe Ponte Vecchio, la picioarele statuii lui Marte, asupra căruia florentinii aruncară vina dezbinărilor din oraș”. Vostru : florentinilor. 137. A cui : a Amideilor. 139. Consorții : cu toate celelalte familii înrudite cu ea. 143. În Ema : se spunea că întîia oară cînd Buondelmonte a venit la Florența era să se înece în torentul Ema. Dante spune că ar fi fost mai bine dacă Dumnezeu l-ar fi lăsat să se înece, căci nu s-ar fi întîmplat la Florența atîtea nenorociri. 145. Pietre : statuia lui Marte. Știrbită : trunchiată, în rea stare, mîncată de vreme. 147. Ultima : fiindcă de atunci Florența nu mai avu pace.

153. Întors : schimbat din alb pe fond roșu în roșu pe fond alb, ceea ce s-a întâmplat în 1251, când a luat puterea partidul guelfilor.

618

PARADISUL

Cîntul XVII

Cerul al cincilea, al lui Marte :

sufletele războinicilor

Rugămintea lui Dante către Cacciaguida să-i

dezvăluie viitorul (1-30) Profetia exilului

(31-105) Misiunea lui Dante (106-142)

1 Precum veni la Climene să-mpace

un zvon potrivit ce-auzise-acel

ce-avari și-acum pe tați cu fii îi face,

4 așa fui eu, și-așa simțit ca el

de Doamna mea ca și de sfînta pară

venită-n jos cu-așa de dulce zel.

7 De-aceea-mi zise ea : – „Să faci s-apară

al dorului tău foc ce arde-n tine,

interna stamp-a lui purtînd-o clară.

10 Dar nu spre-a ne spori ce știm noi bine,

prin vorba ta, ci spre-a-ndrăzni să spui

ce sete ai ca el să ți-o aline”.

13 – „O, scump răsad al meu, ce-afîț te sui

[de sus, încît, cum vede-umana minte]

că-n trigon loc de dou-obtuze nu-i,

2. De-un svon ce-și auzi-mpotriv-acel (a). 7. să se ivească (a). Ce-avu de-a-mi fi pe

plac (b). 12. s-o răcorească (a). 14. umană (a). de sus încît, cum vede-a noastr-umană

minte (A).

2. Potrivnic : fiindcă Epafos, fiul lui Joe, afirma că Phaeton nu este fiul Soarelui. Acel :

Phaeton, când s-a prezentat mamei sale Climene, ca să afle dacă era sau nu fiul lui Apollo.

Cf. Metamorphoses, I, 748 și urm. 3. Avari : fiindcă, spre a dovedi că e fiul Soarelui, a cerut

lui Apollo carul său strălucitor, dar, neștiind să mîne caii focoși, care-l trăgeau, a ars holdele

pămîntului și căile cerului. 4. Așa : în ceea ce privește numai ardoarea dorinței. Ca el : simțit

de Beatrice că e tot așa de dornic, ca și Phaeton, să afle ce-i pregătește viitorul. 5. Pară :

flacăra în care se ascundea sufletul lui Cacciaguida. 6. -n jos : în josul crucii luminoase de

pe planeta Marte. 9. Clară : vorbind în așa fel, încît în cuvintele tale să se arate clară pecetea

internă a dorului tău. 10. Noi : noi, sufletele fericite în genere și, în cazul de față, eu (Beatrice)

și Cacciaguida. 11. -ndrăzni : ci numai ca să te obișnuiești a îndrăzni să-ți spui setea, ca

să ți-o putem astîmpăra. 13. Răsad : obîrșia. E vorba de Cacciaguida, căruia Dante, după

îndemnul Beatricei, se adresează ca să-i lămurească profetiile cam obscure despre ce i se va

întîmpla, pe care le auzise în Infern și Purgatoriu. Sui : în cunoștința lucrurilor prezente și

viitoare, pe care le vezi în Dumnezeu înainte de a se întîmpla, cu aceeași claritate cu care

oamenii muritori văd că nu e posibil să fie într-un triunghi (trigon) două unghiuri obtuze.

619

DIVINA COMEDIE

16 așa vezi clar tu orice-ntîmplăminte

cînd nici nu sînt, căci vezi în punctu-n care

toți timpii de-orîșicînd sînt timp prezinte,

19 pe cînd era Virgil a mea-ndrumare

pe dealul cel ce spal-a noastră zgură,

precum și-n lumea cea făr' de urcare,

22 de-ursita mea viață spuse-mi fură

cuvinte tari, deși mă simt firește

gătît de-oricare-a sorții lovitură.

25 Deci dorul meu te rog de-l împlinește

să știi cu ce m-așteaptă viitorul,

căci fierul prevăzut mai blînd lovește.”

28 Așa vorbii acum, și tot spre-odorul
acel ce mi-a vorbit ; și-a Doamnei mele
voinț-urmînd, mi-am spus cu-acestea dorul.

31 Nu-n vorbe vagi, cum se-nvăleau în ele
nebuni păgîni, pe cînd nu se jertfise

al lumii Miel ce spal-a lumii rele,

34 ci-n vorbe clare și vorbiri precise

ascuns în sine-acel amor patern

și-arzînd în zîmbetele-i proprii-mi zise :

37 – „Orice-accident ca un cuprins intern

și-n margini dat materiei mortale

e scris din veci în ochiul cel etern.

40 Dar nu-i sînt Lui necesități fatale,

cum nu-i în ochii-n care-i oglindită,

nici nava ce pe-un rîu plutește-n vale.

21. lumea morții cea amare (b). 22. De viața mie dată (b). Un cub spre (a). 26. ce

sorti (a). 34. limpezi (a). 37-39. Orice accident, ca cuprins intern/ În marginile

lunii cei mortale/ Sînt scoase toate-n (a). 37. ce ca (b). 38. Nu trec hotarul lumii

cei mortale (b). 42. scoboar-a (a).

17. Punctu- : Dumnezeu. 18. Prezinte : căci cunoștința lui Dumnezeu n-are limită în timp.

Cf. Aristotel, Physica, VI : „Dacă punctul prezent n-ar fi indivizibil, ar avea în sine și trecutul,
și viitorul”. Și Augustin în De Trinitate, V : „Firea lui Dumnezeu n-are trecut și nici viitor”.

Mai clar e Sfîntul Toma (Summa theologica, II, 2, 95) : „Numai Dumnezeu, în veșnicia sa, vede
lucrurile viitoare ca prezente”. Vezi și disertația lui Tommaseo asupra acestui cînt, intitulată

Il futuro (viitorul), plină de o adîncă știință teologică. 19. Pe cînd : în Infern și Purgatoriu.

20. Dealul : Purgatoriul. 21. Lumea : Infernul. 22. Viață : despre viața ce mi-a fost ursită.

23. Tari : grele, întrucît făceau aluzie la unele evenimente neplăcute ce mi se vor întîmpla.

27. Fierul : sâgeata. Blînd : fiindcă e prevăzută. 30. Cu-acestea : cu aceste cuvinte mi-am

spus dorul, vorbind tot aceluiași odor ce-mi vorbise mie și urmînd sfatul Beatricei. 32. Nebuni :

deoarece credeau în oracolele zeilor neadevărați și mincinoși. 33. Miel : Isus Cristos, agnus

Dei, qui tollit peccata mundi. 35. În sine : în veșmîntul său de flacăra. 36. Zîmbetele : fiindcă

rîsul și bucuria se transformă la sufletele fericite într-o mantie de lumină. 37. Accident : orice

lucru se întîmplă, fără să aibă caracter de necesitate. Ca un : a se construi : „dat materiei

mortale ca un cuprins intern și în marginile sale (ale materiei mortale)”. Deci, cunoștința

omenească, ce primește în sine trecutul și prezentul (marginile mortale). 39. Etern : al lui

620

PARADISUL

43 Precum îți vine-o arie lămurită

din orga ce-o asculți, în ochi îmi vine

din ochiul Lui așa și-a ta ursită.

46 Precum din cauza vitregei haine

lăsă Atena Hipolit fugînd,

așa va face-al tău oraș cu tine.

49 Aceasta ți-o doresc și-o au în gînd

și-aceasta ți-o vor face-acei ce cată

spre-acei ce zilnic pe Cristos îl vînd.

52 Prin zvon, învinsa parte-o fi-nculpata

ca de-obicei, dar fi-va mărturie

dreptății-apoi ea însăși, răzbunată.

55 Lăsa-vei tot ce-n lumea ta cea vie

ți-e lucru drag și-a tristei exilări

sâgeată primă asta o să-ți fie.

58 Vedea-vei tu cerșită pe cărări

ce pîine-aduni, și cît de-amară cale

să urci și să cobori străine scări !

43. astfel îmi vine (b). Din el cum vine (a). 44. În ochi (b). 43-45. Cum vine și-n auz o lămurită/ Cîntare-a orgei ci-o ascuți, îmi vine/ Din ochii lui și-a ta ursită (b). Dumnezeu. 40. Necesități : deși lucrurile omenești sînt oglindite în Dumnezeu, totuși din acest fapt nu decurge nici o micșorare a liberului arbitru și deci nici un fatalism, după cum cine privește o barcă mînată de curent poate prevedea cursul ei, ceea ce nu înseamnă că acest curs poate fi influențat de ochiul spectatorului, în care deci ar fi greșit să-i găsim cauza. Tot astfel, Dumnezeu vede ceea ce oamenii vor face, fără ca acest lucru să împiedice liberul arbitru. 43. Precum : precum din sursa sonoră a unui instrument muzical îți vine la urechi o melodie, tot așa, spune Cacciaguida, din ochiul lui Dumnezeu, pentru care orice viitor e ca și prezent, îmi vine în ochi a ta ursită. 47. Hipolit : fiul lui Teseu și al Hipolitei, regina Amazoanelor, refuzînd de a satisface dorințele nelegiuite ale mamei sale vitrege, Fedra, fu pîrît tatălui său de aceasta că ar fi încercat s-o siluiască, din care cauză a fost apoi izgonit din Atena. 48. Oraș : Florența, mama vitregă a poetului, în felul de a se purta cu el. 50. Cei : șefii partidei negre, care unelteau cu papa Bonifaciu al VIII-lea pentru a-l izgoni pe Dante din Florența. 51. Vînd : face aluzie mai ales la cei de la curtea papală, care făceau tîrg din harul lui Cristos. Cf. Infernul, XIX, 90. 52. Prin zvon : zvonul va da toată vina partidei învinse, dar ceea ce se va întîmpla pe urmă va fi o mărturie a dreptății răzbunate. În text : „dar răz-bunarea va fi mărturia acelu adevăr care o împarte”. 57. Săgeată : lovituri, dureri. Asta : această părăsire a tot ce-ți era mai drag în orașul tău. „Sub formă de prezicere, aducerile-aminte dureroase ale surghiunitului nu au nimic tînguitor, nimic slab ; dar cum este încet, grav, melancolic, acel lăsa-vei tot ! Cîtă durere în acel tot ! Cu cîtă amărăciune mintea revede și cîntărește tot ce-n lumea sa e lucru drag !” (Torraca). 59. Ce pîine : în text : „cum e sărată pîinea”. Și-n realitate, pîinea ce o mîncea Dante la curtea gazdelor sale, chiar a celor mai binevoitoare pentru el, nu era dulce deloc. „Omul de curte” era socotit abia ceva mai mult ca jongleur-ul și bufonul, care adesea erau mai bine răsplătiți. Legendele pe care le avem despre Dante ne dau amănunte ce ne strîng inima în această privință. Îl vedem expus la glume de prost gust, care nu se potrivesc cu demnitatea și severitatea poetului. Îl vedem tratat cam de sus, cu o familiaritate jignitoare, nu numai din partea seniorilor care-i ofereau adăpost, dar și din partea jongleur-ilor, care se laudă de a fi primit daruri mai însemnate decît el din partea seniorului. Desigur că Dante nu reprezenta pentru contemporani ceea ce reprezintă pentru noi ; desigur că moravurile erau atunci cam grosolane și la prinți ; desigur că acea familiaritate, care pe noi ne jignește, era din oarecare punct de vedere și o probă de dragoste și de cinste ; totuși, cînd citim această terțină, ne dăm seama cît a trebuit să sufere de această situație sufletul demn și neînduplecat al lui Dante.

621

DIVINA COMEDIE

61 Dar cea mai grea povar-a vieții tale
va fi stupida și-mbecila turmă
cu cei ce vei cădea-ntr-atîta vale.

64 Mișei și-ngrați și răi [nespus], cum scurmă
poziția ta, ci vor păți rușine
nu tu, ci ei, nu multă vreme-n urmă.

67 Va da dovezi, c-aveau gîndiri haine,
purtarea lor, încît îți va fi drag
că-ți ești partid tu singur pentru tine.

70 Lombardul mare cu-ospitalu-i prag
acel cu scara paserei cei sfinte
va fi refugiu-ți prim și-ntîi toiag.

73 Și-atît de mult te va avea aminte
încît ce-i după dintre-a da și-a cere
la alții, jos la voi, va fi 'nainte.

76 La el vei ști pe-acel a cui putere
atît i-a dat născîndu-l astă stea,
că fapte mari el pune-va-n vedere.

79 Dar numai mai tîrziu le veți vedea
că-i tînăr prunc, cui i se-ntoarse anul

în jurul său de-a noua oar-abea.

82 Dar pîn-a nu-nșela p-Enric dușmanul

Gascon, va da schintei a sa virtute

ce ia-n dispreț și trudele, și banul.

61. Mizerie (a). 63. De soți ce-i vei avea (b). 78. Vedea (a). 84. Prin (a).

62. Turmă : a tovarășilor lui de surghiun. 63. Vale : a exilului. Numai la început Dante a fost solidar cu ceilalți surghiuniți, cu care a iscălit (8 iunie 1302) la San Godenzo un act prin care se obligă să despăgubească pe Ugolino degli Ubaldini de toate daunele ce le va fi suferit luptându-se împotriva Florenței. Mai pe urmă însă s-a retras, făcînd, cum el însuși spune, „partid pentru sine”. 64. Scurmă : sapă. 65. Rușine : în text : „vor avea tîmpla roșie”, ceea ce s-ar putea interpreta în sensul că face aluzie la răniri și vărsări de sînge, mai ales dacă ne aducem aminte de nenorocita încercare de a reintra în Florența, la Lastra, în vara anului 1304, încercare la care Dante s-ar fi opus. 67. Va da : subiectul este „purtarea lor” din versul următor. 69. Partid : cuvinte care au devenit proverbiale, pentru a arăta că locul omului superior nu poate fi între intrigile partidelor, mai bine fiind să stea la o parte, nu însă pasiv, ci activ, luptându-se din răspuțeri pentru izbînda ideilor sale și constituind deci el însuși un partid. De altfel, și în Convivio spune „că nu se cuvine ca omul drept să îngăduie prezența lui la multă lume”, să nu fie deci în contact cu orice fel de oameni. 70. Lombardul : Bartolommeo della Scala, la curtea căruia Dante se adăpostise întîi. 71. Scara : în text : „ce pe scară poartă pasărea cea sfîntă”. E vorba de vulturul care, împreună cu o scară, figura în stema Scaligerilor. Vulturul înfățișează semnul imperiului, al căruia reprezentant era în Lombardia această familie. 72. Toiag : sprijin, adăpost. 74. Ce-i după : a da la alții. 75. Jos : pe pămînt. 'Nainte : la Bartolommeo della Scala va fi „înainte” ceea ce la ceilalți e „după”. Cu alte cuvinte, va dăruia înainte ca cineva să ceară, împotriva obiceiului altor prinți, care nu dau decît după ce li se cere. 76. Ști : cunoaște. Pe-acel : pe Cangrande della Scala, asociatul lui Bartolommeo la domnie în Verona (1311). 77. Stea : Marte. 78. Vedere : va arăta lumii. 80. Prunc : aici Dante se referă la anul 1300, data închipuită a călătoriei sale, cînd Cangrande n-avea mai mult de 9 ani. 82. Enric : Henric al VII-lea de Luxemburg, pe care Dante îl socotește înșelat de papa

622

PARADISUL

85 Și-atît apoi vor fi de cunoscute

pornirile lui mari, că inimicii

vor fi siliți să n-aibă guri tăcute.

88 Te-ncrede-n el și-a sale beneficii.

Prin el schimbare-avea-va multă ginte,

mutîndu-și starea mării, ca și micii.

91 Tu-ți scrie-acestea despre el în minte

dar nu le-obști...”. Și multe-a spus de toate,

de necrezut chiar cui va fi prezinte.

94 Și-apoi : – „Acestea-s glosele, nepoate,

la cîte ți s-au spus. Vezi, ce insidii

ascund în ele-așa puține roate !

97 Nu cer să porți pe-ai tăi vecini invidii,

căci viața ta-i cu mult mai lung ursită,

cu mult dincolo de a lor perfidii”.

100 Tăcînd apoi cînd umbra fericită

îmi dete semn că trama și-o gătește

s-o bată-n teara cea de mine-urzită,

103 așa-ncepui ca cel ce se-ndoiește

și-un sfat voind pe-atare om îl cată

ce vrea ce-i just și vede și iubește :

99. Dincolo de-a lor perfidii... (A). Am completat versul cu varianta (a).

Clement al V-lea, de fel din Gasconia, fiindcă întîi l-a chemat în Italia și pe urmă i s-a împotrivit. În realitate, papa pusese în vedere lui Henric că el nu voiește să se facă expediția împotriva regelui Robert de Anjou, pe care Henric o pusese la cale. Deci nu-i tocmai cazul de înșelăciune din partea papei. Înțelegem însă ciuda lui Dante pentru schimbarea de atitudine

a papei (de altfel bine motivată), când ne gândim că în Henric al VII-lea își pusese toate speranțele pentru rechemarea-i în Florența. 83. Schintei : manifestări. 84. Trudele : știm de la un cronicar contemporan că, chiar din prima tinerețe, Cangrande era foarte îndrăzneț și nu se da înapoi de la nici un exercițiu cavaleresc. „Truda” era pentru Cangrande desfătarea și odihna. Cît despre „banul”, un vechi comentator al lui Dante (Benvenuto da Imola) spune : „Dum pater eius duxisset eum semel ad videndum magnum thesaurum, iste illico levatis pannis minxit super eum ; ex quo omnes spectantes judicaverunt de eius futura magnificentia per istum contemptum pecuniarum”. 86. Inimicii : și inamicii. Într-adevăr, despre dărnicia și virtuțile cavaleresti ale lui Cangrande găsim mărturii nu numai în cronicile timpului, care sînt pline de laude, dar și în cîntecele trubadurilor. 88. Beneficii : binefaceri. 89. Schimbare : schimbare de soartă. 90. Starea : face aluzie la dreptatea lui Cangrande, care va umili pe cei trufași și va înălța pe cei smeriți. 92. Obști : dar nu le vei da în vileag. 93. Prezinte : celor ce vor fi de față cînd se vor întîmpla. 94. Glosele : explicările. Imaginea e luată de la manuscrise, în care glosele marginale constituiau comentariul. 95. Spus : în prezicerile despre viitorul ce te așteaptă, pe care le-ai auzit în Infern și Purgatoriu. 97. Vecini : concetățeni. Invidii : ură. Cu alte cuvinte, nu vreau ca, din cauza celor ce ți-am spus, să urăști pe concetățenii tăi, fiindcă faima ta va dăinui cu mult mai departe decît pedeapsa perfidiei lor. 101. Trama : bătătură. 102. Teara : urzeala. „Cu întrebarea sa, Dante invitase pe Cacciaguida să dezvolte argumentul pe care i-l propusese ; îi oferise urzeala, ca celălalt să pună în ea bătătura, adică firul transversal aruncat prin suveică și bătut cu spata” (Steiner). 103. Ca : cu neliniștea încrezătoare a cui trebuie să ceară un sfat de la cineva care vrea ce-i just : are voință dreaptă, vede : are înțelepciune, și iubește : pe acela care îl roagă.

623

DIVINA COMEDIE

106 – „Eu bine vād cum mă-mpresoară, tată,
cumplitul timp ca lovituri să-mi dea,
mai grele cui mai făr’ de griji s-arată.

109 Deci bine-mi e să-nvăț a prevedea,
ca, scos din cel mai dulce loc afară,
să nu-mi pierd pe-alții prin cîntarea mea.

112 Căci jos, în lumea nesfîrșit de-amară,
[ca] și pe deal pe-a căruia ’nălțime
frumoși ai Doamnei ochi mă ridicară,

115 și-apoi și-n cer prin roțile sublime
putui să-nvăț că ceea ce rezic
la mulți le-o fi grozavă-n guri acrime.

118 Ci-a fi dreptății-un prea timid amic,
mă tem spre-a nu fi mort acelor care
numi-vor veacul cel de-acum antic”.

121 Iar facla ce-ascundea comoara-mi mare
de-aici s-aprinse-n toat-a ei ființă
precum în soare-oglindea de-aur pare.

118. Și a dreptății (b). Iar dac-aș fi dreptății-un slab amic (a). 119. Mă tem să (b).

106. -mpresoară : în text : „dă pinteni”. Aleargă iute către mine, așa încît îl vād ca și sosit, împresurîndu-mă. 108. Griji : aceleia care nu se așteaptă la loviturile lui. Cf. v. 27 : „căci fierul prevăzut mai blînd lovește”. 110. Dulce : Florența, din care am fost surghiunit. Dacă mi-am pierdut cel mai dulce loc, cel puțin să nu-mi pierd, prin atitudinea mea prea dîrză și cuvintele mele prea tari, locurile de adăpost pe care sînt nevoit să le caut. S-ar părea că avem aici un fel de descurajare momentană a lui Dante, care, copleșit de revelația durerilor ce i se pregătesc, și-ar propune o adaptare la realitatea vieții, îndemnîndu-se pe sine către prudentă în acte și-n vorbă. Totuși, această descurajare nu dăinuiește decît o clipă. Numai decît, sufletul și caracterul lui de oțel reacționează și în răspunsul lui Cacciaguida apare mărinimoasa hotărîre de a spune adevărul, tot adevărul și numai adevărul, în ciuda oricui, ca să nu-și piardă faima. Va înfrunta vijelia pe care știe că o va stîrni cu aceeași nepăsare plină de forță cu care un turn rămîne neînduplecat în mijlocul celor mai groaznice furtuni. Episodul este cît se poate de mișcător și de omenesc. Un moment de șovăire omenească, ce ne aduce aminte

de veghea lui Isus în grădina măslinilor, când căută să îndepărteze de la sine paharul amărăciunii, spunînd : „Părinte, dacă e cu putință, fă să treacă de la mine acest pahar”, dar, după cum și Isus se reculege și adaugă : „Totuși, facă-se voia Ta, și nu a mea”, și Dante își recapătă încrederea în misiunea sa și prin gura lui Cacciaguida ia hotărîrea de a se desface de orice oportunism omenesc și de a-și arăta gîndul în toată puternica lui sinceritate. 112. Lumea : Infernul. 113. Deal : Purgatoriul. 116. Rezig : povestesc, dau în vileag, refer din lucrurile văzute sau auzite în timpul călătoriei mele. 119. Acelor : cu înfrigurare am ascultat glasul grav și sonor al lui Isidor del Lungo rostind aceste cuvinte în sala palatului breslei dărcitorilor de lînă (Palazzo dell'Arte della lana). În acea sală, care exista în vremea lui Dante, printre acele steaguri ale glorioaselor bresle ale Florenței medievale, trecutul se lega cu prezentul în adevărarea profeției dantești. Acei care numesc antic veacul lui Dante eram noi, și nouă păreau că se adresează cuvintele versului dantesc. Mi-aduc aminte foarte bine de fiorul ce-a trecut prin toată sala față de o conștiință așa de dreaptă, care vedea atît de departe, încît viitorul era pentru el aproape prezent, atît de prezent că s-a transformat în prezentul actual, care s-a realizat întocmai cum el prevăzuse. Numai atunci Dante mi-a apărut în toată mărimea personalității sale uriașe. 121. Comoara-mi : sufletul lui Cacciaguida, pe care-l consideră ca o comoară a lui, întrucît îi era strămoș.

624

PARADISUL

124 Și-apoi : – „Cîți au murdară conștiință, printr-alte infamii sau printr-a lor, oricînd simți-vor aspr-a ta sentință.

127 Minciunii, totuși, tu să-i pui zăvor și-ntreaga ta vedenie-o fă obștită, iar cei cu rîie scarpine-o cum vor.

130 Căci vorba ta de-o fi nesuferită la-nțiuul gust, va fi un nutremînt hranace-apoi cînd fi-va mistuită.

133 A ta strigare-asemeni e c-un vînt ce mult mai mult supreme culmi le bate ; și probe tari de-onoare-acestea-ți sînt.

136 De-aceea-ți fură-n ceruri arătate, ca și pe deal și-a morții vale crudă, tot duhuri mari prin faimă repute.

139 Căci ori nu crede spiritul ce-aude ori nu-i atent, la pilde cari ascuns au rostul lor, ori prea găsit cu trudă,

142 și nici un fapt ce nu-i concret de-ajuns”.

133. Strigarea ta va face ca și (a). 139. omul (a). 140. poate-atent s-audă (a).

139-140. Căci ori nu crede-ori nu-i dispus s-audă/ Un om atare exemple care ascuns (b).

125. Alte : „prin vina altuia, pe care putea s-o împiedice și n-a voit, pe care putea s-o pedepsească și n-a îndrăznit” (Steiner). 128. Obștită : dă-o în vileag. 129. Cu rîie : expresie voit plebee, care arată tot disprețul pentru cei nemernici și toată mîndria neînfrîntă a lui Dante.

132. Hranace : vital, hrănitor. 135. Probe : motive. 138. Mari : ca spusele lor să aibă un răsunset mai mare. 140. Ascuns : și în înțelesul de „puțin cunoscut”, cum este aici cazul. Dante avea să arate că cine voiește să convingă pe altcineva despre un adevăr trebuie să ia pilda de la oamenii cunoscuți, care să-l facă demn de crezut. Un comentator vechi, Francesco da Buti, adnotează : „Nu se poate preda lucrul neștiut decît prin cel știut”. De unde vedem că și anumite așa-zise noutăți ale pedagogiei moderne erau foarte bine cunoscute în Evul Mediu.

142. De-ajuns : destul de concret.

625

DIVINA COMEDIE

Cîntul XVIII

Cerul al cincilea, al lui Marte :
sufletele războinicilor.

Cerul al șaselea, al lui Jupiter :
principii înțelepți și drepti
Alte suflete războinice (1-48) În cerul lui
Jupiter (49-93) Vulturul luminos și invo-
cația lui Dante către semnul imperial (94-136)

1 De-al său cuvânt avea plăcere mare
alesul duh, iar eu gustam, firește,
pe-al meu, amestecînd și dulci și-amare.

4 Dar Doamna ce spre ceruri mă-mboldește :
– „Gîndește-altce ! Gîndește,-aproape sînt
de Cel ce-orice nedrept îl potolește”.

7 Mă-ntoarsei deci la dulcele-i cuvînt
spre-a mea-ntărire, și renunț a spune
ce-amor văzui în chipul ei cel sfînt,

10 și nu numai căci graiul s-ar opune,
dar duhu-i slab, și ce-i deasupra lui
nu poate-obști cînd altul nu-l dispune.

13 Atît e de-asta tot ce pot să spui
că-n vreme ce-o priveam, ca niciodată
fui liber de-orice-alt dor, cît timp avui

16 plăcerea cea de veci, ce reflectată
era-n Beatrice cu zîmbiri divine
din mîndru-i chip cu-al doile-aspect redată.

1. Simțea de-al său (a). 16. netulburată (b). 17. Ce-mi da Beatrice cu zîmbiri
divine (b). 18. ochi (a).

3. Amare : lucrurile dureroase pe care mi le prooroceau cuvintele lui Cacciaguida, cu
mîngîierea și întărirea pe care același suflet mi le dădea. 5. Altce : Beatrice vrea să distragă
pe Dante de la gîndurile lui pline de grijă pentru viitor și, cu acel avînt de ocrotire cu totul
feminin, îl îndeamnă să se gîndească la altceva, aducîndu-i aminte că, în orice caz, o are pe
ea, care-l va proteja pe lîngă Dumnezeu, îndreptătorul oricărei nedreptăți. 11. Deasupra :
peste puterile lui. 12. Obști : a exprima, a reda celorlalți. Dispune : dacă n-are o călăuză
supraomenească. 13. Atît : a se construi : „Atît e tot ce pot să spui de asta”. 16. Plăcerea :
pe cînd lumina bucuriei veșnice, reflectată direct în Beatrice, mă făcea, reflectîndu-se în mine
indirect (cu-al doile-aspect redată), pârtaș al fericirii cerești.

626

PARADISUL

19 C-un fulger de surîs m-a-nvins în fine
și : – „Ntoarce-te și-ascultă – zise ea –,
căci nu e Raiul numa-n ochi la mine !”.

22 Precum la noi adese poți vedea
dorința-n ochi cînd fierbe-așa fierbinte
că-ntregul suflet mi-e pătruns de ea,

25 așa din focu-acelei flacări sfînte
văzui, cînd m-am întors spre dînsul iară,
c-ar vrea puțin a-mi mai vorbi 'nainte.

28 Și-așa-ncepu : – „Pe-aceast-a cincea scară
a pomului prin creștet trăitorul

ce-n veci dă rod și-n veci e primăvară,

31 sînt duhuri ce 'nainte-a-ncepe zborul
spre cer au fost atît de cunoscute

c-ar face-oricărei Muze-un rău izvorul.

34 Spre-al crucii braț cu ochii deci tu du-te
și cel strigat va face-acum mișcarea
ce-o face-n nori și focul lor cel iute”.

37 Văzui pe cruce-un foc cum taie zarea,
și „Iosua” auzii, văzînd cum fui,

(câci nu-l văzui cât timp nu fu chemarea).

40 La 'naltul nume „Macabeu” văzui
alt foc apoi căzînd cum se rotește,
și-i da sfîrlezii bici plăcerea lui.

23. arde (a). 25. Așa din înflăcărarea lampei (a). 27. Cuvinte (a). 29. A ăstui pom (a).

31. -ncepe (a). 37. Iosua... cînd văzui (a). Cînd Iosua strigă (b).

21. -n ochi : niciodată ca-n acest cînt Beatrice nu apare așa de vie și așa de femeie, îndrăgostită, cochetă și cu acea tendință spre glumă, mai ales cînd vede chipul, puțin comic pentru ea, al lui Dante, în extaz față de dînsa. Ea ne apare ca și în Viața Nouă, cînd își bătea joc la o serbare împreună cu prietenele ei de chipul aiurit al lui Dante. Tot păstrîndu-și personalitatea, Beatrice ne apare, în Divina Comedie, cu mult mai vie și mai femeie. În acest episod, personalitatea ei își arată toate aspectele : ocrotitoare față de acel veșnic copil care este bărbatul, îndrăgostită, călăuză, tovarășă plăcută și glumeață, cu toate că și gluma ei pornește tot din sentimentul aproape matern de a-l distra pe Dante din gîndurile triste. 22. La noi : oamenii muritori pe pămînt. 24. De ea : de dorință. 28. Scară : cerul lui Marte, care este al cincilea, începînd de la cel al Lunii. Dante spune scară fiindcă dintr-un cer în alt cer se urcă mereu către Empireu. 29. Creștet : Dante compară Paradisul cu un pom care nu se nutrește, ca cei de pe pămînt, din rădăcină, ci din creștet, adică din cerul cel mai înalt (Empireul), unde sălășluiește Dumnezeu, și împrejură-I toate sufletele fericite, care numai printr-o excepție se arată lui Dante în celelalte ceruri de mai jos, ca să-i dovedească într-un chip sensibil gradul lor de fericire. 30. Primăvară : și trăiește într-o veșnică primăvară. În text : „și niciodată nu-și pierde frunzele”. 33. Râu : a se construi : „c-ar face un râu, izvor al oricărei Muze”. În text : „încît orice Muză ar fi bogată”, adică ar inspira cu îmbelșugare oricare din Muze. 35. Mișcarea : de sus în jos – cum face trăsnetul spre pămînt – pînă la picioarele crucii de lumină. 38. Iosua : Iosua Navi, conducătorul evreilor în Pămîntul Făgăduinței, după moartea lui Moise. 40. Macabeu : Iuda Macabeul, care, împreună cu frații lui, a scăpat pe evrei de asuprirea lui Antioh, regele Siriei. 42. Bici : a se construi : „și plăcerea lui îi da bici sfîrlezii”, adică motivul rotirii lui este plăcerea de a putea îndemna pe ceilalți să ia pildă de la el, ca un îndemn la fapte bune.

627

DIVINA COMEDIE

43 Urmai pe Carol Magnu cum sclipește,
pe-Orland apoi și ambii-n zbor cum ard,
cum ochiu-n zbor pe-un șoim îl urmărește.

46 Îmi fu apoi și Wilhelm și Renard
și dulcele Gotfrid privirii-o țință

pe cruce-n jos, și-apoi Robert Guiscard.

49 Intrînd apoi de-a valma-n gloata sfîntă
și-acel care-mi vorbi dovezi mi-a dat
ce-artist este-ntre-acei ce-n ceruri cîntă.

52 Spre dreapta m-am întors atunci să cat
în ochii Doamnei ori prin semn povețe

ori din cuvînt, să știu ce-am de lucrat,
55 și-așa-i văzui de dulci, și-ai dulcii-i fețe
atîția nuri, că-nvinse-acum pe-oricare
pe toate-aici, chiar și-ultima-i frumsețe.

58 Precum cînd simte-un om o tot mai mare
plăcere, zi cu zi, spre fapte bune,
își vede sporul ce-n virtute-l are,

61 așa simți urcarea mea cum pune
mai mare arc, prin cer rotind cu mine,
văzînd cu mult mai mîndr-acea minune.

64 Și-n scurta vreme-apoi precum revine
albeața-n chipul palidei femei
cînd trece-a ei roșeață de rușine,

56. încît aici pe-oricare (a). S-a-nvins acum (a). 56-57. Că ea-ntrecea pe-oricine/

Din cei de-aici (b). 64. și care-i și (a).

43. Carol Magnu : Carol cel Mare, reînviatorul medieval al Imperiului roman. 44. Orland : faimosul palatin al lui Carol cel Mare, care a murit la Roncevaux, la 15 august 778, luptându-se împotriva păgânilor. Cf. Infernul, XXXI, 18. Zbor : în rotirea și mișcarea lor spre picioarele crucii. 45. -n zbor : cum ochiul urmărește un șoim în zbor... Imaginea e luată de la vânătoarea cu șoimi, ocupație de predilecție a cavalerilor medievali. 46. Îmi fu : a se înțelege : „apoi îmi fură țintă privirii”. Wilhelm : Guillaume d’Orange, legendarul luptător împotriva saracinilor pentru apărarea legii creștine. Renard : tînăr saracin, convertit, care luptă pe urmă alături de Guillaume d’Orange și, ca și el, ar fi murit apoi călugăr într-o mînăstire. 47. Gotfrid : Geoffroi de Bouillon, eroul primei cruciade. 48. Guiscard : Robert Guiscard de Hauteville, fiul lui Tancred Guiscard, întemeietorul dinastiei normande în sudul Italiei și învingător al saracinilor. 50. Acel : Cacciaguida. 51. Artist : arată, în suavitatea cîntecului, său, cît de mare era fericirea de care se bucura și deci cu cît se înălța printre celelalte suflete în harul lui Dumnezeu. 56. Nuri : este un acuzativ și depinde de verbul „văzui” din versul precedent. Pe-oricare : a se subînțelege : „frumusețile din tot cerul în care erau”. 57. Ultima : și chiar frumusețea-i din urmă, care părea de neîntrecut. 62. Arc : Dante bagă de seamă că cerul în care se găsește acum descrie un arc mai mare decît celălalt în care fusese, și din aceasta trage încheierea că a părăsit cerul lui Marte și a trecut în acela al lui Jupiter. 63. Minune : Beatrice. Cu alte cuvinte, Dante, văzînd pe Beatrice că a devenit mai frumoasă și întrebîndu-se care sã fie motivul, observă că cerul descrie un arc mai mare, ceea ce înseamnă că a trecut în planeta Jupiter. 64. Precum : minunată imagine, prin care ne redă într-un chip poetic și omenesc impresia ce o avu trecînd de la lumina roșie a lui Marte la aceea albă a lui Jupiter. Numai un poet, și un poet de talia lui Dante, poate înviora și poetiza un fenomen științific, comparînd această schimbare de lumină cu obrazul unei fecioare care întîi roșește și pe urmă

628

PARADISUL

67 așa cînd m-am întors în ochii mei
a șasea stea cu-alboarea-i temperată
făcu sã văd că sînt în sînul ei.

70 Văzui acum iubirea-nflăcărata
ce-aici lucește-n focul jovial,
în ochii mei că-n litere s-arată.

73 Și-așa cum zboară paseri de pe mal
de-a lor pășune-urmîndu-și între ele
formează-ori șiruri lungi, ori stol oval,

76 așa și-aici mulțimi de flăcările
zburau cîntînd în sfînta lor lumină
ori D, ori I, ori L făcînd din ele.

79 Pluteau dintîi pe-un tact de horă lină,
apoi formînd o liter-a scrisorii
stăteau puțin, tăcere-avînd deplină.

82 O, Muzo, tu, ce-nvecinești cu gloriei
poetii tăi, și-i faci eterni sã fie
și-orașele prin ei, și-mpereții,

85 o, dă-mi lumina ta sã pot descrie
aceste chipuri cum le-avui în vis
și-n scurtu-mi vers tu vars-a ta tãrie.

88 Vocale, ci și consonante-au scris
de cinci ori șapte, și-am ținut aminte
ce părți aveau, pe rînd cum s-au închis.

91 Diligite justitiam, mai ’nainte,
un verb și-un nume-au scris, apoi [făcură] :
qui judicatis terram, trei cuvinte.

71. Că-n vorbe-a limbii (a). 72. Că-n litere vederii (a). 73. Precum cînd (a).

73-74. Precum cînd se ridică de pe mal/ Voioase de-a lor pășuni/ Cu vesel glas
sătule pășărele (b). 83. talentelor (A). Am introdus în text varianta (a) din cauza

sensului. Poezii tăi (a). 92. fu verb și nume-n scrisul lor, și-urmară. Am pus în text parte din varianta (a) din cauza rimei. tăcură (a). se întoarce la culoarea albă obișnuită. 68. A șasea : Joe. 69. Ei : al stelei. 71. Jovial : focul planetei Jupiter. 72. -n litere : în acest cer cuvintele latinești, scoase din psalmi și-n genere din cărțile sfinte, nu sînt nici cîntate, nici rostite, ci apar scrise în litere de lumină de înseși sufletele fericite, care formează cuvintele ce compun fraza : „Diligite justitiam, qui judicatis terram” ; pe urmă se opresc la semnul ultimei litere, (un M gotic, majuscul, care reprezintă aripile unui vultur) ; în sfîrșit, alte suflete coboară în partea superioară a literei M, așezîndu-se în forma unui cap de vultur, pe cînd altele, așezîndu-se dedesubt, formează coada, pînă cînd nu rămîne pe cer decît chipul strălucitor al unui vultur, pasărea simbolică a Imperiului roman și deci a dreptății, ai cărei urmași sînt cinstiți în acest cer. 73. Mal : e vorba de păsările de baltă, singurele ce zboară în forme geometrice ce se pot asemăna cu literele. 74. Pășune : cuvînt ce ne revelează toată intensitatea viziunii dantești. Pe aceste păsări nu le vedem numaidecît zburînd, ci ducîndu-se întîi liniștite la „pășune” și numai pe urmă ridicîndu-se în zbor. În trei versuri avem un întreg peisaj de baltă, sugerat mai mult decît descris, dar astfel încît pare că-l vedem. 79. Pluteau : minunat vers, care întrece pe cel din text ; „Prima, cantando, a sua nota moviensi”, care nu e, desigur, din cele mai frumoase ale lui Dante. 80. Scrisorii : a scriptei. 86. Chipuri : figuri de litere și cuvinte. 91. Diligite justitiam : sînt cuvintele cu care

DIVINA COMEDIE

94 Cu M din vorba ultim-ei stătură

fixați așa, că Joe a rămas

părînd de-argint tivit cu-auritură.

97 Veniți de mai [de] sus apoi, popas

în vîrfu-acestui M făcură unii,

cîntînd, cred, bunul ce spre el i-a tras.

100 Apoi, precum loviți cînd ard, tăciunii

răsfiră-n jur nenumăr de schintei

din cari se-ncred a proroci nebunii,

103 așa săltau mai mult de-o mie-acei

de-aici, mai jos, mai sus făcîndu-și jocul,

precum li-e dat de-Acel ce arde-n ei.

106 Cînd toate-au stat pe loc, găsindu-și locul,

văzui un cap de vultur cum formează

și-un gît apoi, distinct, din sineși focul.

109 Acel ce scie-aici nu imitează,

ci singur și-e izvor din care cură

virtutea-n veci ce cuiburi formulează.

112 Iar ceilalți aleși ce-ntîi părără

c-ar sta pe loc, pe M ca să-l încrine,

mișcați încet s-adaoseră-n figură.

115 O, cîte perle-aci-mi vâdiră bine

că jos Dreptatea este,-o, dulce stea,

efect al cerului ornat de tine !

96. Ca și de argint cui d-aur tiv îi dară (b). 97. Veniți de mai de sus (a). În vîrfu-

-acest (a). 105. le așeza (a) îi poartă (a).

începe Cartea înțelepciunii. 94. Ultim- : terram. 96. Tivit : la dreapta și la stînga, unde liniile semicirculare ale M-ului gotic formau ca un fel de tivitură aurie, pe fondul argintiu al planetei.

99. Cred : pentru că nu înțelegea cuvintele, ci numai melodia. Bunul : Dumnezeu, supremul Bine spre care erau atrase. 100. Apoi : a se construi : „apoi, precum tăciunii loviți cînd ard...”.

101. Schintei : scînteii, formă obișnuită la Coșbuc. 102. Nebunii : Benvenuto da Imola, unul din cei mai vechi comentatori ai lui Dante, explică : „Este obiceiul, în unele părți ale Italiei, ca, sînd seara pe lîngă foc în timpul iernii, copiii să lovească bușteanul din vatră și să facă urări, zicînd : «Atîtea orașe, atîtea castele, atîția miei, atîția purcei voi avea cîte scînteii vor ieși din acest buștean», și așa-și petrec vremea”. Dante spune nebunii fiindcă astfel de prooroci nu sînt admise de Biserică. 105. Acel : Dumnezeu, din contemplarea căruia vine bucuria

care le face să se îmbrace într-o haină de lumină, bucurie ce se manifestă prin lumina ce le înconjoară. 107. Formează : subiectul e „focul” din versul următor. 108. Distinct : desprinzându-se clar pe fondul alb al planetei. 109. Acel : Dumnezeu. Imitează : adică natura, ceea ce face arta. Cf. Infernul, XI, 99-105. 110. Singur : el însuși călăuzește opera sa, nu imita-toare, ci creatoare. Cură : curge, decurge. 111. Cuiburi : instinctul prin care păsările își construiesc cuiburile. Formulează : dau „formă”, dar în sensul scolastic de „esență” (ființă). 113. Încrine : pentru a-i da forma unui crin heraldic, ca de pildă cel al Florenței. Cuvântul e format din crin, ca it. ingigliare, de la giglio. 114. Figură : în forma unui cap de vultur. Sfântul Imperiu roman a reînviat mai întâi (800) în persoana lui Carol cel Mare (crinul) ; după dezmembrarea monarhiei carolingiene, trecu (962) regilor Germaniei cu Otto I (acvila). 115. Perle : sufletele luminoase, care străluceau ca niște perle. 116. Jos : pe pământ. Stea : vocativ, ce se referă la Jupiter. 117. Ornat : împodobit, fiindcă planeta forma un tot cu cerul său cristalin, împreună cu care se rotea și a cărui și mai frumoasă podoabă era.

630

PARADISUL

118 De-aceea rog eu Mentea de-unde-și ia
puterea ta-nceput și curs, să vadă
de unde-i fumul ce te-orbește-așa

121 și-urgia ei cumplit din nou să cadă
pe-acei ce cumpără și vînd în templu
clădit pe semne și-omorîți de spadă.

124 Oștire sfîntă, tu, ce te contemplant,
te roagă pentru toți cei fără de minte
ce pier în lume-urmînd un rău exemplu.

127 Purtau război cu spada mai înainte,
iar azi negînd și-aici și-aici o pîine
ce nimănui n-o neag-un bun Părinte.

130 Tu cel ce-azi scrii numai spre-a șterge mîine,
socoți c-acei doi principii ce-au murit
în via ce-o despoi sînt vii, stăpîne !

133 Ei, da ! Tu zici : „Mi-e doru-așa-ntărit
spre-acel ce vru să n-aibă nici un staul
și-al cui martiriu-un dans i l-a gătit ;

136 ce-am eu să-mpart cu Petru și cu Paul ?”.

123. pe uciși (a). 124. Ah, sfînta (a). 136. Deci nu-l cunosc (a).

118. Mentea : mintea lui Dumnezeu, care-ți dă mișcarea și puterea de influențe binefăcătoare.

120. Fumul : al viciului, al poftei, care ca o ceață îți scade lumina. 121. Ei : amicii lui Dumnezeu. 122. Templu : Biserica lui Cristos. 123. Semne : minuni. Omorîți : și pe sîngele Mîntuitorului și al martirilor Săi. 124. Ce : pe care te contemplant. 126. Exemplu : al papilor și al clericilor. 128. O pîine : pîinea cuminecăturii, prin dese excomunicări. 130. Tu : face aluzie la papa Ioan al XXII-lea, care a păstorit de la 1316 la 1334, lăsînd faimă de mare simoniac și excomunicator. Scrii : bule papale de excomunicare, numai ca pe urmă să le revoce, în schimbul unei sume de bani. 131. Principii : Sfinții Petru și Pavel, principii apostolilor, întemeietorii Bisericii lui Cristos și martirii Lui. Socoți : gîndești. Găsim aici întrebunțat prezentul, în loc de imperativ. 132. Via : via Bisericii. Vii : în slava cerurilor, deci vîd nelegiuirile tale. 133. Mi-e doru- : ironic. 134. Acel : Sfîntul Ioan Botezătorul, care a trăit în pustie, fără nici un adăpost. Dar aici se face aluzie la chipul Sfîntului Ioan, imprimat pe florinul de aur al Florenței. Citim, într-adevăr, în cronică lui Giovanni Villani că „papa Ioan al XXII-lea dădu porunca să fie bătută o nouă monedă de aur la Avignon, cu aliajul și tiparul florinului de aur al Florenței, lucru care i-a adus mult blam, ca și cum ar fi falsificat florinul”. Cu alte cuvinte, acest papă ar spune : „Iubesc atît de mult aurul, încît n-am nimic să împart cu Sfinții Petru și Pavel”. 135. Un dans : dansul Salomeei, fiica Irodiadei, concubina regelui Irod.

631

DIVINA COMEDIE

Cîntul XIX

Cerul al șaselea, al lui Jupiter :
principii înțelepți și drepti
Preamărirea acvilei romane (1-21) Îndoiala
lui Dante (22-114) Invectiva împotriva
principilor nedrepti (115-148)

1 În față-mi stete-acum cu-aripi întinse
frumosul chip ce dă fericea stare
atîtor duhuri strîns în el cuprinse.

4 Părea tot însu-a fi rubin din care
ardea din soare-o raz-așa de vie
cã-n ochii mei stîrnea strãfulgerare.

7 Dar cîte-acum mi-e dat a le descrie
nici limbã n-a mai spus, n-a scris condeiul,
nici n-a mai conceput vreo fantazie.

10 Cãci „eu” vãzui și-am auzit rostriul
vorbind, și „eu” și-„al meu” era zicînd,
ci „noi” era și-al „nostru”-n glas temeiu.

13 Și-a zis : – „Fiindc-am fost și drept și blînd,
urcat eu fui acu-ntr-atîta slavã
ce-n veci n-o poți ajunge numai vrînd.

16 Lãsai în lume fapte de ispravã
și-atari, cã rãii le slãvesc din gurã,
ci-a face-așa ca noi le pare-otravã”.

8. Nici glas nu le-a vorbit (a).

2. Chip : chipul vulturului, simbolul dreptãții Imperiului roman. Fericea : fiindcã se bucurau de fericirea cerească. 3. Cuprinse : în chipul vulturului pe care îl formau. 4. Rubin : imagine luatã din Apocalipsa, XXI, 11 : „Și cetatea sfintã, Ierusalimul, care se pogoarã din cer, de la Dumnezeu, era plinã de slava lui Dumnezeu. Strãlucirea ei era ca strãlucirea unei pietre preasculpe, ca strãlucirea unei pietre de iapis, strãvezie ca cristalul”. 5. Din soare : fiindcã rubinul, cînd e atins de raza soarelui, strãlucește mai frumos. Dante vrea sã arate cã fiecare suflet nu-și pierdea lumina proprie în lumina vulturului simbolic, ci strãlucea ca un rubin în bãtaia soarelui. 10. „Eu” : minunea la care Dante face aluzie în versul precedent consistã în faptul cã vulturul vorbea la persoana proprie, dupã cum n-ar fi rezultat dintr-o adunare de suflete. Deci spunea „eu” în loc de „noi”. Rostriul : ciocul. De la lat. rostrum. 12. Temeiu : gîndul, comun tuturor. 13. Blînd : autoritatea imperialã trebuie sã fie dreaptã față de oameni și blîndã (evlavioasã) față de Dumnezeu. De altfel, pentru Dante (cf. Epistolae, V, 3), împãrãția Romei izvorãște din izvorul evlaviei. 15. Vrînd : în text : „care nu se lasã învinsã de dorințe, fiindcã în slava cerească orice dorință e satisfãcutã”. 18. Otravã : le slãvesc din gurã, dar nu

PARADISUL

19 Precum se simte-o singurã cãldurã
din mulți cãrbuni, așa din multe-amoruri
un singur glas scotea și-acea figurã.

22 Iar eu : – „O, voi, a veșnicelor coruri
eterne flori – am zis – cari singur unul
miros îmi dați din toate-a voastre-odoruri

25 suflînd, vã rog, sã-mi potoliți ajunul
cumplitei foame care nu mi-o-mpacã,
în lume-un nutriment, de mult, nici unul !

28 Eu bine știu cã-ntr-alte ceruri dacã
din ele-și face-ogîndã Dumnezeu
cu vãl El nici pe-al vostru nu-l îmbracã,

31 voi știți ce-atenț și cît de gata-s eu
s-ascult, voi știți și dubiu ce-mi fusese
de-atîta timp un vechi ajun al meu”.

34 Precum un șoim cînd de sub pînzã iese,

clătind din cap s-arată-a fi dispus,
și bate din aripi cu ciocul drese,
37 așa văzui eu chipul cel compus
din laude-a divinei vreri cîntate
cum știu ei singuri cei ferici de sus.
40 – „Acel care-a-nvîrtit compasul, frate,
pe-a lumii margini, și din sine-a scos
atîtea-n ea, și-ascunse și-observate,
43 El nu putu să-mprime-atîta-n jos
virtute-ntregii lumi, ca să nu-și vadă
rămas cuvîntu-n nesfîrșit prisos.

29. Fals (a). 32. durere (a). 36. vrere (a).

cu fapte. 20. Amoruri : dragostea sfîntă a lui Dumnezeu și a aproapelui. „Împărăția – spune Passerini – e frumoasă, fiindcă iubirea este foc și ardoarea milosteniei. Și această ardoare se arată în cuvînt, într-un singur cuvînt concord, ca și căldura mai multor cărbuni aprinși”.
24. Odoruri : miresme (italienism de la odore). 25. Sufliînd : a se construi : „sufliînd din toate a voastre-odoruri”. Ajunul : postul. 27. Nutriment : hrană. Firește, prin foame se înțelege foamea de „știință”, iar hrana este luată în sensul de „explicare”. De mult : ajunul pe care de mult timp nu mi-l potolește nici o hrană lumească. Cu alte cuvinte, îndoiala pe care o am de multă vreme și pe care nici unul n-a putut să mi-o lămurească pe pămînt. 28. Alte ceruri : dacă Dumnezeu se oglindește direct în alte ceruri (adică în tronurile cerului lui Saturn), nu este mai puțin adevărat că în cerul nostru (al Soarelui) nu se ascunde vederii noastre cu nici un vâl. 31. Știți : fiindcă îmi vedeți gîndurile în Dumnezeu, care vi se dezvăluie nu mai puțin clar decît sufletelor din cerul lui Saturn. 34. Pînză : face aluzie la un fel de glugă care se pune peste ochii șoimilor de vînătoare și se lua, cînd trebuia să prindă vreo pasăre. În bucuria vederii recăpătate și a vînătorii, pe care această ridicare a glugii o anunță, șoimul bătea din aripi și-și înălța ciocul. Tot așa și vulturul, simbolic, și-arată, cîntînd, bucuria de a putea satisface îndoiala lui Dante. 39. Cum : cu o melodie așa de dulce, cum știu să cînte numai sufletele fericite din Rai. 41. Margini : Dumnezeu, care a tras hotarele lumii. Din sine : din virtutea sa dumnezeiască. 42. Observate : clare. 43. -n jos : în universul peste care planează. 45. Prisos : n-a putut să împiedice ca virtutea (cuvîntul) sa să nu întrecă puterea omenească de cunoaștere.

633

DIVINA COMEDIE

46 Și-aici trufașul prim îl ai dovadă ;
nevrînd, el, culme-a orice creatură,
s-aștepte har, cumplit avu să cadă !
49 Deci vezi căci orice minimă natură
mai jos, e vas prea strîmt acelu bine
ce, nesfîrșit, și-e-n sine-a sa măsură.
52 Privirea noastră deci, ce nu-i în sine
decît un licur slab al minții-acei
de care-s toate-n lumea toată pline
55 nu poate-atît de tare-a fi, cît vrei,
spre-a nu vedea-n mai multă depărtare
decît e-ntr-adevăr principiul ei.
58 Deprinși ai voștri ochi cu-a voastră zare,
în veșnica justiție-atît pătrund
cît pot de-adînc pătrunde ochii-n mare,
61 căci ei la mal de vād al mării fund
nu-l vād la largul unde-adînc e plinul,
și totuși e, dar apele-l ascund.
64 Lumină nu-i, cînd nu-i din ea seninul
cel veșnic clar ; altfel e numai nori,
și-o umbr-a cărnii, sau aori veninul.
67 Ți-am rupt de-ajuns acele-nvălitori

subt care-ți s-ascundea Dreptatea vie,
de-al cărei rost tu te-ndoiai aori,
70 încît ziceai : «Născut la Ind trăiește
un om, și-acolo nimeni lui nu-i spune
de Crist c-a fost, nu-i scrie, nu-i citește,
73 dar are juste vreri și fapte bune
pe cît umana minte ne concede,
și-n trai și-n vorbe-i plin de-nțelepciune ;
76 deci cum e dreapt-osînda ce i-o dete
cã n-a fost botezat în legea vie,
și-n ce-i stã vina lui dacã nu crede ?».

46. Trufașul : Lucifer, care, pentru a nu fi așteptat harul dătător de lumină, căzu, cu toate
cã era cel mai desãvîrșit dintre îngerii. Cf. De vulgari eloquentia, I, 2. 49. Minimã : în text :
„mai micã”, adicã mai micã față de Lucifer, cea mai desãvîrșită dintre ființe. 53. Un licur :
reflex slab al minții lui Dumnezeu. 55. Nu poate : în text : „Nu poate fi prin sine privirea
noastrã atît de puternicã, încît principiul sãu (Dumnezeu) sã nu vadã dincolo de orizonturile
privirii omenești”. Atît : atît de pușin. 58. Ochi : puterea voastrã de înțelegere. 63. Ascund :
lucrurile mai mici pot sã fie înțelese în sine și în ținta (menirea) lor. Cele mai multe scapã
inteligenței omenești. 65. Veșnic : din cerul spiritual al lui Dumnezeu, care e veșnic senin.
66. Umbr- : nãluca simțurilor. Aori : uneori. Veninul : destrãbãlare. 70. Ziceai : îndoiala lui
Dante este urmãtoarea : „Ce vinã are un om care s-a nãscut într-o țarã unde n-a ajuns lumina
creștinismului ? Și totuși, acest fapt îi împiedicã mîntuirea sufletului. Cum se împacã acest lucru
cu dreptatea lui Dumnezeu ?”. 72. Nu-i scrie : subiectul e „nimeni” din versul 71. 76. Dete :
subiectul e „Crist” din versul 72.

634

PARADISUL

79 Tu cine ești sã-mi stai în scaun mie,
la mii de mile vrînd a judeca
cu ochi ce vãd de-o palmã-n miopie ?
82 Cîți vreau subtile-argumentãri a da,
de n-ați avea Scripturile divine,
cumplit de multe-ar ști ei dubita !
85 O, duhuri tîmpe-n lutul ce vã ține !
Suprema vrere, bunã-n sineși, nu-i
nicicînd altfel, cãci Ea-i supremul Bine,
88 și-atît e just cît e-n mãsura lui ;
nimic ce-i bun creat nu-l ispitește,
dar el e cauza, radiind, oricui.”
91 Așa cum barza peste-un cuib plutește
[cînd alor sãi a isprãvit hrãnirea],
și-n sus sãtulul pui la ea privește,
94 așa ’nãlțai și eu spre el privirea
și-alesul chip așa, cu-aripi mișcate
de sfînte duhuri, își fãcu rotirea
97 deasupra mea cîntînd : – „Celea cîntate
de mine-ți sînt atît de necuprinse
ca și de oameni veșnica Dreptate”.
100 Și-n semnul care-a Romei vaz-o-ntinse
mai stînd, cînd s-odihni fericea grupã
de lãmpi ce sînt de Duhul Sfînt aprinse,
103 din nou : – „Nu s-a urcat într-astã trupã
nicicînd un om ce n-a crezut în Crist
nici pîn-a fi țintit în lemn, nici dupã.

80. Și vrei (a). 91. plutirea (a). 96. Atîția sfet... (a).

79. Tu cine : începe aici lãmurirea îndoielii lui Dante, fãcîndu-l atent, înainte de toate, de
prezumția ce o implicã o astfel de întrebare. Scaun : ca un judecãtor în tribunal sau un

profesor la catedră. 81. De-o palmă : Cf. Convivio, IV, 5 : „O, prea smintite și josnice gîngăanii, care cutezați a vorbi împotriva credinței și torcînd sau săpînd vreți să aflați ceea ce Dumnezeu a orînduit cu atîta prevedere ! Blestamate să fiți, voi și cutezanța voastră !”. 82. Cîți : dacă n-ar fi Sfînta Scriptură, care prescrie să credem în dreptatea lui Dumnezeu, cîte suflete doritoare de argumentări subtile n-ar avea motive să se îndoiască ! 85. Tîmpe : tîmpite. 87. Altfel : decît bună și dreaptă. 88. Măsura : supremul Bine e măsura oricărei dreptăți și deci e drept orice se potrivește cu voința Lui. 89. Creat : lumesc, mărginit (empiric). 90. Cauza : oricărui bun creat. Radiind : împrăștiindu-l, din sînul lui, pe pămînt. 91. Barza : vulturul ceresc mișcă din aripi după cum face barza după ce și-a hrănit puii ; și Dante se uită la el, satisfăcut de explicațiile ce i le-a dat, ca și puiul de barză cînd, sătul, își îndreaptă privirea către mama sa. 94. El : vulturul. 98. Necuprinse : neînțelese. 100. Semnul : acvilei romane, care duse departe faima imperiului. 101. Grupă : constelația de suflete fericite, care formează semnul vulturului. 102. Lămpi : lumini, suflete fericite. Aprinse : fiindcă strălucirea lor e datorată iubirii sfinte de care sînt însuflețite, iubire care în Sfînta Treime este reprezentată de Duhul Sfînt. 103. Din nou : adică : „Din nou începu să vorbească”. Construcție eliptică. Trupă : adunare de suflete fericite. 104. Crist : după cum am observat altă dată, și aici numele sfînt al Mîntuitorului nu rimează cu alt cuvînt, ci cu sine, probabil ca o amendă a unui sonet de tinerețe (din corespondența cu Forese Donati) în care Cristo rima cu tristo (rău). 105. Pîn- : fiindcă în Rai nu sînt numai sufletele care au crezut în Isus Cristos după

635

DIVINA COMEDIE

106 Dar iată mulți ce strigă : «Crist, oh, Crist»

și-or fi mult mai străini la judecată

decît acei ce n-au știut pe Crist.

109 Pe-atari i-ar condamna arabii-odată,

cînd două cete vor forma colegii

săracă una, și-alta-n veci bogată.

112 Și cum vâ va numi mongolul regii,

cînd vor vedea deschisă cartea-n care

le-a scris Cel Sfînt toți munții fărdelegii ?

115 Vedea-se-va-ntre cîte-Albert le are

și-acea ce dă-ngrozită grabă penei,

prin care-al Prăgei regn pustiu azi pare.

118 Vedea-se-va ce-amar pe malul Senei

aduce-acum falsificînd monete

cel dat de-un porc mistreț ca dar Gheenei.

121 Vedea-se-va trufia ce-ncumete

pe Brit și Scot spre-atîta nebunie

că nu ne sufăr stînd lîng-un părete.

124 Și iar desfrîul vieții-n trîndăvie

și-a Spaniei și-a regelui boem

ce nici nu vrea virtuți, nici nu le știe ;

127 și iar, la Șchiopul din Ierusalem

virtuțile c-un singur I descrie,

și multele contrarii-a lor cu M.

130 Și iar, ce lacom și ce laș păzise

avarul rege insula de foc

în care-n ani tîrzii muri Anhise,

125. a regelui ispan și cel boem (a).

înruparea lui pe pămînt, dar și aceia care au crezut în venirea lui. 107. Mai străini : de

Crist ; socotiți mai rău decît păgînii în ziua Judecării de Apoi. 109. Arabii : păgînii, care în

ziua Judecării se vor bucura că nu numai ei vor fi condamnați, dar și aceia care au fost

creștini numai cu vorba. 112. Cum : cu ce cuvinte de ocară și de dispreț persanul (mongolul)

păgîn va insulta pe regii creștini. 113. Cartea : un fel de registru în care sînt trecute faptele

bune și rele. 114. Munții : grămezi de fărdelegi. 115. Albert : e vorba de Albert I al Austriei,

amintit și în Purgatoriu, VI, 97 și urm., a cărui pustiire a Boemiei (1304) va fi scrisă în acea

carte. 116. Penei : condeiul dreptății divine, care se va grăbi îngrozită să înregistreze pustii-rea Boemiei (al Prăgei regn). 117. Regn : latinism sau italianism în loc de „regat”. 120. Cel : Filip cel Frumos, mort în 1314 într-un accident de vânătoare, în care un porc mistreț l-a făcut să cadă de pe cal. În timpul războiului din Flandra, rău sfătuit de doi cămătari, Filip cel Frumos reduce la jumătate aurul monedelor sale. 122. Brit și Scot : englezi și scoțieni, a căror sete de domnie va fi scrisă în cartea dreptății divine. În 1300 era rege al Angliei Eduard I, despre care Dante are (Purgatoriul, VII, 32) cuvinte de laudă. Deci în acest pasaj nu se face aluzie la el personal, ci numai la cele două popoare, care-și disputau înfrîietatea. 125. A Spaniei : Ferdinand al IV-lea, regele Castiliei (1295-1312), care muri în decursul celor 30 de zile ce i-au fost date de frații Carlvajal, condamnați de el la moarte, ca să apară la judecata lui Dumnezeu. Boem : Venceslau al IV-lea (Purgatoriul, VII, 101), regele Boemiei de la 1278 la 1305. 127. Șchiopul : Carol al II-lea de Anjou, regele Neapolelui și al Ierusalimului, ale cărui fapte bune au fost așa puține, încât vor fi însemnate cu numărul 1.000. În numărătoarea romană 1 se arăta cu litera I și 1.000 cu M. 131. Rege : Frederic al II-lea de Aragon, regele Siciliei

636

PARADISUL

133 și clar spre-a-l arăta cumplit escroc
scrisoarea fi-va-n litere scurtate
cari mult vor spune-n puțințelul loc.

136 Și-oricine va vedea pe-un unchi și-un frate,
cum fac de rîs, lucrînd ca precupeții,
un neam așa de bun și două state.

139 Și voi, Norveg și Portugal, procleții,
veți fi-nsemnați, și Sîrbul ce văzu
chiorîș tiparul banilor Veneții.

142 Ferice de-i scăpa de-amar de-acu,
Ungaria ! Și-a munților cunună
de unde ți-e Navara scut, ferice tu !

145 Și creadă-mi toți că vai și plîns arvună
Nicosia dă și Famagost, acestii
urgii, de-acum, prin bestia lor nebună

148 ce merge-n rînd frățește cu-alte bestii”.

140. Între însemnați și și Sîrbul e un spațiu (A). 145. Că dă și plîns (a). 146. Și
vai Nicosia și Famag (a). 148. Ce nu-și desparte coasta (a).

(insula de foc) de la 1295 la 1337. Și în Convivio, IV, 6, Dante are cuvinte severe pentru el :
„Și zic vouă, Carol și Frederic, regi... mai bine ar fi să zburăți jos ca rîndunica, decît ca uliul
să faceți rotiri înalte pentru lucruri foarte josnice”. 132. Anhise : tatăl lui Enea, care muri
în Sicilia. Cf. Eneida, II, 707. 134. Scurtate : escrocheriile lui Frederic sînt atît de numeroase,
încît pentru a fi cuprinse toate în cartea dreptății divine va fi nevoie de a întrebuița multe
din acele prescurtări, care erau așa de obișnuite în scrisul medieval. 136. Unchi... frate :
Iacob din Majorca, unchiul lui Frederic și Iacob al II-lea de Aragon. 138. Un neam : de Aragoni.
Două state : Majorca și Aragonul. 139. Norveg și Portugal : Haakon al VII-lea (1299-1319),
regele Norvegiei, și Dionisiu Agricola (1275-1325), regele Portugaliei. 140. Sîrbul : Ștefan
Urosiu al II-lea Milutin, regele Serbiei, Bosniei, Croației și Dalmației, care falsifică monedele
Veneției. 142. De-acu : de acum înainte ; se face aluzie la reaua stăpînire a regilor Ungariei
din trecut, înainte de Andrei al III-lea (1290-1300). 144. Scut : care să te apere de jugul
Franței. Dante spune că bine ar fi dacă Navarra ar avea de hotar Pirineii, nu pentru a o
despărți de Spania, ci de Franța. În realitate, la moartea Ioanei (1304), fiica lui Henric I, fiul
ei, Ludovic Hutin, s-a intitulat regele Franței și al Navarrei. 146. Nicosia... și Famagost :
orașe din insula Cipru, oprimate de Henric al II-lea din Lusignan. 148. Alte bestii : urmează
exemplul rău al celorlalți regi creștini degenerați.

637

DIVINA COMEDIE

Cîntul XX

Cerul al șaselea, al lui Jupiter :
principii înțelepți și drepti

Cîntecul sufletelor fericite (1-30) Noile
cuvinte ale vulturului (31-72) Îndoiala
lui Dante și lămurirea ei (73-129)
Predestinația (130-148)

1 Cînd cel ce luminează-ntreaga lume
pe-al nostru emisfer coboar' și-ndată
și-ncepe ziua-ncet să se consume,
4 de mulții ochi în cari tot el s-arată
se umple bolta cea ce mai 'nainte
de singur numai el fu luminată.

7 Acest tablou ceresc mi-a dat prin minte
cînd semnul lumii și-al puterii ei
a pus tăcere-n rostrul gurii sfinte,
10 căci mult mai mult lucind acum acei
de-a pururi vii, un cor au prins să facă,
dar stîns și-uitat mi-e ce cîntară ei.

13 O, dulce-amor ce-n zîmbete se-mbracă,
ce-aprins păreai aci-ntre-aceste zboruri
ce-au singur dorul Celui Sfînt să-i placă !

16 Iar cînd acele dragi și dulci odoruri
de care-a șasea faclă se-mpurpură
au pus tăcere-n sfintele lor coruri,

2. Scoboar-astfel pe-al nostru (a). 3. că-ndată (a). 6. N-a fost decît de dînsul (a).

1. Cînd : după cum, după apusul soarelui, bolta cerului, ce mai înainte era luminată numai
de el, scînteiază prin mii de stele, tot așa semnul vulturului ceresc, care mai înainte strălucea
de o lumină uniformă, acum începe să pîlpîie prin mii de lumini, fiecare suflet în parte
bucurîndu-se de cele spuse. 3. Și -ncepe : a se construi : „și ziua începe încet...”. 4. Ochi :
stele. El : soarele (cel ce luminează întreaga lume). 8. Semnul : acvila, simbolul (pajura)
Imperiului roman. Cf. VI, 100. 10-11. Acei... vii : sufletele fericite și luminoase care compun
semnul vulturului. 14. Zboruri : în text „flaili”, deci „mici flăcări”, cu toate că unii, ca de
pildă neuitatul meu maestru E.G. Parodi, interpretează acest cuvînt punîndu-l alături de
vechiul francez flavelle, ca făcînd aluzie la niște instrumente muzicale, și în acest caz ar fi
vorba de cîntece, nu de scînteierea sufletelor fericite. 17. Faclă : Jupiter, al cărui cer, după
Ptolemeu, este al șaselea.

638

PARADISUL

19 păru c-aud o vale cum murmură
din stînci în stînci căzînd cu apa clară,
vădînd prisosul culmii de-unde cură,
22 și cum la gît un sunet de gitară
ia forma sa, și-n gura de cimpoi
cum sună vîntul cel pătruns de-afară ;

25 așa, și fără de zăbav-apoi,
și-acel al paserii murmur suise
pe gît în sus, pîrînd a fi urloi
28 și voce-a devenit, și-apoi deschise
cuvinte-a scos, așa cum doritoare
le-ai vrut tu, inimă-mi, în care-s scrise.

31 – „Acel organ al meu ce vede soare
și-l rabd,-a zis, în vulturii ce mor,
privește-mi-l cu-atenție stătătoare.

34 Căci dintre cîți mă fac cu focul lor
acei ce-n cap fac ochiul meu sînt regii
ce-s culme-acestor grade-a tuturor.

37 Acel ce-i centru-aceste[i] forme-a-ntregii,
e-al Spiritului Sfînt poetul care

din loc în loc purtat-a arca legii.

40 El știe-acum ce merit cîntu-i are
și cît de mult îi făptui dojana,
din plata lui ce-i fu egal de mare.

43 Din cinci acei ce-alcătuiesc sprînceana,
cel mai aproape de-al meu cioc făcuse
să nu-și mai plîngă pe-al ei fiu vădana.

20. Din piatra (a). 22. Și cum ia forma glasul de chitară (a). 22-25. Precum (b).
și-n găuri de cimpoi (b). Ia sunet vîntul (b). sau cum la un cimpoi (b). Din găuri
vîntul (b). 25. zăbavă (a). 27. țavă (a). 28. precise (a). 28. Le vrushi sufletu-mi (a).
42. care-i fu la fel (a). mai vecin cu cioc (a).

19. Vale : rîu, fluviu. 21. Prisosul : comparația e foarte frumoasă și potrivită. Precum o apă
îmbelșugată arată bogăția izvorului, tot așa cîntecele de iubire dumnezeiască ale acestor
suflete fericite arată nemărginita iubire a lui Dumnezeu. Din punct de vedere poetic, nimic
mai proaspăt și răcoros decît această terțină în care cu adevărat mi se pare că surprindem
murmurul unei ape căzătoare. 28. Deschise : clare, lămurite. 30. Inimă-mi : vocativ. Cuvin-
tele vulturului coincideau cu dorința lui Dante. 31. Organ : ochiul vulturului, despre care
oamenii din Evul Mediu credeau că poate fixa soarele. Soare : soarele. 34. Mă fac : mă
formează ; adică lumina sufletelor fericite din care sînt alcătuit. 35. Regii : cei mai desăvîrșiți.
„E bine ca pentru a forma ochiul păsării divine să fie întrebuițate sufletele cele mai desăvîrșite,
după cum ochiul este organul cel mai folositor” (Anonimul florentin). 37. Aceste : acestei ?
38. Poetul : David, poetul psalmilor. 39. Din loc : de la casa lui Abinadah la aceea lui Obed,
Edom și de acolo la Ierusalim. 40. El știe : fiindcă se vede bine răsplătit. 44. Cel : Traian, care
(cf. Purgatoriul, X, 73 și urm.), după o legendă, făcu dreptate unei văduve pedepsind pe acela
care îi omorîse fiul. Pentru acest act de dreptate se spune că papa Grigorie I atît de mult s-a
rugat lui Dumnezeu, încît a obținut salvarea marelui împărat din Infern. Despre legenda lui
Traian, vezi ceea ce am spus la pasajul citat din Purgatoriu.

639

DIVINA COMEDIE

46 El știe-acum ce-amar lui i s-aduse
că n-a urmat pe Crist, prin cunoștința
și-a dulcii vieți de-aici și-a cei opuse.

49 Acel ce-urmeaz-apoi circumferința
cum mergi pe arc în sus, putu s-amîne
sfîrșitul său, căci dreaptă-i fu căința.

52 El știe-acum ce neclintit rămîne
în veci verdictul, chiar cînd dreapta rugă
acolo jos pe-un «azi» îl schimbă-n «mîine».

55 Iar celălalt, și-al meu și-al legii slugă
cu bune gînduri, dar cu rea urmare,
trecu la greci, de Papa vrînd să fugă.

58 El știe-acu că răul ce răsare
din bunu-i fapt nu-i stric-aici nimic,
ci-n lume-aduse-așa de rea stricare !

61 Urmeaz-apoi pe-al arcului colnic
Guilelm cel plîns de țara ce-azi jălește
Că-i Carol încă viu, cu Frideric.

64 El știe-acum ce mult Cel Sfînt iubește
pe-un rege drept, iar ast-o și arată
lucrarea sa ce-n foc îl învâlește.

67 Și cine-ar crede-n lumea cea stricată
c-ar fi a cincea facl-aci-n rotundul
acestei sfere, de Rifeu purtată ?

70 El știe-acum atîtea ce-n afundul
eternei legi nu vede lumea vie,
deși privirea-i tot n-ajunge fundul.”

63. Că-i viu la ei Carol (a).

46. Acum : bucurându-se de minunatele daruri ale Raiului, după ce a văzut grozăviile Iadului.

48. De-aici : Ezechia, unul din cei din urmă împărați ai Iudeei (728-699), care în clipa morții

a obținut, rugându-se, încă 15 ani de viață. 52. Acum : acum, în Rai, privind adevărul –

Dumnezeu –, își dă seama cum e posibil ca prin rugăciune să poată amâna pentru mâine ceea ce era hotărât pentru azi, fără nici o schimbare în judecata lui Dumnezeu, ceea ce, firește,

judecării curat omenești îi apare imposibil. 55. Celălalt : Constantin cel Mare, care a trans-

ferat guvernul la Bizanț (la greci), pentru a lăsa papei liberă stăpânirea Romei. Al meu :

al vulturului, adică al Imperiului roman. 57. Să fugă : în text : „pentru a ceda Păstorului”.

58. Răul : stăpânirea temporară a papei. 59. Aici : în Rai. 61. Colnic : coborîș. 62. Guilelm :

Wilhelm cel Bun, regele Siciliei și al Apuliei (1154-1189). Plîns : pentru buna lui domnie.

Țara : Sicilia. 63. Carol : Carol de Anjou. Frideric : Frederic de Aragon, despre care mai

găsim vorbindu-se în Divina Comedie. Cf. Purgatoriul, XX, 79, și Paradisul, XIX, 127, 131.

65. Drept : într-adevăr, într-o Cronică florentină, publicată de P. Villari, citim : „Regatul

Apuliei și al Siciliei cresc în bogăție, veselie și bunăstare, mai mult decît oricare alt regat

din lume fiindcă acest rege – Wilhelm – îl stăpînea în sfînta pace, încît supușii lui nu se

îndeletniceau decît cu dansuri și cîntece, și aproape făcură o altă masă rotundă” (table ronde).

68. C-ar fi : se leagă : cu „purtață” din versul următor. 69. Rifeu : viteazul apărător al Troiei,

amintit de Virgil ca un foarte drept bărbat : „iustissimus unus Qui fuit in Teucris et servan-

tissimus aequi” (Eneida, II, 399). Ceea ce este de mirat e faptul că un păgîn a putut ajunge

în Rai numai prin virtutea dreptății.

640

PARADISUL

73 Precum zburînd pe sus o ciocîrlie,

ea cîntă-ntî și tace-apoi din cînt

cu saț din cea din urmă melodie,

76 așa-mi păru acum și chipul sfînt

al veșnicei plăceri, a cărei vrere

le face toate-a fi așa cum sînt.

79 Deși-ndoiala mea ieșea-n vedere

ca și-o coloare-n sticla care-o-mbracă,

nu-mi dăde timp s-aștept însă-n tăcere ;

82 ci-am și strigat : – „Dar asta cum se-mpacă ?”,

de-a ei greime cu putere-mpins,

iar ele-au prins mai vii lucruri să facă.

85 Apoi cu ochiul mult mai tare-aprins

fericele-acel semn așa-mi răspunse

spre-a nu mai sta-n uimirea ce m-a prins :

88 – „Tu crezi aceste lucruri nepătrunse,

căci eu le spui, dar nu vezi «cum» adică,

încît deși le crezi îți sînt ascunse ;

91 ești ca și-un om ce știe cum să zică

pe nume-unui obiect, ce-n quiditate

nu-i poate-ntra cînd nimeni nu-i explică.

94 Coelorum regnum violență pate

prin cald amor și vrerea cum sperează,

cari vrerea cea divin-o pot abate.

97 Dar nu cum om pe om îl asuprește,

ci-nvinge-așa că rabd-a fi victimă

și,-nvins apoi, prin milă biruiește.

100 Ești prins de-uimire-acum de viața primă

și-a cincea tu nu poți pricepe dritul

că ele-orneaz-această stea sublimă.

87. Spre-a nu mă mai ținea de-uimire (a). 96. Și-aceștia sfînta vrere (a). 100. Acum

tu ești (a).

75. Cu saț : sătulă. 76. Chipul : imaginea, icoana ; se leagă cu genitivul următor (al veșnicei

plăceri). E vorba, firește, de vultur, care este icoana acelei steme imperiale, expresiunea voinței lui Dumnezeu (veșnicei plăceri). 79. -ndoiala : faptul că doi păgîni (Traian și Rifeu) au ajuns în Rai. 80. Coloare : cu toate că îndoielile lui Dante apăreau clare acelor suflete, ca și culoarea unui lichid prin sticla unui vas transparent, totuși Dante n-avu timp să se gîndească la acest lucru și-și exprimă îndoiala prin cuvinte. 83. Ei : mirare. 84. Ele : flăcările sufletelor fericite. 85. Ochiul : ochiul vulturului. 87. Nu mai sta : ca să nu mai stau, să nu mai rămîn. 92. Quiditate : calitatea esențială prin care un lucru este ceea ce este. 93. Nu-i poate : a se înțelege : „în a cărui quiditate nu poate intra, dacă nu i-o explică cineva”. 94. Coelorum regnum : regatul ceresc, împărăția cerească. Cf. Matei, XI, 12 : „Împărăția cerurilor se ia cu năvală, și cei ce dau năvală pun mîna pe ea”. 96. Abate : a se construi : „care (cald amor și vrerea) pot abate vrerea cea divină”. 97. Om pe om : biruința sfintei iubiri omenești asupra vrerii divine este cu totul altfel de cum se întîmplă pe pămînt, fiindcă, în cazul de față, voința lui Dumnezeu dorește să fie învinsă și aparenta înfrîngere a ei se schimbă în izbîndă, prin iubire. 100. Viața primă : sufletul lui Traian. 101. A cincea : a lui Rifeu. Dritul : dreptul vieții a cincea de a fi în Rai. 102. Stea : planeta Jupiter.

641

DIVINA COMEDIE

103 Dar nu păgîn, cum crezi, le-a fost sfîrșitul,
ci drepti creștini credinț-aveau curată
în Crist ce va sosi, și-n Crist sositul.

106 Din Iad de unde-o vrere niciodată
nu vrea ce-i just, și-a scos a sa ființă
Traian, și-aceasta-i fu speranței plată,
109 speranței vii ce-ntreaga ei puțință
o puse-n rugi la Cer, spre-a-l deștepta
și-așa din nou s-agite-a lui voință.

112 Slăvitul duh ce-uimi gîndirea ta,
pe-un scurt răstimp se-ntoarce-n carne vie,
crezînd în Cel în stare-a-l ajuta.

115 Și-adînc crezînd ardea cu-așa tărie
iubirea lui, încît, la moartea nouă,
el demn a fost în hor-aici să vie.

118 Alt duh, prin mila ce ne curge nouă
de-atît de sus, încît nici o zidire
n-ajunse norii de-unde ea ne plouă,

121 își puse-n Drept întreaga lui iubire,
de-aceea Tatăl vru gradat să-i verse
lumina-n ochi, de Crist și mîntuire.

124 De-aceea și crezu și nici nu merse
pe-un drum c-un păgînism de-ordură plin
și-a dat dojeni popoarelor perverse.

127 Botez i-au fost trei Doamne care vin
cu sfîntul cor, de-a dreapta, c-o miime
de ani 'nainte-a fi botez creștin.

103. Dar nu le-a fost acum (a). 108. Căci asta-i fu (a). 120. încă norii de-unde-o (a).

124. De-atunci a (a).

105. Va sosi : Rifeu, prin harul Domnului, a crezut în venirea (sosirea) viitoare a lui Isus Cristos. 106. Niciodată : cf. Summa theologica, II, II, 13, 4 : „Cei care sînt în Iad vor rămîne în voința lor ticăloasă, răzvrătită împotriva dreptății lui Dumnezeu”. 108. Speranței : speranța cu care Sfîntul Grigorie, căruia i se datorește minunea, s-a rugat lui Dumnezeu pentru Traian. „Sfîntul Grigorie s-a rugat pentru el la Dumnezeu și spune-se că, prin vădită minune, din cauza rugăciunilor acestui sfînt papă, sufletul acestui împărat a fost scăpat din chinurile Iadului și ridicat la viața veșnică. Și fusese păgîn” (Novellino, ed. Sicardi, p. 69). 112. Duh : Traian. 113. Carne vie : Dante primește legenda că Traian ar fi reînviat și deci, căpătînd liberul arbitru, ar fi cerut botezul și, murind în legea creștină, ar fi fost primit în cer.

116. Nouă : a doua moarte a lui, ca creștin. 117. Aici : aici în Rai, în hora sufletelor fericite.

118. Duh : Rifeu. Nouă : nouă creștinilor. 120. Norii : înălțimea. 122. Gradat : crescînd mereu în harul lui Dumnezeu. 123. Lumina : revelația sosirii lui Cristos, care va mîntui omenirea. Cf. Summa theologica, II, 2, II, 7 : „Multis gentilium facta fuit revelatio de Christo... Si qui tamen salvati fuerunt quibus revelatio non fuit facta, non fuerunt salvati absque fide media-tores ; quia etsi non habuerunt fidem explicitam, habuerunt tamen fidem implicitam in divina providentia, credentes Deum esse liberatorem hominum secundum modos sibi placitos, et secundum quod aliquibus veritatem cognoscentibus Spiritus revelasset”. 126. Dojeni : firește că aici n-avem nimic istoric, căci Dante a voit să ne prezinte pe Rifeu ca o pildă posibilă de mîntuire, cu explicații care o fac verosimilă. 127. Trei Doamne : cele trei virtuți teologale :
642

PARADISUL

130 O, tu, predestinare,-n ce-adîncime
izvoru-l ai, departe de-ochii cui
nu vede-ntreaga tain-a cauzei prime !
133 Voi, oameni, deci, nu faceți nimănu
județ, căci noi ce-n Domnu-avem vedere
și tot nu știm pe toți aleșii Lui.
136 Dar dulce ni-e acest fel de scădere,
căci bunul ei sporește-al nostru bine,
încît ce Domnul vrea ni-e proprie vrere”.
139 Așa deci semnul vrerii cei divine,
voind miopu-mi văz mai clar a-l face,
mi-a-ntins paharul dulcui medicini.
142 Și cum urmează pe-un solist dibace
un bun celist cu-a strunelor vibrare
și cîntu-așa cu mult mai mult ne place,
145 așa îmi amintesc, că-n timpu-n care
vorbea, acele două flacări sfînte,
precum concordă ochii-ntr-o mișcare,
148 mișcau a[l] lor focșor după cuvinte.
138. Și-astfel Domnul vrea (a).

Credința, Speranța și Iubirea, pe care Dante le-a arătat în procesiunea simbolică din Raiul pămîntesc (cf. Purgatoriul, XXIX, 121 și urm.) ca trei fecioare dansînd la dreapta carului Bisericii. 130. Predestinare : după Sfîntul Toma (Summa theologica, III, 24, 1 ; I, 1, 23), este o orînduială prehotărîtă de Dumnezeu ab aeterno, a acelor lucruri care prin harul Lui trebuie să se întîmple în viitor și, în ce privește pe oameni, este motivul în mintea lui Dumnezeu a trecerii ființei raționale la viața cea de veci. 131. Cui : ai ființelor pămîntești. 132. Cauzei prime : Dumnezeu. 134. Județ : judecată. Noi : nici sufletele fericite, care totuși au înaintea lor viziunea lui Dumnezeu, nu știu care și cîți vor fi cei aleși. 137. Bunul ei : în text : „binele nostru”, adică fericita stare în care ne găsim, de a voi numai ceea ce vrea Dumnezeu. 139. Semnul : cuvintele spuse de vulturul ceresc. 140. Mai clar : nu fiindcă acum Dante ar vedea mai adînc în taina predestinației divine, dar fiindcă a înțeles cît de puțin departe văd ochii minții omenești. 141. Medicini : credința în desăvîrșita dreptate a lui Dumnezeu. 142. Solist : cîntăreț din gură. 143. Celist : în text : „țitarist”. 146. Vorbea : vulturul luminos. Două flacări : Traian și Rifeu.
643

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXI

Cerul al șaptelea, al lui Saturn :
sufletele contemplative

Către cerul lui Saturn (1-24) Scara de aur
și sufletele contemplative (25-45) Hotărîrile de nepătruns ale Providenței divine
(46-102) Sfîntul Petru Damian și invectiva
lui împotriva clericilor (103-142)

1 Al Doamnei chip din nou acum fixîndu-l

cu dragi priviri și-ntregul duh în ele,
nu-mi sta spre-altce nimic în lume gândul.

4 Dar nu zîmbea. Ci : – „Zîmbetele mele
te-ar face jertf-acum acelei stări
ce-avu, cînd spuză se făcu, Semele.

7 A mea lucoare, ce pe-aceste scări
din veșnicul palat, mereu s-aprinde
cum vezi, urmînd gradatei mele-urcări,

10 de n-aș mai înfrîna-o, s-ar încinde
așa că-n ea puterea-ți muritoare
o creang-ar fi ce-un fulger o desprinde.

13 Sîntem aci-ntr-a șaptea strălucoare
ce-acum sub pieptul Leului de pară
lucește-n jos slăbind a lui valoare.

6. avu-n clipita cînd a ars (a). 7. Frumșeții mele ce pe (a). 8. treptat (a). 9. noastre (a).

10. De nu i-aș pune frîu (a). 11. Atît (a). 15. Amestecat cu-al lui (a).

1. Doamnei : Beatricei. 4. Zîmbea : faptul că Beatrice, trecînd în acest cer al lui Saturn, nu zîmbește și nu sporește în lumină, ca de obicei cînd trece într-o nouă planetă, arată, în mod simbolic, că mintea omenească, cu cît înaintează în studiul teologic, cu atît mai des dă de adevăruri care trec peste puterea ei de înțelegere și o orbesc cu strălucirea lor. Se știe că Beatrice este în Divina Comedie simbolul teologiei sau, după alții, al revelației divine.

6. Semele : iubită de Jupiter, ceru să-l vadă pe marele zeu în toată maiestatea lui și arse pînă deveni scrum. Dacă Beatrice ar surîde, Dante ar fi orbit de splendoarea ei. Simbolic, Beatrice nu arată lui Dante adevărurile adînci ale teologiei, care n-ar avea alt efect decît să-l zăpăcească. 7. Scări : cerurile Raiului (palat). 13. A șaptea : cerul lui Saturn. 14. Leului : sîntem în luna martie, cînd Soarele intră în zodia Berbecului și Saturn în aceea a Leului, a cărui căldură o temperează Saturn, cu răceala-i caracteristică, pe care i-o atribuiau astrologii în Evul Mediu.

644

PARADISUL

16 Cu mintea după ochi fugi, așadară,
și-oglinzi îi fă, ca să primească-n ei
ce-acu-ntr-aceast-oglinde-o să-ți apară”.

19 Acel ce-ar ști ce dulce-mi avusei
în ochii dulci a ochilor pășune,
dintr-alte griji cînd m-am întors spre ei,
22 pricepe-ar clar ce dulce-a mă supune
mi-a fost acestui al iubirii sol,
cînd una și-alta-n cumpănă le-ar pune.

25 Aci-n cristalul ce dă lumii-ocol,
numit dup-acele duce scump, sub care
trăi pămîntul de-orice rele gol,

28 o scară-n față cum în soare-o are
curatul aur, am văzut, și 'naltă
cum n-aveau ochi spre-atît de sus urcare.

31 Pe-ai ei fușcei în jos vedeam cum saltă
atîtea lămpi, că-n cer cîte-s aprinse
păreau că-s strînse toate-aci-ndeolaltă.

34 Și-așa precum, din firea lor desprinse,
în zorii zilei-ntreg se mișcă stolul
de ciori, spre-a se-ncălzi, de frig cuprinse,

37 plecînd o seamă lasă-n urmă golul,
și de-unde-au fost se-ntorc o seamă iară,
iar multe-și fac pe-același punct ocolul ;

40 așa-mi păru și-aici că se presoară
acele lămpi, tot stol de stol cum vin,

de-ndată ce-ajungeau pe-anume scară.

18. acum într-ast-oglină (a). 21. Când spre-alte gânduri fui întors de ei (a). Când și-una (b). 22-23. Pricepe-ar clar ce dulce-acestui sol/ Ceresc mi-a fost a mă su-pune (b). 22. de ce acestui (b). 30. 'nalta zare (a).

17. Îi : minții. 18. Oglind- : fiecare cer este oglinda Dumnezeirii. Cu alte cuvinte : „Aleargă cu mintea după ochi și fă din ei oglindă, ca să reflecte ceea ce vor vedea în cerul lui Saturn”.

19. Dulce : se referă la „o pășune” din versul următor. A se construi : „Ce dulce pășune a ochilor mi-avusei în ochii dulci (ai Beatricei), când m-am întors spre ei din alte griji”. 23. Sol : Beatrice. 24. Cumpănă : plăcerea de a o vedea cu aceea de a asculta de ea. 25. Cristalul : substanța străvezie a planetei Saturn. 26. Duce : acel faimos rege Saturn. 27. Gol : pe vremea vârstei de aur. 28. Cum : atât de strălucitoare, cum este aurul curat în bătaia soarelui. O asemenea scară a fost văzută în vis de Iacob. Cf. Geneza, XXVIII, 12 : „Și a visat o scară rezemată de pământ, al cărei vîrf ajungea la cer. Îngerii lui Dumnezeu se suiau și se coborau pe scara aceea”. După Steiner, scara este simbolul minții omenești spre Dumnezeu, iar aurul, noblețea contemplațiunii. 30. Ochi : a se construi : „cum ochi n-aveau urcare spre-atît de sus”. 31. Fușcei : treptele scării. 32. Cîte : cîte stele sînt aprinse în cer, păreau toate strînse laolaltă pe treptele acelei scări de aur. 34. Precum : sufletele contemplative se coboară toate împreună și, ajunse la oarecare treaptă a scării, unele se mai ridică, iar altele urmează să se coboare și altele se opresc acolo unde au ajuns, după cum fac ciorile în zborul lor.

645

DIVINA COMEDIE

43 Iar cel ce ni s-opri de tot vecin,

așa lucea de-aprins, c-am zis în mine :

– „Iubirea ce-mi arăți ți-o vād deplin !”.

46 Dar Ea din care și-al tăcerii-mi vine

și-al vorbeii cînd și cum, ea stă. – „Și fac,

că nu te-ntreb, deși n-aș vrea, un bine !”

49 Dar Ea, vîzînd aprinsul dor ce-l tac,

prin vîzul cel cui toate sînt plinite

mi-a zis zîmbind : – „Tu poți să-ntrebi pe plac”.

52 Și-am zis așa : – „Nu merite-osebite

mă fac pe mine demn, răspuns să-mi dai,

dar pentru Ea, care-a-ntreba-mi permite,

55 te rog, ferice duh, ce-ascuns îmi stai

în veselul tău foc, știut a-mi face ;

că-mi vii aproape-afît, ce cauză ai ?

58 Să-mi spui de ce-ntr-această sferă tace

cîntarea dulce-a Raiului ce-airea

într-alte sfere-așa de mult vā place ?”.

61 – „Mortal auz ai tu, ca și privirea –

mi-a zis, și-apoi – de-aceea nu se cîntă,

de ce-a-nfrînat și Doamna ta zîmbirea.

64 Pe trepte-n jos venii pe scara sfîntă

atît de mult, spre-a-ți face-o sârbătoare

prin spus și prin lumini ce mă-nvestmîntă.

67 Nu-mi dă mai mare-amor, mai mare-ardoare,

căci fierbe-amor cu mult mai mult în sus

spre cer, gradat, cum vezi și din lucoare ;

51. Nu ! (a). Zîmbind în (A) e pus în paranteză. 52. așa : (a).

43. Cel : sufletul luminos. 45. Iubirea : fiindcă strălucirea sufletelor fericite pornește din

veselie și iubire sfîntă către Dumnezeu și aproapele fiecăruia. 46. Ea : Beatrice. 47. Cînd și

cum : timpul și felul de a vorbi. Firește că acel „cum” se referă numai la vorbă. Și fac :

cuvintele ce urmează nu sînt rostite și reprezintă numai un gând al lui Dante. 48. Un bine :

depinde de „fac” din versul 47. A se construi : „Și fac un bine că nu te-ntreb”. Dante se

adresează, firește, sufletului care i s-a arătat așa de plin de iubire. 50. Vîzul cel : acel vîz,

vîzul lui Dumnezeu. 52. Zis : tot sufletul de mai sus. 57. Că-mi vii : a se construi : „Ce cauză

(motiv) ai, că-mi vii atât de aproape ?”. 59. Airea : aiurea, formă obișnuită la Coșbuc. 62. De-aceea : din același motiv : fiindcă viața sufletelor fericite este atât de intensă în toate manifestările sale, încât un om muritor nu se poate apropia de ea fără a nu fi copleșit și din punctul de vedere al inteligenței, și din cel al simțurilor. 63. Zimbirea : cf. vv. 4 și 12. 65. De mult : a se construi : „atât de mult în jos”. Sărbătoare : pentru a sărbători urcarea ta în planeta noastră (Saturn) și cu vorbele, și cu lumina care mă învăluie. 67. Mai mare : să nu crezi că-ți arăt atîta iubire fiindcă aș fi cel mai iubitor dintre aceste suflete sfinte. Deoarece iubirea lui Dumnezeu (amorul ce fierbe cu mult mai mult în sus) împarte fiecărui suflet rolul său, gradîndu-ne și iubirea, și lucoarea.

646

PARADISUL

70 ci 'nalta milă ce-a servi ne-a pus

voinței cei ce lumii-i dă ființă

ne-mparte-așa, cum vezi făr-a-ți fi spus.”

73 – „Eu, sfîntă lampă, vîd cu prisosință

c-ajunge-amorul într-acest regat

spre-a fi servind eterna provedință,

76 dar asta-i tocmai ce-mi e greu de-aflat :

de ce chiar tu-ntre toți însoțitorii,

spre-acest oficiu-ai fost predestinat ?”

79 Ai vorbei mele-abia s-au stins vaporii,

cînd miezul său un centru el făcîndu-l

rotea-mprejur ca iutea roat-a morii.

82 Și-a zis iubirea cea din ea purtîndu-l :

– „Asupra-mi cade veșnica lumină

și-acest vestmînt ce-l am ea străbătîndu-l

85 cu vîzul meu virtutea i se-mbină

și-atît de sus mă 'nalț că pot vedea

principiul prim ce-o dă din El divină.

88 De-aici am deci și veselia mea,

căci vîzul meu pe cît de clar pătrunde

pe-atît mai clar vestmînt de foc el ia.

91 Dar nici din cerul cel mai clar, de unde

serafu-n Tatăl mai adînc ochește,

ce-ntrebi acum, nici el n-ar ști răspunde,

94 căci tu mă-ntrebi, ce-atîta s-adîncește

în veșnicul decret [că, să scoboare

cercînd, un ochi creat trudit s-oprește],

72. Ne-așa (a). Ia astfel (a). ne-a dispus (b). 80. Cînd centrul fix el miezul său (b).

83. Să va... asupra (b). 87-88. Isvorul prin și-esența sa divină/ Dă flacări veselia

mea (a). 90. Vestmînt de foc, pe-atît mai clar își ia (b). 95. În sfat el... 95. Că vrînd

ca să scoboare (b). Am trecut în text parte din varianta (b) din cauza lacunei.

96. În el (b). Creatoare (a).

70. Milă : Duhul Sfînt. 71. Voinței : voința lui Dumnezeu, care conduce lumea ca nimeni

altul. 72. A-ți fi spus : fără să-ți fi spus (nimeni). 75. Servind : a servi. Fiindcă în Rai legea

este ascultată din iubire. 77. Însoțitorii : sufletele fericite. 79. Vaporii : ultimul răsunset al

cuvintelor mele. 80. Un centru : a se înțelege : „făcînd centru din miezul său”. El : sufletul.

82. Purcîndu-l : îndemnat de iubirea sa. 84. Ea : veșnica lumină. Străbătîndu-l : acest

veșmînt ce-l am. Virtutea ei se îmbină cu vîzul meu. 87. Principiul : în text : „suprema ființă

din care-i smulsă”. Cu alte cuvinte : virtutea luminii dumnezeiești, îmbinată cu vîzul meu,

îmi sporește forțele într-atît, încît zăresc ființa dumnezeiască din care acea lumină purcede,

și de aici vine și bucuria, din care cauză strălucesc. Divină : virtutea divină. „Principiul prim

ce virtutea divină o dă din el.” 92. Serafu- : serafimul. A se înțelege : „dar la această întrebare

a ta nici serafimii, care se bucură de a fi în cerul cel mai clar, de unde privesc mai adînc în

Dumnezeu, n-ar putea să-ți răspundă”. 94. Ce : ceva care... 95. Că : încît. Să scoboare : în

adîncimea hotărîrii divine.

DIVINA COMEDIE

97 iar cînd vei merge-n lumea ta ce moare
să scrii ce-auzi, spre-a nu-ndrăzni pe-un drum
cu-atare țel să-și miște-a ei picioare.

100 Un duh ce-aici e foc e-n lume fum,
deci vezi de poate-un om la voi să știe
ce nici primit în cer nu poate-acum”.

103 De vorba lui curmat cu-așa tărie,
lăsai chestiunea, dînd pe-o altă cale,
smerit cerînd, ce om fu-n viața vie ?

106 – „Curg munți între-ambii țărmi ai țării tale
vecini cu voi, și ’nalți, încît mînia
furtunii-ades se zbate mai la vale.

109 Acolo fac un gheb numit Catria,
sub care-a stat tăcut un schit al cui
întregul cult i-a fost numit latria.”

112 Așa-ncepu și-al treilea-nvăț a[l] lui,
și-apoi urmînd : – „Serviciilor divine
aici – a zis – așa de rob le fui,

115 încît, cu singur suc de măsline
trăind, răbdai cu drag și ger, și sete,
în gînduri sfînte și-mpăcat cu mine.

118 Acestor ceruri sfîntul schit le dete
mult rod cîndva ; dar azi e loc sârman,
și-i timpul, cred, acestea să s-arete.

121 În schit aci fui Petru Damian
și Petru Păcătosu-n sfînta casă
a dulcii Maici la malul adrian.

103. Văzînd că el chiar lumea mi-o prescrie (a). 104. O lăsai (b). 108. de vale (a).

117. strîns întreg (a). 119. sârmana (a). golan (a).

97. Ce moare : muritoare. 98. -ndrăzni : subiectul este „lumea” din versul 97. A se înțelege : „ca lumea muritorilor să nu îndrăznească să-și miște picioarele pe un drum cu un astfel de țel cum este prezumția de a pătrunde decretul lui Dumnezeu”. 100. Un duh : în înțelesul general : duhurile, care aici în Rai sînt numai lumină, pe pămînt nu sînt decît fum. 103. Tărie : hotărîre. 106. Munți : Apeninii, între Marea Tireniană și cea Adriatică. Țării : Italia. 110. Un schit : mînăstirea din Fonte Avellana. 111. Latria : adică cultul ce se datorește lui Dumnezeu. Cf. Summa theologica, II, II, 81, 1, ad tertium : „Nomen latriae dupliciter potest accipi : uno enim modo potest significare humanum actum ad cultum Dei pertinentem”. 112. -nvăț : a treia cuvîntare, fiindcă îi mai vorbise de două ori. Cf. vv. 61 și 83. 114. Rob : „am servit pe Dumnezeu cu atîta statornicie de hotărîri, încît, hrînindu-mă cu bucate gătite numai cu untdelemn (sucul de măsline), cu drag am răbdat și de ger, și de sete”. 118. Acestor : Raiul. 119. Rod : belșug de suflete sfînte. Sârman : sterp, fiindcă monahii care-l locuiesc nu mai au nici un spor în acțiunea sfîntă. 121. Petru Damian : Pietro Damiano se născu la Ravenna în 1007, din părinți săraci. Lepădat de mama sa, fu în copilărie păzitor de porci. Mai tîrziu putu să se consacre studiului, datorită mîrînimiei unui frate al său, Damian, al cărui nume și-l însuși. În scurt timp deveni învățat și faimos ; scîrbit de corupția clericilor, s-a retras în viața singuratică, în mînăstirea călugărilor Camaldolesi din Fonte Avellana, sfătuiind cu înflăcăratu-i cuvînt și dînd pildă de o viață neprihănită, prin cea mai rigidă practică de abstinență.

PARADISUL

124 Puțină viață-a morții-mi fu rămasă
cînd fui ales și tras spre-o pălărie
ce-un rău murind tot mai la rău o lasă.

127 Chefas veni, veni și-acea mîndrie
a Spiritului Sfînt, ca vai de ei,

mîncînd ce-aflau în orice-ospătărie.

130 Prelații de-astăzi vreau însă lachei,
să poarte trena lor și să-i alinte
de brațe-aici și-aici, așa-s de grei !

133 Acopăr caii lor cu-a lor vestminte
și-așa merg două bestii sub o piele –
oh, cît o să-i mai rabzi, ceresc Părinte !”

136 Așa sfirși, și mii de flăcările
descinseră rotind din scară-n scară
și-n orice-ocol mai viu lucind din ele,

136. -ncheie (a).

Împotriva voinței lui, a fost numit cardinal și episcop al Ostiei și întrebuințat de papa Grigorie al VII-lea în delicate misiuni la Florența, Milano și în Germania. A murit la Faenza, în 1072.

122. Păcătoșul : din felul cum Dante vorbește, s-ar părea c-ar fi un alt nume, un fel de sfîntă poreclă a lui Petru Damian. Din cercetările lui Torraca rezultă că Pietro Peccatore ar fi un Pietro degli Onesti, ctitorul bisericii Santa Maria in Porto, care a murit cu 36 de ani în urma lui Pietro Damiano. Pentru a împăca spusele lui Dante cu rezultatele cercetărilor lui Torraca, unii comentatori propun a se citi „fu” în loc de „fui” în versul 121, înțelegînd : „În schitul din Fonte Avellana a locuit Petru Damian și eu (Petru Păcătoșul), în mînăstirea Santa Maria di Pomposa (Sfînta casă a dulcii Maici la malul adrian)”. 123. Adrian : fiindcă Santa Maria di Pomposa se găsește lîngă Comacchio, aproape de țărîmul Adriaticii. 124. A morții : muritoare, pămîntească. -mi fu rămasă : îmi rămînea. 125. Pălărie : de cardinal. Passerini relevă aici o mică inexactitate, anume că pălăria roșie a început să fie dată cardinalilor cam 200 de ani mai tîrziu, de Inocențiu al IV-lea, în 1252. 126. La rău : unuia și mai rău. 127. Chefas : în ebraică : „piatră”, și este numele pe care Isus Cristos îl dădu lui Simon, care în urmă s-a numit Petru. Cf. Ioan, 1, 42 : „Isus l-a privit și i-a zis : «Tu ești Simon, fiul lui Iona, tu te vei chema Chefa»”. Mîndrie : Sfîntul Pavel, vas electionis, acela care a fost cu totul plin de harul lui Dumnezeu, după cum se vede din căldura scrisului lui. Cf. Faptele Apostolilor, IX, 15 : „Dar Domnul i-a zis : «Du-te, căci omul acesta este un vas pe care l-am ales, ca să ducă numele Meu înaintea neamurilor, înaintea împăraților și înaintea fiilor lui Israel»”. 128. Vai de ei : contrapune viața săracă a apostolilor aceleia destrăbălate a prelaților contemporani. 130. Lachei : face aluzie la maeștrii de ceremonii și la prelații mai mici, care întovărășesc pe episcop sau cardinal, dar schimbă acea întovărășire, care n-ar trebui să fie decît un semn de cinste, într-un ajutor material, de care prelații au nevoie din cauza grăsimii lor. 133. Acopăr : cu mantalele lor, căptușite cu blănuri scumpe. De observat că aici Dante pune în gura Sfîntului Petru Damian cuvintele pe care într-adevăr le-a rostit și le-a scris împotriva luxului episcopilor și cardinalilor. De altfel, și Sfîntul Bernard (In Cantic. Serm., XXXIII, 15) scrise astfel despre prelații timpului său : „Ministri Christi sunt et serviunt Antichristo. Honorati, incedunt de bonis Domini, qui Domino honorem non deferunt. Inde is quem quotidie vides, meretricius nitor, histrionibus habitus, regnis apparatus : Inde aurum in frenis, in selmio et calcaribus, et plus calcaria quam altaria fulgent ; inde splendidae mensae et cibis et scyphis, inde commestiones et ebrietates, inde cithara et lyra et tibia, inde redundantia torcularia, et promptuaria plena eructantia ex hoc illud... In itinere incedunt nitidi et ornati, circumamicti varietatibus, tamquam sponsa procedens de thalamo suo”. 134. Două : bestia-calul și bestia-omul, care trăiesc fără nici o noimă. Cf. Sfîntul Bernard, op.cit., capitolul CXXV : „Ei nu se vor îngrășa decît pe ei și pe dobitoacele lor, încît un dobitoc hrănește pe celălalt”. 137. Din scară : prin treptele scării de aur din planeta Saturn. 138. Lucind : străfulgerînd tot mai mult din lumina lor, la fiecare rotire.

649

DIVINA COMEDIE

139 sosiră-n juru-acestui grad și stară
scoțînd un glas cu-atît de mare sunet
că glas lumesc nici unul nu-l compară,

142 ci, surd de el, nimic n-am prins din tunet.

139. Acestui : în jurul treptei unde era Sfîntul Petru Damian sau, poate mai bine, în jurul sufletului Sfîntului Petru Damian, considerat ca o treaptă în scara valorilor sfînte ale sufle-

telor contemplative din planeta Saturn. 141. Nici unul : a se înțelege : „încît nici un glas lumesc nu se poate compara cu el”.

650

PARADISUL

Cîntul XXII

Cerul al șaptelea, al lui Saturn :

sufletele contemplative.

Cerul al optulea, înstelat :

sufletele triumfătoare

Motivul strigătului (1-36) Sfîntul Benedict
și corupția monahilor (37-99) Cerul înstelat
și privirea înspre pămînt (100-154)

1 Spre Doamna mea ca și-un copil ce cată

spre cea la care mai vegheat se ține,

așa mă-ntoarsei tulburat deodată,

4 iar ea ca mama ce grăbită vine

la fiu-i palid și mai mort, cu-acel

un glas ce poate-apururi să-l aline,

7 – „Nu știi că ești în cer ?” – mi-a zis. „Că el

întreg e sfînt ? Că orișice lucrare

se face-aici pornind din bunul zel ?

10 Ce mult te-ar fi schimbat a lor cîntare,

ce mult și eu zîmbind, tu poți vedea,

cînd glasul lor te-a-nvins așa de tare !

13 De-ai fi-nțeleș ce rug-au pus în ea,

ai ști ce răzbunare se ridică,

pe care tu, trăind, o vei vedea !

16 Divina spadă nici tîrziu nu pică,

nici prea de timp, cum pare poate cui

așteaptă ori sperînd, ori prins de frică.

2. La (a). 2-4. Cuprins de spaimă ne-am întors de-odată/ Spre Doamna însă (b).

Mă-ntoarse spaima ce prin minte-mi dete (b). Spre-acea-n care mai mult el se crede (a).

3. astfel (a). 4. s-ajute (c). 6. Ce-n stare-i singur să-l aline (a). -l face (c). 10. Tu poți să

vezi ce mult (a). Te-ar fi schimbat ce mult zîmbirea mea (a). 17. -n curînd (a).

2. La : lîngă. Vegheat : în siguranță, la adăpost. Se ține : se socotește. 5. Mai : aproape.

5-6. Acel un glas : acel glas, formă frecventă la Coșbuc. 8. Lucrare : acțiune. 10. Ce mult :

subiectul este „tu poți vedea” din versul următor. A lor : a sufletelor fericite. Beatrice se

referă la mirarea lui Dante din cîntul precedent, observînd că sufletele din Saturn nu

cîntă ca cele din planetele precedente, iar strălucirea Ei, trecînd într-un nou cer, nu se

mărește, contrar celor ce s-au întîmplat pînă acum. 12. -nvins : cf. versul cu care sfîrșește

cîntul precedent : „ci, surd de el, nimic n-am prins din tunet”. 13. În ea : în cîntarea lor.

14. Răzbunare : dreapta pedeapsă a clericilor corupți. 15. Vedea : nu putem ști la ce face

aluzie Dante. E vorba de o profeție vagă, ce corespunde dorinței lui Dante într-o reînnoire a

Bisericii. Unii comentatori se gîndesc însă la jignirea adusă lui Bonifaciu al VIII-lea la Anagni.

Cf. Purgatoriul, XXXII, 151 și urm. 18. Sperînd : și acestuia i se pare că întîrzie. Frică : celui

ce se teme i se pare că vine prea repede.

651

DIVINA COMEDIE

19 Și-acum tu mintea spre-altele să-ți pui ;

ilustre duhuri ai să vezi în cale,

de-ntorci tu ochii-așa precum îți spui”.

22 Privind atunci pe placul vrerii sale,

văzui vro sută de mărunte sfere

ce-n stol s-ornau cu raze mutuale.

25 Și-am stat precum cînd singur în tăcere

sugrumi dorința-n tine, ne-ndrăznind

să ceri, de teamă că-i prea mult ce-ai cere.

28 Dar cea mai mare și mai mult lucind
dintr-aste perle-un pas făcu 'nainte,
spre-a face-ntinsul arc să mi-l destind.

31 – „Dac-ai putea și tu – vorbi cuvinte –
să vezi ca noi amoru-ne profund,
ți-ai da pe față tot ce-ascunzi în minte.

34 Dar gândurilor tale ce s-ascund,
eu totuși vreau, din dorul de-a nu-ți face
spre 'naltul țel zăbavă, să răspund.

37 Pe-un deal sub coasta cui Casinul zace
venea spre-a se ruga, pe culme sus,
popor sedus și nepornit spre pace.

40 Eu sînt acel ce-ntîi pe deal am dus
sfîntitul nume-al Cui în lume-aduse
dreptatea ce-azi mă 'nalț-așa de sus.

21. De-alergi cu (a). 29. îmi ieși 'nainte (a). 31. Să poți vedea și tu (a). 32. Ca noi
cum arde (a). 38. pe culmi spre-a se ruga sedus (a). 39. Popor păgîn (a). 40. Și
eu (a). Și acela-s eu ce-ntîiu pe culme-am dus (c).

20. Duhuri : face aluzie la Sfîntul Benedict și celelalte suflete contemplative. 21. Precum :
îndepărtîndu-i de la mine. 22. Sale : a Beatricei. 23. Sfere : sufletele contemplative îi apar
acum în forma unei sfere luminoase. 24. Mutuale : reflectînd una lumina celeilalte, în semn
de iubire reciprocă. 30. Arc : al dorinței. A se înțelege : „pentru a satisface, prin cuvintele sale,
dorința mea”. 32. Amoru-ne : dacă ai vedea, cum vedem noi, de cîtă iubire sîntem aprinse
noi, sufletele sfinte. 33. Tot : ceea ce gîndești. 35. Vreau : se leagă cu „să răspund” din versul 36.
37. Deal : Monte Cassino, la jumătatea drumului între Roma și Neapole. Casinul : Cassino, orașel
la poalele muntelui sus-numit. 38. Pe culme : unde în vechime se ridica un templu închinat
lui Apollo. 39. Sedus : înșelat în credința lui în „zeii falși și mincinoși” (Infernul, I, 72). Și
Sfîntul Grigorie cel Mare (Dial., II, 2) face aluzie la acest templu : „in quo ex antiquorum more
gentilium a stulto rusticorum populo Apollo celebratur”. Spre pace : rău dispus să primească
legea creștină. 40. Eu : vorbește Sfîntul Benedict, slăvitul întemeietor al ordinului benedictin
și ctitorul faimoasei mînăstiri din Monte Cassino. S-a născut la Norcia, în anul 480. Părăsind
bucuriile vieții și studiile pentru a se consacra vieții religioase, și-a pus la încercare chemarea,
trăind singur într-o peșteră lîngă Subiaco. După felurite întîmplări, cînd faima sfînteniei sale
se împrăștiase pretutindeni, s-a dus la Cassino și, după ce a nimicit idolul lui Apollo, căruia
i se închina încă lumea, a convertit pe locuitorii aceluia ținut la creștinism și pe urmă a
întemeiat mînăstirea din Monte Cassino, unde a murit, în 543. 41. Al Cui : al lui Isus Cristos,
care a adus din cer dreptatea pe pămînt. 42. 'nalț- : mă face superior tuturor ființelor, înăl-
țîndu-mă și călăuzindu-mă spre cer.

652

PARADISUL

43 Și-atîta dar divin asupra-mi fuse,
c-am scos din preajma tutor aste locuri
impiul cult ce lumea ne-o seduse.

46 Iar toate-acestea alte sfinte focuri
au fost bărbați cuprinși de-acea căldură
ce flori și fructe sfinte naște-alocuri.

49 Romaldo și Macarie-aceștia fură,
iar alții-s frați de-ai mei ce-n mînăstire
cu inimi tari înfiți pe loc stătură.”

52 – „Vorbînd cu mine-acum, și-a ta iubire
ce-arăți – am zis – ca și bunăvoința
ce-o simt și-o văd în toat-a voastr-oștire

55 de foc de-aici, așa-mi largesc credința
precum o roză-n soare răsfiată
deschide-atît cît este-n ea putința.

58 Te rog de-aceea, sã m-asiguri, tatã,
cã am și-atîta har în Dumnezeu
ca fața ta s-o vãd ne-nvestmîntatã.”

61 – „Plinire-afla-ți-va dorul, frate-al meu,
în cel din urmã cer, cãci el plini-va
oricare dor, și-al orișicui, și-al meu,
64 deplin și-ntreg e-n el, și-aflînd potriva
oricare dor, cãci numa-n el oricare
un punct a fost de-a pururi unde fi-va.

43. grație (c). 51. Înfipti pe loc cu inimi tari (a). gînd (a). 60. Ca fața ta s-o vãd (a).
64. oriunde (a).

43. Fuse : a fost. 44. Tutor : tuturor. 45. Impiul cult : al zeilor mincinoși. 47. Cãldurã :
dragostea arzãtoare a lui Dumnezeu. 48. Flori : gîndurile curate. Fructe : fapte bune.
49. Romaldo : Sfîntul Romualdo din Ravenna (din neamul Onestilor din Romagna), nãscut
pe la 956, mort în 1027. A fost un om foarte cucernic și a întemeiat în 1018 ordinul cãlugãresc
al Camaldolesilor. A mai întemeiat celebrul schit de pe muntele Falterona (Purgatoriul, V, 96),
pe un loc ce-l primise în dar de la un Maldolo, de la care a luat numele de Maldoli, de unde
Ca' Maldoli (= Casa Maldoli). O viațã a Sfîntului Romualdo a fost scrisã de Sfîntul Petru
Damian. Macarie : din Alexandria Egiptului, cirac al Sfîntului Anton (întemeietorul vieții
monahale în Orient), mort în 404. Mai existã în istoria Bisericii și un alt sfînt cu acest nume,
Sfîntul Macarie Egipteanul, sihastru din pustiile Libiei. Foarte probabil, Dante i-a contopit
într-unul singur. 52. Vorbînd : în text : „iubirea ce-o arãți vorbînd cu mine”. 54. Oștire :
oștirea sfîntã (militia gaudens) a sufletelor fericite. 55. De foc : se referã la „oștire” din
versul precedent. Credința : încrederea prin care sufletul se deschide, arãtîndu-și dorințele,
asemenea unui trandafir sub razele soarelui. 60. Ne-nvestmîntatã : fãrã valul luminii, care
orbește pe privitor și-i ascunde trãsãturile feței. 61. Plinire : a se înțelege : „Dorul îți va fi
împlinit”. 62. Din urmã : cerul Empireu, unde toate dorințele își gãsesc desãvîrșitã împlinire.
64. Deplin : împlinit, și se referã la „dor” din versul urmãtor. Potriva : potrivire. 65-66. Ori-
care un punct : un punct oarecare, construcție obișnuitã la Coșbuc. 66. A fost : Empireul e
nemișcat, fiind sediul perfecțiunii divine ; deci toate punctele lui sînt și vor fi totdeauna unde
au fost la început.

653

DIVINA COMEDIE

67 El nu-i niciunde-n spațiu, poli el n-are,
și-a noastrã scarã-i pînã-n el urcatã
de-aceea culmea-i nevãzutã-ți pare.

70 Dar Iacov patriarhul nostru-odatã
[privi pînã-ntr-acolo-a ei mîndrie]
cînd el de îngerii o vãzu-ncãrcatã.

73 Ci-azi nu-și desparte-al sãu picior de glie
vrun om spre-a o sui, iar norma mea
rãmase jos spre-a risipi hîrtie.

76 Iar zidul cel ce-odatã schit fãcea
speluncã-i azi, de hoți, și-a lor calpace
burdufuri pline de fãinã rea.

79 Nici cea mai grea uzurã nu-i displace
Eternului atît, ca fructu-amar
ce inima-n monahi sã zburde-o face.

82 Stãpîni oricãrui bun pãstrat de-altar
îi sînt acei ce pe la uși colindã,
dar nu cumetrii-ori alt orice tîlhar.

85 Ci-așa-i de lesne-n om ce-i rãu sã prindã
încît nici n-are trai o bunã vrere
nici cît din mic stejar pînã la ghindã.

88 Vezi, Petru a-nceput lipsit de-avere
și fãr' de-arginți, iar eu cu rugi și post,

Francisc al său convent umblînd a cere.

67. Căci nu-i în spațiu și nici în poli (a). 69. ea vederii-ți ascunde (a). 71. Privi cînd-va și-a ei mîndrie (a). Am trecut în text o parte din acest vers pentru a umple lacuna din (A). 72. Pe cînd de (a). Cînd lui de... îi pãru (c). 76. Căci (a). 85. Rãu-n om sã (a). 67. -n spațiu : fiindcã este infinit și deci nu poate fi conținut în nici un loc. N-are : fiind infinit, nu e o sferã, ca celelalte ceruri (infinitul neavînd limitele formei). Deci nu poate avea poli. 68. Scarã : scara de aur ce se ridicã de la Saturn spre Empireu. 70. Odatã : cf. Geneza, XXVIII, 12. 71. A ei : a scãrii. 73. Glie : de pe pãmînt, de la ocupațiile pãmîntești. 74. Norma : regula benedictinã. 75. Risipi : fiindcã e curatã risipã de hîrtie de a o mai copia, dat fiind cã nimeni nu o mai urmeazã. 76. Zidul : zidãria. 77. Speluncã : cf. Matei, XXI, 13 : „Este scris : «Casa Mea se va chema o casã de rugãciuni, iar voi ați fãcut o peșterã de tîlhari»”. Calpace : cãciulã enormã, din piele neagrã de berbec, purtatã înainte de Domn și boierii cei mari. Fiind vorba de cãlugãri, trebuie sã înțelegem potcap. În text : „Și rasele lor sînt saci plini de fãinã proastã”. Haina benedictinã fiind de culoare albã, comparația lui Dante este foarte potrivită. 78. Fãinã : trupul cãlugãrilor, stãpînit prea mult de poftele lumești. 79. Uzurã : camãtã. 80. Fructu- : veniturile mînãstirești. 81. O face : a se înțelege : „ce face sã zburde inima în monahi”. 82. De-altar : de bisericã. 83. Îi : se referã la „bun” din versul precedent. Acei : sãracii, cerșetorii. 84. Cumetrii : în text : „rudele”. Traducînd „cumetri”, Coșbuc înțelege „tovarãși la rãu”. 85. Ci-așa : a se înțelege : „Ce-i rãu e așa de lesne sã prindã rãdãcini într-un om, încît o bunã vrere nu dãinuiește nici mãcar atîta timp cît trece de la nașterea unui stejar pînã la fruct”. 86. Bunã vrere : a întemeietorilor ordinelor cãlugãrești. 90. Francisc : se subînțelege : „a început”. Convent : italianism sau mai degrabã latinism (conventus, de la convenio), în loc de „mînãstire”.

654

PARADISUL

91 Cînd stai sã vezi ce la-nceput a fost
oricare lucru, și-i privești urmarea,
ce-ncepe bine vezi cã-ncheie prost.

94 Iordanul s-a re-ntors, ce-i drept, iar marea
pãreți avu, cînd Domnul vru sã-i punã,
ci-ar fi mai de mirat aci-ndreptarea !”

97 Sfirșind așa vãzui cum el s-adunã
la stolul sãu, iar stolul sãu se strînse
și-ntreg s-a ridicat ca o furtunã,

100 iar dulcea Doamnã-n sus acum mã-mpinse
c-un singur semn, pe scarã-n urma lor ;
puterea ei așa de mult mã-nvinse.

103 Nimic din cîte suie-ori se scobor
la noi în mod firesc, nu-și are dreptul
sã poți a-l compara cu-al nostru zbor.

106 Precum, creștine,-o sã mã-ntorc la dreptul
triumf, și plîng, în așteptarea lui,
adese-al meu păcat și-mi sînger pieptul,

109 tu nu trași mîna cînd pe foc o pui
în grabã cum vãzui eu semnul care
urmeazã pe Vișel și-n el și fui !

92. Și cînd te uiți (a). Cînd stai sã vezi un lucru cum a fost (c). 93. Pe cînd el începea (c). 99. stolul sãu ca volbura (a). 101. Ca un semn deci Doamna mea mã-mpinse/ în golul (b). 102. Căci firea mea atît (a). Lãsat de ei (b). 105. Atît spre-a fi egal (a).

91. Ce : ceea ce. A se construi : „vezi cã încheie prost ce a început bine”. 94. Iordanul : înțelesul acestei terține este urmãtorul : „Ce-i drept, Dumnezeu a fãcut minuni foarte mari cînd a întors spre munte curentul fluviului Iordan și a despãrțit apele Mării Roșii, ca sã treacã Moise cu poporul ales ; totuși, în cazul de față, minunea îndreptãrii vieții mînãstirești ar fi o minune și mai mare”. Interpretarea e controversatã ; cei mai mulți comentatori explicã astfel : „Cînd Dumnezeu a întors înapoi cursul Iordanului și a despãrțit apele mării, a fãcut o minune mai

mare decît ar fi azi aceea a îndreptării moravurilor călugărești” (Passerini). Re-ntors : cf. Ioan, III, 16-17 : „Apele Iordanului care se coboară din sus s-au oprit și s-au înălțat grămadă la o foarte mare depărtare de lîngă cetatea Adam... Preoții care duceau chivotul legămîntului Domnului s-au oprit pe uscat, în mijlocul Iordanului, în timp ce tot Israelul trecea pe uscat, pînă a isprăvit tot poporul de trecut Iordanul”. 95. Păreți : cf. Exodul, XIV, 21 : „Moise și-a întins mîna spre mare, și Domnul a pus marea în mișcare printr-un vînt dinspre răsărit, care a suflat cu putere toată noaptea ; el a uscat marea, și apele s-au despărțit în două. Copiii lui Israel au trecut prin mijlocul mării ca pe uscat și apele stăteau ca un zid la dreapta și la stînga lor”. Probabil Dante și-a adus aminte de psalmul CXIV, unde amîndouă minunile sînt pomenite : „Marea a văzut lucrul acesta și a fugit. Iordanul s-a întors înapoi”. 97. El : Sfîntul Benedict. 98. Stolul : al sufletelor contemplative. 99. S-a ridicat : înspre vîrful scării. 100. Doamnă : Beatrice, simbolul teologiei și al adevărului revelat. 101. -n urma : către cerul al optulea, înstelat. 102. Puterea : puterea teologiei de a înălța pe om. 103. Din cîte : lucruri. 104. La noi : pe pămînt. 105. Al nostru : zborul lui Dante și al Beatricei către cerul al optulea. 106. Precum : optativ : „Așa sã pot eu sã mã întorc în Rai, cum este adevărat cã am trecut în zodia Gemenilor (care vine dupã aceea a Taurului), cu aceeași iuțeală cu care un om scoate mîna din foc”. 110. În grabă : cu atîta grabă. Semnul : zodia Gemenilor.

655

DIVINA COMEDIE

112 Slăvită stea, tu ce-ai cu-mbelșugare
puteri adînci din cari, anume știu,
îmi vine-al meu talent ori mic, ori mare,
115 căci sfîntul Tat-a tot ce-n lume-i viu,
cu voi era spre-a răsări și-apune,
cînd eu în Tosc-am început sã fiu,
118 iar cînd voit-a harul a dispune
sã intru-n sfera ce vã poartã-n ea,
sorțitã-mi fuse-a voastrã regiune !

121 Suspinã-n sus spre voi inima mea
smerit, ca sã-mi adun din voi putere
spre locul unde-s tras pe-o cale grea.

124 – „Ți-e-aproape-atît suprema mîngîiere –
vorbi Beatrice-atunci – cã se cuvine
s-ascuți și s-agerești a ta vedere.

127 Deci pîn-a nu ți-o fi-nsînit în tine
privește-n jos spre-atîtea lumi spre toate
pe cîte-acum le ai sub tãlpi, prin mine,
130 ca inima-ți sã-ți stea, pe cît se poate,
voioasã-n rînd cu cei voioși ce curã
pe-un drum ceresc în glorioase gloate !”

133 Prin șapte sfere-a mea cãutãturã
se-ntoarse-n jos ; vãzui și-acest pãmînt,
așa c-am rîs de-umila lui fãpturã.

121. Suspinã-n sus smerit (a). 122. Spre voi (a). 125. Beatrice-atunci... mîna (a).

132. Prin caru-acesta (a). 134. Întoarsã-n jos vãzu (a).

112. Stea : Dante proslăvește virtutea constelației (stea) Gemenilor, sub a cărei înfrurire se născuse (luna mai 1265) și unde sosește acum, cînd Dumnezeu îi îngăduie sã se ridice la cerul al optulea, și o roagã sã-i dea puterea necesarã pentru a duce la bun sfîrșit poema lui sfîntã. Invocația este în același timp solemnã și smeritã : solemnã fiindcã dã acestei zile de naștere a lui o importanță cosmicã și care aratã cît de pãtruns era de menirea poemei, smeritã fiindcã recunoaște cã înălțimea minții lui este un dar al lui Dumnezeu. Aceste trei terține sînt strãbătute de un sentiment religios atît de adînc și de o credință atît de nestrãmutatã în misiunea ce e convins cã o are de la Dumnezeu, de a arãta calea spre Rai oamenilor rãfãciți în pãdurea viciilor, încît nu le putem citi fãrã sã nu ne strãbatã și pe noi un fior religios de înălțare spre cele cerești și sã nu avem o admirație nesfîrșitã pentru acest suflet de poet și de apostol totodatã, pentru care poezia nu este un scop pentru sine, ci numai un imbold spre

acțiune. 116. Cu voi : stele ale zodiei Gemenilor. 117. Tosc- : Toscana. 119. Sfera : cerul al optulea, înstelat. 123. Locul : cerul Empireu. În text : „la strîmtoarea grea, care o atrage la sine”. Comentatorii moderni interpretează nu „spre cea din urmă și mai grea parte a călătoriei sale”, ci „prin dificultatea de a povesti, fiind ajuns la partea mai anevoioasă de povestit”. Cf. Paradisul, X, 26-27 : „Căci grija mie-ntreagă mi-o conjură/ Materia mea ce rob mă face-al ei”. 124. Aproape : ești atât de aproape de Dumnezeu (suprema mîngîiere), încît trebuie să ascuți și să agerești ochii minții (rațiunea și inteligența), ca să nu fie tulburați de nici o patimă și să fie ageri în a vedea joshnicia și nimicnicia pămîntului. 127. -nsînit : vîrît în adîncul sufletului. 128. Lumi : cîte planete cu cerurile lor, adică : Pămîntul, Luna, Venus, Marte, Jupiter, Soarele și Saturn. 129. Prin : fiindcă Beatrice (teologia) este cauza înălțării lui Dante spre cer. 131. Cei voioși : sufletele fericite. Cură : curg. 132. Gloate : stoluri.

656

PARADISUL

136 Eu țin mai just acel judecămînt
ce-l ia-n dispreț ; mai sus cari se ridică
îi poți numi-nțelepți, fiindcă sînt.

139 Văzui aprinsă pe-a Latonei fiică,
dar făr' de umbra ce-mi făcea bătaia
de cap, cu-a ei desime mare-ori mică.

142 Putui și soarelui să-i rabd vâpaia
din fața lui, văzui cum își fac jocul
vecin și-n jurul lui Dio și Maia,

145 pe Jupiter cum temperează focul
și-al fiului și-al tatei lui, și clară
văzui rotirea ce le schimbă locul.

148 Și toate șapte clar îmi arătară
cît sînt de mari, ce grabă pun pe căi
și ce distanțe-n spațiu le separă.

151 Iar punctul ce ne face-atît de rîi,
pe cînd roteam așa-n eternii Gemeni,
întreg îmi apăru din munți în văi.

154 Și-ntoarsei ochii-n ochii făr' de-asemeni.

144. Vecina Dio-n jurul lui, și Mai (a). 147. și ce rotiri le (a).

137. Ce-l : pe pămînt. Cari : a se construi : „care se ridică mai sus”. Cu alte cuvinte, Dante spune că dintre cei care apreciază pămîntul și cei care-l disprețuiesc, el ține cu aceștia din urmă și crede înțelepți pe cei ce, cu gîndurile și cu faptele lor, se ridică mai sus decît el.

139. Fiică : luna. 140. Umbra : fiindcă din cerul înstelat Dante vede cealaltă față a lunii, ce nu se vede pe pămînt. 140-141. Bătaia de cap : din cauza diferitelor teorii cu care astronomii explicau petele (umbrele) de pe lună. Cf. Paradisul, II, 46 și urm. 142. Rabd : ceea ce n-ar fi putut face pe pămînt. Simbol : „Omul care și-a hrănit mintea cu adevărurile supranaturale poate s-o îndrepte fără osteneală către studiul celor naturale”.

144. Dio și Maia : Venus și Mercur, arătați prin numele mamelor lor respective. 145. Temperează : căldura lui Marte (a fiului) și răceala lui Saturn (a tatălui). „Focul” din versul 145 trebuie înțeles prin „focul prea arzător al lui Marte și cel prea slab al lui Saturn”.

149. Grabă : iuțeala lor în spațiu.

151. Punctul : în text : „răzorul”, de la felul cum din acea înălțime îi apare pămîntul : verde și mic, asemenea unui răzor dintr-o grădină. Comparația pămîntului cu un „răzor”, întrebuintată de Dante și în De Monarchia, III, 16, o găsim în De consolatione philosophiae a lui Boețiu (II, pr. 7) : „angustissima aia”, și plăcu mult oamenilor din Evul Mediu, care o cunoscuseră prin legenda lui Alexandru cel Mare, unde se povestea că îndrăznețul cuceritor a fost ridicat în aer de păsări măiestre, atît de sus, încît, „privind pămîntul, i-a apărut ca o arie sau ca o mică piață (Fatti d' Alessandro, 159). Se poate însă că Dante și-a adus aminte și de un pasaj din Somnium Scipionis, în care se spune : „Tot pămîntul pe care-l locuiți, strîns înspre vîrfurile munților și mai larg către laturi, nu este decît o mică insulă împrejmuțată de acea mare pe care voi o numiți ocean”. 154. -n ochii : ai Beatricei.

657

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXIII

Cerul al optulea, înstelat :

sufletele triumfătoare

Oastea triumfului lui Cristos (1-21)

Frumusețea cerească a Beatricei (22-54)

Încoronarea Sfintei Fecioare (55-126)

Cîntecul sufletelor sfinte (127-139)

1 Ca paserea-n frunzișul drag al ei

prin noaptea care-ascunde-ntreaga zare,

la cuib pîzindu-și puii golășei

4 spre-a-i tot vedea-n iubirea ei cea mare

și hrană să le caute spre-a-i crește

și dulce-aceast-amară trudă-i pare,

7 pe-un ram deschis ea timpul și-l pîndește

și-așteaptă soarele cu dor și cată

țintit spre nori că doară-doar-albește ;

10 așa și Doamna mea sta ridicată

și-atent privind spre partea de lumină

în care Feb puțină grab-arată ;

13 încît de-atîta dor vîzînd-o plină

eu fui asemeni celui ce-așteptînd

vrea și-altceva și-așa sperînd s-alină.

16 Puțin rîstimp trecu-ntre cînd și-alt cînd,

eu zic, între-așteptare-mi și vedere,

cînd ceru-ntreg se limpezi pe rînd.

1. Ca paserea : „în această frumoasă comparație Dante nu numai descrie, dar interpretează

omenește viața păsărelei, cu atîta libertate, încît se poate spune că prin ea trecem din

regiunea realului la aceea a imposibilului” (Steiner). De observat cum întreg cîntecul este

plin de exaltarea simțului maternității, exaltare foarte la locul ei, în cîntecul triumfului lui

Isus și al Maicii Domnului, simbolul a tot ce e mai sfînt în maternitate și care a inspirat

atîtea minuni în arta italiană din timpul Renașterii. 4. Spre : depinde de „pîndește” din

versul 7. 5. Să le caute : spre a le căuta. 6. Și dulce : a se construi : „și această amară trudă

îi pare dulce”. 7. Ram : ramură, creangă. Pîndește : așteaptă revărsatul zorilor cu nerăbdarea

aceluia care stă la pîndă. 8. Cată : privește. 9. Că : dacă. 11. Partea : meridianul, adică în

sus, înspre partea cerului pe care, străbătînd-o, soarele pare aproape nemișcat, din cauza

marii îndepărtări de Orient și de Occident, care nu permite să-i prindem mișcarea. 12. Feb :

Soarele. 15. Altceva : ceva mai mult. Sperînd : cu speranță, care ține locul celor dorite.

16. Cînd : spațiul de timp, adică clipa în care Dante începu să aștepte și aceea în care văzu

cerul luminîndu-se.

658

PARADISUL

19 Și-mi zise ea : – „Vezi oastea ce nu pierde,

a-nvingerii lui Crist, și tot ce crugul

culege-aici ca rod al āstor sfere”.

22 De foc în faț-atît îi fu belșugul

și-a ei priviri de-așa plăcere pline,

că-mi cat-aici să pui deoparte jugul.

25 Cum Febe-n clara noapte-a lunii pline

zîmbește-n corul nimfelor acele

ce-ornează ceru-n toate-ale lui cline,

28 văzui așa-ntre mii de flăcările

nou soare-acum, și-asemeni foc le da

cum face-al nostru cu-ale noastre stele.

31 Prin via lui lumină s-arăta

așa de-aprins substanța lucitoare

în ochii mei că n-o putui răbda :

34 – „Beatrice,-o dulce,-o dragă-ndrumătoare...”.

Iar ea : – „Ce-atât ți-a-nvins acum ființa
putere e că-n lume-obstacol n-are.

37 Aci-i înțelepciunea și putința,
ce-ntre pământ și cer deschise-o cale
de care-aveam de-afta timp dorința”.

40 Precum în urma dilatării sale
nu-ncape focu-n nor, pînă-l sfișie
și-n contra firii lui s-azvîrle-n vale,

43 așa,-ntr-acelel ospăț, sporindu-mi mie,
întregul duh își rupse-al său vestmînt
și ce-a mai fost, nimic apoi nu știe.

23. Și-n ochi plăceri atîta (a). divine-afîta farmec (a). 24. de-o parte-a pune (a).

25. -n plenul lumii-n noți senine (b). 29. aprindea (a). 32. Aprins-atît (a). 33. încît
m-a-ntors de către ea (a). 34. îndrumare (a). 37. aici e-n... (a).

19. Oastea : oastea sufletelor mîntuite de Isus Cristos triumfător. 20. Crugul : orbita ceru-
rilor. 21. Rod : al influenței stelelor (planetelor). 23. Priviri : se subînțelege : „îi fură”.

24. Că-mi cat- : în text : „sînt nevoit”. Jugul : povara, dificultatea. 25. Febe : Diana, sora lui
Phoebus. 27. Cline : colțuri, chiar acolo unde cerul se strecoară printre munți. 28. Flăcările :

luminile sufletelor fericite. 29. Nou soare : Isus Cristos. Asemeni : la fel, fiindcă lumina lui
Cristos se răsfrînge în sufletele sfinte ca lumina soarelui în planete. 31. Prin via : subiectul

este „substanța lucitoare” din versul următor. 34. Beatrice : Dante începe să vorbească, dar
Beatrice îl întrerupe. 36. Că : încît. În text : „de care nimeni nu se poate feri”. 37. Aci : în acea

lumină. Înțelepciunea : cuvîntul (logos). Cf. Sfîntul Pavel, Epistola către Corinteni I, 24 :

„Cristos este puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu...”. 38. Cale : drumul cerului, deschis
oamenilor de Isus Cristos spre mîntuire. 40. Dilatării : știința timpului explica fenomenul
trăsnetului prin faptul că vapor igneus, comprimat de vapor aqueus, nu mai poate încâpea în
acel loc și-l sfișie. 43. Așa : a se construi : „Așa întregul duh (al meu), sporindu-mi mie într-acelel
ospăț, își rupse al său veșmînt”. Ospăț : printre feluritele bucate ale acelu ospăț spiritual.

44. Rupse : devenind mai mare și rătăcindu-se față de o priveliște atît de extraordinară.

45. Nu știe : sufletul, duhul.

659

DIVINA COMEDIE

46 – „Deschide-ți ochii să mă vezi cum sînt !

Văzut-ai stări atari, că ești în stare
să poți de-acum răbda surîsu-mi sfînt !”

49 Eu fui ca omul care-n simțuri are
impresia veche-a unui vis avut

și-ndar se zbate-a-l prinde-n linii clare,
52 cînd lucru-atît de demn de-a-mi fi plăcut,

mi-l dete-așa că nu va mai apune
din cartea-n care-mi scriu cîte-au trecut.

55 Acum chiar toate-acele guri să sune
în cari Polimnia cu-al ei stol de fete

al ei nectar pe cel mai dulce-l pune,
58 și nici a mia parte s-o arete

din sfîntu-i zîmbet n-ar ajunge graiul,
nici ce lumini el sfîntei fete-i dete.

61 Și-astfel acum, reprezentînd eu Raiul,
un salt va face-aci poema mea

cum face-acel ce rupt găsește plaiul.

64 Dar cîți vor judeca și tema grea
și umerii mortali cari o ridică,

nu-i vor huli că-mi tremură sub ea.

67 Pe unde prora mea-ndrăznind despică
nu-i drum să-l facă vas ce șovăiește

și nici vîslaș cui trudele-i fac frică.

70 – „De ce-ntr-atîta fața mea te-orbește

și nu te-ntorci spre parcul cel frumos

ce-n razele lui Crist aci-nflorește ?

73 Aici e roza-n care-acolo jos

fu om divinul Verb, sînt crinii care

ne duc pe dreptul drum cu-al lor miros.”

49-50. Eu fui cum ești cînd ai impresii tare/ în simțul tău (a). 51. Ci-ndar te-ncerci

să-l prinzi în (a). 56. cete, fete (a). 57. idei în cel dulce vers le pune (b). prin cel în

dulce glas (b). 62. Va face salt poema sfînt-a mea (a). 70. vrăjește (a).

52. Lucru : îndemnul Beatricei de a se uita la dînsa. 53. Așa : cu atîta drag. 54. Cartea : cartea

aducerii-aminte. Cf. Vita Nuova, I : „în acea carte a aducerii-aminte mele...”. 55. Guri : ale

poetilor. 56. Polimnia : muza poeziei lirice. Fete : celelalte muze. 57. Pe cel : a se construi :

„pune pe cel mai dulce nectar al ei”. A se înțelege : „Dacă acum ar cînta toate acele guri (ale

poetilor) în care Polimnia, împreună cu celelalte muze surori, puse cel mai dulce nectar al ei,

nu mi-ar ajunge totuși graiul să arăt nici a mia parte din sfîntul zîmbet al Beatricei, nici

lumina supraomenească a sfîntului chip al ei”. 62. Un salt : va omite parte din cele care ar

trebui să cînte. 63. Plaiul : în text : „drumul”. 66. Nu-i : nu vor învinovăți puterile omenești,

care nu ajung să poarte o povară așa de grea. Tremură : subiectul este „umerii” din versul

precedent. 67. Pe unde : drumul pe care-l străbate cîntarea mea. Prora : cf. Paradisul, II, 7 :

„Pe-o mare merg ce n-a mai fost umblată”. 71. Parcul : înspre grădina frumoasă ce o ai

înainte, „cerul în care stau sufletele fericite, cu diferitele lor străluciri, ca niște flori veșnice,

dezbobocite la căldura iubirii divine” (Steiner). 73. Roza : Sfînta Fecioară, regină printre

acele suflete. Se știe că Biserica numește pe Sfînta Fecioară roza mistică. 74. Verb : a doua

660

PARADISUL

76 Așa mi-a zis. Eu, gata de-ascultare

la sfatul ei, mai îndrăznii o dată

cu ochii-mi slabi în lupta asta mare.

79 Precum la raza soarelui, vărsată

prin norii rupți, văzuse-un cîmp de flori

cîndva privirea-mi de-umbre-ntunecată,

82 așa văzui mari cete de splendori

și-aprins un foc de sus cum le-nvestmîntă,

dar nu vedeam izvoru-acei lucruri.

85 Tu, cel ce-astfel le-aprinzi, Virtute sfîntă,

te 'nalți atîta, ca să aibă loc

și ochii mei ce-atît de slab s-avîntă !

88 Frumosul nume-al florii ce-o invoc

și-n zori și seara, sufletu-mi împinse

s-alerg cătînd pe cel mai mare foc.

91 Iar cînd în ambii ochi mi se destinse

și cum și cît al stelei vii, al cei

ce-nvinge-n cer cum pe pămînt învinse,

94 prin cer văzur-o faclă ochii mei

venind, formată-n cer ca o cunună,

și-o-ncinse-apoi, rotind în jurul ei.

86. ca larg să aibă (a). 88. Deci mîndru (a).

persoană a Sfintei Treimi. 74. Crinii : apostolii, al căror miros de sfințenie călăuzește pe

creștini pe drumul credinței adevărate. 77. Îndrăznii : să mă întorc și să sufăr în lupta dintre

ochii mei slabi și lumina orbitoare care pornea de la Isus Cristos. 79. Precum : compară

stolurile de suflete sfînte, luminate de sus, fără să se vadă izvorul luminii, cu o livadă înflorită

ce se luminează deodată de o rază a soarelui care străbate prin norii sfîșiați. 81. De-umbre :

ale norilor. 83. Foc : a se construi : „și cum un foc aprins le înveșmîntă de sus”. -nvestmîntă : cu

haina de lumină. 86. Loc : te-ai ridicat atît de sus, astfel că și ochii mei, care, atît timp cît

erai mai aproape, nu puteau să reziste la lumina ta, să aibă și ei parte de această bucurie.

88. Nume : roza mistică, frumosul nume al Sfintei Fecioare. Cultul Maicii Domnului, și azi tot atât de mult în cinste la catolici, a atins în Evul Mediu culmea slăvirii. O frumoasă legendă povestește că un om nu prea se ducea la biserică, dar în fiecare seară spunea o „Ave Maria” în cinstea Sfintei Fecioare. Și când a murit nu numai că a fost mântuit de toate păcatele, pentru cultul Maicii Domnului, dar din inima lui s-a născut o plantă pe ale cărei frunze se află scrisă în litere de aur : „Ave Maria”. De altfel (și nu e de mirare), chiar poeți nu tocmai drept-credincioși, ca Byron și Carducci, au împărtășit acest cult pentru Sfânta Fecioară. Cf. Carducci, *La Chiesa di Polenta* : „Ave Maria ! Quando su l’aure corre/ l’umil saluto, i piccioli mortali/ scovrono il capo ; curvano la fronte/ Dante ed Aroldo.// Una di flauti lenta melodia/ passa invisibil fra la terra e il cielo :/ Spiriti forse che furon, che sono/ e che saranno ?” (Ave Maria ! Când salutul smerit străbate prin aer, muritorii cei mici își descoperă capul, își pleacă fruntea Dante și Byron. O melodie înceată de flaut trece nevăzută printre cer și pământ. Suflete poate ce au fost, ce sînt și ce vor fi ?). Cel mai înflăcărat cîntăreț al Sfintei Fecioare, în imnurile sale latinești de o mistică suavitate, a fost Sfîntul Bernard, cavalerul și îndrăgostitul mistic al Sfintei Fecioare. 90. Cîntînd : fiindcă a auzit numele Sfintei Fecioare în cîntecul sufletelor fericite. Foc : Sfînta Fecioară. 91. Destinse : desfășură. 92. Cum și cît : calitatea și mărimea. 93. Îvinse : prin strălucirea ei în cer, precum pe pământ învinsese pe toate celelalte femei prin virtute. 95. Cunună : asistăm aici la una dintre acele încoronări ale Maicii Domnului, care au inspirat atîtea minunate tablouri ale primitivilor, de la Beato Angelico la Lorenzo di Credi. „Dante privește cu evlavie flacăra în care e sufletul Sfintei Fecioare și vede o lumină în formă de coroană coborîndu-se din înălțimi, 661

DIVINA COMEDIE

97 Chiar cel mai dulce cînt, ce-aici răsună
și-a cui dulcoare sufletul mi-l miră,
un nor ți-ar fi părut cînd rupt el tună,
100 alături cu-acel cînt din dulcea liră
ce-aci-ncingea safirul scump, odorul
ce mult mai clar tot ceru-l însafiră.

103 – „Amor angelic sînt, rotînd cu zborul
întul har, din trupul de lumină
născut, în care-ospel găsi-ne dorul.

106 Și voi roti, cît timp urmezi, Regină,
pe fiul tău, și sfera-ne să fie –
intrînd în ea – ne-o faci și mai divină !”

109 Cu-acestea,-n cor cîntata melodie
tăcu, și-acele facle-n urmă toate
făceau să sune numele Marie.

112 Regească mantie-a tutor altor sfere
cea mai de foc și cea mai viu mișcată
și cea mai vie printr-a Lui putere

115 avea deasupra noastră-ndepărtată
interna poal-atît, că de-unde-am stat
eu n-o puteam vedea nici cum arată ;

118 de-aceea deci nici focu-ncoronat
n-avui puteri să-l urmăresc de-acinde,
cînd sus lîng-al Ei fiu s-a ridicat.

104. născutul din (a). 105. prin trup (a). 110. și toate faclele-ntr-o plăcere (a). 114. prin sufletul celui sfînt și-ntreaga vrere (a). 116. fui (a). 117. s-o vîd (a). 119. deci nici p[utere] s-urmăresc n-avui (a). 120. se duse-n sus lîngă rîsadul lui (a).

ca s-o încoroneze, cîntîndu-i o dulce invitație, să binevoiască a se întoarce în cerul Empireu. Lumina aceasta este Arhanghelul Gavril ; și Dante, la invitația lui, vede pe Sfînta Fecioară încoronată cum se ridică înspre cer, pe cînd toate sufletele fericite îi strigă numele ei. Dante o întovărășește cu privirea, dar n-o poate urma nici pînă la primul cer mișcător” (Steiner).

98. Mi-l : dativ etic. În text : „ni-l”. 100. Alături : comparată. 101. Safirul : Cf. *Lapidarium-ul lui Sidrac*, CDLVIII : „Safirul este o nestemată foarte sfîntă și frumoasă. Toate safirele sînt

prin voința lui Dumnezeu pline de daruri și de har. Cine privește un safir, nimic rău nu i se întâmplă” (Torraca). 103. Amor : vorbește Arhanghelul Gavril. 104. Înaltul har : este acuzativ și depinde de „rotind” din versul precedent. A se construi : „Sînt amor angelic, care, rotind, înconjur cu zborul (meu) harul înalt, născut din trupul de lumină (al Sfintei Fecioare), în care dorul nostru (Isus Cristos) găsi adăpost”. 105. Ospei : găzduire. De la oaspe, prin influența it. ostel (ostello). 107. Pe fiul : depinde de „urmezi” din versul precedent. Sfera : a se înțelege : „și intrînd în sfera noastră să ne-o faci și mai divină prin prezența ta”. 112. Mantie : primul mobil, care cuprinde în el toate celelalte mobile, acoperindu-le ca o mantie. 113. Cea : se referă la mantie din versul precedent. De foc... viu mișcată : fiindcă primul mobil e mai iubitor și mai iute decît celelalte ceruri. 114. Vie : întrucît viața-i pornește de la Dumnezeu. 116. Poal- : partea sa concavă. 117. N-o puteam : din cauza mării distanțe ce se află de la un cer la altul. 118. Focu- : Sfinta Fecioară. 119. De-acinde : de aici, de acolo de unde eram. 120. Fiu : Isus Cristos.

662

PARADISUL

121 Și ca și-un prunc ce brațele-și întinde
spre mama lui, sătul dup-alăptare :
prin spiritul ce tot spre-afar-aprinde,
124 așa tindeau și vîrfu-i fiecare
în sus aceste lămpi, vîdindu-mi bine,
de sfînta Maic-a lor iubire mare.
127 Și-n față-mi stînd cîntar-apoi senine
Regina Coeli, note-avînd atari
că-n veci va fi dulcoarea lor în mine !
130 O, ce prisos de-agonisite mari
au toate-aici cămară de cămară,
ce-au fost, spre-a sămăna, voinici plugari !
133 Aici trăiesc gustînd comoara rară
ce-o strînseseră cu lacrimi în robia
din Babel, unde-averea și-o lăsară.
136 Aici, cu Sfîntul Fiu și cu Maria,
triumf își are-al veșnicei victorii
cu vechi și nou sobor avînd domnia
139 acel ce ține cheia ăstei glorii.
128. voci (a).

121. Prunc : am observat cum, în această grupare de cîntece, comparațiile cu sentimentul matern sînt foarte dese. 123. Spre-afar- : din căldura iubirii, prin care sufletul i se aprinde, astfel încît flacăra izbucnește în afară. 125. Vîdindu-mi : arătîndu-mi. A se construi : „vîdindu-mi bine iubire mare, a lor de Sfînta Maria”. 128. Regina Coeli : antifona pe care Biserica catolică o cîntă în săptămîna Paștilor : „Regina Coeli, laetamini alleluia, Quia quem meruisti portare, alleluia. Resurrexit, sicut dixit, alleluia...”. Atari : atît de dulci. 131. Toate : acele suflete fericite care se bucură în Rai de bogăția roadelor spirituale pe care le-au semănat și cultivat pe pămînt. Cămară : în fiecare cer, considerat ca o cămară de bogății. 135. Babel : în lumea în care omul e ca și un surghiunit care năzuiește la adevărata-i patrie. 136. Aici : în Rai. 137. Victorii : renunțarea sa la „robia din Babel”. 138. Vechi și nou : domnind peste sufletele alese ale Vechiului și Noului Testament. 139. Acel : Sfîntul Petru, căruia Cristos i-a încredințat cheile cerurilor.

663

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXIV

Cerul al optulea, înstelat :
sufletele triumfătoare
Rugăciunea Beatricei și dansul fericîților
(1-18) Sfîntul Petru (19-45) Examenul
lui Dante (46-111) Cîntecul fericîților și
actul de credință al lui Dante (112-154)

1 – „O, voi, părtași aleși la mare cină
a Mielului cel sfânt ce vă hrănește,
așa că vrerea vi-e de-a pururi plină,
4 prin sfântul har âst om de ciugulește
gustînd din fârmuri de pe-a voastră masă
cît timp el încă-n trupul său trăiește,
7 vedeți-i multul dor care-l apasă,
și-l rourați puțin : voi beți izvorul
din care-ale lui gînduri tind să iasă.”
10 A zis. Și se făcu tot insu-n corul
voios o sferă, pol avînd statornic
și dînd vâpăi ca-n goană meteorul.

1. O, voi : Beatrice roagă sufletele fericite să binevoiască a da lui Dante cîte o fărmitură din știința lor ; și ele, vesele de a fi îndemnate la o faptă de iubire, își arată veselia, dansînd mai iute. Cină : Raiul, în care toți cei aleși sînt chemați să se hrănească cu Mielul cel sfânt (Agnus Dei qui tollit peccata mundi). 3. Plină : satisfăcută. 4. Prin sfântul : a se înțelege : „dacă acest om pregustă (ciugulește) din fărmiturile (de știință) ce cad de pe masa voastră”. Cf. Convivio, I, 1 : „Și eu deci, care nu șed la masa fericită, fugind de hrana vulgului, la picioarele celor care șed la ea, culeg din ceea ce cade de la ei și cunosc viața ticăloasă a acelora pe care i-am lăsat înapoia mea, din cauza gustului plăcut pe care eu îl simt în ceea ce încetul cu încetul culeg ; îndemnat de milă și, fără a mă uita pe mine însumi, am păstrat ceva pentru acei sârmani”. 6. Trăiește : ceea ce este posibil numai prin Sfîntul Har, cu care Dante a fost dăruit. 7. Dor : de a înțelege cîte ceva din adevărurile sfînte. Dorul lui Dante se contrapune vrerii de-a pururi pline a sufletelor „fericite” (Steiner). 8. Rourați : udați, stropiți cu roua binefăcătoare a științei voastre. Izvorul : Dumnezeu, în contemplarea căruia vedeți gîndurile lui Dante. 9. Să iasă : să fie aflat de voi. 11. Voios : a se construi : „Și tot insul se făcu o sferă în corul voios”. Statornic : învîrtindu-se toate în jurul Beatricei și al lui Dante. Locuțiunea „pol statornic” e luată de la Alfragan, II : „Nu e nici o îndoială printre înțelepți că cerul este de formă sferică și se învîrtește cu toate stelele, cu o mișcare circulară, de la răsărit la apus, în jurul celor doi poli, statornici și nemișcați” (Torraca). 12. Vâpăi : lăsînd înapoi un mănunchi de raze, care le dădea aparența unor stele căzătoare (meteorul).

664

PARADISUL

13 Precum se-ntorc roțițele-n ceasornic,
așa, că de-[I] privești, de una-ți pare
că stă pe loc, iar alta fuge spornic,
16 așa și-aceste hori de duhuri care,
danțînd grăbit ori lin, vădeau prin joc
divers gradata lor ferice stare.
19 Din cel ce-orna mai mult sublimul loc
văzui ieșînd un foc așa ferice
că n-a rămas în cer mai viu alt foc.
22 De trei ori ocoli pe Beatrice
cu-atare cînt că dulcea-i melodie
n-o poate-n vorbe mintea s-o răspice.
25 Deci fac aci un salt, căci spre-a descrie
așa de fin, prea aspru e-n culoare
nu graiul meu, ci orice fantazie.
28 – „O, sfîntă sor-a mea, cu-afît-ardoare
ne rogi, încît al tău afect fierbinte
m-a smuls din sfera plină de luoare.”
31 Cînd stete-n loc acea ferice minte,
s-a-ntors spre Doamna mea cu al ei suflet
și-așa vorbi cum spusei mai ’nainte.
34 – „Eternă faci-a marelui bărbat,

cui cheile de-aici aduse, care
deschid ăst regn, de Domnul ți s-au dat,
37 să-ntrebi pe-acesta-n chestie mic-ori mare
cum vrei, despre credința care-ți dete
putere-odată să te miști pe mare.

14. de le privești. 18. Fericea lor divers gr (a). 21. Că n-a lăsat mai viu... alt foc (b).

26. Atari umbriri, prea slab ar fi-n c[oloane] (c). 29. tău (a) sete (c). 31-32. când a
stat (a). Așa și-ntors acea vorbit-a (a). 33. precum am spus vorbi cuvinte (c).

13. Precum : cf. Paradisul, I, 78 : „Mișcările roților ceasornicului sînt armonice” (Torraca).

14. Una : cea internă, care mișcă acul ceasurilor. 15. Alta : cea externă, care mișcă acul minu-
telor. Mecanismele ceasornicelor trebuiau să fie destul de bune pe vremea lui Dante, fiindcă
știm că ceasornicul e cunoscut și aplicat din veacul al IX-lea. Într-adevăr, în Annales Berthinianae
găsim descrierea amănunțită a unui „horologium ex auricalco arte mechanica mirifice compo-
situm”, trimis în dar lui Carol cel Mare de regele Persiei în anul 807 (Passerini). 19. Din cel :
Sfîntul Petru. 24. Răspice : mintea n-o poate reda cu vorbe așa de clare cum o are în amintire.
25. Un salt : omite acest lucru. 26. Fin : cu afîta finețe de expresie cîtă ar trebui. Aspru :
grosolan, fără nuanțe. Pentru a ne reda frumusețile cerului, ar fi nevoie de puternice clar-
-obscururi, care să pună în evidență aspectele felurite, „graiul omenesc și orice fantezie”
nefiind în stare să o facă. 28. Sor-a mea : întrucît și Beatrice e suflet fericit. 30. Sfera :
coroana de suflete fericite. 34. Eternă : Beatrice propune Sfîntului Petru să-l întrebe pe
Dante despre credință. Bărbat : Sfîntul Petru, al cărui suflet ne apare în Rai înveșmîntat în
lumină. 35. De-aici : din Rai. 37. Pe-acesta : pe Dante. Mic-ori mare : despre chestiunile
secundare sau esențiale care privesc credința. 39. Pe mare : cf. Matei, XIV, 28-29 : „Doamne,
665

DIVINA COMEDIE

40 Cum speră și iubește el, cum crede,
nu-ți este-ascuns, căci vezi acolo unde
oricare lucru, ca și scris, se vede.

43 Dar pentru că-n ăst regn nu pot pătrunde
decît aleșii printr-un crez verace,
spre gloria lui să-ntrebi și va răspunde.”

46 Precum se-ncinge-un candidat și tace
cît timp maestru-o chestie-i propune,
spre-a da dovezi, și nu spre-a o desface,
49 așa eu mă ’narmam cu probe bune
cît timp vorbi spre-a fi gătit deodată
de-așa maestru și de-așa chestiune.

52 – „Să-mi spui, creștine bun, și clar arată :
Credința ce-i ?” Privii deci cu-ndemîină
spre facla de-unde-aceasta-mi fu suflată.

55 Apoi mă-ntoarsei către-a mea Stăpîină ;
Ea-mi dete semn că-și poate descuia
al său torent interna mea fîntîină.

58 Deci : – „Harul ce-mi permite-a face-a mea
confesie celui ce stegar ne fuse,
să-mi dea puteri să spui precis ce-aș vrea”.

61 Și-apoi, continuînd : – „Precum ne spuse
veracea pan-a dulcelui tău frate
ce Roma-n dreptul drum cu tine-o duse,
64 credința-i stofa vrerilor sperate
și-apoi dovad-a totul ce nu vezi ;
aceasta-mi pare-a dînsei entitate”.

40. drept, și (a). 42. pictat (a. c). 43. Dar dacă-n acest cer nu (c). 45. ei (c). 59. Acelui
care prim (A). Am trecut în text varianta (a), lipsind din (A) cuvîntul „confesie”,
necesar pentru sens.

i-a răspuns Petru, dacă ești Tu, poruncește-mi să viu la Tine pe apă. «Vino !», i-a zis Isus.

Petru s-a pogorît din corabie și a început să umble pe apă, ca să meargă la Isus”. 40. El : Dante. 41. Acolo : în Dumnezeu. 46. Candidat : în text : „baccellier”, lat. baccalarius (de la baccalaurea), grad academic care preceda doctoratul în Universitatea medievală. Pare o reminiscență din timpul când Dante începuse să meargă „acolo unde filosofia se arăta aievea”, adică să frecventeze „școlile clericilor și disputele filosofilor”. Cf. Convivio, II, 13. 48. Dovezi : adică, cum se spunea de către scolastici, ad probandum nu desface : pentru a o rezolva, ceea ce era numai de competența maestrului, ad determinandum quaestionem. 50. Gătit : gata să răspund unui atare maestru și unei chestiuni atît de grele. 54. Aceasta : întrebare. Suflată : spusă. 55. Stăpînă : Beatrice. 57. Fîntînă : izvorul ce va elibera torentul științei, pe care-l închidea în sine. Un pasaj din Sfîntul Augustin, citat de Torraca, după Guittone D’Arezzo, spune : „Bucuria de adevăr e ca și izvorul, țîșnind în casa proprie, adică în mintea proprie, unde locuiește”. 58. Deci : se subînțelege „am spus”. 59. Confesie : de credință. Stegar : șeful miliției creștine, principele apostolilor. 62. Frate : Sfîntul Pavel. Cf. II Epist. III, 15 : „Să credeți că îndelungata răbdare a Domnului nostru este spre mîntuirea voastră, cum v-a spus și preaiubitul nostru frate Pavel, după înțelepciunea dată lui”. 63. O : Roma. 64. Credința : după definiția dată de Sfîntul Pavel (Evrei, XI, 1) : „credința este o încredere neclintită în bucuriile nădăjduite, o puternică încredințare despre lucrurile care nu se văd”. 66. Entitate :

666

PARADISUL

67 Atunci am auzit : – „E just cum crezi,
dar numai dacă știi de ce anume
și-ntre substanțe-o pui, și-ntre dovezi”.

70 Iar eu : – „Atîtea lucruri făr’ de nume
ce-mi dau, să văd mai larg, aici puțința,
așa de-ascunse-s ochilor în lume,

73 că-și au temeiul numai în credința
ce dă nădejdi-al său temei suprem :
de-aceea-ntre substanțe-i pun ființa.

76 Din crezul ăsta, fără să vedem
nimic altce, ne cat-a ne culege
dovezi, și-astfel dovad-o și avem”.

79 Și iarăși auzii : – „De-ar înțelege
astfel cîți jos la voi doctrine-adună,
n-ar fi sofîștii-așa de iuți să nege !”.

82 Așa din faclă-i s-auzi cum sună.

Și-apoi : – „Moneta asta, așadar,
și-n pond, și-n aliaj s-arată bună ;
85 dar vorba e de-o ai și-n buzunar ?”.

Iar eu : – „Cum nu ! Și lucie și plină
și-n marca ei nimic nu e neclar !”.

88 Și iar ieși din veșnica lumină
ce-aici lucea : – „Acest odor, apoi,
pe care-orice virtute se sprijină,

91 de unde-l ai ?” „Bogate-acele ploi
ce-au curs de Sfîntul Spirit răspîndite
pe-anticele și-a legii noastre foi,

69. E și substanță (a). 72. de ascunse (a).

esența, firea. 69. Substanțe : temeiul, și corespunde la „stofă” din versul 64. Dovezi : în înțelesul de „firma adhaesio intellectus ad veritatem fidei non apparentem”, pe care i-l da Sfîntul Toma în Summa theologica, II, 4, 1. 70. Atîtea : „lucrurile cerului, care îmi dau harul (puțința) să văd aici (în Rai) adevărata (mai larg-) lor ființă, sînt așa de ascunse ochilor muritorilor, încît existența lor se dă reală fiindcă e crezută” (Steiner). 74. Temei : speranța teologică de a se bucura într-o zi de vederea lui Dumnezeu are ca temei existența lucrurilor cerești. Cf. Summa theologica, II, 2, 4, 1 (In resp. ad quaest.) : „Speramus beatificari, quod viderimus aperta visione veritatem, cui per fidem adhaeremus”. 76. Crezul : a se înțelege : „Din această credință se cuvine, nouă muritorilor, să pornim raționamentele și demonstrațiile,

fără să căutăm vreo altă probă (fiindcă tocmai în a crede fără să vezi este meritul cel mare)".
77. Ne cat- : trebuie. 81. Iuți : nu s-ar grăbi. 83. Moneta : credința. 84. Pond : substanța.
Aliaj : dovada. 85. -n buzunar : fiindcă nu-i destul să știi să definiști ce este credința, dacă
nu o posezi. 86. Și : se subînțelege : „o am în buzunar” (moneda credinței). Plină : netocită.
87. Marca : relieful. 88. Ieși : glasul Sfântului Petru, examinatorul lui Dante în acest fel de
doctorat teologic din Rai. 89. Odor : credința, comoara cea mai prețioasă pentru drept-creștini.
91. Bogate : a se construi : „acele ploii bogate ce-au curs răspândite de Sfântul Spirit (Sfântul
Duh) pe foile antice (Vechiul Testament) și ale legii noastre (Noul Testament)". Cu alte cuvinte,
la întrebarea Sfântului Petru : „De unde îi vine credința?”, Dante răspunde : „De la Sfântul
Duh, care a inspirat cărțile sfinte”.

667

DIVINA COMEDIE

94 rațiune-mi sînt, ce-afîta de-ascuțite
dovezi îmi dă, încît convins deplin
orice-alte-argumentări îmi par tîmpite.”
97 – „Dar scrisul vechi și nou, din care-ți vin
atît de-adînci convingerile tale,
de ce le ții c-ar fi cuvînt divin ?”
100 Iar eu : – „Am proba faptelor reale
la cari n-a fost nevoie de-o natură
ce scaldă fier și bate nicovale”.
103 – „Dar ce-ți dă probe-acum că se făcură
acestea toate ?”-a zis, „câci de probat
chiar asta e. Și-alt nimeni nu le jură.”
106 – „Că fără de minuni s-a-ncreștinat
o lume,-am zis, aceasta-i pentru mine
cît alte-o sută cîte-au mai urmat,
109 căci tu intrași sărac, lipsit de bine,
în cîmp spre-a sămăna o plantă sfîntă,
ce vie-a fost cîndva și-azi este-un spine.”
112 Sfirșind apoi, sublima curte sfîntă
cînta, prin toate veșnicele case
Te-Deum, cum de ei și-aci se cîntă.
115 Și-acel baron, care-ntrebînd mă trase
din ram în ram în sus, încît avea
spre vîrf de-acum puține foi rămase,
96. demonstrații (a). 109. Căci gol tu-ntrași (a).
99. Ții : socotești. 100. Faptelor : lucrurile săvîrșite de Dumnezeu fără mijloace naturale.
Cf. Convivio, III, 7 : „Cel mai de seamă temei al credinței noastre sînt minunile săvîrșite de
Acela care a fost răstignit și care a creat rațiunea noastră și a voit să fie mai mică decît
puterea Sa, și minunile făcute pe urmă, în numele Său, de către sfinții Săi”. 102. Scaldă : care
se servește numai de mijloacele la îndemîna oamenilor. 104. Acestea : minunile. 105. Chiar
asta : Sfântul Petru atrage atenția lui Dante asupra primejdiei de a cădea într-o petiție
principii (într-un cerc vicios), care ar fi următorul : Biblia e de origine divină, fiindcă aceasta
o dovedesc minunile, iar aceste minuni nu se pot pune la îndoială, fiindcă le povestește Biblia,
care e de origine divină. Alt nimeni : n-ai altă probă decît pe aceasta, care ea însăși trebuie
demonstrată. 106. Fără : la obiecția ce i-a făcut-o Sfântul Petru, Dante răspunde printr-un
argument împrumutat de la Sfântul Augustin, De civitate Dei, XXII, 5 : „Dacă eu cred că acele
fapte ale apostolilor n-au fost săvîrșite ca lumea să creadă în ei, nouă ne este destul numai
această mică și mare minune, că adică lumea a crezut astfel de lucruri fără nici o minune. Cu
alte cuvinte : cine vrea să admită minunile și deci intervenția divinității în difuziunea crești-
nismului trebuie să admită o minune cu mult mai mare, că adică lumea s-a convertit la religia
cea nouă numai prin cuvîntul acelora care o propovăduiau, profesînd-o și înfruntînd pentru
ea martiriul și moartea, ceea ce ar fi o astfel de minune, încît celelalte n-ar fi decît a suta parte
din ea” (Steiner). 109. Căci : fiindcă, la urma urmelor, cine erai tu decît un biet pescar sărac
și lipsit de învățătură ? Și de ce trebuia lumea să te creadă ? 111. Cîndva : la primii creștini.

Azi : pe vremea lui Dante, cînd Biserica era coruptă. Spine : spin. 112. Curte : a lui Dumnezeu, socotit ca un împărat în mijlocul curtenilor săi. 113. Case : cerurile din care e alcătuit Raiul. Alții interpretează prin „case” acele cununi formate de sufletele fericite. 114. Cum : cu melodia supraomenească. 115. Baron : urmînd metafora curții, numește pe Sfîntul Petru baron. De altfel, acest apelativ este foarte întrebuintat în Evul Mediu pentru a desemna pe sfinți. 116. Ram : din chestiune în chestiune. În sus : la chestiunile mai grele, ce privesc

668

PARADISUL

118 îmi zise : – „Grația-n care ești, că-n ea

îți place-a fi, îți dete-atari cuvinte

că pîn-aici le-ai spus cum se cădea,

121 așa c-aprob ce spuseși mai 'nainte.

Ci-acum sã ne explici, ce crezi tu oare

și de-unde-ți vine-un crez așa fierbinte ?”.

124 – „O, tatã sfînt, și veșnica lucoare

ce vezi așa ce crezi, că spre mormînt

putuși sã-nvingi mai tinere picioare,

127 tu vrei s-arãți – așa-ncepui cuvîntul –

formula-n care-mi spui a mea credință,

și-mi ceri și cauza ei. Rãspund : În sfîntul

130 și unul Domn, o veșnicã ființă,

cred eu, Cel nemișcat, mișcînd mereu

întregul cer prin dor și prin voință.

133 N-am singur probe fizice-aici eu,

și metafizice, dar veritatea vie

ce-a curs de-aci-ntãrește crezul meu

136 prin Moise și profeți, prin psalmi tãrie,

prin evanghelii, și prin voi, cînd veste

v-aduse Duhu-n limbi de foc spre-a scrie ;

119. Vorbe pline (a). 123. vine (a). 126. lui Crist bãtuși (a). 128. cere (a). 130. putere (a).

132. vrere (a). 135. dã ăstui crez al meu (a).

credința. Un vechi comentator explicã : „A pornit de la definiție, care e ca și rãdãcina pomului, și a trecut la chestiuni care își iau naștere din ea, ce sînt ca și ramurile. Sfirșitul acestor chestiuni se poate spune cã alcãtuiește ultimele frunze”. 118. Grația : harul ce l-ai obținut

și-n care îți place a rãmîne. 125. Vezi : cu deosebire de cei care sînt pe pãmînt, care nu vãd ceea ce cred, cei din Rai și cred, și vãd în același timp. 126. Picioare : ale Sfîntului Ioan.

Dante vede o probã a credinței înflãcãrate a Sfîntului Petru în faptul cã a intrat cel dintîi în mormîntul lui Cristos, cu toate cã Sfîntul Ioan, mai tînãr, mergea mai repede și a ajuns deci mai întîi. Cf. Ioan, XX, 3-7 : „Au început sã alerge amîndoi împreunã. Dar celãlalt ucenic

(Sfîntul Ioan) alerga mai repede decît Petru și a ajuns cel dintîi la mormînt. S-a plecat și s-a uitat înauntru, dar n-a intrat. Simon Petru, care venea dupã el, a intrat în mormînt”.

128. -mi spui : prima persoanã singularã (în loc de îmi spun eu). 129. În sfîntul : avem aici o parafrazã din „Simbolul credinței”, dupã cum în Purgatoriul, XI, 1 și urm., avem o parafrazã a „Tatãlui nostru”.

Francesco D'Ovidio spune, pe bunã dreptate, cã aceste rugãciuni împodobite cu culorile arãtoase și totdeauna puțin retorice ale poeziei profane nu i se par reușite. Cu una din glumele lui caracteristice, îndrãznește chiar sã spunã cã „Tatãl nostru” din

Purgatoriu îi face impresia unui „«Tatãl nostru» umplut”. Trebuie însã sã ținem seamã cã ținta lui Dante nu era de a împodobi cu culorile poeziei profane sublima simplitate a acestor rugãciuni creștine, ci de a introduce în textul lor un fel de comentariu, spre a arãta Sfîntului

Petru cunoștința lui deplinã a justei interpretãri a „Simbolului credinței” și a chestiunilor conexe. 131. Nemișcat : Dumnezeu nu purcede de la nici o cauzã și deci nu este mișcat de nimic preexistent Lui. Mișcînd : cu o mișcare și fizicã, și sufleteascã, întrucît cercurile influențează asupra pãmîntului. 132. Dor : fiindcã aratã dorința de a fi aproape de El. Voință :

fiindcã ascultã de El. 133. Singur : numai. Fizice : date din fire (naturã). 134. Metafizice :

date de raționament. Vie : adevãrul revelat, care, coborîndu-se din Rai, a luminat mintea

scriitorilor Bibliei. 137. Voi : apostolii. Cînd : cînd Duhul Sfînt s-a pogorît peste voi.

Cf. Faptele Apostolilor, II, 1-4 : „În ziua Rusaliilor erau toți împreună în același loc, când deodată a venit din cer un sunet, ca vîjîitul unui vînt puternic, și a umplut toată casa unde ședeau ei. Niște limbi ca de foc au fost văzute împărțindu-se printre ei, și s-au așezat câte una

669

DIVINA COMEDIE

139 și-n trei persoan-eterne cred, și-aceste

atari sînt Un și-n trei atari se-mbină

că suferă să-i zici și sînt și este,

142 iar tainica natur-a lor divină

de care spui, o-mprimă-n mintea mea

de multe ori vangelica doctrină.

145 Aci-i principiul, singură schintea

ce-apoi se-ntinde, flacără vivace,

lucind în mine ca și-n cer o stea.”

148 Precum un domn ce-[a] ascultat ce-i place

și-apoi urîndu-și pentru noua știre,

în brațe ia pe serv, pe loc ce tace,

151 așa cîntînd și-urîndu-mi fericire

de trei ori mă cuprinse cînd tăcui,

acel apostol dup-a cui voire

154 vorbii așa, și-n spusa mea-i plăcui.

140. Unu astfel, tustrelui (a). 142. acelii (a). 145. și schintea cea (a).

pe fiecare din ei. Și toți s-au umplut de Duh Sfînt, și-au început să vorbească”. 141. Sînt :

vorbînd de cele trei persoane ale Sfintei Treimi, se poate întrebuița și pluralul, și singularul,

fiindcă, tot fiind trei, formează o singură ființă. 142. Tainica : fiindcă se ascunde înțelegerii

omenești. 145. Principiul : primul articol al credinței mele, temeiul pe care se reazemă

credința mea, adică Sfînta Treime. Schintea : scînteie, formă obișnuită la Coșbuc. 148. Un

domn : de observat adîncă umanitate a acestei comparații, care arată că nici în Evul Mediu,

într-o minte aleasă ca aceea a lui Dante, nu exista așa mare distanță între domn și servitor.

Astfel că nu este nevoie, pentru această apropiere, să așteptăm pînă la frumoasa nuvelă a

lui Tolstoi, Stăpîn și slugă. Multe lucruri frumoase, omenești și delicate erau în sufletul

medieval, pe care cei deprinși să socotească Evul Mediu ca o epocă barbară nici nu le pot

ghici. 149. Urîndu-și : feliicitîndu-se pe sine.

670

PARADISUL

Cîntul XXV

Cerul al optulea, înstelat :

sufletele triumfătoare

Speranța lui Dante de a se întoarce la

Florența (1-12) Sfîntul Iacob și exami-

narea lui Dante asupra speranței (13-96)

Sfîntul Ioan și falsa legendă a înălțării

la cer (97-139)

1 De-ar fi ursit poemului meu sacru,

cui și pămînt și cer sprijin îi dară

și-atîția ani făcu din mine-un macru,

4 să-nvingă ura ce m-alung-afară

din mîndrul țarc unde-am dormit ca miel

dușman cu lupii cari război îi dară,

6. ce-o pîndesc... (a). afară (a).

1. De-ar : aici, în cîntul speranței, apropiindu-se de sfîrșitul poemei nemuritoare, renaște în

sufletul lui Dante speranța că poate se va întoarce în Florența. Cine știe ! Poate că admirația

pentru titanica operă, dusă la bun sfîrșit, va îndupleca sufletul concetățenilor săi ! Ce fru-

moasă e speranța, dar și ce înșelătoare, mai ales cînd e speranța unui poet, și cei în care speră

sînt oameni practici, dedați politicii și intereselor lor particulare ! Iată că Dante vede chiar

ziua frumoasă, plăcută, solemnă, cînd în frumosul baptisteriu din San Giovanni va primi

cununa de lauri care reprezenta pe atunci un fel de doctorat în poezie. Ce nevoie avea el de această distincție care, înaintea lui, se dăduse unor poeți mediocri sau inferiori lui ? Dar Dante era om, suferise de disprețul celor care, ca și acum, judecă pe om după îmbrăcăminte, și, pe deasupra, îmbătrânise și, ca toți bătrânii, începuse să dorească și el recunoașterea oficială a meritelor sale. Cununa de lauri pe care o dorește n-are mai multă importanță decât o decorație din vremurile noastre. Aparținând acestei epoci, posedăm o corespondență poetică în formă de egloge latinești cu un gramatic bolognez, Giovanni del Virgilio, care-l îndeamnă a scrie în limba latină, dacă dorește să fie încununat ca poet. Și Dante a scris atunci acele egloge alegorice de care am vorbit și care n-aveau altă menire decât să-i înlănească îndeplinirea acelui dor modest. Dar nici dorul cel mic al lui Dante, nici dorul cel mare nu s-au împlinit ; nici poet n-a fost încoronat și nici în Florența nu s-a întors. Oamenii se răzbuună în domeniul realității pe măriștia celor care străbat, cu aripi puternice, cerurile idealului. Sacru : nu numai pentru argumentul, dar și pentru menirea ce-o are de a readuce omenirea pe drumul drept. Cuvinte ce ar putea să pară mândre, deși nu pornesc decât din conștiința pe care poetul o are despre opera înfăptuită. Am observat în invocația către constelația Gemenilor (în care s-a născut) modestia lui Dante, care, tot crezându-se trimis de Dumnezeu pe pământ cu o misiune determinată, readuce toată lauda constelației în care s-a născut și lui Dumnezeu, care a predispus acest lucru. În general, aceste cîntece de la sfîrșit sînt pline de o senină conștiință a importanței operei sale, care nu trebuie interpretată deloc ca o mîndrie, căci fiecare om are pe pământ o misiune a sa, mică sau mare, a cărei înfăptuire nu constituie un merit al lui, ci al lui Dumnezeu. 3. Un macru : un trup slab, din cauza studiului și meditației necesare spre a putea duce la bun sfîrșit o operă așa de grea. Cf. Purgatoriul, XXIX, 37-38. 5. Țarc : Florența. Această imagine pastorală se potrivește cu eglogele ce le scria în acest timp. Miel : tînăr, nevinovat și ascultător de legi. 6. Lupii : răii cetățeni ai Florenței.

671

DIVINA COMEDIE

7 cu altă voce-atunci, c-un păr altfel

întoarce-m-aș poet, să iau cunună

unde-am primit botezul, căci prin el

10 intrai eu în credința care-adună

pe drepti în cer și pentru ea și fui

de Petru-ncins cu-așa urare bună.

13 Atunci, venind spre noi alt foc văzui

din stolul de-unde binevru să vie

cel pus de Crist ca prim vicar al lui.

16 Iar Doamna mea lucind de bucurie

mi-a zis : – „O, vezi, o, vezi pe-acel odor

ce dă Galiției cauză de mîndrie”.

19 Precum cînd un porumb lăsat din zbor

la alt porumb, rotind ei își arată,

și dulce gurluind, iubirea lor,

22 așa și-acești din viața luminată

doi principii mari voioși se-ntîmpinară,

slăvindu-și hrana care-aici li-e dată,

25 iar cînd salutul lor și-l isprăviră,

s-opriră-n față-mi ambii, făr' de-a zice

nimic, și-aprinși că față mi-o-nclinară.

10. Intrat-am (a). 12. acea (a). 17. Vezi, vezi pe-al nostru senior (a). 23. cînd

se-ntîlniră (a). 25. terminară (a). 27. Nimic, și-așa de-aprinși încît m-orbiră (a). ca

fața mea plecară (b).

Comparația o găsim și într-un decret din comuna Florenței, de la 1291, care obliga pe nobili să se supună judecătorilor obștești : „ita quod lupi rapacitas et agni mansuetudo pari passu ambulent, et in eodem ovili vivant pacifice et quiete...”. 7. Voce : nu cu aceea de cîntăreț de dragoste, cum fusese în tinerețe, dar de lucruri înalte și dumnezeiești. Atunci : cf. Eclogae, II, 48-50 : „Cum mundi circumflua corpora cantu/ astricolaeque meo, velut infera regna, patebunt, devineire caput hedera lauroque iuvabit” („Cînd sferele lumii și sufletele fericite vor

fi date în vileag prin cântul meu împreună cu meleagurile infernale, atunci va fi frumos să-mi încunun capul cu iederă și lauri”). Altfel : cu părul de-acum cărunț și deci cu mai multă autoritate. Alții, ca Passerini, interpretează : „cu altă înfățișare și pentru vârsta mai înaintată, și pentru marea operă îndeplinită”. 8. Cunună : laurul poezilor. De reținut glossa lui Alberico di Dante : „Poetae ponebant scientias in Parnasso, et eorum deum Apollinem, a quo sumebant coronationem sicut modo fit a doctoribus in Bononia vel in Pavia vel in aliis locis... Et sicut moderni in signum coronae recipiunt beretum, ita Apollo dabat iis unam coronam de lauro in signum conventus”. 9. Unde : în biserica San Giovanni din Florența, unde fusese botezat. 11. Ea : tot pentru credință. Fui : în Rai. 13. Alt foc : sufletul Apostolului Iacob, fratele Sfântului Ioan, acela care îl va examina despre a doua dintre virtuțile teologale, speranța, întrebându-l dacă o posedă și de unde o are. 14. Stolul : din aceeași cunună de suflete luminoase din care binevoise să vie la el Sfântul Petru, primul vicar al lui Isus Cristos. 18. Galiției : fiindcă în Galiția (Spania) e vestita mânăstire a Sfântului Iacob din Compostela, la care se duceau pelerinii din Evul Mediu, spre a se închina moaștelor sfântului păstrate acolo. Cf. Breviarium romanum, 25 iulie : „Corpus eius... Compostella translatum est, ubi summa celebritate colitur, convenientibus eo religionis et voti causa ex toto terrarum orbe peregrinis”. 20. La : lîngă. Ei : amîndoi. 22. Din viața : a se construi : „așa și acești doi principii mari ai vieții luminate”. 24. Hrana : viziunea lui Dumnezeu, hrana inteligenței și pricina bucuriei lor. Aici : în Rai. 27. -nclinară : așa de strălucitori, încît n-am putut să rabd vederea

672

PARADISUL

28 Zîmbind atunci vorbit-a Beatrice :

– „Mărite spirit, cel ce ne-ai expus
cît face pe-om credința de fericite,

31 vorbește de speranță-ntr-acest sus !

O știi, c-o spui de-oricîte ori divine
puteri vâdit-a celor trei Isus”.

34 – „Sus capu-ncredințat, că tot ce vine
din lumea muritoare,-aici urcat,
în focul nostru matur el devine.”

37 Al doilea foc așa m-a-mbărbătat.

Deci ochi-i ridicai spre munții care
dintîi cu-a lor poveri mi i-au plecat.

40 – „Prin milă-i vrînd al nostru Rege mare
să vezi tu ochi-în-ochi pe prinții-acei
ce-n curtea sa cea mai secretă-i are,

43 încît, vâzînd tu adevărul ei,
și-n tine să-ntărești și-ntr-alți ca tine
speranța care-atot-sprijin o iei ;

46 să-mi spui tu deci, ea ce-i ? Și de-unde-ți vine
în suflet ea, și cum ți-l înflorește ?”

Așa vorbi al doilea foc spre mine.

49 Ea, care-aici, pe-atît de 'nalte creste,
îmi da puteri aripelor să zboare,
răspunsul meu mi l-a-ntrodus cu-aceste :

32. la fața (a). 33. Schimbat cei trei vâzui (a). 34-35. cu fața (b). Schimbata celor...
vorbi Isus/ Sus capul deci, căci orice din viață (b). 36-37. Mortala vine-aici neapă-
rat/ La focul... -n foc își schimbă ghiața (b). puteri (a). 39. poveri (a). 46. deci ce-i
nădejdea (a).

lor, trebuind să-mi înclin fața. 29. Ai expus : în Epistola catolică, atribuită pe vremea lui
Dante Sfântului Iacob, se vorbește despre dărnicia lui Dumnezeu cu cei ce se roagă. 31. Sus :
aici în Rai, în acest loc înalt unde ne aflăm. 32. C-o spui : întrucît în Noul Testament ești
totdeauna (de cîte ori însuși Cristos vorbește mai ales lui Petru, Iacob și Ioan despre făptura
Lui divină) simbolul credinței. Pasajele din Evanghelie la care face aluzie Dante (de-oricîte
ori) sînt trei : cînd Isus a înviat pe fiica lui Iair (Luca, VIII, 51) ; cînd s-a schimbat la față
(Matei, XVII, 1-9) și cînd s-a rugat în grădina Ghetsimani (Matei, XXVI, 36-46). Cei trei

apostoli, de față la aceste fapte, reprezintă cele trei virtuți teologale, iar printre ei Sfântul Iacob simbolizează speranța. 34. -ncredințat : să te încredințezi. 36. Matur : dobândește atribute prin care poate răbda lumina ce vine de la Dumnezeu. 38. Munții : numește așa pe cei doi apostoli, Petru și Iacob, referindu-se la psalmul LXXXVI, 1 : „Și omul are temerile așezate pe munții cei sfinți”. 39. Poveri : ale luminii lor prea strălucitoare. 40. Vrînd : verbul predicativ este „să-mi spui” din versul 46. 41. Prinții : sufletele fericite ce înconjoară pe Dumnezeu, regele cerului, tot așa cum prinții, conții, marchizii și ducii înconjurau, în Evul Mediu, pe regii pământului. 45. Sprijin : temelul tămăduirii sufletului, fiindcă prin speranță muritorii pun dragostea lor în bunurile cerești. 47. Înflorește : își înveselește sufletul. 49. Ea : Beatrice. Creste : culmi. 51. -ntrodus : îndrumat. Intervenția Beatricei, care răspunde în locul lui Dante la întrebare, se explică prin faptul că acesta n-ar fi putut mărturisi, fără lipsă de modestie, speranța lui de a ajunge în Rai.

673

DIVINA COMEDIE

52 – „N-avu a noastră maică luptătoare
un fiu care-ar spera mai mult, cum scrie
în Cel ce-oștirii-ntregi de-aici ni-e soare,
55 și din Egipt iertat îi fu să vie
să vad-acest Ierusalim din Rai
cît timp încă-i dator oștean să fie,
58 dar alte două întrebări ce-i dai
nu spre-a le ști, ci spre-a vădi prin ele
virtutea asta cît de drag-o ai,
61 [i le las lui] ; căci nu-i vor fi nici grele
nici loc de-a limbuți. Răspundă-n pace,
și harul sfînt să-i dea la zbor vîntrele”.
64 Precum școlarul cu-al său dascâl face,
cu drag și [iute-n ce-are el doctrină]
spre-a da dovadă cît e de dibace,
67 am zis : – „Speranța-i așteptarea plină
a gloriei ce va fi, și ne-o produce
un merit dat și grația divină.
70 Din multe stele-această faclă-mi luce,
ci-ntîi mi-o-nfipse-n suflet cel ce-avea
suprema lir-a veșnicului Duce.
73 «Sperează-n tine, psalmul său zicea,
cîți cei ce știu de marele tău nume»,
iar cîți nu-l știu au ei credința mea ?

54. Și acel (A). Am trecut în text varianta (a) din cauza sensului. 55. Deci voe-avu ca din Egipt să vină (b). 61. le las pe ele (A). 62. darul, harul (a). 64. școlarul (a). 65. voios și iute (a). doctrină (a). cu drag și oprinte... (A). Am trecut în text varianta (b) pentru a umple lacuna. 74. Toți, corectat posterior în cîți (A).

52. Maică : Biserica pămînteană, care se luptă (ecclesia militans) împotriva patimilor și greșelilor, pe cînd Biserica triumfătoare (ecclesia triumphans) se bucură în Rai de viziunea lui Dumnezeu. 53. Scrie : e scris, se citește. 54. În Cel : în Dumnezeu, soarele care luminează toate sufletele în Rai. 55. Egipt : din viața pămîntească, pămîntul fiind loc de surghiun, cum fusese Egiptul pentru evrei. De altfel, în scrierile medievale era curentă simbolizarea Iadului cu Babilonul, a Pământului cu Egiptul și a Raiului cu Ierusalimul. Giacomino da Verona are o operă intitulată De Hierusalem celesti et de Babilonia infernali. 57. Oștean : al Bisericii luptătoare, jos pe pămînt. Cu alte cuvinte, cît timp va trăi ca om muritor. 62. Limbuți : de a se lăuda, spunînd pe față lucruri ce ar trebui să nu le spună, din modestie. Face aluzie la speranța de a putea într-o zi să se urce în Rai. 64. Școlarul : altă comparație, luată din mediul scolastic. 65. Cu drag : doritor să răspundă la materia la care este bine pregătit. 67. Așteptarea : cf. Pietro Lombardo, Sententiae, III, 26 : „Spes est certa expectatio futurae beatitudinis, veniens ex Dei gratia et ex meritis praecedentibus”. 70. Stele : operele scriitorilor de lucruri sfînte. Cf. Daniel, XII, 3 : „Cei înțelepți vor străluci ca strălucirea aurului și cei ce

vor învăța pe mulți să umble în neprihănire vor străluci ca stelele în veac și în veci de veci”.
Faclă : speranța. 71. Cel : David, care pe harfa sa a cîntat laude lui Dumnezeu (veșnicului Duce). 73. Sperează : sînt cuvintele psalmului IX, 11 : „Să nădăjduiască în Tine cei care au cunoscut numele Tău”. 75. Cîți : toți acei care. În text : „Și cine oare nu știe dacă credința mea... ?”. Cu alte cuvinte : care creștin poate să-l ignore ? Traducătorul a preferat forma negativă : „Cei care nu-l știu pot oare să fie socotiți creștini ?”.

674

PARADISUL

76 Apoi mi-o rouează mai anume,
scrisoarea ta, de care-s plin, și-mi place
s-adăp cu ploaia ta și pe-alții-n lume”.

79 Pe cînd vorbeam, în sînul cel vivace
al sfintei flacări scăpăra și-n pripă
și des așa cum fulgerul o face.

82 Și-a zis : – „Iubirea care mă-ntr-aripă
cu-acea virtute care-mi fu soție
pînă-n martiriu și-ultima mea clipă,

85 mă face să-ți vorbesc de-o bogăție
ce-așa de dragă-ți e, de-aceea vreu
să-mi spui : speranța ce-ți promite ție ?”.

88 – „Scripturile-amîndouă – zisei eu –
spun scopul ei.” Iar el : – „Să-l dai pe față”.

– „Din cei făcuți amici lui Dumnezeu

91 tot însu-n țara sa, Isai învață,
în dubla haină fi-ne-va-nvestit,
iar țara sa e dulcea astă viață.

94 Dar frate-tău e mult mai lămurit
cînd el vorbește de-altele vestminte
și-ăst fapt ni-l spune clar descoperit.”

97 Și-abia ce-am spus cerutele cuvinte,
Sperent in te deasupra-mi s-auzi
și-a dat ecou prin corurile sfinte.

100 Și-așa lucoarea-n ele se trezi
că Racu-n cer așa cristal să fie
o lun-a iernii-ar fi răstimp de-o zi.

76. în anume (a). 78. ei (a). 82. Iubirea ce și-aicea (a). 83. Cu-acea v[irtute]-a zis,
ce-mi fu (a). 91. În dubla haină cum (a). Va fi-mbrăcat în țara sa tot... (a). 94. Dar
și mai clar dă frate-tău cuprinsul (b). 96. ăst fapt ni-l spuse-așa și cu dinadinsul (b).

100. Și-atîta foc în faclă (a). 102. O lun-a iernii (a).

76. Rouează : mi-o hrănește (speranța), făcînd să fie mai înviorată, cum face roua pe plante.
77. Scrisoarea : Epistola catolică a Sfîntului Iacob, în care, la drept vorbind, nu se vorbește
despre speranță decît în mod incidental. Cf. I, 12 ; II, 5 ș.a.m.d. 78. S-adăp : să comunic
celorlalți creștini iubirea pentru speranță, care mi-a venit din scrisul tău. 79. Vivace : pîlpîitor.
80. Scăpăra : impersonal. 81. O : scăpărarea. 82. Iubirea : pentru speranța care nu l-a părăsit
niciodată în viață și l-a întovărășit pînă la martiriu și la moarte. 85. Vorbesc : în text : „să-ți
mai vorbesc”. Bogăție : virtutea speranței, pe care și tu o iubești. 89. Scopul : ținta sufletului.
90. Din cei : cu aceste cuvinte începe răspunsul lui Dante. 91. Țara : în Rai. Isai : profetul
Isaia, în care citim (61, 7) : „câci vor stăpîni îndoit țara lor și vor avea o bucurie veșnică”.
92. Dubla : cf. Purgatoriul, XXI, 21 și Paradisul, XIV, 39, unde Dante numește haină lu-
mina care învelește sufletele fericite în Rai. -nvestit : italianism, în loc de „îmbrăcat”.
93. Astă : a Raiului. 94. Frate : Sfîntul Ioan, fratele mai mare al Sfîntului Iacob. 95. Cînd : în
Apocalipsă, în pasajul VII, 9, în care descrie sufletele fericite stînd înaintea lui Cristos : „Toți
erau îmbrăcați în haine albe cu ramuri de finic în mîini”. 99. Ecou : au format ecoul, au fost
repetate. 100. Lucoarea : sufletul Sfîntului Ioan. 101. Racu- : dacă zodia Racului (Cancerului),
care de la 21 decembrie la 21 ianuarie se rotește în direcția opusă Soarelui, apunînd cînd el
răsare și răsărind cînd el apune, ar poseda o astfel de lumină (cristal), iarna ar avea o lună

de zile o lumină neîntreruptă ; fiind abia apus soarele, ar răsări Racul (zodia Cancerului) cu steaua lui, nu mai puțin luminoasă. Cristal : o stea așa de luminoasă. 102. O lun-a : de la 675

DIVINA COMEDIE

103 Precum se scoală și mergînd sã-mbie
cu drag fecioara-n dans spre-a face-onoare
miresei lor, dar nu din vro mîndrie,

106 așa vãzui venind acea lucoare
spre-aceștia doi ce se-nvîrteau cîntînd
precum se și cãdea-ntr-a lor ardoare.

109 Intra și-n cînt și-n dans cu ele-n rînd,
și le privea Beatrice, nemișcatã
și fãrã glas ca și-o mireasã stînd.

112 – „Pe-acesta-l odihni la sîn odatã
al nostru Pelican și-i fu-n iubire
înalta slujbã, de pe cruce, datã.”

115 Beatrice-așa, dar fixa ei privire
n-o-ntoarse de la ei, ci-atenție dete
și cînd vorbea, ca și dupã vorbire.

118 Și, cum privește-un om și parcã vede
privind în soare-o patã-n fața lui,
vãzînd însã prea mult nimic nu vede

121 așa cu focu-acest din urmã fui,
pîna mi-a zis : – „De ce te-orbește gîndul,
sã vezi ceva ce-aici în ceruri nu-i ?

103. Și cum (a). 106. Veni sporita sa lucoare (a). 117. Vorbirea (a). 118. se uit-un om (a). 120. Și-apoi vãzînd (a). 123. aici ceva ce-avee nu-i (a).

21 decembrie la 21 ianuarie. 103. Sã-mbie : intrã în versul urmãtor și se leagã cu -n dans. 104. Onoare : cf. Vita Nuova, XXIV, unde Dante povestește cã a fost condus odatã de un prieten „într-un loc unde multe femei alese se adunaserã împrejurul unei doamne care se cãsãtorise în ziua aceea și deci, dupã obiceiuri, trebuia sã-i fie tovarãșe, prima datã cînd ședea la masã în casele mirelui”. 105. Mîndrie : în text : „nu pentru vreo greșealã”. Și Benvenuto da Imola comenteazã : „Non amore luxuriae lascivo vel vano”. 107. Doi : Sfîntul Iacob și Sfîntul Ioan. 108. Ardoare : iubirea sfîntã de care erau cuprinși. 111. Mireasã : despre care Francesco da Barberino spune (în Reggimento e costumi di donna, V, 12) cã trebuie sã se arate „nici prea veselã, nici prea tristã, și dacã cineva îi vorbește trebuie sã se întoarcã spre el, cu o înfãțișare serioasã”. 112. Acesta : Sfîntul Ioan. La sîn : cf. Ioan, XXI, 20 : „Petru s-a întors și a vãzut venind dupã el pe ucenicul pe care-l iubea Isus, acela care la cinã se rezemase pe pieptul lui Isus”. 113. Pelican : Isus Cristos. „Pelicanul, spun Bestiariile, este o pasãre care își zugrãvește pe el crucea lui Cristos și se lovește pe piept cu ciocul, și din sîngele lui își hrãnește puiul, și de la moarte îl aduce la viațã”. 114. Slujbã : cf. Ioan, XIX, 25 : „Lîngã crucea lui Isus stãtea mama lui... Și cînd a vãzut Isus pe mamã-Sa și lîngã ea pe ucenicul pe care-L iubea, a zis mamei Sale : «Femeie, iatã fiul tãu !». Apoi a zis ucenicului : «Iatã mama ta !». Și din ceasul acela ucenicul a luat-o la el acasã”. 115. Așa : așa mi-a spus. 116. N-o-ntoarse : fiindcã ea reprezintã cele trei virtuți teologale : credința, speranța și iubirea, de care nu se poate lipsi teologia. 120. Nimic : fiindcã rãmîne orbit de lumina soarelui. 123. Ceva : trupul lui, despre care se credea cã s-ar fi înãlțat la cer, interpretîndu-se greșit un pasaj (XX, 23) din Evanghelia lui Ioan : „Petru s-a întors și a vãzut venind dupã el pe ucenicul pe care-l iubea Isus, acela care la cinã se rezemase pe pieptul lui Isus. Petru s-a uitat la el și a zis lui Isus : «Doamne, dar cu acesta ce va fi ?». Isus i-a rãspuns : «Dacã vreau ca el sã rãmînã pîna voi veni Eu, ce-ți pasã ție ?». Din pricina aceasta a ieșit zvonul printre frați cã ucenicul acela nu va muri deloc”. Cu toate cã în însãși Evanghelia lui Ioan se explicã mai pe urmã adevãraturul înțeles al acestor cuvinte ale lui Isus, se vede cã oamenii din Evul Mediu, oprindu-se la acel „nu va muri”, au interpretat cã, dacã nu va muri, se va întîmpla cu el ceea ce s-a întîmplat cu Maica Domnului, care s-a înãlțat la cer cu tot trupul.

PARADISUL

124 Pămînt mi-e trupul în pămînt, în rîndul
atîtor toți, pînă ce-un număr sfînt
decretul veșnic nu va fi umplîndu-l.

127 În sfîntul clastru-n duplul lor vestmînt
sînt numai sorii, doi, ce se urcară.

Deci du cu tine-n lume-acest cuvînt”.

130 La vorba lui și-ntregul cerc de pară

și și-al suflării-aceleia-ntreite

cîntare dulce-n clipă încetară,

133 cum vrînd ori trude-ori riscuri să evite,

lopețile ce-al apei luciu-l bat,

cînd sun-un semn, stau toate liniștite.

136 Vai, cît am fost de-adînc înspăimîntat,

cînd eu, întors să văd pe Beatrice,

nimic nu mai văzui, deși am stat

139 alături ei și-n lumea cea ferică.

135. de-odată tac oprite (a).

125. Toți : în text : „alții”. Număr : pînă cînd numărul aleșilor nu va fi egal cu acela care e
hotărît ab aeterno în mintea lui Dumnezeu, adică pînă la sfîrșitul lumii. 127. Duplul : trupul
și sufletul. 128. Sorii : Isus Cristos și Sfînta Fecioară, cele două lumini strălucitoare, care

s-au înălțat la ceruri cu trupul și sufletul. 129. Lume : ca să arăți neadevărul legendei despre

trupul meu. 130. De pară : înflăcărăt. 132. Cîntare : e acuzativ și depinde de „încetară” din

același vers. Subiectele sînt „întregul cerc de pară” și „(cercul) suflării-aceleia-ntreite”. A se

înțelege : „la vorba lui înceată și rotirea întregului cerc de pară, și cîntarea dulce a suflării

aceleia întreite...” (Sfîntul Petru, Sfîntul Iacob și Sfîntul Ioan). 133. Trude : pentru a se

odihni. Riscuri : pentru a micșora iuțeala și a evita o ciocnire. Comparația este luată din viața

marinarilor, ale căror manevre se vede că Dante le observase cu băgare de seamă. 138. Nimic :

fiindcă străfulgerarea Sfîntului Ioan îl orbise. Simbolic, arată că iubirea dumnezeiască este

atît de fierbinte, încît mintea omenească nu se poate gîndi la ea fără a se întuneca.

677

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXVI

Cerul al optulea, înstelat :

sufletele triumfătoare

Sfîntul Ioan examinează pe poet asupra

iubirii (1-66) Cîntecul sufletelor fericite

(67-81) Adam, primul părinte (82-112)

Prima limbă a omenirii (113-142)

1 Pe cînd de vîzul stins stăteam acu

speriat, din focul care-l stinse-n mine

ieși un glas și-atent el mă făcu,

4 și-a zis : – „Cît timp va fi pînă-ți revine

vederea-n ochi prin mine consumată,

e just să-l compensez vorbind cu tine.

7 Începe deci de suflet, și-mi arată

spre ce-l țintești ? Și fii convins de-orbia

din ochi că nu-i de veci, ci deocamdată.

10 Căci Doamna ce te-aduce pe cîmpia

cea sfînt-aici, în ochii ei cuprinde

atari puteri ca-n mînă-i Anania”.

13 – „Cum vrea, tîrziu ori mai devreme-or prinde

un leac și ochii cari mi-au fost zăvorul

prin care-a-ntrat c-un foc ce-n veci mă-ncinde.

1. Stetam cu v[îzul] stins (a). și fui (a). 3. Eșind (a).

1. De vîzul : a se construi : „pe cînd stăteam... speriat de vîzul stins”. 2. Focul : Sfîntul Ioan.

5. Prin mine : uitându-te în lumina mea orbitoare. 6. Compensez : să te despăgubesc de orbirea ochilor trupești, făcându-te să dobândești lumina sufletului. 7. De suflet : despre suflet. 8. Țintești : la ce țintești. De-orbia : în ce privește orbirea. 9. Deocamdată : vremelnică. 10. Cîmpia : întinderea strălucită a cerurilor. 12. Atari : o putere egală cu aceea pe care o posedă mîna lui Anania, despre care citim în Faptele Apostolilor, IX, 10 și urm., că redădu vîzul Sfîntului Pavel, atingîndu-i ochii cu mîinile : „În Damasc era un ucenic numit Anania. Domnul i-a zis, într-o vedenie : «Scoală-te și caută în casa lui Iuda pe unul zis Saul din Tars... și pune-i mîinile peste ochi, ca să-și capete iarăși vederea». Anania a plecat și după ce a intrat în casă, a pus mîinile peste Saul, și a zis : «Frate Saule, domnul Isus m-a trimis ca să capeți din nou vederea». Chiar din clipa aceea, au căzut de pe ochii lui ca un fel de solzi și el și-a căpătat iarăși vederea”. 13. Cum vrea : a se înțelege : leacul care va reda vederea ochilor mei (prin care Beatrice a intrat în mine cu un foc ce-n veci mă va încinge) să vină mai tîrziu ori mai devreme, după placul ei. 14. Zăvorul : poarta (figură de stil : partea pentru tot).

678

PARADISUL

16 Al curții-aceștia-atotașezătorul
mi-e singur A și O Scripturii sfinte
pe care, mult-puțin, mi-o scrie-amorul.”
19 Și-același glas ce-mi stinse mai ’nainte
al spaimei ger de-orbia-nchipuită
mi-a dat curajul să rostesc cuvinte.
22 – „Tu trebuie prin mult mai deasă sită
să cerni – mi-a zis. De cine-i deci mereu
săgeata ta spre-asemeni țel țintită ?”
25 – „Dovezi și-ale științei – zisei eu –,
ca și porunca ce de-aici ne vine
imprimă-n mine-acest amor al meu.
28 Căci binele-ntrucît îl știm că-i bine
aprinde-n noi amor pe-atît mai mare
pe cît cuprinde-un spor al său în sine,
31 deci spre esența lui ce este-atare
că orice bun ce n-ar fi-n sînul ei
abia-i din focul său o slabă zare,
34 mai mult decît spre-orice-s atrași acei
cari pot acel un adevăr discerne
pe care-această probă ia temei.
37 Iar lucru-acesta minții mi-l așterne
și-acel ce de Iubire-mi spuse mie
că-i cea dintîi ca rang între eterne,

16. Al astei curți (a). 35. marele-adevăr îl pot (a). 36. Din (a).

17. A și O : alfa și omega, începutul și sfîrșitul : Dumnezeu, care e începutul și sfîrșitul tuturor lucrurilor, este și începutul și sfîrșitul iubirii lui Dante. Scripturii : creațiunii.

18. Mult-puțin : mult ori puțin, fiindcă amorul pentru creațiune se face simțit mai tare sau mai slab, după cum reflectă mai mult sau mai puțin virtutea divină. Scrie : în text : „citește”, adică „interpretează”. Amorul : iubirea, a treia dintre virtuțile teologale. 20. Spaimei : același glas al Sfîntului Ioan, care m-a îmbărbătat, spunîndu-mi că orbirea mea era vremelnică.

22. Mai deasă : fiindcă pînă acuma Dante a expus numai conceptul general de iubire, și de rîndul acesta trebuie să treacă la amănunte, strecurînd gîndurile sale printr-o sită mai deasă.

24. Săgeata : sufletul tău. Țel : de-a iubi în toate lucrurile pe Dumnezeu. 25. Științei : filosofiei. Cf. De Monarchia, II, 1 : „veritas autem quaestiones patere potest non solum lumine rationis humanae, sed etiam radio divinae auctoritatis. Quae duo cum simul ad unum concurrunt coelum et terram simul assentire necesse est”. 30. Pe cît : cît mai multă din bunătate conține în sine.

31. Deci : a se construi : „Deci aceia care pot discerne acel adevăr... sînt atrași, mai mult decît spre orice, spre esența lui.”. Sensul este : „Deci mintea omenească trebuie să fie atrasă, mai mult decît spre alte bunuri (spre orice), către acea esență dumnezeiască ce întrece pe celelalte

bunuri care provin din ea, după cum o lumină întrece razele ei. Deci trebuie să fie atrasă către Dumnezeu mintea acelor care văd adevărul fundamental al acestui silogism, că adică Dumnezeu este cel mai mare dintre bunuri” (Steiner). 33. Zare : licărire. 36. Probă : raționament. 38. Acel : Aristotel, în cartea I a Eticii, unde spune că toate lucrurile cer (doresc) binele. Cf. și Summa theologica, I, 6 : „Ceea ce toate lucrurile doresc nu este decât Dumnezeu, care este ținta tuturor ; deci binele nu e altceva decât Dumnezeu”.

679

DIVINA COMEDIE

40 și sfânta voce cea de-a pururi vie
ce-a zis lui Moise, despre Ea spunînd :
«Eu vreau să vezi întreaga mea tărie».
43 Chiar însuși mi-o arăți, cînd, începînd
înalta veste-a tainei celei sfînte
de-aici, întreci orice 'nălțimi de gînd.”
46 Și-un glas vorbi : – „Și prin umana minte
și prin Cuvînt, ce tot ca ea vorbește,
suprem amor păstrează-I tu 'nainte !
49 Dar spune-mi și-asta tu : nu simți, firește,
c-ai fi spre-Amor atras și de-alte strune ?
ce țepi mai sînt prin care te-mboldește ?”
52 Nu-mi fu ascuns ce-avu-n intențiune
vulturul lui Cristos ; văzui și-ascunsul
spre care vru să-mping ce-aveam a spune.
55 Deci : – „Toate-acele țepi – îmi fu răspunsul –
ce pot împinge-un om spre Dumnezeu
în inimă-mi concurg și cu de-ajunsul.
58 Căci Eul lumii-ntregi și eul meu,
și moarte[a] ce-o muri spre-a-mi da ființă
ce sper-orice fidel cum sper și eu,
61 cum și rostita-mi vie conștiință
m-au smuls din malul dragostei deșarte
și-n mal m-au pus, al celei cu priință.

40. Voce : a lui Dumnezeu. 41. Moise : cf. Exodul, XXXIII, 19 : „Moise a zis : «Arată-mi slava Ta !». Domnul a răspuns : «Voi face să treacă pe dinaintea ta toată frumusețea Mea și voi chema numele Domnului înaintea ta»”. Despre Ea : în text : „despre sine”. Se referă deci la „sfînta voce” din versul precedent. 43. Cînd : după unii, în Apocalipsă, unde se spune : „Eu sînt alfa și omega, cel dintîi și cel de pe urmă”. După alții, în Evanghelia Sfîntului Ioan, unde în capitolul I se vorbește despre întruparea cuvîntului dumnezeiesc. 44. Tainei : fiindcă în această carte profetică se dau în vileag cele mai înalte și mai grele adevăruri. Cred că n-au dreptate cei ce se referă la Evanghelia Sfîntului Ioan, pentru care cuvîntul „taină” n-ar fi nimerit. 46. Minte : prin raționamente omenești. Și prin : Sfîntul Ioan se adresează lui Dante și-i spune : „Păstrează-I (Iubirii) de aici încolo (înainte), ca și acum, amorul cel mai mare (suprem amor) pentru Dumnezeu, biziindu-te pe raționamentele omenești (umana minte) și pe autoritatea (Cuvînt) cărților sfînte și pe aceea a Bisericii”. 47. Cuvînt : cuvîntul cărților sfînte și al Bisericii. 50. Strune : alte motive în afară de cele spuse. 51. Țepi : îndemnuri. Îmboldește : subiectul (subînțeles) este „această iubire”. În text : „cu cîți dinți această iubire te mușcă”. 52. Ascuns : adică să lămurească Dante motivele intelectuale și sufletești ce-l fac să primească în inima sa iubirea. 53. Vulturul : se știe că în sculptura simbolică a Evului Mediu fiecare evanghelist era simbolizat printr-un animal : Matei printr-un grifon, Marcu printr-un leu, Luca printr-un vițel și Ioan printr-un vultur. Cf. Apocalipsa, IV, 7 : „În mijlocul scaunului de domnie stau patru făpturi vii. Cea dintîi făptură vie seamănă cu un leu ; a doua seamănă cu un vițel ; a treia are fața unui om ; și a patra seamănă cu un vultur care zboară”. 55. Țepi : îndemnuri. Reia aceeași imagine întrebuițată de examinatorul său. 58. Eul : Dumnezeu. 59. O muri : Isus Cristos. 60. Ce : tămăduirea sufletului. Cf. Epistola catolică, I, 45 : „din pricina nădejdiei care v-așteaptă în ceruri”. 61. Conștiință : conștiința sigură că Dumnezeu este Binele suprem. 62. Malul : cf. Infernul, II, 108. Deșarte : păcatul, socotit ca

dragoste îndepărtată de la ținta sa firească. 63. Priiță : dragostea dreaptă, care ne face să iubim pe Dumnezeu mai presus de toate lucrurile.

680

PARADISUL

64 Iar frunzele grădinii-n care-mparte
podoab-eternul Domn iubite-mi sînt
cît este-a lor de El donata parte”.

67 Iar cînd tăcui, atît de dulce-un cînt
trecu prin cer, și-ntrînd în melodie
cînta și Doamna mea-ntreitul Sfînt.

70 Precum trezit de-o fulgură prea vie,
prin simțul văzului ce-mpins de-acute
lucori aleargă dintr-o ie-n ie,

73 și-atîta ești, de-acea trezire iute,
confuz încît ți-e groază de-a[rătare]
cît timp nu vine mintea să te-ajute,

76 așa cu ochi ce-aveau străfulgerare
la mii de leghe-acum, din ochii-mi moi
goni Beatrice-a mea orice-nnorare.

79 Văzui, decît vedeam, mai clar apoi
și ca năuc am și-ntrebat deodată
de-a patra faclă ce-o vedeam cu noi.

82 – „În sînu-acestor raze se desfată
acel ce-a fost – răspunse ea vioaie –
creat ca suflet prim de-al lumii Tată.”

85 Precum cînd trece-un vînt, de-ntîi se-ndoaie
cu vîrfu-n jos și-apoi de sineși ea
se ’nalță iar, prin propriu-i act o foaie,

88 așa, și-uimit, în vremea ce-mi vorbea
făcui și eu, și-mi dete bărbăție
cumplitul dor de vorbă, ce m-ardea.

87. iar fostu-i loc (a).

64. Frunzele : ființe ce populează lumea (grădina) lucrată de Dumnezeu (eternul Domn).

Imaginea e luată din Ioan, XV, 1-2 : „Eu sînt adevărata viță, și tatăl meu este vierul”.

66. Parte : în relație cu binele care le e dat lor (ființelor lumești) de către Dumnezeu. Cf. Pietro Lombardo, Sententiae, III, 27 : „Charitas est dilectio, qua diligitur Deus propter Se, et proximus propter Deum vel in Deo”. 69. -ntreitul : Beatrice cîntă de trei ori : „Sfînt, Sfînt, Sfînt”, după imnul ce este cîntat în Apocalipsa, IV, 8, de către cele patru animale simbolice : „Zi și noapte,

ziceau fără încetare : «Sfînt, Sfînt, Sfînt este Domnul Dumnezeu cel Atotputernic, care era, care este, care vine»”. 70. Fulgură : străfulgerare. 72. Ie : în text : „fustă”, adică tunicae oculorum, după cum numeau oamenii din Evul Mediu membranele ochilor. 73. Și-atîta : a se construi : „și este atît de confuz de acea trezire...”.

78. Goni : simbolic, teologia redă vederea ochilor omenești orbiți de străfulgerarea misterului divin. -nnorare : întunecime, întuneric, orbire. 80. Năuc : surprins de această nouă putere, pe care au căpătat-o ochii lui. 81. A patra : sufletul lui Adam, primul părinte al omenirii, pe care, înainte ca Beatrice să-i fi mărit văzul, nu-l zărise. 84. Suflet prim : Adam, creat direct de Dumnezeu. 87. O foaie : Dante, cuprins de uimire și respect față de primul om, opera mîinilor lui Dumnezeu, își lasă capul ca o frunză, și apoi, învingîndu-și mirarea, îl ridică, la fel cu frunza ce se înalță iar, după trecerea vîntului.

681

DIVINA COMEDIE

91 – „Tu, fruct, cui scris îți fu, și singur ție,
copt gata să te naști, tu-ntîi născute
cui nor-ori fiică-ți este-orice soție,

94 smerit, atît cît poate-a mea virtute,
te rog de-o vorb-a ta ! Tu-mi vezi ardoarea

și mut eu tac spre-a te-auzi mai iute.”

97 Se zbate-un animal sub pînz-aoarea,
cã psihicele-i stãri sînt manifeste
prin ce mișcãri îi face-nvãlitoarea,
100 așa-mi dãdea și primul om de veste,
prin haina ce-mbrãcat în foc îl ține,
spre-a-mi face placul cît de gata este,
103 și-a zis : – „Mai bine știu ce dor e-n tine,
mai bine-l știu, deși-al tãu glas îl tace,
decît știi tu ce crezi cã știi mai bine.

106 Cãci eu citesc oglinda cea verace
ce-și face-oricare lucru-o copie-a lui
ci-o copie-a sa nici unul nu se face.

109 Tu vrei sã știi cît timp e de cînd fui
de Domnul pus în mîndrul Rai, în care,
pe-așa de lungã scar-adus, tu sui.

112 Cît timp mi-a fost vederii-o desfãtare ;
vrei cauza dreapt-a marelui desdemn ;
ce limb-avui, și, de-am creat-o, care ?

115 O, fãtul meu, nu c-am gustat din lemn
fu-n sineși cauza lungului exiliu,
ci numai c-am trecut și peste semn.

92. Copt : fãrã sã treacã prin copilãrie. Cf. Pietro Lombardo, *Sententiae*, II, 17 : „Adam in virili aetate continuo factus est et hoc secundum superiores, non inferiores causas ; id est secundum voluntatem et potentiam Dei”. 93. Soție : lui Adam toate soțiile îi sînt fiice, fiindcã toate se coboară din el, și toate îi sînt nurori, fiindcã s-au cãsãtorit cu bărbați care și ei sînt copiii lui. 97. Se zbate : dupã cum uneori un animal acoperit cu o pînzã se zbate în așa fel, încît, dupã mișcãrile pînzei, putem sã-i ghicim intențiile, tot așa sufletul lui Adam, prin strãfulgerarea mai vie a învelișului sãu de luminã, aratã lui Dante cîtã bucurie manifestã de a-i satisface dorința. 106. Oglinda : Dumnezeu, în care toate faptele și gîndurile omenești sînt reflectate în etern. 107. O copie : fiindcã toate lucrurile create sînt fãcute din substanța Sa divinã. 108. Nici unul : fiindcã nici un lucru creat nu primește în sine pe Dumnezeu.

110. Rai : e vorba de Raiul pãmîntesc, prima locuință a lui Adam. 111. Scar- : scara simbolicã a diferitelor ceruri prin care Dante, suindu-se ca pe niște trepte, se ridicã pînã la Empireu.

112. O desfãtare : cît timp m-am bucurat de priveliștea frumoasã a Raiului pãmîntesc.

113. Vrei : vrei sã știi, sã aflî. Desdemn : care a fost motivul adevãrat al supãrãrii lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte, în ce consistã pãcatul lui Adam. 114. Ce limb- : care a fost limba ce a fost creatã de Dumnezeu o datã cu mine și care a fost aceea pe care am nãscocit-o, dînd un nume fiecãruia din lucrurile create. Cf. *De vulgaris eloquentia*, II, 6 : „Dicimus certam formam locutionis adeo cum anima prima concreatam fuisse”, și *Geneza*, II, 19 : „Domnul Dumnezeu a fãcut din pãmînt toate fiarele cîmpului și toate pãsãrile cerului, și le-a adus la om, ca sã vadã cum are sã le numeascã ; și orice viețuitoare avea sã poarte numele pe care avea sã i-l dea omul”. 115. Lemn : rodul, pomul binelui și al rãului. 116. Exiliu : pe pãmînt, dupã izgonirea din Rai. 117. Peste semn : cã nu m-am mulțumit de marginile prescrise mie

PARADISUL

118 Acolo, de-unde fu chemat Virgiliu,
eu patru mii trei sute doi de sori
am stat dorind acest divin conciliu.

121 Prin zodii-apoi, cu ochii muritori
vãzutu-l-am fãcînd întreaga roatã
de nouã sute și treizeci de ori.

124 Iar limba ce-o vorbii fu stinsã toatã
pe cînd Nimrod cu-ai sãi n-avea nici gînd
sã facã cea ce-n veci n-avea sã-l poatã.

127 Cãci orice fapt-a minții,-n timp urmînd

plăcerii voastre-umane și rotirii
 acestor roți, n-au trainic trai nicicînd.
 130 Că oamenii vorbesc e fapt-a firii ;
 iar firii-apoi nimic nu-i pasă, dacă
 voi dați așa sau altfel curs vorbirii.
 133 Și pîn-a nu veni într-acea cloacă,
 numit-a lumea El supremul Bine
 din care-mi vine-odihna ce mă-mbracă.
 136 Eli apoi, și-așa veni de sine
 căci astfel e ce oamenii uzează,
 ca frunza-n pom, că piere și-alta vine.
 139 Pe dealul cel ce mai spre cer cutează,
 am stat cu viaț-onestă și pierdută,
 din ceasul prim și pînă-n cel ce-urmează
 142 pe-al șaselea, cînd Sol cadrantu-și mută”.
 126. Să-nceap-un sfat ce-n (a).
 de Dumnezeu. 118. Acolo : în Limb. 120. Conciliu : tovărășia, adunarea, soborul sufletelor
 fericite din Rai. Deci, dacă la acești 4302 de ani pe care Adam i-a petrecut în Limb adăugăm
 cei 930 din viața sa pe pămînt și pe urmă cei 1266 de ani petrecuți de la moartea lui Cristos
 pînă la 1300, epoca închipuită a viziunii lui Dante, avem suma de 6498 de ani de cînd Adam
 a fost creat și pus în Raiul pămîntesc. 121. Muritori : fiindcă Adam a trăit 930 de ani.
 Cf. Geneza, V, 5 : „Toate zilele pe care le-a trăit Adam au fost de nouă sute treizeci de ani ;
 apoi a murit”. 125. Pe cînd : cu mult mai înainte de încurcarea limbilor de pe vremea lui
 Nimrod și a Turnului Babel. Cf. Geneza, XI, 7 : „...să le încurcăm acolo limba, ca să nu-și mai
 înțeleagă limba unii altora”. 126. Cea ce : turnul lui Babel, al cărui vîrf trebuia să atingă
 cerul. 127. Urmînd : fiindcă urmează cerul, înrîuririle căruia pricinuiesc schimbarea faptelor.
 Cu alte cuvinte, limba primitivă pe care au vorbit-o s-a stins, ca toate lucrurile care pornesc
 din plăcerea omenească și din înrîurirea corpurilor cerești, care sînt schimbătoare. 130. A
 firii : fenomenul vorbirii e ceva firesc și deci schimbător, după placul omenească, pe care firea
 nu-l împiedică deloc. 133. Cloacă : Infernul, unde se află Limbul. 134. El : în text : „I”, inițiala
 numelui Iehova. 136. Eli : adică Eloii, cuvînt ebraic ce înseamnă „puternic”. 139. Dealul :
 muntele Purgatoriului, în vîrfurile căruia se află Raiul pămîntesc. 142. Cînd : de la prima la a
 șaptea oră a zilei de primăvară în care a fost creat. Cadrantu- : cînd la amiază trece peste
 meridian și intră în pătrarul occidental. Deci Adam a stat în Raiul pămîntesc de la șase de
 dimineață pînă la unu după-amiază.

683

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXVII

Cerul al optulea, înstelat :
 sufletele triumfătoare.

Cerul al nouălea, primul mobil :
 stihiiile îngerești

Slava Sfintei Treimi și invectiva Sfîntului

Petru împotriva papilor (1-66) Privirea

lui Dante spre Pămînt (67-108) Firea

cerului al nouălea și invectiva împotriva

poftelor omenești (109-148)

1 Pe Tatăl, Fiul și pe Duhul Sfînt

cînta tot Paradisu-ntru mîrire

așa că mă-mbăta suavul cînt.

4 Iar ce vedeam părea că-i o zîmbire

a-ntregii lumi, fiindcă-a mea beție

mi-a-ntrat și prin auz, și prin privire.

7 O, dulce-a dulcii lumi împărăție,

o, viață plină de amor și pace,

o, făr' de griji vegheată bogăție !

10 Și-au stat acele patru lămpi vivace
în fața mea, iar cea ce-ntîi veni
văzui cum tot mai de lucruri se face,
13 și-așa era cum cred c-ar deveni
și Jupiter de-ar fi, și el și Marte,
vulturi în cer și cu-alte pene-ar fi.

16 Prevăzul cel divin ce-aici împarte
și timp și-oficii, i-a silit să tacă
pe toți din sfîntul cor și-n orice parte,

2. -ntru mărire : proslăvind. 3. -mbăta : Cf. psalmul XXXVI, 9 : „Se vor îmbăta de bogățiile
casei Tale și setea și-o vor stîmpăra cu torentele bucuriei Tale”. 5. Lumi : „fiindcă toate
lucrurile frumoase din ea : stelele, florile, marea, cerul, păreau a se fi adunat acolo, pentru
a forma o frumusețe unică și supremă, care era nu numai pentru bucuria ochilor, ci și a
auzului, din cauza cîntecelor dulci ce le auzeau” (Steiner). 9. Vegheată : singură, fiindcă, o
dată cucerită, nimeni nu ne-o poate răpi. 10. Patru : Sfîntul Petru, Sfîntul Iacob, Sfîntul Ioan
și Adam. 11. -ntîi : Sfîntul Petru. 12. De lucruri : luminoase. 13. Cum : cum ar deveni planetele
Jupiter și Marte dacă și-ar preschimba culoarea una cu a celeilalte, Jupiter devenind roșu,
iar Marte alb. Cf. Convivio, II, XIV : „Jupiter se arată alb, aproape argintiu, printre celelalte
stele, dar Marte ne apare de culoarea focului”. 15. Vulturi : stele. Comparatie cam îndrăz-
neață, dar în gustul artei poetice medievale. Alte pene : cu penele (culoarea luminii) celuiilalt.
16. Prevăzul : Providența. 17. Timp și-oficii : ce trebuie să facă fiecare și cît. 18. Parte : și
pe cerul întreg, și pe fiecare suflet în parte.

684

PARADISUL

19 și-un glas vorbi : – „Să nu te mire dacă
mă schimb așa, că-n toți, pe cît timp eu
voi spune-aici, schimbare-o să se facă.

22 Acel ce-n lume-urzipă locul meu,
al meu, al meu, că e vacant oficiu
în fața Fiului lui Dumnezeu,

25 făcu din cimiteriul meu ospiciu
de sînge și putori, cari pentru-acel
pervers zvîrlit de-aici sînt un deliciu !”.

28 Văzui tot ceru-atunci luînd la fel
culoarea cea ce Feb o zugrăvește
în zori și-amurg pe norii-opuși cu el.

31 Și cum femeia demnă ce-și păzește
vegheat virtutea, chiar numai cînd ea
aude-al[e-]altei greșuri, se-ngrozește,

34 așa s-a-ngălbenit și Doamna mea,
și-așa s-a-ntunecat și ceru-mi pare,
pe cînd supremul Domn ne pătinea.

37 Apoi din nou purcese-o cuvîntare,
avînd o voce-atîta de schimbată
cum chipul lui nu-i fu schimbat mai tare :

19. Un glas : Sfîntul Petru, care prevestește lui Dante scena ce se va întîmpla, adică faptul
că întregul Rai își va schimba culoarea într-un roșu aprins, de rușine, la auzul corupției curții
papale, revelată și înfierată cu aspre cuvinte de către primul întemeietor al Bisericii romane.

22. Acel : dacă ținem seamă de anul închipuit al viziunii (1300), Bonifaciu al VIII-lea. Dar,
dacă ne gîndim la anii în care Dante a scris aceste din urmă cîntece ale Paradisului, Ioan
al XXII-lea. Uzurpă : s-ar potrivi foarte bine lui Bonifaciu al VIII-lea, a cărui alegere la scaunul
papal Dante o socotea nu numai nelegitimă, dar și de inspirație diabolică. 23. Al meu : repeta-
rea de trei ori a acestui cuvînt arată toată indignarea Sfîntului Petru pentru profanarea unui
lucru așa de sfînt ca scaunul pontifical, întemeiat de Isus Cristos și ajuns marfă de cumpărat
prin bani. 25. Cimiteriul : Roma, unde Sfîntul Petru a murit și a fost îngropat. Ospiciu : în
text : „cloacă”. 26. Sînge : cruzimi sîngeroase. Putori : corupție. Acel : Lucifer, care, firește,

se bucură de joshnicia la care a ajuns Biserica lui Cristos. Cf. Sfânta Ecaterina, Cartea doctrinei divine, p. 251 : „Acești nemernici, nedemni de a fi slujitori ai altarului, sînt diavoli întrupați, fiindcă prin ticăloșia lor s-au conformat voinței diavolului”. 29. Feb : soarele. 30. Opuși : cînd razele soarelui se află în dosul lor, la revărsatul zorilor și în amurg. Cf. Ovidiu, *Metamorphoses*, III, 183 și urm. : „qui color infectis adversi solis ab ictu Nubibus esse solet aut purpureae Aurorae Is fuit in vultu visae sine veste Dionae”. 33. Greșuri : greșeli. 34. -ngălbenit : în text numai : „și-a schimbat culoarea”. Coșbuc admite interpretarea lui D’Ancona (*Scritti danteschi*, Firenze, Sansoni, 1913, p. 460), care, dacă se potrivește cu acea întunecare a cerului despre care se vorbește în versul următor, totuși ne miră, într-un moment în care tot Paradisul roșește de indignare la cuvintele Sfîntului Petru. Comentatorii moderni interpretează unii cu înroșit (ca *Torraca* și *Steiner*), alții cu îngălbenit (ca *Passerini* și *Del Lungo*). Credem că interpretarea justă este aceasta din urmă, cu toate că nu prea se potrivește cu atitudinea întregului Rai în această ocazie – fiindcă un pasaj din *Convivio* (IV, 25) lămurește că, după Dante, culoarea feței celui ce se rușinează poate să fie și paloarea : „...după cum vedem la fecioare și la femeile oneste... care toate se colorează la față de culoarea palidă sau roșie”. 36. Pe cînd : în clipa în care Isus Cristos a murit pe cruce. Cf. *Matei*, XXVII, 45 : „De la ceasul al șaselea pînă la ceasul al nouălea s-a făcut întuneric peste toată țara”.

685

DIVINA COMEDIE

40 – „N-a fost mireasa lui Cristos păstrată
printr-al meu sînge și-a[l] lui Clet și Linul,
spre-a fi la-ngrămădiri de-averi uzată,
43 ci Sixt și Piu, Calist și-Urban suspinul
din urm-al lor cu sînge și-l vărsară,
ăst cer spre-a-l dobîndi mai cu deplinul.
46 N-a fost al nostru gînd ca pe popor
să-l ție-acei ce-n scaun ne urmară
pe-o parte-n dreapta, pe-alta-n stînga lor,
49 nici cheile cari mie mi se dară,
s-ajung-un semn pe steaguri ce stîrpsc
pe-acei ce drepti creștini se botezară,
52 nici eu figură de sigil prostesc
pe bule pline de minciuni vîndute,
de cari mă rușinez și mă-ngrozesc !
55 Pășunile sînt toate-acum umplute
de lupi rapaci în haina ciobănească –
mînie sfîntă, cum nu cazi mai iute !
58 Să bea al nostru sînge-o să pornească
gasconi și basci ! Oh, bunule-nceput,
ce trist sfîrșit ți-e scris să te-njosească !
57. O cum (a).

40. Mireasa : Biserica. 41. Al meu : prin martiriul meu (al Sfîntului Petru). Clet : al doilea pontif, care a păstorit de la 78 la 91 d.Cr. și care, după cum se citește în *Brev. roman.* (XXVI) : „Domitiano imperatore, secunda post Neronem persecutione, martyrio coronatus est et in Vaticano iuxta corpus beati Petri sepultus”. Linul : primul episcop al Romei și primul pontif după Sfîntul Petru, a cărui viață a scris-o. A păstorit de la 66 la 78 d.Cr. și a fost decapitat „ob constantiae christianae fidei, jussu Saturnini, impij et ingratisissimi consularis, cuius filiam a demonum liberaverat” (*Brev. roman.*, 23 sept.). 42. Uzată : întrebuințată, folosită. 43. Sixt : Sixt I, papă de la 117 la 127 ; a fost martirizat sub împăratul Adrian. Piu : din Aquilea, papă cu numele de Pius I, de la 156 la 165 ; a fost și el martir. Calist : Calist I (217-222) ; a suferit martiriul sub împăratul Alexandru Sever. Despre el știm din *Brev. roman.*, 14 oct., că : „aedificavit basilicam Sanctae Mariae trans Tiberim, et in via Appia vetus coemeterium ampliavit, in quo multi sancti sacerdotes et martyres sepulti sunt...”. Urban : Urban I, urmașul lui Calist ; papă de la 222 la 230. A fost și el martirizat și îngropat în „Coemeterio Pretextati”. 48. -n dreapta : cf. *Matei*, XXV, 31 și urm. : „Fiul Omului îi va despărți pe unii de alții, cum desparte păstorul oile de capre, și va pune oile la dreapta, iar caprele la stînga Lui”. Cu toate

că imaginea este luată din acest pasaj din Evanghelie, tonul acestor versuri este ironic, dat fiind că aici Sfântul Petru face aluzie la protecția și persecuția papilor față de turma lor creștinească, ce ar trebui să fie iubită în întregime de către păstorul ei. Poate se și face aluzie la protecția guelfilor și a „albilor” și la persecutarea ghibelinilor și a „negrilor”. 49. Cheile : cf. Purgatoriul, IX, 117 și Paradisul, XXIII, 139. 50. Steaguri : militare, războinice. 52. Eu : chipul Sfântului Petru imprimat pe pecetea papală. Prostesc : fiindcă bulele și decretetele pecetluite cu chipul Sfântului Petru erau de multe ori nedrepte. 56. Lupi : Cf. Matei, VII, 15 : „Păziți-vă de proorocii mincinoși. Ei vin la voi îmbrăcați în haine de oi, dar pe dinăuntru sînt niște lupi răpitori”. 59. Gasconi : face aluzie la papa Clement al V-lea, din Gasconia, pentru care cf. Infernul, XIX, 83. Basci : Ioan al XXII-lea și favoriții lui. -nceput : începutul Bisericii, întemeiată cu sîngele atîtor martiri. 60. Sfirșit : de a hrăni atîția prelați corupți.

686

PARADISUL

61 Ci 'nalt Prevăzul, cel ce-a susținut
prin Scipio gloria Romei, va răspunde
curînd, cred eu, cu ajutorul vrut.

64 Iar tu, acel ce iar vei merge de-unde
veniși în lut, acestea să le spui,
și ce n-ascund nici eu, nici tu n-ascunde”.

67 Cum fulguie văzduhul nostru-ai cui
vapori îngheață sus, cînd Căpriorul
atinge soarele cu cornul lui,

70 așa-n eter ninge frumos tot norul
de fulgi triumfători, suind, acei
ce-au fost cu noi 'nainte-a-ncepe zborul.

73 Și-urmînd suirea lor cu ochii mei
i-am tot urmat pînă la mediu-n care
a pus un vâl distanța peste ei.

76 Ci-mi zise Doamna mea, vîzînd că-n zare
mereu privesc tot numai spre 'nălțime :
– „Privește-n jos și-ți vezi a ta cărare”.

79 Din clipa deci a reprivirii prime
făcui întregul arc care separă
o margine de miezu-ntîiei clime.

82 Vedeam dincoace pe-unde-avu povară
iubită Zeus, dincolo-n zări deșarte
la Gade-a lui Ulise cale-amară.

64. Iar tu ce-o să scobori acolo (a). 75-77. înălțime, adîncime (a).

61. Prevăzul : Providența. 62. Scipio : pentru Dante, apărarea Romei, amenințată de Hanibal, a fost voită de Dumnezeu, căci, mai tîrziu, Roma păgînă avea să devină reședința șefului Bisericii creștine. 66. N-ascunde : iată deci misiunea încredințată lui Dante de către Sfântul Petru. 68. Îngheață : schimbîndu-se în fulgi de zăpadă. Cînd : în timpul solstițiului de iarnă, cînd soarele se găsește în zodia Capricornului. 71. Fulgi : seamănă sufletele triumfătoare cu fulgi luminoși de zăpadă care, în loc de a cădea jos, se urcă în sus, spre Empireu, de unde s-au coborît. 72. Zborul : de reîntoarcere în centrul Empireului. 74. Mediu- : spațiul întrepus. 75. A pus : a se construi : „distanța a pus un vâl peste ei”. 78. -n jos : spre pămînt. Și-ți vezi : drumul ce l-ai făcut. Nu e bine să ne uităm numai la țintă, ci să ne întoarcem din cînd în cînd privirea spre locul de unde am pornit, ca să ne îmbărbătăm, vîzînd drumul parcurs. 79. Clipa : pe atunci, în constelația Gemenilor era meridianul Ierusalimului (Paradisul, XXII, 152), pe cînd acum, către amurg, se găsește deplasat cu 90°, astfel încît, dincolo de Gade (a lui Ulise cale-amară), Dante vede oceanul Atlantic. Prime : de cînd pentru întîia oară (Paradisul, XXII, 133) se uitase în jos spre a privi pămîntul. 81. Clime : după oamenii din Evul Mediu, climele sau zonele de pămînt locuibil în care era împărțit pămîntul erau șapte și paralele cu ecuatorul. Prima climă începea la meridianul Gangelui, la gradul 12 și 1/2 de latitudine și isprăvea la gradul 20 și 1/2. Din punctul unde această zonă (miezul întîiei clime) este întretăiată de meridian pînă la orizontul occidental, unde ea sfirșește, se formează un

arc de 90°. 82. Pe unde : țărmlu fenician, din care Jupiter, cu înfățișarea unui taur, răpi pe Europa (povară iubită). 84. Gade : Cadix, adică strămoșul Gibraltarului, coloanele lui Hercule, dincolo de care, după vechile povestiri elene, ajunse până la oamenii din Evul Mediu, Ulise îndrăzni să treacă. Cf. Infernul, XXVI, 125. Amară : fiindcă, ajuns în fața unui munte înalt, se dezlănțu o furtună care învârti de trei ori pe loc nava cutezătorilor eroi, înecând-o.

687

DIVINA COMEDIE

85 Și-aș fi putut să văd mai multă parte
dintr-ăst pământ, dar soarele stătea
mai mult decât c-un semn, sub noi, departe.

88 Ci-apururi îndrăgita mintea mea
de-a mea Stăpînă n-arse niciodată
de-atîta dor ca să privesc la ea :

91 oricîte firea și-arta noastră cată
momeli de-a prinde mintea, prin vedere,
în cartea vie, ca și-n cea pictată,

94 nimic nu sînt pe lîng-acea plăcere
divin-acum, ce-ntreg m-a luminat
privindu-i fața ce zîmbea-n tăcere.

97 Puterea deci, ce ochii ei mi-au dat,
m-a smuls din mîndrul cuib ce-al Ledei fuse
și-n cel mai iute cer m-a ridicat.

100 Dar părțile-i extrem de iuți și suse
atît e de-uniform, încît e greu
să spui în care parte-a lui mă puse.

103 Dar ea-ncepu, vîzîndu-mi dorul meu,
și-așa zîmbea, că-n zîmbetele-i pline
părea că rîde însuși Dumnezeu :

106 – „Ființa lumii care centru-l ține
etern pe loc, dar totu-n jur mișcîndu-l,
de-aici începe ca din dată fine.

86. înainte (a). 88. mințe (a). 90. fierbinte (a). 94. n-or fi (a). 100. Ci-n (a).

87. Semn : mai mult de 30°. Cu alte cuvinte, Dante „ar fi putut să zărească de-acolo mai multă parte de pământ, dacă între el și soare nu s-ar fi interpus zodia Taurului și parte din aceea a Berbecului (mai mult decât c-un semn), dintre acelea ale zodiacului” (Del Lungo). Mai simplu : Dante ar fi văzut de-acolo mai mult pământ, dacă acesta ar fi fost luminat de soare.

92. Momeli : ca să atragă atenția oamenilor și să le cucerească mintea, fie în frumusețea trupurilor omenești (carnea vie), fie în operele lor de artă (cea pictată). Cf. Convivio, IV, 25 : „Orînduiala mădulelor noastre pricinuieste o plăcere a nu știu cărei armonii minunate”.

98. Cuib : zodia Gemenilor (Castor și Pollux) născuți din oul Ledei, fecundat de Jupiter, care o iubi pe aceasta, sub înfățișarea unei lebede. Cf. Ovidiu, Heroides, XVII, 55 și urm.

99. Mai iute : primul mobil, care, „fiind cel mai întins din toate, este clar ca, împlinindu-și revoluția și mișcarea diurnă, să fie cel mai iute dintre toate cerurile” (Della Valle). 101. E : sînt atît de uniforme... E greu : fiindcă și părțile cele mai apropiate de pământ, și cele mai depărtate (suse) nu se deosebesc, fiind egale și ca iuțea, și ca lumină. Foarte bună mi se pare observația lui Parodi, în Bollettino della Società Dantesca, XXVI, 66 : „Începe aici să se destrame conceptul de spațiu : primul mobil mai este încă un corp, dar atare încît ne face să presimțim infinitul pe marginile căruia se învîrtește”. 104. Pline : neascunse, fâțișe.

105. Rîde : părea că reflectă bucuria însăși a lui Dumnezeu. 106. Ființa : „forța care constituie ființa lumii își are prima sa obîrșie în cerul al nouălea și face astfel ca Pământul să stea nemișcat în centrul Universului și ca cerurile să se învîrtească în jurul lui cu iuțea. Lumea noastră deci începe de la primul mobil, fiindcă mai sus n-are nici o putere. În acestea și în versurile care urmează Beatrice explică lui Dante : care este firea și funcția primului mobil ; cum din el pornește mișcarea celorlalte ceruri și cum el măsoară timpul, care se naște din acest cer așezat între lumea sensibilă și cea insensibilă, între finit și infinit” (Steiner).

688

PARADISUL

109 Țst cer nu-i nicăieri decît în gîndul
lui Dumnezeu, din care-amor s-aprinde
spre-a-i da mișcări, și curs spre-a fi plouîndu-l.

112 Lumina și iubirea-n cerc îl prinde
cum el pe toate ; dar cuprinsul lui
îl știe singur Cel care-l cuprinde.

115 Mișcarea-i prin nimic distinctă nu-i ;
ci toate-a lor cu-a sa-și măsoară pasul,
precum pe cinci și doi în zece-i pui.

118 Cum are timpul rădăcini în vasul
de-aici, și-ntr-altul foile-i altunde,
ți-e clar acum ca dată cu compasul.

121 Ah, pofta ea cum poate să-l scufunde
pe om în ea, și-s toți fără putere
să scoaț-afară capul de subt unde !

124 Dă bune flori, ce-i drept, umana vrere
dar multe ploi ce varsă ne-ncetat
din prune dulci le face-urlopuri de fiere.

127 Găsești credință azi și gînd curat
de-abia la prunci, dar ambele-mpreună
se pierd, cînd nici mustață nu le-a dat.

130 Cît timp mai bîlbîiește-un prunc, ajună ;
cu limba-ntreagă stă numai să-ndoape
orice mîncare-n orișicare lună.

109. Nicăieri : răspunde la a doua întrebare a lui Dante (adică unde se găsește primul mobil), arătînd că acest cer nu se găsește în nici un loc anume, fiindcă nu primește nici un impuls sau mișcare de la cerul superior, fiind mișcat numai de Dumnezeu, în a cărui minte se aprinde iubirea, care face pe acest cer să se învîrtească, el comunicînd virtutea și celor inferioare.

110. Din care : a se construi și a se înțelege : „din care (gînd al lui Dumnezeu) s-aprinde amor, care-i da mișcarea și înrîurirea (curs) pe care o plouă asupra celorlalte ceruri de dedesubt”.

Se știe că mișcarea cerurilor e datorată iubirii sufletului motor, care dorește a se apropia de Dumnezeu, și înrîurirea este de așa natură, încît fiecare este pasiv față de cerul superior și activ față de cerul inferior. Primesc înrîurirea cerului superior și o comunică cerului inferior.

112. Lumina : lumina și iubirea lui Dumnezeu cuprind în cerc primul mobil, după cum el cuprinde în sine pe toate celelalte, dar cerul cuprins de Dumnezeu (Empireul) e știut numai de El, îl înțelege numai Dumnezeu care îl cuprinde. 115. Mișcarea-i : a primului mobil.

Nimic : prin mișcarea unui alt cer, deosebit de el. 116. Toate : mișcările celorlalte ceruri, de dedesubtul lui. A sa : cu mișcarea primului mobil. 117. Precum : după cum zece este măsurat de cinci, jumătatea sa, și doi a cincea parte a sa. Cu alte cuvinte, mișcarea primului mobil nu este măsurată de o altă mișcare, a altui cer (Empireul fiind nemișcat). Dimpotrivă, mișcarea primului mobil măsoară toate celelalte mișcări ale cerurilor inferioare (de dedesubt), care au o iuțeață treptat-treptat mai mică, precum cinci și doi sînt mai mici decît zece.

118. Timpul : acum trebuie să ți se pară clar, ca un adevăr geometric (cu compasul), cum timpul își are rădăcinile ascunse în primul mobil (vasul de-aici), iar foile (faptele zilnice, întrucît se manifestă în timp), în influența cerurilor celorlalte. 121. Ah, pofta : a se înțelege : „Ah, poftă, cum poți să-l scufunzi pe om sub tine (în ea), încît nimeni nu mai are puterea de a-și scoate capul de sub valuri !”.

125. Ploi : pasiunile nestăpînite. Cred că se face aluzie și la unele influențe rele ale planetelor, care însă, după părerea lui Dante, se pot înlătura prin actul voinței, ele neîmpiedicînd liberul arbitru. 126. Urlupi : prune tinere, necoapte ; aici, în sensul de prune stricate de prea multă ploaie. 131. Să-ndoape : întrebuițat ca verb

689

DIVINA COMEDIE

133 Ca mic copil ascultă, stă aproape
de mama lui, dar clar cînd el vorbește
el nu hrănește-alt dor decît s-o-ngroape.

136 Și pielea, albă-ntîi, i se-nnegrește
tot astfel mîndrei fiice-a celui care
ne vine-n zori și-n murg ne părăsește.
139 Gîndește-acum spre-a nu-ți mai fi mirare
că neamul vostru deviaz-așa,
fiindcă el cîrmaci pe nimeni n-are.

142 Ci-ntreg ghenaru-n martie nu va-ntra
pentru sutimea cea nesocotită,
și-aceste roți de sus vor răsuna

145 așa că soarta cea de mult dorită
va-ntoarce-a navei pupă-n locul prorii,
și drept pluti-va flota cîrmuită

148 și fruct adevărat urma-va florii”.

141. niciunul (a). 148. Că (a).

tranzitiv : „a îndopa o mîncare”, în loc de „a se îndopa cu o mîncare”. 134. Dar clar : a se
construi : „dar cînd el vorbește clar” (cînd a crescut și a devenit mare). 136. Și pielea : e vorba
de Auroră (mîndra fiică a Soarelui), care, fiind albă dimineața, se înnegrește cînd se înnop-
tează. 141. Cîrmaci : fiindcă și scaunul papal e vacant în fața fiului lui Dumnezeu și fiindcă
tronul imperial din Roma e părăsit. 142. Ghenaru- : luna ianuarie nu se va preschimba într-o
lună de primăvară din cauza neglijării celor douăsprezece minute (a suta parte dintr-o zi)
care s-a făcut în calendarul gregorian ; și cerurile vor produce o gravă întîmplare, care va
servi de pildă omenirii rătăcite din lipsă de conducător. Ironia lui Dante consistă în faptul că
în loc de a spune că acest eveniment se va întîmpla foarte curînd, ne arată că nu vor trece
secolele necesare pentru ca, din neglijența celor douăsprezece minute, ianuarie să ajungă o
lună de primăvară. 144. Roți : ceruri. Răsuna : vor înfuri în așa fel, încît vor arăta toată
mînia lui Dumnezeu. În text : „vor răcni”. Cf. Ieremia, XXV, 30 : „Domnul va răcni de sus ;
din lăcașul Lui cel sfînt va face să răsune glasul ; va răcni împotriva focului locuinței Lui”.
145. Dorită : mînia lui Dumnezeu, dorită de toți asupriții și nedreptățiții, ca o răzbunare
împotriva cîrmacilor răi. 146. -ntoarce : se va schimba cu totul, și în bine, mersul omenirii.
Se vede că, atunci cînd Dante compunea acest cînt, avea o licărire de speranță pentru îndrep-
tarea lucrurilor bisericesti ale Italiei.

690

PARADISUL

Cîntul XXVIII

Cerul al nouălea, cristalin :

stihiile îngerești

Punctul strălucitor și cele nouă cercuri de
foc (1-39) Relațiile între cele nouă stihii
îngerești și ceruri (40-96) Denumirea și
distribuția stihilor îngerești (97-139)

1 Cînd Ea care-mi sădește Raiu-n minte
sfîrși s-arate-adevărata stare

a specii-umane-n viața ei prezinte,

4 cum vede-un om într-o oglind-o zare
ce-o dă aprinsă-n dosu-i o făclie,

cît timp în vază și-n cuget nici n-o are,

7 și cum se-ntoarce-apoi voind să știe

de este-aieve-n dos ca-n fața lui

și vede-acord ca-n vers și melodie :

10 precum îmi amintesc, la fel făcui

privind în mîndrii ochi în cari iubirea

întinse lațu-n care prins eu fui,

13 și-așa mă-ntoarcei și-mi izbi privirea

aceea ce-ntr-acest volum s-arată

oricînd cu-adinsul îi observi rotirea.

16 Un punct văzui ce-așa de-nflăcărată

lucoare-avea, că via lui lumină
de-nfoacă ochii-i face orbi deodată.

8. De-i spune-un adevăr oglinda lui (a). 12. un laț (a). 13. Iar când (a).

1. Ea : Beatrice. Sădește : făcându-mă să cunosc și să gust tainele Raiului. 4. Zare : lumină.

6. În vâz : înainte s-o fi văzut. -n cuget : înainte chiar de a și-o fi închipuit. 8. -n fața : în oglinda dinaintea lui. 9. -n vers : măsura timpului cu care se privește melodia. Melodie : a cântecului. 10. La fel : când eu, privind în ochii Beatricei, am văzut în ei ceea ce (punctul radios al Dumnezeirii) mi se arată a fi oglindit de ei. 12. Întinse : pe timpul Vieții Noi.

14. Acest volum : în cer. 15. Cu-adinsul : cu atenție. 16. Un punct : Cf. Aristotel, De anima, III : „Punctul și fiecare lucru indivizibil se cunoaște prin negația diviziunii ; fiindcă formele simple și indivizibile nu sînt în inteligența noastră, în act, ci numai în putință ; că, dacă ar fi în act, nu s-ar cunoaște prin negație”. Tot astfel în Summa theologica, I, 1, 11 : „Punctul e acela care n-are părți. Deci prin el ne reprezentăm pe Dumnezeu”.

691

DIVINA COMEDIE

19 Și chiar și-o stea ce-aici ni-e mai puțină,
ar fi putut, cum vezi o stea cu stea
alături stînd, să-ți par-o lună plină.

22 Departe-atît cît poate și-ar părea
un cerc de lună care-l zugrăvește
cînd deși vapori s-au strîns pe lîngă ea :

25 departe-atît un cerc de foc rotește
și iute-astfel că-i lin pe lîngă el
supremul cerc ce lumea ne-ocolește.

28 De-al doilea este-ncins acest inel
de-al treilea el, și rînd pe rînd de-acinde
un cerc pe-alt cerc așa se-ncing la fel.

31 Mai sus apoi al șaptelea se-ntinde
și-atît de larg c-a Henei servă, poate,
ar fi prea strîmtă-n sineși a-l cuprinde.

34 Vin alte două roți apoi, și toate
pe cît de primul cerc se-ndepărtau
pe-atîta-n curs aveau mai line roate,
37 și-atît mai sincer foc le-nflăcărau
pe cît de-aproape-s de lumina pură,
fiind, cred eu, că mai pătruns-o au.

40 Iar Doamna mea vîzînd în cît-arsură
de dor eram : – „De-acest focșor divin
atîrnă tot, și ceruri, și natură.

19. Și care stea, ce-aici (a). 20-21. Putea, așa cum vezi alături stînd o stea (a). precum (a). 22. Departe poate, atît cît și-ar părea (a). 25. ocolește (a). Un cerc de foc pe lîngă punct rotește (b). ocolește (A). Am introdus în text ultimul cuvînt din varianta (b) ca să nu se repete același cuvînt în rimă. 26. că-n fug-ar fi învins (a). c-ar fi întrecut și-acel (a). 27. lumile (a). Suprem ocol ce-ntreagă lume (b). 28. cuprins acest inel (a). 30. e-ncins (a). 31. Al șaptelea mai sus de el se-ntinde (A). Am trecut în text varianta (a), mai clară. 34. și-a fiecării (a). 35. Pe-atît mișcării (a). 36. și-n curs (a). 38. Cui mai aproape-i stă (a). 39. în multă (a). mult o însînează (c).

19. Puțină : mică. 20. Cum vezi : a se construi : „cum vezi stînd alături o stea cu o altă stea”. 21. O lună : punctul radios al Dumnezeirii este așa de mic, încît cea mai mică dintre stele, pusă alături de el, ar părea mare cît o lună plină. 22. Departe : a se înțelege : „Împrejurul aceluia punct radios și la o distanță de el, așa de mică, încît nu întrece pe aceea care este între lună și propriul ei nimb, se rotea un cerc ca de foc, și atît de iute, încît întrecea iuțimea primului mobil”. 23. Cerc : nimb. Zugrăvește : cu razele sale. 26. Lin : încet. 27. Supremul : primul mobil, cel mai iute dintre ceruri, fiind mai aproape de Dumnezeu. 28. Al doilea : e vorba de cele nouă stihii sau coruri îngerești : al serafimilor, al heruvimilor, al tronurilor, al stăpînirilor, al virtuților, al puterilor, al principatelor, al arhanghelilor și al îngerilor, care

sînt grupați trei cîte trei, în trei ierarhii, și care se rotesc împrejurul punctului radios al Dumnezeirii cu o iuțeală ce descrește cu cît se îndepărtează de el. Inel : primul cerc al serafimilor. 29. Acinde : formă obișnuită la Coșbuc. 32. Servă : Iris, fiica lui Taumas și a Electrei, trimisă Lunonei, reprezintă personificarea curcubeului. 33. Prea strîmtă : cu alte cuvinte, al șaptelea cerc îngeresc apăsarea mai întins decît curcubeul. 34. Două : a arhanghelilor și a îngerilor. 36. Line : domoale, încete. 37. Sincer : mai luminos, mai curat, mai asemănător cu lumina lui Dumnezeu. 39. Pătruns : fiindcă sufletele îngerești din care sînt alcătuite pătrund mai adînc în lumina adevărului absolut. 41. Focșor : punctul radios al Dumnezeirii.

692

PARADISUL

43 Să știi că primul cerc, cel mai vecin
cu el, rotește-așa de iute-o cale
prin multul său amor de care-i plin”.

46 Dar eu : – „De-ar fi și-n lumile mortale
un curs astfel cum vîd în cerul sfînt,
sătul aș fi cu-aceste spuse-a tale ;

49 că-n lumea ce-o vedem de pe pămînt
eu vîd rotiri cu-atîta mai divine
pe cît de centru mai departe sînt.

52 Deci, dorul meu de-i scris să aib-o fine
aci-ntr-acest sublim și-angelic templu
ce numai foc și-amor cuprinde-n sine,

55 dorire-aș să mai știi de ce-n exemplu
nu-i tot asemeni cum ni-l dă izvodul,
câci eu degeaba stau și le contemlu”.

58 „Spre-atare nod de n-ai tu mîini în modul
cerut să-l tai, nu-ți fie de minune,
câci strîns așa prin ne-ncercare-i nodul.”

61 Așa mi-a zis, și-apoi : – „De-ai gînd a pune
sfîrșit dorinții, prinde-mi ale mele
cuvinte-n cap și-ascultă ce voi spune.

64 Sînt cruguri strîmte-ori largi, a multor stele,
cum e puțin-ori mult-acea virtute
ce-n toate-ale lor părți e pusă-n ele.

44. Incheea roții atît de iute (a). 45. Prin multu-amor pătruns în întregime (a).

47. în ordinea dintr-aste roți supreme (a). ca-n ceru-acest suprem (a). 48. Sătul aș
fi cu (a). Sătul avea-m-ar cea ce-mi e propusă (b). 49. Ci jos în lumea cea care-o
vîd (a). 51. din centru au (a). Pe cît umblet ’n extrem (a). 53. Cui margine lumina-i
dă și-amorul (a). 55. Aș vrea să știi deplin (a). Nevoe-mi e să știu (b). 56. Nu-i
ordinea (a). 57. Câci eu prin mine (a). 59. mirare (a). 60. Prin ne-ncercare-i strîns
atîta (c). 64. Sînt largi ori strîmte cercuri corporale (a și c). 66. Ce-n toate-ale lor
părți ia stări egale (a).

Cf. Aristotel, *Metaphisica*, XXX, 7 : „De acest principiu deci afirmă atît cerul, cît și firea, și
acest principiu e Dumnezeu”. 43. Primul : al serafimilor. 45. Amor : care îl împinge să se
confunde cu divinitatea. 46. De-ar fi : „Dante, privind stihiiile îngerești, observă o deosebire
între rînduiala lor și aceea a cerurilor. Și întrebă pe Beatrice cum și din ce motiv apropierea
mai mare de centrul lor (punctul radios) face să pară mai iute mișcarea circulară a stihiiilor
îngerești, cîtă vreme această mișcare în ceruri (al căror centru e lumea sensibilă) e cu atît
mai iute, cu cît ei sînt mai departe de centru : înceată în cerul Lunii, foarte iute în primul
mobil” (Del Lungo). 50. Divine : mai pline de putere dumnezeiască, deci mai iuți. 52. O fine :
să fie împlinit. 53. Templu : primul mobil. 54. Foc și-amor : știința și mila lui Dumnezeu.
55. Exemplu : lumea sensibilă, orînduirea cerurilor. 56. Izvodul : orînduirea stihiiilor înge-
rești. 57. Degeaba : fiindcă nu înțeleg nimic. 58. Nod : dificultate. Mîini : în text : degete.
60. Ne-ncercare : din cauză că nimeni n-a căutat să-l dezlege, nodul a devenit așa de strîns
cum vezi. 62. Dorinții : dorinței tale de a-ți lămuri îndoiala în care ești. 63. -n cap : se leagă
de „prinde-mi” din versul precedent. 64. Cruguri : orbite, cercuri. 65. Virtute : înrîurire.

Cercurile mai întinse exercită o influență mai mare asupra lumii de dedesubtul lor, iar cele mai mici una mai mică. 66. -n toate : această virtute se întinde în toate părțile fiecărui cer.

693

DIVINA COMEDIE

67 Un plus de bun vrea plusul și-n salute ;
salutea-n plus și-un plus de corp voiește
cînd are-ale lui părți egal umplute.

70 Deci ăstui cerc ce-n sine-aici răpește
întreaga lume,-acela-i corespunde
ce mai perfect și știe, și iubește.

73 Și-acum de pui măsura-n roți oriunde,
conform virtuții lor nu pe-aparența
substanțelor ce par a fi rotunde,

76 tu poți vedea ce-adîncă-i conivența
de mare-ori mic și mult ori mai puțin
în orice crug cum are-nteligența”.

79 Precum rămîne splendid și senin
văzduhul sus, cînd vîntul nordic bate
umflînd al său obraz pe cel mai lin,

82 și-mprăștie noaptea ceții ce-adunate
zăcea pe văi, și rîde cerul iar
cu tot ce are mîndru să ne-arate,

85 așa fui eu, cînd cu răspunsu[-i] clar
[m-a pregătît], și spre-adevăr vedere
mi-a dat, să-l văd ca steaua-n cer de clar.

88 Iar cînd tăcu, atîta schinteiere,
cum dă un fier din foc, prin toată zarea
așa-mprăștiau schintei și-aceste sfere

67. Mai bun-o vrere vreau (a). 68. Mai mare-un bine-n corp mai larg (a). 69. de-
pline (a). 71. Totimea toată (a). 72. cunoaște (c). 75. Ce-n form-apar rotunde (a).
76. consecvența (a). 77. Ce mare le-o da mult și mic puținul (a). 79. se-ntorc splen-
doarea și seninul (a). 80. În aer sus (a). în vîntul dimineței (a). 81. suflînd din cel
mai blînd obraz, și plînsul (a). 82. Văzduh de-o turbure-ncărcare-a ceții (a). Îl
curățâ (a). 83. frumuseții (a). 85. răspunsul (A). ea mi-a dat ca de (a). 86. răspunsul
clar (A). 89. Nu e din fier ce arde altfel jocul (a). 90. Schinteilor (a).

67. Salute : efecte salutare. 68. Corp : extensiune. 69. Umplute : desăvîrșite în sine și
potrivite operațiunilor care se cer de la ele. 70. ăstui : primul mobil. Răpește : tîrăște după
sine Universul întreg, imprimînd mișcarea asupra Pămîntului. 72. Ce : corul serafimilor, mai
plin de iubire și de știința dumnezeiască. 73. Pui măsura : dacă apreciezi cerurile nu după
aparență, ci după virtutea lor și în relațiile lor reciproce. 76. Conivența : potrivirea. A se
înțelege : „Dacă ai compara între ele stihiiile îngerești și cerurile, sub raportul virtuții fiecă-
ruia, ai descoperi, cu mintea ta, o minunată potrivire între cerul cel mai mare și corul cel mai
virtuos ; între cerul mai puțin întins și corul mai puțin virtuos, după cum mai mult sau mai
puțin virtuoașă este inteligența prepusă lor”. 81. Pe cel : obrazul drept al zeului Borea, adică
vîntul de nord-vest, mai lin decît cel nordic și care aduce vreme bună. 82. Adunate : adunată.
85. Cînd : în text : „cînd stăpîna mea m-a pregătît cu răspunsul ei clar”. 86. Și spre : a se
construi : „Și mi-a dat vedere spre-adevăr ca să-l văd (atît) de clar ca steaua în cer”. 88. Schin-
teiere : a se înțelege : „Aceste sfere împrăștiau prin toată zarea atîtea scînteii, cîte dă un fier
scos din foc”.

694

PARADISUL

91 și-oricare foc un roi făcea-și cărarea
și-afîte-au fost că roiurile-n zbor
întrec la șah de mii de ori dublarea !

94 Și-Osana le-auzeam din cor în cor
spre punctul fix ce-i veșnicul lor ubi

și-n veci le-a fi ca fost din veci al lor.

97 Iar Ea văzîndu-mi gîndurile dubii
ce-aveam, mi-a zis : – „În cercurile prime
tu vezi aici serafii și cherubii,

100 urmează centrul lor cu-așa iuțime
spre-a fi, cît pot, la fel cu punctul clar,
și pot a fi, căci au vederi sublime.

103 Alt cerc de-amoruri ce mai sus apar
se cheamă tronuri ale vieții sfînte
căci ei treimii prime-i pun hotar.

106 Să știi c-a lor plăcere-o simt fierbinte
pe-atît pe cît mai mult ei pot să vază
în Cel ce-i punct de-odihn-a orice minte.

109 A fi ferice deci se-ntemeiază,
cum vezi de-aici, pe actul contemplării,
căci actul de-a iubi de-abia-i urmează.

91. de multe-apoi aceste-n sbor (a). 93. Că-ntrec (a). 95. Și-etern ținea-i va unde-au
fost oricînd (a). 96. Și-n veci le-o fi c-a fost din veci al lor (b). 97-98. Iar ea care-a
văzut ce gînduri/ Mai am a zis (b). 98. Aceste cercuri prime-n mintea (a). 99. Îți
spun ce sînt (a). 100. Atît de iuți urmeaz-a lor rotime (c). 102. Și-atîta pot cît sînt
prin vîz sublime (a). pe cît au și (c). 105. triadei (a). Căci prag formează-ntîiului
termar (b). 107. Pe cît mai mult pot Binele (a). 111. Ce-iubește-abia (a).

91. Roi : „fiecare scînteie a acelor cercuri, adică fiecare înger, urma (făcea cărare) aprinderea
întregului cor. Dante vrea să arate aici că bucuriei individuale a fiecărui înger i se adaugă
bucuria colectivă a întregului cor” (Steiner). 93. La șah : face aluzie la acea legendă după
care născocitorul jocului de șah ar fi cerut regelui Persiei, ca răsplată, atîtea boabe de grîu
cîte se cuprind în numărul rezultat din progresia geometrică a lui 2, înmulțit cu el însuși de
64 de ori (cîte pătrățele are tabla de șah). Cifra care se obține este așa de enormă, încît tot regatul
Persiei n-ar fi avut atîta grîu. Cf. Summa theologica, I, CXII, 4 : „multitudo angelorum trans-
cendit omnem materiale multitudinem... quia quod est melius, est magis a Deo intentum et
multiplicatum”. 95. Punctul : punctul radios al Dumnezeirii. Ubi : fiecare cor în locul dat lui,
care este mereu același, dată fiind fixitatea punctului ce reprezintă Dumnezeirea. 96. Le-a
fi : le va fi. Ca : după cum. Din veci : după cum a fost în veci. 97. Dubii : dubioase. 98. Ce-
-aveam : ce le aveam. Prime : în cele două prime cercuri. 99. Serafii : după doctrina Sfîntului
Dionisie Areopagitul, urmată de Dante, sînt cei mai de sus îngeri și cei mai aprinși de iubire.
Cherubii : cei mai înțelepți. 100. Centrul : Dumnezeu (punctul clar). 101. La fel : fiindcă
acea creatură care ascultă de legea Creatorului îi este asemănătoare întru cîtva, pentru că înde-
plinește voința Lui. 102. Vederi : căci cu cît Îl vîd mai clar pe Dumnezeu, cu atît mai mult
Îl iubesc și cu atît mai mare intensitate se mișcă înspre El. 103. Amoruri : sufletele iubitoare.
104. Tronuri : după Sfîntul Toma, Summa theologica, I, CVIII, 5-6 : „Sînt numite așa fiindcă
în ele Dumnezeirea șade ca în scaunul său, astfel că o pot comunica și cercurilor inferioare”.
105. Treimii : primul ternar (cor) îngeresc, compus din serafimi, heruvimi și tronuri.
106. Plăcere : fericire. 108. Cel : Dumnezeu. Odihn- : fiindcă găsește în El desăvîrșita
cunoștință a oricărui lucru. 109. A fi ferice : fericirea. 110. De-aici : din ceea ce s-a spus.
Contemplării : în actul viziunii, pe care îl presupune, nu în actul iubirii.

695

DIVINA COMEDIE

112 Măsura ăstui vîz e plata cării
din bune vreri și har cuprinsu-i crește,
și-așa gradat sporește-n susul scării.

115 Triad-a doua care-aci-ncolțește
și ea-ntr-o primăvară-nveșnicită
căci noaptea din Berbec n-o desfrunzește

118 de-a pururi cînt-Osana fericită
cu trei psalmodii ce răsună-n trei
rotiri ferice-n ordinea-ntreită.

121 E tripla ierarhie-aici de zei :

domnii mai sus, virtuți a doua gloată,
puteri se cheam-al treilea rang al ei.

124 Apoi a șaptea și cu-a opta roată
principii-o făc, și-arhangheli, iar în prag
e joc de îngerii cea din urmă toată.

127 În sus privește-oricare-acest șirag
ci-așa lucrează-n jos, că primul Bine
le-atrage-n sus, și-n jos ele-l atrag.

130 Iar Dionis, cu-ardoare făr' de fine
privind aceste roți, numiri le-a pus
și-n toate le-a-mpărțit așa ca mine.

133 Grigore îns-apoi pe-alt drum s-a dus.
De-aceea-n cer când ochii și-i deschise
rîse de sine însuși, cum le-a spus.

112. Măsura ăstui vâz în merit șede (a). 113. apoi purcede (a). Drept plata grației (a).

115. Iar alt termar ce tot așa (a). 116. În primăvara asta (a). 117. Mielul (b). 121. -n
ei (a). 123. grad (a). 127-128. De sus au toate-a lor cât li-e dispus/ Și astfel jos (a).

135. A rîs de (a).

112. Vâz : actul vederii (contemplării), puterea de viziune ce-o are fiecare din îngerii e potrivită
cu plata, cu premiul, adică cu gradul de viziune dătătoare de fericire, efectul și darul harului
și bunătații lui Dumnezeu. 115. Triad- : a doua ierarhie, compusă și ea din trei coruri.

-ncolțește : ca niște flori dezbobocite la soarele harului dumnezeiesc. 117. Din Berbec :
toamna, când zodia Berbecului, care primăvara răsare, împreună cu soarele, devine nocturnă,
învîrtindu-se în sens invers. N-o : fiindcă florile sufletești ale Raiului nu se veștejesc niciodată.

119. Trei : fiecare cor cîntînd o melodie a sa. 120. Rotiri : coruri îngerești. Ferice : fericite,
de suflete fericite. 125. Principii : principate. În prag : la marginea, la sfîrșitul triadei a

doua. 126. E joc : a se construi : „Cea din urmă e toată (numai) joc de îngerii”. 127. În sus :
aceste rînduri îngerești privesc în sus. Acest : aceste șiraguri, care privesc în sus spre Dumnezeu,
înriuresc cu puterea lor șiragurile așezate sub ele, astfel că toate sînt atrase către Dumnezeu
și fiecare cor atrage în contemplarea sa corurile de mai jos. 130. Dionis : Dionisie Aeropagitul,
convertit de Sfîntul Pavel, muri pe urmă ca episcop al Atenei. Oamenii din Evul Mediu îi
atribuiau mai multe opere mistice, printre care și aceea numită De coelesti hierarchia, pe care
Dante o folosește în clasificarea de față a stihilor și corurilor îngerești. 133. Grigore : Sfîntul
Grigorie I cel Mare, născut la Roma în anul 540 ; a fost papă de la 590 la 604, anul morții lui.
Cf. Paradisul, XX, 108. Rînduirea corurilor îngerești, pe care o făcuse el, era următoarea :
prima ierarhie : 1. serafimii, 2. heruvimii, 3. tronurile ; a doua ierarhie : 4. domniile, 5. princi-
patele, 6. puterile ; a treia ierarhie : 7. virtuțile, 8. arhangheli, 9. îngerii. 135. Spus : de cum
le rînduise.

696

PARADISUL

136 Și-așa de-ascuns un adevăr de-l scrise
un om mortal, să nu te miri. Socoți
că cel ce le văzu i le vestise

139 ca multe-asemeni taine d-ăstor roți”.

136. Și-așa : a se înțelege : „Și dacă un om muritor a putut arăta un adevăr așa de ascuns
(cum este orînduirea corurilor îngerești), să nu te miri, fiindcă acela care îl văzu (Sfîntul
Pavel, care, după tradiție, ar fi văzut acest lucru, fiind răpit în cer cu mintea) l-a arătat
școlarului său Dionisie”. 139. Ca multe : precum și alte taine cerești.

697

DIVINA COMEDIE

Cîntul XXIX

Cerul al nouălea, cristalin :
stihiiile îngerești

Crearea și firea îngerilor (1-69) Greșelile
școlilor teologice (70-96) Vanitatea pre-

dicatorilor (97-129) Numărul infinit al
îngerilor (130-145)

1 Când amîndoi născuții din Latona,
de Cumpănă-nvâliți și de Berbece
își au pe-o dreaptă linie-a zării zona,
4 cît timp e pînă-n clipa ca să plece,
din clipa-n care limba stă-n zenit,
cînd și-unul și-altu-ntr-altă zonă trece,
7 atît, cu-obraz de zîmbete-nflorit
privi tăcută Doamna spre-a pătrunde
în punctul cel ce văzu-mi l-a orbit
10 Și-a zis : – „Nu cer să-ntrebi, ci-ți voi răspunde
ce vrei să știi, că-l văd în punctu-al cui
cuprins adun-oricare «cînd» și «unde».

13 Nu spre-a spori perfecția sa (căci nu-i
putință de sporit), ci reflectată
să poată zice «Sînt» splendoarea Lui,

6. Și-ntr-alt cadran și unul și-altul (a). 8-9. Tăcu B[eatrice] cu priviri profunde (a).
fix acel ce (a). Tăcu Beatrice cu priviri profunde/ Și fixe-n punctul cel ce m-a
orbit (b). 12. Cînd și Unde (c). coincid (a). 13. valoarea (a).

1. Născuții : Soarele și Luna, copiii lui Joe și ai Latonei. 2. -nvâliți : soarele de zodia
Berbecului, luna de aceea a Cumpenei. 3. Dreaptă : fiind diametral opuși, răsar și apun
dinspre aceeași zare (orizont) care îi încinge (își au zonă = încingătoare) pe amîndoi. 4. Cît
timp : a se înțelege : „Beatrice tăcu o clipă, adică atît timp cît trece din momentul cînd Soarele
și Luna se găsesc în starea de perfect echilibru față de zenit (fiind la egală depărtare de el),
pînă în momentul în care și unul, și celălalt, schimbînd emisfera, ies de sub orizont. Din cauza
mișcării aparente a Soarelui și a Lunii, această stare de echilibru față de zenit ține o clipă,
după care echilibrul încetează” (Casini). 7. Cu-obraz : cu un obraz. 9. Punctul : punctul
Dumnezeirii, în care se oglindește orice loc (unde) și timp (cînd). Cf. Paradisul, XVII, 18 :
„a cui tutti li tempi son presenti”. 13. A spori : a se înțelege : Dumnezeu a creat îngerii
nu pentru a spori fericirea (perfecția) Sa, căci ar fi atunci nelogic, Dumnezeu însuși fiind
fericirea infinită, ci numai din iubirea Sa pentru creațiune, care este o emanație a luminii

698 PARADISUL

16 cum vru,-n vecia sa nelimitată
de timp și loc, eternu-Amor, voi
în nou amor a se-arăta deodată.

19 Nici pîn-atunci inert nu toropi
căci dup-ori mai 'nainte nu fusese
de-un timp cînd peste ape Duh pluti.

22 Materia deci și forma, pur alese,
ieșir-unite-n actul ideal

precum din arc tricord fier triplu iese.

25 Și cum prin sticl-ori ambră și cristal
lucește-o raz-așa ca-ntre venire

și-ntreag-a fi nu-i nici un interval,
28 așa din Domnul său triforma fire
în eul ei întreg luci deodată

[ca timp, lipsită] de-orice osebire.

31 O concretă ordine-a fost dată
substanțelor, ca lumii culmi să-i fie,
că-n ele fapta s-a produs curată.

16. În cea de timp și loc nelimitată (a). 18. amoruri (c). 19. Inert nici (a). 21. Cînd
D[uh] pe-al apei gol (a). 29. Lucit-a-n eul său și-ntreg (a). 30. ...de-orice deose-
bire (A). Am trecut în text varianta (b) pentru a umple lacuna. 31. dispus (a).

32. Și-al lumii creștet firea (a). 33. Căci fapta (a). Căci pură fapta-n ele (b).

Sale, strălucind prin Sine și bucurându-se de conștiința (să poate zice „Sînt”) existenței lor. 14. Reflectată : în creaturi. Se referă la „splendoarea” din versul următor. 15. „Sînt” : prima persoană, la singular. 16. Cum vru : a se înțelege : „Eternul Amor (Dumnezeu) s-a manifestat în amoruri noi, adică în crearea îngerilor, după cum i-a plăcut, în afară de veșnicia Sa de timp și spațiu”. Dante urmează aici opinia Sfântului Toma (Summa theologica, I, 41, 2-3), după care îngerii au fost creați direct de Dumnezeu, în prima zi a Facerii. 19. Atunci : pînă la Facerea lumii. Toropi : n-a rămas neactiv. 20. Dup- : actul de creație al lui Dumnezeu (cînd peste ape Duh pluti) nu se poate spune că s-a întîmplat „nici mai înainte, nici după timp”, fiindcă, precum spune Sfântul Toma (Summa theologica, I, 10, 1-4) : „aeternitas est prius et posterus”. 21. Pluti : Geneza, I, 2 : „Și Duhul lui Dumnezeu se mișcă pe deasupra apelor”. 22. Pur alese : forma pură, materia pură și forma unită cu materia au pornit din același act ideal al lui Dumnezeu, după cum trei săgeți pornesc în același timp dintr-un arc cu trei coarde. Cu alte cuvinte, la începutul timpului, Dumnezeu a creat firea (materia) îngerească (forma pur aleasă), creatura trupească (materia pur aleasă) și creatura trupească și rațională (materia și forma unite). 25. Ambră : chihlimbar. 26. O raz- : după cum nu trece nici un interval de timp între căderea unei raze luminoase pe un corp transparent și luminarea corpului, tot astfel triforma fire a lui Dumnezeu (îngerii, cerurile și lumea) luci deodată întregă în eul firii (ei), lipsită, ca timp, de orice deosebire. 30. Osebire : fiindcă n-a trecut nici un timp de la începutul actului de creație pînă la împlinirea lui. 31. Concretă : împreună cu cele trei naturi create a fost creată și hotărîta orînduirea fiecăreia. 32. Substanțelor : îngerești. Culmi : îngerii au fost creați în Empireu în culmea lumii, adică deasupra tuturor cerurilor. 33. Curată : desăvîrșită, întrucît îngerii, fiind creați direct de Dumnezeu, reprezintă un act pur al Dumnezeirii, fiind ei înșiși formă pură (în înțelesul pe care îl ia noțiunea de „formă” în filosofia scolastică). Cf. Summa theologica, I, 50, 2 : „forma est actus : quod ergo est forma tantum, est actus purus”.

699

DIVINA COMEDIE

34 Materia pură stă la temelie ;
la mijloc ea s-uni cu actul prim
așa de strîns c-apururi au să fie.

37 V-a scris pe larg de îngerii Ieronim
c-au fost creați cu veacuri mai 'nainte
de-oricare altă lume care-o știm,

40 dar ce spui eu vi-e spus pe pagini sfinte
la mulți al căror scris din Duh purcede,
și poți vedea și tu de iai aminte

43 și-n parte chiar și-a voastră minte vede :
că, făr-a fi perfecți, viaț-avură
motorii-atîta timp, ea nu conde.

46 Acum, și cînd și cum și unde fură
creați motorii lumii, tu o știi
și-ai stins trei doruri dintr-a ta arsură.

49 Dar, numărînd, mai iute n-o să fii
la douăzeci, cînd tulburar-o parte
din ei pămîntul într-a lui stihii.

52 Rămașii-apoi, urzeal-acestei arte
ce-admiri aici, cu-atîta drag i-o dară
că-n veci de ea nimic nu-i mai desparte.

34. Adînc la poală stă materia primă/ Ci-n miez se strîns-astfel cu actul prim/
Că-n veci vor fi-n neruptă legătură (a). că strîns-n veci (c).43. Și-apoi în parte
chiar și mintea (a). 44. Motori-avură (a). O viaț-atîta timp (a). 49. N-ai mai iute,
nu (a). 51. -ntru-ale lui (a). 52. ăstei (a).

34. Materia : materia potențială (potențialitatea). Temelie : pe pămînt (temelia, adică partea mai joasă a sistemului ptolemaic) Dumnezeu a așezat substanțele (materia pură), pe care le-a înzestrat numai cu puterea de a primi înrîurirea lucrurilor create direct de El însuși (îngerii și cerurile). 35. Mijloc : între pămînt și cerul Empireu au fost așezate în același timp sub-

stanțele active și pasive (cerurile, în care materia potențială se unește cu actul prim), apte să primească ceva de la ființele superioare și de a înrîuri asupra celor inferioare. Ea : materia (potențialitatea). 36. Să fie : să fie unite (materia, potențialitatea și actul). 37. Ieronim : născut la Stridone, în Dalmația, în preajma anului 340 d.Cr. A învățat la Roma și a trăit timp de mai mulți ani pustnic, în pustia calcidică. A trecut apoi în Antiohia, unde a fost ales (în 379) preot ; a fost în Galilea, la Roma, în mai multe orașe ale Răsăritului și în sfârșit la Betleem, unde a murit în 420. Foarte învățat, a scris un mare număr de opere teologice și a tradus Biblia în latinește. Dante se referă aici la Epist. ad Tit., I, 2, în care Sfântul Ieronim se ocupă „de angelis creatis multa saecula antequam reliquae inferiores creaturae creatae essent”. Teoria lui despre îngerii a fost combătută apoi de Sfântul Toma în Summa theologia, I, 61. 41. La mulți : în scrierile mai multor autori de cărți sfinte. Purcede : cf. De Monarchia, III, 4 : „unicus dictator est Deus, qui beneplacitum suum nobis per multorum calamos explicare dignatus est”. 44. Că : a se construi : „că ea (mintea voastră) nu condece că (îngerii) motorii avură viață atîta timp, fără a fi perfecți”. Dacă îngerii ar fi fost creați cu mult înainte de restul lumii ar fi rămas neactivi și deci imperfecti, ceea ce nu se poate admite. 49. Numărînd : nu trecu mai mult timp decît trebuie spre a număra de la 1 la 20 și o parte din îngerii se răzvrătiră împotriva lui Dumnezeu, urmînd pe Lucifer. Cf. Convivio, II, 6 : „Zic că dintre aceste stihii s-au pierdut unele imediat după creațiune”. 51. Pămîntul : cu furtuni, cutremure și alte tulburări telurice, care erau atribuite, în Evul Mediu, puterii sufletelor necurate. 52. Rămășii : cei care au rămas credincioși lui Dumnezeu. Urzeal- : început. Arte : de a contempla Dumnezeirea, rotindu-se împrejur. 54. De ea : de această artă.

700

PARADISUL

55 Căderii cauză fu cea amară
trufie-a celui ce-l văzuși și tu
cum poartă-n spate-a-ntregii lumi povară.
58 Rămăsa parte-a lor recunosc,
fiind modestă, mila cea divină
ce apți de-atare dragoste-i făcu.
61 Prin propriul bun și-a grației lumină
stau ei atît de sus pe-a lumii creste,
încît au vrerea fermă-n veci și plină.
64 Nu fi-ndoit, ci sigur fii de-aceste ;
căci grație-a primi și merit are
pe cît de mult deschis afectu-i este.
67 Acum tu poți și făr' de-ajutorare,
de-ai prins recolta spuselor cuvinte,
să judeci clar această adunare.
70 Dar, cum prin școli voi dați învățăminte
acolo jos de-angelică natură,
că vrea, pricepe și-și aduce-aminte,
73 mai spune-voi că veritatea pură
s-o vezi, căci mulți se-ncearcă s-o confunde
cu-atît de echivocă-nvățătură.
76 Voioși că pot în fața Lui pătrunde,
nu-ntorc motorii fața niciodată
de-a Celui cui nimic nu i s-ascunde.
79 Deci n-au nicicînd vederea lor curmată
de-un nou obiect, și nici nu le revine
nimic uitat prin minte divizată.

55. fuse (c). 56. pus (a). 58. Modești, rămas-au cunoscut cu nu-s (a). 59. Decît (a).

60. să vad-atît de sus (a). 61. Deci propriul (a). de lumi (b). 62. Și puse (a). 63. Și-au vrerea-n veci și fermă și deplină (a). 70. învățături (a). 71. Cetiți la voi (a).

56. A celui : Lucifer, pe care Dante l-a văzut în centrul pămîntului, apăsător de povara lui și strîns, aproape strivit, din toate părțile. Cf. Infernul, XXXIV, 19-128. 60. Atare : recunoscără că datorau totul milei lui Dumnezeu, care îi făcuse apți de a recunoaște acest adevăr.

Cf. Summa theologica, I, 62, 4 : „gratiam habuit Angelus antequam esset beatus, per quam beatitudinem meruit”. 63. Fermă : neclintită în a iubi pe Dumnezeu, fiind deci feriți de a cădea în păcat. 65. Merit : faptul că au fost socotiți demni de a primi harul dumnezeiesc e cu atât mai de merit, cu cât același har este primit cu mare drag. 69. Adunare : a stihurilor îngerești. 70. Voi : oamenii muritori de pe pământ. 71. Natură : în școlile medievale de teologie se discuta dacă îngerii au sau nu voință, inteligență și memorie. Dante susținea că au inteligență și voință, nu însă și memorie, pentru că ei văd toate în Dumnezeu și n-au deci nevoie a-și aduce aminte de ceva. Aceasta se opune însă credinței Sfântului Augustin (De Trinitate, X, 11), apropiindu-se de rezervele pe care însuși Sfântul Augustin le făcuse altădată (I, 58, 1). De observat că Sfântul Toma, dimpotrivă, admite că îngerii au memorie. Cf. Summa theologica, I, 54, 5. 74. Mulți : teologii care susțin părerea contrarie. 77. Motorii : inteligențele îngerilor, motoare ale cerului. 81. Divizată : prin faptul că s-a îndepărtat de mintea lor.

701

DIVINA COMEDIE

82 Voi, jos, visați fără-a dormi, creștine,
crezând și necrezând a spune-atare,
ci-ntr-ăștia vina-i mult mai de rușine.

85 Voi, jos, n-umblați pe-o singură cărare
filosofînd, așa de mult vă-ncîntă
iubirea de «ce-a fi» și «parcă pare».

88 Dar inima nici de-asta nu ni-e frîntă
atît aici, cît ni-e că urgisiți
și-ntoarceți chiar pe dos Scriptura sfîntă.

91 A ei sămănătură, nu gîndiți
cît sînge costă și ce mult ne place
de cei ce-i merg alături umiliți.

94 Scorește-oricare spre-a părea, și-și face
invenția lui, și ia ce născoci
drept text de-amvon, și de vangellii tace.

97 De lună că s-a-ntors spun unii-aci,
cînd Crist murea, și că sub soare-ajunse
spre-a nu-l lăsa la noi a mai luci ;

100 dincolo spun că singur el s-ascunse
și-așa din jos la spani, din sus la inzi,
ca la iudei eclipsa lui răspunse.

103 Florența n-are-atîția Lapi și Binzi
cîte-ntr-un an și-aici și-aici și-airea
atari palavre de pe-amvon le prinzi

106 Așa că, neștiindu-și cîrmuirea,
se-ntorc hrăniți cu vînt sârmanii miei,
dar nu-i o scuză că nu-și văd pierirea !

84. Ci-n primii (A). Am trecut în text variantele (a) din cauza sensului. 85-86. Încît voi fără de-a dormi/ Visați crezania (a). 96. de scripturi (a). 102. Încît ca la iudei (a). la fel (A).

84. -ntr-ăștia : în cei care spun ceea ce nu cred. 85. Singură : drumul adevărului, care nu poate fi decît unul singur. 89. Aici : în Rai. 91. Sămănătură : propovăduire. 92. Sînge : al martirilor. 93. Umiliți : supuși, docili. 94. Oricare : orișicine, cel dintîi venit. Părea : spre a se pune în evidență. 97. De lună : Cf. Summa theologica, III, 44, 2 : „circa hoc magis credendum est Dionysio, qui oculata fide inspexit hoc accidisse per interpositionem lunae inter nos et solem”. Dante crede că nu este necesar de a admite această interpunere a Lunii între Soare și Pământ, de vreme ce aici e vorba de o minune, iar eclipsa se putea deci verifica fără ca Luna să-și fi schimbat cursul, întorcîndu-se. 98. Cînd : în text : „Și minte, căci lumina se ascunsese singură ; și din cauza aceasta, eclipsa corespunse (fu văzută) la spani, la inzi, tot așa ca la iudei”. Se vede că lui Coșbuc i s-a părut puțin respectuoasă (cum este, de altfel) această prea energică dezmințire a lui Dante în ce privește aserțiunea Sfântului Toma, de aceea a făcut în așa fel ca Dante să vorbească despre opinia pe care o susține cu atîta îndrjire ca de o opinie

susținută de alții, ceea ce i-a permis să suprimă acel „și minte” buclucaș. 100. El : Soarele. 103. Lapi și Binzi : nume foarte obișnuite la Florența. 104. Airea : formă obișnuită la Coșbuc, pentru „aiurea”. 105. Le prinzi : le ascuți. 106. Cîrmuirea : cum să se conducă în viață. Subiectul este „miei” din versul următor. 107. Cu vînt : cu vorbe deșarte. Miei : turma

702

PARADISUL

109 N-a zis Cristos spre primii-nvătăței :

«Mergînd voi spuneți orice scornitură»,

ci sfînt le-a dat și-adevărat temei,

112 și-acesta le-a sunat astfel din gură

în lupta lor, credință ca să-mprime,

că lănci și scuturi din Scripturi făcură ;

115 acum ei vin cu mofturi și cu schime

să predice, și rîs cînd se stîrnește

se umflă-n glugi și-altce nu cere nime.

118 Ci-atare drac în gluga lor clocește,

că vulgul, de l-ar ști, ar da de gît

iertarea-n care-acum se-ncrede-orbește !

121 Prin ea spori prostia-n lume-atît

că fără probe-a nici un testimoniu

orice-ai promite-o cred numaidecît :

124 de-aici și-ngrașe porcii Sfîntu-Antoniu

și alții mulți mai răi ca niște porci,

cari n-au decît minciuna patrimoniului.

127 Dar prea ne-am abătut din drum. Să-ntorci

privirea ta spre dreapta cărăruie

ca drumului din timp tu să mai storci.

130 Angelica natur-atît se suie

în număr, grad de grad, că niciodată

nici grai uman nici minte n-o s-o spuie.

112. Iar el altfel (a). Și-astfel acesta (c). 113. exprime, imprime (a). 114. Că

lănci și scuturi din sc[ri]pturi] (a). 125. Și-alți mulți mai răi decît dac-ar fi (a).

credincioșilor. 108. O scuză : religia, ca și dreptul roman nu admit ignorarea legilor.

112. Acesta : adevărul temei al legii creștine. Le : apostolilor. 114. Că : lănci și scuturi

pentru lupta împotriva superstiției și ignoranței. 115. Schime : strîmbături, cuvinte și acte

de măscărici. 116. Rîs : această modă, de a introduce în predicile bisericesti anecdote și snoave

caraghioase, spre a desfăta pe credincioși, s-a accentuat mai tîrziu, mai ales în secolul

al XVII-lea, și dăinuiește încă în așa-zisul Carnevaletto la care am asistat și eu la Neapole,

în biserica de la Montesanto. 118. În gluga : de observat cum Dante își potrivește tonul cu

argumentul și accentuează comicul acestor predicatori-măscărici, închipuind, cu un grotesc

foarte bine reușit, că din gluga călugărului se ivește un drăcușor ce rîde foarte mulțumit,

auzind cum un om al Bisericii vorbește astfel de lucrurile sfinte. Despre așa-numitul „grotesc”

al lui Dante, prin care întrerupe din cînd în cînd seriozitatea discuțiilor teologice, am vorbit

de multe ori în acest comentariu, așa că nu e nevoie să mai insist. 119. De gît : ar refuza.

123. Promite : face aluzie la abuzul care chiar din vremea lui Dante se făcea cu indulgențele

și care a provocat mai tîrziu în Germania răzvrătirea lui Luther. 124. Porcii : se face aluzie

la călugării din tagma Sfîntului Anton, ce era reprezentat de obicei avînd la picioare un porc,

simbolul necuratului. Știm dintr-o nuvelă a lui F. Sacchetti că acești călugări hrăneau porcii

din pomana credincioșilor. 125. Alții : călugării lui, rătăciți după bunurile lumesti. 126. Min-

ciuna : în textul italian : „plătind cu monede fără pecete”, adică răsplătind pe credincioși cu

dezlegările lor de păcate, lipsite însă de orice valoare în fond. 128. Cărăruie : dreapta cără-

ruie, obiectul despre care vorbeam, adică firea îngerească. 129. Storci : ca să scurtăm drumul,

discutăm aceste chestiuni. 130. Se suie : crește.

703

DIVINA COMEDIE

133 De judeci clar ce Daniil ne-arată,

tu poți vedea că-n mii de mii vorbind,
el suma lor n-o dă determinată.

136 Lumina primă-ntreagă-n ei lucind
în tot atâtea forme-i penetrează
pe câte sînt splendorile ce-o prind.

139 Căci după cum oricare-afect urmează
tăriei ce-l concepe, felurește
și-a lor iubire, slabă ori mai trează.

142 În culmea deci lărgoarea ne-o privește,
a veșnicei valori, și câte sfinte
oglinzi creat-a-n care se-mpărțește

145 tot una rămînînd ca și 'nainte".

135. Ș-ascunde suma lor determinată (a). 136. deci în toți (a). 138. pe câte-s și (a).

139. Deci (a). 141. ori palid-ori (a). 144. se-mparte-n care s-oglindește (a).

133. Daniil : cf. Daniel, VIII, 10 : „Mii de mii de slujitori Îl slujeau, și de zece mii de ori zece mii stăteau înaintea Lui". 136. Lumina primă : a harului dumnezeiesc. 137. Forme : pentru că fiecare înger are meritele lui proprii. 139. Căci... : fiindcă purului act intelectual, care consistă în a concepe adevărul dumnezeiesc, îi urmează actul iubirii și deci, fiind cel dintîi felurit, variază și cel de al doilea. 142. Culmea... lărgoarea : cît de înalt (și deci neînțeles) și cît de largă (și deci măreață) este bunătatea și puterea veșnică a lui Dumnezeu, care se răsfrînge în diferitele firi îngerești (infinite la număr, fără a-și pierde unitatea, ca raza soarelui în nenumărate oglinzi).

704

PARADISUL

Cîntul XXX

Cerul Empireu

Dumnezeu, îngerii și sufletele fericite în
cerul Empireu (1-99) Trandafirul mistic
(100-132) Tronul lui Henric al VII-lea
(133-148)

1 Cam patru mii de miluri de-acest mal
e-n miez de zi și umbra lui și-o-nclină
pămîntul nostru-aproape-orizantal,

4 cînd miezul bolții-ncepe să devină
atît de 'nalt că-ncep să ne dispară

în fundul nostru-a multor ochi lumină,

7 și-apoi cum suie, de pe bolta rară
splendida serv-a soarelui ne scoate
o stea de stea pînă la cea mai clară ;

10 așa triumful cel ce joacă-n roate
etern pe lîngă punctul ce mă-nvinse
și pare-nchis el cel ce-nchide toate,

13 vederii mele-ncet-încet se stinse
spre Doamna mea din nou deci a privi
și-amorul mult și locul gol mă-mpinse.

16 Ah, tot ce-am spus de dînsa pîn-aci
de-ar pune-acu-ntr-un singur vers amorul,
de-această dată ca nimic ar fi !

2. sa (a). 7. Și cum suind pe bolta-n stele rara (a). 8. le scoate (a). 9. Pe rîna (a).

14. mea (a). 16. tot ce pîn-acum am spus de ea (a). 18. Nimic de-aceasta părea data (a).

1. Cam patru : către mijitul zilei. Dogoarea amiezii e departe de Italia, cam șase mii de mile (adică cam 7 ore de timp, calculînd orbita pămîntului aproape douăzeci de mii de mile) și umbra Pămîntului se apleacă și se întinde aproape orizantal către apus, ceea ce se întîmplă cînd partea superioară a meridianului (miezul bolții) ceresc începe a se face astfel (devenind în zori mai clar), încît lumina unor stele nu mai ajunge pînă la noi (în fundul nostru) și apoi, pe măsură ce revărsatul zorilor înaintează, stelele închid luminile una după alta, de la cele

din răsărit, care dispar întâi, pînă la aceea rămasă să strălucească mai în urmă. Cu alte cuvinte, Dante compară dispariția treptată a stihilor îngerești cu dispariția stelelor în zori de zi. Mal : lumea. 4. Bolții : cerului. 6. Nostru : vizibil nouă. 8. Serv- : aurora. 10. Triumful : al îngerilor. 11. Punctul : Dumnezeu. 12. -nchis : cuprins, înconjurat de stihii îngerești. -nchide : cuprinde. Dumnezeu, necircumscriș, circumscrie toate. 15. Amorul : pentru Beatrice. Locul gol : fiindcă nu mai vedea altceva. 16. Ah : dacă tot ce a spus pînă acum

705

DIVINA COMEDIE

19 Nu-ntrece-al dînșii farmec numai zborul
oricărei fantazii, ci sigur cred
cã-ntreg i-l simte singur Creatorul !

22 Cã-n punctu-acesta sînt învins, conced,
cum tema sa-n vrun punct nu-l biruiește
nicicînd așa pe-un comic ori traged.

25 Ca soarele pe-un ochi ce tot clipește,
așa surîsu-i cu-amintirea lui
o partea-a minții mele mi-o știrbește.

28 Din prima zi cînd fața i-o văzui
în viața mea, și pîn-aci-n viziune
putere ca s-o cînt mereu avui,

31 ci-aici poema mea zăgaz își pune,
ca orice-artist dup-opintiri supreme,
să cînte-n vers a vrajei ei minune.

34 Și las s-o cînte mai cu glas poeme
decît a mea, din tuba ce se duce
grăbit spre finea asprei mele teme.

37 Cu vocea și-actul unui zornic duce
mi-a zis : – „Din cel mai mare corp, rotirea
ne-a dus în cerul ce curat străluce

22. C-am fost aici învins, cu drag, (a). 23. n-a biruit vr-un punct vrodată (a). 25. În
tema sa (a). Și ca pe-un ochiu bolnav ce-n soare cată (a). 27. Îmi lasă-n minte
pata (b). O parte-a minții-ntunecată (b). 29. Pe minte-mi pune-o noapte-ntune-
cată (a). vreme (a). 31. poeme (a). 33. S-o cînte-n mai puternic glas (a). 36. Pe-al
asprei teme drum ce mi-a rămas (a). 37. Și-a zis cu vocea (a). 38. Din cel... ne-a dus
rotire (a). 39. În cerul cel ce-n curat (a).

despre frumusețea cerească a Beatricei ar fi concentrat aici, tot ar fi prea puțin spre a o exprima. 22. Conced : mărturisesc. 23. Cum : după cum s-a întîmplat mai de multe ori, că o temă îndrăzneată a copleșit pe un autor, comic sau tragic, în înțelesul medieval pe care Dante îl dădea acestor cuvinte, prin „comic” înțelegîndu-se stilul familiar, în limba vulgară, iar prin „tragic” stilul înalt, în limba latină. 25. Clipește : fiindcă e orbit de el. 28. Din prima zi : e duioasă această amintire a primei zile, cînd (cf. Viața Nouă, II) pentru întâia oară poetul a văzut pe aceea care trebuia să aibă atîta înfrîurire asupra vieții sale sufletești, iar prin el să influențeze atîta asupra literaturii italiene. Cît timp a trecut de atunci și cît de deosebită, rămînînd totuși în fond aceeași, e Beatrice din Divina Comedie și mai ales înfățișarea ei din aceste ultime cîntece ale Paradisului ! Ajuns în culmea viziunii sale îndrăznețe și solemne, Dante parcă străbate înapoi drumul ce l-a parcurs de la prima dragoste a adolescenței sale pînă la ridicarea Beatricei la simbolul teologiei. Nu ne putem opri de a ne gîndi la acele cuvinte solemne cu care Viața Nouă anunța Divina Comedie : „După acest sonet mi-apăru o minunată vedenie, în care am văzut lucruri care mă făcură a hotărî să nu mai spun nimic pînă ce n-aș putea să vorbesc de dînsa mai demn. Și ca să ajung la aceasta, îmi dau osteneala pe cît pot, după cum ea știe că este adevărat. Astfel că de va binevoi Acela pentru care toate lucrurile trăiesc, ca viața mea să țină încă cîtiva ani, eu sper să spun despre ea ceea ce niciodată nu s-a spus despre vreo alta”. 31. Zăgaz : frîu. 32. Ca : după cum face orice artist. 34. Mai cu glas : poeme mai elocvente, care vor putea anunța și propovădui acest adevăr mai bine decît pot face eu cu trîmbița (tuba) mea, care grăbește către sfîrșitul asprei mele teme. 38. Corp : din cerul numit „primul mobil”, mai mare, fiindcă el cuprinde pe toate

celelalte înlăuntrul lui. 39. Cerul : Empireul, care strălucește de focul spiritual mai curat,
706

PARADISUL

40 de foc spiritual plin de iubirea
acelui bun ce-l gustă fericiții
mai dulce-n veci ca orișunde-aira,
43 și pe-amîndou-a Raiului miliții
vedea-le-vei : pe una-n chipul care
va sta la bara ultimei justiții”.

46 Cum stinge-un fulger, cînd deodat-apare
puterile din vîz, încît orbit

nu poți vedea nici lucrul cel mai tare,
49 lumina tare-asemeni m-a-nvălit
și-așa-nfășat în mantia ce clarul
lucorii-o da, nimic n-am mai zărit.

52 Acel amor ce-n Rai revarsă harul,
pe cei primiți așa vrea să-i salute,
lucorii lui spre-a le-adapta finarul.

55 Dar n-au ajuns la mine-atît de iute
cuvîntu-i scurt, cînd știre și-avusei
că urc spre cer, mai sus de-a mea virtute,

58 și-atare-n vîz s-aprinse-n ochii mei
că nu-i pe lume-atît de pură pară
încît să n-am puteri s-o rabd cu ei.

61 Și ca și-un rîu vîzui lumină clară
și-aprinsă de lucori, cu maluri pline
de-o negrăit de dulce primăvară.

64 Și vii schintei roiau fără de fine
din rîu, căzînd pe florile din maluri,
părînd cu aur c-ai tivi rubine.

47. Puterea-n vîz, încît învinse (a). 49. cuprinse (a). 54. ca orice zare mi se stinse (a).

59. Că-n lume nu-i lumin-atît de clară (b). Ce n-ar fi fost (a). 60. Încît să fi fost
slab (a). 66. Ca și tivite-n aur scump rubine (a).

întrucît e alcătuit din însăși esența divină. Trecem din lumea spațiului și a timpului în aceea
a infinitului și a eternității. 41. Bun : viziunea desăvîrșirii lui Dumnezeu. 42. Aira : aiurea.
43. Amîndou- : miliția sufletelor fericite, care triumfă în cer, după ce au militat pe pămînt
luptînd împotriva răului, iar pe de altă parte, aceea a îngerilor, întrucît îndeplinesc voința lui
Dumnezeu. 44. Pe una : sufletele fericite. 45. La bara : înaintea lui Dumnezeu, la Judecata
de Apoi. 48. Tare : mai luminos decît acela care te-a orbit. 50. Mantia : mantia întunecată
a orbirii. 54. Fînarul : spre a pregăti vîzul lor pentru viziunea dătătoare de fericire. 55. N-au :
n-a. Subiectul este „cuvîntul” din versul următor. 56. Știre... avusei : băgai de seamă, simții
în mine. 62. Maluri : ale rîului de lumină de mai sus. 66. Cu aur : cu aurul scînteilor ce roiau
din rîul de lumină. A se construi : „părînd c-ai tivi rubine cu aur”. Rubine : florile roșii din
mai. „Cu ochii întăriți, Dante privește cerul și vede fișnind din adîncul lui un minunat rîu de
lumină, curgînd printre două maluri acoperite de iarbă și flori. Scînteii de lumină aleargă din
rîu către flori și din flori către rîu. Beatrice, care vede cum Dante e nerăbdător să afle ce
înseamnă acest spectacol, îl invită să bea din acea apă. Și atunci va vedea ce se ascunde sub
înfățișarea rîului și a florilor” (Steiner). Acest rîu de lumină, care mai tîrziu va lua aspectul
circular, prevestește trandafirul ceresc al sufletelor fericite.

707

DIVINA COMEDIE

67 Ca bete de miros acele-opaluri
săreau de-aci-n vîrtejul fără pace
și-un foc căzînd alt foc scotea din valuri.

70 – „Cumplitul dor ce-arzînd acum te face
să știi ce vezi în tainica vîltoare,

pe cît de-adînc îl ai pe-atîta-mi place ;
73 dar n-ai s-astîmperi setea arzătoare
cît timp de-aici din apă n-ai să bei.”
Aşa mi-a zis al ochilor mei soare.
76 Şi-mi zise-apoi : – „Şi iarbă şi schintei
ce cad şi ies din rîu şi mal şi unde,
nu sînt o viaţă, ci-o vedenie-a ei.
79 Dar nu că-n sineşi lucrul s-ar ascunde,
ci-n tine este-o lipsă care-arată
că nu poţi înc-asa de-adînc pătrunde”.
82 Nicicînd, întors spre lapte,-un prunc nu cată
mai plin de zor în gura lui să-l prindă,
trezit din somn mai lung ca de-altă dată,
85 cum eu, spre-a-mi face-acum mai bun-oglinďă
din ochi, m-am aplecat spre-al apei fund
ce curge-aşa ca mai mult să ne-aprindă.
88 Şi-abia ce-n rîu ajunsei să-mi scufund
al genei vîrf, văzui fără de veste
cum el din lung se prefăcu rotund

91 şi-apoi precum un om, mascat cînd este,
[altminteri decît a ne-apare nouă]
cînd masca de pe-obraz el şi-o desveste,
94 aşa schintei şi flori făptură nouă
luar-acum mai mîndră, şi văzui
deodat’ în cer oştirile-amîndouă.
69. intra, şi alt foc ieşea (a). 72. El ei de-adînc (a). 76. Şi... (a). 77. Ce intră-n rîu
şi ies (a). 81. Că n-ai încă priviri atît de-afunde (a). 89-90. pornit-a să se facă (a).
s-a şi făcut (a). pornit-a să se facă/ Din lung ăst rîu deodată lac (b). 91-93. Şi-aşa
cum cel ce stă sub mască dacă/ Şi-o ia, că nou şi-alt om ne pare nouă/ Nu cel ce
pare-n vâlul ce-l îmbracă (b). pârut sub (b). 92. ne-apare-altfel ca o făptură (A).
94-95. Aşa schintei şi flori luar-o nouă/ Făptur-acum (a).

67. Opaluri : scînteii de lumină. 74. Să bei : nu e vorba nici de apă, nici de băut, înţelegînd
aici că Dante trebuie să-şi însuşească (cu ochii) lumina acestui rîu. 75. Soare : Beatrice.
Cf. Paradisul, III, 1. 77. Unde : valuri. 78. Viaţă : realitatea. 83. Să-l : laptele. 84. Mai lung :
care-l face să dorească hrana şi mai mult. 87. Aprindă : astfel ca sufletul, venit în contact
cu ea, să devină mai bun. E vorba de harul dumnezeiesc pe care sufletul îl primeşte cu aprin-
dere. 89. Vîrf : în sens figurat, în loc de „mi-aţintii ochii înspre lumina aceea”. 90. Rotund :
spre a prevesti trandafirul paradisiac de care am vorbit. 92. Făptură : ca om adevărat,
viu, aşa cum este în realitate. 94. Făptură : înfăţişare. 96. Oştirile : a sufletelor fericite şi
a îngerilor.

708

PARADISUL

97 Splendori a Celui Sfînt, prin cari văzui
triumful ’nalt al Regelui Verace,
să-mi daţi puteri s-arăt cum vă văzui !
100 E-n cer lumină ce vizibil face
pe-al lumii Domn oricui e creatură
ce-n singur El, văzîndu-l, află pace.
103 Se-ntinde roată-n cer a ei figură
imens-atît, c-a ei circumferinţă
lui Feb i-ar fi prea largă-ncingătură.
106 Din raze-şi face-ntreaga ei fiinţă,
din primul cer răsfrîngeri de lumină,
din care-şi ia şi viaţă şi putinţă.
109 Şi-aşa cum oglinďindu-se-o colină
cu poala-n lac, să vadă parcă-i pasă

ce mîndră-i ea de flori și ierburi plină,
112 așa-mprejuru-acelui foc își lasă
privirea-n el, din mii de tronuri pus
poporu-ntors de-aici la el acasă.
115 Și dacă-n gradul cel mai jos e pus
atîta foc, ce mare-o fi lucirea
acestei roze-n cele de mai sus !
118 Dar nici în larg nu mi-am pierdut privirea
și nici în lung, ci-am prins pe-ntreaga carte
și cît și cum împarte fericirea.
121 N-adaoge-aproape-aici, nu ia departe,
câci unde-i rege-adreptul Dumnezeu,
fireștile puteri sînt legi deșarte.
124 Apoi spre-al rozei centru aureu
ce-ntins treptat exal-odoruri sfînte
acelui soare ce e-n mai mereu,

102. Ce-n singur vîzul lui își află (a). 103. Și-o roată-n cer (a). 107. Și-n primul
cer reflect-a sa lumină (a). 108. Și-i dă prin ea (a). 115. pus sub linie în (A) de
traducător, probabil pentru a-l înlocui, același cuvînt găsindu-se, și tot în rimă, și
la versul 113. 125. trimite (a). 126. cum ești cînd taci, dar ți-e (b).

100. E... cer : „acolo sus în Empireu (în cer) e o lumină prin care creatura ce își caută odihna
numai în viziunea lui Dumnezeu ajunge să vadă pe Creator în forma unei lumini circulare ce
are proporții atît de mari, încît circumferința sa poate cuprinde soarele” (Del Lungo). 106. Din
raze : lumina Creatorului apare ca o rază ce se reflectă în culmea convexă a „primului mobil”
și tot din el își trage mișcarea (viața) pe care o comunică celorlalte ceruri și înfrîurirea (putința)
prin care stăpînește lumea de dedesubt. 110. -i pasă : îi place să se vadă. 112. Foc : lacul
circular de lumină. 114. Poporu- : sufletele fericite. De-aici : de pe pămînt. Acasă : în Paradis.
115. Mai jos : dacă și cea mai joasă din acele trepte circulare poate cuprinde în sine acea rază
de lumină... 119. Carte : întreaga adunare a sufletelor fericite. 120. Cît și cum : canti-
tatea și calitatea acelei fericiri. 121. N-adaoge : n-adaugă. Dante vrea să ne arate că, fiind
în domnia infinitului, faptul de a fi aproape sau departe nu adaugă și nu ia nimic din
puterea vîzului. 123. Deșarte : fiindcă Dumnezeu domnește direct, fără nici un intermediu.
124. Aureu : de aur. 125. Odoruri : miresme (de laude). 126. -n mai : mereu strălucitor, ca-n
709

DIVINA COMEDIE

127 ca și pe-acei ce tac, dar li-e aminte
să-ntrebe, Doamna mea [m-a] dus : – „Privește
ce mare-i stolul albelor vestminte !

130 Cetatea noastră vezi cum se mărește
și-aceste tronuri cît ne sînt de pline,
așa c-aici puțin popor lipsește.

133 Pe marele-acel tron, fixat de tine,
și-avînd coroana de pe-acum, va sta,
'nainte-a fi pârtaș tu astei cine,

136 Enric, Augustul duh ce va-ncerca
să-ndrepte-a țării voastre jale lungă,
dar n-o fi ea dispus-a se-ndrepta,

139 căci oarba poft-așa vă are-n pungă
încît sînteți ca și copilul care
de foame-i mort și doica și-o alungă.

142 Prefect va fi-n divinul for atare
pe-atunci, că-n tain-ori și fățiș [curat]
n-o vrea cu el să meargă pe-o cărare.

145 Dar mult de Dumnezeu n-o fi răbdat
în sfîntu-i tron și-l va trînti grămadă
la Simon Magu-n focul meritat

148 ca de-alde-Alagna mult mai jos să cadă”.

127. Și-au (a). M-a dus ca și pe-acei ce tac dar (b). 128. [m-a] lipsește în (A).

Să-ntrebi, Beatrice și mi-a zis (b). 132. Încît aici (a). 133. Pe tronul ce-l privești mirat în tine (a). 134. Că vezi că roua stînd pe el (a). 137. Al țării voastre-amar ce-o stinge (a). 139. Vă-nvinge (a). 141. rîspinge (a). în rele-astfel vă-mpinge (b).

143. mereu (A), rimă pentru Dumnezeu, părăsită pe urmă, cum se vede din versul

145 al variantei și din versul 147. 145. Dar n-o să-l rabde mult nici Dumnezeu (A), înlocuit cu varianta (a) din cauza rimei. 147. chinul (a).

luna mai. 127. Ca și : a se înțelege : pe mine, care tăceam, dar eram gata să întreb.

129. Vestminte : ale sufletelor fericite, așezate în cerc, pe tronuri, totul avînd forma unui trandafir. 132. Lipsește : Beatrice arată lui Dante cum aproape toate tronurile sînt ocupate.

133. Fixat : privit țintă. 134. Coroana : pregătită pentru Henric al VII-lea chiar de-acum.

Reamintim că data fictivă a călătoriei lui Dante este 1300, iar Henric al VII-lea n-a murit

decît în 1313. 135. Părtaș : înainte de reîntoarcerea ta în Rai, după moarte. Cine :

Cf. Apocalipsa, XIX, 9 : „Ferice de cei chemați la ospățul nunții Mielului” ; dar în textul latin

revine tocmai cuvîntul cină : „beati qui ad coenam nuptiarum Agni vocati sunt”. 136. Enric :

Henric al VII-lea de Luxemburg, în a cărui coborîre în Italia Dante și ceilalți surghiuniți florentini din partidul „albilor” își puseseră toată nădejdea lor. A fost ales Rege al Romanilor în 1308 și încununat ca împărat la Roma, în iunie 1312. A murit la Buonconvento, în împrejurimile Sienei, în august 1313. 138. N-o fi : din cauza luptelor înverșunate dintre partide.

139. -n pungă : vă stăpînește. 142. Prefect : face aluzie la Clement al V-lea, care se va opune

în orice fel misiunii sociale și politice a împăratului. 146. Tron : scaunul papal. 147. Simon Magu- : în Infern, printre simoniaci (aceia care fac negustorie cu lucrurile sfinte. Cf. Infernul, XIX, 1 și urm). 148. Alagna : Bonifaciu al VIII-lea din Anagni (med. Alagna), marele dușman al lui Dante. Mai jos : fiindcă simoniacii își fac canonul în gropi în care stau cu capul în jos, astfel că cei care vin după ei îi împing tot mai la fund.

710

PARADISUL

Cîntul XXXI

Cerul Empireu : Dumnezeu, îngerii și sufletele fericite

Albul trandafir și albinele îngerești (1-27)

Mirarea lui Dante (28-57) Sfîntul Bernard

(58-117) Tronul Sfintei Fecioare (118-142)

1 În chipul unei albe roze-acu

văzui oștirea cea de sfinți pe care prin sînge Crist mireasă și-o făcu.

4 Ci-a doua, care vede și-n zburare

slăvește gloria cui o ’namorează

și-a cui iubire-o face-așa de mare,

7 ca roi de-albine, care-acum s-așează

pe flori, și-acum ia drumul înapoi

spre stupul unde-un dulce suc lucrează,

10 așa pe floarea cea cu multe foi

descinse-ntîi, și-a-ntors unde-n vecie

petrece-a ei iubire-n [harnic] roi ;

13 și fețe-aveau ca flacăra cea vie,

și-aripi de aur ; alb tot restu-l au

cum nu-i zăpadă alb-așa să fie.

16 Și-așa din grad în grad cum scoborau

pe floare, rîspîndeau și-amor și-ardoare

prin dulce vînt de-aripi ce le mișcau.

19 Deși-ntre cele mai de sus și floare

atît de mult popor umbrea zburînd,

nimic n-a stins din vîz și din lucoare,

3. Mireasă Crist prin sînge și-o făcu (a). 6. a fi atare (a). 10. să șadă (a). venind (a).

3. Mireasă : Cf. Faptele Apostolilor, 29 : „Biserica Domnului, pe care a câștigat-o cu însuși sîngele Său”. 4. A doua : oștirea îngerilor, care zboară de la trandafirul ceresc, format din stranele sfinților și ale sufletelor fericite, pînă la Dumnezeu și înapoi. 9. Stupul : Dumnezeu, care este obiectul veșnicei lor iubiri. Unde : sîntem, firește, în afară de timp și de spațiu ; totuși, Dante, care nu e numai filosof, ci și artist, vorbește aici de Dumnezeu ca de un loc. 10. Foi : stranele sufletelor fericite. 11. Descinse : subiectul este „a doua (oștire)” din versul 4 . Unde : la Dumnezeu. 19. Cele mai de sus : regiunile superioare, cerul Empireu. 20. Umbrea : adică ar fi trebuit să arunce umbre dacă nu ne-am găsi în Rai, unde lumina lui

711

DIVINA COMEDIE

22 căci razele divine cad trecînd
prin tot, pe cît de vrednice, iar zborul
nimic nu-l poate stăvili nicicînd.
25 Fericea țară, plină de poporul
cel vechi și nou, și-n pace totdeauna,
ținea spre-un punct și vîzul ei și-amorul.
28 Lumină triplă, ce desfeți din una
de-a pururi stea, pe-atîția fericîți,
privește-n jos să vezi la noi furtuna !
31 De-au stat năuci barbarii, cei veniți
din țări ce-apururi vîd rotita cale
ce-o face Ursa cu-ai ei pui iubiți,
34 vîzînd și Roma și-operele sale
atît de mari, și-a orice gînd mai sus
Latranul peste-orice lucrări mortale,
37 dar eu, din timp în veșnicie-adus
și din umane stări în stări divine
și din Florența la un neam supus
40 și just, ce-uimire-aveam acum în mine !
O, da,-ntre ea și-a mea plăcere-mi fu
a n-auzi și mut a sta, mai bine !
43 Ca și-un hagiu ce se desfat-acu
privind prin templu-n care-aduse votul
și sper-a povesti cum îl vîzu,

29. Semizei (a). 30. și vezi la (a). 35-36. și Lateranul sus/ Atît că-ntrece (b). 40. sa,
am (a). 42. a sta plăcu (a). 43. Și ca și-n templu-n care-un vot făcu (A). Am trecut
în text varianta (a) din cauza sensului. 45. fu (a).

Dumnezeu pătrunde peste tot, fără obstacole. Cf. Paradisul, I, 1-2 : „Mărirea celui care atot-pătrunde,/ mișcînd întregul tot și dînd splendoare/ mai mult aici și mai puțin altunde”. Se știe că, după Dante, intensitatea luminii e mai mare sau mai mică, după locul mai mult sau mai puțin demn. Raiul fiind locul cel mai demn, e firesc ca lumina dumnezeiască să pătrundă peste tot, fără nici o piedică. 23. Zborul : zborul razelor. 26. Vechi și nou : sufletele oamenilor care au trăit înainte și după venirea lui Isus. 27. Un punct : un punct spre Dumnezeu. 28. Triplă : a Sfîntei Treimi. 29. Stea : izvor luminos, Dumnezeu. 30. Furtuna : viața zbuciumată de pe pămînt. 32. Țări : ținuturi nordice. 33. Pui : probabil stelele din care este compusă Ursa. Dante vorbește de Helix (Carul Mare) și de fiul său, adică Bootes (Boarul), preschimbați de Joe în constelație. 36. Latranul : bazilica și palatul San Giovanni în Laterano, vechea reședință a papilor și simbolul stăpînirii Romei asupra lumii, stăpînire materială în timpul Imperiului roman și sufletească în vremea papilor. A se observa simțul de romanitate care se desprinde din toate aceste terține. Citindu-le, vedem parcă mirarea acelor barbari nordici umblînd pe străzile Romei și oprindu-se, cuprinși de o admirație fricoasă, în fața mîndrelor clădiri ce arătau și arată încă mărturia puterii romane. Cîtă mîndrie la Dante, gîndindu-se că este roman, și ce milă pentru acei sârmani barbari, năuci în fața ruinelor Romei ! 37. Dar eu : a se înțelege : „Dacă barbarii s-au mirat privind clădirile mărețe ale Romei, cum nu m-aș mira eu privind splendorile Raiului ? Dacă barbarii s-au mirat, fiindcă veneau din țări inculte, unde trăiau în colibe primitive, cum nu m-aș mira eu, care din «timp» am fost adus «în

veșnicie», din starea omenească în stările divine și mai ales din Florența, oraș plin de toate relele, la un neam supus și just cum este acela al sufletelor fericite ?”. 41. Ea : uimirea.

712

PARADISUL

46 așa purtam, pe scări, aci-n chivotul

atîtor facile vii, priviri mînate

și sus și jos, și-acum rotind prin totul.

49 Și fețe-arzînd de milă și ornate

de-al lor surîs și-al altui foc, vîzui

și gesturi pline de-orice-onestitate.

52 Întregul Paradis deci îl avui

cuprins acum în forma-i generală

dar nu m-oprii pe-anume punct al lui,

55 și-avînd din nou aprins-a mea-ndrăzneală,

spre Doamna mea mă-ntoarsei, căci în minte

aveam de-anume lucruri o-ndoială.

58 Un lucru vrui, dar altu-mi sta 'nainte.

Văzui pe-un moș, unde-o crezui pe ea,

purfînd ca neamul cel de-aici vestminte,

61 și-o dulce milă-n ochi și-n faț-avea,

și dulci mișcări, așa cum se cuvine

și-un tată bun și blînd a le avea.

64 Și : – „Unde-i ea ?” – strigai cu spaima-n mine.

– „De ea trimis, eu locul meu lăsîndu-l,

venii spre-a da dorinței tale-o fine.

67 Al gradului suprem privește-i rîndul

al treilea-n jos și-n tron o vezi șezînd,

în tron, ursit de merite-i avîndu-l.”

70 Nimic nu i-am răspuns, și-n sus cătînd

o și văzui cum își făcea cunună,

eterne raze-n juru-i reflectînd.

73 De cerul de-unde mai de sus ne tună

n-ar sta mai depărtați nici ochii-acei

ce-ar fi-ntr-a mării-n cea mai jos genună,

49. -nflorate (a). 60. Glorioase ginte (a). 61-62. Și-n ochi și-n faț mila-i strălucia/

Și dulci avea mișcări (b). 66. a zis (a).

42. Mai bine : mi-a fost mai bine, am preferat. 45. A povesti : alor săi, la întoarcere.

46. Scări : treptele în care erau orînduite stranele sufletelor fericite. Chivotul : luat probabil

în înțelesul unei încăperi sau spațiu sfînt. În text : „plimbîndu-mă pe lumina aceea vie”.

47. Priviri : depinde de „purtam” din versul precedent. Mînate : îndreptate. 48. Sus și

jos : prin treptele (petalele) trandafirului sfînt. Rotind : prin circumferința trandafirului :

uitîndu-mă în jurul trandafirului. 50. Al altui : al lui Dumnezeu. 51. Onestitate : cinste, în

înțelesul medieval a „orice este frumos sufletește”. 59. Un moș : Sfîntul Bernard, ultima

călăuză a lui Dante. 60. De-aici : din Rai. 67. Rîndul : strana Beatricei. 69. Avîndu-l : a se

construi : „avîndu-l ursit de merite-i”. 72. Eterne : fiindcă sînt razele luminii lui Dumnezeu.

73-76 : a se înțelege : „Oricine ar privi în sus din cea mai adîncă genune a mării n-ar zări

ultima regiune a atmosferei (unde mai de sus ne tună), atît de îndepărtată de el, cum eu, care

totuși eram într-un loc foarte înalt, am zărit, îndepărtată, pe Beatrice” (Passerini).

713

DIVINA COMEDIE

76 decît erau de Doamn-acum ai mei,

dar asta nu mă-mpiedeca să-mi vie

și limpede și-ntreg tot chipul Ei.

79 – „O, Doamnă,-n care-a mea speranță-nvie,

Tu care-ai suferit și-n Iad să-ți pui

picioarul tău, spre-a-mi da scăpare mie,

82 cunosc din câte lucruri le văzui
puterea ta și multa-ți bunătate
și-n câtă grație și-adevăr mă sui.
85 Din rob ce-am fost m-ai scos la libertate
prin orice mijlociri cari au putut
[să-ți fie drumuri demne-a] fi-ncercate,
88 păstrează-mi mila ta, ca, refăcut
azi sufletu-mi întreg prin sfînta-ți mînă,
pe placul tău să-și lepede-al său lut !”
91 Și-atît de-ndepărtata mea stăpînă
precum părea, privindu-mă surîse
și iar se-ntoarse spre eternul Tată.

94 Iar sfîntul moș : – „Spre-a duce-acum – îmi zise
cărarea ta la culmea ei deplină,
amorul sfînt și ruga mă trimise.

86-87. Prin câte căi și chipuri s-a putut/ Și-au fost de tine demne (a). câte-au putut
de tine-a (A). Am introdus în text varianta (b) pentru a înlătura repetarea cuvîn-
telor „am putut”. 89. odată (a). Prin tine sufletul să poat-odată (b). 93. s-a întors
spre vecinica (a). Și-apoi i-a-ntors spre vecinica fîntînă (c).

79. -nvie : e vorba de speranța mîntuirii, pe care aproape o pierduse în pădurea întunecoasă
a păcatelor. A se băga de seamă căldura acestei apostrofe către Beatrice, care niciodată nu
va apărea mai vie și mai iubită de Dante ca în aceste din urmă cîntece din Paradis. Firește,
iubirea lui de acum e o iubire aproape sfîntă, dar totuși pentru o Beatrice reală – femeie –,
cu toate că simbolizează teologia. În aceste versuri nu e vorba de simbol, sau în orice caz
simbolul trece pe a doua linie ; e vorba de Beatrice pe care a iubit-o în tinerețe și a cărei
amintire este neștersă din inima poetului. În această notă omenească, prin care o idee
măreață ca aceea a mîntuirii sufletului omenesc se transformă într-un fapt aproape personal
constă farmecul etern al Divinei Comedii, poemă cît se poate de personală și tocmai de aceea
universală. 80. -n Iad : face aluzie la coborîrea Beatricei în Iad, spre a ruga pe Virgil să scape
pe Dante de cele trei fiare care-i ațineau drumul către muntele rațiunii și să-l călăuzească
în călătoria-i supranaturală în regiunile de dincolo de mormînt. 85. Rob : al păcatului.
92. Surîse : și acest surîs tăcut al Beatricei, atît de îndepărtată și totuși atît de aproape de
inima poetului, e cît se poate de artistic. Ce ar fi putut răspunde ? Orice răspuns ar fi fost
banal și ar fi micșorat maiestatea în care ne apare ea, atît de sus, printre sufletele fericite.
A se observa că și Beatrice, și Virgil dispar pe neașteptate, fără să-și ia rămas-bun de la
Dante, ceea ce pe de o parte introduce un element romantic, iar pe de alta reprezintă un
simbol : de câte ori înaintăm pe drumul înălțării sufletești și ne încredințăm unei călăuze mai
vrednice nici nu băgăm de seamă că ne-am despărțit de aceea pe care am urmat-o pînă atunci.
96. Amorul sfînt : al Sfîntului Bernard. Ruga : a Beatricei. Și Virgil s-a arătat gata numai-
decît a urma rugăciunea Beatricei. A se observa paralelismul între aceste ultime cînturi ale
Paradisului și cele dintîi cînturi ale Infernului, care este o dovadă mai mult de arhitectura

714 PARADISUL

97 Petreci cu văzu-ntreaga mea grădină
ca ochii tăi să-i agerești prin el
spre zbor mai sus prin raza cea divină.
100 Și-a Cerului Regină, ce mi-e țel
oricărui gînd, plini-va cu-ndurare,
câci eu Bernardo sînt, al ei fidel”.
103 Precum de prin Croația vruncul care
privind marama sfîntei Veronici
și saț din cauza faimei vechi el n-are,
106 își zice-n gînd, în vremea ce-i explici :
„Isuse, Doamne-al meu și Domn verace,
așa erai tu deci, cum ești aici ?”
109 așa fui eu privind acea [vivace]

iubire-a cui și-n prima sa trăire

gustă-n contemplațiuni această pace.

112 – „O, fiu al grației, ’nalta fericire
de-aici tu n-ai s-o știi – așa mi-a spus –
ținînd numai în jos a ta privire ;

115 ci-n sus prin roți pînă la cea mai sus
pîn-o să vezi în tron pe-acea Regină
cui regnul nostru-i e devot supus.”

118 Privii în sus, și cum acea lumină
ce-n zori dă forme părții orientale
întrece-acelei de-unde ziua-nclină.

101. ne-o da din gro... (A). Am trecut în a doua parte a versului varianta (a) din
cauza rimei. ne-asculte-ori ce-ndurare, rugare (b). 102. fiindcă sînt Bertrand (a).

109. verace (A). 111. S-o guști deplină aici tu n-o să poți (a). 113. poate (a). 115. pînă-n
extrema dintre roate (a). 116. Privind pîn-o să vezi (b). 117. Cu toți de-aici îi sînt
supuși devoți (a).

desăvîrșită a acestei opere nemuritoare. 97. Petreci : exortație. 99. Raza : e vorba de rîul de
lumină care izvorăște din Dumnezeire. 100. Regină : Sfînta Fecioară. 102. Bernardo : Sfîntul
Bernard, starețul mînăstirii din Clairvaux, în Champagne, născut la Fontaines, în Bourgogne,
în anul 1091 și mort în 1153. A fost poreclit „Doctor Contemplans” și slăvit ca „alumnus
familiarissimus Dominae Nostrae”, care corespunde cu „al ei fidel” al lui Dante. Poezia acestui
îndrăgostit mistic al Sfintei Fecioare a contribuit mult la intensificarea cultului Ei în Biserica
catolică și a pregătit căile pentru idealul unei femei-înger pe care îl găsim la poezii Școlii
«dulcelui stil nou», iar mai tîrziu în pictura primitivă și mai ales la Siena. 104. Marama :
vălul cu care Sfînta Veronica a șters sudoarea și sîngele de pe fața lui Cristos, în drum spre
Calvar, și pe care a rămas imprimată imaginea Sfîntului Chip. Acest vâl se păstrează azi la
Roma, în bazilica Sfîntul Petru. 105. Saț : n-are saț, nu se satură niciodată de a privi chipul
lui Cristos. 110. Iubire : a Sfîntului Bernard, pentru care Dante arată că a avut totdeauna
o devoțiune particulară. Trăire : pe pămînt. 111. Această : a Raiului. 112. Al grației : face
aluzie la harul special oferit lui Dante de Dumnezeu, de a putea face, fiind încă în viață,
călătoria aceasta supranaturală. 114. În jos : în centrul trandafirului veșnic, unde Beatrice
îl lăsase și unde găsisse pe Sfîntul Bernard. 116. Regină : Sfînta Fecioară. 120. Acelei : se
subînțelege lumină : lumina acelei părți a apusului.

715

DIVINA COMEDIE

121 așa, ca și pe-un deal suind din vale,
văzui un punct la margini mult mai clar
decît tot largu-mprejmuirii sale.

124 Și-așa cum unde rău condusul car
de Faeton [l-aștepți], mai plin e locul
de vii lucruri ce spre extern dispar :

127 și-acea a păcii flamură mijlocul
așa-l avea, mai viu, ci-a ei lucoare
așa-și scădea egal pe margini focul,

130 și-n centru-i îngeri, toți în sărbătoare
cu-ntinse-aripi, mai mulți de-o mie-n cor
distinct tot însu-n umblet și-n lucoare.

133 Zîmbind la hora și la imnul lor
văzui o frumusețe, dînd o vie
plăcere-n sfînti în ochii tuturor.

136 Să fiu bogat, cît sînt în fantazie,
și-n vorbe-acum, eu tot n-aș cuteza
nici cel mai mic deliciu-a i-l descrie.

139 Bernard, văzînd ce fix și-atență-mi sta
privirea-n sus spre-nvâpăiata rază,
spre ea cu-atîta foc și-a-ntors pe-a sa,

142 că și mai mult s-aprinse-a mea să vază.

122-123. Văzui o parte-n cercul în sus/ Ce totu-n jur rotea vâpăii sale (b). 124. Cum unde iese rău condusul car (a). 126. aici și-aici (c). 132. asta (c). 134. Veselie (a).

136. Să fiu acum (a). Bogat și-n vorba (a).

125. Faeton : fiul Soarelui, care, spre a avea dovada că este într-adevăr fiul lui Apollo, a cerut să conducă pentru o zi carul Soarelui. Cf. Purgatoriul, IV, 72. 127. A păcii flamură : Sfânta Fecioară. 130. -n centru : unde lumina era mai orbitoare. 132. Distinct : nu e o adunare monotonă de lumini egale ; într-un număr atât de mare domnește cea mai plăcută varietate, fiindcă fiecare dintre acei îngeri se deosebește între tovarășii săi prin lumină și felul de a se mișca (umbrel). 134. O frumusețe : Sfânta Fecioară, pe care, întrebuițind acest cuvânt abstract, anunță că nu o va descrie. 140. Rază : a ochilor Sfintei Fecioare. 141. A sa : raza ochilor.

716

PARADISUL

Cîntul XXXII

Cerul Empireu : Dumnezeu, îngerii și sufletele fericite

Orînduirea sufletelor fericite (1-39) Pruncii

fericiți și îndoiala lui Dante (40-93) Ave

Maria (94-108) Sfinții și patriarhii

(109-151)

1 De-a sa plăcere-aprins acel părinte cu drag să-mi fie-aici maestru vru,

așa-ncepu cu-aceste vorbe sfinte :

4 – „Ce ran-a-nchis și-a uns Maria, fu străpunsă de frumoasa Doamnă, care o vezi șezîndu-i la picioare-acu.

7 Apoi, din josul ei, după gradare în rîndul cel de-al treilea sta Rahila și-n rînd cu ea Beatrice scaun are.

10 Rebeca, Sara, Iudita și umila strămoaș-a celui ce-n căința lui strigat-a-n vers : «Spre mine-ntoarce-ți mila»

13 le poți vedea din tron în tron, cum sui mergînd în jos, cum merge trandafirul, pe nume-o foaie după foaie spui.

16 Femei ovreici sînt toate-aici din șirul al șaptelea și-n jos și-n ceea parte și-n părul florii-n două fac răsfirul.

1. Părinte : Sfîntul Bernard. 4. Ran- : rana păcatului original, care a fost deschisă de Eva (frumoasa Doamnă, care în Rai șade la picioarele Sfintei Fecioare), Maria a închis-o și a uns-o, dînd naștere Mîntuitorului. 8. Rahila : fiica lui Laban. Cf. Infernul, II, 102 ; IV, 60 ; Purgatoriul, XXVII, 104. 9. -n rînd : locul Beatricei lîngă Rahela se potrivește cu cele spuse despre ea în Infernul, II, 102. Atunci cînd Lucia a venit la ea, spre a interveni pentru scăparea lui Dante, a găsit-o șezînd „lîngă vechea Rahelă”. 10. Rebeca : soția lui Isaac și mama lui Esau și Iacob. Sara : soția lui Avraam și mama lui Isaac. Iudita : care a scăpat pe asediații iudei, omorînd pe Holofern. 11. Strămoaș- : Ruth, strămoașa lui David, care în psalmul LI strigă : „Ai milă, Dumnezeule, în bunătatea Ta”. Căința : pentru adulterul cu Betsabeea și omorul bărbatului acesteia, Urie. 13. Sui : fiindcă în centrul trandafirului sfînt sînt sufletele care în orînduirea Raiului se află așezate mai sus (în sens ierarhic). Jocul de cuvinte nu este la Dante, dar se potrivește cu stilul lui, fiind de același fel cu alte jocuri de cuvinte destul de frecvente în Divina Comedie. 15. O... spui : a se înțelege : poți vedea cum spui pe nume sufletele fericite de femei, așa cum foaie după foaie sînt așezate în veșnicul trandafir. 18. Părul : coama florii, adică partea marginală, apasă asupra celei centrale. Răsfirul : formează două

717

19 Căci după cum fixară ca pe-o carte
privirea lor pe Crist [cei fără vină],
sînt zid ce-aceste sfînte scări le-mparte.
22 Pe partea-n care vezi că-i floarea plină
în toate-ale ei foi, aceia stau
ce-n Crist crezură,-n cel ce-avea să vină,
25 ci-n partea unde-aceste rînduri au
și tronuri goale-s cei ce din creștinul
popor pe Crist venit se răzima.
28 Și-așa precum aici de slavă plinul
al Doamnei scaun, și-apoi tron de tron
din josul lui, formează deschilul,
31 așa dincoace-al marelui Ion
ce-apururi sfînt răbdă și moarte-amară
și loc pustiu și-n Iad doi ani canon,
34 și toți subt el sînt duhuri ce separă
Francisc și Benedeto și-Augustin
și alții pînă jos din scară-n scară.
37 Admir-acum prevăzul cel divin,
că ambe-aspectele-n credința vie
vor face parcu-n părți egale plin !
40 Să știi că-n jos de treapta mijlocie
ce-mparte-n două curtea noastră-ntreagă
n-ajunge-un duh prin propria vrednicie,
19. avură (a). 20. -n Crist (b).

rînduri de petale și despart în două zone petalele trandafirului (stranele sufletelor fericite), după cum au crezut în Cristos : înainte sau după venirea Lui pe pămînt. 19. Căci : a se înțelege : fiindcă aceste femei sînt zidul ce desparte scările sfînte, după cum ochii credinței lor fixară pe Crist, privind sau în viitor, sau în prezent, sau în trecut. 22. Plină : partea în care toate stranele sînt ocupate, ceea ce e și firesc, fiind vorba aici de cei care au crezut în Cristos ce avea să vină. 30. Deschilul : cuvînt foarte probabil creat de traducător. În text : „despărțire”. 31. Al marelui : se subînțelege : „tron”. Ion : Sfîntul Ioan Botezătorul, numit aici „mare” după Matei, XI, 11 : „Adevărat vă spun că, dintre cei născuți din femei, nu s-a sculat nici unul mai mare decît Ioan Botezătorul”. 32. Sfînt : după Luca, I, 15 : „Se va umple de Duhul Sfînt încă din pîntecele maicii Sale”. Moarte : fiindcă fu omorît de Irod, după cererea Salomeei. Cf. Paradisul, XVIII, 134 și urm. 33. Pustiu : fiindcă trăi în pustiu. Iad : în Limb, unde stătu pînă la moartea lui Isus și coborîrea acestuia în Iad spre a scoate de acolo sufletele sfinților patriarhi. 34. Separă : stranele sfinților Ioan Botezătorul, Benedict și Augustin formează, ca și cea a Sfîntei Fecioare și a femeilor ebrei, linia care taie de sus în jos și desparte trandafirul ceresc în două jumătăți, una în care sînt așezați cei care au crezut în Cristos ce va veni și în cealaltă cei care au crezut în venirea lui Cristos după venirea Sa pe pămînt. 38. Aspectele : cele două aspecte ale credinței : în Cristos ce va veni și Cristos venit. 39. Egale : fiindcă în trandafirul ceresc numărul stranelor celor care au crezut în Cristos după ce a venit pe pămînt este egal, rezervîndu-se un oarecare număr de strane pentru cei care vor fi așezați în el în viitor, partea cealaltă, a celor care au crezut în Isus Cristos cel viitor, fiind, firește, în întregime ocupată. 40. Treapta : cercul de petale (strane).

718

PARADISUL

43 ci-a altuia, pe-anume stări ce-l leagă,
căci toate-au fost în lume mai 'nainte
de-a fi-n puțință libere s-aleagă,
46 cum poți vedea din fețele lor sfînte
ca și din a lor voci copilărești
de-ascuți și de te uiți luînd aminte.
49 Acum tu taci, și taci că te-ndoiești,
deci strînsul nod vreau clar să și s-arate,

căci tu-n idei subtile-aci te-oprești.
52 În tot întins regatul ăstor cete
nu poate-avea-ntîmplarea loc defel,
precum ar fi mîhnire-ori foame-ori sete,
55 căci tot ce vezi e stabilit de El,
prin legi de veci, și cauza-i cu favorul
de-acord cum este-un deget c-un inel.
58 Deci nu fără de cauză stă poporul
de-aici în rang mai jos și rang mai sus,
la viaț-adevărat-adus cu zorul,
61 căci Prințul cel ce-atît amor a pus
în regnul odihnit de-adînce pace,
încît nu-i nimeni să-ndrăzneasc-un plus,
64 sub ochii-i veseli cînd El duhuri face
se dă din grații-atîta cît se-ndură
în mod divers, și-aceasta să te-mpace !
67 V-o spune-adins și limpede-n Scriptură
aceasta-n frații cei născuți deodată
ce chiar din mam-au fost trăind în ură.
70 Deci cînd și numai după păr s-arată
al grației grad pe-aceste culmi sublime
coroana grației caut-a fi gradată.
73 Deci nu dup-a lor proprie vrednicime
au ele-aici gradată diferență
ci-n gradul singur al favoarei prime.
43. A altuia : a lui Isus Cristos, care a scăpat din Limb sufletele copiilor nebotezați și pe
acelea ale patriarhilor, atunci cînd s-a coborît în Infern. 44. Toate : aceste suflete ale copiilor
nebotezați și mîntuiți de Isus Cristos. 45. S-aleagă : înainte de a putea să distingă (aleagă)
binele și răul. 53. -ntîmplarea : cu alte cuvinte, nici una din acele strane nu poate fi ocupată
la întîmplare. 54. Precum : precum nimic omenesc (mîhnire sufletească, necesități fizice) nu
poate avea loc în Rai. 56. Favorul : harul e potrivit cu meritul (cauza), după cum inelul se
potrivește cu degetul. 60. Cu zorul : fiindcă sufletele copiilor nebotezați s-au urcat prea de
cu zor la viața adevărată din Rai. 63. Plus : să dorească sau să ceară mai mult. 65. Grații :
har. 68. Frații : Esau și Iacob. Cf. Geneza, XXV, 22 : „Rebeca a rămas însărcinată. Copiii se
băteau în pîntecele ei”. 70. După păr : fiindcă Esau era cu părul roșu, iar Iacob cu părul
negru. 75. Favoarei : după gradul harului ce l-au primit.

719

DIVINA COMEDIE

76 În primii secolii fu, spre mîntuință
de-ajuns acelor suflete curate
să aibă dreapt-a taților credință.
79 Dar cînd trecu acea dintîi etate
nevoie fu să taie-n jur bărbații,
dînd spor zburării lor nevinovate.
82 Venind apoi și timpul 'naltei grații
făr-un botez desăvîrșit în Crist
s-opresc în Limb chiar și nevinovații.
85 Privește-acum în fața ce-i lui Crist
mai mult la fel, căci singura-i lucoare
te poate face apt să vezi pe Crist”.
88 Deasupra Ei atîta sărbătoare
văzui plouînd-o sfîntul neam a cui
menire-a fost pe-asemeni culmi să zboare ;
91 încît de-oricîte pîn-acum văzui
uimire-atîta nu mă mai cuprinse,
nici nu-mi păru mai mult asemeni Lui.

94 Și-acel amor ce-ntîi din toți descinse
cîntînd : „Mario, plină tu de har”
în față-i stînd, aripile-și întinse
97 și-ntreaga curte-n tot al ei hotar
răspunse-n cor cîntării-acei divine
și toți acum luceau cu mult mai clar.

100 – „O, sfînte tată, tu ce pentru mine
scobori aici lăsînd iubitu-ți loc
ursit de soarte-apururi pentru tine :
103 ce înger ochii-n veselul său joc
de ochii Doamnei astfel legați îi are
și-așa-i de ’namorat că pare foc ?”

78. Să fie (a). 80. Putea numai tăind/ Să dea un sbor aripilor lor (b). 81. Spre (a).

82. Dar cînd (a). 85. Și-acum (a). 94. a toți (a). la ea (a). 96. ei aripile (a). 99. Așa
că toți luceau (a). 104. Privește-n ochi pe Doamna frumuseții (a).

77. Curate : ale pruncilor. 80. Să taie : a fost nevoie de circumcizie. 81. Spor : pentru a le da
posibilitatea de a se urca în Rai fără păcat. Nevinovate : fără păcat. 82. Timpul : timpul
mîntuirii sau răstignirii lui Isus Cristos. 84. Limb : loc al Infernului unde fără alt chin, afară
de acela de a nu vedea pe Dumnezeu, stau sufletele copiilor morți înainte de a se fi spălat
de păcatul originar prin botez. 86. La fel : care seamănă mai mult cu cea a lui Cristos, adică
fața Sfintei Fecioare. 87. Apt : dînd ochilor poetului puțința de a se aținti înspre chipul
orbitor de luminos al lui Cristos. 89. Neam : al îngerilor. 92. Uimire-atîta : a se construi : nu
mă mai cuprinde atîta uimire de oricîte văzui pînă acuma. 93. Asemeni : și nici nu mi-a părut
așa de asemănător chipului lui Dumnezeu. 94. Amor : Arhanghelul Gabriel. 95. Plină... de
har : cf. Luca, I, 28 : „Plecăciune plăcutei lui Dumnezeu ; Domnul este cu tine, binecuvîntată
ești tu între femei”. În text, în latinește : „Ave, Maria, gratia plena”. 98. Răspunse : urmînd
rugăciunea. Și astăzi se face în slujba catolică la fel : preotul spune prima jumătate, iar credin-
cioșii spun în cor a doua parte. 100. Tată : se referă la Sfîntul Bernard. 104. Legați : se referă
720

PARADISUL

106 Așa-l rugai din nou aceluia care
prin tine-așa-i de-mpodobit, Marie,
ca steaua-n zori de globul ce răsare.

109 Iar el a zis : – „Și har și veselie,
pe cît acestea-n îngeri pot fi puse
le are-ntregi și-așa și vrem să fie,

112 căci el e cel [ce] buna veste-o duse
Mariei jos, cînd a fi încărcat
Divinul Fiu cu-a noastre sarcini vruse.

115 Cu ochii-acum să vii, cum merg gradat
și eu vorbind, ca mării-nvingători
să-i vezi ai ăstui drept și sfînt regat.

118 Cei doi din culme, cei mai zîmbitori
căci mai aproape stau de cea Augustă,
sînt ca și rădăcini acestei flori.

121 Acel ce-n stînga ei vecin îi costă
strămoșul e, de-a cui gustare-odată
umana specie-atîte-amaruri gustă.

124 La dreapta vezi pe-acel cucernic tată
al sfintei legi, cui cheia ce descuie
ăst sfînt locaș de Crist îi fuse dată.

127 Și-acel ce încă viu văzu cum suie
amarul timp miresei ce cu zel
prin lance-o dobîndirăm și prin cuie,

106. pe cel ce-n timpul vieții (a). 107. Prin tine-a fost împodobit (a). 108. Cum e de
soare steaua dimineții (a). 129. Ni-o dete cel străpuns de spini (a).

la „ochii” din versul precedent. A se construi : „Ce înger, în veselul său joc, își are ochii astfel legați de ochii Doamnei (Sfintei Fecioare) ?”. 106. Acelui : Sfintului Bernard. 107. -mpodobit : nu numai, cum cred aproape toți comentatorii, fiindcă, contemplând chipul Sfintei Fecioare, se lumina de lumina vie ce purcedea din el, dar și fiindcă Sfinta Fecioară a împodobit cu tot felul de daruri sfinte pe misticul său cântăreț și cavalier chiar când era în viață acesta. Cu alte cuvinte, eu văd în această împodobire cerească un reflex al împodobirii pămîntești. 109. El : Sfintul Bernard. 110. Pe cît : adică în gradul cel mai mare. 112. Buna veste : a întrupării în ea a Mîntuitorului, prin Duhul Sfînt. 114. Sarcini : trupul nostru, al oamenilor muritori. 115. Să vii : să urmărești cu ochii, în interiorul trandafirului sfînt, pe acei patriarhi, profeți și sfinți (marii-nvingători) pe care îi voi numi. 118. Cei doi : Sfintul Petru la dreapta și Adam la stînga. 119. Augustă : Sfinta Fecioară, regina Raiului. 120. Rădăcini : Adam fiind părintele (rădăcina) omenirii și Sfintul Petru părintele Bisericii, ei alcătuiesc cele două elemente primordiale ale familiei creștine, adunată în floarea mistică. 121. Acel : Adam. Îi costă : stă aproape de ea. 124. Dreapta : la dreapta Sfintei Fecioare. Tată : Sfintul Petru. 125. Cheia : vezi Matei, XVI, 19 : „Îți voi da cheile Împărăției Cerului, și orice vei lega pe pămînt va fi legat în ceruri, și orice vei dezlega pe pămînt va fi dezlegat în ceruri”. 126. Locaș : al Raiului, simbolizat aici prin sfîntul trandafir. 127. Acel : Sfintul Ioan Evanghelistul. Văzu : în Apocalipsa, în care descrie, sub formă de viziune, calamitățile pe care trebuia să le îndure Biserica, mireasa lui Cristos, pe care am dobîndit-o de la El prin răstignirea Lui (prin lance... și prin cuie). În text : „mireasa cea frumoasă pe care Cristos a dobîndit-o prin lance și cuie”.

721

DIVINA COMEDIE

130 stă lîngă el ; iar lîng-Adam stă cel
ce duce-a fost pe cînd trăia cu mana,
ingratur cerbicos popor rebel.
133 Cu Petru-n față vezi șezînd pe Ana :
fiind ferice-atît să-și vadă fia
nu-ntoarce ochii spre-a cînta Osana,
136 și-n față primului strămoș Lucia,
cui Doamna ta-i trimise-a ei rugare,
pe cînd te ruina-n prăpastie-orbia.
139 Și-acum, că-ți trece timpul de visare,
să stăm aici, ca bunul croitor
ce taie-o haină-n cît postav îl are,
142 să-ntoarcem ochii spre-acel prim amor
ca-n ochii lui privind, cît ai putere,
să fii pătruns de strălucirea lor.
145 Ca nu cumva s-aluneci spre cădere,
din aripi dînd, crezînd a 'năinta,
de-aceea ni se cade har a cere,
148 har Celei ce te poate ajuta.
Iar tu acum urmează-mi cu iubire,
cu glasul meu unind inima ta”.

151 Și-așa-nceput-a sfînta lui vorbire :

130. și-alături acel mare (A). Am trecut în text varianta (b) din cauza rimei.
alăturat (a). 132. Un neam nestabil, cerbicos și-ngrat (A). Am trecut și aici în text
varianta (b) pentru a restabili rima. 134. Cum ea (a). 146. Cînd (a). Cînd timp tu
crezi că sbor spre a (b). 148. celei ce poate-a te-ajuta (a).

130. Lîngă el : Sfintul Ioan șade lîngă Sfintul Petru. Cel : Moise, care a călăuzit pe evrei în
Egipt pînă la Pămîntul Făgăduinței, în care vreme poporul a fost hrănit cu mana trimisă de
Dumnezeu. 132. Cerbicos : pentru explicarea acestor epitețe, nu tocmai măgulitoare, la
adresa poporului evreu, cf. Exodul, XVI și XXXII. 133. Ana : mama Sfintei Fecioare. 134. Fia :
fiica, probabil prin atracția formei masculine. 136. Lucia : cf. Infernul, II, 100-108 : „Urînd
dar Lucia orice suferință,/ veni unde știa c-o să ne vadă/ pe mine și-a Rahirei vechi ființă.//
O, Beatrice,-a Domnului plămădă,/ de ce n-ajută pe cine-atît de dragă/ te-avu, încît se rupse
de grămadă ?”. 138. Orbia : orbia păcatului, care, simbolizată în cele trei fiare, împingea pe

Dante înapoi către pădure, împiedicându-i suișul frumosului munte al vieții virtuose. 139. De visare : timpul hărăzit de Dumnezeu pentru viziunea ta (călătoria în cele trei regate ale lumii extrapământene). Astfel cred cea mai mare parte din comentatori. Cred însă, cu Torraca și Steiner, că Dante face aluzie numai la extazul ce l-a cuprins în clipa când străfulgerarea cerului Empireu îi mărește vederea, întinzând-o dincolo de limitele puterii omenești, astfel încât el vede cu un văz care nu este acela al ochilor, ci al visului. De altfel, nicăieri Dante nu ne spune că ceea ce ne povestește a văzut în vis, și aceasta este una din caracteristicile esențiale ce diferențiază Divina Comedie de viziunile medievale care au precedat-o. 140. Stăm : să ne oprim în această arătare a sufletelor fericite, care ar putea, firește, să fie prea lungă și (adăugăm noi), din punct de vedere artistic, inutilă. 142. Prim amor : Dumnezeu. 147. Har : e momentul culminant al Divinei Comedii, clipa în care Dante e pe cale să obțină de la Dumnezeu harul de a putea intui tainica ființă ; Sfântul Bernard îl îndeamnă să ceară Sfintei Fecioare (Celei ce te poate ajuta) de a i-l obține de la Dumnezeu.

722

PARADISUL

Cîntul XXXIII

Cerul Empireu : Dumnezeu

și sufletele fericite

Rugăciunea Sfântului Bernard către Sfînta

Fecioară (1-39) Viziunea Divinității (40-114)

Sfînta Treime și Isus Cristos (115-141)

Iubirea care mișcă sori și stele (142-145)

1 – „Fecioară mam,-a fiului tău fată

umilă și mai sus de-orice făptură

și-a veșnicului sfat țintă fixată !

4 Tu-nobilezi a omului natură

atît încît al dînsei ziditor

n-avu dispreț să-și fie-a sa făptură.

2. Umila ce-n mai sus (a). 3. Și ținta-n sfat etern de-n veci (a).

1. Fecioară : această rugăciune, scurtă, înflăcărată și plină de sfîntă iubire, nu este numai a Sfîntului Bernard și a celorlalte suflete fericite, ci mai ales e rugăciunea poetului : „Este imnul care îi izbucnește din inimă, vâzîndu-se ajuns la țintă, și care rezumă în el suspinul, evlavia și înflăcărarea întregii Divine Comedii” (Parodi). Este poate cea mai frumoasă rugăciune din poezia universală, fiindcă întrunește în ea și avîntul sufletului omenesc către Dumnezeire, și o desăvîrșită expresie artistică. De altfel, întregul cînt, plin de cea mai sfîntă ardoare, de lumini ce par că adîncesc și mai mult taina unor speculații teologice întunecoase, e străbătut de o gravitate liniștită, în care se exprimă mai mult decît mulțumirea de a fi dus o astfel de operă la bun sfîrșit, un fel de smerenie potolită față de adîncimea adevărurilor sfînte. O întreagă tragedie sufletească, la început particulară lui Dante, mai pe urmă extinsă la întreaga umanitate, care din robia păcatului se ridică la libertatea voinței sfînte, se potolește în acest cînt, cu care marea operă a lui Dante – ce nu e numai operă poetică, dar și socială și religioasă – se încheie în chipul cel mai demn. Mam-... fată : Evul Mediu s-a complăcut mult în aceste rudenii mistice și în aparență ciudate ale Sfintei Fecioare. Tot așa am văzut, în cîntul precedent, că Adam este desemnat ca acela căruia oricare femeie îi este fiică și noră. Cf. și Petrarca, Canzone alla Vergine : „Vergine pura, d’ogni parte intera,/ Del tuo parto gentil figliuola e madre”. Foarte bine observă Torraca că această rugăciune, „sinceră ca inspirație, evlavioasă ca intonație, în întregime întreșută de idei, de imagini și chiar de antiteze prin seculară tradiție populară, a fost înnobilită de Dante prin măiestria stilului”. Dar măiestria stilului n-ar fi făcut minunea de a transforma aceste elemente tradiționale și populare într-o așa de însemnată operă de artă dacă ar fi lipsit flacăra credinței unui suflet atît de mare ca al lui Dante. În aceasta constă taina acestei minunate bucăți religioase, care, desigur, e opera unui mare poet, dar a unui mare poet care crede într-adevăr, așa cum știau să creadă numai oamenii din Evul Mediu, pentru care Dumnezeu și Sfînta Fecioară erau realități, nu simboluri cum sînt pentru noi, dacă voim să mărturisim sincer felul cum credem astăzi. Astăzi, viziunea religioasă a lumii ne este deformată de însăși cultura și civilizația noastră. 3. Țintă : cf. Pildele, VIII, 23 : „Eu am fost așezată din veșnicie înainte de orice

început, înainte de a fi pământul”. 5. Ziditor : Dumnezeu. 6. Făptură : persoana lui Isus Cristos.

723

DIVINA COMEDIE

7 În sînul tău s-aprinse-acel amor
a cui căldură-n pace de vecie
ne crește floarea ăstui sfînt popor.

10 A milei tu ne ești aici făclie
de miez de zi, și-n lumea care moare
speranței ești fîntîn-apururi vie.

13 Ești mare-atît și-atotdispunătoare,
câci grație vrînd un om, și nu prin tine,
e cel ce făr’ de-aripi ar vrea să zboare,
16 căci mila ta, ea nu numai că vine
oricînd o ceri, ci-adesă-n prisosință
chiar nerugat-aleargă ea de sine.

19 În tine-i milă,-n tine-ngăduință,
evlavie-n tine e, și-n tine toate,
tot ce-i pe lume bun într-o ființă.

22 Din cea mai jos a-ntregii lumi lacună,
venind văzu acesta pîn-aci

pe cîte spirite trei lumi le-adună,
25 te roag-acum, prin grație-a-i dărui
privirii sale-avînt spre-a fi-n putere
la cel din urmă bine-a și-o sui.

28 Eu cel ce n-arsei pentru-a mea vedere
nicicînd, ca pentru-a lui, cu rugi plecate
te rog, cerînd a nu le-avea-n scădere,

31 ca norii prinși de-a lui mortalitate
prin ruga ta să-i spulberi, ca-n lumină
supremul bun de sus să i s-arate.

34 Și te mai rog, că poți ce vrei, Regină,
că dup-asemeni vis tu să-i păzești
iubirea lui mereu de-acum senină,

10. Tufîntei mile aici (a). 15. E ca și făr’ de aripi și vrînd (a). 20. preabună (a).

23. Acest care... (a).

7. Amor : între Dumnezeu și făptură. 9. Floarea : adunarea sufletelor fericite dispuse în forma unui trandafir. 10. Făclie : făclia de foc a milosteniei, strălucitoare ca și soarele la amiază. 14. Grație : fiindcă nu se poate obține harul lui Dumnezeu fără ajutorul Sfintei Fecioare. Cf. Sfîntul Bernard, Sermo, in vigilia Nat. Dom., III, 10 : „Nihil nos Deus habere voluit, quod per Mariae manus non transiret”. 22. Lacună : Infernul, pe care Benvenuto da Imola îl definește : „infernus est locus concavus, colligens omnes sordes mortuorum, sicut in lacuna concurrunt et colliguntur omnes sordes aquarum mortuarum”. 25. A-i dărui : lui Dante. 27. Și-o : privirea. 28. N-arsei : de dorul de a vedea pe Dumnezeu. 29. A lui : vederea (lui Dante). Într-un avînt de iubire cu adevărat creștină, Sfîntul Bernard afirmă că n-a dorit niciodată pentru sine de a vedea pe Dumnezeu, cum dorește acum același lucru pentru Dante. 31. Norii : întunecimea pe care trupul (mortalitatea) o dă sufletului. 35. Păzești : ca să nu cadă în păcatul mîndriei, pentru că a fost admis să se bucure de viziunea lui Dumnezeu.

724

PARADISUL

37 veghind să-i rupi pornirile-omenești –
Beatrice, vezi, și cîte-s fericite

înalță mîini ca ruga să-ți primești !”

40 Fixînd spre rugător priviri slăvite
și dragi lui Dumnezeu, îmi arătară
ce mult iubește Ea rugări smerite ;

43 spre veșnica lumin-apoi cătară

cum nu credeam să poat-un muritor
să cate-n ea cu-așa lumină clară.
46 Și-aproape-acum de ținta tuturor
dorințelor, așa cum mi se scrise
am stins vâpaia multului meu dor.
49 Bernard îmi dete semn și blînd surise
să cat în sus, dar însumi eu de mine
eram dispus să fac precum voise.
52 Căci ochii mei, avînd puteri depline,
adînc s-au scufundat în punctul care
lumină e, etern perfectă-n sine.
55 Iar cum văzui apoi, și tot mai tare,
de-atare vâz nici n-avem noi cuvinte
nici minte-a-nvinge-atîta-mbelșugare.
58 Precum cînd vezi în vis o-ntîmplăminte
și-i porți și treaz impresia avută,
dar de-altceva tu nu-ți aduci aminte,
61 așa sînt eu acum, că-i dispărută
viziunea mea, ci-n inim-o dulcoare
îmi picură și-acum din ea născută.
64 Așa zăpada se topește-n soare,
în vînt așa se-mprăștie ce scrie
Sibila profetînd pe foi ușoare !
67 Lumină-n veci, ce-ntreci cu-o veșnicie
umanul gînd, dă-mi duhului puțin
din cum și cît mi te-arătaseși mie !

45. Pătrunde în privire (a). 47. fiind (a). 48. cum stete (b). 49. dete (a). 50. fui de
mine (a). 50. Dispus să cat ce vru ca să... vederii (a). 54. și numai ea prin sine (a).
61. Așa-s acum și eu, cînd (a). 26. Viziunea-mi e (b). 65. -ntr-un vînt (a).

37. Pornirile : aplecarea înspre rău. 38. Cîte-s : cîte sînt (suflete) fericite. Sfîntul Bernard
atrage atenția Sfîntei Fecioare că nu numai el, dar și întregul Rai se roagă (înalță mîini) ca
să-i primească rugăciunea. 39. Înalță : în text : „împreunează”. 40. Fixînd : subiectul, subînțeleș,
este „Sfînta Fecioară”. 41. Arătară : subiectul, subînțeleș, este „priviri(le) slăvite” ale Sfîntei
Fecioare. 44. Un muritor : nu face deloc aluzie la Sfînta Fecioară, ci la oamenii muritori de
pe pămînt. 45. -n ea : în veșnica lumină. 47. Așa : așa cum era necesar să se întîmple.
53. Punctul : Dumnezeu. 56. Vâz : lucrurile pe care Dante le-a văzut erau atît de noi și
minunate, încît întreceau puterea mărginită a vorbei și a aducerii-aminte omenești. 69. Cum
725

DIVINA COMEDIE

70 Dă limbii mele-atîta foc divin
să pot lăsa din gloria-ți fără fine
măcar și-un strop acelora ce vin.
73 Căci și puțin în minte de-mi revine
și glas în vers oricît de slab să scot,
pricepe-ți-vor mărirea ta mai bine.
76 De-acea lucoare-a razei vii, socot,
ce-mi dete-n ochi vrînd numai și-o clipită
să-i duci airi, aș fi orbit de tot.
79 Ci-aminte țiu că și mai cu-ndrăznită
privire-o sufeream pînă ce-avui
unită ei puterea infinită.
82 O, har prisositor prin care-avui
curaj ca-n focul razei cei eterne
s-afund privirea pînă ce mi-o-mplui !
85 Aci-n adîncu-i am putut discerne
într-un volum unite prin iubire

tot ce rãzleț prin univers se cerne,

88 substanțe și-accident și-a lor pornire,

topite-ntr-una și-ntr-atare fel,

cã tot ce spui e numai licãrire.

91 În forma-i generalã nodu-acei

etern cred cã-l vãzui, cãci mult mai mare

plãcere simt, acum cînd spui de el.

94 Mai mult, m-afund o clip-acu-n uitare

decît trei mii de ani drumu-ntreprins

ce-i fu cu Argo lui Neptun mirare.

73. puținul ce-mi (a). 82. prin care-avui (a). 83. Curaj (a).

și cît : calitatea și cantitatea. 72. Acelora : posteritãții. „În atîta fervoare religioasã nu uitã
faima sa de poet și vrea sã fie pomenit în viitor” (Steiner). Cf. Paradisul, XVII, 118. 76. Socot :

a se înțelege : „Socot (cã) aș fi orbit de tot din cauza acelei lucruri din raza vie”. 78. Orbit :

pierdut într-o mare de beznã. „Ochiul care privește Dumnezeirea este în același timp înspãi-

mîntat din cauza prea marii lumini a obiectului contemplat și atras de ea, din convingerea

ce-o are cã-n altã parte nu este mîntuirea” (Steiner). 81. Unitã : atît cît am putut lega ochiul

meu muritor de viziunea nesfîrșitei valori dumnezeiești. 84. O-implui : în text : „mi-o consu-

mai”. 88. Substanțe : dupã filosofia scolasticã, prin „substanțe” se înțeleg toate acele lucruri

care subzistã de sine, fãrã sã atîrne de altele. Cf. Summa theologica, I, 35 : „essentiam, cui

competit sic esse, id est, per se esse, quod tamen esse non est ipsa eius essentia”. Accident :

contrariul substanței. Cf. Summa theologica, I, 2, 53, 2 : „quocumque modo significetur accidens,

habet dependentiam a subiecto secundum suam rationem ; aliter tamen et alter. Nam accidens

significatum in abstracto importat habitudinem ad subiectum, quae incipit ab accidente et

terminatur ad subiectum”. 91. Forma : „forma oricãrui lucru care este nod strîns, ce leagã

orice lucru în esența sa ; iar acest nod e Dumnezeu” (Francesco da Buti). Nodu- : uniunea

strînsã între substanțã și accident. 94. O clip- : o singurã clipã (aceea în care m-am cufundat

cu vederea în viziunea Dumnezeirii) reprezintã pentru mine un timp mai mare ca douã mii

de ani. Cu alte cuvinte : dacã nu-mi aduc bine aminte, nu e de mirare, fiindcã acea clipã a

ținut pentru mine mai mult decît douã mii de ani. Deci nu pot sã-mi amintesc de un lucru așa

726

PARADISUL

97 Așa și sufletu-mi și-ntreg suspins

privea, și-atent și fix și totodatã

mereu de-a tot privi tot mai aprins.

100 Devii astfel de razã-nflãcãratã

încît spre-a-ntoarce vãzul spre-alt aspect

cu neputințã-i sã consimți vrodatã,

103 cãci bunul cel ce-al vrerii este-obiect,

întreg e ca-n cuprins și-ntr-însa numa’

și-afarã-i e corupt ce-n ea-i perfect.

106 Mai scurte vorbe voi avea de-acuma

spre-a spune numai ce-mi rãmase-n minte,

decît un prunc ce-l mai lãpteazã muma.

109 Dar nu c-aspectu-acelei raze sfinte

era mai mult ca simplu-n el mereu

cãci el de-a pururi e ce fu ’nainte,

112 ci pentru cã-ntãrindu-mi vãzul meu

privind în ea, unica-i aparențã

pãru schimbatã, cãci schimbat fui eu :

115 și-n clara ei și-adîncã-i subzistențã

vãzui trei cercuri în lumina-i vie,

de trei colori și-aceeași continentã,

118 ca-n dublul curcubeu pãrea sã fie

reflexu-n douã ; foc al treilea, care

egal suflînd dintr-ambe ia tãrie.

121 Ce slabă-i vorba pentru-atît de tare
concept ! Şi cît văzui poţi să gîndeşti,
puţin ce-a fost din cît era de mare !

108. copilul ce (a). 111. el e în veci acel ce (a). 115-116. Văzui trei roţi în clara
subsistenţă/ A veşnicei lumini, adînc în ea (a). 118-120. Resfrînt ca dublul curcubeu
părea/ Al doilea cerc, al treilea foc care/ Purces egal dintîi (b). 122. Dar (a).
de îndepărtat în timp. 96. Mirare : Argos fiind cea dintîi corabie ce a străbătut marea, e
fîresc cã Neptun ne este aici înfăţişat în actul de a se mira de umbra pe care o aruncă în
fundul apelor unde locuia el. 97. Suspins : italianism, adică suspendat, nehotărît, cum se
întîmplă atunci cînd cineva e surprins de un fapt extraordinar. 100. Devii : orişicine ar putea
privi pe Dumnezeu n-ar avea putinţa să-şi întoarcă vîzul spre altceva. 104. Întreg : binele
care este obiectul voinţei se adună întreg în acea lumină, în care totul este perfecţie, după
cum orice lucru care este în afară de ea e imperfecţie (corupţie). 108. Prunc : care nu ştie să
spună decît foarte puţine cuvinte. 110. Simplu : fiindcă, după cum spune Sfîntul Bernard, De
Consid., V, 7 : „Dumnezeu e foarte simplu : numai unul, indivizibil şi imutabil”. Cu alte cuvinte,
lucrurile pe care le-am văzut în Dumnezeu sînt aşa de multe încît mă voi mărgini să spun
numai ceea ce mi-a rămas în minte, şi în cît de puţine vorbe se poate. Cu toate acestea, să
nu se creadă însă cã lucrurile acelea le-aş fi văzut pentru cã Dumnezeu e felurit, ci numai
pentru cã, cu cît vîzul meu se întărea, ochii descopereau tot mai multe lucruri. 116. Trei
cercuri : Sfînta Treime. 117. Continenţă : conţinut. 119. -n două : Tatăl şi Fiul. Al treilea :
Duhul Sfînt. 120. Egal suflînd : fiindcă, după credinţa catolică, Duhul Sfînt purcede în mod
egal şi de la Tată, şi de la Fiu. 123. Ce-a fost : cît de puţin a fost. Din cît : din cît era de mare
viziunea, poţi să te gîndeşti ce puţin a fost ceea ce mi-a rămas în minte.

727

DIVINA COMEDIE

124 Lumină-n veci, ce numa-n tine-ţi eşti,
şi singură te ştii, şi-aşa ştiută,
etern ştiind, surîzi şi te iubeşti !

127 Rotirea ta, ce-n tine conţinută
ca şi-un reflex de raze se părea
puţin de mine-n jur cînd fu văzută,
130 păru-n culoarea proprie ce-avea
cã-n ea al nostru chip îl zugrăveşte,
deci şi mai adîncit privii în ea.

133 Precum un geometru s-adînceşte
să măsure un cerc şi trudă pune
şi n-afl-acel principiu ce-i lipseşte,
136 aşa fui eu cu nou-apariţiune.

Voiam să văd care-i raportul lor,
cum poate chipu-n cerc să se-mpreune,
139 dar n-ajungea spre-aceasta propriu-mi zbor,
de n-ar fi fost de-un fulger luminată
puterea mea şi-i stinse-avutul dor.

142 Înaltul vis se rupse-aici deodată ;
ci-mi şi porni şi-al meu şi dor şi velle,
asemeni roţii ce-i egal mişcată,

145 iubirea care mişcă sori şi stele.

126. Tu te-nţelegi (a). 131. -n sine (a). 133. deci (a). 145. De-amorul (a).

124. -n tine : întrucît ai în tine, şi numai în tine, orice raţiune de viaţă. 125. Te ştii : Tatăl,
care numai întorcîndu-se în Sine poate înţelege imensitatea Sa. Ştiută : şi-n acelaşi timp eşti
Fiul a Tine Însuţi, fiind înţeles numai de Tine. 126. Iubeşti : şi întrucît Te iubeşti pe Tine
Însuţi, eşti Duhul Sfînt. Dacă Dumnezeu e Tatăl, întrucît şade în Sine, este şi Fiul, întrucît
este ştiut de Sine, şi Duhul Sfînt, întrucît se iubeşte pe Sine şi se bucură de această ştiinţă
(înţelegere). 127. Rotirea ta : se adresează cercului al doilea şi spune cã, persistînd în a-l
contempla, i se păru cã înfăţişează un chip omenesc (Isus Cristos). 129. -n jur : în forma sa
circulară. 130. Proprie : fiindcă Isus Cristos, făcîndu-se om, n-a încetat de a fi Dumnezeu.

135. Și : cu toată truda ce-a pus-o. 138. -mpreune : adică așa cum firea omenească (chipul) putea să se împreune cu cea divină (cerc). 140. Fulger : prin care poate intui misterul împreunării celor două ființe : cea divină și cea umană. 142. Vis : în text : „fantezie”, imaginație.
 144. Egal : dorința de a cunoaște (dor) și voința (velle) lui Dante se conformaseră, mulțumită viziunii sfinte, cu voința dumnezeiască, la fel cu două roți mișcate de aceeași forță.
 145. Iubirea : Dumnezeu, singura țință a universului.

728

Cuprins

Notă asupra ediției	5
Introducere	7
Dante și epoca sa	13
Infernul	
Cântul I. Prolog la Divina Comedie	67
Cântul II. Pădurea : începutul călătoriei	73
Cântul III. Pre-Infernul.....	79
Cântul IV. Cercul întâi : Limbul	85
Cântul V. Cercul al doilea : desfrânații	92
Cântul VI. Cercul al treilea : lacomii.....	99
Cântul VII. Cercul al patrulea și al cincilea : zgârciții și risipitorii ; mînioșii	105
Cântul VIII. Cercul al cincilea : mînioșii	110
Cântul IX. Cercul al șaselea : ereticii	116
Cântul X. Cercul al șaselea : ereticii	122
Cântul XI. Cercul al șaselea : ereticii	129
Cântul XII. Cercul al șaptelea. Brîul întâi : silnicii	134
Cântul XIII. Cercul al șaptelea. Cerculețul al doilea	141
Cântul XIV. Cercul al șaptelea. Cerculețul al treilea	148
Cântul XV. Cercul al șaptelea. Cerculețul al treilea	155
Cântul XVI. Cercul al șaptelea. Cerculețul al treilea : silnicii împotriva firii	161
Cântul XVII. Cercul al șaptelea. Cerculețul al treilea : silnicii împotriva artei (cămătarii)	167
Cântul XVIII. Cercul al optulea. Valea întâi și a doua : pezevenghii, seducătorii și lingușitorii	173
Cântul XIX. Cercul al optulea. Valea a treia : simoniacii	179
Cântul XX. Cercul al optulea. Valea a patra : ghicitorii	185
Cântul XXI. Cercul al optulea. Valea a cincea : pungașii	191
Cântul XXII. Cercul al optulea. Valea a cincea : pungașii	198
Cântul XXIII. Cercul al optulea. Valea a șasea : ipocriții	204
Cântul XXIV. Cercul al optulea. Valea a șaptea : hoții	210
Cântul XXV. Cercul al optulea. Valea a șaptea : hoții	216
Cântul XXVI. Cercul al optulea. Valea a opta : sfătuitoarii de rele	222
Cântul XXVII. Cercul al optulea. Valea a opta : sfătuitoarii de rele	229
Cântul XXVIII. Cercul al optulea. Valea a noua : ursitorii de dezbinări	235
Cântul XXIX. Cercul al optulea. Valea a zecea : calpuzanii	241
Cântul XXX. Cercul al optulea. Valea a zecea : calpuzanii	247
Cântul XXXI. Puțul giganților	253
Cântul XXXII. Cercul al nouălea : trădătorii	260
Cântul XXXIII. Cercul al nouălea. Valea a doua și a treia : trădătorii	267
Cântul XXXIV. Cercul al nouălea. Colnicea a patra : trădătorii	275
Purgatoriul	
Prefață	283
Cântul I. Introducere la Purgatoriu	285
Cântul II. Pe „pustiul cîmp”	292
Cântul III. În cîmpia singuratică : cei morți în blestemul Bisericii	298
Cântul IV. Brîul întâi : leneșii	305

Cîntul V. Ante-Purgatoriul. Brîul al doilea : leneșii	312
Cîntul VI. Ante-Purgatoriul. Brîul al doilea : leneșii	318
Cîntul VII. Ante-Purgatoriul. Vîlceaua înflorită : prinții neglijenți	326
Cîntul VIII. Ante-Purgatoriul. Valea înflorită : prinții neglijenți	333
Cîntul IX. Ante-Purgatoriul. În fața porții celei sfînte	340
Cîntul X. Brîul întîi : trufașii	347
Cîntul XI. Brîul întîi : trufașii	353
Cîntul XII. Brîul întîi : trufașii	360
Cîntul XIII. Brîul al doilea : pizmăreții	366
Cîntul XIV. Brîul al doilea : pizmăreții	374
Cîntul XV. Brîul al doilea și al treilea : pizmăreții și mînioșii	381
Cîntul XVI. Brîul al treilea	387
Cîntul XVII. Brîul al treilea : mînioșii	394
Cîntul XVIII. Brîul al patrulea : nepăsătorii (leneșii)	400
Cîntul XIX. Brîul al patrulea și al cincilea : leneșii, zgîrciții și risipitorii	406
Cîntul XX. Brîul al cincilea : avarii și risipitorii	412
Cîntul XXI. Brîul al cincilea : zgîrciții și risipitorii	419
Cîntul XXII. Brîul al șaselea : lacomii	425
Cîntul XXIII. Brîul al șaselea : lacomii	432
Cîntul XXIV. Brîul al șaselea : lacomii	438
Cîntul XXV. Înspre brîul al șaptelea, al desfrînaților.	445
Cîntul XXVI. Brîul al șaptelea : desfrînații	451
Cîntul XXVII. Către Raiul pămîntesc	458
Cîntul XXVIII. Raiul pămîntesc	464
Cîntul XXIX. Raiul pămîntesc	471
Cîntul XXX. Raiul pămîntesc	479
Cîntul XXXI. Raiul pămîntesc	486
Cîntul XXXII. Raiul pămîntesc	492
Cîntul XXXIII. Raiul pămîntesc	499
Paradisul	
Prefață	507
Cîntul I. Introducere la Paradis	509
Cîntul II. Întîiul cer, al Lunii : cei nestatornici în păstrarea jurămintelor	516
Cîntul III. Cerul întîi, al Lunii : nestatornici în a păstra jurămintele	522
Cîntul IV. Cerul Lunii : sufletele care nu și-au ținut jurămîntul	528
Cîntul V. Spre cerul al doilea, al lui Mercur : sufletele active	534
Cîntul VI. Cerul al doilea, al lui Mercur : sufletele active.....	540
Cîntul VII. Cerul al doilea, al lui Mercur : sufletele active	547
Cîntul VIII. Cerul al treilea, al lui Venus : sufletele iubitoare	553
Cîntul IX. Cerul al treilea, al lui Venus : sufletele iubitoare	560
Cîntul X. Cerul al patrulea, al Soarelui : sufletele înțelepte	567
Cîntul XI. Cerul Soarelui : sufletele înțelepte	574
Cîntul XII. Cerul al patrulea, al Soarelui : sufletele înțelepte.....	581
Cîntul XIII. Cerul al patrulea, al Soarelui : sufletele înțelepte	589
Cîntul XIV. Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor	596
Cîntul XV. Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor	603
Cîntul XVI. Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor	611
Cîntul XVII. Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor	619
Cîntul XVIII. Cerul al cincilea, al lui Marte : sufletele războinicilor.	
Cerul al șaselea, al lui Jupiter : principii înțelepți și drepți	626
Cîntul XIX. Cerul al șaselea, al lui Jupiter : principii înțelepți și drepți	632
Cîntul XX. Cerul al șaselea, al lui Jupiter : principii înțelepți și drepți	638
Cîntul XXI. Cerul al șaptelea, al lui Saturn : sufletele contemplative	644
Cîntul XXII. Cerul al șaptelea, al lui Saturn : sufletele contemplative.	
Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare	651
Cîntul XXIII. Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare	658

Cîntul XXIV. Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare	664
Cîntul XXV. Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare	671
Cîntul XXVI. Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare	678
Cîntul XXVII. Cerul al optulea, înstelat : sufletele triumfătoare. Cerul al nouălea, primul mobil : stihiiile îngerești	684
Cîntul XXVIII. Cerul al nouălea, cristalin : stihiiile îngerești	691
Cîntul XXIX. Cerul al nouălea, cristalin : stihiiile îngerești	698
Cîntul XXX. Cerul Empireu	705
Cîntul XXXI. Cerul Empireu : Dumnezeu, îngerii și sufletele fericite	711
Cîntul XXXII. Cerul Empireu : Dumnezeu, îngerii și sufletele fericite	717
Cîntul XXXIII. Cerul Empireu : Dumnezeu și sufletele fericite	723

În colecția Biblioteca Polirom

au apărut :

Honoré de Balzac – Proscrișii și alte povestiri din Comedia Umană

Émile Zola – Prada

Mihai Eminescu – Opera poetică

A.S. Pușkin – Talismanul (poezii)

N.V. Gogol – Opere (vol. I)

Nikos Kazantzakis – Zorba Grecul

F.M. Dostoievski – Idiotul

Konrad Lorenz – Și el vorbea cu patrupezele, cu păsările și cu peștii. Așa
a descoperit omul cîinele

Gustave Flaubert – Doamna Bovary

Boris Pasternak – Doctor Jivago

Rainer Maria Rilke – Elegiile duineze. Sonetele către Orfeu

Dante – Divina Comedie

Seria Antologii

au apărut :

Nichita Danilov – Nouă variațiuni pentru orgă

Ileana Mălăncioiu – Linia vieții

Dorin Tudoran – Tînărul Ulise

în pregătire :

Șerban Foarță – Pădurea din frumoasa adormită

Bun de tipar : septembrie 2000. Apărut : 2000

Editura Polirom, B-dul Copou nr. 4 • P.O. Box 266, 6600, Iași

Tel. & Fax (032) 21.41.00 ; (032) 21.41.11 ;

(032) 21.74.40 (difuzare) ; E-mail : polirom@mail.dntis.ro

București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7 ;

Tel. : (01) 313.89.78 ; E-mail : polirom@dnt.ro

Tiparul executat la S.C. Polirom Co S.A.

6600, Iași, Calea Chișinăului nr. 32

Tel. : (032) 230323 ; Fax : (032) 230485